

Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e
Yakın Tarihimizin Belgesi

1908-1925

Sebîlürresâd
Mecmuası

امصارات

رساله مزدداً لتدبیح کوستالمک شرطیه
پترون بازیل هرهازکی برخن ته طرفندن
اقتباس اولونه پیلید .

§

مکتوبیلک ، امضالارك واضح و
ادقو ناقلى اولىسى و آبوئه صره
تومروسى مختوى يېلۇنىسى لازىدە .

§

مالک اجنبیه ايجيون آبوئه اولانارك
آدرسلىتك فراسىز ماھسى ده يازلىسى
رجا اولنور .

§

اون آبوئه قيد ايدين ذاته بى آبوئه
مجاناً تقدم اولنور .

~~~~~

الله شهادت
رسانىد ١٣٣٠

آبوئه شرائطى

مالک عثاییده سنهلىكى (٦٥) ، الق
آيلقى (٣٥) غوشىدر .
مالک اجنبىدە سنهلىكى (١٧) ، الق
آيلقى (٩) فرالقدار .

اداره هماز

باب عالى جادە سندە ورخان يەلخ خانشەدە
تومرو ٢٦—٢٣

امصارات

آبوئه يەلى پىشىدر .

§

مسکىه موافق آثار مع المتنوئه قىدول
اولنور . درج ايدىلەمین يازىلار
اهادە اولنماز .

~~~~~

اتبعون اهدكم سبييل الرشاد

دين ، علمي ، ادبى ، سياسى هفتەلق مجموعه اسلامىيەدە

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

صاحب و مدیر مسئول : ع . اشرف اديب

Sebîlürreşâd

Dînî, ilmî, edebî, siyâsî haftalık mecmâa-i İslâmîyyedir

Cilt 25

Sayı 625 - 641

13 Kasım 1924 - 05 Mart 1925

Proje Yürüttücsü

M. ERTUĞRUL DÜZDAĞ

BAĞCILAR BELEDİYE BAŞKANLIĞI

Adres: Güneşli Mahallesi Kirazlı Caddesi NO:1-34200 Bağcılar / İstanbul
Tel:+90 212 410 06 00 Faks:+90 212 410 06 32
www.bagcilar.bel.tr/kultur@bagcilar.bel.tr

SIRÂTIMÜSTAKİM - SEBÎLÜRREŞÂD KÜLLİYÂTİ NEŞRİ: 25

Kültür Yayınları Dizisi No. 218/25

<http://www.bagcilar.bel.tr/kategori/1137/6/siratimustakim.aspx>

ISBN

978-605-9478-32-8 (25. c.)
978-605-86860-0-7 (Takım)

Yayınlayan

Lokman ÇAĞIRICI
Bağcılar Belediye Başkanı

Proje Yürüttücsü ve Editör

M. Ertuğrul DÜZDAĞ

Yayın Koordinatörü

Kenan GÜLTÜRK

Yayına Hazırlayan

Ahmet YILMAZ

Çeviri Yazı Kurulu

Numan YEKELER - Nedim PAKIRDAĞ Yılmaz KARACA
Fuat REcep - Osman USLU - Mehmet TAŞTAN - Nevzat SAĞLAM

Kapak Tasarım

Ahmet YILMAZ

Baskı

Seçil Ofset Ltd. Şti. Tel: 0212 629 06 15 (Pbx) Fax: 0212 629 20 20 www.seciloffset.com

ARALIK 2021 - Bağcılar / İstanbul

SEBÎLÜRREŞÂD

Cilt 25

İÇİNDEKİLER

625. Sayı

15 Rebîü'l-âhir 1343 - 13 Kasım 1924 - 13 Teşrînisânî 1340

Sebîlürreşâd Avn-i Hak'la Yirmi Beşinci Cildine Başlıyor,	
[Sebîlürreşâd]	3
İlhâd, Ne Büyük Cehâletdir! -4,	
[Sebîlürreşâd]	4
Müslümanlık ve Sosyalistlik,	
[Sebîlürreşâd]	7
İlmünnefs ve Dîn,	
Ömer Rıza	9
Hilâl-i Ahdar,	
[Sebîlürreşâd]	11
Şarklılara, Müslümanlara Mahsûs Nezâfet,	
Vatan - Ahmed Şükrü	13
İngiltere'de Müslümanlık,	
[Sebîlürreşâd]	13
Londra Câmi'inde Cuma Namazları, ...	14
Dans, Şarâb, Kumar,	
[Sebîlürreşâd]	14
Genç Hristiyanlar'ın Fa'âliyetlerini Açıga Vurmaları, ...	16
Bir Muharrire Bu Kadar Nezâhetsizlik Yakışır mı?	16
Terbiye-i Dîniyye de Avrupa'ya Sipariş Edilecek!, ...	16
Ricâl-i Siyâsiyyenin Raks Etmesi ve Devletin Haysiyeti, ...	16
Dînî Tedrîsatın Ref'i ve Mu'allimelerin Kocalarından Boşattırılması, ...	17
Bolşevik Bayramı Nasıl Tes'îd Olunmuş!, ...	17
Muharref Türkçe Kur'ân Hakkında, ...	17
Dîn İle Kânûnun Alâka ve Münâsebeti, ...	17
Maârif Vekîlinin Bir Ta'mîmi, ...	18
İslâm Âlemi	
Afganistan	19

626. Sayı

22 Rebîü'l-âhir 1343 - 20 Kasım 1924 - 20 Teşrînisânî 1340

İlhâd, Ne Büyük Cehâletdir! -5,	
[Sebilürreşâd]	21
Hasbihâl, Cenâb-ı Hakk'ı Înkâr Edene Ne Demeli?,	
[Sebilürreşâd]	23
İctimâ'iyyâtda Garbcılık ve Bozgunculuk::	
Ahlâk Milletlerin Mâbihi'l-Hayâtıdır,	
Hasan Hikmet	24
Müslümanlık ve Sosyalistlik -2,	
[Sebilürreşâd]	26
Putperestlik,	
Abdürrâşîd İbrahim	28
Hilâl-i Ahdar Cem'iyeti'nin Mukarrerâtı,	
[Sebilürreşâd]	30
Dîn-i İslâm'a Şeâmet Atfeden Küstahlar,	
[Sebilürreşâd]	31
Milletimizin Esâsât-ı İctimâ'iyyesine Karşı Husûmet,	
[Sebilürreşâd]	31
Sînelerde Gizlenen Şeyler Ortaya Dökülüyor!,	
.....	31
İmâma Göre Cemâ'at, ...	32
İctimâ'iyyâtda Hürriyet-i Mutlaka mı?, ...	32
Muganniyelik Edenler Türk Hanımları Olamaz,	
.....	32
Dans Îcâbât-ı Medeniyyeden imiş!, ...	32
Sebilürreşâd Cerîde-i İslâmiyye'sine,	
Ali Ulvi	32
İslâm'da Târih ve Müverrihler Eserinin Mukaddimesi	
M. Şemseddin	33
İslâm Âlemi	
Vehhâbilerle Haşimîlerin Mücâdelesi:	34
Seyyid Ahmed Essunûsî:	35
Camiü'l-Ezher Talebesinin Grevi:	35
Hindistan'ın Türkiye'ye İâneleri:	35
Hindistan İstiklâl Harekâtı:	36
Yemen ile Asîr Arasında Muhârebe:	36
Necid Hükûmeti'nin Yeşil Kitâb'ı:	36
Mısır'da Garbcılıkla Mücâdele, ...	36
Huccâcın Tezâyüdüne Ecnebîlerin Hayreti, ...	37

627. Sayı

29 Rebiü'l-âhir 1343 - **27 Kasım 1924** - 27 Teşrînisânî 1340

İlhâd, Ne Büyük Cehâletdir! -6,	
[Sebilürreşâd]	38
Fâtîha Tefsîri,	
Hoca Kemâleddin - Mütercimi Ömer Rıza	41
Yeni Hukûk-ı Âile Lâyihası Hakkında Mütâle'a	
[Sebilürreşâd]	44
Mu'cize-i Muhammediyye -1,	
Londra, Şeyh Müşir Hüseyin Kîdvây	46
Mektûblar:	
Pek Yanlış Bir Telâkkî,	
Akşam - Adana, M. Hikmet - Cenân-zâde	49
Lâtin Hurûfâti Aleyhinde Mühim Bir Rapor ,	
Vakit - Kâzım Karabekir Paşa	46
Vakit Gazetesiinin Ocaklılara Te'essüfü,	
50	
Mekteblerde Tezebzüb ve Anarşı, ...	
50	
Müessesât-ı Dîniyeyi İlgâ, Müessesât-ı Ecnebîyeyi Himâye,	
51	
İmâm ve Hatîb Mektepleri Lağv Ediliyor, ...	
51	
Mümeyyizât-ı Millîye Söndü Gitti mi Zannediyorlar, ...	
51	
Meşrû'iyet ve Gayr-i Meşrû'iyet Farklarının İzâlesi, ...	
51	
Müslümanların Ma'bedleri Yıkılıyor!, ...	
52	
Dans Âfetinin Mühlik Netîceleri, ...	
52	
Müslümanların Mikdari: 377 Milyon, ...	
53	
İslâm Âlemi,	
Mısır:	53
Hicaz:	54
İbnüssuûd'un Müslümanlara Beyânnâmesi:	54

628. Sayı

07 Cemâziye'l-evvel 1343 - **04 Aralık 1924** - 04 Kânûnievvel 1340

İlhâd, Ne Büyük Cehâletdir! -7,	
[Sebilürreşâd]	55
Beşerîn Rehber-i Mes'ûdiyeti,	
Hoca Kemâleddin - Mütercimi Ömer Rıza	58
Yeni Hukûk-ı Âile Lâyihası Hakkında Mütâle'ât	
[Sebilürreşâd]	61

Kur'ân'a Dâir,	
<i>Akşam - Mehmed Ali Aynî</i>	63
Mu'cize-i Muhammediyye -2,	
<i>S. M. Hüseyin Kılday</i>	65
Bütün Dans Salonlarının Kapatılması, ...	67
Âdâb-ı Umûmiyeye Mugâyir Resimler, ...	67
Tereddî Eden Kadınlığa Karşı Âcil Tedbîrler Lâzımdır,	
<i>İkdâm - Ahmed Cevdet</i>	67
Maârifin Alabildiğine İnhitât ve Sukûtu,	
<i>Tanîn - Fâzıl Ahmed</i>	68
Tanîn Acaba Ne İstiyor?, ...	68
İntişâr-ı İslâm Târîhi, T.W. Arnold - Halil Hâlid,	
<i>[Sebilürreşâd]</i>	69
Rezâletler Sokaklara Taşdı, ...	70
Dalâlet Yolları, ...	70
İslâm Âlemi,	
Vehhâbîler-Hâşimîler Mücâdelesi:	70
Mısır'da İngiliz Tahakkümü:	70

629. Sayı

14 Cemâziye'l-evvel 1343 - **11 Aralık 1924** - 11 Kânûnievvel 1340

İlhâd, Ne Büyük Cehâletdir! -8,	
<i>[Sebilürreşâd]</i>	72
Beşerin Rehber-i Mes'ûdiyeti -2,	
<i>Hoca Kemâleddin - Mütercimi Ömer Rıza</i>	76
Yeni Hukûk-ı Âile Lâyihası Hakkında Mütâle'ât -3,	
<i>[Sebilürreşâd]</i>	79
Rezâletler Sokaklara Taşdı!,	
<i>Akşam</i>	81
İctimâ'î ve Ahlâkî Sukûtda Spor Kulüplerinin Te'sîrleri,	
<i>İstiklâl</i>	83
Bazı Salonlar Kapatılmış, Ama Dans Men' Olunmamış!, ...	83
<i>Vatan</i>	83
Garbin Rezail-i Medeniyyesi!,	
<i>Vakit</i>	84
Fransız Aktiristin Memleketimizde Neşrettiği İdlâl-kâr Fikirler,	
<i>[Sebilürreşâd]</i>	84

Asıl “Kara Kuvvet” Kendini Gösteriyor!, [<i>Sebilürreşâd</i>]	85
Rusya’da İslâm ve Türk Medeniyetine Karşı Mücâdele, Yeni <i>Kafkasya</i>	85
Bolşeviklige Karşı Köylülerin Hissiyâtı, Yeni <i>Kafkasya</i>	86
Yegâne Çâre-i Selâmet Ahlâk-ı Dîniyyedir., ...	87
Halk, Dînî Tedrîsâtın Tezyîdini İstiyor, ...	87
Hayâsızlığa Karşı Mahkemeler Fa’âliyete Geldi, ...	87
İslâm Âlemi, Hicaz Ahvâli :	88
Mısır :	88
Sudan :	89

630. Sayı

21 Cemâziye'l-evvel 1343 - **18 Aralık 1924** - 18 Kânûnievvel 1340

İlhâd, Ne Büyük Cehâletdir! -9, [<i>Sebilürreşâd</i>]	90
Müslümanların Necât Yolu Nedir?, <i>Hoca Kemâleddin</i> - Mütercimi Ömer Rıza	92
Yeni Hukük-ı Âile Lâyihası Hakkında Mütâle'ât -4, [<i>Sebilürreşâd</i>]	94
Mu’cize-i Muhammediyye -3, <i>S. M. Hüseyin Kîdvay</i>	97
İctima’iyâtda Garbçılık ve Bozgunculuk: Ahlâk-ı Millîye’nin Takviyesi, Bir Zarûret-i Hayâtiyedir <i>Hasan Hikmet</i>	98
Mektûblar:	
Sebilürreşâd Cerîde-i İslâmiyye’si Müdüriyet-i Aliyyesine <i>A. Cevdet</i> - Hasankale	100
Açık Mektûb:	
Ankara’da Meclis-i Millî A’zâ-yı Muhteremesine <i>Mehmed Sâdîk</i> - (Milas Müftüsü)	100
İstanbul Vâlisinin İcraât-ı Hasenesine Teşekkür <i>Muğla Eşrafî</i>	101
“Hayâ”ya Karşı İ’lân-ı Harb, Yeni <i>Kafkasya</i>	101

Aristokrasi Sınıfının Şaşaalı Eğlenceleri, [Sebilürreşâd]	101
Afrika'da İslâm Hareketi:	102
Afrika'yı Paylaşmak Teşebbüsleri:.....	102
Arnavudluk'da Karışıklık:	102
Evkâf İlgâ mı Ediliyor?, Cumhuriyet	103
Gençliği İhâta Eden Tehlikeler, Toksöz	103
Tiyatroculuk Hâmîleri!, Cumhuriyet.....	103
İslâm Âlemi, Mısır:	103
Hindistan:	104
Tunus:	104
Suriye:	104
İngiltere ve İslâm Âlemi:	105

631. Sayı

28 Cemâziye'l-evvel 1343 - 25 Aralık 1924 - 25 Kânûnievvel 1340

Fir'avun ile Yüz Yüze (Şiir), Mehmed Âkif	107
Müslümanların Necât Yolu -2, Hoca Kemâleddin	110
Mu'cize-i Muhammediyye -4, S. M. Hüseyin Kîdvay	111
Yeni Hukuk-ı Âile Lâyihası Hakkında Mütâle'a -5, [Sebilürreşâd].....	113
İctimâ'iyyât İctimâ'î İnzibâtsızlık, Hasan Hikmet	116
Misyoner Fa'âliyeti, Toksöz	118
İçki Âfeti Kadınlar Arasında da İcrâ-yı Tahrîbâta Başladı, [Sebilürreşâd].....	119
İçki İçenler Kör Oluyor, ...	121
Beyrut'da Kumarın Men' Edilmesi, ...	121

Dans Âfetinin Anadolu'ya Savleti, ...	121
Muhâfazakârlık, Laik ve Liberallik Münâkaşaları, ...	121
[Sebilürreşâd]	121
Yeryüzündeki Müslümanların Adedi,	
Akşam	122
İslâm Âlemi,	
Ahmediye Hareketi :	122
Rif Cihâdi :	123
Mısır :	123
Hicaz:	124
Arnavutluk:	124
İmâm ve Hatîb Mektepleri de Lağv Olunuyor, ...	124

632. Sayı

05 Cemâziye'l-âhir 1343 - **01 Ocak 1925** - 01 Kânûnisânî 1341

İlhâd, Ne Büyük Cehâletdir! -10,	
[Sebilürreşâd]	125
Dîn ve Hayât,	
Hoca Kemâleddin - İngilizce'den Mütercimi Ömer Rıza	129
Yeni Hukük-î Âile Lâyihası Hakkında Mütâle'a -6,	
[Sebilürreşâd]	131
Misyoner Fa'âliyeti -2,,	
Toksöz	134
İstanbul Kadını İçin Hürriyet-i Mutlaka,	
[Sebilürreşâd]	135
İçki, Dans, Kumar, Hüseyin Câhid'e Cevâb	
[Sebilürreşâd]	137
Kadınlara Hürriyeti Ne İçin İstiyorlar mı!,	
Vatan	138
Beyoğlu Batakhânelelerindeki Fâci'alardan,	
İkdâm	139
Dârülfunûn'u İnhitâtdan Kurtarmak Teşebbüsleri,	
İkdâm - Ahmed Cevdet	139
Rûhunu Esâsât-î İslâmiyye'den Alan Bir İcmâ'-ı Ümmet İdaresi,	
İkdâm	139
İstanbul Valisine Teşekkür Telgrafları, ...	140

İslâm Âlemi,	
Mısır:	140
Hindistan:	140
Hicaz:	140
Tunus:	140
İran:	140
Âsâr-ı Müntesire:	
<i>İntişâr-ı İslâm Târihi</i> ,.....	141

633. Sayı

12 Cemâziye'lâhir 1343 - 08 Ocak 1925 - 08 Kânûnisânî 1341

Gece (Şiir),	
<i>Mehmed Âkif</i>	142
İbâdetin Felsefesi -1,	
<i>Hoca Kemâleddin</i>	143
Yeni Hukük-ı Âile Lâyihası Hakkında Mütâle'a -7,	
[Sebilürreşâd].....	144
İntişâr-ı İslâm Târîhi,	
<i>T. W. Arnold</i>	148
Rusya'da Müslümanların İctimâî ve İktisâdî Ahvâli,	
<i>Abdürrâşîd İbrahim</i>	150
Müslümanlık'da Kadın -1,	
<i>M. Hüseyin Kîdvay</i>	151
Noel Yortusu / Beyoğlu'nda Yılbaşı Gecesini Tes'îd,	
[Sebilürreşâd]	153
Sefâhetin Alabildiğine Taammüm ve İntişârı,	
<i>İkdâm - Ahmed Cevdet</i>	151
İstanbul'daki Ahlâksızlıklar Avrupa Gazetelerine Aksetti,	
Asrî Kadın Her Tarafta Tereddî Hâlinde, ...	156
Asrî Kadın: Garb Medeniyetinin En Bî-çâre Mahkûmu..., ...	156
Dans Salonlarının Yeniden Açılması, ...	156
Bütün Husûmet, Müessesât ve Ahkâm-ı Şer'iyyeye Karşı mı?, ...	156
Dînsizlik Propagandası Serbest mi?, ...	157

İslâm Âlemi,

Mısır :	158
Hindistan :	158
Vehhâbîlerin Harekâtı :	158

634. Sayı

19 Cemâziye'l-âhir 1343 - 15 Ocak 1925 - 15 Kânûnisânî 1341

Hayât ve Ubûdiyet,

[Sebilürreşâd]	159
----------------------	-----

Felsefe-i İbâdet -2,

Hoca Kemâleddin	161
-----------------------	-----

Müslümanlık'da Kadın -2,

M. Hüseyin Kîdvay	163
-------------------------	-----

Yeni Hukük-î Âile Lâyihası Hakkında Mütâle'a -8,

[Sebilürreşâd]	164
----------------------	-----

İctimâiyât:

Hayât-ı İctimâiyyenin Rûh-ı Aslîsi,

Akşam - Hasan Hikmet	168
----------------------------	-----

Yeni Türeyen "Zübbeler Nesli",

Akşam - Es'ad Mahmud	170
----------------------------	-----

Bolşevik Umdelerinden:

İslam Hurûfu Yerine Latin Hurûfâti, ...	171
---	-----

Hürriyet Nazariyeleri Arkasında Gizlenen Kumpanyalar, ...	172
---	-----

Tabîat Hakikati Kabûle Sevketmektedir, ...	172
--	-----

Müşterek Tahsîlin Müessif Netîceleri, ...	172
---	-----

Câmi'e, Namaza Da'vet Edenleri Tahkir ve Tezyîf, ...	172
--	-----

Dîn-i İslâm'ın Ahkâmından Bahsedenler Mücrim mi?, ...	173
---	-----

Gecikmiştir!, ...	173
---------------------	-----

Liberallik ve Laikliğin Yeni Bir Umdesi, ...	173
--	-----

İslâm Âlemi,

Hindistan:::	174
--------------------	-----

İran :	174
--------------	-----

Vehhâbîlerin Harekâtı :	174
-------------------------------	-----

Mısır ::	175
----------------	-----

Merkezî Asya Hükûmetleri:	175
---------------------------------	-----

635. Sayı26 Cemâziye'l-âhir 1343 - **22 Ocak 1925** - 22 Kânûnisânî 1341

Vahdet (Şiir), Mehmed Âkif	176
Iztrâbât-ı Beşerin Sebebi Şirkdir, [Sebilürreşâd]	177
Hayâtta En Büyük Düstûr, Hoca Kemâleddin	179
Müslümanlık'da Kadın -3, M. Hüseyin Kîdvey	180
İntişâr-ı İslâm Târîhi, Ömer Nasûhi	183
Rûh-ı Millî ve Vicdân-ı İctimâîye Mugâyir Hareketler, Akşam	185
Dâru'l-fünûn'da Şâyân-ı Teessüf Bir Hâdise, Hey'et-i İctimâiyyenin Ma'nevî Bağları Çözüldü, İkdâm - Ahmed Cevdet	186
Edeb ve Hayâ Kalkdı, Sokaklar Sarhoş Na'ralarıyla Doldu, Akşam	187
Memleket Mütefekkirlerinin Tuttukları Yanlış Yollar Son Telgraf - Fevzi Lütfü	187
Beride Zevk u Safâ, Ötede Sefalet ve Ölüm!, [Sebilürreşâd]	188
Teceddüd'ün Sû'-i Te'vîli, [Tanîn]	188
Maârif Vekâleti'nin Garîb Bir Ta'mîmi, ...	189
"Maşrik-ı A'zam" Balosu, ...	189
Memleketimize Sokulan Garbin Mülevvesât-ı Ahlâkiyyesi, Servet-i Fünûn - Halil Hâlid	190
Hükkâm Raks Edemez, ...	190
Irşâdât-ı Dîniyye Husûsunda Vesâit-i Fenniyeden İstifâde, Tanîn	191
Adliye Vekîlinin Beyânâtı, ...	191
İslâm Âlemi, Hindistan :	191
Mısır :	192
Vehhâbîlerin Harekâtı :	192
Yevmî Gazetelerde Açık Resimler, ...	192

636. Sayı

04 Receb 1343 - 29 Ocak 1925 - 29 Kânûnisânî 1341

Iztrâbât-ı Beşerin Sebebi Şirkdir -2, [Sebilürreşâd]	194
Kur'ân Rehberiniz Olsun! -1, Hoca Kemâleddin	197
Müslümanlık'da Kadın -4, Şeyh Müşir Hüseyin Kîdvay	198
Famasonluk, [Sebilürreşâd - Fransızca Bir Risâleden]	200
Farmasonların Balosu, [Sebilürreşâd]	202
Cihânda Yahudi Hâkimiyeti ve Yahudi Teşkîlâtı, ...	204
Dâru'l-fünûn'lu Hanımlarla Beylerin Dans Hâdiseleri, ...	204
Dâru'l-muallimât Sakfi Altında Bir Fâcia, İkdâm - Selâhaddin Enîs	206
Dâru'l-fünûn Emîni'nin İ'tirâfâti, ...	208
Fevzâ-yı İctimâî / İctimâî Buhrân, Mektep Buhrânı, Kadınlık Buhrânı, İkdâm - Ahmed Cevdet	208
"Papa" ve Misyonerlik, ...	209
İslâm Âlemi, Vehhâbîlerin Harekâtı :	210
Hindistan :	210
İran :	210
Mısır :	210
Sudan	210

637. Sayı

11 Recep 1343 - 05 Şubat 1925 - 05 Şubat 1341

İslâm Târihi -1, Sadreddin - (Dâru'l-fünûn Mülgâ Hikmet-i Teşrî Müderrisi)	211
Kur'ân Rehberiniz Olsun! -2, Hoca Kemâleddin	213
İctimâiyyatta Garbçılık ve Bozgunculuk: Ahlâkî, İctimâî Buhrân, Hasan Hikmet	215
Yeni Hukuk-ı Âile Lâyihası Hakkında Mütâle'a -9, [Sebilürreşâd]	218

Müslümanlık'da Kadın -5,	
<i>Müşir Şeyh Hüseyin Kîdvây</i>	221
Ahlâk-ı Dîniyyenin Zevâli En Büyük Bir Felâket-i İctimâiyedir,	
<i>İkdâm</i> - Ahmed Cevdet	223
Müslüman Çocuklarının Kiliselere Götürülmesi, ...	223
Halkın Hissiyâtını Taşlamak da Asrîlik midir?,	
[<i>Sebilürreşâd</i>]	224
Ahlâki Bozmak Husûsunda Sinemaların Muzır Te'sîrâti,	
[<i>Sebilürreşâd</i>]	224
Cereyâna mı Tâbi' Olmalı, Yoksa Karşı mı Gelmeli?, ...	225
İslâm Âlemi,	
Rif Kahramanlarının Muazzam Bir Zaferi-.....	226
Hicaz :	226
Mısır :	227
Sudan	227

638. Sayı

18 Recep 1343 - 12 Şubat 1925 - 12 Şubat 1341

Müslümanlığa Doğru -1,	
Müslümalık Nedir?,	
Dînin Hedefi-	
Dînin Mevkii-	
Kur'ân'ın Cihân-şümûl Da'veti-	
<i>Hoca Kemâleddin</i>	228
İslâm Târihi Hakkında,	
-Hüseyin Câhid Beyefendi'ye Açık Mektup-,	
<i>Tanîn</i> - Ahmed Naîm	229
İctimâiyâtta Garbçılık ve Bozgunculuk:	
Yanlış Telâkkilerin Menfi Eserleri,	
<i>Hasan Hikmet</i>	232
Farmasonluk -3,	
<i>Shailer Mathers</i>	235
Yeni Hukük-ı Âile Lâyihası Hakkında Mütâle'a -10,	
[<i>Sebilürreşâd</i>]	236
Müslümanlık'da Kadın -5,	
Teaddûd-i Zevcât	
<i>Şeyh Müşir Hüseyin Kîdvây</i>	239
Merhamet Ediniz Efendiler!,	
[<i>İlahiyat Fakültesi Talebe Cem'iyeti</i>]	241

Gençlik Terbiyesi Hakkında Teşebbüslər,	
<i>İkdâm</i> - Ahmed Cevdet	243
Londra'da Ahkâm-ı İslâmiyye,	
<i>İkdâm</i>	243
İslâm Âlemi, ...	243
Hicâz-	243
Rif Cihâdi-	243
Mısır -	243
Hindistan-	243

639. Sayı

25 Recep 1343 - 19 Şubat 1925 - 19 Şubat 1341

Hayır ve Hâlik-ı Küll,	
[<i>Sebilürreşâd</i>]	245
Mübârek Mi'râc Gecesi,	
<i>Hasan Hikmet</i>	248
Müslümanlığa Doğru -2	
Kitâb-ı Münzel	
Kâbiliyât-ı Beşeriyye-	
Kâbiliyât-ı Beşeriyyenin Sûret-i İsti'mâli-,	
[<i>Sebilürreşâd</i>]	250
Müslümanlık'da Kadın -6,	
Teaddüd-i Zevcât	
<i>Müşir Hüseyin Kîdvây</i>	251
Yeni Hukuk-ı Âile Lâyihası Hakkında Mütâle'a -11,	
[<i>Sebilürreşâd</i>]	253
Farmasonluk -5,	
Farmasonlar ve Zât-ı Bârî,	
Farmasonlar ve Ebediyet-i Rûh,	
[<i>Sebilürreşâd</i>]	257
İçkinin Hayât-ı İctimâiyemizde Açıtı Rahneler,	
<i>Işık</i> - Giresun	259
Dâru'l-Fünûn'u Tezebzüb ve İnhitâttan Kurtarmak Teşebbüsləri,	
<i>Son Telgraf</i> - Fevzi Lütfü / <i>İkdâm</i> - Ahmed Cevdet / Akşam - Elif He	252
İslâm Âlemi,	
Mısır	260
Rif Cihâdi	261
Hindistan	261

640. Sayı**02 Şa'bân 1343 - 26 Şubat 1925 - 26 Şubat 1341**

Kitâb-ı Münzel -2,	
[<i>Sebilürreşâd</i>].....	262
Müslümanlık'da Kadın -7,	
Teaddüd-i Zevcât	
<i>Müşir Hüseyin Kîdvay</i>	263
İslâm Târihi Hakkında,	
Medhal - 1,	
<i>Tanîn</i> - Ahmed Naîm	265
Yeni Bir Hey'et-i İlmiyye,	
[<i>Sebilürreşâd</i>].....	270
Kur'an-ı Kerîm'in Tercümesi,	
[<i>Sebilürreşâd</i>].....	272
Vezâif-i Tabîisi Hâricine Çikan Kadınlar,	
<i>Cumhûriyet</i>	272
Rakının Men'i,	
[<i>Sebilürreşâd</i>].....	272
Genç Hâdise-i Elîmesi,	
[<i>Sebilürreşâd</i>]	273
İslâm'ın Rûh-i Dîniyesi,	
[<i>Sebilürreşâd</i>].....	273
Çin'de İslâmiyet,	
Türkistân-ı Çînî Müslümanları,	
<i>Abdürrreşîd</i>	275
İslâm Âlemi,	
Rif Cihâdi-	277
Mîsîr-	277
Tunus-	277
Suriye-	277
Irak-	277
Hicaz-	277
Hindistan-	278

641. Sayı09 Şa'bân 1343 - **05 Mart 1925** - 05 Mart 1341

Müslümanlık'da Kadın -8,	
Talâk,	
<i>Müşîr Hüseyin Kîdvây</i>	279
İslâm Târihi Hakkında,	
Medhal - 2	
<i>Tanîn</i> - Ahmed Nâîm	281
İslâm'ın Rûh-i Dîniyyesi -2,	
<i>Ömer Rıza</i> (İngilizeden Mütercimi)	284
Mütekellimînde İlim Bahsi,	
<i>[Sebîlürreşâd]</i>	289
Ahlâk Dersleri,	
<i>Ahmed Hamdi</i> - Aksekili	291
Azerbaycan Nasıl Ruslaştırılıyor!,	
<i>Yeni Kafkasya</i>	293

Sebîlürreşâd

Dînî, ilmî, edebî, siyâsî haftalık mecmâa-i İslâmîyyedir

Cilt 25

Sayı 625 - 641

13 Kasım 1924 - 05 Mart 1925

Abone şerâiti

Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebîyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.¹

İdârehâne

Bâbiâlî Caddesinde
Reşîd Efendi Hanında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfik âsâr
maal-memnûniyye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

اتبعون اهدكم سبیل الرشاد

Bâşmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

وَاللهِ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ

13 Kasım 1924

15 Rebiü'l-âhir 1343

* Perşembe *

13 Teşrînisânî 1340

Cild: 25 - Aded: 625

الشّانة سبیل‌الرّشاد

SEBÎLÜRRESÂD

SEBÎLÜRRESÂD

AVN-i HAKK'LA YIRMI BEŞİNCİ CİLDE BAŞLIYOR

Sebîlürreşâd bu nüshasıyla yirmi beşinci cildine başlıyor. Cenâb-ı Hakk'ın bu lutf-i tevfikine ne kadar şükretsek azdır. Çünkü mecmû'amız yevm-i intîşârından bu güne kadar imtîdâd eden on altı senelik hayat mücâhedesini, nûr-ı İlâhîden istimdâd-ı feyz ederek idâme etmiş, Furkân-ı Hakîm'in gösterdiği doğru yolda yürümeye, ve ümmet-i İslâmiyye'yi bu râh-ı müstakîme, bu tarîk-i felâh ve salâha da'vete hasr-ı faâliyyet ederek merâhil-i hayatını kat' eylemiştir. *Sebîlürreşâd*'ın ümmet-i İslâmiyye'nin fevz ü necâtını, i'tilâ ve tekâmülü esâsât-ı İslâmiyye'ye samîmiyetle bağlanmak, onları düstûr-ı hareket ittihâz etmek ve bu sûretle Kur'ân-ı Kerîm'imizin beyân ettiği gâye-i İslâmiyye'yi tahakkuk ettirmekde görüyor ve buna hizmet ediyor: Kur'ân-ı Kerîm'imizin beyân buyurduğu gâye-i İslâmiyye müslümanların yeryüzünde "Şühedâ-i Hak" olmaları; "hakk"ı i'lâ, "hakk"ı ihmâl insanlığı "hak" ile ihyâdır. On altı senedir, biz bu uğurda mücâhede ediyoruz. Avn-i Hakk'la bu uğurda mücâhede devâm edeceğiz, bu mücâhedenin tevfîk-i İlâhî ile tenevvüc edeceğine kâni'iz. Bugün âfâkımızı dalâl bulutları karartmıştır. Garbin mesâvî ve rezâilini bize mâl etmek yolunda atılan adımlar korkunçdur. Ulûm-ı asriyyenin mürteci' tanıldığı birtakım irfânsızların neşr-i ilhâda yeltenen meş'ûm sesi bir baykuş çığlığı gibi kalbleri nefretle titretiyor, harîm-i ismetimizi yıkmak için hayat-ı âiliyyemize taslît edilen birtakım âfetler, ahlâkımıza ta'arruzda devâm ediyor. Fakat bütün bu ahvâl bizi, milletimizi hiçbir vakit ye'se dûçâr edemez. Cenâb-ı Hakk'a binlerce şükür, milletimizin kütle-i asliyesi, milletimizin ekseriyet-i kâhiyesi bütün ma'sûmiyetiyle müslümmandır. Mezâyâ ve fezâil-i İslâmiyye ile mütehallîdir. Bütün rezâil ve mesâvîye düşmandır. Dalâle düşmemek için bütün kuvvetiyle çabalanmaktadır. Milletin kitle-i asliyesi bu vaz'iyetde olduktan sonra ye'se, fûtûra düşmeye aslâ mahal yoktur. Çünkü milletin fazileti, milletin salâbeti, elhâsil milletin rûhu her şeye gâlib gelecektir. Binâenaleyh *Sebîlürreşâd* yirmi beşinci cildine başlıyorken âtîden ümid-vâr, salâhdan emîn bulunuyor. Bu ümîdi takviye ve bu salâhi ta'cîl için çalışmak, *Sebîlürreşâd*'ın en esâslı vazîfesidir.

Sebîlürreşâd'ın dâire-i intîşârını tevsî' ve neşriyatını idâme etmesi için kâri'lerimizin göstermekde olduğu teveccühü şûkrân ile kayd etmeyi bir vazîfe addederiz. *Sebîlürreşâd* kâri'leri, ifâ ettiğimiz vazîfenin ehemmiyetini takdîr ederek bize her türlü muâveneti ibzâl etmektedirler. Biz kâri'lerimizin teveccühlerinde devâm edeceklerinden ve binâenaleyh *Sebîlürreşâd*'ın günden güne dâire-i intîşâri tevessü' edeceğine emîniz. Yirmi beşinci cilde başlarken bu hislerle mütehassis bulunuyoruz. Ve minallâhi't-tevfîk.

Adres tebdilinde ayrıca
5 kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzih ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebîyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

[2]

İLHÂD, NE BÜYÜK CEHÂLETDİR!

- Bazı irfânsızların neşriyat-ı ilhâd-kârânesi münâsebetiyle -

4

Mâhiyet-i hayatı tabî'iyyet-i mekânikiyyeden tefrîk ve temyîz ettiren mebde-i uzviyyet, ta'bîr-i âharla âliyet kemâlidir. Bu mebdee felâsife nefs tesmiye ederler. Hayât-ı hayvânîyi hayât-ı nebâtîden tefrîk ve temyîz ettiren mebde'-i fasl da şu'ûr vazîfesidir, denilebilir. Filvâki' ilm-i hayvânât ulemâsının en son tedkikleriyle hayvânâtın nebâtâtdan farkı husûsunda gösterilen "Vezâif-i nisbiyye" vazîfe-i şu'ûr demektir.

Şu'ûr, hayvânâtda tekâmül nisbetinde bir tenevvü' arz eder ve havâss-ı hams derecesine kadar çıkar. İnsanlığa gelince büsbütün başka bir kemâl iktisâb eder. Şu'ûr-ı insânî akıl ve mantık ve vicdân-ı ahlâkî ile temâyüz ettiği gibi irâdede başka bir vuzûh ve temâyüz hâsil olur.

His denilen ilk şu'ûr evvelâ bir infî'âl, sâniyen bir şuhûd hâlinde tecellî eder. Hayvânât-ı 'âliyyede dahi bu şu-hûdu inkâr etmek kolay değildir. Fakat bu ilk şu'ûr, ta'bîr-i âharla his yalnız fi'l-hâl ve bi'l-fîl hâzır olan âlem-i şehâdete münhasırdır. Şu anda içinde bulunduğu hâdisse-i cüz'iyeye ta'alluk eyler. Lâkin şu'ûr-ı insânî mâzî ve istikbâle de uzanabiliyor ve bu sûretle âlem-i gayb ile dahi alâkadâr oluyor. Yalnız içinde ve huzûrunda bulunduğu hâdisât ile kalmayıp kendi hayatından mukaddem ve memâtından mu'ehhâr vâkı'ât ile dahi münâsebetde bulunuyor.

Fi'l-hâl olan ve cüz'iyât-ı eşyâya müte'allik bulunan şu'ûrlar tevâlî ederek hâfızayı zenginleştirirken insan bu şu'ûrlar arasındaki münâsebat ve alâkâta dahi dikkat edebilmek hâssasına mâlik olduğu için nefs-i beser, cüz'iyâtta müte'allik olan bu şu'ûrları münteşir ve mensûr ya'nî dağınık olarak tutmakla kalmıyor da her birini bir diziye koyarak ve bu sûretle onlardan küller yaparak dizileriyle hifz ediyor, üzerinde yine bir şu'ûr ile tahliller, terkîbler, tecrîdler, hareketler, seyirler yapıyor ve bu sebeble kendisinde tasavvûrât ve tasdîkât-ı külliyye denilen bir âlem-i me'ânî hâsil oluyor ki biz bu âleme zihin tesmiye ederiz. Âlem-i ecsâmin fezâsı, âlem-i şu'ûrun zihni.. İşte kâinât bu iki muhît-i mütekâbile müntehî olmaktadır. Fezâ-yı ecsâmdaki fa'âliyet, kuvâ-yı mekânikiyye ile, fezâ-yı zihindeki fa'âliyet de kuvâ-yı rûhiyye ile cereyân etmektedir. Bu iki âlemden birine âlem-i Ceberût, diğerine âlem-i melekût denildiği gibi, birine âlem-i emr, diğerine âlem-i halk dahi denilir. Bu iki âlemin tamamen müttehid olmadığı âşikârdır. Çünkü birinde bulduğunuza diğerinde bulamazsınız. Meselâ bir şâ'irin hulyâları âlem-i zihindedir, fakat hâricde onun bir tahakkuku

yoktur, Meselâ birisi gözünü yumar, arzdan kamere kuruşmuş bir demir köprü tasavvur eder. Halbuki gözünü açtığı zaman ortada öyle bir hakikat olmadığını görür. Demek ki zihinde hâricdekinden fazla bir şeyler var. Diğer tarafından fezâ-yı ecsâmda henüz zihinlerimizin yetişmediği ne kadar hakikatler vardır. Bugün "İlmü'l-arz ile küre-i arzin içi dışına çevrildiğini" iddiâ' eden bir ağıza Himalaya dağlarının altıda bir kilometre umkunda hangi ma'denler bulunduğu sorsanız haber veremez.

Kezalik teleskopların semâvâti taradığını ve tathîr ettiğini iddiâ' ve seb'a semâvâti inkâr eyleyen müdde'i-i münkire, mücerredlerin arkasında ne var? diye soracak olsak bir omuz silkmekden başka bir şey yapamayacaktır.

Demek oluyor ki fezâ-yı ecsâmda, henüz zihnimizde bulunmayan ve şu'ûrumuz lâhik olmayan birçok şeyler bulunmak mümkündür vardır. Binâenaleyh zihin ile âlem-i hârin tamamen ittihâdına kâil olmak câiz olamaz. Fakat bunların birbirlerinden ez-her cihet başka ve aralarında hiçbir mebde'-i ittisâl bulunmayan büsbütün ayrı ve yabancı şeyler olduğunu iddiâ' etmek de mümkün değildir. Çünkü böyle olsaydı insan bulunmazdı ve bizim âlem-i hâric ile hiçbir alışımız verişimiz olamazdı. Acıkrıca ekmeğe, susayıncı suya koşamazdık, ilimler, fenler hep yalan olurdu, tasavvûrâtımızı sâha-i tatbîke koyan san'atlar vücûda gelmezdi, tabî'at denilen seyde tasarruf etmek şöyle dursun, elimizi, ayağınız bile oynatamazdık. Halbuki öyle olmuyor, zihnimizdeki tasavvûrâtın irâde denilen bir mü'essir ile fezâ-yı ecsâmda bir mevki' ahz edebildiğini görüyoruz, bil-akis karşımızdaki ecsâmin şu'ûrlarımızla zihnimizde yerleştiğini müşâhede ve tecrübeyle yeni yeni ilimler edinebildiğimizi de inkâr edemiyoruz. Demek ki kuvâ-yı rûhiye ile kuvâ-yı cismaniyye aynı şey olmadıkları halde diğer bir mebde'in taht-ı te'sîrinde birleşebiliyorlar.

Şimdi insan acaba fezâ-i ecsâm içinde bir zerre gibi olan şu arzin üzerinde yalnız sıklet-i kânûn-ı mihânîkîsiyle yere çakılmış bir tüy, bir iğne ucu gibi kıymetsiz bir cism-i merî midir? Yoksa iddiâ' edildiği vechile semâvâti teleskoplarla tarayan ve o arzin içini dışına çevirerek o füshat-i bî-intihâya kadar uzanabilen meş'ûr, fakat nâmerî bir şey midir? Yoksa o merî ile bu nâ-merînin bir nokta-i telâkisi midir?

İnsanın şu cism-i mihânîkîden ibâret olduğuna kanâ'at edilirse onun ilim ve fenden, âsâr-ı sun'u olan te-

leskoplارla semâvâtı seyrinden neye [3] istifâde etmeye çalışmalı; Ve sonra dönüp de onu hissiz ve merhametsiz muhît-i tabî'ate zorla galebe edeceksin diye niçin kamçılamlalı? Ve niçin zehirli süngülerle ciğerini delmeli?

O büyük insan şu cism-i mihânîkîden ibâret değilse onun kafatası içindeki kitle-i dimâğ hiç değildir. Bir âlim-i müşâhidin, meselâ bir tabîb-i müşrihin şu'ûrunda, zihninde kendi dimâğı gibi binlerle dimâğın mevcûdiyeti vardır. Sade binlerle dimâğ değil, belki milyonlarla ecrâmin mevcûdiyeti vardır. Hem bize mevcûdiyet-i rûhâniyyemiz mevcûdiyet-i cismâniyyemizden çok yakındır. Ben karşısındaki arkadaşın yüzünü, gözünü ve aksâm-ı bedeni bizzât müşâhede edebilirim. Fakat kendi yüzümü, gözümü görmek için ya diğerin ahbâr ve ifâdesine veya bir aynanını te'sîr-i aksine arz-ı iftikâr ederim. Başında bir dimâğ, sîneme bir ciğer bulunduğundan haberim yokken semâda bir güneş bulunduğu his ediyorum. Şimdi karşısında şeker yiyen iki yaşında bir çocuk var, şeker nereye gidiyor? diye soruyorum, ağızıma diyor. Ya oradan? diyorum, boğazıma diyor ve parmakla gösteriyor. Sonra ya oradan? diyorum, midesini veya karnını gösteremiyor da, boğazımdan (bululum) alıyor, cevâbını veriyor. (Meğerse bululum deve demekmiş) yavrucagus koca deveyi görmüş, tanımış da hâlâ midesinden haberdâr değil. Çünkü şu'ûruna, benliğine aksâm-ı bedeni deveden daha uzak bir yolla erişiyor. Fil-vâki' teşrîh başka bedenler üzerinde okunmasa idi kendi bedenimizin teşkilât-ı dâhilîyyesine ma'lûmâtımız olmazdı. Demek ki biz kendi bedenimizin dimâğ da dâhil olduğu halde en mühim kısımlarına müşâhede ile değil, kiyâs ile agâh olabiliyoruz. Başım ağrısra derhal duyarım. Çünkü başımla alâkadâr bir hâdise-i şu'ûr vardır. Fakat dimağımın te'âric ve telâfîinden ve benim giyâbımda onlarda cereyan eden harekâtta haberim yok. Onlardan haberim yokken semâda şems ve kamerin tulû' ve gurubunu görüyorum, Ayın ne zaman hilâl, ne zaman bedir halinde görünebileceğini hesâb ve tahmîn ediyorum. Husûf ve küsûfları bile vukû' bulmadan biliyorum, öyle ise hiç unutmadığım ben ve benim şu'ûrlarım nedir ve nerededir? Ben bakarken gözüm çalışıyorsa önündeki gözlük de çalışıyor. Fakat gören ne gözlükdür, ne de gözdür, ne dimağdır. Gören ancak benim ve ben ancak bendeyim. Ve ben ne yalnız rûhum ve ne yalnız cismim, ikisinin bir mültekâsiyim ve ancak benim. Halbuki ben bir mahlûkum, çünkü bundan bir zaman evvel yok idim. Demek ki bir hâlikim bulunduğunda şüphe yoktur. Benim hâlikim bir cisim değildir. Çünkü bir cisim olsa idi rûhu kudreti olamaz, benim rûhumu veremezdi. Benim hâlikim bir rûh da değildir. Zirâ rûh olsayı, cismimi ve havâss-ı cismâniyyemi veremezdi, rûhumla cismimi bir-

leştiremezdi. Binâenaleyh benim hâlikim hem kuvâ-yı rûhâniyyemde ve hem kuvâ-yı cismâniyyemde mües-sir ve her ikisine mebde-i fâ'il olabilecek, rûh ile cismi-mi telâki ettirerek bir (ben), bir insan yapabilecek bir hâlikdir. Ve ben ancak böyle bir hâlika perestîs eder ve ancak onu ma'bûd tanırıım. Ben de hayatı, ilim ve irâde varsa onda bütün bunların mebdei olan sifât-ı âliyye var-dır, bende mekânîki kuvvet ve şiddet varsa onda bütün bunların mebdei olan yed-i kudret vardır. Ben talebe-me, çocukların lisân öğretilir, ilim ta'lîm edebiliyor, emirler verebiliyorsam onda bütün bunların menba'i, mebdei olan bir sıfat-ı kelâm vardır. Eğer olmasa idi bendekiler olamazdı. Çünkü nakîs, kâmile illet olamaz. Çünkü yokdan hiçbir şey çıkamaz. Yok iken var olanlar varlıklarını yoklukdan değil, yine bir varlıktan almışlardır.* Tekâmûl kânûnu dedigimiz kânûnun fennî ma'nâsi tekâmülü mebde-i mutlak yapmak değildir. Tekâmûl mahlûkâtta izâfî bir kânûn-ı rubûbiyyetidir.

Mahlûkât nâkisdan zâide doğru tekâmûl ederken bu tekâmûlunu mebde-i mutlakın kemâline medyûn ol-duğundan ehl-i ilm hiçbir vakit zuhûl etmez. Bundan dolayıdır ki Spencer tekâmülü izâfet sâhasında tesbît ederken mutlakın vücûdunu biz-zarûre tasdîk etmiştir. Filhakika Hâlik-ı Te'âlâ'nın kemâl-i mutlakı olmasa idi, silsile-i tekâmûldeki izâfî kemâlât-ı mütezâyide yokdan gelmiş olacaklardı. Çünkü mebde-i tekâmûl ittihâz edi-len vâki'ada bu kemâlât yok idi. Halbuki ilmin en mühim mebâdîsinde birisi mukaddime söylediğimiz vechile (rien ne vient de rien) "Hiçden hiçbir şey çıkmaz, tabîr-i âharla adem vücûda illet olmaz" kâ'ideleridir ki illiyet kâ-nûnunun sûret-i ifâdelerinden biridir. İşte "Nâkis kâmile illet olamaz, ma'lûl illetinden ekmel olamaz. Kâ'ideleri de onun bir netîce-i zarûriyyesidir. Ve bunun içindir ki ben "Benim hâlikim yalnız rûh ve yalnız cisim olamaz." Hükmünü vermeye tamamen ve biz-zarûre haklıyım. Böyle demezsem tenâkuza düşmüş ve ilim ve fennin kevkebi olan bir kânûnu ilim nâmına inkâr etmiş olurum. Eğer ben kendimi biliyor ve ilim ve fennin ne ol-duğunu anlıyorsam, rûhsuz ve kör bir tabî'atden rûhlu ve güzel bir insan çıkacağına aslâ inanamam. Nitekim Fransa'da her şey ihtilâle düştüğü devirlerde felsefenin edvâr-ı ibtidâiyyesine avdet eden ve insanı yalnız cismânî

* Yok iken var olmak ile yokdan var olmak arasında bir fark vardır. Yokdan var oldu denildiği zaman iki ma'nâ anlaşırlı: Birisi varlığını yokluğu yaptı demektir ki bir şey yok iken sebebsiz, illetsiz var oldu, demeye müsâvidir. Bu aklen muhâldir ve hattâ tenâkuzdur. İlletin aslı olan illiyet kânûnuna münâfidir. İkinci-si kendi yok iken bir mevcûdun te'sriyle var oldu demektir ki Cenâb-ı Hak âlemi yokdan yarattı dedigimiz zaman bu ma'nâyi kasd ettiğimiz âşıkârdır.

bir makine halinde düşünmek isteyen kötü beyinler zuhûr etmiş ve devre-i cahiliyyeden kalan bu fikri yenilik sûretinde göstererek tervîc edenler olmuştu. [4] Ve o zamanki bir mühlidin *Makine İnsan* ünvanlı eseri de hayli şöhret almıştı. Ve Monteskiyo bunlara karşı topdan şu cümle ile güzel bir cevâb vermişti: "Şu zevî'l-ukûlü bir kudret-i amyâ yaratmış olsun... Ne kadar uzak!" Evet kendilerine Makina İnsan diyenlerin henüz akıldan haberleri yoktu. Onlar henüz Yunanlıkların Sofistâilerden evvelki ibtidâî tabî'uyyûnu gibi düşünüyorlardı. Zihin ile hârici, şu'ûr ile meş'ûru temyîz edemiyorlardı. Atina'nın zorba Tiranlarında ise nefsâniyet galebe etmişti. Onlar nefislerinden başka bir şey görmüyorlar, ondan başka her hakikati inkâra ediyorlardı. İbtidâen ahlâki ve ulûm-ı tabî'iyyeyi inkâra ve kendilerini ma'bûd tanıtmayla ma'tûf olan bu telâkkî içinde bir şey zuhûr ediyordu ki o da nefis ve zihn-i insânînin bütün şu tabî'ate karşı bir kıymeti hâiz olması idi. Bundan sonra ilim ve fen ciddî bir çığrıa girdi. Zihin ile hâricin münâsebât-ı hakikiyyesini tesbîte koyuldu. Bir tarafdan ulûm-ı nefise, diğer tarafdan ulûm-ı tabî'iyye tedvîn ve tensîk olunurken mantık kânûnları da teessüs etti, ilim ve fennin hâlik-ı kâinâti inkâr değil, isbât ettiği tebeyyün eyledi.* lâkin Fransa ihtilâli sıralarında hürriyet fikir ve vicdân da'vâları altında yeniden câhiliyet-i ûlâ devirlerine avdet edenler, Hak Te'âlâ'yı inkâr ile Sofistâilik, Tiranlık devirlerini yeniden te'sîs etmek isteyenler zuhûr etti.

Bir tarafdan *Makine İnsan* müellifi, diğer tarafdan Buhner câhiliyet-i ûlâyı yeni bir şekilde tazeliyorlardı. Bunları idrâk etmiş olan Monteskiyo ise ekâbir-i ehl-i fen ile beraber zevî'l-ukûlü kör bir kuvvetin halk edemeceğini bi-hakkin bağırılmıştı. Memleketimizde türemiş olan mülhidleri de tedkik ettiğimiz zaman şu üç sınıfda hulâsa edildiklerini anlarız:

- 1- İbtidâî tabî'atciler, ta'bîr-i âharla makine insanlar.
- 2- Nefislerinden başka ma'bûd tanımak istemeyen Tiranlık mefkûrecileri.
- 3- Enfûsî, âfâkî bir hakikate inanamayan "Septikler" ya'nî şüpheciler gürûhu.

Makine insanların akidesi mide akidesidir. Tiranlık mefkûrecilerinin akidesi, cebr ü tagallüb ve vurup yıkmak akidesidir. Şüphecilerkinki de tezvîr ve iğfâl akidesidir.

Binâenaleyh bunlardan her hangi biri, hattâ şüpheciler bile, bir i'tikâd ve îmân iddiâ' ettiğleri zaman bu

akîdelerden birini söylemek isterler. Fakat ervâh ve ecsâmin hâlikî ve âlem-i zihin ile âlem-i hâricin mebde-i vûcûd ve intibâki olan Hak Te'âlâ'ya istinâd etmediğinden dolayı hak ve hakikati inkâra ma'tûf bulunan bu i'tikâdlar hiçbir hakk-ı ihtirâmi hâiz olmayan akâid-i bâtiladan ve îmân-ı Tağutdan ibâredirler. Biz bunlara şu tavsiyede bulunuruz. Makine insanlar biraz da akıl ve şu'ûrun hürriyet ve ihtiyârin kıymetini düşünsünler. Tiranlık mefkûrecileri cebr ve tagallüb hâkim olunca kendilerine de aynı kânûnu tatbik edecek âmiller zuhûr edebileceğini unutmasınlar. Şüpheciler de irâdelerini takviye ederek ilme ve hakikate biraz i'timâd etsinler.

İnsan mâdem ki kendisini, kendi, akıl ve şu'ûrunu karşısında göremiyor. O halde (وَتَخُنْ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ¹) diyen hâlikini da teleskoplarla aramâya kalkmamalıdır. "Belki semâvâtin yollarını bulup da Mûsâ'nın Allah'ına muttali' olurum diye Hâmân'a rasadhâneler yaptırtan" Firavun'un yoluna gitmemelidir. (وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانُ²) اَسْبَابُ السَّمَوَاتِ فَأَطْلَعَ إِلَيْهِ الْمُوسَى Gerçi sun'-i ilâhîyi görmek ve anlamak için semâvâti müşâhededeye dalmak çok güzel bir şeydir. Fakat bunun müfid olabilmesi kalbine mâlik olmak ve şu'ûruna dikkat edebilmekle meşrûtdur. (أَوْلَئِكُمْ يَتَفَكَّرُونَ³) Hak Te'âlâ'ya bu âlemde ancak akıl ve kalb ile varılır. Cemâl-i ilâhî dünyâda sezilir, inanılır, âhiretde erilir, görülür ve hiçbir zaman ihâta olunamaz. Zât ve sıfât-ı ilâhiyyeyi ma'rifet bâbında âlem-i ervâh ve ecsâmi mütâle'a etmek şekli-i insânîde bir ilah tasavvur eylemek değildir. İnsan dahi dâhil olduğu halde bütün mükevvenâtın hâlikini düşünmek ve ancak ona ibâdet etmektir. Ma'bûdlarına heykel dikmek isteyenlerdir ki onu heveslerine göre tahayyül ederler. Nitekim hürriyet kelimesiyle ortaya atılıp da cebr ve icabından başka bir şey tasavvur etmeyen şu'ûrsuz ve merhametsizler kendi hâlik ve ma'bûdlarını hissiz ve merhametsiz bir kör tabî'at telâkkî ederler. O halde hürriyet sözü nedir? Ne içindir? Siz hâl ediniz. Hâlikî merhametsiz olan mahlûk merhameti nereden alır? Hâlikî mecbûr olan mahlûk hürriyeti nereden bulur?

*

**

Hâmiş: İlhâdını ilme istinâd ettirmek dâ'iyesiyle hey'et-i hâkimeye hitâben nûmâyışkâr bir makâle-i ilhâdiyye neşreden ma'hûd gazete, sahte ilminin meydana çıkacağı endişesiyle pek çabuk ilmin huzûrundan kaçtı. İlmin, felsefe-i hakikiyyenin tamâmiyla defn ettiği küflü nazariyelerle yeni bir binâ-yı ilhâd kurmaya çalışan ma'hûd âlim taslağı göz boyacılığı meydâna

* Maamâfih hâlik-ı kâinâti tasdîk etmek ile ondan bizzât ilm-i şuhûdu ahzettmek arasında büyük bir fark vardır ki: Nübûvvet ve velâyet mazhariyeti olan bu hâssa yalnız akıl ve fen ile istihsâl edilemez. Nitekim dehâ-yı aklı bile kesbî değildir.

¹ "Biz insana şah damarından daha yakınız." (Kâf Sûresi 50/16)

² "Firavun, Ey Hâmân! Bana bir kule yap; belki yollara, göklerin yollarına erişirim de Musa'nın Tanrısını görürüm, dedi." (Gâfir Sûresi 40/36-37)

³ "Hiç düşünmüyolar mı?" (A'râf Sûresi 7/184)

çıkınca tezvîr ve fesâd yolunu tuttu, jurnalcılığa başladı, ve bu sûretle hüviyet-i hakîkiyyesini meydana koydu.

İşte bunların bütün hünelerleri budur. Hiçbirisinin ilim huzûrunda beş dakika durmaya bile tahammül ve yüzleri yoktur. Biz vakityle bunların Müseyelemetü'l-Kezzâblarını da alenî bir mübâhase-i ilmiyyeye da'vet etmişik de yanaşmak cesaretini gösterememişlerdi.

"Müslümanlık esâslarına, Müslümanlık şe'âirine hücum ediyorsunuz. Bu iddiâalarınızı ilmî ve ictimâ'i bir sûretde isbâta hazırlsanız alenî bir meclis-i ilmî teşkil edelim. Siz de fikirlerinizi söyleyin, biz de söyleyelim. Bu mübâhase-i ilmiyye neşredilsin" tekâfîmiz karşısında şaşırılmışlar, dümenleri çevirerek Müslümanlık esâslarını cebr ve tağallub tarîkiyle yıkmak yolunda devâm etmişlerdi. Bunların ilimden, felsefedен bahs etmeleri hep yalancılıktır. Garbdaki hakîkî ulemanın fikirlerini anlayabilseler onlara ne mutlu!...

[5]

MÜSLÜMANLIK ve SOSYALİSTLİK

Vokinğ cami-i şerfinde Müslümanlık ve Sosyalistlik hakkında camî-i mezkûr imâmi Hoca Ahmed Nezir tarafından İrâd olunan bu konferans bir risâle hâlinde tab' ve neşredilmiş olduğundan bu konferansı tercüme ediyoruz. İki makalede neşredeceğimiz bu konferansın birinci kısmı ber-vech-i âtidir:

"Pek vâsi' bir mes'eleyi kısa bir zaman içinde mevzû'-i bahs etmek mecbûriyetindeyim. Binâenaleyh bir netîceden bir netîceye atlayacağımından silsile-i muhâkememi dikkatle ta'kib etmenizi ricâ edeceğim. Garb'da telâkkî edildiği şekilde Sosyalistlik'den ve bunun mazarratından bahs ettikten sonra Müslümanlığın ilk devrine rüçû' ederek aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz'in getirdiği Sosyalistliğin, garb mütefakkirleri tarafından ihtirâ' olunan Sosyalistlige fâikiyetini isbât edeceğim.

"Fakr ve zarûret her asırda insanlığa musallat olmuş bir âfetdir. Eski zamanlarda şâ'irler sulh ve müsâlemetle, feyz ve bereketle mâlâ mâl bir devr-i müşa'şa'ı terennüm ederlerdi. Bu altın devrini felâket ve müsîbet devri ta'kib etmiş, hey'et-i ictimâ'iyye mal ve menâl sâhibi ve mal ve menâlden mahrûm sınıflara inkışâm eylemişdir. Eflatun ve Aristo gibi feylesoflar birtakım nazariyâtı siyâsiyye vücûda getirmekle bu mes'eleyi halle çalışıtlar. Fakat nazariyât, insanın hodgamlığı karşısında âciz kaldı. Yunanistan, demokrasi devrinde olduğu gibi krallık ve Aristokrasi devrinde de servetin siyânen tevzi'i esâsları üzere müsâlemet-i ictimâ'iyyeyi te'mîn edemedi. Roma'nın hâkimiyeti esnâsında aynı mes'ele kendini gösterdi. Mal ve mülk sâhibleriyle bunlardan mahrûm olanlar arasında vukû' bulan cidâl târîh-i beserin en müellim fasillarını

teşkil eder. Mürûr-i zaman ile aqniyâ ile fukarâ arasındaki uçurum genişledi. Maamâfîh Benî İshâ'ın sözlerinde bir nefha-i teselli buluyoruz. Onu müte'âkib Hazret-i İshâ geldi. İshâ'nın te'âlimi fukaraya ümid bahş edecek bir mâhiyetde idi. Fakat kilisenin tereddîsiyle zenginler ile fakîrlar arasındaki uçurum korkunç bir vüs'at peyda etti. Kilise, ameleye, oldukları gibi yaşamalarının irâde-i ilâhiyye içâbı olduğunu asırlarca telkin eyledi. Sînîf-ı ruhbân, fukarâyı ni'met-i irfândan mahrûm yaştı. Karanlık dünyanın şurasında, burasında birkaç kivîlcim belirerek, yayilarak iştî'âl edince kilise, bunu kan selleriyle söndürmek için ordular teçhiz etti. Domonik gibi e'izz, bir elde salîb bir elde kılınç bulunduğu halde orduların en fecî mezâlimi irtikâb etmeleri için teşvîkatda bulundular. Tecdîdî devrine kadar Roma kilisesi, kuvvete istinâden yaşıdı. Fîkrî hareketlerden duyduğu korku Hristiyanlığı soldurdu ve Hristiyanlık bir meslek, bir ticaret oldu. Ruhbân sınıfının tarafgirâne hattı hareketi netîcesinde ictimâ'i nâ-hoşnûdî ta'ammum ettiyse de muntazam bir hareket vücûda getiremedi. Ancak on sekizinci asırda dir ki halkın adem-i hoşnûdîsi Fransa hükümetinin sâ-i idâresi yüzünden fakr-i vifâka ile muzâ'af bir şiddet iktisab ettiğinden hâile-engîz bir sûretle kendini ifâde etti. Beklenilen sâ'at hulûl etmişti. Jan Jak Russo, yeni bir mücâhedenin alemdârı olarak zuhûr etti. Bu mücâhedenin düstürü: "Hukûk-ı beser" di. Russo, fakr u zarûretin bir eser-i tabî'at olmadığını i'lân etti bunların, beserin hodgâmlığından ve zülmünden ileyigeldiğini söyledi. Russo emlâk-i şahsiyye nîzâmine mu'ârizdi. İrâde-i ferdiyyenin, irâde-i ictimâ'iyyeye münkâd olmasına taraftardı. Napoli'nin istibdâdiyla netîcelenen müdâhale-i ecnebîyye vukû' bulmasa belki Russo ihrâz-ı zafer ederdi. Devlet Sosyalistliği bu sûretle adem-i muvaffakiyyete dûcâr olunca sinâ'î Sosyalistlik için cidâlin vukû'u lâzımdı. Fransa'da San Simon, İngiltere'de Robert Owen gibi adamlar çalışmaya başlıdilar. Owen bir patron olmak i'tibâriyle müstesnâ bir adamdı. Onun eseri ta'kib edilmiş olsa târîh sahifelerinden sa'y ve sermâye mes'elesi tayyedilirdi.

Şimdi târîhin diğer sahifesini çevirerek beynelmile maddiyâtçı Karl Marks'a gelelim. Mûmâ-ileyhin en büyük eseri olan Sermaye'de gayr-i şahsî kuvvete i'tikâdını ifâde etmektedir. Karl Marks sinâ'î cereyânın derebeylikden neş'et ettiğini, amelenin kendilerine sâhib olmadıklarına mebnî, ya fabrikaya merbûtiyet, yahut açılıkdan ölmeyi kabûl etmek mecbûriyetinde olduklarını beyân etti. Sermaye hâkim, amele ona mahkûmdur. Binaenaleyh Marks servetin sebebi sa'y olduğundan sa'yın istismârını tavsiye etmektedir. Mûmâ-ileyhe göre sinâ'î tekâmûl, zengini daha zengin, fakiri daha fakir yapmaktadır. Marks'in nazârunda sa'y ve servet izâfi birer şeydir.

Halbuki iktisâdiyât nokta-i nazarından sa'y başlı başına bir şey değildir. Arz ve taleb mes'elesi çok mühimdir. Marks, bu noktayı ehemmiyetden düşürmek için sa'y ile vücûd bulan şeyin müfid olmadıkça bir kıymeti hâiz olmayacağını izâh ediyor. Fakat bunlar nasıl tefrik olunabilir? Bir şeyin müfid olup olmaması mes'elesi yine arz ve taleb mes'elesini meydâna çıkarır.

Zamân-ı hazırda gelecek ve Rusya'nın vaz'iyet-i ictimâ'iyyesine atf-ı nazar edecek olursak hayâta en çok lâyik olanın yaşayacağı fikrinin ileri sürüldüğünü görürüz. Amele yahut bunlara ister asker, ister çiftçi deyiniz, fikir amelesinin dûçâr olduğu zararlara ehemmiyet [6] vermekszin servet-i millîyeden en büyük hisseyi te'mîne âzimdir. Binâenaleyh zaman sonra fikir amelesi azîm bir mikyâsda tenâkuz edecek yahut büsbütün ortadan kalkacaktır.

Bizi en çok alâkadâr eden mes'ele Sosyalistliğin dîne karşı vaz'iyetidir. Bu husûsda Sosyalistler arasında ittifâk-ı ârâ yoktur. Bunların bir çoğu sınıf-ı ruhbâna mu'ârizdirlar. Marks, dînin ilgâsını tavsiye ediyor. Mûmâileyhin fikrini bir ekseriyet kabûl etmektedir. Şu var ki garb Sosyalistleri bu mes'eleyi mevzû' bahs ediyorken yalnız Hristiyanlığı derpiş ediyorlar. Şüphesiz Hristiyanlığın mefkûreleriyle Sosyalistik mefkûreleri bir değildir. (Blakford, Bakes, Şafel, Brutton) ve daha birçokları Hristiyanlık'dan müteneffirdirler. Bunlar Hristiyanlığın Sosyalistlige muhâsim olduğunu söylemişlerdir.

Garb Sosyalizminin metâlibini hulâsa edecek olursak onun hürriyet, müsâvât, uhuvvet istedîğini; ferdîyyetin devlet murakabesine geçmesini; her ferdin idâre-i memleketde doğrudan doğruya bir rey sâhibi olmasını, ta'bîr-i diğerle (Bürokrasi)nin ilgâsını; bir kimsenin diğer bir kimse hesabına geçinmesini; sınıf, renk ve akide ihtilâfinin zevâlini, lordluğun, ırsî hükümdârlığın, şahsî mülklerin ilgâsını taleb ettiğini görürüz. Müslümanlık son esâsdan mâ'adâ, esâsât-ı sâirenin kâffesini kabûl eder. Ya'nî şahsî mülkün ilgâsını kabûl etmez.

İslâm'in ilk devrini mevzû' bahs etmeden mukaddem Garb Sosyalizmi'nin nekâisine dâir birkaç söz söylemek isterim. Demokrasinin ba'zan ferdîyetçilik netîcesi; Sosyalistliğin, Demokrasinin bir inkişâfi olduğunu biliyoruz. Fakat şiddetli ferdîyetçilik hod-perestlige gider. Mes'ele başlangıcında böyle ise, hod-perestlik hey'et-i ictimâ'iyye için tahrîbkâr olduğundan onun üzerine hiçbir hey'et-i ictimâ'iyye kurulamaz. Halkın fikri tehzîb edilmezse Demokrasi yahut Sosyalistik tam kemâline ereceği zamanda tahrîbkâr ifrâtlara varır. Ve bin-netice bugün Rusya'da müşâhede ettiğimiz intizâmsızlık ve anarşî hâsil olur. İnsanların nefislerine perestis etmeleri muktezâ-yı

fitratlarıdır. Fakat buna karşı yegâne çare, dîndir. Dîn ile Sosyalistik bizim fikrimizce gayr-i kâbil-i tefrikdir. Dîn; efrâdi mûrakabe etmez, efrâdin harekât ve âmâline rehberlik etmezse Sosyalistik sunûf muhârebelerini tevlîd eder, felâketi mûcib olur. Madde-perestlik, hod-gâmlığı ve hod-perestliği ta'lîm ediyor. Bu cihânın mâverâsında bir şeye i'tikâd etmeyenler için fedâkârlığın bir ma'nâsı yoktur. Sosyalistik, ber ferdin kendi nefsi için değil, başkaları için yaşadığına ta'lîm ettiği zaman kemâl bulur. Büyük bir sâik olmazsa hiçbir mevcûd-ı beseri fedâkârlık ihtiyâr etmek istemez.

Asrî Sosyalistliğin irtikâb ettiği diğer bir hatâ Sosyalistlerin teşebbüslерine aşağıdan değil, yukarıdan başlamalarıdır. Bunlar ferdi büsbütün ihmâl ederek devleti Sosyalist yapmaya çalışıyorlar. Fakat yalnız sermaye ve arâzînin devlete intikâli devletin idâresini Sosyalistlesitmeye kâfi değildir. Meselâ bütün Hindistan'ın arâzîsi devletin değil midir? Bütün telefonlar, postalar, kanallar ve birçok demir yolları devletin değil mi? Fakat ne devletin arâzî sâhibi olması, ne de milletin bütün sanâyi'i elde etmesi bir Sosyalist devletin vücûd bulmasına kifâyet etmiyor. Hakiki Sosyalistliğin muhtâc olduğu şey arâzî ve sermayenin millileştirilmesi değil, bundan başka bizzât devletin Sosyalist olmasıdır. Liyâkat-ı lâzimeyi ihrâz etmemiş bir devlete Sosyalistliği tatbîk etmek harâbîyi müeddî olur. Çünkü insanları daha ziyâde bir serbestîye nâîl edeceğine daha şedîd tazyîkâta ma'rûz eder. Onların hüner ve dehâsını inhibât-âver te'sîrâta dûçâr eyler. Sosyalist bir idârede halk terbiye, ahlâk ve irfân i'tibâriyle en yüksek seviyede bulunmalıdır. Şahsî mülkün ilgâsına gelince onun ilgâsiyla eşhâsin cevvâliyeti de zâil olur. Bin-netice memleketin ticareti, hükümetin bütün haretleri tevekkuf eder.

Şimdi on üç asır evvelki zamana rücû' ile Asr-ı Sa'âdet'teki ahvâle atf-ı nazar edelim. Evvelâ risâlet-penâh Efendimiz'in, yalnız esâsât-ı iştirâkiyyeyi telâkkiye değil, onları tatbîke müsâid bir seviyeye yükseltmek için halkın fikrini tehzîb ile meşgûl olduğunu görüyoruz. Bu iştirâkliğin güzelliği şahsî fa'âliyete, ferdî istihsâlâtâ müdâhale etmemekle beraber bir ferdin diğer bir ferde tasallut etmesini, yahut başka bir ferdin hesabına zengin olmasını imkansızlaşdırmasındandır. Hazret-i Muhammed hayatı iştirâkiyyeyi te'sîs için kuvvete mûrâca'at etmemiştir, bir sınıf muhârebesi açmamıştır. Bütün dikkat ve ihtimâmi ferdin seciyyesini î'lâya, bu sûretle cem'iyeti günahlarının dan tathîre masrûfdur. İslâm iştirâkliğinin esâsi dindir. Müslümanların milliyeti dinleri idi. Beşerin uydurduğu, renk, ırk, mezheb hudûdu yoktu. Bunların hayatı ve meimat hedefi birdi. Hepsi de vâhid-i kâdirin mûrâkabesine tâbi'diler. Hepsi de birer vasî gibi çalışıyordu.

Hazret-i Muhammed'in her ferdî aynı yüksek mef-hümlarla işâ'a muvaffak olması bir mu'cizedir. Kendisi en amelî şekilde yalnız iştirâkîliğin değil, en müfrît iştirâkîliğin bile mükemmel bir sûretde tatbîk olunabileceğini göstermiştir. Bu usûl ikinci halîfe Hazret-i Ömer Efendimiz'in devrinde en yüksek inkişâfa mazhar olmuştu. Müşârun-ileyh Peygamberimiz'in kurduğu esâslar üzerinde mu'azzam bir devlet-i iştirâkiyye yükseltmişti. Bu devirde [7] bütün halk hukûken müsâvî idi. Her ferd daha fakîr ve daha za'if vatandaşını himâye ve ona mu'âvenet mes'uliyetini tahammûl ediyordu. Ücretsiz tahsîl kabûl edilmişti. Hükûmet medreselerinde talebe her müzâherete nâil oluyordu. İhtiyârlar ve aceze elhâsil, rızkını kazanmak için çalışamayanların hepsine bakılıyordu. Çocuklara mu'âvenet ediliyor, asker âilelerine tahsîsât bağlanıyordu. Vezâif-i askeriyyesini ifâ edenler içinde sâhib-i yesâr olanlar harb zamanlarında bile kendi mesârifini bizzât tediye ediyorlardı. Devlet hazînesi tarafından bir kimseye yüksek ma'âş verilmiyordu. Ancak bütün vakitlerini hizmet-i devlete hasr eden rüesâya ma'âş i'tâ olunuyordu. Devletin bütün şuûnu müşâvere-i âmme ile takarrür ettiriliyordu. Devletin rüesâsı icmâ'-ı millîyi ihlâl edecek bir kudreti hâiz değildi. Salâhiyet-i teşrîfiyye bir kabine, bir parlementonun yedinde değildi. Hakk-ı teşrîf, bütün mahlûkatına müsâvât dâiresinde mu'âmele eden Cenâb-ı Hakk'dı. Kavânîn-i İlâhiyyenin tefsîri, efrâda değil, bütün ümmete bırakılmıştı. Kavânîn-i İslâmiyye ba'zan Ömer gibi büyük bir halifeden ziyâde bir ihtiyâr kadın tarafından hüsn tefsîr ediliyordu.

İLMÜNNİEFS ve DİN

Oksford'da akd olunan asrî ricâl-i dîn konferansından evvelce bahs etmiş, daha sonra orada Asrî ilim hey'etinin bir sâni'-i hakîmi ve bu sâni'-i hakîmin vahdâniyyetini ikrâr ettiğini, ifâde eden bir hitâbe-i ilmiyyeyi hulâsa etmiştim. Bugün aynı kongrede İlmünnefs ve Dîn hakkında üstâd J. A. Hadfield'in irâd ettiği hitâbe-i ilmiyyeyi tercüme ediyorum. Üstâd Hadfield yeni ilmünnefsin meydân-ı münakaşaaya çıkardığı mesâili mühimmeyi îzâh ettikden sonra bunlara verilecek cevâbların ana hattını îzâh etmekde ve ilmünnefsin bilhâssa dîn-i hakki dîn-i bâtilden ayırmaya muvaffak olacağını beyân ile dîn-i hakkin ilmünnefs nokta-i nazârinden esâslarını ta'dâd eylemektedir. Yalnız üstâd-ı mûmâ-ileyh bu esâslara göre bazı edyâni tedkik ediyorken mukâyesi-i edyân âlemi olmadıgından mevzû' bahs ettiği edyân hakkında şâyi' olan fikirlere binâ-yı mütâle'a ettiğini i'tirâf ve bu fikirlerin mûma-ileyhin bu ifâdesi Müslümanlık hakkında

dermiyân ettiği mütâle'âtın nefşü'l-emre muvâfik olup olmaması mes'elesini tedkik etmekliğimize ve bunları tashîhe çalışmamiza bâdî oldu. Binâenaleyh makâlenin Hristiyanlık ve Müslümanlığı mevzû'bahs eden parçaları Mister Halden'in değil, muharrir-i âcizindir. "Yeni ilmünnefs"in dîn-i Hak esâsi olarak kabûl ettiği esâslar dîn-i mübînimizin te'âlimine o kadar muvâfikdir ki bu hakîkat yek nazarda tecelli ediyor. Esâsen her sek ve şüpheden ârî bir hakîkat-i müselleme, ulûm ve funûnun ileriledikçe hakâyk-ı İslâmiyye'ye takarrub ve esâsât-ı dîniyyemizi tavzîh edecektir.

Üstâd Halden diyor ki:

Bir nesil mukaddem, bilhâssa tekâmül mes'elesi üzerrinde, ilm-i hayat ile dîn arasında müdhiş bir mücâdele kopmuştu. Birtakım adamlar, Allah'ın her mahlûku olduğu gibi yarattığını iddi'a, fakat tekâmül nazariyesi envâ'in şerâit-i muhîtiyye ve mücâdele-i hayat neticesi olarak inkişâf ettiğini beyân ediyor. Bu münakaşanın devâmi esnâsında birtakım muta'assiblar "Tekâmül doğru ise dîn esâssızdır" demişlerdi. Tekâmül nazariyesi kabûl-i âmmeye mazhar oldu. Şu var ki bu hükmü veren abdallar kendi mantıklarının neticesini kabûl etmediler. Filhâlika, tekâmül her ne kadar Cenâb-ı Hakk'ın hilkiyi nasıl vücûda getirdiğine dâir olan telâkkilerimizi değiştirdiyse de Cenâb-ı Hakk'a i'tikâdimiz üzerinde bir te'sîr icrâ etmemiştir.

Hâl-i hâzırda ise dîn ile ilmünnefs, bilhâssa dîn ile yeni ilmünnefs arasında bir nesil evvelki mücâdeleden daha şedîd bir mücâdele vukû' bulmaktadır. Yeni ilmünnefs harekât-ı beşeriyenin sevâik-i hafiyeyesini, i'tikâdât-ı insâniyyenin gizli menâbi'iini tahârriye teşebbüs ediyor. Binâenaleyh ortaya dîn ve ahlâka i'tikâdimiz menâbi'ine âid mesail ileri sürülmektedir. Bu vâdîde sorulan suâller, du'â ve ibâdetin bir telkinden, Cenâb-ı Hakk'a i'tikâdin ebeveynden müntakil birtakım karışık hissiyâtın mütehavel bir şekline i'tikâddan; dînin hayatı karşı çocukça bir temayülden, bir sinir hastalığından; hayatı ba'de'l-mevte i'tikâdin hayatı dünyeviyye mes'ûliyetlerini tahammûlden aciz olanların teşvik ettikleri bir i'tikâddan ibâret olup olmadığıdır. Yeni ilmünnefs işte böyle birtakım mesâili ileri sürdürmektedir. Tabîî burada bütün bu mesâili mufassal bir sûretde mevzû' bahs edecek degiliz. Çünkü bu mesâil pek büyük mesâildir. Fakat bu mesâile ve bu tenkîdâta cevâb teşkil edecek umûmî hatları tavzîhe çalışacağız. Bin-netîce görülecektir ki bir nesil mukaddem ilm-i hayat ile dîn arasında vukû' bulan mücâdele neye müncер oldusaya bu def'aki mücâdele de aynı netîceye müncer olacak, ya'nî, yeni ilmünnefs dîn hakkındaki birtakım telâkkilerimizi değiştirecek, fakat Allah'a i'tikâdimizi, Allah'a ihtiyâcımızı müteessir etme-

yecektir. Ta'bîr-i diğerle bu mesâil ile karşılaşınca yeni ilmünnefs dînin kavâ'id-i esâsiyyesini derinden taharrî edecek; hak dîni, bâtil dinden tefrik edecektir.

Bunu tavzîh etmek için du'ânın bir telkin-i nefsi olup olmadığı mes'elesini ele alalım. Du'ânın, bir insan tarafından kendi nefsine yapılan telkinât olarak kabûl edilmesi şu demekdir ki kuvvet için du'â ettiğimiz zaman kuvvet kendi içimizden gelir. Fakat mes'ele bununla kat'î bir sûretde halledilmez. Bil-akis böyle bir cevab diğer bir mes'ele vücûda getirir. O da bu kuvvetin nereden geldiğidir. Onun bizim içimizden geldiğini söylemek, her zaman olduğu gibi hafî ve esrâr-engîz olan o hayatı ve kuvvetin menba'-ı nihâisini [8] bize göstermez. Ta'bîr-i diğer tekâmül mes'elesinde nasıl olduysa aynı netîceye muvâsalat ediyoruz. İbâdetin bir eser-i telkin olduğunu söylemek bir şeyin mekânîkiyetine işâretden ibâretdir. Fakat kuvvetin nihâyetü'n-nihâye nereden geldiğine dâir sorulan suâle cevâb teşkîl etmez. Tekâmülde, Cenâb-ı Hakk'ın tabî'atin hâricinden değil, içinden icrâ-yı te'sîr ettiğini söylediler, şimdi de du'â bahsinde Cenâb-ı Hakk'ın rûh-ı beşer dâhilinde yahut tahteş-şu'ür olan fikir dâhilinde icrâ-yı te'sîr ettiğini söyleyeceğiz.

Mesâil-i sâireye geçmeden mukaddem dînin ilmünnefs nokta-i nazarından esâsâtına dâir bir iki söz söylemek isteriz. Dînin ilmünnefse göre esâsi, adem-i hoşnûdî, ihtiyâc, eksiklik hisleridir. Nâ-hoşnûd olduğunu his ettiğimizdendir ki dînde hoşnûdî ve temâmiyeti ararız. Demek ki enfüsî bir nokta-i nazardan dînin esâsi eksiklik hissidir. Âfâkî bir nokta-i nazardan dîn rûh-ı beşerin hoşnûdî ve temâmiyet-i iştîyâkını tatmîn için gelen seydir. Bu esâs, bu eksiklik hissi ve temâmiyet ihtiyâci bütün canlı eşyanın bir vasf-ı mümeyyiziidir. Filhâkika, canlı şeyleri, cansız şeylerden en ziyâde ayıran vasif budur. Cansız eşyânın vasf-ı mümeyyizi onların parçalanmak, tarûmar olmak istî'dadını hâiz olmalarıdır. Halbuki canlı eşyâ daha yüksek bir vahdete, daha mu'azzam tamâmiyete doğru kendini götürmeye temeyyüz eder.

Cihânda her uzviyet, ister nebâtî, ister hayvânî veya insânî olsun, bu cihet hâiz-i ehemmiyet değildir, daha büyük bir temâmiyet ve vahdet içinde tecellî etmeye çalışır. O kadar ki tam olmadıkça istirâhat etmez. İster nebât ister hayvan olsun her ferd için bir düstûr-ı temâmiyyet vardır. Her nebât veya her hayvânın içinde kendini bir "kül" yapmak için bir sevk vardır. Bu sevk o kadar kuvvetlidir ki nebât veya hayvânın temâmiyetine bir halel târî olsa bu sevkin onu temâmiyet iktisâbi için tekrar ugraştırdığını görürsünüz. Bunun basit bir izâhini ağaçda görmek kâbildir. Bir ağacın kabuğunu kırarsanız ona ne olur? Bu yara iltiyâma başlar ve iltiyâm bulur. Filhâkika bahçivanların en güzel çiçekleri çoğaltmak için

bu esâsa mürâca'at ederler. Ya'nî eski çiçekleri keserler. Fakat bütün nebât derhâl imdâda yetişir ve daha mükemmel bir nebât vücûda getirir. Sonra meselâ elimizi yaraladığımız zaman ne olur? Bütün uzviyet-i bedeniyye faâliyete başlar. Devre-i demeviyyenin sur'ati artar, mikrobları öldürmek için uğraşır, elhâsil bütün uzviyet yara iltiyâm edinceye kadar çalışır ve ferd tekrar bir kül olur. Kertenkele gibi bir hayvânın meselâ bacağını kırınız. Onun bacağı doğruluncaya kadar uğraştığını görürsünüz. Bu temâmiyet sevki bütün uzviyetlerin en kudretli ve en mu'azzam mümeyyizlerinden biridir.

Şâhsiyet-i beşeriyye ile de vaz'iyet aynıdır. Emrâz-ı rûhiye tedkikâtının en garîb şeylerden biri, birtakım harekâtın, garîzî harekâtın, tatmîn edilmeksizin kalmayı kabûl etmediği ve hayatı kendilerini ifâde ettirdiğidir. Korku, hiddet-i garîzesi, garîze-i cinsiyeye, merak garîzesi.. Bunlar tatmîn edilmek için azîm bir sevki hâizdirler. Bu temâyülât-ı garîziyyeden birini tazyîk etmek isteyecek olursanız, onları tazyîk edemezsiniz. Bunlar gayr-i tabîî sûretlerde kendilerini göstermeye başlarlar ki bütün ahvâl-i asabiyyenin menşei budur. Ârıza-i asabiyyenin ma'nâsı bir teheyüpür kendini ifâdeye çalışmasıdır. Bunu tabîî bir sûretde kendini ifâde etmesine müsâ'ağe etmezseniz o gayr-i tabîî bir şekil ifâde ile kendini tatmîn eder. Ba'zan bu tazyîk edilen teheyüpür yine teheyüpür hâlinde tecellî eder. Gayr-i tabîî bir korku, münâsebât-ı cinsiyeye ifrâti, mâlihulyâ gibi. Ba'zan da bunlar doğrudan doğruya bir teheyüpür gibi değil de bir maraz-ı asabî gibi tecellî eder. Meselâ bir asker korkusunu bastırırsa bu baskın bir bacağını felce uğratmak şeklinde, bir insan garâiz-i cinsiyeyesini bastırırsa bunlar nevestanı şeklinde, tehassüs ihtiyâci lüzümünden fazla tazyîk edilirse histeri şeklinde tecellî eder. Bütün bu teheyüpür-ı garîziyyenin şâhsiyetimizden metâlibi vardır. Bunların harekâtı o kadar kuvvetlidir ki tatmîn edilmeksizin durmaz. Avâriz-ı asabiyye tazyîk edilen teheyüpürün ifâdesi olduğundan bu mühim netîceyi istîhrâca mecbûruz: "Asabî hastalıklar şâhsiyetin kendini tamamlamak için bir teşebbüsdür."

Bu asabî hastalıkları tedâvî edenler kuvâ-yı tazyîkiyyeyi kaldırıp ma'rûz-ı tazyîk olan teheyüpür serbest bırakıyor ve bunlara mefkûrevî bir mahreç buluyorlar. Öyle bir mahreç ki onun içinde bu teheyüpür yekdiğeriyle âhengdâr bir sûretde kendilerini ifâde ve tatmîn ederler. Mefkûrenin vazîfesi işte budur.

Garîzelerimize tatbîk ettiğimiz her şeyi, bir kül olarak şâhsiyetimize de tatbîk edebiliriz. Her garîze nasıl kendini ifâdeye uğraşıyorsa bir kül olarak şâhsiyetimizde temâmiyet ve itmi'nân için mücâdele etmektedir. Bütün şâhsiyetin temâmiyet ve hoşnûdîye iştîyâki dînin, ilmünnefs nazarında esâsıdır. Ferd nâkîs oldukça, bütün şâh-

siyetini itmâm edecek mefkûre için mücâdele eder ve onu arar. Fikrin bu mefkûrevî şerâiti terakkî perverâne bir şekilde tahakkuk ettirmesi mes'ûdiyeti tevlîd eder.

Yukarıda dediğimiz gibi, dîn âfâkî bir nokta-i nazardan, insanlara bu hoşnûdîyi te'mîn eden şeydir.

[9] Pek geniş bir nokta-i nazara göre temamîyet ve mes'ûdiyeti te'mîn eden her mefkûreye "dînî bir mefkûre" denilebilir. Bazı insanlar tanıyoruz ki top oynamak onların dînidir. Bunlar kendilerini top oyununa vakf etmişlerdir. Onların mes'ûdiyetlerini tatmîn eden yegâne şey odur. Bazı insanlar da meşgûl oldukları işi kendilerine dîn edinmişlerdir. Başkalarının dîni de posta pulları toplamaktır. Bunların her biri şunu veya bunu rûhunun mergûbu olan yegâne şey addediyor ve bütün vaktini ve fa'âliyetini ona hasr ediyor. Başkaları da vardır ki hayatıda doğruluğu dîn telâkkî ederler. Fakat bu da ötekiler gibi nâkis bir dindir. Çünkü bütün şahsiyetimizi tatmîn etmez. Çünkü insan hayatı yalnız doğruluğu ararsa şahsını hayatın diğer bedîî taraflarından, hayatın bütün ezbâk-ı meşrû'asından mahrûm eder. Doğru ve yegâne mefkûre olarak tanınan mücerred ahlâkî mefkûreler bizi harâba dûçâr eder, çünkü şahsî değerlere değildir. Halbuki şahsiyetlerimiz temâmîyete nâil olacaksa ona ancak şahs nâil olur. Binâenaleyh en yüksek dîn hayatı dîniyyemizin esâsındaki ihtiyâc ve adem-i hoşnûdîyi tatmîn için bize bir şahısda temerküz eden bir mefkûre takdîm eder.

Filhakika hangi dîn temâyülât-ı garîziyyemizi ve bütün fa'âliyetlerdimizi, bütün şahsiyetimizin vezâifini tatmîn ve hepsine bir mahrec te'mîn ederse ilmünnefs nazarında dîn-i hak odur.

Hakîkî bir dînin evsâf-ı mümeyyizesi olan bütün temâyülât-ı garîziyyemize bir mahrec ve bir ifâde te'mîn etmesi, bütün şahsiyetimize temâmîyet bahş etmesi, sâniyen bütün bu temâyülât-ı garîziyyeyi bir hedef ve bir maksada tevcîh ederek hepsini âhenkleştirmesidir. Bu nokta-i nazara göre hakîkî dînî arayıp bulabiliriz.

Meselâ Buda dînine bir nazar atf edelim:

Buda dînî seciyye-i beseriyyenin yalnız bir tarafını ya'nî insanlığın âlâmına karşı tehassüsü tatmîn eder. Fakat seciyemizin diğer tarafını, ya'nî hukukumuzu te'mîn ve kudretimizi tâhkîm tarafını hoşnûd etmez. Budizm müteellim beseriyyetle hemhâl olur, Onun elemiyle gir-yân olur, fakat ona imdâd edemez, onu kaldırırmak için el uzatamaz.

**

Hristiyanlığa gelince bu dîn de seciyye-i beseriyyenin muhabbet tarafını tatmîn etmek ister fakat kudret tarafını tatmîn etmez. "Sağ yanağına bir tokat yersen sol yanağını çevir" meâlindeki nass-ı Mesihî bunun en

bârîz delîlidir. Hristiyanlığın ruhbâniyeti, garâiz-i beseriyyeyi tazyîk ve ta'tîl etmektedir.

Fakat dîn-i mübîn-i İslâm seciyye-i beseriyyenin her iki tarafını tatmîn eder. İnsanlar arasında muhabbetullah esâsına mebnî bir uhuvvet, ve bu uhuvvete müstenid te'âvün esâsı ile insanlar arasında muhabbeti tâhkîm ettiği gibi fitratımızın en rakîk noktalarına varincaya kadar bütün tehassüsâtını tatmîn etmektedir. Bununla beraber Müslümanlık seciyemizin diğer tarafını, kudret ihtiyâcını da te'mîn etmektedir. Müslümanlık izzet, i'tilâ rûhuyla meşbû'dur. Müslüman bir münker, bir felâket karşısında yalnız müteessir olmaz, münkeri tağyîr eder, felâketi tâhfîfe şîtâb eyler. Müslümanlık tabî'i hiçbir arzûyu tazyîk etmez. Hepsini meşrû' bir idâreye tâbi' kîlar. Müslümanlığın tanıldığı fazilet i'tidâldir. Bu sâyede bütün temâyülât-ı garîziyye i'tidâl dâiresinde ve meşrû' bir şekilde kendini ifâde eder, bütün şahsiyet-i beseriyye kendini itmâm eder. Müslümanlık o canlı mefkûredir ki hayatı kemâli ve en büyük sa'âdeti bahş eyler.

Ömer Riza

HİLÂL-i AHDAR

Hilâl-i Ahdar Cem'iyeti müessimlerinden veznedâr Muhâmî Erzurumlu Celaleddin Feyyâz Bey'in 24 Teşrînievvel sene 1340 Cuma günü Hilâl-i Ahdar Cem'iyeti'nin İstanbul'da in'ikâd eden senelik konferansı münâsebetiyle irâd eylediği nutukdur:

"Muhterem Efendiler!

"Hilâl-i Ahdar Cem'iyeti'nin bugün senelik kongresi olmak ve âcizleri de cem'iyetin muhâsib-i mes'ûlü bulunmak dolayısıyla cem'iyetin vaz'iyet-i mâliyyesine müte'allik ma'lûmâtı hey'et-i umûmiyye-i muhteremelerine arz eylemek uhde-i âcizâneme terettüb eylediğinden müsâ'adenizle ma'rûzâtıma başlıyorum:

"Heyet-i aliyyelerince de ma'lûmdur ki Hilâl-i Ahdar Cem'iyeti'ne mensûb zevât âidât-ı mecbûriyye ile mükellef degildirler. Gerçi bidâyet-i teşekkülünde a'zâ-yı mu-kayyede senede bir def'a ya mahsûs olan birer lira âidât ile mükellef ve mecbûr tutulmuşlardır. Fakat geçen seneki kongrede cem'iyetin muhâfaza-i nezaheti için bu külfet ve mecbûriyet teberru'a tahvîl edilmiştir. Teberru'a ise kimsenin icbâr edilemeyeceği derkârdır. Binâenaleyh cem'iyet-i muhteremenin menba'-ı vâridâtı erbâb-ı hâmiyyet ve ashâb-ı teberru'un kîse-i semâhatleridir. 33 Teşrînievvel sene 39 târihinden 24 Teşrînievvel sene 340 târihine kadar cem'iyetin sene-i sâbıkadan müdevver mevcûduyle beraber bir senelik vâridâtın mecmu'u 12.579 kuruştan ve masârifâtı da 12.473 kuruştan ibâ-

ret olup vâridât ve masârifâtı ve mevcûd vezne-yi nâtik olarak esbâb ve vesâik-i mahsûsaya müstenid tanzîm edilmiş bulunan senelik bilanço ve vesâik-i müteferriasi bu def'a intihâb olunacak muhâsib-i mes'ûlüne tevdî' edilmek üzere dîvan riyâsetine takdîm kilinmiştir. Cem'iyet-i muhteremenin menba-ı vâridâtı teberrüâtı mebrûreye müstenid bulunduğuundan ve bu bâbda ibzâl-i hamîyyet veibrâz-ı semâhat etmiş bulunanlar meyanında birinciliği cem'iyetin reis-i sâniî Ali Mâhir Beyefendi'nin senevî yüz lira [10] teberruatta bulunageldiklerini lisân-ı şûkrân ile kaydeylemeyi vazîfeden addeyleğigim gibi hey'et-i dâimeyi teşkîl eden a'zâ-yı muhteremenin de her biri bir sûretle bir seneden beri görmüş oldukları hidemât uğruna da kendi bedenlerinden teberruan ihtiyâr etmiş oldukları masârifin bittabi' kaydedilebilmek imkânı yoktur. Fakat birçok nakdî fedâkârlıkların da müşâhidi bulduğumdan bunu da bir zebân-ı takdîrkârî ile tahâsişen kaydelerim.

Muhterem efendiler! Hey'et-i aliyyelerince de ma'lumdur ki, Hilâl-i Ahdar Cem'iyeti beyne'l-milel insânî bir cem'iyetdir. Zirâ hedef-i hareketi beseriyeti mahz-ı felâketden tahlîs ve gâyesi insanları refâh ve sihhat ve sa'âdete mazhar eylemektir. Amerika, İsviçre, İskandînavya, ve Finlandiya gibi münevver ve içki yüzünden beseriyetin ma'rûz kaldığı felâketleri müdrik bulunan memleketler müsekkrâtın mazarrâtını pek iyi takdîr eylemiş oldukları için içkiyi kat'iyen men' etmiş ve bu memnû'iyyetin idâmesine de çalışmakda bulunmuşlardır. Gerçi bizim memleketimizde dahi hükümet-i millîyyemiz bu memnû'iyyeti kat'î bir sûretde tatbîk etmek için men'-i müşkirât kânûnunu vaz' eylemiş ve milleti cidden felâket ve inkirâzdan ve sirâyet-i emrâzdan kurtaracak bir hâl-i sa'âdete koymuþtu. Çünkü her tarafda cerâim azalmış, mücrim kalmamış, hapishâneler boş, cezâ mahkemeleri işsiz ve me'mûrîn-i zâbita sarhoş ta'kîbinden âzâde kalmış, efrâd-ı ahâlî işe dalmış ve ahlâksızlık da günden güne memleketden uzaklaşmaya başlamıştı. Fakat maatteessûf geçen sene Büyük Millet Meclisi'nde bir bütçe mes'elesi ihdâsiyla bu memnû'iyyet yeniden ref' ve eskisinden daha ziyâde serbestî i'tâ olundu. Buna karşı Hilâl-i Ahdar Cem'iyeti suver-i muhtelife ile çalışdı ise de o hızlı vaz'iyete karşı muvaffak olamamış ve yeniden müşkirâta müsâ'ade etmekle ihtiyâr edilen hatîâti ve memlekete, millete karşı îkâ' edilen mazarrâtı ilmî, fennî bir sûretde isbât eylemeyi, daha muvâfîk bularak tedkîkât-ı lâzime ve amâkaya devâm eylemeye karâr vermiştir. Geçen sene müşkirâta yeniden serbestî vermek isteyenler senevî bütçenin açığından beþ milyon lirasını müşkirâtdan alınacak rusûm ile kapatacaklarını ileri sürürek Meclis'den ekseriyet-i za'îfe ile bir karâr almışlardır. Beþ milyon lira tahmîn olunan vâridâtın dört ayda

altı yüz bin lira olduğuna nazaran bir senede ancak bir milyon sekiz yüz bin lira olabileceği memleketimizin en mu'teber yevmî gazetelerinden *Tevhîd-i Efkâr* gazetesi'nin bu günü nüshasında sütun-ı mahsûsunda muharrer resmî ma'lûmâta müsteniddir.

Müsekkratın serbestîsinden dolayı cibâyet-i rûsûm için ihtiyâr olunan mesârif ise icrâ eylemiş olduğum tahkîkâtka nazaran bir buçuk milyon liradır. Şu halde serbestî-i müşkirâtdan ancak yüz bin lira kadar bir para alabilecektir. İşte bu yüz bin liraya karşı bir de memleketin serbestî-i müşkirât yüzünden vukû' bulmuş olan zararlarının azîm mikdârlarını nazar-ı ibretden geçirelim.

Muhterem efendiler! Pekala bilirsiniz ki bir devletin servet-i umûmiyyesi menkul ve gayr-i menkul emvâl-i umûmiyyesiyle beraber o memleketde bulunan nüfus-ı umûmiyedir. Hattâ bu bâbda ecnebî nüfusu bile (Velev muvakkat olsun) servet-i umûmiyye-i memleketden ma'dûddur. İktisâd yalnız müstehlikâtda, müstahsilâtda aranmamalı ve belki de tercîhen muhassil ve müstahsil olan nüfûsda aranmalıdır. Muhassil ve müstahsilin cebine gitreBILECEK paradan evvel bakalım ki şu serbestî-i müşkirât yüzünden başlıca uzv-ı nâfi'-i memleket olan ve servet-i umûmiyye-i devletin rûkn-i rekînini teşkîl eden nüfûsdan neler gâib etmişiz? Bir devletin taht-ı tâbi'iyyetinde bulunan her ferdin bir kıymet-i maddîyye ve kânûniyyesi vardır. Bunun Amerika'da, İngiltere'de, Fransa'da ve Almanya'da pek yüksek mikyâsda kıymetleri vardır. Bende sizde bir ferdin kıymet-i kânûniyyesini hey'et-i muhteremelerine hulâsaten arz eylemek isterim. (İnşaallâh bu bâbdaki hukükî ve kânûnî tedkîkât ve tahkîkatının netâyicini erkân-ı devlet-i cumhûriyyemize ve vükelâyi milletimize hitâben neşredeceğim açık mektûblarla esbâb-ı mûcibe-i mufassalasıyla arz edeceğim.) Bizde bir ferdin -kıymet-i ma'nevîyyesinden kat'-ı nazar- diyet-i kânûniyyesi üç yüz aded hâlis ma'denî Mecîdiye altınıdır. Bir altının hâl-i hâzırda sekiz lira kıymet-i iştirâiyyesi bulunmasına nazaran bir ferdin hâl-i hâzırdaki kıymeti iki bin dört yüz liradır. İcrâ etmiş olduğum tahkîkât-ı mevsûkaya nazaran ahîren müşkirâtin serbest bırakıldığı günden bu güne kadar İstanbul'da bin altı yüz kişi ve taşıra vilâyetlerinde beþ bin dört yüz kişi müşkirât yüzünden katlı edilmiş, intihâr etmiş, yaralanarak amelden sâkit olmuş, tecennün etmişdir ki bunların mecmû'u yedi bin kişi ediyor. (Emrâz-ı sâriyyeye tutulanlar bu hesâbda dâhil değildir.) İşte bu yedi bin kişinin iki bin dört yüz liradan kıymetlerinin tutarı tamâm 16,800.000 liradır. İşte memleketin birinci kalemeðde ve altı ay zarfındaki serveti umûmiyesinden gâib eylediği maddî ve mahsûs zararlar budur. Bunun zîmîninde sukût-ı ahlâk, infisâh-ı secâyâ, intiâr-ı emrâz-ı sâriyye gibi büyük ve pek büyük

zararların derecesini takdîr buyurmalarını hey'et-i muhteremelerine ve takdîr-i âmmeye terk ediyorum. Bir de siyâset-i iktisâdiyye incelikleri arasında gâyet mühim zararlar vâki' olmuşdur ki bu da servet-i umûmiyye-i devleti azîm mikyâsda rahne-dâr etmiş ve kıymet-i nükûd i'tibâriyle de külli mikdârda müskirât ise memleketimizin ihrâcâtını tenkîs etmiş olduğunu ve çünkü ihrâc olunacak mahsûlât ihrâc olunmayıp müskirât i'mâl olunarak dâhilde milleti tesmîm eylemekde olduğunu kimse inkâr edemez. Hâlbuki eğer müskirât memnû' olsa idi, dâhilde sarf olunan mahsûlât ihrâc olunacak ve buna mukâbil memleketimize para gelecek ve ihrâcâtın tezâyüdü hasebiyle bittiği kavâim-i nakdiyyenin kıymeti artacak ve bu da refâh-ı umûmiyyeyi müstelzim olacak idi. İşte görülmüyor ki serbestî-i müskirât bizi bu refâhiyetden ve bu izdiyâd-ı servet-i umûmiyyeden mahrûm bırakmıştır.

İşte bu hakâyık-ı riyâziyye ve siyâsiyet-i iktisâdiyyeye karşı serbestî-i müskirâtı tervîç eylemek elbette ve elbette ki pek elîm bir azâb-ı vicdân teşkil edecektir. Bu azîm zararlara ve bu elîm ve hevilnâk vaz'iyete karşı vicdân-ı âmmenin nasıl sizlayacağı tasavvur buyurulsun. Mûdde'ânın bedîhiyyât-ı riyâziyyeye müstenid ve kat'iyen i'tirâz kabûl etmeyen hakâyık-ı fenniyeden ma'dûd bulunmasına rağmen serbestî-i müskirâtata tarafat olmanın vatana, memlekete ve efrâd-ı millete ne kadar muzîrr olduğunu ve târihe karşı büyük bir ziyâ' ile gitmekde olduğumu dirâyet ve hüsn niyyetle menâfi'-i umûmiyye-i millîyyeyi istihdâf eden hükûmet-i Cumhûriyyemizin de şu felâket-i uzmâyı nazar-ı dikkate alarak inşâllah Meclis'in bu devre-i ictimâ'iyyesinde memnû'iyet-i kat'iyeyi nâtilik kânûnun yeniden tatbiki lüzümunu teklîf etmekle bütün halkın hoşnûdîsini celb edileceği kavîyyen ümid edilebilir. Zâten efkâr-ı umûmiyyenin tercümâni olan matbû'âtın da şu bedîhiyyât-ı riyâziyyeye müstenid suver-i subûtiyyeyi takdîr edeceğine şüphe etmem. Hilâl-i Ahâdar Cem'iyeti öteden beri memnû'iyet-i kat'iyeyi hedef-i hareket ittihâz ederek şimdiye kadar çalışmış olduğu gibi bundan sonra da aynı hedefe müteveccihen hareket edecektir. Menâfi'-i umûmiyye-i millet için gerek matbû'âtın ve gerek pak, nezih ve me'âliyât-ı ahlâkiyyeye meyyâl bulunan rûh-i milletin cem'iyete zâhir bulunduğu kemâl-i menn ü şûkrân ile arz ederim. Bu hizmet-i mebrûrenin devâminı gerek matbû'âtdan ve gerek

mehâmm-âşinâ erbâb-ı kalem ve ilim ü fenden temennî ederek ma'rûzâtıma hâtime veriyorum efendim.

Şarklılara, Müslümanlara Mahsûs Nezâfet

Vatan gazetesi muharrirlerinden Ahmed Şükrü Bey Avrupa seyâhatlerinden bahs eden makâlelerinin birinde diyor ki:

"Garîbdir, İtalyan, Fransız ve ekser İsviçre otellerinde sabun bulunmuyor. Şarklılar hakkında Garblilar istediklerini söyleyebilirler. Fakat nezâfet husûsunda biz, garbları geride bırakmışızdır. Sabun hâlâ İtalya'da ihtiyâc hümûmünde değildir."

Garbçiların nazar-ı dikkatini celb ederiz.

İNGİLTERE'DE MÜSLÜMANLIK

İngiltere'de neşr-i İslâm'a çalışan Hoca Kemâleddin hazretleri ahîren Hindistan'a avdet ederek, Ingiltere'de Müslümanlık hakkında (Bombay)'da bir konferans îrâd etmiştir. Bombay'da intişâr etmekde olan *Bombay Kronik* refikimiz bu konferansdan bahs ederek diyor ki:

"Hoca Kemâleddin Ingiltere'ye" ayak bastığı gün orada Müslümanlık hakkında umûmî bir cehâletin hükmümrân olduğunu, Müslümanlığın sû-i te'vîle ve sû-i fehme uğradığını görmüş, fakat aynı zamanda Ingiltere'yi bir hürriyet-i kelâm ve bir hürriyet-i tefekkûr memleketi bulmuştu. Hocanın maksadı neşr-i İslâm'dan ziyâde Müslümanlık hakkındaki cehâleti izâle etmek, Müslümanlık nâmına ileri sürülen birtakım asılsız, esâssız şâyi'ât ile mücâdele etmek idi. Ingiltere'de Müslümanlık hakkında telakkî serâpa hurâfatdan ibâretdi. Vaktâki İngilizler Müslümanlığın hakikatine dâir söylenen sözleri dinlediler, o zaman işi değişti. Hoca Kemâleddin bilhâssa Müslümanlığı izâh husûsunda asrî irfân ve tedkîkât-ı ilmiyyeden istifâde etmiştir.

Hoca Kemâleddin dinden bahs ediyorken dînin, ahlâkî, rûhânî tekâmül-i beşerîyi te'mîn için gönderilen bir kânûn olduğunu söylemiştir. Tabî'atinde nasıl her şeyi gayr-i kâbil-i ihlâl bir kânûn-ı mukadderin hükmüne münkâd ise dîn de beşerin terakkî ve tekâmülü te'mîn eden bir kânûndur. Müslümanlık evâmir ve nevâhîyi muhtevî bir dîn-i fitrîdir. Yeryüzündeki edyânın kâffesi kibel-i Hak'dan gönderilmiştir. Fakat bunlar safvet-i assiyeyini zâyi' edince tedennîye dûçâr olmuştur. Binâ-enaleyh şâri'-i a'zam kânûn-ı ezelîyi tecdîd ve bir peygamber vâsîtasıyla tekrâr tebliğ buyurmuş, bu sûretle Müslümanlık yeni bir telakkî ile gönderilmiştir.

Dünyâda aslı mahfûz ve kitâb-ı ilâhî olduğu söylenebilecek bir kitâb-ı münzel bulunmadığından Kur'ân-ı Kerîm gönderilmistiştir.

Konferansın nihâyetinde Hoca Kemâleddin "İslam'in hedefi beşeriyyeti şevâhik-ı kemâle yükseltmektir. Te'âlîm-i İslâm'a tevfîk hareket edecek her müslüman bu şevâhike yükselir ve insân-ı kâmil olur" demiştir.

**

Londra Câmi'inde Cuma Namazları

Moda'dan *Vatan* gazetesine gönderilen bir mektubda Londra'daki müslümanların hayatı dîniyyeleri hakkında şu sûretle ma'lûmât veriliyor:

"Evinin karşısında bir kilise var. Günde -gâlibâ pek emîn değilim- üç dört def'a kapısı açılıyor. Cemâ'at girer, çıkar, ben penceremden bakar, hased ederim. Son seneler İngiltere'de pek alışmıştık. Cuma ve Pazar cami'e gider, Kur'ân dersi alır, va'z dinler, namaz kılardık.

Dünyânın her tarafından gelen müslümanlar muhtelif lisânlarını bilmesi adîmül-lîmkân olan imâmmız İngilizce va'z eder, Arabca okuduğu âyât-ı kerîmeyi İngilizcye tercüme ve tefsîr ederdi.

Câmi'e müdâvîm hristiyanlar pek çokdur ve bunlardan büyük bir ekseriyet evvelâ kapının önünden geçenken merakla içeriye girmiş, iştığı şeyleri câlib-i dikkat bularak tekrar gelmiş ve nihayet sâika-i i'tiyâdla devâm eylemiş kimselerdi ki bazan sessiz dinler, not alır, bazan uzun münakaşalara girerler. Şurasını da [12] zîr edelim ki her va'zin nihâyetinde hoca en gür sesiyle "istifâr veya i'tirâz var mı?" diye sorar ve bekler. Herhangi merakını hall etmek isteyen suâlini sorar, mufassal cevâbını alır. Ve hoca muhâtabını kat'iyyen iknâ' etmeden bahsi kapamaz. Cemâ'atin tenvîrine bunun da çok yardımî olur.

Bazan birisi kalkar: "Size iltihâk etmek istiyorum. Beni kabûl ediniz" der. Hoca kendisine acele etmemesini tavsiye eder. Dînî kitâbların İngilizce tercümelerini verir. İyice te'emmûl ve karâr vermesini tenebîh eder. Bir zaman sonra o adam yine ısrâr ederse bir gün salât-ı Cuma'dan sonra kendisine şâyed Hristiyan idiyse yalnız kelime-i şehâdet, putperest ise ma'bûd ve ilâhîlardan ferâğat ettiğine dâir de bir fıkra tekrâr ettirilir. Mühtedîlerin ekserîsi söyleyeceği şeyi evvelce ezberlemiştir. Fakat hemen hepsinin bu kudsî anda sesi titrer. Hâzırûn mutlakâ müte'essir olur, çoğu ağlar. Âile nâmi ibkâ edilerek yalnız bir de müslüman ismi ilâve olunur. Garîbdir ki bu muhtedîler bizden pek fazla mütedeyyin olurlar. Cuma namazını kaçırırmak veya oruç yemek hâtırlarına bile gelmez. Îmâmin ma'zereti takdîrinde ta-

rafından tevk'il eylediği bir mühtedînin arkasında namaz kıldıgım nâdirâtдан değildir.

Hiçbir da'vet veya cebre müstenid olmadan muntazamân camiye devâm ve dînimiz ahkâmiyla âmil olan bu insanlara İngilizler hayret ederler."

DANS, ŞARÂB, KUMAR

Hürriyet-i nisvân da'vâcilarının istedikleri şeyler bunlar midir?

Bu hafta bazı İstanbul hanımları Beyoğlu'nda Pera Palas salonlarında bir "Lâle Balosu" verdiler. Bu sûretle, şe'âir-i İslâmiyye aleyhinde müretteb filî harekete "Kadın Bırılığı" de resmen iştirâk etmiş oldu. On beş seneden beri İstanbul'un hürriyet isteyen kadını bu hafta asıl gâyesine varmış oldu: Beğendiği erkeği koluna takarak, göğsünü göğsüne yapıştırarak, şampanyalar içerek, Pera Palas salonlarında dans etti. Artık hürriyet da'vâsı netîcelendi. *Tanîn* gazetesinin bir baş makâlesinde dediği gibi "artık memleketimizde kadın mes'lesi hâl olundu." Asrı bir genç İstanbul hanımlarının bu Lâle Balosu hakkında *Son Telgraf* gazetesinde şu îzâhâti vermiştir:

"Saat yarımda salonlar hemen kâmilen dolmuş ve bir müddet -birbirlerine çarpmadan- dans etmek bile müşkilleşmişti. Bununla beraber cazbandın bilâ-i ihtiyâr hoplatan esrâr engîz nağmesi, pek az kimse müstesnâ, herkesi döndürüyordu. Baloda yerli, ecnebî yüksek zümreye mensûb bir hayli kadın ve erkek vardı.

Muhtelit mübâdele komisyonunda murâhhâsimiz Hamdi Bey oldukça mehîb karnıyla bir koltuğa gömülmüş, gözlüğünün altından dans edenleri âdetâ tedkik ediyordu. Hamdi Bey'in bu merâkla seyrini tândığım bir Rum genci yanına sokuldu ve bana dedi ki:

– Acaba Hamdi Bey burada da mı mübâdilleri tefrik ile meşgûldür. Şu tedkikâtına ne dersiniz?

Dansdan yorulanlar büfelerin önünde soluğu alıyorlardı. Dün gece şampanya revâcda idi. Büfeler biraz harâreti dinlendiriyor ve çiftler kendilerini tekrar cazbandın câzibesine bırakıyorlardı.

İstirâhat salonlarının birine bir bakara salonu yerleştirilmişti. Burada aşağı yukarı epeyce bir mikdârda para döndü.

Baloya sevk-i merakla mı, mu'annid da'vet ve ısrâr üzerine mi gelip de dans etmeyen ve dansın aleyhinde bulunan bir Türk hanımı, birbirine sarılmış dönen çiftleri gösterdi ve dedi ki:

– Liberal olmak bu mudur? Kızlarımızı genç erkeklerin kolları arasında bırakmak doğru mudur? Görmüyor musunuz ki şu genç kız belki ismini bile bilmediği gencin göğsüne başını koymuş!

Saat üçde Supe edildi. Ondan sonra tekrar cazband ve dans başladı. Sabah şafak sökerken canband sustu. Kadınlar Birliği Reîsesi Nezihe Muhyiddin Hanım baloya pek yüksek sınıfın iştirâk etmesinden pek memnûndu.”

Solanları lâlelerle süsleyen de bir Rus madamı imiş. *İkdâm* gazetesi diyor ki: “Saat dördü geçince pek çokları da kendilerinden geçtiler. Şarâb, viski ve şampanyanın buharı beyinleri kavururken pek çok balo âşıkları köşede bucakda şekerleme yapıyorlardı.”

İşte kendisinin esâret altında bulunduğu söyleyip hürriyet isteyen ve kendilerine “yüksek kadın zümresi” nâmi veren bir kısım İstanbul kadını hürriyeti niçin istedığını meydâna koydu: Müslüman, Hristiyan, Frenk, Yahûdî, beğendiği herhangi bir erkekle birlikde umûmî salonlarda dans etmek, istediği meyhanelere, birahanelere giderek şarâb, raki, şampanya içmek, arzû ettiği kumarhanelere giderek kumar oynamak! Asrı genç bir kısım İstanbul hanımlarının Lâle Balosu hakkında izâhât verirken bu üç münkerin de alâ mele'in-nâs –Türkler ve ecnebîler huzûrunda- alenen irtikâb edildiğini i'tirâf ediyor: Dans, şarâb, kumar, işte hürriyet isteyen yüksek zümreye mensûb kadının metâlib-i esâsiyesi!

Görülüyör ki bu kısım kadınlar ve erkekler milletin esâsât-ı ictimâ'iyyesini red ve inkâr ederek sefâhete ve hürriyet-i mutlakaya müstenid yabancı birtakım esâsât-ı ictimâ'iyyeyi kabûl etmişler ve bunu memleketimizde neşir ve ta'mîme başlamışlardır. Hiç şüphesiz bu bir irtidâd-ı ictimâ'îdir. Vâkiâ kavânîn-i hâzırâ milletin hissiyatına, ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyesine muhâlif hareketlere cevâz vermez. Fakat mahkemelerimiz her nedense kânûnlarımızın bu maddelerini tatbîk husûsunda terâhî gösteriyorlar. Büyük Millet Meclisi harekât-ı millîye zamanında milletin esâsât-ı ictimâ'iyyesine karşı hürmtsizlik gösterenleri arzû ve irâde-i millîyyeye ri'âyete da'vet ve icbâri ihmâl etmediği halde bugün her nedense bu husûsda lâkayd bulunuyor. Ve bu irtidâd-ı ictimâ'î daha ziyâde bu lâ-kaydının neticesi olsa gerekdir. Vâzi'-i kânûn olan Meclis a'zâsından bazı ricâlin de bu balolara iştirâki mahkemeleri mütereddid ve mütehâşî bir vaz'iyete ilkâ etmektedir. Eğer milletin esâsât-ı ictimâ'iyyesine, ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyeye kimse ri'âyetle mükellef olmayaçsa kânûnlardan bu maddeleri çıkarmak lâzımdır. O vakit millet esâsât-ı ictimâ'iyyesinin kânûnî kuvve-i [13] te'yîdiyyeden mahrûm kaldığını görerek ona göre kimse kusûr bulmaya kalkışmaz.

Bittabi' bir gün Meclis bu mes'eleleri hâl etmek, bu ictimâ'î anarşinin önüne geçmek mecbûriyetini duyaraktır. Anlaşılan, şimdilik Meclis firma buhrânlarıyla fazla meşgûl olduğu için bir müddet daha bu dalâlet-i

ictimâ'iyye devâm edecek, milletin esâsât-ı ictimâ'iyyesine karşı irtikâb olunan bu hareketler ihtimâl ki daha ziyâde artacaktır. Lâkin herhalde milletin arzû ve irâde-i ictimâ'iyyesi mutâ' olacak zaman gelecektir. Şimdi ne söylemeye boştur. Yalnız bu husûsda *İkdâm* sâhibi ve başmu-harriri Cevdet Bey'in nazar-ı dikkatini bir noktaya celb etmek isteriz. Bu Lâle Balosu hakkında *İkdâm* refîkimiz izâhât verdikden sonra bunu tebrik ediyor. *İkdâm* bunu yapmamalıdır. Çünkü Cevdet Bey öteden beri böyle şeylere mu'ârizdir. Cevdet Bey Avrupa'da bulunduğu zaman bile dâimâ ahlâkî müdâfa'a edecek neşriyâtda bulunmuştur. Danslar aleyhinde, içki aleyhinde, kumar aleyhinde Cevdet Bey'in yazdığı makâleler nihayetsizdir. Hiç şüphe yoktur ki Cevdet Bey müslüman kadınlarının Frenklerle Pera Palas salonlarında dans etmesini, şarâb, şampanya içmesini, kumar oynamasını tasvîb etmez. Cevdet Bey'in bunların şiddetle aleyhinde olduğuna şüphe yoktur. Bütün neşriyâtı buna şâhiddir. Böyle iken *İkdâm*'in bu münkerâti tervîc ma'nâsını mutazammin olan tebrîkâti pek aykırı bir şey olmuş, Cevdet Bey'i ve dolayısıyla *İkdâm*'ı sevenleri müteessir etmiştir. Vâkiâ o tebrîki yapan hey'et-i tâhrîriyye miyânında bulunan herhangi bir zâtdır, Cevdet Bey'in bundan haberi bile olmamıştır, ferdâsı günü gazete intîşâr ettikten sonra görmüşdür. Bunun böyle olduğuna şüphe yoktur. Fakat bunu herkes bilmez, bilemez sâhibinin ve baş muharririnin efkârına tamâmiyla zıt olan şeylerin aynı gazeteye derc edilmiş olması pek tuhaf olur. *İkdâm* sâhibi elbette ma'iyyetindeki muharrirlere sözünü geçirtemeyecek bir vaz'iyete düşmüş değildir. Onun için Cevdet Bey'den ricâ ederiz, milletin esâsât-ı ictimâ'iyye ve ahlâkîyyesini zîr ü zeber eden bu kabil münkerâti *İkdâm*'in şahsiyet-i ma'nevîyyesi nâmına mübâreklemek ve alkışlamak isteyen muharrirlere gazetesinde yer vermesin. Çünkü *İkdâm*'ı okuyanlar ve sevenler daha ziyâde Cevdet Bey'in, esâsât-ı ictimâ'iyye ve ahlâkîyyeyi müdâfa'a eden Cevdet Bey'in yazıları için okurlar ve severler. Milletin böyle teveccühüne mazhar olan, öteden beri ciddî ve vakûr tanınan bir gazetenin bu husûsda daha ziyâde i'tinâkâr olması iktizâ etmez mi?

Diğer bazı gazeteler de bu Lâle Balosu'nu alkışladılar. Fakat onların bu alkışlarını tabiî görmek lâzımdır.

Tevhîd-i Efkâr refîkimiz ise yalnız hâdiseyi kayıtlı iktifâ etti. Ondan da beklenen, bünyân-ı ictimâ'înin inhidâmine bâ'is olan bu münkerât aleyhinde şiddetli neşriyâtda bulunmakdı. O da gâlibâ hangi biriyle uğrasacağını şaşırdı. Maddî, ma'nevî avâmil tâhrîb o kadar çoğaldı ki her biriyle mücâdele zorlaştı. Maamâfîh bunlar öyle fecî hâdiselerdir ki bunları takbîh etmek ve müh-

lik âkibetlerini göstermek en mütehattim bir vazîfe-i milîyyedir. *Tevhîd-i Efkâr* refîk'-i muhteremimiz ne kadar mesâil-i mu'addale ile meşgûl olursa olsun, bu husûsda da ihmâl göstermemelidir.

Hakkı tebliğ, hakikati beyân etmek bize, oradan ötesi de evlîyâ-yı umûra âittir. Biz mücâhede ile me'mûruz; tevfîk Allah'dandır.

**

Şurada burada verilen bolalar, konferanslar, müsamereeler Matbû'ât Cem'iyeti'ni de heveslendirmiş olmalı ki o da bu hafta bir mûsîki müsâmeresi verdi. Gazetelerin neşriyatına göre, müsâmerek bir çok hanımlar ve beylerle beraber birtakım ecnebî erkekleri ve kadınları da da'vet olunmuş, bir müslüman hanımı da tağannî etmiş, bazı gazeteler orada hâzır bulunan ve tağannî eden hanımların resimlerini de dergi eylesedi. Anlaşılıyor ki milletin esâsât-ı ictimâ'iyyesine karşı başlayan harekete matbû'ât yalnız kavlen rehberlik etmekle iktifâ etmeye-rek fi'len de pîşevlik etmek istemiştir! Milletin esâsât-ı ictimâ'iyyesi ne kadar garîb ve bîkes kalmış!

**

Genç Hıristiyanlar'ın Fa'âliyetlerini Açıga Vurmaları

Rumca gazeteler yazıyor: "Genç Hıristiyanlar Cem'iyeti her sene yapılmakda olan hafta âyinlerine iştirâk etmek üzere Rum Patrikhanesi'ne de da'vetnâme göndermiştir. Sen Sinod'un karâriyla Papas Atnasyadi genç Hıristiyanlar Cem'iyeti'ndeki âyinlerde hâzır bulunacaktır."

Genç Hıristiyanlar Cem'iyeti her nedense son zamanlarda fa'âliyetini artırdı ve öteden beri gizli yapmakta olduğu Nasrâniyet propagandasını açığa vurdu. Genç Hıristiyanlar Cem'iyeti'ne da'veti mutazammin hazırlanın küçük bir risâleden binlerce nüshası her tarafa neşrolundu. Şimdi hafta âyinlerine Fener'den Papas da da'vet ediyorlar.

İşte *Tanîn* hey'et-i tahrîriyye müdürü Bahâ Bey'in Ana-dolu'nun her köşesine kadar şu'belerini açmasını tavsiye ve iltizâm eylesiği cem'iyet bu cem'iyetdir. Selanikli Sabîha Zekeriya Hanım da Türk Ocaklarının bu Genç Hıristiyanlar Cem'iyeti'nin vezâifini der'uhde etmesini *Vatan* gazetesinde yazıyordu.

Anlaşılan, Genç Hıristiyanlar Cem'iyeti bu kabil neşriyâtdan kuvvet alarak fa'âliyetini tezyîd etmiş ve gâyesini açığa vurmuştur. Ahîren memleketimizdeki Papas mekteplerinin küşâdına müsâ'ade olunması da onların cür'etlerini artırmıştır.

Ne garîb cilve-i şuûndur ki müslüman memleketinde Hıristiyan müsessesât-ı dîniyyesini serbestçe icrâ-yı

fa'âliyeyt ediyor da İslâm müsessesât-ı ilmiyyesinin kapılarına kilitler asılıyor. Müslüman nâmını taşıyan birtakım kimseler İslâm müsessesât-ı dîniyyesine en şenî' tahkîkleri revâ gördükleri hâlde Hıristiyan müsessesât-ı dîniyyesine karşı nevâziş-kâr neşriyâtda bulunuyorlar, yıkılan medreseler yerine Genç Hıristiyanlar Cem'iyeti'ni ikâme etmek istiyorlar. Bu vaz'iyet karşısında Genç Hıristiyan Cem'iyetleri alenen neşr-i Nasrâniyyet fa'âliyetlerine germî verirlerse pek tabî'i görülmek iktizâ etmez mi?..

**

[14]

Bir Muharrire

Bu Kadar Nezâhetsizlik Yakışır mı?

Cumhuriyet gazetesinin Ankara muhâbiri "medreseyi, şer'iyyeyi yikanlara" karşı i'tirâz edenlere hücum edi-yorken medreselere "o menhûs kapilar" diyor. Ulûm-ı dîniyye tahsîl edilen müsessesât-ı ilmiyyeyi böyle en çirkin bir şekilde tezyîf ve tahkîr etmek kadar kaba, ilim ve irfâna ve hissiyât-ı millîyyeye karşı saygısız bir hareket tasavvur olunamaz. Ne kadar ayîb sözler!.. Muharrirlerimiz ne kadar şayân-ı te'essûf ve acıncak bir seviyeye düşmüşler!..

**

Terbiye-i Dîniyye de Avrupa'ya Sipariş Edilecek!

Geçenlerde *Son Telgraf* gazetesi şöyle garîb bir haber vermişti:

"Haber aldığımıza göre meb'ûslardan bazıları, vicdâniyyât tâdrîsâtının îslâhına ve terbiye-i dîniyye usûllerinin asrîleştirilmesine ehemmiyet vermektedirler. Bu mak-sadla Avrupa'daki mekteplerinin ve bunlara âid diğer müsessesâtın tedkiki, tâdrîs ve terbiye usûllerinin tesbîti ile memleketimizde de vicdâniyyât tâdrîsâtının îslâhi ve terbiye-i dîniyyenin asrîleştirilmesi için bu meb'ûslar tarafından bu sene Avrupa'ya ahlâk ve seciyyeleri ve milîyet hisleri metîn ilâhiyyât müntesibleri i'zâmi tekâlîf edilecektir."

Böyle bir tekâlîfin vukû' bulduğuna dâir henüz bir haber gelmedi. Ankara'da olsaydık, Maârif vekîlinin bu hu-sûsdaki nokta-i nazaranı sorardık.

**

Ricâl-i Siyâsiyyenin Raks Etmesi ve Devletin Haysiyeti

Geçenlerde Amerika'ya seyâhat eden İngiliz velîahdi orada danslar arkasında koştugu için istiskâl edilmiş. Bundan dolayı İngiliz gazeteleri "İngiltere velîahdinin âdî bir süpürücü, yahut Çeki Kogan (meşhûr sinemacı) gibi bir şahîs telâkkî" edilmesinden müteessir olmuşlar. Bunun üzerine *Sikago Tribün* gazetesi diyor ki:

“İngiliz gazetelerinin bu sözleri doğrudur. Fakat bunda Amerikalıların hiçbir kabâhati yoktur. Amerikalılar, bil-akis bu hareketleri ile Amerikan efkâr-ı umûmiyyesinin ne olduğunu göstermişlerdir. Zira Amerika'da reisicumhûrlar dansör değildir. Bundan dolayıdır ki Amerikalılar şaşırılmışlardır. Amerika gibi demokrat bir memleket halkı bir dansörü mu'azzam bir devletin mümessili olarak kabûl edemez ve etmemiştir. İngiliz velâhdi, dünyanın en büyük devleti olan İngiliz imparatorluğunun haysiyet ve şerefiyle mütenâsib hareketde bulunmali idi. Halbuki bu bekâr genç, danslar ve modalar arkasında koşmakdan başka bir şey yapmıyor... Bir prens, prensliğini dâimâ muhâfaza etmelidir. Aksi takdirde yalnız kendisinin değil, mensûb olduğu milletin dahi haysiyet ve şerefini mahv eder.”

Biz zannediyorduk ki, yahut bize öyle tanıttırmak istiyorlardı ki böyle hafif-meşreblikler yalnız bizim memleketimizde mu'ayyebâtdandır. Halbuki Amerika'da da ricâl-i siyâsiyyenin böyle hafif meşreblikleri devletin haysiyet ve şerefini ihlâl ediyormuş sakın onları da mürteci' add etmeye kalkışmayalım. Acaba İngiliz velâhdinin yaptığı bir maârif nâziri yapsayı Amerika gazeteleri kim bilir ne kıyâmetler koparırlardı!..

**

Dînî Tedrîsâtın Ref'i ve Mu'allimelerin Kocalarından Boşattırılması

Amerikalı bir muharririn Danimarka Maârif Nezareti'ne getirilen Sosyalist bir kadın ile mülâkâtını gördük. Sosyalist kadını “Danimarka mekteblerinden mecbûrî dînî tedrîsât kaldırıldığını, tedrîsât-ı dîniyyeyi ta'kibe kimse'nin mecbûr edilemeyeceğini, dîn dersleri ancak hussûsî verileceğini” muharrire söylemiş. Demek Bolşevik Rusya'dan sonra Sosyalistler Danimarka'da da mekteplerden tedrîsât-ı dîniyyeyi kaldırılmışlardır.

Yine bu kızıl kadın ahîren neşrettiği bir emîrnâme ile mu'allimlerin evlenmesini men' eylemiştir. Bu emre muhâlif hareket edenler azl edilecekleri gibi el-yevm müteehhil bulunan mu'allimlerin de vazîfelerine nihâyet verilecektir. Maârif Nezareti'nin bu karârı ittihâz etmesine sebeb müte'ehhil mu'allimlerin ev işlerini düşünerek vazîfelerine hakkıyla ehemmiyet vermemeleleri ve tetebbu'a vakit bulamamaları imiş. *Vatan* gazetesinin Amsterdam'da müntesir *Het voluk* gazetesinden nakl eyleiği ma'lûmâta nazaran, bu emrin intîşâri üzerine mu'allimlerden pek azı istifâ etmiş, kîsm-i a'zamı zevclerinden boşanmışlar. Maamâfîh bu kabil mu'allimler boşandıktan sonra da eski zevcleri ile bir arada yaşamaya devâm etmişler. Mekteblerden tedrîsât-ı dîniyyeyi kaldırımıya teşebbüs eden çığın bir maârif nâzırının göreceği

ış bittabi' böyle olur. Zâten dîn hisleri ber-taraf olduktan sonra diğer şeyler de hep mevhûmâtdan kalır.

**

Bolşevik Bayramı Nasıl Tes'îd Olunmuş!

Rus Bolşevik inkilâbinin sene-i devriyesi münasebetiyle İstanbul Bolşevik Şehbenderliği'nde icrâ olunan merâsimde Türk ve Ruslardan mürekkeb da'vetliler huzûrunda Putmekin yoldaş Bolşevik inkilâbına dâir bir sa'ât süren bir nutuk îrâd etmiş, “Lenin'in bütün dünyâyı sarsan târihî rolünü kayd ve zikr ettikden sonra hâzırûnun Moskova'da Kızıl Meydan'daki türbeye tevecüh ederek büyük ölüyü hürmetle yâd etmelerini teklîf etmiş, hâzırûn da bu teklîf üzerine derhal ayağa kalkmış ve İhsân Bey idaresindeki Bahriye Müzikası tarafından hazırlı bir sûretde çalınan cenaze marşı dinlenmiş.”

Cumhûriyet gazetesi bunu aynen böyle yazıyor. Kim inanmazsa 8 Teşrînisânî târihli nûshasındaki “*Bolşevik Bayramı*” serlevhâli fikraya baksın.

**

Muharref Türkçe Kur'ân Hakkında

İzmir'den Mim. Ayın. İmzalı bir zât Türkçe Kur'ân tercümeleriyle tefsîrlер hakkında *Vatan* gazetesinden bir suâl soruyor. *Vatan* da şöyle cevab veriyor:

“Cevâb: Gerek yeni mevki'-i intîşâra vaz' edilen Kur'ân tercümesi, gerek bir seneden beri Konya Meb'ûs-ı sâbiki Mehmed Vehbi Efendi tarafından neşrolunan *Hulâsatü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kurân* mütâle'a-güzârimiz olmadığından bu iki eser hakkında indî söz söylemeyez. Ancak Vehbi Efendi evvelce Ser'iyye Vekâleti'nde bulunmuş bir hoca, Cemil Bey ise esâsen askerlikden yetişmiş ve meslek-i diplomaside bulunmuş, elsine-i şarkiyeye ve garbiyyeye âşinâ bir zâtdır. Bunlardan birincisi mâzî-perest, ikincisi vâkîf-ı ahvâldir. Siz kendi meşrebinizi yoklayın, hangisi işinize geliyorsa onu alın.”

Sâhib-i suâl, Hahamhâne'den fetvâ isteseydi bundan farklı bir cevâb almazdı. Türkçe Kur'ân diye muharref bir eser neşreden Cemil Said Bey elsine-i şarkiyeye ve garbiyyeye âşinâ vâkîf-ı ahval bir zât diye takdîm olunuyor da Ser'iyye Vekîl-i esbakı Vehbi Efendi (mâzî-perest bir hoca) diye tezyîf ediliyor. Sonra da *Vatan* yine re'yini beyân etmiş olmuyor.

Bile bile kalb akçeyi sürmek ne ise ma'nâ-yı Kur'ân'ı tahrîf eden bir kimseyi “elsine-i şarkiyeye ve garbiyyeye âşinâ, vâkîf-ı ahvâl bir zât” diye göstermek de ondan farksızdır.

**

Dîn ile Kânûnun Alâka ve Münâsebeti

Tanîn gazetesinin Londra muhâbir-i mahsûsu olan bir İngiliz, *Tanîn*'e göndermekde olduğu mektûbların so-

nuncusunda, İngiliz hey'et-i hâkimesinin mu'azzam bir ihtifâl-i dinîsinden bahs ediyor. Bu haber, laik geçenen teceddüd-perverlerimizi hayli şaşırtmış olsa gerek! Biz ahkâm-ı dînîyyemize karşı bir vaz'-ı istihfâf alırken İngiliz hey'et-i hâkimesi ma'bedlere gidiyor, dînî ihtifâllerde bulunuyor! Hiss-i dînînin teceddüd ve terakkiye mâni' olduğu iddi'â-yi bâtilini ortaya sürenler acaba buna ne derler?

**

Maârif Vekîlinin Bir Ta'mîmi

Maârif Vekili ahîren neşrettiği bir ta'mîmi ile mu'allimleri cehl ve ta'assubla, köhne nazariyelerle, mukadesâtı ve dîni bir alet-i menfa'at gibi kullanarak hasîs ve şahsî menfa'atları uğurunda yeni fikirlere, medenî hayatı, teceddüde hücum etmek isteyen düşmanlarla, bu yıkıcı âmillerin istinâdgâhı olan zümreler ve müesseselerle şu'ûrî bir cihâda da'vet etmektedir.

Maârif Vekîlinin bu ta'mîminden, mu'allimlerin vazife ve fa'âliyetlerinin sahnesi olan mektepler hâricinde birtakım vezâifi ifâya da'vet olundukları anlaşılıyor. Çünkü cehl ve ta'assubun, köhne nazariyelerin, yeni fikir ve medenî hayat düşmanlarının, yıkıcı âmillerin ve onların istinâdgâhı olan müesseselerin mektepler dâhilinde bulundukları gayr-i kâbil-i tasavvurdur. Mekteblerde mu'allimlerinin telkîn edecekleri terbiye ve irfânı telakkîye âmâde evlâd-ı vatan vardır. Mu'allimler bu nesli aldıkları ta'lîmata muvâfîk bir şekilde yetiştirmeye çalışacaklardır. Binâenaleyh maârif vekîlinin ta'mîminden mu'allimler tarafından ifâ olunmak üzere ta'dâd olunan vezâîf mu'allimlerin mekteb vezâîfyle alâkadâr değildir. Bu vezâîf mekteb hâricinde ifâ olunacaktır. Acaba mu'allimlerin mekteb hâricinde bu vezâîfle meşgûl olmalarına imkân var mıdır? Yok mudur? Bize kalırsa sunûf ve zümreler ile mücâdele etmeye, siyâsi, ictimâî mücâhedelerde bulunmaya vakit bulamazlar. Vazifesini fi'len ve resmen ifâdan sonra mu'allimin bulacağı vakit diğer dersleri için hazırlanmaya, tetebbu'ât-ı ilmiyyesini icrâya, ma'lûmât-ı müktesebesini tevsî'e ancak kifâyet eder. Bunun hâricinde mu'allimler birtakım vezâîf-i siyâsiyye ve ictimâîyye deruhde etmelerine imkân yoktur. Fakat maârif vekili bu ciheti nazar-ı itibâre almayarak mu'allimlere vazifeleri hâricinde ancak siyâsî bir firka teşkilâtının ifâsiyla [15] mükellef olduğu birtakım vezâîf tahmîl ediyor. Fakat maârif vekîlinin mu'allimlere tahmîl ettiği bu vezâîfin hiç biri sarîh ve mu'ayyen değildir. Hepsi mübhêm, hattâ hayâlidir.

Maârif vekili cehl ve ta'assubla mücâdeleden bahs ediyor. Maksadı nedir? Cehden maksad eğer herkesin bildiği cehâlet ise mu'allimler mekteb dâhilinde bu

vazîfeyi ifâ ediyorlar. Mekteb hâricinde mu'allimleri cehâlet ile ayrıca mücâdele ettirmek, mekteb dâhilinde ifâ edecekleri vazîfeyi akâmete dûçâr etmekden başka bir şey değildir. Ta'assub kelimesinden maârif vekîlinin ne kasd ettiği hiç anlaşılmamaktadır. Ta'assubdan maksadın asrîleşmek nâmi altındaki birtakım dalâletlere dalâlet olduğu tebeyyün ettiği halde saplanıp kalmak mı? Yoksa ta'assubdan maksad halkın salâbet-i dîniyyesi mi? Mu'allimlere ta'assub nâmi altında ne ile mücâdele edecekleri sarîh olmadıkdan sonra her birinin kendi telâkkisine göre bir mücâdele yolu tutacağı, bunun da bir anarşîye müeddî olacağı âşikârdır.

Maârif vekili "köhne nazariye"lerle mücâdeleden bahsediyor. Bu da mübhêm. Köhne nazariyeler nedir? Maârif vekili bunları izâh etmek cesaret-i medeniyyesini göstermeli ki maksadı anlaşılsın ve gösterdiği hedef-i mücâdele tavazzuh etsin. Sonra nazariyelerin köhneliği veya tazeliği ne ile anlaşılıyorsa maârif vekili onu da izâh etmelidir. Kim bilir, maârif vekîlinin köhne telâkkî ettiği nazariyeler, belki erbâb ve irfân nazarında tazelidir. Bunu ta'yîn etmeli ki maârif vekîlinin ne demek istediği meydana çiksun.

Daha sonra maârif vekili yeni fikir ve yeni hayatı düşmanlarıyla, yıkıcı âmillerin istinâdgâhı olan zümre ve müesseselerle şu'ûrî bir cihâda girişmeyi mu'allimlere tavsiye ediyor. Acaba bu düşmanlar, bu yıkıcılar, bu zümreler ve bu müesseseler nedir, kimlerdir?

Maârif vekili bu vatan evlâdlarını içinde bulunan birtakım zümre ve müesseselerle mücâdeleye da'vet ediyorken bu zümrelerin kim ve bu müesseselerin hangi müesseseler olduğunu tasrih etmeliydi! Düşman ve yıkıcı telâkkî olunan bu muzırr zümreler ve tehlikeli müesseseler mâdem ki mevcûd imiş; bunların hüviyyeti ta'yîn edilmeli. Bunların kim ve neler olduğu anlaşılmalı. Yoksa her mu'allim, muzırr veya tehlikeli addettiği her şeye veya her zümreye i'lân-ı harb edecek olursa bunun da netîcesi anarşidir.

Maârif vekîlinin böyle bir anarşîyi tavsiye edecek ta'mîmleri nasıl neşrettiğine akıl erdirmek kâbil değildir. Maârif vekili evlâd-ı memleketi yekdiği aleyhine tahrîk ediyor, birbirleriyle mücâdeleye sevk ediyor, elhâsil kâ-nûnen memnû' olan bir hareketde bulunuyor. Bu hareketi meskût geçmek imkân dâhilinde değildir. Geçenlerde yüksek bir mevkî' işgâl eden bir me'mûrumuz bir manevra tecrübesine kalkmıştı da az kalsın ortalığı alt üst ediyordu. Maârif vekîlinin bu i'lân-ı cihâd beyânnâmesi de herhalde devlet işine benzer bir şey değildir. Acaba Büyük Millet Meclisi maârif vekîlinin bu ta'mîminden maksad-ı hakikisi ne olduğunu soramaz mı?

İSLÂM ÂLEMİ

Afganistan: Afganistan gibi garb medeniyetinin rezail ve mesavisinden çok uzak bir İslâm memleketinin ulûm-ı sahîhaya ve terakkîyat-ı hakikiyyeye ehemmiyet vererek yükseltmesini ve medeniyet-i İslâmiyye'yi tecdîd ve ihyâ eden yeni bir kudretle meydân-ı hayâta çıkışmasını ürmid ettiğimizi dâimâ söylüyoruz. Afganistan Emîri Emanullah Han hazretlerinin mesâ'i-i terakkî-perverânesini dâimâ takdîr ve tebcîl ile yâd ettiğimiz kâri'lerimizin ma'lûmudur. Afganistan'ın irfânını yükseltmek için Emîr hazretlerinin Avrupa'ya birçok talebe i'zâm etmesi, fakat aynı zamanda talebenin akâid-i dîniyyesini [16] muhâfaza, talebenin âdât ve an'anât-ı millîyyeye ri'âyetini te'mîn, elhâsil Afgan milletine mensûb gençlerin birer Frenk mukallidi değil, birer müslüman ve sahib-i irfân birer Afganlı olarak memleketlerine avdet edip müktesebât-ı ilmiyyelerini vatanlarının terakkî ve teceddüdüne istihdâm etmeleri için tedâbîr-i lâzimeyi ittihâz buyurmasını büyük bir samîmiyetle ve azîm bir memmûniyetle kayd etmişik, Afganistan'ın bu yolda garbin ilmini irfânını, sanâyîini, İslâm'ın terakkî ve teceddüdü uğurunda istihdâm etmek tarîkinde kat' edeceğî her merhaleyi en büyük alâkadârlıkla ta'kîb ve bu yolda bu kardeş milletin muvaffakiyetine nâîl olmasını temennî etmeyecek bir müslüman yoktur.

Biz Afganistan'ın bu yolda terakkî ve teceddüd etmesini bekliyoruz ve bu yoldan ayrılmayacağını zannediyoruz. Şu var ki matbû'ât-ı yevmiyyemiz tarafından ahîren verilen bir haber üzerinde biraz tevakkuf etmek mecbûriyetindeyiz.

Matbû'ât-ı yevmiyyemizin haber verdiği göre geçenlerde Afgan Sefiri Sultanahmed Han tarafından ciddî ve mizâhî bütün Türk gazetelerinin erkân-ı tahrîriyyesine Pera Palas'da verilen bir çay ziyâfetinde Afganistan'ın Mısır, Türkiye, İran gibi İslâm milletlerinden istiftâya karâr verdiği söylenmiştir.

Matbû'ât-ı yevmiyyemiz içinde bu istiftâya cevâb verenlerin birincisi *Tanîn*'dır. *Tanîn* ilk evvel Afganistan'ın esâret-i vicdâniyyeden halâsi lâzım geldiğini, bin-netice erkek ve kadın arasında hakîki bir müsâvâtın te'essüs edeceğini, hiçbir an'ane veya telkinin bu musâvâtı ihlâl etmeyeceğini ifâde etmiştir.

Tanîn'in ifâde etmek istediği esâret-i vicdâniyye ile bizim anladığımız esâret-i vicdâniyye arasında büyük bir tebâyun bulunmakla beraber bizde İslâm milletlerinin bir esâret-i ma'nevîyyeye dûçâr olduğuna kani'iz *Tanîn*'in esâret-i vicdâniyyeden anladığı ma'nâ mollaların telkinânatına inkıyaddır. Bizim anladığımız ma'nâ hakâik ve

esâsât-ı İslâmiyye'ye muğâyir telkinâta inkıyaddır. Akvâm-ı İslâmiyye'nin sebeb-i inhitâti, bizim i'tikâdi-mızca, esâsât-ı İslâmiyye'den uzaklaşmaları ve sebeb-i hayatı esâsât-ı İslâmiyye'ye an samîm irtibâtları olacaktır. Biz hürriyet-i vicdâniyyeden vicdânın kavîm esâslara, sahîh akîdelerle bağlanmasını anlarız. Kavîm esâsların sahîh akîdelerin mi'yâr-ı sîhhati onların hayatı te'mîn etmekleri maddî ve ma'nevî huzûr ve refâhdır. Esâsât ve akâid-i İslâmiyye'nin her bîri hayatı için bir ni'met, her bîri te'âlî-i beşer için bir düstûr, her bîri insanlığın kêmâli için bir sâikdir. Bu i'tibâr ile esâsât-ı İslâmiyye vicdânların hürriyeti nâmına ebedî bir kânûn-ı esâsîdir. Hürriyet-i vicdân, bu kânûn-ı esâsî-i ilâhiyyeye ri'âyet ve onun ahkâm-ı münâfîsesine tebe'iyyet nisbetinde ihrâz edilir. Yoksa hürriyet-i vicdân, vicdânın serserileşmesi, vicdânın her istinâd ve müttekâdan mahrûm edilmesi, vicdânın nefîs-i emmâre esâretine dûçâr olması değildir. Bugünkü müslümanlar, esâsât ve akâid-i İslâmiyye'den tebâ'ûd ettikleri ve birtakım mağşûş telkinâta saplanıkları için biz onları esâret-i ma'nevîyye içinde görüyoruz. Ve bu esâretin zincirlerini kirarak müslümanları esâsât-ı İslâmiyye'ye, esâsât-ı hakîkiyye-i İslâmiyye'yi müslümanlara mâlettirmek istiyoruz. Fakat Müslümanlık "mollaların zehr-âlûd telkinât"ından ibâret zannedilir ve mollalara bir imhâ harbi i'lâniyla her zaferin ihrâz edileceği tevehhüm olunursa o vakit iş değişir. Belki Afgan mollalarının telkinâti içinde hayatı gayr-i nâfi' olanları vardır. Fakat bu onların kabâhatı değil, onları yetiştiren müesseselerin inhitâtından ileri gelmektetir. Mollaların esâsât-ı hakîkiyye-i İslâmiyye mübeşşiri olarak yetişmeleri, ve bu sûretle Afgan vicdân-ı millîsini en doğru, en sağlam ve en kavîm esâsâta bağlayarak bu esâslar üzere Agan hayatı terakkisinin ikâmesini te'mîne çalışmak lâzımdır. Yoksa Afganistan'ın hayatı İslâmiyye'sini yıkmak, Afganistan'ın tamâmiyla yıkılmasına cabalamakdan farksızdır. Bir İslâm memleketinin hayatı İslâmiyye'sini yıkarak onun her türlü tehâcüme bilâ-mukâvemet ma'rûz kalması, bilhâssa garbin sivil istilâsına küşâde bırakılması onun izmihlâl-i tâmmâna sebebiyet verir. Afganistan bu güne kadar idâme-i hayatı ediyor ve bugün hayatını yükseltmek ihtiyâcını duyuyorsa, onun devâm-ı hayatı ve intibâhî feyz-i İslâm'ın bir eserinden başka bir şey değildir. Afganlıların yapacağı ilk iş bu feyzin a'zamî tecellîyâtına mazhar olmak için müessesât-ı İslâmiyye'nin ihyâsına hasr-ı fa'âliyetdir. Bu ihyâkâr hareket Afganistan'ın gençliğine de, kadınlığına da sereyân eder ve hepsini i'lâ eder.

Afgan kadınlığına verilecek terbiye esâs i'tibâriyle Afgan gençliğine verilecek terbiyenin aynı olmalıdır. Bu terbiyenin esâsî dîndâr, ahlâk-ı İslâmiyye ile mütehallik,

fezâil-i İslâmiyye'yi hâiz fazîletkâr insanlar yetiştirmek ve fazîletkâr insanları Afgan gâye-i milliyyesine hâdim kilmakdır. İslâm nazarında taleb-i ilm husûsunda erkek kadın ayrılığı yoktur. İslâm nazarında, hukük ve vezâif i'tibâriyle farklı, biri âmir diğeri me'mûr, biri hâkim diğeri mahkûm bir erkek sınıfı ile bir kadın sınıfı yoktur. Müslüman ile müslime birdir. Müslümanlık hıristiyanların kitab-ı mukaddesi gibi kadının Hazret-i Âdem'in sol egesinden yaratıldığını söylemez. Kur'ân-ı Kerîm Allah'ın insanları "Nefs-i vâhîde"den ve zevcini de ondan yarattığını beyân eyler, Müslümanlık, kadının Âdem'i iğvâ ve idlâl ettiğini beyân etmez, Kur'ân-ı Kerîm ikisini de şeytanın idlâl ettiğini beyân buyurur. Müslümanlık Hıristiyanlığın kitâb-ı mukaddes telâkkî ettikleri kitâb gibi kadını günâhın menba'ı telâkkî etmez. Bil-akis Kitâb-ı Kerîm'imiz insanın ahsen-i takvim üzere yaratıldığını beyân eder. Yine aynı kitâb-ı mukaddes kadını kocasının hizmetkâri kocasının öküzü, merkebi ve sâir eşyâsı gibi bir metâ'ı addeder. Fakat Kur'ân-ı Kerîm'imiz kadınları bir memlûk değil, bir mâlik ve erkek gibi bütün hukûk-ı tasarrufiyyeyi hâiz addeder. Yine o kitâb-ı mukaddes tesmiye olunan kitâb kadınları erkeklerin mahkûmu addeder. Fakat Kur'ân-ı Kerîm'imiz kadınların erkeklerle müsâvî derecede hukuka nâil olduklarını âzâh buyurur. Garb âlemi kitâb-ı mukaddes tanıldığı kitabdan kendisine intikâl eden bu ve bunların emsâli telkinât karşısında kalarak bunlarla mücâdeleye, bunların te'sîrâtından kurtulmaya çalışmıştır. Fakat bizim Kur'ân-ı Kerîm'den istifâde ve istifâza etmemiz, onun gösterdiği tarîk-i felâh ve rehâya girmemiz için mücâdele edeceğimiz yegâne şey, cehâletdir. Bununla mücâdele ederek hakâik ve me'âlî-i İslâmiyye'ye

müsülmânları irşâd ettiğimiz takdîrde müsülmânlar her muvaffakiyeti, her kemâli te'âlîm-i İslâmiyye dâiresinde ihrâz ederler. Bugün kemâl-i fahr ile i'lân ederiz ki müsülmânlığın kadına te'mîn ettiği mevkî'-i hukukiyyeyi hiç bir kânûn te'mîn etmemiş ve etmeyecektir.

Biz emîniz ki Afganistan salâh ve teceddûd yolunu bu tarîk-i İslâmiye uyduracaktır. Afganistan'ın akvâm-ı İslâmiyye'den vukû' bulacak istiftâsının esâsi bu akvâmin düştükleri birtakım hatâlara düşmek değil, bu akvâmin tecrübelerinden istifâde etmek, bu hatâları tekrar etmemektir.

Binaenaleyh Afgan milletine bizim hatâlarımıza tavsiye etmek ve bu hatâların kadınlık hayatına verilmesi lâzım gelen istikâmeti ifâde ettiğini işrâb etmek ma'nâsız bir hareketidir.

Hürriyet-i nîsvân nâmî altında Türk ve müsülmân kadınlarının eline vesîka vermek, onları dans salonlarına sokmak, yâr u ağıyârin koynuna düşürmek, îyş ü işaret âlemlerine iştirâk ettirmek, elhâsil iffet ve fazileti mahcûb edecek harekâti ihtiyâr etmenin mahz-ı hatâ olduğunu her vicdânlı Türk i'tirâf etmekde ve bu yolun tedennî, tereddî ve izmihlâl yolu olduğu muhakkakdır.

Hakikat bu merkezde iken bizim Afganlı dîndâşlarımıza tavsiye edeceğimiz şey tâhir ve afîf, münevver ve dîndâr, her hakkı ve her vazîfeyi esâsât ve âdâb-ı İslâmiyye'den telâkkî eden bir kadını gâye ittihâz etmelerini tavsiyeden başka bir şey değildir. Afganistan'ın rehâ ve i'tilâsına ancak böyle bir kadınlık hâdim olur.

Şehzâdebaşı Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası

---

*Aboneleri hitam biulan kâriîn-i kirâmin abone bedellerini ikmâl etmek lütfunda bulunmaları
veya aboneden sarf-ı nazar eylediklerini iş'âr buyurmaları bîlhassa rica olunur.*

Abone şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebîye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne
Bâbiâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

Ihtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

اتبعون اهداكم سبيل الرشاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدى من يشاء الى صراط مستقيم

20 Kasım 1924

22 Rebiü'l-âhir 1343

* Perşembe *

20 Teşrînisânî 1340

Cild: 25 - Aded: 626

SEBÎLÜRREŞÂD

Adres tebdîlinde ayrıca
5 kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzih ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebîye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

İLHÂD, NE BÜYÜK CEHÂLETDİR!

- Bazı irfânsızların neşriyât-ı ilhâd-kârânesi münâsebetiyle -

5

Yakînî idrâkâtımızı üç kısım olarak tasnîf edebiliriz:
Hakkan yakın, aynen yakın, ilmen yakın.

Ben varım, dediğim zaman hakke'l-yakın bir şey ifâde ederim. Burada âlim ile ma'lûm hakîkat-i vâhîdedir. Bilinen ve bilinen bir şeydir. Fakat benim bedenim var, ayağımın altında arz, başımın üstünde semâ var dediğim zamanda ayne'l-yakın bildiğim şeyleri ifâde etmiş olurum. Burada ma'lûm, âlimin kendisi değil, yanında ve huzûrundadır. Ve bütün şühûd-ı hârîcimiz bu kabilden dir. Nihâyet “Arz bir küredir ve benim gibi mukaddemâ yok iken sonradan yapılmıştır; bunu ve bunun gibi sâir ecrâmî yapan bir hâlik vardır” dediğim zaman da “ilme'l-yakın” bir şey ifâde etmiş olurum. Bununla ben kendisi gîyâbîmda ve fakat âsâr ve delâili huzûrumda bulunan şeyleri bilirim, işte bizim bütün ilim ve fen dediğimiz şey bu üçüncü kısımdan ibârettdir ki bizi ayne'l-yakın bildiğimiz huzûrumuzdaki şeylerden ilme'l-yakın bildiğimiz gîyâbîmdaki şeylere götürür, ve hiç şüphe yoktur ki ikisinin de mebnâsı hakke'l-yakın olan bilgimizdir ki benliğimizin kendisidir, ta'bîr-i ma'rûfla kalb ve vicdânımızdır. Kalbimiz hakkan yakın kuvvetiyle aynen yakını, ve aynen yakın kuvvetiyle ilmen yakını bulur. Ve bu sûretle en yakından, en uzağa gider, sonra mütekâbil bir sa'y ve cehd ile ilmen yakını aynen yakine ve aynen yakını hakken yakine kalb etmeye çalışır. İşte tekâmül ve terakkî dediğimiz gâye nefsimizin, bu sûretle ilim ve irâde arasında tamâmiyet ve tekemmül iktisâb etmesi ve nihâyet visâl-i külliye erişmiştir.

Şimdi evvelâ düşünelim: Bizi aynen yakından, ilmen yakine îsâl eden vâsita-i nazariyye nedir? Bilâhare ilmen yakından aynen yakine îsâl edecek vâsita-i ilmiyemiz nedir? Bizi huzûrunda bulunduğu mevcûdâta müte'allik ayne'l-yakînden gîyâbîmda bulunan mevcûdâta müte'allik ilmen yakine isâl eden vâsita-i nazariyye ancak illiyet kânûnudur. Biz ancak bu kânûn sâyesindedir ki illet ile ma'lûlü temyîz eder ve birinden diğerine gece gece ezel ve ebedlere sârî olan en uzak ma'lûmâta vuslat-yâb oluruz, ve bunun için bütün ilim ve fûnûnun yegâne rehberi bu kânûndur, ve bütün ulûm ve fûnûnun tâfsilâtı bu kânûnun tatbîkâtıdır. Bu kânûnun bir ucu hakke'l-yakın kendimizde, diğer ucu da ilme'l-yakın vâsîl olabileceğimiz mevcûdâtdadır. Kâinât arasında tasavvur edebildiğimiz bütün münâsebatın esâsi işte bu illiyet alâkasında mündericdir.

Bir illet ve ma'lûl alâkası demek olan illiyet kânûnu müte'addid sûretlerle ifâde olunmuşdur ki, biz bunlardan burada mühim olan ikisini nazar-ı dikkate alacağız: 1) Her mevcûdun bir illeti vardır, ya'nî her mevcûd vücûdunu illeti olan bir mevcûd-i mütekaddime medyûndur; 2) Her mevcûd-i hâdis veya mümkün bir illeti vardır.

Evvelki sûretde vâcib olsun, mümkün olsun, kadîm olsun [18] hâdis olsun, her mevcûdun bir illete ihtiyâci iddi'â edilmiş olur ki son zamanlarda Determinizm denilen Îcâbiye mezhebi telâkkî-i eslâfdan çıkararak buna mütemâyil görünümektedir. Buna göre ma'lûl olmayan, illetden müstağnî olan hiç bir mevcûd bulunma-

mak lâzım gelecektir. Halbuki illiyet kânunu kendisi bu telâkkiye bir madde-i nakzdır. Eğer öyle olsa idi illiyet kânûnunun mevcûdiyetine de bir illet aramak lâzım gelecekti ve o zaman bu kânun hem ilimde mebde-i azimetimiz olamayacak, hem kendi kendini yıkmış olacaktı, diğer tarafdan kadîm, ve ezeli ve vâcib olan bir mevcûd için, kendine bizzât mütekaddim bir illet tasavvuru tenâkuzdur. Bunun için illiyet kânûnunun bu sûreti zarûrî olmadığı gibi mütenâkız da olduğundan biz-zarûre muhâldır.

Binâenaleyh illiyet kânûnunun zarûrî olan ifâde-i sahîhası ikinci sûretdir; Ya'nî "mukaddemâ yok iken vücûda gelen her mevcûd bir illet ile mesbûkdur." Filhakika böyle olmasaydı o şey kendi vücûdunu kendisi iktizâ etmiş olurdu. Ve o hâlde mukaddemâ yok olmamak ve bilâhare de yok olamamak lâzım gelirdi. İşte bütün ulûm ve fûnûnumuzun mebde-i olan illiyet kânûnunun ifâde-i sahîha ve zarûriyesi böyle olunca âlemde taharrî-i ilel ve esbâba girişirken evvel emirde illetleri kadîm ve hâdis ünvâniyla iki kısma tefrik etmeye mecbûruz. Eğer hâdisâtın tesbît edebildiğimiz illetleri de hâdis iseler ve meselâ hâdis olan arzin hareketine illet olarak, yine hâdis bildiğimiz şemsin câzibe veya dâfi'asını kayd ediyor isek bu ilel-i hâdiseye de diğer illetler taharrî etmeye ve nihâyet vâcibü'l-vücûd bir illet-i kadîme i'tikâdında karâr kilmaya zarûret his ederiz ki bu i'tikâdimiz, aynel-yakin değil ise herhalde ilme'l-yakindır. Ve hattâ bekâ-yı kuvvet kânunu denilen kûnûn-i azîm bu i'tikâdimizla alâkadardır. İlletden ma'lûle, ma'lûlden illete intikâl... İşte bütün ulûmumuzda seyrimiz bu iki tarîk-i mütekâbilden birisiyledir. Aynel-yakin olan ma'lûmâtımız evvel emirde muhît hâdisâtı teşkil ettiğinden ilimde ilk seyrimiz ma'lûlden illete doğru bir hareketdir. Meselâ biz arzin kürevî olduğunu, kureviyyetin âsâr ve alâimi olan birtakım hâdisâtdan anlarız. Arz kürevîdir, dediğimiz zaman aynen yakın değil, bir ilmen yakın ifâde edebiliriz. Biz arzı karşımızda duran bir küre olarak müşâhede etmiyoruz, fakat müşâhede ettiğimiz birçok âsâr ile arzin küreviyyetini görmüş gibi biliyoruz, artık bu âsârin illeti olan küreviyyeti ve şeklär arzı ta'yîn eyledikden sonra onun birçok netâyic ve münâsebâtanı kıyâs ve istintâc tarîkiyle hesâb edebiliriz.

Deryâda bir geminin hareketindeki hâlât gibi âsârdan illeti olan küreviyet-i arza istidlâlimiz mâdem ki sahîhdır ve yakınıdır, bunun zîmnânda ondan daha evvel bir illet-i kadîmenin vücûduna i'tikâdimiz evleviyetle sahîh ve hattâ zarûridir. Eğer o i'tikâdimiz bizde hakke'l-yakin mevcûd olmasa idi o harekât arasındaki münâsebâtı hükmedemez ve küreviyeti bulamaz idik.

Fakat ma'lûlât-ı meşhûdeden illete intikâl eden ilim ile, illet-i meşhûdeden ma'lûle intikâl eden ilm mukâ-

yese edildiği zaman bize ikincisi daha ziyâde bir kuvvetle kendisini telkin eder. Çünkü biz ma'lûlden illete geçerken illetlerin ta'addüdü ihtimâli karşısında bir tereddüd besleriz. Fakat illetden ma'lûle geçerken bu tereddüdümüz yoktur. Meselâ müvellidü'l-hamûza ile müevellidü'l-mânın bir mikdâr-ı mütenâsibde terkîbleri su dediğimiz cismin tekevvününe bir illet olduğunu bildikden sonra her ne zamân o terkîb hâdisesini görürsek suya bi-hakkin intizâr ederiz. Lâkin bir adamin vefât ettiğini gördüğümüz zaman sebeb-i mevti katl ve intihâr, tesmîm ve tesemmüm ya herhangi bir maraz olduğunda tereddüd edebiliriz. Maamâfîh ale'l-îtlâk bir sebeb ve illetin mevcûdiyetinde de iştibâh etmeyiz. Binâenaleyh illet-i ûlâ veya illet-i mutlakayı isbâtda iki tarîkin kuvveti mütenâsibdir.

Biz bir tarafdan ale'l-umûm âlem-i zîhnin, diğer tarafdan ale'l-umûm âlem-i hâricin illet-i ittisâl ve münâsebetleri olan Hak Te'âlâ'yı her iki âlemin illet-i ûlâsı olarak isbât ettiğimiz zaman kendisinde âsârına lâyık sıfât-ı âliye isbât etmek mecbûriyetinde bulunuruz. Ve kendi harekâtımızı da ona göre tanzîm etmeye çalışırız.

İlliyet kânunu hakkında bu îzâhâti verirken söylemeyecek mühim bir noktamız daha kaldığını unutmayalım, illiyet dediğimiz te'sîr ve ta'kîb alâkasını nasıl tasavvur ediyoruz?

Bu nokta da bütün mesâlik-i felsefiyye gözden geçirilince hepsinin iki nazariyeye müncer olduğunu gördük. Biri sudûrî, diğeri halk nazariyesidir. Îlel ve ma'lûlâtâ zâhirî ve sathî bir nazarla bakanlar sudûr nazariyesine kâil olmuşlardır: Güyâ illet ile ma'lûlü evvelce yek vücûd ve şey'-i vâhid iken illet ma'lûlünü güneşin ziyâyi arza pûskürdüğü gibi kendisinden ayırip hârice fırlattığına hüküm etmişler. Bu telâkkiye göre ben ayağımın altındaki bir karpuzu tepip yuvarladığım zaman benden bir kuvvetin çıkışın karpuzu girdiğini ve onu harekete getirdiğini düşüneceğiz. Kezâlik câzibe-i şemsin küre-i arzı tahrîkini dahi böyle tasavvur edeceğiz, ve nihâyet mebde'-i evvelin kainâti ibdâ'ını da böyle tahayyül edeceğiz. Hristiyanlık'daki eb, ibn akîdesi de böyle bir tevlîd nazariyesiyle alâkadardır. Lâkin bu nazariyede bir ma'lûlün bidâyeten illetiyle yek vücûd olduğu halde ondan nasıl olup da infikâk edebildiği noktasıdır ki mes'elenin künhünü teşkil eder. Ve bu mu'amâaslâ îzâh edilemez. Bunu îzâh edebilmek ancak bir şart ile mümkündür; o da illetin ma'lûlünü evvel emirde kendisinde yok iken halk [19] ettiğini, edebildiğini kabûl eylemektir. Bu kabûl eylediği sûretde ise ikinci nazariyeye rücû' edilmiş olur. O halde mâdem ki halk ve îcâd nazariyesi zarûrî oluyor, bunu sudûrdan büsbütün mütemâyiz olarak kabûl etmek daha ma'kûl ve daha muvâfîkdir. Çünkü bu sûretde illet-i ûlâyi bir dereceye kadar ma'lûliyetle müteğayyer

farz etmek tenâkuzundan da kurtulunmuş olur. Bundan dolaydır ki bütün e'âzîm-i mütefekkirîn nazarında illiyet alâkasının ifâde ettiği te'sîr, sudûr değil, halk ve îcâddir. Ve bu halk ve îcâd ilel-i mütevassitanın haylûliyetiyle olup olmamakdan e'ammdir. Binaenaleyh illet-i ûlâ-yı vücûd olan Hak Te'âlâ'nın te'sîri halk ve îcâd eder; tevlid ve ısdâr veya işrâk ile değildir, demekde tamamen hâlyiz.

Bunun içindir ki Hak Te'âlâ, yegâne Hâlik-1 Te'âlâ'dır. Ve yine bunun içindir ki Kur'ân-1 Azîmü's-şân'da ¹(نَبِيٌّ وَنَبِيُّوْلَدْ) buyurulmuştur. İşte müslümanın yegâne ma'bûdu bu Hâlik-1 a'zamdır. Benim ma'bûdum, en bî-vâye kaldığımı zannettiğim zamanlarda bile kendisine bütün ümid ve âmâlimi rabt ederek perestîş ettiğim Allah'im, ancak beni yed-i kudretiyle terbiye ederek rûhânî ve cismânî muhtâc olduğum kemâlâtı bahş eden ve her an etmekde bulunan Rabb'imdir. Benim Rabb'im de benim hâlikim kim ise ancak odur. Benim hâlikim ise gerek âlem-i ervâhın, gerek âlem-i ecsâmin hepsinin illet-i ûlâsı olan vâcibül-vücûd Hak Te'âlâ'dır, Allah ancak onun ismidir.

*"Allâhu Ekber Allâhu Ekber,
Lâ Ilâhe Illallâhu Vallâhu Ekber,
Allâhu Ekber ve Lillâhilhamd"*

Li'llâhi'l-hamd ki ben hakka'l-yakin kendi varlığını, aynel-yakin şu kâinât-1 hâdiseyi müşâhede ederek onun bana verdiği akl u mantık ve şu'ûr u vicdân ile ilme'l-yakin bu îmân ve i'tikâda vâsil oluyorum. Ve li'llâhi'l-minne böyle bir kalbe mâlik bulunuyorum. Ve Rabb'imden mâ'adâsına karşı bütün mevcûdiyetimle i'lân-1 hürriyyet ediyorum. Ve Allah'dan başka hiçbir şeye kul olmak istemiyorum.

Acaba bu ma'rifet, ilme'l-yakin vâsil olduğum bu îmân ve i'tikâd bana her vechile kâfi midir? Bu îmân ile benim muhtâc olduğum bütün kemâlât-1 vücûdiyye bi'l-fi'l hâsil olmuş bulunur mu?

Şüphe yoktur ki bir hakikati keşf etmekle ondan bi'l-amel istifâde edebilmek arasında büyük bir fark vardır. Binaenaleyh ben ilme'l-yakin vâsil olduğum bu hakikate, aynel-yakin ve hattâ hakke'l-yakin vâsil olabilmek için fi'ilî ve amelî olan diğer bir tarîke ihtiyâcım vardır. Bu tarîk ise irâde tarîkidir.

HASBÎHÂL

Cenâb-1 Hakk'ı İnkâr Edene Ne Demeli?

Acaba "Yalnız Allah yoktur" demekle nice asırlardan beri ukûl ve ezhâni işgâl eylemiş olan bu mu'addal ve

¹ "Allah baba değildir, oğlu yoktur, oğul da değildir, babası yoktur," " (İhlâs Sûresi 112/3)

müşkil mes'ele hâl edilerek işin içinden çıkmış olur mu? Her ilmî mes'elenin mensûb olduğu ilim dâiresinde ve o ilmin usûl ve kavâ'idine tevfikan halli lâzım gelirken meselâ bir mes'ele-i riyâziyyenin kavâ'id-i riyâziyyeyi nazar-i i'tibâre almaksızın halline kalkışmak kadar merdûd ve müzeyyef bir hâl tasavvur edilemez. Böyle âmiyâne bir teşebbüsle ilmi istihfâf, ilmin ta'yîn eyleiği yollardan inhirâf eden adama en vâzih ve en katî ma'nâsıyla câhil denir, söylediği sözlere zerre kadar ehemmiyet verilmez. Kendisiyle istihzâ edilmese bile zavallının hâline acınır. Kâbil-i irşâd ise kendisine nasîhat edilir. Cehlden tahlîs-i nefş edecek yollar gösterilir. Eğer akıl ve insâfdan nasîbi varsa söylenen sözlerdeki isâbeti takâdîr ederek düşmüş olduğu varta-i hüsrandan çıkmaya, kabûl eylemiş olduğu yanlış fikirlerden kurtulmaya çalışır. Akıl ve insâfdan nasîbi yoksa inâd ve ısrârında sebât ederek cehliyle haşr olur.

Teblîğât-1 semâviyyeden kat'-1 nazar edilecek olursa her mes'ele gibi vücûd-1 Bârî mes'elesi de insanların en yüksek bilgilerinden olan insâniyetlerine şeref ve revnak veren felsefe-i ûlâya âid bir mes'ele-i mu'azzamadır.

İnsanlar arasında gerek illetleri, gerek ilim ve ihâatlariyla temyîz etmiş olan birçok büyük adamlar, hayatı ve memâta ve üssü'l-esâs-1 kâinâtâ ta'alluku îzâhdan müstağnî olan bu mes'eleyi tedkîk husûsunda ilmin gösterdiği vetîreleri rehber-i harekât ittihâz etmişler; müfekkirelerinin bütün kuvvet ve kâbiliyetini istî'mâlden geri durmamışlar, eserler vücûda getirmişler, fikirlerini ma'kü'l ve makbûl birçok delillerle teyîd eylemişler. Bunların hiç biri kuru söze kıymet verip halkı kavl-i mücerredlerinin kabûlüne da'vet etmemişlerdir. Vâsil oldukları netîce ister müsbat olsun, ister menfî, her iki sûretde de mahsûl-i ictihâdlarını ortaya koyup ilmî delillerle fikirlerini te'yîd eylemişlerdir.

Bu vâdiye sülük ve her mes'ele gibi bu mühim mes'eledede de usûlü dâiresinde hareket eden adamlar, her ne fikirde bulunurlarsa bulunsunlar, orası kendilerine âittir. Fakat ilim mevkiflerine uğramadan, o mevkiflerde durmadan "Allah yoktur" kavl-i mücerredîyle bu kadar azîm bir mes'ele hâl edilmiş olmaz. Bu bâtil da'vâ ile akıl ve ilmi mahdûd birtakım bîçâreleri ilhâd bayrağı altında toplamaya kalkışmak, ma'sûm kalbleri mühlik bir zehir ile [20] tesmîmden, bunun tehlikesini, mazarratını ta'mîmden başka hiçbir netîce vermez. Elîm olduğu kadar vahîm olan bu hâl ise bir nokta-i nazara göre gülünecek, diğerine göre ağlanacak bir hâldir. Sekiz on yaşındaki mekteb çocukların bile Cenâb-1 Hakk'ın, zaman ve mekândan münezzeh olduğunu bildikleri halde akıl ve dâniş iddiâsında bulunan bazı kimselerin Vâcib Te'âlâ

hazretlerini semâvâtda, yahut fezâ-yı nâ-mütenâhîde teleskopla aramak, aradıklarını bulamadıkları cihetle ceffe'l-kalem inkâra cüret etmek gibi ağrebü'l-garâib ve a'cebül-acâib itlâkına sezâ bir da'vâ ile ortaya atılmışları yalnız ilim ve irfân sâhiblerini değil, Dârüşşifâ'da taht-ı tedâvîye alınan hastaları bile güldürecek bir dâlâl-i azîmdir. İnsan böyle düşünen kafaları gördükçe, halka mahsûl-i ma'rifet diye kabûl ettirmek istedikleri hezeyânları okudukça ne yapacağını, ne söyleyeceğini şaşırıyor. Dalâlin bu derecesi çok fecî' ve çok havsala-sûzdür. Temennî edelim ki Cenâb-ı Hak ümmet-i Muhammedi fesâd-ı aklın en acıklı alâiminden olan bu gibi şeylerden masûn ve mahfûz buyursun.

Yukarıda söylediğimiz gibi vûcûd-ı Bârî mes'elesi, öyle birtakım sathî-nazar kimselerin ilim ve hikmete, nazar-ı sahîha müstenid olmayan indî fikirleri, bâtil muhâkemeleriyle hâl edilecek mesâil-i âdiyyeden değil, tam bir şû'ûr, kâfi derecede bir vukûf ile hâl edilecek mesâil-i âliyyedendir.

Dînsizliği ta'mîme hâdim olan fikirler mevzû' bahs edildikçe söylenen sözlerin garbdan muktebes ve âsâr-ı garbiyyedeki ârâ-yı sâibe ile müeyyed olduğu ileri sürürlüyor. Ve alelekser dînsizlerin ilm-i hâli hükmünde olan "Kuvvet ve Madde" ile ona mümâsil birtakım eserlerin münderecâtı red ve cerhi gayr-i kâbil delâil sûretinde ityân ediliyor.

Filhakika Avrupa feylesoflarından bazlarının bu vâdîde yazılmış eserleri yok değildir. Fakat emîn olmalı ki bu fikr-i sakîmin nakîzini iltizâm eden ve her biri âlem-i ilm ve ma'rifetde pek büyük bir şöhret ve salâhiyete sâhib olan diğer birtakım feylesoflarla onların eserleri de vardır. Acaba birinden bahs eylediği sırada niçin diğerlerinden bahs edilmiyor? Birinin fikri, nakl olunduğu esnâda neden diğerlerinin efkârı meskütün anh kalıyor? Niçin yekdiğerine muhâlif olan efkâr nazar-ı sahîh ile tedkik ve muhâkeme edilerek ortaya müsbet, yahut menfi bir netîce çıkarılmıyor da, ilmen iki paralîk kıymeti hâiz olmayan akvâl-i mücerrede ile iktifâ ediliyor? Akıl ve insâf bunu mu iktizâ eder? Aklı, insâfi olan kimseler böyle gülünç ve maskara bir yola mı girdi? Meselâ Sokrat'dan, Eflatun'dan, Aristo'dan, Platon'dan itibâren Sen Ogüs'ten, Sen Anselm, Sen Toma, Donskot, Okkam, Birono, Dekart, Paskal, Bosoe, Fenelon, Malberanş, Sipinoza, Leipzing, Kant, Luk, Beykin, Nivton, Klark, Hegel gibi ilim ve hikmet vâdîsinde kafa eskitmiş, sahifeler doldurmuş olan yüzlerce adamlar âlim, feylesof değil mi idiler? Niçin bunların ulûhiyet hakkındaki sözleri nazar-ı itibâre alınmıyor? Neden fikirleri, muhâkemât-ı sahîha neticesinde tasdîk, yahut inkâr edilmiyor da dâire-i ilim-

den, dâire-i akıl ve insâfdan hâric yâvelerle halkın idlâli, kulûb-ı ma'sûmenin iğfâli cihetine gidiliyor? Her husûsda olduğu gibi i'tikâdiyât husûsunda da bizim felâketimizi mûcib olan âmil, kara bir cehâletden başka bir şey değildir. Biz her şeyden evvel cehlimizi izâleye çalışmalıyız. Şurasını kat'iyen bilmeliyiz ki mesâil-i i'tikâdiyyede zulmetin timsâl-i sahîhi olan cehli rehber ittihâz edecek olur isek gideceğimiz yer gayyâ-yı izmihlâldir.

İnsan evvel be-evvel istihdâf ettiği gâyeyi ta'yîn, sonra da kendisini o gâyeye îsâl edecek tarîki ihtiyâr eder. Gâye mu'ayyen olmakla beraber, ona götürürek yol mechûl olursa Ka'beyi kasd eden bir adamın Frengistan yoluna gitmesi tanzîr edilmiş olur. Yine tekrar ediyoruz ki ilmin söylemek salâhiyetini hâiz olduğu yerlerde cehlin susması lâzîmgelir. Fakat cehlin gözlerini kapamak, kulaklarını tikamak sûreTİyle muttasıl haykirmak istediği yerlerde ilmin susması da pek nâ-becâ değildir.

Yalnız te'essüfe şayan olan bir nokta vardır ki o da bu haykirmak isteyen cehlin savt-ı enkeriyle bu savt-ı enkerin tazammun ettiği şûrûr ve mefâsid, yalnız kendisine münhasır kalmıyor; birçok sathî, sâde-dil kimse-leri temsîm ve berbâd ediyor. Yine temennî edelim ki Cenâb-ı Hak içimizde bu gibi adamların adedini teksîr etmesin ve an-cehlin o zümreye iltihâk eden yahut iltihâk etmek isti'dâdında olan kimselere de akıl ve insâf vererek kendilerini izâle-i cehle medâr olacak esbâba te-vessûl ettirsin.

İctimâ'iyyâtda Garbcılık ve Bozgunculuk:

AHLÂK

Milletlerin Mâbihi'l-Hayâtıdır

Hayât-ı ferdîyye ve ictimâ'iyyede her hakkin mukâbilinde bir vazîfe mevcûddur. Asıl ma'rifet, sîrr-ı medenîyyet haklarla vazîfeler arasındaki tevâzünü te'mîn ederek, her hakkin ve her vazîfenin hudûd ve şurûtunu çizerek âhenk-i medenîyi, selâmet-i insâniyyeyi te'mîn etmekdir. Hukûk ve vezâîfin ta'yîn ve tesbîti sırasında muhtelif hürriyet ve hareketlerin de tahdîdi, menâfi-i ictimâ'iyye [21] ile te'lîfi zarûrîdir. Bundan maksad nîzâm ve intizâm-ı ictimâ'ının muhâfazasıdır. Tecrübe ve zarû-retlerle kesb-i rasânet eden bu lâzimelerin üssüll'esâsi edyânda mevcûddur. Çünkü beşeriyetin ihtiyâcât ve inkişâfâtına, kâbiliyetine göre en güzel tekemmüller vaz' eden edyân-ı Hâlik'ı tanımak umde-i esâsiyyesinden sonra nîzâm-ı ictimâ'ı ve nüfus-i insânînin yevm-i mu-kaddere kadar bekâsını müemmen olan hak ve vazîfe

mehfûmlarını emr etmiştir. Bil-cümle edyânın insanlardan evvelâ taleb eylediği şey îmân billâhdan sonra fezâil-i ahlâkîyyedir. Peygamber-i zîşânımız “Ben ancak ahlâk-ı salîha ve fâzilayı itmâm etmek için ba's olundum” buyuruyorlar. Bundan dolayı dîndârlıklla, Müslümanlık'la ahlâk kat'iyen infisâl kabûl etmiz, yekdiğerine merbûtdur.

Ahlâk nedir?.... Kendisi hakkında temennî eylediği sa'âdetleri başkası hakkında da esirgememek, şahsi hakkında fenâ gördüğü hâllerden başkasını da sakindirmaktır. İşte mütekâbil hukük ve vezâifin mi'yârı budur.

Edyânın ve bilhâssa ekmel dîn olan İslâmiyet'in kurduğu bu esâs-i ulvî hem hürriyetleri muhâfaza edecek ve hem de sû-i istî'mâline mâni' olacak yegâne çâredir.

Hukûkun vâsi' bir şu'besini teşkil eden ahlâk, hey'et-i ictimâ'iyyenin inkişâfât ve te'âlîsini te'mîn eden en mühim âmil olduğu kadar sû-i ahlâk da milletlerin sukût ve inhilâline yegâne sebeb teşkil eden bir felâketdir. Ahlâksızlık her şeyden evvel tecâvüz-i hakdır. Maddî tecâvüzler bilâ-vâsita eşhâsı mütezarrî eder. Bu tecâvüzü kânûn-ı cezâ tedîb ve tenkîl eder. Fakat bi'l-vâsita gerek eşhâsin ve gerekse hey'et-i ictimâ'iyyenin hukûkunu ihlâl ve hürriyetine tecâvüz eden ahlâksızlık cem'iyete zararı i'tibâriyle maddî tecâvüzlerden daha vahîmdir. Çünkü ara yerdeki fark tek nazarda görülmüş görülmemesinde değildir.

Netâyici i'tibâriyle maddî tecâvüzleri de tehiyye eden, ona için zemîn hazırlayan yine sû-i ahlâkdan başka bir şey değildir. Bunun içindir ki; bütün milletler hissiyat ve âdâb-ı umûmiyyeyi, tesânûd-i ictimâ'iyyeyi muhâfazaten idârî, kânûnî, ictimâ'i mâni'alarla ahlâksızlıkla mücâdeleye mecbûr kalmışlardır.

Zâhiren mazarratı nefse münhasır görülen ve kimseye zararı olmayacağı zannedilen ahlâksızlıklar bile bin-netîce cem'iyeti rahnedâr etmektedir. Zirâ menfa'at-ı zâtiyyeyi, menfa'at-i umûmiyyeye tercih eden, zevkini fazilete karşı koyan ahlâksızlık her şeyden evvel seciyesizliği, adem-i ciddiyeti, ef'âl ve harekâtda hodbînliği intâc eder. Böyle bir kimse ne âilesi muhîtinde, ne de hey'et ictimâ'iyyede fâideli bir uzuv olamayacağı ve bil-akis menfa'at-i şahsiyyesini her zaman umûmî zarûretlere tercih edeceği gibi kendi hasâlini âilesine ve bi'l-farz mu'allim olduğuna göre yed-i terbiyyetine tevdî' edilen talebelerine sıräyet ettirmiş olur. Ya'nî bin-netîce hey'et-i ictimâ'iyyeye zarar verir. Bunun içindir ki, binlerce emziceden, kâbiliyetden terekkür eden hey'et-i ictimâ'iyyeler menfa'at-i umûmiyye mülâhazâtına binâen maddiyâta istinâd edemezler...

Hey'et-i ictimâ'iyyelerin devâm ve bekâsının rûh-ı aslı ma'nevîyat ve ahlâkdir. Akvâmin mesned-i tekâmülü ahlâkdir. Eczâ-yı ferdîyyesi ahlâkdan uzaklaşan hey'et-i

ictimâ'iyyelerin tezâhürât-ı ictimâ'iyyesi gayr-i ahlâkîdir. Böyle bir cem'iyetde intizâm, tesânûd-i ictimâ'i, seciyye, rasânet-i âileviyye, huzûr ve sükûn mefkûd olur. Çünkü menfa'at-i umûmiyye mülâhazâtı kıymet-i hakîkiyyesiyle hiçbir vakit hâkim olamaz. Şâhsî ve umûmî hürriyetler her vakit tecâvüze ma'rûzdur.

Târih şimdîye kadar gelip geçen akvâm-ı mündere senin âkîbet-i hayâtiyyelerini kayd ederken, ahlâkî kuyûdâtin bu âkîbetlerde en mühim âmil olduğunu işâret ediyor. Roma, ahlâkı terk ettiği, rasânet-i ictimâ'iyyesinin, âilesinin sukût ettiği zaman barbarların istilâsı altında parçalandı.

Yunâan kadîm gayr-i ahlâkî esâslarla hey'et-i ictimâ'iyyesini sukût ettirdikden sonra artık yaşayamadı. Bizanslılar, ahlâksızlıkla ve bunun tevlîd eylediği adem-i tesânûdle mahv oldular...

Beşeriyyeti vakit ihtirâsât yüzünden kanlara bulayan, medeniyeti harâbe-zâra çeviren ahlâksızlık ictimâ'i hayâtdaki kesîf tezâhürâtından başka bir şey midir?...

Milletlerin gerek dâhilen sû-i idâre, gerek hâricen harb ve istilâ felâketlerinden çekikleri hep ahlâksızlık yüzündendir.

Daha henüz unutulmayacak kadar yakın bir zama na âid olan Harb-i Umûmî de cihân ahlâkinin infisâhi neticesidir. Şâhisları, hey'et-i ictimâ'iyyeleri serâpâ büรüyen ihtirâsât, hak-nâşinâşlik, hod-gâmlık haddinden fazla taşarak umûmî infilâki intâc etmiştir. Eğer ahlâkî umûmiyye, başkalarının hakkını tanıacak ve fakat kendi hakkını da tanıtacak kadar mütekemmil bir seviyyede olsaydı, ne bu harb olur, ne de medeniyet nâ-kâbil-i te-lâfi felâketlere uğramış bulunurdu.

Harb-i Umûmî'nin i'lânına müte'allik serâirin ifşâsi milletlere pek çok hâkîkatler öğretti. Ferdî ve umûmî ihtirâsatın milletleri nasıl mahva götürdüğünü gösterdi. Harb içinde felâketden nasıl istifâde edildiği, nev'i beşerin kan ve kemiklerinden nasıl intifâ' vâsitaları keşf olunduğu nefret ve istikrâh ile görülmüştür. Harb-i Umûmî neticesinde bütün dünyâda fesâd-ı ahlâk, i'tikâdsızlık, mefkûre ve seciyesizlik, sunûf-ı ictimâ'iyye arasında müdhiş bir husûmet, umûmî bir muvâzenesizlik baş gösterdi... Ahlâkî, insânî umdeler unutuldu... Şimdi medeniyet menfa'at için [22] işleyen bir makînadir. Bu muvâzenesizlik cem'iyet-i beşeriyyeyi nerelese sürüklüyor? Şu'ûrî ef'âlden mekânîkî haraketlere istihâle eden tezâhürât-ı beşeriyye karşısında artık cem'iyetler hangi fazilete istinâd edecek?...

Diyânetden, zarûret-i medeniyeden nebe'ân eden, rûhunu imtisâs eden ahlâkin sukûtu pek tabî'î olarak i'tikâdsızlığı tevlîd eylemiştir.

Fakat hakiki vechelerinden bu kadar uzaklaşan insâniyet medeniyetden de uzaklaşmaya başlamıştır. Rûhî bir fevzâdan ibâret olan muvâzenesizlik neticesinde huzûr ve vicdânından mahrûm olan, sefâlet-i iktisâdiyye ile muvâzene-i mantıkîyesi dûçâr-ı za'f olan hey'et-i ictimâ'iyyeler artık istikâmét-i hayâtiyyelerini ta'yîn edecek kâbiliyetden mahrûm kalmışlardır. İnsanî mefkûreleri tehdîd eden mühlik cereyânlar, müfrit akîdeler her gün daha kuvvetle rûh-ı medeniyeti sarsmaktadır. Bolşevizm, Anarşizm, müfrit Sosyalizm... hayat-ı akvâm için müdhiş âkîbetler hazırlamaktadır. Bugün Bahr-i Muhît'de firtınalar arasında dumansız bir tekne gibi istikâmétini gâib eden cihânın huzûr ve sükûnetini, refâh-ı âsûdegîsini iâde için yapılacak en esâslı tedbîr, ma'nevî ve ahlâkî bir salâhin zarûrî olduğunu kabûl etmek ve bu esâslar dâhilinde çalışmakdır. Bugünün en insâni inkilâbı beşeriyeti ahlâk ve fazilete ısnâdmaktır.

Cihâna âid olan bu muvâzenesizlikden hey'et-i ictimâ'iyyemiz de nasîbedâr-ı âlâm olmuştur. Harb-i Umûmî'den mağlûb çıkan milletimiz, sefâlet-i ictimâ'iyye, iktisâdiyye ile pek çok faziletlerinde tereddîye uğramıştır. Buna rağmen hey'et-i ictimâ'iyyemizi el-yevm yaşıtan ve zinde bulunduran en mühim âmil, ahlâk ve ma'nevîyâtıdır. Bunu da garbda asırlarca evvel başlayan tefes-süh-i ma'nevî ve ahlâkînâm câmi'amız dâhilinde henüz tamamıyla faâliyet imkânı bulamamasına medyûnuz. Esâsen hey'et-i ictimâ'iyyemizi asırlardan beri devâm eden bu kadar hâricî tecâvüzlere, Ehl-i Salîb'in tecâvüzât-ı mütevâliyyesine rağmen masûn bulunduran, kâbiliyet-i tedâfü'iyye ve hayatîyyemizi muhâfaza ettiren, yalnız en yüksek esâslara merbût olan kıymei-ı ma'nevîyessidir. Buna, mücâhede-i millîye târihinden daha canlı, daha yüksek bir isbât olamaz... Milleti kurtaran, yüksek bir azimle ahlâkî, kuvve-i ma'nevîyessi ve ma'nevîyâtı idi... Dün topsuz tüfenksiz olduğu halde milletimize en şerefli bir zaferi te'mîn eden bu esâslar yarının terakkî ve tekâmülünde de en büyük bir âmildir.

Câmi'amızı da istîlâ etmek isteyen cihân fevzâları, hakîki medeniyeti kan ve ateş içinde öldüren sahte medeniyet, dansı, kumarı, fuhuşu, i'tikâdsızlığı zarûrî bir çâre-i temeddün gibi bünye-i ictimâ'iyyemize sokarak harâbiyet ve felâketlerimizi itmâm ve ikmâl etmek istiyor. Maddî ve ahlâkî sahalardaki boşluğa bir de ma'nevî boşluk ilâve olunursa işte yalnız o zaman istikbâlden ümidi kesmek icâb eder. hey'et-i ictimâ'iyyemizi kurtaran ve kurtaracak olan en ciddî esâslar ahlâk ve ma'nevîyâtıdır. Bu esâsları takviye ve tarsîn etmekle milletimiz için değil, belki hûsrân ve felâket içinde yüzen bütün bir cihânın huzûr ve sükûnu, refâhi nâmına en rehâkâr fazileti, en yüksek nûr-i hidâyeti göstermiş olacağız.

Hasan Hikmet

MÜSLÜMANLIK ve SOSYALİSTLİK

2

Arazî devletin malî idi. Hazret-i Ömer bütün dünyaya bir îrâd nizâmî ihdâ etmiştir. Ahkam-ı verâset ise büyük arâzî sâhiblerinin, yahut milyonerlerden müteşekkil bir hattin devâmını imkânsız bırakmıştır. İrtihâl eden her müslümanın mirâsı birçok kısımlara ayrılıyor ve bin netîce neslen ba'de neslin arâzî ve emlâk mütemâdiyen inki-sâm ediyordu. Bir insan malının sülüsünden fazlasını hibe edemediği halde husûsât-ı hayriyyeye ve devlete iâne i'tâsi mübâhdi. Hedef, servetin mütesâviyen tevzî edilmesiydi. Dîn-i İslâm aqniyâyi beytû'l-mâle, yahut müstehîkk-ı fukaraya senevî vâridâtının lâ-ekall yüzde iki buçuğunu i'tâya şer'an mecbûr etmiştir. Bu sûretle fukarâ aqniyânın hesabına kesb-i servet ediyordu. Peygamberimiz'e bu husûsda suâl sorulduğu zaman bu sûretle cevâb vermiştir: "Zekat aqniyânın malından fukarâyi zenginleştirmek için farz olunmuştur." Müslümanlık'da Sosyalistlik o kadar yükselmiştir ki bir insan tarlasını bir müddet zer' etmeyecek olursa komşuları tarlasını umûmî bir mülk addederek onu zer' edebilirler.

Bütün efrâd-ı beşeriyeyenin kardeş olduğu ve hepsi-nin yekdiğerine yardım etmeleri icâb ettiği esâsi üzere Müslümanlık her nevi' fâizi harâm kılmıştır. Bu sûretle ticâret, san'at, sa'y ve iktisâd teşvîk olunmuş, bankalarda para biriktirmek gibi harekâta mahall bırakılmamıştır. Bundan başka bir ferdin para ikrâz ederek kapitalist olmasına mahal bırakmamakla kapitalizme bir darbe indirilmiştir. Müslümanlık kumarı ve bütün tâli' oyunlarını da men' etmiştir. Maksad başkalarının, yahut tâli'leri pek müsa'id olmayanların hesâbına birtakım insanların kesb-i servet etmesine imkân bırakmamaktadır. İhtikâr her nev'iyle Müslümanlık tarafından takbîh edilmiştir.

Artık Sosyalistliğin başlıca üç vechesini, hürriyet, uhuvvet ve müsâvâtı tedkik edebiliriz. Her müslüman en mükemmel hürriyetden müstefiddir. Müslümanlar ancak Allah'dan korkarlar. Müslümanlar her namazda, Zât-ı ecell ü a'llâdan başka bir kimseye ibâdet etmediklerini ve Zât-ı kibriyâdan başka bir [23] kimseden istimdâd etmediklerini tekrar ederler. Uhuvvet ve müsâvâta gelince uhuvvet-i İslâmiyye ebed-hayât bir âbidedir. Müslümanlar dâimâ bir âilenin a'zâsı olarak yaşayacaklardır. Müslümanların yekdiğerine karşı hissiyâti hakîki kardeşlerin birbirlerine karşı duydukları hislerdir. Kur'ân-ı Kerîm, müslümanlara karşı her müslümanın kalbine muhabbet ve şefkat ilkâ ettiğini haber verir.

Rütbeler, sınıflar, müslümanların nazarında ma'nâsız şeylerdir. Peygamberimiz (ﷺ) "ben an-

cak sizin gibi beşerim” [Kehf Sûresi 18/110] demekle bütün Müslümanlar için en mükemmel bir nümâne-i imtisâl olmuştur.

Dînî cem'iyetlerde bile bu demokrasi esâsâtı cârîdir. Müslümanlar beş vakit namazı yahut Cuma namazını, yahut salât-ı iydeyni edâ ediyorken bu hakikati tecelli ettiler. Bizim selâmlarımız bile Sosyalistlik esâsâtına mübtenîdir.

Muslimanlığın sa'ye karşı vaz'iyetini bilmek çok läzimdir. Bunu beyân etmek için size aleyhissalâtü ves-selâm Efendimiz'in birkaç hadîs-i şerifini okuyacağım:

1. Sabâh akşam Allah'a ibâdet ediniz. Gününüzü işlerinizle imrâr ediniz.
2. Ne kendisi, ne de başkaları için çalışmayan Cenâb-ı Hak'dan mükâfata nâil olmaz.
3. Muktedir ve lâyık olduğu hâlde çalışmaya Cenâb-ı Hak merhamet etmez.
4. Yâ Rab! Beni acz ve atâletden vikâye et!
5. Nâmûsuya çalışıp ma'isetini kazanan Allah'ın sevgili kuludur.
6. Kendi sa'yle ma'isetini kazanıp dilenmeyenlere Cenâb-ı Hak merhamet eder.
7. Alnın teri kurumadan çalışanın ücretini te'diye ediniz.

Mahmud Şah ile Evrengzîb gibi Hindistan padişâhları kendi ma'isetlerini kazanmak için birtakım işlerle meşgûl olurlardı. İslâm Sosyalistliği'nin sebeb-i muvaffakiyyeti evvelâ halkı, ba'dehû devleti Sosyalistleştirilmiş olmasındadır. Müslümanlık, ferdiyet üzerinde katî bir zafer ihrâz etmiştir. Hazret-i Ali'den rivâyet olunuyor ki müşârun-ileyh bir harb esnâsında düşmanlarından birinin boynunu uçurmak üzere iken bu düşman Peygamberimiz'in damadına karşı his ettiği şahsî garazı dolayısıyla yüzüne tükürmüştü. Hazret-i Ali derhâl kılıçını kinâna geçirmiş ve bir intikâm-ı şahsîyi tatmîn etmeye tenezzül etmeyeceğini söylemiştir.

Yukarıda söylediğimiz gibi ümmet-i İslâmiyye'nin her ferdî bir vasî, bir râ'i addolunmakda idi. Her ferd bir salâhiyet ve nûfûzu hâiz ve bunun hüsn-i istî'mâl veya sû-i istî'mâlinden Cenâb-ı Hakk'a karşı mes'ûl idi. Peygamberimiz buyuruyor ki “Bir gün huzûr-ı İlâhiyye çıkarak bütün a'mâlinizin hesâbını vereceksiniz. Sizin her biriniz bir çobandır ve her biriniz hesâb verecektir. Her imâm bir râ'îdir ve hesâb verecektir. Her erkek âilesinin râ'îsidir ve hesâb verecektir. Her kadın evinin râ'îsidir ve hesâb verecektir. Her hizmetkâr bir râ'îdir ve hesâb verecektir. Hepiniz râ'îsiniz ve hepiniz hesâb vereceksiniz.”

Elhâsil en müfrit esâsât-i iştirâkiyye en büyük muvafakiyetle tatbîk olunmuştur. Ahd-i Sa'âdet'de Hazret-i Fa-

ruk'un devrinde müslümanlar cinâyetlerin irtikâbını men' için polise muhtâc degillerdi. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, insanlar fikirlerini gizleseler veya izhâr etseler de Cenâb-ı Hakk'ın onları mes'ûl edeceğini beyân buyurmaktadır. Müslümanlar sirkat etmezlerdi. Çünkü her yerde hâzır ve nâzır olan Cenâb-ı Hakk'ın gazabından korkarlardı. Müslümanlar doğruya söyler, yetîmleri korur, bîcârelere yardım eder, rızâ-yi Bâri'yi ihrâz yolunda başkaları için fedâkârlıkda bulunurlardı. Bu sûretle müslümanlar bir mefkûre ile meşbû' bir mevcûdiyet teşkîl ediyorlardı. Milletin başında şahsî arzûlarını tatmîn hırsından âzâde, Allah'dan korkar, insanlarvardı. Müslümanları irşâd ve mûrâkabe eden kuvvet, bu îmân idî. İşler bu yolda yürüdükle hodgâmlık münhezim olmuş, Sosyalistlik en hâkiki ma'nâsiyla muzaffer olmuştu.

Bütün bu îzâhâtımızdan garb Sosyalistliğinin yanlış esâsâta ibtinâ ettiği görülmüyor. Binâenaleyh ondan ancak buhran, ancak hey'et-i ictimâ'iyyenin târumâr olması gibi netîcelerin tevellüd etmesi pek tabî'îdir. BUGÜNKÜ şekliyle Sosyalistlik yüksek bir sâikden istifâde etmezse hiçbir vakit hedefine erişmez. Mükemmeli bir Sosyalistlik insanların müsâvâtını istihdâf ediyorsa ve bizden başkaları için yaşamayı taleb ediyorsa devleti Sosyalist yapıp ferdî fikrine bu esâsları yerleştirmeyi düşünmemek abesdir. Bu dünyanın mâverâsında bir şey ummayan bir insanın nefsini fedâ etmesi kendisine teklîf olunamayacağından bunun yegâne çâresi dîne bağlanmaktadır. Fikirlerde esâsât-ı iştirâkiyyeyi yerleştirmek fikrin rûhânileştirilmesine vâbestedir. Diyânet bu hedef için çalışmaktadır. Diyânet sâyesinde kavânîn-i İlâhiyyeye itâ'at mümkün olur. İnsanlıkda sıfât-i İlâhiyye tecelli eder. Diyânet bu sıfâtı kaplayan hîrs örtülerini izâleye yardım edeceği gibi bizi ahlâk-ı İlâhiyye ile tahalluk etmek şâhika-i kemaline îsâl eder.

Muslimanlığı bu nokta-i nazardan muhâkeme ederek fikr-i beşeri ne kadar tekâmûl [24] ettirdiği, müslümanların rûhâniyetini inkişâf ettirmek husûsunda ne kadar muvaffak olduğunu tedâkî edelim: Muslimanlığın esâsât-ı iştirâkiyyeyi tamâmiyla tatbîk edecek derecede ferdî fikrini tanzîm ve ilâ ettiğini yukarıda göstermişik. Bundan başka Müslümanlık, beşeriyeti şâhika-i kemâle îsâl eden, rûhâniyetin sıfât-ı İlâhiyye ile ittisâfında olduğunu bilâ-tereddüd söyleyen yegâne dindir. Kur'ân-ı Kerîm “Fitrat-ı İlâhiyyeyi iktisâb” etmekliğimizi tavsiye bu yurur. Peygamberimiz “Ahlâk-ı İlâhiyye ile tahalluk” etmemizi emr eder. Kur'ân-ı Kerîm sıfât-ı İlâhiyyeyi bu üç kelimedede cem' etmektedir: Mâlik, Rahmân, Rahîm. Bunların ma'nâlarını uzun uzadıya îzâha hâcet yoktur. Şunu söylemek kifâyet eder ki ni'am-i İlâhiyye üç serlevha altında kâbil-i tasnîfdır: Birincisi, kesb-i istihkâk

ettiğimiz; ikincisi müstehak olduğumuzdan fazla ve kêmâl-i mebzûliyetle nâil olduğumuz; üçüncüsü, hiçbir sa'y mukâbilinde olmayarak bize ihsân olunan ni'am-i İlâhiyyedir. Bunların hepsi Mâlik, Rahîm ve Rahmân olan zât-ı a'lânın ihsânıdır.

Şimdi de beşeriyeti Sosyalistlik nokta-i nazarından derpîs edecek olursak onun üç ve yalnız üç dereceye münkasem olduğunu görürüz: Birincisi, ihtiyâcâtına kifâyet edecek derecede kazananlar, ikincisi ihtiyâcâtına kifâyet edecek derecede kazanamayanlar, üçüncüsü ma'şetini kazanamayan, yahut kazanmakdan âciz olanlar. Asrı Sosyalistler bu sınıflardan birine dâhil olmayacağı bir sınıf gösteremezler. Fakat bugün Sosyalist tescimiye ettiğimiz zevât vaz'iyetin İslâhâsına yarayacak bir şey yapamamıştır. Bu vaz'iyeti dîn-i mübîn-i İslâm'dan başka bir dîn İslâha kâdir değildir. Acaba Müslümanlık bunu nasıl ifâ ediyor?

Muslimânanlık bize ahlâk-ı İlâhiyye ile tahalluk etmemi öğretiyor. Mâlik olan Allah'a ibâdet etmek istiyorsak herkesin hakkını vermemiyiz. Rahîm olan Allah'ın kulları olduğumuzu kabûl ediyorsak insanlara haklarından ziyâdesini vermemiyiz. Rahmâniyet tecellîsine mazhar olmak istiyorsak garaz ve ivaz beklemesizin hayr-hâh ve şefik olmaliyiz.

Muslimânanlık bu esâsâtı daha ileriye götürmüştür. Cenâb-ı Hak adl ü ihsâni, akrabaya i'tâyi emr ediyor, fuhşiyâti, münker ve bağıyi nehy ediyor. Bu sûretle herkese hakkını vermemi, herkesle mu'âmele ediyorken âlicenâbâne hareket etmemi, hayr-hâh olmayı, akrabâ ve ta'allukâtımıza yaptığı iyiliğin mukâbilini beklememiğim gibi o şekilde iyilik yapmayı emr ediyor. Bu evâmir, Mâlik, Rahmân, Rahîm sıfât-ı İlâhiyyesiyle mütevâzîdir.

PUTPERESTLİK

Küfr ve Putperestliğine Nasıl Girilir?

Târihen ma'lûm olan zamanlardan beri insanlar hiçbir asırda dinsiz kalmamışlardır ve kalamazlar. insan fitraten tedeyyüne müste'id olduğu gibi Cenâb-ı Hakk'ın da her millete vakitile Peygamber göndermiş olduğu muhakkakdır. ² شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالذِّي أَوْحَيْنَا (إِلَيْكُمْ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَتِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ) İşte nass-ı celîl-i Kur'an mûcebince bugün bizim mütedeyyin olduğumuz dîn-i İslâm ile Hazret-i Nuh, İbrahim,

² "Allah Nûh'a buyurduğu şeyleri size de din olarak buyurmuştur. Sana vahyettik; İbrahim'e, Mûsâ'ya ve Îsâ'ya da buyurduk ki: "Dine bağlı kalın, onda ayrılığa düşmeyin." (Şûrâ Sûresi 42/13)

Mûsâ ve Îsâ aleyhimüsselâm akvâmi dahi mütedeyyin idiler. ³ (وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا حَلَّ فِيهَا نَذِيرٌ) Hiçbir ümmet yoktur ki kendilerini inzâr edecek bir adam gelmiş olmasın. Belki her milletin kendi cinsinden ve kendi lisânında nebî geldiği muhakkakdır. ⁴ (وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمَهُ لِيُبَيِّنَ) âyeti celîlesi bunu te'yîd eder. ⁵ (نَبَعَثُ رَسُولاً) Hiç şüphesiz muktezâ-yi hikmet ve adâlet-i İlâhiyye bunu müstelzimdir. Bu âyât-ı beyyinât bi-hakkin mülâhaza olunursa, hiç şüphesiz her kavme nebî ve münzir gönderilmiş olduğu anlaşılır. Bilâhare cehâlet istîlâ ederek tedrîcen asırlar murûr etmiş, dinlere hurâfât idhâl olunarak insanlar kendi akillarıyla birçok şeyleri tebdil etmişler; küfre, put-perestlige, ateş-perestilge, nihâyet aklın kabûl etmediği şeylere ta'abbüde kadar yuvarlanmışlardır. Zâten cehâlet insanları kûfürden başka bir yol sevk edemez...

Biz burada bilâhare kûfrün de ne sûretle dîn şeklini aldığınu hulâsa edeceğiz. Ehl-i basiret insâf ile muhâkeme ederse, cehâletin neticesini şimdiden görebileceği gibi, avâkib-ı umûru da keşf edecek kadar ibret alabilir, ümidiyeyiz.

Bu cihatleri izâh etmek için şimdîye kadar "Mecûsî" diye tanımakda olduğumuz milletin mu'tekadâtını hulâsa edeceğiz.

Mecûsîlerin kîsm-ı a'zamı Hindistan memleketinde sâkin yüz milyonlarca Hindu teşkil eder. Her nedense bunlara Mecûsî denilir, halbuki bu adamlar Mecûsiyyeti kabûl etmiyorlar. Mecûsî kelimesini kendilerine karşı tâhkîr telâkkî ettiklerinden, hemcivâr-ı akvâm ile ekseriya bu sebebeden münâza'alar, hattâ mukâteleler tevâlî ediyor.

**

Hindistan'da ma'rûf mezâhibe "Hindu Derm" itlâki şâyi'dir. "Hindu Derm" târihini tedkîk edenlerin tâhkîktâna göre bu mezhebin [25] i'tikâdât-ı evveliyesi tamamıyla dîn-i Mûsâ'ya tevâfuk etmektedir. Hattâ ma'rûf Kırışne'nin çocukluk ahvâli Mûsâ aleyhisselâmin hîn-i sabâvetinde meşhûr olan vekâyî'e pek ziyâde benzediği rivâyet olunur. Kitâblarında da kütüb-i semâviyye üslûbu mevcûd olduğunu kayd etmişlerdir.

Bugün Hindu ulemâsı beyninde ma'rûf kitâbler Vid yahut Bid'dir ki Hindular nezdinde mukaddesdir. Bu kitâb esâs i'tibâriyle birkaç kitâbdan ibâretdir. Bias nâmında bir zât tarafından cem' olunarak tehzîb ve telîhîs edilmiş olduğu mervîdir. Bias mütekaddîm-i felasife-i Hind'den

³ "Hiçbir toplum yoktur ki, içlerinden bir uyarıcı (peygamber) gelip geçmiş olmasın." (Fâtır Sûresi 35/24)

⁴ "(Allah'ın emirlerini) insanlara iyi açıklasın diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdi." (İbrâhim Sûresi 14/4)

⁵ "Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz." (Îsrâ Sûresi 17/13)

olup Zerdüst ile bizzât mülâkât ettiği Zerdüst'den bazı ulumu telâkkî ettiği rivâyet olunmaktadır.

Hindular bu gibi büyük mu'allimlere Otar ta'bîrini istî'mâl ederler. Otar nûzûl ma'nâsındadır. İ'tikâdlarına göre Otar'ın kalbine Cenâb-ı Hak nûzûl ederek kavânîn-i İlahiyyeyi telkin eder, ba'dehû Otar da o kavânîni insanlara tebliğ edermiş. Otar'ın kelâmi, Kelâm-ı İlâhî olduğunu i'tikâd ederler. Zerdüst ekâbir-i Otardandır. Bazıları nübûvvetini dahi tasrîh etmişlerdir. Bias'dan mukaddem birçok Otar mevcûd olup, her Otar'ın kendisine mahsûs kitâbı vardı, o kitâbları Bias cem' ederek bir kitâb şekline vaz' etmiş ve Vid tesmiye eylemiştir ki ilim ma'nâsına nadir.

Bu kitâbların ahkâm kısmına "Şester" ta'bîr ederler. Kısas ve hikâyât fasılina "Perran" derler ki ekâbir ve kudemâdan menkûl rivâyâtdan ibâretdir. El-ân kendi beynlerinde müsta'mel olan ahkâma "Menoderm Şester" derler.

Kâbile i'tibâriyle mine'l-kadîm Hindular: Biri şemse, diğerî kamere intisâbla ma'rûf olup ikiye taksîm olunurlar. Şems müntesiblerine "Sürec Binsi" dedikleri gibi kamer müntesiblerine de "Çender Binsi" derler. Esnâf i'tibâriyle de dört sınıfa taksîm olunurlar: 1) İlim ve dîn hâdimlerine "Brahman", 2) Ricâl-i hükûmet ve asâkire "Şesterî", 3) Ticâret ve zirâ'at ehline "Viş", 4) Hademe ve amele sınıfına "Şoter" derler. Bu dördüncü sınıfın nüfusça adedi el-ân yetmiş milyon mikdârında tahmîn olunmaktadır. Bu taksîmât Hind-i kadîm ahalisine mahsûsdur. Şesterî umûmiyetle Sürec Binsi ya'nî şems müntesiblerinden olur. Bunların merkezleri Lekhino civârında kâin Acudhayâr* belde-i kadîmesidir.

Burada vaktiyle Ram Çender nâmında bir zât zuhûr ederek umûm Hindistan insanlarını hüsn-i ahlâk ve salâh-i ahvâle da'vet etmiştir. Bu zâtın fütûhâti ve mühim hidemâti Hindistan târihinde gâyet ma'rûf olup bu ana kadar ma'bûd derecesinde ta'zîm ve kendisine ta'abbûd olunmaktadır. Bu zât tarafından Sankrit lisânında yazılmış Ramayin nâmındaki kitâb, kütüb-i Hindîye miyânînda fesâhat ve belâgatiyle fevkâlâde meşhûr ve makbûl olduğundan İngiliz lisanına dahi tercüme edilmiştir.

"Çender Binsi" ya'nî kamer müntesiblerinin merkezi Dehli beldesidir. Bunlar da gâyet ma'rûf kâbâildir. Hakkâniyet ve adâlet uğrunda meşhûr muhârebeleri târihleriyle mazbûtdur. Mu'allim-i ma'rûf Kirişne, Çender Binsiler miyânîndan zuhûr etmiştir. Ulemâ-i Hind'den bazları Kirişne'nin nübûvvetine kâildir. Müceddid-i elf-i

sânî İmâm-ı Rabbânî hazretleri keşfiyâtında Hindistan'ın bazı kitâlарında nûr-ı nübûvvet nûmâyân olduğunu zikr ediyor ki Kirişne'ye işâret olunduğu iddi'â edilmektedir. Kirişne'ye mensûb *Buha Ketkina* ya'nî nağamât-ı İlâhiyye nâm kitâb Hindular tarafından ilâ yevminâ hâzâ takdîs olunmaktadır. *Maha Bharat* nâmında diğer bir kitâb da Kirişne'ye isnâd olunarak takdîs olunuyor.

"Saînât Derm" yahut "Brahman Derm" nâmiyla tedyeyün edenlerin i'tikâdlarına göre, Cenâb-ı Hak insanlara hayatda üç sıfat ile tecelli eder; yani Birma, Vişno, Şib nâmlarıyla müsemâmâ üç melâikeyi tevkîl eder. Yâhut Cenâb-ı Hak bu üç fîristede temessûl eder: İlim ve dîn ta'lîmâtında "Vişno"da, ihyâ husûsunda "Birma"da, emâte'de "Şib"de temsîl eder. Eğer insanlar da terbiye-i ahlâkiyye ve ilm-i İlâhîde kesb-i kemâlat ederlerse, Cenâb-ı Hak insanların kalbinde dahi temessûl eder, o zaman insanlar da "Vişno" vazîfesini görebilirler.

Bu mezheblerde ba's ba'de'l-mevt i'tikâdı dahi vardır. Cennete "Sürek" ve cehenneme "Nerek" ta'bîr ederler. Hukûk-ı ibâd, hakkullâh, hattâ hayvânât hakkı mukadâdesdir. Ervâh-ı Benî Âdem umûmen rûh-ı a'zamdan gelmiştir, sa'âdet-i beşer de tekrar rûh-ı a'zama rûcû' ile hâsil olur, derler. Perm rûh ma'nâsındadır. "Permatma"** rûh-ı a'zam ma'nâsına nadir.

İnsanlar terbiye-i ahlâkda kemâli bulurlarsa, istî'dâdları nisbetinde Permatma'ya vâsil olurlar. Fakat insanlar fitratda muhtelif oldukları cihetle, herkes bir ömürde o kemâlâtâ vâsil olamaz. Havâss-ı beşer nâdiren bir ömürde vâsil olabilirlerse de, avâm istî'dâdi nisbetinde birkaç tenâsühden sonra "Permatma"ya, rûh-ı a'zama vâsil olur derler.

Hindularda ibâdet secdeden ibâretdir, Allah'ın kudret ve azametine delâlet edecek her ne olursa olsun, ilk görüşlerinde ona secde ederler. Hazret-i Âdem'e secde, azamet-i İlahiyyeye secdedir derler. Esâs-ı dinleri semâvî bir ta'lîmât-ı İlâhî olduğunu iddi'a ettiler gibi bu bâbda birçok edille de serd ederler.

[26] Hindular mine'l-kadîm ulûm-ı dîniyye tahsîlinde uzun zaman riyâzatlar ile müddet-i medîde tahsîlden sonra kesb-i kemâlât ederek, muvaffakiyet ihrâz ederlerse "Brahman" pâyesini alırlar. Ekser-i terbiye kalbe müteveccih olup salâh-ı hâl i'tikâd kuvvetiyle hâsil olurmuş. Bilâhare "Brahman"lık tevârüs usûlüne tebdîl olunarak evlâdî olmuş, neslen Brahman olmuşlar.

Brahmanlık neseb ile tevârüs usûlüne ifrâğ olunduktan sonra tedrîcen Brahmanlık da gâyet câhil adamlara intikâle başlamış, nihâyet cehâlet istîlâ ederek eski âlim Brahmanların nâmları takdîs edilmeye, kudemânın

* Acudhayâr = Acudâr gibi okunur. Urdu lisanında "عور" bazı esmâda yazılır, nâm okunur. Lekhnû, Bhopâl, Acudhayâr isimlerinde olduğu gibi.

* Permatma esâsen Perm Atma'dır. Fakat bir kelime gibi okunur.

eşkâline ta'abbüd edilmeye başlanmış, nihâyet tam manâsiyla iş put-perestlikde karâr kılmış.

Esâs dinlerde sağıre ta'zîm de yoktur. "Kirişne" hîn-i sabâvetinde "Cemna" nehri civârında bir sığır çobanı nezdinde hayatını muhâfaza etmiş bulunduğuandan, ibtidâ Kirişne'ye ta'zîmde guluv ederek ta'abbüd derecesine vardırmışlar, bilâhare cehâlet tezâyûd ettikçe sığırı dahi ta'abbüde başlamışlar. Kirişne'nin bulunduğu karyeye Gûpâk mukaddes sığır ta'bîrini istî'mâl etmişler; cehâlet bunları hep dîn nâmına kabûl etmiş. Ve aynı zamanda zulm, cevr, kânûnsuzluk da hüküm-fermâ olmuş.

Bunun üzerine Goetim Budha* nâmında biri zuhûr ediyor. Brahma tarafından icâd olunan muhdesâtı tamamıyla mahv ediyor, tasfiye-i mezheb ile Buda mezhebini telkîne başlıyor. Buda mezhebi yalnız insanlara değil, bütün zî-rûha hürmet usûlünü ta'kîb ediyor. İnsanlar miyânında müsâvât-ı umûmiyye kânûnuyla, Brahma imtiyâzâtını ve mezhebini dahi lağv ediyor, o zaman Hindistan'da hükümdar olan Çender Gobta dahi bu ıslâhât usûlünü ta'kîb ederek bir devr-i cedîde giriyorlar, Buda mezhebi bir müddet hükümrân oluyor.

Bâdehu Brahma tekrar intibâha gelerek kendi mezheplerini müdâfa'a ya kiyâm ediyor, kanlar dökülüyor, Brahma beyninde mühim adamlar zuhûr ediyor, umûm Buda mezhebi sâkinlerini katliâm ve bir kısmı Hindistan'dan ihrâc ediliyor, hâkimiyet tekrar Brahma'ya geçiyor, bütün Hindistan'ı Brahma istîlâ ediyor. Brahma felsefesi, Brahma tasavvufu tekrâr yükseliyor.

Aynı zamanda mutasavvifîn-i İslâmiyye'den Mevlânâ Mu'înû'd-dîn Çeşdi ve Fergana taraflarından da Mevlânâ Kutbüddîn Kâkî hazretleri Dehli'ye gelerek tasavvuf tarîkiyle felsefe-i İslâmiyye ve âdâb-ı İslâmiyye'yi ta'lîme mübâşeret ediyorlar. Esâs meslekleri tasfiye-i ahlâk ile uhuvveti te'sîs oluyor. Bilhâssa riyâzet ve terbiye-i kalbiyye ile me'lûf olan Hind feylesoflarına bu meslek gâyet mülâyim geliyor. birçok Hindu meşâhîri İslâmiyet ile müşerref oluyorlar.

Bu meşâyih-i kirâmin da terbiye-i ahlâkdan ve kendi hüsn-i hâllerinden başka bir kuvvetleri yok.

Hind ulemâsı derhal kendi felsefelerini İslâmiyet'e tatbîk tarîkine sülük ettiklerinden, az zamanda İslâmiyet şüyû' buluyor. Hindilerden ibtidâ müslüman olarak Mevlânâ Ferîdüddîn ve Nizâmüddîn nâm zâtlar zuhûr ediyor. Bunların İslâm felsefesine ve tasavvufa büyük hizmetleri sebk ediyor.

Bu meyânda bazı Hindu ulemâsı Buda mezhebiyle Brahman beynini te'lîf cihetine kalkışıyorlar. Bu adam-

lar Brahma'dan olmayıp, Vişler miyânından zuhûr ettileri cihetle pek de bu teşebbüsleri revâc bulmuyor. Hindistan'da kumandanlar her zaman Brahmanlar miyânından zuhûr edermiş.

Aynı zamanlarda Mevlânâ Ferîdüddîn telâmîzinden ve Hind ahâlî-i asliyyesinden "Bâbânânek" nâmında bir zât İslâmiyet'i mezâhib-i Hindîyye ile mezc ederek vahdet-i vûcûd ve tevhîd-i mezheb usûlünü ta'kîb sûreTİyle bir meslek icâd etmiş. El-ân Hindistan'ın Pencab kısmında "Ekâlî" nâmıyla ma'rûf kabâil Bâbânânek mezhebine i'tikâd ederler.

Hindistan târihine şu sûretle umûmî bir nazar atfedecek olursak, nasıl istihâlelere uğramış olduğu bir deince anlaşılabılır.

Abdürrâşîd İbrahim

HİLÂL-i AHDAR CEM'İYETİ'NİN MUKARRERÂTİ

Hilâl-i Ahdar Cem'iyeti hey'et-i merkeziyyesi Cuma günü sihhî müze dâhilindeki dâiresinde birinci reîs Mâzhar Osman Bey'in taht-ı riyâsetinde ictimâ' ederek ber-vech-i âtî mukarrerâti ittihâz eylemişdir:

1. İçki târhîbatının son zamanlarda hanımlarımız arasında korkunç denilecek derecede tevessü' ettiği müzâkere edilmiş, kadın a'zânın çoğaltıması, hanımlarımız arasında da kuvvetli propaganda şebekesi te'sîsi için hey'et-i merkeziyye a'zâsından Safiye Hüseyin Hanım Efendi'ye salâhiyet verilmesine;

2. İzmir'de şu'be teşkili için vukû'bulan mûrâca'ata derhâl cevâb-ı muvâfakat yazılması, Hilâl-i Ahdar emrine yüz lira tahsîs eden İzmir Da'vâ Vekillerinden İbrahim Edhem Bey'e teşekkür nâme gönderilmesine;

3. Makriköyü'nde bir şu'be küşâdi için merkez kumandanı Âtif Beyefendi delâletiyle hey'et-i merkeziyye mûrâca'at eden gençlere gâyelerinde teshîlât ibrâzi ile mücâdeleye karşı gösterdikleri alakâdarlıktan dolayı teşekkür edilmesine;

4. İçki ile muvâzî olarak ahlâkî bünyemizi ifsâd eden kokain, morfin, esrâr salgınına karşı da cem'iyetin lâkayd kalmayıp konferanslar, tablolar, makâlelerle hükmîte müzâheret sûreTİyle mücâdele edilmesine dair Fahreddin Kerim Bey'in takrîrinin kabûlüne;

5. Şimdiye kadar Hilâl-i Ahdar'ın icrââtiyla kongre hitâbelerini ihtivâ eden Yeşil Kitâb neşredilerek meccânen tevzî'ine karâr verilmiştir.

* Yani Buda.

**

[27] Dîn-i İslâm'a Şeâmet Atfeden Küstahlar

Geçenlerde Romanya ve Macaristan'a seyâhat eden bazı Dâru'l-fünûn efendileri seyâhat intibâ'larını neşrediyorlar. Ahîren Ziyâeddin Fahri imzâsıyla son telgrafda Romanya'da kadınlık hakkında neşrolunan bir makâlede Romen kadın ile Türk ve Macar kadınlarını mevzû' bahs ediyor. Romen kadın hakkında deniliyor ki:

"Seyâhat edeceğimiz günlerde arkadaşlarım diyordu: Romanya'da güzel kadınlar arasında yaşamak sa'âdeti, ne büyük bahtiyârlıktır!.. Romen kadın tab'an neş'e ve kahkahaya fevkâlâde meyyâldir. Medenî hayatı bu meyli alabildiğine artırmış. Köstence yakınlarında bir köy göründük. Karadeniz'in engin ve sonsuz sâhilleri kenarında refâh ve neş'enin bin bir nev'i尼 yaşatan bu köy, banyo mahallidir. Sâhilde beyaz ve yumuşak kumlar üzerinde kadın ve erkek bir Romen kitlesi, yazın üç ayında, hayatın zevkini sürüyor."

Romanya'daki Türk kadınına gelince onun hakkında da deniliyor ki:

"Şehirli Türk kadını Dobruça'da erkeğinin eline bakan ve hayatı ona medyûn olan bir insandır. Kesîf bir Türk nüfusunu ihtiâvâ eden Silistre ve Pazarcık'da, tek gözleriyle âleme bakmakdan çekinen, siyahlarla bürünmüş kadınlar görüyorsunuz, zaten gülmeye ve neş'elenmeye o kadar müsta'id olmayan Dobrucası Türk kadını, ictimâ'i hayatı, dînî telkinâtın şeâmetkâr te'sîriyle büsbütün ezilmiş, yıpranmıştır."

(Dînî telâkkîyât) dediği Müslümanlığın telâkkîyatı. Müslümanlığın şeâmetkâr te'sîri nedir? Türk kadını –Romanya kadını gibi- nâ-mahrem erkeklerle birlikde çırılçıplak deniz banyoları yapmakdan, içki içmekden, dans etmekten ve daha bilmem ne münâsebetsizliklerde bulunmakdan sıyânet etmesi mi? Romanya kadını bunları yaptığı ve güzer-gâhlara serildiği için şayân-ı gibta oluyor da, Türk kadını hayatını kocasına rabb ettiği ve nâ-mahreme gözünü bile göstermediği için acınacak bir halde gösteriliyor. Ziyaeddin Efendi bilmelidir ki dîn-i İslâm'ın hiçbir şeâmetkâr te'sîri yoktur. Müslümanlığın bütün te'sîrâtı ifset ve faziletinden başka bir şey değildir. Mensûb olduğu dinden ismini silmediği halde onu böyle takkür ve tezyif etmek kadar küstahlık olamaz.

**

Milletimizin

Esâsât-ı İctimâ'iyyesine Karşı Husûmet

Tanîn gazetesinin Macaristan muhâbir-i mahsûsu Budapeşte'den yazıyor:

"Talebe arkadaşlarımız geldi; Ve fakir Macarların kalbden yaptıkları izz ü ikrâmdan memnûn olarak dön-düler.. Yalnız bu seyâhatin bir eğlence olmadığı nazar-ı i'tibâre alınarak gelecek sefer propaganda mâhiyetinde olacağı hiç şüphesiz olduğundan aralarına pek çok da Türk hanımları alarak gelirler ise herhalde daha iyi bir propaganda yapmış olacaklardır. Çünkü burada Türkleri en çok sevmelerine rağmen her Macar hâlâ harem-den, peçeden bahs etmektedirler. Hattâ bir Macar gazete-si [27] dahi Türk talebelerinin fotoğrafını neşrederek Türkiye'de artık harem ve peçe kalmadığını, Türk kızlarının fotoğraftaki gibi gezdiklerini mühim bir havâdis olarak yazmakda idi."

Muhâbir, artık Türkiye'de harem ve peçe kalmadığını daha iyi propaganda yapmak için pek çok Türk hanımlarının gelmesini tavsiye ediyor. Macarlar Türkleri seviyormuş, ama Türk kadınlarının tamamıyla harem ve hicâbı terk ettiklerine inanamıyorlar. Onların tam muhabbetlerini kazanmak için Türk kadınları harem ve hicâbdan tamamıyla sıyrılacak ve onlara da bunu göstrecek! Sanki onların muhabbetleri milletimiz için iksîr-i hayatı imiş! Ne kadar çocukça düşünüşler! Dünyâda hiçbir millet yoktur ki kendi esâsât-ı ictimâ'iyyesine karşılık bu kadar husûmet beslemiştir olsun. Milletimizi garbillaştırmak isteyenlerin muzmerleri, hakiki maksadları meydâna çıkıyor!

**

Sînelerde Gizlenen Şeyler Ortaya Dökülüyör!

Bolu Meb'ûsu Falih Rîfkî Bey Ankara'dan Cumhûriyet gazetesine gönderdiği bir makâlede diyor ki:

"Bugün yeni Türk devletinin istinâd ettiği fîkrî esâslar, doğrudan doğruya hem Şerî'atcilere, hem de Tanzîmâtçılara hucûm eden Türkçülüğün prensipleridir. Dîn birliği gibi dîn ayrılığı dahi o kadar hâiz-i ehemmiyyet degildir. Abdülkerîm'in Afrikalısı, bana meselâ Macar'dan daha yakın degildir.

"*Tevhid-i Efkâr'a* göre, ilmihâlin dediği üzere, dîn ile millet birdir; bir Türkçüye göre bir değildir. *Tevhid-i Efkâr'*ın hristiyan düşmanı olduğunu biz de biliriz: *Tevhid-i Efkâr'* eğer samîmî Cumhûriyetçi ise, ancak ananelerini Sadr-ı İslâm'dan getiren bir Cumhûriyet olabilir, Bizim için böyle bir Cumhûriyet.. fecîdir."

وَدُوا مَا عَيْنُتُمْ قَدْ بَدَتِ الْبُغْضَاءُ مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ قَدْ ( ) بَيْنَا لَكُمُ الْأَيَّاتِ إِنْ كُنُتُمْ تَعْقِلُونَ

⁶ "Gerçekten, onların kin ve düşmanlıklarını ağızlarından (dökülen sözlerinden) belli olmaktadır. Kalplerinde sakladıkları (düşmanlıklar) ise daha büyüktür. Eğer düşünüp anlıyorsanız, âyetlerimizi size açıklamış bulunuyoruz." (Âl-i İmrân Sûresi 3/118)

**

İmâma Göre Cemâ'at

Karasi'nin Susurluk nâhiyesi mektebi mu'allimlerinden (R...) Hanım mekteb dâhilinde çifte telli oynadığı için tedrisât-ı ibtidâiyye meclisi tarafından azl edilmiş ve bu karâr berâ-yı tasdîk Karasi vilâyetine arz olunmuş. Valî bunu müsteb'ad görmüş. Nâhiye müdüründen sormuş. O da doğru değildir demiş. mes'ele tahkik ediliyormuş.

Bu münâsebetle *Tevhîd-i Efkâr* refîkimiz, Maârif Vekîli'nin çıkardığı modaya muvâfîk olarak mu'allimenin çifte telli oynamasından azil değil, maârif madalyası ile tâltîfi lâzım gelmez mi? diye soruyor!

**

[28] İctimâ'iyyâtda Hürriyet-i Mutlaka mı?

Geçenlerde bazı gazeteler, İstanbul'daki dans salonlarının kapanacağından yabancı erkeklerle otellere ve randevü mahallerine gelen Türk kadınlarının kabûl olunmaması hakkında zâbita tarafından teblîğâtda bulunulduğundan bahs etmişlerdi. Bazı gazetelerde hürriyeti tâkyîd eder, diye bunlara i'tirâz etmişti. Ahîren vâlî vekili Hüsnü Bey *Son Telgraf* gazetesine vukû' bulan beyânâtında dans mahallerinin Türk hanımlarına memnû' olduğu doğru olmadığı, esâsen Hristiyan kadınlara müsâ'ade edilip de Türk kadınlara müsâ'ade edilmemek gibi tefrîk mu'âmelesi yapılmadığını, ancak bazı vekâyî'-i zâbitanın zuhûruna sebebiyet verenlerin men' edildiğini, zâbita me'mûrlarının ev bastıkları doğru olmadığını, zâbitanın randevü mahallerini taharrî ve tarassudu oradaki gizli fâhişeleri sîrf emrâz-ı zühreviyye nokta-i nazarından mu'âyeneye sevk için olduğunu, herhangi bir Türk hanımının otellere kabûl edilmemesi hakkında emir verilmediğini söylemiştir.

**

Muganniyelik Edenler Türk Hanımları Olamaz

*Tanin'*ın Kahire muhâbir-i mahsûsu yazıyor:

"Kahire'de bir vakitden beri gazino ve kafe şantan sâhibleri -ki hepsini Rumlar teşkil ediyor.- İstanbul'da Galata'dan tedârik edebildikleri bazı Rum ve Ermeni karılarına Nadide ve Hasibe Hanım gibi Türk isimleri verecek ve gazetelerde ve sokaklarda büyük i'lânlarla meşhûr Türk muganniyeleri hanımlardan mürekkeb ince saz diye i'lân ederek birçok halkı celb etmek ve bu sâyede hayli menfa'at te'mîn eylemek moda olmuştur."

Tanin muhâbirinin verdiği bu ma'lûmât cidden şâyân-ı te'essürdür. Fakat Rum gazinocularının bu hareketinde şayân-ı te'essür olan cihet, Rum ve Ermeni

karılarına Türk ismi vererek onların vâsıtasyyla kazançlarını te'mîne çalışmalarından fazla, bizim böylelerine örnek teşkil ederek onları böyle birtakım cûr'etlere sevk etmememizdir. Kendi memleketimizde müslüman hanımlarının yâr u ağıyâra karşı muganniyelik etmesini, tiyatro sahnelerine çıkışmasını kabûl edersek elbette birtakım Rum gazinocuları tedârik edebilecekleri birtakım karıllara Nâdide ve Hasibe isimleri vererek Türklüğü ve Müslümanlığı tezyîfe kalkarlar. Biz bu gibi münkerâtın önünü alacak, Türk hanımlarının herkesi eğlendirmek için vâsita ittihâz olunmasına müsâ'ade etmeyecek bu sûretle kadınlığın iffet ve ismetini muhâfaza ve vikâye edecek olursak o zaman bu gibi eşîrrânın bu sûretle hareket etmelerine imkân kalmaz.

**

Dans İcâbât-ı Medeniyyeden imiş!

Geçenlerde İstanbul'u sefâhet şehri yapacağını söyleyen Şehremini bu hafta da dansın icâbât-ı medeniyyeden olduğunu söylemiştir. Demek ki müslüman hanımları dans salonlarına devâm edebilecekler. Dans ki herhangi bir kadının mahrem, nâ-mahrem herhangi bir erkekle göğüs göğüse yapışarak alâ melei'n-nâs raks etmesidir, müslüman kadını müslüman kaldıkça bu fazîhayı nasıl irtikâb eder?

Milletimizin temâyülâtını, şe'âir-i millîye ve dîniyyesini, ismet ve iffetini bilmeyen yoktur zannederiz. Buna rağmen, evliyâ-yı umûr olacak zevât tarafından bu kabil münkerâtın tervîcini mutazammin beyânâtda bulunulması şayân-ı te'essüfdür.

**

Sebîlürreşâd Cerîde-i İslâmiyye'sine

Geçen sene Dârülhilâfe'lerin ve bütün medreselerin maârifî devri esnâsında hâric üçüncü sınıf talebesi miyânında bulunuyordum. Derslerimize kemâl-i hâhişle çalıştığımız bir sırada kalbimiz hançerlendi: "Tire Medresesi" imâm ve hatîb mektebine kalb edildi, derhâl imtihânların icrâsi" dendi. Nâkis kalan derslerimizden me'yûsâne imtihân verdik. Riyâziyât dersinde kaymakam bey teşrif etmişlerdi. Mûmâ-ileyh, müderrisin ve mu'allimîni tebrikden sonra "Medresenin bugünkü şekli ve talebesi, liselere kat kata fâikdir. Ne yazık ki kapatılıyor" buyurmuşlardı. İmtihânları müte'âkib tam beş ay imâm ve hatîb mektebinin küşâdına intizâr ettik. Nihâyet talebe, müderrisine ricâ ve istîrhâm ederek mektebin resmen küşadına kadar -çünkü bütün mekâtib-i tâliyye açılmıştı- husûsî olarak tederrüse başladık.

Fakat heyhat, beyhûde intizâr. Nâfile gayret... henüz bir hafta olmamıştı ki ikinci bir darbe daha vurul-

du: "Tire, Ödemiş İmâm ve Hatîb mekteplerinin seddi" emri geldi.

Hemen o gün medrese sed edildi ve elliyi mütecâviz talebe hazîn göz yaşlarıyla -hem de pek hazîn- sokağa atıldı. Artık Tire gibi makarrı ulemâ olan bir belde medresesiz bırakılmıştı.

Şimdi ne yapalım? Hayâtdan, hayât-ı ilm ü irfândan ıskât edildik. Mekâtib-i sâireye gitmek isteyenlerden bazlarının sinleri müsâ'id olmadığı beyân ediliyor. Tabî'î bir çoğunun da ücret vermeye iktidârı yok. İzmir imâm ve hatîb mektebine gitmek ise bizim için mümteni'dir. Tire gibi beytûtete medâr olacak medreseler olmadığı gibi, i'âşemizin te'mîni de imkânsızdır. Talebe-i ulûma vakf olunan paralar da bize verilmiyor.

İşte açıklı ve hazîn vaz'iyetimiz.. Bizim bu hâl-i perîşânımıza acımadan demirden bir kalbe mâlik olmak lâzım değil mi?.. İki üç talebesi olan imâm ve hatîb mektebinin de Edirne imâm ve hatîb mektebinin âkîbet-i fecî'asına uğrayacağı bedîhîdir. Hemen hâlimize Allah acısın.

Tire

Ali Ulvi

[29] *İslâm'da Târih ve Müverrihler* Eserinin Mukaddimesi

Garb âleminde târihin ilmî bir sûretde tetebü'u usûlleri takarrûr ettikden sonra ilk merhalede en ziyâde nazar-ı i'tibâra alınan nokta eski menba'ların tedkiki olmuştur. Şark milletleri hakkında târihî tedkikâta giren mütebahhir müsteşîklerin de aynı yolu ta'kîb etmiş olduklarıını görüyoruz. Bu husûsda bizim de müterakkî milletlerin gittiği şehrâhdan ayrılmamız için hiçbir sebeb yoktur. Bil-akis zengin ve feyizli netâyicîne şâhid olduğumuz bu şehrâhi ta'kîb etmeye çalışmak en mübrem bir vazifemizdir.

Bu eserde sâha-i tedkike alacağımız müellefât, âid oldukları devrelere nisbetle en eski ve en kıymetdâr addolunan ve bugün mevcûd olan ana kitâblardır. Bu kitâbların ilmî ve târihî kıymetleri ve ne derecede ve hangi noktalarda şayân-ı ihticâc olabilecekleri, müelliflerinin içinde yaşadıkları şerâit-i hayâtiyyenin bilinmesine mütevekkîf olduğundan biz-zarûre bunların hayat-ı husûsiyyeleriyle yaşadıkları devirlерden de bizi alâkadâr edecek nisbetde bahs edilmiştir. Mevzû'un ehemmiyetini takdîr edebilmek için garb âleminin çok zaman evvel bu eserlerin tedkikine başlamış,hattâ bunlardan bir kısmını da aynen neşretmiş olduklarını derpîs etmek kifâyet eder, zannederim.

İslâm müverrihleri, sa'y ü gayretleri, vüs'at-i ihâtaları, eserlerinde topladıklar ma'lûmâtın zenginliği i'tibâriyle ahlâfin şükrân ve minnetine bi-hakkın istihkâk kesp etmişlerdir. Gerçi bırakıkları eserler; bugünkü ilmî telakkîye göre; usûlî birer târih kitâbı addolunamazlar. Fakat asrî usûllere tevfikan tedkikât-ı târihiyyede bulu-nacaklar için her biri kıymetdâr bir hazîne-i vesâikdir. Eski târihlerimizin kıymetleri de esâsen bu nokta-i na-zardandır ki pek büyûkdür.

Avrupali intikâdcıların İslâm müverrihlerinde kuru bir uslûb, intikâdsız bir usûl ta'kîb etmiş olmak gibi iki kusûr bulduklarını görüyoruz. Fakat, garbî müelliflere bir nokta-i nazardan kusûr görünen şeyler, diğer bir nokta-i nazardan pek büyük fâideleri ihtiyâ etmektedir. Garb-liların bilhâssa Arabca yazılmış olan târihlerin lisânını soğuk ve haşîn bulmaları, şark lisân ve rûhuyla me'lûf olmamalarının bir netîcesidir. Ma'lûmdur ki lisânın muk-tezâsi olarak Arabca'da cümleler kısa, canlı ve sertdir. Bu i'tibârla Homer'in Lamartin'in Ernest Ronan'ın üslûblarıyla me'lûf olanların Belâzurî, Taberî ve Mes'ûdîyi az fûsûnkâr ve hattâ haşîn bulmaları pek tabî'îdir. Fakat; Volter'in lisânı İbni Miskeveyh'den daha çok yu-muşak, daha az haşîn midir? Evet İslâm müverrihlerinin lisânları, daha az müheyycî, daha az lirikdir. Fakat buna mukâbil bu üslûbda derin bir incelik, kuvvetli bir vuzûh ve kat'iyet vardır. İlmî bir eser için de böyle bir üslûb daha muvâfîk değil midir? Maamâfîh garb lisâniyla ya-zılan târihlerin sert üslûbuna mukâbil Farisî ve Türkçe târihler garbî intikâdcıları tatmîn edecek derecede zen-gin ve fûsûnkârdır.

İslâm müverrihlerine atf edilen en büyük kusûr, eserlerini tertîb ederken fîrî-i intikâda bir mevkî' vermemiş olmalarıdır. Bu cihet muhîk fakat umûmî değildir. İbni Miskeveyh ve İbni Haldun gibi müverrihlerin eserlerinde hakîki bir meyl-i intikâdin hâkimiyyeti nazara çarpmak-tadır.

İbni Haldûn'un *Mukaddime'si*, felsefe-i târihîn bugün de kıymetini muhâfaza eden yüksek prensiplerini ihtiâ etmiyor mu? Hattâ el-Bîrûnî kıymetdâr bir vesîka-i ilmiyye ve târihiyye olan *el-Âsârû'l-bâkiyye* mukaddimesinde insanları hakîkati tahrîfe sürükleyen sebepleri teşîr ederken hatâ'nın pisikolojik bir nazariyesinin temelini atmış değil midir? Herhalde büyük eski İslâm müverrihlerinin parlak ve nâfiz zekâlı müstesnâ birer âlim olduğunu i'tirâf etmek kadir-şinâşlık îcâbâtındandır.

Fakat, İslâm müverrihlerinin, umûmîyet i'tibâriyle intikâda pek az ehemmiyet vermiş oldukları da i'tirâf etmek zarûridir. İslâm müverrihleri, rivâyât-ı vâki'aları mukâyese ve intikâd ederek ona göre katî hükümler çıkararak hâkim rolü ifâ etmiş degillerdir. Bunlara iştik-

lerini, tetebbu' ve taharrî ettilerini toplayan ve hiçbir suretle tahrîfâtda bulunmaksızın aynen eserlerine derç eden birer istihbâr ve ma'lûmât kolleksiyoncusu nazarıyla bakmak hakikate daha muvâfîkdir. Hedefleri, doğrudan doğruya hakikati keşf etmek değil, hakikatin keşfine çalışacaklar için iktizâ eden ma'lûmât ve rivâyetleri gelişî güzel toplamakdan ibâretdir. Topladıkları ma'lûmat ve rivâyetlerin mukâyese ve intikâdını, netîcde bunlardan bir hüküm çıkarılmasını tamamıyla kâri'lere bırakmışlardır. Şu halde İslâm müverrihlerine birer münekkid nazarıyla değil rivâyetlerin vâki'aların sâdîk birer nâkili nazarıyla bakmaya mecbûruz.

Fakat, bir nokta-i nazardan kusûr görülebilen bu vaz'iyet, ahlâf için daha emniyetli, daha zengin bir sâha-i tetebbu' bırakmış olmak gibi esâslı bir fâide te'mîn eylemiştir. Çünkü erbâb-ı tetebbu' bu sâyede müverrihin şahsî muhâkemâtı taht-ı te'sîrinde kalmaksızın doğrudan doğruya rivâyet ve vâki'alarla karşılaşmaktadır ki bu da hakikate vusûl imkânını artıracak bir âmildir. Müverrihler, intikâdî bir usûl ta'kîb etmiş olsalardı tabî'atiyle toplamış oldukları ma'lûmât ve vesâikden yalnız muhâkemât-ı zâtiyyeleriyle vâsil oldukları netâyice uygun ve onları müeyyid bulunanları derg, kendilerine doğru görünmeyen rivâyetleri ise terk etmiş olacaklardır. Halbuki İslâm müverrihleri böyle yapmamışlardır. Onlar, bil-akis vazîfelerini rivâyât-ı târîhiyye kendilerine ne suretle vâsil olmuş ise öylece kayd ve zabit etmekden ibâret addetmiş, bunları ta'lîl ve tefsîr etmekden ne kadar ictinâb etmişlerse, şahsî kanâ'atlerine uygun bir şekele sokmakdan da o derece tevakkî etmişlerdir. Bundan dolayıdır ki İslâm müverrihlerinin şûn ve rivâyât koleksiyonu mâhiyetinde olan eserleri, ilim ve târîh nokta-i nazarından kadîm Yunan ve Roma müelliflerinin edebî târihlerinden daha kıymetdârdır.

Evet, İslâm müverrihleri; umûmiyet i'tibâriyle, te'lif ve tevhîd ile uğraşmamış, eserlerini teshîr-kâr bir şekele sokmak tasannu'unda bulunmamışlardır. Bu eserler, samîmî ve şu'ûrlu bir doğrulukla cem' u nakl edilmiş birer vekâyi'nâmedir. Fakat bugün ilmî usûllerle tetebbu'ât-ı târîhiyyede bulunacak zevâtın da arayacakları bu gibi menba'lar değil midir?

Eserimiz İslâm ve Türk târihleri hakkında ilmî tetebbu'âtda bulunacak gençlere mürâca'at edilecek ana kitâblarla bunların mübdi'lerini ve ne derecelerde şayâن-ı ihticâc olabileceklerini tanittırabilir ve mesâ'îlerinde kendilerine az çok rehber olursa müellif sa'yinin ma'nevî mükâfâtını görmüş olacaktır. Herhalde tevfîk Allah'dandır.

M. Semseddin

[30]

İSLÂM ÂLEMİ

Vehhâbilerle Hâsimîlerin Mücâdelesi: Vehhâblerle Hâsimîlerin mücâdelesi uzadıkça uzadı. Bir tarafından Vehhâbîlerin reisi ve sultâni İbnüssuûd, Riyad'da 300 Vehhâbî şeyhînin huzûruyla akd ettiği bir meclisde îrâd-ı kelâm ile Mekke-i Mûkerreme'de Hicaz ve Harameyn-i şerîfeyn mukadderâtını ta'yîn edecek bir İslâm kongresinin akdine şü'rû' ettiğini beyân ederek bizzât Mekke-i Mûkerreme'ye müteveccihen hareket ettiğini i'lân ve bilfîl birçok İslâm ümerâsına ve İslâm cem'iyetlerine da'vetnâmeler göndermektedir. Diğer tarafından Şerîf Hüseyin'in büyük oğlu Emîr Ali Akabe'de mukîm olan babasının şuradan buradan tedârik ettiği kuvâ-yı imdâdiyeyi toplayarak Mekke-i Mûkerreme'yi istirdâda teşebbüs etmektedir. Emîr İbnüssuûd gerek Hind, gerek Mısır müslümanlarının, daha doğrusu bâcümle akvâm-ı İslâmiyye'nin Şerîf Hüseyin ile onun şerîki olan oğullarının Hicaz'da hâkim olmalarına muhâlif bulunduklarını, bundan başka Şerîf Hüseyin hanedânı yine eskisi gibi Hicaz'da kalacak olurlarsa er geç çâresini bulup İbnüssuûd'dan intikam alacaklarını nazar-ı dikkate alarak bu sülâlenin Hicaz'dan sûret-i kat'îyyede tebîdini istemektedir. Bu maksadın tahakkuku için Emîr Ali ile elinde kalan bakiyyeti's-süyûfu denize dökmece yahut bunları Cidde gibi küçük bir sâhada sıkıştırarak kendi kendilerine sukûta mahkûm etmek lâzımdır. İbnüssuûd'un ikinci şıklığı ihtiyâr ettiği anlaşılmaktadır. İbnüssuûd, Emîr Ali ile kuvvetlerini Mekke-i Mûkerreme'den sürdürdükten sonra bunları ta'kibe ehemmiyet vermemiş, bunların harekât-ı müstakbelesini tarassud ile iktifâ etmiştir. Şerîf Hüseyin'in oğlu bütün ehl-i İslâm'ın kendilerine karşı gösterdikleri hissiyâti nazar-ı i'tibâre alarak babalarının milyonlara bâliğ olan altın servetiyle bir köşede geçinip gitmeyi tercih edeceğine bil-akis tac ve taht peşinde koşmayı daha münâsib gördü. Telgrafların verdiği ma'lûmâta bakılırsa Emîr Ali geçen hafta zarfında kuvvetlerini toplayarak bir hareket-i ta'arruziyede bulunmuş ise de muvaffak olmayarak azîm zâyi'ât ile geriye sürülmüştür. Bu suretle Hâsimîlerin son emeli de suya düşmüştür. Acaba bundan sonra ne olacaktır? Bu harekat böyle uzayıp gidecek midir? Maşrik-ı İslâm müslüman kâniyla boğdurulacak, arâzî-i mukaddese-i İslâmiyyeyi ziyyârete imkân kalmayacak mıdır?

Bugün Emîr Ali'nin ta'kîb ettiği hatt-ı hareket hanedânının hukukunu te'mînden ibâretdir. Halbuki İbnüssuûd Harameyn-i Şerîfeyn ve Hicaz'ın âmâl-i İslâmiyyeye muvâfik bir şekilde idâresini istihdâf eylediği iddia etmektedir. İbnüssuûd bu noktaya ehemmiyet-i mahsûsa atf etmektedir. Bilhâssa İbnüssuûd'un en büyük

âmil-i muvaffakiyyeti, Hicaz'dan Hüseyin'in zulmünden kaçan Hicaz eşrâfi ve Hicaz kabâili olduğu anlaşılmaktadır. vaz'iyet bu merkezde olduktan sonra Hüseyin ile oğullarının Hicaz'da tutunamayacakları âşikârdır. Şerîf Hüseyin'in oğulları son bir eser-i hamîyet gösterseler de bari bu hûnîn mübâreze bir nihâyete erse ve müslümanlar müvâfîk gördükleri idâreyi te'sîs ederek işlerini yoluna koysalar,

Bu hafta zarfında alınan ma'lûmâta göre Hind müslümanları İbnüssuûd'un da'vetine icâbeten Mekke'ye bir hey'et-i murahhasa i'zâmına karâr vermişlerdir. Hükûmetden müsâ'ade-i lâzîmeyi taleb etmişlerdir. Mısır müslümanları da bir hey'et-i murahhâsa i'zâmını taleb etmektedirler. Mısır'dan son posta ile [gelen] Mısır matbû'âtı İbnüssuûd'un İslâm âlemine hitâben yazıldığı da'vetnâmeyi neşretmektedirler. Bu da'vetnâme bütün ak-vâm-ı İslâmiyye'ye şâmildir. Her ümmet-i İslâmiyye murahhâs i'zâmına da'vet olunmaktadır.

Seyyid Ahmed Essunûsî: Harb-i Umûm'ın son senesinden beri Türkiye'nin misâfiri olan Seyyid Ahmed Eşşerîf Essunûsî hazretleri ahîren Hicaz'a müteveccihen hareket etmiştir. Ma'lûm olduğu üzere müşârun-ileyh İstiklâl Harbi senelerini Anadolu'da geçirmiştir ve nihâyet Mersin havâlisinde ihtiyâr-ı ikâmet eylemiştir. Müşârun-ileyh Şam ve Kudüs'den geçerek bahren Cidde'ye ve oradan Mekke-i Mûkerreme'ye gitmek istemişse de Şerîf Hüseyin'in oğlu Emîr Ali müşârun-ileyhî Cidde'ye kabûl etmeyeceğini söylediğinden Hicaz'a karadan gitmek mecbûriyetinde kalmıştır. Seyyid hazretlerinin bu seyâhati Avrupa matbû'âtında birçok kil ü kâli, belki birtakım endişeleri mûcib olmuştur. Bilhâssa İtalyan mehâfil-i siyâsiyesinin bu seyâhatden kuşkulandıklarını İngiliz matbû'âtı haber vermektedirler.

Seyyid Ahmed hazretlerinin güyâ siyâsiyat ile iştîgâlden dolayı Türkiye hudûdu hâricine çıkarıldığı şâyi' oldusaya da bu şâyi'alar Dâhiliye vekili tarafından tekzîbe bile deðmediği söylemiştir.

Camiü'l-Ezher Talebesinin Grevi: Son posta ile gelen Mısır matbû'âtının kemâl-i ehemmiyetle verdikleri haberlerden biri Câmi'ül-Ezher talebesinin grev i'lân etmeleri ve dermiyân ettikleri metâlib hükûmet tarafından kabûl edilmedikçe tekrar derse devâm etmeyeceklerini hükûmete bildirmeleridir.

Ma'lûm olduğu üzere Câmi'ül-Ezher İslâm âlemiñin en eski müessesât-ı ilmiyyesindendir. İslâm âlemiñin her tarafından gelen talebe-i ulûm ile ma'mûr olan Câmi'ül-Ezher İslâm âlemiñin her tarafına neşr-i feyz eden, her tarafa âlimler yetiştiren bir müessesesi-i dîniyyedir. Maalesef bu müessesesinin İslâhâsına ve seviyye-i asriyyeye yük-

selmesine çalışılmadığından Câmi'ül-Ezher [31] elhâletü hâzîhi bir devr-i inhitât geçirmektedir. Câmi'ül-Ezher'in inhitâtından tâhlîsi için bir hayli fa'âliyetler vukû' bulmuş ise de bu fa'âliyetlerin temâdîsi te'mîn olunmadığından bunlar az bir zaman içinde heder olmuştur. Bu def'a ıslâhâ talebi Câmi'ül-Ezher'in hâricinden değil, dâhilinden yükseliyor. Bu sûretle teşne-i salâh ve teşne-i te'âlî olan bir nesl-i İslâmînin yetişmiş olduğuna hükm etmek lâzım geliyor. Filhâkika bütün Câmi'ül-Ezher talebesi bu def'a hey'etler teşkil ederek ve azîm nûmâyişler yaparak hükûmetin her kapısını çalmışlar ve nihâyet Mısır hükûmdâna da mûrâca'at ederek bu müessese-i âliyye-i dîniyyenin İslâhâsını taleb etmişlerdir. Mısır hükûmeti bundan birkaç ay mukaddem Câmi'ül-Ezher'in İslâhâsını kararlaştırmış ve keyfiyet-i İslâhî tedkîk için bir hey'et ta'yîn etmiş idi. Bu hey'et mesâ'îsini ve hükûmete raporunu takdîm ettiði halde hükûmet raporu okumakla iktifâ etmiş ve müte'âkiben onu hasır altı etmiştir. Câmi'ül-Ezher talebesi ve müederrisleri hükûmetin fa'âliyetini bekledikleri halde hiç bir şey çıkmamış ve nihâyet talebe hükûmeti ikâza ve fa'âliyete getirmeye mecbûr olmuştur. Mısır hükûmeti Câmi'ül-Ezher talebesinin bu haklı metâlibi ni nazar-ı dikkate alarak derhâl icrâata ve İslâhâta başlayacağı yerde bil-akis talebeyi avutmak ve hükûmet nâmına bir izzet-i nefs mes'elesi çıkarmak istemiş, binâ-enâleyh talebe derslerine devâm etmedikçe İslâhâta ya-naşmayacağını söylemiştir. Talebe de hükûmet İslâhâta başlamadıkça derslere devâm etmeyeceklerini bildirmiþlerdir.

Cök ümid ederiz ki iki taraf da ma'nâsız inâdlardan vaz geçer de İslâm'ın bu pek eski pek feyzî müessese-i ilmiyyesi bir an evvel İslâh edilir ve yeni bir hayat ile canlanır.

Hindistan'ın Türkiye'ye İâneleri: Türkiye'nin İstiklal Harbi esnâsında Hindistan'da Türkiye'ye mu'âvenet ve Hindistan makâsid-ı milliyesine hizmet etmek üzere Hilâfet Cem'iyeti ahîren 1920 senesinden 1923 sene-sinin nihâyetine kadar bütün hesâbâtını, cem'iyyet-i mezkûrenin reisi Mevlânâ Şevket Ali'nin imzâsı tahtında neşretmiştir. Üç sene zarfında cem'iyyet-i mezkûrenin vâridâtı (5,700,000) Rubyeye bâliğ olmuş ve bu meblað ber-vech-i âtî sarf olunmuştur:

1920 senesinde (107,923) Rubyeye İzmir muhâcirleri için Türkiye'ye gönderilmiştir.

1921 senesinde yine aynı makâsid için Türkiye'ye (466,909) Rubyeye ve (375,231) Rubyeye Ankara'ya gönderilmiştir.

1922 senesinde (870,152) Rubyeye İzmir için ve (1. 152.470) Rubyeye Ankara için Türkiye'ye gönderilmiştir.

1923 senesinde (508) İzmir için, (292.749) Rubye Ankara için gönderilmiştir.

Bu ırsâlâtın mecmû'u (2.482.946) Rubyedir. Bundan başka (1.600.000) Rubye kıymetinde tahta fabrikaları satılarak Hilâl-i Ahmer'e gönderilmek üzeredir. Bu sûretle Hindistan müslümanlarının Türkiye'ye gönderdikleri iâne (4.100.000) Rubye'ye bâliğ olmaktadır.

Hindistan İstiklâl Harekâtı: Hindistan İstiklâl Fırkası'nın Reisi Das, Hind gazetelerinden birine vukû' bulan beyânâtında Hindistan'ı İngiltere İmparatorluğu'ndan ayırmak temâyûlâtının Hind gençlerinin İngiltere ile müsellah mücâdelelerde bulunarak memleketlerinin istiklâlini te'mîn etmek istediklerini söyledikden sonra beyânât-ı âtiyyeyi ilâve etmiştir: Hindistan gençlerine karşı İngiltere tarafından tazyîkât icrâ olunduğu takdîrde Hind gençlerinin kuvveti tenâkuz etmeyecek, bil-akis tezâyûd edecektir. Hükûmet-i dâhilî istiklâl tarafdarlarının arzûlarını tatmîn etmezse bunlar vesâil-i meşrû'a ile bir şey kazanamayacaklarını takdîr ederek şiddet isti'mâline mecbûr olacaklar ve bundan hükûmet mes'ûl olacaktır."

Yemen ile Asîr Arasında Muhârebe: Birkaç sene evvel emâret-i İdrisiye tarafından zabit ve arâzî-i İdrisiye'ye zam ve ilhâk edilen Hudeyde'nin Yemen İmâmî Yahya tarafından bu kere istirdâdına teşebbüs edilerek Hudeyde üzerine kuvve-i kâfiye sevk ile harbe başlamışlardır.

İmâm Yahya'nın sevk eyleiği kuvve-i askeriyye evvelâ Cebel-i Berâ' üzerine yürümüş ve birçok mühim nukât zabit eylemişdir. İmâm Yahya'nın kuvveti istîlâ ettiği nukât-ı mühimmede merâkızını takviye ve tâhkîm ettikden sonra Hudeyde'ye hûcûm edecektir.

Yemenîlerin nukât-ı mühimmesini elde ettiği Cebel-i Berâ' Riyme'nin bir kısmı olup Yemen arâzîsiyle emâret-i İdrisiye beynini fasl eden ve Yemen'in kism-ı sâhilisini teşkil eyleyen mühim bir cebeldir. İmam Yahya'nın kuvveti buradan Bâcil üzerine yürüyüp Bâcil'i zabit eyleyecek ve oradan da Hudeyde'ye hûcûm edecektir. Bâcil ile Hudeyde'nin arası bir günlüğüdür. İmâm'ın kuvveti Bâcil'i istîlâ ettiği gün Hudeyde'yi zabit ve istirdâd etmiş demektir.

Rivâyete göre Zeydî ve Vehhâbî imâmları olan Yahya ve İbnüssuûd beyninde evvelce yapılmış bir ittifâknâme mevcûd olup bu ittifâk mâcebince Vehhabîler Hicaz'ı zabit ile garbî Cezîretü'l-Arab'da nûfûzlarını tevsî' edecekler ve buna mukâbil Zeydîler de memâlik-i İdrisiyeyi istîlâ ile İmâm Yahya Yemen'e sâhib-i mutlak olacak ve civârında başka bir emâret kalmayarak Vehhâbîlerle Zeydîler hem hudûd bulunacaklardır. Emâret-i İdrisiye'nin İmâm Yahya'nın bu hûcûmuna mukâvemet edemeyece-

ği ve bütün bütün İdrisilerin elinde bulunan memâlikin Yemen imâmının yedd-i zabitâna düşeceği âile-i İdrisiye efrâdının inkisâma uğramasından istidlâl olunuyor.

[32] **Necid Hükûmeti'nin Yeşil Kitâb'ı:** Necid Sultanının emriyle ahîren bir nûshası matba'amîza gönderilen bir "Yeşil Kitâb" neşrolunmuştur. Bu Yeşil Kitâb (Kuveyt) kongresinde cereyân eden müzâkerâti hulâsa ve cereyân eden muhâberâta âid vesâik-i siyâsiyesi ihtiyâv eylemektedir. Kuveyt Kongresi geçen Kânûnievvel'de İngiliz Mîralayı Nokes'in riyâseti altında, Necid, Irak, Mâverâ-yı Şerî'a murâhhâslarından toplanmıştır. Maksad-ı ictimâ' bu hükümetler arasında hudûd üzerinde tarafeyne mensûb olan aşâirin tecâvûzâtına mâni' olmakdı. Necid hey'et-i murâhhâsası tarafından reddedilmiş, fakat Irak hey'et-i murâhhâsasının tekâlîfî mevzû'bahs edilerek bazı esâsât takarrûr ettikden sonra Irak murâhhâsları "Necid ile Hicaz arasında bir i'tilâf akd olunmadıkça" Necid ile Irak arasındaki i'tilâfin tasdîk edilmeyeceğini beyân etmişlerdir. Necid murâhhâsları bu şartı red ettiklerinden kongre akâmete dûçâr olmuştur.

Mâverâ-yı Şerî'a hükümeti ile Necid hükümeti arasında vukû' bulan müzâkerâtdan bir netîce çıkmamıştır. Necid'in iâdesini taleb ettiği bazı araziyi Mâverâ-yı Şerî'a iâde etmek istememiş ve bin-netîce tarafeyn anlaşamışlardır.

Hicaz Hükûmeti'nin de bu kongreye iştirâk etmesi lâzım iken bu hükümet kongreye iştirâk etmemiş ve bin-netîce Necid Hükûmeti hukukunu bizzât te'mîne mecbûr kalmıştır.

*

Mısır'da Garbçılıkla Mücâdele

Avrupalılarla temâs eden her İslâm milletinin garb ictimâ'iyâtının sirâyetine ma'rûz kaldığı ve az bir zaman zarfında garb ictimâ'iyâtından iktibâs ettiği birtakım âdât ile hayat-ı milliyyesini tehlikeye koymuşunu anlayarak çırpinmaya başladığı ma'lûmdur. Aynı hâl Mısır'da da vâki' oldu. Yarım asırdan fazla bir müddetden beri Mısır'da garb ictimâ'iyâtı icrâ-yı te'sîr ediyor ve her gün büyüyen, her gün tezyîd-i şiddet eden bir buhrân vücûda getiriliyor. Mısır'ı yükseltmek için garbin ulûm ve sanâyi'inden istifâde etmek icâb ettiği Mısır'da anlaşılmamış değildi. Bil-akis bu hakikat her yerden mukaddem Mısır'da anlaşılmıştı. Yeni Mısır'ın müessisi Mehmed Ali her şeyden evvel bu hakikati idrâk ederek Mısır'ı ulûm ve sanâyi' dâiresinde yükseltmeye çalışmış ve pek büyük muvaffakiyetler ihrâz etmiştir.

Mehmed Ali'nin te'sîs ettiği fabrikalar, sanâyi'-i millîyyeyi yükseltmek için ifâ ettiği hizmetler pek büyüktür. Müşârun-ileyhin ahlâfî, cedd-i a'lâlarının tuttuğu

yolda yürümuş olsalardı hiç şüphesiz Mısır, hayatı ve istiklalini ebediyen kurtarır ve şark garbinin Japonyası olurdu. Halbuki Mehmed Ali'den sonra Mısır'ın zimâm-ı idâresini ele alanlar garbin ulûm ve sanâyi'inden ziyâde garbin gözleri kamaştıran zâhirî âlâyişine aldandılar ve bu âlâyişleri Mısır'a idhâl etmek istediler ve idhâl ettiler. Artık Mısır'ın altınları tiyatrolar inşâsına, sefâhathânelere te'sîsine sarf olunuyordu. Bin-netice bu israfâtın ese-ri olarak memleket ecnebî işgâline ma'rûz kalmıştır. Fesâd-ı ahlâkin ta'ammümü, revâbit-ı ictimâ'iyyenin in-hilâli ecnebî işgâlinin devâmını te'mîn edeceğinden, memleket de esâsen bir kere her türlü irşâddan mahrûm bırakıldığından garbin mesâvî ve fezâyîhi Mısır'da alabil-digine tahrîbât icrâ etti.

Buna rağmen Mısır'da son on beş sene zarfında mü-him bir intibâh hareketi zuhûr eylemiş ve birçok cem'-iyyetler teşekkül ederek memleketin salâh-ı ahlâkı ve salâh-ı ictimâ'iyyesine çalışmaya başlamıştır. Ez cümle müşkirâtın isti'mâlini sûret-i kat'iyyede men' için mühim bir cem'iyet teşekkül etmiş bulunuyor. Bu cem'iyetin hedefi müşkirâtın i'mâl ve isti'mâlini sûret-i kat'iyyede men' etmekdir. Bu cem'iyet gün geçtikçe kesb-i kuv-vet etmektedir. Bundan başka Mısır ulemâsı da halkı irşâda çalışmaktadır. Mısır kadınlarını garb mesâvî ve rezailinden kurtarmak husûsunda vukû' bulan harekât ziyâdesiyle şayân-ı dikkatdir. Müte'addid cem'iyetler Mı-sır kadınlarının İslâhîna sarf-ı gayret etmekde, Mısır ka-dınlarının ahlâken te'âlisini istihdâf eylemektedir.

Mısırlıların içinde bu gibi hayr-kâr-ı harekât ve fa'-aliyetlerin zuhûru şüphesiz âtî nâmına bir fâl-i hayr-

dir. Bu fa'alîyetlerin muvaffakiyetle tetevvüc etmesini temennî etmemek elde değildir.

**

Huccâcın Tezâyüdüne

Ecnebîlerin Hayreti

Daily Cronicel gazetesinin Cidde muhâbiri bildiriyor: Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere'ye hac etmek için gelen hâçilar kâfile kâfile memleketlerine avdet etmektedirler. İki yüz elli milyonluk müslüman âleminin bu makâmât-ı mukaddeseyi ziyâret etmek için gösterdiği fedâkârlığı tasavvur edemezsınız. Çünkü Hicaz, dâimâ yakıcı güneşin altında, istirâhat imkânı bulunmayan bir çöl parçasıdır ve bu Arabistan çölünü se-nede bir def'a icrâ edilen hac ibâdâtı ihyâ eder.

Hac için mu'ayyen bir mevsim olmakla beraber müslüman memleketlerinin birçok taraflarından Mekke'ye gidenler vardır. Bunlar uzun zaman, bazan aylarca ora-da beklemeye mecbûr olurlar.

Afrika'dan, Hindistan'dan, Cava'dan gelen bu müslümanlar içinde bazan Mekke'de iki, hattâ üç sene ka-lanlar bile olur her sene berâ-yı hac binlerle müslüman buraya toplanırlar. Hicaz'da her zaman birçok ıztırâbât, ölüm tehlikeleri mevcûddur. Fakat bütün bunlar hac için vukû' bulan şitâbi durduramaz. Bu sene geçen senelerden ziyâde hacı gelmiş ve mecmû'ları takriben (150.000) kişiye bâliğ olmuştur.

Abone şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebîyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne
Bâbiâlî Caddesinde
Reşîd Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniyye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olumaz.

اتبعون اهدكم سبیل الرشاد

Bâsmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

وَالله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم

27 Kasım 1924

29 Rebiü'l-âhir 1343

* Perşembe *

27 Teşrînisânî 1340

Cild: 25 - Aded: 627

الشّاندري

SEBÎLÜRRESÂD

1330 م

Adres tebdilinde ayrıca
5 kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzih ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebîyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

- Bazı irfânsızların neşriyat-ı ilhâd-kârânesi münâsebetiyle -

6

Zamânımızda dahi halk nazariyesinin ehemmiyeti
umûmiyetle tasdîk olunmuş gibidir. Bunun içindir ki yeni
erbâb-ı kalemin lisânında “yaratmak” kelimesinin kes-
retle istî’mâline şâhid olmakdayız. Filhâkika yaratmak
kudreti olmasa idi illiyet kânûn olamazdı. İlliyet Kânûnu
olmasa idi ilm-i külli bulunamazdı. İlim olmasa idi mun-
tazam efâl-i sinâ’iye meydâna gelemezdi. Hâsılı kâinât
ve insanlar bile, bulunamazdı. Fakat halk nazariyesinin
ehemmiyetini tasdîke ma’tûf olan gayretler arasında
büyük bir sû-i istî’mâl yapılmakda olduğunu da ihtâra
mecbûruz. Yaratmak kelimesinin medlûlündeki aza-
meti his ve tasdîk etmek meziyyetini gösteren erbâb-ı
kalemden birçok gençler bu kelimeyi oyuncak gibi her-
hangi bir vâsita-i te’sîre ünvân olarak yapıştırıvermek
hûrmetsizliğini de gösteriyorlar ve bu sûretle kâinâtın
sîrr-ı vûcûdu olan bu büyük medlûlü sık sık çiğneyerek
kiymetini ziyâ'a uğratıyorlar. Bilmiyorlar ki pek âdî bir
mahlûka en büyük ünvânları izâfe etmek o mahlûku a’lâ
değil, o ünvânları istihfâf eylemekdir. Meselâ bir külhan
beyine, profösör ünvânını tevcîh eylemek hüsn-i niy-
yet ile bir ihtiyâm kasdına makrûn olsa bile hâkîkatde
külhan beyini tevkîr değil profösörü ve profösörlüğü
tahkîr ma’nâsını tazammun eder. Bu kasîd ve istihfâfi
ta’ammüden yapanlar hakkında kolay kolay ümid-i
salâh besleyemezsek de bu husûsda düşünmeyerek ve
bir kasd-ı mahsûs beslemeyerek modayı taklide şîtâb
edenleri tefekküre da’vet etmeyi bir vazîfe bilir ve sözle-
rinde mahlûka hâlik demek gibi kîzb ve iftîrâya -bazan
câzibeli de olsa- tenezzül etmemelerini tavsiye ederiz.

Evet her illiyetde bir halk vardır. Fakat bu şeref ilel-i mü-
tevassitanın değil, illet olanın hakkıdır. Îlel-i mutavassita-
ya halk, yaratmak isnâdi bir hâksızlığı tazammun eder.
Her hâksızlık ise bir zulümdür. Ve ma'lûm olduğu üzere
zâlimler mel'ündurlar. La'netullâhi ale'z-zâlimîn.

Niçin böyle oluyor? Çünkü ilel-i mutavassita hâkîkatde
illet değil, birtakım şurût ve esbâbdır. Daha doğrusu bir
tarîk, bir nâkîldirler. Bunlara hâkîki illet nazarıyla bak-
mak elektrik tramvaylarının hareketlerine sokakdaki
telleri illet olarak gösterip cereyândan teğâfûl etmeye
benzer. Mübdi' ve muhteri' nâmî verilen kâşiflerin hiç
birisi ne bir zerreyi, ne de o zerrede tecellî eden bir
kuvveti halk etmiş değildir. Gerek ilmîmizin, gerek
sun'umuzun bütün malzemesini biz hazır buluruz. Hil-
katde nûmûnesini keşf ettiğimiz şeyleri akıl ve fikrimizle,
sa'y ve irâdemizle teksîr ve ta'mîm ederek, fabrikalar,
vapurlar, şîmendîferler, tayyareler yapabildiğimiz zaman
bile bunların enfüsî, âfâkî bütün anâsîsini illet-i ûlâmîza
medyûnuz. Kinin ile sitma mikrobu arasındaki tezâd
alâkasından beklediğimiz hâssa-i şîfâîyyeyi yaratan âmil
o kâşif olmadığı gibi bu alâkayı ve bu hâssa-i şîfâîyyeyi
keşf eden zekâyî yaratan da o değildir. Bunların hepsinin
hâlikî [34] illet-i ûlâlarıdır. Biz bu vesâit sâyesinde Hâlik
Te’âlâ'nın feyz-i müstemirinden istifâde edebiliyor isek
bununla ne o ilel-i mütevassitaya, ne de kendimize bir
illiyet-i hâkîkiye, bir hâlikîyyet isnâd etmek hâksızlığında
bulunmamalıyız. Bizim bütün kudretimiz, hâricimizde
mevcûd olan şeyleri, zannen veya yakinen keşf edebil-
mek ve keşf ettiklerimizi irâdemizle kendimize zam ey-

leyebilmekden ibâretdir ki buna yaratmak kudreti değil, ancak kazanmak kudreti denebilir. Binâenaleyh tarîk-i ilm ile ilmen ve tarîk-i irâde ile amelen iktisâb edebildiğimiz netâicin hâlikîyyetini kendimize isnâd etmek pek büyük bir cehâletdir. Bu cehâleti biz gençlerimize revâ görmediğimizden dolayı kendilerini yaratmak kelimesini kullandıkları zaman teyakkûza ve hak-şinâşlığı da'vet etmeyi vazîfe addediyoruz.

Evet yaratmak vardır, o da ancak illet-i ûlâ-yı vücûd olan Hak Te'âlâ'nın fi'l-i hâssıdır. Sifat-ı tekevvün ancak onundur. Maddeye muhtâc olan her vücûda evvelâ ve bizzât atâlet kânûnu hâkimdir. Atâlet kânûnu ise bir şeyin kendiliğinden hiçbir şey yapamaması, hattâ kendine verilen bir eseri muâvenet-i hâriciyye olmadıkça tağyîr bile edememesi demektir. Atâlete kuvvet nâmını vermek mücazdir. O kuvvet, değil nihâyet bir kuvve, bir kâbiliyet-i mahzadır. Onda fâ'iliyetden bizzât hiçbir şey yoktur. Ve bunun içindir ki maddeyi kadîm farz etmek bir tenâkuzdur. Çünkü fi'lini kendine medyûn olmayan bir mevcûdun, vücûdunu kendine medyûn tasavvur etmek bir tenâkuz tasavvur etmekdir. Ve bunun içindir ki Lavoziye'nin bekâ-yı madde nazariyesini bugün bekâ-yı kuvvet kânû-nu sebk eylemiştir. Maamâfîh şunu da unutmamalıdır ki biz kuvvet dediğimiz zaman bunu bir ma'nâ-yı cevherî ile değil, bir ma'nâ-yı arzî ile tasavvur ederiz. Ve zâtsız bir kuvvet tasavvuru bize muhâl görünüür. Bundan dolayı her kuvveti bir zât ma'iyyetinde tasavvur etmek isterken, maddeyi zât-ı mutlak makâmina ikâme edivermek gibi bir halt ve iltibâsa düşeriz ve bu sûretle her kuvveti, her kudreti bir zî-kuvvet olan zâtda tasavvur edecek yerde maddede tasavvur ediyoruz ve buradan madde ile kuvvetin ittihâdına ve adem-i temâyüzebine kâil olmak gibi bir vesveseye düşeriz. Bu ise fâ'il dediğimiz mebdei bir araz telâkkî edemediğimizden dolayı bunu bir cevhere isnâd etmek ve bu sebeple bir cevher-i mütehayyiz olarak düşündüğümüz âtil maddeyi, aynı zamanda bir mebde-i fâ'il gibi tasavvur eylemekdir. İşte bidâyeten bir mebde-i fâ'il ve âtil olarak zihnimize yerlestirdiğimiz maddeyi nihâyet bir mebde-i kâbil dahi tasavvur edivermek tenâkuza böyle kuvvet mefhûmu üzerindeki bir psikoloji hatâsına münba'isidir ki kendi ma'nâsında kullandığımız kuvveti fark edememeye râci' bir kelime hatâsidır. Binâenaleyh bizim maddeye kuvvet dememiz doğru olmadığı gibi kuvvette madde dememiz dahi doğru değildir. Hakikatde kuvvet kuvvet, madde de maddedir. Ve mebde-i fâ'il bir araz olan kuvvet, değil, bir zât olan zî-kuvvetdir. ¹⁾ Son zamanlar-

da ve kuvvet ve madde bahsinde gördüğümüz hatâların menba'ı kuvveti zî-kuvvet ma'nâsında kullanmak gibi bir kelime safsatasına müncер olduğu unutulmamalıdır.

Şimdi bu mülâhazâtdan alacağımız netice şudur:

Mebde-i fâ'il: Hakikatde bir kuvvet değil, bir zî-kuvvetdir. Buna kuvvet itlâki büyük galatlara sebebiyet ve ren bir mecâzdır.

Madde: Her vechile âtil olan bir mebde-i kâbıldır ki her fi'il ve hareketini ve hattâ mevcûdiyetini ve sükûnunu bile mebde-i fâ'ile medyûndur.

Kuvvet: Mebde-i fâ'ilin mebde-i kâbilde eseri tecelli edebilen kudretidir. Bizzât fâ'il ile kâim bir sıfat ve bi'l-isr kâbil ile kâim bir arzdır. Binâenelayh maddede kuvvet arzî olarak mutasavverdir. Ta'bîr-i âharla kuvvet, fâ'il ile kâbil arasında bir nisbet ifâde eden bir emirdir.

Hâlik-ı hakîkî: İllet-i ûlâ olan mebde-i fâ'ildir. Binâenaleyh ilel-i mutavassita fâ'il olabilirse de hâlik olamazlar.

Âdî ve sefil gönüller gâh gâh câzibesine esîr oldukları fânî şeylere perestîş ederler, herhangi bir zevk veya ümidlerini tatmîn edecek gibi gördükleri mahlukâti ma'bûd tanımak zilletine düşerler. Dün bir dilberin, bugün bir kahramanın, yarın bir servetin atabe-i ubûdiyetinde yaş dökerler. Vaktâ ki onlar fenâya gider veya beslenen arzûları tatmîn edemezler, veyahut tatmîn edilen arzûlar söner, yenileri zuhûr eder. Ve bu yeniler, eski perestîkârlara mütehâlif bir hedef ibrâz ederler. Ye'sler, iztrâblar istîlâ eyler, o zaman sâbık ma'bûdlar mansiblarından azl olunurlar. Yeni hulyâlar içinde yeni ma'bûdlar taharrî edilir. Efsâneler, hurâfeler çıkarılır. İnsanlar üzerinde hayallerin hakikatden ziyâde müessir olduğuna inanılmaya başlar. Halbuki her hayâlin te'sîri bir hakikatin taklîdî olması haysiyetine medyûn bulunduğu idrâk edilemez olur. Hak ve hakikatden artık uzaklaşılır, menfa'atler tecezzîye ve te'âruza uğrar. Cem'iyetler perîşan, milliyetler hâk ile yeksân olur. Bütün o yalancı ma'bûdlar, sahife-i âlemden silinirken, devirden devire hilkatler tevâlî eyler, geceleri gündüzler kışları baharlar ta'kîb eder. Dökülen gazeller bile sağlıkda kazandıkları hasâise göre yeni bir hayatın mâye-i bihâsi yarınki gûlistânının neşve-i safâsı veya illet-i cefâsı olurlarken mevtin kararlık, korkunç kapısından bir sahrâ-yı hîçîye sürülmüş zannedilen ölülerde bir neş'et-i sâniyenin mahşeri mübâdelesinde havâss-ı mevhûbe ve a'mâl-i meskûbelere göre haddelerden geçmekde devâm ederler. Hâlefler, selefler birleşir. Aralarındaki münâsebâtın tecâzüb ve tedâfü'üne [35] göre meclisler kurulur. Aileler, milletler görüşsünüz ki asrın makbere-i nisâyânda gömülüş zannedilen âbâ veecdâd, evlâd ve ahfâdin bizim tevkîr ve ihtiârâmlarında ebedî bir hayat-ı sa'âdet yaşırlar. Yine

¹⁾ "Şüphesiz rizik veren, güç ve kuvvet sâhibi olan ancak Allah'tır." (Zâriyat Sûresi 51/58)

âileler, milletler görürsünüz ki analar babalarla, oğullar, torunlar saç saça, baş başa bir münâza'a-i dil-hirâşın netâjic-i vahîmesi içinde cirpinir, boğuşurlar. Halefler selef'lere la'net ederler. "Bizi şaşırtan, belâya sokan bûnlardır. Biz bu gün yanıyor, inliyor isek onlar bu ateşin iki kathisine müstehakdirlar" diye sonrakiler, evvelkile-re gayz savururlar. Savurdukça her iki tarafın âlâm ve ukûbeti tezâ'üf eder. ² *فَالَّتُخْرِيْبُهُمْ لَا وَلِيْهُمْ رَبَّنَا هُوَ لَأَعْلَمُ أَصْلُوْنَا فَاتَّهُمْ (عَذَّابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ) قَالَ لِكُلِّ ضَعْفٍ وَلِكُلِّ نَعْلَمُونَ*

Bu def'a evvelkiler bağırrır: "Ne oluyorsunuz" sizin bidden iyi neyiniz var? Biz kendi derdimizi kendimiz çeker,ecdadımızın kemiklerini sızlatmazdık. Sizin fenâliğiniz ise kendinize kalmıyor, bize de sirâyet ediyor, elemimiz bir iken iki oluyor. Siz adam olsa idiniz, bize karşı bir meziyyeti hâiz bulunsa idiniz bizi incitmez, yeni derdlere sokmazınız, bırakıklarımızı alır, nevâkısını ikmâl ederek İslâh ederdiniz, hiç olmazsa hâlimize bırakır, olduğu gibi muhâfaza eylerdiniz. Bugün sizin çektiğiniz ve fazla olarak bize de çektirdikleriniz kendi kazancınızdır. Bârî onları bize mâl etmeyiniz de yaptıklarınızın seyyi-esini yalnız kendiniz çekiniz" derler. ³ *وَقَالَتْ أُولَيْهِمْ لَا خَرِيْبُهُمْ (فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِيْنَ*

İşte şuûn-i hilkatin bütün bu seyrinde o fânî ma'bûdlar yıklırken, ⁴ *(إِنْكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصْبُ جَهَنَّمْ) sirri zâhir olurken yalnız o Hallâk-ı lem-yezel arş-ı ehadiyetde Hayy ve Kayyûm olarak kalır.*

⁵ *(لَمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمُ) Suâl-i Zü'l-Celâl'i îrâd olunur, ve bunu ancak ⁶ *(لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ) cevâb-ı kibriyâsı halleder.**

Bütün ümidlerin karardığı, bütün gönüllerin haşyet ve ittirâb ile titrediği bu demlerde bir tarafdan kemâl-i şiddetle savâ'ik-i ukûbet kaynarken diğer tarafdan kemâl-i re'fetle berk-ı tecellî parlar, bârân-ı rahmet yağmakda devâm eder. Yıldırımlar düşmeden şimşekler çakar. Bârika-i rahmetin, sâ'ika-i dehşete mütekaddim olduğu görürlür. ⁷ *(وَرَحْمَتِي وَسَعَثْ كُلَّ شَيْءٍ) âyeti okunur,* ⁸ kelime-i kudsiyesi duyulur. Ye'sden kıvrılan

² .... peşlerinden gidenler, kendilerine öncülük edenler için, "Ey Rabbimiz! Şunlar bizi saptırdılar. Onlara bir kat daha ateş azâbı ver" derler. Allah, der ki: "Her biriniz için bir kat daha fazla azap vardır. Fakat bilmiyorsunuz." (A'râf Sûresi 7/38)

³ "Öncülük edenler de peşlerinden gelenlere, "Sizin bize göre farklı bir tarafınız yok. O halde, siz de işlediğiniz ameller, yüklendiğiniz günahlar sebebiyle azâbı tadın" derler." (A'râf Sûresi 7/39)

⁴ "Hiç şüphesiz siz ve Allah'dan başka kulluk ettikleriniz cehennem odunusunuz." (Enbiyâ Sûresi 21/98)

⁵ "Bugün, mülk, hükümrânlık kimindir?" (Mü'min Sûresi 40/16)

⁶ "Tek olan ve gücü her şeye yeten Allah'ındır." (Mü'min Sûresi 40/16)

⁷ "Rahmetim her şeyi kuşatmıştır." (A'râf Sûresi 7/156)

⁸ "Rahmetim gazabımı geçmiştir."

kalbler, bu noktada mübhem bir takallüs ile açılmak ister, ağlamakdan şişen gözler sebebini ta'yîn edemediği bir ümidi muzmerin te'sîr-i fûsunuyla gülümser gibi olur. Deryâda gemiler parçalanmış, enkâzı târumâr olmuş iken bile garîkin gönlünde hâtifden bir bâdbân-ı halâs eser etibbâ ümidlerini keserken, yârân ve ehibbâ dâğ-ı derûn ile gözlerinden eşk-i vedâ'ı silmeye çalışırken hasta: "Çıkmadık canda ümid var" diye bir kible-i âmâle yönler? Neden? Ne için? Çünkü her gönülde o Vâhid-i Kehhâr'ın, Rahmân ve Rahîm olduğuna dâir şu'ûrî, veya lâ-şu'ûrî bir hisse-i tasdîk vardır. Onun cebbâr anîd bir kör tabî'at olmadığına her kalb gizli bir bûrhân-ı beyân taşıır. Hâlikî hâşâ bir kör tabî'at olsa idi, rûh-ı beşer o menba'-ı emeli nereden bulurdu? O emel nereden gelir, o şu'ûr nereden doğardı? Vâhibü'l-âmâl hâliku'l-âmâl olmaz da kim olabilir? Gurûr zamanında gözleri kararanlar her hakikati çığneyip geçmek ve bütün mevcûdâtin üstüne çıkmak isterler. Fakat bu gurûr bir şirk-i Bârî olduğu için çok geçmeden düşecekleri hufra-i fûtûrda o Vâhibü'l-âmâl'den hârikalar temennîsine kalkmakdan vâreste kalamazlar. Çünkü o zaman kendilerine gelirler ve kendilerini bilenler de bütün âlem-i imkânın kudret-i Bârî'ye müsehhâr olduğunu teslîmde tereddüd eylemezler. Pekala bilirler ki hâlik olan Hak Te'âlâ hilkatin illet-i ûlâsidır, ve illet-i ûlâ fevkinde bir illet, bir hâkim tanımak tenâkuzdur. Kavânîn-i câriye illet-i ûlâ üzerinde değil, ancak ilel-i mütevassita üzerinde hâkim ve ancak onların ittirâdâtını nâzîmdir. Ve tabî'at denilen şey de ancak o ittirâdların bir ifâdesidir. Bu ittirâdâta mahkûm olan hâlik değil, yalnız mahlûkâtdır. Binâenaleyh illet-i ûlâ olan Hâlik Te'âlâ mahkûm-ı kavânîn değil, vâzî'ü kavânîndir. Ve binâenaleyh fâ'il-i muhtardır. Bekâ-yı kuvvet kânûnunu bize o kâdir zi'l-kuvvetin ezeliyet ve ebediyetini gösterirken tahavvûl-i kuvvet kânûnu da bize illiyet-i mu'tâde içinde bir sîrr-ı irâdenin hükümrân olduğunu ve ittirâdlar içinde hârikalar gizlendigiğini gösterir.

İşte dîn-i mübîn-i İslâm insanlara o fânî ma'bûdlardan sarf-ı nazar etmelerini tavsiye ederken bu Hayy ve Kayyûm, Rahmân-ı Rahîm, Vâhid-i Kahhâr olan yegâne hâlik-ı ezeliye hasr-ı ubûdiyet etmek yolunu gösteriyor bu hiss-i sermedî, bu cemâl-i kibriyâ, bu ridvân-ı ekber varken, bugün var yarın yok olan fânîlere gönül vermeyiniz, sonra mahzûn olursunuz, diyor. Siz hür ve muhtarsınız irâde-i Hâlik'in bir beyyîne-i kaviyyesi olan bir nûmûne-i irâdeye mâliksiniz, fakat sizin irâdeniz mebde-i kül değildir, onu hüsni istî'mâl ile yerine sarf edebilirseniz bahtiyâr olursunuz, diye irşâd eyliyor. Hak Te'âlâ sa'âdet-i beşeriyyeyi kânûn-ı ubûdiyyete rabt eylemiş ve bu kânûnun tatbîkini ihtiyâr-ı besere tevdî' etmiştir. Binâenaleyh bu kânûnun tatbîkinde ihtiyâr ve irâdenize

sâhib olunuz, iğfâlât-ı şeytâniyeye kapılmayınız, ma'bûd-ı hakikiden başkasına kul olmayanız, yekdiğerinizi Rab ittihâz etmeyiniz, hudûdüllâhî tecâvüz eylemeyiniz, ma'bûd-ı hakikî, ya'nî Allah yalnız hâlik olan Hak Te'âlâ'yı tanıyınız, [36] aksi halde ma'bûdlarınız helâk olurken siz hâmîsiz, penâhsız, mu'însiz, mürşidsiz, hâsılı ümidsiz bir serseri gibi kalır, ye's, fûtûr içinde mahv u nâbûd olur gidersiniz, diyor.

Bunun içindir ki Allah'dan başkasına tapan milletlerin ma'bûdları ölürlü, bir müddet de ölümün hayâl ve heykeline tapanlar bulunur. Nihâyet bu hayâlin bir serâp ve o perestîşin müstevçib-i ikâb olduğu tebeyyün eder, neticede kiyâmet kopar, hüsrrân-ı ebedî tahakkuk eyler.

Fakat mü'min-i kâmil olan müslümanın Allah'ı her zaman Hayy, her zaman Kayyûm'dur. Hem melce-i evvel, hem melce-i âhirdir. Ona sıdk ile ubûdiyet edenler, hiçbir zaman ye's ve hîrmânın pençe-i âteşînde inlemezler. Elemlerinden emel, emellerinden amel, amelle-rinden sa'âdet doğar.

Dikkat edilirse görülür ki hiçbir lisânda Allah ism-i hâssının tam mürâdifi yoktur. Huda, Tanrı kelimeleri bile esâs i'tibâriyle, rab, nûr makâmında hele garbin Dieu'su ilâh, ma'bûd ism-i cinsleri mevkî'indedir. Hattâ denilebilir ki şarkın "Div"i garbda bir tenâsüh ile "dieudiv" şeklinde bir ma'bûd olmuştur.

Hulâsa, İslâmiyet yalnız hâlik-ı kül olan Hak Te'âlâ'yı ma'bûd tanıtıp ancak bir Allah'a hasr-ı ubûdiyet etmekle fâni ve mevhûm ma'bûdların bî-sûd ve muhayyel olan sultalarını kırmış, onları ma'bed-i hilkatden atmış ise bununla beşeriyetin turuk-ı sa'âdetini kapatan evhâm ve esâfîri temizlemek, şehrâh-ı felâhını açmakdan başka bir şey yapmamıştır.

Nef' ve zararın zâmin-i mutlaki olmayan fânlere rabb-i kalb eylemekte hâliku's-semâvât ve'l-arzin dergâh-ı ehadiyyetinde zarâ'at-güzîn-i ibtihâl olmak arasında ne büyük fark vardır? Ben, hah deyince bir irâde ile elimi kolumu oynatabiliyor, irâdemin bedenimde bir hakikat-i aynîyyeye münkalib olduğunu görüyorken bu kudret-i mahdûdeyi bana veren Hâlik'in irâde-i ezeliyyesinden çıkan bir "Kün" emriyle neler yapılacağını anlamakdan nasıl teğâfûl ederim? Illiyet kûnûnunun ilk nokta-i ihtizâzi olan bu emirdir ki bugün bizi ⁹ (الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا) mazmûnu mûcебince şu kâşâne-i hilkatin, şu sarây-ı hestînin arz ve semâsi arasında raks ettiriyor. Emelden emele, hareketden harekete fırlatıyor. Nasıl olur da ben o Hâlik'in kudret-i nâ-mütenâhiyesinden

şüpheyeye düşerim; Nasıl olur da adâlet ve rahmetinden ümîdimi keserim? Nasıl olur da ye'islerime karşı ondan hârikalar beklemem? ¹⁰ (إِنَّهُ لَا يَنْتَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ)

(Söz mâdem ki buna müncер oldu. Binâenaleyh biraz da hârika ve mu'cizenin imkân-ı ilmîsinden bahs etmek lâzım geldi. Fakat onu da başka bir makâleye bırakalım.)

FÂTİHA TEFSÎRİ

Bismillâhirrahmânirrahîm

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ。الرَّحْمَنُ الرَّجِيمُ。مَالِكُ يَوْمِ الدِّينِ。إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ。إِهْبِنَا الصَّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ。صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ عَنِ الْمَغْصُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

Meâl-i münîfi

"Hamd o Allah'a ki Rabbü'l-âlemîndir, Bütün mahlûkâti için merhametlidir, hesab gününün sâhibidir. İlâhi! Kullugu yalnız sana ederiz. Yardımı da ancak senden isteriz. Bizlere doğru yolu, ni'metine eren kimselerin yolunu göster. Gazâbına uğramış, azip sapmış olanların yolunu değil... [Fâtîha Sûresi 1/1-7]

Bu yedi âyet-i kerîmeden ibâret olan sûre-i şerîfe Kur'an-ı Kerîm'in fâtihâsidir. Beş vakit namazın her birinde her müslüman bunları müte'addid def'alar tilâvet eder. Bunların her kelimesi, her âyeti insanlara ne kadar asâlet bahş eden, insanları ne kadar zindelestiren, tenşît eden bir kuvveti hâizdir. Bu sûre-i şerîfe gözlerimizin önünde ne mu'azzam bir ufk-ı emel açıyor, fikirlerimizi serbestî ve istiklâl rûhuyla ne kadar işbâ' ediyor, bize ne kadar pâyansız bir terakkî, ne kadar hudûdsuz bir inkişâf va'd ediyor. Bizi gazab-ı İlâhî'den koruyacak ne hakîmâne ihtârlarda bulunuyor, bizi yoldan saptıracak her şeye karşı ne müessir mâni'alar koyuyor!

Müslümanlık'dan mukaddem insanların ulûhiyyet hakkındaki telâkkisi pek korkunç bir şeydi. Bir kere gazab-ı İlâhî tahrîk edildi mi, ancak Hindistan, Yunanistan ve Roma ma'bedlerinde an-be-an dökülen insan ve hayvân kâniyla teskîn olunurdu. (Âl-i Ya'kûb)un rüesâsi Benî Israil'in âlihesini iżgâb edenlere karşı ellişini semâya kaldırırlardı. Artık Yehûda'nın gazabını teskîn için köylüler yıkılır, ekinler imhâ edilir, mal ve mülk tarumâr olur, hayvânlar kesilir, hattâ çocukların, kadınlar, yaşlı erkekler bile tahlîs-i girîbân edemezlerdi. Hazret-i Îsâ'nın -güyâ insanları günahdan âzâd etmek için- dökülen kâni bile beşeriyyeti kurtaramamıştı. E'izze-i Nâsârâ'nın telkin ettileri ulûhiyyet bütün beşeriyyeti bir adamın günahı için mahkûm eden, bilâ-mukâbil beşerin bir günahını afv

⁹ "O sizin için yeryüzünü yaşanabilir bir döşek, gükyüzünü de -kübbe gibi bir tavan olarak inşa etti." (Bakara Sûresi 2/22)

¹⁰ "Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümid kesmez." (Yûsuf Sûresi 12/87)

edemeyen bir ulûhiyetdi. Bu telâkkiler, peygamberân-ı izâma atf olunamaz. Hazret-i [37] Îsâ aleyhisselâm böyle bir şey telkin etmemiştir. Bu telâkkiler, bizi yaratmadan evvel mevcûdiyetimiz için lâzım olan her şeyi yaratan ve bunları bilâ-mukâbil, bilâ-garaz ve ivaz halk eden Rabbü'l-âlemîn'in nihâyetsiz rahmetiyle kâbil-i te'rif degildir. Bu kadar Rahîm olan bir ilâh mahlükâtdan birinin günahını afv edemez miydi?

Elhâsil insanlık bilâ-kayd u şart, bilâ-garaz u ivaz ibzâl olunan ni'am-ı ilâhiyye ve rahmet-i rabbâniyye hakkında yüksek bir telâkkiye; insanları hâliklarına, havf ve haş-yetden ziyâde, muhabbetle itâ'ate sevk edecek, Cenâb-ı Hakk'ın bî-hudûd ni'metlerine, esâsen ibzâl olunan ve yalnız insanların hareketini, insanların amel-i sâlihini bekleyen ni'am-ı ilâhiyyeden onları emîn kılacak yüksek bir telâkkiye muhtâc idiler.

Kurân-ı Kerîm'in fâtihası bunu te'mîn ediyor. Cenâb-ı Hakk'ın metn-i Fâtîha'da vârid olan ilk üç sıfat-ı ilâhiyyesi hâlikimiz, râzikimiz, hâfızımız olan Rabbimize; hiçbir sa'y, hiçbir istikhâk netîcesi olmayarak mevcûdiyetimizin devâmi, inkişâfımızın te'mîni için her şeyi yaratan, fazl u inâyeti bî-hudûd olan Rahmân'a; insanın bir amel-i sâlihine bin bir sevâb ile mukâbele eden Rahîm'e nazar-ı dikkatimizi celb etmektedir. Cenâb-ı Hakk'ın sûre-i Fâtîha'da dördüncü sıfatı "mâliki yevmîddîn"dir. Cenâb-ı Hak her amel-i sâlihi mükâfatlandırır, fakat günahları ister cezâlandırır, ister cezâlandırmaz. Çünkü zât-ı ecell ü a'lâ, hâşa memlûk değil, mâlikidir. Kendisine karşı işlenen bir günahı afv etmek husûsunda adâlet kaydıyla mukayyed değildir.

Bu dört sıfat mahzâ Cenâb-ı Hakk'ı tebçîl için bir araya getirmiş, bi't-tesâdûf sıralanıvermiş bir şey değildir. Bunlar, bütün sıfat-ı ilâhiyyenin mâhiyet-i hakikiyesini göstermek için, evvelce ulûhiyyet hakkında fîkr-i besere giren birtakım yanlış telâkkiyât ve o telâkkiyâtta istinâd eden akâid-ı bâtilayı kökünden silmek için vahy olumuştur.

Bu sıfat-ı ilâhiyyenin beyânından sonra Fâtîha-i şerîfede "İllâhî yalnız sana ibâdet ederiz, yalnız senden yardım dileriz" deniliyor.

Bu âyet-i kerîme istiklâl ve serbestî rûhuyla meş-bû'dur. Yardım için hiçbir ferdden istimdâd etmeyeceğiz. Birtakım lütûflara nâil olmak emeliyle kimseye yanaşmayacağız. Seciyyemizin asâletini muhâfaza edeceğiz ve hiçbir kimseye boyun eğmeyeceğiz. Ancak Allah'ımızdan yardım dileyebiliriz. Çünkü bütün insanlar bizimle müsâvîdir. Başkalarına ne ihsân olunduysa bize de ihsân olunmuştur. Bütün cihân, bütün inâyat-ı ilâhiyye bize de açıktır. Başka insanlar her hangi vechle, seviye ve vaz'iyet i'tibâriyle bize karşı ihrâz-ı fâikiyyet

etmiş bulunuyorlarsa, onlar bizde de mevcûd olan, bize de ihsân olunan birtakım kuvvetlerini işletmiş ve inkişâf ettirmiştir. Onlar neye nâil oldularsa biz de ona nâil olabiliriz.

Bu âyet-i kerîmenin ifâde ettiği Tevhîd-i Bârî akîdesi müsâvât-ı beşer fîkrini de telkin etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm, Tevhîd-i Bârî akîdesini bu kadar kuvvetle tâhkîm ediyor, şirki bu kadar şiddetle istîsâl ediyorsa bunun sebebi Cenâb-ı Hakk'ın -hâşâ- kışkanç bir ilâh olması degildir. Kitâb-ı mübînimizde Allah'ın böyle bir sıfatı yoktur. Cenâb-ı Hak bu şâibeden münezzehdır. Tevhîd-i Bârî akîdesi başka bir maksada hâdimdir. Bu akide insanlarda bir hiss-i asâlet ibdâ' ediyor. Bize öğretiyor ki bütün cihân ya bize müsâvî, yahut bize tâbi'dir. En eski zamanlardan bu güne kadar insan anâsîr-ı tabî'ati takdîs etmiş, birtakım eşyâya ibâdetten başlayarak insanlara ibâdete kadar varmıştır. Bu hâl insanın ulûm-ı tabî'iyyede terakkisine ve i'tilâ-yı şâhsiyyesine bir mâni'a teşkil ediyordu. İnsan teşne-i i'tilâdir. Tevhîd-i Bârî akîdesi beşerin imdadına yetişti ve bir cümlede ulûhiyyet derecesine yükselttiği şeyle mâdûnu veya müsâvîsi oldu. İnsan anâsîr-ı tabî'iyyeyi ihtiyâcâtına istîfâya hâdim kıldı ki keşfiyât-ı ilmiyyenin esâsi budur. Müslümanlar, beşerin mü-sâvâtına dâir perverde ettiğleri i'tikâdi za'fa uğratıkları günden beri her şeyi zâyi' etmeye başladilar. İnsandan müsâvâtı imhâ eden bir itâ'ati isteyenler bir ilâh olmak istiyor, demektir. Müslüman böyle bir şeyi kabûl edemez. Tevhîd-i Bârî akîdesi ve ondan tevelli eden müsâvât-ı beşer, Demokratiklik, Sosyalistlik, cihân-şü-mûl uhuvvet gibi en asîl fikirleri vücûda getirir. Cihânı, bir cihân-ı sa'âdet hâline getirecek bir şey varsa odur.

Bunu ta'kîb eden âyet-i kerîme insana neşât ve zindegî bahş eden bir âyetdir. Bu âyetle sîrât-ı müstakîme, in'âm-ı ilâhiyye nâil olanların yoluna bizi irşâd buyurmasının Cenâb-ı Hak'dan tazarru' ediyoruz.

Biz, ni'am-ı ilâhiyyeye nâil ve onlara lâyik olmanın yollarını öğrenmeye hâhiş-geriz. Acaba ni'am-ı ilâhiyye terkîbinin dâire-i ihâtasına aldığı şeyleden daha necîb, daha kıymetli, daha yüksek ve daha şayân-ı arzû bir şey var mıdır? Bu âyet-i kerîme şayân-ı ihrâz olan her şeyi bize göstermektedir. Hak Te'âlâ, böyle bir du'â ile zât-ı a'lâsına takarrübü ta'lîm ediyor. Acaba doğru yolda gi-dersek bizi ni'am-ı ilâiyyesinden mahrûm eder mi? Bu du'ânın bir vahy-i ilâhî olması, zât-ı Bârî'nin tasavvur edebileceğimiz her ni'meti: İlim ve san'at, irfân ve me-deniyet, servet ve satvet, hâkimiyet ve şevket, i'tilâ ve necât gibi bu dünyâda şayân-ı gibta olan her şeyi bize ihsân buyurmak istediğini gösterir.

[38] Cenab-ı Hak böylece bizi tarîk-i hayâta irşâd buyuruyor. Ni'am-ı ilâhiyyeye nasıl nâil olacağımızı gö-

teriyor. Şerâit-i lâzimeyi tahakkuk ettirdiğimiz takdîrde inâyet-i ilâhiyyeye mazhar olacağımızı beyâ buyuruyor.

Cenâb-ı Hak bütün cihânı nev'i beşerin tekâmülü için yaratmıştır. Bu mu'azzam hedefi tahakkuk ettirmek için biz rahmet-i İlâhiyyeyi tazarru' ediyoruz. Bize, Cenâb-ı Hakk'ı "Rahman ve Rahîm" olarak yâd etmemiz ta'lîm olunuyor. Bu sıfatlar, yukarıda dediğimiz gibi, iki türlü rahmeti ifâde ediyor. Bunların birisi, hayatımız, terakkimiz için lâzım olan her şeyin ibdâ'ında tezâhür ediyor, diğereri a'mâlimizi semeredâr etmek için ibzâl olunuyor. Birincisi bizim vücûda getiremeyeceğiz, fakat mesâ'imiz için bir esâs teşkil etmesi i'tibâriyle bizim için elzem olan her şeyi vücûda getiriyor, diğerleri halk edilen mevâddı isti'mâl ve onlardan intifâ' ettiğimiz zaman mesâ'imizi muvaffakiyetle tetvîc ediyor. Birinin vazîfesi biterken, diğerinin vazîfesi başlıyor. Bunlar şüphesiz yekdiğerine muttasıldır. Fakat beriki ancak a'mâl-i beşeriyyeyi ta'kîb ediyor ve birincinin eser-i îcâdi olan tabî'atde bulduğumu işletmedikçe insana ibzâl-i feyz etmiyor. Acaba bütün tabî'at Kur'an-ı Kerîm'in fâtihasındaki bu iki sıfatı İlâhiyyeyi tecelli ettirmiyor mu? Arz, içindeki her şeyle, hava, güneş, kamer, yıldızlar, ve bir kelime ile tabî'atdeki her zerre bize yardım, bize hizmet için yaratılmıştır. Fakat biz bunlardan intifâ' etmezsek hiçbir şey kazanamayız. Onlara mürââat edelim, onları hizmetimize müheyâ buluruz. Sa'y ve fa'âliyetimiz ne kadar ehemmiyetsiz olursa olsun, nihâyetsiz bir mükâfât ihrâz eder.

Meselâ bir âlimin fa'âliyetine atf-ı nazar edelim. Onun vazîfesi bir şey yaratmak değildir. Onun yegâne işi esâsen yaratılmış bulunan eşyâyi birbirinden ayırmak veya birbirine ilâve eylemekdir. Evet, her şeyi esâsen mevcûddur, fakat onun bir hareketini şâyân-ı hayret netîceler ta'kîb ediyor. Bir buğday tanesi bile birçok vesâit-i tabî'iyyenin fa'âliyeti neficesinde semere veriyor. Fakat ne zaman bir çiftçi tarlasına gider ve çalışırsa o zaman her zerre vazîfesini ifâya başlar. Hergün, beş farzı edâ ettikçe bize bu mu'azzam ders telkin olunuyor, bize Rahmân ve Rahîm olan Allah hatırlatılıyor. Cenâb-ı Hak bize hayatımızın idâmesi, terakkimizin te'mîni için ni'am-i İlâhiyyesini ibzâl etmiştir. Fakat biz âtil durur ve onları isti'mâl etmezsek hiçbir fâide ihrâz edemeyiz. Rahmân sıfatıyla Cenâb-ı Hak ancak onun ni'metinden müstefîd olmak isteyenleri müstefîd eder. Siz dünyanın hâkimi olmak mı istiyorsunuz? Cenâb-ı Hak bu niyâzınızı tahakkuk ettirir. Size yardım eder. Fakat evvelâ buna müstehak olduğunuzu isbât ediniz. Çalışınız.

Bundan başka bu âyet-i kerîmenin tertîbi de şâyân-ı dikkatidir. "İllâhî! Ancak sana ibâdet ederiz, ancak senden yardım dileriz" deniliyor. Evvelâ "ibâdet" sonra "yardım" geliyor. Yardım, evvelâ ibâdet edenlere ihsân olunuyor.

İbâdet kelimesinin bütün atâyâ-yı ilâhiyyeden müstefîz ve müstefîd olmak ma'nâsına geldiğini de unutmamalıyız.

Sonra "Yalnız senden yardım dileriz." Nazm-1 celîlini tedkik edelim. Biz Cenâb-ı Hak'dan bir işimizi görmesini taleb etmiyoruz. Ancak onun yardımını niyâz ediyoruz. Bu sûretle elimizden geldiği ve kudretimiz yettiği derecede çalışmayı kabûl, sonra da mesâ'imizin nusret-i İlâhiyye ile tetvîcini niyâz ediyoruz. Binâenaleyh "Cenâb-ı Hak, kendilerine yardım edenlere yardım eder" esâsı, bir esâs-ı İslâm'dır.

Bunu ta'kîb eden âyet-i kerîme bu esâsı te'yîd ediyor, Cenâb-ı Hak'dan niyâz edeceğimiz yardımın mâhiyetini beyân ediyor: "Bizi doğru yola götür" diyoruz.

Evet, biz doğru yola girmek için Allah'ın yardımını niyâz ediyor ve bu doğru yolda ilerlemeye âmâde olduğumuzu ikrâr ediyoruz. Biz Cenâb-ı Hak'dan bizim hesabımıza bir şey yapmasını taleb etmiyoruz. Bizi "Ni'am-i İlâhiyyeye nâil edecek yolda yürümeye âzim olduğumuzu ifâde ediyoruz. Şüphesiz hedefe muvâsalat için birçok yollar: Doğru, eğri, kısa, uzun yollar vardır. Biz Cenâb-ı Hak'dan doğru ve kısa yolu bize göstermesini niyâz ediyoruz. Binâenaleyh hareket etmek istemeyen, ataleti seven, çalışmadan nefret eden insanların Allah'a yaklaşmalarına, onun merhamet kapılarını calmalarına hâcet yoktur. Bu kapı, çalışmak ve fa'âliyetlerini tanzîm için irşâd isteyenlere açılır.

Bunda müslümanlar ve bütün insanlar için büyük bir ders-i ahlâkî vardır. Bu sûre-i celîle, fil-hâkîka, beşerî her teşebbüsun sirr-ı muvaffakiyyetidir. Ni'am-ı İlâhiyye'nin tarîk-i ihrâzi budur. Eski müslümanlar bu irşâd-ı İlâhiyyeden müstefîd olmuşlardır. Onlar çalışmışlar ve birkaç sene zarfında başkalarının asırlarda nâil olamadıklarını ihrâz etmişler. Onlar, her namaz kıldıktan taze bir ilhâma mazhar oluyorlardı. Bu ilhâm onları tenşît ediyor, bütün kuvâ ve melekelerini izhâr ediyor, onlara her dakika taze bir hayatı baş ediyor. Binâenaleyh onların kazandıkları mükâfât da pâyânsızdı. Bugünkü müslümanların işi aksinedir. Ecdâdımız ni'am-ı İlâhiyyeye nâil olmuşlar, bize muhteşem bir mîrâs bırakmışlardır. Fakat bu mîrâsin azameti ahlâfin gözünü kamaştırdı. Bunlar o mîrâs ile kanâ'at ettiler. Cedlerinin kat' ettiği yolda ilerleyerek ni'am-ı İlâhiyyeye nâil olamadılar.

[39] Filhakika bizim bugünkü hâlimiz, her fırsatı zâyi' eden, bütün fa'âliyetini atalet kurdularına emdiren, çalışmadan nefret eden, tenbelliğe teslîm-i girîbân eden, hayatı istikhâr etmenin cezâsına çarpan, bir insanın hâlidir. Bu vaz'iyet içinde ni'am-ı İlâhiyyeyi hatırlamayaarak du'â ve ibâdet ediyoruz.

Bu ne hayâsızca bir cür'etdir! Biz Allah'ımıza Rabbü'l-âlemîn diyoruz. Tabî'i. O'na, Rahmân diyoruz. Muhak-

kak. Hayât ve inkişâfımız için ne lâzımsa Hak Te'âlâ onu yaratmıştır. Bunlar bizim hareketimize muntazardır. Fakat dudaklarımıza acaba hangi cûr'etle Cenâb-ı Hakk'a Rahîm diyor ki "Rahîmiyyet-i ilâhiyyeden" istifâdeye aslâ şitâb etmiyoruz. Hele hiçbir vechile fa'âliyetde bulunmadığımız halde acaba "Yâ Rabbi, ancak sana ibâdet eder, ancak senden yardım dileriz." âyet-i kerîmesini hangi cûr'etle telaffuz ediyoruz. Evet, hangi mesâ'îyi ibzâl ediyoruz ki Allah'dan yardım temennî ediyoruz?.. Bundan başka Cenâb-ı Hakk'ın bizi doğru yola irşâd etmesini niyâz ettiğimiz halde doğru yolda bir adım atmak aklimiza geliyor mu?.

Bizim ibâdetimiz ibâdet değil, maskaralıktır. Bunun cezâsını çekiyoruz. Müslüman kardeş! Kendini İslâh etmek husûsunda gecikme. Eslâfımızın yaptıklarını, kazandıklarını biz de yapabiliriz, biz de kazanabiliriz. Cenâb-ı Hakk'ın rahmet kapıları çalınınca derhal açılır. Kapıyı çalmak senin vazifendir, kapıyı açmak ise Mevlâ'ya âittir. Fakat birinci hareket senindir. Bu du'ânın başından sonuna kadar tertîbini düşün, ne kadar aşâletbahş, ne kadar canlandırıcı ve ilhâm verici olduğunu gör. Buna rağmen insanları elektrikleyen bu sözlerin muhâtabı olan müslümanlar, azm u sebât ile irâde ve seciyye kuvvetiyle, mefkûrelerinin ulviyetiyle muttasif olacakları yerde inhitâtın her türlüne düşmüş bulunuyorlar. Kendilerine medeniyet şâhikalarının yolu gösterilmiş olan müslümanlar hâzîz-i zillete batıyorlar. Acaba bunun bir çâresi yok mudur? Buna karşı gelmenin imkânı kalmamış mıdır? Avrupa milletlerinin hodgâmâne siyâseti, hayâta lâyik olanın yaşayacağına dâir ileri sürdürdüğü sakim ve gayr-i insânî felsefesi, başka milletleri esîr etmek için kullandığı müsbet, menfi bütün vesâiti şarkın tedennîsine âmil olmuştur. Fakat İslâm milletlerinin sebeb-i sukûtu kendi içindedir. Onlar, bu evâmir-i ilâhiyyeye ri'âyet etseler bütün bu anâsır-ı sukûtu imhâ ederler!...

Hoca Kemâleddin
Mütercimi: Ömer Rıza

YENİ HUKÜK-1 ÂILE Lâyihası Hakkında Mütâle'a

Bir müddetden beri İstanbul'da müteşekkil bulunan Ahkâm-1 Şâhiyye Komisyonu tarafından münâkehât ve müfârakâte âid ihmâr edilmiş olan kânûn lâyihasının birinci maddesinden i'tibâren bazı aksâmını yevmî gazeteler neşretmektedirler.

Herhangi husûsa müte'allik tanzîm edilecek kânûn lâyihasının, kânûniyyet kesb etmeden evvel, gazeteler

vâsitasıyla ve sâir sûretle neşredilerek erbâb-1 ihtisâsin nazar-1 mütâle'a ve tenkidine vaz' edilmesinde şüphe yok ki birçok fevâid vardır.

İhzâr edilen mevâdd-1 kânûniyyenin ihtiyâcât-1 memleketi ne derecelerde tatmîn edebileceği muhîtin an'a-nâtiyla, i'tiyâdât-1 kadîmesiyle, ne derecelerde kâbil-i te'lîf olduğu güzelce tedkik edilmeli; bu mevâddin ne derecelerde kâbiliyet-i tatbîkiyyeyi hâiz olup olmadığına dâir hâiz-i salâhiyet olan muktedir, tecrübe-dîde erbâb-1 hukûk tarafından uzun uzadıya mütâla'ât dermiyân olunmalıdır ki vaz' edilecek kânûndan beklenilen menâfi' ve mesâlih lâyîki vechile tecellî edebilsin.

Bâ-husûs sâha-i tatbîke vaz' edilecek mevâdd; milletin mukaddesâtıyla, ahkâm-1 dîniyyesiyle, temâyülât-1 amîka-i rûhiyyesiyle şedîd bir sûretde alâkadâr bulunursa bu mevâdd hakkında daha ziyâde i'tinâ edilmesi, bu mevâdd üzerinde daha ziyâde ciddiyet ve ihtimâm ile i'mâl-i fikirde bulunulması icâb eder.

İşte hukûk-1 âileyeye müte'allik tanzîm edilen kânûn lâyihası de bu cümledendir. Bu lâyihanın ehemmiyet-i mahsûsusâsi nazar-1 i'tibare alınarak bu husûsda hâiz-i ihtisâs zevât tarafından icâb eden mütâla'ât mufassalan serd edilir ise şüphe yok ki o zaman kâbiliyet-i tatbîkiyyeyi hâiz, ihtiyâcâtı tatmîne hâdim güzel bir kânûn vücûda gelebilir.

Binâenaleyh bu ciheti arz edildiği vechile erbâb-1 ihtisâs ve salâhiyetin kalemlerine terk ederek biz yalnız ihmâr edilen mevâdd-1 kânûniyye ile elyevm mehâkimde mâbihî'l-amel olan ahkâm arasında münhasıran bir mukâyese yapmak emelindeyiz; Ma'ahazâ bu husûsda mezâhib-i mu'tebere-i İslâmiyye'ye âid olan sâir ahkâm-1 fikhiyye de mümkün mertebe dâire-i mukâyeseye idhâl edilecektir. Bu sûretle mezkûr maddelerin ahkâm-1 esâsiye-i fikhiyyemize ne derece tevâfuk edip etmediğini irâeye çalışacak ve bunların netâyicîne icmâlen işâret edeceğiz. Minâlâhi't-tevfîk.

[40] **1. Madde:** "Nişanlanmak, nikâhlanmak değildir. Nişanlandıktan sonra rûcû' eden tarafı akd-i nikâha icbâr için ikâme-i da'vâya cevâz yoktur. Nişanlandıktan sonra nikâhdan imtinâ' hâlinde tazmînât i'tâ olunacağına dâir olan şartın da hükmü yoktur.

"Şu kadar ki tarafeyinden biri esbâb-1 mücbire ve makbûle tahtında olmayarak akidden rûcû' eylediği veya kendi kusûruyla diğer tarafın rûcû'unu sebebiyet verdiği takdirde taraf-1 diğerin hüsni niyyetiyle izdivâc maksadıyla ihtiyâr ettiği masrafa mukâbil zarar ve ziyâن talebine hakkı vardır."

Bu maddenin ilk iki fikrası ahkâm-1 fikhiyyemize muvâfîkdir. Fakat son fikrası muvâfîk değildir. mâdem ki nişanlanmak, nâmzedlikden ibâret olup bir va'd mâhiyetindedir, tarafeyinin akd-i nikâha mecbûriyetini

gayr-i müstelzimdir, o hâlde akdin adem-i vukû'una se-bebiyet veren tarafdan zarar ve ziyân talebine kiyâm edilebilmesi nasıl câiz olabilir?.

Tarafeynin bi'r-rizâ der'uhde ettikleri bir tazmînât şartı kânûnen mu'teber olmadığı halde böyle bir şart bulunmaksızın ber-vech-i muharrer zarar ve ziyân talebi hakkının kabûl edilmesi garîb bir istisnâ teşkil etmiyor mu?

Mâdem ki nişanlanmak, nikâhlanmak değildir, o halde ihtiyâtkârâne hareketi terk etmemek, bu nişana mağrûren hemen birtakım masraf ihtiyârına kalkışma-mak lâzım gelir. Artık tarafeynden biri işin neticesini mülâhaza etmeksiz kendi arzûsu dâiresinde masraf ihtiyâr ederse buna mukâbil diğer tarafdan zarar ve ziyân talebine kiyâmi savâb görülemez. Böyle bir harekete diğer tarafa iltizâm etmediği bir şeyi ilzâm demek olur ki bu, hukûk nokta-i nazarından şâyân-1 te'emmüldür.

Ma'hazâ böyle bir hükm-i kânûninin tatbîki çok kere pek müşkilât ile kâbil olabilir, böyle bir hakkın kabûlü tezvîrâta meydân verir, birtakım müz'ic dâvâların te-kevvününe bâ's olur, çok kere tarafeynin ağır ittihâmât altında kalmasını intâc eder, zarar ve ziyân nâmine alı-nacak şey de çok kere zâyi' olacak olan şeref ve haysiye-te tekâbül etmiş olamaz. Binâenalahy böyle bir hakkın kabûlü insânî, ahlâkî, ictimâ'î nukât-1 nazardan düşünülmeye lâyikdir.

Komisyon bu husûsda Alman Kânûn-1 Medenîsi'nin 1298-1299. maddelerinden mülhem olmuş olmalıdır.

2. Madde: "Nişânlandıktan sonra tarafeynden biri nikâhdan imtinâ' veya vefât ederse hâtibin 62. madde mûce-bince ve mehir nâmiyla ta'ahhûd ettiği mal veya meblağ mahsûben vermiş olduğu şeyler veyahut 63. madde mûce-bince tarafeynden birinin diğerine mu'accelen teslîm veya tes-viye ettiği mâl veya meblağ mevcûd ise aynen ve telef olmuş ise bedelen istirdâd olunabilir. Ama hediye olarak tarafeyin yekdiğere verdiği şeyler hakkında hediye ahkâmı cereyân eder."

Bu maddenin istirdâd-i mehre ve hediye husûsına müte'allik ahkâmı elyevm mehâkimde düstûr'l-amel olan ahkâm-1 fikhiyyeye muvâfikdir. Ancak 61 ve 62. maddelerin ahkâmı cây-1 tedkik olduğundan bunlara mütedâir mütâle'âtımız ileride serd olunacaktır.

3. Madde: "Nikâha ehil olmak için hâtibin (izdivâc etmek isteyen erkek) on sekiz ve mahtûbenin (tezvîvüç etmek isteyen kadın) on yedi yaşını ikmâl etmiş olmaları şartdır. Bu yaşıları itmâm etmemiş olan hâtib veya mahtûbe izdivâc edemezler."

Bu madde, itlâkına nazaran, ahkâm-1 fikhiyyemize münâfidir. Çünkü ahkâm-1 fikhiyyemize göre ehliyet-i kâmile-i nikâhi hâiz olabilmek için hâtib ile mahtûbenin

âkil olarak hakikaten veya hukmen bâliğ olmaları şartdır, yoksa mutlaka müntehâ-yı sinn-i bülüğü idrâk etmeleri, behemehâl on beş veya on yedi, on sekiz yaşlarında bulunmaları şart değildir.

Halbuki işbu 3. maddeye nazaran hâtib ile mahtûbenin hâiz-i ehliyet olup akd-i izdivâcda bulunabilmeleri için herhalde on yedi, on sekiz yaşlarını ikmâl etmiş olmaları icâb etmektedir.

Malûm olduğu üzere müctehidîn-i Hanefiyye'den İmâm Yusuf ile İmâm Muhammed'e ve eimme-i selâse (Mâlik, Şâfi'i, Ahmed b. Hanbel) hazerâtına göre gerek erkeklerde ve gerek kızlarda sinn-i bülüğün müntehâsı on beşdir. Bu sinni idrâk eden bir şahıs, kendisinde âsâr-1 bülûğ zâhir olmasa bile hukmen bâliğ addolunup ehliyet-i hukukiyyeyi tamamen ihrâz eder. Çünkü bu sinde bülûğ, gâlibdir. İ'tibâr ise gâlibedir.

Ma'ahazâ efrâd-1 beşeriyenin ömürleri ale'l-ekser alt-mış, yetmiş seneden ibâret bulunuyor, artık insanları öyle müddet-i medîde ehliyet-i kâmile-i hukukiyyeden mahrûm bırakmak şân-1 insâniyete lâyik, hikmet ve maslahata muvâfik olamaz. Mecelle'nin 986. maddesinde de bu kavî kabûl edilmiştir.

Fakat İmâm-1 A'zam hazretlerinin meşhûr ve muehhâr olan kavîne nazaran sinn-i bülüğün müntehâsı kızlarda on yedi, erkeklerde on sekizdir. Kız çocukları erkek ço-cuklardan daha seri' bir halde neşü nemâ buldukları için onların sinn-i bülûğları erkeklerden bir sene noksan olmak üzere kabûl edilmiştir. İmâm-1 müşârun-ileyhe göre insanlar on yedi, on sekiz yaşlarında reşîd olacak-larından artık bu sinlere vâsil olan insanların bâliğ adde-dilmeleri zarûridir.

Demek ki 3. maddede kabûl edilen sinler yalnız müntehâ-yı sinn-i bülûğ olmak husûsında İmâm-1 A'zam hazretlerinin nokta-i ictihâdına tevâfuk ediyor.

4. Madde: "On iki yaşını itmâm etmemiş olan sağır ve sağıre hiçbir kimse tarafından tezvîc edilemez."

Bu madde, ahkâm-1 fikhiyyemize muhâlifdir. Bilcümle mezâhib-i mu'tebere-i İslâmiyye eimmesinin beyânât ve ictihâdâtına nazaran herhangi bir sinde bulunan sağır ve sağırenin velîleri tarafından tezvîci câizdir.

[41] Ancak fukahâ-yı kiramdan İbn-i Şibrime ile Ebubekir Elisam'ın ictihâdlarına göre bâliğ ve bâliğa olma-yan kimselerin izdivâcları câiz değildir, bunlar hiçbir kimse tarafından tezvîc olunamazlar.

Halbuki müşârun-ileyhimânnın bu ictihâdları nâssa, ictimâ'-1 ümmete muhâlif olduğundan sâir bilcümle fu-kehâ-yı izâm tarafından reddedilmiştir.

Ma'ahazâ bu iki zâtın ictihâdlarına nazaran cevâz-1 nikâha mâni' olan hal; adem-i bülûgdur, yoksa işbu 4. maddede kabûl edildiği üzere sağır ve sağırenin mutlaka

on ikinci sene-i hayâtiyelerini itmâm etmemiş olmaları değildir.

Sığâr hakkında nikâhların muvâfik-ı maslahat olup olmaması başka bir mes'eledir, bu husûsdaki mütâle'âtımızı âtiyen serd edeceğiz.

5. Madde: "On sekiz yaşıni ikmâl etmemiş olan hâtilbin ve on yedi yaşıni itmâm etmemiş olan mahtûbenin ahvâli mütehammil ve müsâ'id ve zarûret mütehakkik ise izdivâcına hâkim bi'l-istisnâ müsâ'ade edebilir. Şu kadar ki bu izdivâca velînin izni munzam olmak şartdır."

Bu madde de ahkâm-ı fikhiyyemize tevâfuk etmemektedir. Demek ki madde-i sâbika vechle on iki yaşlarını itmâm etmiş oldukları halde henüz on yedi, on sekiz yaşlarını ikmâl etmemiş olanların izdivâcına hâkim tarafından müsâ'ade edilebilmesi için ya hâlleri mütehammil ve müsâ'id olmayı veya zarûret mütehakkik bulunmalı, bununla beraber velîlerinin izinleri de inzimâm etmeli.

Halbuki bugün mehâkimde tatbîk olunan ahkâm-ı fikhiyyemize nazaran kadınlarla dokuz, erkeklerde on iki yaşdan ibâret olan mebde-i sinn-i bülûğu idrâk eden herhangi bir şahıs bülûğunu isbât edip de cüssesinin bulûga mütehammil olduğu bi'l-mu'âyene tahakkuk ederse ehliyet-i nikâhi ihrâz etmiş olur, velev ki bir zarûret tahakkuk etmesin, velev ki velîsinin izni munzam olmasın. Hâkimden izinnâme ahzi ise sîrf bir emr-i idârî mâhiyetinden başka değildir.

Ancak eimme-i Hanefiyye'den İmâm Muhammed'e göre kadınların lüzüm-ı nikâhında velîlerinin izin ve icâzeti şartdır. Mezâhib-i selâse eimmesinin ictihâdlarına nazaran da kadınların nikâhlarında behemehâl velîlerinin izinleri lâzımdır velev ki bunlar sinn-i rûşdü idrâk etmiş olsunlar.

Halbuki işbu beşinci maddeye nazaran hem on yedi yaşıni ikmâl etmeyen kızların, hem de on sekiz yaşıni ikmâl etmemiş olan erkeklerin izdivâcları için velev ki bâliğ olsunlar velîlerinin izinleri bir şart-ı sihhat olarak taharrî olunuyor, hâkimin müsâ'adesi ise âdetâ nikâhın bir rükn-iaslîsi mâhiyetinde olmak üzere kabûl ediliyor. Bunların böyle olduğu ahkâm-ı nikâh hakkındaki mevâdd-ı âtiyyenin mütâle'asından anlaşılmaktadır. Sırası gelince îzâhât verilecektir.

Şimdi burada düşünülecek bir mes'ele var. O da sığâr hakkındaki nikâhların muvâfik olup olmaması cihetidir. Komisyon bu husûsda bazan bir zarûret tahakkuk edeceğini kabûl ederek on yedi, on sekiz yaşlarını itmâm etmemiş kimselerin indez-zarûre izdivâclarına mesâğ vermiş, fakat bu mesâğ, izdivâc edeceklerin dördüncü madde mücebince on iki yaşlarından dün olmamalarıyla meşrut, velîlerinin izinnâme, hâkimin müsâ'adesiyle mukayyed bulunuyor.

Demek ki zarûret vukû'u on üç, on dört yaşlarındaki çocukların izdivâcları hakkında bir müsâ'ade-i kânûniye tevlîd ettiği halde henüz on iki yaşıni ikmâl etmemiş olan çocukların hakkında bu müsâ'adeyi tevlîd etmiyor. Acaba on, on bir yaşındaki kimselerin akd-i izdivâcları için bazan hayatı, ahlâkî, iktisâdî bir zarûret tahakkuk edemez mi? Beşinci maddenin ta'yîn ettiği sinlerden dün bulunanlar ne için bu müsâ'adeden mahrûm bırakılıyor?

Vâkı'a ekser ahvâlde sığârın izdivâclarına ne tab'an, ne de şer'an bir ihtiyâc yoktur. Bunların vukû' bulacak izdivâclarıyla nikâhdan muntazar olan mesâlih tamamen vücûda gelemez. Bil-akis bunların izdivâcları bazan elîm netîcelere bâ'is olabilir; terbiyelerini, nûş ü nemâlarını, sa'âdet-i âtiyyelerini haleldâr edebilir. Bunun içindir ki evlâdını daha bâliğ olmadan, sinn-i kemâle erişmeden evlendiren babalara, vâlidelere pek nâdir olarak tesâdîf olunabilir.

Ma'ahazâ kâbil-i inkâr değildir ki bazan sığârın izdivâcları mühim bir maslahata, bir ihtiyâca müstenid olabilir. Ve her izdivâci müte'âkib zifâf icrâsı lâzım gelmeyeceğinden bu bâbda mülâhaza olunan mehâzîrin herhalde vukû' bulacağı iddiâya da mahal yoktur.

İşte böyle bir maslahat ve ihtiyâc vukû'unda sığârın izdivâci cihetine gidilmesi elbette şâyân-ı tasvîb bir harketdir. Bu ciheti ise vilâyet-i husûsiyeyi hâiz olan, yavrularının mes'ûdiyyetini, hayat-ı âtiyyelerini başkalarından daha ziyâde düşünmek mecbûriyetinde bulunan kimseler daha güzel takdîr edebilirler. Binâenaleyh bu husûsdaki müsâ'ade-i kânûniyyeyi mu'ayyen bir sinne vâsil olan sığâra tâhsîs etmekde, herhalde hâkimin müsâ'ade-i mahsûsasıyla takyîd eylemekde o kadar isâbet görülemez.

[42] MU'CİZE-i MUHAMMEDİYYE*

1

Burada on dokuzuncu asırın büyük mütefekkiri tarafından "Kahraman Peygamber" sıfatıyla yâd oluna zâti, dâire-i fa'âliyeti ve ifâ ettiği vazîfe nokta-i nazarından muhâkeme olunduğu takdîrde ihrâz ettiği muvaffakiyet-i uzmâ i'tibâriyle bî-nazîr ve bir başka zât ile gayr-i kâbil-i kıyâs olan büyük insanı tebcîl etmek için toplanmış bulunuyoruz. Bu sözlerimle o büyük zâta, birtakım mürşid ve müceddidlerin kadrini yükseltmek maksadıyla yapılmıştır.

* Mevlid-i sa'âdet mevrid-i nebevi münâsebetiyle Londra Cemâ'at-i İslâmiyesine hitâben Hind efâdîl-i ulemâsından (Şeyh Müşir Hüseyin Kîdvây tarafından irâd olunan bir konferansdır.)

diği halde onların tenzîl-i kadrine bâdî olan hârikulâde sıfatlar izâfe etmiyorum. Hayır, bu zât Kur'ân-ı Kerîm'in lisâniyla dediği gibi "Ancak sizin gibi bir beşerdir" onun bu i'tirâfidir ki husemâsını bile hiç olmazsa kendini mu'azzam bir dehâ olarak tanımayla sevk etmiştir. Aynı sûretle bugün sâir enbiyâya atf olunan bazı harikulâde efâl bir zümrre tarafından tereddüd ve iştibâh ile karşılaşıldığı halde Hazret-i Muhammed'in mu'cizesi, ya'nionun Arabistan'da vücûda getirdiği ve bin-netice bütün dünyaya teşmîl ettiği siyâsî, ictimâî, fikrî, ahlâkî ve dinî inkılâb bütün dünyâ tarafından tasdîk olunmaktadır.

Peygamberimiz tarafından îfâ olunan vazifenin ne kadar müşkil, onun tarafından yapılan inkılâbin ne kadar i'câzkâr bir mâhiyeti hâiz olduğunu takdîr etmek için bi'set-i Muhammedî'den evvel ve sonra Arabistan'ın hâlini tasvîr, sonra da Peygamberimiz tarafından yapılan inkılâbin mâhiyetini îzâh edeceğim. Bilhâssa İngiliz müellifleriyle istîshâd eleyeceğim.

Arabistan, gayr-i muntazam bir müselles şeklärde bir şîbh-i ceziredir. Kibon bu şîbh-i cezireyi ber-vech-i âtî ta'rîf ediyor:

"Arabistan denilen ıssız beyabân, keskin ve yalçın dağlarla mâlâ-mâl nihâyetsiz bir rîkistândır. Gölgeden ve her ilticâgâhdan mahrûm olan çöldün yüzü mintika-i hârrenin ateşin güneşiyle yanar. Rüzgâr, zehirli bir buhar neşreder. Bir tarafdan teşekkül eden, diğer tarafdan dağılan kum tepeleri Bahr-i Muhîtlerin dalgalarına benzer. Nice nice kâfileler, ordular, bunların içinde kemnâm olmuştur. Çölde su bulmak ve bulunan sudan istifâde etmek için müdhîş mücâdeleler vukû' bulur. Arabistan'da odun da nadirdir. Orada ateş bulmak ve onu muhâfaza etmek mühim bir hünerdir. Arabistan, araziyi müstefid edecek, suları üzerinde seyr ü sefer icrâsi kâbil olacak, bir hatt-ı muvâsala teşkîl edecek nehirlerden mahrûmdur. Dağlardan akan suları susuz toprak içen; Nâdir nebâtlar, gecenin şebnemiyle tağaddî eder."

Tarîh-i kadîmden anlaşıldığına göre Habeşiler, İranlılar ve Romalılar kısa birer zaman için Arabistan'ı teshîre muvaffak olmuşlarsa da Arabları teshîr edememişlerdir. Gerek İranlı Siros, gerek Romalı Terejan Arabistan'ı feth edememiş, Romalıların temeddün-kâr nûfûzu, kum ve taş deryâsının sâkinleri üzerinde bir te'sîr icrâ edememiştir. Hazret-i Muhammed'in zamân-ı tevellüdünde Arabistan zâhiren İran'ın bir vilâyetiydi. Bununla beraber Himyerîlerden yedi hükümdâr dağlarda hâkim bulunuyordu. Her kabîlenin bir reisi vardı. İki kabîle bir araya gelmemiyordu. Belki bir kabîlenin âilesi arasında kuvvetli bir vahdet te'essüs edemiyordu. Muhtelif âileler arasındaki revâbit o kadar gevşekdi ki bir yarış esnâsında vukû' bulan bir tecâvüz kırk sene emn ü müsâlemeti

ihlâle kifâyet ediyordu. Cilman'a göre Kasy'in devrinde mukaddem Arabistan'da hakikî bir hükûmet yoktu. Her insan doğru zannettiği her şeyi yapıyor ve ancak kabîlesine karşı bir hiss-i itâ'atle mütehassis oluyordu. Kasy'in zamânında bile hükûmet yalnız kuvvete istinâd ediyor ve her zaman yıkılmak tehlikesine ma'rûz bulunuyordu. Câhiliyetin devr-i hitâmında ahvâl bu merkezde idi. Vaktâ ki memâlik-i ecnebîye, Arabistan'ın işlerine müdâhaleye başladı, mu'azzam bir mu'cize vukû' bulmak üzere bulunuyordu. Filhâkika bu mu'cize, emsâlsiz bir mu'cizedir.

Bi'set-i Muhammedî'den mukaddem Arabistan'da her türlü akideye tesâdûf edilirdi. Mahallî hurâfâtdan başka Yahûdîlik, Sâbiîlik, Zerdüştilik ve birtakım mezâhib-i Hîristiyâniye Arabistan'a girmiştir. Halkın kitlesi hâricî te'sîrâtâdan masûn kalarak kendilerine mahsûs, fakat mütehavvîl bir putperestlige sâdik kalmışlardır. Her kabîle, her âile, hattâ her müstakil cengaver ibâdet edecek bir şey ihtirâ' ediyoruz, ve bir tarz-ı ibâdet vücûda getirebiliyordu. Bunların kimi güneşe, kimi kamere, kimi taşlara, cinlere ve birtakım eşyaya perestî ediyordu. Kâ'be'de her kabîlenin bir sanemi vardı. 360'a bâliğ olan esnâmin başında Rahl, Lât ve Uzzâ gibi büyük putlar duruyor ve bu putların kimi insan, kimi arslan, kimi kartal şeklärde ve daha başka şekillerde bulunuyordu. Âliheye takarrub için insan kanı dökmek ziyyadesiyle şay'i di. Babalar bile ciğer pârelerini âliheye nezr eder ve kurban ederlerdi. Kızlar, âliheye kurban olarak takdîm edilmeye şâyân görürmediğinden diri diri gömüldürdü.

Gerek Yehûdîlik, gerek Hîristiyanlık, Arabistan'da bir hareket vücûda getirememiştir. Bu hakikat, Vilyam Moter gibi bî-taraf bir eser vücûda [43] getireceğine Müslümanlık aleyhinde bir eser-i ta'assub vücûda getiren bir adam tarafından bile i'tirâf olunmaktadır. Mûmâ-ileyh diyor ki: "Beş asırlık misyonerlikten sonra Hîristiyanlık Arabistan'ın şurasında burasında birkaç insan kazanabilmiştir. Müsevîlik ise Arabistan'da intîşâra uğraşmış ve bir muvaffakiyyet ihrâz edememiştir."

Fakat Yahûdiler nâşir-i dîn bir millet olmadıklarını i'tirâf ederler. Bunların Arabistan'da bir muvaffakiyyet ihrâz edememeleri şâyân-ı hayret değildir. Şayân-ı dikkat olan cihet Hîristiyanlığın Arabistan'da hiçbir inkılâb vücûda getirmemesi, Arabların telâkkîyat-ı dîniyyesinde zerre kadar bir tahavvûl icrâ edememesidir. Kibon diyor ki: Hazret-i Muhammed'in irtihâlinden 700 sene mukaddem Yahûdiler Arabistan'a yerleşmişlerdi... Fakat Hîristiyan misyonerleri bunlardan ziyâde muvaffak oldular. Katoliklerin tazyîkine uğrayan mezâhib Roma İmparatorluğu'nun hudûdu hâricine ilticâya mecbûr kalmış Markinyonidlerle Mançilar hayalî fikirlerini ve În-

cillerini neşre çalışmışlardı. Fakat Hıristiyanlar kütüb-i dîniyyelerini Arabca tercümeleriyle neşre çalışmakla iktifâ etmediler, kılıça da mürâca'at ettiler. Yemen, Hıristiyan Habeşistan'a tâbi' idi. Yemen'in Hıristiyan vâlisi Ebrehe Salîb'in haysiyetine vukû' bulan bir tecâvüzün intikamını almak için fillerle, ve Afrikalılardan müteşekkil cesîm bir ordu ile hareket etmişti. Bugün Hıristiyanlık mu'azzam sermâyeler ittifakıyla propaganda yaptığı, misyonerlerinin muhâfazası için düvel-i mu'azzamânın toplarını kullandığı gibi o zamanda da aynı hatt-ı hareketi ta'kîb ediyordu. Fakat o zaman istihsâl olunan netîcede, bugün istihsâl olunan netîce gibi pek mahdûd idi.

Burada, temdîn-kâr birer kuvvet i'tibâriyle Müslümanlık ile Hıristiyanlığı mukâyese edecek olursak hudûd hâricine çıkmamış oluruz. Müslümanlığın zamân-ı zuhûrunda yeryüzünde altı buçuk asırlik bir hayat imrâr etmiş bulunduğu hâlde Hıristiyanlık hâlâ en derin cehäuserde yaşıyor, Müslümanlık ise sâliklerini şâhika-i irfân ve terakkiye yükseltiyordu. Filhâkika, Mister Bosvert Îsmît diyor ki "Avrupa târîhinin en karanlık devrinde müslümanlar beş asır bütün insanlığa meş'ale-i irfâni taşıdırlardır." Bilâhare müslümanların, peygamberleri tarafından gösterilen yoldan sapmaları kendilerini çok büyük felâketlere dûçâr etmiştir. Fakat buna rağmen, Îsâk Teylor'un dediği gibi, müslümanların kuvve-i temed-düniyesi hıristiyanlarından daha fazladır. Mûmâ-ileyh diyor ki: "İslâm'ın ilk zamanlarında nasıl intişâr ettiği mes'elesi en ziyâde şâyân-ı îzâh olan mes'ele değildir. Asıl aranılacak mes'ele Müslümanlığın, müslümanlar üzerinde ihrâz ettiği dâimî nûfûz ve hâkimiyetidir. Hıristiyanlık, hıristiyanlar üzerinde böyle bir te'sîr icrâ edemiyor. Meselâ Afrikalı bir kabile bir kere Müslümanlığı kabûl etti mi, artık bir daha put-perestlige avdet etmiyor ve Hıristiyanlığı sûret-i kat'îyyede kabûl etmiyor. Müslümanlığın medeniyyete hizmeti Hıristiyanlığın hizmetinden çok fazladır. İngiliz zâbitlerinin sözlerine dikkat ediniz. Zenci bir kabile Müslümanlığı kabûl eder etmez o kabîlenin içinde put-perestlik, şeytan-perestlik, eşyaya ibâdet, âliheye takarrub etmek için insan kanı dökmek, çocuk öldürmek, sihirle meşgûl olmak derhal zâil oluyor. Bunlar derhâl elbise giymeye, temizliğe, tahârete ri'âyet etmeye, haysiyetlerini muhâfazaya, nefislerine hürmete başlıyorlar. Bunların arasında mihân-nüvâzlık bir vazife-i dîniyye olarak tanılıyor, serhoşluk azalıyor, kumarbazlık kalkıyor, gayr-i ahlâkî rakslar rağbetden düşüyor, erkeklerle kadınlar arasında gayr-i meşrû' münâsebetler vukû' bulmuyor. Kadınların iffeti bir fazilet telekki oluyor. Atâlet yerine fa'alîyet başlıyor, kânûn ve intizâm hükümrân oluyor, kan da'vâları unutuluyor, hayvânlarla, kölelere fenâ mu'âmele yapılmıyor, hayr-hâhlik ve uhuvvet ta'ammûm ediyor!. Müslümanlık her şeyden fazla,

her fenâiga karşı, dünyanın en kuvvetli, en mütesânîd manzûmesini teşkil etmektedir. Avrupa ticaretinin revâc bulduğu her yerde sarhoşluk ve ona mümâsil bütün mesâvî revâc bularak halk inhibât ve tereddîye dûçâr oluyor. Müslümanlığın te'sîrât-ı medeniyesi hayret-bahşâdır. Müslümanlığı kabûl eden mühtedîler milyonlara bâliğ oldukları halde mu'azzam sermayeler ittifakıyla ve birçok hayatıların ziyâ'î mukâbilinde Hıristiyanlığı kabûl edenler ancak binlere bâliğ olmaktadır. Bu kat'î hakikati inkâra imkân yoktur."

Evet, bu kat'î bir hakikatdir. Müslümanlık, para sarf etmeksiz ve hiçbir kimseye dünyevî bir emel va'd etmeksiz intişâr etmekde ve bu sûretle müdhiş bir câzibeyi hâiz olduğunu göstermektedir. Müslümanlar dîn-i mübînlerine birtakım tufeyliyâtın karışmasına müsâ'ade ettikleri zamanda vaz'iyet bu merkezde ise, acaba Müslümanlık bütün safvet-i asliyesiyle tezâhür ettiği zaman da ne yapıyordu?..

Arabisran ahâlîsı şî're meftûn idiler, bunlar tab'an cengâver ve cesur insanlardır. Fakat Kibon'un dediği gibi Sarf ve Nahiv Bedî' ve Beyân kavâ'id-i Arabların mâderzâd-ı belâğatine mechûl idi. Bundan başka Platîni'nin dediği gibi Arablar yağmaya çok mübtelâ idiler. Çolden geçen kâfileler soyulur, yahut rehin alınır. Arablar, kabîleleri efradından biri öldürülürse tazmînât kabûl etmezler, kâtilden ziyâde kâtilin kabîlesine mensûb bir ferdden intikam almak husûsunda ısrâr ederlerdi. Sonra tekrar bu katlin de intikamı alınır, ve bu sûretle bir katlin intikamı itmâm oluncaya kadar yarm asır geçerdi. Sarhoşluk, fuhuş, [44] ve kumar oynamak Arablar arasında şâyi'di. Ahlâkî, dînî, ictimâî kuyûd mevcûd değildi. İzdivâcların bir haddi, talâkaların bir kaydı yoktu. Bir evlâd babasının mîrâsiyla beraber babasının karîlarına da vâris olurdu. Bir adam öksüz bir kızı, parası için alır ve onu alındıdan sonra sû-i mu'âmeleye ma'rûz bırakır, yahut büsbütün ihmâl ederdi. Boşanan bir kadının tekrar evlenmesi zevc-i sâbika bir hakâret addoluندundan bir daha evlenemezdi. Hiss-i intikam ile mütehassis olan kadınlar dişleriyle düşmanlarının kalbinî ısrımdan, yahut kanıyla elbiselerini boyamadıkdan sonra sükünet bulmazlardı. Köleler, hayvân mu'âmelesi görürlerdi. Putlara insan kanı ihdâ ve kız çocukların diri diri gömüldükden başka intiharlar da Arablar arasında çoktu. Kanlı mücâdeleler vukû'ât-ı yevmiyedendi. Ağır bir sözün cezâsi ekseriya ölüm olurdu. Elhâsil Kibon'un, bi-hakkın dediği gibi, bu ibtidâî ve vahşî cebâbireye cemâ'at nâmî vermek abesdir. Bunların hayvândan tefrîki müşkildir.

Hazret-i Muhammed'in zamân-ı tevellüdünde Arapistan bu vaz'iyetde idi. Peygamberimiz'in ümmî olması

biz müslümanlarıaslâ mahcûb etmez. Pek asıl bir âileyemensûb olmakla beraber Peygamber zengin degildi. 13 yaşında iken Basra'ya 25 yaşında iken Şam'a vukûbulan iki seyâhati esnâsında gördüğü yerlerden mâ'adâ Peygamberimiz ecnebî bir memleket görmemiştir. Peygamberimiz elli yaşında irtihâl etmiş olsaydı târîhde hiçbir iz bırakmadı. Çünkü ancak istikâmî, emniyeti ve rikkati ile ma'rûfdu. İşte "Ey örtünen adam, kalk, inzâr et, Allah'ı ta'zîm et, elbiseni temizle, fenâliklardan uzaklaş..." hitâb-1 ilâhîsini duyan zât budur.

Peygamberimiz'in îfâ edeceği vazîfe-i risâlet, filhâika, pek müşküldü. Çünkü irşâd edeceği halk, en ka-ba cehâletin inâdiyla tereddî-âmîz hurâfâta vahşiyâne birtakım merâsim ve a'mâle merbût idi. Peygamberimiz'in önünde işlenmeye müsâ'id bir zemîn yoktu. İlk Hîristiyan mürşidlerinin yaptığı gibi Peygamberimiz, sâmi'lerini cezî bir ıslâhin yeniliğine cezb edemezdi. Çünkü Arablar, Yahûdîlik ve Hîristiyanlığı görerek kendi fikirlerine tamâmiyla muhâlif birtakım efkâr ve telâkkiyâtın mevcûdiyetinden haberdâr idiler. Arablar, Hîristiyanlık veya Yahudîliği kabûl etmemekle beraber melek'lere îmân gibi akâidi iktibâs etmişler, bunlara ma'bed-i millîlerinde maddî bir şekil vermişler ve bu sûretle Peygamberimiz'in istîsâl edeceği tereddiyâtın yekûnunu artırmışlardı. Bundan başka, Arapistan'ın vaz'iyet-i tabî'iyyesi de Peygamberimiz'in aleyhinde idi. Sanki tabî'at bu çırçiplak memleketde hayırî bir salâha muhâlifdi. Böyle bir vaz'iyet karşısında kim tahayyül edebilirdi ki bu kum ve taş deryâsi mu'azzam bir devletin esâsı olacak, ve öyle bir ehemmiyet ve kudsiyet ihrâc edecek ki orayı bir kere olsun ziyâret âlem-i beseriyetin beşde biri tarafından perverde edilen en büyük emel olacaktır! Kim tasavvur ederdi ki su gibi, hayat-bahş nesîm gibi müsterek ni'metlere pek mahdûd bir sûretde nâîl olan, rezîliyet bataklığında ve fîkrî zulmetler içinde pûyân olan bu vahşî kavîm dünyanın büyük bir kısmasına hâkim, medeniyetin alemdârı, edebiyât, ulûm ve sanâyi'de Avrupa'nın üstâdi, bütün beseriyeti müstefîd ve müstefîz eden müessesâtın bânisi olacaktır?

Kibon bu şâyân-1 hayret inkîlâbdan bahs ederken diyor ki: "İnkîlâbların en mühimmi olan bu inkîlâb bütün akvâm-1 cihân üzerinde yeni ve devâmlı bir intibâ' bırakmıştır."

Mektûblar:

Pek Yanlış Bir Telâkki

Sebilürreşâd'ın 624. nüshasının "Adana'da mühim bir inkîlâb-1 ictimâî olmuş!" ser-levhâli bir fikrasında

Adana'dan Akşam gazetesine yazılan bir mektubun sûreti münderic idi. Mektûbda deniliyor ki:

"Bu son ay zarfında Adana'da şayân-1 dikkat bir inkîlâb-1 ictimâî olmuştur. Kadınla erkeğin memleketin her köşesinde beraber gezer ve beraber eğlence mahâllerine giderken maalesef Adana gibi müterakkî bir şehirde bu olamıyordu. Hakverdi-zâdeler tarafından istîcâr edilen "Türk Ocağı Sineması" kadın ve erkek bir arada sinemaya gelebileceklerini i'lân etti."

İste baştan başa hakikatden ârî olan şu mektuba karşı yazılan muhik müdâfa'âtınızı okudum. Sukût-1 ahlâkîye karşı te'essûrâtınıza ben de iştirâk eylerim. Binaenâleyh Adanalı olduğum hasebiyle bu hâdise-i fecî'annin hakikatini sizlere, bu vâsita ile bütün dîndaşlarımıza bildirmeği de bir vazîfe telâkkî eylerim.

Adana'da inkîlâb olmamış değil, olmuştur. Fakat birtakım kimselerin tasavvur ettiği gibi tereddiye doğru değil, terakki ve hakiki teceddüde doğru Adana, pek serî' hatveler ile ilerlemektedir. Adana işgâlinden sonra san'at, iktisâd, zirâ'at, ticâret husûsatına germî vererek büyük bir inkîlâb-1 maddî devresinde yaşamaktadır. Evvelce her şeyde olduğu gibi sanâyi' sâhasında pek geride olan Adana, bugün külliyyetli san'at sâhiblerine mâlikdir. Yüzlerce traktörleri, makinaları, fabrikaları idâre edecek, bilhâssa zirâ'at husûsundaki ihtiyâcâtını tatmîn edecek ustaları yetiştirmekle Adana müftehirdir.

Ticâret, zirâ'at sahasındaki terakkiyi müstağnî-i izâh görüyorum. Maddiyât sâhasında olduğu gibi Adana, ma'nevîyat ve ictimâ'iyyât husûsunda da Anadolu'nun en sâf ve temiz muhîtinden ma'düddur. Adana halkı "Hürriyet-i nîsvân, inkîlâb-1 ictimâîden" maksad-1 hakîkinin ne demek olduğunu anlayalıdan beri bu gibi yıldızlı kelimeleri sem'i i'tibâre almamaktadır.

[45] Evet; onların inkîlâb-1 ictimâî nâmîna ilk def'a hâtırlarına gelen, sevdâlarını okşayan; kadının ismet ve hicabdan sıyrılmaması, vâsi' ve ser-âzâd bir hürriyete mazhar olması, binâenâleyh erkeklerle birlikte zevk ve sefâhet yerlerine gitmesidir. Bu kısım münevverlerin memleketimizde yapmak istedikleri bu kabil inkîlâbât-avn-i Hak ile- hiçbir zaman cây-ı kabûl ve iltifât bulamayacak, bütün teşebbüslerde hâib ü hâsir kalmaya mahkûm olacaktır. Erkeklerle kadınların birlikte gelmesi için geçen senede memleketimizde böyle bir sinema küşâd ve i'lân edilmiş idi. Adana halkın yüksek seviyesinden! İstifâde edemeyen sâhibi o bedbin münevverceğiz de nihâyet sinemayı kahve ve kırâathâneye tahvîl ile idâre-i ma'isetini te'mîn edebildi.

Hulâsa, bu gibi sinemalarda İstanbul'da olduğu gibi kadınla erkeğin beraber gitmesini Anadolu aslâ kabûl edemez. Gitse gitse Türkük ve İslâmlık ile alâkası olma-

yan mechûlü'l-akîde -bilmem nereli- birtakım kadınlar gidebilirler. Bunların ise esâsen millet ve memleket ile alakâları yoktur. Emîn olabiliriz ki Adana'nın Türk ve İslâm kadınları bu gibi ahlâksızlıktan münezzehdirlər.

Akîdesi ve îmânı çok sağlam olan bu millet, üç büyük zübbeyi memnûn etmek için âilelerini birtakım süfêhânîn bâzîce-i hevesâtı edemez ve etmeyecektir. Memleketimiz halkı elhamdülillâh ahlâkını, dînini muhâfaza etmektedir.

Teceddüd ve asrîlik perdesi altında İstanbul'u istîlâ eden rezaletin Anadolu'nun sâf muhîtine sirâyet edemeceğine şüphe yoktur.

Adana:

Cenân-zâde: M. Hikmet

Lâtin Hurûfâti Aleyhinde Mühim Bir Rapor

Vakit gazetesinin Ankara muhâbir-i mahsûsu. Kâzım Karabekir Paşa'nın Latin hurûfâtinin kabûlünü teklîf ettiği söylemekde olduğuna dâir bir telgrafı görüldü. Bizim bildiğimize göre, Latin hurûfunun aleyhinde bulunanların en şiddetlisi Kâzım Karabekir Paşa'dır. Müşârun-ileyh Şark Ordusu kumandanı iken Âzerbaycan'da Bolşevik Âzerbaycanlıların Latin hurûfâtını kabûl etmeleri üzerine Ankara'ya gönderdiği tahrîrâtta bundan maksad İslâm akvâmi arasındaki vâsita-i te'ârûfî imhâ olduğunu, bu muzîr ve muzmer cereyânın Türkiye'ye de sirâyet etmemesi için ilmî bir risâlenin hazırlanması lüzümunu beyân ediyordu. Paşa'nın bu tahrîrâtı o zaman Maârif Vekaleti'ndeki te'lîf ve tercüme hey'etine havâle edilmiş ve bu risâlenin ihmâri lisân-ı mütehassis Üstâd-ı muhterem Sâmih Rifat Beyefendi'ye tevdî olunmuştu. Üstâd, hayli emek sarfıyla Latin hurûfu aleyhinde gäyet mühim bir rapor kaleme almış, hey'et huzûrunda okumuş ve fevkâlâde alkışlarla mazhar-ı kabûl olmuştu. Yalnız Akçuraoğlu Yusuf ve Ağaoğlu Ahmed Beyler bu rapora i'tirâz etmek istemişlerse de Üstâd Sâmih Rifat Bey birkaç söyle kendilerini iskât etmişti. Bunun üzerine raporun neşrine karâr verilmiş ve bu kadar mühim bir raporu ihmâr ettiğinden dolayı da kendisine mükâfât-ı nakdiyede bulunulmuştu. Şimdi bu rapor Maârif Vekaleti'nde olsa gerektir. Maârif Vekaleti'nin bu raporu şimdiye kadar niçin neşretmediği cây-ı suâldir. Üstâd bugün Çanakkale meb'ûsu olduğu cihetle bu raporu neşrettirebilecek bir mevki'dedir.

**

Vakit Gazetesinin Ocaklılara Te'essüfü

Vakit gazetesinin yazdığını göre, iktisâdî sâhada ocakların hedefi ne olması lâzım geldiği hakkında Türk

Ocağı'nda verilen münâkaşâlı konferansda ancak on beş kişi bulunmuş. Konser günleri görülen kalabalık konferansı günleri hiç görülmeyipmiş. Vakit bundan dolayı beyân-ı te'essüf ediyor.

Halbuki gençler bir kere güzel muğanniyeler, latîf mûsikîler dinlemeye alıştırıldıktan sonra bittabi' hep böyle şeylere heves edeceklerdir. Zâten geçenlerde gazeteler gençleri Beyoğlu'ndan İstanbul tarafına celb için kendilerini memnûn edecek dansların, konserlerin Türk Ocağı'nda verilmesini mevzû' bahs etmişlerdi. Vakit gazetesinin te'essüfî artık gecikmiştir. Türk Ocaklarının git gide konser ocakları hâline gelmesini tabîî görmeye alışmalıdır.

**

Mekteblerde Tezebzüb ve Anarşı

Son iki hafta zarfında mekteblerde ta'tîl-i tedrisât hareketi hâd bir şekil aldı. Evvelâ Kuleli İ'dâdîsi mekteb idâresine karşı ta'tîl-i tedrisât etti. Müte'âkiben Dârûlmu'allimînler Maârif Vekâleti'nin icrââtına karşı kiyâm ederek aynı yolu tuttu. Daha sonra liseler hakkında da birtakım şâyi'alar duyulmaya başladı. Mekteblerin bu kadar elîm bir tezebzüb içinde bulunması, mekteplere devâm eden talebenin maârif idâresine karşı isyânkâr hissiyât ile mütehassis olmasının pek şâyân-ı telehhüf bir şeydir. Mekteb talebesi evvel be-evvel maârif idâresine karşı hürmet hisleriyle meşbû' olması lâzım gelir.

Balık başından kokar, derler. Maârifin başı kokarsa bütün maârif elbette tefessühe mahkûm olur. Binaenaleyh evvel be-evvel talebenin Maârif Vekâleti'ne karşı hürmet ve bu hürmetden mütevellid hüsn-i itâ'ati duyması için maârifin başında ilmiyle, ahlâkıyla, hüsn-i idâresiyle hürmet-i âmmeye mazhar olan zevâtın bulunması lâzımdır. Yoksa bu tezebzüb, bu anarşı devâm eder ve müstakbel nesil, daha yetişmeden çok vahîm inhitâtlara dûçâr olur.

Elhâletü hâzihî mekteblerde bugün meşhûd olan anarşının başlıca âmili maârif idâresinin başından çekilmiş bulunuyor. Yeni maârif idâresinin, sâbık maârif idâresinden tevârûs ettiği bu tezebzübe, bu anarşîye katî bir nihâyet vererek maârif idâresinin hürmet-i âmmeye mazhariyyetini te'mîn etmesi her şeyden evvel zarûridir.

Sâbık maârif idaresi hürmet-i âmmeye mazhar olmadıkdan başka İkdâm refîkimizin dediği gibi "birtakım tecrübeşiz, liyâkatsız ellere, çoluk çocuğa" tevdî olunmuştur. Maârif cehâlet içinde yüzüyordu. Ahmed Cevdet Bey bu cehâletin envâ'ını sayarak maârifin, inkılâbât-ı ictimâ'iyye seyrini anlamak husûsunda câhil, teşkilât yapmak husûsunda câhil, millet gençliğinin muhtasun

lehini anlamak i'tibâriyle câhil, maârif sistemi vücûda getirmek husûsunda câhil, tecrübe içinde yetişmemek, ihtisâsa ehemmiyet vermemek i'tibâriyle câhil, iktisâd-ı millî nokta-i nazarından câhil, idâre-i hükûmet vechesinden câhil, menâfi'-i milliyeyi takdîr noktasından câhil, terbiye kavâ'idini anlamamak yüzünden câhil, elhâsil câhil ender câhil olduğunu bi-hakkin söylüyor.

Hiç şüphesiz böyle bir maârif talebe üzerinde hiç te'sir icrâ edemez. Maârifde açılan rahneler çok büyûkdür maârif esâşlı bir ıslâha muhtâcdır. Yoksa maârif hayatı, mekteb hayatımız tamamıyla tefessüh edecek-tir.

**

[46] Müessesât-ı Dîniyeyi İlgâ, Müessesât-ı Ecnebîyeyi Himâye

İstanbul'a gelerek birkaç konferans veren Sorbon Dâru'l-fünûnu Profösörlerinden Mösyö Buğla'nın İstanbul'da yüksek bir Fransız irfân müessesesinin vücûda getirilmek üzere olduğunu tebâşîr eylediğini; buna Maârif Vekâleti'nin muvâfakat gösterdiğini, hattâ icâb eden muhteşem bir binânin da hükûmetçe tahsîs olunacağını söylediğini gazeteler yazmaktadır.

Maârif Vekâleti bütün memleketteki İslâm irfân müessesâtını sed ve ilgâ ettiğinden sonra şimdî de yüksek bir Fransız irfân müessesesi için muhteşem bir binâ mı tahsîs ediyor?. Dünyâda hiçbir maârif vekili görülmemiştir ki kendi milletinin müessesât-ı dîniyyesini sedd ü bend et-sin, on binlerce talebe-i ulûmu sokak ortalarında bırakıp da ecnebî irfân müesseselerine muhteşem binâlar tahsîs etsin. Maârif Vekîl-i sâbıkı bir müddet daha o makâmi işgal etseydi kim bilir daha neler yapacaktı!

Maamâfih me'yûs olmamalıdır. Şâhislar fânîdir. İşte böyle bir gün çekilipli giderler. Yeni gelen Maârif Vekili de ötekinin tuttuğu yolu ta'kib edecekmiş! Öyle ise, çok geçmez, o da onun âkibetine uğrar. Nihâyet, milletin arzû ve irâdesi yerine geleceğine şüphe yoktur.

**

Îmâm ve Hatîb Mektepleri Lağv Ediliyor

Niğde Îmâm ve Hatîb Mektebi'nin de lağv edildiğini haber aldık. Tevhîd-i Tedrisât'dan maksad ne olduğu tamâmiyla meydâna çıkıyor. Bütün mes'ele, müesessât-ı dîniyyenin sed ve ilgâsı imiş! Maârif vekîl-i sâbıkı bütün Türkiye'deki yüzlerce medâris-i ilmiyyeyi ilgâ ederken onların yerlerine Îmâm ve Hatîb Mektepleri açacağını söylüyordu. Beş, on yerde göz boyama kabilîinden açılan bu ibtidâi mektepleri de şimdî birer birer kapattırılıyor. Bizim aldığımız haberlere göre, Tire, Ödemiş, Edirne, Niğde Îmâm ve Hatîb Mektepleri kapandı. Di-

ğerleri de kapanmaya mahkûmdur. Maârif Vekâleti bâri halkın ihtiyâcât-ı dîniyyesini te'mîn edecek medâris-i İslâmiyye'nin halk tarafından küşâdına mümâna'at etme-se. İstanbul'da dans salonlarının küşâdına mümâna'atdan bahs olununca Hürriyet-i Şâhiyye Kânûnu'nu ileri sürü-yorlar. Halk dans salonu açmak hakkını hâiz de tedrisât-ı dîniyyede bulunacak medreseler küşâd etmekden mem-nu' mu? Demokrasi veya halk idâresi böyle mi olur?..

**

Mümeyyîzât-ı Millîye Söndü Gitti mi Zannediyorlar!

Sesil Sorel isminde bir Fransız aktrisi İstanbul'a geldi. Bazı gazeteler kiyâmeti kopardılar. Mülâkâtlar, takdîrlar, ülfetler sütunları doldurdu. Sesil Sorel'in İstanbul'a gel-mesi münâsebetiyle *Tan* gazetesi de bir makâle neşretti. "Büyük artistin İstanbul'a kendi zevk ve hevesi için değil, belki Fransa'ya hizmet için gittiğini" kayd ettikden sonra diyor ki:

"Orada müşâ'sa' muvaffakiyetler onu bekliyor. Genç-leşen bir Türkiye onu alkışlayacaktır. İstanbul onu takdîr ve tebrîk edecktir. Harem hayatı orada sönmüş ve garb medeniyyeti ve âdâtî Bosfor sâhillerinde tecelli etmiştir. Fransız edebiyatına ve medeniyetine âşinâ, hürriyetine kavuşmuş kadınlar ketîbesi hâzır bulunacaktır. Madma-zel Sorel, eski ve yeni bütün tuvâletlerimizi götürmeye unutmuyor."

Hakikaten Fransız aktrisi burada ecnebî rûhuyla, ecnebî medeniyetiyle kaynaşmış, bütün kuyûd ve şe'âir-i dîniyyeden sıyrılmış hürriyet-i mutlaka sâhibi bir kadın ketîbesi buldu. Bunca senelerden beri Fransızların bizi ecnebîleştirmek için sarf ettikleri emekler, paralar bo-şuna gitmemiş olduğundan Fransızlar iftihâr edebilirler. Lâkin Bosfor sâhillerinde İslâm hayatının söndüğünden, onun yerine garb -ya'nî hîristiyan- medeniyet ve âdâtının tecelli ettiğinden dolayı Fransızlar o kadar sevinmesin-ler. Ecnebî işgâli dolayısıyla burada meydan alan bu ictimâ'i dalâlet ve irtidâdlar çok geçmeksiz nihâyet bulacak, artık söndü gitti zannedilen şe'âir-i millîye eskisin-den daha kuvvetli ve salâbetli canlanacaktır.

**

Meşrû'iyet ve Gayr-i Meşrû'iyet Farklarının İzâlesi

Rusya'da mekteplerde kadın ve erkek münâsebat-ı zevciyesi hakkında dersler verilmeye başlanmıştır. Ahâ-liye sihhî tedâbîr-i ihtiyâtiyenin neden ibâret olduğu ta'lîm edilecektir. Yalnız izdivâc-ı medenî kabûl edilmiş-tir. İki taraf da hâl-i sihhâtde olduklarına dâir şehâ-detnâmeibrâz edeceklerdir. Talâk pek sadeleşmiş ve iki

tarafın geçinememesi talâka sebeb olarak kabûl edilmişdir. Çocuklar ana ile babadan hangisinin hâl ve vakti yerinde ise ona verilecektir. Kadın kocasının [babasının] nâmını muhâfaza edecek ve zevc ya zevcesinin nâmını alacak veya ikisinden mürekkeb bir nâma mâlik olacaktır. Zevc ikâmet edilen mahalli değiştirirse kadın onunla beraber gitmeye mecbûr değildir. Çocuklar arasında meşrû' ve gayr-i meşrû' farkı yoktur.

§ İngiltere'de ise kadınlar ba'demâ tibbiye mektebine ve Sent Mari Hastahânesi'ne kabûl edilmeyeceklerdir.

**

Müslümanların Ma'bedleri Yıkılıyor!

Herhangi diyardan müslüman hükümeti çekildikten sonra artık orada müslümanların müessesâtı dîniyyesi de yaşayamayacak bir hâle geliyor. Rumeli'nin bugünkü elîm vaz'iyeti bu hakikatîn en belîg bir delîlidir. Balkanların hıristiyan hükümetleri Müslümanlığa karşı olan bî-pâyân husûmetlerini fırsatdan bi'l-istifâde bugün mevki'i tatbîke koyuyorlar. Yumanlılar pek çok İslâm ma'bedlerini ya yıktılar, ya kiliselere kalb eylediler. Şimdi mübâdele hasebiyle bütün müslümanların hicreti artık orada Müslümanlığın tamamıyla ufûlü demektir. Bir zamanlar Rumeli'nin dağlarından, ovalarından, bütün âfâkından semâlara yükselen ezân sesleri artık susuyor, onların yerine haşîn nâkûs sesleri kâim oluyor. Nûr-ı İslâm yerine zulmet-i küfr bütün o güzel diyârı kaplıyor.

İşte dün orada sâkin olan milletin bugün ancak mezar taşları [47] kaldı. Biraz sonra ihtimâl ki o taşlar da kırılacak, müslümanların makberleri de Salîb'in ayakları altında çığnenecektir.

Bulgaristan'da henüz müslümanlar bulunduğu cihetle bazı mahallerdeki me'âbid-i İslâmiyye de mevcûdiyetlerini muhâfaza ediyor. Fakat Bulgar hükümeti ve belediyeleri caddeler açmak bahanesiyle birer birer câmi'leri yıkımdan geri durmuyor.

Sırbistan'a gelince o da istîlâ ettiği müslüman memleketlerindeki cevâmi'-i şerîfeyi hedm ediyor. Ahîren Sırbalar Üsküb'de Burmalı Câmi'-i şerifini de hâk ile yeksân eylemişlerdir.

443 senelik bir İslâm ma'bedi olan bu câmi'-i şerifin hedmi hakkında Üsküb'de müntesîr Radikal Fırkası'nın nâşir-i efkârı *Sloboda* gazetesi diyor ki:

"Artık karşımızda Üsküb mefkûresi nâmına bir kabâlk teşkîl eden tahta kulübe yıkılıyor."

Üsküb'de müntesîr *Hak* refîkimiz ise Sırp gazetesi'nin izhâr-ı şâdumânî eyleyen mezkûr bendinden bahs ederek:

"Bu câmi Üsküb mefkûresini tehzîl değil, belki de memleketimizin müsâvât ve serbestîsini i'lân ve i'lâ eder-

di. Fakat bu memleketde mefkûreler eger ma'bed yıkımdan ibâret ise bize de, yikanlara da vay!" diyor.

Hak refîkimiz bu hâdiseye tahsîs ettiği bendin diğer kısmında da:

"Hakki ezmeye çalışanların cami'e tevcîh edilen kahâr küskü darbeleri emîniz ki burada yaşayan bir milyon müslümanın kalb-gâhına birer birer vuracaktır" demektedir.

Görülüyor ki her tarafda müslümanların ma'bedleri, mukaddesatları elîm buhranlar geçiriyor. Hemen Allah müslümanlara acısın da onları büsbütün inkrâz ve izmihlâlden kurtarsın.

**

Dans Âfetinin Mühlik Netîceleri

Beyoğlu'ndaki dans safâları artık nâhoş netîceler vermeye başladı. Bu hafta bir dans salonunda bir kadın yüzünden zuhûra gelen kavga büyüyerek yüzlerce kimse-leri birbirine düşürmüştür. Kafaları tütsüledikden sonra bir genç Ermeni'nin dans ettiği kadını bir Musevî genci kolundan tutarak dansa kaldırırmak istemiş, münâza'a buradan çıkmış, orada bulunanlar iki taraf teşkîl etmişler, yekdiğerine saldırıp durmuşlar.

Ma'lûm ya, dans âlemlerinde cins ve mezheb farkı kalkar. Türk ve müslüman olsun Rum ve Ermeni olsun yahut Frenk ve Yahudi olsun herhangi bir erkek beğendiği bir kadını -o kadın ister Türk ve müslüman olsun, ister Rum ve Ermeni, ister Frenk ve Yahudi- koluna takarak ortaya çıkar, birlikde dans ederler. Bu yerlerde cârî olan asrî mu'âşeret iktizâsı olmak üzere her kadın -cins ve mezhebi ne olursa olsun- her hangi bir erkeğin teklîfini kabûl etmek mecbûriyet-i medeniyyesindedir! Herhangi bir erkeğin teklîfini red eden kadın nezâketsizlikle, kabâlkla ta'yîb olunur. Orada öyle adamlar olur ki karısının, yahut hemşiresinin herhangi bir erkeğin kolları arasında dans ettiğini seyr eder de keyiflenir. Hâsılı dans denilen şey, bir nevi' beynelmilel kızılbaşlıkdır. Dans salonlarının iç içe kapıları da varmış. Zâbita bu iç içe kapıları kapatıracakmiş. Bilâ-kayd u şart Garbcilar âfetlerin en müdhisi ve en fecî' olan bu âfeti de memleketimize soktular. Allah onları bu yolda haşr u neşreylesin.

Bir tarafda Ermeniler, bir tarafda Yahûdiler... İş büyümüş. Orada bulunan Türklerin bir kısmı Ermeniler tarafından, bir kısmı da Yahûdilerin tarafını iltizâm eylemiş. Fettân kadınların bir kısmı korkularından köşeye sinmiş, bir kısmı da feryâda başlamışlar. Camlar kırılmış. Polisler gelmiş. Kavgalar sokaklara kadar taşmış. Emîn Efendi nâmında bir sarhoş caddede bu kızı kovalamış. Kız kaçmış. Polisler Emîn Efendi'yi karakola sevk etmişler. Elhâsil öyle bir rezâlet olmuş ki bütün Beyoğlu'nda çal-kalanmış durmuş.

İşte bir kısım asrıllerin teceddüd ve asrılık nâmına gösterdikleri ma'rifetler!

Zavallı Anadolu halkı, senelerce bin türlü meşakkatlere, yoksulluklara birtakım süfehânın hürriyet-i mutlakalarını te'mîn için mi katlandı? Malını, canını, evlâtını, kocasını, velhâsil her şeyini birtakım erbâb-ı süfehânın keyifleri için mi fedâ etti? Bu gidişler iyi gidiş değildir. Bunun sonu felâketdir. Bir milletin şe'âir-i ictimâ'iyyesi bu kadar istihfâf ve istihkâr edilemez. Milletler ancak fazilet ile, mümeyyizât-i milliyelerini muhâfaza ile bekâ bulabilirler. Esâsât-ı ictimâ'iyyesi sarsılan milletler için izmihlâl gayr-i kâbil-i ictinâb olur. Süfehâyi bu kadar başı boş bırakmamalıdır. Hürriyet-i siyâsiyye nasıl birtakım kuyûd ile mukayyed ise hürriyet-i ictimâ'iyyeyi de birtakım ku-yûda tâbi' tutmalıdır. Kânûnlarımız ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyenin muhâfazasını emr ediyor. Kânûnun bu emirlerini yerine getirmek lâzımdır. Elbette, bu rezaletler ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyeye muhâlif değildir denemez. Milletimizin ihrâz ettiği harikulâde zaferlerin en mühim âmili, bünyân-ı ictimâ'iyyesindeki rasânetdir. Birtakım süfehânın bu bünyân-ı metîni yıkmasına meydân vermemelidir. Yazıkdır. Bu sefâhet bir kere ta'mîm ettikden sonra artık önüne geçilemez olur. Henüz mevzi'i iken bu âfetin çâresine bakmalıdır.

§ İstanbulu bir sefâhet şehri yapacağını söyleyen Şehremîni'nin hiç yakışık olmayan bu beyânâti hakkında yeni İstanbul Vâlisi Süleyman Bey demiştir ki:

– Ben İstanbul'un bir sefâhet şehri olmasına bittabi' tarafdar değilim. Zira şehrîn ekser halkı o kadar derin bir sefâlet içерisindedir ki bunlara sefâhetden bahs etmek, kendileriyle istihzâ etmekle müsâvîdir. Garbin dâimâ fe-nâ i'tiyâdâtını kabûl etmeye borçlu muyuz? Şehre servet getirmek istiyorsak buna sefâhet mahallerinin tezyîdi sûretiyle değil, fabrikalar, i'mâlâthâneler küşâd etmek ve mevcûd sefâleti bir dereceye kadar azaltmakla muvaffak olabileceğiz.

Vâlî bey, dans salonlarına birtakım esâfil ile beraber bazı âile kızlarının da devâm ettiklerini, kızların ahlâkını bozabilecek olan bu gibi yerlere devamlarına müsâ'a de etmemek ebeveynlerine âit olduğunu da söylüyor.

Vâlî beyin, şehremînin sakîm fîkrine tarafdar olmaması şayân-ı şükrandır. Fakat ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyenin muhâfazasını emr eden mevâdd-ı kânûniye karşısında vazîfe-i mümâna'ati yalnız ebeveyne tahmîl edip de hükümeti mükellef tutmamak hiç de doğru olmasa gerek!

**

Müslümanların Mikdari: 377 Milyon

Frenk müverrihleri ve coğrafyacıları müslümanların adedini göstermeye pek hâhiş-gerdirler. Bunların içinde

yeryüzündeki müslümanların adedini iki yüz elli milyondan fazla gösterene hemen hiç tesâdûf edilmez. Halbuki ehl-i İslâm'ın adedi bundan çok fazladır. Ahîren Londra'da intişâr etmekde olan *İslâm Mecmû'ası* bunu mevzû'bahs etmiş ve yeryüzünde müslümanların 377 milyona bâliğ olduklarını göstermiştir. Reşîkimiz diyor ki:

“Hindistan'da kâin Allahâbâd şehrindeki muhâbirimiz Seyyid Makbul Ahmed ahîren bize Hindistan ahâlî-i İslâmiyye'sinin son tahrîr-i nûfusa nazaran kaç milyona bâliğ olduklarını ihbâr etmiştir. 1911'den 1921 seneleri arasında Hindistan'ın [48] Mecusî nûfusu 825.306 kadar tenâkuz etmiş olduğu halde 1911'de müslümanların adedi 66,647,299 iken 1921'de 68,735,233'e olmuş ve iki milyondan fazla tezâyûd etmiştir.

Allahâbâd muhâbirimiz bundan başka yeryüzünde ne kadar müslüman bulunduğu ïzâh etmektedir. Müslüman akvâminin adedi ber-vech-i âtîdir:

Türk milletler 42, Arab milletler 48, Acem milletler 26, Malaylar 43, Moğollar 26, Afrikâlılar 80, Avrupa ve Amerika müslümanları 40 milyondur. Bu sûretle şark ve garbda bütün müslümanların mecmû'u 377 milyona bâliğ olmaktadır.”

İSLÂM ÂLEMİ

Misir: Bu hafta İslâm âleminin ufuklarında pek kararlı bulutlar dolaşmaya başladı. İngiliz ceberutlarıyla her yerde mücâdele eden müslümanlar İngilizlerin bütün vesâit-i şiddetîyle karşılaşıyor ve pek buhranlı, pek tehlikeli günler geçiriyorlar. Üç dört gün mukaddem Misir gençlerinden yedi sekiz fedâkâr bütün Misir'in İngiliz istilâsına karşı duyduğu hisse tercümân oldu. Misirlilâr İngilizleri memleketlerinden tard etmek, istiklâl ve hürriyetlerine kavuşmak istiyorlar. Bunun yegâne yolu İngilizleri Misir'dan kuvvetle sürüp çıkmakdır. Şu var ki Misirlilâr gayr-i müsellah bir milletdir. Misir, içinden ve dışından mahsûr bir memlekettir. Binâenaleyh Misirlilârların ihtiyâr edebilecekleri yegâne tarîk-i cidâl İngiliz zulm ü tağallübünü temsîl edenleri imhâya çalışmaktadır. Misirlilâr bu tarîk-i mücâdeleyi ihtiyâr ederek geçen haf-tanın ilk günlerinde Misir ordusunun baş kumandanlığı mevkî'ini ve Sudan Vâlî-i Umûmîliği makâmını işgal eden General Liestak'a birkaç kurşun atarak mûmâileyhi katl etmişlerdir. Birkaç Misirlî gencin attığı birkaç kurşun İngiltere'nin bütün kuvâ-yı harbiye, kuvâ-yı bahriye ve kuvâ-yı hevâyesinin harekete gelmesine, bütün İngiliz ceberûtunun en müdhiş sûretde tezâhür etmesine sebebiyet vermiştir. İngilizler maktûl serdârının diyeti olarak Misirlilârdan beş yüz bin İngiliz lirası aldıkları gibi

donanmalarını Mısır sularına, ordularını Mısır arazisine, tayyârelerini Mısır âfâkına göndermişler, İngiliz generale kurşun atan gençlerin şiddetle cezalandırılmasını, İngiltere'ye karşı husûmet-kârâne tezâhürâtın adem-i icrâsını taleb ettikden başka Sudan'da bulunan Mısır askerinin derhal geri alınmasını, Sudan'da İngilizlerin vücûda getirdikleri iskâ sahasının gayr-i mahdûd bir sûretde tevsî'in kabûlünü taleb etmişlerdir. Mısır hükûmeti bu son iki talebi red etmiştir. Çünkü Sudan'dan Mısır askerinin ihrâci Mısır'ın menba'-i hayatı olan bir ülkenin İngilizlere fi'len terki, Sudan'da İngilizlerin vücûda getirmekde ve sîrf kendi menâfi-i iktisâdiyyeleri için iskâsını te'mîn etmekde oldukları arâzînin gayr-i mahdûd bir sûretde tevsî'i, Nil suyunun kîsm-i a'zamını Sudan'a isâle etmek ve Mısır'ı en mühim menba'-i hayatı olan Nil suyundan mahrûm etmekdir. Ma'lûm olduğu üzere Mısır'ın hayatı ve ma'mûriyeti Nil suyundan istifâdesine vâbestedir. Nil suyundan mahrûm Mısır bir çöl olur. İngilizler bu şekilde metâlib dermiyân etmekle Mısır'ı i'dâma mahkûm ediyorlar, bir İngilizin hayatı mukâbilinde bütün bir milleti, altmış asırlık bir hayat-ı medeniyyeyi hâiz bir memleketi yok etmek istiyorlar. Mısır hükûmeti bu metâlibi red etmiş ve bu gibi metâlib dermiyân etmelerinden dolayı İngiltereyi protesto etmiştir. Bunun üzerine İngilizler yaptıkları tehdîdâtı fi'len îkâ'a başlayarak Mısır'daki kuva-yı işgâl iyelerini tezyîde, Mısır'ın devâirine vaz'iyet etmeye, Mısır'ın her tarafında askerî nûmâyışlar icrâsına, Sudan'daki Mısır askerlerini fi'len tehcîre başlamışlardır.

Bunun üzerine Sa'd Zağlul Paşa Mısır riyâset-i vükelâsından istifâya mecbûr kalmış ve yerine Ziver Paşa getirilmiştir. Son haberlerden anlaşıldığına göre İskenderiye'de halk ile İngilizler arasında mücâdele vukû' bulmaya başlamıştır, İngilizler Kahire'de resm-i geçitler icrâsına başlamışlardır.

İngilizlerin Mısır'da isti'mâl ettikleri bu şiddetin hedefi yalnız Mısır değildir. İngilizler mücâhede-i millîyyemiz esnâsında ve netîcesinde büyük bir hezîmet-i ma'nevîyyeye dûçâr olmuşlar, şark ve İslâm milletleri nazarından düşmüşler, ve bundan dolayı şarkda istiklâl harekâtı kesb-i kuvvet etmiştir. İngilizler bu def'a bu generallerinin katlini bahâne ittihâz ederek son şiddet ibrâziyla dûçâr oldukları hezîmet-i ma'nevîyyeyi tazmîn etmek ve şarkâdaki istiklâl harekâtını felce uğratmak hedefini ta'kîb ediyorlar. Binâenaleyh İngilizlerin Mısır'a karşı ta'kîb etikleri siyâset bütün şarkî müte'essir edecektir.

Şark ve İslâm milletleri İngiliz şiddetinden yılmaz, ve bu şiddeti kırmaya muvaffak olurlarsa İngiltere'nin tağallub ve tahakküm siyâseti katî bir hezîmete uğrayacaktır.

înşâllâh pek yakın bir zamanda bu hezîmet-i katîyyeyi sahifelerimizde tesbît ederiz.

Hicaz: Vehhâbilerle Hâsimîler arasında harb devâm etmektedir. Bu hafta zarfında Vehhâbîlerin Kunfuda ve Rabi'î işgâl ederek bir ihâta hareketine başladıkları ve bu sûretle harbi nihâyete erdirmek istedikleri haber ve rîlîmî ise de henüz bu harekâtın netîcesi hakkında ma'lûmât vurûd etmemiştir. Hüseyin'in oğlu ve halefi Ali'nin Cidde'den bir İngiliz sefîne-i harbiyyesine ilticâ ettiği şâyi' olduysa da bu haber de te'eyyûd etmemiştir. Necid Sultânı Abdülaziz Şerîf Ali tarafından vukû' bulan sulh teklîfine cevâb-ı red vermiş ve müslümanların kendisini istediklerini, arâzî-i mukaddese-i İslâmiyye'nin mukadderâtını Mekke'de toplanacak İslâm kongresi ta'yîn edeceğinden tarafından vukû' bulacak harekâtın kendisinin mes'ûl olacağı cevâbını vermiştir.

İbnüssuûd'un Müslümanlara Beyânnâmesi: Vehhâbî ordularının Mekke-i Mükerreme'ye duhûlunu müte'âkib Vehhâbîlerin Sultânı Abdülaziz İbnüssuûd Mekke'de bir İslâm kongresi akdiyle Hicaz ile Harameyn-i şerîfeyn müstakbel idâresini ta'yîn etmek için neşrettiği beyân-nâmeyi Kahire'de intîşâr etmekde olan el-Ehram gazetesinden ber-vech-i âtî nakl ediyoruz:

"Ordularımız, Beyutullâh'a karşı ifâsi lâzım gelen her hürmeti şayân-ı iftihâr bir şekilde gösterdikten sonra Mekke'ye dâhil olmuştur. Askerlerimiz, Kery vak'asından sonra Mekke-i Mükerreme'yi zapt edebileceği halde müslüman kani dökmemek ve hurumât-ı ilâhiyyeyi hetk etmemek için ilerlememiştir. Elhâletü hâzihî zulm ve i'tisâf hükûmeti kalkmış bulunuyor. Bizim bütün hedefimiz Harem-i ilâhînin hürriyetini ve emâkin-i mukaddese-i İslâmiyye'nin âmâl-i İslâmiyye'ye muvâfık bir şekilde idâresini te'mîn etmekdir. Mekke-i Mükerreme'ye müteveccihen hareket ediyor ve huccâc ile Beytullâh'a mücâvir olan her müslümanın istirâhatını te'mîn edecek tedâbîrin kâffesini ittihâz husûsunda bize yardım etmek üzere bütün akvâm-ı İslâmiyye'nin Mekke-i Mükerreme'ye murahhâs göndermesini bekliyoruz. Bu beyân-nâmelerin bütün akvâm-ı İslâmiyye'ye tebliğini te'mîn için tertîbât-ı lâzîmîyi ittihâz etmenizi ayrıca ricâederiz"

Necid Sultânının bu beyân-nâmesi memâlik-i İslâmiyye'nin bir çoğunda ehemmiyetle telâkkî olunmuştur. Hindistan müslümanlarından müteşekkil bir hey'et-i murahhâsanın Mekke-i Mükerreme'ye müteveccihen hareket etmek üzere olduğu haber verilmektedir.

Abone şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebîyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne
Bâbiâli Caddesinde
Reşîd Efendi Hanında

İltârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maal-memnûniye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

اتبعون اهداكم سبیل الرشاد

Bâşmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdür
Eşref Edib

وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

04 Aralık 1924

07 Cemâziye'l-evvel 1343

* Perşembe *

04 Kânûnievvvel 1340

Cild: 25 - Aded: 628

SEBÎLÜRRESÂD

- Bazı irfânsızların neşriyât-ı ilhâd-kârânesi münâsebetiyle -

7

Zamânımızda açıkça göze ilişen fikrî buhrânlardan birisini de hârikalar hakkındaki mütenâkîz telakkiler teşkîl etmektedir. Nicelerini görüyoruz ki vukû'ât-ı âlemi zarûrî bir ittirâd, yeknesak bir tekerrür hâlinde mülâhaza ettiklerinden dolayı herhangi bir hârika tasavvuruna karşı edâ-yı hezl ile dudak bükiyorlar: Ve "tabî'at muttariddir" mevzû'asının bir fer'i veya diğer bir ifâdesi gibi olan "Tarîh bir tekerrürden ibâretdir." Meşhûresini sık sık yâd ve ta'mîm ediyorlar. Fakat "Tarîh mâdem ki bir tekerrürden ibâretdir, demek ki sen, ben, Zeyd, Amr hayâta tekrar geleceğiz" diye kendilerine aynı kazîyyenin bir netîce-i zarûriyeyesini ifhâm edecek olursanız o zaman da mutlaka istihfâfa kalkıyorlar. Adam sende dünyaya bir daha gelecek değiliz aa.. tekerlemesini savurup gidiyorlar. Maamâfîh tenâkuzları yalnız bununla kalmıyor. Aynı kimseler ikide bir kendilerini alâkadâr eden herhangi bir hâdiseye mu'cize nâmını vermekden zevk alıyorlar. O kadar zevk alıyorlar ki istîgrâklarından âdetâ âlemin havârik ve mu'cizât ile dolu olduğunu andırır i'tirâf mazmunları bütün fikralarından fişkîriyor. Bunnlar da mu'cizeyi istihfâf gibi bazı nahoş ma'nâlara bulunsa bile, alelumûm havârîki mebzûliyetle tasdîk ettirmek gibi delâil-i i'câzin kudretine bir îman ma'nâsı bulunduğunda da şüphe kalmıyor. Yine bu tenâkuz cümlesindendir ki "kavânîn-i tabî'at lâ yetegayyerdir" diye târîhin bir tekerrürden ibâret olduğunu sık sık söyleyenler, meleke-i ibtidâ'in âlem-i vücûdda hâiz olduğu ehemmiyete meftûniyetlerini gizlemiyorlar. Ve orjinalite mefkûresiyle il-

Adres tebdilinde ayrıca
5 kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzih ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebîyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

muttariddir” kānūn-ı küllisi “Kül cüz’ünden büykdür” kazıyyesi gibi bir bedihî evveli veya hut Kant’ın ıstılâhiyla bir kazıyye-i tahlîliye mâhiyetindedir. Binâenaleyh biz buna feylesofların iddiâ’ ettikleri gibi bir mevzû'a-i külliye demekle kalmayacağız. Belki bir müte’ârife-i zarûriye diyebileceğiz. Fakat bunu söylemekten bu ittirâd-ı tabî’at kānūnunun zannedildiği gibi illiyet kānūnuna mürâdif olmadığını ve illiyet kānūnun tabî’atden min vechin fazla bir medhûlü muhtevî bulunduğu ilave edeceğiz. Çünkü illetin, sadece tabî’at-ı muttarideden ibâret olmayıp bir irâde, bir ihtiyâr dahi olabildiğini bittecrübe biliyoruz. Aklimız bize yalnız ittirâd kānūnlarından yürüyebildiğini söylemekten, irâdemiz hârika kānūnlarına alâkasını telkin ediyor, bu telkini ile illiyet kānūnu hudûdunu tecâvüz etmeden aklimizi da irşâd ve iknâ' eyleyebiliyor. İşte hikmet-i hilkat bir tarafdan aklimızın diğer tarafdan irâdemizin müntehî oldukları bu iki kānūn-ı mütekâbilin yanı ittirâd ve tegâyürün illet-i ülâya medyûn olan sırr-ı vahdetleriyle memzûcen inkışâflarındandır. Kâinâtta hangi noktadan baksanız, bu âhenk-i mütekâbili görürsünüz, hepsinin bir âile-i izdivâc olduğunu anlarsınız. Nebâtât ve hayvânâtın erkek ve dışisinden tutunuz da, ecrâmin câzibe ve dâfi’asına, elektriklerin müsbet ve menfîsına ve daha bilmediğimiz nice erkân-ı vücûda varincaya kadar hepsi bir izdivâc-ı ezdâd hârikası, bir ittirâd ve hârika halası arz ederler. Her lâhzada ^۱ سُبْحَانَ اللَّهِيْ خَلَقَ الْأَرْضَ وَ^(كَلَّمَا مَا تُنْبِتُ الْأَرْضُ وَمِنْ أَنْفُسِهِمْ وَمِمَّا لَا يَعْلَمُونَ) âyetini okurlar. Biz işte kānūn-ı akl olan ittirâd ile kānūn-ı irâde olan bu ibdâ’ ve tegâyürün âmizişi içinde hârikanın imkân-ı ilmîsini bütün vuzûhuyla mülâhaza edebiliriz. Lâkin evvel emirde hârika kelimesinden anladığımız mefhûmu tesbît etmeliyiz.

Hârika kelimesi esâs lügat i’tibâriyle, yaran, yırtan ma’nâsına bir sıfat iken örfde “emr-i hârikulâde” terkîbinin muhaffefi olarak bir ma’nâ-yı ismîye nakl edilmişdir. Ve âhirindeki ha, alâmet-i te’nîs değil, kâfiye isminde olduğu gibi bir tâ-i nakıldır. Bu kelimenin medlûl-i ıstılâhîsi, keyfe mâ ittefaka mülâhaza edildiği zaman iki sûretle tasavvur edilebiliyor gibidir:

1. İlletsiz olan hâdice.
2. Muttarid ve mu’tâd olan hâdisâtâ mugâyir hâdice.

Birinci ma’nâ bu kelimeye bi-gayr-i hakkin isnâd edilen bir ma’nâ-yı mevhûmdur.

Harika bu ma’nâ ile mülâhaza edilecek olursa bâtil ve gayr-i mümkün bir şey tasavvur edilmiş olur. Çünkü

hem hâdice tasavvur etmek, hem de onu illetsiz olarak tasavvur etmek ilmin şart-ı esâsîsi olan illiyet kānūnuna münâfîdir. Ve binâenaleyh bir tenâkuzzdur. Zirâ mukademâ beyân ettiğimiz vechle her hâdice bir illet ile mesbûkdur. Bunun için ehl-i ilim, ilimde tesâdûf yoktur, derler, hakikatde tesâdûf tasavvuruna şiddetle mu’âriz bulunurlar. Ve vâki’âtda tesâdûf dediğimiz ittifâkiyâtin henüz keşf edemediğimiz bir illete müteferri’ bir alâka, bir münâsebet ifâde ettiğinde tereddüd etmezler. Bundan dolayıdır ki Fransız feylesof-ı cedidi Bergson rüyâ mevzû'u üzerindeki bir konferansında velev yüzde beş altı nisbetinde olsun bazı rüyalarda görülen isâbetlerini tesâdûfe atf edivererek ehemmiyyetsiz telâkkî etmek isteyen kimselere şiddetle hücum etmiş ve hattâ yüzde beş değil, milyonda bir bile olsa hakikate isâbet eden bir rüyanın taharrî-i esbâbı ilmin vazîfesi olduğunu ihtar etmiştir. Ehl-i ilim arasında illetsiz bir hâdice bulunmadığından dolayı hakikatde tesâdûf tasavvuruna imkân görülmediği gibi “illetsiz hâdice” ma’nâsına bir hârika tasavvuruna imkân görülemez ve hârikaya bu ma’nâ verildiği takdirde ehl-i ilm bunu inkâr etmekde tereddüd eylemez.

Fakat kelimenin bu ma’nâsı hiçbir zaman bizim malımız değildir. Bu telbîs bize kendi kelimât-ı örfiyemiz altında ecnebî kelimâtın medlûllerini gözetmek ve lisânımızı kendi rûhumuzun değil, ecnebî rûhların bir alt ifâdesi haline sokmak münâsebetsizliğinin yâdigârı olan bir galatıdır.

Biz esâsında hârika dediğimiz zaman ancak “Emr-i hârikulâde” terkîbinin medlûl-i tâmmî olan ikinci ma’nâyi kasd ederiz. Bizce hârika: Mu’tâd ve muttarid olan hâdisâtın cereyân-ı mu’tâdına muhâlif bulunan ta'bîr-i âharla âdetde bir inkilâb ifâde eden bir hâdice demekdir ki böyle bir hâdisenin illetsiz olması aslâ vârid-i hâthr değildir. Elbette hârikanın dahi bir illeti vardır. Ve bu illet ilel-i mutavassitadan birisi değilse behemehal illet-i ülânın kendisi olmak lâzım gelir.

Filvâki’ kâinâtta böyle hârikalar, gözümeze ilişen her yeni vücûdda ve belki her mevcûdiyet-i mahsûsada kendini gösterip durmakdan hâlâ kalmazlar. Her nevzâdin havâss-ı mümeyyizesi bunlardan bize bir nûmûne takdîm eder. Ve bu nûmûneler nâ-mütenâhî bir tasnîfe tâbi’ tutulabilirler. Çünkü, bizim tabî’at, kānûn, âdet nâmiyla yâd ettiğimiz bütün ittirâdlar külliyyât-ı mücerrede zümresindendir. Külliyyât ise külliyyetleriyle yalnız âlem-i zi-hinde mevcûddurlar. Biz bunları hâricde bulursak külliyyetleriyle, değil, misâlliye yani efrâd denilen suver-i husûsiyye zîmnâsında buluruz, ki bu sâver-i husûsiyeden her biri diğerinden ber-vech-i imtiyâz ile mütemayizdir. Bu temâyüzün ednâsi suver-i külliyyenin yalnız ihtilât [51]

¹ “Toprağın verdiği her türlü ürünü, insanların bizzat kendilerini ve hakkında henüz bilgi sahibi olmadıkları şeyler, çift çift yaratılan Allah, her türlü eksikliğin üstünde ve ötesindedir.” (Yâsîn Sûresi 36/36)

ve terkîblerindeki husûsiyetdir. Bunun mâdûnu da zaman ve mekân gibi zurûfun husûsiyyeti olarak gösterilebilir. Demek oluyor ki bu vechile bir ittirâd ifâde eden bir kânûn altında nâ-mütenâhî suver-i tegâyür ve temâyüz vardır ve bunların her biri bir hârikadır. Meselâ bir portakal mefhûm-ı külliî tasavvur ediniz. Bu mefhûm bize icmâlen madde, hacim, nümüvv-i nebâtî, kabuk, dilim, râyiha ve lezzet-i mahsûsa gibi külliyyât-ı müte'addidenin terkîbatından husûsî bir ittirâd nûmûnesi arz eder. Ve biz buradaki husûsiyetle portakalı, mevcûdât-ı sâireden vehattâ limon ve mandalinadan fark etmekle beraber portakal denilen meyve nev'inin bütün efrâdını da bu husûsiyetde muttariden cem' ve teşrîk ve nev'-i vâhid olarak mülâhaza ederiz, ki bu mülâhazamız bir tabî'at, bir sûret-i nev'iyye, bir külli, ta'bîr-i âharla bir ittirâd mülâhazasıdır. Şimdi bu ittirâdin bir de vûcûd hâricindeki tecelliyyâtına atf-ı nazar edecek olursak ittirâd-ı vâhidin ancak nâ-mütenâhî tegâyürler içinde mevcûd olabildiğini yani bir ittirâd ma'iyyetinde nâ-mütenâhî hârikalar bulduğunu görürüz. Çünkü ağaçda biten portakallardan her biri diğerinin aynı olmadığını ve aralarında cüzî ve külli bir tefâvüt, bir vech-i imtiyâz bulduğunu biliriz, her birinin başka başka mevcûdiyetler olduğunu tasdîkde tereddüd etmeyiz. Demek oluyor ki biz hâricde hârika olan ber-vech-i mahsûsdan tamamen münfek bir ittirâd bilmiyoruz. Bu nokta-i nazardandır ki Şeyh-i Ekber hazretleri "Tecelliyyât hakkında tekerrür yoktur." diyor. Demek ki târihin bir tekerrürden ibâret olmasını telkin eden ittirâd kânûnu bize kâinâtın cihet-i vahdet-i külliyesini ifâde eden ve ulûm-ı nazariyemize esâs olan bir tecrîd haysiyeti olduğu halde tegâyür ve hârika bizzât hakikatin sûret-i mahsûsanızı tayin eyleyen ve ancak müşâhede ile ayrılabilen ber-vech-i imtiyâzi oluyor.

Bu mütâle'âtdan anlaşılıyor ki kâinâtda hârika mebzûlen mevcûddur. Ve bunun en şayân-ı hayret olan ciheti yalnız tegâyür değil, ittirâd ile tegâyürün ihtilâtidir. Bu ihtilâtda ittirâd bize hakikatin zîmân-ı ilm olan külliyet ve umûmiyetini tegâyürde her an terakki ve tekâmûl içinde tecelli eden simâ-yı mahsûsunu, vûcûd-ı hâssını irâe ediyor.

Âlemde ittirâdi ifâde eden suver-i nev'iyyeden hangisini mülâhaza etsek onun bidâyetde hârika-i mahza olan bir ferd halinde tecelli ettiğini i'tirâfa mecbûr oluruz. Her nevi' bidâyetde bir ferde râci'dir. Binâenaleyh isim-i hâs, isim-i cinse mukaddemdir. O ferdi ta'kib eden ittirâdât ile tekerrürler, ta'addüdler husûlünden sonradır ki lisân-ı fende varyata, durûb denilen tenevvü'ât husûle gelir ve bunların kadr-i müşterekleri olan evsâf-ı muttarida sıfât-ı zâtiye nâmiyla o ism-i hâssa bir mefhûm-ı külli bahş ederler ve o andan i'tibâren peyderpey nevi', cins bi't-tekâmûl teşekkül eder. İsm-i hâslar, ism-i cinslere

münkalib olur. Meselâ Benî Âdem'e de adam denilir. Bu sûretle bir hârika olan ilk nümûnenin fûrû'unda tecellî eden vûcûh-i ittirâdî mâhiyet-i nev'iyyeyi teşkil eyler. İşte bu sûretle sunûf-ı mevcûdâtın mebde' ve müntehâsı birer hârika ile muhâtdır ve bu hârikaları biz illetsiz olarak değil, illet-i ûlâ olan hâlika izâfetle mülâhaza edebiliriz. Binâenaleyh Hâlik Te'âlâ'nın yalnız mebde'de değil, mün-tehâda dahi müessir bulunduğu i'tirâfa mecbûr oluruz. Anlariz ki ilel-i mütevassitanın sâha-i cereyâni mebde' ile müntehâ arasındaki vûcûh-i ittirâd ile muhât ve mahsûrdur. Bunlar hakikatde illet değil, belki illet-i hakîkiyeyen turuk-1 te'sîrlidir. Bu i'tibâr iledir ki lisân-ı Kur'an'da bunlara sünnetullâh itlâk edilmişdir.

Meselâ tekevvün-i hayvânının bir tohum ile mesbûk olduğunu te'yîd eden Pastör nazariyesi –içinde bulundugumuz bir ittirâd-ı mu'tâdi tasvîr etmek haysiyetile bize ilel-i mütevassitada hâkim olan bir kânûnu, sünnetullâhdan bir şeyi ifâde eden mühim bir düstûr-ı ilmîdir. Lâkin hiç kimse şüphe etmez ki arzımızın ilk teşekkülüñü ta'kib eden tekevvün-i hayvânî devresinde bu kânûn kâbil-i tasavvur değildir. Bunun için âlem-i hayvânât ulemâsı bidâyetde cinsiyle gayr-i mesbûk bir tekevvün-i hayvânının kabûlü zarûrî olduğuna kâni' olmuşlardır, bunu bazlarının tevellüd bizâtihî ta'bîriyle ifâde ettiğini gören câhiller, ilk tekevvün-i hayvânîyi illetsiz bir hâdisse telâkkî etmek gibi bir tasavvur-ı muhâle bile düşmüşler, birinci ma'nâca bir hârika fîkrine saplanmışlardır. Lâkin ilim nâmina böyle bir telâkkî zarûrî olmak söyle dursun, mümkün bile değildir. Çünkü "Her hâdisse bir illet ile mesbûkdur" kânûnu inkâr edildiği anda ilim ve fen nâmina söz söylemek salâhiyeti münselib olur. Burada ilim hârikasını inkâr etmek ve bizzât illet-i ûlâya istinâd için yegâne hâdisse-i mahlûka ma'nâsına bir hârikayı tasdîk eylemekdir ki ancak bu sûretle illiyet kânûnunun ittirâdi muhâfaza edilmiş ve bir îmân-ı ilmîye erilmiş olur. Ve filvâki' zîkr olunan tevellüd bizâtihî veya bi-nefisihî ta'bîri mutlak olarak değil, izâfî bir haysiyetle kulla-nılmıştır ki bundan maksad ilk hayvânın diğer bir hayvân ile veya ilk tohumun diğer bir tohum ile mesbûk olmayıp bizzât illeti-ûlânın halkına istinâd ettiğini anlatmaktadır. Böyle olmasaydı "tevellüd bizâtihî" ta'bîri bir tenâkuz olurdu. Şu halde ilim nâmina birinci ma'nâca hârikayı inkâra ne kadar mecbûr iskey ikinci ma'nâca bizzât illet-i ûlânın idâresine istinâd eden hârikayı kabûl ve tasdîka da o kadar mecbûruz. Demek oluyor ki biz o nâ-mütenâhî hârikaları ilmen iki cihet-i ittirâd mülâhaza ederek tasnîfe tâbi' tutmak imkânına da mâlikiz:

1. İllet-i mütevassitayı te'sîs eden ilk hârikalar.
2. İllet-i mütevassitanın hudûd-i tahavvül ve tekâmûlunu gösteren son hârikalar.

[52] İşte vücûd-ı mükevvenât biri mebde'de diğerini müntehâda olmak üzere bu iki sınıf hârika ile muhâtdır, bizim ilimlerimiz de bu iki had arasında deverân eden ittirâdlâ alâkadardır. Bunun içindir ki biz ilimlerimizin mebde' ve müntehâsında bir şühûda ihtiyâc his ederiz. Çünkü ittirâdlar ulûm-ı nazariye ve fikriyemizi tatmîne kâfi geldiği halde bu hârikaları, bu teğâyürleri ancak bîl-müşâhede ahz edebiliriz. Ulûm ve fûnûnda tecrübe tarîkinin ehemmiyeti de bundan münbe'isidir. Mûcerred ittirâd-ı tabî'at kânûnu ilmimize kâfi olsa idi akl-ı hadsimiz müşâhede ve tecrübe-i hâriciyeden müstağni olarak bütün ulûm-ı kâinâtı ihâtaya kifâyet ederdi. Fakat vücûdun tarafeyindeki bu hârikalar bizi mütemâdiyen müşâhede ve tecrübeye mecbûr eylemektedir. Bunların birincileri ademî olan ittirâdâtda, ikincileri de vücûdu olan ittirâdâtta tahavvül ve teğâyür ifâde eden hâdisâtırlar.

İlmimizin kuvvet ve kıymeti ittirâdâtın kıymet ve kuvvetiyle mütenâsib olduğu şüphesizdir. Ve bundan dolayı ilim adamlarının umûmiyetle muhâfazakâr oldukları inkâr edilemez. Ve yine bundan dolayı ehl-i ilmin herhangi bir teceddüd ve hârika da'vâsı karşısında ibtidâen şüpheye düşmesi bir hakkıdır. Fakat bunun böyle olmasası alelumûm havârîki inkâr ederek sâha-i imkânı câmid bir ittirâdin yedd-i tahakkümüne teslîm etmeyi icâb ettirmez. Ehl-i ilim aynı zamanda illet-i ülânın kudretine ve sâha-i imkânın vüs'atine inanır, terakki ve tekâmülü gâye-i emel bilir. Halbuki her hatve-i terakki ittirâd içinde bir ma'nâ-yı hârikayı tazammun eder. Ehl-i ilm bütün ittirâdâtı hazf eden ve mâzî ile bütün alâkalarını kesmek isteyen hevâî bir mütecedded olamazsa da terakkiye karşı da doymak bilmeyen bir hîrs-ı iştihâtaşır, o muhâfazakâr iken aynı zamanda terakki-perverdir.²⁾ (لَا يَرُكَ لِي فِي صِبَّةٍ لَمْ ازْدَدْ فِيهِ عِلْمًا) hadisi muktezâsına ilmini tezyîd edemediği her sabâhını hayır ve bereketden ârif bulur. Ve bu şevk ile hakikî birer hârika olan her hatve-i tekâmül onun terakkiye masrûf olan irâdesini tehyîc eder. Ve bu sûretle yalnız halde değil ezmine-i selâsenin hepsinde yükselmek ister. Onun için hakikî âlim belletmeyi sevdiği kadar bellemeyi de sever, ve ilme verdiği ehemmiyeti kadar amele dahi ehemmiyet verir. Çünkü sırr-ı hilkat ilim ile irâdenin, ittirâd ile teğâyürün, âhenk-i vahdetindedir.

İkinci ma'nâca hârikayı inkâr meyli, illet olarak ahz edilen bir vâki'-i mütekaddimenin kânûn ittirâdi müntekiz olmak korkusundan münba'isidir. Ve bir sebeb-i ilmî ile ahz ettiğimiz bir illetin, bir kânûnun ittirâdını evhâm ile tahalluf ve intikâzdan vikâye etmek de bizim bir hakkımızdır. Lâkin bu hak mutlak değildir. Biz onu

evhama karşı müdâfa'a ederken ciddî vâki'ât karşısında tevkif etmek hakkına da mâlikiz. Biz biliriz ki, hakikatde ilel ve kavânîn-i mücerrededen hiç biri külliyyet-i mutlaka ile cârî değildir. Meselâ makinanın hareket kânûn-ı mücerredî, mukavemet, delk ve temâs kânûnlarının müzâ-hamesine ma'rûzdur. Meselâ bir câzibe illetinin karşısında bir dâfi'a illeti ahz-i mevkî' eder. Ve buradan müsâdemâ kânûnları istîhrâc olunur. Demek ki bizim mahkûm-ı ilmîmiz olan ilel ve kavânînin her biri karşısında bir zidd-i mukâbili vardır. Kuvâ-yı cüz'iyyeden her birinin bir mukâbili ile tevkif ve tevakkufu veya tahâvîl ve tahavvûlü de bir kânûn, bir âdet-i câriyedir. Bir ateşin, bir harâretin yakması kânûn ise hilkatde onu tevkif eden esbâb ve avâmil de vardır, aynı hararetin ziyâya, hayâta ınkılâbı da bir kânûndur. Bu misillerden şunu istinbât edebiliriz ki bizim kâinât-ı hâdice içinde illet olarak ahz ettiğimiz şeylerin hiç birisi bizâtihî illet-i hakîkiye-i mutlaka değildirler. Eğer öyle olsa idi hiç birinin te'sîrini bir mukâbili ile tevkif edemez ve hiçbir derdimizi tedâvî eyleyemezdik. O hâlde sırr-ı hilkat bu ilel-i mutavassita ve kavânîn-i mütekâbilede değil illet-i ülâdadır. Te'sîri aslâ tevkif edilemeyecek olan müessir ancak fâ'il-i muhtâr olan Hak Te'âlâ'dır. Ve binâenaleyh ilel-i mutavassita'nın icâbatını tevkif ederek kendini her an göstermekte olan irâde-i Hakk'ın yarattığı hârikaları tasdîk etmek dahi ilmin bir vazîfesidir. İlmimiz ne kadar yükselirse bu vazîfemizde o kadar büyüyecektir. mâdem ki bu ilim, burada ve bu hârika vardır, elbette mu'cize ve nübüvvet de vardır. Ve târîhin şehâdetiyle bîl-müşâhede vardır. Ve o bir sun'-ı beşer değil, bir sun'-ı ilâhîdir.

BEŞERİN REHBER-i MES'ÛDİYETİ

(مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهِ³⁾

Tercümesi:

"İyilik eden kendine, fenâlik eden de kendine eder."

Evet bu dünyâda her kazancımız ve her ziyanımız kendi efâlimizin semeresidir. Ezvâk ve âlâmımız kendi eserimizdir. Sukût ve i'tilâmımızdan kendimiz mes'ûlüz. bahtiyârlığımız veya bedbahtlığımız, rif'at veya zilletimiz, terakki veya tereddîmiz kendi harekâtımızın neticesidir. Biz mebnâ-yı hayatımızın mî'mâriyiz. Fitratımızda meknûz olan mütenevî kâbiliyetler bize tâbi' ve emrimize münkâd bulunuyor. Kuvâ-yı tabî'at bizim hayrimız için çalışıyor. Yalnız bunları idâre etmek husûsunda göstereceğimiz iktidâr ve salâhiyetdir ki bunları bize müfid

²⁾ "İlmimi artırmadığım bir sabah, benim için bereketli değildir."

³⁾ Câsiye Sûresi 45/15.

veya muzırr yapar. Adımlarımızı ister yokuş yukarı, ister bayır aşağı çevirelim, bu şeylerin hepsi bizi [53] ta'kib eder. Her tarafımızda, tepemizde veya ayağımızın altında her şey, çığneyip geçdiğimiz ot yaprağından rüzgâr dalgalarına kadar hiçbir şey yoktur ki bizim için hazîne-i ni'met olmasın. Fakat her şeye meknûz olan ni'metleri meydâna çıkarmak için bizim ibzâl-i fa'âliyet etmemiz lazımdır. Bu ni'metlerden hüsn-i istifâde etmediğimiz takdirde bunlar muzırr ve mühlik olabilir. Allah'ın en büyük ni'metlerinden olan ateş ve su, hüsn isti'mâl edilmemez birer cehennem, hüsn-i isti'mâl edilirse birer cennet vücûda getirir.

Hulâsa gerek bu dünyâda, gerek ukbâda zevk ve elem, sürûr ve keder, ziyâ ve zulmet ancak kendi efâlimizin gölgeleri, kendi a'mâlimizin akışlarından ibâretdir.

Yukarıya derc ettiğimiz âyet-i Kur'âniye, filhâkika, başlı başına öyle mu'azzam bir düstürdur ki ona göre tanzîm-i hayatı edecek olursak dünyânın bütün esnâm-ı azameti ya bizim seviyemize düşer veya bize hâdim olur. Bu düstûr, düstûr-ı fa'âliyetdir. Kendini bilmek, kendine hürmet etmek bu düstûru kabûle vâbestedir.

İnsan ya celb-i menfa'at, ya def-i mazarrat için başkasına başını eğmeye alışmıştır. Zaman olur ki insan kuvâ-yı tabîati, hayır ve şerrin hâkimi zannetmiş ve bu yüzden türlü türlü putperestlikler, ağaç ibâdeti, taş ibâdeti, yıldız ibâdeti, anâsır ibâdeti vücûd bulmuştu. zaman oldu ki hüsn-i tâli' veya sû'i tâli'ini gayr-i kâbil-i idrâk birtakım mevcûdiyetlere atf eden insan birtakım hurâfelere, cinlere, perilere, hayatıtlere, rûhlara ibâdeti muktezî birtakım bâtil akideleri meydâna çıkarmıştır. Murûr-i zaman ile insan, makâsidini tahakkuk ettirmek emeliyle hem-nev'i olan insanlara nasb-ı nigâh etmeye başladı. Bu hatt-ı hareket insanın hüsn-i haysiyetini kırdı. Onu başkasına münkâd ve müsehhâr bir mevcûdiyet hâline getirdi. Ve bin-netice nefse i'timâd hissinden mu'-arrâ kıldı. insan kendi kâbiliyetlerini işleteker halâs ve necâtını te'mîn etmeye çalışmadan mahrûm kaldı. İnsanlar kâbiliyetlerini işletemediğinden bunlar meflûc oldu. İnsanın dimağını kesîf bulut tabakaları istîlâ etti. Artık bir şey göremez oldu. İnsanın inânı kendisi gibi birtakım insanların eline geçmişti. Böylece insan insanlığını zâyi' etmiş hayvân gibi suraya buraya sürülmeye başlamıştı.

İnsanları böyle bir seviyeye düşmekden kurtarmak için Kur'ân-ı Kerîm bir mesel ile müslümanların nazar-ı dikkatini mu'azzam bir hakikat-i ahlâkiyyeye celb etmiştir. Fakat ne elîm bir bedbahtlıkdır ki müslümanlar Kur'ân-ı Kerîm'i papağanlar gibi tekrar etmekde olduklarından bu dersi idrâk edemiyorlar, kendilerini hakikî insanlık seviyesine yükseltecek bu me'ânî-i celîleyi te'emmûl et-

miyolar. Kur'ân-ı Kerîm buyuruyor ki: ⁴ (عَلَى وَجْهِهِ أَهْدَى أَمْنَ يَمْشِي سَوِّيًّا عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ) Ya'nî: Acaba yüzü koyn giden mi daha doğru gidiyor, yoksa doğru yolda dimdik giden mi?"

Bu kelimât-ı ilâhiyye, hilkatin yekdiğerinden ayrı olan iki nev'ine, boyunları ve kafaları yere doğru eğili olan dört ayaklı hayvânlarla başı omuzlarının üzerinde dosdoğru duran insanlara işaret etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'in murâdını düşününüz? Boyunuzun şekline, gözlerinizin ve kulaklarınızın vaziyetlerine dikkat ediniz ve bunlarla hayvânların bu a'zâsını mukâyese ediniz. Sonra da aradaki farkı derpiş ederek bu farkı vücûde getirmekdeki maksad-ı ilâhiyyeyi te'emmûl ediniz. Bir hayvân semt-i re'se doğru uzun bir mesâfeyi göremez. Halbuki insânin ufku hudûdsuzdur. Hayvanın boyunu onun sağdan veya soldan uzak mesâfeler görmesine müs'aade etmez. Fakat insanın boyunu suhûhetle inhinâ ettiğinden her tarafı görebilir. Bundan dolayıdır ki bir atı doğru yolda götürmek için mutlakâ inânı bir insanın elinde bulunmalıdır. Yazık o biçimreler ki kendilerine ihsân olunan bütün kâbiliyetlere rağmen inânlarını başkalarına teslîm eder ve hayvânlar gibi onların eliyle sürürlür!... Maalesef müslümanlar, ahlâk, a'mâl, seciyye hulâsa hayatın her safhasında husûsiyetlerini zâyi' ettiler. (صِنْغَةَ اللَّهِ) dan = [Allah'ın boyası, Allah'ın verdiği renk] tecerrûd ederek başkalarının çirkin renklerini almaya heves etmeye başlıdilar. Buna ister medeniyet deyiniz, ister başka bir şey deyiniz ve bu gidişi, Kur'ân-ı Kerîm'in buyurduğu gibi yüzü koyn bir gidiştir. Seviyye-i insâniyyeye yükselmek için mutlakâ kendi inânınızı kendiniz idâre edecek, boyunuz vaz'-ı tabî'iyle dim dik duracak, yolunuza gözlerinizi görerek kat' edecek, dünyâ ahvâli hakkında bir fikir sâhibi olmak için kulaklarınızı kullanacak ve başkalarının sözüne köri körüne itâ'at etmeyeceksiniz.

Bunu ta'kib eden âyât-ı kerîme nazar-ı dikkati bu hâkikate celb etmektedir "Yâ Muhammed de ki: Size vücûd bahş eden, size kulaklar, gözler ve kalbler ihsân eden O'dur, Allah'dır. Ne kadar az şükür ediyorsunuz" Cenâb-ı Hakk'a şükür etmek Elhamdüllâh ibâresini tekrâr etmekden ibâret değildir. Hakikî şûkrân, Cenâb-ı Hakk'ın ihsân buyurduğu mevâhibi hüsn-i isti'mâldir. Yalnız dudakla tekrar olunan şûkrün kıymeti azdır. Cenâb-ı Hakk'ın size göz, kulak ve kalb ihsân buyurmasına mebnî ona günde bir milyon kere şükür edebilirsiniz. Fakat gözlerinizden, kulaklarınızdan ve kalblerinizden hüsn-i istifâde etmezseniz, başkalarının idâ-resine münkâd olursanız ve Allah'ın size ihsân ettiği bu ni'metlerin atâlet içindek çürüyüp gitmesine râzi olursa-

⁴ Mülk Süresi 67/22.

nız küfrân-ı ni'met edenler miyânında kalırsınız. [54] İnsanın boynunu mevzû'-i bahs ettikden sonra Kur'ân-ı Kerîm'in insana ihsân olunan gözleri, kulakları ve kalbi yâd etmesi şâyân-ı dikkat değil midir? Filhakika insanın beş hâssası içindeki kesb-i irfân husûsunda en mühim işi gören bu iki hâssadır. Basar ve sem' tabî'at-ı muhîtadan hakâik ve eşkâli toplayarak beşerin müstakbel adımlarını irşâd edecek bir irfâna tâhvîl için berây-ı muhâkeme kalbe tevdî' eder.

Hulâsa gözlerinden kulaklarından, dimağından ve kalbinden istifâde etmeyi bilmeyen bir adam Kur'ân-ı Kerîm'in beyân buyurduğu vechle süflî bir fasîleye, hayvânın derekesine düşer. Böyle bir insan başkaları tarafından sevk olunur, başkalarının boyunduruğu altında yaşar, başkalarının yükünü taşımakla imrâr-ı hayatı eder. Böyle bir insan gece gündüz çalışır, fakat mesâ'isinin semeresinden başkaları müstefîd ve mütene'im olur. Böyle bir insan kuvvet-i lâ-yemûtunu mihnetle kazanır, fakat bütün alın teri, onu sevk edenlerin kesesine altın olarak akar. Bugün yeryüzündeki müslümanlar, içinde yüzdükleri tûfân-ı mesâibden bîzârdırlar. Müslümanlar satvetlerini, azametlerini, şan ve şereflerini zâyi' etmişler, bu müdhîş ziyan karşısında ağlıyorlar. Müslümanlar düşünmüyorlar ki bu inhitâti yabancı eller vücûda getirmemiştir. Satvet-i İslâmîyye'nin inhidâmından ecnebîler mes'ûl değildir. Hayır, bu bünyân-ı satvet, zâten çatırıldı yordu. Fırsatdan istifâde etmek isteyenler ona son darbeyi indirdiler. Müslümanlar çokdan beri kendilerini düşünmeyi unutmuşlardı. Sefil birtakım ihtirâsâta zebûn olan müslümanlar çokdan beri görmek ve işitmek kuvvetlerini zâyi' etmişlerdi. Başlarına gelen felâketlerin sebebi budur. Kur'ân-ı Kerîm'in ifâde ettiği kânûn-ı tabî'at: "Bir insan ne kazanırsa kendi nefsi için kazanır. Fenâlik işlerse o da kendi nefsine âiddir." Kânûn-ı tabî'at insanlar arasında fark gözetmez, herkese siyânen intibâk eder. Biz, bu kânûnun mahkûmuyuz. On üç asır evvel Kur'ân-ı Kerîm bize teblîğ etti ki: "Bir kavîm kendininki değiştirmedikçe Cenâb-ı Hak onun hâlini değiştmez." İrâde-i ilâhiye bizi suçu buldu ve müstehak olduğumuz cezâya bizi çarptı.

Bu sûretle âyet-i Kur'âniyye beşeriyyete düstûr-ı fa'âliyeti irâe etmiştir. Cenâb-ı Hak bize öğretiyor ki, ne kazanırsak, yahut başımıza ne gelirse kendi harekâtımızın neticesidir. Beşeriyyete bundan daha hayırlı bir teblîğ geldi mi? Bu âyet-i kerîme hürriyet-i beşeriyyenin berât-ı kudsîsidir. Bu âyet-i kerîme insanları sayısız hurâfelerin zincirlerinden kurtarıyor, insanda nefse i'timâd ve istiklâl-i rûhunu nefh ediyor, insanların uyuklayan fa'âliyetini tahrîk ediyor, hepsini meydân-ı sa'ye çıkarıyor, insanın kalbini sahte ümidlerin, sahte korkuların kâffesinden

tathîr ederek ona mükemmel bir hoşnudî bahş ediyor. Bu sâyede insan, kendine i'timâd-ı tâm besleyerek çâşismaya başlıyor. Bir insan hayır ve şerri başkalarından bekledikçe muvaffakiyetin en zarûrı läzimesinden, nefse i'timâd hissinden tecerrûd eder. Böyle bir insanın bütün hedef-i mesâ'isi, muhayyel birtakım efendilerin iltifâtını kazanmakdan ibâret olur. Ne yaparsa yapsın bütün mesâ'isi hiçbir fâide vermez. Binâenaleyh böyle adam kendini yormakdan ictinâb eder ve ancak zevk-i süflisini tatmîn edecek şeylere vakf-ı hayatı eder. Böyle bir tarz-ı tefekkürün netîcesi ne olabilir? Bütün fa'âl kuvvetlerin izmihlâli, türlü türlü zilletlerin revâci.

Nefse i'timâd hissinden mahrûm olanların hâli bundan ibâret değil midir? Halbuki Kur'ân-ı azîmşâşının âyât-ı kerîmesi hiçbir kazanç veya haşarımızda, hiçbir zevk veya elemimizde herhangi bir unsur veya hâdise-i tabî'iyyenin, güneşin, kamerin, ağaçın, yahut hiçbir insانın, râhibin, zâhidin, velînin, hemşehrînin, hükümdârin âmil olmadığını, münhasıran bizim âmil olduğumu zu beyân buyurmaktadır. Cenâb-ı Hak her şeye bir had ta'yîn etmişdir ki o haddi tecâvüz edemez. Bir şeye bir haddin, bir mikyâsin ta'yîni hüsn-i netîceye müeddî olur. Halbuki aynı şeyin diğer bir nisbeti fenâlığı intâc eder. Müslümanlık'da takdîr mes'elesinin felsefesi bundan ibâretdir. Hayra veya şerre müeddî olan takdîrât ya vahy-i ilâhî ile bize bildirilmiş, yahut ilim ile anlaşılmıştır. Her iki sûretle ihrâz edilen nûr-ı irfân ile mukadderâtımızı idâre etmeliyiz. Ne ekersek, şüphesiz onu biçeriz. Hayır, hayatı tevlîd eder. Şer de şerri. Sunu hâtırımızda tutmalıyız ki bu vâsi' kâinâtta bizim için hayır ile mahmûl olmayan bir şey yoktur. Bir şeyi iyi veya muzır yapan bizim hatt-ı hareketimizdir.

Elhâsil her şey bizim â'mâlimize vâbestedir. Hayır ve şer, gölgemiz gibi a'mâlimizi ta'kîb eder. Cenâb-ı Hakk'ın bize teblîğ ettiği düstûrlar budur. Kendi kâbiliyetlerimize i'tikâd etmeliyiz Hiçbir kudret-i beşeriye bizi izrâr edemez. Biz başkalarına hâdim olmak için yaratılmadık. Hâkim ile mahkûm aynı müsavât şerâiti dâhilinde dün-yaya gözlerini açarlar ve bu fânî ikâmetgâhdan aynı sûretle müfârakat ederler. Mahkûmîyet ve zillet ancak kendi amellerinin fânî gölgeleridir. Cihânda her zerre bizim hayrimiza hâdimdir. Fakat her zerrede meknûz olan ni'am ve hayrâtдан müstefîd olmak için teşebbüs edeceğiz.

İşte Kur'ân-ı hakîmimizin hulâsa-i teblîğâtı budur. Bu teblîğât beşeriyyet için lâ-yetenâhî bir menba'-ı hayr u bereketdir. Bu teblîğât ile kuvâ-yı beşer a'zamî inkişâfa nâil olur. Hayatın rehberi olan esâs, bu esâs-ı fa'âliyet, bu düstûr-ı hareket olmazsa beşerî kâbiliyetler inkişâf-ı tâmma mazhar [55] olmaz. Fitrat-ı beşeriyyede münde-

mic olan kuvâ fa'âliyete başlayınca dünyâyi hayret-engîz bir tahavvüle mazhar eyler. Tabî'atin zafer kuvvetleri o zaman keşf olunur, mûrâkabe edilir, cihânın bütün hâzâni meydâna çıkarılır. Böyle bir insanadır ki ıstılâhât-ı dînîyyede melek tesmiye olunan muhtelif kuvâ-yı tabî'iyye arz-ı teslimiyet eder. Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerîm'inde Allah'ın Âdem'e bütün eşyanın esâsların ta'lîm, sonra bütün meleklerin kendisine secede ettiğini beyân buyuruyor!...

Hoca Kemâleddin

Mütercimi: Ömer Rıza

YENİ HUKÜK-ı ÂILE

Lâyihası Hakkında Mütâle'ât

2

6. Madde: "Sinn-i izdivâci idrâk edip de henüz sinn-i rüşde vâsil olmayan hâtib ile mahtûbe velîlerinin muvâfakati olmaksızın izdivâc için hâkime mûrâca'at ederlerse hâkim keyfiyeti velîlerine tebliğ eder. Târih-i tebliğden i'tibâren on gün zarfında velî i'tirâz etmediği veya i'tirâzi vârid görülmendiği takdirde izdivâclarına izin verir."

Bu madde ahkâm-ı fikhiyyemiz nokta-i nazarından cây-ı tedkikdir. Bir kere bilcümle mezâhib-i İslâmiyye'ye göre âkil ve baliğ olan bir erkek ehliyet-i nikâhi tamamen hâiz olduğundan onun izdivâcında velîsinin muvâfakatini, adem-i i'tirâzını taharrîye hukûken lüzûm yokdur. Bâliğa-i âkilenin nikâhi ise evvelce de beyân olunduğu üzere beyne'l-eimme ihtilâflı bir mes'eledir.

Elyevm muhâkemedede mâ bihi't-tatbîk olan ahkâma nazaran bâliğ-ı âkile emr-i nikâhında ehliyet-i kâmileyi hâizdir. Nikâhim sihhat ve nifâzi husûsunda velîsinin izni şart değildir.

Müctehidîn-i izâmdan bir kısmının bu bâbdaki ictihâdına gelince: Velî, nikâhin rüknüdür, velînin izni, akde tevellisi lâzımdir. Bu lüzûm ise yalnız sinn-i rüşde vâsil olmayan kadınlar hakkında değil, her hangi bir yaşda bulunursa bulunsunlar bil-umum kadınlar hakkında cârîdir.

Halbuki altıncı maddede yalnız sinn-i rüşde vâsil olmayanlar hakkında velînin muvâfakatını, i'tirâz edip etmediğini taharrîye lüzûm gösterilmiş, ve bu lüzûm erkeklerin izdivâcına teşmîl edilmiştir. Hâkime mûrâca'at ise herhalde mecbûrî bulunmuştur.

Filhakika akd-i nikâhdan evvel velînin keyfiyetden haberdâr edilmesi insanî, ahlâkî, ictimâî nukât nazarından şâyân-ı temennîdir. Bâ-husûs kadınların emr-i nikâhlarını velîlerine tefvîz etmeleri terbiye-i İslâmiyye îcâbâtindandır. Kadınlar sinn-i kemâle erseler dahi şerâit-i

hayâtiyeleri, keyfiyet-i fitriyeleri muktezâsına erkekler kadar âkîbet-bîn, ahvâl-i ictimâ'i yeye vâkif olamayacaklarından velîlerinin re'yini istihâsâl etmeden akd-i izdivâcda bulunmaları savâb olamaz. Böyle bir hareket büyüklerine karşı hürmetsizliği mûcib olur, ahlâken şâyân-ı ta'yîb görülür, kendi menfa'atlerine de elvermez. Şu kadar var ki ahlâken müstahsen olan bu cihet kadınlar hakkında bir mecbûriyet-i hukûkiye tevlîd etmemelidir. Böyle bir mecbûriyet onların ehliyet-i tasarrufiyelerini pek ziyâde takyîd edeceğinden zamanımızın telâkkiyâtiyla da kâbil-i te'lîf olmasa gerek.

Kadınların izdivâclarına müsâ'ade istishâli için mürâca'atlarına gelince: Bu, mezheb-i fikhiyyemize nazaran -muvâfîk-ı ihtiyât olması i'tibâriyle- müstahsen olabilir. Fetâvâ-yı Hâniye'de deniliyor ki: "Velîsi olmayan bir kadın ihtiyâta ri'âyet etmek isterse tezvîvüç edeceği zaman hâkime mûrâca'at eder, hâkim -mâni'-i nikâh bir hâli olmadığı takdîrde- onu ya bizzât tezvîc eder veya izdivâcına izin verir; velîsi olup da kendisini tezvîcden imtinâ' ettiği takdîrde de izdivâcına hâkim izin verebilir."

Mezheb-i Mâlikîye'de ise bu mûrâca'at bazan vâcib olur. Kütüb-i Mâlikîye'den *el-Ameliyâti'l-Âmme*'de deniliyor ki: "Bir kadın izdivâc için hâkime mûrâca'at ederse velîsi olup olmadığını hâkim sorar, bu ciheti tâhâkik etmeksiz onu tezvîc edemez. Eğer velîsi olmadığı komşularından ve sâireden âdil kimselerin haberleriyle sâbit olursa o zaman onu hâkim tezvîc eder. Velîsi olup da tezvîcden imtinâ' ettiği takdîrde ise hâkim velîyi huzûruna celb eder, velî tezvîcden yine imtinâ' ederse kendisinden sebeb-i imtinâ'ını suâl eder. Dermiyân edeceği sebebi savâb görür ise kadını velîsine terk ederek tezvîcine icbâr etmez, savâb görmezse onu tezvîc için birini tevkîl eder."

Elhâsil mezheb-i Hanefî'ye göre velîsi olmayan bir bâliğ-ı mükellefenin hâkime mûrâca'ati mücerred bir emr-i ihtiyâtîdir, herhalde lâzım değildir. Mezheb-i Mâlikîye'de ise bu mûrâca'at, velînin ademi veya tezvîcden imtinâ'ı takdîrinde vâcibü'r-ri'âye bir mes'eledir. Çünkü mezheb-i Mâlikî'de kadınların akd-i nikâhları velîlerine âiddir. Velîleri olmayan kadınların tezvîci ise velâyet-i âmmeyi hâiz olan hükkâma râci'dir.

Ma'ahazâ bu bâbdaki lüzûm-ı şerî'î yalnız kadınlarla münhasır olup öyle sinn-i rüşd ile ve sâire ile mukayyed değildir.

Görülüyör ki işbu altıncı madde hey'et-i umûmiyesi i'tibariyle akvâl-i fikhiyyemizden hiç birine tevâfuk etmiyor. Bu madde, Fransa kânûn-ı medenîsinin [56] madde-i mahsûsasına tevâfuk etmektedir. Fransa muharillerinden A. Galyez ile A. Hes'in ictimâ'iyyâta âid eserlerinin tercümesinde deniliyor ki: "Fransa'da son sene-

lere kadar sinn-i rüşd kânûnen 21 idi. Fakat delikanlılar evlenmek için ana ve babalarının veya büyük ana ve babalarının muvafakatinden ancak yirmi beş yaşından sonra müstağnî olabilirlerdi... Bugün ise genç kız ve genç erkekler sinn-i rüşdden i'tibâren kendilerine hayatı arkadaşı seçmek hakkına mâlikdirler, onların sûret-i mahsûsada ve resmîyede ifâde edilmiş muvâfakatleri olmazsa nikâh, keen lem yekündür.

Madde: 7 “Mecnûn ile mecnûne kimse tarafından tezvîc edilemez.”

Bu madde itlâkına nazaran âhkam-ı fîkhiyyemize muhâlifdir. Elyevm mehâkimde düstûrû'l-amel olan fîkh-ı Hanefî'ye nazaran mecnûn ile mecnûneyi velîleri bizzât tezvîc edebilirler. Bunların tezvîcine kimse mâni' olamaz ve bu tezvîc için herhalde bir zarûret mevcûd olup olmadığı taharrî edilemez. Bu cihet, velîlerin takdîrine muhavveldir.

Mezheb-i Şâfi'iyye'de ise sağır olan mecnûnun adem-i ihtiyacına binâen velîleri tarafından tezvîci câiz değildir. Mecnûn-ı bâliğin tezvîci ise bir hâcetin tahakkukuna vâbestedir, hâcet bulunmadıkça bunun tezvîci de câiz olamaz. Mecnûneye gelince: sağıre olsun olmasın bir maslahat-ı zâhire bulunmadıkça velîleri tarafından tezvîc edilemez. Böyle bir maslahat bulunduğu takdîrde ise tezvîci câiz olur.

Görülüyor ki mecnûn ile mecnûnenin tezvîclerinin ale'l-itlâk men' edilmesi âhkâm-ı fîkhiyyemize tevâfuk etmiyor.

Vâki'â mecnûn ile mecnûnenin nikâhlarından beklenilecek mühim bir fâide-i ictimâ'iyye mutasavver değildir. Belki bunların nikâhları birçok def'a faide yerine mazarrat tevlîd eder. Ma'ahazâ bunların ihtiyâcât-ı mübrîme-i hayatıyyelerini düşünmek de lâzîmdir. Acaba bazan bunlarına te'ehhülleri için mühim bir zarûret tahakkuk edemez mi? Acaba bunların ni'met-i izdivâcdan sûret-i mutlakada mahrûm bırakılmaları felâketlerini bir kat daha teşdîd etmez mi?. Hâsılı düşünülecek bir mes'ele.

8. Madde: “Ateh ve belâhet ashâbinin izdivâclarına velîlerinin izni munzam ve zarûret mütehakkak olmak şartıyla taraf-ı hâkimden müsâ'ade olunur.”

Bu madde de âhkâm-ı fîkhiyyemize tevâfuk etmektedir. Ahkâm-ı şer'iyyemize nazaran ma'tûh ile ma'tûhe sabî-i mümeyyiz hükmünde bulunduklarından bunların izdivâclarında yalnız velîlerinin izin ve icâzeti şartdır. Velîleri bunları bizzât tezvîc edebilirler; bunların te'ehhülleri için behemehal bir zarûretin tahakkuku lâzım değildir, bu ciheti takdîr etmek velîlere âid bir mes'eledir. Hâkimin müsâ'adesi ise bir emr-i idârî olup akdin sihhat ve fesâdiyla alâkadâr değildir.

Her belâhatin ateh derecesinde olup aynı hükme tâbi' tutulması ise şâyân-ı tedkik diğer bir mes'eledir.

9. Madde: Nikâhda velî ale'l-terfîb baba, ana, baba babası, ana babası, amca ve dayıdır.”

Bu madde de ahkâm-ı şer'iyyemizle kâbil-i te'lîf değildir. Ma'lûm olduğu üzere elyevm muhâkemedede düstûrû'l-amel olan ahkâm-ı fîkhiyyemize nazaran nikâhda velî evvelâ binefsihî asabe olan -ya'nî kadınların tavassutu olmaksızın taht-ı velâyetdeki kimselere neseben muttasil bulunan, erkeklerdir. Bu erkekler dört sınıfıdır: Fürû', usûl, cüz-i eb, cüz-i ced.

Bunlardan sonra ana, ana anası, kız ile zevî'l-erhâm denilen sâir akrabâ ve en nihâyet hâkim sırasıyla hakk-ı velâyeti ihrâz ederler.

Bu mes'ele, İmâm-ı A'zam ile İmâm Yusuf hazretlerinin ictihâdlarına müsteniddir. Bu iki Müctehid-i A'zam ⁴ (وَانْكِحُوا الْأَيَامِي مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ) âyet-i celîlesindeki emrin, hem asabâta, hem de sâir akrabaya müteveccih olduğunu nazar-ı i'tibâre alarak ol vechile ictihadda bulunmuşlardır.

Fakat İmam Muhammed, Hazret-i Ali'nin ⁵ (النَّكَاحُ إِلَى) kavliyle istidlâl ederek velâyet-i nikâhin asabâta münhasır olduğu ve asabâtdan kimse bulunmayınca tezvîc kâsırîne mezun olan hukkama intikâl edeceği re'yinde bulunmuştur. Sâir mezâhib-i İslâmiyye eimmesinin bu husûsdaki ictihâdları da buna karîbdir. Şu kadar ki sağır ve sağırenin tezvîclerinde hakk-ı velâyet, İmâm Mâlik ve Ahmed b. Hanbel hazretlerine göre yalnız pedere, İmâm Şâfi'i hazretlerine göre de peder ile li-eb cedde âiddir. Bunları başka velîler tezvîc edemezler.

Görülüyor ki dokuzuncu maddenin ta'yîn ettiği velâyet tertibi mezâhib-i İslâmiyye'den hiç birisine tevâfuk etmiyor. Bu maddeye nazaran amca, dayı velî oluyor da kardeş velî olamıyor.

Bu mes'ele fikhen mühim netâyic tevlîd eder. Ahkâm-ı fîkhiyyemize nazaran derecesi karîb olan velî mevcûd oldukça derecesi ba'id olan velîler yabancı hükmünde kalır. Binâenaleyh kâsırînden birini, meselâ bir ma'tûhu li-eb ceddi, veya kardeşi duruyor iken vâlideyi veya dayısı tezvîc etse bu nikâh ceddin veya kardeşin icâzetine mevkûf olmuş olur. Eğer bunlar akd-i vâki'a icâzet verirlerse nâfîz olur vermezlerse keen lem yekün olarak tarafeyinin zevciyet üzere bekâları meşrû' olmaz.

Halbuki bu maddeye nazaran li-eb ceddin veya kardeşin adem-i icâzetine rağmen [57] nikâhin sihhat ve

⁵ "Aranızdaki bekârları, kölelerinizden ve câriyelerinizden elverişli olanları evlendirin." (Nûr Sûresi 24/32).

⁶ "Evlendirmek asabeye, sülâleye aittir."

lüzümuna hüküm edilerek tarafeyinin zevciyet üzere devâmi meşrû' addolunacaktır.

8. Madde: "Bir erkek ile beynlerinde karâbet-i nesebiyye bulunan zî-rahm kadınların nikâhi müebbeden memnû'dur. Bu kadınlar dört sınıfıdır:

Birincisi: Erkeğin vâlidesi ve ceddeleri

İkincisi: Kız evlâd ve ahfâdi

Üçüncüsü: Ale'l-ıtlâk kız kardeşleri ve kardeşlerinin kız evlâd ve ahfâdi

Dördüncüsü: Ale'l-ıtlâk ammeleri ve teyzeleridir."

11. Madde: "Bir erkek ile beynlerinde razâ'en karâbet bulunan kadınların tezvîci madde-i sâbıkada muharrer zî-rahm mahrem kadınlar gibi mü'ebbeden memnû'dur."

12. Madde: "Bir erkek ile aralarında musâheret bulunan kadınların tezvîci mü'ebbeden memnû'dur. Bu kadınlar dört sınıfıdır:

Birincisi: Gelinlerdir ki erkek evlâd ve ahfâdin zevceleridir.

İkincisi: Kâim analardır ki zevcesinin anası ve ale'l-ıtlâk cedleridir.

Üçüncüsü: Üvey vâlideleridir ki babasının ve dedesinin zevceleridir.

Dördüncüsü: Üvey kızlarındır ki zevcesinin kızları ve zevcesinin evlâd ve ahfadının kızlarındır. Lâkin bu dördüncü sınıfda memnû'iyet için zevceye takarrub etmiş bulunmak lâzımdır."

13. Madde: "Neseben veya razâ'en yekdiğerine mahrem olan iki kadını nikâhda cem' etmek memnû'dur."

14. Madde: "Başkasının menkûhası veya mu'tedesiyle izdivâc memnû'dur."

Bu beş madde ahkâm-ı şer'iyyemize muvâfikdir. Şu kadar var ki ahkâm-ı fikhiyyemize nazaran nikâhi memnû' olan kadınlardan bir kısmını ihtiyâ etmemektedir.

Malum olduğu üzere nikâhi harâm olan kadınlara lisân-ı şer'de muharremât denir, hürmet, esbâbinin devâmine ve adem-i devamına binâen iki kısımdır: Hürmet-i mü'ebbede, hürmet-i muvakke.

Hürmet-i mü'ebbedeyi mûcib sebebeler: Karâbet-i nesbiye, razâ', musâheretdir. İşte onuncu, on birinci, on ikinci maddeler bu üç sebebden nâşî harâm olan kadınları göstermektedir. Ancak ahkâm-ı fikhiyyemize nazaran musâheret, mukârenet-i meşrû'a ile sâbit olduğu gibi gayr-i meşrû' mukârenetler ile de tahakkuk eder. Binâenaleyh bir şahıs kendi müzniyesinin kızını alamaz, bu kız gerek kendi mukârenetinden ve gerek başkasının mukârenetinden hâsil olmuş olsun.

On ikinci maddede ise musâheret sebebiyle nikâhi memnû' olan kadınlar dört sınıfia hasr edilmiş olduğundan gayr-i meşrû' mukârenetler sebebiyle hürmet-i

musâherenin sübütü kabûl edilmemiş oluyor. Binaenaleyh bu läyihaya nazaran bir şahıs için kendi müzniyesinin kızını veya anasını almak kâbil oluyor. Velev ki o kız kendi mukârenetinden vücûda gelmiş olsun. Bittabi' bu kızı kendi ogluna da alması mümkün oluyor.

Maamâfîh bu cihet, mezheb-i Şâfiîye tevâfuk ediyor. Çünkü imâm-ı müşârun-ileyhin ictihâdına göre zinâ ile hürmet-i müsâhere sâbit olmaz. Şu kadar var ki bu ictihâd hakkında pek kuvvetli edilleye istinâden fukehâyi izâm tarafından i'tirâzât, serd edilmişir.

Garb kânûnlarının bazıları da zinâ ile musâheretin sübütunu kabûl etmektedir. Nitekim Alman kânûn-ı medenîsinde "Biri diğerinin peder veya vâlidesiyle veya hut sâir usûl ve fûrû'undan birisiyle münâsebat-ı gayr-i meşrû'ada bulunmuş olan eşhâs beynde nikâh akd olunamaz" deniliyor.

Hürmet-i muvakke yi mûcib esbâba gelince bunlar da kütüb-i fikhiyyemizde beyân olunduğu vechile dokuzdur: "Hakku'l-gayr, cem' beyne'l-mehârim, şirk, li'ân" bu cümledendir. Lâyiha ise bunlardan yalnız evvelki iki sebebi muhtevî bulunmaktadır.

KUR'ÂN'A DÂİR

Geçende "Kurân nedir?" sernâmesi altında yazdığım bir makâlede bu kitâb-ı mukaddesin insanı elvâh-ı muhâtilife-i tabî'at üzerine atf-ı lahâza-i istibsâra nasıl da'vet ve teşvîk ettiğini icmâlen arz eylemiştim. Bu husûsu birkaç misâl ile birâz tafsîl etmek istiyorum.

Biliyoruz ki tabî'atın en mühim bir mes'elesi hilkat bahsidir. Acaba insan ne zaman, nasıl ve niçin yaratılmıştır? Kur'ân insanın mebde'-i hilkati için bir zaman ta'yîn etmiyor. Bu husûsiyet de, onun sihhat-i müeddâsına başlı başına delâlet edecek bir hüccetdir. Kur'ân bazı yerinde insanın toprak veya sudan, bazı âyetlerinde mâ-i mehînden veya salsalden, ya'nî "kuru balçık"dan yaratıldığı haber vermektedir. Vâki'â bugün tecrübe过的 ma'lûmumuzdur ki insan subb-i pedereden rahm-ı mâdere düşen bir katre nutfeden tekevvün etmektedir. Fakat nutfe kandan mütevelliddir. Kan ise kilosdan hâsil madde-i lenfâviyeden mütekevvindir. Kilosun da menşei kimos olup bu da yediğimiz gıdaların midede tesâdûf ettiği mekâniki ve kimyevî bazı mu'âmelâtdan hâsildir. Gidânin ise su ile toprak sâyesinde husûle geldiğini bilmeyen var mıdır? O halde insan aslen toprak ve sudan yaratılmış demektir.

Kurân silsile-i mevcûdâta dâhil olan her şeyin bir hikmet-i vücûdu olduğu gibi, insanın da boş yere ve sebebsiz halk olunmadığını mükerrerden bildirmektedir.

Fakat niçin halk olunmuşuz? Yalnız doğmak, büyümek ve bu maksadla yiyp içmek ve nihâyet bir zürriyet bırakıp ölmek için mi dünyaya geliyoruz? Eyvah, eğer iş yalnız bundan ibâret olsaydı, [58] ben kendi hesabıma bu taşdığım hayatı çokdan i'lân-ı nefret ve belki onu bir dakika evvel ifnâya müsâra'at ederdim. Hattâ zannedersem, çok kimseler bu husûsda bana takaddüm ederlerdi. İşte böyle bir zehâb-ı bâtila düşülmemek içindir ki Kur'ân mütemâdiyen bize bilenlerle bilmeyenler hiç müsâvî olurlar mı? Gözsüzlerle gözlüler birbirine berzerler mi, diye sorup duruyor. Yani bizi enfüs ve âfâka medd-i enzâr-ı tetebbu'la hakâyık-ı eşyâyı istinbâta ve her şeyden ibret almaya sevk ediyor. O halde Kur'ân'in şu mes'eleler hakkında biz-zarûre icmâlen haber verdiği şeylerin tafsîlini kitâb-ı tabî'atle kendi nûsha-i bedenimizden araştırmak bizim uhdemize terettüb etmektedir. Hakiki bir müslüman isek, bilhâssa mufassal bir fizyoloji, mufassal bir biyoloji, derin bir psikoloji sağlam bir ilm-i ahlâk yapmaklığımız lâzımdır. Îlmî ma'nâsiyla garb-llaşmak demek, elde mikroskoplar, mîzânül-harâreler ve mi'yâr-ı kimyeviyelerle serâir-i eşyâyı teftîş etmek veya kazma ve küreklerle a'mâk-ı arzı kazip gizledikleri eski insanlarla cinsleri münkarız hayvânların bekâ-yı izâmından esrâr-ı hilkati keşfe çalışmak demektir. Îlmin böyle çalışmalara daha fevkâlâde ihtiyâci vardır. Bahs ettiğim mes'elelere temâs eden faraziyeler hiçbir vecâile kanâ'at bahş-ı efkâr olamamıştır. Ana rahmindeki yumurtacıklardan biri, nice nice fa'âliyet ve mevrûsât ile aşıldığı vakit, kendisinde meknûz olan kudret-i nâzima o mütekâsif hâlâtı o kadar mürekkeb ve o derece müste'id-i tefekkür bir şahs-ı insânîye nasıl tahvîl edilebilir? Rica ederim, biliyorsanız bize de lütfen söyleyiniz.

Hayır efendim, bu hâlen bir sîrr-ı mutlakdır. Değil bu, hastalığın, ihtiyârlığın ölümün seyr u cereyân-ı bâtinisi dahi biyolojinin henüz el sürülmemiş esrarındandır. Acaba tefekkür nâmını verdiğimiz ef'ûle-i hayatıye nedir? Acaba maddenin bir küme-i fânîye ve muvakkatesinde zâhir olan bu kadar vâsi' ve münbesit bir kudrete ne ma'nâ vermelidir? Bidâyeten meselâ Afrika'daki vahşî kabilelere mensûb efrâdda görüldüğü gibi pek çocukça şeylere uzun müddetler hakikat diye inandıktan sonra refte refte bi'l-inkîşâf nihâyet kâbiliyet-i istiksâyesini bilhâssa tecrübe ve istibsâr metodlarıyla fevka'l-had tevsî' ve tenmiye etmiş olan kuvve-i müfekkire şimdi kendi zâ-tının da ne olduğunu düşünmeye başlamıştır! Bununla beraber herhalde, insanın bu şuûn-ı gûnâ-gûn-i tabî'at içinde tesâdûf ettiği mu'ammâların en kapalısı mutlaka yine kendisidir. Hattâ ma'lûmâtımız artdıkça, bu mu'ammâ daha kapalı bir hale gelecektir. İşte bu muğlakiyyetdir ki hâlâ bazi mütefekkirleri "Her şeye bir maslahat, bir hikmet ve

bir gâye olduğunu" tasdik husûsunda tereddüde düşürmektedir. Hele pek meşhûr "Aslû'l-envâ' origine des espèces" ünvânlı kitâbin müellif-i nâmdârı Darwin'in âlemde lüzûmından fazla ıztirâb var! Mün'im ve kadir-i mutlak bir Allah'ın Firavun farelerini tirtilları yemekle ta'ayyûş etmek veya kedileri sıçanlarla oynamak üzere yarattığına inanmam. Gözün de bir maksad-ı mahsûsla halk edilmiş olduğunu teslîm için bir zarûret göremem." Yolundaki mülâhazalarını gördükçe ebbâr ve aktâr-ı muhtelife-i âlemde icrâ ettiği o pek mühim tahkikat-ı ilmiyyesine rağmen onun şu netîcayı çıkarmasına pek ta'accüb ederim. Ona Allah'ın kedileri farelerle oynamak için yarattığına inanmasını acaba kim teklîf etmiş? Vah zavallı bî-nasîb-i irfân allâme!! Fakat bu gibi şaşkıncı mülâhazalar zihnimizi hiç teşvîş etmesin, bil-akis nazar-ı tayakkuz ve intibâhimizi açsin. Mûsâ'ade ederseniz pek me'nûs bir misâl ile îzâh-ı maksad edeyim. Cebimde taşıdığım ve günde birkaç def'a çıkarıp baktığım sâ'ati pek iyi biliyorum ki bir san'atkâr i'mâl etmiştir. Bunun içindeki ince ve nâzik çarhları birbirine terkîb eden ve hep sini birkaç kapak içine koyan odur. O san'atkâr bu saatı ta'yîn-i evkât için i'mâl etmiştir. San'atkârin bu maksadını bildiğine saatin her şeyi şehâdet etmektedir. Kezalik o san'atkâr benim isti'mâl ettiğim saatden mâ'adâ altın, gümüşden, fağfûndan daha yüzlerce saat i'mâl etmiştir. Bundan başka bazı saatlere başka meziyyet ve hizmetler de vermiştir. Meselâ onlardan bazıları yalnız günün yirmi dört saatini değil, günün ismini, ayın kaçı olduğunu safahât-ı kamerle beraber gösterir. Bazı saatleri yirmi dört saat işlemek için kurduğu halde bazılarını bir ay, bir hafta, bir sene işleyecek sûretde tertîb eylemiştir. Fakat bî-çâre saatin hiçbir şeyden haberi yoktur. İnsana gelince, gerçi onun da yapılmakda, işlemekde, 40, 50, 60, 70 sene yaşamakda hiçbir dahl ü te'sîri yoksa da, tamamen saate müşâbih olmadığına da şüphe yoktur. Hakîm-i şehîr Dekart istediği kadar insanı Otomat ya'nî zâtü'l-hareke bir makinaaya varsın benzetsin. Herhalde insan o saatler gibi bî-haber yaşamak istemiyor. Kendi sâni'ini, üzerindeki muhayyer-i ukûl tertîbâti ve mükellefiyet ve me'mûriyeti ne olduğunu da anlamak istiyor. İşte ma'nâ-yı Kur'ânîsiyle basîr olmak isteyenler bu tahkikâta muvaffak olanlardır. Fakat biliriz ki bir mu'âdele-i Cebriyyeyi bin hammâl bir araya gelse ve senelerce i'mâl-i fîkr eyleseler hâl edemezler. Yalnız hâl edemezler değil, o mu'âdelenin pek mühim bir mes'eleyi tazammun edebi leceğine ihtiyâl veremezler. Binâberîn onu açtırmak için riyâzîyyûnumuzdan bir Nâdir, bir Hâmid Hüsnü, veya bir Sâlim bulmak lâzımdır. Ondan sonra da onlara i'tirâz etmek değil, teslîm olmak lâzımdır. Böyle yapılmazsa o rehnümâyân-ı hakikate hiçbir zarar gelmez, yalnız münkir ve mu'ânidlerin mahrûmîyet [59] ve hüsrânı devâm

eder. Kur'an mütenevvi' sebeplerle örümcekden, arıdan, karıncadan misâller getiriyor. Bunlardan anlıyor ve bittecrübe biliyoruz ki her sınıf mahlûk bir mu'ayyen işe meşgûl olduğu gibi hepsi bekâ-yı nev'i için muktezi tedbirler ittihâzında kusûr etmiyor ve hiç birisi tabî'atın çizdiği yoldan çıkmıyor. Yalnız insandır ki tabî'ate karşı isyân ve muhâlefete cür'et edebiliyor. Ancak tabî'at hiçbir muhâlefeti cezâsız bırakmaz, tabî'at yalnız kendi kânûnlarına riâyet edenlere zâhir ve hâdim olur. Tabî'at böyle olunca, onun fevkindeki hâlikin da vezâif-i me'mûresinden inhirâf edenlere karşı nasıl mu'âmele edeceğini ta'yîn için çok düşünmek lâzım değildir. Vel-hâsil kalesi, kapıları, bekçileri, gözcüleri, askerleri, mutfağı, fabrikası, aşçısı, makinisti, kimyageri, fotoğrafçısı, telefoncusu, sinemacısı, mahkemesi ve hâkimi.. olan memleket, vücûdumuzun te'mîn-i selâmet ve idâme-i istirâhatı için bütün bu me'mûrların vazîfelerini ihlâl etmedikden başka, o vazîfeleri sühûletle ifâ etmelerine yardım etmeliyiz. Hazret-i Kur'an bu husûsda en emîn mûrşid ve delâlimizdir.

Akşam: Mehmed Ali Aynî

MU'CİZE-i MUHAMMEDİYYE

2

Hazret-i Muhammed İran ve Yunan devletlerinin şanlı günlerini görmüş, fakat küçük bir ketîbe teşkil eden ashâbına çok geçmeden bu devletlerin İslâm hâkimiyetine ser-fûrû edeceğini tebâşîr etmişti. Peygamberimiz, hiçbir dakika cesaretini zâyi' etmedi. Tazîkât ve tecâvûzâta uğradığı, dâr u diyârını terke mecbûr kaldığı, arkadaşları mağlûb olduğu, bir deli ve bir sihirbâz telâkkî edilerek kendisiyle istihzâ olunduğu, bir arkadaşıyla birlikde gâra ilticâsi esnâsında kanına susamış düşmanlarının gaddâr ellerine düşmek tehlikesiyle muhât olduğu dakikalarda bile cesareti zerre kadar sarsılmadı. Peygamberimiz, Allah'ın onunla birlikde olduğuna kâni'di. Hâdisât da öyle olduğunu isbât etti. Kur'an-ı Kerîm'in sahifelerini çeviriniz. İslâm'ın galebesiyle intişârinin tekrar be-tekrar tebâşîr olunduğunu görürsünüz. Ne kadar şayân-ı hayretdir ki hiçbir delîl-i târihîye istinâd etmeyen birtakım hâdisâtı mu'cize olarak kabûl eden birtakım adamlar her biri tahakkuk eden bu tebâşîrâta karşı şüphelere düşüyorlar!

Peygamberimize de birtakım harikulâde hâdisât atf olunmaktadır. Fakat Hazret-i Muhammed, hârikulâdâti mi'yâr-ı hakikat olarak kabûl etmediğinden müslümlar peygamberleri tarafından yapılan havârik-ı âdâta dâir olan rivâyâtı büyük bir ehemmiyetle telâkkî etmezler.

Zâten müslümanlar arasında bu gibi hâdisâtı yapanlar az değildir. Bu gibi adamlar rûhlarını tathîr ve tezkiye ile, riyâzet ve mürâkabe-i nefş ile kerâmet tesmiye olunan bir kudret-i rûhâniyyeyi ihrâz ederler. Bu vâsita ile Şems-i Tebrîzî'nin Hazret-i Îsâ tarafından yapılan en büyük mu'cizeyi, ölüleri ihyâ mu'cizesini yaptığı rivâyet olunmaktadır. Bundan başka ahîren dâr-ı bekâya irtihâl eden Vâris Ali Şah da bu kuvvete müşâbih bir kuvvete mâlikdi.

Hazret-i Muhammed tarafından telkîn olunan akîde-i tevhîd ile şerî'at-i ilâhiyye Musevîlerden yahut Hristiyanlardan iktibâs olunmamıştır. Yahûdilere gelince Seyyid Emir Ali diyor ki:

"Mûsevîlerin kendi vatanlarında iken, peygamberleri ve mûrsidleri aralarında bulundukları halde defe'ât ile putperestliğe sukût etmelerine müeddî olan ahvâl, onları Arab putperestliğini de kabûle sevk etmiştir. Bunların Hazret-i İbrahim'in ilâhîne i'tikâd etmekle beraber onunda ulûhiyyeti hakkında maddî birtakım telkînâta saptıklarından Ka'bâ'de Hazret-i İbrahim'i yanında bir koçla temsîl eden bir heykel bulunduruyorlardı. Maamâfih Yehûdîler hiçbir vakit Hazret-i Muhammed'e üstünâl ettiğlerini iddi'â etmemişlerdir. Bu iddi'âyi ileri sürenler, Mûsevîlerle hristiyanların Hazret-i Muhammed'e üstünâl ettiğlerin söyleyenler, hristiyanlardır. O halde bu iddi'â hakkında Kibon'un ne dediğini görelim. Mûmâ-ileyh diyor ki: "Yedinci asırın hristiyanları bir nevî putperestliğe sâlik olmuşlardı o zaman hristiyanlar birtakım resimlerle mübârek addettikleri birtakım eşyaya tapınırlardı. Arş-ı ulûhiyyet şuhedâ, evliyâ, melâike ve sâireden müteşekkîl kesîf bir izdihâm ile karanlıklaşmıştır. Arabistan'daki hristiyanlar Hazret-i Meryem'i bir ilâhe addederlerdi. Teslis akidesinin esrârı tevhîd-i Bârî esâsına münâkîzdir. Teslis insana üç ilâh gösteriyor ve bir insan olan Îsâ'yı Allah'ın oğlu yapıyor. Bunun uzun uzadıya te'vîli ancak bu akideyi kabûl edenleri hoşnut edebilir... Halbuki Hazret-i Muhammed'in telkîn ettiği akîde, iki yüzlülükden müberrâdır. Kur'an, vahdâniyet-i ilâhiyyenin en şanlı burhânıdır"

Ondört asır evvelki hristiyanların veya Mûsevîlerin akîdesiyle değil bugünün türlü türlü teceddütlere mazhar olan herhangi dînî mefkûresi acaba İslâm'ın ulûhiyyet telâkkisine yükselselmi midir? Bakınız Kur'an-ı Kerîm zât-ı ecell ü a'lâyi nasıl tavşîf ediyor:

Cenâb-ı Hak gizli âşıkâr her şeyi bilir, Rahmân ve Rahîm'dir, Melik [60] ve Kuddûs'dür, Hakîm ve Alîm'dir. Hâlik ve Râzik'dır. Bütün esmâü hüsâna O'nun-dur. Yerde ve göklerde ne varsa hepsi ona hamd eder.

Şimdi siz isterseniz Hazret-i Muhammed'in yaptığı inkılâbi ke'en lem yekün addediniz. Onun neşretti-

gi ahlâk-ı âliyeyi, şerî'at-i garrâyı hiçe sayınız. Elhâsil ta'assubun esâretine inkı'yâd ederek istediginiz kadar Hazret-i Muhammed'i istisgâr ediniz, fakat hiçbir zaman Hazret-i Muhammed'in beşeriyyete ta'lîm ve tel-kîn ettiği Zât-ı ecell ü a'lâya karşı iğmâz-ı ayn edemezsiniz! Hazret-i Muhammed'in telkin ettiği ulûhiyyet mefhûmundan daha mukaddes, daha asîl, daha ulvî, daha mükemmel bir mefhûm beşeriyyete telkin olunmamıştır. Hazret-i Muhammed bundan başka bir şey yapmamış olsa, beşeriyyete ancak bu ulvî telâkkîyi ihdâ etmekle iktifâ etmiş olsa beşeriyetin en büyük hayr-hâhi olarak tanınmasına bu hizmeti kifâyet ederdi. Hazret-i Muhammed'in tebcîl ettiği mefkûre, put-perestlige, şirke, madde-perestlige karâsi ebedî bir hüccet olarak kâim olacaktır. Peygamberimiz'in ta'lîm ettiği "Vahdâniyet-i ilâhiyye" bütün beşeriyetin tedrîci bir sûretde kabûl edecegi akide-i esâsiyedir.

Hazret-i Muhammed'in yaptığı inkılâba avdet edelim. (Karlayl) bu inkılâbi mevzû' bahs ederken diyor ki:

"Hazret-i Muhammed, sâkin ve mu'azzam bir rûhdu. Müşârun-ileyh ancak samîmî olabilecek insanlardan biri idi. Hazret-i Muhammed'in sözü, kalb-i tabî'atin bir ifâdesiydi. İnsanlar başka bir sözü değil, bu sözü dinlemeli, başka her söz hevâdir. Hazret-i Muhammed kendine soruyordu: Ben neyim? Şu içinde yaşadığım ucu bucağı görünmeyen şey nedir? Hayât nedir? Memât nedir? Neye i'tikâd edeceğim, ne yapacağım?.. Hira Dağı'nın kayaları, çölün bî-pâyân vüs'ati, parlak yıldızlarıyla semâvât, bu suâllere cevap vermiyordu. Bu suâllere ancak vahy-i ilâhî cevâb verebilir."

Filhâkika Hazret-i Muhammed'e kendi rûhundan başka bir müderris, vahy-i İlâhî'den başka bir mu'allim, hakikat kuvvetinden başka bir mu'în, ahlâk kudretinden başka bir zâhir yoktu. Ona her mâni'ayı devirten, vatanâşlarını yükseltmeye muvaffak eden, onların fikirlerini tathîr ettiren ancak bunlardı.

Hicretin beşinci senesinde Habeşistan'a hicrete mecbûr olan doksan müslümandan biri olan Cafer Tayyâr Habeşistan'ın Hıristiyan hükümdarına pek kısa bir zamanda Hazret-i Muhammed'in ne yapmaya muvaffak olduğunu ïzâh etmişti. Müşârun-ileyh demişti ki:

"Ey Melik! Biz câhil ve rehbersiz bir millettik, esnâma ibâdet ediyoruk, lâşeler yiyyorduk. Komşularımıza sû-i mu'âmele ediyoruk. Kavilerimiz zu'efâmızın mal ve mülküñü gasb ediyor. Derken Cenâb-ı Hak kendi aramızdan bize bir peygamber gönderdi ki asâleti, doğruluğu, nâmûskârlığı, istikâmeti bizce ma'lûm idi. Peygamberimiz bizi Hakk'a da'vet etti bize Allah'a ve münhasır Allah'a ibâdet etmeyi, ecdadımızın tapındığı put-

lara, taşlara perestişden vaz geçmeyi tavsiye etti, Allah'a itâ'at etmeyi ve ona şerîk katmamayı emr eyledi, bize salât ve zekât ve siyâmin farziyyetini bildirdi. Bize doğru söylemeyi, emânete hürmet etmeyi, akrabamıza rahîm, komşularımıza şefîk olmayı, fenâliklardan sakınmayı; münâza'alardan, sefk-i dimâdan kaçınmayı öğretti. Bize yalan yere şâhid olmamayı, eytâmin hukükuna tecâvüz etmemeyi, nisvâna ta'arruz eylememeyi emr etti. Biz onun nasîhatiyle âmil olduk, onun doğruluğuna îmân ettim, onun vâsîtasıyla gönderilen evâmir-i İlâhîye itâ'at eyledik ve Allah'ın birliğine inandık. Biz harâm olan şeylerden ictinâb ediyoruz ve ancak helâle rağbet ediyoruz. Mensûb olduğumuz cemâ'at bizim bu hatt-ı haraketimizden hiddetlendiler. Akâidimizi ve fikirlerimizi ve a'mâlimizi değiştirmekliğimizden dolayı bize düşman oldular. Bizi tazyîkâta dûçâr ettiler. Bizi tekrar putperestlige, fenâliğe iâde için elliinden gelen her şeyi yaptilar. Onların aralarında idâme-i hayatın imkânsız, dûçâr olduğumuz tazyîkâtin tahammûl-sûz olduğunu idrâk ettiğimiz zaman memleketimizden ayrıldık. Sizi munsif bir hükümdâr telâkki ettiğimizden memleketinize ilticâ ettik."

Habeş hükümdârı müslümanların bu hitâbesini dinlediği zaman bunların teslîmini taleb eden Kureyşîleri tard ederek mültecilerin teslîmini kabûl etmemiştir.

Sir Vilyam Moyer gibi bir muta'assib bile Hazret-i Muhammed'in şâyân-ı hayret bir inkılâb vûcûda getirdiğini i'tirâf etmektedir. Mûma-ileyh diyor ki: "Hazret-i Muhammed'in telkinâti şâyân-ı hayret ve mu'azzam bir eser vûcûda getirmiştir. En eski zamanlardan beri Arab Şîbh Cezîresi rûhânî bir uyku içinde idi. Müseviliğin, İşeviliğin, yahut felsefenin Arablar üzerinde te'sîri sâkin bir gölün üzerindeki hafif ihtizâzlar gibi idi. Bu sathın altı sâkin ve hareketsizdi. Halk hurâfâta dalmış, zulme koyulmuş, günâha batmıştı. En büyük evlâd babasının biraktığı dullara, babasının sâir emti'ası gibi tevârûs ederdi. Kibr ü nahvetle fâkr u zarûret (Hindular arasında olduğu gibi) Arablar arasında da kız çocuklarını diri diri gömmek âdetini tevlîd etmiştir. Arabların dîni kaba saba bir putperestlikdi. Hayât-ı âhiret ve hesâb Arablarca mechûldü. Hicretden on üç sene mukaddem Mekke böyle bir [61] inhîtât içinde mahrum-ı hayat bir şekilde idi. On üç sene zarfında hâsil olan tebeddül pek mu'azzamdı. Birkaç yüz kişiden müteşekkil bir ketîbe put-perestlikden ferâğat ederek vahdâniyet-i ilâhiyyeyi kabûl etmiş ve vahy-i İlâhî olarak kabûl ettikleri âyâtın irşâdâtına teslîm-i nefş ile Cenâb-ı Hakk'a tazarru' ve niyâza, edâ-yı salâta, i'tâ-yı zekâta, icrâ-yı adâlete başlamıştı.

Bunlar Cenâb-ı Hakk'ın bütün amellerine muttalî' olduğuuna îmân ederek amellerinin en dakik teferruatını

mürâkabe ediyorlardı. Tabî'atin bütün mevâhibinde, hayatın bütün münâsebâtında, husûsî veya umûmî hayatın her hâdisesinde müslümanlar yed-i ilâhî görüyorlardı. Bunlar yeni hayatlarını Hak Te'âlâ'nın bir eser-i lutf u ihsâni telâkkî ediyor, câhil ve kör hemşehrilerinin mahrumiyetlerine açıyorlardı. Hazret-i Muhammed bu hayatın nâzımı, bütün ümidiñerin menba'ı idi. Bil-cümle müslümanlar kendisine mutî' idiler.

Bu kadar kısa bir zaman için Mekke bu hayret âmiz hareket dolayısıyla birtakım hiziblere ayrılmıştı. Müslümanlar kemâl-i sabr u tahammül ile her tazyîke tahammül ediyorlardı. Yüz kadın ve erkek dîn-i mübînlerini kısa bir zaman için fedâ ederek firtinanın sükûnet kesb etmesini müte'âkib yeniden muzmerlerini izhâr etmeyi kabûl edeceklerine Habeşistan'a hicreti tercîh ettiler. Daha sonra diğer müslümanlar da peygamberleriyle beraber sevgili şehirlerinden ve mukaddes Kâ'belerinden ayrılmayı kabûl ederek Medine'ye hicret etmişlerdi."

Hazret-i Muhammed (Kânûn)'un ne demek olduğunu hiçbir vakit bilmeyen insanlar arasında kânûnu hâkim kıldı. Hazret-i Muhammed'in getirdiği şerî'at hayatı, hayatı ictimâ'iyye ve medeniyyenin her safhasına kâbil-i intibâk olduğunu göstermiştir. Orko Hart bundan bahs ederken diyor ki: "Her biri vâzi'ının nâmını te'yîd edebilecek olan esâsât-ı şerîyyenin mükemmeliyeti ve hâiz olduğu te'sîr ile nazar-ı dikkati celb eder. Bu esâsâtdan müteşekkil olan manzûme diğer herhangi manzûme-i siyâsiyenin vûcûda getirdiği harekete fâik olan bir hareket vûcûda getirmiştir. Bir adamın müddet-i hayatı esnâsında Müslümanlık Roma İmparatorluğu'nun mesâhasından daha vâsi' bir sâhada intîşâr etmiştir. Müslümanlık safvet-i asliyesini muhâfaza ettikçe ona hiçbir şey mukâvemet edememiştir."

S. M. Hüseyin Kıdvay

Bütün Dans Salonlarının Kapılması

Salı günü çıkan *Son Telgraf* gazetesi şu mühim haberî neşretti: "İstanbul'daki bütün dans salonları kapatıldı. Polis, son günlerde Beyoğlu'ndaki dans salonlarını birer birer kapatmaya başlamıştı. Dün bil-umûm dans salonları kapanmıştır. Dün akşamda kadar açık olan iki üç salon da birden bire sed olunduğundan buralara gelenler geri dönmüşlerdir. Sirkeci'de bulunan dans salonu da kapatılmıştır."

Bu ahlâksızlık yuvalarının seddinden dolayı bittabi' bütün müslümanlar hükûmete müteşekkirdirler. Yeni Vali Süleyman Bey, İstanbul'u sefâhet şehri hâline sokmak isteyenlere mu'âriz olduğuna dâir geçen hafta gazetecilere beyânâtda bulunmuştur. Bu hafta da birden bire

bütün dans salonlarını sed ettirdi. Allah kendilerinden râzi olsun.

İşte bir müslüman devletinin müslüman vâlisine yakışan hareket de budur. Demek ki bir vâlî isterse bu ahlâksızlık batakhâneleri sed edebilir ve bundan dolayı hiç de Hürriyet-i Şâhiye Kânûnu'na tecâvüz etmiş olmaz. Ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyemize tamâmiyla muhâlif olan bu dans salonlarını kapamayan vâlîler seddini istemedikleri için, memleketin ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyesini mü'emmin olan kânûnlararı âyet etmeye lüzum görmedikleri için kapamıyorlardı. Yoksa Teşkilât-ı Esâsiyye Kânûnu'nun ta başında dînî dîn-i İslâm olduğu muharrer bulunan ve millete karşı ahkâm-ı şerîyyenin tenfîzini deruhde eden, kavânnî-i medeniyyesi mücebine ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyeyi muhâfaza ve hissiyât-ı İslâmiyye'yi rencîdeden vikâye ile mükellef olan bir hükûmetin bu kabil münkerâti tamâmiyla men' ve zecr husûsundaki hakkı derkârdır. Hakkı değil, vazîfesidir. Hem de en mütehattem vazîfesi.

Yeni vâli bey uhdesine düşen vazîfe-i hükûmeti ifâ etmekle beraber yine kendisine bilhâssa teşekkürler ederiz.

Esâsen "karı oynatmak" kânûnen bir cürmdür. Kânûn yalnız köylüler hakkında tatbîk olunmaz. Nazar-ı kânûnda köylü ile şehirlinin, yahut avâm ile münevverin farkı yoktur. Adı dans olmakla işin mâhiyeti değişmez. Bâ-husûs dans salonlarının iç içe odaları da olduğuna göre tamâmiyla kânûnun dâire-i şümûlüne dâhildir. Hattâ karının beline sarilarak alâ melei'n-nâs oynatmak (yani dans ettirmek) daha şenî bir hareketdir.

*

Âdâb-ı Umûmiyyeye Mugâyir Resimler

Âdâb-ı umûmiyyeye mugâyir fotoğraf ve kartpostalların şurada burada birtakım ahlâksız adamlar ve kadınlar tarafından satılmakta olduğundan bu gibi eşhâsin şiddetle ta'kibi hakkında mercî'inden lâzım gelenlere emr verildiğini *İkdâm* refîkimiz yazıyor.

Hükûmetin bu hareketi de şâyân-ı takdîr ve şükranıdır. Eğer hey'et-i ictimâ'iyyemizin inhilâlden masûn kalması matlûb ise herhalde bu haddi aşan ahlâksızlıklara karşı ciddî tedbirler ittihâz etmek icâb eder.

**

[62] Tereddî Eden Kadınlığa Karşı Âcil Tedbirler Lâzımdır

İkdâm refîkimizin sâhibi Ahmed Cevdet Bey yazıyor:

"Sofya mekteblerinde tahsîl ile tenevvür etmiş Bulgar kadınları geçenlerde bir kongre akd etmişler ve bunda ez cümle sefâlete düşen ve sefâhete münhemik olan

Bulgar nisvânının mezelleşten kurtarılması için pek canlı mukarrerât ittihâz eylemişlerdir.

Ne olurdu bizim buradaki Türk hanımları da buna benzer mukarrerât ittihâziyla hem-nevi'lerini kurtarma ya çalışsalardı. Zirâ biz, Türk kadınlarının müttehiden hareket etmelerini icâb eyleyecek nice ahvâl-i müessife pîşgâhında bulunuyoruz. Kadınlar ve kızlar içinde bir mu'âvenet-i müşterekenin himâyesine muhtâc olanlar pek çoktur. Dünâyânin her tarafında kadınlar tarafından vukû' bulan teşebbüsât-ı ictimâ'iyye hem mühim, hem mütenevvi'dir. Bizim kadınlarımız mümkün değil, bu teşebbüslerde peyrev olamadılar. Vakitlerini beyhûde geçiriyorlar. Maalesef hodbîn oluyorlar.

Kadınların nâil-i hürriyet olmalarından bizim beklediğimiz şey hayra delâlet edecek ictimâ'lар vukû'u ve ictimâ'i teşkilât ile kadınların meşgûl olmalarıdır. Kadınlarımız, o nâiliyetden istifâde etmeyi doğrusu henüz bilemediler. Yani sâlifü'z-zikr iştîğâlâtâ alışamadılar. Bulgaristan kadınları gibi sefâlet ve sefâhete düşenleri tahlîs edebilecek teşebbüsât-ı cedîdede hiç bulunmadılar. Ne ev idâre müesseseleri var, ne de fukarâ kadınlarla birer ev hizmeti öğretecek müesseseler vardır. Zengin kadınlarımız süsden başka meraklı yok.

Sefâhet mezlekalarına düşen kadınlardan nicesi vardır ki ma'ışet derdiyle bu tehlikeli yollara sülük etmiş bulunuyorlar. Bunları arayıp soran, dertlerini anlayan, onlara rehâ-kâr bir el uzadan hem-cins mefkûd! Zavalılar!

Biz kadınların hayatı iktisâdiyyedeki vaz'iyetlerinden bî-haberiz. Bununla meşgûl olan ve ma'lûmâtını matbû'ata tebliğ eden bir hanım göremiyoruz.

Bugünkü Türk hey'et-i ictimâ'iyyesi, yahut sadece, Türkler işe yarayacak anâsira sâhib olabilmek için evvel emirde kadınlar tarafından ihmâr olunmaya muhtâcdır. Bizde işe yarar muktedir insanların az zuhûr etmesine sebeb kadın te'sîrât-ı ilhâmiyyesinin fikdânidir. O vazîfe şinâs kadınlardır ki, evlâdlarını tâhsîl yoluna lâ-yenkatî' sevk ederler, delikanlı evlâdlarını sabahleyin erkenden işlere gönderirler, işten dönen evlâdlarına hoş bir hayatı geçirirler ve onlara hayatı âileyi sevdirirler.

Kadınlarımız bu gibi makâsid-ı hayriyyeye delâlet etmek için erkeklerden yardım istemeğe muhtâc değillerdir ve muhtâc olmamalıdır. Kuvvetlerini toplayıp kendi kendilerine direnmelidirler. Bizim erkeklerimiz kendilerini düşünecek halde değildir; nerede kaldı ki kadınların ihtiyâclarını düşünürüler. Zâten Türkiye'deki erkekler kadınların ne istediklerini, neye muhtâc olduğunu bilememişlerdir. Şimdi kadın hür oldu ama onların derdleri yine kendilerine kaldı. Erkekler bir alâka gösteremiyorlar. Bugünkü erkekler için kadın, cem'iyet

âleminde bir temâşâ manzarından başka bir şey değildir. Erkek kadından ma'nen istifâde edemiyor, kadın da ona ma'nevî ilhâmâtda bulunamıyor. Dikkat ettiniz mi Sesil Sorel bile Türk kadından bahs ettiği zaman kirpiklerini sürmelemekdeki mahâretlerinden başka bir şeyden bahs edememiş. Kadınların mevlid-i ilhâmları ictimâ'ları olmalı idi. O ictimâ'larda me'âliyâta sâik te'sîrlər görülmeli idi, müşevvik sözler işitilmeli idi. Türk kadını kendini toplamaz ise korkarm ki, bir gün erkekler nazârâda şimdikinden daha beter bir maddiyet mevki'ine düşer. İşte o zaman erkeklerin terbiyesi de şimdikine nisbetle daha aşağı derekeye iner!"

**

Maârifin Alabildigine İnhitât ve Sukûtu

Fâzıl Ahmed Bey'in *Tanîn*'de neşrolunan "Yevmiye Defteri"nden:

"Benim anladığımı göre hür fikir, yalnız hakikate bil-ihtiyâr esîr ve münkâd olarak dâimâ onu tahârî eden ve her zaman kendi nevâkis ve hatîfatını ikmâl ve tashîhe arzû-keş bulunan müfekkiredir. Serbest ve müstakîl bir vicdâni ise hür fikrin hayatı hissiyye ve kalbiyyâdeki birader-i ma'nevîsi diye tanırı. Yani hür vicdân demek, temâyülât ve tehâssüsâtında akıl ve temyîzin, adâlet ve hakikatin ısdâr ettiği fermanlara tâbi' olarak, behîmî ihtirâslar ve infî'allârden mümkün mertebe tecerrüd etmeye çalışan, fedâkâr, hayır-perver ve me'âliyest Türk demektir.

Şimdi beraber düşünelim; acaba Maârif Vekâletinin hayli zamandır takındığı etvâr-ı terbiyevî, genç nesilde bu hasîseleri tenmiye edecek mâhiyetde bulunuyor mu? Ben kendi hesabımı maalesef menfi' cevâb vermeye mütemâyilim. Zirâ zannediyorum ki bidâ'atsız ve ehliyetsiz başlar muvâcîhesinde bütün irfân-ı memleketin -Dâru'l-fünûn hâric olmayarak- gösterdiği ihmâl-i mücârim ve teseyyüb-i meş'üm Türkiye'ye lâ-ekall bir batın gâib ettirmiştir. Zirâ Maârif Vekâleti, farkına vararak veya varmayarak hür fikirle hür vicdânlar yerine, birçok diyîk ve dâr kafa ile tabur tabur sarp çorak ve çetrefil haslet yetiştirmeye i'tinâ etmiş gibi görünüyor.

Bunun başlıca sebebi samîmiyetsizlikde, şarlatanlıkda ve binâenaleyh haddini bilmeyerek, göz boyamaya çalışmaktadır. İddi'âmin fikrimce en müessif bir delîlini bugün mekteblerimizde görülpüp artık setr ü ihfâsına imkân kalmayan mühlik anarşı teşkil eder. Ne dersiniz?"

*

Tanîn Acaba Ne İstiyor?

Tanîn Gazetesi başmuharriri Hüseyin Câhid Bey'in "İki Türkiye" ünvânlı bir baş makâlesinde *Sîrâtimüstâkîm*-

den bahs ettiği görüldü. Bugün *Sirâtimüstakîm* nâmında bir gazete olmadığından *Sebîlürreşâd*'ı kasد etmekde olduğuna hükmetmek mecbûriyetinde kaldık.

Biz, *Tanîn*'in bir maksad-ı mahsûsla neşretmiş olduğu bu yazılarına cevâb vermeye lüzüm görmüyoruz. Câhid Bey hiç telâş buyurmasınlar, kendileri mevkî-i iktidâra gelir veya kudretli bir firkanın Merkez-i Umûmî'si a'zâ-yı nâfizesinden bulunacak olursa, eski acı tecrübelerimizin verdiği derse binâen, neşriyât-ı dîniyyenin kapılarına zincirler vurulur. Hiç kimseye de ses çıkartılmaz.

[63] İNTİŞÂR-ı İSLÂM TÂRÎHİ

Sebîlürreşâd kütüphanesi yakında bu ünvân ile mühim bir eser neşrediyor. Tab' edilmekde olan bu büyük eser insâllah iki üç haftaya kadar ikmâl edilerek mevkî-i intişâra konacaktır.

"*İntişâr-ı İslâm Târihi*" Avrupa'da Müslümanlık hakkında neşrolunan âsâr arasında pek ziyâde temâyüz eden bir eser-i güzîndir. Birinci tab'ı tükendiği cihetle bilahare ikinci def'a daha ziyâde tevsî edilerek tab' ve neşrolunmuştur.

İntişâr-ı İslâm Târihi'nin müellifi Londra Dâru'l-fünunu Arabî Mu'allimi Mister T. W. Arnold'dür. Mûmâ-ileyh Hindistan'ın Aлиker Medrese-i Kebîre-i İslâmiyye'sinde felsefe mu'allimliği de etmiştir. Eserin mevzû'u Müslümanlığın yeryüzünde keyfiyet-i intişâridir. Müellif bu eserinde İslâmiyet hakkında bî-tarafâne, hürmetkâr müttâla'atda bulunmuştur. İslâmiyet'in bir mübeşşiri sıfatıyla aleyhis-salâtu vesselâm Efendimizi tedkik eden Müslümanlığın muhtelif akvâm-ı beser arasındaki tarz-ı tekkisine, keyfiyet-i intişârına dâir pek derin tâhkîkâtı muhtevî olan bu eserin tertîb ve tasnîfinde müellif büyük bir kudret göstermiştir. Müellif ictimâ'iyyât nokta-i nazârından esâsât-ı İslâmiyye'yi tedkik etmiş, Müslümanlığın sa'âdet-i beseriyyeyi te'mîn edecek en mükemmeli bir dîn olduğunu, binâenaleyh intişâra şâyân bulduğunu pek kavî delillerle isbât eylemiştir.

Şurası şâyân-ı dikkatdir ki İslâmiyet'in en büyük düşmanı olan İngilizler arasında böyle munsif ve hakikat-perest olan bir zât zuhûr ediyor. İngiltere hükümetinin Kur'an'ı yeryüzünden kaldırma için bütün mevcûdiyetiyle uğraşmasındaki hikmet de, İslâmiyet'in büyük bir istikbâl sâhibi olması endîsesinden başka bir şey değildir. Hiç şüphe yokdur ki, Mister Arnold'un munsifâne ve müdekkikâne bir sûretde îzâh ettiği vechile, esâsât-ı İslâmiyye'nin ulviyet ve ehemmiyeti, sa'âdet-i beseriyyeyi te'mîn edecek yegâne hidâyet yolu olduğu gün geçtikçe daha ziyâde anlaşılacaktır. Onu söndürmeye çalışanla-

rın bütün mesâ'ileri hüsârla netîcelenecek, o nûr-ı mübîn bütün cihâni, bütün fikirleri ve kalbleri ziyyâ-dâr edecektir.

Mister Arnold, bu eserini vücûda getirmek için birçok tettebbu'âtda bulunmuş, elsine-i şarkiyye ve garbiyyede yazılmış yüzlerce eserleri tedkik etmiş, bundan başka İslâm ulemâ ve fuzelâsının re'y ve mütâle'alarını da almıştır. Müellifin bu husûsda sarf ettiği emek, ihtiyâr ettiği fedâkârlık hakikaten şâyân-ı hayretdir. Senelerce Hindistan, İngiltere, Fransa, Almanya gibi dünyânın en meşhûr kütübhânelerini tedkik etmek, gayr-i matbû' tek nûshası olan yazma bir eseri görmek için kasaba kasaba dolaşmak, on binlerce sahifeleri gözden geçirmek hakikaten kolay şey olmasa gerek. Kiyemetli eserlerin ne sûretle vücûda geldiğini görmeli ve ibret almalıdır. Müslümanlığın intişârına dâir şark ve garbda birçok eserler yazılmıştır. Fakat bunların arasında en ziyâde temâyüz edeni Mister Arnold'un eseridir.

Muslimanlık alehinde yiğin yiğin garaz-kârâne eserler neşreden muta'assib Hristiyan muharrirleri arasında böyle bir eserin ne kadar ehemmiyeti olduğunu düşünmelidir. Müslümanlık esâslarının azamet ve ulviyyeti hakkında takdîrâtta bulunan bir İslâm değil, bir hîrisiyandır. Bu, feikalâde nazar-ı dikkate alınacak bir mes'elemdir. Bilhâssa bizim aramızda öyle sebük-mağz kimseler vardır ki bir şey bilmekleri için İslâmiyet hakkında garîb fikirlerde, câhilâne neşriyâtda bulunuyorlar. Onlar şu eseri okusunlar da mensubiyet iddiâ ettilerini dîne karşı kendilerinde zerre kadar muhabbet ve insâf olmadığını görsünler.

Eser on üç fasıldan ibâretdir. Birinci fasıl uzun bir medhâldir. İlkinci fasılda İslâm'ın bir mübeşşiri sıfatıyla Hazret-i Muhammed'in hayatı tedkik olunuyor. Üçüncü fasıl: Asyâ-yı garbîdir ki hristiyanlar arasında intişâr-ı İslâmiyet, 4) Afrika'da milel-i İslâmiyye arasında intişâr-ı İslâm 5) İspanya hristiyanlar arasında İslâmiyet'in intişâri. 6) Avrupa'da Türkler idâresindeki Hristiyan milletleri arasında intişâr-ı İslâmiyet. 7) İran ve Asyâ-yı Vustâ'da İslâm'ın intişâri. 8) Moğollar ve Tatarlar arasında intişâr-ı İslâm. 9) Hindistan'da intişâr-ı İslâmiyet. 10) Çin'de intişâr-ı İslâmiyet. 11) Afrika'da intişâr-ı İslâmiyet. 12) Malaya cezâyir-i müctemi'asında intişâr-ı İslâm. 13) Mülâhazât-ı İhtitâmiye

Bu mühim eseri İngilizce'den tercümeye himmet eden e'âzîm-ı muharrir-i İslâmiyye'den Üstâd-ı muhterem Halil Hâlid Beyefendi'dir. Müşârun-ileyh *Hilâl* ve *Salîb Münâza'*ası eseriyle bütün İslâm âlemince tanınmış bir muharrir-i zî-kudretdir. *Hilâl* ve *Salîb Münâza'*ası İngilizce tahrîr ve neşrolumuştu. Bilâhare Türkçe'ye, Arabca'ya Ordu lisanına da tercüme olunmuştur. Ha-

lil Hâlid Beyefendi'nin *Cezâir Hâtırâtı* nâmında bir eseriyle *Fusûl-i Mütenevvi'a* nâmı altında müte'addid risâleleri de vardır. Müşârun-ileyh ecnebî lisânlarında ve Avrupa'nın en mu'teber gazetelerinde ictimâ'i ve siyâsi pek çok makâleler neşretmiştir. Cambridge Dâru'l-fünûnu Tedrîsât-ı Şarkiye Mu'allimi iken risâlemize gönderdiği makâlelerle eski kâri'lerimiz müşârun-ileyhî pekiyi tanırlar. Müşârun-ileyhî *İntişâr-ı İslâm Târihi*'ni tercüme husûsunda hayli emek sarf etmiş ve pek ziyâde i'tinâ göstermiştir. Bu sûretle tamâmiyla aslina mutâbık olmak üzere kütübhâne-i millîmiz mühim bir eser-i İslâmî daha kazanmıştır.

[64] Bu mühim eser büyük kî'tada beş yüz sahife kadar oluyor. Mahzâ ta'mîm-i intîşâri için yüz kuruş fiyat vaz' edilmiştir. Mucelleed nûshaları da hazırlanacaktır. Cild bedeli ayrıca yirmi beş kuruşdur. Taşra için yirmi beş kuruş da posta ücreti vardır. arzû edenler şimdiden sipariş ederlerse neşrolunur olunmaz derhal takdîm olunur.

Rezâletler Sokaklara Taşdı

Birtakım müslüman kadınlarının, genç kızların tiyatrolarda, sinemalarda, dans salonlarında gece yarılarına kadar, belki daha geç vakıtlere kadar kaldıkları sonra kendi başlarına evlerine avdet etmeleri hasebiyle yollarda peşlerine takılıyorlar. Bu yüzden münâza'alar, rezâletler, polisin müdâhaleleri yüz gösteriyor. Böyle gecenin geç vakitlerinde sinemadan avdet eden iki genç kızın birtakım çapkinların ta'arruzuna dûçâr olması münâsebetiyle *Aksam* gazetesinde neşrolunan bir mektûbda deniliyor ki:

"Bir âile kızını kolundan tutup sürükləseler kimse seni çıkarmayıp seyrine mi bakacak? Bence aynı milletden olmak, bir âile demektir. Ortada âciz kalmış bir kadını korumak için vak'ayı görenlerden kimse kılını bile oynatmadı. Yazık ki birkaç ahlâk düşmanı bed-tînet yüzünden hem Türk kadını sokakda râhat gidemiyor, hem de kanları cife mahlûklar yâr u ağıyâra karşı saf Türk milletinin bütün dünyâda çelik gibi sağlam tanınmış olan ahlâk nâsiyesine kara çizgi çekiyorlar..."

**

Dalâlet Yolları

İstanbul'a gelen Sesil Sorel nâmında bir Fransız aktörisi ortalığı alt üst etti. Bazı gazeteler nasıl takdîrâtda bulunacaklarını bilemiyorlar. Karşılıklı ziyyâfetler, nutuklar, elhâsil öyle bir samîmiyet ki can ciğer oldular. Bir gazete bu Fransız aktristi, yani tiyatro oyuncusu hakkında su suretle propaganda yapıyor:

"İstanbul'a ilk geldiği gün, Dâru'l-fünûn gençliğine bir gün tâhsîs edeceğini va'd eden Madmazel Sesil Sorel dün va'dini ifâ etmiştir. Dâru'l-fünûn Emaneti'ne gönderilen 50 bilet umûm fakültelere taksîm edilmiş ve bosphorus fakülteye 6 bilet isâbet etmiştir. Talebe bu bilet ile sahne yıldızının da'vetine icâbet etmiştir. Biz şurasını kayd etmeden geçmemeyeceğiz: Sara Bernal çok evvel İstanbul'a geldiği zaman Galatasaray Lisesi talebesine de -tibki Dâru'l-fünûn gibi- meccânî bir ziyyâfet-i temsiliye vermişti. Tiyatrodan çıkan talebe kıymetli san'atkâra bir cemîle olmak üzere arabasının atlarını çıkararak kendisini çekmek suretiyle oteline kadar götürmüştür. Dâru'l-fünûnlularımızın da müsâmerede Madmazole karâşı kıymetdâr bir tezâhür göstermelerini arzû ederiz. Dâru'l-fünûn büyük san'atkârin şerefine bir çay ziyyâfeti tertîb edecktir."

Sara Bernal gibi Sesil Sorel'in arabasını da mı talepler çeksinler? Ne ayib şeyler!

İSLÂM ÂLEMİ

Vehhâbîler-Hâsimîler Mücâdelesi: Vehhâbîlerle Hâsimîler arasındaki mücâdele devâm ediyor. Son hafif talar esnâsında harekât-ı askeriyye vukû' bulmamakla beraber tarafeyn arasında bir musâlahâ akdine de tevessîl edilmemiştir. Geçen hafta dediğimiz gibi Vehhâbîlerin sultânı İbnussuûd, Hâsimîlerin hükümdârı Şerif Ali ile müzâkerât-ı sulhiyye icrâsını red etmiş ve bu esâs üzere sebât etmiştir. Son posta ile gelen İngiliz gazetelerinin verdiği ma'lûmâta göre Şerif Ali İngiltere'den üç tayyâre satın almış ve bu tayyâreler Hicaz'a gönderilmişdir. Diğer tarafдан Şerif Ali ile nerede olduğu pek belli olmayan Şerif Hüseyin Cidde'nin tahkîmi ve Mekke'nin Vehhâbîlerden istirdâdi için istihzârât-ı askeriyyede bulunmakla meşgûldürler. Binâenaleyh bu harekâtın bir müddet daha devâm edeceği anlaşılıyor. Diğer tarafından Hindistan müslümanlarını temsîl eden bir hey'et Mekke'ye müteveccihen hareket etmiştir. Bu hey'etin müdâhalesiyle arâzî-mübâreke-i İslâmiyye üzerinde devâm eden bu mücâdelelerin bir nihâyete ermesi ümidi olunmaktadır. Filhâkika artık bu harb katî bir nihâyete ermelidir.

Mısır'da İngiliz Tahakkümü: Geçen hafta Mısır'da bir İngiliz generalinin katli üzerine İngilizlerin Mısır'ın yarı yamalak istiklâlini tehdîd ettiklerini, Mısır'ın bütün idâresine vaz'iyet ederek her istediklerini yapmak ve bu sûretle Mısır'ın istiklâl mücâhedesini akâmete dûçâr eylemek niyetinde olduklarını beyân etmişlik. Geçen hafta esnâsında İngilizler Mısır'da istedikleri gibi bir hükümet teşkil ederek bütün makâsid-ı istîlâ-cûyânelerini

tahakkuk ettirdiler. İngilizler tarafından Mısır başdan başa işgâl olunduğu ve her yerde askerî tezâhürât yapılarak halk tedhîş olunduğu gibi İngilizlerden bir zâbita-i askeriye teşkîl olunarak İngilizlerce imhâsi matlûb olan zevâtın tevkifine de başlandı. Diğer tarafдан Sudan'da bulunan Mısır askerinin ihrâcına da başlanıldı. Mısır askerleri Sudan'dan çıkmak için İngilizlerin verdiği emirlere itâ'at etmemişler ve İngilizler tarafından muhâsara edildikleri halde son damla kanlarını akıtmayınca vazîfelerinin başından ayrılmayacaklarını söylemişlerdir. İngilizler bu hareket karşısında nâçâr kalarak Mısır Hükümeti üzerinde tazyîkât icrâ etmişler ve Mısır Harbiye nâzırına Mısır askerlerinin Sudan'dan hareketleri için bir emîrnâme imzalatmışlardır. Mısır Harbiye Nazırı Mısır askerinin şehâmet ve şecâ'atını takdîr ettikten sonra beyhûde yere kan dökülmesine mâni' olmalarını tavsiye etmiş, Mısır hükümeti tarafından icâb eden protestolar yapıldığından memleket hukük ve menâfi'inin İngiliz harekâtından müte'essir olmayacağı bildirmiştir.

İngilizlerin pamuk ticaretiyle meşgûl birkaç İngiliz şirketinin menâfi'ini te'mîn için bütün Sudan'ı Mısır'dan

ayırmak istemeleri Sudanlılar arasında da azîm bir galeyân tevlîd etmiştir. Sudan askerleri İngilizlere hücum etmişler ve vukû' bulan mücâdelede tarafeyn zâyi'ât vermişler ise de bin-netice İngilizler kuvvetlerine güvenerek isyâni bastırmışlardır.

Mısır Meclis-i Millîsi tarafından Cem'iyet-i Akvâm'a ve bütün dünyâ parlementolarına gönderilen protes-tolar Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne de gönderilmiş ve bir iki gün mukaddem meclisimizde okunmuştur. Cem'iyet-i Akvâm Meclisi Kâtibi Mısır Meclis-i Millîsi tarafından gönderilen vesîkayı Cem'iyet azasına göndermemiştirlerdir. Çünkü bu vesîka bir hükûmet tarafından gönderilmemiş! Mısır parlementosu İngiltere'nin Mısır'a karşı ta'kib ettiği istîlâ siyâsetini îzâh ederek Mısır'ın istiklâl ve hürriyetine en ağır darbeleri indirdiğini ve vukû' bulan cinâyete hiçbir alâkası olmayan birtakım metâlib dermiyân ederek sîrf tecâvüz-kârâne makâsîdini tahakkuk ettirmek arzûsunu beslediğini beyân etmektedir.

Şehzâdebaşı Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebîyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne
Bâbiâli Caddesinde
Reşîd Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfık âsâr
maâl-memnûniyye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

اتبعون اهداكم سبیل الرشاد

Bâşmuâhirîr
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

وَاللهِ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ

11 Aralık 1924

14 Cemâziye'l-evvel 1343

* Perşembe *

11 Kânûnievvvel 1340

Cild: 25 - Aded: 629

الشّاندري

SEBÎLÜRRESÂD

١٣٣٠ هـ

Adres tebdilinde ayrıca
5 kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzih ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebîyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

İLHÂD, NE BÜYÜK CEHÂLETDİR!

- Bazı irfânsızların neşriyât-ı ilhâd-kârânesi münâsebetiyle -

8

Gerek ilel-i mutavassitayı te'sîs eden ilk hârikalar ve gerek bunların hudûd-ı tahavvül ve tekâmülüünü gösteren son hârikalar: Bunların ikisi de bizzât illet-i ûlânın, Hak Te'âlâ'nın halkına müstenid olmak zarûrîdir. Ancak ikinciler mutazammin oldukları cihet ittirâd ve tekerrürde ilel-i mütevassita tarîkinden de geçmiş bulunurlar.

İlel-i mütevassitanın tahavvülâtında ve hudûd-ı tekâmülünde cereyân-ı vukû'ât bize iki sûret irâe etmektedir:

1. Bir illet-i mütevassitaya diğer bir illet-i mütevassitanın tezâhüm ve tekâbülü ile üçüncü bir illet-i hâssa hudûsü,

2. Bir illet-i mütevassitanın bizzât illet-i ûlâ te'sîriyle ta'dîli veya tevkîfi.

Birinci sûret meselâ harâret ile burûdetin tekâbülünde itidâlin hudûsü gibi her an ve zaman gördüğümüz vâki'ât-ı rûz-merredir ki bunlar her zaman esbâba teşebbüste âdeten ittirâdları te'mîn olunabilecek hâdisât-ı mahsûsa meydâna getirirler ve biz bu sûretle ilmimizin vüs'ati nisbetinde netâic-i mühimme iktisâb edebiliriz. Fünûnun terakkisinden beklediğimiz de budur. Bu vecihle terkîb ilel-i hilkatte bizzât Hâlik Te'âlâ'ya muzâf olduğu gibi sînâ'âtımızda biz de bu terkîbleri yaparak illet-i mütevassita miyânnâsına girebiliyoruz. Hilkatde keşf edebileceğimiz basît veya mürekkeb her sebeb-i cedîd esbâb-ı ma'lûme-i mütekaddimemize munzam olarak bize bidâyeten hârika hâlinde görünürken bilâhare tekerrür ve ittirâd ile âdetle münkalib olan vâki'ât baş ediyor. Meselâ karşımızda kuşlar olmasaydı, ilk yapılan tayyâreyi

bir hârika addedebildirdik. İşte hilkatde ittirâd ifâde eden bir sebebe teşebbüste husûle geldiğini gördüğümüz bu gibi hâdiseler bize karşı zâhiren bir hârika görünse bile hakîkatde bir ittirâdin inkişâfi demek olduğu için bunlar mu'cize nâmiyla yâd edilemez veya hârikalardan ma'dûd olamazlar. Bunun için hârikanın ma'nâsında bizzât illet-i ûlânın te'sîrine istinâd etmek husûsiyeti tebâdûr eder. Hilkatde ve kânûn-ı tekâmülün her haddinde bu vardır. Nübûvvet ve mu'cize de illet-i mütevassita karşısında böyle bizzât irâde-i hâlika istinâd eden hârikalardandır. Hilkatin tecellîyât-ı nâ-mütenâhiyesine ve târihin kat'iyyetine karşı "Mâ fevka'l-beşer bir mahlûk olmadığı gibi mu'cize de yoktur. Nübûvvet bir san'atdır" tarzında laflarla i'lân-ı ilhâda kalkışmak, kâiline hiç bir şeref ve kıymet celb edemeyecek olan bir hârika-i cehâletdir. Mu'cizenin mevcûd olabilmesi için mâ fevka'l-beşer bir mahlûkun vücûduna hiçbir ihtiyaç yoktur. Hâlik'in vücûdu mu'cizenin vücûdu için illet-i kâfidir. Âlemde beşerin kendi mevcûdiyetinde âlem-i zihin ile âlem-i ecsâmin birbirlerine ittisâl peyda edebildiklerini ve aralarında münâkalât cereyân edebildiğini ve bu münâkaleye bir kudretin, bir irâdenin hâkim olabildiğini görüyoruz ve bâtinimizde bir hâlet-i şu'ûriyye olan bir irâdenin a'zâ-yı bedenimizden bir hareket-i cismâniyye hâlinde fışkırarak ma'lûmâtımızı bir san'at olarak tecessüm ettirdiğini müşâhede edip duruyoruz ve aynı zamanda [66] kendimizin de vücûdda bir hadd-i evvel olmadığını biliyoruz. O halde mu'cizeye

inanmak için beşerin fevkinde bir mahlük aramaya ihtiyâc neden neş'et etsin!.. Kalblerimizin her an tebeddül edebilen temâyûlâtı, bedenlerimizin her gün vâki' olan tahavvûlâtı ve bunların yekdiğeriyle mütekâbil alâkâti Hâlik'in her gün überimizde tecellî eden âsâr-ı hârikası değil midir? O halde biz bu hârikaların bazı ferdlerde daha büyük bir vuzûh ile zuhûr etmesi imkânını neye istinâd ile inkâr edebiliriz? Yoksa nev'-i beşerin efrâdi arasındaki bütün farkları inkâr mı edeceğiz? Efrâdin her birini yekdiğerinden ayıran husûsiyet-i mümtâzeleri onların beşeriyet vasfındaki iştirâk-i nev'lerine bir mâni'a teşkil edecekse nev'-i beşer mefhûm-ı küllisini ne haka mülâhaza ediyoruz? İştirâk-i nev'i temâyüz-i ferdîye mâni' olmayınca ferdlerin ilim, irâde, ahlâk, kudret nokta-i nazarından nâ-mütenâhî tecellîyâtı mahsûsaya mazhariyetlerini nasıl inkâr ederiz? Âdî ve muttarid sanâyi'-i kesbiye muvâcîhesinde, fitrî ve mevhûb havârik ve mu'cizât-ı hilkati nasıl tayyedebiliriz? Nasıl olur da eserleri bîl-kesb zuhûr eden akıllar, san'atlar arasında eserleri bîl-vehb tecellî eden fitrat ve cibilliyetleri, görmezlige gelebiliriz? Nasıl olur da sevk-i tabî'ilerin, hasedlerin, dehâların, ilhâmların bâlâsında bir vahy ü nübûvvet mertebesi tasavvur edemeyiz? Bu mertebeleerin tasavvuru beşerin beşeriyetiyle neden bir mübâyenet teşkil etsin? Ve hele bu hasîse-i mevhûbe bizzât irâde-i Hâlik'a istinâd ettiğini gösteren âsâr-ı i'câz ile bi't-tecrûbe müberhen ve mübeyyen olursa bunu inkâr zarar ve hasârimiza bâdî olamaz mı? Eğer biz nübûvvet ve mu'cizeyi bizzât beşer olan Peygamber'in kendi kudret ve irâdesine nisbet etse idik o zaman Peygamber'imizi fevka'l-beşer bir ulûhiyyet mertebesine koymuş ve bu sûretle -hâşâ- hıristiyanlar gibi bir şirke düşmüş olurduk. Aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz'in harikulâde olan bütün muvaffakiyât-ı celîle-i nübûvvet-penâhîlerini kendi kudret ve irâdesinin eseri telâkkî etse idik, Kur'ân'dan başlayarak bütün mu'cizeleri kendi san'atı olduğuna zâhib olsa idi, işte o zaman onu te'lîh ve beşeriyetini inkâr etmiş bulunurduk. Nübûvveti enbiyânın bir san'atı olarak göstermek isteyenler düşünmüyorlar ki bu iddiâ' enbiyâyi mahlük bir beşer değil, hâlik bir ilâh tasavvur etmek tenâkuzuna müncer olur. Onun için biz aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz hazretlerinin mansib-ı nübûvvetlerini inkâra çalışan dâll ve mudill müdde'ilerin da'vâlarını onu te'lîh etmek da'vâsına müsâvî buluyoruz. Filhâkika edyân-ı mukaddese müessimleri peygamber değillerse ilâh-ı hâlik olmak lâzım gelecektir. Hıristiyanlık bunun için dalâlete düşmüştür. Bunlar, "ve eşhedü enne Muhammeden abdûhû ve ve resûlûh" fıkra-i şehâdetinden abd ve resûlü hazf ile bunu -hâşâ- "ve eşhedü enne Muhammeden hüva'llah" sûretine ifrâq etmeye çalışıyor-

lar, demektir. Çünkü güzâriş-i hayatı Muhammedî ve onun âsâr-ı hârikası târihe öyle nakş olunmuşdur ki bunu a'dânın karanlık muhîtlerde yaptıkları tahrîfât ve tesvîlât ile silmek imkânı yoktur. Yalancılar evvel ve âhir yalancı kalmaya mahkûmdurlar. Taptıkları canlı cansız putlar da fevkâlâde meziyyet gibi telâkkî ettikleri bazı şeyleri Hazret-i Peygamber'de bir nakîsa gibi göstermek isteyen ve bunu bir ser-rişte-i tecâvüz addeden cânîler bu hâllerîyle kendi cehâlet veya cinâyetlerini i'lâdan başka bir şey yapmış olmazlar. Hakikat karşısında bu iftirâlar hükmüsüz kalınca âsâr-ı nübûvvet dâimâ parlak bir mehtâb gibi enzâr-ı enâmda tecellî eder durur. Bu bedr-i tâmmîn cihangîr olan nûrunu zâti ve kendi kudret-i mahsûsası eseri gibi göstermek isteyenler de kameri güneş diye göstererek peygamberi -hâşâ- te'lîh etmekden başka bir şey yapmış olmazlar. Müslümanlık ma'den-i nübûvveti mir'ât-i Hudâ tanıtırken onlar ayn-ı Hudâ tanıtmak istiyorlar. Biz bunlara karşı İmâm Buseyri'nin:

(دع ما ادعته النصارى في نبيهم واحكم بما شئت مدحًا فيه واحتكم)
beytini okuyuveririz.

Filhâkika mu'cizât-ı Muhammediyyeden meselâ: Kur'ânı bir kere nazar-ı mütâle'aya alalım. Kur'ân nübûvvet atiyyesinin mahz-ı vehb-i Hudâ olan bir hârika olduğunu ve bunun bizzât irâde-i mahsûsa-i hâlika müstenid bulunduğunu lisân-ı i'câziyla isbât sadeinde şöyle diyor. (وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَبِّ مِمَّا تَرَكْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأَتُوا بِسُورَةٍ مِّنْ مِثْلِهِ)
Sure-i Ba-kara [2/23] (قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْأَنْسُ وَالْجُنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنَ)
Sure-i İsrâ [17/88].

Kur'ân bu âyetlerle min tarafıllâh bir tahaddî, bir müsâbaka imtihânı küşâd ediyor da diyor ki:

"Kulumuza indirdiğimiz bu kitâbda irtiyâb ve iştibâh ediyorsanız onun mislinden siz de bir sûre getiriniz!."

"Bu Kur'ân'ın bir mislini yapmak üzere bütün ins ve cin ictimâ' etseler ve birbirlerine zâhîr olsalar bile alimallah mislini yapamazlar." İşte Kur'ân-ı azîmüssân on dört asır mukaddem böyle bir da'vâ ve tahaddî ile meydâna çıkmış ve o günden bugüne kadar da bu nidâya devâm etmekde bulunmuştur. Mu'cizât-ı saire târihin sahâyif-i hîfzîna karışmış ise bu mu'cize, bu da'vâ, bu tahaddî el-yevm taht-ı müşâhede ve tecrübeümüzde ber-devâmdir. Simdiye kadar hiçbir kimse çıkışip da bu müsâbaka imtihânında bir numaraalamamış ve bu da'vâyi, bu mu'cizeyi piş-i tahaddîden çekememiştir. Mu'allakât-ı seb'a-i Arab'in Kâ'be duvarından indirildiği zamanдан bu âna kadar, üslûb ve belâğat-ı Kur'ân ile bir sûre yazıp takdîr ettirten bir ferd çıktıgı gibi Kur'ân'a [67] ve dîn-i İslâm'a karşı, milyonlarla insanlar, milyar-

¹ "Hıristiyanların peygamberleri hakkındaki iddialarını terket. Övgülerini tartışarak muhâkeme ederek tercih edebilirsin."

larla servetler sarf ederek muhârebeler, münâza'alarla katlanan milletlerden, cem'iyetlerden hiç birisi de bütün kuvvetlerini bu nokta-i tahaddîye tâhîd ederek bu da'vâyi ibtâl edecek bir eser meydâna koyamamışlardır. Acaba âlemde böyle on dört asır mütemâdiyen sıdkını ifâde eden burhân ile müberhen kaç da'vâ ve kaç me sele bulabiliriz? Ve bu kuvveti hâiz hangi müşâhede ve tecrübeyi gösterebiliriz? Mütemâdiyen iftirâ ve tezvîr propaganlarına mübtelâ olanlar, pek basît olan böyle bir tecrübeyi bırakıp da niçin vâdî-i hüsrânda dolaşıyorlar? Bunun müdde'âsı gibi burhânının da tanzîri kâbil olmayan bir hârika olması, müeddâsının bu devâmi ile beraber, hangi ittirâd-ı cüz'îye fedâ edilebilir? Hangi kâ-nûn bize bundan daha kavî bir tecrübe ve istikrânın icâb ettiği bir ta'mîm veya istidlâl ile vaz' edilmiştir. Bütün ulûmumuza hâkim olan bu ve emsâlinin illet-i ûlâya isninâdını iktizâ edip duran illiyet kânunu yoksa buna bir mâni'a mi teşkil ediyor? Sipirtizim, Manyatizm vâki'atını hârika-i nübûvveti suhûletle mülâhazaya bir tarîk, bir müşâhede gibi düşünecek yerde kavîyi za'ife kiyâs ile kalb-i mevzû' ederek nübûvveti bir san'at-ı kesbiye hâlinde göstermek isteyenler niçin fenleriyle, Sipritizmeliyle, Manyatizmalarıyla hâslı o san'atlariyla bir Kur'ân yapıp ortaya çıkaramayorlar. Niçin tanzîri kâbil olmayan Kur'ân'ın bu belâğat ve i'câzini cebheden çekmek için mütemâdiyen tercümelerini ileri sürüyorlar. Kur'ân tercümeleri onun hârika olan belâğat ve fesâhatinden bitabi' mahrûm olursa² (فَأُتُوا بِسُورَةٍ مِّنْ مِثْلِهِ) emrindeki da'vânın nefsindeki azameti ortadan kalkmış mı bulunacak? Acaba süre-i Bakara'nın asıldan bir âyetini bile bi-hakkin anlamaya muktedir olmayan cehele yanlış ve yalan tercümelerinden bir zevk alamadığını i'lân etmekte (فَأُتُوا) da'vâ-yı azîmine bir cevab vermiş olduğuna mı zâhib oluyorlar? Bu basît da'vâ on dört asırdan beri o kadar hakikatini göstermişdir ki eğer ittirâd-ı tabî'ât düstûrunun bir kıymeti varsa bunun karşısında şakk-ı şefeye imkân kalmadığı her türlü şüpheden vârestedir. Güyâ bazıları mâzîdeki insanların ulûm ve fûnûnda eksikliklerini, akl ve zekâ ve ahlâkda dahi noksantalına bir delîl gibi addederek eskilerin anlayamadığı bu da'vâda yenilerin îzâh edebilecekleri şeyler bulunduğu ileri söylemek istiyorlar. Eğer böyle ise onların âciz kaldıkları bu imtihânda yenilerin fi'len bir şey göstermeleri lâzım gelirdi. Halbuki biz bu bâbda yenilerin de mu'âraza ve imtihân sınıfından kaçarak -tibki eskilerin yaptıkları gibi- aczlerini isbât eden beyhûde tecâvüz ve iftirâ ile uğraştıklarını görüyoruz. Eskiler bu da'vâ-yı i'câzkâr karşısına

sında isbât-ı ehliyetden âciz kalınca Peygamb're sihir, şî'ir, cinnet inkılâbcılık isnâdına kalkışırlar ve bu isnâdlarına yine kendilerinin tekzîbe mecbûr oldukları iftirâlarını ilâve ederlerdi. Bütün dünyadaki yeni iktidâr müdde'îlerinde de aynı isnâd ve iftirânın tekrâarından başka bir şey görmüyoruz. O da'vâ-yı azîme karşısında bunların da bütün yaptıkları Peygamber'i -hâşâ- Sipiritizmeci, Manyetizmeciler gibi san'atkâr bir sâhir veya Şeksipir, Hugo ve sâire gibi bir şâ'ir veya Bonapart gibi bir inkılâbcı yahut kendileri gibi bir mecnûn, tanittirmaya ma'tûf iftirâdan, tezvîrden, âsâr-ı aczden ibâret kalıyor. Eskilerin ermediği bir iktidâr-ı cedîd da'vâsiyla ortaya çıkanlar imtihânda mevzû' bahs olan suâle cevâb verecek yerde mütemâdiyen eskilerin çiğneyip çiğneyip yuttukları kokmuş, küflü isnâd ve iftirâları tekrâra kalkışmakla i'câz-ı Kur'ân'a yeni bir burhân daha ibrâz ederlerken kendilerinin bu bâbda Ebû Cehil ve avanesi kadar bile orijinaliteye mâlik olmadıklarını da göstermiş oluyorlar.

Filhakika Kur'ân'ın bu bâbda yüksek i'câzini tedâk eden ulemâ-i İslâm bunun iki ihmâlden birisi zîmnâda tahakkuk ettiğini beyân ediyorlar. Birisi cumhur Ehl-i Sünnet'in nokta-i nazarıdır: Kur'ân en basîit ve ma'lûm olan me'anîyi bile öyle âhenkâr bir nazm-ı selîs ve belîg, öyle cem'iyetli bir üslûb-i beyân ile ifâde etmiştir ki bu âhenk-i belâğat, bu üslûb-i beyân hakikaten sun'-ı beşerin fevkindedir ve bunun için kâbil-i tanzîr olamamış ve yegâne mu'cize hâlinde infirâdını muhâfaza etmiştir.

İkincisi Mu'tezile'nin nokta-i nazarıdır. Bunlar belâğat-i Kur'âniyye nefsü'l-emrde kudret-i beşerin fevkinde bir üslûb-ı beyân değildir, fakat her kim tanzîrine kiyâm ederse min tarâfillâh kudret-i beyânı selb olunur ve söyleyebilecegi kadar bile bir söz bulamayarak hacîl ve rûsvây olur, diyorlar ve böyle olmasını zuhûr-ı i'câzda daha müessir buluyorlar. Ehl-i Sünnet, Kur'ân sun'-ı beşer fevkinde olarak nâzil olmuş bir mu'cizedir ve bunun için tanzîr olunamaz dedikleri hâlde Mu'tezile Kur'ân sun'-ı beşere mümâsil olarak nâzil olmuştur. Fakat tanzîrine kiyâm edenin min tarâfillâh hârika olarak dili tutulur, yapabileceğini yapamaz olur, diyorlar. Ehl-i Sünnet, i'câz Kur'ân'ın hakikatinden cüz'dür, Mutezile ise i'câz, Kur'ân'ın mâhiyetinde değil, mu'ârizalarına Allah'ın bizzât te'sîrindedir, demiş oluyorlar.

Her ne olursa olsun şurası muhakkakdır ki herhangi bir büyük şâ'ir Kur'ân ile tahaddîye kiyâm ettiği zaman bütün kudret-i şî'riyesini kaybederek avâmin bile ağızına almayacağî âdî âdî sözlerle âleme gülünç olmuş ve bundan dolayı inâdında ısrâr edenler Hazret-i Peygamber'i sihirkârlıka ithâma kalkmayı bir hüner saymışlardır.

Gerçi Kur'ân'ın ifâde ettiği, hakâik-i me'anî ve ahkâm içinde dahi [68] esrâr-ı i'câz vardır. Lâkin Kur'ân ifâde etti-

² "(Kur'ân'ın) sûrelerine benzer bir sûre de siz getirin." (Bakara Sûresi 2/23)

gi me'ânînin hepsinde büsbütün yeni ve bedî' medlûllerle nâzil olmuş olsa idi, beseriyeti akılları dâiresinde irşâd etmek gâyesini gözetmiş ve terbiye-i beseriyeyi yalnız hârikaya istinâd ettirmiş olurdu. Halbuki ta'lîm ve irşâd mechûlâtı öne sürmekle değil, o mechûlâtı ma'lûmât-ı me'hûze ile hâl eylemek tarîki göstermektedir. Binâenaleyh umûmun irşâdi için nâzil olan Kitâbullâh'ı onların ma'lûmât-ı ibtidâiyelerini yeni mechûlâtı halledebilecek bir vecihle tesbît ve tertîb ederek tarîk-i ilm ve ameli kûşâd edecek bir câzibe-i beyâna mâlik olmak iktizâ ederdi. Bundan dolayısıdır ki Kur'ân ekseriyetle herkesin ma'lûmât-ı ibtidâiyesinde veya fitrat-ı asliyeyesinde meknûz olan hakâiki, belîg ve mu'ciz bir ifâde ile tezkîr ederek yükseklerde yükseltmek için kudret-i i'câzini daha ziyâde nazminin âhenk-i bedî' ve belîğinde göstermiştir. Çünkü hakâik ve me'ânî-i bedî'a serâpâ hilkatin nâsiye-i tekvînine yazılmış ve yalnız onları görüp anlayacak his ve akıl ve kalbi tenvîr ve irşâd etmek ciheti kalmış idi. Bunu yapacak olan da bizzât me'ânîden ziyâde o hisler, o akıllar ve o kalblerde vecd-âver bir intibâh uyandıracak olan tarz-ı beyân idi. İşte Kur'ân bunu yapan ve yapmada devâm eden bir mu'cize, bir kelâm-ı ilâhî olarak nâzil oldu ve kendine karşı mu'ârazaya kiyâm edenlerin ağızlarını kapadı. Maamâfih istikbâlin vukû'ât-ı câriyesiyle tahakkuk ve tebeyyün eden nice nice mu'cîzât-ı mühimmevi de mezâmîn-i beyâni içine koydu, Kur'ân'dan istifâde etmek ve onu anlamak isteyenler bunu bilmeli, Kur'ân'ı tercümelerinden anlamaya çalışmamalıdır. Kur'ân'ı tercümesinden anlamaya çalışmak, meselâ insannın, hakikatini gölgесinden anlamaya çalışmak gibidir. Diğer cihetden Kur'ân'ı tercümesinden anlamaya çalışmak mütercim olan kimsenin tavassutuna mûrâca'at eylemek, kelâm-ı ilâhîyi onun kelâmiyla mübâdele etmekdir. O halde Kur'âni tercümandan dinlemek isteyenler tercümânlarını iyi intihâb etmeli ve onu şifâhen dinlemeyi tercîh eylemelidirler. Az çok bir mülâhaza edinmek için Kur'ân tercümesini mütâle'a etmeye bir şey diyemeyiz. Fakat Kur'ân'ın bütün hakikatini tercümesinden mukâyese etmeye çalışmak bir dalâlet olacağını da unutmamalıyız. Çünkü bütün tercümeler Kur'ân'ın sîrr-ı i'câzi hâricindedir. Kur'ân'daki herhangi bir cümleyi, bütün lisânların en belîg üslûb-ı beyânlarına nakl etseniz onun nefs-i Kur'ân'daki zevk-i beyânı hepsinin fevkinde kalmak mevkî'ini muhâfaza eder.

Nazm-ı Kur'ân ne mevzûn, ne müsecca', ne de mensûrdur; fakat mevzûndan daha âhenkli, müsecca'dan daha mütenâsib, mensûrdan daha selîs ve daha cereyânlıdır. Hepsinden başka bir de cevâmi'ül-kelimdir: El-fâz-ı kalîle içinde me'ânî-i kesîreyi derc ederek nâ-mütenâhiye nâzır büyük mu'âdeleleri căzûrlarıyle ve kemâl-i letâfetle teblîğ eder. Akla hitâb ederken sâmi'adan baş-

layarak turuk-ı havâssi da elfâz ve terkîbin rikkat ve cezâliyetiyle mütevâliyen okşar ve kalbi hüsn ü hayr-ı hâkin lâhûti âhengi içinde gark-ı neşât ve intibâh eder. Beserin bildiği ve bileceği kâffe-i esâlîb ve me'ânîyi ihtiâvâ etmekle beraber hiç birisinin aynı olmayan ve on dört asırdır taklîd edilemeyen ilâhî bir üslûba mâlikdir. Ma'lûm olduğu üzere sun'-i beser olan âsârin tenâsübleri hep mütenâhî nisbetlerin muhassalasıdır. Sun'-i Bârî olan âsârin tenâsübü ise nâ-mütenâhî nisbetlerin cüzu-rûdürü. Beserin yaptığı bir iğnenin ucunda sivrilik sun'-i Hâlik olan bir diken ucundaki sivriligin yanında bir odun gibi küs kalır. Bir servi yaprağının muhtevî olduğu hendeseyi hendese-i beserle ölçmek kâbil olamaz, çünkü biz maddenin atomları üzerinde bizzât hendese yürütemeyiz. Hem ne hâcet! Pek riyâzî olarak hesâb etmekde olduğumuz, aylarımızı senelerimizi husûle getiren arz ve kamerin hareketlerini hiçbir zaman kesirsiz bir aded-i tâm ile göstermek imkânını bulabiliyor muyuz? Senemiz üç yüz altmış beş gün, saat, dakika, sâniye ilâh gidiyor. Neden; çünkü bizim hesâbımız mütenâhî, hesâb-ı ilâh ise nâ-mütenâhîdir. Maddiyâtda böyle olduğu gibi ma-neviyâtda da böyledir. Bizim kelimât ve me'ânî arasında ta'yîn edebildiğimiz tenâsübler mütenâhî mi'yârlara istinâd ettiği hâlde Hâlik'in ta'yîn ettiği tenâsübler nâ-mütenâhiye nâzır olur. Bunun için nazm-ı Kur'ân'daki üslûb ve âhenk-i beyân bizim kavrayabildiğimizden çok yüksek birtakım tenâsüblerin ifâdesidir. Tercüme ederken biz bu tenâsüblerin bir mikdâr-ı mahdûdunu görür ve mütenâhî şu'ûrlarımızdan kaçan esrâr-ı hüsnü zâyi' ederiz. Hattâ iki kelimelik bir terkîbin mutazammin olduğu me'ânîden birini veya ikisini ifâde ederken bile fazla kelimele mûrâca'atla kelâmin cem'iyetini perîşân eyleriz. Tercüme-i Kur'ân bir nevi' tahrîf olur.

Frenk müsteşrikleri bile bu hüsn-i sermedîyi sezmişler ve bunun için nazm-ı Kur'ân'ı garâmî diye tercüme edebileceğimiz "lîrik" şî'rler gibi mülâhaza etmek istemişlerdir. Bu sûretle onlar da Peygamber-i zîşân Efendimiz'e şâ'ir diyen zümre-i müşrikîne iltihâk etmişlerse de hiç olmasa memleketimizde türeyen cehele-i mulhidîn gibi nazm-ı Kur'ân'ın ehemmiyet-i belâgatinden tamamen gaflet göstermemişlerdir, ve ancak müslümanlara Kur'ân'ın bu zevkini unutturmak için tercümelerine teşvik eylemişlerdir. Ne tuhaf şeydir ki Amerika unuyla Avrupa patatesi yemeye alışanlar Arabistan'ın muzuna, hurmasına yan gözle baklıklar gibi Arabî olan lisân-ı Kur'ân'ı da bize unutturmak için her türlü fazîhayı irtikâbдан çekinmeyorlar. Fânîlere perestîş, bâkilere buğz ediyorlar.

Gerçi kulûb-ı şu'arâ, künûz-ı ilâhiyyeden bir kenzdir. Ve her güzel olan sânihât-ı şî'rîyyede doğrudan doğru

fitratın hârika addedilebilecek [69] bir yed-i tekvîni de vardır. Büyük dâhiler gibi her büyük şâ'irin üslûbu kendine mahsûs bir imtiyâzi hâiz bir hârika mâhiyetindedir. Fakat bu gibi hârikalarla mu'cize arasındaki fark-ı azîm unutulmamak lâzım gelir. Şu'arâ ve üdebanın hârika-i üslûbları ilk hârikalar gibi infirâdiyla doğarken onları ittirâdlar ta'kîb edebilir. Taklîd ve tanzîr ile peyderpey mümâsilleri çoğalır, ve hattâ tekemmûl ederler. Bidâ-yeten ferde hâs olan o üslûblar, ahlâkin tezgâh-ı meşâ'isinde bir nevi', bir cins mâhiyetine münkalib olurlar, nihâyet infirâdlarını zâyi' ederler. Aynı zamanda şu'arâ³ (فِي كُلِّ وَادٍ يَهِمُونْ) vâdî-i hilkatin her tarafında heymân u hayretle dolaşırlar. Ağlatır, güldürür, düşündürürken isticlâb ettikleri tahsînler, alkışlar, ikândan değil, heymândan doğan âsâr-ı hayretdir. Onlar hüsn-i sermedînin şûn-ı tecelliyyâtı arasında vâdîden vâdiye koşarken onun ezel ve ebeddeki mebde' ve gâyesinden, sîrr-ı aslîsinden bir hisse-i ikâna alıp i'mâl etmeye muktedir olamazlar. Şâ'ir heymânını ikâna tahvîl ettiği gün şîrini gaib eder. Çünkü ikâna bahşettiği şu'ûr vazîfe her an mütelâşî olan zevk-i şî're galebe etmekde gecikmez.

Halbuki Kur'an bir sahîfe-i heymân, değil bir bedî'a-i ikândır. Onda hüsn ile hak, vahdet-i hakîkiyeleriyle kulüb-ı zekiyeyen pîş-i i'tibârına çıkarlar. İnsâniyetin hüsne, aklına, kalbine rûhâniyet ve cismâniyetiyle bütün mevcûdiyet-i hâzıra ve âtiyyesine lâzım olan gıdâ-yı ikâni căzûrleriyle önüne dökerler. Hak Te'âlâ nasıl şerîk ve nazîrden münezzeх vâhid-i ferd ise onun kelâmi olan Kur'an da öyle ferd-i bî-nâzîr bir mu'cize-i yegânedir. Ve işte mu'cize böyle tahaddî karşısında taklîd ve tanzîri kâbil olmayan hârika-i münferidedir. Filvâki' (فَأَتُوا بِسُورَةٍ مِّنْ مِثْلِهِ) emr-i celîli ile pek basît bir imtihân kapısı açarak gelen Kur'an-ı azîmüşşânın on dört asırdan beri nazîri yapılımak şöyle dursun, üslûbu bile taklîd olunamamıştır. "Alîm Allah ins ve cin ictimâ' etseler ve birbirlerine zâhîr olsalar bile Kur'an'ın mislîni meydâna koyamazlar" da'vâsının on dört asırdan beri devâm eden kuvvet-i ikânnını bizzât cenâb-ı Hak'dan başka kim verebilir? ⁴ لَئِنْ اجْتَمَعَتِ الْأَنْسُ وَالْجُنُّ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِيُشْلِلُ هَذَا الْقُرْآنَ لَا يَأْتُونَ بِيُشْلِلِهِ (وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا) âyetinin edebiyât-ı Arabîyye nokta-î nazarından mutazammin olduğu vücûh-i te'kîd düşünülsün, da'vânın bütün istikbâle şâmil olan vü'sat ve azameti derpiş edilsin. Bu ikânanın bu kuvvet-i beyânına bidâyeten muhâtab olanlar bunun sıdk ve emâneti mücerreb olan Muhammed Mustafa aleyhi ekmeli's-salâti

³ "...her vadide başıboş dolaşıyorlar." (Şuarâ Sûresi 26/225)

⁴ "Bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere insanlar ve cinler bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, andolsun ki onun bir benzerini meydana getiremezler." (Îsrâ Sûresi 17/88)

ve ezkâ't-tahâyâ gibi bir zâtdan sudûrunu görünce bir eser-i cinnet olduğunu tahayyül etmek için az çok bir ma'zeret-i beyhûdeye mâlik olsalar bile bu ikânnın hükmü olan dört unsurdan biri devâm eden bir mu'cize-i muhakkaka olduğunu gören şimdiki muhâtablar için bir özür tasavvuruna imkân bulunabilir mi?

İşte Kur'an sade bir hârika değil, böyle bir mu'cize-i ikândır. Bunun için Cenâb-ı Allah (لَهُ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُّبِينٌ) buyurmuştur. Târih bize bu âyetin de ayrı bir mu'cizeyi tazammun ettiğini göstermektedir. ⁶ (ولَكُنْ لَا حِيَاتٌ لَمَنْ تَنَادَى)

Zekâlarin, fenlerin, san'atların, cem'iyetlerin bu kâdar zamandan biri cevâb veremedikleri (فَأَتُوا بِسُورَةٍ مِّنْ مِثْلِهِ) hitâb-ı i'câzîna acaba şeytânların tezvîrâtı mı cevâb verebilecektir?... Beşeriyyeti her an (وَيَحِقُّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ) inzârinin taht-ı tahakkukunda bırakmak isteyen o tezvîrlere kıyâmete kadar (وَإِنَّ عَلَيْنَا اللَّغْتَةَ إِلَى يَوْمِ الدِّينِ) ⁷ âyetînin tevcîh ettiği pâye-i mel'aneti taşıyan İblis'in ümmet-i mercûmesi olmakdan başka ne kazanacaklardır?

Acaba hakkı teslîm etmek hakka mu'âraza etmekden daha mı zordur? Acaba İblis azâb-ı ebedîye katlanmayı huzûr-ı Hak'da Hazret-i Âdem'e secde edivermekden daha mı kolay zannediyor?

(يَانَاطِحُ الْجَبَلُ الْعَالِيُّ لِيَكْلِمَهُ اشْفَقُ عَلَى الرَّأْسِ لَا تَشْفَقُ عَلَى الْجَبَلِ)

O yüksek cebel-i rahmeti yaralamak için tos vurmaya çalışanlar o dağa değil, o başa acısınlar. Şâhika-i Kur'an'a bakarken külâhlarını düşürenler, umkundaki cevâhirden çımdıkle bir şey koparamayacaklarına emîn olsunlar.

(وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا)

BEŞERİN REHBER-i MES'ÛDİYETİ

2

(مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهِ³)

Tercümesi:

"İyilik eden kendine, fenalık eden de kendine eder."

Müslümanlığın cihânda yaptığı mu'azzam inkılâb bu hakikat-i kâti'anın bu düstûr-ı fa'âliyetin, Kur'an-ı Kerîm'in en berrak ve en mükemmel sûretde ifâde et-

⁵ "Biz ona (Peygamber'e) şiir öğretmedik. Zaten ona yaraşmadı da. Onun söyledikleri, ancak Allah'dan gelmiş bir öğüt ve apaçık bir Kur'an'dır. (Aklen ve fikren) diri olanları uyarması ve kâfirler hakkındaki o sözün (azâbin) gerçekleşmesi için Kur'an'ı indirdik." (Yâsîn Sûresi 36/69-70)

⁶ "Sırıncı açığa vurana hayat yoktur."

⁷ "Muhakkak ki kıyâmet gününe kadar la'net senin üzerine olacaktır!" (Hîr Sûresi 15/35)

⁸ "(Kur'an) zâlimlerin sadece zararını artırır." (Îsrâ Sûresi 17/82)

tiği bu ulvî esâsin eseridir. Müslümanlık'dan mukaddem gönderilen bütün edyân, aynı menba'-ı ilâhîden gönderilmiş olduğundan hepsi de aynı düstûr-ı fa'âliyeti teblîg etmiştir. Şerîfat-i Mûseviyye, Brahmanlar'ın mezhebi olan Karma, Kırışna'nın te'âlîmini muhtevî olan Gayta'da aynı hakikate işaret olunmaktadır. Yalnız bütün bu mezâhibe sâlik olan akvâm, fa'âliyet kudretinin kıymet-i hakikiyesini takdire muvaffak olamamış ve bundan dolayı müşrikâne ve hurâfât-perestâne birtakım âyinler zuhûr etmiştir.

İnsân, kendini fazla yormakdan müctenib ve suhûletle imrâr-ı hayâta [70] mütemâyildir. Mes'ûliyetlerini başkalarının omuzlarına yükler. Bu temâyül, insanın fa'âliyet kudretini za'fa dûcâr ederek insanları eşhâsin şefâ'atine inanmaya, eşhâsin kanını dökmekle insanların Allah'a takarrub edeceklerini ifâde eden i'tikâdları kabûle sevk eder. Bu bizim her şeyi altına çeviren maddeyi aramamız gibidir. Bunun peşinde koşmamızın sebebi mezâhim-i hayâtdan kurtulmak, herhangi ma'deni altına çevirmekle, hiç yorulmadan, feyz ü bereketle mâlâ mâl bir hayat geçirmekdir. Fitratımızın bu temâyülü yüzünden akâid-i dîniyyemiz de böyle bir şekil alıyor. Birkaç asır mukaddem Avrupa böyle bir bataklıkda yaşıyordu. Bugün ise bu felâketden kurtulmuş bulunuyor. Çünkü Avrupa, demiri altına çevirmenin yolunu bulmuştur. Sa'y-i kimyasıyla, Avrupa demiri altından daha bahali bir fiyatla satıyor. Buna mukâbil Avrupa bugün bile dîn nokta-i nazarından kurûn-ı vustâ câhiliyetinde yüzüyor. Bugüne kadar Avrupa'da, rûhâniyât sâhasında bir iksir bulunduğu zannedilmektedir. Bu iksir "Îsâ'nın kanıdır" Îsâ'nın kanına îmân, insanın süflî tabî'atini yükseltmeye, onu bütün seyyâîat ve me'âsîden tathîre insanı doğrudan doğruya cennete götürmeye kâfi addolunuyor.

Bu akidenin kuvâ-yı fa'âle-i beseriyye üzerindeki te'sîri tahrîb-kârdır. Çünkü insanın a'mâlinden mes'ûl olması hissine kâtil bir darbe indirmekde, kuvâ-yı sâikanın bütün menâbi'-i hayâtiyyesini kurutmaktadır. Vaftizin fitrat-ı beserden fenâlik meylini izâle ettiğine dâir hîristiyanların perverde ettiğleri i'tikâdi, hakikat tekzîb ediyor. Hazret-i Îsâ'nın kanı mukâbilinde beserin rehâ bulduğu i'tikâdi, adl-i ilâhiye karşı bir masûniyet teşkil ettiğinden insanlar isyân ve günâhda devamları teşvîk olunmakdadır. Bundan dolayı Avrupa birtakım mesâvîde dünyaya rehber oluyor. Hazret-i Îsâ'nın te'âlîmine ve onun teşkil ettiği nûmûne-i iktidâya garbin hiçbir tarafında, Avrupa'nın sokaklarında, Avrupa'nın kiliselerinde, Avrupa'nın mehâfil-i siyâsiyyesinde tesâdûf olunamamaktadır. Acaba Avrupa'nın siyâset-i idâriyyesinde, renk ve ırk nokta-i nazarından, Hazret-i Îsâ'nın te'âlîminden müstefâz bir şey var mıdır?.. Avrupa'nın hayât-i ictimâ'iyyesi, Avrupa'nın

hattı hareketi Hazret-i Îsâ'nın te'âlîmiyle taban tabana zitdir. Bir kelime ile, Avrupa'nın Hazret-i Îsâ ile müşterek olan bir şeyi yoktur. Bunun hepsi Îsâ'nın dökülen kaniyla beserin kurtuluğuna dâir perverde olunan i'tikâdin bir neticesidir. Necâtn ihrâzî için a'mâlin bir fâidesi olmasa Mesîh gibi tevâzu'kâr olmaya ne lütûm kalır?!. Sen Pol'ün, bu akidenin esâsını vaz' ettiği gün Hîristiyanlık için meş'ûm bir gündü. Sen Pol bu akidenin esâsını vaz' ederek şer' ve amelin insanlık için bir müsîbet olduğunu i'lân etti. Luther gibi bir insan bile bu uçuruma düşmekden kendini kurtaramamıştı. O da, insanı amelin lütûmundan vâreste kılmış, Mesîh'in kanına i'tikâdi kâfi görmüştü. Fakat bit-tecrûbe anlaşıldı ki, Sen Pol'ün tel'in ettiği şer' ve amel bütün ni'metlerin yegâne menba'ıdır. Diğer tarafdan bu akidenin, beserin büyük bir kısmı için hakiki bir müsîbet olduğu anlaşılmıştır.

Filhakika, rûhâniyât sâhasında şer' ve amelin lütûmunu kabûl etmeyen Hîristiyan milletleri cem'iyet, siyâset ve medeniyetlerini esâsât-ı kânûniyyeye ibtinâ ettileridir. Acaba kânûna istinâd etmeyen bir Hîristiyan milleti var mıdır?.. Şer' ve ameli bir müsîbet telâkkî eden Hîristiyanlığa karşı ya hîristiyanlar dinlerinden ferâgat, yahut bütün teşrîî teşkîlâtını mehâkim-i adâletini sed etmek icâb eder.

Hîristiyanlık ilâhiyyâtının rûkn-i esâsisi olan ve ameli bir hiç sayan Îsâ'nın kanı akidesi Hîristiyanlık ile Müslümanlık arasında başlıca farkı teşkil eder. Bu akideye göre insan, fitraten kânûna ri'âyet kâbiliyetinden mahrûmdur. Binâenaleyh irtikâb-ı me'âsiye mukâvemet edemez. Bu sûretle insan kendini cezâya dûcâr eder. Cezâdan ise ancak kisâs ile kurtulur. Adâletin icâbını yerine getirmek için günahkar cezâya uğramalıdır. Fakat bütün insanlar mütesâviyen günahkar olduklarından bir insan başkasının günahını afv ettiremez. O halde bütün beseriyyetin günahlarını afv ettirmek için ma'sûm bir adamın kanını beser uğurunda îsâr etmesi lâzımdır. Fakat yalnız Allah ma'sûm olduğundan, zât-ı ulûhiyyet Îsâ şeklinde gelerek günahkar insanlık uğurunda Salîb'e gerildi.

Esâtir-i Hîristiyanîye'nin esâsı budur. Bütün kilisenin akâidi, insanın kânûna ri'ayete kâbiliyetsiz olduğunu. Hâkikat bu merkezde ise o halde, teşri'i hey'etlerin, hükmümetlerin ne lütûmu var?.. Bu kâbiliyetsizliğin kavânîn-i dünyeviyeye değil, kavânîn-i ilâhiyyeye âid olduğu söylemesi pek garîbdir. Bu iki kânûn arasında nasıl ve nereden bir hattı fâsil çekeremiz bilmiyoruz. Mes'ûliyet-i beseriyyeyi te'mîn edecek hiçbir şey yokdur ki kavânîn-i ilâhiyyeden müstefâd olmasın. Evet, hiçbir kânûn vâr mıdır ki Hazret-i Mûsâ'nın evâmir-i aşeresine, yahut bunlardan birine îsâl edilmesin. Bütün bunlar kurûn-ı vüstâi hurâfâttdır. Avrupa'nın ihrâz ettiği her şey

onun kudret-i fa'âliyetine vâbestedir. Avrupa medeniyetinin sırrı kavânîn-i tabî'iyyenin diğer bir ismi olan Kur'an-ı Kerîm'in insanlığa ihdâ ettiği "düstûr-ı fa'âliyet" değil mi?... Müslümanlar bu esâsdan a'zamî hayır ve istifâdeyi te'mîn etmişler, bu kânûn-ı tabî'iye tevfîk-i hayatı [71] etmişler ve bî-nazîr terakkîye nâil olmuşlardır. Müslümanlar bu esâsi terk ettikleri zaman inhitât bataklığına düşdüler. Öbür tarafından Avrupalılar bu esâs-ı İslâmîyi, bu düstûr-ı fa'âliyeti kabûl ederek maddiyat sâhasında Kur'an-ı Kerîm'in sahifelerinde müslümanlara va'd olunan her şeyi kazandılar. Tâli'in ne elîm bir tecellîsi! sa'y ve amelin ehemmiyetini âzâh eden dînin sâlikleri hayatı bu zerrîn kâ'ideden tecrîd ettikleri için sukût ettikleri halde ameli bir musîbet telâkkî eden dînin sâlikleri, Kur'an-ı Kerîm'in ifâde ettiği şekilde düstûr-ı fa'âliyeti kabûl ederek onun bütün semerelerini iktîf etmişlerdir. Elhâsil müslümanlar, nazarî bir şekilde değilse de, ameli bir sûretde Sen Pol'ün vasâyâsını kabûl etmişler, diğer tarafından da Sen Pol'ün etbâ'ı Resûl-i ekrem sallallâhü aleyhi vesellem Efendimiz'in izini ta'kib etmişlerdir.

Hristiyan kilisesi kitâb-ı mukaddesini iki kısmna takâsim eder: Ahd-i Kadîm, Ahd-i Cediî, Ahd-i Kadîm, Kitâbi't-tekvîn ile başlayarak Malaçi'nin kitabıyla hitâm bulur. Diğerî Mattâ İnciliyle başlar ve Vahy ile biter. Bu taksîm, kilisenin i'tikâdına göre, beşerin necâtını te'mîn için besere gönderilen dînin iki safhasını ifâde eder. Birinci kısım, Hazret-i Mûsâ ile beşeriyyete teblîğ olunan şerî'atdır. Hazret-i Mûsâ, Cenâb-ı Hak'dan, beşerin irşâdi için, şerî'at telâkkî etmiştir. Hazret-i Mûsâ'nın telâkkî ettiği vahye göre beşerin rehâsi amele bağlıdır. Birkaç asır sonra, güya, Cenâb-ı Hak, hatâsını tashîh ederek beşeri fitraten pek ri'âyet edemeyeceği şeyden amel esâsından vâreste eylemiş, beşeri afv etmiştir. Fakat insanların günahlarını afv etmek için bir fidye-i necât lâzımdır. Binâenaleyh kani beşerin bütün günâhını yıkayan ma'sûm bir adam salb edildi. Bu sûretle Cenâb-ı Hak insanlara Ahd-i Cediî'ni gönderdi ve Îsâ'nın ceseidine hulûl ederek onlara dedi ki: "İçinizde Îsâ'nın kanına ve onun beşeri günahdan kurtardığına i'tikâd edenler ne isterlerse yapınlar, necâta nâil olacaklardır." Hristiyanların Ahd-i Cediî'i işte budur. Amel ahdi olan Ahd-i Kadîm'in yerine bu Ahd-i Cediî ikâme olunmuştur.

Müslümanlık'la sâir edyân-ı cihân, diğer tarafından Müslümanlık'la kilisenin mezhebi arasındaki başlıca nokta-i ihtilâf budur. Müslümanlık evvel be-evvel ta'lîm ediyor ki: Felâh, ancak a'mâl ile ihrâz edilir. Buna mukâbil kilise, felâhî, lâ-şey mukâbilinde, yani Îsâ'nın kanına i'tikâd mukâbilinde va'd ediyor. Kilisenin mezhebi diyoruz, çünkü Hazret-i Îsâ böyle bir şey ta'lîm etmemiştir. Kendisi şer' ve amele mu'tekiddi. Cebel'de îrâd ettiği mevîzada şer'e ri'âyet noktasına çok ehemmiyet

vermiştir. Hazret-i Îsâ'ya göre insan melekût-ı semâya ancak a'mâliyle girebilir. Taharrî-i hakîkat edenlerden Îsâ'ya kim geldiyse hepsine evâmir-i şer'iyyeyi ifâyi tavsiye etmiştir. Kuvâ-yı rûhâniyeyi inkişâf ettirmek için Hazret-i Îsâ salat ve sıyâm gibi ibâdâtî tavsiye etmiştir. Hulâsa Hazret-i Îsâ, Hazret-i Mûsâ gibi ameli tavsiye etmiş, ahd-i a'mâl olan Ahd-i Kadîm yerine afv ve safh ahdini ikâme ettiğini hiçbir vakit söylememiştir ve buna bir imâda bile bulunmamıştır. Hazret-i Îsâ başkalarının günahını afv ettirmek için kanını dökeceğini, bu sûretle insanların a'mâl mes'ûliyetinden kurtulacağını hiçbir vakit iddiâ' etmemiştir. Müşârun-ileyhin İncillerde mukayyed olan te'âlimi bu gibi telâkkîyatın aleyhindedir.

Ahd-i Cediî'in ifâde ettiği akide hamâkatin en koyusudur. Kuvâ-yı sâikayı imhâ eden, insanın hiss-i mes'ûliyetine kâtil bir darbe indiren, insanın kâbiliyetlerini tahrîk etmeyen, atâlet tevlîd eden, insanın fitratındaki güzel ve iyi olan her şeyi izmihlâle uğratan bir akideye afv ve safh ahdi tesmiye etmek kadar hamâkat olur mu?

Kilisenin bu mezhebinde yenilik yoktur. Bu mezhebin her akidesine ibtidâî ve hurâfat-âlûd eşkâl-i ibâdetde tesâdûf olunmaktadır.

İnsanın günah işlemesi, Allah'ın gazabına gelmesi, gazab-ı ilâhîye teskîn için türlü türlü kurbanların takdîmi.. Bunlar insan kadar eski olan birtakım hikâyelerdir. Yunan esâtîri bu gibi menâkîble mâlâ mâldir. Bizim mak-sadımız kilise telkinâtında bir yenilik olmadığını is-bât etmekdir. Kilisenin buna Ahd-i Cediî tesmiye et-mesi gayr-i kâbil-i tefehhüm bir şeydir.

Bundan başka bu akide diğer bir i'tirâza sebebiyet verir. Afv-ı ilâhî bir kavmin veya bir dîn sâliklerinin yed-i inhisârında değildir. Cenâb-ı Hak bütün mahlûkâtın hâlikî olduğundan hepsi de onun rahmetinden müstefiddirler. Hak Te'âlâ, rahmetini tevzî' ediyorken bütün mahlûkâtını hissemend etmiştir. Mâdem ki Cenâb-ı Hak beşerin mevcûdiyet-i maddiyesini muhâfaza için siyânen tevzî'-i ni'met etmiştir, beşerin selâmet-i rûhâniyesini te'mîn hu-sûsunda niçin tarafgirâne hareket etsin?!.. Kilisenin iddiâ' ettiği gibi beşer şer'a ri'âyete ehil değilse Cenâb-ı Hak bunu bilirdi. Sen Pol'ün dediği gibi şer' ve amel beşer için bir musîbet ise Îsâ'nın zuhûruna kadar beşer niçin bu musîbetin pencelerinde inledi. Îsâ'nın kudûmîyle beşere râyegân buyurulan afvin daha evvel râyegân buyurulması icâb etmez miydi?! Hazret-i Âdem'in zellesi bütün felâketin esâsi addolunuyor. Hazret-i Âdem ilk ma'siyeti işlemiş ve zürriyetini la'net-i ilâhiyeye dûçâr etmiştir. O halde Îsâ'nın tam o zaman gönderilmesi ve Âdem'in zellesini afv ettirmek için Adn cennetinde Salîb'e gerilmesi lâzım gelirdi, bundan bütün beşerin [72] günahdan kurtulması icâb etmez mi? Bütün

akvâm ve memâlikin binlerce sene şerâyi'e inkıyâd etmek mecbûriyetinde kal-masını müte'âkib ancak iki bin sene mukaddem rehâ bulması tâli'in elîm bir istihzâsi değil midir?

Bunların hepsi Cenâb-ı Hakk'ın Rabbü'l-âlemîn olmak telâkkisiyle gayr-i kâbil-i te'lîf birtakım fikirlerdir. Bütün ensâl-i mütekaddimenin amel sâyesinde ihrâz-ı felâh etmelerine mukâbil niçin ensâl-i müte'âkibenin felâhi bu kadar kesb-i suhûlet ediyor? Bilhâssa Îsâ'dan haberdar olmayanların felâhi ne olacak? Gerçi bugün Hıristiyan misyonerleri dünyânın her tarafını istîlâ etmiş bulunuyorlar. Fakat bu nihâyet bir asırlık bir iştir. Demek bir asır evvelki bütün akvâm-ı cihân hepsi gazab ve helâke uğrayacak?

Görülüyor ki bütün bu kilise akâidi hayatı nâmına, felâh nâmına hiçbir kıymeti hâiz değildir.

Hoca Kemâleddin

Mütercimi: Ömer Rıza

YENİ HUKÜK-1 ÂILE Lâyihası Hakkında Mütâle'ât

3

15. Madde: "İzdivâcda zevcenin vahdeti asildir. Binâenâleyh -ikinci bir kadın ile izdivâc etmek isteyen kimse için zarûretini ve zevceler beyninde adâlete ehliyetini isbât ve hâkimin müsâ'adesini istihsâl etmedikçe- ta'addüd-i zevcât memnû'dur."

Bu madde cây-ı nazardır. Bu maddenin esbâb-ı mücibesi mütâle'a olunursa görülür ki komisyon ta'addüd-i zevcâtın esâsen lüzümuna kâil olmuş, bu usûlün bekâsında memleketimiz için ahlâkî, iktisâdî, hayatî birtakım fevâid mevcûd olduğunu kabûl etmiştir. Fakat bu usûlün sû-i isti'mâline uğramamasını te'mîn için de bir kısım takayyûdâta lüzüm görmüştür.

Filvâki' zamanımızda birçok erkekler taht-ı nikâhlarındaki bir kadının bile hukükuna tamamen ri'âyet edecek bir halde bulunmuyorlar, artık bu gibi erkeklerin daha ziyâde kadınlar ile akd-i izdivâcda bulunmaları elbette tasvîb edilemiz zâten Kur'an-ı mübînde ⁹ ﴿فَإِنْ ( ) خَفْتُمْ لَا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً﴾ buyurulmuyor mu? Hâsılı ahkâm-ı şer'iyyemize nazaran bir erkek taht-ı nikâhında nihâyet dört kadın cem' edebilir, şu kadar ki bunların beyninde icâb eden adâlet ve müsâvâta ri'âyet etmesi lâzımdır. Bunlara ri'âyet edemeyenlerin birer zevce ile iktifâ etmeleri diyâneten väcib olur.

⁹ "Eğer adaletli davranıştan endişe ederseniz, bir tane ile yetininiz." (Nîsa Sûresi 4/3)

Görülüyor ki bir zevce ile iktifâ edilmesi bir emri dîndir, ahlâka, diyânete âid bir mes'elemdir. şerâitine ri'âyet edemeyecekleri hâlde ta'addüd-i zevcât usûlünden istifadeye kalkışanlar indallâh mes'ûl olurlar. Hukûku haleldâr olan zevceler ise usûl-i şer'iyyesi dâiresinde mahkemeye bi'l-mürâca'a haklarını istihsâle teşebbüs edebilirler, işte bu kadar.

Halbuki işbu on beşinci madde ile bu usûl pek ziyyâde ta'assub olunuyor, "İkinci bir zevce" ta'bîriyle de daha ziyyâde tahâdîdi cihetine gidilmek isteniyor, âdetâ ta'addüd-i zevcâtın vukû'unu müte'azzir kılacak derecede kuyûd vaz' olunuyor, birinci zevcelere de iftirâk talebine salâhiyet veriliyor.

İkinci bir kadın ile izdivâc etmek isteyen bir erkek hâkimin huzûrunda adâlete ehliyetini isbât edecek, bu husûsdaki zarûretini isbâta kalkışacak. mâdem ki nikâh bir akd-i medenî addediliyor, tarafeynin rızâlarıyla münn'akid oluyor. Artık kânûn neden bir tarafın adâletini taharrî için hukkâma bir salâhiyet veriyor?.. Bu, nâsin hukûk-ı medeniyesine, ehliyet-i şahsiyyesine, izzet-i ahlâkiyesine bir tecâvüz mâhiyetinde görülmez mi? Hele zarûreti isbât her zaman nasıl kâbil olabilir?. Zarûret; bazan maddî, bazan da rûhî, fitrî bir halde bulunur. Bir insan fitrati ilcââtiyla tekrar izdivâca mecbûr olduğunu huzûr-ı hâkimde nasıl isbâta kudret-yâb olacak? Biz, garblılarda ve garblıların ictimâ'iyyâtını taklîde çalışanlarda garîb bir hâlet-i rûhiyye görüyoruz. Bunlar zamânumâzda milletlerin daha ziyyâde tenevvür ettiğini, eski asırlarda yaşayan insanlardan daha ziyyâde serbestî-i ukûda, hakk-ı hürriyyete mâlik olduklarını iddi'â eder dururlar, bir tarafdan da -menfa'at-i âmme bahanesiyle- efrâd-ı milleti dâimâ taht-ı vesâyetde bulundurmak gâyesini ta'kib ederler. Bilmem ki bunların akvâliyle efâli arasında garîb bir tenâkuz görülmüyor mu?

Garb ictimâ'iyyûnundan bazıları diyorlar ki: "Asrî fikre göre devletler efrâdin hukükuna tecâvüz edemezler, efrâdin hukûku devletlerin hâkimiyetini tahâdîd etmekte- dir, halbuki tatbîkâtda iş başkalaşıyor, bugünkü devletlerin fa'âliyeti kadîm devletlere mahrem ve memnû' olan sahalara kadar tevessü' ediyor, asrî kânûnlar efrâdin tefferru'ât-ı hayâtiyesine kadar müdâhale etmek istiyor."

Şimdi düşünelim, ikinci bir kadınlı izdivâc edecek bir erkeğin ahlâkiyatını resmen araştırmak, izdivâcına sâik olan mahrem hissiyât ve temâyülâtını taharrî etmek, hâkimlerin müsâ'âdelerini istihsâl için kendisini birçok merâsimе tâbi' tutmak nazariye-i asriyye ile kâbil-i te'lîf midir? Evet evet.. "Menfa'at-i âmme bunu böyle icâb ediyor." diye işin içinden çıkmak pek kolay!.

Şunu da ilave edelim ki ta'addüd-i zevcât mes'lesi öyle iddi'â olunduğu vechle dâimâ bir cevâzdan ibâret

olarak kalmaz. Bazan şerâit-i şer'iyyesini hâiz olan kimseler için hâlât-ı rûhiyyeleri i'tibâriyle- sünnet, [73] vâcib olabilir. Fakat yalnız cevâz dâiresinde kaldığı kabûl edilse bile bunun hükûmet tarafından men' edilmesi hürmet-i şer'iyyesini icâb etmez. Bu memnû'iyyete rağmen ikinci bir kadınla izdivâc eden bir erkek hükûmetin kânûnuna muhâlefet etmiş olması dolayısıyla hakkında birtakım ta'zîrâta kıyâm olunabilir. Fakat vâki' olan nikâh yine sahîh, meşrû' olarak kalır. Çünkü câiz olan bir şey, helâl demektir. Helâli tahrîme ise şâri'-i mübînden başka kimseyin hakkı olamaz

Halbuki gelecek maddelerin mütâle'asından anlaşila-cağı üzere lâyihada şerâit-i mebhûseye ri'ayet edilmek-sizin vâki' olacak ikinci nikâhlar bâtil, gayr-i meşrû' ad-dedilmiştir ki bu, ahkâm-ı şer'iyye nokta-i nazarından aslâ doğru değildir.

16. Madde: "Bir kimse doksan dördüncü ve doksan sekizinci maddeler hükmüne tevfîkan ayrı ayrı zamanlarda bir veya üç talâk ile üç def'a boşadığı kadını bir daha tezvvüç edemez."

Bu madde şayân-ı mülâhazardır. Doksan dördüncü ve doksan sekizinci maddeler hakkında sırası gelince beyân-ı mütâle'ada bulunacağız. Ancak burada şunu arz edelim ki ahkâm-ı şer'iyyemize nazaran erkeğin zevcesini müteferrik veya müttehid üç itlâk ile tatlık etmesi mezmûm, küfrân-ı ni'metden ma'dûd bir hareketdir. Binâenaleyh zevceyn arasında bu talâkdan mütehassil beynûnet, bâki kaldıkça iâde-i izdivâc etmeleri harâmdir. Fakat bu, bir hürmet-i muvakkatedir. Usûl-i şer'iyyesi dâhilinde beynûnet zâil olduktan sonra bunların tecđid-i nikâh etmeleri câiz olur. Bu cihet tarafeyin ar-zûsuna, temâylâtına, ahvâl-i rûhiyyesine müte'allik bir mes'eledir. Buna müdâhale etmek doğru olamaz. Böyle bir müdâhale, hürriyet-i şahsiyyeyi, ehliyet-i hukukiyyeyi pek ziyâde takyîd etmiş olur. Maamâfih bu nikâhin cevâzi sarâhat-i Kur'âniye ile sâbitdir. Şimdiye kadar bunun hilâfina ictihadda bulunmuş bir kimse görülmemiştir, zâten sarâhat-i nass mukâbilinde ictihâda mesâğ yoktur. Binâenaleyh on altıncı maddenin hükmü itlâkına naza-ran ahkâm-ı şer'iyyemizle kâbil-i te'lîf olamaz.

Bu husûsda tahlîl-i şer'i mes'elesi bazı kimselerin ezhânını tahriş ediyor. Fakat bu mes'ele yanlış arlaşılmış ve bazı eşhâs tarafından yanlış tatbîk edilmiştir. Yox-sa bu mes'elenin vücûdu mühim bir hikmet-i şer'iyyeye müsteniddir. Bu sebeble iâde-i zevciyet ciheti tas'îb ve ta'lîl edilmiş, fakat bil-külliye men'i muvâfîk-1 maslahat olmadığından vukû'una imkân bırakılmışdır.

Vaktiye yazılmış bir makâlede deniliyor ki: "Bir erkek üçüncü talâk isti'mâl ederken düşünmek mecbûriyetindedir. Zirâ bu talâkdan sonra [73] aslâ zevciyet

kalmaz, aradaki râbitaya katî sûretde nihâyet verilmiş olur. Ba'dehû kadın başka bir kocaya varır, onunla bir müddet geçirir, sonra o vefât eder, yahut aralarınca bir ayrılık husûle gelir de eski zevcine karşı yine kalbinde kalmış bulunursa, eski zevci de kalbinde buna karşı bir muhabbet his ediyorsa o vakit tekrar te'sîs-i âile edebilirler.

İşte Kur'ân-ı Kerîm'in ¹⁰(ﷺ تَنْكِحُ رَوْجًا غَيْرَهُ) dediği budur. Kur'ân-ı Kerîm'de bahs edilen ikinci izdivâc, tabîî sûretde husûle gelen ve nihâyet bulan izdivâcdır, yoksa sunî bir izdivâc kat'iyyen maksûd değildir. Bil-akis işin bu sunî ve hayâlî kısmı şiddetle memnû'dur. Bunu yapanlar ¹¹(لَعْنَ اللَّهِ الْمَحْلُ وَالْمَحْلُ لَهُ) hadîs-i şerifiyle tel'in olunmuşlardır, Zâten ikinci zevcin böyle bir şart ile vukû' bulan nikâhi câiz değildir.

Filhâika müctehidîn-i Hanefîyye'den İmâm Yusuf'a göre tahlîl şartıyla vukû' bulan nikâhlar fâsiddir. Böyle bir nikâh ile zevc-i evvel için hall-i izdivâc hâsil olamaz. Çünkü bu şart, tevkît hükümdedir, nikâh-ı muvakkat ise aslâ sahîh olamaz. İmâm Malik hazretlerinin ictihâdları da böyledir.

Eimme-i Hanefîyye'den İmam Muhammed'e göre de, ikinci nikâh sahîh ise de, bununla zevc-i evvel için hall-i nikâh husûle gelemez. Çünkü tahlîl şartıyla akd-i nikâhda bulunanlar şer'-i şerîfin te'hîr ettiği bir mes'eleyi isti'câl etmiş oluyorlar, Binâenaleyh bunun hirmâniyla mücâzât olunurlar. "Kim ki bir şeyi vaktinden evvel isti'câl eyler ise mahrûmiyetiyle mu'âteb olur" düstûru kâvâ'id-i hukukiymizdendir.

17. Madde: "Bir kimse aynı hükümlerle üç def'a kendisinden tevrîk olunan kadını bir daha tezvvüç edemez."

Bu madde itlâkına nazaran madde-i sâbika vechile ahkâm-ı şer'iyyemize muhâlifdir. Bu madde mûlgâ hukuk-1 âile karârnâmesinin Müsevîlere âid olan ikinci faslındaki yirmi birinci maddeyi hatırlıyor, orada deniliyor ki: "Ale'l-itlâk zevcinden ayrılmış olan bir kadın şâhs-1 âhar ile izdivâc edip de ondan ayrıldıktan sonra zevc-i evveliyle izdivâc edemez." Bu izdivâcin memnû'iyyeti Kitâb-1 Mukaddes'de sarâhaten mezkûr-dur. Demek ki on yedinci maddenin hükmü Kitâb-1 Mu-kaddes'e tevâfuk ediyor!..

18. Madde: "Nikâhin akdinden evvel keyfiyet, mahtûbenin ikâmet ettiği mahalle veya karye hey'et-i ihtiyâriyesi veya devletçe tavzîf edilecek bir me'mûr-1 mahsûs ma'rifiyle ve her mahallin örf ve âdetine göre suver-i münasibe ile ilân olunur.

¹⁰ "...başka bir erkekle fiili bir evlilik gerçekleştirinceye kadar.." (Bakara Sûresi 2/230)

¹¹ "Boşanmaktan zevk alan herkese Allah la'net etsin."

Hâtit başka bir mahalle veya karyede mukim ise mâni'-i nikâh bir hâl bulunmadığına dâir oranın hey'et-i ihtiyâriyesinden bir ilmûhaber ibrâz eder."

19. Madde: "Tarafeynin vesaikine nazaran işbu kânûnun üçüncü maddesinde ta'yîn olunan sinn-i izdivâca vâsil olmadıkları anlaşılanların veya 5. 8. [74] maddeler mucebine velîlerinin izniyle beraber akidlerine evvel emirde taraf-i hâkimden müsâ'ade i'tâsi lâzım gelenlerin veya akidlerinin icrâsına kânûnî diğer esbâb-ı mâni'a mevcûd olanların mu'âmelât-ı kânûniyeleri ikmâl ve mevâni'-i kânûniyeleri izâle edilmiş olmadıkça i'lânlarına cevâz yoktur."

20. Madde: "Henüz sinn-i rûşde reşîde olmayan hâtit ve mahtûbe velîlerinin muvâfakatını veya 6. madde mucebine hâkîmin izdivâca me'zûniyetini gösterecek vesâik ibrâz ederse ve akidlerinin icrâsına kânûnî başka esbâb-ı mâni'a dahi bulunmazsa keyfiyet, hey'et-i ihtiyâriyye ma'rifetile re'sen i'lân olunabilir."

21. Madde: "Heyet-i ihtiyâriyyenin i'lândan imtinâ'ı hâlinde tarafeyn veya yalnız birisi mahalle veya karyenin tâbi' olduğu hâkime mürâca'atla i'lân hakkında âcil bir karâr istihsâl edebilir."

22. Madde: "İ'lân târihinin ferdasından i'tibâren tam on gün geçmedikçe akd-i nikâha mübâşeret olunamaz."

23. Madde: "Hâtit ile mahtûbenin akidlerinin te'hîr-i icrâsı meşrû' ve makbûl esbâba mebnî mahzûrîlî görülürse hâkîmin müsâ'adesiyle i'lân müddeti taksîr veya i'lândan sarf-ı nazar olunabilir."

24. Madde: "İ'lân müddeti zarfında alâkadârân ve müdde'i-umûmîler tarafından vâki' olabilecek i'tirâzât, i'lânı icrâ eden mahalle veya karyenin tâbi' olduğu hâkime gönderilir. Bu i'tirâzât ancak hâtit ile mahtûbenin akde henüz ehil olmadıkları veya aralarında izdivâca mâni' esbâb-ı kânûniye bulunduğu iddiâ olunduğu takdirde mesmû' olur. Bunun hâricindeki beyânât ve emârât nazar-ı i'tibâre alınmaz."

25. Madde: "İ'tirâzât üzerine, hâkim, on beş gün zarfında tedkikâtını ikmâle ve karâr i'tâsına mecbûrdur. İşbu karâr on beş gün zarfında temyîz olunabilir."

26. Madde: "İ'lân târihinden i'tibâren bir sene zarfında nikâh akd olunmamış ise i'lânın hükmü sâkit olur."

Bu maddeler sîrf idârî bir mâhiyetde kalmak, bunların ahkâmına adem-i ri'âyet, nikâhın sıhhâtine kânûnen te'sîr etmemek şartıyla ahkâm-ı fikhîyyemize muhâlif addolunmayabilir.

Vâki'â ahkâm-ı fikhîyyemize nazaran da i'lân, mendûbdur, müstahsendir. Hattâ bir hadîs-i nebevîde: ¹² (اعلنوا هذه النكاح واجعلوه في المساجد واضربوا عليه بالدفوف) buyurmuştur. Fakat bu i'lân mes'elesi öyle birtakım merâsimle

tâbi', tarafeyn için her halde mecbûrî bir mâhiyeti hâiz değildir. Hattâ i'lân keyfiyeti ekseri esnâ-yı akidde veya akdi müte'akib icrâ olunur. Hîn-i akidde akrabaya, ehibbâya ziyâfet verilmesi, kable'z-zifâf bazı şenlikler yapılması bu kabildendir.

Kütüb-i Mâlikîye'den Menhü'l-Celîl'de beyân olunduğu üzere eimme-i Mâlikîye indinde nikâhın alenî bir sûretde akdi mendûb, kable'z-zifâf i'lân ve izhâri meşrut olduğu halde hutbe-i nikâhın bi'l-aks ihfâsi, adem-i i'lânı mendûbdur. Çünkü bu i'lân yüzünden bazı mehâ-zîrin zuhûru melhûzdur. Ez-cümle bazı eşhas tarafından bir adâvet ve hased sâikasıyla vukû' bulacak sû-i ilkâât; mu-sammem olan akd-i nikâhın akîm kalmasına sebebiyet verebilir. Ma'ahazâ tarafeyninden biri ba'de'l-i'lân akd-i nikâhdan ferâğate lûzûm görebilir. Halbuki keyfiyet bir kere i'lân edilmiş, birçok kimseler akdin icrâ edileceğine muttalî' bulunmuş olduğundan bu cihet, tarafeynin dûçâr-ı hicâb veya giriftâr-ı ittihâm olmasına bâ'is olabilir.

Lâyihanın ta'yîn ettiği usûl dairesinde vukû' bulacak bir i'lânın ahâlî hakkında irâesi matlûb olan teshîlâtâ münâfî görülebileceği de şâyân-ı te'emmûl bir mes'ledir.

Mulgâ Hukûk-ı Âile Karamnamesi'nin 33. maddesinde de nikâhın i'lânına lûzûm gösterilmiş, ve bu karârnâmeye müte'allik mu'âmelât-ı idariyye hakkındaki ni-zâmnâmenin 5 ve 6. maddeleri bu i'lânın sûret-i icrâsını nâtilik bulunmuşdu. O zaman bu i'lân yüzünden ahâlînin ve bilhâssa köylülerin birçok müşkilâta ma'rûz kaldıkları bu mevâddî tatbîke me'mûr olan zevât tarafından dermeyân olunmakda idi.

Ma'ahaza i'lân husûsunun fâidesi de kâbil-i inkâr degildir. İ'lân usûlü; icrâ-yı akidden sonra zuhûra gelebilecek bazı mehâzîrin kable'l-akd bertaraf edilmesi gibi bir faydayı hâiz olduğundan ihtiyâtkârâne bir tedbîr telâkkî olunabilir.

Ancak şunu ilâve edelim ki çok kere nazariyât sâhasında pek nâfi' görülen şeyler sâha-i fi'liyâta gelince başkalaşır. Binaenaleyh bu i'lân mes'elesinin te'mîn edebileceği fevâid ile tevlîd edeceğî mahzûrât güzelce mukâyese edilerek ona göre hüküm verilmelidir. Bu husûsda hâiz-i salâhiyet olan hukkâmın mütâle'âtını almaya lûzûm vardır.

Rezâletler Sokaklara Taşdı!

Akşam gazetesi yazıyor:

"İstanbullarında, Divanyolu ve Bayezid arasındaki caddede ortalık kararmaya başlayınca birtakım garîb vak'alar cereyân etmektedir. Şehirdeki ahlâk ve inzibât

¹² " Bu nikâhi ilan edin, nikâhlarınızı mescitlerde yapın, düğünlerinizde defler çalın."

nâmina en büyük bir ihmâl ve kayıdsızlığın neticesi olarak günden güne büyüyen ve çirkin bir safha arz eden bu vaz'iyet karşısında, ma'atteessûf hiç kimse şimdîye kadar, ne gibi tedâbîr ittihâz edileceğini düşünmemiştir.

Bu çirkin vaz'iyetin ne olduğunu anlatmak için şu îzâhâtı veriyoruz:

Her akşam, güneş kaybolduktan sonra, Sultanahmed'den Bayezid'e kadar uzayan cadde tanılmaz bir şekle giriyor. Bu uzun yol üzerinde nereden çıktıkları belli olmayan birtakım kadın ve erkekler iffet ve nâmûs erbâbinin yüzlerini kızartacak şekilde buralarda pazarlığa girişmektedirler.

Sokak başlarında bu allâkîlî fâhişe gürûhunu bekleyen serseri birtakım genç erkekler yoldan geçen herhangi bir kadına tasallut etmekden hiçbir sûretle pervâ etmekte dirler.

Şehrin büyük bir caddesindeki ahlâk ve inzibât kâyıdları güneşle beraber nasıl [75] ortadan kalkar? Büyük bir caddede vesîkâlı fâhişelerin sürü hâlinde, birtakım ırz düşkünlü erkeklerle pazarlığa giriştığı nerede görülmüştür? Bu gibi haller, bütün bir nâmûslu şehir halkın gözleri önünde mi cereyân eder?. Bu gibi haller şehrin zâbitası tarafından nasıl men' edilmez? Bu hâle şâhid olmayan yoktur. Bu büyük caddeden yüryürek geçenler, tramvaylarda gidip gelenler, bu ahlâk ufûnetine gayr-i irâdî şâhid olmaktadır. Bunu çocuklarımız seyr ediyor, kadınlarımız görüyor, ihtiyârlarımız görüyor. Evlerine dönen bu ma'sûm halk, her akşam bu şenâ'at manzarasının dâimî bir seyircisi oluyorlar.

Son bir seneden beri İstanbul'un bu büyük caddesi Galata'nın kokmuş sokak araları yerine kâim olmaktadır.

Aynen tesbît ettiğimiz bu hâl, ne kadar şâyân-ı te'essüfdür ki İstanbul zâbitasının zerre kadar nazar-ı dikkatine çarpmamıştır. Hiçbir polis me'mûru bu çirkinlik önünde kendi uhdesine düşen vazîfeden haberdâr değildir. İddi'â edilebilir, ki İstanbul zâbitasında bu mübâlâtsızlık ve ahlâksızlığa karşı bir vazîfe hissi yoktur.

Herkesin gelip geçtiği bir caddede böyle büyük bir rezaletin günden güne tevessü'üne göz yummak başka hiçbir şeyle kâbil-i izâh değildir."

Akşam gazetesi diğer bir tarafında da İstanbul'un gizli köşelerinde kokain âleminin feci sahnelerini tasvîr ediyor. *Akşam*'ın kanâ'atine göre, "son iki ay zarfında kokain ibtilâsı istilâî bir şekil almıştır. Kokain ibtilâsı, Rus muhâcirleri şehirde yer yer bârlar açtıktan ve halkın temâyülünü anladiktan sonra baş göstermiştir.

Akşam'ın bir muharriri mahzâ bu kokain âlemlerini görmek için bir arkadaşının delâletiyle Beyoğlu'ndaki ahlâksızlık batakhanelerine gidiyor.. Orada karyolalar da çırıl çıplak yatan kadınların hâllerini, hayvanlar gibi, belki onlardan daha şenî bir sûretdeki hareketlerini

gördüğü şekilde aynen kayd ve tasvîr ediyor. Öyle rezîl hareketler ki insan şenâ'atin bu derecesini havsalasına siğdırıramaz.

Akşam gazetesi alenî fuhuş âlemleri gibi bu gizli âlemler hakkında da zâbitayı ifâ-yı vâzîfeye da'vet ediyor: "Türk neslini tefessüh ettirmekden başka bir gâyesi olmayan kokain ibtilâsının önüne geçmek için zâbita şiddetli tedâbîr ittihâz etmelidir" diyor.

Akşam gazetesi bu yazıların üstüne büyük harflerle matbû'âti "Ahlâksızlıkla mücâdele"ye zâbitayı da "vazîfesini ifâ"ya da'vet ediyor. Ne kadar şayân-ı şükrân bir da'vet! lâkin acaba geç kalınmadı mı? Bu ahlâksızlıkların ta sokaklara kadar taşmadan, yevmî gazeteler bu mücâdeleye başlamış olsalardı herhalde bu rezâletlerin önüne geçilmiş olurdu. Bu husûsda en büyük kabâhat, matbû'âta teveccûh etmektedir. "Kadının hürriyet ve terakkisi, teceddûd, garblâşmak" diye kadınları şımartıdilar. Birtakım zavallılar hürriyeti her istediğini yapmak ma'nâsına anladı. Bir müslüman kadını hıristiyanlarla, Yahûdilerle, Frenklerle Beyoğullarında göğüs göğüse sarılarak ala melei'n-nâs dans etti. Hicâbdan sıyrılarak cebindeki vesîka ile istediği yere girip çıktı. En nihâyet fuhuş pazarlıklar ta sokaklara kadar dökündü. Bunlar o başı boş hareketlerin, ictimâ'i yâtdaki hürriyet-i mutlaka telkinlerinin netâyic-i tabî'iyyesinden başka bir şey değildir. Ahsen-i takvîm üzere yaratılan insan eğer hak yolundan ayrırsa esfel-i sâfilîne kadar gider. Hiç tevakkuf noktası yoktur. Bir kere ayağı kaydı mı, ma'nevî râbitalar kırıldı mı, artık onu hiçbir şeyle tutamaz. Eğer beseriyet sîrf maddî esâslarla yaşayabilmiş olsaydı dinlere hiç lütûm kalmazdı. Fakat görülmüyor ki ma'nevî hislerden tecerrûd eden insanların behâimden hiç farkı kalmıyor. Belki onlardan daha aşağı bir derekeye düşüyor. İnsanlar için kelbler derekesine düşmek ne bedbahtlıktır! İçinde böyle bir zümre beliren hey'et-i ictimâ'iyyeler ne kadar büyük tehlikelere ma'rûzdur!

Akşam gazetesinin dedikleri gâyet doğrudur ve ke-mâl-i ehemmiyetle nazar-ı dikkate alınmak lâzımdır. Geç de kalmış olsa yine matbû'âtin ahlâksızlıkla mücâdeleye girişmeleri en mütehattim bir farîzadır. Bir kısım matbû'ât, maalesef, milletin dînî hislerini aşındırmak için elden gelen gayreti göstermekden geri kalmadılar. En küçük fırsatдан bil-istifade mütemâdiyen dîne, ulemâ-yı dîne hücum edip durdular. Halkı kuyûd-ı dîniyyeden tecrîd için ellerinden geleni yaptılar. Bittabi' bu neşriyat te'sîrsiz kalmadı. Bir kısım za'f-ı kalb ashâbı yüzlerinden hicâbi, göğüslerinden imâni atıldılar. İşte şimdî cascavlak maddî bir mahlûk ortaya çıktı. Bittabi' bunların hiçbir ma'nevî hissi, hiçbir dînî duygusu yoktur.

Dînî akîdeler öyle mücerredât nev'inden şeyler degildir. Bütün o akâidin hayâtda tecellîyâtı, te'sîrat-ı mah-

sûsası vardır. Ulûhiyyet, bir hesâb gününe i'tikâdimiz, târihî ve coğrafi ma'lûmât kabîlinden değildir. Ulûhiyyet fikri, âhiret fikri bizi hayatıda istikâmete sevk ediyor, fenâlikdan men' eyliyor. Bu i'tibârla hissiyât-ı dîniyyenin hayatı-ı ictimâ'iyyede te'sîrât-ı azîmesi vardır. Onun için yeryüzünde hiçbir hey'et-i ictimâ'iyye yoktur ki dinden tecerrûd etmiş bulunsun. Çünkü o takdîrde o hey'et-i ictimâ'iyyenin behâim sürüsünden farkı kalmaz.

Binaenaleyh, dîne karşı muhâsim bir vaz'iyet alanlar kadar hey'et-i ictimâ'iyyeye fenâlik edenler olamaz. Cenâb-ı Hak insanların ve milletlerin irâdesini kendi ellerine vermiştir. Hidâyeyi yolu açık olduğu gibi dalâlet yolu da kapalı değildir. İsteyen buraya, isteyen oraya gidebilir. ¹³ (فَيُقْرَأُ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعَيرِ) İnsanların dalâlete düşmesi, düşürülmesi gayr-i mümkün bir şey değildir. Mütemâdî dalâlet-kârâne telkinât dînî hisleri aşındırabilir. Nihâyet öyle bir hâle getirir ki insan en rezîl hareketleri [76] irtikâb eder de utanmak aklına bile gelmez. Bütün bu hayâsızlıklar işte bundandır. Eğer hissiyât-ı dîniyye daha ziyâde aşındırılırsa bu şenâ'atler o nisbetde tezâyûd edecktir. Ahmed Cevdet Bey'in dediği gibi, bu milletin çâre-i selâmeti ancak terbiye-i dîniyyesinin, hissiyât-ı dîniyyesinin takviyesindedir. Allah korkusu kal karsa Akşam muharririnin gördüğü fecî manzaralar bir emr-i tabî'î telâkkî edilir. Bittabi' bunun netîcesi inhilâl ve izmihlâlden başka bir şey değildir.

İnşaallah, Akşam'ın, matbû'âti ahlâksızlıkla mücâdeleye da'veti ciddidir. Biz bu husûsda Akşam'a bütün mevcûdiyetimizle zâhiriz. Diğer gazetelerin de bu mücâdeleye iştirâk etmeleri temennî olunur. Eğer bütün gazeteler ahlâksızlıkla mücâdeleye başınlarsa hiç şüphe yoktur ki zâbitanın da vazifesi teshîl edilmiş olur. Yoksa bir tarafından zâbita beynelmile Kızılbaşlık sahneleri olan dans salonlarını kaparken birtakım gazetelerde hürriyet-i şahsiyye nazariyelerinden bahse kalkışacak olurlarsa o vakit matbû'ât ahlâksızlığa değil, ahlâka karşı mücâdele açmış olur. Bakalım Akşam gazetesinin bu mühim ve şayân-ı şûkrân teklifini matbû'ât nasıl karşılayacak?...

**

İctimâ'î ve Ahlâkî Sukûtda Spor Kulüplerinin Te'sîrleri

Akşamları intişâra başlayan İstiklâl gazetesi yazıyor:

"Başka yerlerde seviyye-i ictimâ'iyye ve ahlâkiyyeyi yükseltmek gâyesiyle yapılan spor bizde hîrs-ı şahsiyi ve gurûr-ı nefsi artırmakla kalır.

¹³ "İnsanların bir kısmı cennete bir kısmı da çîlgın alevli cehenne me gidecektir." (Şûrâ Sûresi 42/7)

Geçenlerde yazdım gibi bugün de spor kulüpleriminin ictimâ'î ve ahlâkî sukûtlarda büyük te'sîrleri olduğunu kısaca işaret etmek mecbûriyetindeyim.

Daha pek küçük yaşında idman hevesi ve aşkıyla yanan adedi ehemmiyetli son nesil gençliği spor kulübârine giriyor, ateş-i fa'âliyetlerini orada söndürmeye gelen gençler ne yazık ki riyâli bir samîmiyetin, küflü bir inzibâtın tedâricî te'sîrâtıyla yavaş yavaş uyuşuk ve donuk bir adam oluyorlar. Zahmet edip ziyâret edilse anlaşılır, her gireceğiniz spor kulübümüzde göreceğiniz fa'âliyet, küme küme gençlerin tavla, iskambil, domino oynamaklarıyla, henüz imlâsı şüpheli spor mecmâ'alarında göz nûru dökmeleridir.

Taklîd ettiğimiz iyi şeyleri de yapamamak illetiyle sakatız.

Avrupa'ya seçerek yolladığımız en kıymetli gençlerimizin dedikoduları, çirkin kavgaları, Ankara Spor Kongresi'nde münâsebetsiz rezâletler, münâkaşalarda iğrençlikler spordaki ictimâ'î sukûtu, ahlâkî tedennîyi müeyyid değil midir?"

**

Bazı Salonlar Kapatılmış, Ama Dans Men' Olunmamış!

Vatan gazetesi yazıyor:

"Bir müddetden beri dans yeniden günün mes'elesi halini aldı. Bir tarafdan Sebîlürreşâd dans aleyhinde şiddetli makâleler neşredenken, diğer tarafdan polis müdüriyeti dans salonlarını kapatmaya başladı. Dans mevkileri bittabi' ittihâz edilen bu son tedbîrden memnûn değillerdir. Fakat dans bugün o derece şiddetli bir ibtilâ hâlini almışdır ki, salonları kapatmak şöyle dursun, bilârız hükümet dansı men' edecek bile olsa mübtelâları yine raks etmeye imkân bulacaklardır. Esasen bugün dans salonları kapatılmakla beraber Beyoğlu'nda büyük otellerin hemen cümlesinin salonlarında, ekser gazino ve barlarda gece gündüz raks edilmektedir. İnsan Beyoğlu caddesinde dolaşırken adım başında bir cazbanâdîn gürültülü ahengi ile karşılaşıyor ve başına ses gelen kapıdan içeriye uzatınca birçok çiftlerin bu ahenge tâbi' olarak raks ettiklerini görüyor."

Ş Galatasaraylı denizciler evvelki akşam Beyoğlu'nda "Opera Italyana" binâsında güzel bir aile balosu tertîb etmişlerdir. Balo ücretli değildi. Bir kadın ve erkeğe mahsûs olmak üzere şehrin müntehab halkına 250 da'vetnâme gönderilmişti. Da'vetlilerden bir çoğu icâbet etmiştir. Şehrin gençliği baloda pek iyi temsîl edildiği gibi ecnebî sefâretleri hey'etlerinden de çoğu gelmiştir. Hanımlar eskeriyetle açık elbiseler giyinmişlerdi. Koyu renk çarşaf pek mahdûddu. Elbiselerin renginde kumas-

dan ve yalama kumaşlardan baş yapılmıştı. Orkestra çok iyi ve neş'eli idi. Dans geç vakte kadar devâm etmiştir."

**

Garbin Rezail-i Medeniyyesi!

Vakit gazetesinin Paris muhâbir-i mahsûsu yazıyor:

"Cihân kadınlarının lerze ve heyecan ile ta'kib ettikleri her dem mütehavvîl Paris modasının çok def'a mübdi'i olan terzi kızlar 25 Teşrînisânî günü panayır yapıyorlar. Mu'azzam moda sarayılarının küçük ve dil-rubâ işçileri bugün pür zevk ve neşât dolaşıyor ve bu günü ta'kib eden gece, bu neş'e tettevvüç ediyor. Bu gece, Sent Katarin gecesidir.

Yirmi beş yaşına gelip de izdivâc edemeyen kızlar bu akşam kendilerini rast geldikleri her erkeğe öptürülerse bahtları açılır ve o sene içinde evlenirlermiş. Daha sabâhdan hazırlık başlıdı. Sokaklarda şen ve kıvrak kâfilelere tesâdûf ediliyordu. Gözler akşam için pür va'd idi. Nihâyet akşam oldu. Paris sokakları bulvarlar ve bilhâssa opera civârı taşkın elektrik ziyâları arasında kesif bir kalabalık saklıyordu.

İlk saatler herkes biraz mütereddid ve muhteriz. Censur olanlar, Dâru'l-fünûn talebesi ve askerler resm-i iftîtâhi yapmaya başlıyorlar ve akibinde bir kızın etrâfını binlerce genç sariyordu. Sent Katerin gecesinde yirmi beş yaşını ikmâl eden kızlar husûsî bir serpuş taşıyorlar. Fakat şüphesiz tahmîn edersiniz ki bir Madmazel için yirmi beşinde olduğuna böyle herkese i'lân etmek bilhâssa burada pek elîmdir. Onun için başında serpuş taşımayan madmazeller daha fazladır ve heyhat ki en fazla ihmâmâk de bunlardır!

Bulvarları gece yarısına kadar bûseden bir çırıntı sardı. Saatler on ikiyi geçtiği zaman ortalık tenhalasmana başladı. Bu sabâh Paris biraz mahmûr ve Parisliler biraz daha uykusuzdular."

İşte garb hayatı ictimâ'iyyesinin rezîl bir safhası daha! Milletimizi bilâ-kayd u şart garblılaştırmak isteyenler bu rezile-i medeniyyeyi de memleketimize sokmakda beis görmeyecekler mi?...

**

[77]

Fransız Aktiristin

Memleketimizde Neşrettiği İdlâl-kâr Fikirler

Meşhûr Fransız san'atkârı diye tiyatro oyuncularından olan Sesil Sorel nâmındaki bir Fransız karısı İstanbul'u alt üst etti. Gazetecilerle mülâkâtlar, husûsî ve resmî ziyâfetler, gazetelerde uzun uzun bendler birbirini vely etti. Bazı gençler Sesil Sorel'in ellerini hürmetle öpmeyi bile bir ni'met-i uzmâ bildiler. Bu işve-baz kadın

evvelâ Piyerloti tavrı takınarak "Kadınların peçelerini muhâfaza etmeleri, lüzümündan bahs etti. Bilâhâre şimdî böyle şeýlerden bahs etmek muvâfîk olmadığı kendisine söylenilmiş olacak ki derhal tebdîl-i lisân ederek bir bar salonunda yaptığı duhûliyeli bir musâhabede "Kadınların kendilerini beğendirmeleri san'atından" bahs etmiş. *Akşam* gazetesi bir muharriรı bu musâhabede bulunmuş. Bu musâhaba hakkında uzun uzadiya îzâhât veriyor:

Sesil Sorel'in fikrine göre, bir kadın tek bir erkeğe vakf-ı nefس ve vücûd edemezmiş, kadınlar birçok erkeğe kendine meclûb etmek için yaratılmış bir mahlûkmüş! *Akşam* muharrirlerinin fikrine göre de, bunlar esâsen hemen hemen hiçbir kadın tarafından cerh edilmeyecek fikirler imiş. Sesil Sorel Fransa'nın zevk ve safâ âlemlerini, fuhşun âdetâ mübâh telâkkî olunduğu, dört beş âşığı olmayan bir kadının addolunmadığı devirlerini harâretle, muhabbetle, takdîrle tasvîr etmiş. Ondan sonra *-Akşam* muharririnin aynen ifâdesine göre- sol omuzunda ilişmiş gibi duran kırmızı kadife üzerrine sırma işlenmiş pelerinini yere atıp, güzel gözlerini süzüp demiş ki:

"Erkekler sevdikleri kadına yalnız ve mutlak olarak temellük etmek isterler. İşte o zaman yalan, riya, iki yüzlülük başlar. İşte o zaman kadında erkeğe karşı merhamet baş gösterir. Kendini beğendirmesini bilen, bu san'ata vâkif olan bir kadın sevemez, âşık olamaz, onun kalbi boşdur. Böyle bir kadına yalnız benim olacaksın ve yalnız beni seveceksin demek rûhunu öldürmekdir!"

Salonda Türk hanımları da varmış. İşte meşhûr Fransız san'atkârı diye bazı gazeteler tarafından göklere uçurulan, Şehremeni tarafından kendisine ziyâfet çekilen Sesil Sorel nâmındaki bu ahlâk düşküñü tiyatro oyuncusunun burada saçıtığı idlâl-kâr fikirler. Bütün kadınları vefasızlığa, bir tek erkeğin değil, beğendiği bütün erkeklerin olmaya teşvik eden bu ahlâksız kadına karşı takdîrâtda bulunanlara, ona ziyâfet verenlere iffet-i milîye nâmına beyân-ı te'essûf ederiz.

İşte ictimâ'iyyâtda garbcılık bu demektir. Sesil Sorel'in verdiği fikirler garb ictimâ'iyyâtinin rûhudur, esâsidır. Bu fikirleri propaganda için Fransa bu kadını göndermiş. Bu fettân kadın bir iki hafta zarfında burada otuz bin lira para topladı. Böyle bir Fransız karısı için binlerce liraları verenler Anadolu'da yersiz yurdsuz, aç ve çiplak, çadır lar altında inleyen muhâcirlerin hallerini hiç düşünmediler mi? Hiç şüphe yok, bu paralar ile birkaç bin perişan âilenin bir aylık ekmeği, kömürü tedârik edilirdi. Nasıl müdhiş bir dalâlet-i ictimâ'iyye çukuruna sürüklenebilmesini olduğumuza bu hâdise pek güzel gösterir.

**

Asıl "Kara Kuvvet" Kendini Gösteriyor!

İstiklâl gazetesi "Kara Kuvvet" serlevhasıyla medreselere ve talebe-i ulûma karşı gäyet mütecâvîzâne ve câhilâne bir makâle neşretiliyor. Muhammâr-i makâle vaktiyle bir medresinin imtihânlarında mümeyyiz olarak bulunmuş. Talebenin numaralarını kırmış. Müderrislerle kavga etmiş. Müderris, güyâ "Ulûm-ı cedide hiç medreselere girer mi?" demiş. Sonra birtakım uydurma muhâvereler. Ama o kadar musanna', o kadar âdî tasvîrlər ki bu derece câhilâne ve garazkarâne bir makâleye *İstiklâl* gazetesinin nasıl yer verdiği şâşılır.

Muhammâr-i makâlenin iki arkadaşı daha varmış. İmtihânları bitirmişler. Bütün talebenin numaralarını kırmışlar. Bu büyük ma'rifeti de yaptıktan sonra "Dışarıya çıktığımız zaman, diyor, gördük ki yüzelli kişilik beyâz sarıklı, siyah cübbeli, daha sîmâları bile lâ-ekall bir asırlık istifâ-yi tabî'iyyeye muhtâc, bir sürü acâib mahlûkât bizi selamlamak için dizilmişlerdi. Yolda kendi kendime düşündüm. Biz mi atlatdık, onlar mı atlatdı?..."

Zavallı ma'sûm yavrucaklar, kemâl-i safvet ve hürmetle mümeyyizlerini teşyi' ediyorlar da mümeyyiz olacak o zât onlar hakkında neler düşünüyor! Bir bu tarafındaki safvet ve samîmiyete bakınız, bir de o tarafındaki gayz ve kîne! "Kara Kuvvet" acaba hangisi? Mümeyyizlerini kemâl-i hürmet ve samîmiyetle kapılara kadar geçiren talebe-i ulûm mu, yoksa içlerindeki kîn ve gazabı ağızlarından taşıracak derecelere gelenler mi?

Zavallı muharririn içini, dışını kîn ve garaz o kadar kaplamış ki lağv edilen medreselerde bütün ulûm-ı cedîdenin tecdîs olunduğundan haberi bile yok.

Medreseleri sed olunan talebe-i ulûmun ne kadar halûk, ne kadar terbiyeli, ne kadar nûrânî bir kuvvet olduğunu isbât etmek için bu kabil muharrirlerin içlerindekini ortaya dökmelerinde çok fâide vardır.

[78]

RUSYA'DA İslâm ve Türk Medeniyetine Karşı Mücadale

Yeni Kafkasya gazetesi yazıyor:

İdil havzalarında İslâmîyet ve Türk harsı ve medeniyetine karşı Bolşevik Rusların mücâdelesi fevka'l-âde dehşetli bir sûrette icrâ edilmektedir. İslâm ve Türkâltından İdil Türkleri içinde nâm u nişân bırakmamak Bolşevik Moskova'sının bugünkü "darbeli" mes'elesidir. Volga İdil'de ve umûmen Rusya'da İslâm ve Türklerin harsine karşı mübâreze mes'elesi elbette yeni bir şey değildir. Bu mübârezenin Türk ilini, İslâm yurdunu Rus

istilâsı bastığı saatten itibaren devam eden üç asırlık kanlı bir târihi vardır. Şimdi İslâm ve Türk harsine karşı Rusya'nın mübârezesi gäyet dehşetli bir surette hâinâne ve nâmûssuzca "Komünistler teşkilâti" "Komsomollar teşkilâti" gibi hükümet daireleri ve merkezî Moskova hükümetinin emir ve dekretleri vâsıtâsıyla icrâ olunuyor. Rusluk harsine ve Hristiyanlık yoluna (evlâdlarına Roza, Anna, Kalantay, İliç, İvan diye isim vermeyi biz Hristiyanlık ve Hristiyan harsını kabûl diye telakkî ediyoruz) hizmet eden hâinler, Türk müslümanların dînî ve millî hissiyatlarını tahkir için Moskova tarafından Müslüman illerine hâkim-i mutlak ta'yîn olunuyorlar. Ahâlinin nefret hissi bir kelime ile meydana çıksa "siyâsi idâre - çeka" zindanlarına bırakılır. Türk unsurlarını Ruslaştmak yolunda hizmet eden hâin unsurlar ahâliye en yakın hükümet dairelerine, gazete muharrirliğine, dâru'l-eytâm çocuk bahçeleri gibi terbiye yurduları ve mektepleri ta'yîn olunuyorlar.

Ahâlinin millî ve dînî hislerini tahkir, İslâm ve Türk harsı ile mübâreze için şu müslümanların kendilerinden para alınıyor, bu "Rusluk harsı kahramanları ve misyonerleri" olan hâin cellâdları fakîr ahâli hesabına besiliyorlar. Komünist matbûâtını almaya kendilerini mecbur ediyorlar. Hâl-i hâzırda Tatar lisânında neşredilen bütün gazetelerin yalnız bir vazîfesi vardır ki o da dâhili Rusya Türklerini bütün İslâm ve Türk âleminden ayırmak. On yıllık Oktober Bayramı'na kadar İdil havzasında Türkçe bir kelime bırakmamak. Dört milyonluk Türk Tatar unsuru Rus denizine daldırmaktan ibârettir. (Bu hâinlerin ta'bîrince: "Rusluk yoktur, İnternasyonal vardır.")

"Yeçike", "kamsoval", "raykom" gibi komünist akitde ve mefhûmlarını ifâde eden istilâhlara sözümüz yok. Çünkü bu kelimeleri şeytanlardan başka kimse anlayamaz. Ve insâniyet âleminde mefhûmları yok şeylerdir. Tatar Ruscuları bu mefhûmlara elbette Türk-Tatar lisânında kelime bulmazlar ise ayib değildir. Lâkin başka Rus kelimelerini isti'mâl etmeleri "Komünizm, mukâdes akideleri" iktizâsına değil, fakat Rusluk ve Rus harsı âmâlleri, İslâm ve Türk harsını helâk ve berbâd etmek maksadları ile Moskova emrine itâattan başka bir şey değildir.

Tataristan'da dînî mübâhaseler yapılıyor. Bu dînî mübâhase dîne karşı ilmî ve fennî ve muayyen âdâb-ı münâzara kâidesi ve hudûdu dâhilinde değildir. Hâkim komünistler ahâliye emirler veriyor. Meselâ ulemâyî tehdit ile da'vet ediyorlar. "Komünistler" (bunlar hakiki komünist bile değildir. Ruslaştırma siyâsetinin acenteleridir) molla ve hocaya istihzâ ve tahkir ile sualler verirler. Çeka, Komsomol, Komid gibi hükümet terbiye ve nezâretinde yaşayan hâinler kavga çıkarırlar. Hoca ve

molla maksadını beyân edemez. İlmi ve fennî defiller ve ahlâki nazariyeler ile kendi akîdesini müdâfaa edemez. Dinsizlik yüzünden komünistlerin muhîtinde hüküm sürmekte olan ahlâksızlıktan bahsederse âilesini bir daha görmek yoktur. Molla ve hocalar mecburiyet ile toplanmış ahâli huzûruna komünistler tarafından mahzâ istihzâ için da'vet olunduğunu "İşçi" gazetesi (numara 178 Oktober 3) kendisi tasdîk ediyor.

Şurası şâyân-ı dikkatdir ki, Çar hükûmeti devrinde misyonerler tarafından neşredilen "İslâmiyet'e karşı" mecmular komsomollar ve komünist Tatarlar tarafından takdîr edilmektedir. (Maçanef)'in İslâmiyet'in nikâh, âile, mîras kâidelerine karşı yazdığı eserleri (Buharin) lerin "komünizm elîfbâsı" kadar muhterem addolunur. Yirmi-otuz cild teşkil eden bu misyoner neşriyatı "din ile mübâreze" hey'etinde acentralik vazîfesini ifâ etmekte olan Tatar komünist ve komsomolları için bir hazîne olmuştur. Bu eserleri yeni bir sûrette neşretmek sadeinde olanlar var imiş diye söyleyenler vardır.

Evlâdına Rusca isim vermek Tatar komünistleri için de en büyük bir hizmet-i siyâsiyye addolunuyor. Rusca isim veren âilenin çocuğu memleket terbiyesine alınıyor. "İşçi" (numara 171 - 27 Eylül) haber veriyor ki, Refik Şakirof'un kızına "Roza" diye isim verildi. Tatar komünistlerinin içinde Mehmed oğlu, Ahmed oğlu gibi isimleri İvanef, Zinovyef, İliç gibi Rus isimlerine değişenler çoğalmakta. Hükûmet bu işi tertîb ve teşvik etmektedir. Bolşevik Ruslar müslüman unsurları içinde kuvvetli ve millî matbûat vûcûda gelmesinden gâyet korkuyorlar. Mahallî gazetelerde kendi vilâyeti hârcindeki müslüman hayatına âid (hatta âdi bir hareket hakkında) şeyler bulunmamasına gayret ediyorlar. Bugün Rus mezâlimi, istîlâsi Türk-Tatar unsurunun lisânını hakiki ma'nâsiyla îman ve vicdânlarına, âile nâmûslarına kadar tâhkîr etti. Türk Tatar iktisâdî kuvvetlerini tamâmiyla tâhrîb etti. Millî hars, millî mefkûre, millî vicdân yolunda çalışan bütün ehl-i irfâni teşkilâtları gâyet dehşetli bir surette meydandan kalındı.

Sizin bir kardeşiniz, oğluna "İvan" diye ad verdığında siz "bu olmaz, Hıristiyanlık'tır" diye nasihat ettiğinizi bir Çeka acentesi iştitti mi, işiniz tamamdır. Mehmed, Ahmed, Fâik gibi isimler İslâmiyet'e mensub olduklarından "aksü'l-hareket" olduğu gibi, Âliye, Çolpan dahi Türkçe kelimeleri olduğundan "milliyetçi burjuva" harsine mensub isimler addolunur. İvan, Roza, İliç "Kâmsam", "Parafrazoz" hâlis internasyonal ve inkilâbî isimler adedilip bu ismi oğullarınıza verirseniz hükûmet nazârında hakiki garajdan (sitvayen) addolunursunuz.

Bugün Rusluk tarafından mağlub olmayan yalnız Arap hurûfâti var. Bu da Bolşevik-Rusların Rus-Tatarların mu-

vakkat taktiklerine merbûtтур. Latin hurûfunun tervîciyle buna da galebe çalmak istiyor. Demek istiyorum ki, Rusya'da Ehl-i İslâm Türk-Tatar milliyetinin başına bu felâketler, her millete gelen umûmî felâketlerden değil, Müslüman Türk olduklarından ve Rusluk siyâsetinin dehşetli bir sûrette amele koyulduğundandır.

*

Bolşevikliğe Karşı Köylülerin Hissiyâti

Yeni Kafkasya gazetesi yazıyor:

"Bolşevik propogandasının hâl-i hâzırda en çok meşgul olduğu mes'ele köy mes'lesi"dir. Bu mes'ele komünist fırkası kâtib-i umûmîlerinden (Molotof)un fırka hey'et-i merkeziyyesindeki ma'rûzâtını tamamiyla işgal eylemiştir. [79] Zaten bu mes'ele her sene vergi toplandığı sonbahar mevsiminde dâimâ tekrâr olunuyor. Çünkü "senin hükûmetin benim" diye başına konan diktatörlük ne yaman merâm anlamaz hissiz bir idâre olduğunu köylü, bilhassa bu zamanda hisseder. İşte sonbahar olmak münâsebetiyle ağır vergilerin altından bir türlü çıkamayan Rus köylüsünün tekrar sıkıştığı bu günlerde komünist ricâli ciddiyetle düşünmeye başlamışlardır. (Molotof)un İstiranca köylerinin hâl ve hissiyââtında bir başkalık vardır. Bu başkalığın başlıca sebebi, her def'a olduğu gibi bi't-tabi' vergi mevsimidir. Fakat bundan mâadâ Bolşeviklerin köyden "medenî fa'âliyetleri ile siyâsî icraatlarının" te'sîri de mühim imiş. Meselâ dînî ve millî mes'elelerdeki komünist propaganda ve siyâsetinin "köy üzerinde pek büyük bir aksi te'sîri" varmış.

Genç komünistlerden (Laçikof) yazıyor ki:

"....Fırka'nın köyde hiçbir nüfûz ve i'tibârı yoktur. Bu boş bir hayâlden ibâret olan nüfûz ve i'tibâr tasavvurundan kat'îyyen vazgeçmelidir. Köyde yaşamış olan bir firkacı veya komsomol size ancak bunu söyleyebilir. Her köylü gayr-ı memnûndur. Fakat sen bunu göremiyorsun, işaretimiyeorsun. Çünkü halk korkmuştur."

(Osip Sarpin) nâmında bir komünist bir köylüye "biz size hükûmet verdik" dedikde o buna "başınıza deşsin verdiğiniz hükûmet, atımı almasınız daha iyi olurdu" diye cevap vermiştir. Bu vak'a biraz eskidir. 1920'nci senesinde vukû bulmuştur. Bu senede vukû bulan hâdise daha ra'nâdir. Komsomollar (Votoski) vilâyetinde kâin (Biriks) köyüne gelmiş, kazâ Fırka komitesine mürâcâatla mahallî kiliseyi istemişlerdir. Tiyatro yapacaklarmiş. Mahallî komitesi kendilerine demiş ki, teblîgâtınızı ilerletiniz. Dindarları iknâ' ediniz de kendileri kiliseyi size teslim etsinler. Fakat (Samarof) nâm komsomol buna kâni' olmamış. İşin en kolayını bulmuştur. Becerdiği kadar kafayı tütsülenirdikten ve bu sâyede cesaret aldıktan sonra Fırka havzasındaki tüfeğini alarak kilise civa-

rına gelmiş evvelce çancıyi hedef ittihaz ederek tüfeği boşaltmış, sonra da kiliseye girerek içinde 7-8 kişi ile birlikte kalan papası nişan alarak öldürmüşt ve kaçmıştır.

Fırka kâtib-i umûmîsi Molotof Bolşevik hükümetin köylü nazarında i'tibârdan sukutuna karşı teklîf ettiği tedbîrlerden birisi de:

Din propagandası hakkındaki Bolşevik usûlü ta'dîl olunmalı imiș. Bu vakte kadar komsomol teşkilâtının din alehinde yaptığı taşkınlıklar faide değil zarar veriyormuş. Köylüyü ürkütüyormuş. Bunun için de aykırı birtakım propogandalardan vazgeçmeli köylünü hayatını nazara alarak o sûretle kendisine yanaşmali imiș.

Vergilerin toplandığı şu sıralarda söylemenesi zarûrî birtakım avutucu sözler kabûlinden olan bu projelerin Rusya'daki gayr-i tabî'î idarenin ıslâhi noktası nazarından beş para etmeyeceği muhakkaktır.

**

Yegâne Çâre-i Selâmet Ahlâk-ı Dîniyyedir.

Birtakım delikanlıkların bir düğün şerefine alâ meleinâş şîşeleri doldurup boşaltarak icrâ-yı şâdümânî etmeleri münâsebetiyle *Ikdâm* sâhibi Ahmed Cevdet Bey yazdığı bir başmakâlede içkinin hayatı millîyyemizde açtığı mühlik rahneleri teşrîf ettikten ve müskirâtın bu memleketin aklını, fikrini, vücûdunu, bünyesini bitireceğini söylediğten sonra diyor ki:

Bu halk için selâmet çâresi, ahlâk-ı dîniyye ile ittisafdadır. Bundan başka çâre yoktur. Yalnız Allah ve Peygamber korkusuyla hüsn-i ahlâka sahip olabilir. 93 Harbi'nde İstanbul'dan geçen Türk askeri gibi gürbüz, tûvânâ, bûlend, levend askeri bir daha göremedim. O zamanlar müskirât şimdiki gibi teammüm etmemiş idi. Onlarda diyabet çok âliydi. Cami'ler askerle dolardı. Cami' içleri bir orduluk gibiydi. Eğer bu memleket kendine dinç, kuvvetli bir emel-i âfî lüzümuna kâni' ise behemehal ahlâk-ı dîniyye ile halkın terbiye eylesin. O zaman eski Türkler meydana çıkarlar. Bu ahlâktan ne kadar uzaklaşılır ise nesil de o kadar inhitâta dûçâr olur Tabâbet de bu ahlâk-ı fâzilaya muâvin olursa işte o zaman Türkük teâlî ettikçe eder. Hem de fikren teâlî eder.

**

Halk, Dînî Tedrîsatın Tezyîdini İstiyor

Tanin gazetesinin muhâbir-i mahsûsu 8 Kânûnievvâl târihiyle (Havza)dan şu telgrafı çekiyor:

Havza 8 Kânûnievvâl – Mahallî maârif masrafına karşılık olmak üzere vaktiyle halkın iânesiyle satın alınan hamamın vilâyetin idâre-i husûsiyye bütçesine idhâl edilmesinden müteessir olan Havza muhtarları birara-

ya gelerek dört maddelik bir mazbatâ tanzîm ve imzâ etmişlerdir.

Büyük Millet Meclisi'ne vilâyete ve kaymakamlığa gönderilen bu mazbatada muhtarlar tedrîsat-ı ibtidâiyye vergisi veremeyeceklerini bildirmekte ve mevcûd mekteblerde dînî tedrîsatın adem-i kifâyesinden bahisle programa Kur'ân-ı Kerîm, akâid-i dîniyye, derslerinin ilâve edilmesini istemektedirler.

Tanin muhâbirî bu haberin altına şu fikrayı da ilâve ediyor:

Bu garib taleb üzerine laik hükümetin ne düşündüğünü, ne yapmak istediğini kaymakam beyden sordum. Gazetelere gelecek beyânatta bulunmayacaklarını söylediler. Muhtarlardan ba'zları mazbatâ muhteviyâtını bilmeyerek imzâ ettiklerini söylemektedirler.

Tanin muhâbirinin Teşkilât-ı Esâsiyye Kânûnu'nun tâ başında "Devletimizin dîni, Dîn-i İslâm olduğu" muharrer bulunduğuundan ve diğer bir maddesinde de hükümetimizin "Ahkâm-ı Şer'iyye'nin tenfîzini" deruhde ettiğinden tegâfûl ederek hükümetimizi (laik hükümet) addetmesi pek gariptir. Mâdem ki halk mekteplerde dînî tedrîsatın tezyîdini istiyor, Hükümetimiz bir halk İslâm hükümeti olduğu cihetle hiç şüphesiz hem halkın arzûsunu hem de Teşkilât-ı Esâsiyye Kânûnu'nun ahkâmını yerine getirmekten başka ne düşünebilir, ne yapabilir?

Halkın bu telebindeki garâbet nedir? Bir taraftan halkın hürriyetinden bahsederken diğer taraftan taleplerini garip telakkî etmek prensipsizlik değil midir? Halk ancak *Tanin*'in arzûsına muvafık bir talepte bulunursa mı o talep "garip" olmaz?

*

[80]

Hayâsızlığa Karşı Mahkemeler Fa'âliyete Geldi

Gazetelerin yazdığını göre, Teşrînievvâl'in altıncı gesesi, Beyoğlu'nda Abdullah Efendi Lokantası'nın üzerindeki odalarda iki erkekle beraber mugâyir-i âr u hayâ bir vaz'iyetde dans etmekle maznûn bulunan Makbûle, Fikret ve Şükriye ismindeki üç kadının muhâkemeleri ikinci cezâ mahkemesinde rü'yet edilmiştir. Makbûle bulunamadığından da'vâsı tefrik olunmuş, diğerleri de gıyâben birer hafta hapse mahkûm olmuşlardır.

Demek, memleketin ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyesine karşı hareket edenler nazar-ı kânûnda mücîrimdir ve cezâya da çarplıbilirler. Bundan dolayı hürriyet-i şâhiyye esâsi da ihlâl edilmiş olmaz. Memleketin ahlâk ve âdâb-ı umûmiyyesini muhâfaza edecek kânûnlar mevcûddur lâkin bunları ciddî sûretde tatbîk etmek lâzımdır ki memleket inhilâl-i ictimâ'îden kurtulabilsin

ba'demâ, inşâallâh, mehâkim bu husûsdaki vezâifini de hakkıyla ifâya himmet ederler.

İSLÂM ÂLEMİ

Hicaz Ahvâli: Alınan haberlere göre Necid Sultani İbnüssuûd geçen ayın nihâyetlerinde Mekke'ye muvâsalat etmiş ve mu'azzam tezâhürât içinde mehd-i İslâm'a dâhil olmuştur. Necid Sultânı, makarr-ı idâresi olan Riyad'dan hareket etmeden mukaddem Necid'in idâresi altında bulunan bütün ülkelerin mümessilleinden 300 zâtdan müteşekkil bir kongre akd ederek siyâsetini îzâh etmiş ve hepsinin tasvîbini kazanmıştır. İbnüssuûd o zaman îrâd ettiği nutukda Hicaz'ın ehl-i İslâm için bir mâl-i müşterek olduğunu, binâenaleyh orada kâffe-i ehl-i İslâm'ın arzûsına muvâfık bir idârenin hâkim olması lâzım geldiğini beyân etmiştir. Bunu üzerine İbnüssuûd bütün müslümanlara hitâben bir beyânnâme neşrederek hepsini Mekke'ye murahhâs i'zâmine da'vet etmiştir.

İbnüssuûd'un bu da'vetine ilk icâbet edenler Hindistan müslümanlarıdır. Son posta ile gelen Hindistan gazetelerinin verdiği malûmata göre Hindistan Cem'iyyât-ı İslâmiyye'si zevât-ı atiyeyi intihâb etmiştir. Hindistan Ulemâ Cem'iyyeti Reisi Mevlânâ Kifâyetullah, Mevlânâ Seyyid Süleyman Nedvî, Mevlânâ Abdülaziz Elfârî, Bu zevât Mekke'ye gitmek üzere Hindistan hükümetinden müsâ'ade almışlar ve bir mes'ele-i dîniyyeyi mevzû' bahs etmek üzere gittiklerinden Hindistan hükümeti bunların seyahatine mümâna'at etmemiştir.

Sâir memâlik-i İslâmiyye'den murahhâs i'zâm olunup olunmadığına dâir henüz ma'lûmât vûrûd etmemiştir. Bu kongrenin bir an evvel ictimâ' ederek Hicaz'da devâm eden muhârebâti bir nihâyete erdirmesi ve arâzi-i mu-kaddesenin idâresini bir an evvel ta'yîn etmesi ziyade-siyle şâyân-ı temennîdir.

Diğer tarafından Hüseyin'in oğlu Şerif Ali de hâlâ Cide'de bulunmakda ve takhîmât icrâsiyla meşgûl bulunmaktadır.

Mısır: Mısır ordusunun başkumandanlığında bulunan İngiliz generalinin katli üzerine İngiltere tarafından Mısır'a verilen ultimatomun bütün mevâddı Mısır'da Zağlul Paşa'nın istîfâsı üzerine Mısır riyâset-i vükelâsını der'uhde eden Ziver Paşa tarafından kabûl olunmuş ve bu sûretle Mısır ile İngiltere arasındaki gerginlik sûret-i zâhirede zâil olmuştur.

İngilizlerin Mısırlılarca şayân-ı kabûl görülmeyen en mühim talepleri Sudan'daki Mısır askerlerinin ihrâcı, Sudan'daki iskâ sâhasının gayr-i mahdûd bir sûretde

tevsî'i, Mısır'daki ecnebîlerin himâyesi için Mısır Dahiliye Nezareti'nde bir dâirenin ihdâsı, adlı müsteşâr, mâlî müsteşâr gibi pek mühim iki me'mûriyetin İngilizlere tevdî'i idi Mısır'ın istiklâline kanlı bir darbe teşkil eden, Sudan'ı Mısır'dan fi'len ayrılan bu metâlibin kabûlüne imkân olmamakla beraber Ziver Paşa Kabinesi bunların hepsini kabûl etmekden başka bir çare bulamamıştır. Şu var ki Ziver Paşa'nın Kabinesi Mısır Meclis-i Millîsi'nin i'timâdını kazanmamış bir kabine olduğundan bütün icrâati bir meşrû'iyyeti hâiz değildir. Ziver Paşa Kabinesi Mısır Meclis-i Millîsi'nin i'timâdını istememekden başka res-i kâra gelir gelmez Meclis-i Millîyi bir ay ta'îl etmiş ve masûniyet-i teşrî'iyye sâhibi olan birkaç Mısır meb'ûsunu meclisden karâr almayarak tevkif eylemiştir. Meb'ûsların bu sûretle tevkifi azîm bir galeyân hâsil etmiş ve kabinetin bu hareketi şiddetle protesto edilmiştir. Ez-cümle yüz on meb'ûs bir istidâ ile Mısır hükümdarına mürâcâat ederek meclisin derhal ictimâ'a da'vetini taleb etmişlerse de talepleri red edilmiştir. Mısır Hükûmeti, meclisin huzûruna çîkarak düşmekden ise meclisin feshini düşünmeye başlamış ve feshini tahakkuk ettirmek için tedâbîr-i lâzimenin ittihâzına başlamıştır. Binâenaleyh Mısır'da Meşrûtiyet iflâsa doğru gidiyor demektir. Çünkü meb'ûsların tevkifi Kânûn-ı Esâsi'ye muhâlefet olduğu gibi teşekkül eden bir kabinetin meclisden i'timâd taleb etmeden meclisi feshe teşebbüs etmesi de Kânûn-ı Esâsi'ye muhâlifdir. Mısır Hükûmeti bütün bu icrâati yalnız hükümdâra istinâd ederek yapıyor ve bu sûretle memlekete mutlakiyet idârenin hâkim olduğunu gösteriyor.

Bu sûretle Mısır'da bir inkisâm hâsil olmuştur. Bu tarafda Mısır halkı ve mümessilleri olan meb'ûslar, diğer tarafda Mısır hey'et-i icrâiyyesi ve İngilizler duruyorlar, halk ile mümessilleri müttehiden hareket etmekde olan hükümet ile İngilizlerin harekâtını kabûl etmiyor ve tanımıyor. Diğer tarafından hükümet ve İngilizler kâhir kuvvetine güvenerek istediklerini yapıyorlar.

Bu gayr-i tabîî vaz'iyetin er geç birtakım fevkâlâde hâdisâta sebebiyet vermesi muntazardır. Mısır'da katl olunan İngiliz generalinin kâtilleri şîmîde kadar bulunamamıştır. Halbuki bir tarafından İngilizlerin teşkîlâtı, diğer tarafından Mısır hükümetinin teşkîlâtı kâtilleri tahâriye vakf-ı fa'âliyet etmiştir. Cinâyetin vukû'una iki üç hafta geçtiği ve kâtilleri bulacak olanlara 10,000 Mısır lirası gibi mühim bir servet va'd olunduğu halde bunların bulunamaması İngilizleri azîm bir telaşa düşürmüşt ve bu esrâr-engîz, korkunç cânîlerin İngiltere'deki nâzirlara da tecâvüz etmesinin muhtemel olduğu zehâbını vermiştir. Binâenaleyh Londra'da nâzirların muhâfazası için fevkâlâde tedâbîr ittihâz olunmuş ve bilâhare bunlara karşı vukû'u muhtemel olan sâ-i kasdin ehemmiyetsiz bir şâyi'adan ibâret olduğu ilân olunmuştur.

Şimdilik Mısır'da vaz'iyet bu merkezdedir.

Sudan: Sudan'daki Mısır askerlerinin kâffesi ihrâc olunmuş ve bu sûretle Sudan'da ancak İngiliz kuvvetleriyle yerlilerden müteşekkil kuvvetli bâkî kalmıştır. İngilizler tarafından ittihâz olunan bu tedâbîre karşı i'lân-ı isyân eden ve İngilizlerle doğuşen Sudanlıları tahrîk eden dört zâbit İngilizler tarafından muhâkeme edilerek i'dâma mahkûm edilmiş ve bu hükümlerin kâffesi tasdîk olunmuştur. Yalnız bu mahkûmlardan birinin mahkûmiyyeti on beş sene habse tenzîl edilmiştir.

İngilizler tarafından Sudan vâlî-i umûmîsi olarak intihâb olunan Sir Arkar Mısır kralı tarafından ta'yîn olunmuştur. Bu sûretle Mısır ile Sudan'ın alâkası Mısır hükümdarının, İngiliz tarafından intihâb olunan bir İngilizi Sudan valî-i umûmiliğine ta'yîn etmekden ibâret olmuştur.

Şehzâdebaşı Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone şerâiti

Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebîyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne

Bâbiâli Caddesinde
Reşîd Efendi Hanında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfik âsâr
maal-memnûniyye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olumaz.

اتبعون اهدكم سبیل الرشاد

Bâşmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

وَالله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم

18 Aralık 1924

21 Cemâziye'l-evvel 1343

* Perşembe *

18 Kânûnievvvel 1340

Cild: 25 - Aded: 630

الشّرâف

سَبِيلُ الرَّشاد

SEBÎLÜRREŞÂD

Adres tebdilinde ayrıca
5 kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzih ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lâzımdır.

Memâlik-i ecnebîyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

- Bazı irfânsızların neşriyât-ı ilhâd-kârânesi münâsebetiyle -

9

Hârika ile âdetin mevki' ve haysiyetlerini, tarz-ı vü-cûdlarını temyîz etmekle mukaddemâ mevzû'-i bahs et-tigimiz tenâkuzların vech-i tevfîkini bulmuş oluyoruz.

Demek ki hârikaya inanmak için kânûn-ı akl olan âdet ve ittirâdi, ilel ve esbâb-ı mütevassitanın te'âkub-ı mu'tâdını moda mübtelâları gibi istihkâr ve istihfâf etmek lâzım gelmeyecektir. Bil-akis biz hârikaya inanabilmek için ittirâd ve intizâm kânûnlarının hakkını edâ etmek mecbûriyetinde olduğumuzu unutmamalıyız. Bi-nâenaleyh ittirâd ve intizâma sarılalım, fakat evvel ve âhir hârikaya da inanalım. Çünkü ittirâd ve intizâma sarılmayanların hârikaya inanmak hakları da yoktur. Biz hilkatin mebde' veya müntehâsında değil, hadd-i vasatında bulunuyoruz. Bunun için gâyelerimize giderken ilel-i mütevassita ve mu'tâde tarîkinden geçmek ihtiyâcındayız. Modern, asrî kelimelerinin mazmûn ve şümûllerini derk etmeyerek bunları kendilerine vasf-ı mümeyyiz ittihâz etmekle iftihâr edenler kâni' olarak mı bunu söylüyorlar? Öyle ise yarın için matlûb bir gâyeleri bulunmadığına kâil oluyorlar ve istikbâle masrûf hiçbir vazîfe hissiyle mütehassis bulunmuyorlar, demektir. Öyle ya! Nefislerini bağ-ı hilkatin son turfandası addedenler yarın için bir hazândan başka neye muntazır olabilirler? Gün bu gün, saat bu saat deyip vur patlasın vakitlerini geçirmekden mâ'adâ ne düşünebilirler? Hayır beyler hayır... Eyyâm-ı vûcûd sizin günlerinizin bitmesiyle değil, kiyâmetin kopmasıyla bile tükenip bitecek değildir. Onun öyle nâ-mütenâhî bir tevâlisi vardır ki sizin ve bizim için onun son haddinde bulunmak hiçbir zaman

mümkün olmayacaktır. Bugün son çocukları yarının ihtiyârları olacaklarını unutmamalı ve ona göre mâzîye şükrân, âtîye ihsân vazîfeleriyle mütehassis olabilmek için hayatda kendilerini bir gâye değil, bir hadd-i vasat telâkkî etmelidirler. İnsanlar gâyelerinde hârikalara eribilmek için hal-i hâzırlarında vazîfe hissiyle ilim ve amelin ittirâd ve intizâm kânûnlarına sarılmalıdır. Zira mebde' ve müntehâsı havârik ile muhâât olan şu âlem-i vûcûdda beşerin terakki ve tekâmülü ve hayvânât içinde yegâne vech-i imtiyâzi kudret-i mevdû'ası nisbetinde idrâk ve ihtiyârına merbût bulunan sa'y ve kesbinde mündemicdir. İnsanlık istihlâk için değil, sa'y ve kesbiyle istihsâl-i me'âlî için doğmuştur. Sa'y ve kesbimiz ise ancak ittirâd ve intizâm kânûnlarının himâyesi altında icrâ-yı hüküm edebilir. Bundan dolaydır ki kendisi bir mu'cize-i yegâne olan Kur'ân-ı azîmüssâن nazar-ı dikkatlerimizi havârikdan ziyâde Sünnetullâh'a celb etmekde ve bu celbini temâdî ettirmek için de nazm-ı belîgiyle ilelebed pîş-i i'tibârda ibrâz-ı i'câz eylemektedir. Yine bundan dolaydır ki insanlar üzerinde mevcûdât-ı sâirenin tâbi' oldukları kavânîn-i tabî'iyyeden başka bir de kavânîn-i şer'iyye hâkim bulunmaktadır. Bu iki nevi' silsile-i kavânînin ikisi de düstûr-ı tevhîdin fûrû'-ı tecellîyatıdır. Bu kavânîn-i şer'iyye sâyesindedir ki hürriyet [82] ve ihtiyâr-ı beşer kavânîn-i tabî'iyyenin ittirâdına müşâbih bir intizâm-ı kavîm ile gâye-i sa'âdetine doğru yürürt. Vicdân ve hürriyetini kavânîn-i şer'iyyenin icâbâtına göre tanzîm edemeyenler vûcûdlarında kavânîn-i tabî'iyyenin ittirâd-ı cereyânını bile ihlâl ederler. Zirâ hürriyet-i beşeriyyeyi

kabûl etmek, onun fitrat ve garîzaya muhâlif temayüllâta isti'dâdını kabûl eylemektedir. Beşer bu isti'dâd sâyesinde fitratının nevâkisini bi't-terbiye istikmâle nâmzed olduğu gibi bil-akis fitratın kemâlâtını ihlâle de nâmzeddir. Ve bu iki nokta-i mütekâbile arasındaki sîretin bütün mes'ûliyeti hürriyet ve ihtiyârını sû-i isti'mâl veya hüsni isti'mâl i'tibâriyle şahsiyet-i insâniyeye müteveccihdir.

Âlemde insandan başka her mevcûd fitrat ve garîzanın ta'yîn ettiği bir tarîk-i mu'ayyen ve mahsûsda yürüür, kelbler, kurdalar bile en hassâs olan münâsebet-i cinsiyelerinde kânûn-ı fitratın ta'yîn eylediği, vakit ve resm ve hudûdu tecâvüz eylemezken, insan idrâk ve ihtiyârinin müsâ'adesine mağrûr olarak sû-i isti'mâl ile sîrât-ı müstakimden sapar ve dereke-i hayvânâtdan pek aşağı olan esfel-i sâfilîne yuvarlanırsa bunun mes'ûliyeti hür olan o insanın olmaz da kimin olur? Hürriyet ve ihtiyâr insanlara keyfe mâ ittifak isti'mâl için değil, ebediyyetde ibrâz-ı âsâr edecek mehâsin ve kemâlâtâ peyderpey yüksele-rek tekemmûl etmek üzere onların kânûn-ı mahsûs ve tarîk-i müstâkimlerinde yürüyebilmek için verilmiş bir hakk-ı intihâbdır. Bundan dolayı sa'âdet-i beseriyye hürriyet ve ihtiyârin gelişî güzel, keyfî cereyânında değil, gâyelerine müteveccih kânûnlara göre tanzîmindedir. İşte hürriyet bu hakk-ı intihâba mâlikiyetdir. Bütün kâinâti kavânîn-i tabî'iye ile cebr ü icâb altında idâre eden Hâlik Te'âlâ insanlara bu hakk-ı intihâbı bahş etmiş ve bu hakkı hüsni isti'mâl etmelerini emr ve sû-i isti'mâli nehy sûretiyle de vazîfe ve ahlâk kânûnlarını, kavânîn-i tabî'iye muvâcehesinde, kavânîn-i şer'iyye olarak vaz' buyurmuştur. Bunun için Hakk'ın kavânîn-i şer'iyyesi de kavânîn-i tabî'iyyesi gibi gâyelerine bi-lutfihî te'âlâ îsâl eden turuk-ı müstakimedir. Hasenâta semere-i hasene, seyyiâta semere-i seyyie terettüb eder. Biri me'mûr ve, diğeri menhî anh olan bu iki mütekâbil tarîkden birinin ta'yîni beşerin hakk-ı intihâbına vâbestedir. Binâ-enaleyh kavânîn-i şer'iyyede hakk-ı intihâb beşerin mühim bir kıymeti vardır. Gerçi intihâb bir icâd değil, mevcûdlarından birini tercih demek olduğu için, müntehibler, Hâlik ve vâzi'-i kânûn degillerse de üzerinde muhayyer olarak dolaşan avâkîb-ı kaderi ta'yîn ve tencîz ile mübrem bir hâle kavîyyen yegâne kâsib-i mes'ûldür. Cadde-i istikâmet dururken yandaki sapa yolları herhangi bir sebeble olursa olsun intihâb edenler, bir uçuruma veya pusuya düştükleri zaman bütün mes'ûliyeti, hakk-ı intihâblarını sû-i isti'mâl etmelerinde aramalıdırular. Gerçi Hâlik'in bir lütfu, bir hârikası bazan onları bu uçurumdan veya pusudan tahlîs edivermek imkânı mefkûd değildir. Buna binâen hârika îmânının en ye's âver zamanlarda bir feyz-i teselliyyetkârîsi vardır. Lâkin bu netîce abdin hisse-i kesbine değil, hâlikin kudret-i mutlakası-

na medyûndur. Binâenaleyh sâ'âdet-i beseriyye vücûd nokta-i nazarından havârik ile ne kadar alâkadâr olursa olsun iktisâb nokta-i nazarından, ittirâd ve intizâma, ve hakk-ı intihâbin ancak sîrât-ı müstakimde isti'mâle menûtdur. Biz vücûddan değil, kesbden mes'ûluz. Bir kimseye niçin kara gözlüsün, denilemez. Belki niçin bu kara gözle elin nâ-mahrem olan harîmine bakmayı ihtiyâr ettin de tokat yedin diye sorulabilir.

Acaba böyle bir suâle karşı, efendim ne çâre ben bir çapkinim ve olduğum gibi görünmeyi bir nâmus, bir fazilet biliyorum de onun için bakmışım, diye cevâb verilebilir mi? Böyle bir cevâbin hâsılı tokata istihkâkını i'tirâf faziletinden başka ne olabilir?

Maatteessüf zamanımızda işbu olduğu gibi görünmek, sözü ahlâk düşkünlerinin yegâne bir ma'zereti makâmında sû-i isti'mâl edilmek moda oldu. Riyâ ve ni-fâk aleyhine bir ciddiyet düstûru gibi dermiyân edilen "Olduğu gibi görünümek veya göründüğü gibi olmak" fikrası mesâviyi ta'mîme değil, ta'kime mevzû' olduğu halde bunu neşr-i seyyiâta bir sâik gibi kullanmak bütün habâseti ortaya fırlatmak kadar büyük bir cinâyetdir. Fânalığın def' ve tenkîli için keşfini teshîl etmek bir fazilet olabilirse de neşir ve ta'mîmini te'yîd için icrâsını teşvîk eylemek elbette bir rezîle-i kebîre bir şekâvet-i aleniyedir. Halbuki her kânûn şekavet-i aleniyeye, gizli hîrsızlıktan ziyâde cezâ vermiştir. Meclisindeki arkadaşlarının samîmî olmasını herkes arzû eder. Fakat bu arzû oturdukları salonun açık bir tükürük hokkasına tahvîlini tecvîz etmek değildir. Olduğu gibi görünmek ciddiyet ve samîmîyet icâbıdır diye içindeki bütün fenâlikleri oturduğum minderin üzerine an-kasdin saçmaya başlayan nâkese ben insan nazarıyla nasıl bakabilirim? Mûrâînin, münâfîkin, fenâlığı, bâtinânda gizlediği çirkinlik i'tibâriyle bir nokta-i nazardan ise çirkinliğini yalnız bâtinânda tutmayan içi dışı âlûde-i seyyiât olanların fenâlikleri iki nokta-i nazardan muzâ'af değil midir? Mûrâînin sevilmemesi kalbindeki zehrîn bir gün olup eseri zâhir olmak korkusundan ise, içinden dışından zehir neşreden mahlükların olduğu gibi görünmek da'vâsiyla kendilerini müdâfa'aya ne hakları olabilir? Mûrâî bir mâr-ı sermâdîde ise mücâhir bir ejder-i germâ-dîde tanınmak zarûrî değil midir? Benim dîniime, îmânîma, kitâbîma, peygamberîme, nâzîm-ı vicdânîm olan mukaddesâtîma, nuhbe-i emelim olan ırz ve nâmusuma, mehd-i [83] hayatım olan vatanîma, hâsılı milliyet ve mevcûdiyetime asırlar dan beri sû-i kasde hazırlanmış olan a'dâ-i hâriciyyenin, terfîbât ve tesvîlâtını suver-i muhtelife tahtında bir simâyi mûrâiyâne ve münâfîkâne ile neşir ve işâ'a ya ugraşan misyoner pîşdârlarına hüsni nazarla bakmamak, bir hâkkım, daha doğrusu bir vazîfem olduğu halde bu

isi alenen deruhde ederek açtıktan tecâvüze başlayan Renan ümmetlerinin, Piyerlermit modellerinin oldukları gibi göründüklerinden dolayı takdîr beklemek ümniyelerini tatmîn etmek nasıl mümkün olur?

MÜSLÜMANLARIN NECÂT YOLU NEDİR?

Filhakika, kilise ilâhiyâtı, esâtîr-i Yunâniyye'nin bir şeklär-i diğeridir. Dîn sahasından aklı çıkarıp atmadıkça bu gibi hurâfâti kabûle imkân yoktur. Hıristiyan kilisesiyle mezâhib-i sâirenin batlığı ummân-ı hurafât felâhin nasıl ihrâz edileceğine dâir perverde olunan yanlış telkinât mahsûlüdür. Bu te'âlim-i bâtilanın müdâfi'leri, felâhin neden teşekkül ettiğinden bî-haberdirler. Hepsi de kabrin ötesinde kâbil-i tasavvur her türlü esbâb-ı istirâhat ve refâhi câmi' bir ikâmetgâhın bulunduğu, bu ikâmetgâha girmek için bize dargin olan bir zâtın hiddetini teskînden başka bir şey lâzım olmadığı fikrindedirler. Bu sa'âdet-i ebediyye ikâmetgâhına girmek için insanın bir sûretle o zâtın gazabını teskîn etmesi lâzımdır. Bu dâr-ı dünyâda birçok işler iltimâsla, hediye ile, fidye ile, şefâ'atle ihrâz oluna geldiğinden bunlar bu gibi vesâitin âhiretde de müfid olacağına zâhib oldular. Bu sûretle Allah'in lutf u merhametini kazanmak için birinin kanını dökmek fikir ve i'tikâdi neş'et etti. Felâh bundan ibâretse onun ihrâzına müeddî olacak vesâit de onun nev'inden olmak gerekdir. Halbuki hayatı uhreviyyenin hakiki telâkkisiambaşkadır.

İslâm nokta-i nazarından felâh fitrat-ı beşeriyyedeki bütün kâbiliyetlerin hüsn-i inkişâfidir. İnsanın fitratında meknûz olan ahlâkî, rûhânî fezâil, kabrin öte tarafına semerât-ı kemâlini iktitâf edecek, bu hayatı dünyâda ise insan bu fezâili daha yüksek terakkîye nâmzed kilmik için onları inkişâf ettirmeye çalışacaktır. Binâenaleyh dîn-i İslâm hayatı dünyeviyyeyi, hayatı uhreviyyenin zemin-i ihmârı addeder. Bunun te'mîni için Cenâb-ı Hak insanın dünyada ri'âyet edeceği bir kânûn-ı hayatı, bir şerî'at göndermiştir ki, adı dindir. Felâhin hakikati manâsı budur. Fidyeler, şefâ'atler, ve sâire bu felâhin ihrâzında nasıl müfid olabilir?.. Farazâ bir baş [83] ağrısına dûçâr olsanız sizi tedâvî edecek tabîb, kendi kolunu kırmakla veya kendi gözünü çıkarmakla mı sizin şifânızı te'mîn eder?..

Kat'iyyen unutulmamalıdır ki cennet bir şeklär-i hayatıdır. Buna nâil olmak için insanın tehzîb ve inkişâf ettilirecek birtakım kâbiliyetleri olmalıdır. Bu kâbiliyetlerin tehzîbi bu hayatı dünyeviyyenin yegâne hedefidir. Bu ise ancak bir hayatı kânûnuna ri'âyetle mümkün olur.

Kur'an-ı Kerîm'in beyân buyurduğu vechile cennet telâkkisi budur. Acaba birtakım fidyeler takdîmiyle beşerî kâbiliyetlerin inkişâfına imkân tasavvur edebilir misiniz? Bu noktayı izâh etmek için bir misâlîr edeyim. Nağamât-ı müsikiyyeden zevk-yâb olmak için insanın bir zevk sâhibi olması lâzım gelir. Bu meleke her birimizde mevcûddur. Fakat terbiye edilmek gerekdir. Binâenaleyh hayatı uhreviyyede nâil-i felâh olmak için yegâne vâsita ameldir.

Bu akâid-i Hıristiyâniyyeyi mevzû' bahs etmekliğimin yegâne sebebi bugünkü müslümanların hayatı ameliyyelerinde bunları takabbül etmiş olmalarıdır. İslâm hey'et-i ictimâ'iyyesinin hâline dikkat ediniz, müslümanların amel irâdesinden tecerrûd ettiğini görürsünüz. Bu hal, acaba neyin neticesidir? Hiç şüphesiz hurâfât-âlûd birtakım efkâr ve akâid-i bâtilanın eseridir. Hıristiyanlar bu hamâkât-kârâne vaz'yeti kiliselerin dört duvarları arasında haps ettikleri halde müslümanlar bunları hayatı yevmiyelerinin her safhasına idhâl etmişlerdir. Müslümanlar hatırlamalıdırlar ki çalışan, çabalayan bir ümmet sıfatıyla bu mücâdele-i hayatı meydânında nefse i'timâd kuvvetini tehzîb etmedikçe, muvaffakiyet ihrâzi yolunda Cenâb-ı Hakk'ın kendilerine ihsân ettiği kuvvetlere güvenmedikçe, başkalarına güvenmek u silkinmedikçe hiçbir vakit hâkim olmayacaklardır. Müslümanlar, kendi inânlarını kendi elliyle idâre etmedikçe, ihtiyâr edecekleri yolda yürümedikçe dâimâ inhitât içinde kâlacıklardır. Müslümanlar bilsinler ki tevhîd akidesi, kendi dilleri gibi birtakım insanlara lahûtiyet atfî için öğretilememiştir. İnsanın müşrik olması Cenâb-ı Hakk'ı mütezarır etmez, Cenâb-ı Hak ganîdir. Ancak kendi hayır ve felâhimiz içindir ki Vâhid-i vâhîde kulluk ediyoruz. Bu akîde bize hayatıda Allah'in yardımından başka hiçbir yardımına i'timâd etmememizi öğretiyor. Evliyâdan, pîrândan beklediğimizi kendi kuvâmızla tahakkuk ettirmeye çalışacağız. Pîr perestîş-kârlığının, kabir perestîş-kârlığının sebeb-i men'i pîrân ve evliyanın şâyân-ı hürmet olmaları değil, hedeflerinizi tahakkuk ettirmek için mahzâ kendi kuvvetlerinize i'timâd etmenizdir. Kuvvetinizle ihrâz edeceğiniz bir şeyin onlara yalvarmakla husûlunu istemeniz sizin amel-i irâdenizi za'fa dûçâr eder. Bu mesâili Tevhîd-i Bârî namındaki eserimde uzun uzadiya mevzû' bahs edeceğim. Burada yalnız şunu söylemekle [84] iktifâ edeceğim bu günlerde pîr perestîş-kârlığı yerine komşu milletlerden istimdad fikri kâim olmaya başladı. Acaba biz kendi ayaklarımıza üzerinde durmaya lâyik değil miyiz? Değilse esârete mahkûmuz. Bugün yeryüzünde üç yüz elli milyon küsûr müslümanız. Bu ne mu'azzam bir rakamdır. Değil üç yüz elli milyon, üç yüz, hattâ otuz mü'min-i hakikî, dünyâda hârikalar yapabilir-

ler. Fark-ı hakiki mü'minin dünyayı sarsa bileceklerine dâir Peygamberimiz'in söyledişi sözü duymadınız mı? Biz üç yüz elli milyon küsûr insanız, neye bir şey yapamıyoruz, acaba hakiki mü'min değil miyiz? Değilsek işte felâketimizin sebebi. Cenâb-ı Hak yed-i nusretini üzermizden çekmiştir. Zillet ve inhitât içindeyiz. Adım attıkça hüsârâna dûçâr oluyoruz. Halbuki Kur'ân-ı Kerîm bize diyor ki¹ (وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ) yani "Mü'minlere yardım bizim überimizde hakdır." Hakiki mü'minlere va'd-i İlâhî bu ise o halde "müslim" ile "mü'min" arasında fark aramak icâb eder. Hakikat-i İlâhiyyeyi tanımak bir insanı müslüman yapmaya kifâyet eder. Hakikati yaşamakla dir ki insan mü'min olur. Kur'ân'ın bir kitâb-ı İlâhî olduğuna inanmak bir insanı ehl-i İslâm miyâsına sokmaya kifâyet eder. Fakat yalnız bir i'tikâd insanı mü'min seviyesine yükseltmez. Mü'min seviyesine yükselmek için teâlim-i Kur'âniyye'ye tevfik-i hareket lâzımdır. Bir kelime ile bütün hayat-ı ilmiyyemizden, faâliyetlerimizden ibâredir. Tâli'in ne kadar elîm bir tecellîsidir ki bizim de noksânimiz budur. Kur'ân-ı Kerîm'in sahifelerini çeviriiniz, görürsünüz ki zafer, şeref, şan, satvet, hulâsa felâh mü'minlere va'd olunmuştur. Halbuki Cenâb-ı Hakk'ın bütün bu ni'metleri bizim überimizden çekmiştir. Çünkü onlara müstehak değiliz, bugün medeniyet-i âliyeyi, hayat-ı ictimâ'iyyeyi inkişâf ettirecek fezâili gayr-i müslümler iktisâb etmiş bulunuyor. Müslümanlar mü'min olmakdan çıkışmış, gayr-i müslümler mü'min olmuşlardır. Biz îmân ile amelin mâhiyet-i hakikiyyesini bilmiyoruz. Biz îmâni, müslümanın bilâ-nizâ' malî addediyoruz. BUGÜNKÜ inhitâtımızın âmillerinden biri de budur. Bir kışmımız yalnız îmâni her şey zannetmiştir. Bunlar müslümanların ne yaparlarsa yapsınlar cennete gireceklerini, gayr-i müslümlerin de ne yaparlarsa yapsınlar cennetden mahrum kalacaklarını zannediyorlar.

O halde îmânın ne olduğunu araştıralım:

Îmân, hayat-ı ameliyemizde, insanların hayatı için gönderilen hak esâsları kabûl etmektir. Bu hayatı esâslarıyla akâid-i dîniyye tesmiye olunan hakâik-i sâire arasında sıkı bir münâsebet vardır. Binâenaleyh a'mâlin doğru olması için akâid-i sihhiyeye istinâd etmesi lâzım gelir. Fakat bu kazîyyenin aksi doğru olmayabilir. Ta'bîr-i diğerle akâid-i sahîhanın mutlaka a'mâl-i sahîha tevlîd etmesi icâb etmez, meselâ Kur'ân-ı Kerîm, insanın felâhini te'mîn edecek birtakım esâslar vaz' etmiştir. Kitâb-ı Kerîm'in bir kitâb-ı İlâhî olduğu bir i'tikâd mes'elesidir ki bu i'tikâd bizim amel-i irâdemizi takviye eder. Fakat "felâh" mes'elesine gelince bu ancak birtakım makâsid-1

mahsûsayı tahakkuk ettermeye hâdim esâsların tatbîkiyle ihrâz olunur. Bu esâslara tevfik-i hareket edince muvaffakiyet ihrâzı muhakkakdır. Binâenaleyh bir insan Kur'ân-ı Kerîm'in bir kitâb-ı İlâhî olduğuna i'tikâd etmezse i'tikâd i'tibâriyle muhtî olur. Aynı adam Kur'ân'ın ictimâî ve medenî esâsâtını alarak onlara tevfik-i hareket ederse hiç şüphesiz muvaffak olur. Bil-akis bir diğeri Kur'ân-ı Kerîm'in kitâbullah olduğuna i'tikâd eder, fakat o kitâb-ı mübînin esâsâtına göre hayat-ı siyâsiyesini tanzîm etmezse hiçbir şey ihrâz etmez, i'tikâdında bir semere iktitâf eylemez, hiçbir muvaffakiyete nâil olmaz.

Bu noktayı îzâh için böyle bir misâl ırâd edelim. Şarkda bazı adamlar vardır ki garbin terakkîyât-ı tabî'iyyesini i'timâdsızlıkla karşılarlar. Diğerleri de vardır ki bunlara i'timâd ederler. Buna i'timâd etmeyenlerin biri sitmaya tutulsa da kinin isti'mâl etse, i'timâd edenlerden biri de sitmaya tutulduğu zaman kinin kullanmasa netîce ne olur? netîce her ikisinin hatt-ı hareketine bağlıdır. Tibb-ı cedîde i'timâd etmeyen, i'timâdsızlığına rağmen sitmadan kurtulur. Öteki ise tibb-ı cedîdin te'sîrine kâni' olduğu halde bu kanâ'at ona hiçbir fayda te'mîn etmez. Müslümanlar bu dersden müstefîd olmalıdır. Bir Mecûsî, bir Yahûdî, bir Hristiyan, hatta bir mülhid bile Kur'ân-ı Kerîm'in bu esâs-ı iktisâdisine ri'âyet ederse mutlaka muvaffak olur. Kur'ân diyor ki: "Yiyiniz, içiniz, fakat isrâf etmeyiniz." Bu esâsa her kim ri'âyet ederse ondan istifâde eder. Fakat bir müslüman (= isrâf etmeyiniz] emr-i celiline ri'âyet etmezse müslüman olduğu halde hüsârâna dûçâr olur.

Bir gayr-i müslimin bu esâslara, İlâhî değil insânıdır, demesi netîce üzerinde icrâ-yı te'sîr etmez. Bir müslüman bunların İlâhî esâslar olduğunu kabûl ediyor, fakat hayatımda bunları tatbîk etmemekle bunları kabûl etmediğini gösteriyor. Bu sûretle amelî nokta-i nazardan bir gayr-i müslim mü'min oluyor da bir müslim, gayr-i mü'min oluyor. Çünkü biri esâsât-ı Kur'âniye üzere hareket ettiği halde diğer buna göre hareket etmiyor. Îmân ile amel arasında hakiki nisbet budur. Yalnız îmâni bir fâide vermeyeceğini Kur'ân-ı Kerîm de beyân buyuruyor. Kur'ân-ı azîmüssânda her nerede cennetin zikri geçse arkasından (مِنْ تَحْتِهَا الْأَنَهَارُ) [= altından nehirler akan] denilmektedir. Bu da îmân ile a'mâl arasındaki nisbete işâretdir. Cennet bir nebâta, onun içinden geçen nehirler de o nebâtın medâr-ı hayatı olan suya kıyâs oluyor. Bir tohum ne kadar iyi olursa olsun hüsn-i sûretle iskâ olunmazsa mutlaka ölürlü. Fakat o kadar iyi olmayan bir nebât hüsn-i sûretle iskâ olunursa semere [85] verir. İnsan da böyledir. Gözümüzün önüne bir gayr-i müslim getirelim. Bu gayr-i müslim, İslâm'ın en muta'assib düşmanı olabilir. Fakat bu adam refâh ve muvaffa-

¹ "Mü'minlere yardım etmek de kesinkes bizim gerçekleştireceğimiz bir taahhüddür." (Rûm Sûresi 30/60)

kiyete nâil ise onun hattı hareketini tedkik etdiğimiz takdîrde, mutlakâ esâsâtı Kur'âniyye'ye tevfik-i hayatı ettiğini görürsünüz. O belki bu hakikate agâh değildir. Fakat hayatıda muvaffakiyet nokta-i nazarından bu adamın hattı hareketi budur. Hayâtda muvaffakiyet bir ni'met-i ilâhiyyedir. Bugün biz bu ni'met-i ilâhiyyeden müstefid değilsek bunun sebebi a'mâlimizdir. Avrupa medeniyyetinde iyi ve asıl ne varsa, hepsi esâsâtı Kur'âniyye'den müstefâzdır. Avrupa, kitâbullâhın bedâ'iinden gâfildir. Buna rağmen Avrupa onun birçok hakâikini alarak hayatı ameliyesinde tahakkuk ettirmiştir ve bu sûretle bugün cihânın üstâdı medeniyyeti olmuştur.

Hoca Kemâleddin

İngilizce'den Mütercimi: Ömer Rıza

YENİ HUKÜK-ı ÂILE Lâyihası Hakkında

4

27. Madde: İlân-ı müddeti zarfında hiçbir i'tirâz vâki' olmamış veya i'tirâz vârid görülmemiş ise akd-i nikâha mübâşeret olunur. Esnâ-yı akidde hâtit ve mahtûbeden birinin ikâmetgâhi bulunan kazâ hâkimi veya bunun izinnâme-i mahsûs ile me'zûn kıldığı nâib veya devletçe bu kabîl akıdlerin tescîline vazifedâr edilecek me'mûr-ı mahsûs hazır bulunup akidnâmeyi tanzîm eder ve tescîl ettirir. Herhalde keyfiyet-i akdi mübeyyin zevc ve zevceye bir vesîkâ-i mahsûsa i'tâsi mecbûrîdir."

Bu madde cây-ı mülâhazadır. Kütüb-i fikhiyyemizde ve bilhâssa *Bahr-i Râik* ile *Menhatü'l-Hâlik*'da beyân olunduğu üzere bazı mu'âmelâtı şer'iyyenin inkâr vukû'undan sıyâneti için birer vesîka-i tahrîriyyeye rabbî müstehâbdır. İşte nikâh da bu zümredendir. Nikâh ehemmiyet-i mahsûsayı hâizdir, bununla yeni birtakım mütekâbil hukük ve vezâif terettüb eyler. Binâenaleyh bu kadar mühim bir râbita-i ictimâ'iyye husûle getiren bir akdin bir vesîka-i tahrîriyye ile tesbîti ve hattâ esnâ-yı akidde -intizâm ve sıhhât-i akdi te'mîn için- ahkâm-ı nikâha vâkif bir zâtın bulunması müstahsen, şâyâن-ı temennî bir mes'eledir. Şu kadar var ki bu mes'eleyi nikâhın şerâit-i esâsiyyesinden imiş gibi bir mâhiyetde telâkkî etmek, bu şartta ri'âyet edilmeksizin vukû' bulan nikâhların keen lem yekün addedilmesine kâil olmak ahkâm-ı şer'iyyemiz nokta-i nazarından aslâ doğru olamaz. Halbuki -ahkâm-ı nikâh hakkındaki madde-lerin mütâle'asından anlaşılacağı üzere- komisyon bu mes'eleye böyle bir mâhiyet vermiştir. Bunun tevlîd edeceği mahzûrâtı şer'iyyeyi âtiyen îzâh edeceğiz. Filvâki' ahkâm-ı fikhiyyemize nazaran nikâhın bir vesîkaya rab-

ti müstahsen ise de herhalde zarûrî değildir. Esnâ-yı akidde hâkimin veya sâir bir me'mûrun huzûru bunların akd-i nikâha izin ve muvâfakati ise herhalde icâb etmez. Yalnız velileri olmayan kâsîrînin izdivâclarına hâiz-i salâhiyet olan hukkâm müdâhale edebilir, yoksa mükellef olan veya velileri bulunan kimselerin meşrû' olan izdivâclarına hiçbir kimse müdâhale edemez. Eğer intizâm-ı akdi, menâfi-i âmmeyi te'mîn için bu husu-sa her halde lüzûm görülüyorrsa bu babda sîrf idârî mâhiyetde olmak üzere bazı tedâbîr-i kânûniye ittihâz edilebilir, bu tedâbîri te'mîn için de yine idârî mâhiyetde bazı müe'yyideler vaz' edilebilir. Yoksa bu tedâbîrin kuvve-i te'yîdiyesi akdin sıhhât ve butlânı ile alâkadâr olamaz. Hadd-i zâtında meşrû' olan bir akid, nihâyet idârî bir mâhiyetde telâkkî olunabilecek bir şartta, bir tedbîr-i kânûniye adem-i ri'âyetden dolayı gayr-i meşrû' olamaz.

28. Madde: Akd-i nikâh esnâsında lâ-ekall mükellef iki şâhidin huzûru nikâhın sıhhâtinde şartdır. Hâtîb ile mahtûben usûl ve fürû'u da şâhid ittihâz edilebilir."

Bu madde ahkâm-ı şer'iyyemize muvâfikdir. Aleyhis-salâtü vesselâm Efendimiz² (لَنْكَاحُ الْأَشْهُودْ) buyurmuştur. Nikâh bir ehemmiyet-i mahsûsayı hâiz olduğundan öyle sâir ukûd gibi hemen tarafeynin icâb ve kabûlüyle olup bitmez esnâ-yı akidde mükellef, evsâf-ı şer'iyyeyi hâiz lâ ekâll iki erkek veya bir erkek ile iki kadının hazır bulunup icâb ve kabûlü ma'an istimâ' etmeleri lâzımdır. Aksi takdîrde akd-i vâki', fâsid olup bu akde mağrûren tarafeynin âile te'sîsine kiyâm, hâl-i zevciyetde devâm etmeleriaslâ câiz olamaz.

Nikâhda zevceynin usûl ve fürû'u da şâhid ittihâz edilebilir, şu kadar var ki zevceynden biri lede'l-icâb ikâme edeceği nikâh veya mehir da'vâsını kendi usûl veya fürû'unun edâ-yı şehâdetleriyle isbât edemez, çünkü tahammûl-i şehâdetle edâ-yı şehâdet başka başka şeylerdir.

29. Madde: Nikâh, meclis-i nikâhda tarafeynin veya resmî vekâletnâmeyi hâiz vekillerinin huzûru icâb ve kabûlüyle akd olunur. Yalnız karyelerde resmî vekâletnâme aranmaz, köy hey'et-i ihtiyâriyyesinin keyfiyet-i tevkîli tasdîk etmesi kâfidir."

Bu madde kısmen cây-ı te'emmiyldür. Ahkâm-ı fikhiyyemize nazaran nikâh, hâiz-i ehliyet olan zevc ile zevcenin veya zevceyin velilerinin icâb ve kabûlüyle akd edilebileceği gibi bunların vekillerinin icâb ve kabûlüyle de akd edilebilir.

Tevkîlde işhâd şart değildir. Keyfiyet-i tevkîli tasdîk için hîn-i tevkîlde bazı kimselerin hazır bulunması her hâlde icâb etmez. **Mebşût-ı [86]** Serâhsî'de denildiği üzere nikâha tevkîl, nikâh değildir, suhûd ise nikâhın hasâisindendir, şu kadar var ki işhâd edilmesi müstah-

² "Şâhidsiz nikâh olmaz."

sendir. Tâ ki ileride inkâr vukû' bulursa ikâme-i beyyineye imkân bulunsun.

İşbu yirmi dokuzuncu madde ise ișhâd mes'elesini mecbûrî kılmış oluyor, vekâletnâme istihsâlindeki külfetden ve sâireden hele sarf-ı nazar edelim, acaba böyle resmî bir vekâletnâmeyi hâiz olmayan kimselerin bî'l-vekâle akd edecekleri nikâhlar kânûnen nasıl telâkkî edilecek? Yoksa ittihâz edilen usûle nazaran böyle bir akdin vukû'una zâten imkân mı verilmıyor?

30. Madde: Nikâh, şarta ta'lîk ve zamân-ı müstakbele izâfe olunamaz."

Bu madde, ahkâm-ı fikhiyyemize muvâfîkdir. Şarta mu'allak veya zamân-ı müstakbele muzâf olan nikâhlar mün'akid olmaz. Şu kadar var ki mu'allakun aleyh olan şart; alâ hatari'l-vücûd olmalı, ya'nî henüz ma'dûm olduğu halde âtiyen vücûda gelebileceği me'mûl bulunmalıdır. Hîn-i akidde tahakkuk eden veya etmiş bulunan bir şarta mu'allak olan nikâhlar ise mün'akid olur.

31. Madde: Üzerine evlenmemek şartıyla bir kadını tezvîc sahibi ve şart-ı mu'teberdir."*

Bu madde, mübhemedir. Bir kimse bu şart ile izdivâc ettiği halde buna ri'âyet etmese ne olacak? Ma'ahazâ bu madde, ahkâm-ı fikhiyyemiz nokta-i nazarından cây-ı tedkikdir.

Kütüb-i fikhiyyemizde ve bâ-husûs *Fethü'l-Kadîr* ile *Reddü'l-Muhtâr*'da mufassalan beyân olunduğu üzere nikâh, şarta ta'lîk olunamaz ise de şart ile takyîd olunabilir. Şart ile mukayyed olan nikâhlar herhalde sahîmdir, mu'teberdir. Dermeyân edilen şartlar ise ba'zan mu'teber olur, bazan olmaz. İşte bu maddede şart da -bir emr-i meşrû'dan men'i mutazammin olduğundan- mu'teber değildir. Şu kadar var ki zevc bu şartta ri'âyet etmediği takdîrde zevcesine mehr-i müsemâmsından noksan olmamak şartıyla mehr-i misil vermeye mecbûr olur. Çünkü bu şart, zevcenin menfa'âtine râci' olduğunu bunun adem-i tahakkuku hâlinde mehr-i müsemâma rîzâsi mün'adim olur.

Bu madde, elyevm mehâkimde ma'mûlün bih olan ahkâm-ı fikhiyyemize tevâfuk etmediği gibi sâir mezâhib-i fikhiyyeye de muvâfîk değildir. Ez cümle kütüb-i Şâfi'iyye'den *Nihâyetü'l-Mihnaç*'da deniliyor ki: "Nafaka vermemek veya üzerine evlenmemek gibi muktezâyi nikâha muhâlif olmakla beraber maksûd-ı aslîyi ihlâl etmeyen bir şart ile nikâh, sahîh olur. Lâkin bu şart ile mehr-i müsemâmâ fâsid olup mehr-i misil lâzım gelir."

* *Cerîde-i Adliye*'de münderîç mevâd ile yevmî gazeteler tarafından esbâb-ı mûcibesiyle beraber muahhâr târihiyle yazılan işbu mevâd arasında bazan cüz'î farklar görülüyor. Bâ-husûs işbu 31. Madde *Cerîde-i Adliye*'de bu mevâd sırasında mevcûd değil.

Elhâsil bu gibi şerâit ile akd-i nikâhda bulunmak âhenk-i samîmiyeti, bekâ-yı zevciyyeti ihlâl edeceği cihetle şayân-ı tasvîb olamaz. Ma'ahâza izdivâc edecek bir kadın herhalde böyle bir şartta lüzûm görürse onu usûl-i şer'iyyesi dâhilinde dermiyân edebilir. Ez-cümle "Üzerine evlenmemek, evlendiği takdîrde emr-i talâkî yedinde olup dilediği zaman nefsin tatlık etmek, şartıyla tezvîvüç eder, diğer taraf da bu şart ile kabûl eylerse hem nikâh, hem de şart, mu'teber olur.

Bu şart, mezheb-i Hanefî'de mu'teber olduğu gibi mezheb-i Mâlikiyye'de de mu'teberdir. Nitekim müdevvenât-ı Mâlikiyye'den *Kitâbü'l-Behce*'de deniliyor ki: "Bir kimse bir kadını beldesinden ihrâc veya üzerine te'ehhûl etmemek ve ettiği sûretde emr-i itlâk, mezbûrenin yedinde bulunmak veya alacağı hatun boş olmak şartıyla tezvîvüç etse bu şart mu'teber olur."

32. Madde: İzdivâcda kefâet, nikâhin lüzûmunda şartdır. Binâenaleyh izin ve muvâfakate ihtiyâc bulunan maddelerde velînin adem-i kefâetinden dolayı i'tirâza hakkı vardır. Hâkim i'tirâzi tedkîk ve bir karâra rabt eder. Eğer adem-i kefâet sâbit olursa hâkim nikâha izin vermez."

Bu madde birkaç nokta-i nazardan cây-ı tedkikdir. Evvelâ şu ciheti arz edelim ki nikâhda kefâetin şart olup olmaması husûsunda beyne'l-mûtchidîn ihtilâf vâki' olmuştur. İmâm Mâlik ile Hasan Basîrî hazretlerine göre nikâhda -hukûken- kefâet aranılmaz. Eimme-i Hanefîyye'den İmâm Kerhî de buna kâildir. Nikâhda kefâetin şart olmadığı icthiâdında bulunan bu zevât diyor ki:

Resûl-i Ekrem sallallâhü aleyhi vesellem Efendimiz (الناس سواسية كاسنان المشط ليس لعربي على عجمى فضل الالاتقنو) buyurmuştur.³ (إِنَّ أَكْرَمَكُمْ إِنَّهُ أَتَقْيَكُمْ) ⁴ âyet-i celîlesi de bunu müeyyeddir. Binâenaleyh insanlar hilkaten, hukûken müsâvîdirler, insanların yekdiğeri tefevvuku ancak zühd ve takvâ cihetileyedir, başka sûretle değildir.

Lakin İmâm-ı A'zam ile sâir eimme-i Hanefîyye'ye göre nikâhda kefâet aranılır. Kefâet, nikâhin lüzûmunun şartıdır, binâenaleyh adem-i kefâetden nâşî zevce ile velîlerinin -usûl-i şer'iyyesi dâiresinde- nikâhi fesh ettirmeye hakkı vardır.

Eimme-i Hanefîyye hazerâtı bu bâbda bir kısım edille-i nakliyyeye istinâd etmekle beraber diyorlar ki: Kefâet bulunmadığı takdîrde mesâlih-i nikâh, haleldâr olur; nikâhdan beklenilen intizâm-ı âile, makâsid-ı ictimâ'iyye tecelli edemez. Vâki'â bir erkek kendisinin mümâsili olmayan bir kadınla akd-i izdivâcda bulunmasında [87] o

³ "İnsanlar tarağın dışları gibi eşittir. Arab'ın Arab olmayana üstünlüğü yoktur."

⁴ "Süphesiz, Allah katında en değerliniz, O'na karşı gelmekten en çok sakınanızdır." (Hucurât Sûresi 49/13)

kadar mahzûr görmeyebilir. Fakat bir kadın kendisinin mümâsili olmayan bir erkek ile bir râbîta-i zevciyet te'sîs etmekden arlanır, rûhen müte'essir olur, böyle bir erkeğin dâire-i ismetine duhûlden istinkâfa lüzûm görür, bu husûsdaki hissiyâtını ihfâya muktedir olamayarak âile arasında vücûduna pek ziyâde ihtiyâc bulunan âhenk-i imtizâcî ihlâle sebebiyet verir, bu cihet zevcenin velîleri hakkında da sû-i te'sîrden hâlî kalmaz. Binâenaleyh te'essüs edecek bir âilenin intizâmını, hüsn-i devâmini te'mîn için taharrî-i kefâete lüzûm vardır.

Şu kadar var ki kefâet, yalnız zevc tarafından aranır, ya'nî zevcin zevcesine hırfet, diyânet gibi bazı husûsâtda müsâvî veya fâik bir halde bulunması taharrî olunur, yoksa zevce tarafından aranılmaz.

İşbu ikinci maddenin ahkâm-ı fikhiyyemize muvâfik olup olmaması cihetini araştıralım.

Bu madde ber-vech-i âtî birkaç cihetle ahkâm-ı fikhiyyemize muhâlifdir:

1. Ahkâm-ı fikhiyyemize nazaran kefâet yalnız erkek tarafından aranır. Bu maddede ise bu me'sele kadın tarafına da teşmîl edilmişdir. Çünkü "İzin ve muvafakatine ihtiyâc bulunan maddelerde velînin adem-i kefâetinden dolayı i'tirâza hakkı vardır." deniliyor. İzin ve muvafakatine ihtiyâc gösterilen velî ise lâyihaya nazaran hem zevcin, hem de zevcenin velîsidir.

2. Ahkâm-ı fikhiyyemize göre adem-i kefâet sebebiyle hem zevcenin hem de velîsinin i'tirâza, nikâhı fesh ettirmeye hakkı vardır. Bu madde ile madde-i âtiye ise bu hakkı yalnız velîye hasr ediyor.

3. Ahkâm-ı fikhiyyemize nazaran adem-i kefâetden nâşî nikâhı fesh ettirmek hakkı yalnız asabâtdan olan velîlere âiddir, sâir velîler bu hakka mâlik degiller. Bu maddede ise ale'l-İtlâk "Velî" deniliyor. Bu velî ise lâyihanın velâyet hakkında kabûl ettiği tertîbe göre válide, li-ümm ced, dayı olabilir. Demek ki bunlarda adem-i kefâet sebebiyle nikâhı fesh ettirebilecekler, halbuki ahkâm-ı şer'iyyemize nazaran böyle bir fesh kâbil değildir.

4. Ahkâm-ı fikhiyyemize göre adem-i kefâetden dolayı velîlerin nikâhı fesh ettirmeye salâhiyetleri vardır. Velev ki akd edilmiş olan nikâh kendi izin ve muvafakatlerine mütevekkîf bulunmasın. Bu madde ise yalnız izin ve muvafakatine ihtiyâc bulunan maddelerde velîye bu salâhiyet veriliyor. Demek ki sinn-i rûşde väsil bulunmuş olan bir kadının nikâhında velîsinin iznine ihtiyâc bulunmadığından bu velînin adem-i kefâet sebebiyle i'tirâza, nikâhı fesh ettirmeğe salâhiyeti olmayacak.

33. Madde: Hîn-i akdde kefâet şart kilinmiş veya zevc küfüv olduğunu kable't-tezvîc ihbâr etmiş olup da mu'ehhâran adem-i kefâet sabit olsa velî hâkime mürâca'atla nikâhı fesh ettirebilir."

34. Madde: Adem-i kefâet sebebiyle hâkim nikâhı ancak hamlin zuhûrundan akdem fesh edebilir."

35. Madde: Velînin delâleton veya sarâhaten adem-i kefâetine rızâsı hakk-ı feshi iskât eder."

Bu maddeler -kefâet yalnız zevc tarafından taharrî edilmek ve bu taharrîye yalnız asabâtdan olan velîler salâhiyet-dâr bulunmak şartıyla- ahkâm-ı fikhiyyemize muvâfikdir. Şu kadar var ki kefâet hakkında tesbîti zarûrî görülecek ahkâmi ihtiyâv etmemekdedir.

36. Madde: Velî-i akreb gâib iken dereceten ba'id olan velînin rızâsı onun hakk-ı i'tirâzını iskât eder."

Bu madde, ahkâm-ı fikhiyyemize tevâfuk etmiyor. Ahkâm-ı celîle-i fikhiyyemize nazaran âkil ve bâliğ olan kimselerin nikâhları esâsen sahîh ve nafizdir, ancak adem-i kefâet ve noksân-ı mehir dolayısıyla zevce velîrinin i'tirâza hakkı vardır. Bir velî bir hakkını -iskât etmedikçe- hem kable'l-akd, hem de ba'de'l-akd isti'mâl edebilir. Şu kadar var ki derecesi karîb olan velînin rızâsı derecesi ba'id olan velîlerin hakkı i'tirâzını iskât eder, fakat derecesi ba'id olan velînin rızâsı derecesi karîb olan velînin hakkı i'tirâzını iskât edemez. Bu velî gerek gâib olsun ve gerek olmasın. Çünkü velî-i akreb ber-hayât oldukça velî-i eb'ad ecnebî mesâbesinde kalır. Bundan yalnız bir me'sele müstesnadır.

37. Madde: Dereceleri müsâvî velîlerden birinin rızâsı diğerlerinin hakk-ı i'tirâzını iskât eder.

Bu maddenin hükmü -lâyihada kabûl edilen vilâyet tertîbinden kat'an-nazar- ahkâm-ı fikhiyyemize muvâfikdir. Biraz izâh edelim:

Eimme-i Hanefiyye'den İmâm Yusuf ve Züfer hazretlerine göre dereceleri müsâvî olan velîlerden birinin rızâsı, diğerlerinin hakkı i'tirâzını iskât etmez, çünkü kefâeti taleb etmek velîlerden her birinin hakkıdır, bundan birinin rızâsı yalnız kendi hakkını iskât eder, diğerlerinin hakkına te'sîr edemez. Nitekim zevcenin rızâsı da velîlerinin hakkı i'tirâzını iskât etmiyor.

Fakat İmam A'zam hazretleri diyor ki: Taleb-i kefâet; hakkı vâhiddir. Bu hak kâbil-i tecezzi değildir, velîlerden her birine kendisinden başka velî yok imiş gibi alâ vec-hîl-kemâl sabit olur. Binâenaleyh burlardan biri bu hakkı iskât edince artık diğer velîlerin i'tirâza salâhiyeti kalmaz. Maamâfih kâmilü'r-re'y olan bir velînin adem-i kefâetinden ibâret olan bir zarar-ı zâhirîyi iltizâm ederek nikâha ik-dâm veya icâzet i'tâ etmesi bir maslahat-ı [88] hafiye-mübtenî ve adem-i kefâetinden daha azîm bir zararı def' hikmetine müstenid olacağından bu maslahat ve hikmete muttali' olmadığı melhûz olan sâir velîlerin hakkı i'tirâzının sukütunu muktezî olur. Kadına gelince bunun için sabit olan hak, velîleri için sabit olan hakkın gayridir. Burlardaki nukât-ı nazar başka başkadır. Elyevm müftâ bih olan da İmâm-ı A'zam hazretlerinin bu kavlidir.

MU'CİZE-i MUHAMMEDIYYE

3

Hazret-i Muhammed, bir vâzî'-ı kânûn olmakla kalmaz, bundan başka, halkı cebr u tazyîke uğratmaksızın kânûna itâ'ati de öğretmiştir.

Peygamberimiz'in getirdiği kânûn, amelî, sağlam bir mecelle-i ahlâkiyyedir ki bugün dahi dünyayı idâreye lâyıkdr. Taylor bundan bahs ederken diyor ki: "İslâm ahlâkiyatı birkaç nokta-i nazardan bizim ahlâkiyâtımıza fâikdir. Îrâde-i ilâhiyyeye teslimiyet, fahşâdan ictinâb, îltizâm-ı ifset, beyne'l-müslimîn te'mîn-i uhuvvet i'tibâriyle Müslümanlık bizim için vâcibü'l-iktidâ bir nûmûne teşkîl eyler. Müslümanlık içki, kumar ve fuhsu men' etmiştir. Halbuki bu üç rezîlet hristiyan memleketlerinin âfetleridir."

Kont Dö Bolanoyiye de Müslümanlık kadar ma'kûl ve a'mâl-i sâliha işleyenler için ondan daha huzûr ve itmînân-bahş bir dîn bulunmadığını beyân etmekde ve yalnız Hristiyanlığı hâric tutmaktadır. Bartelmi Sakheyler de Hristiyanlığı hâric tutduktan sonra Müslümanlık'la kâbil-i kıyâs ve beşer için mücîb-i fahr olacak başka bir dîn bulunmadığını söyler.

Hazret-i Muhammed Arabistan'da ahlâka ri'âyet esâsını tarsîn ettiği gibi memleketin ahvâl-i ictimâ'iyesini tanzîm etmiş, ribâyi men', ta'addûd-i zevcâtı tâhdîd, kâvânîn-i verâseti te'sîs ederek Arabları müştehiyât-ı nef-sâniyelerinden başka bir şey tanımayan vahşîler seviyesinden, kânûna mutî', akıl ve iz'ân sâhibi insanlar seviyesine çıkarmıştır.

Hazret-i Muhammed'in getirdiği dîn, hâlik hakkında ki telkinâtı pek yüksek, beşerin irşâdi için ihtivâ ettiği esâsât pek amelî olan bir dîn olmakla kalmaz. Bu dîn, en büyük terakkiyât-ı maddiyeye ve terakkiyât-ı ilmiyye ile beraber yürüyecek bir dindir. Bundan dolaydır ki Müslümanlık, ehl-i İslâm'da bir atş-ı irfân vücûda getirmiştir, bu atşî teskîn için müslümanlar çalışmışlar ve cihâni nûr-ı irfândan müstefid ve müstefiz etmişlerdir.

Karlayl Peygamberimiz'in yaptığı inkılâbdan bahsederken diyor ki: "Hazret-i Muhammed'in zuhûru, Arabları zulmetden nûra götürmüştür. Arabistan ancak bu sâyede canlanmıştır. Fakir çobanlardan müteşekkil olan Arablar, yaratıldıkları günden biri çöllerde hiçbir dikkati celb etmeksizin dolaşıp durmuşlardır. Kahraman Peygamber bunlara îmân edecekleri bir kelime ile gönderdi. Ondan sonra hiç celb-i dikkat etmeyen insanlar, cihânnin dikkatini celb ettiler. Arabistan bir tarafdan Gîrnata'ya, diğer tarafdan Delhi'ye kadar imtidâd etti. Arabistan dünyânın mu'azzam bir kısmına asırlarca ifâza-i

nûr etti. Esâsen dîn, böyle mu'azzam, böyle hayatı bahş bir şeydir. Bir millet îmân ederse onun târîhi semere-dâr, i'tilâ-âmîz ve muazzam olur. Hazret-i Muhammed kapkaranalık çöllerin ortasında bir şu'le gibi parladı. Çölün kumları o şu'le ile infilâk etti ve bu infilâkin alevleri Delhi ile Gîrnata arasında imtidâd eden ufukları tenvîr etti."

Karlayl'ın tasvîr ettiği bu mu'azzam sâha bir asır zarfında nûr içinde kaldı. Fakat Arabistan'da bu müddetin onda biri zarfında her şey tamam olmuştu. Harikulâde bir kudret orada her şeyi ihyâ etmişti, Kâ'be, yine aynı Kâ'be idi. Fakat içindeki üç yüz altmış saneme ne olmuştu? Halk yine aynı halkdı. Onun zâlim, intikâm-cû kalble ri, onun anarşisi, inhibitâti, rekâbeti, isyâni, riyâsi, sarhosluğu, çocuk öldürmesi, kanlı mücâdelesi, insan kanını kurban olarak dökmesi, hurâfât-perestliği ne olmuştu? Bunlar zâil olmuş, yekdiğerine düşman putperestler muvahhid olmuşlar, kardeş olmuşlar, bir reisin, bir nüfûzun, bir kânûnun etrâfında toplanmışlar, mefkûrelerin en asiline teveccûh eden, ahlâkin en yükseğine ri'âyet eden bir millet olmuş, içinde teşkîlâtçılar, kahramanlar, mütefekkirler, en yüksek medeniyetlerin ve en büyük milletlerin yetiştirebileceği en büyük ricâl vücûd bulmuştu. Bilhâssa bu noktaya celb-i dikkat etmelidir ki yüz sene zarfında Gîrnata ile Delhi arasında intîşâr eden şân nice nice asırlar sonra Gîrnata'da ufûle ve Delhi'de za'fa uğradığı halde on sene zarfında Arabistan'da tamâm olan nûr yüz binlerce insanın kalbinde yanıyor, güneş payidâr oldukça, bu nûr o yüz binlerce kalblerde güneşden daha parlak bir sûretde yanacak, terakkî ve medeniyetin ebedî bir âmili olacaktır.

Ümmî, bîkes ve mazlûm Muhammed'in sesi, emîn olunuz, alelâde bir insanın sesi değildi. O ses insanları ölüm uykusundan uyandıran bir ra'd, insanların derin köklü ahlâksızlığını, fenâlığını imhâ eden bir şemsin, yeryüzünde "melekût-ı semâyi" fîrişteh-âne şefkatî, hâkîkî sadâkatî, kahramânâne cesâreti, ulvî fedâkarlığı, en âlî-cenâb merhameti, en samîmî muhabbeti, en kıymetli tesânüdü tebşîr eden bir sesdi.

[89] Hazret-i Muhammed'in sesi beyâbânda yalnız kayaların ve kumların aksıyla karşılanan bir ses değildi. Bu ses son risâletdi.

Peygamberimiz en vazîfe-perver insandır. Kendisi Rabbülâlemîn'den başka bir kimseyi tebcîl etmemiştir, Rabbülâlemîn'e izâfe olunan bütün beşerî ihtiâsâtı, ferâragat-i nefş ile, ikdâm ve gayret ile, izâleye muvaffak olmuş, sesini duyanların kâffesi onun teşyîd ettiği kâ-nâ'atle mütehassis olmuşdur. Karlayl'ın dediği gibi "Însânlar bu sesi dinlemeli, başkasına ehemmiyet vermemeli, çünkü başkası hevâdir" Filhakika insanlar bu sesi

dinlediler ve on asırdan beri dinliyorlar. Bugün de Hazret-i Muhammed'in sesi dünyânın her köşesinde, İngiltere'de, Amerika'da, Avustralya'da Japonya'da ta'assubdan âzâde olan bütün insanlar tarafından dinleniyor ve dünyânın nihâyetine kadar dinlenecektir.

Hazret-i Muhammed'in yaktığı meş'aleden sonra Arapistan'ın terakkisi, hiçbir vechile gayr-i kâbil-i îzâh değildir. Kur'ân-ı Kerîm'i dikkatle okuyanlar İslâm'ın ihrâz edeceğî bütün şan ve şerefi orada görürler. Hazret-i Muhammed dünyaya gözlerini yumduğu zaman müslümanlara ihrâz-ı terakkî için lâzım olan hiçbir şeyi eksik bırakmamıştır.

Bir halkın kesb-i salâh etmesi husûsunda en büyük âmil olan bir maksadı tahakkuk ettirmek için birlik, ilk ihtiğâının vuku'undan i'tibâren te'mîn olumuştu. Müslümanlığı kabûl eden erkek kadın, yüksek alçak, putperest, hristiyan, Yehudi her insan diğer müslümanların kardeşi oluyordu. Onun kani, onların kani gibi idi. Bu manzûme-i uhuvvet her gün tevessü' ediyordu. Müslümanlık aktâr-ı cihânda intişâr ettiği zaman bile İslâm uhuvveti pâyidâr kalmıştı. Bir mühtedînin aslı,ırkı, renigi, memleketi, medeniyeti ne olursa olsun bir kere müslüman oldu mu diğer müslümanlarla bir oluyordu. İslâm uhuvveti bunların hepsini bir kül yapıyor ve bunların müttehid kuvveti, hepsini istedikleri istikâmete tevcîh ediyordu.

Bir milletin terakkisi için lâzım olan diğer âmil, şevk ve hayâtiyetdir. Kur'ân-ı Kerîm'in teblîğâtı, Hazret-i Muhammed'in kelimâti ile bunlar müslümanlar arasında zirve-i kemâle varmıştı. Dînini tebcîl ve kelime-i ilâhiyyeyi îlâ her müslümanın hedef-i hayatı idi. Her müslüman bunun için yaşıyor, bunun için ölüyor, bunun uğurunda her mihmet ve meşakkate göğüs geriyor, ne kazanırsa bu gâyeye doğru tevcîh ediyordu.

Rivâyet olunuyor ki harb meydânında bir düşmanın kellesini uçurmak üzere iken bu düşman Hazret-i Ali'nin yüzüne tükürdüğünden Hazret-i Ali derhâl kılinci kinina sokmuştu. Çünkü Ali, şahsına karşı yapılan bir hakâretin intikamını almak için değil, dîni îlâ için arbâb ediyordu.

S. M. Hüseyin Kîdav

[89] İctimâ'iyyâtda Garbçılık ve Bozgunculuk

Ahlâk-ı Millîye'nin Takviyesi, Bir Zarûret-i Hayâtiyedir

Târih-i milel gösteriyor ki, akvâm muhtelif te'sîrât altında ya tedâricen inkişâfa mazhar olmuşlar veya hâl yavaş

yavaş inzibât ve revâbit-ı ictimâ'iyyelerinden uzaklaşarak inhitât ve infisâha uğramışlardır. Hey'et-i ictimâ'iyyelerin tedennî ve terakkisinde âmil olan muhtelif te'sîratdan en mühimleri şüphesizdir ki, milletlerin doğrudan doğruya rûhiyât ve ma'nevîyyâtına ta'alluk eden esâslardır.

Henüz üzerinden iki senelik bir zaman geçen mücâhede-i millîyyemiz; hey'et-i ictimâ'iyyemizin fakir, terakkîyât-ı maddiyeye cihetile geri olmasına rağmen îmân ve ahlâk kuvvetinin ne müdhîş bir kâbiliyet ve kıymet-i hayatıyye teşkil eylediğini bütün cihâna karşı fi'ilen irâe eylemiştir. Filhakika asırlardan beri dâhilî, hâricî sademât-ı günâ gün içinde her müşkil vaz'iyetden şân ve şerefle çikan milletimiz, bu mazhariyyetini her şeyden evvel îmân ve ahlâkına medyûndur.

Bu îmân ve ahlâk olmasa idi, dört yüz çadır halkından koca bir millet doğmaz, büyük bir çiftlik kadar arâziye mâlik ufak bir kabîleye, adâleti sâyesinde kışverler, şehirler kendi arzûlarıyla inkı'yâda can atmazlardı. Bu îmân ve ahlâk olmasıydı, kurûn-ı vüstâyi kurûn-ı uhrâya tâhvîl ve tebdîl eden hâdise-i târihiye zuhûra gelmez; Müslüman rûhu, müslüman hâkimiyeti hâkime-i bilâd olan İstanbul'da yerleşmezdi. Sen Gotar'dan Viyana kapılanına kadar şân ve şerefle satvet-i millîyye-i İslâmiyye'yi îlâ edenecdâdımız bunu pek yüksek bir inzibât ve seciyye, kuvve-i ma'nevîyyeye medyûn idiler. Eğer, bu yüksek azm u hidâyet olmasaydı bütün bir cihân hukukuna karşı asırlarca dünyânın en müterakkî, en zî-satvet bir hey'et-i ictimâ'iyyesi olarak yaşayamaz, Ehl-i Salîb'lere göğüs geremezdik. En nihâyet yine milletimizde bu azm u îmân olmasaydı, Dünyâ Harbi'nden mağlûb çıktıdan, silâhsız, parâsiz kaldıkta sonra cihânları hayrete, dünkü gâlibleri hezîmete uğratan büyük zaferi kazanamazdık.

Bütün bu mâzîye âid canlı isbâtların bir de hâle âid kıymeti vardır. Hey'et-i ictimâ'iyyemiz için bâ'is-i rehâ ve necât olan bu esâslar, dün nasıl sa'âdet ve satvetimizin mi'yârı ise bugünün ve bilhâssa yarının da en emîn, en sâlim âmil-i refâh ve terakkisini teşkil etmektedir.

Evet, hey'et-i ictimâ'iyyemizin yegâne istinâd-gâhi ahlâk ve ma'nevîyyâtdır. Bunlara istinâd etmeyen her tekemmûl arzûsu temeli olmayan bir binâ kadar çürük olur. Hiçbir sâhib-i akl hey'et-i ictimâ'iyyemizin ana hatlarını teşkil eden revâbit-ı ahlâkîyyenin lûzûmunu inkâr edemez.

Hal böyle iken son senelerde bûnîye-i millîyyeyi tevhîne başlayan, tereddîyat ve fezâyihin mazhar-ı revâc olması istikbâl için büyük bir tehlike teşkil [90] etmektedir. Çünkü cem'iyetimizin temelini istihdâf eden ictimâ'i fevzâlar milletin mukâvemet ve seciyesinin en mühim bir unsurunu tahrîb etmek istidâdındadır. Son asırda umûmî

terbiye vechelerinin dînî ve millî bir terbiye vücûda getirememesi seciyye-i millîye aleyhine garb mülevvesât-ı ahlâkiyye ve ictimâ'iyyesinin intiâşarını, revâcını mûcib olmuştur. Zengin âilelerde çocukların alel-ekser vâlide terbiye ve şefkatinden mahrûm bırakılarak ecnebî ve gayr-i müslim terbiyeler altında gayr-i millî bir terbiye almaları, yine bu çocukların alelekser gayr-i millî ve ecnebî mekteplerde tahsîl ederek hasâil-i millîyyeye âid hisleri imtisâs edememeleri za'fiyet-i ahlâkiyyenin, tesâmüh-i i'tikâdînin esâşlı mebde'lerinden bir diğerini teşkil eder.

Müsâkirâtın alabildiğine revâc bulması, fuhşun câlib-i te'essüf bir sûretde çoğalması, hasâil-i güzide-i millîyyeyi unutturan, ihtiâsâta meydân açan avâmil meyânındadır. Bunlara inzimâmen edebiyât nâmına açık yazılar, romanlar; sanâyi-i nefise yerine açık resimler; ictimâ'i musâhebât ve muhâzarât yerine dans salonlarının müstrek mülâ'abâti, nesle ders-i fuhş ve rezâil veren sinemalar, tiyatrolar... yekdiğerinin te'sîrât-ı müzîrasını itmâm ve ikmâl ederek bin-nefîce âilevî revâbiti gevsetmiş, sadâkat-i âileyi mahv etmiş, menfa'at-i umûmiyyenin istihkârını da tesânûd-i ictimâ'inin kesrini, sefâhet yollarında servet-i millîyyenin imhâsını, elhâsil neslin maddeten, ma'nen tereddîsini intâc eylemiştir.

Gerçi bu sukût ve dalâlet vatanın her cüz'üne lehü'l-hamîd sirâyet etmiş bir halde değildir. Fakat bünyenin bir kısmına âriz olan hastalık öünü alınmazsa hiç şüphe yokdur ki her kısmını az zaman içinde istîlâ eder. Bunun gibi bünye-i millîyyenin bir kısmında nûmâyân olan tereddiyât ve fevzâların men'ine teşebbüüs olunmazsa bu rezîletlerin vatanın her kısmını istîlâ etmesinden, ta'bîr-i diğerle hey'et-i ictimâ'iyyemizin infisâhından bi-hakkin korkulur.

Bu sirâyetin ne kadar vahîm bir felâket olduğunu yakînen idrâk edebilmek için şehrîmizin bugünkü sukût-ı ahlâk ve tereddiyât-ı ictimâ'iyyesine şöyle bir göz gezdirmek kâfîdir. Fevzâ-yı ahlâkiyyenin bir milleti ne gibi girâdblara sürükleylebileceğine bundan daha vâzih nûmûne olamaz. Hürriyeti her istediğini yapmak ma'nâsına anlayan za'fî'l-îmân, za'fî'l-ahlâk bir sürü mütereddilerin teşcîleriyle vazîfe-i tabî'iyyesini, vakâr ve iffetini utan açık, saçık, kayıdsız, râbitâsız birçok kadınlar, zevk ve sefâhet yerlerinde milletin gözüne bir hançer gibi saplanmaktadır. Artık hürriyeti bulan, ya'nî bugünkü ma'nâda ismet ve nezâhetini gayb eden bu zavalliların memleketde âile sa'âdeti nâmına mevcûd olan an'aneyî bütün mukaddesâtı çiğnediklerini esefsiz seyr etmek mümkün müdür?...

Senelerden beri korktuğumuz, feryâd ettiğimiz âkıbet maatteessüf kendini gösterdi. Bu netîceyi "terakkî ve teceddüd" diye göstermek isteyenlerin acaba hey'et-i

ictimâ'iyyemizin en mühim temelini teşkil eden âilenin yıkıldığından haberleri yok mudur? Milletimizin en büyük felâket-i ictimâ'iyyesini alkışlayan bu bedbahtlara te'essüfden ve biraz basîret ve iz'ân temennîsinde bulunmakdan başka yapılacak bir şey yoktur.

Mahalle aralarına kadar bütün sokakları, caddeleri kaplayan meyhânelerin nâ-mahdûd bir sûretde tevzî' ve teşvik eylediği içki yüzünden şehir âsâyışının ne kadar mütezarrir olduğunu îzâha -hergün cerâid-i yevmiye lûzûmu kadar tafsîlât verdiği için- burada lûzûm görmüyoruz. Yalnız sihhati, serveti, idâresi müskirâtın te'sîrât-ı hiyânet-kârânesiyle harâb olan bir nesilden istikbâl için ne gibi bir kıymet beklenebileceğini düşünmek hakkımdır.

İşte menfa'at-i ictimâ'iyye ile mukayyed olmayan mühlik bir serbestînin husûle getirdiği buhran-ı ictimâ'i son zamanlarda o kadar vahîm bir şekil almışdır ki, insan bilâ-ihtiyâr titremeksizin âtîyi düşünemiyor. Bu vaz'iyet karşısında terbiye-i dîniyyenin lûzûm ve zarûreti bir kat daha kendini göstermektedir. Vicdânî hiçbir engele, hiçbir kayda tâbi' olmayan, ne Allah'dan korkmak, ne de kıldan utanmak bilmeyen nefsânî bir hissiyâtın behîmiyyetden farkı var mıdır? Vicdânî hudûdları hurâfededen ibâret zanneden bir insan için menfa'at-i umûmiyye mülâhazâti ne kadar ma'nâsız bir şeydir! Bunun içindir ki en ziyâde serbest addolunan gazeteler bile şurada burada artık ayyûka çıkan, çokdan dâire-i nâmûsu aşan, taşan rezâletlerden sıkâyete, feryâda başladılar.

İnsanın ulviyetine pâyân olmadığı gibi, bir kere ku'yûd-ı vicdâniyeden sıyrıldıktan, ahlâkdan uzaklaştıktan sonra süfliyetine de nihâyet yoktur. Hürriyeti her istediğini yapmak ma'nâsına anlayan, ve bu yolda ma'atessimüf hiçbir engele tesâdîf etmeyen mütereddî kimselerden beklenenekelbette fazilet değildir. Bunlar meydânı boş buldukça çoğalacak ve Akşam gazetesinin bi-hakkin sıkâyet ettiği gibi geceleri caddelerden bile geçmek erbab-ı nâmûs için mümkün olamayacaktır.

Bu müdhiş ictimâ'i inzibâtsızlık ma'nevî sahadaki boşluğun vehâmetini bir kere daha isbât ediyor. Herkesi, akı başında her sâhib-i akl u iz'ânı tedhîse başlayan tereddiyâtın meydânı boş buldukça alabildiğine tevessü' ve intiâş edeceğini ve bin-nefîce hâssa-i sirâyet ile vatanın sâlim köşelerini de taht-ı işgâline alacağına asla şüphe edilmemelidir. Böyle bir hâl ma'azâllah hey'et-i ictimâ'iyyemizin inhidâmini ifâde eder.

[91] Bugünkü ve yarınki nesli kurtaracak, bu nesillerin teşkil ettiği bünye-i millîyyeyi kuvvetlendirecek yalnız faziletdir. Ma'nevîâtsızlıklı, ahlâksızlıklı terakkî ve teceddüde aslâ imkân yoktur. Edvâr-ı câhiliyyeti gösteren, kurûn-ı ülâ hissizliğini, kayıdsızlığını ifâde eden dalâlet-i

ictimâ'iyye, "tekâmül" terakkî ve teceddüd nâmına en büyük bir düşman ve en bâriz bir tehlikedir.

Vaz'iyet-i ictimâ'iyyenin İslâhi bugünün en mühim bir zarûreti bulunduğu münâkaşa kabûl etmez bir kat'iyetle sâbit olduktan sonra, her şeyden evvel ma'nevîyatın takviyesi lüzümunu da inkâr ve ihmâle imkân kalmaz... Vicdânlar üzerinde yegâne müessir olan kuvvet-i âliye, hissiyât-ı dîniyye kalblerde hâkim olmadıkça ahlâkî, ictimâî muvâzene hâsil olamaz. Çünkü, vicdânî kuyûd ve hudûd ve şurûtun yegâne esâsını terbiye-i dîniyye teşkil eder. Terbiye-i ahlâkîyye, terbiye-i ictimâ'iyye hep bu esâsdan teşe'ub eder.

Istifâ-yı ictimâ'i için bu esâs-ı lâ-yetegayyerin kabülü her seyden evvel zarûridir. Bu tabî'i ve zarûri istifâ-yı ictimâ'i te'mîn edilemezse bünye-i ictimâ'îmizin en mühîlik bir mevkî'-i harâbiye sukü etmesi artık emr-i vâki' şeklini alacakdır. Kendimizi aldatmamak için bu netîceleri acı olsa bile söylemek bir vazifedir.

Hasan Hikmet

Mektûblar:

Sebîlürreşâd Cerîde-i İslâmiyye'si Müdüriyet-i Aliyyesine

Medrese-i ilmiyyenin seddiyle memleketimizin ihtiyâcât-ı dîniyyesini tatmîn edecek bir menba'-ı feyz ü irfân kalmadı. Tedrisât-ı dîniyyeye hâhişger olan evlâd-ı vatanın ilm-i dîne gösterdiği bu rağbet nasıl tatmîn edilecek? Memleketin dîn adamlarına olan ihtiyacını hangi müesseseler tehvîn edecek? Medreseleri sed edilip açıkda kalan binlerce Anadolu talebesinin vaz'iyetleri ne olacak nerede tahsîl edecekler? Genç Hristiyanlar Cem'iyeti memleketimizin her tarafına sokulup dînimiz, milletimiz, esâsât-ı ictimâ'iyye ve ahlâkımız aleyhinde müdhiş propagandalar yaparken bunlara karşı ilmen ve fikren müdâfa'a ve mücâhedede bulunmak lâzımdır. Bu müdâfi' ve mücâhidleri hangi müesseselerimiz yetiştirecek? Köylerimizde günde beş def'a borcumuz olan namızımızı kıldıracak, köylünün îmânını takviye edecek, onlara fazileti ta'lîm edecek, zarûrî ihtiyâclarını tatmîn edecek, onları memleketin ahvâl-i umûmiyyesinden haberdâr edecek yüksek seciyeli dînî mûrsîdler bundan sonra nereden yetişecek?. Bunlar mu'azzez memleketimizin hâl ve istikbâline âid öyle suallerdir ki bunlara cevâb vermek ve biraz da bunlarla meşgûl olmak evliyâyi umûrumuzun en mütehattim bir vazifesidir.

Hak ve hakikatin müdâfi'i, müslümanların mürevvic-i efkârı olan muhterem gazetenizin bu husûsda lütfen

delâletde bulunmasını istirhâm eder ve muhterem mebû'ularımızla maârif vekîl-i cedîdi beyefendinin arz ettiğim husûsâta nazâr-ı dikkatlerini celb etmenizi ricâ eylerim efendim.

3 Kânûnievvel 340, Hasankale

A. Cevdet

**

Açık Mektûb

Ankara'da Meclis-i Millî A'zâ-yı Muhteremesine

Malûm-ı âlîleridir ki kazâ müftüleri asgarî altı yüz, a'zamî bin kuruş ma'âş-ı aslî almaktadırlar. Mülgâ makâm-ı meşîhatın Harb-i Umûmî'nin bidâyetlerinde Meclis-i Millî'ye kabûl ettirdiği maâş işte budur. Mülgâ Şer'iyye Vekâleti her sene Meclis-i Millî'ye takdîm eylediği bütçelerde, hâssaten 340 senesi bütçesinde kazâ müftüleri nin maâşlarının tezyîdi taleb olunsayıdı Meclis-i Millî'nin kabûl edeceği muhakkak idi. Meclis-i Millî'nin, Diyanet riyasetinin bütçesini az zamanda müzâkere ve tedâkik ve aynen kabûl etmesi da'vâmızın bürhân-ı filîsidir. Kazâlarda mahkeme-i asliyye başkâtibleri bin beş yüz kuruş maaş-ı aslî almaktadırlar ve almalıdırular. Mahkeme-i Şer'iyye'nin Adliyeye rabt edilmesiyle bir kîsim vezâifi-nin kazâ müftülerine kânûnen tefrik edildiği zamandan beri gerek mülgâ makâm-ı Meşîhat ve gerek mülga Şer'iyye Vekâleti her sene Meclis-i Millî'ye takdîm eyle dikleri bütçelerde kazâ müftüllerinin ma'âşlarının derece-i kifâyeye iblâğı husûsunda bir teklîfde bulunmamalarıyla kazâ müftüllerinin de ticâret etmekden kânûnen memnû' olduklarını ve vezâif-i kesîre ile muvazzaf bulunduklarını unuttular. Kazâ müftüleri vezâif-i iftâdan başka Meclis-i idâre ve eytâmda ve evkâf komisyonunda ve tevcîh-i cihât hey'etinde reîs, rüyet-i hilâl umûruyla ve vâ'izlere vesika vermek ve mûrâkabe etmekle, eimme ve hutebâ ve sâir me'mûrîn-i dîniyyeyi ifâ-yı vazîfe ettirmekle, tâdrîs ve irşâdatla, hulâsa şer'an ve kânûnen pek çok vezâif ile muvazzafdırular. Mesâlih-i müslimîne hasr-ı evkâf eyleyen me'mûrların mesârifî emvâl-i müslimînden sarf olunmak umûr-ı zarûriyye ve tabî'iyyedendir.

İcmâ'-ı ümmet idâre-i İslâmiyyesi'ne mazhar bulunan hükûmet-i Cumhâriyemizin maddî, ma'nevî terakkî ve te'âlîsinde lâzım olan irşâdât ki dîn, millet, vatan içindir, bu irşâdâtı kazâ müftüleri herkesden ziyâde yaptı, yapıyor, yapacaktır. Meşrûtiyet'in ilânından sonra Balkan Harbi'nde, Harb-i Umûmî'de, mücâhede-i millîyyede kazâ müftüllerinin gösterdikleri ve elyevm göstermekde oldukları hamîyyet-i dîniyye, gayret-i millîyye ve vatanîyye şanlı bir misâldir. Kazâ müftüllerinin maaşlarını me'mûriyet ve mevkî'lerinin ehemmiyetiyle mütenâsîb bir dereceye iblâğ ediniz ve bu sûretle kendilerini diyk-ı

ma'ışetden kurtarınız. [92] Vezâif-i iftâ ve kânûniyelerinden başka ibrâz etmekde oldukları hamiyet-i millîye ve vataniyyede, maddî ve ma'nevî fezâilin kâffesinde onlardan a'zamî fedâkârlık bekleyiniz. Ma'lûm-ı âlîleridir ki müftüler mürşid-i enâmdir ve her zamanda lâzımdır. Dîn-i celîl-i İslâm'ın en büyük hâdîmi, hürriyetimizin en büyük âşığı, istiklâlimizin en büyük hârisi, icmâ'-ı ümmetimiz olan Meclis-i Millîmizin en büyük mu'îni, hükûmet-i Cumhûriye-i İslâmiyye'mizin en büyük zâhîri, milletimizin en büyük mûrşidi müftülerdir.

Milos Müftüsü

Mehmed Sadık

**

İstanbul Vâlisinin İcraât-ı Hasenesine Teşekkür

Muğla eşrâfi tarafından İstanbul Vâlisi Süleyman Sami Bey'e zîrdeki telgraf gönderilmiştir:

"Bu kere İstanbul'da ahlâk ve âdâb-ı millîyyemiz ile kâbil-i te'lîf olmayan dans salonlarına karşı icrâât-ı vilâyet-penâhîleri bil-umûm müslümanları mesrûr eylemiş olmakla teşekkûrât-ı mahsûsamızı arz eyleriz efendim."

Muğla eşrafından Fahri, Ömer Efendizâde Mehmed Hulusî, Saatçi Mehmed, Da'vâ Vekili Bekir Sîtkî, Eşraf dan Hamdi, Ethem, eşrâfdan Hacı Tahir, Tüccâr Osman, Tüccâr Emin, Hacı Hâfîz, Süleyman, Recep, Haci Abbaszâde Sadîk, Tüccârdan Ali Rîza, Haci Halil, Mehmed Ali."

İşte bu telgraf, milletimizin hakîkî arzû ve temâyülünü gösteren en doğru bir vesîkâdir. Eğer milletimiz arzû-ı vicdânîsini izhâr edebilmek yollarına vâkîf olsayıdı elbette bugün fenâlik bu derece revâc bulamazdı. Şe'âir-i dîniyye ve mümeyyîzât-ı millîyyenin müdhiş sukûtlara ma'rûz kalmasından vicdân-ı umûmînin ne kadar müte'essir olduğunu ïzâhâ hâcet yoktur. Fakat herkes göz yaşlarını kalbine akıttığı için rûh-ı millînin bu izzîrâbi hakkıyla tezâhür edemiyor. Ve bu yüzden milletin irâde-i ictimâ'iyyesi mutâ' olmayıp da onun yerine hevesât, münkerât ve rezâil hûkûmrân oluyor. Ne vakit bütün memleket halkı Muğlalılar gibi vazîfelerini ifâ ederlerse ancak o zaman ictimâ'î bozguncular irâde-i millîyyeye itâ'at etmek lüzümunu his edeceklerdir. Yoksa herkes "Ne lâzım!" diye fenâliklara ve iyiliklere karşı lâkayd kâlacak olursa bir gün bünyân-ı ictimâ'înin büsbütün çökeceğine şüphe etmemelidir.

Muğlalılar, İstanbul vâlisinin bu icrââtından dolayı teşekkûrâtda bulunuyorlar ve bil-umum müslümanların bundan mesrûr olduklarını söylüyorlar. Bunun böyle olduğunda şüphe yoktur. Fakat memleketin bütün vilâyet ve kazâlarından vâlîmeye böyle birer teşekkür telgrafı çekilmiş olsayıdı ne kadar kadirşinaslık gösterilmiş olurdu. İstanbul Vâlisi dans salonlarını sed etmekle

hakikaten çok büyük hizmetde bulunmuşlardır. Fenâlige karşı muâhezede bulunmakdan tehâsi edenler bâri iyiliğe karşı teşekkür etmeyi ihmâl etmeseler....

**

"Hayâ"ya Karşı İ'lân-ı Harb

Yeni Kafkasya gazetesi yazıyor:

"Komünizmin tabî'ati zorlayarak tatbîk eylediği hürriyet-i ahlâk Rusya'da pek garîb tezâhürâti mûcîb olmuştur. Bu garâib bilhâssa münâsabât-ı cinsiyeye mes'elesinde birtakım müdhiş netîcelere varmıştır. Kafkasya'dan geçen bir müşâhidin rivâyetine nazaran İran muhbirimizin bize yazdığı mektubundan Bakü'de fuhsun son derece-i rezâlete erdiği âşikâr oluyor. İsmetli hanımlar dışarı çıkmadan hazer etmektedirler. Âlüftelerin tecâvüz ve ta'arruzuna uğramak korkusundan şerm ve hayâ sâhibi erkekler geceleri caddelere çıkmadan çekiniyorlar. Temâyülat-ı cinsiyeye nokta-i nazarından serbest bir terbiyenin taht-ı te'sîrînde bulunan Komşomol teşkilâtından başka, bir de Pioner teşkilatı vücûda getirilmiştir. Bular mekteb sinninden aşağı olan çocuklardan teşekkür eder. Pionerlerin en çok dolaştığı yer Nikola caddesindeki tuhâfiye mağazalarıdır. Eski devrin pek i'tinâ ettiği bekâret ve ismet mes'elesine şimdi parmak arasından bakılmaktadır. Zâten Komünist hûkûmeti böyle moda-sı geçmiş ismet mefhûmlarına nazar-ı istihzâ ile bakmaktadır. Rusya'da yeni bir cem'iyet zuhûr eylemiştir. Bu cem'iyetin şîâri "Dalvay Şîd" (Def' olsun hayâ)dır. Muhbirimizin mülâkât eylediği zât hattâ Bakü'de bir Rus kadını ile erkeğinin tamâmiyla uryân bir hâlde kolkola vererek bulvarda gezdiklerini, göğüslerine "Dalvay Şîd" diye bir levha asmış olduklarını nakl eylemiştir.

Hayâsızların böyle serbestçe nûmâyiş yaptıkları sokaklara ulemâ kisvesiyle çıkmak pek müşkîl olmuştur. Bayram olunca aktörler molla taklîdi yaparak kendilerini meydânında takdir ediyorlar."

**

Aristokrasi Sınıfının Şa'saalı Eğlenceleri

Bu hafta Galatasaray Lisesi'nin geniş ve müzeyyen salonlarında Dârülelhân'ın erkek, kadın sâzende ve muganniyeleri tarafından bir konser verildi. Gazeteerin yazdığını göre İstanbul'un "mûnevver ve yüksek" aristokrasi zümresine mensûb yüzlerce kadın ve erkek bu konserde bulunmuş, sahnede genç hanımlar ve beyler birlikde alafranga havalar çalmışlar, bazı hanımlar ecnebî operalarından parçaları tegannî etmişler, sâmi'în bu müsterek konserden pek memnûn ve mütehassis olmuşlar! Gazeteler bu konser hakkında sütunlarca takdirât ve tebrikâtda bulundular. *Tanîn* gazetesi "Dârülelhân'a

intisâb eden hanımlardan bir çoğunun alelâde tuvaletleriyle sahneye çıktıklarını, bu konserde en bedî'î ve yüksek heyecân dakikaları yaşatan hanımlarımızı daha ihtimâmlî bir tuvaletle görmek herkesi memnûn edeceğini, söylüyor ve Şehremini'nden bu konser veren hanımlar için tuvalet parası istiyor.

İşte "Hürriyet-i nisvân" da'vâsının karâr kıldığı netîce! Kadını esâretden kurtarmak için senelerden beri mütemâdiyen onun nâmina bağırip çağrıranların asıl maksadları ne olduğu artık anlaşıldı: Müslüman hanımlarının süslenerek sahnelerde çıkışması, sazendelik ve muganniyelik, yahut aktristlik ederek beyleri eğlendirmesi, umûmî salonlarda her [93] hangi erkeğin kollarına takılarak birlikde dans etmesi!... Evvelce bunlar yapılmamıştı. Ondan dolayı kadın esîr addediliyordu. Ali Kemal, Dâru'l-fünûn'daki kızlarla erkekler arasındaki perdeleri kaldırıldığı zaman diyorlardı ki:

– Neye i'tirâz ediyorsunuz? Sahnede yan yana oturup da sâzendelik edecek değerliller ya!...

O zaman başlayan bu iştirâk hareketi nihâyet sahneye kadar dayandı. Şimdi artık başka istedikleri şey kalmadı. Yalnız bugün İstanbul'un aristokrasi muhîtindeki bu emr-i vâki'i halka mübâh telâkkî ettirmek ve memleketin her tarafına ve her sınıfına ta'mîm etmek hürriyet-i nisvân da'vâclarının en mühim gâyeleridir. Çünkü bu hareketi hey'et-i ictimâ'iyyemiz münkir ve dalâlet addedikçe onlar rahat rahat eğlenmeyeceklerdir. Fakat mürûr-ı zamanla milletin bu hislerini aşındıracaklarına kâni'dirler. Onun için şimdi onlar bu emr-i vâki'leri tahkîm ve ta'mîme sarf-ı himmet etmektedirler. Bütün bu umûmî konserlerin tertibi, gazetelerin sütunlarca takdîrâtta bulunma-ları, sahneye çıkan kadınların resimlerini gazetelere nesretmeleri hep bu maksadladır. Onlara göre medeniyetin şî'ârı bunlardır. Bunları hazm etmeyenler kurûn-ı vüstâ kafalı kimselerdir. Acaba on küsur milyon hey'et-i ictimâ'iyyemiz içinde kaç kişi vardır ki müslüman hanımlarının sahnelerde çıkışmasını, sâzendelik, muganniyelik, aktristlik ve herhangi bir erkekle dans etmesini vicdânına sığdırabilir? Onlar onu da bilirler. Fakat bilmezlikden gelirler, icâb ederse milletle istihzâ da ederler. Sahnelere çıkan müslüman hanımları için tuvalet masrafı isterler. Zavallî fakir halk, yiyeceğinden içeceğinden Oktruva vergisi verecek, sonra bu paralar toplanarak İstanbul'un Aristokrasisi zümresini teşkil eden münevver beyleri eğlendirmek için sahnelerde çıkan müslüman hanımlarına tuvalet masrafı olarak verilecek!... Bunlar hep demokrasi kisvesine bürünmüş aristokrasi hayatının şayan-ı ibret safhalarıdır. Emr ediniz efendiler, köleleriniz eğlencelerinizin tuvalet masraflarını da te'diyeye âmâdedir!

Afrika'da İslâm Hareketi:

Paris 16 (AA) İspanyolların Fas'da ric'ati devâm etmektedir. *Poti Parizyen* gazetesi tahliye edilen İspanyol mintikasının vaz'iyet-i müstakbelenen tenvîrine ma'tûf olarak Paris'le Madrid arasında cereyân eden müzâkerâtin dostâne bir mâhiyetde bulunduğu kayd ediyor.

Matin gazetesi icâb eden tedâbîr-i ihtiyâtiyenin ittihâz edildiğini ve Fransız menâfi'inin tehlikeye ma'rûz bulunmadığını yazıyor.

Eko dö Pari gazetesi Fransa'nın Fas ve Tanca ile alâ-kadâr olan devletlerden Abdülkerîm'i tasdîk etmemelerini taleb etmesi lâzım geldiğini yazıyor. General Lyauty, askerî nümayislere tevessûl etmeksizin hudûd kita'âtını takviye etmektedir. Tanca'da beynelmilel mintika âsâyış ber kemâldir.

Tetuan'dan işâr edildiğine nazaran Miralay Fanzevel'in Kumandası altında kuvvetli bir kol dün Undmarten sağ sâhilinde icrâ-yi hareket etmiştir. Tetuan tarîkinin bir kısmı üzerine mücâhidler âteş açmışlardır. Mücâhidlerin kesreti hasebiyle kita'âtın hareketi müşkil olmakla beraber bunlar kumandanlığın irâe ettiği mevzi'leri işgal etmektedir.

Afrika'yı Paylaşmak Teşebbüsleri:

Londra 16 (F. ST) Roma'dan gelen bir telgrafo nazaran Mister Çemberlayn, Musolini ve Briyan arasında Roma'da şîmâlı Afrika hakkında gizli bir i'tilâf akâd edilmiştir. Mösyo Briyan matbû'âta vukû' bulan beyânâtında Bahr-i Sefid husûsunda sulhün idâmesi ancak İngiltere, Fransa ve İtalya arasında bir teşrif-i mesâ'î sâyesinde kâbil olabileceğini söylemiştir. Mösyo Briyan İspanya-dan hiç bahs etmemiştir.

Arnavudluk'da Karışıklık:

Roma 16 (A.A) Arnavudluğun vaz'iyeti hakkında mütenâkız olmakla beraber mühim haberler vûrûd etmektedir.

Belgrad'daki nîm resmî Avla Ajansi'nın istihbârına nazaran Arnavudluk'da hareket-i ihtilâliyyenin sür'atle tevessü'ü neticesinde Fanoli Kabinesi'nin vaz'iyeti müşkildir. Sâbık Reîs-i nuzzâr hareket-i ihtilâliye Reîsi Ahmed Zoço'nun kumandası altındaki kuvvetlerden ma'a-dâ şîmâlı Arnavudluk'daki bütün ahâlî iştirâk etmektedirler.

Diğer tarafdan ajans Stefani'ye Tiran'dan belediye reisinin imzâsıyla gelen bir telgrafnâmeye nazaran mes'elenin Sîrp ve Varangel kita'âti mültecilerinin tahrîkâtından ibâret bulunduğu, bunların Sîrb arâzisinde ve Sîrb me'mûrları tarafından tertîb ve mitralyzör, toplarla

teçhiz edildikden sonra memleketde iğtişâş tevlid etmek maksadiyla Arnavutluğun şîmâl hudûdunu istîlâ ettikleri bildiriliyor. Aynı zamanda cenûbî Arnavudluk'da Yunanistan arâzisi dâhilinde teşkîl edilen çeteler Arnavutluk'a girmek teşebbüsünde bulunmaktadır.

Tiran ahâlisi Sırbistan ile Yunanistan arasında resmen imzâ edilmiş olan Cem'iyyet-i Akvâm Mukâvelesi hilâfina Sırbların tecâvüzunge karşı mühim nümâyişler tertîb etmişlerdir.

**

[94] Evkâf İlgâsı mı Ediliyor?

Cumhuriyet gazetesi yazıyor:

“Ankara 16 [muhâbir-i mahsûsumuzdan] Evkâf Komisyonu hazırladığı lâyihayı birkaç güne kadar hey'et-i ve kîleye verecektir. İstihbârâtına nazaran lâyiha-i kânûniye dört veya beş maddeden ibâret olacaktır.

Lâyiħada ba'demâ evlâda vakf etmek men' edilecektir. Ancak umûmî müessesât için teberru'ât yapılabilecektir. Konya'daki Celâliye, Kırşehir'deki Bektaşıye, Ankara'daki Bayramîye müstesnâ vakıflarıyla Erzin-can'daki müstesnâ Evkâf ilgâsı edileceği gibi mevcûd bilumûm vakıflar ashâbinin mülkü olarak i'lân edilecektir. Evkâfin mütevelliliği olmayacağından, evlâda verilmiş vakıflar cinsine göre sâhibinin mülkü olacağı gibi umûma âid olanlar da emlâk-i millîye olacaktır.

Lâyiħa a'zamî on beş güne kadar Meclis'e gönderilecektir.”

**

Gençliği İhâta Eden Tehlikeler

İstanbul'da yeni intişâr etmeye başlayan *Toksöz* gazetesinde Konya erkek mektebi terbiye-i bedenîye mu'allimlerinden Celâl Bey tarafından Maârif Vekili Şükrü Bey'e hitâben yazılan bir mektûbdan:

“Bu günün sâf ve genç yavrularını ihâta eden ahlâkî tehlike hiçbir vakit bugünkü kadar kuvvetli olmamıştır. Genç vicdânlar üzerinde sekâmet tevlid eden telkinât-ı muzirra ve onun peyrevi ahlâkî tehlikeler gençlerin etrâfinı kızgın bir alev gibi sarmıştır.

Sokak, tiyatro, sinema, ve roman!... İşte çocuklarımlızın etrâfinı saran kızgın alev! Evet çocuklarını sokağın ahlâkî bozan müessirâtından sinemalardan, tiyatrolardan, hatar-nâk eğlencelerden ve romandan kurtarmalıyız. Bugün on dört yaşındaki bir kızın veya çocuğun bildiklerini tahrîr değil, tahattur bile etmek ahlâk nâmına ne kadar hicâb-âver olur. Nezîh çocuklarınımızın yekdiğeriyle müsâbaka edercesine satın aldığı kitâbların, açık, saçık resimlerle tezyîn-i sütûn eden mizâhî gazete-telerin istiksâr olunacak bir raddeye varan kısmını çir-

kin ve müfsid-i ahlâk romanlar ve hikâyeler teşkîl ediyor ki muhteviyatları i'tibâriyle tedkik olunacak olursa ya bir hayat-ı fuhş veya bir hayat-ı cinâyetden mülhem çirkin mevzû'lar üzerine ibtinâ ettiğini görüyoruz. Sinema i'lânlarında genç kız ve çocukların duhûllerini mâni' fikralar aksi ma'nâyi müstelzim olup doğrudan doğruya teşvîk mâhiyetinde bulunmakda ve kalb-i memlekete saplanan hançerler mesâbesindedir.

Ahlâk üzerinde en ziyâde mü'essir ve dâimâ çirkin filmler irâe eden sinemalar başlıca ahlâksızlığın mense' ve mebde'idirler.

Genç kızların birer fâci'adan başka bir şey olmayan hâl-i hâzır hayatlarında sinemanın te'sirini görmemek kâbil değildir.

Çocukları yetiştirmek ve gençliği içinde bulunduğu tehlikeden kurtarmak vazifesini idrâk etmiş isek onları bugünün iğrenç mu'allimleri olan sinemalardan ve çirkin romanlardan tenzîh etmeli ve onları yarınki sarp ve çetin yolda pürüzsüz yürütebilmek için metîn bir seciyye ile yetiştirmeye çalışmalıyız.”

**

Tiyatroculuk Hâmilere!

Cumhuriyet gazetesi yazıyor:

“Türk sahnesini canlandırmak üzere bir himâye cem-iyyeti teşekkül etmiştir. Birkaç gün evvel telgraf haberleri arasında Ankara'da Türk Tiyatrosunu Himâye Cem'iyyeti ünvâniyla yeni bir cem'iyyet teşekkül ettiğini yazmıştık. Memleketimizde himâyeye hassaten muhtâc şeylerden biri de tiyatro olduğuna göre Ankara'da vücûd bulan bu müfîd teşebbüsün mennûniyetle karşılaşması pek tabî'îdir. Türk Tiyatrosunu Himâye Cem'iyyeti resmen teşekkül eylemiştir. Maârif Vekili Şükrü Beyefendi cem'iyyetin Reîs-i umûmîsidirler. Pek muhterem birçok meb'ûslar da cem'iyyetin a'zâ-yı hâmiye ve faâlesi arasındadır.”

İSLÂM ÂLEMİ

Mısır: Mısır ahvâlinde zerre kadar bir salâh vukû' bulmamıştır. İngilizler istediklerini yapacak kabineyi mevkî-i iktidâra getirmişler ve bütün istediklerini kabûl ettirdikden sonra Mısır'da ahvâlin mecrâ-yı tabî'isine girdiğini söylemeye başlamışlardır. Yalnız bugünlerde tavazzuh eden bir şey varsa o da İngilizlerin Mısır'da tatbîk etmek istedikleri bu siyâseti evvelce kararlaştırmış oldukları ve bu siyâseti tatbîk için fırsat bekledikleridir. Serdarları Liestak'ın katli İngilzlere dört gözle bekledikleri fırsatı ihzâr ettiğinden İngilizler en müdhiş şiddetî ibrâz etmişler ve makâsîd-i istîlâ-cûyânelerini tahakkuk ettirmiştir.

Artık İngilizler istediklerini yapmış, maksadlarını tâhakkuk ettirmiş bulunuyorlar. Buna karşı Mısırlılar ne yapacak? Sıra Mısırlılarındır. Onların İngilizlere karşı ihtiyâr edecekleri hattı hareket mes'eleyi hallü fasl edeceklerdir. Son posta ile Mısır'dan gelen gazetelerden anlaşıldığına göre Mısırlıların ilk düşündükleri ve tatbîkine kemâl-i ihtimâm ile çalışıkları şey İngilizlerle iktisâdî münâsebâtın katıdır. İngilizlerle alış veriş etmemek, İngiliz emtiâsını kullanmamak, İngiliz bankalarındaki Mısır paralarını geri almak, İngiliz şirketleriyle teşrîk-i mesâ'i etmemek, elhâsil İngilizlerle hiçbir mu'âmelede bulunmamak, hattâ İngilizlere Mısır'ın mahsûlâtı zirâ'iyesini satmamak.

İngilizleri çok müte'essir edecek ve ticâreten azîm zâyi'âta dûçâr edecek olan bu planı tâhakkuk ettirmek için erbâb-ı ihtisâsından bir cem'iyet teşekkül etmiş ve halkı irşâda başlamıştır. Bir tarafdan halk bu şekilde menfi mukâvemete teşvik olunduğu gibi diğer tarafdan Mısır sanayi'ini ilerletmek için müsbet hareketlerde bulunulmaktadır.

İngiliz zulmüne mukâvemet için elhâletü hâzihî Mısırlıların tertîb ettikleri ilk hareket budur. Bilhâssa Mısır kadınlarının bu hareketi teşvik [95] etmeleri azîm bir ehemmiyeti hâizdir. Mısırlılar bu iktisâdî hareketde muvaffak olurlarsa İngilizleri bi-hakkın izrâr etmiş olurlar.

Bakalım bu hareketi nasıl hareketler ve mukâvemetler ta'kîb edecktir.

Hindistan: Hindistan ekâbir-i mücâhidîninden Mevlânâ Muhammed Ali on seneden beri dûçâr olduğu felâketlerden, İngilizler tarafından haps olunmak, nefy edilmek gibi müsibetlerden dolayı Delhi'de neşretmekte olduğu haftalık (*Komrad-Arkadaş*) risâlesini ta'tile mecbûr kalmıştı. Ahîren müşârun-ileyh bu risâlesini ihyâ ederek tekrar neşre başlamıştır. Mevlânâ Muhammed Ali gerek İslâm da'vâsının, gerek Hindistan da'vâsının en harâretli, en salâhiyedâr müdâfi'lerinden biridir. *Komrad* hakikaten mükemmel bir risâle-i usbû'iyedir. *Komrad'*ı neşre başladığından dolayı Mevlânâ Muhammed Ali'yi samîmiyetle tebrîk eder ve neşriyâtının bir fâsilaya uğramamasını Cenâb-ı Hak'dan niyâz ederiz. Maamâfîh Mevlânâ Muhammed Ali *Komrad'*ı neşre başladıkta sonra bütün Hindistan'da "Bî-Emân" yani "Büyük Vâlide" nâmiyla ma'rûf olan vâlidesinin ziyâ'-ı ebedîsiyle mâtem-nâk olmuştur. Müşârun-ileyhin irtihâli Hindistan'da azîm te'essürlerle karşılanmıştır. Kâri'lerimizin hâtârında olmak gerektir ki müşârun-ileyhânin "kadının mezâyâ-yı hakîkiyesi" hakkında irâd ettiği bir hitâbeyi *Sebilürreşâd'a* nakl etmiştir. Anadolu mücâhedesi esnâsında Hindistan'da seyâhatler icrâ ederek iâne toplamaya çalışmış ve bu sûretle o zaman mahbûs olan evlâdlarının vazifelerini

harikulâde bir muvaffakiyetle ifâya muvaffak olmuştu. Vâlidelerinin ziyâ'ından dolayı Mevlânâ Muhammed Ali ile Mevlânâ Şevket Ali'ye en samimi hissiyâtı ta'ziyet-kârânemizi takdîm etmeyi bir vazîfe addederiz.

Tunus: Harb-i Umûmî esnâsında garb devletleri küçük milletlerin hürriyet ve istiklâlini te'mîn için harb ettilerini ilân ederek küçük milletlerin müzâheret-i mâliye ve askeriyelerini te'mîn etmişlerdi. Bu küçük milletler arasında Tunus'da vardı. Harbin hitâmini müte'âkib Tunuslular mev'ûd-ı istiklâl ve hürriyete kavuşacaklarını ümîd ederek sevinmişler ve Fransızların ne yapacaklarını beklemeye başlamışlardı. Halbuki Tunusluların intizâri boşuna gitmiş ve binâenaleyh orada 1920'de Meşrûtiyet perver bir firma teşekkül ederek Tunus'da meşrûtiyetin ilânını taleb etmişti. Tunus meşrûtiyet-pverlerini Tunus beyine mürâca'at ederek müzâheretini te'mîn etmişler ve bin-netice bey de Fransa'ya arzûhâl eylemiş, milletin metâlibi kabûl edilmezse beylikden istî'fâ edeceğini beyân etmiş ve hattâ fi'len istî'fâ etmişti. Fransızların müşârun-ileyhî istî'fâdan vaz geçirterek Tunusluların metâlibini kabûl edeceklerini söylemişler, fakat va'dlerini tâhakkuk ettirmek vâdîsinde hiçbir şey yapmamışlardır. Maamâfîh 1922'de Fransızlar yeni Tunus beyine mürâca'at ederek Tunus'da yapmak istedikleri islâhâta dâir bazı beyânâtda bulunmuşlar, o da bunları kabûl edivermişti. Fransızların bu islâhâti Tunus'da bir meclisin te'sîsini te'mîn ediyorsa da bu meclisin salâhiyeti birtakım mesâ'il-i mâliyeyi müşâkereden ibâretdir. Meclis 44 a'zadan teşekkül edecek, bunların bir kısmı Fransız müessesâtı ticariyye ve iktisâdiyyesini, bir kısmı da Tunus'da mukîm Fransızları temsîl edeceğinden Fransız olacak, 18'i Tunuslu olacak, bunların ikisini hükümet ta'yîn edecek ve diğerleri de dört dereceli bir intihâb ile intihâb olunacaktır, fakat üçü de Yahudi olacaktır.

Tunuslular Fransızların bu islâhâtını red ederek teşebbüsâtda bulunmaya başlamışlar, nihâyet Heriyo kabinesine mürâca'at ederek mes'eleyi nazar-ı dikkate almalarını ricâ etmişlerdi. Mösyö Heriyo mes'eleyi nazar-ı dikkate alacağını ve taht-ı riyâsetinde bir hey'et teşkil ederek amîk tedkîkâtda bulunacağını va'd etmişti. Fakat bu va'd de tutulmamış ve bu güne kadar bu hey'et teşekkül etmemiştir. Bundan dolayı esâsen Fransızlar dan bîzâr olan Tunuslular arasında birtakım harekât başlamışdır. Tunuslular hukuk-ı millîyyelerinin mehmâ emken tanınmasını ve sâhibi oldukları memleketde hiç olmazsa oraya gelen ecnebîler kadar sâhib-i haysiyet ve sâhib-i hukuk olmalarını taleb ettilerini halde buna muvaffak olamıyorlar. Tabî'î bunun neticesi halkın bîzâr olarak herçi bâd âbâd bir hareketde bulunmasıdır.

Suriye: Suriye'nin istiklâlini müdâfa'a etmek üzere Avrupa'da bulunan meşhûr Arab üdebâ ve ekâbir-i

muharririnden Şekib Arslan Bey Cem'iyyet-i Akvâm nezdinde vukû' bulan teşebbüsâtına dair Kahire'de münteşir es-Siyâse'ye mufassal ma'lûmât vermiştir. Mûmâileyhin verdiği ma'lûmâta göre Suriye hey'eti Fransa'nın Suriye mandası, İngiltere'nin Filistin mandası aleyhinde protestoda bulunmuş, gerek Filistin, gerek Suriye'den ecnebî askerlerinin kâmilân çekilmesini, Suriye Filistin ve Lübnan'ın Cem'iyyet-i Akvâm'a aza olarak kabûl edilmelerini taleb etmişlerdir. Cem'iyyet-i Akvâm'ın mandalar şu'besi açıldığı zaman Suriye hey'eti bu şu'beye de mürâca'at ederek protestolarını ve metâlibini tekrar etmiştir. Cem'iyyet-i Akvâm Meclisi Irak'ın Cem'iyyet-i Akvâm'a kabûlüne âmâde olduğunu kararlaştırmıştır. Suriye hey'eti Suriye ile Filistin'in aynı mu'âmeleyi görmesini taleb etmiştir. Suriye hey'eti dört seneden beri Cem'iyyet-i Akvâm'a mürâca'at ederek Suriye âhâlisini temsîl ettiklerine dâir vekâletnâmeleri hâmil olduğunu beyân ettiği hâlde Cem'iyyet-i Akvâm bu hey'eti bir def'a olsun dinlemek zahmetini ihtiyâr etmemiştir. Maamâfih Suriye hey'eti Suriye'nin Cem'iyyet-i Akvâm'a kabûl edileceğini ümidi etmektedir.

[96] **İngiltere ve İslâm Âlemi:** İngiltere'nin re's-i kârina azîm bir ekseriyetle gelen muhâfazakârların ilk işi Harb-i Umûmî Mütârekesini müte'âkib azîm tezelzüllere uğrayan İngiliz nûfûzunu tekrar te'sîs etmek için teşebbüsât-ı lâzimedî bulunmak oldu. Harb-i Umûmîyi müte'âkib İngiltere'nin şarkdaki nûfûzunu sarsması neticesinde, İngiltere'nin Harb-i Umûmî esnâsında milletlere hürriyet, muhtâriyet va'd ettikden sonra, bu va'dleri tahakkuk ettirmek şöyle dursun, bunları hatırlına bile getirmedî. Harb esnâsında İngiltere şark milletlerinin parasını ve kanını mass ve bu sûretle hem Avrupa'daki düşmanlarını, hem şark milletlerini bîtâb düşürmek için hürriyet ve istiklâl kelimelerini bir ağ gibi kullanmışdı. Şark milletlerinin kimisi bi'l-ihtiyâr, kimisi bi'l-iztîrâr bu ağa düştü. Fakat düşenlerin hepsi, İngiltere'nin va'dlerini tahakkuk ettirince zâyi' ettikleri her şeyi telâfi edeceklerini tahmîn ederek sabr ediyorlardı. Şark milletleri İngiltere'den ve-fâ ümid etmekle zehirden şifâ bekliyorlardı. Çok geçmeden İngiltere tarafından verilen bütün va'dlerin bir dâm-ı iğfâl olduğu anlaşıldı. İngiltere'nin şark nûfûzu azîm bir tezelzüle uğradı. Harb-i Umûmîden muzaffer olarak çıkan en büyük devlet İngiltere olduğundan birçok milletler ister istemez bir müddet ses çıkarmamak mecbûriyetinde kalmış idi. Fakat İngiltere tarafından ta'kîb olunan siyâsetin patlak vermemesi imkânsızdı. Mısır, Hindistan, Arabistan, Afganistan, İran, hep birer birer İngiliz kâbûsundan kurtulmak için ayaklandılar. Hepsi de mev'ûd-ı hürriyet ve istiklâlin tahakkuku için mürâca'âtda bulundular. Birer birer kiyâm ettiler, İngilizlerin mitralyözlerine ve topları-

na göğüs gererek döğüştüler. Herhalde nâil-i emel olma-ya azm ettiklerini gösterdiler.

Mısır'da Za'lûl Paşa ile rüfekası bütün Mısır nâmına hareket ederek istiklâllerinin tanınmasını taleb etmişler ve bu talebin reddi üzerine Mısır'da İngiliz süngüsüyle, İngiliz topları ve mitralyözleriyle iftâ olunan azîm bir ihtilâl kopmuştu. Hindistan'da Gandhi, Muhammed Ali, Şevket Ali gibi birçok vatan-perverler zuhûr ederek İngiliz zulmüyle mücadeleye ve Hindistan'ın muhtâriyetini istemeye başlamıştı. Afganistan'da Emânullah Han memleketinin istiklâl-i tâmmî kazanmak için çarşıyordu. İran İngiliz kâbûsundan silkinmek için her çâreye baş vuruyordu. İngilizlerin müstakil, müreffeh bir Arab devleti vûcûda getireceklerini tahmîn eden Arablar düştükleri azîm hatâyî idrâk ederek telâfi-i mâfâte çalışıyordu. Elhâsil İngiliz'e karşı her yerde bir kiyâm, her yerde bir galeyân vardı.

Bütün şârk memleketlerine nûmûne-i iktidâ teşkil eden memleketin Türkiye olduğuna kâni' olan İngilizler Türkiye'nin kolunu, kanadını kırmaya, Türkiye'yi ehemmiyetsiz bir Asya Devleti seviyesine indirmeye muvaffak olurlarsa şârk ve İslâm âlemini en büyük ma'nevî istinâd-gâhından mahrûm ederek şikârlarını daha kolaylıkla kurban edebileceklerine zâhib olarak var kuvvetlerini Türkiye'ye çevirmişler, el çabukluğuyla Yunanistan'ı Türkiye'nin başına musallat etmişler ve bu devleti paralarıyla, silâhlarıyla ve her vâsita ile takviye etmişlerdi. İngilizler Türkiye'yi imhâ etmekle satvetlerini hadd-i kusvâya iblâg edeceklerine kâni' idiler. Hâdisât onların bu kanâ'atını zîr ü zeber etti. Türk milleti, düşmanlarının kendini zincirlemek için vukû' bulan bütün teşebbüsâtını kat'î akâmete dûçâr eden bir hamîyet ve celâdetle sahne-i târihe bir kere daha çıktı ve İngilizlerin bütün âmâlini zîr ü zeber etti.

İngilizler Türkiye'yi imhâ etmekle şârkı esâret-i ebediyyelerine almak istedikleri halde Türkiye'nin azm ü imâni karşısında kat'î bir hezîmete uğramaları şârk milletlerinin ma'nevî kuvvetini kat kat yükseltti. Türkiye'nin Harb-i Umûmî'den mağlûb ve perişan çıkışmasına rağmen derhâl belini doğrultarak meydân-ı mücâhedeye atılması, düşmanların en mühlik ve vesâitine karşı gelerek hayat ve istiklâlin kurtarmaya muvaffak olması hürriyet ve istiklâl aşkıyla yanın şârk milletlerine ta'kîb edecekleri tarîk-i mücâhedeyi göstermişti. Şârk ve İslâm milletleri Türkiye'nin gösterdiği azm ü sebâti gösterdikleri takdirde onlar da aynı netîceye, hayatı ve istiklâle kavuşacaklardı.

Şârk ve İslâm milletleri bu hakîkati idrâk ve bu hakîkate tevfîk-i hareket ederek mücadeleye başladılar.

İngilizlerin planı akâmete dûçâr olmuş ve İngiliz İm-paratorluğu'nun yüz milyonlarca insanı ile'l-ebed esîr tutmak için kullandıkları vesâit hurdahâş olmuştu.

Bu hezîmetin intikamını almak için gece gündüz çır-pınan İngilizler, nihâyet re's-i kârlarına muhâfazakâr bir kabine getirerek son derece şiddet istî'mâliyle nü-fûzlarını te'sîs etmeye karâr verdiler ve fırsat gözetmeye başladilar.

Üç hafta mukaddem Mısır'da bir İngiliz generalinin katli İngilizlere bekledikleri fırsatı bahsetti. İngilizler derhal bütün vesâit-i tedhîsiyyeye mürâca'at ederek Mısırlıların gözünü yıldırmak ve bütün makâsid-ı istîlâ-cûyânelerini tahakkuk ettirmek istediler. Filvâki' Mısırlıların elinde İngiliz vesâitine karşı gelecek bir şey yoktur. Fakat Mısırlılar İngilizlerin kullandıkları vesâitden de korkmadilar. İngilizler Hindistan'da aynı şiddetti tatbîke başlayarak birçok zevâti tevkîf ettirdiler. İngilizlerin hedefi her yerde aleyhindeki her hareketi akâmete uğratmak olduğundan hiç şüphesiz bu şiddetti tatbîk etmekde devâm edeceklerdir. Halbuki İngilizlerin şiddet-i istî'mâline lüzüm gör-meleri ve şiddetden başka yapacak bir şey bulmamaları İngiliz siyâsetinin acze dûçâr olduğuna en büyük delîldir. ma'lûm olduğu üzere şiddet, mürâca'at edilecek en son

çâredir. İngilizler bu çâreye mürâca'atdan başka bir şey yapamamakla istikbâlini bu şiddetin netâyicîne bağılmış bulunmaktadırlar. Şiddet siyâseti hiçbir vakit yüz milyon-lara insanı bağlayacak yahut bunları sadâkat hisleriyle mütehassis edecek bir vâsita olmadığından bunun isyân, ihtilâl tevîl etmesi kadar tabîî bir şey olamaz. İngiltere şiddet ve tedhîş ile hiçbir memleketi hoşnûd etmeyecek, hiçbir milleti kendisine merbût edemeyecek bil-akis aleyhindeki cereyânları infilâk ettirecekdir. İngiltere, Avrupa devletlerine ses çıkartmamak, hattâ harekâtını tasvîb ettirmek için her şey yapabilir. Fakat istî'mâl ettiği şiddet ve tedhiş âkîbetinden yakasını kurtaramaz.

İşte bugün İngiltere ile İslâm âleminin münâsebâti bu safhadadır. Biz herhalde hak ve adâletin muvaffak olacağrı ve İngiliz zulüm ve şiddetinin pek yakında tebâh olacağrı kanâ'atindeyiz.

Aboneleri hitâm bulan kâri'în-i kiramın
abone bedellerini ırsâl etmek lütfunda bulunmaları
veya aboneden sarf-ı nazar eylediklerini iş'âr buyurmaları
bilhâssa ricâ olunur.

Şehzâdebaşı Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebîyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne
Bâbiâli Caddesinde
Reşîd Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfik âsâr
maal-memnûniyye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

اتبعون اهـدـكم سـبـيل الرـشـاد

Bâşmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

وـالـلـهـ يـهـدـيـ مـنـ يـشـاءـ إـلـىـ صـرـاطـ مـسـتـقـيمـ

25 Aralık 1924

28 Cemâziye'l-evvel 1342

* Perşembe *

25 Kânûnievvvel 1340

Cild: 25 - Aded: 631

SEBÎLÜRRESÂD

Adres tebdilinde ayrıca
5 kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzih ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lâzımdır.

Memâlik-i ecnebîyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

Şu bağlı yelkeni çözsek de, nehri atlayarak,
Biraz da karşıla vâdiye doğru yollansak.
Güneş çocuk: Yoracak hâli yok, sular durgun;
Gelin gecikmeyelim, tam zamâni yolculuğun.
Kürekler işlesin öyleyse, durmadan gideriz.
Fakat, bu "Nil-i Mübârek" mezar kadar hissiz:
Bütün sevâhili boğmuş, gömerken emvâcî,
Ne vardi bir acı duysayıdı? Şöyleder dursun acı,
Huzûr içinde, sanırsın ki ninniler duyuyor;
Semâyî altına sermiş, derin derin uyuyor!
Henüz harîm-i zılâlinde bir cihan saklar,
O, belki yetmiş asırlık, mehîb Karnak'lar;
Alınların biriken kanlı, terli hüsrâni:
Şu Teb harâbesinin dalga dalga umrâni;
Şu, sermediyyeti hâlâ sayıklayan, âsâr,
Ki hôy u hôy-i medîdiyle inlemiştî civâr...
Bugün, sütunlarının küskün ihtişâmiyle,
Ne ser-nigûn oluvermiş, aman bakın Nil'e!

Yanaştık öyle mi? A'lâ! Geniş de bir kumsal;
Hemen basıp çıkışım, açmasın kenardaki sal.
Zemîn epey batıyor: Yolcu geçmemiş çokluk...
Şu hurmalıkları tuttuk mu, oh, kurtulduk...

Meğer hiç öyle değilmiş, ne inkisâr-ı hayâl:
Aşınca vâhayı, bir kumdur etti istikbâl!
Batar, çıkar, gideriz, çâresiz, yorulsak da.
Evet, belirmede, yer yer, birer sevimli ada;
Nedir ki arkası umran, filân değil, heyhat,
O, çöl dedikleri aylarca bitmeyen nakarat!
Daraldı gitgide vâdî, demek yakınlâstık.
Harâbeler sökedursun, yavaş yavaş, artık:
Göründü işte sütunlar; kırık dökük, yer yer,
Göründü yerlere bî-tâb düşmüş âbideler;
Göründü kaç sıra ma'bed ki kaplamış yurdu;
Göründü birçoğunun, pâre pâre ma'bûdu!
Sağında nâ-mütenâhî yıkıntı dalgaları;
Solunda hangi harîminse tek kalan duvarı;
Önünde, gövdesi kırk elli parça, heykeller;
İlleride burnu kopuk başlar, arkasız beller.
O yanda kumlara yüzlerce dev kadîdi batar;
Bu yanda toprağı bin müstahâse yırtar atar.
Harâb emellerin enkâzı savrulur şurada;
Yıkık sarayları çığner geçer nigâh arada...
Hülâsa, bir, ebedî kevni yok, zemîn-i fesâd,
İçinde haşre kadar haşrolur durur ecsâd!

Sıkıştı gitgide vâdî, nihâyet oldu boğaz.
 Güneş çocuk değil artık, şu var ki pek yaramaz:
 Sonunda cevvi tutuşturmak istedikçe hele,
 Çekilmiyordu bu en nazlı günlerinde bile!
 Aman bakın, ne perîşan şu toprağın hâli:
 Bucak bucak deşerek, toprak olmuş ensâli,
 Çukurlarıyle, hayır, leşleriyle yutmuşlar!
 Kefen soyanlar adammış, bu fâreler canavar!
 Delik deşik kayalıklar, delik deşik sağ sol:
 Mezar araştırıyor her tarafta bir sürü kol.
 Sürüklenir sıralanmış paçavra enkâzı,
 Zuhûr eder diye, altında mumyalar ba'zı;
 Didiklenir, elenir, kül, kemik, bütün kümeler...
 Nedir bu acz-i beşer karşısında hırsı beşer?

Büküldü tuttuğumuz yol cenûba doğru biraz;
 Güneşse rüsdüne rağmen bütün bütün yaramaz:
 Önünde damla kadar gölge sezmesin alevi,
 Bir ân içinde, bakarsın, adımlayıp cevvi,
 Ne kuytu der, ne siper, parçalar geçer mutlak;
 Nasıl ki parçalamış: Her taraf çırılıçplak!
 Asıl belâsi: Bu gittikçe kıvrılan dirsek,
 Uzun sürerse, emînim, devâm edilmeyecek:
 Kireç yakılmaya mahsûs ocakların bir eşi,
 Kürek kürek saçıyor küllenip duran güneşi!
 Hayır, sürekli değil, bitti, hem yaman bitti;
 [98] Gelin de sahneyi bir seyredin, gelin şimdi:
 Geçit biraz dönerek garba sarkacak yerde,
 Gerildi ansızın âfâka bir kızıl perde:
 Ne ihtişâm-ı İlâhi! Ne saltanat! Ne celâl!
 Eteklerinde zemîn, devre devre, izmihlâl.
 Bu cebhe fecr-i ezelden örtülmüş olsa gerek;
 Gurûb alevleri, yâhud, tehaccür eyleyerek,
 Harîs emelleri tehdîde etmek üzre devâm,
 Fezâda alını çatmış bu sermedî ehrâm!
 Evet, murâkabe hâlinde bir sükût-i mehîb,
 Çıkıp harâbe-i edvâra yaslanan bu hatîb.
 Ne bir hitâbe, hayır, yükselen, ne bir minber,
 O çünkü çok daha yüksek, o bir derin makber!

Bu kîpkızıl kayanın bağı kaç yerinden oyuk!
 Sirayla birçok isim var... Tesâdüfen okuduk:
 "İkinci Amnofis" a'lâ! Hemen girip görelim.
 Esikte lostu kovuk, şimdi büsbütün muzlim.
 Şu var ki, sürmedi, sıyrıldı perdeler nâgâh,
 Çevirdi düğmeyi, besbelli, arkadan fellâh.
 Işık güzel, azıcık yol çetin, fakat bu da hiç;
 İşin fenâsı: İçerden gelen sıcak müz'ic...
 Ne çare! İnmeli, mâdem ki sormadan girdik.
 Aşağya doğru zemînin devâmı haylice dik...
 Hayır, kapanmayabilmek hüner değil o kadar:
 Adımda bir basamak var ki taştan oymuşlar.

Yavaş yavaş iniyorken uzandı bir köprü...
 Önünde var ya deâlin, tevekkül et de yürü!
 Geçer miyiz, geçeriz, haydi şimdî, bismillâh!
 Kazâ savuştu ya, lâkin, ne söylüyor fellâh:
 Meğer, zifir mi zifir, bir belâli kan kuyusu,
 Bu takma köprüünün altında tutmamış mı pusu!
 Demek ki: Çalmak için muhteşem kemiklerini,
 İkinci Amnofis'in kim delerse makberini;
 -Nûfûza uğraşıyorken yolun serâirine–
 Basınca eğreti konmuş kapakların birine,
 Cehennemin dibi buymuş, deyip tekerlenecek!
 Aman çabuk geçelim, yer tekin değilmiş pek...
 Demin kalan basamaklar yetiştiler tekrar,
 Beraber etmeye baktık aşağıya doğru firar.
 Sitâre mevkibi halinde kâfileyle ziyâ,
 Geçit boyunca dizilmiş, pırıl pırıl, gûyâ:
 Kovanda habselenen bir yiğin ateşböceği,
 Delip halâs olayım, der, bu sermedî geceyi!
 Duvarların, tavanın her yerinde, bî-pâyan,
 Tekerrüreyle tevâlî eden rumûz-i beyan.
 Nedir leyâle bürünmüş o renk renk eşkâl?
 Kimin hesâbına zulmette oynayan bu hayâl?
 Kimin? Nedir? diye, lâkin, kolayladık geçidi;
 Direkli bir yere çıkmaktayız, bakın, şimdi.
 Harîm-i hâsına geldik, demek ki, Fir'avn'ın;
 Gürültü etmeyelim, bî-huzûr olur, amanın!
 Fakat, bu sahne, dağın sînesinde, pek müdhîş;
 Açık semâ gibi yıldızlı, mâvi bir meneviş,

Parıldayıp duruyor, kaplamış bütün sakfı.
Duvarların görünen sağlı, sollu, her tarafı,
—Memâti hep akabâtiyle gösterir yollu—
Ecinni ordusu şeklinde bin hurâfe dolu.
Nasıl ki aynı hikâyâtı söylüyor teknil,
Şu perde perde sütunlar da işte ber-tafsîl.
Peki, o nerde? diyorduk, hemen zuhûr etti,
Benekli kırmızı benziyle parlayan lâhdi.
Açıktı üstü, kapak, şimdi, bir kalın camdı;
Başında düğme de varmış ki, asrin evlâdi,
Koşup büükünce, ziyâ huzme huzme fişkîrarak,
Göründü, kalkamaz olmuş, zavallı bir hortlak!

Adâletin ne şehâmetli bir tecellisi,
Şu, leş görür gibi görmek İkinci Amnofis'i!
Bu Fir'avun ki, civârından ürküyordu beşer;
Bu Fir'avun ki, sütunlar, saraylar, âbideler,
Bütün hayâtını ezberletirdi âfâka;
Bu Fir'avun ki, eğilmişse boynu bir hakka,
O sâde kendi bekâsiydi, kendi nefsiydi;
Bu Fir'avun ki, o zillin hayâl-i te'bîdi,
Dumanlı beynini sardıkça, artık efrâda,
Muhâl olurdu huzûr ihtmâli dünyâda;
Bu Fir'avun ki, cehennemdi yerde kâbûsu,
Cehennem olmadan evvel vûcûd-i menhûsu;
Bu Fir'avun ki, beşer, korkudan, büküp belini,
Huşû' içinde tavâf eylemişti heykelini;
Bu Fir'avun, bu görünmez kazâ, bu saklı belâ,
Ki bir zaman tapılıp dendi: "Rabbune'l-a'lâ!"...
Ne intikâm-ı İlâhî, ne sermedî hüsran:
Gelen, geçenlere ibret, yatar sefil, üryan!
Soyulmadık eti kalmış, bilinmiyor kefeni;
Açıkta, mumyası hâlâ dağılmayan, bedeni.
Bu çehre miydi ki titrerdi karşısında zemîn?
Bunun mu handesi âfâka tarh ederdi enîn?
Hayır, bu, çehre değil şimdi, bir sicill-i azâb:
Bütün hutûtu perîşan, bütün meâli harâb.
Birer siyâh uçurum gürleyen, çakan gözler;
O yıldırımların artık yerinde yeller eser!
Ölüm derinleşedursun çökük şakaklarda,
Düğümlü bir acı hüsran henüz dudaklarda.

Nedir düşündüğü, bilmem, o seyrelen sakalın;
Bir ızdırâb-ı mehîbin zebunu lâkin alın.
Yanık kütüklere dönmüş, karın, kasık, el, ayak;
Yakında küllenerek hepsi târumâr olacak.
Şu gördüğüm mü nihâyet, bu leş mi âkibetin?
Bunun mu uğruna milyonla rûhu inlettin?
Şeâmetin ne de etmiş ki cevvi istîlâ:
Hayâtın ayrı felâket, memâtin ayrı belâ!
Evet, sen eyleyemezdin sütun sütun feveran,
Boşanmasaydı o ter bîgûnâh alınlardan.
Zehirli ot gibi fişkirdi heykelin, yer yer,
Sulandı çünkü şu vâdî beşer kaniyla, beşer!
Zemîne siğmadı bir türlü, korkarm, cesedin;
Yazık ki murdarı toprak bulup da örtemedin!
Nedir şevâhîki tırnakla, dişle oydurarak,
İçinde na'sını iskân için saray kurmak?
Hayâtının deşiversem birinci perdesini,
Kulaklarım duyacak çiplak etlerin sesini.
O etlerin ki alev püsküren sıcaklarda,
Tüter dururdu, inen kırbacınlâ kalkar da!
Yorulmak onlar için bir bilinmedik hakkı,
O etlerin ki bütün hakkı parçalanmaktı!
Gözümde canlanıyor, oh, devr-i muhteşemin;
Nasıl hayâleti kumlardan uğramışsa, demin.
Fakat, nasîbini almış ki her tarafta ibâd,
Yetîm iniltisi, ancak, kesilmeyen feryâd!
Ne hânümanları yıktın yıkılmadan şuraya?
Ne âşıyanları ezmişti, kim bilir, bu kaya?
Dokunsam ağlayacak, söylemez ki kaç kani var,
Uzandığın çukurun, karşısdan bakan şu duvar.
Ne yüzle söyleyebilsin: Şerîk-i haybetidir!
Bekân için mi, bir bileydim ey hâsir
Fezaya dağları "heykel!" dedin yuvarlattın;
"Mezar!" dedin dağın altında bir fezâ çattın?
Ümîdin oysa eger korkarm ki aldandin;
Serâb içinde yüzerken denizdeyim sandın:
Mezâra, heykele âid bütün bu velveleler,
Bekân için mi hakikat? Merâmın oysa, heder:
Evet, bütün beşerin hakkı bekâ emeli;
Fakat bu hakkı ne taştan, ne leşten istemeli!
Hilvan, 28 Kânûnievvêl 339

Mehmed Âkif

[99]

MÜSLÜMANLARIN NECÂT YOLU

2

Hepimiz, her yerde en yüksek sesimizle haykırıyoruz ki Avrupa medeniyeti İslâm medeniyetinin bir inkışâfıdır. Avrupa en derin cehâlete batmış iken müslümanlar her şu'be-i irfânı keşf etmişlerdi. Eslâfımızın şânını tanıdığımız hâlde onlara bu şân ve şerefi bahş eden esbâbî tedkik etmemekliğimiz ne kadar şâyân-ı te'essürdür biz bu noktayı unutuyoruz ki Kur'an-ı Kerîm harekât-ı beşeriyeyi tanzîm eden bir mecmû'a-i kavâ'idi muhtevîdir! İnsanın hâb-âlûd kuvâ-yı akliyesini uyandıran hakâiki i'lân etmiştir. Bunun netîcesi olarak fa'âliyet-i beşerîye sâhası açılarak dünyâyi kaplamış ve beşerîn muvaffakiyyâti tezâyûd etmiş, bugün "ulûm-ı asriyye" nâmını alan esrâr-ı tabî'at peyderpey keşf olunmuştur. Müslümanlar birkaç asır bu hakâikin neşrettiği envâr ile aydınlanan yollarda yürümüşler ve târihin kayd ettiği en kısa bir zamanda müslümanlar "mu'azzam bir medeniyet-i İslâmiyye"nin bânileri olmuşlardır. Feyz ü bereket, servet ve refâhiyet, bilâhare müslümanlara hased ve şehevât-ı nefsâniyye seretânını taslît etti. Müslümanlar o hakâikden tebâ'üd ettiler, ve gayr-i kâbil-i ictinâb âkibete dûçâr oldular. Bugün kendimizi müşkilât ve mesâible muhâât görüyoruz. Bir mahrec bulmak için karanlıkda bocalıyoruz. Halbuki öte tarafdan Avrupalılar kendilerine İseviyet nâmıyla telkin olunan ve onları fâkîh sevk eden tarz-ı hayatı değiştirek yeni bir medeniyet kurmuşlar, müslümanlara va'd olunan refâh ve mes'ûdiyete nâil olmuşlardır.

Garb medeniyetinin hakâik-i ezeliyye-i Kur'anîyyeye kat'îyyen iltifât etmediklerini söylemek tekâmül-i ictimâ'inin merâhil-i muhtelifesini bilmemektedir. Bütün ilim mütehassislerinin kabûl ettikleri bir hakikat, bir tarafda keşf olunan hakâikin esrâr-engîz ve gayr-i kâbil-i îzâh yollardan başka cihetlere seyâhat ettiği ve orada kânûn-ı hayatı olarak kabûl edildiğiidir. Garb medeniyetinin herhangi şu'besinin istinâd ettiği esâsatın evvelâ Kur'an-ı Kerîm ile beşerîyete ta'lîm olunan esâslar olduğunu gösterebiliriz.

Hristiyan muharrirleriyle onların eserlerini okuyanlar ve telkinlerine tâbi' olanlar diyorlar ki: "Hakikaten Kur'an-ı Kerîm bütün terakkî ve medeniyetin menba'i ise müslümanlar niçin böyle bir inhitât içindedirler?" Cevâben deriz ki hakâik-i Kur'anîyye bütün âleme rahmet olarak gönderilmiştir. Daha evvel gönderilen ed-yân ve mezâhib birtakım milletler ve memleketlere münhasır olduğundan tâbi' olduğu zaman ve mekân hudûdunu tecâvüz edince te'sîrini zâyi' etmiştir. Fakat hakâik-i Kur-

'âniyye böyle değildir. Çünkü hudûd-ı coğrafya, [99] hudûd-ı ırkıyye, yahut hudûd-ı zamâniyye ile mahdûd değildir. Bunlar bütün beşeriyetin malîdir. Bunların ebâvâb-ı rahmeti herkese açıkdır. Bunları her kim kabûl eder ve onları yaşarsa onlardan müstefîd olur. Müslümanlar bu hakâik-i ilâhiyyeye tevfîk-i hareket ettikleri müddetçe zafer taçlarıyla tettevvûc ettiler. Bugün ise müslümanlar bu hakâike yüz çevirmişler ve bu yüzden satvet ve nüfûzlarını zâyi' etmişlerdir. Öte tarafdan sûret-i zâhirede İslâm'a düşman gibi görünenler, hayatılarını kavânîn-i ilâhiyyeye göre tanzîm ederek ihrâz-ı fâikiyet etmişlerdir. Beşerîn berât-ı necâti Kur'an-ı Kerîm olarak on üç asır mukaddem gönderilmiş bulunuyor. Bu kitâb-ı ilâhî hayatın her safhasında müslümanların rehberidir. Bu sâyede müslümanlar cihana hâkim olmuşlardır. Bilâhare müslümanlar "Nezd-i ilâhîde en kerîm olanların en zi-yâde müttekî olanlar olduğunu" unuttular. Her şeyin "amel" ile ihrâz eylediğinden gaflet ettiler. İnsanlar babalarının kazandıkları muvaffakiyyâta göre mu'âmele görseler, hiç şüphesiz nâm vahşî bir millet olan Arablar, hiçbir vakit hâkim-i cihân bir millet olmazdı. Binâenaleyh müslümanların inhitâtından hiçbir vakit Kur'an-ı Kerîm mes'ûl tutulamaz. Kur'an, bir kânûn-ı hayatı ki ona ri'âyet eden nâil-i muvaffakiyet olur. Bize karşı bugün ihrâz-ı fâikiyyet edenlerin hayatı ameliyesine bakınız da ibret alınız. Çünkü onlar bugün hayatı ameliyelerinde hakâik-i ilâhiyyeyi yaşamaya gayret ediyorlar.

Bugün bizim vaziyetimiz çok fenadır. Bütün dünyâ bizim beyhûde yere uğraştığımıza zâhibdir. Herkesin nazarında biz mahkûm bir ümmetiz, evvelce Endülüs'de yapıldığı gibi, her yerde muhteşem mâzîmizin bütün âsârını silip süpürmek için planlar tertîb olunmaktadır. Suriye, Filistin, Irak ve sâir memâlik-i İslâmiyye'de hayatı İslâmiyye'yi istîsâl etmek için ne yapmak kâbilese yapılıyor. En şâyân-ı hayret olan nokta Avrupa, İslâm'ın devr-i te'âlisinde bütün dünyânın en koyu câhil kitâası iken bugün ilim ve irfân sahasındaki azametyle iftihâr ediyor, insanlığın hâdimi olduğunu mağrûrane iddi'a ediyor. Son Harb-i Umûmî hakkında ise onun ancak küçük milletleri, kavî mütecavizlere karşı müdâfa'a etmek için, kuvvette karşı hakkı ihkâk etmek için vuku' bulduğunu söylüyor. Bunların hepsi boş sözlerdir. Harbin sebebi ticaretçilikti. Harbin sâïki küçük milletlerin himâyesi olmayı, hiç olmazsa küçük milletlere tecâvüz edilmediğini görmek icâb ederdi. Halbuki Türkiye'ye neler yapılmalıdır. Medeniyet düşmanı oldukları Avrupalılar tarafından i'tirâf edilmekte olan Bulgarlarla Çek Slavakların arasızına ta'arruz edilmediği halde Türklerin yeryüzünden kaldırılmaları için teşebbübü edildi. Bunun sebebi ne? Avrupa'nın hayatı, tezyîd-i serveti icâb etmektedir. Mü-

te'addid milletlerin her biri [100] iktisâdî, bu servetin taksîmi için vukû' bulan muhârebelerden Harb-i Umûmî tevellüd etmiştir.

Rahman olan Hak celle ve alânın bütün insanlar üzere ni'am-ı ilâhiyyesini râyegân etmiş olması insanlar için en mes'ûd hayydr. Her insan herhangi bir işe başlamadan evvel iki şeyden emîn olması lâzımdır. Birincisi üzerinde çalışacağı mevâddin mevcûdiyeti, ikincisi mesâ'îsinin semeredâr olmasıdır. Her müslümanın hergün defe'ât ile tekrar ettiği besmele-i şerîfe bu emniyeti bahş etmektedir. Besmele-i şerîfe, esâs-ı sa'y olacak her şeyin bize bahş olunduğunu, hattâ bizim onun lüzümunu his etmeden Cenâb-ı Hakk'ın onu bize râyegân buyurduğunu haber vermekde olduğu gibi mesâ'îmizin semeredâr olacağını da tebâşîr eylemektedir. Bu ne teşvîk-âmiz bir esâsdır! Ne yapmak arzû etsek sa'yimizin mevâdd-ı esâsiyesi emrimize âmâde bulunuyor. Bize düşen çalışarak ihrâz-ı muvaffakiyetden ibâretdir. Bu ölülerin bile rûhuna yeni bir hayât ifâza edecek bir kuvvetdir!

İslâm'ın tebâlîg ettiği bu hakikat, tedkîk olunursa, insana en büyük mujdeyi hâmil olduğu anlaşılır. Her türlü, terakki, her türlü keşf-i ilmî, yahut herhangi muvaffakiyet bu telkînden ahz-i kuvvet eder. Bütün ihtiyâcâtimız, tatmîn edeceğimiz bütün metâlibimiz, havada uçmakdan tutunuz da suyun altında dolaşmaya kadar muhayyilemizin düşününebileceği her şey istitâ'atımız dâhilindedir. Tabî'at bunun vesâit-i lâzimesini ihmâl etmiştir. arzûmuzu tahakkuk ettirmek için ancak bu vesâiti bir araya getirmek lâzımdır. Bu vesâit ister zemînde, ister âsümânda olsun, onları bulmak bizim vazîfemizdir. Bunu yapmak için adım atar atmaz rahîm olan Hak celle ve alâ bize yedî-nusretini uzatır ve bizi muvaffakiyete îsâl eder. "Ulûm-ı asriyye", bu keşfiyatın bir nâm-ı diğerinden başka bir şey değildir. Kur'ân-ı Kerîm, Cenâb-ı Hak'dan ne tazarru' etsek Hak Te'âlâ'nın onu ihsân edeceğini va'd ediyor. Binâenaleyh menâhî ve muharremâtdan başka ne istesek Cenâb-ı Hak onu ihsân eder. Fakat Cenâb-ı Hakk'ın ihsânını, yastığa dayanıp onun lütuflarını istemekle tahakkuk etmez; muvaffakiyetin miftâhı, yerde gökde Cenâb-ı Hakk'ın nef'-i besere müsehhâr kıldığı her şeyden istifadedir. Bu eşyânın hepsi hazırlıdır. Onlardan te'mîn-i istifâde için uzanacak mâhir ve muktedir elli bekliyor.

İlk müslümanlar kalblerinde parlayan bu îmânla mücâhedeyle kalkdilar ve târih-i beşerin en kısa bir devrinde mu'azzam bir medeniyetin bâñisi oldular. Müslümanlık-dan mukaddem beşerin sâha-i tetebbu'u mantık, ilm-i nefs, ahlâk ve mâ ba'de't-tabî'a gibi ulûm-ı nazariye idi. Ulûm-ı maddiye ehemmiyet verilmiyordu. Şems-i İslâm tulû' eder etmez ulûm-ı maddiye de inkişâf etti. Bu-

nun sebebi İslâm'ın tebâlîg ettiği düstûr-ı ameldir. Amel, mes'ûdiyetimizin, refâhımızın, şân ve şerefimizin, yegâne zâmini oldu. Hiç şüphesiz her şey Allah'ın bir ni'metidir. Fakat bu ni'metin vesîle-i tahakkuku sa'y ve fa'âliyetdir.

Fakat bu noktaya dikkat etmeliyiz atâlet bir felâket olduğu gibi ameli yegâne vesîle-i muvaffakiyet tanımak da bir musîbetdir. Amel-perestlik, insanları ilhâda götürür. Bugün garbî dûçâr-ı felâket eden bu telakkîdir. Garblilar, Cenâb-ı Hakk'ın lutf u ihsânı olmazsa ilim ve san'atın bir adım atamayacağını takdîr etmiyorlar. Biz ancak Allah'ın yarattığı şeylelerledir ki terakkî ve refâhimizi te'mîn ediyoruz. Bu şeyleler, bizim eser-i fa'âliyetimiz degildir. Binâenaleyh sağlam fikirli bir insan kendi mesâ'îsinin eserine boyun eğmez, bil-akîs insanda fa'âliyet kâbiliyetini yaratır ve işlenecek her şeyi ibdâ' eden Rahmân ve Rahîm'e arz-ı ubûdiyet eder.

Hoca Kemâleddin

Tashîh: Beşerin Rehber-i Mes'ûdiyeti makâlesinin baş tarafındaki âyet-i kerîmenin yanlış dizildiği bilâhare görülmüşdür. Doğrusu (مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلَنْفَسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهِ) dir. Bu sûretle tashîhi ricâ olunur. [Yerinde düzeltildi]

MU'CÎZE-i MUHAMMEDİYYE

4

Bir halkın kesb-i salâh etmesi husûsunda en büyük âmil olan bir maksadı tahakkuk ettirmek uğurunda birlik, ilk ihtidânanın vukû'undan i'tibâren te'mîn olunmuştur. Müslümanlığı kabûl eden erkek kadın, yüksek alçak, putperest, hıristiyan, Yahûdi her insan diğer müslümanların kardeşi oluyordu. Onun kani, onların kani gibi ebedî bu manzûme-i uhuvvet hergün tevessü' ediyordu. Müslümanlık aktâr-ı cihânda intîşâr ettiği zaman bile İslâm uhuvveti pâyidâr kalmıştı. Bir muhtedînin aslı, ırkı, rengi, memleketi, medeniyeti ne olursa olsun bir kere müslüman oldu mu diğer müslümanlarla bir oluyordu. İslâm uhuvveti bunların hepsini bir kül yapıyor ve bunların müttehid kuvveti, hepsini istedikleri istikâmete tevcîh ediyordu.

Bir milletin terakkisi için lâzım olan diğer âmil, şevk ve hayâtiyetdir. Kur'ân-ı Kerîm'in tebâlîgâti, Hazret-i Muhammed'in kelimâti ile bunlar müslümanlar arasında zirve-i kemâle varmıştır. Dînini tebcîl ve kelime-i ilâhiyyeyi ilâ her müslümanın hedef-i hayâti idi. Her müslüman bunun için yaşıyor, bunun için ölüyor, bunun uğurunda her mihmet ve meşakkate göğüs geriyor, ne kazanırsa bu gâyeye doğru tevcîh ediyordu.

Rivâyet olunuyor ki harb meydânında bir düşmanın kellesini uçurmak üzere iken bu düşman Hazret-i Ali'nin

yüzüne tükürdüğünden Hazret-i Ali derhâl kilinci kinina sokmuştu. Çünkü Ali, şahsına karşı [101] yapılan bir hakâretin intikamını almak için değil, dîni ilâ için harb ediyordu.

Bir İslâm hekîmi diyor ki “Bil-ihtiyâr Allah'dan korkmayan biz-zarûre beserden korkar.” Hazret-i Muhammed'in etbâ'i, Allah'dan korktukları için beserden korkmuyorlardı. Bundan başka bunlar, büyük ile küçük, zengin ile fakîr arasında bir fark gözetmiyorlardı. Asâsi, kılıcından daha korkunç olan Hazret-i Ömer bir fakîr kadının bed du'âsı karşısında titremiştir.

Müslümanlara gönderilen kavânîn ve kavâ'id onların en mühim unsur-ı terakkisiydi. Müslümanlar hayatı husûsiyyelerinin, hayatı ictimâ'iyyelerinin, hayatı idâriyyelerinin, elhâsil her şu'be-i hayatıyyelerinin idâresi için lâzım olan bütün ta'lîmâtı hâiz bulunuyorlardı. Binâenaleyh müslümanların bu vahdeti, şevk ve hayatıye ti onları yeryüzünde hâkim kıldığı zaman onlar hâkimiyetlerini nasıl idâre edeceklerini biliyorlardı. Müslümanlığın kavânîn-i esâsiyyesi hür bir vatandaşın, cesur bir askerin, sâdik bir zevcin, fedâkâr bir zevcenin, vazîfe-perver bir evlâdin, doğru bir adamın, basiretli bir me'mûrun, müstakîm bir âlemin veya bir tâcîrin nasıl bir hatt-ı hareket ta'kib edeceğini ta'lîm etmiştir.

Bunların hepsi Hazret-i Muhammed'in irtihâlinden sonra, müslümanların nâil oldukları mu'azzam terakkî-yâtın tesâdûfe atf olunmayacağını gösterir, bil-akis bütün bir terakkîyat Hazret-i Muhammed'in te'sîs ettiği temel üzerine kâim olmuştu. Bu pek sağlam temel bu güne kadar payidâr olmuşdur. Yine o temelin üzerine te'sîs-i bünyân edilmelidir ki eskisi gibi her terakkîye nâmzed olalim. Azîz bir arkadaşımız: “Hazret-i Muhammed'in devrine dönemlim, dönemlim!” diyor. Filhakika bu söz her müslümanın rehberi olmalıdır. Çünkü “Müslümanlara izzet-i mâzîlerini te'mîn edecek yegâne yol budur. Müslümanların menba'-ı kuvvet ve menba'-ı terakkisi; İslâm irfân ve İslâm medeniyetinin menba'-ı feyzi, Kur'ân-ı Kerîm'dir. Kur'ân-ı Kerîm, rehberiniz olsun, eski medeniyetden daha yüksek bir medeniyet te'sîs edersiniz.”

Mister Deven Port diyor ki, Kur'ân-ı Kerîm, İslâm âleminin umûmî mecellesidir. Kur'ân, ictimâ'i, medenî, ticâri, askerî, fikhî, cezâî, cinâî, ve her şeyden evvel dînî bir mecelledir. Her şey onunla tanzîm olunur. İbâdâtdan, hayatı yevmiyyenin her safhasına kadar, rûh-ı beserin felâhinden vücûd-ı beserin sıhhatini te'mîn edecek her şeye kadar, hey'et-i ictimâ'iyyenin hukukundan ümmetin hukukuna kadar, ahlâkdan cinâiyâta kadar, cezâlardan hayatı uhreviyeye kadar her şeyi bu kitâb muhtevîdir.”

Fakat bir devletin icâd ve tanzîmi, müslümanların nazar-ı dikkatini celb eden en mühim mes'ele değildir.

Her ne kadar Peygamberimiz'in Arabistan'da te'sîs ettiği devlet mükemmel ve bir nümûne-i ittihâd ve fa'alîyet idiyse de müslümanları en çok mütehassis eden nokta Peygamberimiz'in risâletlerini tarz-ı ifâları, Arablara asâlet rûhunu nefh etmeleri, onların temâyülâtında, seciyye ve ahlâkında hârika-âsâ bir inkilâb vücûda getirmeleridir.

Devr-i Sa'âdet'den beri dünyâyı tenvîr ve temeddün eden müessese-i mu'azzamanın esâsını Hazret-i Muhammed koymuştur. Kur'ân-ı Kerîm müslümanlara “Ya Rabbi ilmimi artır” du'âsını tekrar etmelerini emr eder. Peygamberimiz de buyurur ki irfân, her müslümanın hakk-ı tabî'isidir, her müslümanın aradığı şeydir. Onu nerede bulursa alır.” Delhi ile Gîrnata arasında imtidâd eden sahadaki mezrû'a-i irfân bu tohumlardan yetişmiştir. Çembîrs Ansiklopediya'da deniliyor ki “Barbar Avrupalıları on üçüncü asra kadar temdîd [temdîn] edenler müslümanlardır. İslâm felsefesi, tıbbı, ulûm-ı tabî'iyyesi, coğrafyası, târihi, nahiv ve sarfi, belâgati, şî'iri öyle mebzûl eserler vücûda getirmiştir ki bunlar, insanlar okudukça payidâr olacaklardır.”

Renan bu sözleri ilâve ediyor:

“Onuncu asr-ı milâdîde Endülüs'de ilim ve edeb zevki te'essüs ettiği gibi bu memleket başka hiçbir yerde misli görünmeyen bir sâha-i insâf idi. Hıristiyanlar, Müslümanlar, Yahûdiler, aynı lisânla tekellüm ediyor, aynı şarkıları tağannî ediyor, aynı tetebbu'ât-ı edebiyye ve ilmiyyeye iştirâk ediyorlardı. Muhtelif milletleri yekdiğe-rinden ayıran mâni'âlar izâle edilmişti. Hepsi de müşterek bir medeniyet için ibzâl-i mesâ'i ediyorlardı. Binlerce talebe ile meşhûn olan Kurtuba câmi'leri tetebbu'ât-ı ilmiyye ve felsefiyyenin fa'âl merkezleriyydi.”

Doyteş müslümanların eserini bu sözlerle tâvsîf ediyor: “Bütün dünyâyı karanlık kaplamışken beşeriyete meş'aleyi onlar taşımışlardı, Yunan-ı kadîmin irfânı ölmüşken onu onlar diriltmişler, şarka da garba da felsefeyi, tıbbı, hey'eti, sanayı'i onlar öğretmişlerdi. Bugün hepimiz ulûm-ı asriyyenin mehdi olan yerlerde durarak Gir-nata'nın mâtem-i sukûtunu tutuyoruz.”

Avrupayı ta'assub zincirlerinden kurtarmak ve onu fikir devrine götürmek husûsunda müslümanların yaptıklarını Deraper de daha birçok Avrupalı müellifler de i'tirâf ederler.

Fakat bu noktayı hatırdan çıkarmamalıyız ki bütün müslümanların ihrâz ettikleri muvaffakiyyât, “dünyâyı dört şey tutar: Ulemânın ilmi, küberânın adli, sâlihlerin ibâdeti, cesurların şehâmetidir” diyen Hazret-i Muhammed'in eseridir.

Peygamberimizin târihde hâiz olduğu mevkî' hakkında birkaç söz ilave edelim:

Mister Feriman diyor ki "Hazret-i Muhammed iyi ve samîmî bir insandı. [102] Halkına i'timâd-ı tâm ile mütehassisdir. Kendisi hem dîn, hem amel sâhasında mu'azam bir teceddüd vücûda getirmış bir resûl-i ilâhiydi."

Mister Estobart diyor ki:

"İstî'mâl edilecek vesâitinin nedretini ve vücûda getirdiği eserin azametini nazar-ı i'tibâra alarak diyebiliriz ki târihde Hazret-i Muhammed'in nâmî kadar şâ'saa-nisâr bir nâm yoktur!"

Vayl da Bosvert İsmît de aynı fikirdedirler.

Acaba dünyâda hiçbir adam dîn, ahlâk, âdât-ı ictimâ'iyye, âmâl ve temennîyat-ı millîyye sâhasında böyle şanlı bir inkîlab vücûda getirmiş, bir milleti barbarlığın en çirkin derekesinden fikir ve amelin en yüksek şâhîkasına yükseltmiş başka bir insan var mıdır?

Hazret-i Muhammed, peygamberdi, şâ'irdi, kumandançı, siyâsîydi, mütefekkirdi. Bunların hepsini câmi' başka zevât da gelmiştir. Fakat hiç biri Hazret-i Muhammed'in yaptığına yapamamıştır. Allahümme salli alâ Muhammedin ve âlihî.

S. M. Hüseyin Kîdvây

YENİ HUKÜK-ı ÂILE Lâyihası Hakkında Mütâle'a

5

38. Madde: "On iki yaşını ikmâl etmemiş olan sağır ve sağırenin her kim tarafından olursa olsun akd-i nikâhî bâtildir."

Bu madde, ahkâm-ı fikhiyyemize muhâlifdir. Dördüncü ve beşinci maddeler hakkında dermiyân ettiğimiz mütâle'a sırasında arz edildiği vechile âkil ve bâliğ olan kimselerin akd-i nikâhları, şer'an sahîh ve nâfizdir. Velev ki bunlar henüz on iki yaşlarını ikmâl etmiş olmasınlar. Bâliğ olmayanların akd-i nikâhları ise tafsile tâbi'dir. Şöyle ki: Gayr-i mümeyyiz bulunan sığârın bizzât akd edecekleri nikâhları bâtildir, bilâhare velîleri icâzet verse dahi bu nikâhlar sihhate inkîlâb etmez, çünkü bâtila icâzet lâhîk olmaz. Mümeyyiz bulunan sığârın bizzât akd edecekleri nikâhları ise velîlerinin icâzetine mevkûf bulunur. Fakat gerek mümeyyiz olsun ve gerek olmasın bir sağır veya sağırenin velîleri tarafından akd edilecek nikâhları sahîh ve nâfizdir. Bunun hilâfina olan akvâl, nassa, icmâ-ı ümmete muhâlif olduğundan şayân-ı kabûl olamaz.

Binâenaleyh işbu otuz sekizinci maddenin hükmü bu bâbdaki ahkâm-ı şer'iyyemizle kâbil-i te'lîf değildir. Bu nikâhın bâtil addedilmesinden tevellüd edecek mahzûrât-ı şer'iyye pek çoktur. Farz ediniz ki on bir yaşında

bulunan bir erkek veya kız çocuğu merâsim-i kânûniyesi dâhilinde olmaksızın velîsi ma'rifetîyle tezvîc edilmiş, aradan hayli bir seneler geçmiş, bu izdivâcın semere-i hayriyesi olmak üzere birkaç çocuk dünyaya gelmiş, şimdi biri kiyâm ederek bu nikâhın butlânını iddi'â ediyor, bu yolda bir hüküm istihsâline de nâîl oluyor. Artık düşünmeli, zevceynin beyni –aralarındaki râbîta-i meşrû'unan devamına rağmen- nasıl tefrik edilecek? Bunlardan biri vefât etmiş ise diğeri tevârisden nasıl mahrûm bırakılacak? Ya bunların çocukları ne olacak? Bunların nesebeleri kabûl edilmeyerek kendileri hukûk-ı bunûtdan nasıl mahrûm edilecek? İşte bu madde ile âtiyen göreceğimiz diğer bir madde bu gibi daha birçok mahzûrâtâ meydân veriyor.

39. Madde: "On sekiz yaşını ikmâl etmemiş olan hâtîb ile on yedi yaşını ikmâl etmemiş olan mahtûbenin bil-istisnâ hâkimin müsâ'adesi ve velînin izni olmaksızın akd-i nikâhî fâsiddir."

Bu madde de ahkâm-ı şer'iyyemize tevâfuk etmiyor. Evvelce de beyân olunduğu üzere ahkâm-ı fikhiyyemize nazaran on yedi, on sekiz yaşlarını ikmâl etmemiş olan kimseler eğer âkil ve bâliğ iseler akd-i nikâhları hiçbir kimsenin izin ve icâzetine mütevekkîf olmaksızın sahîh ve nâfiz olur. Eğer henüz bâliğ degilseler akd-i nikâhları yalnız velîlerinin izin ve icâzetine tevakkuf eder, bu nikâhların sihhat ve nîfâzi için ne hâkimin, ne de başkalarının izin ve muvâfakati şart değildir.

Binâenaleyh bu gibi nikâhların fâsid addedilebilmesi ahkâm-ı fikhiyyemizle kâbil-i te'lîf olamaz.

Ancak şunu arz edelim ki işbu lâyiha-i kânûniyede kabûl edilen fâsidler ile şer'an mu'ayyen olan fâsidler beynde mâhiyeten fark vardır. Ahkâm-ı şer'iyyemize nazaran fâsid olan bir akd-i nikâh; lâhîk olacak bir icâzet ile sihhate inkîlâb edemez. Halbuki lâyihanın 54. maddesine göre inkîlâb edebilir!.

Maamâfîh fâsid ne mâhiyetde telâkkî edilmiş olursa olsun işbu otuz dokuzuncu maddede beyân olunan nikâhların fâsid addedilmesi madde-i sâbika sırasında ta'dâd olunan mahzûrât-ı şer'iyyeyi ma'a ziyâdetin intâc edebileceği cihetle şer'anaslâ şayân-ı tasvîb olamaz.

40. Madde: "Sinn-i izdivâca vasil olan hâtîb ile mahtûbenin sinn-i rüşde vâsil olmuş bulunmadıkları halde işbu kânûnun altıncı maddesi mûcebince velîlerinin ma'lûmâti ve hâkimin izni olmaksızın nikâhları sahîhdir ve fakat lâzım olmaz."

Bu madde de itlâkına nazaran ahkâm-ı fikhiyyemize gayr-i muvâfîkdir. Bu maddeye [103] nazaran on sekiz yaşında bulunan bâliğ, ehliyet-i kâmileyi hâiz bir erkek çocuğunun nefsi için akd ettiği bir nikâh -mucerred hîn-i akdde sinn-i rüşde vâsil olmuş bulunmaması bahanesiyle- velîsi tarafından fesh ettirilebilecek; halbuki ahkâm-ı

şer'iyyemize nazaran bu nikâh, sahîh ve lâzımdır, böyle bir fesih tehlikesine ma'rûz değildir. Bu bâbda altıncı madde hakkındaki mütâleâtimizâ mürââca'at edilmelidir.

41. Madde: "Mecnûn ile mecnûne her kim tarafından olursa olsun akd-i nikâhı bâtildir."

Bu madde ahkâm-ı fikhiyyemize tevâfuk etmiyor. Yedinci madde sırasında yazdığımız ahkâm-ı fikhiyyeye ircâ' olunur ise bu mes'ele tenevvür eder.

43. Madde: "Ateh ve belâhet ashâbinin velînin izni ve hâkimin müsâ'adesi olmaksızın akd-i nikâhı fâsiddir."

Bu madde de ahkâm-ı fikhiyyemizle kâbil-i te'lîf degildir. Sekizinci madde sırasında arz olunduğu üzere ahkâm-ı şer'iyyemize nazaran ma'tûh ile ma'tûhenin nikâhları yalnız velîlerinin iznine, icâzetine tevakkuf eder, hâkimin müsâ'ade-i mahsûsasına tevakkuf etmez. Velâyet-i hâssanın velâyet-i âmmeden akvâ olduğu kavâ'id-i hukukiyyemizdendir. Binâenaleyh velî hâssi bulunan ateh erbâbinin nikâhına velâyet-i âmmeyi hâiz olan hukkâmin müdâhalesi esâsât-ı hukukiyyemize münâfîdir. Bu maddeye nazaran bir ma'tûh ve ma'tûhenin, hâkimin müsâ'adesi istihsâl edilmeksiz velisi tarafından akd edilen nikâhi fâsid addedilerek tefrîkleri cihetine gidilebilecektir ki artık bunun mehâzîr-i şer'iyyesini de ayrıca izâha hâcet yok!

43. Madde: Başkasının menkûha ve mü'teddesiyle izdivâc bâtildir."

Bu madde itlâkına nazaran şâyân-ı tedkîkdir. Bu maddeye nazaran başkasının menkûha veya mü'teddesiyle vukû' bulan bir akd-i nikâh mutlaka bâtildir, tarafeyn sebeb-i butlâna gerek vâkîf olsunlar, gerek olmasınlar. Âtiyen göreceğimiz bir maddeye nazaran da eğer bu akd vakityle bir me'mûr-ı resmî huzûrunda icrâ edilmiş ve tarafeyn beyinde takarrub dahi vukû' bulmuş ise işbu takarrub üzerine iddet, neseb ve sâire sâbit olur. Fakat böyle bir me'mûr huzûrunda icrâ edilmemiş ise bununla iddet vâcib, neseb ve sâire sâbit olmaz. Demek ki bâtil addedilen bir akid ile bazan neseb ve sâire sâbit oluyor, bazan olmuyor!

Şimdi bu iki maddenin icâbâtına göre bir mes'ele tefri' edelim. Farz edeniz ki bir kadın senelerden beri gâib bulunan zevcinin vefâtını kuvvetli bir sûretde istihbâr ederek merâsim-i kânuniyye dâhilinde olmaksızın diğer bir erkekle akd-i izdivâcda bulunuyor, aradan seneler geçerek bu ikinci izdivâc neticesinde birkaç çocuk dünyaya geliyor, bunlar bu hâl üzere imrâr-ı hayatı ederken vefât ettiğine kavîyyen kâni' oldukları birinci zevc bir gün çıkışip gelmesin mi? Şimdi bu kadın hiçbir iddet beklemeksizin zevc-i evveline i'âde olunacak! Sonra bu çocukların nesebleri zâyi' olarak kendileri evlâd-ı gayr-i

meşrû'adan addedilecek! Evet.. Bu iki maddeye göre bu çocukların böyle bir felâkete ma'rûz kalacaklar! Artık bunun ne kadar muvâfik olacağını düşünmeli!. Halbuki ulviyyet ve ma'deletini takdîrden maat-teessûf pek çok âciz bulunduğuımız ahkâm-ı mübeccele-i şer'iyyemize nazaran böyle bir felâkete imkân yoktur.

Kütüb-i fikhiyyemizden *Dürrü'l-Muhtâr*'da, *Bahr-i Râ'ik*'de, *Bedâyî*'de münderic olan şu üç mes'ele-i şer'iyyeye bir kere bakalım:

1. Başkasının menkûhasıyla bilmeyerek vukû' bulan akd-i nikâh fâsiddir. Binâenaleyh bu nikâh üzerine takarrub vukû' bulursa iddet vâcib, neseb sâbit olur. Şöylediki: Eğer çocuk vakt-i nikâhdan i'tibâren lâ-ekall altı ay tamâmında tevellüd ederse nesebi zevc-i sâni'den sâbit olur. Eğer bu müddetden ekalde tevellüd eylerse nesebi zevc-i evvele âid bulunur. Çünkü bu halde ulûkun birinci zevcden olduğu tebeyyün eder.

2. Başkasının menkûhasıyla an ilmin vukû' bulan akd-i nikâh bâtildir. Binâenaleyh bu akd üzerine vâki' olan takarrub, zinâdan ma'dûd olduğundan bununla neseb sâbit, iddet vâcib olmaz.

3. Başkasının mu'teddesiyle bilmeksiz akd edilen nikâh, fâsiddir. Binâenaleyh bu nikâh üzerine takarrub vukû' bulursa iddet vacib ve hîn-i takarrubden i'tibâren lâ-ekall altı ay tamâmında tevellüd edecek çocuğun nesebi zevc-i sâni'den sâbit olur. Fakat bu nikâh bile bile akd edilmiş olduğu takdîrde nazar olunur: Eğer çocuğun nesebi zevc-i evvelden mümkün's-sübût ise zevc-i sâni'den sâbit olmaz. Ama mümkün's-sübût değilse zevc-i sâni'den sâbit olur, ziyâ'-i nesebe cevâz verilmez.

İşte görülmüyorki ahkâm-ı fikhiyyemize nazaran başkasının menkûha veya mu'teddesiyle izdivâc, ale'l-itlâk bâtil, ziyâ'-i nesebi müstelzim değildir. Bu izdivâc gerek bir me'mûr-ı mahsûs huzûrunda akd edilmiş olsun ve gerek olmasın.

44. Madde: "On beşinci maddede ta'dâd olunan şerâite tevfikan, hâkimin müsâ'adesi istihsâl edilmeyerek akd olunan ikinci nikâh, bâtildir."

Bu madde de ahkâm-ı münîfe-i şer'iyyemizle kâbil-i te'lîf degildir. Demek ki bir kimse zarûretini ve adâlete ehliyetini isbât ve hâkimin müsâ'adesini istihsâl etmeksizin ikinci bir kadınlı izdivâc ederse bu izdivâc -sîhhati- şer'iyyesine rağmen- nazar-ı kânûnda keen lem yekün addedilecek, bu izdivâc üzerine [104] ahkâm-ı nikâh trettüb etmeyecek, senelerce bir arada yaşayarak mes'ûd bir âile hayatı geçirmiş olan zevceynden herhangi biri vefât etse diğer ona vâris olamayacak, şayed bunlardan veya sâir alâkadarlardan biri mahkemeye bil-mürââca'a hilâf-ı kânûn akd-i izdivâcda bulunduklarından dolayı beynlerindeki râbita-i zevciyyetin butlânını iddi'â etse

derhâl mahkeme tarafından o yolda hüküm istihsâl edebilecek, kadın da hemen kalkıp başka bir erkekle te'sîs-i zevciyyete salâhiyetdâr bulunacak.

Acaba ikinci bir nikâhin vukû'unu tahdîd için bu kadar mefâsid-i şer'iyyeyi müstelzim olan ağır bir mü'eyyide vaz'ı nasıl tasvîb edilebilir? Ahkâm-ı esâsiyyemize göre ikinci bir nikâhin meşrû'iyyeti, sihhat ve nifâzi böyle birtakım kuyûd ve şurût ile mukayyed midir?

Doğrusu kânûnlar efrâdin ehliyet-i hukukiyyesini, hürriyet-i tasarrufiyyesini böyle keyfemâ yeşâ' takayyûd etmemelidir. Efrâdin hissiyyât-ı meşrû'asını rencide eden kânûnlar nûfûz-ı ma'nevîden mahrûm kalır.

Heyet-i ictimâ'iyye hakkında son derece muzîr olan bir nice gayr-i meşrû' müessesât vardır ki hiçbir milletin kânûnları bu müesseseleri ortadan kaldırıyor. Nice servetleri mahv eden, nice âileleri dağıtan, nice adamları zehirleyen, nice gençlerin nâsiye-i ismetini pek hicâb-âver bir sûretde müebbeden leke-dâr eyleyen bu müesseselerden efrâd-ı millet men' edilemiyor. Artık ta'addûd-i zevcât usûlü gibi her vechile meşrû' makbûl olan bir müessesesi ictimâ'iyyenin men'i cihetine gitmek, butlânına kâil olmak nasıl muvâfik olabilir?

Asırlardan beri tevâlî eden tecârîb neticesinde tâhakkuk ediyor ki herhangi bir muhîtde olursa olsun, erkeklerin birtakımı birer zevce ile iktifâ edebilecek bir kâbiliyet-i fitriyyede bulunmuyorlar, binâenaleyh bu kabîl erkekler kendileri için iki tarîkden birini ta'kibe mecbûriyet görüyorlar, ya ikinci bir kadına râbitâ-i zevciyyet te'sîs ederek afîfâne bir halde yaşamak, yahut cevher-i ismeti parçalanmış kadınlardan biriyle gayr-i meşrû' bir münâsebet vücûda getirerek sefihâne bir halde dem-güzâr-ı hayatı olmak.

Garb muhîtinde ta'addûd-i zevcât usûlü cârî olmadıgından birçok erkekler bil-mecbûriye ikinci tarîka sülük ediyorlar. Bizim muhîtimizde de bu usûl men' edildiği gün ikinci tarîk için büyük mikyâsda bir kapı açılmış olacağı şüphesizdir.

Artık bu iki tarîkden hangisinin daha nezîh, daha müfid olduğunu esfâr-ı selîme erbâbinin kanâ'atine terk ederiz.

45. Madde: "Bir kimsenin on üçüncü madde mûcebince, nikâhında cem'leri memnû' olan iki kadından biri taht-ı nikâhında iken, ikincisiyle akd ettiği nikâh bâtildir."

Bu maddeye nazaran bir kimse neseben veya razâ'an yekdiğerine mahrem bulunan iki kadını taht-ı nikâhında cem' etse ikincisiyle akd ettiği nikâh bâtil olup hakkında âtiyen göreceğimiz madde-i mahsûsa ahkâmi cereyân eder. Halbuki *Bahr-i Râik*'de, *Fetâvâ-yi Hindîye*'de beyân olunduğu üzere bu nikâh ahkâm-ı fikhiyyemize nazaran fâsiddir, binâenaleyh bu nikâh üzerine takarrub

vukû' bulmamış ise hakkında ahkâm-ı nikâh cârî olmaz, fakat takarrub vukû' bulmuş ise iddet vâcib, mehr-i misl lâzım, neseb ve hürmet-i musâhere sâbit olur.

Bu nikâhin fâsid olması şüphe yok ki hikmet ve maslahata daha muvâfikdir. Zaten böyle bir nikâh, aleller bir eser-i hatâ olmak üzere vâki' olabilir. Meselâ bir şâhs-ı müte'ehhil olduğu halde diğer bir kadına izdivâc eder, aradan uzun bir müddet geçer, bu ikinci kadından dünyaya çocukları gelir, bilâhare zevceleri arasında razâ' tarîkiyle mahremiyet mevcûd olduğuna muttalî' olur. Şimdi ikinci nikâhin hürmet-i şer'iyyesi anlaşılmış olduğundan ikinci zevcesinden derhal iftirâk etmesi icâb eder. Bu halde bu ikinci zevceye mehir nâmiyla bir şey verilmesin mi? Bundan tevellüd etmiş olan çocukların nesebleri zâyi' mi olsun?. İşte ahkâm-ı fikhiyyemize nazaran bu iki mahzûrâtın tahaddüsüne imkân yoktur.

Şunu da ilâve edelim ki bir kimse için neseben ve razâ'en yekdiğerine mahrem bulunan iki kadını taht-ı nikâhda cem' etmek câiz olmadığı gibi bunlardan birinin iddeti nihâyet bulmadan diğeriyle izdivâc etmek de câiz değildir. Halbuki lâyîha-i kânûniyede bu mes'ele meskûtün anh bırakılmıştır.

46. Madde: Nikâhlarının memnû'iyyeti işbu kânûnun onuncu ve on birinci ve on altinci ve on yedinci maddelerinde beyân olunan kadınlardan biriyle akd edilen nikâh, bâtildir."

Bu madde ile ahkâm-ı âliye-i şer'iyyemiz beynde bir mukâyese yapabilmek için bu maddenin ihtiyâ ettiği mesâili ayrı ayrı nazara almak icâb etmektedir.

1- Maddeye nazaran bir erkek ile beynlerinde karâbet-i nesebiyye bulunan zî-rahm mahrem kadınların ni-kâhi bâtildir. Ahkâm-ı fikhiyyemize gelince bu nikâh Îmâm-ı A'zam hazretlerine göre fâsiddir. Binâenaleyh bu nikâh üzerine takarrub vukû' bulmuş ise iddet vâcib, mehr-i misl lâzım, neseb sâbit olur. İmam Yusuf ve Muhammed'e göre bu nikâh bâtildir. Binâberîn bunun üzerinde takarrub vukû' bulsun bulmasın iddet gibi, sübût-ı neseb gibi ahkâm terettüb etmez.

[105] 2- Maddeye nazaran bir erkek ile beynlerinde razâ'en karâbet bulunan kadınların nikâhi bâtildir. Ahkâm-ı fikhiyyemize gelince Îmâm-ı A'zam ile Îmâmeyn hazerâtı beyindeki ihtilâf bu mes'elede de mevcûddur.

3- Maddeye nazaran bir erkek ile aralarında musâheret bulunan kadınların, nikâhi bâtildir. Ahkâm-ı fikhiyyemize gelince eimme-i Hanefîyye arasındaki mezkûr ihtilâf bu mes'elede de cârîdir. Çünkü neseb cihetiyle mehârimden olan kadınların nikâhi ile razâ', ya musâheret sebebiyle mehârimden olan kadınların nikâhları şer'an aynı ahkâma tâbi'dir. Binâenaleyh bu nikâh üzerine takarrub vukû' bulmuş ise Îmâm-ı A'zama göre iddet vâcib, mehr lâzım, neseb sâbit olur, Îmâmeyne göre olmaz.

Bu mesâilde İmâm-ı A'zam hazretlerinin kavli hikmet ve maslahata daha muvâfîk görülmektedir. Zâten bu gibi nikâhlar alelekser birer eser-i hatâ ve gaflet olmak üzere akd edilmiş olabilir, bunun emsâl-i târîhiyyesi çoktur.

İşbu kirk altıncı maddede her ne kadar bu nikâhlar bâtil deniliyor ise de bunların hakkında âtiyen göreceğimiz bir madde mücebince nikâh-ı fâsid ahkâmı cârî olabilir.

4- Maddeye nazaran bir kimsenin ayrı ayrı zamanlarda bir veya üç talâk ile üç def'a boşadığı kadın ile akd edeceği nikâh bâtildir. Binâenaaleyh bu nikâh hakkında madde-i mahsûsa ahkâmı cârî olur. Ahkâm-ı şer'iyyemize gelince bir kimse def'aten veya müteferrikan üç talâk ile boşadığı bir kadın ile tahlîl-i şer'i bulunmadıkça bir daha akd-i nikâhda bulunamaz. Bu nikâh, harâmdir. Şâyed bulunursa bu akde binâen vuku' bulacak takarrub ile İmâm-ı A'zam'a göre neseb sâbit olur, İmameyn'e göre olmaz. Fakat üç talâk ile tahaddüs eden hürmet-i muvakkate şerâit-i şer'iyyesi dâiresinde zâil olduktan sonra tarafeyn yeniden akd-i nikâhda bulunabilirler. Bunun meşrû'iyyeti sarâhat-i Kur'anîyye ile sâbitdir. Binâenaaleyh maddenin bu mes'eleye âid hükmü ahkâm-ı şer'iyyemize muhâlididir.

5- Maddeye nazaran bir kimsenin ayrı ayrı hükümler ile üç def'a kendisine tefrîk edilmiş bulunan bir kadın ile bir daha akd edeceği nikâh bâtildir. Ahkâm-ı şer'iyyemize gelince bu nikâhın hürmeti muvakkatdır, bu hürmet zâil olduktan sonra tecdîd-i nikâh câiz olur. Binâenaaleyh maddenin bu mes'ele hakkındaki hükmü de ahkâm-ı şer'iyyemizle kâbil-i te'lif değildir.

Ma'ahâza hâkim tarafından vâki' olacak her tefrîkin talâk mâhiyetinde olup aded-i talâkı tenkis edemeyeceği ve birinci, ikinci tefrîk sebebiyle tahaddüs edebilecek talâkin başka bir nikâh ile izâle edilmiş olup olmaması da şer'an ayrı bir mes'elemdir. Halbuki mevâdd-ı kânûniyede bunlar hiç nazar-ı i'tibâre alınmamış.

İctimâ'iyyât

İCTİMÂ'Î İNZİBÂTSIZLIK

Medeniyyet-tab' olarak halk buyurulan beşerin hayatı-ı ferdiyesinde birçok mehâlik ve mevâni'e karşı mukâvemet, zarûrât ve itiyâcâtını tatmîn edebilmesi için şahsî mesâ'isinin kâfi gelmediği cihetle hayatı-ı ictimâ'iyyeye karşı temâyül husûle gelmiş ve bu sâyede ferdin başa çıkaramayacağı işler müşterek eşhâsin, müşterek mesâ'î ve mefkûreleri kuvvetiyle hayyiz-i husûle îsâl olunmuştur. İhtiyâcâtın gittikçe tekessür ve tenevvü'ü ve o nisbetde mehâlikin tezâyüdü ibtidâî cem'iyetleri

tekâmüle sevk etmiş, ihtiyâcâtın nâ-kâbil-i mukâvemet te'sîrâtiyla yavaş yavaş büyük cem'iyetler te'essüs etmiştir. İlk cem'iyetlerin sûret-i teşekkül ve te'essüsleri dikkatle tedkik olursa görülecektir ki, birçok insanların bir araya toplanmalarından maksad, ihtiyâcât-ı beşeriyye ile mesâ'î arasında bir tevâzün vücûda getirebilmek, intizâmi te'mîn için mu'ayyen kavâ'ide umûmun mûrâ'âtını te'mîn edebilmek zarûretinden başka bir şey değildir. Şu halde hayatı-ı ictimâ'iyyenin her vakit ve her asır için ifâde ettiği ma'nâ, tevâzün ve intizâm esâslarının te'essüsüne ma'tûfdur. Demek ki, hey'et-i ictimâ'iyyenin tekâmül ve terakki ve tehvîn-i ihtiyâcâtı için, ta'bîr-i hukukiyesiyle nef-i âm için herkesin ri'âyet etmesi icâb eden birtakım kavâ'id ve usûller lâzımdır. Çünkü bu usûllerle ferdî hayatın fevkinde daha gayûr, daha kuvvetli, daha nûfûzlu umûmî bir hayatın, bin-netice refâh ve sa'âdet-i şahsiyyeyi mütekeffîl tekâmülü te'mîn olunacaktır. Bu gâyenin husûlü hey'et-i ictimâ'iyye arasında ictimâ'î bir intizâma, ictimâ'î bir inzibâta metevakkif olduğu şüphesizdir.

Şu halde ictimâ'î inzibât nedir?.. İnzibât-ı ictimâ'î, hayatı-ı cem'iyyeti, refâh-ı umûmîyi, hürriyet ve adâleti, inkişâfât-ı medeniyyeyi tehlikeye düşüren, cem'iyet hayatın nüvesini teşkil eden âileyi sarsan, beşeriyyeti medeniyyetden infirâda, vahşete sevk eden esbâb ve avâmile karşı hey'et-i ictimâ'iyyeyi kuvvetli, rasîn ve mütesânî bulunduran esâslara umûmun itâ'ati ve reddiyâta karşı mukâvemetidir.

İnzibât-ı ictimâ'inin esâsları rûhlarda, vicdânında yer eden ma'nevî mefkûrelerle hayatı mücâdelesinde sa'âdet te'mîn eden maddî ve iktisâdî işlerde mündemicdir. İctimâ'î tevâzünün ilk temelini, ictimâ'î inzibâtin ilk başlığını îmân ve dîndârlık teşkil eder. Çünkü kuvve-i te'yîdiyelerin en te'sîrîsi yalnız vicdânında iz bırakırlar. Kânûnî kuvve-i te'yîdiyelerden herhangi bir sebbele kurtulmak imkânı her vakit için mevcûddur. Lâkin adalet-i [106] ilâhiyyenin lâ-yetegayer tecelliisinden ne dünyâda, ne de âhiretde kurtulmak imkânı olmadığını yalnız vicdânlar, rûhlar his eder. Rûh ve vicdânî terbiye ve tekemmûl ettiren de yalnız diyânetdir. Diyânetden mütecerrid rûhlar bî-his, ancak temâyülât ve ihtirâsâtına tâbi' gayr-i insânî rûhlardır ki nefislerine ağır gelen, ve bir mecbûriyet-i vazîfe tahmîl eden herhangi fikri inzibâta düşman bulunurlar. Diyânet hislerinin gevşemesi, her şeyden evvel ictimâ'î inzibât ve refâhin, bin-netice umûmî ve ferdî tekâmülün imhâsı ma'nâsını ifâde eder. Dîndârlığın, kuvve-i ma'nevîyyenin mevlidi olan ahlâkî esâslar tevâzün ve inzibât-ı ictimâ'înin ikinci mesnedini vücûda getirir. Nezahet-i rûhiyyenin en hassâs bir ifâdesi olan ahlâk, rûhun safvet ve ismetini, menfa'at-i umûmiyye meb'delerinde fâideli bir uzuv haline koyar.

Şahsî tekâmülü yüksek derecesini irâe eden hüsn-i ahlâk hayât-ı cem'iyyetin de kuvvetli bir istinâdgâhıdır.

Hey'et-i ictimâ'iyyeler, efraddan müteşekkil bulunduklarına nazaran şahısların ayrı ayrı kıymet-i vicdâniyye ve ahlâkiyyeleri, cem'iyyetin umûmî tekâmülü'nün mi'yârını teşkil eder. Şu hâlde ismet, sadâkat, istikâmet, şefkat, sabır ve metânet, hilm ve tevâzu', cesaret gibi en yüksek hasâis-i aliyyeyi câmi' olan bir hey'et-i ictimâ'iyyenin inzibâti pek sehîl ve kuvvetli olur. Bil-akis bu esaslar gevşedikçe rûhları, vicdanları nefsânî temâyülât ve ihtiâsâta karşı mukâvîm bulunduran inzibâti ma'nevî de ortadan kalkar..

Ahlâkin tekâmülü muhabbet ve uhuvvet-i ictimâ'iyyeyi te'sîs eylediği gibi te'âvün-i ictimâ'iyyî tahkîm eder, herkesi hayât-ı cem'iyyetle ve efrâdin vaz'iyet-i ictimâ'iyyesiyle alâkadâr bulunduran hiss-i te'âvün filhakika inzibâti ictimâ'ide çok mühim ma'nevî bir kuvve-i te'yîdiyedir.

Hiss-i te'âvünün ortadan kalkması umûmî alâkaların ve uhuvvetin de infisâhı demektir. Bu da ictimâ'î inzibâtsızlığı doğru en tahrîbkâr bir adımdır. Hüsn-i te'âvünden taşa'ub eden tesânûd-i ictimâ'î ile muntazam bir sa'yin yegâne mi'yârı olduğu kadar, sunûf-ı ictimâ'iyye arasında husûle gelen âhenk ve vifâk da öylece inkişâfât-ı medeniyyenin vâlidi olur...

Burada pek mühim bir esâs daha tedkike sezâdır. O da cem'iyyetin nüvesini teşkil eden âile râbita ve esâsâtının kıymetidir. İlk fîkr-i dinîyi, ilk terbiye-i ahlâkiyyeyi, ilk rûh-ı ictimâ'iyyi fikirlere bahş eden âilenin bu mefkûreleri telkin edemeyecek bir hâl-i tereddîde bulunmaları hey'et-i ictimâ'iyyenin inzibâtını daha çekirdekden imhâ eden bir âmil-i tahrîbdir. Âileler ne kadar dîndâr, halük, mütesânîd olursa intizâm-ı ictimâ'î de o kadar kesb-i kuvvet eder. Aksi halde tevâzün-i ictimâ'î kendi kendine parçalanır. Rûhların muhtâc olduğu hakâyık-i ilmiyye ve ırfânın inkişâfâtı da ictimâ'î hayâtda mü'essir olan inzibât kuvve-i te'yîdiyelerinden biridir.

Bu mühim esâsları takviye eden esbâb-ı maddiyye-i refâhi da tevâzün ve inzibâti ictimâ'înin mesnedleri miyânîna idhâl etmek lâzımdir. İktisâdî inkişâfât servet ve ümrânın tezâyüdü, huzûr ve asâyişin istikrârı, müessesât-ı ictimâ'iyyenin, hastahânelerin, İslâhhânelerin tekessürü, ictimâ'î fevzâlarla mücâdele edecek cem'iyyetlerin tezâyüdü, irşâdât ve neşriyât ile hey'et-i ictimâ'iyyenin ale'd-devâm tenvîri, murâkabe-i ictimâ'iyye te'sîs ve en nihâyet ictimâ'î fevzâlara karşı kânûnî kuvve-i te'yîdiyelerin a'zamî derecede teşâdiî inzibâti ictimâ'iyyi masûn bulunduran avâmildendir.

İşte bütün bu mesnedler, kuvve-i te'yîdiyeler, mebde'lerin muhassalası bir hey'et-i ictimâ'iyyenin rûh-ı inzibâtını, vesâit-i inzibâtiyyesini teşkil eder. İnzibâti ictimâ'î

kuvvetli ve efrâdin ferdî temâyülâtına fâik bir seviyede bulundukça hey'et-i ictimâ'iyyenin esbâb-ı tekâmül ve sa'âdeti taht-ı te'mînde demektir.

Fakat bir kere ictimâ'î inzibât gevserse, esbâb-ı terakkî ve tekâmül tereddîyat nisbetinde taht-ı tehlikeye girmiş, ve hattâ ortadan kalkmış olur. Çünkü ictimâ'î inzibât, insânların temâyülât ve ihtiâsât-ı nefşâniyeleriyle hayât-ı ictimâ'iyyeyi rahnedâr eden esbâbdan derece-i sirâyeti i'tibâriyle en tehlikelisi hey'et-i ictimâ'iyyelerin ma'rûz kaldıkları büyük felâketler, harbler, istilâlar, iktisâdî sefâletlerdir. Bu felâketlerle kuvve-i ma'nevîyesi sarsılan, mukâvemeti kırılan hey'et-i ictimâ'iyyeler, rûhî bir acz ve kuvve-i ma'nevîye fikdâni neticesinde ictimâ'î inzibâtı unuturlar.

İşte milletlerin uğradığı büyük felâket budur, ye's ve hüsrandır. Bu derekeye düşen milletler Bahr-i Muhît'de dalgalar arasında kalmış dümensiz bir gemiye benzerler. O zaman medeniyet de bir lafz-ı bî-mâ'nâdan ibâret kalır. Târih göstermiştir ki medeniyet, ancak inzibât-ı ictimâ'îsi yolunda olan hey'et-i ictimâ'iyyelerde tekâmül edebilmıştır. Milletler inzibâtını gayb edince rûhen ve fi'en hal-i ibtidâîye avdet etmiş olurlar.

Târihin bu ibret-bahş derslerine rağmen maattees-süf hâl-i hâzırda bütün dünyâ müdhiş bir muvâzene ve inzibâtsızlık içindedir. Harb-i Umûmî'ye tekaddüm eden asrin milletlerin ma'nevîyatında bıraktığı boşluk, Harb-i Umûmî'nin tevlîd eylediği müdhiş sefâlet ve râbitâtsızlık bu cereyâni gittikçe şiddetlendirmektedir. Müfrit akîdelerin tahrîbkâr bir savlette cihâni istilâsı, bunlara karşı mukâvemet edecek vicdân ve ma'nevîyatın ihmâlı olduğu neticesini hâsil etmektedir. Filhakika rûhî inzibâtın, umûmî muvâzenesizliğin ma'nevî sahadaki boşluk netîcesinde meydâni yalnız bulduğuna şüphe yoktur.

Cihâni istilâ eden bu buhranlardan hey'et-i ictimâ'iyyemiz de a'zamî [107] derecede mütezarrir olmuştur ve olmaktadır. Henüz buhrân-ı ictimâ'înin hey'et-i ictimâ'iyyemizde garbda olduğu kadar mahsûs olmamasını da milletimizin yegâne kuvvetini teşkil eden îmân ve ahlâkına medyûnuz.

Fakat bizde ictimâ'î inzibâtsızlık ve muvâzenesizlik alâmâti bâriz ve mühlik bir sûretde kendini göstermektedir. Rûhî bir hırçılık, i'tikâdâta husûmet, ahlâk gevşekliği, tereddîyâta inhimâk, müşkirâtın ve emsâlinin alâbildigine intişâri, fuhsun müdhiş bir sûretde tevessü'ü, âile esâslarının inhidâma ma'rûz kalması, kadının hürriyet perdesi altında fazilettten uzaklaşması, tesânûd ve teâvün-i ictimâ'înin gün geçtikçe daha ziyâde azalması, fart-ı asabiyet, hey'et-i ictimâ'iyyemizi kuvvetli bulunduran ictimâ'î inzibât ve muvâzenenin dûcâr-ı inhidâm olmaya başladığına alâmetdir. Bu infisâh veya inhidâm hiç

şüphe yoktur ki milletimiz için en korkunç bir felâketdir. Bu tehlikenin izâlesi hâl-i tabî'i-ictimâ'ının te'sisi hayatı bir zarûretdir. Hey'et-i ictimâ'iyemizin veche-i asliyesi dâhilinde terakki ve tekemmülünün te'mîni için başka hiçbir çare yoktur. Bu netîce karşısında siyâset dedikodularının akım sâhası içinde bulunan münevverlerimizi ilim ve ictimâ'iyâtın hakiki ve velûd ufuklarında görmek ne kadar şayân-ı temennîdir...

Hasan Hikmet

MİSYONER FA'ÂLİYETİ

Fransa meşâhîr-i muharrirîninden ve akademi a'zâsından Paris Meb'ûsu müteveffâ Moris Bares'in Hâriçîye Encümeni nâmına tanzîm ve parlementoya takdîm ettiği raporların birincisi hulâsasını iktibâs ettiğimiz formalarla dâir Les breies de echois ehritions âiddir.

Fransa hükûmeti 1903 târihinde parlementoya takdîm ettiği muhtelif levâyi-h-i kânûniye ile misyonerlere müsâ'ade i'tâsını taleb etmiş ise de parti bir kısmını red etmiş, diğerlerini de intâc etmemiştir. Fransa'nın 1 Temmuz 1901 târihli kânûnunun 13. maddesi mûcebince "tarz-ı ifâ-yı vezâifi ta'yîn eden bir kânûna müstenid ruhsatiyeyi hâiz olmaksızın cem'iyyât-ı dîniyye teşekkül edemez. Şurâ-yı Devlet karârına müstenid bir irâde olmaksızın hiçbir müessesese ihdâs edilemez. Bu kabil cem'iyyetlerin infisâhi ve her nevi' müessesesâtın seddi mîlis ve millî karâra müstenid bir irâde ile icrâ olunabilir." 7 Temmuz 1904 târihli kânûnun birinci maddesiyle "cem'iyyât-ı dîniyyenin her nevi' ve her sınıf tedrisât icrâsı" men' olunmaktadır.

Hükûmet misyoner teşkilâtının ve Fransa'nın hâricindeki inkişâf-ı ma'neviyesine hizmetinden ve bu teşkilâtın mevcûdiyet-i kânûniyelerinin tasdîki lüzümunda misyoner teşkilâtının vâlidi olan Fransa'nın hâricde peyderpey nûfûz ve mikdâri azaldığından ve vesâit ve meblağini Fransa dâhilinde tedâriki mümkün olduğundan bahisle mûte'addid lâyihalarla işbu teşkilâtın mevcûdiyet-i kânûniyesinin tasdîki lüzümunu bu kere tekrar taleb etmiştir.

Firerlerin Fransa hârcinde 819 mektepleri ve bu mekteplerin 208948 talebesi vardır. Bunlar şuralardadır:

1. Fransız müstemlekâtında: Cezâir, Madagaskar, Hind-i Çinî, Tunus, Suriye
2. Avrupa'da Bulgaristan, Yunanistan, İngiltere, Belçika, Felemenk, İsviçre, Monako, İtalya, İspanya, ve Kanarya Adalarında.
3. Şarkda: Türkiye, Filistin ve Mısır.

4. Vustâ ve aksâ-yı şarkda: Moris Adaları, Malaga, Ranjon, Tinç, İpo, Honkong.

5. Cenûbî ve merkezî Amerika'da: Şili, Arjantin, Bolivya, Brezilya, Ekvator, Kolombiya, Peru, Venezuela, Panama.

6. Şimâlî Amerika'da: Meksika, Yeni Meksika, Luiziana, Kanada.

Mısır'da	29 mekteb	8000 talebe
Türkiye'de	13 mekteb	4000 talebe
Suriye'de	6 mekteb	2500 talebe
Filistin'de	8 mekteb	1700 talebe
Arjantin'de	11 mekteb	3000 talebe
Kolombiya'da	20 mekteb	muhtelif derecâtda
Ekvator'da	9 mekteb	4000 talebe
Panama'da	3 mekteb	700 talebe
Şili'de	12 mekteb	4000 talebe
Brezilya	5 mekteb	1300 talebe
Meksika'da	3 mekteb	700 talebe
Küba'da	9 mekteb	3000 talebe

vardır.

Kolombiya'da ve Nikaregu'a'da Firerler Pedegoji Enstitüsünü idâre ettikleri gibi hükûmet mekteblerinin müfettişliğini ve vilâyat Dârülmü'âllimîn müdürüyetlerini ifâ etmektedirler. Kadıköyü'ndeki Firerler mektebindeki 773 talebeden ancak 113 talebenin Katolik olduğuna nazaran Firer mekteblerinin her nevi' milliyete küşâde olduğu anlaşılır.

Fransa hükûmetince Firerlere yapılan mu'âvenet mikdâri ber-vech-i âtidir:

1914 senesinde:

Türkiye: 38090, Suriye 17500, Filistin 27790, Mısır 36450 Frank.

Türkiye'deki Firer mekteblerine kabûl edilen talebe mikdâriyla kadrosunun adem-i müsâ'adesinden dolayı red edilen talebe mikdâri ber-vech-i âtidir:

	Kabûl Edilen	Reddedilen
	Talebe	Talebe
Kadıköy Koleji	650	500
Sen Mîsel	300	250
Jan Dark	150	75
Haydarpaşa	180	200
Pangaltı	220	200
Galata	225	150
Taksim	150	150
Şâle Revan	90	0

1965   1525

[108] Firerlerin Fransa'da 1430 aded mektepleri mevcûd olduğu halde zikr ettiğimiz ahkâm-ı kânûniye mûcebince 1904-1909 seneleri zarfında kâmilien kapanmıştır.

Pere Mana 1920 senesinde yazıyor idi ki son senele-re kadar misyonerlerin üçde ikisi Fransızlar idi. Maalesef şimdî Alman, İtalyan, Hollanda misyonerleri pek çoğal-mış ve nisbet pek tenezzül etmiştir.

Almanya hâlen hârîce gidecek misyonerlere gerek eşhâs gerek vesâit i'tibâriyle pek çok müzâheret ve mu'-âvenet etmektedir.

Katolik Almanya'nın 1914 senesinde 941 papas 815 fireri 1830 hemşiresi var idi. Misyonerlerlik âleminde ikinciliği ihrâz ediyor idi. Bilhâssa ruhbân matbû'âti her yerden ziyâde mütekâmil idi. İmparotor Vilhelm Katolik-lerden nefret eder ve fakat bunların kuvvetlerini istî'mâl etmeyi bilir idi. Almanya'da cem'iyyât-ı ruhbâniyyenin ve mekteblerinin teftîşâti pek sıkıdır. Bunların mekteble-rine âid kânûnlarda ahkâm pek sıkıdır.

Sulhün bidâyetinden beri Almanya Ukrayna'ya iki yüz Alman misyoneri sevk etmiştir. Bunların intihâbında pek i'tinâ edilmiştir. 1922 senesi Eylül'ünde evvelâ Ekes Laşabel'de sonra Kolonya'da ihmârî dersler açılmıştır. Bu-rada harbin bidâyetinden beri Almanya misyonerlerinin vaz'iyeti İslâmiyet propagandasının tarz-ı fa'âliyeti, aksâ-yı şarkdaki edyân ve mezâhib-i kadîmenin mâhiyeti, misyonizme nokta-i nazarından çocuğun psikoloji terbi-yesi îzâh olunuyor.

Alman misyoner fa'âliyetinin kendi hudûdu hâricinde de te'sîri mevcûddur. 1922 Ağustos'unda İsviçre'de Einscd. İn'de beş bin kişi huzûruyla akd olunan kongrede Alman misyonerlerine bazı memâlikî sed eden Versay Kongresi'nin 438. maddesi protesto edildi.

Mezkûr madde ber-vech-i âtidir:

"Müttefik ve müteşârik devletlerin idâresinde bulunan veya idaresi o devletlere tevdî olunan "mandaya tâbi'" memâlikdeki Alman misyoner cem'iyetlerine âid bulunan emlâk müsâdereden veya mu'âhedenin 279. maddesi mücебince tasfiyeye tâbi' tutulmayarak yine misyonerlere âid olacak ve onlara âid emlâk hükûmet tarafından ta'yîn veya tasdîk edilmiş ve mevzû'bahs misyonerlerle aynı mezhebdeki eşhâsdan terekküb etmiş idâre hey'etlerine intikâl edecktir."

İtalya'da "Ruhbân Misyoner İttihâdi" ünvâniyla bir cem'iyet teşekkül etmiş olup gâyesi bütün kilise a'zâ ve ihvânını bir araya cem' etmektedir. Bu ittihâdi tekâmûl ettirebilmek için Roma'da Kânûnisânî 1921 târihinde Afrika ve Amerika için bir misyoner enstitüsü te'sîs edil-miştir. Ducente'de cenûbî İtalya gençlerini hazırlamak için bir ruhbân mektebi açılmıştır. İtalya hükûmeti hâ-ricindeki mekteblerine ruhbân göndermeye temâyûl et-miş ve ber-vech-i âti menâfi' te'mîn ederek firerlerden İtalyan hey'eti istemiştir:

1. Her nevi' hizmet-i askeriyeden mu'âfiyet
2. Hükûmet masrafiyla mekteb mebânişi inşâ etmek.

3. Talebeden ücret almaksızın müessesenin hayatı temâdî ettirecek menâbi'i te'mîn etmek.

4. İtalya vapurlarıyla meccânî seyâhat.

5. Verilen şehâdetnâme ve tasdîknâmeler hükûmetçe makbûl ve mu'teber addedilmek.

Bu imtiyâzât vâki'a hüsn-i müsâvâti rencîde ederse de müsbat ve amelî olan İtalyanlar gâyeyi te'mîni için vesâitint intihâbında tereddüd etmemektedir.

Bu dakikada İtalya Hükûmeti misyonerler vesâtatiyla millî nûfûzun tevsîini te'mîn için büyük bir plan ta'kîbi peşindedir.

İspanya'da misyoner fa'âliyeti pek göze çarpmakta-dır. 1920'de Rurgos'da Saint François Scuvier ruhbân mektebi vûcûda getirilmiş olup 12-35 yaşına kadar tâ-libler meccanen talebe kabûl edilmektedir.

1921 senesinde Barselona'da (Paris'deki ecnebî misyonerleri cem'iyetine müşâbih olarak) Çin için bir mis-yoner enstitüsü vûcûda getirilmiştir.

Polonya'da Varşova'da 1921 senesinde Kardinal Pal-lar'ın riyâseti altında bir misyoner cem'iyeti teşekkül etmiş ve a'zâsı yüz bine bâliğ olmuşdur. Bunlar Lüblen Katolik Dâru'l-fünûnu civârında bir ruhbân mektebi aç-maktadır. Gâyeleri Rusya'da Katolikliği ta'mîm etmek-tir.

Irlanda'da kilise ulûmu için Dârûlmu'âllimîn-i âliye mesâbesinde olan meşhûr Maynosh ruhbân mektebi Harb-i Umûmî nihâyetinde Çin'e gidecek misyonerleri ihmâr için bir enstitü ihmâr etmiştir.

Müttehîde-i Amerika'da 1900 senesinde açılmış olan Maryknool Ruhbân Mektebi Çin'e gönderilecek misyo-ner teşkilâtını ihmâr etmektedir.

Kanada'da Quebec eyâleti râhibleri Montreal civârında Pont Viant'de bir ruhbân mektebi te'sîs için arâzî satın almışlardır.

"Toksöz"

İÇKİ ÂFETİ Kadınlar Arasında da İcrâ-yı Tahrîbâta Başladı

Hilâl-i Ahdar Cem'iyeti hey'et-i merkeziyesi bu hafta Mu'allim Doktor Mazhar Osman Bey'in taht-ı riyâsetin-de akd-i ictimâ' ederek mühim kararlar ittihâz etmiştir. Hilâl-i Ahdar bu ictimâ'nda en ziyâde, içki âfetinin sal-gın bir sûretde kadınlar arasında da ta'ammûm etmek-de olduğunu nazar-ı dikkate almış ve buna karşı ittihâz icâb eden tedbîrleri müzâkere etmiştir. Evvelki ictimâ'da hanımların Hilâl-i Ahdar'a a'zâ kaydını te'mîne me'mûr

edilen a'zâdan Safiye Hüseyin Hanım'in verdiği izâhât iç-kinin hayatı içtimâ'iyyemizde açtığı rahnelerin ne kadar vahîm bir dereceye geldiğini göstermiş ve bütün a'zayı dehşet ve hayretler içinde bırakmıştır. Safiye Hanım a'zâ kaydı için mürâca'at ettiği genç münevver hanımlardan hep red ile mukâbele görmüştür. Safiye Hanım diyor ki:

Münevver tanıdığım genç hanımlardan kime mürâca'at ettimse istihfâf ile karşılandım. Maatteessûf yeni nesli pek mühlik bir zihniyet istîlâ etmiştir. Bu genç hanımlar içkiyi levâzîm-i medeniyeden addediyorlar: "Bize ikrâm edilecek meselâ bir şampanyayı biz nasıl red ederiz? Bu muğâyir-i medeniyet olmaz mı?" diyorlar. Genç hanımların bu derekeye düşmesi beni çok me'yûs ve müte'essir etti. Bize a'zâ kayd olunabilecek hanımlar ancak eski nesil hanımları olabilir.

Safiye Hanım'in izâhâtı üzerine bu husûsda hayli müzâkere cereyân [109] etmiş, bilhâssa Mazhar Osman Bey tarafından içki memnû'yetinin kalkması yüzünden tevellüd eden ve daha da edecek olan fenâliklar teşrif edilmiş; milletin mevcûdiyet-i maddiyeye ve ma'nevîyesini kemerlen bu müdhiş âfete karşı memleket ve milletini seven bütün içki düşmanlarının el birliğiyle çalışması lâzım geldiği, bunun için de Hilâl-i Ahdar teşkilâtının memleketin her tarafında esâslı sûretde te'essüs ve ta'azzuv etmesi zarûrî olduğu izâh edilmiştir. Diğer tarafdan Maârif Vekâleti'nin müsâ'adesiyle liselerde ve Dârülmu'allimâtlarda Hilâl-i Ahdar a'zâsına mensûb hanımlar tarafından konferanslar verilmesi, içki aleyhinde yazılmış risâleler, hikâyeler tevzî olunması da kararlaştırılmıştır.

İçki âfetyle bugün hemen hemen bütün mütemedîn milletler mücâdele etmekedir. Bilhâssa Amerika'nın bu âfetin önüne geçmek için sarf ettiği paralar müdhiş yekûnlara bâliğ olmaktadır. Salîb-i Ahdar Cem'i-yetlerinin milyonlarca a'zâsı vardır. Bu mu'azzam mesâ'î karşısında müslümanların hâlâ âtil kalmaları, günden güne savletini artıran bu âfeti istîsâl edecek ciddî tedâbîre mürâca'atdan geri durmaları nasıl olur? Bugün İstanbul'da kadınlar arasında bile ta'amمüm etmeye başlayan içki beliyyesi, önüne geçilmemiği takdirde, Anadolu'da âileleri de dâire-i İstîlâsına almayacağını kim te'mîn edebilir? Bu müdhiş âfet bütün memleketi tâhîb etmeden evvel izâlesi çâresine tevessûl etmek lâzımdır. Bu da ancak içki düşmanlarının mesâ'ilerini tevhîd etmesiyle mümkün olabilir. Anadolu'nun muhtelif mahallerinden Hilâl-i Ahdar Şu'besi teşkili için vukû' bulan mürâca'atler mes'elenin hakikati her tarafça anlaşılmış olduğunu gösteriyor. Son günlerde İzmir, Aydın, Sürme-ne, Mustafakemalpaşa, Çanakkale, Zile'den mürâca'atlar vukû' bulmuş, Hilâl-i Ahdar'ın nizâmnâmesi ve şu'be

teşkili hakkında ta'lîmât taleb olunmuş; bunun üzerine Hilâl-i Ahdar hey'et-i merkeziyesi nizâmnâmenin külli-yetli sûretde tab' ve tevzî'i ve bütün vilâyat ve kâzâlarda şu'beler küşâdi için bir muhtira ve beyânnâme ihzâr ve irsâlini kararlaştırmışdır.

Hilâl-i Ahdar Kâtib-i Umûmîliği'nin ihzâr ettiği bu ta'lîmâtnâmeyi geçen hafta *Sebilürreşâd*'in kapağına koyduk. Bu hafta da koyuyoruz. Hilâl Ahdar nizâmnâmesinin sûretini de derç ediyoruz. Artık hiç vakit geçirmeyerek memleketimizin her vilâyetinde, her kazâsında hemen Hilâl-i Ahdar şu'belerini teşkil etmelidir. Bu husûsda hiçbir müşkilât yoktur. Şu'be teşkili gâyet basît bir mu'âmeledir. Hilâl-i Ahdar Kâtib-i Umûmîsi şu'be teşkiline âid mu'âmele-i resmiyeyi en küçük teferru'âsına kadar izâh etmiştir. Artık hiçbir suâl ve istîzâha hâcet kalma-mıştır. Ta'lîmâtnâme dâiresinde her tarafda hemen şu'beler teşkil ederek Hilâl-i Ahdar hey'et-i merkeziyesini haberdâr etmek bütün içki düşmanı olan müslümanların, bilhâssa *Sebilürreşâd*'in kâri'lerinin en mütehattim vazifeleridir. inşâallah bir aya kadar memleketimizin her kazâsında Hilâl-i Ahdar şu'beleri teşekkür olur.

Sonra Hilâl-i Ahdar hey'et-i merkeziyesi on beş günde bir olmak üzere bir de *Hilâl-i Ahdar* gazetesi neşrine karar vermiştir. İlk nûshası Kânûnisânî'nin on beşinci günü neşrolunacak bu gazete içki mücâdelesiyle beraber halkın hifzîssîhâsi hakkında da en büyük doktorların yazılarını ihtiyâ edecktir. Neşir ve ta'amمümü tes-hîl için gazeteye ucuz bir fiyat vaz' olunacaktır. Bu gazete bütün Hilâl-i Ahdar a'zâlarının esâmîsi de derc olunacaktır. Bunun için şimdiden kazâlarda teşekkür edecek şu'belerin a'zânın esâmîsini kâtib-i umûmîlige bildirmeleri icâb eder. *Hilâl-i Ahdar* gazetesinin de neşir ve ta'mîmine çalışmak bütün müslümanların, bilhâssa *Sebilürreşâd* kâri'lerinin en mütehattim vazifeleridir.

Memleketimizin en büyük, en hâzik doktorlarından olan Mazhar Osman Bey'den Allah râzi olsun. Ümmü'l-habâis olan şu içki âfetinin güzel memleketimizden münâdefî olması için diğer bazı rüfeka-yı muhtereme-siyle beraber senelerden beri çalışıyor. Te'sîs eylediği Hilâl-i Ahdar'ın bütün memleketde kökleşmesi için hiçbir fedâkârlıktan geri durmuyor. Bu kadar mesâ'î ve fedâkârlığa mukâbil yine müslümanlar lâkayd olacak olurlarsa artık felâh kapılarının kapanmış olduğuna hükmek mecbûriyeti hâsil olacaktır. Lâkin inşâallah müslümanlar için felâh ve necât mukadderdir. Müslümanlar, ümmü'l-habâis olan bu müdhiş âfetin istîsâli için bütün mevcûdiyetleriyle çalışacaklarına şüphe yoktur. Cenâb-ı Hak muvaffakiyetler ihsân buyursun.

İçki İçenler Kör Oluyor

Fenâ müskirât içmek yüzünden Newyork'da ahîren on yedi kişi telef olmuştur. Alkol mübtelâlarına tâhsîs olunan hastahânede 67 kişi var imiş. Bunların on ikisi pek vahîm sûretde hasta bulunuyor, kalanlardan yirmisi kör olmuşlar. Yeni açılan bazı eczâhânelerde viski nâmi altında zehirli ispirtadan müskirât i'mâl olunuyor imiş. Biz de geçen gün Türkiye'ye zehirli müskirâtın nasıl girdiğini yazmış idik. Demek şimdî bu yüzden körlerin de çoğaldığını göreceğiz. – *İkdâm.*

**

Beyrut'da Kumarın Men' Edilmesi

İsdâr edilen bir emir mûcебince fîmâ ba'd Beyrut'da kumar oyunu şiddetle men' edilmiş ve hilâf-i emr hareket edenlerin şiddetle teckiye edileceği bildirilmiştir.

**

[110] Dans Âfetinin Anadolu'ya Savleti

Adana'dan bir para âşıklısının İstanbul'a gelerek yüksek ücretlerle dans mu'allimleri tedârik ettiği ve yakında Adana'ya götüreceğini gazeteler yazıyor. Bu münâsebetle *Toksöz* gazetesi diyor ki:

"Rezâletlere artık nihâyet verilmelidir. İstibdâd idârelerinde halkın zevk ve sefâhete sevki, o idârenin icâbatındandır. Çünkü zevk ve safâ içinde hayatını geçiren bir milletin idâre-i devletin iyi veya fenâ olduğunu düşünmesine imkân yokdur... Hükümetin şimdiden nazar-ı dikkatini celb eder ve bu, Adana ile hiç alâkası olmayan zâtın şu sakım ve Adana'nın temiz gençlerini işden men' edecek fenâ teşebbüsü başlangıçda iken kırmasını kânûn nâmina ve selâmet ve istikbâl-i vatan nâmina ricâ ederiz. Bâkir bir muhîtin genç fikirlerini perişan etmek ve servetini mahv eylemek, evlâdları ebeveyne düşman etmek hakkını hiç kimse hâiz değildir. Dans rezâletinin İstanbul'daki tahrîbkâr âsârı meydânda... Bu, garbin garb için mergûb olduğu kadar şark için müstekreh olan âdeti yüzünden sefâlet-i ahlâkiyyenin gençler arasında müdhîş bir hâl almakda olduğunu görmeyen gözler kör olsun..."

Ba'dehû *Toksöz*, "karı oynatmak" Cezâ Kânunu'nun 202. maddesi mûcебince bir cûrm olduğunu söyleyerek müdde'i-i umûmîyi ifâ-yi vazîfeye da'vet ediyor.

**

Muhâfazakârlık, Laik ve Liberallik Münâkaşaları

Nureddin Paşa'nın Bursa Meb'ûsluğuna intihâbı üzerine muhâfazakârlık ile Lâyiklik ve Liberallik hakkında gazetelerde şiddetli münâkaşalar başladı. Bu münâsebetle

yevmî gazetelerin meslekleri de mevzû' bahs oluyor. Ekser gazeteler *Tevhîd-i Efkâr'a* müttefikan hücum ve *Tevhîd-i Efkâr'i* "Şerî'at-i İslâmiyye'yi memleketde ikâme etmek" meslegini ta'kîb etmekle ittihâm ediyorlar. *Tevhîd* de şimdî birer birer kendisine hücum eden gazetelere cevâb veriyor. Ez-cümle *Tanîn* gazetesine verdiği cevâbda diyor ki:

"*Tanîn* Laikliği hemen hemen dînî alâkalardan büt-bütün kat'-ı alâka etmemizi tavsiye derecelerine götürür. Bunca asırlık hattımızı bırakarak yerine Latin hurûfunun ikâmesini tavsiye eder. Dansı şiddetle tervîc eder. Kumarhâneleri sed ettiriyorsunuz diye kiyâmetleri koprır. İçkinin kuvvetle taraftarıdır. Muhâfazakarlara âdetâ tecâvüz etmeye başladı; mesâil-i i'tikâdiyyede kendi fikrine olmayanları memlekete düşman gibi göstermeye başladı."

Tanîn de bunlara cevap veriyor, bunların yanlış olduğunu iddi'â ediyor. *Tevhîd-i Efkâr*, *Tanîn*'in bu meslekde olduğunu yine *Tanîn*'in neşriyatî ile isbâta hazır olduğunu söylüyor; Latin hurûfunu, dansı, kumarhâneleri, içkiyi nasıl müdafâ'a ettiğini îzâh ediyor. Ez-cümle diyor ki:

[Sâlisen: Biz *Tanîn* için "dansı şiddetle tervîc eder" demiştik. Refîkimiz, bizim bu zannımızın da yanlış olduğunu iddi'â ediyor ve kezâ içki mes'elesinde olduğu gibi "biz hiç kimseyi aman kalkın, ziplayınız, diye teşvik ettiğimizi hatırlamıyoruz" diyor.

Biz de zâten refîkimize "Herkesi hoplamaya teşvik ediyorsunuz" demedik. Yalnız dansı şiddetle tervîc edersiniz dedik. Maamâfih refîkimiz dansa olsun taraftarlığını kısmen i'tirâf ediyor ve "dansı, kadınları müşterek hâle getirmekden ibâret zanneden zavallılara acıdığını" söylüyor.

Dans, bilhâssa bizdeki şekliyle kadınlarla erkekleri müşterek hâle getirmekden ibâret addetmek hiç de zavallılık değildir. Bir kere dansın bir ihtiyâc-ı bedî'î olduğu muhtelifün fîh ve muhtâc-ı isbât bir mes'eledir. Maamâfih bunu kabûl etsek bile bizde yapılan dansların bedî'iyâtlâ hiçbir alâkası yoktur. Garbi taklide âid her işimizde olduğu gibi bizde bugün dansın en kötü, ahlâka en muzırr şeklini herhangi bir ihtiyâc-ı bedî'îyi değil, yalnız ihtiyâc-ı hayvânîyi tatmîden ibâretdir. Binâenaleyh asıl acıacak insanlar, bu fâci'a-i ahlâkiyyeye i'tirâz edenler değil, yalnız on sekiz yaşındaki pâkîze mekteb kızlarını medeniyet öğretmek bahanesiyle Beyoğlu'nun en müstekreh sefâhat-hânelelerinde Kirkorların ve Yanilerin kolları arasına sevk edenlerdir. Bugün bizde görülen ve kısmen Avrupa'da da meşhûd olan dans şekillerini kadınları müşterek hâle getirmek addeden yalnız Sebilürreşad değildir. Kilemanso bile bu yeni danslar hakkında müttale'ası sorulduğu vakit "Benim bildiğim böyle şeyler

yatakda yapılır, ayakda değil" cevâb-ı müdhiş ve mülzimini vermiştir. Bu cevâb belki galizdir. Fakat bu gîzati, tâvsîfdeki kuvvete ve isâbete bağışlamak lâzım gelir.

Refîkimiz "Dans edenlere ta'rîz edene i'tirâz etmek" hakkını kendinde görüyor. O halde kendi ta'rîzine i'tirâz etmek hakkını da başkalarına bahs eylemelidir.]

İkdâm gazetesi de (dînî alâkalardan kat'-ı alâka) mes'eleşini mevzû' bahs ederek *Tanîn ile Tevhîd-i Efkâr* arasındaki ihtilâfin tevfîk edilebileceğinden, "Layıklık mes'eleşinde bizim Avrupa ile mukâyese edilemeyeceğimizden", "Bizde ahkâm-ı şer'iyye asırlardan beri mer'i kânûn-ı medenî vazîfesini ifâ ederek halkın buna alışmış olduğundan", "Kur'ân'ın evâmir ve nevâhîsi sîrf rûhânî ve sükkân-ı semâvâtâ mahsûs olmadılarından, bunların mesâlih-i âmmeye uygun olduklarından", "Ma'lûmât-ı dîniyye ile beraber mesleği tahsîlde bulunanların vatanlarına pek güzel hizmet edebileceklerinden", "geri kalmak, fen ve san'at tahsîlini ileri götürmekle mükellef olanların vazîfelerini hakkıyla ifâ etmemesinden ileri geldiğinden" bahs ediyor.

Bu münâkaşâtın daha hayli devâm edeceği anlaşılıyor.

**

Yeryüzündeki Müslümanların Adedi

Küre-i arz üzerinde bulunan müslümanların ırk i'tibâriyle takımı hakkında *Akşam* gazetesi bir istatistik neşretti. Bu istatistiğin ne gibi vesâike istinâd ettiği ma'lûm olmamakla beraber aynen nakl ediyoruz:

Türkistan ve Turan Türkleri: Türkiye Cumhûriyeti 13.500.00, Azarbeycan 3000.000, Kafkasya 5.000.000, Türkistan-ı Rusî 1.000.000, Türkistan-ı Çinî 30.000.000, Mâverâünnehrin Örnec ve Sert kabâili 7.000.000, Şîmâlî Afganistan'da Belh'de mütemekkin Tacikler 1.000.000, Havarizm Türkmenleri 1.000.000, cem'an: 81.000.000'dır.

Moğol Tatarları: Rusya ve Kırım memâlikinde 10.000.000.

Âridîn ırkından gelen Behtanlar, İranlılar, ve Hindiler: Afganistan ve Hindistan'da meskûn Behtanlar 11.500.000, İranlılar 13.300.000, Beluciler 200.000, cem'an 26.000.000 nüfûsdur.

Hindistan'da: Keşmir 300.000, Sind 2.000.000, Pençab 12.000.000, [111] Ordu 6.000.000, Bihar 4.000.000, Bengale 28.000.000, Esam 3.000.000, Madras 3.000.000, Hindiye ve sâirede 18.000.000 ki cem'an 79.000.000 dur.

Arablar: Mısır 12.000.000, Merakeş 8.000.000, Suريye 5.000.000, Cezâir 5.000.000, Irak 3.000.000, Hicaz 1.000.000, Yemen 3.000.000, Necd 4.000.000, Hadramut 1.000.000, Ummân 2.000.000, Trablusgarb

1.000.000, Tunus 2.000.000, Sahrâ-yı kebîr 1.000.000 ki cem'an 48.000.000 nüfûsdur.

Afrika İrkı: Sudan-ı şarkî 5.000.000, Sudan-ı garbî 4.000.000, Zengibar ve cenûbî Afrika 2.000.000, Habes müslümanları 3.000.000, Diğer Müslümanlar 30.000.000 ki cem'an 80.000.000 nüfûsdur.

Malezya Adalarında Meskûn Müslümanlar: Cava 30.000.000, Sumatra 3.000.000, Borneo 1.000.000, Solo ve diğer adalarda 6.000.000 ki cem'an 40.000.000'dır.

Balkan Şîbh Cezîresi, Finlandiya ve Rusya'da: 5.000.000, Arnavud 2.000.000

Avrupa ve Amerika'da: Avrupa ve Amerika'da İslâmiyeti kabûl eden ve oralarda meskûn Müslümanlar da bir milyonu bulmuştur.

Yekûn-ı Umûmî: Türkler 81.500.000, Afgan, İran ve Beluc 26.000.000, Hindliler 89.000.000, Arablar 48.000.000, Afrikalı müslümanlar 80.000.000, Malezyalılar 40.000.000 Tatarlar 10.000.000, Balkan, Rusya, Finlandiya ve Amerika 8.000.000 ki mecmû'-ı yekûn 372.500.000 nüfûsu bulmaktadır.

İSLÂM ÂLEMİ

Ahmediye Hareketi: Hindistan'da bir Ahmediye hareketi bulunduğu öteden beri gazetelerimizde mevzû' bahs edilmekte ise de bunun mâhiyeti hakkında esâsh ma'lûmât elde edilememekte idi. Geçenlerde Berlin'de bir câmi'-i şerîf inşâsı dolayısıyla Ahmediye hareketi yediden mevzû' bahs edilmiş ve bu hareket leh ve aleyhinde birçok şeyler söylemişti. Matbû'âtımızın bu mütâle'âti Hindistan'a varmış ve Hind gazetelerinde neşrolunmuştur. Neşri İslâm Encümeni Kâtib-i Umûmîsi Ahmediye hakkında bize bir makâle göndermiştir. Bu makâleyi tercüme ediyoruz. Makâlede Ahmediye hareketi hakkında ma'lûmât verilmekte ve bu hareketin esâsâtı îzâh olmaktadır. Bu makâle Ahmediye hareketine mensûb en salâhiyedâr zât tarafından yazılmakda olduğundan hâiz-i ehemmiyet olduğu gibi birtakım sû-i tefehhûmları izâleye hâdim olacağından ayrıca şâyân-ı dikkatdir. Mûmâ-ileyh diyor ki:

"Ahmediye hareketi Hind ekâbirinden Mirzâ Gulâm Ahmed tarafından, hristiyan misyonerlerinin pâyânsız menâbi'e ve cihangir kuvvetlere bi'l-istinâd her İslâm memleketine hulûl ve müslümanları Hristiyanlığa davranışe başladıkları zaman, İslâm'ı müdâfa'a ve neşir için te'sîs olunmuştur. Ahmediye hareketi dahilî, hâricî mükâvemetlere rağmen her gün nûfûz ve fa'âliyetini tevsi' etmektedir.

Ahmedîler, her husûsda Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâ'at ile birdirler. Onlardan kıl kadar ayrılmazlar, Ahmediye ha-

reketi, yeni bir mezheb olarak te'essüs etmemiş, ancak İslâm'ın neşir ve müdâfa'ası için muntazam bir teşkilât vücûda getirmek için te'sîs olunmuştur.

Peygamberimizin hâtemü'l-enbiyâ olduğuna mu'tekidiz. Her asırda müslümanlar arasında bir müceddid yetişeceğine inanıyoruz. Mirzâ Gulâm Ahmed'in de 14. Asr-ı hicrîn müceddidi olduğuna zâhibiz. Mirza'nın iddi'â-yı nübûvet ettiğine dâir söylenen sözler asıl ve esâsdan tamâmiyla âridir. Gerçi müşârun-ileyhin bazı etbâ'ı kendisini yükseltmek istemişler ve birtakım ifrâtlara sapmışlar ve bu sûretle eski akvâmin dûçâr oldukça acz-i beşerînin kurbânı olmuşlardır. Hazret-i Îsâ'nın etbâ'ı kendisini ulûhiyyet mertebesine yükseltikleri gibi birçok evlîyâya perestî etmek hatâsına düşmüşlerdir. Ahmedîye hareketine mensûb bazı adamlar da bu sınıfa kurbân olarak İslâm'ın hayırhâhlarını mütelâşî eden hareketlerde bulunmuşlardır. Cenâb-ı Hak cümlemizi bu gibi hatalardan masûn buyursun. Bizim der'uhde ettiğimiz vazife neşr-i İslâm'a çalışmakdan ibâretdir. Müslümanlık için bu bir hayatî mes'eledir.

Küçük bir cem'iyet olan cem'iyetimizin ihrâz ettiği muvaffakiyetler pek büyündür. İnâyet-i Hak'la bütün Hristiyan misyonerlerin neşriyatını akîm bıraklığımız gibi İngiltere, Almanya, Amerika, Afrika ve Asya'da neşr-i İslâm için, cihâna me'âlî-i İslâmiyye'yi tebliğ için, hey'etler i'zâm ettik, İngilizce, Almanca Kur'ân-ı Kerîm tercümleri vücûda getirerek herkese Müslümanlığı öğretmeye çalıştık, müte'addid lisânında mecmû'alar, risâleler, gazeteler kitâblar neşriyle bu gâyeye hizmet etti.

Tekrar ederim ki akâidimiz Ehl-i Sünnet velcemâ'at akâididir. Allah'a Resûlullah'a, Kitâbullâh'a îmân ediyoruz. Kâffe-i enbiyâ, kâffe-i ashâb, kâffe-i evlîyâ ve kâffe-i müceddidiyi tebcîl ediyoruz. Bir kimseye fenâlik etmek, bir kimse hakkında fenâ söz söylemek bizim ta'kîb ettiğimiz yol değildir. Bütün mezâhib-i İslâmiyye'nin dâire-i İslâm dâhilinde olduğu fikrindeyiz. "Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullah" kelime-i tayyibesine sarılan her insanı müslüman tanırız. Bir müslümanı tekfîr etmeyi en büyük günah addederiz. Peygamberimiz hâtemü'l-enbiyâdır, ondan sonra eski yeni hiçbir peygamber zuhûr etmeyecektir. Mirzâ Gulâm ancak asrının bir müceddidiydi. En samîmî hürmetlerimizin lutf-i kabûlünü temennî ederiz. Lahor'da İşâ'a-i İslâm Encümeni kâtib-i umûmî mu'âvini Muhammed Mazhar"

Rif Cihâdi: Bu hafta Rif mes'elesi en mühim mesâil sırasına çıktı. Dünyânın bütün mehâfil-i siyâsiye ve matbû'âti bu mes'e ile meşgûl oldu. Rif mücâhidleri müslüman olduklarından ve İslâm'ın istiklâlini muhâfaza ve müdâfa'a için mücâhede ettiklerinden bu mes'eleler herkesden fazla bizi alâkadâr eder. Rif mücâhidleri

Hudâ pesendâne bir azm ü himmetle memleketlerini İspanyol tasallut ve istilâsında kurtarmaya gayret ederek pek büyük muvaffakiyetler elde etmişler ve nihâyet İspanyolları memleketlerinin istilâsında me'yûs ederek ric'ate icbâr eylemişlerdir. İspanyollar Rîfistân'ı fetih ve istilâdan me'yûs olarak Rîf sâhilinde müstahkem bir mintika vücûda getirmekle iktifâ etmeyi ve orada tutunmayı düşündüler. İspanyollar bu planlarını tatbîk için mücâhidlerin tazyîki altında adım adım ric'ate başlamışlar ve taht-ı işgâllerinde bulunan birçok şehrleri tahliye etmişlerdir. Fakat İspanyollar geriledikçe onların taht-ı istilâsında yaşayan kabâil-i İslâmiyye de tazyîkden kurtularak mücâhidlere inzimâma başladıkları gibi İspanyolların geçmek istedikleri hattin arkasındaki kabâil de kiyâm etmiş ve İspanyolları arkalarından tehdîde başlamışlardır. vaz'iyet bu şekle girince Avrupa devletleri endîşeye düştüler. İspanya'nın hiçbir hat üzerinde tutunmayacakları kanâ'ati her tarafda izhâr [112] olunmaya başlandı. İngilizler, Fransızlar, İtalyanlar Rîf sahasının işgâl iyle kendilerini alâkadâr addeditiklerinden İspanyol istilâsının inhidâmi üzerine ne olacağını ve ne yapacaklarını düşünmeye koyuldu. İngilizler Rîf sâhilinin Tanca'ya ve Cebelitârik'a mücâvir bulunmasına mebnî kendilerini mes'ele ile alâkadâr görüyorlar.

Fransızlar Rîf mintikasına mücâvir bir mintikaya hâkim olduklarından Rîfistân hareketinin daha vâsi' bir mâhiyet almasından ve kendi nûfûzlarını tehdîd etmesinden korkuyorlar. İtalyanların da İspanyolların yerine geçme istedikleri anlaşılıyor. Elhâsil bütün Emperyalist devletler Rîf mücâhidlerinin azim-kârâne harekâtından fenâ hâlde endîşe ettiler. Bu endîşenin sâiki bir parça arâzîyi elden gâib etmek değildir. Bu endîşenin sâikî hakikisi İngiltere'nin Hârıcıye Nâziri Çemberlayn Avam Kamarası'nda beyân etmiş, şîmâlî Afrika'da istilâ ve tahakküm siyâsetinin müsterek bir cebhe teşkil etmeleri lâzım geldiğini âdetâ sarâhaten söylemiştir. Bu sûretle Rîf mes'elesinin hakîki ehemmiyeti tezâhür etti. Rîfistân mücâhedesinin Fas'da, Cezâir'de, Tunus'da, Trablusgarb'da, Mısır'da istilâ siyâsetine karşı vukû' bulacak kıyâmları teşvik etmesi endîşesi Avrupalıları koruyuyor. Bundan dolayı hepsi de İspanya'nın vücûda getirmek istediği hatt-ı müstakîm üzerinde yerleşmesini temennî ediyorlar. Fakat vaz'iyet gösteriyor ki İspanyolların Rîfistân'dan yıkılıp gidecekleri gün pek uzak değildir. Şimdiye kadar mu'înleri Hazret-i Allah olan mücâhidler de başka devletlerin çıkaracakları müşkilâta inşâallâh gâlib gelirler ve kat'î bir zafer ihrâz ederler.

Mîsîr: Mîsîr mes'elesi vehâmetini muhâfaza etmektedir. Mîsîr Hükûmeti Mîsîr Meclis-i Millîsi'ne karşı çikacak bir yüzü olmadığından Meclis'in ve intihâbâtın

tecdidine karâr vermiştir. Mısır Meclis-i Millisi iki dereceli intihâbâtı kaldırarak yerine bir dereceli intihâbâtı kabûl etmiş fakat bu karâr hükümdar tarafından tasdîk olunmadığı için yeni intihâbât yine iki dereceli olacaktır. Meclis'in feshinden ve intihâbâtın tecdîdinden maksad Sa'd Zağlul Paşa'yı hezîmete uğratmakdan ve Ahmed Ziver Paşa'nın Kabinesi tarafınadn kabûl olunan İngiliz metâlibini tasdîk edecek bir meclis vücûda getirmekden ibâretdir. İngiliz gazeteleri, yeni intihâbâtın gâyet şiddetli mücâdelelere sebebiyet vereceğini şimdiden beyân etmekle Sa'd Zağlul Paşa'nın nüfûzuna darbe indirmek için uğraşılacağını ifâde etmektedir. Halbuki bugün Mısır matbû'âtının ve Mısır efkâr-ı umûmiyyesinin Ziver Paşa hükümetine muhâlefeti gün gibi âşikârdır. Ziver Paşa hükümeti olsa olsa ancak cebr u tazyîk ile bir ekseriyet kazanabilir. Halbuki Mısır efkâr-ı umûmiyyesi böyle cebr u tazyîki ta-hammül edecek bir vaz'iyetde değildir. Cebr u tazyîk istî'mâl edemediği [edildiği] takdîrde Mısır'da bir infilâk vukû'u çok muhtemeldir. Binâenaleyh yine Sa'd Zağlul Paşa'nın ihrâz-ı ekseriyet etmesi kuvvetli me'mûl bulunuyor. Müşârun-ileyh tarafından ihrâz-ı ekseriyet edilecek olursa tekrar re's-i kâra gelmesi icâb eder. O takdîrde İngiltere bu hatt-ı hareketi ta'kib etmediği takdîrde Mısır'ı ilhâk etmek siyâsetini ta'kib edecktir ki böyle bir hareket Mısır'ı tamâmiyla bir unsur-ı ihtilâf hâline getirecektir. Mısır mes'elesinin geçireceği safhalar bunlardır.

Hicaz: Hicaz vaz'iyeti mübhemiyyet içindedir. Mekke-i mürkerreme Vehhâbilerin elinde, Cidde Hâşimîlerin elindedir. İbnüssü'ûd Mekke'ye gelmiştir. Bu sûretle Hicaz iki parçaya ayrılmıştır. Verilen haberlere göre Şerîf Hüseyin sekiz milyon İngiliz lirasına bâliğ olan servetini Mekke'yi istirdâd için istihzârât icrâsiyla meşgûldür. Mûmâ-ileyhin nerede olduğu, kimleri topladığı, nereden top, tüfenk aldığı mechûldür. Yalnız mûmâ-ileyhin Roma Sefiri Habîb Lutfullah Bey'in bir İtalyan bankasından 500.000 İngiliz lirası alarak bunlarla İtalya'dan silâh iştirâ ettiği ve bunları Mekke'ye sevk eylediği haber verilmektedir. Bu haberlerin vâki'a derece-i mutâbakatı ma'lûm değildir. Ma'lûm ve muhakkak olan şey bugün Hicaz'ın bir sahne-i harb olduğunu. Hicaz'ın böyle sahne-i harb olarak kalması her müslümanı dil-hûn edecek bir hâdisedir. Bu vaz'iyetin ne kadar devâm edeceğini tahmîne imkân yokdur. Anlaşılan her taraf katî bir harb için hazırlanmaktadır. Tarafeyni barıştırmak için çalışacak hiçbir İslâm Devleti zuhûr etmediği gibi doğrudan doğruya sulu müzâkerâti icrâsi için de müfid bir teşebbüs vukû' bulmamıştır.

Cidde'de icrâ-yı hâkimiyet eden Emîr Ali ahîren *Berîdü'l-Hicaz* isimli bir gazete neşrine başlamıştır. Tabîî maksadı kendi da'vâsını müdâfa'a etmek ve Veh-

hâbîlerin aleyhinde propaganda yapmaktır. *Berîdü'l-Hicaz* Vehhâbilerin işgâl ettikleri yerlerde birçok fecâyî' irtikâb ettiklerini beyân etmektedir. Fakat bunları tâhâk etmek çok müşkildir. Doğrudan doğruya Mekke'den hiç ma'lûmât gelmemektedir. Hicaz hakkında intîşâr eden haberler yalnız bir tarafın kendi âmâline muvâfîk sûretde neşrettiği haberlerden ibâretdir. Bizim en büyük temennîmiz arâzî-i mukaddese-i İslâmiyye'de vukû' bulmakda olan bu cidâllerin bir an evvel hitâm bulması, orada emn ü emânın te'essüs etmesidir.

Arnavutluk: Son hafta zarfında Arnavutluk vahîm iğtişâşlara sahne oldu. Fanoli nâmındaki Ortodoks pis-koposun idâresi altında bulunan hükûmet-i hâzıraya karşı baş vekîl Ahmed Zoço bir kiyâm tertîb etmiş ve binâenaleyh Arnavudluk ahvâli fenâ bir safhaya girmiştir. Arnavudluk, Yugoslavya, Yunanistan, ve İtalya gibi üç devletin hedef-i ihtarâsi bulunmaktadır. Bunların her biri Arnavutluğun bir başkası tarafından ele geçirilmesi için çalışmakta ve Arnavudluk dâhilinde vukû' bulacak her kiyâmdan istifâde etmektedir. Arnavutluğun dâhilindeki ihtilâl ve şüriş anasından bu ecnebî devletlerden her birinin bir tarzda istifâde etmek istediği âşikârdır. Binâenaleyh Arnavutluk dâhilinde isyânlar vukû'u şâyi' olur olmaz her devlet birtakım harekâtda bulundu. Kimi donanmasını sevk etti, kimi hudûdda istihzârâtda bulundu, kimi Arnavutluk limanlarına bahî müfrezeler çıkardı ve bu sûretle Arnavudluk dâhili münâza'alarla uğraşıyorken hâricî istilâlara uğramak felâketine ma'rûz kaldı. Arnavutluğun re's-i kârına hristiyan piskoposun gelmesiyle bu iğtişâşâtın vukû'u arasında herhalde bir münâsebet vardır. Arnavudluk'da hissiyât-ı İslâmiyye tatmîn olunduğu takdîrde bu gibi iğtişâşâtın hadd-i asgarîye incegi muhakkakdır. Arnavutluk Cem'iyyet-i Akvâm a'zâsından olduğu için istiklâlini ve hudûdunu muhâfaza o Cem'iyyet'e âiddir. Binâenaleyh bir istilâ-yı hâricîye ma'rûz kaldığı takdîrde Cem'iyyet-i Akvâm'ın ne yapacağını görmek çok meraklı bir şey olacaktır.

*

İmâm ve Hatîb Mektepleri de Lağv Olunuyor

Maârif Vekâleti'nin İzmir'deki İmâm ve Hatîb Mekteplerini de lağv ettiğini gazeteler yazıyor. Vekîl-i sâbıkın mesleğini ta'kib edeceğini söyleyen ve tiyatroculuğu taht-ı himâyesine alan bir vekîlden beklenen de bundan başka bir şey değildir.

—————
Aboneleri hitâm bulan kârîn-i kiramın abone bedellerini ırsâl etmek lütfunda bulunmaları veya aboneden sarf-ı nazar eylediklerini iş'âr buyurmaları bilhâssa ricâ olunur.

Abone şerâiti

Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebîyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne

Bâbiâlî Caddesinde
Reşîd Efendi Hanında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfik âsâr
maal-memnûniyye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

اتبعون اهدكم سبیل الرشاد

Bâşmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

وَالله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم

01 Ocak 1925

05 Cemâziye'l-âhir 1343

* Perşembe *

01 Kânûnisânî 1341

Cild: 25 - Aded: 632

الشّرâع

SEBÎLÜRRESÂD

١٣٣٠ هـ

- Bazı irfânsızların neşriyat-ı ilhâd-kârânesi münâsebetiyle -

10

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ
أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ¹

Sadakallahü'l-azîm

Kurân-ı Kerîm Sûre-i Bakara'nın başında kitâb-ı ilâhînin mevzû'u nûfûs-ı insâniye olduğuna işaretle gâyesi, hikmet-i nûzûlü de onları hidâyet ve irşâd ya'nî ni'am-ı ilâhiyyenin tarîk-i müstakîmine delâlet ve sevk olduğunu ifhâm ederken insanları mü'minler, kâfirler, münâfiqlar olmak üzere üç sınıfa taksîm ile her birinin müsbat veya menfi kâbiliyet-i irşâdiyelerini beyân eyler.

Mü'minler fikir ve amellerinde bir gün ve fi'l-hâl müşâ-hedeleri tahtında bulunan şeylere bağlanıp kalma-yarak akıl ve kalb-i selîm ile bi'l-istidlâl i'tikâdi mümkün olan hakâik-i gayr-i meşhûdeye kadar tevsi'-i vicdân ve iz'ân etmek meziyyetini hâiz ve ona tevfîk-i hareket edebilmek faziletine mâlik geniş kalbli, feyyâz rûhlu, kavî irâdeli, sa'âdet-i ebediyeye yakın hâsil etmiş ve ona tarîk-i müstakîmden yürümeye azm eylemiş kimselerdir. Bunlar hilkat-i insâniyyenin mebde'i Rabbülâlemîn, Rahmân ve Rahîm olan Hak Te'âlâ olduğuna îmân ettiler gibi içinde bulunduğuümüz bugünün henüz içinde bulunmadığımız bir yarını olacağına yakinen cezm eylemiş ve ömrülerini gün bugün saat bu saat diye geçirmeye karâr vermişlerdir. Hayât-ı dünya ne kadar mesâib

ve metâ'ib ile meşhûn olursa olsun gâye-i vücûdu şerr-i mutlak görmezler. Mebde' ve müntehâyı Rahmân ve Rahîm olan mâlik-i yevmi'd-dînîn yed-i kudret-i vahdetinde müsehhâr tanıyarak veche-i ebedde bir âkîbet-i hüsnü tasdîk ederler ve doğruca o âkîbete îsâl eden bir tarîk-i müstakîm, bir kânûn-ı kavîm mevcûd olduğuna ve onu bulup ondan yürümek insanın vazîfesi bulunduğu şüphesiz inanırlar ve bu sûretle nikbin olarak faziletkâr yaşamaya kemâl-i yakın ile azm etmiş bulunurlar. Bunnlar yalnız kendilerini değil diğerlerini dahi güzel yaştırmayı, mes'ûd etmeyi vazîfe tanıyan kulûb-ı zekîyye ve nûfûs-ı takîyye erbâbıdır. İşte hidâyete nâmzed olacak ve nihâ-yetü'l-emr felâh bulacak olan bahtiyârlar bunlardır. (أُولئكَ عَلَى هُدًى مِّنْ رَبِّهِمْ وَأُولئكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ)²

tebşîri (فَمَا مَنَّ أَعْطَى وَآتَقَى وَصَدَقَ بِالْحُسْنَى فَسَتُّرَيْسُهُ لِيُسْرَى)³ de bunlar içindir. Hak'dan geldiklerini ve yine Hak'a gideceklerini ve işbu hayatın o hak yolda bir yolculuk olduğunu programlarının başına yazan ve bu kalbe, ve haslete mâlik olan bu kimselerdir ki ilm-i nâfi' ve amel-i sâlihin kıymetini takdîr ve nefislerini ona göre terbiye ederek nâ-mütenâhî terakkîye iktisâb-ı istî'dâd için nizâm-ı ictimâ'iyyelerinde de kardeş gibi yaşamamasını bilirler. İrşâd ve hidâyetden nasîbedâr-ı sa'âdet olacak olanlar

¹ "Kendilerine: 'Yeryüzünde bozgunculuk yapmayın' dediği zaman, 'Bizler sadece İslâh edicileriz' derler. İyi bilin ki, asıl bozguncular kendileridir, lâkin farkında degillerdir." (Bakara Sûresi 2/11-12)

² (İste sana, senden öncekilere indirilene ve âhiret gününe kesinlikle inananlar) "Rabberinden gelen bir hidâyet üzeredirler ve kurtuluşa erenler de ancak onlardır." (Bakara Sûresi 2/5)

³ "Elinde bulunandan verenin, Allah'a karşı gelmekten sakınanın, en güzel söz olan Allah'ın birliğini doğrulayanın işlerini kolaylaştırır." (Leyl Sûresi 92/5-7)

Adres tebdilinde ayrıca
5 kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzih ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebîyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dair olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

ancak bunlardır. Bunlar mebde-i vücûd, müntehâ-yı yine vücûd görürler. Tuttukları yol vücûddan vücûda giden nâ-mütenâhî bir hattı müstakîmdir. Fânîyi fânî bâkîyi bâkî tanırlar ve yollarında tükenenek olan fânî azıklara rağbet etmezler. Yaşatan ve ebediyen yaşatan azıklar isterler. Dâire-i fikirleri on günlük ömrün çenber-i tazyîki içinde boğulmuş dar kafalı, serçe beyinli değildirler. [114] Bütün şu fezâya serpilmiş ve her biri kendi hayatındeki vazifesine hasır-faâliyet etmiş olan yerlerin, göklerin, ve aralarındaki evkân-ı cevviyyenin kudret-i bâliğâ-i ilâhiyye karşısında bir sinek kanadı gibi küçültüğünü gören ve ezellere, ebedlere doğru medd-i nazar ettikçe bu günde âlemlerin sayıya gelmez nice milyarlarla emsâlleri gelmiş geçmiş ve gelecek geleceğin olduğunu idrâk ederek o kudret-i bâliğâ-i Samedâniyyeyi tasavvur ve tasdîk edebilen bir kalbden daha vâsi'ne olabilir? Bütün sâha-i fîkr ü hareketleri beş on günlük ömrün hûdûd-ı kâsîrası içinde sıkışmış ve bütün emelleri bedenlerinin medhal ve mahreci olan iki sukbe beyinindeki ahşâyâ takılmış kalmış olan dar kafaların bu vüs'atlı kalbler karşısında ne ehemmiyeti kalır? Şüphe yok ki yükselmek, bunların değil, yükselmek kâbiliyetini ibrâz edebilecek olan o ervâh-ı âliye-i mü'emmnenenin hakkıdır. Kartalların havada uçtuğu görülmüş o uçmanın gâyesi bir laşe, bir cife keşfine ma'tûfdur. Fakat gece yattığı yatakda Allah diye raks eden bir kalbin her darabâti cem'iyyet-i beseriyeye gözlerin görmediği, kulakların işitmeyeceği, hâtırların tahattur eylemediği bir âlemin resm-i küşâdını icrâ eder.

الله شهيد وكمي الله شهيداً اين كريهه كم از ريزش خون شهدانيس

“Allah şâhiddir ve başka şâhide lüzüm da yoktur ki bu gözlerin ağlayışı şühedâ kanlarının dökülüşünden aşağı deyildir.”

Aşk-ı ilâhîden gelen bir âh ile Rober Sesil'in aşkından gelen ah arasında ne büyük fark vardır?

**

Mü'minlerin zidd-ı tâmları kâfirlerdir. Mü'minlerin mebde' ve müntehâsı vücûd, kâfirlerin mebde' ve müntehâsı ademdir. Mü'minler mebde'-i vücûddan gâye-i vücûda tarîk-i müstakîmden gitmek lüzümuna kâni' oldukları halde kâfirler kendilerini mebde'-i ademle müntehâ-yı adem arasına keyfe mâ ittafak atılmış bir garibe farz ederler ve doğru yolu ademden ademe giden bir sarsar-ı heyecan gibi görürler. Rabbü'l-âlemîn'i ve O'nun Rahmân ve Rahîm olduğunu inkâr eden bu kâfirler kalblerinden âmâl-i rahmeti kökünden silmiş ve şu kâinât-ı cidâl içinde nefislerin şe'âmet-i şuûna müstağrak görek âkibet-i hüsnâyi bir hayâl-i mahz diye tekzîbe azm etmiş bedbinlerdir. Ne tarafa baksalar kesif bir zulmet,

korkunç hâdisât-ı tabî'iyye kendilerini kamçılardır. Mebde' ölüm, müntehâ ölüm. O müdhiş ölüm, o sille-i adem ensesinden çarptıkça acısı beyinini didikler, Azrail'in kabzası içinde bütün mevcûdiyetinin eridiğini duyar. Aldığı her nefesde dokunacak kefenine bir mekik kazınacak kabrine bir kazma atıldığını his eder. Dağlarda, taşlarda, ağaçlarda, sularda, havada, semâda zemînde, zamanda, hayvânda, insanda, kârhânedede, meyhânedede, hâsili gamhâne-i âlemin her şeyinde bir meded arar, nihâyet o korunkı ölümden kurtuluş olmadığına ve onun da mâverâsi bir adem-i mutlak, bir hîcî-i muzlim bulunduğu kâni' olur. Nazarında, fîkrinde, kalbinde bu kanâ'at tekarrur etmiştir, mâmâm ki Rabbü'l-âlemîn'i bilmiyor, Rahmân ve Rahîm'i tanımıyor, onun için bütün âkibet bu şerr-i muhakkakdan ibâretdir. Garîbdir ki onlara göre hilkat-i ülâ bir zarûret, hilkat-i sâniye bir muhâldir. Artık bunlar hakkında inzâr ve adem-i inzâr müsâvîdir. Bütün kâbiliyet-i îşâdiye meslûbdür. Kalbler kapanmış, gözler dumanlara bürünmüş, kulaklara yırtılmaz perdeler çekilmiştir, öldükleri gün müebbed bir hûsrân içinde kalacaklarına inanmış ve bu hûsrân ve hicrânın ye's-i şedîdi bütün ömürlerini sarmıştır. Bu vechile bunlarda da luğavî bir îmân vardır. Fakat bu bir îmân-ı ma'kûsdur. İki adem arasında serseri, kopuk bir silsile-i buhrândır. Nûra dehil zulmete müteveccih bir îmândır. Hüsnâ-yı âhireti, gül-i hîcîye feda etmiş bir hûsrandır. Ömürlerinin hiçbir lahzası bu ye's-i ebedînin te'sîr-i ciğer-sûzundan yakasını kurtaramaz. Onlar bu ye's-i medîde, bu azâb-ı azîme çar nâçar daha öönünden katlanmaya karâr vermişlerdir. Onları bu büyük azâb kadar dağdâr edebilecek hiçbir ukûbet tasavvur olunamaz. Zirâ her elem, bir ölüm postacısı olduğundan dolayı acidır ve hiçbir zaman vâsita, gâye kuvvetinde değildir. Binâenaleyh kâfirlerin kendi haklarında verdikleri bu hîkm-i azâbı, hiçbir mahkeme ibtilâ, hiçbir âmil-i ta'zîb veremez. Bunun için onların bu âlemede yapacakları her iş, sürdürmek istedikleri her zevk şu'ûru izâleye hizmet eden bir müşkir kıymetindedir. Biraz müşkirât, biraz morfin veya kokain alarak bu azâb-ı azîmin, bu hûsrân-ı mehîbin te'sîr-i dil-sûzunu azıcık unutabilmek gibi bir şaşkınlık içinde imrâr-ı hayat ederler. Bu büyük ye'si bir an olsun unutabilmek için ömürlerini ne kadar mestâne geçirirlerse o nisbetde memnûn olurlar. Şu'ûrlarını gâib etmek en büyük lezzetleridir. Çünkü her şu'ûrda o azâb-ı azîm rûhlarının a'mâkından bir lerziş-i cangûdâz ile galeyâna gelir, vücûdlarının her kılı bir ra'se-i hicrân ile titrer ve inler. Öyle inler ki cellâdları hançerleri, zindânların zulmetleri üzerinde bu ye's ve hicrân-ı mü'eyyed kadr mü'essir olamaz. Onları bu derdin devâ nâ-pezîr olduğuna kâni' olduklarından gîrye ve figandan bile bir hisse-i teselli bulamazlar. Ondan kur-

tulmak için yine onun kucağına atılmakdan başka bir çare düşünemezler, enînleri gönüllerinde yanınca iztrâbı alevlendirmekden başka bir şeye yaramaz. Rahmân ve Rahîmi tanımadığından dolayı i'tikâdında rahmet yokdur ki muhîtinden bir şîme-i merhamet umsun. Yevm-i dîni, Mâlik-i yevm-i dîni inkâr ile meşbû' olan kalbinde ümîdbahş bir hiss-i mes'ûliyet [115] yokdur ki hiss-i vazîfeden ahz-ı feyz etsin. Cihâna hükmetsel, iklimleri kabza-i teshîrinde tutsa, dünyânnın bütün mâmâlekeinde keyfe mâ yeşâ' tasarrufa gücü yetse, nâkûs-ı ceberûtu en yüksek kulelerin burç-ı ihtişâmında istediği kadar ötse, bunların her lahma-i füsûnu, o ye's-i mübîni, o hicrân ateşini körüklemekden, o azâb-ı azîmi artırmakdan başka bir şey yapmaz. Bunlara karşı vazîfe, emr-i hak kendilerini o inandıkları ye's-i ebedîye, o hûsrân-ı mübîne terk etmek ve ancak şerlerinden tahaffuz aât eylemekdir.

⁴ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ(...)

**

Münâfiğler, mü'minlerle kâfirler arasındaki üçüncü sınıfı teşkil ederler. Bunlar ne mü'minler gibi müsbat ne kâfirler gibi menfi bir akideye mâlik degildirler. Kâfirlerin kalbi bir tabî'at-i mütehaccire, bunların kalbi frengili mâyi'dir. Akideleri reyb ü iştibâh, umdeleri hud'a ve ihtiyâldir. Nazarlarında ne bir nûr-ı sâfi, ne bir zulmet-i sâbite vardır. Her nûrda bir eser-i zulmet, her zulmetde bir eser-i nûr tahayyül ederler. Her mukaddes kelimelerin altında bir ma'nâ-yı mel'anet, her mel'anetde bir ma'nâ-yı kudsî ararlar, kâfirler ile kâfir, mü'minler ile mü'min gibi yaşar görünürler. Dînlerinde kelime-i îmân dolasırsınca gözlerinden ma'nâ-yı küfr fışkırır. Hiçbir zaman zâhir ve bâtinlarını tevhîd edemezler. Hakikate yalan karıştırmak, yalanı hakikat gibi göstermek en büyük hünerleridir. "İnsân olduğu gibi görünmelidir." Derler; hiçbir zaman göründükleri gibi olamazlar. Erkeklerde erkeklik, kadınlarla kadınla da'vâsiyla gelirler; fakat erkek zannettiklerine kadın, kadın zannettiklerine erkek metâ'i satmaya çalışırlar. Bütün mihver-i hareketleri piyasadır. îmân borsasında îmân, küfür borsasında küfür oyunu oynarlar. îmânın iyi, küfrün fenâ olduğunu sezmiş gibi bulunurlar. Lâkin îmânda temeyyüz bir veresi mu'âmelesi, bir hesâb-ı cârî defteri bulunduğundan ürkerek küfrün mezeye benzeyen peşin lokmalarını yutmak için bî-karâr olurlar. Nerede bir sükûn, nerede bir emâre-i huzûr görseler onu karıştırmak, tozundan dumanından bir hisse-i ganîmet almak için koşarlar. Öldürür, gömer, garîbi odur ki mersiyesini kimseye söy-

letmez, cenâzenin başına oturur, üvey ana gibi ağlar, yanında bir hıckîran olursa onu da yandan bir kızgın şîş gibi dağlar. Hayât hareketdir, diye her şeyi tahrîk eder. Fakat hareket-i muntazamayı atâlet ve hamâkat sayar. Dâimâ eğri ve dâimâ gizli çaprasık yollardan gitmeyi zekâ ve dirâyet addeder. Doğruluğu sâf-derûnluk diye tâhkîr, eğriliği ma'rifet diye tevkîr eyler. Bütün zevk ve endîşesi heyecanadır. Tehyîc etmek, şaşırtmak, şaşırttığını külâhin kapmak ehass-ı emelidir. Bütün reyb ve gümân, bütün hud'a-i heyecan bunun içindir, öteden beri ehl-i hayır çıkıp da: "Yâhu ne yapıyorsun? Ortalığa niçin böyle fesâd saçıyorsun" diyecek olursa vay efen-dim, diyen sen misin? Fesâdcı sensin!. Fitneci sensin! Şu sensin.. Bu sensin!. Bizim bütün rûhumuz, bütün mevcûdiyetimiz, bütün harekâtımız İslâh-ı âlem içindir, bu kokmuş hayat İslâhâtsız, reformasız nasıl gidilebilir miş? İşte siz şoylesiniz, siz böylesiniz, İslâh ve salâh istemeziniz... diye öyle bir feryâda başlar ki her tarafından samîmiyet kayníyor zannedersiniz.

İste Kur'ân-ı Azîmüssân (وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ) âyetiyle bunların bu manzara-i tehâlüklüklerini anlattıktan sonra akabinde (أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ) âyetiyle "Bilmiş olunuz ki herhale müfsideler onlardır. Lâkin şu'ûrları yokdur" irşâdiyla mü'minleri intibâha da'vet etmiştir. Çünkü onlar salâh ve fesâd mef-hûmunun hakikatinden gâfil olduları gibi kendi hareketlerinin mâhiyetinden de bî-haberdirler. Salâha fesâd, fesâda salâh derler. Her şey gibi onlar için salâh da reyb ve gümân içinde, fesâd da reyb ve gümân içindedir. Tam şu'ûr ise îkân ile müterefferik olur. O hâlde salâh ve fesâda, salâh ve fesâdin mi'yâr-ı müstakîmine îkânı olmayanlar, kendi hayatının bugünkü cereyân-ı müşev-veşinden ilerisini idrâk edemeyen dar kafâlı, mâyi' kalbli münâfiğler İslâh nâmîyla yaptıkları işlerin, kopardıkları yaygalaraların ifsâdât, kendilerinin müfsid olduğundan nasıl haberdâr olabilirler? Onlar her şeye mütünekkiren girmek ve yine mütenekkiren çıkmak isterler. Söz söylemekleri zaman lisanlarında, kalemlerde muhîtlere tanınmayan kelimât-ı münkirenin gayyâ-yı mübhemiyyetine siğınırlar. Herkesi tere yağından vaz geçirtmek için mütemâdiyen vejetalin yağı diye bağırırlar, ot yağı satıyoruz diyemezler. Caddede yolunu göre göre, bile bile yürüyenleri yolundan çıkarıp köşe başındaki karanlığı çekmek için lisânlarında mukâbili değil, muhîtlereinde mâ sadaki bile bulunmayan birtakım yabancı kelimelerin mechûl îmâlarına herkesi da'vet eder dururlar. Münevver geçinirken takındıkları ünvânlar dikkat ederseniz, henüz beynlerinde bile ma'nâsı bî'l-ittifâk ta'ayyün edememiş, ne idiği belirsiz mechûl, mübhêm, müslim, münker ve mütenekkir kelimelerin zill-i himâyesinde gezdiklerini

⁴ "(İnkâr edenler, küfre saplananlar) büyük bir cezâyî hak etmişlerdir." (Bakara Sûresi 2/7)

anlarsınız. Dans, derler herkesi da'vet ederler; varır bakarsınız, her milletden oğlanlar, kızlar, kadınlar, erkekler bir araya gelmişler, kol kola, kucak kucağa, göbek atarak ortada sarmaş dolaş çalkalıyorlar. Sahneyi aydınlatan lambaların ara sıra düğmeleri çevirerek ziyâları kesiliyor, meydân münâfîk kalbi gibi loş bir zill içinde dalganıyor. Bunu görür, dansın, dansörün ma'nâsını anlarsınız. Ha dersiniz: Şu eskiden duyduğumuz kıız başlığı [116] bu da bir beynelmileli imiş ve siz bunu kelimenin en hafif ve zarif ma'nâsıyla bir ta'rîfi olmak üzere söylersiniz. Lisânınızı daha fâhiş, şenî kelimelerden sakınarak o ecnebî dansı "Beynelmilel bir kızılbaşlıkmış" diye memleketin, muhîtin hiç olmazsa kulakdan bildiği bir vechile tefhîm ve îzâh ettiniz mi; kiyâmet kopar. "Vay muta'assib, vay câhil, vay mürteci", vay müfsid, sen bizim sönükmum gibi duran dansımızı âleme tanıdır, kelimenin üzerinden perde-i zulâmi kaldırıyor, bu biçimsiz şeyi herkese ap aşıkâr anlatıyorsun!.." diye feryâdlar başlar. Derhal hürriyet-i fikir, hürriyet-i vicdân, lâyıklık, liberalilik, muhâfazakârlık, demokratlik, aristokratlik, cezerîlik, asrîlik gibi ne kadar tuhaf kelimeler varsa ortaya döküllür. Hürriyet-i kelâm, hürriyet-i vicdân ve muhâfazakârlık kelimelerini az çok tanır gibi olur, sâhib çıkarsınız. O ne olduğu belirsiz kelimeleri bu tanır gibi olduğunuzu sîmâ-yı elfâzin delâletleri sâyesinde halkın anlayacağı bir ma'nâ ve mefhûm ile mü'minleri tenvîr ve işâda başlarsınız. Hürriyet-i kelâmin mantıksızlık ve hezeyân, hürriyet-i vicdânın vicdânsızlık ve dinsizlik demek olmadığını, terakkinin birinci şartı ilk sermâyenin muhâfaza ve temmîysi olduğunu anlatırsınız. Ferdler için tâbi'iyet-i ictimâ'iyyenin tâbi'iyet-i siyâsiyeden ehem ve akdem olduğunu, binâenaleyh İslâm tâbi'iyet-i ictimâ'iyyesine is-tinâd eden Türkluğun uhuvvet-i İslâmiyye'yi rencide etmesi mevcûdiyet-i siyâsiyeyinin izmihlâline bâ'is-i yegâne olacağını yana yakıla söylersiniz. Dînin gönüllerdeki hevâ ve heves değil, Hakk'a ve kânûn-ı Hakk'a itâ'at demek olduğunu, devletin her şeyden evvel itâ'ate ihtiyâcı bulduğunu, devleti hürriyet-i vicdân bahanesiyle dinsizlige sevk etmek devleti hakdan, ferdi Hakk'a itâ'atden teb'id ve tebrîd eylemek olduğunu hulûs-ı kalb ile îzâh edersiniz. Hakk'a îmân ve îkân ile sarilarak salâbet ve metânet ibrâz etmek, hayır ve salâhi, kemâl ve terakkîyi iltizâm eylemek iyi ve memdûh olduğunu, haksızlıkda isrâr, zulme sahâbet, hayâsılığı himâye, fesâd ve fitneyi iltizâm ta'assub ve şirret olacağını güzelce ifhâm eder; iyiliğe, hüsni mü'âşerete, salâh-ı ictimâ'iye da'vet eylersiniz.. İyiyi nerede bulunursa almak, kötüyü kendinde de olsa atmak vazîfedir dersiniz,⁵ (يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغُلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرُ الْحَقِّ) ⁶

⁵ "Ey geçmiş kitapları sahiplenenler, haksız yere dininizde aşırıya gitmeyin." (Mâide Sûresi 5/77)

hitâb-ı Kur'ânîsini tebliğ edersiniz. İlim ve fenme, sa'y u amele adl ü dâde teşvîk ve tergîb eyler, cehl ü fesâddan, bağı u isyândan, fuhuş ve fûcûrdan tâhzîr edersiniz.. Bu, sûretle halka aki karadan seçebilecek bir meş'ale-i hidâyet uzatmaya başlarsınız. Başladınız mı, derhâl muta'assib, mürteci', fesâdcı şütümuna ma'rûz kalırsınız. Çünkü kullanılan kelimelerin üzerinden karanlık kalkmaya, nûr-ı hakîkat görünmeye başlar. Onlar ise salâhi karanlık köşelerde, fesâdi da açık meydânında biten veya yetistirlen bir şey gibi telâkkî ederler. Siz anlaşmaya, tanışmaya, aradaki yabancılığı kaldırırmaya, ortadaki mübhemiyyeti izâleye ve ondan çıkan i'vicâci doğrultmaya çalışırsınız, onlar bu vuzûh önünde bâtinindaki işkili çengeli görülmüşinden kuşkulanan mazanna-i sû tavriyla hemen parlayan ışığı söndürmek için bin dereden su getirirler.. Dîn ve îmâni, nâmûs ve vicdânı budalalara yakışan bir şî'âr gibi gösterirler, (أَنَّمَنْ كَتَأْمَنَ السُّفَهَاءُ⁷) derler. Dîn ve nâmûsu, zâhire çıkışını ayıb, gönüllerde gizlenmeye, sînelerde haps olunmaya mahkûm bir hiss-i cinâyet gibi gösterirler.. Fuhuş ve sefâhetin, bağı u şenâ'atin her sokak başında heykelini görmekden memnûn olurlar. Evler, âileler yıkılır, nâmûs ve hayâ menba'lari körelir, hayrât ve hasenât kalkar, üzerindeki topraklara randevu evleri yapılmak için kabirler deşilir, büyük bir hey'et-i ictimâ'iyyenin her türlü revâbit-i uhuvveti sarsılır... Bunların hiç biri hürriyetin ma'nâ ve mefhûmundan bir hisse-i müdâfa'aya müstehak görülmez; diğer tarafdan bir kumarhane basılır, bir dans yeri kapatılır, bir fâhişenin arzû-yı fuhşuna sed çekilir, bir nâmûsun muhâfazasına i'tinâ olunur, bir edepsizlik yoluna bir zâbita dikilirse derhal hürriyet-i vicdânдан, hürriyet-i ferdîyeden bahisler açılır. Gûyâ ma'nâ-yı hürriyet bütün fezâilin düşmanı, bütün rezâilin hâmîsi imiş gibi türlü türlü tefsîrlar yapılır. Ne kadar mukaddes kelimeler varsa ziddinda kullanılır. Hürriyet pazarında esâret satılır. İlim kürsülerinde cehil boruları öter. Adalet yerine zulüm, itâ'at yerine isyân tervîc olunur. Refâhlar sefâletlere, ma'mûreler harâbelere mübeddel olur. Meydân-ı medeniyet bir vahşet-gâh hâlini alır. Köylerde şehîd yavrucukları Hımmetçikler, Ümmetçikler, bir lokma ekmeğin haftalarla hasretini çeker, sonra onun alının terinden çıķıp gelen paralarla hânende ve sâzende kızların tuvaletleri düşünülür... Sonra hep bunları alkışlayanlar İslâhçı, alkışlamayanlar fesâdcı diye teşîh edilir...

الا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ - الا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ⁷

⁶ "Akılsızların, budalaların iman ettiği gibi iman mı edeceğiz?" (Bakara Sûresi 2/13)

⁷ "Asıl bozguncu onlardır ama farkında degillerdir..... Asıl akılsız onlardır da bunu bilmeler." (Bakara Sûresi 2/12-13)

Mü'minlerin semerât-ı îmânına ganîmet gibi konarak iştirâk etmek veya kapmak isteyen gürûh-ı münâfikin kâfirlerin hûsrân-ı müebbedine de hissedâr olmakdan vaz geçmezler. Ölüm ve âhiret onlar için de bir ye's-i mü'ebbeddir. Lâkin kâfirlere tam ve külli bir ma'nâ-yı nefy ile çarpan o ıstırâb bunları reyb ve iştibâh içinde çalkalayarak iğneler. Bu iğneli beişigin ıstırâb-ı ye's-âverinden dolayıdır ki hiçbir noktada ârâm ve huzûr duyamazlar. Servet ve sâmân içinde yüzseler, her maksada nâil olsalar kalbleri yine bî-huzûr, vicdânları yine pür-füturdur. Kâfirler inkâr ve tekzîb akidelerineibrâz-ı sadâkat ederler iken bunlar onda da yalan söylemek şe'âmetinden tahlîs-i nefs edemezler. O ye's ve ıztırâb-ı rûhînin içlerinde çalkanan dikenlerini görüp çıkarmak için alelekser ateş yakmak isterler, vaktâ ki ateş yanar, etrafı aydınlatmaya başlar, o zaman da min tarafîllâh nûr-ı basar ve basiretleri söner, aklî ve şu'ûrları büsbütün münselîb olur. Bu kere de ziyâ var, görecek göz yokdur. Zulümât alabildiğine kaplamıştır. Gözler kör, kulaklar sağır, şu'ûrlar bir türlü kendine gelemez bir hâle gelir.

مَثُلُّهُمْ كَمَثُلِ الَّذِي اسْتَوْدَدَ نَارًا فَلَمَّا أَصَابَهُنَا مَا حَوْلَهُ دَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَرَكَّهُمْ
(فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبَصِّرُونَ . صُمُّ بُكُّمْ عُمُّ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ)
⁸

Her tarafdan barân-ı ıztırâb kaplamış, ortaîga zifîri karanlık çökmüştür. O sırada semâdan bârika-i hakikat çakmaya başlar. Onu sâ'ikalar ta'kîb eder, şimşekler çakışından o zulmet-âlûd gözler yerinden fırlar, o sinsi kulaklar o sâ'ikâlarda mevtin tarrâka-i dehşet fezâsını duyar, gözler yumulur, parmaklar kulaklara tikanır. Kîmildamak isterler, kîmildayamazlar. Durmak isterler, duramazlar. Nihâyet titreye titreye, inleye inleye can verirler. Reyb ve gümân içinde istihzâ ettikleri o âkibe kâfirlerle beraber kavuşurlar.

أَوْ كَصَبَ مِنَ السَّمَاءِ فِيهِ ظُلُمَاتٌ وَرَعْدٌ وَبَرْقٌ
(يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي أَذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِنَ حَذَرَ الْمُؤْتَ وَاللَّهُ مُحِيطٌ بِالْكَافِرِينَ)
⁹

**

Beşeriyeti ne kadar fikirlere, mesleklerle, mezheblere, meşreblere ayırsanız, ferdîyet ve ictimâiyeti ne kadar tetebbu' ve istikrâ etseniz insanları Allah'ın tasnîfi olan bu üç sınıfdan hârice çıkaramazsanız: Ya mü'min, ya kâfir, ya münâfik olmakdan hâli bulamazsınız. Gerçi

⁸ "Onların durumu, çevresini aydınlatmak için ateş yakan kimseye benzer ki, ateş tam çevresini aydınlatlığı sırasında Allah ışıklarını yok ediverir de onları karanlıklar içinde göremez bir halde bırakmıştır. Onların duyan kulakları Hakk'ı duymuyor. Konuşan dilleri Hakk'ı konuşmuyor. Gören gözleri hakikati görmüyor. Bu sebeple Hakk'a dönemiyorlar." (Bakara Sûresi 2/17-18)

⁹ "Yahut (onların durumu), karanlık bir gecede gök gürültüsü ve şimşeklerle gökten sajanak halinde boşalan yağmur(a tutulmuş kimselerin durumu gibidir. Yıldırımlardan gelecek ölüm korkusuyla parmaklarıyla kulaklarını tikarlar. Oysa Allah, kâfirleri çepçevre kuşatmıştır." (Bakara Sûresi 2/19)

دِر. لَاكِن رُوح-ı mü'min "Lâ ilâhe illallâh Muhammîdüñ Resûlüllâh" hüccet-i îmânını sînesine basarak huzûr-ı ilâhiye gider ve hasenât ile memlû olan defter-i a'mâli meleklerin dest-i tebcîlinde kendisini teşyî eylerken kâfirle münâfik hûsrân-ı ebedîlerine kavuşmak, i'tikâd ve gümânlarına göre o azâb-ı azîm ve elîmin hâzırıldığı hufre-i ebede atılmak için uçurumlara yuvarlanırlar, defter-i a'mâlli de arkalarından kendilerini recm etmek için yapraklarını savurarak yürürl. Artık begenen beğendiği yere gitsin. Yâ Rab! Sen bize îmân-ı kâmil ve amel-i sâlih ile hüsîn-i hâtime nasîb et.

رَبَّنَا أَتَنَا فِي الدُّنْيَا (حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقَنَا عَذَابَ النَّارِ)
¹¹

[117]

DÎN ve HAYÂT

Kurân-ı Kerîm'e göre, îmân birtakım hakâiki kabûlden ibâret değildir. îmân, amel ile kâmil olur. Doğru haretlerin, doğru esâslardan ayrılmayacağı hiç şüphe götürmez. A'mâl-i sâlihaya bir mevkî' vermeyerek yalnız i'tikâda ehemmiyet vermek Müslümanlığın değil, Hristiyanlığın nokta-i nazarıdır. Filhakika, kilisenin telkînâtına nazaran, insanların felâhini yalnız i'tikâd te'mîn eder. Halbuki Müslümanlığın nazarında amelden mahrûm bir îmân bir kıymeti hâiz değildir. Müslümanların evvel be- evvel takdîr etmeleri icâb eden nokta budur.

Bu noktaya söylece işaret ettiğden sonra diğer bir noktaya geçebiliriz. Dîn ve hayat yekdiğerinden ayrı, yekdiğeriyle alâkası olmayan iki şey telâkkî olunmaktadır. Filhakika hristiyanlar arasında dîn birkaç esâsa i'tikâd, Pazar günleri kiliseye devâm ve İsâ'nın işâsına iştirâk gibi birkaç âyini icrâdan ibâretdir. Binâenaleyh kilisenin dört duvari hâricinde insanların hayatı yevmiyesinde dînin hiçbir müdâhalesi yoktur. Hinduların ma'bedleri de aynı vaz'iyettedir. Hristiyanlık âlemi dînine çok merbût olduğu zamanlarda şuûn-ı dünyeviyede hiçbir terakkiye nâil olmamıştı. Kurûn-ı vüstâda Avrupa'da asabiyet-i dîniyye hükümrân iken bu noktanın medeniyet veya terakkîyat-ı dünyeviyye nâmına her şeyden mahrûm olduğunu gördük. Avrupa, Hristiyanlık'dan sıyrılp İslâm'ın terakkîyat-ı ictimâ'iyyeyi te'mîn eden yolunu iktibâs ettiği zamandır ki bu gün iş-gâl ettiği mevkî'i ihrâz etmiştir. Bugün Hristiyanlık âlemi dîn ile şuûn-ı dünyeviyye arasında bir had çizmiş ve her birini diğerinden ayırmıştır. Bu yeni telâkkîye göre muhtelif âyinler ancak kilise dâhilinde icrâ olunur ve bu sû-

¹⁰ "Ölümü herkes tadacaktır." (Âl-i İmrân Sûresi 3/185)

¹¹ "Yâ Rabbi, bize dünyada da, âhirette de iyilik, güzellik ver, bizi ateşin azâbindan koru!" (Bakara Sûresi 2/201)

retle halâs-ı rûhânî te'mîn edilmiş olur. Fakat maddî rehâyı te'mîn etmek için de ona muvâfîk birtakım vesâite mûrâca'at lâzımdır. Bunlarla dînin hiçbir münâsebeti yoktur. Dünyevî hedefleri tahakkuk ettirmek için istenilen vesâite mûrâca'at edilebilir ve hiçbir vechle evâmir-i dîniyyeye muhâlefet edilmiş olmaz. Çünkü dîn, kilisenin dört duvarını tecâvüz edemez. Bu esâsin tevlîd edeceğî haksızlıklarî izâhdan müstağnidir. Başkalarının hukukuna tecâvüz, tazyîk, zulüm, istibdâd ve bunun gibi bin bir fesâdin bundan tevellüd etmesi pek tabî'îdir. Binâenâleyh Avrupa'nın terakkisi dînin hayatı yevmiyyeden tefrîki gününden i'tibâren başlar. Kilise akâidi bütün fa'âliyet-i beseriyeyi ta'tîl ettiğinden başka türlü olamazdı. Kiliseye göre i'tikâd her şeydir. Amelin hiçbir ehemmiyeti yoktur. Hayâtın bu şekilde telâkkisi insanı fa'âliyete [118] ve cidâle sevk edemez. Halbuki terakkî bunlara bağlıdır. Bundan dolayıdır ki ancak dîn hayatıdan tatlık olunduğu zaman Avrupa'da terakkî devri başlamıştır.

Müslümanlık bambaşka bir esâs getirmiştir. Müslümanlık dînin hayatı yevmiyyeden tefrîki gibi fâhiş bir hatâyı izâle etmiş; hayatıda dîne en büyük mevkî'i vermiş, hayatı medeniyyeyi en yüksek şekliyle ihâta edecek derecede sâha-i dîni tevsî etmiştir. Hayât-ı yevmiyyenin bütün meşâgili dînin esâsâtını teşkil eder. Müslümanlık nazarında, yevmî hayatı ameliyyeden ayrı bir dîn olamaz. Hedef, müslümanların hayatı dünyeviyyeyi istihkâr etmemelerini te'mîn ile onları mübâreze-i hayatıdan alikoymamakdır. Hayât-ı yevmiyyenin bütün teferru'âtına dînî bir renk vermekle, makâsımızı tahakkuk ettirmek için gayr-i meşrû' vesâile el sürmemek ciheti te'mîn olunmuştur. Bu sûretle de bir tarafdan müslümanlar fakr u sefâlete düşmekden sıyânet eyledikleri gibi, diğer tarafdan makâsîd-i dünyeviyyelerini ta'kîb ediyorken hudûd-ı dîniyyeyi tecâvüz etmemeleri, başkalarının hukukunu çiğnememeleri te'mîn olunmuştur. Ne kadar şâyân-ı te'essüfdür ki bugün bizde dîni hayatı yevmiyyeden ayrı bir şey gibi telâkkîye başladık. Müslümanlık, bize hayatı dünyeviyyeyi istihkâr etmemek ve mübâreze-i hayatıdan alikoymamak istediği halde müslümanlar hayatı dünyeviyyeyi kâle almamaya başladılar. Fakat dîn hakkında beslenilen yeni telâkkî, ya'nî dînin hayatı ameliyyeden tefrîki, filhakika dîni körlemekden başka bir şey değildir. Dînin dünyâya muhâlif olduğunu söylemekle dünyâ zâyi' olduğu gibi dîn de elde edilemez. Çünkü dîn, ancak birtakım âyinleri tekârdan ibâret kalıyor.

Böyle yapacak olduktan sonra keşke müslümanlar dünyaya rağbeti tercîh etseydi ve hiç olmazsa dünyalarını kazansayırlar!... Hayât-ı dünyeviyyeyi süflî görmekle ve ondan tecerrûd etmekle hem dünyâ, hem dîn zâyi' olu-

yor. Halbuki Müslümanlık bize dîn ile dünyânın bir olduğunu öğretmek için gönderildi. Lâkin biz başkalarını körü körüne taklîd ettiğimizden onların hatâlarını tekrâr ettik. Müslümanlık ise, bize bu dâr-ı dünyânın dâr-ı Uhrâ için bir mezra'a olduğunu teblîğ ediyor.

Yalnız i'tikâd bir şey te'mîn etmiş olsa aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz, kerîmesi Fâtîmetüzzehrâ'ya bile, amelin lüzûmunu takrîr etmezdi. Sonra acaba aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz'in îmânından daha sağlam bir îmânı olduğunu kim iddi'â edebilir? Halbuki Peygamberimiz gece gündüz çalışırdı. Bir maksadı tahakkuk ettirmek için hiçbir sa'yeden geri kalmazdı. Acaba onun ihrâz-ı muvaffakiyet etmesi için yalnız îmânı kifâyet etmez miydi? Peygamberimiz'in hayatı bizim için en mükemmel nûmûne-i iktidâdır. Onun hayatı en ulvî timsâl-i muvaffakiyetdir. Peygamberimiz'in izini bir lahma ta'kîb edelim, hayatımları nasıl geçirdiklerini düşünelim. Peygamberimiz, mahbûb-ı Hudâ idi. Cenâb-ı Hakk'a îmânı là yetezelzeldi. İrâde-i ilâhiyyeye mutû'udi. Bütün düşmanları mağlûb edeceği kendisine esâsen tebşîr olunmuştu. Ona bu müjdeyi kim vermiş? Bütün kâinâtı yedi kudretinde tutan, zât-ı ecel ve a'lâ!.. İslâm'ı imhâya ta-saddî eden küffârin hâksâr olacakları Peygamberimiz'e ihbâr olunmuş, dîn-i İslâm'ın intîşâr edeceği ve birgün bütün dünyaya bile yayılacağı teblîğ edilmiş, elhâsil Cenâb-ı Hak ona her lutf u inâyeti bahş edeceğini va'd eylemişti. O halde Resûl-i kibriyânın kendini yormasına ne lüzûmvardı?!.. Düşmanları mağlûb olacak değil miydi?.. Her muvaffakiyet ona va'd olunmamış mıydı?.. Artık onun bu va'd-i ilâhiyi hatırlayıp onun tahakkukunu beklemesi lâzım gelmez miydi? Halbuki Peygamberimiz ne yaptı? Mücahede etti. Çalıştı, çalıştı. Harb etti, yaralandı, taşlandı. Fakat hiç yılmadı, hiç nevmîd olmadı. Onun bu hatt-ı hareketi bize muvaffakiyetin nasıl ihrâz edileceğini gösterir. Biz çalışarak tevfîk-i ilâhiye lâyik olduğumuzu isbât etmeliyiz. Cenâb-ı Hakk'ın va'd-i tevfîki, bizim sa'y ve fa'âliyetimizi takviye ve te'yîd etmeli, bizim himmetimizi yükseltmelidir. Cenâb-ı Hak Hazret-i Mûsâ'ya, Arz-ı Mukaddes'in fethini va'd etmişti. Hazret-i Mûsâ va'dın tahakkukunu görmemiş, Arz-ı Mukaddesi feth etmemiştir. Bunun sebebi arkadaşlarının, bugünkü müslümanlar gibi çalışmadan istinkâf etmeleri, kendi lerini yormak istememeleridir. Hazret-i Mûsâ bunlara "Haydi!" dediği zaman, "hayır biz burada oturacağız. Sen git de Allah'ınlâ beraber orasını fethet" demişlerdi. Benî Isrâîl kendi uhdelerine terettüb eden sa'yı ihmâl etmişler, Cenâb-ı Hak da va'd-i muvaffakiyetini onlardan esirgemisti. Kırk sene sonra Yuşa'ın kumandası altında fa'âl ve gayûr bir nesil vücûd bularak hareket ettiği zaman Arz-ı Mukaddes'i fethe muvaffak olmuştu. Şayed

ilk müslümanlar da Benî İsrâîl'in Hazret-i Mûsâ'ya karşı ihtiyâr ettiler hattı hareketi Peygamberimiz'e karşı ihtiyâr etmiş olsalardı muvaffakiyetleriyle dünyânın gözlerini kamaştırmazlardı. Halbuki ilk müslümanlar, Hazret-i Mûsâ'nın etbâ'ı gibi hareket etmedikleri gibi bugünkü müslümanlar gibi de hareket etmediler. Peygamberimiz onları dîni müdâfa'a ya da'vet etti mi hepsi derhal icâbet ederler ve "Biz Hazret-i Mûsâ'nın etbâ'ı gibi tehlikeden korkarak haydi Allah'ınla beraber muhârebe meydânına git, demeyiz, seninle birlikde ilerler ve kâminizin son dammasını îsâr edinceye kadar harb ederiz." Derler ve sözlerini tutarlardı. Uhud muhârebesinde, Peygamberimiz'e karşı vukû' bulan tecâvüzleri püskürmek için etrâfında mücâhidinden bir duvar örülümüştü. Bu manzara, hiç görülmeyen bir manzara-i şehâmet ve merbûtiyetdi.

Cenâb-ı Hak'ın bu hâdisâtı niçin yâd ettiğini acaba hiç düşündünüz mü? Hak Te'âlâ'nın bize eski zamanlara âid kasasla bizi eğlendirmek mi istedîğini zannediyorsunuz?.. Hayır, Hazret-i Musâ'nın etbâ'ı ile Hazret-i Muhammed'in etbâ'ı tarafından ihtiyâr olunan hattı hareketleri bize gösterilmekle nazar-ı dikkatimiz pek hayatı derslere celb olunmaktadır. Bunların ikisi de Cenâb-ı Hak tarafından gönderilen birer Peygamber idi. Her ikisine de düşmanları üzerinde ihrâz-ı muvaffakiyet va'd olunmuştu. Her ikisi de fa'âl adamlardı. Fakat birisi va'd-i ilâhînin tahakkukunu görmüş, diğerinin de bu tahakkukun te'hîrine şâhid olmuþtu. Sebeb ne idi?.. Hiç şüphesiz birinin muvaffakiyetinden etbâ'ı mes'ûl olduğu gibi, diğerinin de adem-i muvaffakiyetinden yine etbâ'ı mes'ûldü. Hazret-i Muhammed'in etbâ'ı fa'âl, fakat Hazret-i Mûsâ'nın etbâ'ı âtil idiler, bu yüzden muhtelif netîceler hâsil olmuþtu.

Hiç unutmamalıyız ki atâlet cansızlığın bir ism-i dijeleridir. Bütün hayır ve bereket hareketdedir. Benim kânâ'atime göre Yecûc ve Mecûc Harb-i Umûmî'den mu-kaddem ma'rûf iki şeklär-i mutlakiyetdir. Yecûc ve Mecûc ve Deccal dünyevî hükümetlerin bazı sıfatlarıdır ki bunları hüküमât-ı mevcûdenin her birinde az çok müşâhede ederiz. Daha açık söyleyelim, Deccâllik diplomasisinin nâm-ı dijeleridir. Fakat Deccallikle akvâmi idâre etmek zamâni geçmiştir. Müstakbel hükümetler herhalde esâsât-ı İslâmiyye'ye ibtinâ edecektr.

Bugün bile garb âlemi gayr-i şu'ûrî olarak ahlâkî, ictimâî, idârî nizâmâtını te'âlîm-i İslâmiyye'ye tevfîk etmektedir. Madde-perestlik Harb-i Umûmî ile mühlik bir darbeye dûçâr olmuş ve garb âlemi ihtirâsâtın âkibetini anlamaya başlamıştır. Bundan dolayı Rûhiye Mezhebi Garbliların dimâğını sarsmaktadır. Fakat asıl bu fırsatdan müslümanlar istifâde etmelidir. Çünkü kılıçın devri-

hâkimiyeti geçmiştir. Madde-perestlik, çarlık, mutlakiyet, mahkûm oldukları âkibete dûçâr oldular. Yecûc ve Mecûc birbirini yıktılar. Bu fırsatdan istifâde ederek en-vâr-ı İslâmiyye ile cihâni tenvîre çalışalım!

Hoca Kemâleddin

İngilizce'den Mütercimi: Ömer Rıza

YENİ HUKÜK-ı ÂILE

Lâyihası Hakkında Mütâle'a

6

46. Madde: "Şâhid bulundurulmaksızın akd olunan nikâh fâsiddir."

Bu madde, ahkâm-ı şer'iyyemize muvâfîkdir. Şu kadar var ki fâsid olduğu kabûl edilen işbu şâhidsiz nikâh hakkında âtiyen göreceğimiz 57. madde mücebince itti-hâz edilen hüküm, esâsât-ı fikhiyyemize muhâlif bulunmaktadır.

[119] 47. Madde: "Yirmi yedinci madde mücebince, hâkimin veya nâibin veya vazifedâr me'mûrun huzûrunda olma-yarak akd edilen nikâh bâtildir."

Bu madde ahkâm-ı şer'iyyemizle kâbil-i te'lîf değildir. Esbâb-ı mûcibe lâyihasında hâkimin veya nâibin veya devletçe bu kabil akidlerin tescîline vazifedâr edilen me'mûrun huzûru nikâhin şerâit-i in'ikâdından adde-diliyor da bunlardan birinin huzûrunda olmayarak akd edilen nikâhların butlânına hüküm olunuyor. Halbuki ahkâm-ı şer'iyyemize nazaran nikâhin şerâit-i in'ikâdî âkideynin ehliyetinden, şuhûdun huzûrundan, zevcîn şer'an mu'ayyen olan mevâni'den hâlî olmalarından, icâb ve kabûl ile meclis-i nikâhin ittihâdından ibâretdir, yoksa hâkimin veya sâir bir me'mûrun huzûru nikâhin şerâit-i in'ikâdından değildir.

Lâyihadâ emvâl-i gayr-i menkûleye âid alım satımlar nazara alınıyor, me'mûr-ı mahsûs huzûrunda icrâ edilmeyen akd-i bey'in nazar-ı kânûnda bir hüküm ve kıymeti olmadığı beyân olunuyor, menfa'at-i âmme mü-lâhazası mala ta'allük eden bu akidlerde böyle sıkı bir kâ'ide ve mü'eyyede vaz'ına sâik olduğu dermiyân edi-liyor da aynı mülâhazaya binâen hâkimin veya nâibin, yahut bir me'mûr-ı mahsûsun huzûrunda olmayarak akd edilen nikâhların da keen lem yekün addedilmesi lûzûmu evleviyetle istintâc ediliyor. Fakat biraz daha ta'mîk-i nazar edilirse görülür ki akd-i nikâh ile emvâl-i gayr-i menkûlenin alım satımı arasında bir münâsebet aramak, bir mukâyese yapmak aslâ doğru olamaz.

Evvelâ: Emvâl-i gayr-i menkûleye âid akd-i bey'in me'mûr-ı mahsûs huzûrunda lûzûm-ı icrâsi bu emvâle

müte'allik kuyûdâti tanzîm, ferâğ harçının istîfâsını te'mîn, tahakkuk etmiş ve edecek vergilerin, kimlerden istîfâ edileceğini ta'yîn ve tesbit gibi bazı idârî mesâlihe müsteniddir. Yoksa hâricde vuku' bulacak böyle bir akd-i bey'in sihhat-ı şer'iyyesi kâbil-i inkâr değildir.

Sâniyen: Emval-i gayr-i menküleden bir çoğunun raka-besi hükümete veya evkâfa âid bulunduğuundan bunların hîn-i ferâğında bir me'mûr-ı mahsûsun huzûru esâsât-ı hukukiyyemizden mütevellid bir zarûrete mübtenîdir, sonra bu zarûret; mücerred ittirâdî, intizâm-ı mu'âmeleyi te'mîn için sâir emvâl-i gayr-i menküleye de idareten teşmîl edilmiştir. Halbuki nikâhda bir bey' ve şirâ mes'elesi mevzû' bahs olamayacağı gibi böyle bir zarûret-i esâsiyye de mevcûd değildir.

Sâlisen: Emval-i gayr-i menküleye âid olup me'mûr-ı mahsûs huzûrunda icrâ edilmemiş olan bir akdin, keen lem yekün addedilmesi yüzünden nihâyet âkıdînden biri veya her ikisi bir dereceye kadar madden mütezar-rır [120] olabilir, fakat bu yüzden dînî, ictimâ'î, ahlâkî, büyük bir mahzûr tevellüd etmez. Akd-i nikâh ise böyle midir? Farz ediniz ki bir nikâh; resmî bir me'mûr huzûrunda olmaksızın akd edilmiş (buyle bir nikâhin adem-i vukû'unu te'mîne imkân yoktur ya) bu sâyede bir âile te'essüs etmiş, birkaç çocuk dünyaya gelmiş, aradan nice seneler gelip geçmiş. Şimdi herhangi bir alâkadâr tarafından -mücerred bir me'mûr-ı resmî huzûrunda akd edilmediği bahânesiyle- bu nikâhin butlânı iddi'â oluyor, bu maddeye istinaden böyle bir hüküm istihsâl edilerek, sâlhorde bir âilenin mahv u perişân olmasına sebebiyet veriliyor. Artık bunun tevlîd edeceği mehâzîr-i mühimmeyi mülâhaza buyurunuz!.

Şüphe yok ki ahkâm-ı dîniyyesine, mukaddesatına merbût olan millet-i İslâmiyye bu nikâhin sihhat-ı şer'iyyesine kâni'dir, böyle olduğu halde mücerred filan zâtın huzûrunda akd edilmediği için bu nikâhin butlânına hüküm verilmesini, zevceynin araları tefrîk edilerek zevcenin başka bir erkekle izdivâcına müsâ'ade edilebilmesini acaba efkâr-ı İslâmiyye nasıl bir his ile telâkkî eder?.

Evet.. Akd edilen nikâhlar tescile tâbi' tutulabilir, bunun menfa'ati kâbil-i inkâr değildir. Nikâhların bir me'mûr-ı resmî huzûrunda akd edilmesinde de bir menfa'at-i ictimâ'îye bulunabilir, binâenaleyh bu ciheti te'mîn için idârî bir mâhiyetde bir madde-i kânûniye tanzîmine ve bir mü'eyyide-i cezâiyeye vaz'ına belki lüzûm vardır. Fakat vaz' edilecek mü'eyyide hiçbir vakit bir akd-i meşrû'un butlânını intâc edecek derecede ağır olamaz.

Elhâsil lâyihada bazı nikâhların bâtil, bazlarının fâsid addedilmesi bir esâs-ı şer'iye ibtinâ etmemektedir.

Ahkâm-ı fîkhîyyemize nazaran nikâh husûsunda bâtil ile fâsid beynde esâsen o kadar mühim bir fark yok-

tur. Nikâh şer'i şerîf nazârında müstesnâ bir mâhiyeti hâizdir. Nikâh min cihetin ibâdetden ma'dûddur, Çünkü nikâh, sünen-i nebeviyyedendir, nâfile ibâdetden edfâldir, tezhîb-i ahlâka, tezkiye-i zâta hâdimdir, âlem-i beşeriyyetin bir intizâm ve nezâhet dâiresinde vakt-i mukad-dere kadar devâmina vesîledir.

Aslen ve vasfen gayr-i meşrû' olan akidlerin bâtil, yalnız vasfen gayr-i meşrû' olan akidlerin fâsid olması kâ'idesi bey' ve şirâ gibi mu'âmelâtda cârîdir, nikâhda cârî değildir. Ma'ahazâ mâdem ki esbâb-ı mûcibe lâyihasında bir esâs-ı şer'iye müstenid olan bu taksîm nazara alınıyor, artık bu esâsa sâdîk kalmak icâb ederdi. Halbuki öyle olmamış, keyfe mâ yeşâ' hareket edilerek istenilen nikâhlar bâtil, istenilen nikâhlar fâsid addedilmiş ve bu nikâhlar birtakım indî ahkâma tâbi' tutulmuştur.

Bilmeyiz ki böyle keyfî ictihâdât ile, teşehhiyat ile bir akdin mâhiyet-i şer'iyyesini tebdîle nasıl cesaret oluna-bılır?

48. Madde: "Tarafe ynden birinin veya usûl ve fürû'unun hayatı ve nâmûsuna karşı îkâ'î muhakkak ve nefsince gayr-i kâbil-i tevakkî ve telâfî tehdîd te'sîriyle akd edilen nikâh fâ-siddir."

Bu madde şayan-ı tedkîk bir mes'eleyi ihtiyâ ediyor. Ma'lûm olduğu üzere ikrâh ile vukû' bulan bir akd-i nikâhin sahîh olup olmaması husûsunda beyne'l-müctehedîn ih-tilâf vardır. Bu nikâh, eimme-i Hanefîyye hazerâtına gö-re sahîhdir, İmâm Şâfiî hazretlerine göre değildir.

Mecelle'de beyân olunduğu vechile "Îkrâh: Bir kim-seyi ihâfe ile rizâsi olmaksızın bir işi işlemek üzere bi-gayr-i hakkin icbâr" etmekden ibâret olup mûlcî ve gayr-i mûlcî nâmîyla iki kîsma ayrılır.

Eimme-i Hanefîyye hazerâtına göre ikrâh-ı mûlcî; mükrehin ihtiyârını bil-külliye ibtâl ve izâle etmez, belki mükrehin rizâsını i'dâm, ihtiyârını ifsâd eder, mükreh, kasd ve irâdesinde müstakil kalmaz, mükrehün aleyhi bi'l-ıztirâr yapmış olur. Îkrâh-ı gayr-i mûlcî ise mükrehin ihtiyârını ne ibtâl, ne de ifsâd eder, mükreh kasd ve irâdesinde müstakil bulunur, mükrehün aleyhi îkâ' için kat'î bir ıztirâr tahtında bulunmuş olmaz. Binâenaleyh her iki sûretde de mükrehden sâdir olan tasarrufât, mu-teberdir. Şu kadar var ki bu tasarrufâtın bir kîsmî kâbil-i fesh olduğu halde diğer bir kîsmî kâbiliyet-i feshiyeyi hâiz değildir. İşte nikâh da bu ikinci kîsîmdandır. Hâsılı ikrâh ile medâr-ı ehliyet olan zimmet, akıl ve bülûğ, zâil olmuyor. Îkrâh; asıl ihtiyâri izâle etmemiyor, mükreh yaptığı şeyi yine kendi irâdesiyle yapıyor, mükrehün aleyhi yapmakla ehven-i şerrini ihtiyâr etmiş oluyor.

Lakin İmam Şâfiî hazretlerine göre nikâh ve talâk gibi tasarrufâtın mu'teber olması ihtiyâra mübtenîdir,

ihtiyâr ise ikrâh ile ictimâ' edemez. İkrâh, şer'-i enver nazarında bir özür teşkil ettiği cihetle mükrehden sâdir olan kavlin hükümnü ibtâl eder, bir kavlin sihhati ise kasd ve ihtiyârin vücûduna menûtdur.

Mükreh, bir iş yapıyor, bir icâb veya kabûlde bulunuyor, acaba mükreh bununla mâfi'z-zamîrini, maksûd-ı kalbisini beyân etmiş oluyor mu?. Acaba icâb ve kabûl, buna delâlet etmez mi?. Hayır... İkrâh bu delâlete münnâfîdir; ikrâh, delâlet ediyor ki mükreh o sözü icâb veya kabûlü mücerred def'-i şer maksadıyla söylemiştir, halbuki bir sözün sihhati kâilinin mâfi'z-zamîrine tercümân olması i'tibâriyedir.

Şunu da ilâve edelim ki ahkâm-ı fikhiyyemize nazaran ikrâhin tahakkuku, mu'teber olması için dört şart vardır. Evvelâ: Mücbir, tehdîdini ikâ'a muktedir olmalıdır. Sâniyen: Mükreh, mükrehün bîhin vukû'undan korkmalıdır, ya'nî mükrehün aleyhi yapmadığı takdirde mücbirin tehdîdini ikâ' edeceğine kanâ'at-i kâmilesi veya zann-ı gâlibi bulunmalıdır. Sâlisen: Mükreh mükrehün aleyhi mücbirin, ya-hut adamının huzûrunda işlemiş olmalıdır. Râbi'an: İkrâh def' ve mukâvemet edilemeyecek derecede şedîd olmalıdır. İşte mes'ûliyet-i hukukiye ve cezâiyeyi ta'dîl veya izâle edebilen ikrâh, bu mâhiyetde olan icbârdır.

Şimdi maddeyi nazara alalım, acaba maddede tasvîr edilen ikrâh bu mâhiyette midir? Şüphe yok ki değildir. Binâenaleyh bu maddenin mezheb-i Şâfi'iye tevâfuku iddi'â edilemez. Bu maddede tasvîr edilen ikrâh, Avrupa hukukunun "cebr-i ma'nevî" dedikleri ikrâh kabîlindendir.

Garb erbâb-ı hukuku cebr ve ikrâhi iki kısma ayıryorlar. Cebr-i maddî, cebr-i ma'nevî.

Cebr-i maddî: "Def' ve mukâvemeti gayr-i kâbil maddî bir kuvvetin te'sîr ve tazyîkiyle husûle gelen cebrdir." Ki bu hâlde mükreh âdetâ mücbirin bir âlet-i müteharrikesi mesâbesinde bulunmuş olur.

Cebr-i ma'nevî: "Tehdîd ve ihâfe ile bir şahsin ihtiyâr ve salâhiyet-i harekâtını men' ve izâle eden cebrdir." Ki mükrehin kuvâ-yı akliye ve sâiresi üzerinde ma'nevî bir te'sîr husûle getirir.

Almanya Cezâ kânûnu'nun 52. maddesinde bu iki kısım cebr, nazara alınarak: "Bir fi'lîn fâ'ilî mukâvemet mümkün olmayan bir kuvvetin veyahut kendisinin veya mensûbîninin şahsını ve hayatı tehlike-i hâzıraya sevk eden bir tehdîdin te'sîriyle mükreh bulunduğu takdirde ikâ' eylediği fi'il, müstehikk-ı cezâ olmaz" denilmiştir.

Velhâsil ikrâh-ı mu'teber ile akd edilmiş olan bir nikâhin fesâdını kabûl etmek bir nokta-i nazardan savâb görülmemeyle beraber diğer bir nokta-i nazardan savâb görülebilir. Bâ-husûs zamânımızda emsâline kesretle tesâdüf olunan birtakım ahlâk-ı fazîha erbâbinin böyle

bir ikraha cür'^etyâb olmamalarını te'mîn maksadıyla fesâd cihetini tercih edenler bulunabilir. Fakat bu lâ-yihada kabûl edilen şerâit ve merâsim dâhilinde akd edilecek bir nikâhin bilâhare "Şöyleden böyle bir tehdîd te'sîriyle akd edilmiş idi" diye fesâdını iddi'âya cevâz vermek biraz garîb görünmüyor mu?.

Keyfiyet günlerce i'lân olunuyor, hâkimin müsâ'adesi istihsâl ediliyor, akid bir me'mûr-ı resmî huzûrunda yapılıyor. Sonra da biri kiyâm ederek nikâhin şöyle bir cebr ve tehdîd ile akd edilmiş olduğunu bi'l-iddî'â zevceynin beynini tefrîke çalışıyor. Artık yapılmış olan bu kadar eşkâl ve merâsim-i kânûniyenin ne kıymeti kalır?.

[121] Evet... Avrupa kânûnlarında böyle bir iddi'âya mesâğ var imiş!.

49. Madde: "Bir müslümanın gayr-i müslimle izdivâci bâtildir."

Bu madde, ahkâm-ı münîfe-i şer'iyyemize muvâfîkdir. Böyle bir izdivâcın butlânı âyât-ı Kur'âniyye ile, ehâdîs-i nebeviyye ile, icmâ'-ı ümmet ile sâbitdir. Nitekim Kur'ân-ı hikmet-beyânda ¹² (وَلَا تُنْكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتّىٰ يُؤْمِنُوا) buyurulduğu gibi Câbir b. Abdullah hazretlerinin rivâyet ettiği bir hadîs-i nebevi'de: ¹³ (نَزَّوْج نِسَاءَ أَهْلِ الْكِتَابِ وَلَا يَتَزَوَّجُنَّ نِسَائِنَا) buyurulmuştur.

Hâsılı bir müslimenin bir gayr-i müslim ile izdivâci, dînî, ahlâkî, ictimâ'î, hattâ siyâsî birçok nukât nazarından muvâfîk-ı hikmet ve maslahat olmadığı içindir ki bu izdivâc, şer'at-ı âliye-i İslâmiyye'de kat'iyyen men' ve tahrîm buyurulmuştur.

50. Madde: "Nikâhin butlân ve fesâdi hakkında iddi'â-yı mücerred, kâfi değildir. Bu bâbda huzûr-ı hâkimde da'vâ ikâmesiyle hüküm istihsâli läzimdir."

Bu madde muhtâc-ı izâhdır. Ahkâm-ı şer'iyyemize nazaran zevceynden her ikisi birlikde nikâhin butlân veya fesâdını iddi'â eder, meselâ aralarında hürmet-irazâ' bulunduguunu i'tirâf eyler iseler kavlen mütâreke yapmaları, yekdiğerinden iftirâk eylemeleri icâb eder, artık idâme-i zevciyetde bulunmaları câiz olamaz. Şu kadar var ki nikâh-ı vâki'in butlân veya fesâdına sebebiyet veren keyfiyet, kâbil-i zevâl ise bunun zevâlini müte'âkib yeni bir akd ile i'âde-i zevciyetde bulunabilirler.

Fakat zevceynden biri nikâhin butlân veya fesâdını iddi'â, diğeri inkâr ettiği takdirde nazar olunur. Eğer müdde'i, zevc ise yine bizzât iftirâk etmeleri icâb eder.

¹² "îman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan erkeklerle, kadınlarınızı evlendirmeyin." (Bakara Sûresi 2/221)

¹³ "Müsâluman hanımlar kâfirlerle helâl değillerdir. Kâfirler de müslüman hanımlara helâl olmazlar. (Mümtehine Sûresi 60/10)

¹⁴ "Biz Ehl-i Kitâb'ın kadınlarıyla evlenebiliriz, onlar bizim kadınlarımıza evlenemezler."

Hükümlü hâkimde ihtiyâc görülmez. Şu kadar var ki zevc bu iddi'âsını huzûr-ı hâkimde isbât etmedikçe zevcenin râbita-i zevciyetden münbe'is bir kısım hukukunu, meselâ: Nafaka-i iddetiyle mehr-i müsemmâsını iskât etmiş olamaz. Eğer müdde'i, zevce ise iddi'âsını huzûr-ı hâkimde isbâta muhtâcdır. Zirâ zevce, emr-i talâka mâlik olmadığından onun iddi'âsı bi'l-beyyine sâbit olmadıkça râbita-i zevciyyeti kat' edemez.

Zevcîninkin inkârina rağmen sâir eşhâs tarafından vukû' bulacak butlân ve fesâd iddi'âsı hakkında da hükm böyledir. Bu eşhâsin iddi'â-yı mücerredî zevcîninkin beynini tefrik için kâfi değildir.

Görülüyorki -hâricde vukû' bulacak talâk ve iftirâk hâdiselerini kabûl etmemek maksadına müstenid olan işbu ellinci madde, itlâkîna nazaran ahkâm-ı şer'iyyemize tevâfuk etmiyor. Bunun intâc edeceği mahzûr-ı şer'i ise pek mühimdir. Bunu bir misâl ile îzâh edelim, farz [122] ediniz ki zevcîyendenden her ikisi de beynlerinde hürmet-i razâ' veya musâheret bulunduğu iddi'â ediyorlar, mâni'-i izdivâc olan böyle bir sebebin vukû'una ba'de'n-nikâh muttali' olmuş oldukları için artık gayr-i meşrû' olan bir zevciyyetin idâmesinden hâsil olacak bir ma'siyet-i azîmeden kendilerini tahlise dînen, vicdânen mecbûriyet görüyorlar. Fakat bu sebebi isbât için elle-rinde beyyineleri yok, şimdibunların vaz'iyetleri ne olacak? Bu maddeye nazaran bunların yekdiğerinden iftirâk edebilmeleri için kavl-i mücerredîleri kâfi değil, herhalde nikâhin sebeb-i butlânını isbâta lüzüm var.

Demek ki bu diyânet-perver adamlar, akd etmiş oldukları nikâhin butlânına kâni' oldukları halde idâme-i zevciyyete mecbûr olacaklar, öyle mi?.

Hayır hayır... Terbiye-i dîniyeye mâlik, ahkâm-ı şer'iyyeye vâkif bulunan müslümanlar böyle bir zevciyetin devamına kâbil değil, râzi olamazlar, böyle bir madde-nin mevcûdiyetine rağmen -tecdîd-i nikâh kâbil olmayan husûsâtâda- iftirâk cihetini pek güzel témîn edebilirler. Şu kadar var ki işin cihet-i şer'iyyesine pek o kadar muttali' bulunmayan bir kısım müslümanlar maddenin müsâ'adesine binâen hâl-i zevciyyeti idâme edebileceklerdir. Bunun mes'ûliyet-i ma'neviyyesi ise şüphe yok ki en ziyâde, buna sebebiyet verenlere müteveccih olacak.

51. Madde: “İşbu kânûnun otuz sekizinci ve kirk ikinci ve kirk üçüncü ve kirk dördüncü ve kirk beşinci ve kirk yedinci ve kirk dokuzuncu maddeleri mûcebince, bâtil i'tibâr olunan akidlerde butlân da'vâsi, âkidler ve alâkadârlar tarafından ikâme olunur.”

52. Madde: “İşbu kânûnun otuz dokuzuncu ve kirk birinci ve kirk altıncı maddeleri mûcebince fâsid i'tibâr olunan akid-

lerde fesâd da'vâsi, âkidler ve alâkadârlar tarafından ikâme olunur.”

53. Madde: “İşbu kânûnun otuz sekiz ve otuz dokuzuncu ve kirkinci ve kirk birinci ve kirk ikinci ve kirk üçüncü ve kirk dördüncü ve kirk beşinci ve kirk altıncı ve kirk yedinci ve kirk dokuzuncu maddelerinde bâtil veya fâsid i'tibâr olunan akidlerde butlân veya fesâd da'vâları, müdde'i-i umûmîler tarafından dahi re'sen ikâme ve ta'kib olunabilir.”

Bu üç madde ile ahkâm-ı şer'iyyemiz arasında uzun uzadıya bir mukâyese yapmaya hâcet görmüyoruz. Ancak şunu arz edelim ki bu maddelerde beyân olunan akidlerden bir kısmı ahkâm-ı şer'iyyemize nazaran sahîh olduğundan bunların hakkında butlân ve fesâd iddi'âsına şer'an mesâğ yoktur. Nitekim bu husûsda lâzım gelen mütâle'ât evvelce dermiyân edilmişdir, Diğer bir kısmı ise ahkâm-ı şer'iyyemize nazaran da gayr-i sahîh olduğundan bunların hakkında zevcîn ile alâkadârân ve müdde'i-i umûmîler tarafından da'vâ ikâme edilebileceği gibi bunların bir kısmında şehâdet-i hasebe de cârîdir. Binâenaleyh nikâhin butlân veya fesâdından haberdâr olan her müslim izâle-i ma'siyet maksad-ı dîndârânesine binâen keyfiyyeti mahkeme-i âidesine ihbâra ve re'sen edâ-yı şehâdetle şer'an salâhiyetdârdır. Razâ' mes'elesi bu cümledendir.

MİSYONER FA'ÂLİYETİ

2

Paris meb'ûsu Akademi a'zâsından ve meşâhîr-i mu-harrirînden -ki yakında vefât etmiştir- Moris Pars'in Hârîciye Encümeni nâmina tanzîm ve parlementoya takdîm eylediği raporlardan ikincisi *Societe des missionnaires Afrique ou Pera Blancs* Afrika Misyoner Cem'iyeti'ne nâmi diğeriyle Akbabalar'a âittir. Hükûmet gerçi 2 Kânûnievvâl 1902 târihinde bir kânûn lâyihasıyla bunların mevcûdiyet-i kânûniyelerinin tanınmasını parlementodan taleb etmiş ise de mevkî'-i müzâkereye bile kon-mamıştır. Şimdi tekrar bir kânûn lâyihasıyla hükûmet aynı talebi tekrar etmekde ve Hârîciye Encümeni bunların hidemâtını ta'dâd ile tervici cihetini iltizâm eylemektedir.

Bu cem'iyet 1868 senesindeki kaht u galâ dolayısıyla yetîm kalan Arab çocukların toplamak için teşekkül etmiştir. Bunlar hâlâ şuralarda icrâ-yı fa'âliyet etmektedir:

1. Şimâlî Afrika'da: Tunus, Cezâir, Sahrâ-yı Kebîr.
2. Sudan-ı Fransevi'de
3. Afrika-yı Üstüvâî'de Afrique équatoriale
4. Kuds-i Şerîf'de Saint-anne'de.

Şimâlî Afrika'da: 1 Kânûnisâni 1921 târihinde bunların 18 İstasyonu, 58 Akbabası, 11 bunlara mülhak firerleri, 102 hemşireleri, 13 akâid mu'allimi var idi. Bu mintikada yirmi mektepleri olup 712 erkek, 326 kız tâhsîl etmektedir. Burada 1300 Teofit yani Katolikliği kabûle temâyül etmiş eşhâs ve iki yüz Kateşomen, ya'nî dînî tedrîsâtı muntazamân ve mütemâdiyen ta'kib eden kimse vardır.

1920-1921 zarfında 172.436 hasta cem'iyetin dispanserlerinde taht-ı tedâvîye alınmıştır. Bu mintikada müslüman ve hristiyan ahâlinin Akbabalar'a fevkâlâde i'timâdi olup harbe gider iken kendi işlerine ve âilelerine bakmayı ve kendilerine âit hudüsü alıp vermeyi bunlara tevdî' etmişler idi. Bunlar dînî ve siyâsî münâkaşâtdan muhteriz olup halka dâimî bir fîkr-i şefkat izhâr eder ve bu sûretle kendilerine celb ve takrîb ederler.

Sudan-ı Fransevî'de: 1922 senesinde 12 istasyon, 57 Akbaba, 4 mülhak firer, 22 hemşire, 60 akâid mu'allimi var idi. Teofit, ya'nî Katolikliği kabûle temâyül etmiş eşhâs mikdâri 4.543, dînî tedrîsâtı muntazaman ve mütemâdiyen ta'kib edenlerin mikdâri 5.427 dir.

1920-1921 zarfında dispanserlerde 95.463 hasta taht-ı tedâvîye alınmıştır. Mevcûd mekteb mikdâri az olup 1922 senesinde [123] ancak on tane var idi. Bunlara 154 erkek, 60 kız devâm etmektedir. Hemşireler i'mâlâthâne-leri idâre etmektedir. Bazı zirâ'î teşebbüsatı vardır ki ahâli-i mahalliye nûmûne teşkil etmektedir. terakkîyat-ı ma'nevîyye terakkî-i maddî ile hem-âhenk gitmekde, misyonerler halka sa'y, intizâm, tasarruf fikirlerini telkin etmektedir. Misyonerler; amele teşkîl, çocukların ta'lîm ederek, hastalara bakarak, felâketzedeleri tesellî ederek, Fransız hâkimiyetini değilse bile Fransız muhabbetini te'mîn etmişlerdir.

Afrikâ-yı Üstüvâî'de: 287 Akbaba olup bunlardan 180'i ancak Fransızdır. 155 hemşire 325.000 dînî tedrîsâtı muntazaman ve mütemâdiyen ta'kib eden kimse mevcûddur. 110 istasyon te'sîs etmişlerdir. 2300 mektepleri mevcûd olup bunlara 65.000 erkek 40.000 kız talebe devâm eder. 1920-1921 zarfında 110 dispanserde 1.200.000 hasta tedâvî etmişlerdir.

Kuds-i Şerîf'de Saint-anne'deki ruhbân mektebi, âlî ve ibtidâî olmak üzere ikiye münkasemdir. Kîsm-ı ibtidâî sekiz seneden ibâret olup Fransızca, Latince, Arabca, Rumca, Fransız ve Arab edebiyâtı, târih-i umûmî, Fransa târihi, Coğrafya ve mal'lûmât-ı medeniye tedrîs olunur.

Kîsm-ı âlî beş senelik olup talebe felsefe ve ilm-i ke-lâm theologie tâhsîl ederler.

Versay Mu'âhedesî'nin 438. maddesi mâcibince bu havâlîden teb'îd edilen Alman misyonerlerini müttefik ve

müteşârik devletler tebe'asından aynı mezhebdeki misyonerlerin istihlâf etmeleri icâb ediyorsa da, Fransa'nın misyonerlere gösterdiği müşkilâtdan dolayı Alman misyonerlerinin yerini Fransız misyonerlerinin doldurması kâbil olamamaktadır. Hattâ mevcûdunu bile muhâfaza edememektedir. Bu mintikada evvelce 224 Akbaba var iken şimdi 180'e tenezzül etmiştir.

Toksöz

İstanbul Kadını İçin Hürriyet-i Mutlaka

Bu haftanın en mühim hâdisesi zâbitanın Beyoğlu'nda müslüman kadınlarının yalnız başlarına barlara ve pastahânelere devâmını men' etmesi mes'elesi olmuştur. Bazı gazetelerde intişâr eden bu haber üzerine *Tanîn* gazetesi "İrticâ' Başlıyor mu?" diye bir makale neşretti. Arkasından *İstiklâl* de *Tanîn*'i te'yîd etti. Onun üzerine her nedense polis müdürü merâkize böyle bir emir verilmediği hakkında bir tekzîbnâme neşretmek lüzümunu his etti. Ankara'dan *Vatan* gazetesine çekilen bir telgrafo göre kadınlarla erkeklerin beraber pastahânelerde oturmamaları hakkında emir verildiği Dâhiliye Vekâleti tarafından tekzîb edilmiş, ne vekâlet ne de polis müdürü yetişi böyle bir emir vermemiştir. Bununla beraber *İstiklâl* gazetesi Beyoğlu'nun muhtelif bar ve pastahânelerde yalnız başına oturmak isteyen hanımlara müsâ'ade edilmemekte olduğuna dair garsonların teblîğâtta bulunduğu, böyle mahallere yalnız olarak gelen Türk hanımlarına garsonların "Yanınızda erkek olmadığı için oturamazsınız, lütfen kalkınız." İbâresi yazılı birer kart bırakıklarını iddi'â ediyor. Polis müdürü, İstanbul vâlisi böyle şeyden bizim haberimiz yokdur, her kadın istediği yere ister yalnız, ister bir erkekle beraber girip çıkabilir, diyor. *Tevhîd-i Efkâr* da Beyoğlu'nda bazı mahallerin son günlerde iktisâb ettiği müstekreh ve fecî' vaz'iyetin önüne geçmek ve aynı zamanda haysiyet-i millîyyeyi şuna buna rencîde ettirmemek maksadıyla böyle bir tedbîre teşebbüs edildiğini, fakat bir iki gazetenin yaygarası üzerine bu tedbîr-i müstahsenden sarf-ı nazar eylediğini söylüyor.

Elhâsil anlaşıyor ki Beyoğlu zâbitası bazı hanımların bar ve pastahâne gibi sefâhet mahallerindeki müstekreh ve fecî' vaz'iyetlerinin önüne geçmek istemişse de *Tanîn* ve *İstiklâl* tarafından "irticâ'" vâhimesi ve "hürriyet-i şâhiyye" nazariyeleri ileri sürülerek bu tedbîr-i müstahsenin tatbîkine mümâna'at olunmuştur. Demek ecnebî işgâli zamanında başlayan hareket-i sefîhâne devâm edecek, ahlâk ve âdâb-ı umûmiyeyenin muhâfazasını der'uhde

eden hükümet kânûnlarını İstanbul'da tatbîk edemeyecek, çok yazık!

Tanin bu husûsda da'vâyı kazandı: Müslüman kadınları Beyoğlu'nda barlara, meyhânelere, pazarlık mahalleri olan pastahânelere, dans salonlarına gerek erkeklerle birlikde, gerek yalnız başlarına serbest serbest gidebilecekler!... Bir müslüman hanımı herhangi bir Türk, ya-hut Rum, Ermeni, Yehudi ve Frenk ile beraber gezecek, pastahânelere, barlara, birahânelere, meyhânelere, dans salonlarına beraber gidecek, göğüs göğüse sarmaşarak beraber dans edecek!.. Polis de karşidan bakacak, bu hanımlarla beylerin, ya-hut mösyoherin keyflerinin, huzûrlarının ihlâl olunmamasına nezâret edecek!. Hiç kimse de buna i'tirâz edemecek, bu ahlâksızlıklar takbîh edemeyecek! Şayed her kim bu münâsebetsizlikleri takbîhe kalkışacak olursa derhal "irticâ'" damgası yapıştırılarak ortalık velveleye verilecek, yükselen i'tirâz sesleri boğulacak, zevk ve safâlar, eglenceler devâm edecek!..

Tanin'in bu velveleli neşriyâtı üzerine *Toksöz* ile *Tevhîd-i Efkâr* birer makâle neşrettiler. *Toksöz* hükümetin ilk men' tedbîrini tasvîb ettikden sonra diyor ki:

[124] "Hürriyet-i Şâhsiyye Kânûnu'ndan bahs ediliyor. Bu kânûnun ma'nâsı hâlâ anlaşılmamış gâlibâ'... O kânûn ile te'mîn edilen şudur: Millet meclisinden çıkan ve devletçe merî olan bütün kânûnları ihmâlen veya icrâen tatbîkde sû-i istî'mâl cezâyi istilzâm eder. İşte hürriyet-i şahsiye Kânûnu'nun ma'nâsı..."

Kadın hür ve mutlakdır, diye bir kânûn var da onun hilâfina hükümetin bir emri sâdir olmuşsa o vakit Hürriyet-i Şâhsiyye Kânûnu'ndan bahs edilebilir. Hürriyet Kânûnu'nun kıymetini halkın nazarından düşürmek için hükümetin yapabileceği propaganda olsa olsa bu şekilde tecelli edebildi.

Kadınların barlara gitmesinden, sarhoş gezmelerinden, fazilet düşkünü olmasından Avrupa hey'et-i ictimâ'iyyesi acaba memnûn mudur? Hiç zannetmiyoruz.

Kadın hürdür. Bu çok güzel; fakat bir millet için intizâmî-i hayat lâzım değil midir acaba? Ve sarhoş kadınlar, yüzünden şehvet akan erkeklerden ibâret bir memleketde imkân-i bekâ var mıdır?

Belki bize de mürteci' denecek. Fakat ne denirse densin, Türk kadınını meyhânelerde, barlarda, kafe şantanlarda görmek bize çok ağır gelmektedir. Hürriyetin ma'nâsı başı boşluk değil, başı bağlılıktır. Vâzi'-i kavânîn, ahlâkı ortadan kaldırırmak isteyen faziletsizliği teckiye etmek için kuyûd vaz' etmiştir. Eğer "Bir erkek nasıl sarhoş olursa kadın da olmaya haklidir; bir erkek nasıl çamurlarda yatabilirse kadın da o hakka mâlikidir:" deniyorsa vay bizim başımıza! Bir başlı felâket içinde

uçuruma giden hey'et-i ictimâ'iyyemiz, demek bundan sonra indirâs uçurumuna el birliğiyle sürüklenecek.

Hüseyin Câhid Bey, mübârek kaleminiz bizim kalblerimize iğnelik etmesin. Ve mürekkebi sizden intizâm-i ictimâ'iyyi te'mîn nâmına çok yüksek va'zlar bekleyen kâri'lerinizin dimâğına zehir hâlinde akmasın.."

Tevhîd-i Efkâr da diyor ki:

"Bizim merakla öğrenmek istediğimiz bir şey var: İslâm erkekleri olsun, İslâm hanımları olsun her sınıf ırk-daş ve dîndâşımızın barlara, sefâhethânelere devamının en ziyâde aleyhinde olanlar miyânında biz de varız ve asrılık, liberallik nâmî Beyoğlu'nda hergün mütezâyiden yapılan ahlâksızlıklara karşı ara sıra zâbitanın nazarı dikkatini celb ile tedbîr ittihâzını tasviye edenlerin de galiba başında bulunuyoruz.

Bu memleketde sinsi sinsi irticâ'ı hortlatmak isteyenler miyânında ve hattâ başında da bulunuyoruz öyle mi? Ya Rabbi, bu ne kadar insafsızca bir telâkkidir, bu ne kadar vadîm bir istinâddır?

Ahlâk ve âdâb mes'elelerinin irticâ'la ve hattâ muhâfazakarlıkla ne alâkası vardır? En Liberal ve Laik olanlar miyânında bile akidesi sağlam hiç kimse yok mudur, hiçbir Laik bulunamaz mı, ki haremenin veya kerîmesinin Beyoğlu'nda meselâ bir Rum veya Ermeni ile kucak kuçağa dans ettiğinden veya barda baş başa işaret eylediğinden te'essür ve te'essûf duymasın?

Maamâfîh zâbita tarafından ittihâzi rivâyet olunan tedâbîrin sâiki bu da değildir. Son zamanlarda Masûniyet-i Şâhsiyye Kânûnu bahanesiyle birtakım çarşaf giymiş kadınlar, Taksim Meydanı'ndaki meyhânelere devâm ederek yalnız başlarına raki içmeye başlamışlardır. Dünyânın hiçbir yerinde hattâ Paris ve Berlin'de bile böyle şehrin en güzergâh ve mu'teber yerlerinde kadınların meyhânelere girerek meselâ raki yerine absent kullanmalarına müsâ'ade etmezler.

O yerlerde bütün gazzinolara zâbitanın şedîd tenbîhâti vardır. Onun için garsonlar kadınların işaret edip sarhoş olmasına meydân vermezler. Bizde ise Masûniyet-i Şâhsiyye Kânûnu'nun yanlış anlaşılması yüzünden İslâm kisvesini lâbis kadınların Taksim meydânlarında raki içmesine bir aralık müsâ'ade olunmuştur. Bu yüzden ise o mahallerde mütemâdiyen vadîm hâdiseler zuhûr etmektedir. İşte bu hâdiselerin karşısında nâçâr kalan ve hayatı da dâimâ tehlikeye düşen zâbita, nihâyet sîrf âsâyiş yüzünden bazı tedbîrler ittihâzına lüzüm görmüştür. mes'elenin hakikati bundan ibâretdir. Maamâfîh zâbita daha o tedbîrini tatbîke meydan kalmadan, derhâl akı başında bir gazete çıkıyor: "Bu nasıl tedbîr, böyle şey Cumhûriyete yakışır mı? Bu memleketde irticâ'ı bizzât zâbita mı uyandıracak?" tarzında hücuma ve jurnalcılı-

ge başlıyor. Bu şerâit içinde gel de memleketin âdâb-ı umûmîsini ve âsâyışını muhâfaza et.

Zâbitanın, kadınlarımızın Beyoğlu'nda lokantalara girmesine de mümâna'at etmek istemesine gelince: Bu da Beyoğlu'nun ekseri lokantalarının bugün tam ma'nâsıyla birer meyhâne olmasından ileri gelmiştir. Filhakika rakının da likörden ma'dûd olduğu tefsîrinden beri her lokanta raki satmaktadır. Her raki satılan yerde de mutlak vukû'ât olmakda, hele oralara kadın devâm ederse behemehâl vahîm hâdisât çıkmaktadır.

Dünyânın her yerinde kadınlık ve kadınlar için bazı tedâbîr ittihâzı mecbûriyet-i kat'îyye altında görülmüştür. Çünkü hadd-i zâtında hafif meşreb olan kadınlar, ekser bulundukları yerlerde hâdise ikâ'ına sebebiyet verirler. Bu hâl, bizim memleketde daha fazladır. Çünkü anâsır çok karışıkta. Bazı şekilde harekât ve efâle karşı da halk daha ziyâde hassâsdır. Her memleketin zâbitası ise, o memleketin ihtiyâcâtına, âdâtına göre tedbîr ittihâzı mecbûriyetindedir. Şehrimizin bugünkü ihtiyâcâtını, bugünkü elîm hâlini, halkın sefâletini, kadınlarımızın yanlış telâkkiler yüzünden hergün biraz daha nezâhetlerini gâib etmelerini hiç nazar-ı dikkate almayalım mı? Bu fâci'alar karşısında hiç yüreğimiz yanmasın mı? Erkeklerimizin bile muhtâc-ı sıyânet olduğu bir zamanda, kadınlarımızı, hattâ kendilerine rağmen, hiçbir fenâlikdan tahâzir etmemeli mi?

Bu fenâliklar karşısında yüreği yanıp da "Aman çâresini bulalım!" diye feryâd edenler Câhid Bey nazârunda nasıl bir mürteci' iseler, o halde kendisi de bir âdâb-ı umûmiye kundakçısından başka bir şey değildir. Bu vaz'iyet karşısında ise laiklige muhâfazakarların mı, yoksa asıl kendi taraftarlarının mı en büyük düşmanlık ettiğine efkâr-ı umûmiye hükmeylesin!"

**

İÇKİ, DANS, KUMAR

İçki, dans, kumar ve bunlara mümâsil âfetlere karşı açtığımız mücâhede Liberallığın alemdârlığını der'uhde eden *Tanîn*'in ser muharririni, *Sebîlürreşâd* aleyhinde müte'addid makâleler tahrîrine sevk etti. *Tanîn* sermuharriri tarafından içki, kumar, dans gibi şeyler tasvîb etmediğini ifâde eden sözler söyledi gibi diğer tarafından bunların şüyü' ve revâcına müdâhaleden de istinkâf edilmesi icâb ettiğini beyân ediyor, çünkü bu gibi müdâhalelerin hürriyet-i şâhsiyeye esâsına muhâlif olduğunu dermiyan eyliyor.

Bizim anladığımıza göre *Tanîn* sermuharriri içki, kumar, dans ve bunlara mümâsil şeylerin iyi olmadığına kâni'dir; fakat her ferd istediği [125] hatt-ı hareketi

ta'kibde hür ve muhtâr olduğundan içki içenlere, kumar oynayanlara, dans edenlere i'tirâz etmek doğru değildir; i'tirâz etmek, bunların yaptıklarını fenâ gösternmek, bunlardan vaz geçilmesini ihtâr etmek, bunların ne kadar müstekreh, ne kadar muhrib âfetler olduğunu izâh etmek ve bu sûretle umûmu irşâd etmek kabâhatdır, cehâletdir, ta'assubdur, kurûn-ı vüstâilikdir, ve hâkezâ...

Tanîn sermuharriri bu hatt-ı hareketi ta'kib etmekle azîm bir tenâkuza düşüyor. Çünkü içki, kumar ve dans gerek efrâd, gerek cem'iyyât için, ya iyi ya fenâ şeylerdir. İyi ise, yahut iyiliği zararına gâlibse bunların aleyhinde bulunmak bir ferd-ı âkil tarafından yapılacak bir şey değildir. Fenâ ise ve fenâlığı iyiliğine gâlibse bunlarla mücâdele her şeyden evvel bir vazife-i ahlâkiyye ve bir vazife-i ictimâ'iyyedir.

Fenâlik ve ahlâksızlık hiçbir vakit hürriyet-i şâhsiyeye nâmına müdâfa'a edilemez. Herhalde *Tanîn* sermuharriri hürriyet-i şâhsiyeyenin ahlâk ve kânûn dâiresinde muhterem olduğuna ve muhterem olması icâb ettiğine i'tirâz etmez, fikrindeyiz. Hürriyet-i şâhsiyeyenin ahlâk ve kânûn ile mukayyed olduğu kabûl edildikten sonra muhill-i ahlâk ve kânûn olan hürriyetler mevzû' bahs olamaz. Mevzû' bahs olacak yegâne hürriyet, ahlâk ve kânûndan müstefâd olan hürriyetdir. *Tanîn* sermuharriri ile bu esâs üzere itilâf ettiğimizi farz ederek mütâle'âtımızı dermiyân edebiliriz.

Biz içki, kumar, dans gibi seyyieleri mesâvî ve fezâ-yih-i medeniyye i'dâdında görüyoruz. Bunların intisârını milletimiz için pek muzır ve pek mühlik addediyoruz.

Bizim dînimiz, içkiyi, kumarı, dansı ve bunlara mümâsil olup zararı fâidesine gâlib olan şer şeyi tahrîm etmiştir. İçkiyi bugün âlem-i medeniyet, müdhiş bir âfet addetmekde ve bununla mücâdele etmektedir. Garb devletlerinin her i'tibâr ile en mühimlerinden biri olan Amerika, bu âfeti kökünden istisâl için kânûnlar vaz' etmiş ve bu kânûnların icrâsi için milyonlarca fedâkârlik ihtiyârını göze almıştır. Sâir Avrupa milletleri de bu mühlik âfete karşı her türlü mücâdelede bulunuyorlar. Daha geçenlerde İsvec Hükûmeti men'-i müşkirât aleyhdârlığı ettiğinden sukût etmiş ve yerine men'-i müşkirât taraftarı bir hükümet gelmiştir. Şimdi bütün beşeriyetin nazârunda kökünden imhâsi için çalışılan bu âfet niçin bizim memleketimizde hergün tevsî-i tahrîbat ederek hayat-ı milîyyemizi tehdîd etsin?!.. Hürriyet-i şâhsiyeyi muhâfaza için mi?

Hürriyet-i şâhsiyeye, içki kullanmakla da değil, içki kullanmamakla kâbil-i te'mîndir. Hergün yevmî gazetelerin zâbita sütunlarını işgâl eden vekâyi'-i mü'ellime bunun en canlı delîlidir. Beşerin dimağını imhâ eden müşkirât, hiçbir vakit hürriyet-i şâhsiyeye nâmına müdâfa'a edile-

mez. Hürriyet-i şahsiyyeyi samîmâne tebcîl edenlerin ihtiyâr edecekleri hattı hareket evvel be-evvel bu müdhiş âfetin imhâsı için çalışmaktadır.

Gelelim kumara... İçki hakkında söylediklerimizin kâffesi kumar hakkında da vardır. Alın teriyle, yahut başkalarının alın teriyle kazanılan bir parayı rezîl bir ihtiâs uğurunda fedâ etmek aklı selîm eseri değildir. Bu nevi' sefâhet, bir atehdir. İnsanları bu atehden, bu hânümânsûz rezîletden kurtarmak en büyük vazîfedir. Memleketimizde kumar kânûnen memnû'dur. Bu memnû'iyetin a'zamî şiddetle tatbîkini taleb etmek bizim en sarîh hakîmizdir. İnsanların hürriyet-i şahsiyyesi bu memnû'iyetin tatbîkiyle te'eyyûd eder.

Bilhâssa danslar, ya'nî müslüman kadınlarının barlara, meyhânelere giderek, yâr u ağıyâr ile kucaklaşarak raks etmeleri iffet ve fazilet nâmına irtikâb olunacak cürumlerin en müdhişidir. Kadınlığın iffet ve nâmûsunu heder edecek, memlekette aile hayatını yıkacak olan bu dans âfeti öteki âfetlerin hiç birinden aşağı değildir. Kadınlığı bâzîce-i hevesât edecek, kadınlığın en büyük meziyyeti olan mahremiyetini imhâ eyleyecek, kadınlığın en yüksek seciyyesi olan ismeti hâk ile yeksân edecek bir fecî beliyeye karşı mücâdelede bulunmak, bunun bir tarafdan adem-i intîşârını, bir tarafdan istîsâlîni te'mîn edecek her çareye baş vurmak icâb etmez mi? Bu beliyyenin ne kadar şenî bir şey olduğunu, belki şenâ'atin müntehâsı ve hadd-i aksâsı olduğunu tanitmak bize trettüb etmez mi?.. Biz derûhde ettiğimiz vazîfe-i irşâdi elimizden geldiği kadar ifâ ediyoruz. *Tanîn* sermuharriri acaba buna niçin hiddetleniyor? Niçin neşriyatımızdan müte'essir oluyor? Niçin dans, içki, kumar alehdarlığını kurûn-ı vüstâlik addecek kadar dar ve muta'assib bir zihniyetle hareket ediyor?...

Tanîn sermuharriri içkiye, kumara, dansa karşı vukû' bulan neşriyatımızı ser-rişte-i makâl ittihâz ederek bizim hürriyet-i ferdîyyeyi takyîd etmek istedigimizi iddi'â ediyor. *Tanîn* sermuharriri bu sözleriyle matbû'âtın hikmet-i vücûdunu inkâr ediyor da farkına varmıyor. Matbû'âtın bir hakk-ı irşâdi yoksa *Tanîn* sermuharriri hergün kâri'lerine yazdığı bend-i yevmîyi niçin kaleme alıyor?!.. Yok, eğer *Tanîn* sermuharriri hakk-ı irşâd ve hakk-ı kelâmi taht-ı inhisâra almak istiyorsa beyhûde yere zahmet ediyor. Bizim fezâyih-i ahlâkiyye ve mesâvî-i ictimâ'iyyeye karşı açtığımız mücâhede, Câhid Bey'in hoşuna gitmeyebilir. Câhid Bey bizi [126] bu husûsda muta'assib ve kurûn-ı vüstâyî addedebilir. Fakat Câhid Bey'in bu telkinleri hiçbir vakit bizim mücâhedemizin mâhiyet-i ahlâkiyyesini tebdîl etmez ve bizim hedeflerimizin hak olmadığını isbât eylemez.

Cahid Bey'i en çok hiddetlendiren nokta bizim dansı, ma'nâ-yı şayî'iyle kızılbaşlık telâkkî etmemizdir. Câhid Bey bunun böyle olmadığını isbât edebilir mi? Biz dansın iştirâk-i nisvâna müeddî olacağını söylüyoruz. *Tanîn* sermuharriri bunun aksını iddi'â ve isbât etsin!..

Biz nokta-i nazarımızı kemâl-i sarâhat ve ihlâs ile tesbît ediyoruz. Hüseyin Câhid Bey de aynı hattı hareketi ta'kîb ederek bize düşündüğünü söylesin. O vakit hakikat meydana çıkar. Yoksa bizim dalâletde olduğumuzu söylemek, hezeyân ettiğimizi iddi'â etmekle Câhid Bey ancak kaleminin nezâhetini ihlâl etmiş olur.

Mâdem ki herkes kanâ'atını müdafâ'a etmek hakkını hâizdir. Biz kanâ'atımızı müdâfa'a ediyoruz. Hüseyin Câ-hid Bey'in kana'ati bizim kanâ'atimize külliyen muhâlif olabilir. Fakat bu muhâlefet, bize tecâvüz için Câhid Bey'e bir hak bahş etmez. Biz hiçbir münâkaşa-i ilmiyyeden kaçmayız. İlim ile tenevvür eden hakâiki kabûlden istinkâf etmeyiz. Fakat mazarrâtı bütün insanlığın taht-ı tasdîkinde olan husûsâtda bile tecâvüze uğrarsak, mütecâvizlere ancak hidâyet temennî ederiz.

**

Kadınlara Hürriyeti Ne İçin İstiyorlarımış!

Bir muharrir Opera sinemasındaki ihtisâsatını *Vatan* gazetesinde şöyle anlatıyor:

"Hayâtimda geçen akşamki kadar kadın, koku ve süs içinde kaldığımı hatırlıyorum. Erken gittiğim için balkonun ilerisinde, locaları ve parteri görecek bir yere oturmuştum. Derken efendim başladı mı küme küme hanımlar gelmeye! Bense da'vetiyelerde isim zîr edilmediği için yalnız gitmiştim. Halbuki her da'vetinin peşinden bir demet de hanım geliyordu. Hemen yarım saat içinde dört yanım birkaç yüz bin liralık pırlanta, kürk ve ipekle doldu. Birbirinden nefîs birkaç yüz çehrede ikrâmiyesi! Böyle sağdan soldan, şimalden ve cenûbdan körpe, râyihedâr, renkli birkaç kadın demeti ile sarılıncı kendimi hâşâ sümme hâşâ sarayına yedi ülkenin yetmiş çeşit güzelini toplamış bir şark hükümdarı sandım... Sağıma bakıyorum yeşil gözlü bir kumral, soluma dönüyorum siyah bakışlı bir güzel, önüne bakıyorum kızıl saçlı bir beyaz ense, başımı çeviriyorum denizle güneşden yaratılmış bir demet saçla bir çift göz! Ve bunların etrâfında yine hilkatin ma'rifetli ve san'atkâr kudretinden süzülüp doğmuş birkaç dizi inci! Bu yarılmaz ve açılmaz muhâsara hattının bütün alevli dudakları ve esrârlı bakışlardan mürekkeb müessir silâhlarına mukâvemet imkânı yokken bütün ipek şomizetlerinden, mini mini Pompadour mendillerden dalga dalga taşan o gıcıklayıçı Kelkflor kokularıyla büsbütün bî-tâb kalma-mak mümkün mü?"

**

Beyoğlu Batakhânelelerindeki Fâci'alardan

İkdâm gazetesinin yazdığını göre, bir zât geçenlerde âilesini İstanbul'da bırakarak Ankara'ya gidiyor. Orada bazı husûsî işlerini tesviye ettikden sonra avdet ediyor. Ortaköy'de evine gittiği zaman evinde zevcesini bulamıyor. Bittabi' bir misafirliğe gittiğine kâni' oluyor ve biraz hava almak maksadıyla Beyoğlu'na kadar uzanıyor. Orada tesadüfen girdiği Londra birahanesinin bir köşesinde önlerinde raki kadehleri envâ' türlü mezelerle süslenmiş bir sofranın başında hiç tanımadığı üç yabancı zâtın ortasında zevcesi hanımı görüyor ve bittabi' evvelâ hayrete düşüyor. Ve bu hayret birkaç sâniyede hiddete münkalib olarak doğruca masanın yanına gidiyor. Zevcesinin kolunu tutarak soruyor:

– Senin burada işin ne?

Kadın bu suâlin karşısında sap sarı kesiliyorsa da cevâb vermeden yanındaki yabancı erkeği dürtmekle iktifâ ediyor. Erkek ayağa kalkarak cevâb veriyor:

– O kadın benim metresim. Ben onunla evleneceğim, sen kim oluyorsun? Kocası olamazsun.

Sonra karakola gidiyorlar, herifler kadını kocasına vermeyeceklerini söylüyorlar, nihâyet alıp yine birahâneye gidiyorlar; koca da şaşkın şaşkın eve dönüyor.

§ Son *Telgraf* gazetesi yazıyor: Medîha isminde bir kız sinemalara, tiyatrolara devâm ede ede içinde aktrilik hevesi uyanır. Cemal Sahir isminde bir aktörle te'sîs-i münâsebet eder. Geçen gün Elhamra Sineması'na birlikde giderler. Medîha Hanım'ın akrabasından biri orada kendilerini görünce Mediha Hanım donar kalır. Aktörden ayrılarak eve gelir, evde tekâdîr olunur. Şimdiye kadar ihmâl ve lâkaydî gösteren ebeveyni kızlarının bir daha sokağa çıkışmasına müsâ'ade etmeyeceklerini söylerler. Fakat kız artık başdan çıktığı için evden firâr eder. Beş gün beş gece gâib olur. Polise mürââat olunur. Aktör tazyîk olunur. Nihâyet kız bulunur. Kızın akrabasından biri aktöre münâsebetlerinin meşrû' şeke sokulmasını teklîf eder. O da şu cevâbi verir:

– Ben aktörüm, kendi hayatımı güç te'mîn ediyorum. Evlenemem...

İste kadın, erkek müsterek sinemaların, tiyatroların fecî' ve meş'ûm âkîbetleri! Bu gibi hâdiseler bugün İstanbul'da umûr-ı âdiyeden oldu. Erkekler kendi zevkleri, keyfleri için kadınları başı boş bir hâle getirdiler. Şimdi eğlenip atıyorlar. Arkasından o kızların ellerine birer vesîka veriliyor. Hürriyet terânesiyle sersemleşen zavallı kadınlar! Zâlim erkeklerin ellerinde bugün âdî bi-

rer metâ' hâline geldiler. İşte şe'âir-i dîniyye ve milliyye-sini ayaklar altına alanlar için böyle hûsrandan başka bir âkîbet yoktur!...

**

Dâru'l-fünûn'u İnhîtâtdan Kurtarmak Teşebbüsleri

Dâru'l-fünûn müderrislerinden tadrîs ettikleri ilimlerre dâir birer eser te'lîf etmeleri taleb olunması üzerine *İkdâm* sâhibi Ahmed Cevdet Bey yazdığı bir başmâ-kâlede diyor ki:

“... Ne edebî, ne ilmî tam bir eserin neşrolunduğunu gördüğümüz yokdur. [127] Bu hâl devâm edip giderse memleketde kıymet-i edebiyye ve ilmiyye nâmına bir mevcûdiyet görülemeyecektir... Bugün Dâru'l-fünûnunumuzun te'sîrâtı ya hiç yokdur, yahut muzmerdir. Çok, pek çok yazıkdır ki müderrisler bu memleketin terakkîyât-ı fikriyyesine hizmet edemiyorlar... Ne bir yeni mekteb-i edebî te'essüs etti, ne de o mektebe şâkird olacak yeniler zuhûr etti. Halbuki edebiyâta zemîn olacak ne vak'alar oldu. Maddiyât ve ma'nevîyâtta ne sukûtlar, ne şaşkınlıklar görüldü. Bugün âdetâ susuz bir çöl ortasında kalmış gibiyiz.

Bizde ilm ü fen ve aşk u ilhâm eserlerine seyreklilik âriz olur olmaz kâri'lerin bir kısmı zevk husûsunda bir galata düşerek salâh-ı ma'nevîden ziyâde fesâd-ı ma'nevîye giden yollara saplırlar. Kendilerini sukûta doğru sevk eden şeýlerden zevk almaya başladılar. Matbû'âtımız dahi sukûta doğru yuvarlanıp gidiyor. Te'âlîyâta hizmeti olacak mevzû'lardan kaçınıyor. berbâdîklarla sahifelein dolduruyor. Kâri'leri iyi mevzû'lara çekip getirmeye gayret edeceğini, dermânsız zihinlerin temâyülüne bil-ihtiyâr meyl ediyor. Bu bir tereddîdîr. Allah beterinden esirgesin:”

**

Rûhunu Esâsât-ı İslâmiyye'den Alan Bir İcmâ'-ı Ümmet İdaresi

İkdâm gazetesi Ankara muhâbir-i mahsûsu yazıyor:

“Meclis-i Millî'nin duvarlarını ve etrâfini dikkatle gözden geçirirken reîs mevkî'inin bâlâsına gâyet güzel bir hat ile ¹⁵ (وَأَمْرُهُمْ شُورى بَنِيَّهُمْ) emr-i celîlini muhtevî bir levha-i mübâreke asılmış olduğunu gördüm. Bu levha bugün için nazar-ı dikkatimi celb etti. Hem takdîr ettim, hem hoşuma gitti; hem içimden dedim: Hani bizim Laikçi beylerden biri olsa da simdi sorsam: Cumhûriyetimiz

¹⁵ " Onların işleri, aralarında danışma iledir. * (Şûrâ Sûresi 42/38) 1

rûhunu esâsât-ı İslâmîyye'den alan bir icmâ'-ı ümmet idâresi değil de nedir? desem... diye kendi kendimden geçtim."

**

İstanbul Valisine Teşekkür Telgrafları

Kozan 27 Kânûnievvvel: İrfân ve medeniyetin menba'ı ve nûr-ı İslâmînin tecelliğâhi olan güzel İstanbul'umuzda te'sîs ve küşadıyla dînî ve millî bünye-i ictimâ'iyyemizi sarsan, elîm ve telâfîsi gayr-i kâbil felâketlere ilkâ eden dans salonlarının zât-ı ulyâ-yı vilâyetpenâhîleri ma'rîfetiyle sed edilmesi İslâm diyârında İslâmîyet'e yakışan bir mu'âmele demek olacağından vazîfede gösterdiğiniz metânetden dolayı size alenen teşekkür ederken bu mu'âmelenin millî salâh ve fazilet için fâl-i hayr olduğunu kâni bulduğumuzu mâ'âlîftihâr arz ederiz.

Belediye reisi vekîli Mustafa, Eşrâfdan Mehmed, Hasan Fehmi, Mehmed Nuri, Kamil, Hüseyin, Cezmi Celâl, Ahmed Cevdet, Hamza Ağazâde Osman, zürrâ'dan Behcet, Ali Kahyazâde Ömer Lütfi, Traşzâde Ahmed Lutfi, Osman, Halil, Çavuşoğlu Şükrü, Kozanzâde Mahmud, Camudanzâde İsmail Hakkı, Mehmed Asım, Halil Ağazâde Mehmed, Mehmed.

Marmaris 28 Kânûnievvvel: Dans salonlarının seddine dâir İstanbul Valisi Süleyman Sami Beyefendi'nin tedâbîr-i musîbeleri hürmetle karşılandı. Kendilerine teşekkürâtımızın iblâğı mercûdur.

Hacı Said, Mahir, Mehmed Sadık, Dede Rîfki, Mustafa Hami, Osman Nuri...

İSLÂM ÂLEMİ

Mısır: Mısır ahvâli gittikçe kesb-i sarâhat etmektedir. Mısır parlementosunun ta'tîline dair melik tarafından bir emîrnâme ısdâr olunmuştur. Binâenaleyh intihâbât tecdîd olunacaktır. Gelecek Mart'ın mebâdîsinde yeni meclis açılacaktır. İntihâbâtın fevkâlâde harâretli olacağı şimdiden tahmîn olunmakda ve Zağlul Paşa'nın müşkilât ile ihrâz-ı ekseriyet edeceği söylenmektedir. Maamâfîh müşârun-ileyhin ihtimâl-ı muvaffakiyeti hiçbir kimse tarafından inkâr olunamıyor. Ancak Zağlul Paşa'ya mu'âriz olanların hükûmet kuvvetine güvenerek cüzî muvaffakiyet ihrâz etmeleri ümîd olunuyor. Buna mukâbil Zağlul Paşa firkası da bütün nüfûzunu istî'mâl ederek ihrâz-ı galebeye çalışacaktır. Şimdilik Mısır'da vaz'iyet bu merkezdedir.

Hindistan: İngilizlerin Hindistan'da ve bilhâssa Bengal'de icrâ ettikleri tazyîkât son zamanlarda birçok mil-

liyet-perverlerin tevkîfîne sebebiyet verdiğinden Hindistan'ın bütün firkaları ahîren Bombay'da bir kongre akd etmişler ve kongrenin riyâsetinde Mevlânâ Muhammed Ali bulunmuştur. Kongre Hindistan'ın milliyet-pver, müfit, mu'tedil, istiklâl-i dâhili taraftarı olan firkaların kâffe-sini toplamış ve bunların kâffesi tarafından birtakım mu-karrerât ittihâz olunmuştur. İttihâz olunan mukarrerât miyânında en mühim karâr Hindistan hükûmetinin keyfi harekâtını bütün Hind firkalarının takbîh etmesidir. Hind firkaları Hind hükûmetinin keyfi harekâtını takbîh ettiği gibi anarşı vukû'unu da takbîh etmesidir.

Kongre bir hey'et teşkil ederek bütün Hind firkalarının müstererek bir siyâset ta'kîb etmesi için bu hey'etin bir esâs bulmasını muvâfîk görmüştür. Bu hey'et gelecek Mart'a kadar çalışacak ve bir rapor ihzâr edecektir.

Hicaz: İngiliz matbû'âtrının verdiği ma'lûmâta göre Şerîf Hüseyin bir müddet Akabe'de ikâmet ederek oğlu Şerîf Ali'nin muhtâc olduğu kuvâ-yı askeriyeyi toplamak için çalışıktan sonra Kânûnievvvel'in 26. günü Basra'ya müteveccihen hareket etmiştir. Şerîf Hüseyin'in oğlu Şerîf Ali tarafından kazanılan muvaffakîyat üzerine tekrar Mekke'ye avdet için Akabe'de oturduğu söylenilidîinden mûmâ-ileyhin Basra'ya müteveccihen hareketi herhalde Mekke'nin istirdâdından me'yûs olduğunu göstermektedir. Şerîf Hüseyin'in Basra'da ancak alelâde bir ferd gibi ikâmeti takdîrînde kendisinin Irak'a kabûl olunacağı bildirilmiş idi. Hüseyin'in [128] pek karıştırıcı bir adam olmasına mebnî oğlu Faysal'ın hükûmeti onu Bağdad'a kabûl etmek istememişti. Binâenaleyh; mûmâ-ileyhin Basra'ya azîmeti, artık hayatı siyâsiyyeden tamâmiyla çekildiğini ifâde etmektedir.

Diğer tarafdan Vehhâbîlerin harekât-ı müstakbelesi hakkında ma'lûmât alınamamaktadır. Vehhâbîlerin birtakım harekât-ı askeriye icrâ etmeleri muhtemel görülmekde ise de bunun ne zaman icrâ olunacağı ma'lûm değildir.

Tunus: Tunus'dan alınan ma'lûmâta nazaran Tunus'un hukûk-ı millîyesini müdâfa'a etmek için geçen ayın evâhirinde Tunuslular tarafından Paris'e millî bir hey'et i'zâm olunmuştur. Bu hey'et-i fevkâlâde harâretli bir sûretde teşyî olunmuş ve yapılan tezâhürât esnâsında halk "Yaşasın hürriyet ve meşrûtiyet!" diye bağırmışlardır.

İran: İran cenubunda "Halîc-i Farsî" müntehâsında ve Basra komşuluğunda kâin Muhammara Şeyhi Şeyh Haz'al Hân'ın şu son zamanlarda İran hükûmetine karşı ittihâz eylediği vaz'iyet-i âsiyâne üzerine İran Başvekili ve Harbiye Nâziri Serdâr-ı Sipeh mûmâ-ileyhe karşı ufak bir ordu sevk etmiş ve Behbehan civârında şeyhin etba' ve a'vâniyla muhârebe ederek şeyhi tenkile muvafak olmuştur.

İngilizlerin bundan on iki sene akdem Kuveyt ve Muhammara şeyhleriyle gizli bir mu'âhede akd ederek onları kendi himâyelerine aldıkları herkesçe ma'lûmdur. Bu işi kuvveden fi'ile çıkan Hind vâlî-i umûmîsi Muhammara şeyhine Hindistan'ın büyük bir nişânını hamâyiliyle beraber vermiş ve şeyhi bir de Sör lâkabıyla telkib eylemiştir. İran hükûmeti şeyhin nişânını tasdîk etmemekle beraber onu dâimâ İran tebe'asından addeylemekde olduğunu hem İngiltere'ye, hem de Haz'al Han'a bildirmiştir.

Haz'al Hân Harb-i Umûmî bidâyetinde İngilizlerin Basra'daki istîlâsını teshîl ve hattâ o kadarla kalmayarak Basra gümrüğünde bulunan bil-cümle emvâl-i ticâriyyeyi de kendi aşireti efrâdi vâsitasıyla yağma etmekden çekinmemiş, o civârda ticâretle iştigâl eden Almanları düşmanları olan İngilizlere nâmerdesine teslîm etmiş ve daha buna mümâsil birçok fi'lî mu'âvenetde bulunmuştur.

İngilizler vakityle o civârda bulunan Abadan Petrol ma'denlerinin imtiyâzını -İran inkilâbinin bidâyetinde, İran hükûmeti za'fa dûcâr iken entrika ile- alarak ve harb esnâsında harb gemilerini mezkûr petrollerle idâreye muvaffak olarak el-yevm her sene milyonlarca lira iktisâden istifâde etmekde olduklarından, Muhammara şeyhini bu kıymetli ma'den hâtırı için himâye ediyorlardı. İran hükûmeti Harb-i Umûmî'den sonra, Rusya inkilâbı neticesinde Rusya'da vâki' olan vaz'iyetden ziyâdesiyle istifâde etti. Rusya'nın imtiyâzlarını feshe ve eski ahidnâmeleri yırtıp atmaya, Rus müessesâtını ele geçirmeye muvaffak olunca şîmâlî İran'dan Rusya'nın âmâline hâtime çekdikten sonra, cenûbdaki İngilizlerden de yakayı kurtarabildi.

Serdâr-ı Sipeh az müddet zarfında, İran'ın görmediği genç ve dinç bir ordu teşkil ettikden mâ'adâ, umûr-ı mâliyesini Amerikalı müşâvirler vâsitasıyla tertîb ve tanzîm ederek dâimâ şûriş ve gâretle imrâr-ı hayatı eden aşâyiri birer birer tenkile çalıdı. Bunlar içinde yalnız İngilizlerin âleti olan Şeyh Haz'al kalıyordu ki bu adam mahmîlerine güvenerek yirmi seneden beri terâküm eden külliyyetli vergilerini hükûmete vermekden imtinâ' ediyordu. Şimdi ise Serdâr-ı Sipeh kendisini tenkile muvaffak olmuş ve tedâhûlde kalan vergileri tahsîl ederek ihrâz-ı zafer eylemiştir. İran'dan gelen son posta Muhammara şeyhinin İran ordusuna dehâlet ve ilticâ ettiğini ve arz-ı nedâmet eylediğini ve ordunun bil-cümle mesârifâtını vermeye ta'ahhûd ettiğini haber veriyorlar. Şu haberlere nazaran bugün İran'da emniyet ve âsâyış gereği gibi te'mîn edilmiştir. Vazîfesini bitiren Serdâr-ı

Sipeh ise, Muhammara'den Akabât-ı âliyâtı ziyâret mak-sadiyla Irak'a gitmiştir.

Şeyhin tenkili husûsunda İran matbû'âtiyla birlikde bil-umûm İranlılarla mümessilleri bulunan Millet Meclisi Serdâr-ı Sipeh'e müzâheretde bulunmuşlardır.

İngiliz gazetelerinin verdiği ma'lûmâta göre Rıza Han, Muhammara Şeyhi, Haz'al Hân mes'elesini berta-rat ettikden sonra Kerbelâ ve Necef'i ziyâret etmeyi nezr etmiş ve bu maksadla Irak'a azîmet etmiştir. Serdâr-ı Sipeh bu seyâhati gayr-i resmî bir sûretde icrâ etmekde ise de Irak hükûmetinin İran tarafından müstakil bir hükûmet olarak tanınması mes'elesini de müzâkere ede-ceğî söylenilmektedir. Esâsen Irak Hükûmeti mes'eleyi İran hükûmetiyle mevzu' bahs etmek için Tahran'a bir hey'et göndermiş bulunuyor.

Âsâr-ı Münteşire:

İNTİŞÂR-ı İslâm TÂRÎHİ

Birkaç hafta evvel intişâr edeceğini yazdığını bu mühim eser bu hafta intişâr etti. Eserin müellifi Londra Dâru'l-fünûnu Arabî Mu'allimi Sör Wilyam Arnold'dur. İngilizce'den Mütercimi de Üstâd-ı muhterem Halil Hâlid Beyefendi'dir. Müellif-i mûmâ-ileyh uzun seneler ted-kîkât ve tetebbu'âtda bulunarak bu mu'azzam eseri vü-cûda getirmiştir. Uzun bir methalden ve İslâm'in bir mü-beşiri sıfatıyla Hazret-i Muhammed'in hayatına âid bir fasıldan sonra Asya-yı garbîde, Afrika'da, İspanya'da, İran ve Asya-yı Vüstâ'da, Moğollar ve Tatarlar arasında, Hindistan'da, Çin'de, Malarya Cezâir-i müctemi'asında, elhâsil bütün diyâr-ı İslâm'da müslümanlığın ne süretle intişâr ettiğini en mühim vesâik-i târihiyeye istinâden îzâh ediyor. Profesör Arnold, İslâmiyet hakkında garbda mevcûd bâtil fikirleri red ettiği gibi İslâmiyet'in sa'âdet-i beşeriyyeye olan te'sîrât-ı ulviyesi hakkında da birçok mülâhazât-ı hakîmâne serd eylemiştir. Büyük kit'ada 28 forma ya'nî 450 sahîfe teşkil eden bu mühim eserin fiyâti yüz kuruşdur. Mucellidi 125 kuruşdur. Taşra için posta ücreti 26 kuruşdur.

Aboneleri hitâm bulan kârîn-i kirâmin abone bedelleri-ni ırsâl etmek lütfunda bulunmaları veya aboneden sarf-ı nazar eylediklerini iş'âr buyurmaları bilhâssa ricâ olunur.

Abone şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebîyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne
Bâbiâlî Caddesinde
Reşîd Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfik âsâr
maal-memnûniyye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

اتبعون اهدكم سبیل الرشاد

Bâşmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

وَاللهِ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ

08 Ocak 1925

12 Cemâziye'l-âhir 1343

* Perşembe *

08 Kânûnisânî 1341

Cild: 25 - Aded: 633

SEBÎLÜRRESÂD

Adres tebdilinde ayrıca
5 kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzih ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lâzımdır.

Memâlik-i ecnebîyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

GECE

- Üstâd-i hakîmim Ferîd Beyefendi'ye -

Bütün kandillerin tehlile müstağrak... Şaşırdım ben:
Nasıl ma'bed ki sun'un, sermedî bir secde gök kubben!
Kapanmış, titriyor dünyaların haşyetle karşısında;
Melâik, sanki başkesmiş, durur dâmân-ı Arş'ında.
Ne rengârenk ubûdiyyetle, yâ Rab, hercümerc âfâk:
Karanlıklar, ışıklar, gölgeler, lebrîz-i istîgrâk.
Bu istîgrâk uyandırmaz mı, devrettikçe, ekvâni,
Perîşan rûhumun inler hazîn evtâr-ı îmâni.
Perîşan: Çünkü yükselmış değil feryâd-ı gûmrâhîm;
Şu mahşer mahşer envârin biraz yol verse, Allâh'im!
Evet, milyarla âlem vecde gelmiş bu'd-i mutlakta;
Benim bîçâre gölgem çırpinır bir damla toprakta!
Samîmîdir bütün gûş ettiğin âvâz hilkatten,
Niçin gözyaşlarım haybetle dönsün sermediyyetten?

Diyorlar, hep senin şemsinden ayrılmış, bu ecrâmi...
İllâhî, onların bir ân için olmazsa ârâmi;
Nasıl dursun, benim bîçâre gölgem, senden ayrılmış?
Güneşlerden değil, yâ Rab, senin sînenden ayrılmış!
Henüz yâdîmdadır bezminde medhûş olduğum demler;
O demlerdir ki yâdından kopar beynimde bin mahşer!

Tutundun kibriyâdan bir nikâb, uçtun nigâhîmdan.
İllâhî, bin tecellî berk ururken kîble-gâhîmdan,
Vurur mihrâbdan mihrâba alnım şîmdi hüsranla;
Tesellî bulmanın imkânı yok ferdâ-yı gufranla.
Serilmiş, secdemin inler durur yerlerde mi'râci;
Semâlardan gelir ummanların tehlîl-i emvâci!
Karanlıklar, ışıklar, gölgeler sussun ki, Allâh'im,
Bütün dünyâyî inletsin benim secdem, benim âhim.

Gel ey Ma'bûd-i gâib, çok zamanlar var, cüdâyiz biz;
Çöküktür ma'bedim, dînim harâb-âbâddır sensiz!
Bu vahdetgâhi vahşetzâr eden hicran tükenmez mi?
Unutmaz, nâzenînim, nâzenînler eski hem-bezmi.
Ezelden âşinânım ben, ezelden hem-zebânim;şin;
Berâber ahde bağlandık, ne olsan yâr-i cânımsın;
Ne olsam zerrenim, kalbimde hâlâ çarpar esrârin.
Gel ey cânan, gel ey can, kalmasın ferdâya dîdârin.
Çekildin bir yıkık rû'yâya dönmüş kâinâtîmdan...
Peşîmânım vûcûdumdan, peşîmânım hayatîmdan.
Gel ey mihrâb-ı îmânim, gel ey mescûd-i vicdânım,
Senin yâd olduğum sînende olsun, varsa, pâyânım.

Mehmed Âkif

[130] İBÂDETİN FELSEFESİ

1

İbâdet ve onun kabûlü, mâhiyeti i'tibâriyla mu'dil ve seciye-i beşeriyye üzerinde te'sîrât-ı mütenevviyi hâiz bir mes'uledir. İbâdetin inkâri bir taraftan insanı tedâricen ilhâda sapdırır, diğer taraftan atâlet ve cümuâda îsâl eder. Burada ibâdetin mâhiyet ve kabûlü hakkında uzun uzadıya mütâlaât dermiyân etmeyeceğiz. Ancak onun mahlük ile hâlik arasında en kuvvetli ve en hakikî halka-i ittisâl olduğunu söyleyeceğiz. Fil-hakika bizim daha ulvî bir mevcûdiyete istinâd ve i'timâd etmekliğimiz hissidir ki insanda teslîmiyetkâr bir hâlet-i fikriyye vücûda getirir. İbâdet, ihtiyâc-ı hoşnûdî ile kıvrانıldığı zaman kalbin daha ulvî bir kudrete açılmasıdır. Matlûb olan hoşnûdî ihrâz olunmazsa zât-ı kibriyâya i'timâd hissi gevser.

Cenâb-ı Hak kâinâtı yarattıktan sonra artık onun işine müdâhale etmez, fikri de bunun gibi reybîlige, madde-perestlige ve nihâyet ilhâda müeddî olur. Fil-hakika böyle bir ulûhiyeti kabûl etmekte ne ma'nâ var? Böyle bir telâkkî, Cenâb-ı Hakk'ı, bir cimâ-yı zevk dakikasında bir çocuk getiren, sonra ona hiç i'tinâ etmeyen bir pedere teşbîh demektir. Böyle bir çocuk babasına hiç hiss-i hürmetle mütehassis olur mu? O halde mahlükâtının hürmetini isteyen bir hâlik, mahlükâtının hüsn-i hâliyle ve mes'ûdiyetiyle nasıl alâkadâr olmaz?... Binâenaleyh ibâdeti kabûl etmek şân-ı ulûhiyyete münâsib bir şeydir. Kur'ân-ı Kerîm diyor ki: "Ben size yakınım, beni da'vet edenin duâsına icâbet ederim." Bu âyet-i kerîme insanların kalbinde hayatlarını hak yolunda istihkâr ettirecek kadar metîn bir kanâat yerleştirmektedir. Doğru insanların ve şühedânın zuhûru bu metîn îmânın eseridir. Înâyet-i ilâhiyye ile bu i'tikâd, ye'se ve intihâr-âmîz harekâta nihâyet vermiştir. İbâdeti inkâr edenler inkisâr-ı âmâle uğradıkları zaman intihâr ile hayattan kurtulmaya bakarlar. Bu gibi intihâr vak'aları az değildir. Bütün dünyayı pâ-yı tahakkümleri altına almayı istihdâf eden nice azimkâr adamlar vardır ki bir iki hezîmet karşısında ye'se kurbân olmuşlar ve hayatı faâliyyet sahnesinden çekilmişlerdir. Bu kahkarâ ric'atler intihârlardan daha bedterdir. Bunun yegâne devâsi ibâdettir.

İbâdetin ma'nâ-yı hakikîsini anlamamak yüzünden birçok insanların dûcâr olduğu atâlet ve akâmet müdhîştir. Bir reybî taraftan ibâdeti inkâr eden garblıların sa'y ü faâliyet ile hârikalar vücûda getirdiklerini, çölleri cennetlere çevirdiklerini, halbuki ibâdete îmân eden şarklıların içinde yaşadıkları cennetleri cehenneme çevirdiklerini görünce, reyb içinde çalkanırken, bir münkir oluyor.

Fil-hakika bu gün İslâm memâlikî dilenci sürüsüyle doludur. Bunlar halkın kîse-i semâhatinden geçinmekte dir. Hiç şüphesiz bu semâhat şarkda dilenciliğin esbâb-ı

intişârından biridir. Müslümanlar bu semâhati daha müs-mir vâdilerde göstereler sa'y ü faâliyet ve refâhiyet şüphesiz artar. Dilencilere gösterilen semâhat bu sûretle atâlete, zaafa müeddî oluyorsa ibâdet de aynı netîceleri tevlîd etmez mi? Mâdem ki Hak her duâyı ve her âdeti kabûl eder, çalışmaya ne hâcet var?...

Kur'ân-ı Kerîm bu mes'elenin hallini ziyâdesiyle teshîl etmiştir. Birr ü ihsânın en büyük ve en hayırlı şeylelerden biri olduğu umûm insanların taht-ı i'tirâfindadır. Onu herkes ve her sınıf bir fazilet addeder. Bir millet ne kadar medenî olursa olsun mutlakâ muhtâc-ı muâvenet bir faktır u zarûret karşısında kalır. Binâenaleyh birr ü ihsân mutlakâ lâzımdır. Yalnız birr ü ihsânın sû'-i istî'mâlidir ki onu beşeriyyet için bir musîbet yapar. Hüsn-i sûretle tanzîm olunduğu takdirde ihsân, faktır u zarûreti tehvîn eder. Atâlet ve sefâletin zevâlini te'mîn eyler. İbâdet de böyledir.

Muslimanlığın ibâdet telâkkisine göre Allah'ın yardımını ancak çalışan adam tazarru' edebilir. Ancak böyle ibâdetler ve duâlardır ki karîn-i icâbet olur. Binâenaleyh ihrâz-ı felâh için kuvâ ve melekâtını istî'mâl etmeyenler duâ ve ibâdetten bir şey ihrâz edemezler. Muslimanlık dilenciliği o derece takbîh etmiştir ki Risâlet-penâh Efendimiz dilencilerin rûz-i kıyâmette yüzleri kara olarak haşr olunacaklarını söylemiştir. İhsân, ancak düştükleri muzâyakalardan her türlü teşebbüse rağmen kendilerini kurtaramayanlara câizdir. İbâdet de ancak hedefi tahakkuk ettirmek için çalışmaktan geri kalmayanlar için müfid olur. Ancak böyle adamlar diledikleri nusret-i ilâhiyyeye nâil olurlar. Âtilâra gelince Muslimanlık bûnlara ne bir şey ihsân olunmasını emr eder, ne de duâ ve ibâdetlerinden bir şey hâsil olacağını söyler.

Kur'ân-ı Kerîm'in teâlîmini biraz daha teemmul ettiğimiz takdirde ibâdetin mâhiyet-i hakîkiyesi tamâmiyla tavazzuh eder. İbâdet, dilemek değildir. İbâdet-i İslâmiyyenin hedefi maksada vüsûl için hidâyet-i ilâhiyyeyi niyâzdır. Maksada vüsûl için ibâdetin bize vukû' bulacak yardımî bundan ibârettir. İbâdet, bize yolu gösterir. Biz de hedefimize muvâsalat için o yoldan gideriz. İbâdet bizi hiçbir amelden kurtarmaz. O ancak bizi doğru yolda gitmeye teşvîk eder.

Muslimanlığın ibâdet telâkkisi böyledir. Bunu nazar-ı dikkatten dûr tutmayarak ibâdetin münkirleri düşünsünler ve kendilerine bir yol ihtiyâr etsinler. Bir madde-perest meydân-ı mücâdelede mağlûb olduğu zaman me'yûs olur ve ba'zan intihâr eder. [131] Fakat âbidler ufku kararmış gördükleri zaman Allâh'a niyâz ile me'yûsiyet hissedeleceklerine yeni bir şevk ve yeni zindegî hisselerler. İbâdet onlara tâze bir hayat nefh eder, onların adımlarını takviye eder, hareketlerini tesrî eder. Nihâyet

onlar da şâhika-i muvaffakiyete yükselerler. Ümmü'l-Kur'an olan Fâtîha-i Şerîfe bize bu ma'nâları telkin ediyor. Fâtihâ-i şerîfe Kur'an-ı Kerîm'in zübde-i teâlimini muhtevîdir. Bir müslüman bunu hiç olmazsa beş vakit namazında günde otuz iki def'a tekrâr ediyor. Binâenaleyh bu sûre-i şerîfenin bize telkin ettiği felsefe-i ibâdeti tedkîk edelim:

Her ibâdetin üç kısımdan teşekkül etmesi îcâb ettiği âşikârdır. Evvelâ ibâdet ettiğimiz mercî'e hitâb etmek, sâniyen ne sıfatla mürâcaat ettiğimizi beyân eylemek, sâlisen mürâcaatımızı dermiyân etmek. Sûre-i Fâtîha bu tertîbe riâyet etmektedir. Biz Allah'ımıza Rab, Rahmân, Rahîm, Mâlik-i yevmî'd-dîn sıfatlarıyla mürâcaat ediyoruz. Müteâkiben, ancak O'na kulluk ettiğimizi ve ancak O'nun yardımını istedığımızı beyân ederek "Bize doğru yolu göstermesini" niyâz ediyoruz.

Biz Cenâb-ı Hakk'a evvelâ Rab diyoruz. Yani onu kâinâtın hâlikî olarak yâd ediyoruz. Ona Rahmân demekle onun bizim için lâzım olan bütün vesâ'il-i hoşnûdîyi ihzâr ettiğini ikrâr ediyoruz. Sonra onun Rahîm olduğunu ikrâr etmekle niam ve atâyâ-yi ilâhiyyesini hüsn-i isti'mâl etmedikçe ondan bir şey beklemeye hakkımız olmadığını teslîm ediyoruz. Sonra Cenâb-ı Hakk'a Mâlik-i yevmî'd-dîn demekle niam-ı ilâhiyyeyi hüsn-i isti'mâl ve yahud sû'-i isti'mâl edersek mutlakâ mûkâfât veya cezâya dûçâr olacağımızı kabûl ediyoruz.

Acaba müslümanlar bunları düşünüyorlar mı? Acaba onlar Fâtîha-i Şerîfe'nin bize ta'rîf ettiği Allah'a mı ibâdet ediyorlar. Yoksa başka bir şeye mi? Bunu hiç teemmûl ediyorlar mı? Düşünmelisiniz ki Cenâb-ı Hakk'in size ihsân ettiği kuvâyî en mükemmel bir sûrette işletmedikçe Allah'a şükretmiş olmazsınız. Siz âtil kalmakla kûfrân-ı ni'met etmiş oluyorsunuz. Binâenaleyh ibâdetleriniz sizi müşkilât ve buhrânlardan kurtaracağı yerde günden güne daha fazla düşüyorsunuz. İbâdeti yanlış telâkkî ettiğinizden bütün hedeflerinizin ayağınıza kadar geleceğini zannediyorsunuz. Kuvâ ve melekâtınızı işletmiyor ve faâliyetinizi körletiyorsunuz. Ve bu sûretle dalâletten dalâlete düşüyorsunuz.

İbâdetimizin ikinci kısmı da pek azîm bir dikkate şayândır. "Yâ Rabbî, biz yalnız sana kulluk ederiz. Yalnız senden yardım isteriz" diyoruz. Bu sûretle Allah'a bi-hakkın ibâdet etmedikçe onun yardımına nâil olamayacağımızı ikrâr etmiş oluyoruz.

O halde ibâdet nedir? Salât, sıyâm, zekât, hac, zanno-lunduğu gibi hadd-i zâtında ibâdeti teşkîl etmez. Bunlar vesâit-i ibâdetdir. Hedef-i ibâdet birtakım vesâite bağlıdır. Kur'an-ı Kerîm bütün bu vesâiti bulmak için elinizden gelen her şeyi yapmanız îcâb ettiğini beyân etmektedir. Ancak bunu yaptığınız zaman siz kemâl-i şerefle "Yâ

Rabbî yalnız sana kulluk ederiz!" diyebilir ve o zaman Allah'ın yardımını niyâz edebilirsiniz. Bunu yapmadıkça huzûr-ı ilâhîde yalan söylemiş olursunuz. Çünkü Allah'a kulluk etmiş olmazsınız. Halbuki onun yardımına nâil olmak ona bi-hakkın kulluk etmeye vâbestedir.

Arapça'da "îâne" ile "İmdâd" arasında bir fark vardır. Birisi bir noksânın itmâmını, diğeri bir şeyin üzerine bir şeyin ilâvesini ifâde eder. Biz Allah'dan "İmdâd" değil, "îâne" istiyoruz. Demek istiyoruz ki "Yâ Rabbî, elimizden geleni yaptık. Derece-i kusvâda çalıştık. Bütün kuvâ ve melekâtımızı işlettik. Şimdi de huzûruna geliyoruz. Yed-i nusretini niyâz ediyoruz. Çünkü hâlâ muhtâc-ı iâneyiz."

İşte bizim ibâdetimizin rûhu budur.

Hoca Kemâleddin

YENİ HUKÜK-1 ÂİLE

Lâyihası Hakkında Mütâle'a

7

"54. Madde: Otuz dokuzuncu madde mûcebince, fâsid olan akde velî, ba'de'n-nikâh sarâhaten veya delâleten icâzet vermiş veya akd-i nikâha ittlâî târîhinden i'tibâren bir sene zarfında da'vâ ikâme etmemiş ise, fesâd da'vâsı sâkit olur.

Kezâlik nikâhin fesâdına hüküm lühûkundan evvel, zevce gebe kaldığı veya âkîdin sinn-i izdivâca vüsûlünden i'tibâren daha üç ay geçtiği sûrette fesâd da'vâsı sâkit olur."

Bu madde ahkâm-ı fikhiyyemize muhâliftir. Otuz dokuzuncu maddede fâsid addedilen akd-i nikâh -madde-i mezkûre sırasında beyân edildiği üzere- esâsen fâsid değildir. Fâsid olan bir akid nikâh ise icâzet-i lâhika ile veya bir müddet-i muayyenenin mûrûruyla veya haml zuhûruyla şer'an sihhate inkilâb etmez. Binâenaleyh böyle bir nikâh hakkında her ne zaman olursa olsun fesâd da'vâsı ikâme edilebilir.

"55. Madde: Kırk birinci madde mûcebince fâsid olan nikâha ba'de'l-akd velî, sarâhaten veya delâleten icâzet verdiği veya akd-i nikâha ittlâî târîhinden [132] i'tibâren bir sene zarfında i'tirâz etmediği takdîrde fesâd da'vâsı sâkit olur. Zevce gebe kaldığı takdîrde de hükm böyledir."

Bu madde de ahkâm-ı fikhiyyemize muhâliftir. Evvelce de beyân olunduğu üzere kırk birinci maddede muharrer olan ateh erbâbının nikâhi ahkâm-ı fikhiyyemize nazaran fâsid değildir. Belki esâsen sahîh olup velîlerinin icâzetine mevkûfdur. Binâenaleyh ba'de'l-akd velîleri tarafından sarâhaten veya delâleten icâzet verilirse sahîh ve mu'teber olarak kalır. İcâzet verilmeyip reddedilir ise keen lem-yekün olup hakkında nikâh-ı fâsid ahkâmı

cereyân eder. Yoksa velînin bir müddet i'tirâz etmeyip sükût eylemesiyle veya zevcenin gebe kalmasıyla bu nikâh, lâzım olup velînin hakk-ı reddi sâkit olmaz.

Görülüyor ki maddedeki "Fâsid" ta'bîri garb hukukiyyûnunu taklîden "Gayr-ı Lâzîm" ma'nâsına alınmış olsa bile yine maddenin hükmü ahkâm-ı fikhiyyemize tevâfuk etmiyor.

Madde-56: Kırkıncı maddeye müsteniden cinnet sebebiyle bâtil olan nikâh aleyhine âkidler ve alâkadârlar ve müdde-i umûmîler tarafından ikâme olunacak butlân da'vâsı, mecnûn veya mecnûnenin hâl-i sahve avdetinden i'tibâren bir sene zarfında ikâme olunmamış ise sâkit olur."

Bu madde de ahkâm-ı şer'iyyemize tevâfuk etmiyor. Evvelce de arz olunduğu vechile eğer mecnûn veya mecnûneyi usûl-i şer'iyyesi dâhilinde velîsi tezvîc etmiş ise akd-i vâki', şer'an sahîh ve nâfizdir, artık bunun hakkında hiçbir kimse butlân iddiâsına kiyâm edemez. Ve eğer başkaları tezvîc etmiş bulunursa akid velînin icâzetine mevkûf olmuş olur. Ama bunlardan biri kendi nikâhını bizzat kendisi akd etmiş ise işte o zaman akid, bâtil olur, böyle bir akde icâzet de lâhîk olamaz. Binâenaleyh bu akdin butlânı hakkında ikâme edilecek da'vâ bunların hâl-i sahve avdetinden i'tibâren bir müddetin mürûruyla sâkit olamaz. Şu kadar var ki bunların velîleri, yahud hâl-i sahve avdetinden sonra kendileri akd-i vâki'i tecdit etmek sûretille râbita-i zevciyeti idâmeye kâdir olabilirler. Yoksa evvelce vukû' bulmuş olan bir akd-i bâtil üzerine idâme-i zevciyyette bulunmaları mukârenet-i gayr-ı meşrûa kabîlinden olacağından aslâ câiz değildir. Halbuki işbu elli altıncı madde böyle gayr-ı meşrû' bir vaz'iyetin devamına cevâz vermiş oluyor.

"**57. Madde:** Şâhidsiz akd edilen nikâhda, fesâd da'vâsı, haml zuhûru veya târîh-i akidden i'tibâren üç sene mürûruyla sâkit olur."

Bu madde de ahkâm-ı fikhiyyemize muvâfik bulunmuyor. Mâdem ki şâhidsiz akd edilen nikâhın fesâdî kabûl ediliyor, artık böyle bir nikâh, ne haml zuhûruyla, ne de muayyen bir müddetin mürûruyla sihhate münkalib olamaz. Binâenaleyh bu vaz'iyet devam ettikçe fesâd da'vâsı her vakit ikâme olunabilir.

Bir hadîs-i Nebevi'de: (إِنَّكَحَ الْأَبْشَاهِدِينَ¹) buyurulduğu gibi diğer bir hadîs-i şerîfte de "Zâniye ol kadınlardır ki nefislerini bilâ-beyyine -yani şâhid bulunmaksızın- tezvîc ederler" buyurulmuştur.*

Kütüb-i Mâlikîyyeden Menhü'l-Celîl'de, Kifâyetü'l-Tâlib'de, Kütüb-i Hanbelîyye'den de el-İknâ'da ve hilâ-

¹ "Evlenmek iki şâhidle mümkün olur."

* (البغایا اللواتی ینکحن انفسهن بغیرینة) Revâhü'l-Tirmîzî, kezâ fi Keşşâfi'l-kînâ'

fiyâttan olan *Bidâyetü'l-Müctehid*'de beyân olunduğu üzere şehâdet; nikâhin şartıdır, bu husûsta Ebu Hanîfe, İmam Şâfiî, İmam Mâlik, Ahmed bin Hanbel hazerâtı müttefiktirler. Ancak şehâdet, akd-i nikâhın mı şartıdır, yoksa devâm-ı nikâh ile meşruiyet-i takarrübün mü şartıdır? diye ihtilâf olunmuştur. Şehâdet; İmâm-ı A'zam, Şâfiî ve Ahmed bin Hanbel mezheplerinde akd-i nikâhın şartıdır. Binâenaleyh hîn-i akidde şâhid bulunmazsa nikâh, sahîh olmaz. Mezheb-i Mâlikî'de ise devâm-ı nikâhın şartıdır. Binâenaleyh kable'z-zifâf işhâd edilmesi väcibdir, eğer hîn-i akidde şâhid bulunmadığı gibi kable'z-zifâf işhadda bulunmazsa nikâh, fesh edilerek bununla bir talâk-ı bâin husûle gelir.

İşte görülüyor ki işbu 57'inci madde mezâhib-i erbaadan hiç birine tevâfuk etmiyor. Maahâzâ lâyihanın gösterdiği merâsim dâhilinde akd edilecek bir nikâhda şâhid bulunmaması pek o kadar vârid-i hâtit olmasa gerek.

"59. Madde: Müdde-i umûmîlerin ikâme edecekleri butlân da'vâsı zevceynin hâl-i hayâtında vukû' bulmak lâzîmdir. Zevceynden birinin vefâtından sonra müdde-i umûmînin hakkı da'vâsı sâkit olur. Ancak sâir alâkadârân, vefâtta sonra da butlân iddiâsında bulunabilir."

"60. Madde: İşbu kânûnun emreylediği vechile nikâhdan evvel i'lân-ı icrâ veya i'lan müddeti zarfında vukû' bulan i'tirâzât tedkik edilmediği veya velînin muvâfakati alınması lâzim gelen ahvâlte muvâfakat istihsâl olunmadığı ve yahud elli birinci maddede ta'yîn edilen şerâita riâyet veya esbâb-ı butlân ve fesâda vukûfla beraber, kânûnun lüzum gösterdiği sâir tedkikât ifâ olunmaksızın nikâh akd edildiği takdirde, bu bâbda taksîri olan hâkim veya nâib veya me'mûr-ı mahsûs ile âkidler veya velîler, müdde-i umûmînin talebi üzerine on liran dan iki yüz liraya kadar cezâ-yı nakdîye mahkûm olurlar."

Bu iki madde ile ahkâm-ı âdile-i fikhiyyemiz arasında bir mukâyese yapmaya lüzum görmüyoruz. Ancak altmışinci madde ile ta'yîn edilen müeyyide-i cezâiyye ne derece mukârin-i ma'delet ve hakkâniyet olup olmadığını cezâiyyûnun takdîrine havâle ile iktifâ ediyoruz. Şimdiye kadar yapmış oldukları müsâmahalardan dolayı mûcâzât-ı mâliyyeye uğramamış bulunan hükkâm-ı kirâm ile sâir [133] me'mûr-ı hükûmet, ba'de-mâ müteyakkiz bulunmalıdır, sonra bu ihtiyâclı zamanda on liran dan iki yüz liraya kadar bir cezâ-yı nakdîye mahkûm olurlar!

"61. Madde: Zevc hîn-i akidde kable'l-akd zevcesi için mehir nâmîyla hâlen veya müeccelen tesviye edilmek üzere bir mal veya meblağ taahhûd ettikde, bunun nevi' ve mîdarını tasrif ve ta'yîn etmeye mecbûrdur. Ta'yîn ve tesmiye edilmeyen mehir iddiâları mesmû' olmaz."

Bu madde cây-1 mülâhazadır. Ahkâm-ı şer'iyyemize nazaran mehir, nikâhın ahkâm-ı mühimmesinden biri-

dir. Tarafeyn, akidden evvel, veya hîn-i akidde, yahud ba'de'l-akd mikdâr-ı mehri ta'yîn ve tesbît edebilirler, bu-na Mehr-i Müsemmâ denir. Etmedikleri sûrette Mehr-i Misil lâzım gelir.

Bir kadının mehr-i misli, onun pederi cihetinden, ol-madığı takdîrde beldesi ahâlisinden bazı evsâfda akrân ve emsâli addedilecek kadınların mehri kadardır.

Dürer'de, *Fethu'l-Kâdîr*'de ve sâir kütüb-i fikhîyemizde beyân olunduğu üzere nikâh-ı sahîh, mehirden hâlî olamaz. Mehre bidâyeten hakk-ı şer'î (hukûk-ı umûmiyye) taalluk eder. Nitekim: ²⁾ (وَأُتُوا النِّسَاءَ صَدْقَاتِهِنَّ بِنَحْلَةً) (فَإِنْ كُحُوْمُنَ يَأْذِنَ أَهْلِهِنَ وَأَتُوهُنَ أُجُورَهُنَ) ³⁾ (وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذِلْكُمْ أَنَّ تَبَتَّغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُخْصِبِينَ غَيْرَ مُسَافِجِينَ) ⁴⁾ âyât-1 celîlesi, mehrin lüzümunu nâtiktir. Binâenaleyh tarafeyn, mehr olma-mak üzere akd-ı nikâhda bulunmuş olsalar bile yine mehr lâzım gelir. Çünkü hakk-ı şer'îyi iskâta efrâdin sa-lâhiyeti yoktur. Şu kadar var ki mehr, zevcenin hakkı olduğundan zevce ister ise ba'de'l-akd mehrinin bir kis-minı veya tamamını iskât edebilir.

İşte görülmeye ki "mücerred hîn-i akidde veya kâble'l-akd ta'yîn ve tesmiye edilmemesinden dolayı mehr iddia-larının mesmû' olmaması" ahkâm-ı şer'iyyemize tevâfuk etmemektedir.

Nikâh ve talâk hangi merâsim'e tâbi' tutulursa tutul-sun hiç şüphe yok ki mehr; bekâ-yı nikâh için bir kuvve-i müeyyide olmak mâhiyetini gâib etmez.

Mehr, zevcenin hukûkunu siyânete hâdimdir, zev-cenin kadrini i'lâya, ihtiyâcını tehvîne vesîledir, ictimâ'î, hayâti dahâ birtakım fevâidi hâvîdir. Nitekim esbâb-ı mûcibe lâyihâsında da deniliyor ki: "Mehr, mücerred bir menfaat-i ictimâ'yye mülâhazasıyla ve her halde kadını düşkün zamânında siyânet maksadiyla te'sîs olunmuştur. Bu cihetledir ki mehre hukûk-ı umûmiyye taalluk etmiş, hatta tarafeyn adem-i mehre bi'r-rîzâ muvâfakat etmiş iseler dahi hukûk-ı umûmiyye nâmına mehr-i misil lâzım geleceği tesbît olunmuştur."

O halde ta'yîn ve tesmiye edilmeyen mehr da'vâlarının adem-i mesmûiyetini kabûl etmek nasıl muvâfik olur? Hukûk-ı umûmiyye nâmına lâzım gelen -ta'bîr-i şer'îsi vechile kendisine hakkullah taalluk eden- bir şey, mü-cherred tarafeynin sükûtuna, adem-i tesmiyyesine binâen nasıl sâkit olabilir?

²⁾ "Kadınlara mehirlerini gönül hoşluğu ile cömertçe verin." (Nisâ Sûresi 4/4)

³⁾ "... velilerinin izniyle evlenin ve örfe uygun bir şekilde mehirlerini verin..." (Nisâ Sûresi 4/25)

⁴⁾ "(Evlenilmesi haram kılınanların) dışındakilerle, gayrimeşru iliş-ki amacı taşımamanız kaydıyla, nakit ve aynî mallarınızla mehirlerini vererek evlenme talebinde bulunmanız size helâl kıldı." (Nisâ Sûresi 4/24)

Mehr-i misil yüzünden tahaddüs edecek da'vâların kesreti, ve bu husûstaki tezvîrât ihtimâli, tesmiye edil-meyen mehr iddiâlarının adem-i mesmûiyetini îcâb edecek derecede bir ma'zeret teşkil etmez. Zaten mah-kemeler ihmâk-ı hak için küşâd edilmiş müesseselerdir. Mahkemelerin vazîfesi hukûk-ı nâsî siyânetten, beyne'n-nâs tekevvün edecek her türlü da'vâları rû'yetten, tezvîrât ihtimâlatına karşı da mutabassirâne hareketten ibârettir. Binâenaleyh bu kabil da'vâların kesret-i vukûu, her halde adem-i mesmûiyetine sebeb olamaz, belki bu bâbda ittihâz edilecek bazı tedâbîr -bu gibi deâvîyi taklîl edebileceğinden- husûl-i maksadı te'mîne kifâyet eder. Tescîl-i mehr mes'elesi bu kabil tedâbîr cümlesindendir.

Şunu da ilâve edelim ki mehr hakkında böyle bir iki madde tanzîm edivermekle mehr mesâili halledilmiş olamaz. Her ne yapılır ise yapılsın mehre müteallik bir hayli deâvî tekevvün eyleyecektir. Bunları hukkâm, ne ile hall ü fasl edecek? Bu bir iki madde ile mi? Heyhat!. Ne gibi şeyle mehr olabilir? Mehrde kâble'l-kabz hâsil olacak ziyyâde veya noksandan dolayı ne gibi ahkâm cârî olur? Takarrüb veya ictimâ' vukûundan evvel veya sonra iftirâk husûle gelince veya nikâh fâsid olunca ne mikdar mehr lâzım gelir? Mehrde terdîd bulunduğu veya tesmiye edilen mehrin fesâdi tahakkuk eylediği takdîrde ne yolda muâmele yapılır? Müecel olan mehr kendisine verilmedikçe zevce ne gibi hukuka mâlik olur? Mehrin nev'ini, mikdârını gösteren vesâikin ziyyâî hâlinde mehr da'vâları nasıl halledilir?. İşte daha bu gibi birçok mesâil vardır ki bunlara müteallik da'vâların adem-i tekevvünü-nü te'mîne imkân yoktur. Bu gibi da'vâların bi'z-zarûre tahaddüs edeceğini meslek-i kazâda bulunmuş olan zevât pek güzel takdîr ederler. Halbuki lâyiha-i kânûniyye bu gibi mesâili hall ü fasl edebilecek mevâddı ihtivâ etme-mektedir.

"63. Madde: Zevc veya zevce, münferiden veya her ikisi mütekâbilen fil-hâl veya müecceleñ teslîm edilmek veya hûd vefât veya fesih ve tefrik-ı talâk vukûunda tesviye olunmak şartıyla, taraf-ı diğere muayyen bir mal veya meblağ i'tâsına taahhûd edebilirler."

Bu madde de cây-ı nazardır. Zevc, zevcesine mehr nâ-mıyla bir mal i'tâsını deruhde edeceği cihetle artık onun hakkında başka bir mal taahhûdüne ne lüzum var? Zevcenin zevcine bir mal i'tâsını deruhde etmesi ise bi-zim ahkâm-ı fikhîyemize, ahvâl-i ictimâ'yyemiz, an'a-nât-ı millîyyemize nazaran biraz garip görünmüyôr mu?

Acaba gayr-ı müslim erkeklerin zavallı gayr-ı müslim kadınlarından almakta oldukları drahomaya benzer yeni bir mehr usûlü mü te'sîs edilmek isteniliyor? Artık tee-hûl edecek bir kîsim erkekler, alacakları kadınlara karşı müstagniyâne [134] bir vaz'iyet alsınlar!. Kendileri için

bir hayli mal te'mîn etmedikçe akd-i izdivâca kolay kolay muvâfakat etmesinler!. Kocaya varacak kadınlar da her ihtimâle karşı biraz muktesidâne harekette bulunsunlar! Müstakbel zevcelerine verebilmek için bir mikdar servete mâlik olmaya çalışınlar!.

Erkekler ile her husûsta müsâvât iddiâsına kalkışan hanımların muktezâ-yı müsâvât olan böyle bir usûlün tessüsünden dolayı bit-tabi' istikâya hakları yoktur, değil mi?

"63. Madde: Bir kızı tezvîc veya teslîm için ebeveyn veya akrabâsının zevcden akçe ve eşyâ-yı sâire almaları memnû'dur."

Bu madde, ahkâm-ı fikhiyyemize muvâfiktir. *Reddü'l-Muhtâr*'da, *Fetâvâ-yı Ankaravî* ile *Fetâvâ-yı Ali Efendi*'de beyân olunduğu üzere "Bir kızı tezvîc veya ba-de'n-nikâh teslîm için ebeveyninden veya akrabasından birinin ağırlık, kaftanlık ve sâire nâmlarıyla aldığı şey rüşvet mâhi-yetindedir. Binâenaleyh zevc vermiş olduğu şeyi mevcûd ise aynen, değilse bedelen istirdâd edebilir. Nitekim bir kadın dahi kendisini veya kızını tezevvûc etmesi için bir erkeğe verdiği şeyi ba-de't-tezevvûc istirdâda kâdir olur.

Fakat emr-i nikâhi te'mîn, mesâlih-i müsâhereti İslâh maksadiyla hâtib tarafından bir şahsa ücret olduğu tasrîh edilerek verilen şey, bilâhare istirdâd olunamaz. Çünkü bu, bedel-i hizmetden ibârettir.

"64. Madde: Nikâhın sahîhan in'ikâdiyla beraber zevc üzerine zevcenin mehr ve nafakası lâzım gelir ve aralarında hakk-ı tevârüs sâbit olur."

Bu madde; -bazi kuyûd ile mukayyed olmak şartıyla ahkâm-ı fikhiyyemize muvâfiktir. Ez cümle nikâh-ı sahibi, nâfiz ile tâkyîd etmek îcâb eder. Çünkü ateh ashâbinin akd-i nikâhları gibi mevkûf olan nikâhlar dahi şer'an sahîhdır; fakat bunlar nâfiz olmadığından haklarında kable'l-icâze nikâh-ı fâsid ahkâmi cereyân eder, mehr ve nafaka gibi nikâh-ı nâfiz ahkâmi cereyân etmez.

Nikâh-ı sahîhi müteâkîb zevcenin nafakaya istihkâki da zevcine itâat etmesiyle mukayyeddir, ba-de'n-nikâh zevcenin hânesine gitmekten bi-gayr-ı hakkın imtinâ' ettiği takdîrde nafakaya müstahik olamaz.

Verâsetin cereyânı için de zevc müslim ise zevcenin de müslim olması lâzımdır. Yoksa bir müslim ile kitâbiyyâttan bulunan bir gayr-ı müslime arasında verâset cârî olamaz.*

* Ahkâm-ı şer'iyyemiz nâmına dermiyân ettiğimiz bu ve emsâli mesâil; kütüb-i fikhiyyemizin kâffesinde münâdericdir. Binâenaleyh -tercih-i bilâ-müreccah kabiliinden görünmesin diye- bunlar için muayyen bir me'haz göstermeye daima lüzum görmüyoruz. arzû eden zevât, her hangi bir fikih kitabına mürââaat ederse bu bâbdaki beyânâtımızın hakikatine, muttalî olabilir.

"65. Madde: Zevc kendi intihâb ettiği mahalde zevcesi için bil-cümle levâzımıyla bir mesken tedârikine mecbûrdur."

Bu madde ahkâm-ı şer'iyyemize muvâfiktir. Zevcesi için bir mesken-i şer'i tedârik etmesi zevc üzerine vâcibdir. Zîrâ mesken de nafaka gibi levâzîm-ı hayâtiyyedendir, münâsebât-ı zevciyyetin te'mîn-i cereyânı bu sâyede kâbil olabilir. ⁵ (أَسْكُنُهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجُودِكُمْ) âyet-i celîlesi bu vücûbu nâtikdir.

Mesken-i şer'i, zevceynin iktidârlarına, mevki-i ictimâilerine göre tebeddül eder, erbâb-ı yesâr ile isârîn, eş-râfdan olanlar ile olmayanların mesken-i şer'ileri biz-zarûre müsâvî olamaz. Maahâzâ bir hânenin mesken-i şer'i olabilmesi için her halde sâlih komşular arasında bulunması lâzımdır, ahlâksız kimselerin ikâmet ettikleri bir mahalde ihmâr edilecek hâne bir mesken-i şer'i olamaz.

"66. Madde: Zevce zevcinin intihâb ettiği hânesinde ikâmete ve başka memlekete gitmek istedikte birlikte azîmete mecbûrdur."

Bu madde iki mes'eleyi ihtiyâ ediyor. Birinci mes'elevi; Zevcenin zevci tarafından intihâb edilecek hânedede ikâmet etmesidir. Bu mes'elevi; ahkâm-ı fikhiyyemize muvâfikdir, şu kadar var ki zevce mehr-i muacelini istîfâ etmiş bulunmalıdır, eğer istîfâ etmemiş olursa ikâmete mecbûr olmaz, bununla beraber nafakaya da müstahik olur.

İkinci mes'eleye gelince bu da zevcenin zevciyle birlikte gideceği memlekete azîmet etmesidir. Bu mes'elevi hakkında muhtelif ârâ-yı fikhiyye vardır. Fukahâ-yı kirâmin ve bilhassa fukahâ-yı Hanefiyye'nin bu gibi mesâil-i ictimâ'iyeyi ne kadar hakîmâne, dûr-endîşâne bir na-zarla tedkîk etmiş oldukları bir nûmûne olmak üzere eimme-i Hanefiyye hâzerâtının bu bâbdaki akvâlini telhîse lüzum görüyoruz. Bu akvâl, ber-vech-i âtî dört sûrete ircâ' edilebilir:

1- Zevc, mehr-i muacelini verdikten sonra zevcesini -rizâsî olsun olmasın- mesâfe-i seferden dûn bir mahalle, meselâ şehirden karyeye ve bil-akis karyeden şehire götürürebilir. Çünkü bu gurbetten ma'dûd değildir, belki bir mahalleden diğer bir mahalleye nakil kabilindendir. (Menhu'l-Gaffâr)

2- Zevc, mehr-i müecel ve muacelini tamamen edâ ettiği ve kendisi emîn bulunduğu takdîrde zevcesini istediği beldeye götürürebilir. Lâkin mehri tamamen edâ etmedikçe veya kendisi emîn bulunmadıkça zevcesini -rizâsî bulunmaksızın diyâr-ı âhara götürmez. (Tenvîru'l-Ebsâr)

⁵ "İddetlerini bekleyen hanımlarınızı imkânlarınızın elverdiği ölçüde ikâmet ettiğiniz yerin bir bölümünde oturtun." (Talak Süresi 65/6)

3- Zevc mehr-i müeccelini veya ta'cili müteâref olan mikdar mehri verdikten sonra zevcesini -rızâsı olsun olmasın- istediği memlekete götürübilir. ^{٦٢} (أَسْكُنُهُنَّ مِنْ حَيْثُ شَاءْتُمْ) âyet-i celîlesi buna delildir.

[135] Mehrin tamamı müeccel olduğu sûrette de hüküüm böyledir. Zâhirü'r-rivâye olan da bu kavîldir. (*Hidaye, Ankaravî, Câmi'u'l-Füsûleyn*)

İşte maddenin ihtivâ ettiği ikinci mes'ele -mehr ciheti nazara alınmak şartıyla- bu kavle muvâfik bulunuyor.

4- Zevc, mehrini tamamın te'diye etmiş olsa dahi zevcesini rızâsı olmadıkça fî-zâmânînâ başka memlekete alıp götüremez. Çünkü gurbet, zarardan hâlî değildir. (أَسْكُنُهُنَّ مِنْ حَيْثُ شَاءْتُمْ) âyet-i kerîmesi adem-i ızrâr ile mukayyeddir. Zamânımızda erkekler zevcelerini istedikleri yerlere götürmek hakkına mâlik değildirler, çünkü mukaddemâ erkeklerde salâh-ı hâl, gâlib olduğundan hukük-ı zevciyyete riâyet eder, zevceleri hakkında zulüm ve i'tisâfda bulunmazlardı. Zamânımızda ise böyle değildir. Kadın kendi kavîm ve kabîlesi arasında bulundukça zevcinin zulmünden emîn olabilir. Lâkin başka memlekete nakl edilince iş başkalaşır, kadın, garîbetü'd-diyâr olacağından kimseden istiâne edemez. Müftâ-bih olan kavîl de budur. (*Ankaravî, Reddü'l-Muhtâr*)

Ahkâm-ı fikhîyyemizin kadınları ne kadar sıyânet ve himâye etmek istedigine dikkat olunmalı!.

İbni Âbidîn merhûm diyor ki: "Bu husûsta zevcin hâli nazar-ı i'tibâra alınır, eğer zevc emîn, hukük-ı zevciyyete riâyetkâr olmaz da mücerred ezâ ve cefâda bulunmak veya emvâlini elinen almak gibi bir maksada binâen zevcesini başka bir memlekete nakl etmek isterse bu takdîrde zâhirü'r-rivâye ile amel olunamaz. Binâenaleyh bu naklin cevâzına fetvâ vermek helâl değildir. Çünkü yakînen biliriz ki İmam-ı A'zam hazretleri de bunun cevâzına kâil olmamıştır. Fakat zevc, emîn, hukük-ı zevciyyete riâyetkâr olursa onun hakkında mes'ele değişir. Olabilir ki zevc, garîbü'd-diyâr bir kimsedir. Zevcesini kendi memleketine götürmek ister; olabilir ki bulundukları mahalde kolaylıkla te'mîn-i maîsetten âciz kalır, artık bu takdîrde de zâhirü'r-rivâye ile amelden nasıl udûl edilebilir?."

Mülehhasan nakl ettiğimiz şu beyânâtta anlaşılıyor ki İbni Âbidîn merhûm; üçüncü sûretle dördüncü sûret beyını te'lîf etmek istemiştir.

Fil-hakika zevcin emîn olup olmadığını nazara almak muvâfiktir. Fakat şu da bedîhîdir ki bugün mübâreze-i hayâtiyyede bulunmak mecbûriyetinde olan bî-çâre er-

kekler; te'mîn-i maîset, idâme-i şeref ve haysiyet gibi birtakım ilcâât-ı hayâtiyyeye tebâiyyetle her tarafa can atıyor, me'mûriyet gibi, ticâret ve san'at gibi birer vesîle-i maîsetle diyâr-ı gurbeti ihtiyâra mecbûr kalıyorlar. Şimdi böyle bir ıztırâra binâen ihtiyâr-ı gurbet eden bir erkek kendi refîka-i hayatını gideceği yere alıp götüremezse âile teşkilinden beklenilen ferdî, ictimâ'î mesâlih nasıl husûle gelebilir? Husûsiyle asrımızda kadınlara böyle bir salâhiyet verilmesi kadınların ahlâk, şerâit-i hayâtiyyeleri nokta-i nazarından iyi bir netîce tevlîd edemez.

Vâkiâ zamânımızda vazife-i zevciyyeti hüsn-i ifâ edemeyen birçok erkekler mevcûddur. Lâkin yine zamânımızda bir kadının zevcine refâkatten istinkâf etmesinden tevellüd edecek mehâzîr, zevciyle beraber gitmesinden tevellüdü melhûz olan mehâzîrden daha mühimdir.

İNTİŞÂR-ı İslâm TARİHİ

Bu Nâm ile Bu Hafta Neşrettiğimiz Mühim Eserin

Mukaddimesidir:

... kendi dînlerinin hak olduğu hakkındaki şevklerinden dolayıdır ki müslümanlar İslâm'ın beşâretini her girdikleri memlekete götürmek vazifesiyle mülhem bulunuyorlar; bu ise onların dîninin misyonerlik edyâni arasında bir mevkî' tutmasını bi-hakkın iltizâm eder. İşte bu telkin ve tebâşîr şevkinin târîh-i hudûsu ve onun kuvâ-yı ilhâmiyye ve suver-i icrâiyyesi sahâyif-i âtiyyenin mevzûunu teşkil eyler. El-yevm dünyanın her tarafına dağılmış bulunan birkaç yüz milyon efrâd-ı İslâmiyye on üç asır zarfında vukûa gelen bu tebâşîr faâliyetlerinin bûrhânıdır.

Bu dîn'in ahkâmı ibtidâ yedinci karn-ı mîlâdîde Arapistan halkına bir peygamber tarafından tebliğ edilmiş ve onun livâ-yı risâleti altında bu halkın kabâil-i müteferriyası bir ümmet hâline gelmişti. Bu yeni hayât-ı millînin inşîrâhi ile ve bir gayret ve heves ile -ki ordularına hemen gayr-ı kâbil-i mukâvemet bir kuvvet bahşeylemiştir- bu halk üç kîta'bî aâleme feth ve hüküm emeliyle akın etti. İbtidâ Suriye, Filistin, Mısır, şîmâlî Afrika ve İran onların muvâcîhelerinde birer birer sukût eyledi. İspanya'ya kadar garb ve Hindistan hudûndaki Sind nehrine kadar şark cihatlerine doğru revşî-tazyîki artırdıklarından Peygamberin irtihâlinden yüz sene sonra onun isrine sâlik olanlar kendilerini Roma'nın evc-i ikbâle vâsil olduğu zamandaki imparatorluğundan daha büyük bir mülkün hâkimleri mevkiinde buldular.

Vâkiâ sinîn-i müteâkibe zarfında bu büyük müslüman imparatorluğu dağıldı ve İslâm'ın kuvve-i siyâsiyyesi azaldı. Fakat fütûhât-ı rûhâniyyesi bilâ-inkitâ' devam eyledi.

⁶ "Boşadığınız, fakat iddeti dolmamış kadınları gücünüz nispetinde, kendi oturduğunuz yerde oturtun." (Talak Sûresi 65/6)

1258- Hicri 656 senesinde Moğol sürülerinin Bağdad'da gasb ve găret icrâ eyledikleri ve Abbâsiye hânedânının sönük bir halde bulunan şânını kanlar içinde boğdukları ve Leon ve Kastil [136] Ferdinand'ının Endülüs'ün Kurtuba cihetlerinde kalan müslümanları sürüp çıkardığı (Milâdî 1226-Hicrî 634) ve İspanya'da müslümanların son mevki-i hasini olan Gırnata'nın harâc vermeye mecbûr kaldığı zamanlarda İslâmiyet Sumatra adasında ve Malay Cezâyir-i Müctemiası içinde terakkîyat-ı muzafferâneye başlıyordu. Tenezzül-i siyâsî anlarında İslâmiyet en parlak fütûhât-ı rûhâniyyesinden bazılarını icra eylemiştir. İki vak'a-i târîhiyye sırasında tarîk-ı Peygamberî sâliklerinin boğazlarına barbar tâifeler ayaklarını basmışlardı; yani bu iki halde dahi fâtihler mağlûbların dînini kabûl eylemişlerdir. Kezâlik kendilerine hiçbir kuvve-i hâkimiyet muîn olmadığı halde müslüman mübeşirleri dinlerini Afrika-yı vustâya, Hind-i şarkî denilen ada-lara ve Çin'e kadar îsâl eylemişlerdi. Hâl-i hâzırda ise dîn-i İslâm Merakeş'den Zengibar'a, Afrika-yı garbîdeki Siyera-leon'dan Sibirya ve Çin'e, Bosna ve Hersek'den Yeni Gine müstemlekesine kadar tevessü' etmiş bulunmaktadır. Münhasıran müslüman bulunan diyâr ve memleketlerin hudûdundan hayli uzakda kalan Çin gibi, Rusya gibi memleketler kesretli Ehl-i İslâm'ı hâvî olduktan başka Resûl-i İslâm'ın tarîk-ı dinîsî sâliklerinden mürekkeb bazı cemâat-i sagire daha vardır ki dîn-i İslâm'ın gayr-ı mü'minler içinde mevcûdiyete mâlikiyetini isbât eder. Aslen Tatar olup Leh lisâniyla mütekellim bulunan ve Kvono, Vilno ve Grodno gibi havâlîde sâkin olan, Ümid Burnu müstemlekesinde Felemenkçe tekellüm eden müslümanlarla Garbî Hind adalarına ve İngiltere ile Holanda'ya tâbi' Gini gibi dîn-i İslâm'ı götürten Hindistan amele ve huddâmî gibi son senelerde İslâmiyet İngiltere'de, Şîmâlî Amerika'da, Avustralya'da ve Japonya'da kendisine sâlikler bulmuştur.

Küre-i arzin bu kadar vâsi' bir kısmında bu dînin inti-şâr eylemesi ictimâ'î, siyâsî ve mezhebî olmak üzere es-bâb-ı muhtelifeden nâşîdir. Fakat bunlardan başka bir sebep daha vardır ki o hayret-bahş netîcenin istihsâlinde en kuvvetli âmillerden biri olmuştur. Bu da kendilerine Hazret-i Peygamber'i nûmûne-i iktidâ ittihâz eden ve gayr-ı mü'minlerin ihtidâsı için vakf-ı vücûd eyleyen müslüman mübeşirlerinin durmak bilmez faâliyetleridir. Misyonerlik faâliyeti İslâmiyet'te sonradan düşünülmüş bir şey değildir; hatta daha bidâyetten mü'minler üzerine vâcib olmuş bir iştir. Buna Kur'ân-ı Kerîm'in şu âyetleri ile hükum olunabilir:

(أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمُؤْعَنَةِ الْحَسَنَةِ) Sûretü'n-Nâhl [16/125] "Rabbinin yoluna insanları hikmetle ve güzel nasîhatlerle da'vette bulun."

(فَلِذِلِكَ فَادْعُ وَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ) Sûretü's-Şûrâ [42/15] "İnsanları işte bu tevhîde da'vet et ve emr olunduğun vechile istikâmette bulun."

(وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمَمِنَ إِنَّا سَأَمْتُمْ فَإِنْ آسَلُمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْ) Sûre-i Âl-i İmrân [3/20] "Kendilerine kitap verilenlerle Arap müşriklerine İslâm'ı kabûl ettiniz mi? de. Şâyed kabûl ettilerse dalâlden kurtulmuşlar demektir."

(كَذِلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَيَّاهِهِ لَعَلَّكُمْ تَهَتَّدُونَ) Âl-i İmrân [3/103] "Belki doğru yolu bulursunuz diye Allah size böylece âyâtini bildiriyor."

(فَلَا يُتَابِعُنَّكَ فِي الْأَمْرِ وَادْعُ إِلَى رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَى هُدًى مُّسْتَقِيمٍ) Sûretü'l-ÎHac [22/67] "Zebîha içinde seninle aslâ nûnâzaa etmesinler. (Yani nizââ meydan verme.) Ve Rabbinin dînine da'vette bulun."

(وَإِنْ أَحَدٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ إِنْتَجَرَهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ) Sûretü't-Tevbe [9/6] "Müşriklerden biri senden emân dilerse ke-lâmullâhi dinlemesi için ona emân ver."

(فَإِنْ تَأْبُوا وَأَقَمُوا الصَّلَاةَ وَأَتُوا الزَّكُوْهُ فَإِنَّهُمْ فِي الدِّيَنِ) Sûretü't-Tevbe [9/11] "Küfürden rûcû' ederler de namaz kilar, zekât verirlerse artık sizin dîn kardeşlerinizdir."

Böylece İslâmiyet mebâdîden beri amelî ve nazarî olmak üzere misyonerli bir dîn bulunmuştur, çünkü bu tebâşîr hayât-ı Hazret-i Muhammed'de temessûl eder ve gayr-ı mü'minlerin kalblerine dinlerini idhâle yol bulan ve bir kâfile-i kesîre teşkil eden müslüman mübeşirlerinin başında bizzat hazret-i Peygamber bulunur. Bundan mâadâ İslâmiyet'teki misyonerlik rûhunun emârelerini mezâlim-i cebâbirede veya mutaassibînin şiddet-i ga-zablarında aramayacağımız gibi bir elinde kılıç, diğer elinde Kur'ân bulunur bir sûrette tahayyül edilen şâhiyyette, yani müslüman cengâverinin teşebbüsâtında da aramamalıdır; o ancak küre-i arzin her bir cihetinde dinlerini idhâle çalışan müslüman vâiziyle tâcirinin sâkin ve nûmâyışten ârî olan faâliyetlerinde bulunur. Bu gibi gayr-ı mütecâviz ve sulh-perverâne usûl-i vaaz ve telkin yalnız îcâbât-ı siyâsiyyenin cebr ve şiddetî gayr-ı ma'kûl veya gayr-ı mümkün gösterdiği zamanlarda ittihâz olunmuştur. Bir de Kur'ân-ı Kerîm o usûl-i telkinin ittihâzını müteaddid âyetlerle emr eder.

(وَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجَرًا جَمِيلًا) Sûretü'l-Muzzemmil [73/10] "Küffârin söylediklerine tahammûl et. Ve onlarla alâkâni sûret-i cemîlede kes!"

(إِلَّا بَلَاغًا مِّنَ اللَّهِ وَرِسَالَاتِهِ) Sureti'l-Cin [72/23] "Benim elimde Allâh'ın vahiylerini tebliğden ve risâletten başka bir şey yok."

(فُلْ لِلَّذِينَ أَمَوْنَا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ لِيَجْزِيَ قَوْمًا بِمَا كَانُوا) Sûretü'l-Câsiye [45/14] "İman edenlere söyle: Allâh'ın şiddetli günlerinin geleceğini ummayıp da kendilerine ezâ eden küffârı afvetsinler ki bu sûrette kazanmış oldukları hasenât yüzünden Allah bir kavmi nâil-i mükâfât eylesin."

[137] وَقَالَ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَا أَتَأْؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا مِنْ شَيْءٍ كَذَلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَهُلْ عَلَى سُûrûtu'n-Nahl [16/125] "Müsriklər dedilər ki Allah istemiş olaydı biz de, atalarımız da ne ondan başkasına tapar, ne de onun haram etmediği bir şeyi haram ederdik. Kendilerinden evvel gelenler de böyle yapmışlardı. Peygamberler için açık bir tebliğden başka bir şey var mı?"

(فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ الْمُبِينُ) Sûretü'n-Nahl [16/82] "Yüz çevirirlərse senin vazifən ancak açık bir tebliğden ibârettir."

وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابَ إِلَّا بِالْأَيْمَى هِيَ أَحْسَنُ إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ (وَقُولُوا أَمَّا بِالَّذِي أَنْزَلَ إِلَيْنَا وَأَنْزَلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَهُنَا وَإِلَهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ) Sûretü'l-Ankabût [29/46] "İçlerindən zulüm edenleri müstesnâ olmak üzere Ehl-i Kitâb ile mücâdelenizde en güzel tarîkden başkasını tutmayın, ve deyin ki: Bizler bize de, size de indirilen kitaplara inandık."

(فَإِنْ أَغْرِضُوكُمْ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِظًا) "Irâz ederlerse bizler seni onlar üzerine muhâfiz göndermedik. Seni uhdende tebliğden başka vazife yok."

(وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَمَنْ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًا) Sûre-i Yunus [10/99] "Rabbim isteseydi yeryüzündekilerin hepsi imân ederdi. Sen, yoksa mü'min olmaları için insanlara cebir mi edeceksin?"

(وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَةً لِلنَّاسِ بَشِيرًا وَنَذِيرًا) Sûre-i Sebe' [34/28] "Bizler seni bütün insanlar için ancak beşîr ve nezîr olarak gönderdik."

(لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ) Sûretü'l-Bakara [2/256] "Dinde cebir yok." (وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّنُتُمْ فَإِنَّمَا عَلَى رَسُولِنَا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ) Sûretü'n-Nûr⁷ "Bir de, Allah'a ve peygambere itâat ediniz. Şayed i'râz ederseniz Peygamberimiz'in uhdesinde açık bir tebliğden başka vazife yoktur."

(قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا لَكُمْ نَدِيرٌ مُبِينٌ) Sûretü'l-Hac [22/49] "Onlara de ki: Ey insanlar ben sizin için açık tebliğ eder bir nezîrden başka bir şey değilim."

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْزِرُوهُ وَتُوَبِّرُوهُ (وَتُسَبِّحُو بُكْرَةً وَأَصِيلً) Sûretü'l-Feth [48/8-9] "Yâ Muhammed biz seni şâhid, mübeşir ve nezîr olarak gönderdik tâ ki sizler Allâha ve resûlüne imân ile peygamberi i'zâz ve tevkir ve Cenâb-ı Hakk'ı sabah ve akşam tenzîh ve takdîs edesiniz."

وَلَا تَرَالْ تَطْلُعَ عَلَى حَائِنَةٍ مِنْهُمْ إِلَّا قَبِيلًا مِنْهُمْ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاصْفَحْ إِنَّا Sûretü'l-Mâide [5/13] "İçlerinden pek azından başkasının daima huyânetine muttali' olur durursun. Kendilerine karşı afv u safh ile muâmele et. Şüphesiz Allah iyilik edenleri sever."

Âtîdeki sahâyif bu âyâtın târîhde nasıl sübüt bulduğuunu ve faâliyet-i tebşîriyye usûlünün ne vechile mevkî'i-i icrâya konduğunu irâe maksadına hâdimdir.

T. W. Arnold

⁷ Tegâbün Sûresi 64/12.

RUSYA'DA Müslümanların İctimâ'i ve İktisâdî Ahvâli

Rusya'da bugün idâre-i memleketin Bolşevik, komünist hükümeti olduğu herkesçe ma'lûmdur. Fukarâ Ameli Diktotaryası nâmıyla memleket baştan aşağı bir tazîyîk-i umûmî altında tahrîb olunmaktadır. Burada her cihetten en çok mutazarrîr ve mazlûm olan millet Tatarlar ile Ruslardır. Çünkü Finlandlar, İstonlar, Lehlieler, Lanişler gibi bir derece isti'dâdi olan milletler, Rusya'dan tamamıyla infisâl etmiş oldukları kendi memleketlerini kendileri idâre etmektedirler.

Bolşeviklerin umûmî tahrîbâtını bir dereceye kadar anlamak için bervech-i âtfî rakamları nazar-ı dikkate almak kâfidir. Çeka ta'bîr ettileri teşkilâtın resmî istatistikine göre bidâyet-i inkilâbdan 1920'nci senesi Mart ibtidâsına kadar, katl olunan insanların adedi şudur:

Kurşuna dizilmiş	ekâbir-i ricâl-i rûhâniyye	28
"	umûmî papas	1.215
"	profesör ve mu'allim	3.775
"	etibbâ ve cerrâh	3.800
"	zâbitân-ı askerî	54.650
"	efrâd-ı askeriyye	365.000
"	polis hafiyeleri	54.600
"	agniyâ ve ashâb-ı servet	12.950
"	"indilgint" [entelektüel] münevverân-ı memleket	355.250
"	amele	193.350
Yekûn ⁸		1.706.118

Harb-i Umûmî'den mukaddem zirâat mahsûlü 60 milyar kilo buğday istihsâl olunduğu halde 1923 senesi mahsûlü ancak 600 milyon kilo buğdaydır. Kable'l-harb 8 milyar kilo buğday memâlik-i ecnebîyyeye ihrâc oluyordu.

Kable'l-harb Rusya'da 21 milyon beygir bulunurken şimdi 8.648.000'e tenezzül etmiştir. Kable'l-harb 22 milyon sığır vardı.

[138] Bugünkü sığırın mevcûdu ise 11.948.000'dır. Kable'l-harb 79 milyon koyun bulunduğu halde, şimdi 13 milyon kalmış bulunuyor.

1914 senesi Temmuz ibtidâsında Rusya hazînesinde altın olarak, bir milyar yedi yüz milyon nakid, bir milyar 633 milyon da kâime bulunuyordu.

Komünizm mesleği şimdi herkesçe ma'rûfdur. Âlem-i beşeriyette bunların mezhebinî bilmeyen hemen yok

⁸ Buradaki rakamların toplamı 1.044.618 ediyor.

gibidir. Esâs-ı mezheblerinde ulûhiyet yoktur. Emlâk-i umûmiyye müşterektir, mülk-i hâs yoktur. Bunlara göre dünyada kimseye mülk-i hâs hakkı verilemez. Dîn nâmına hiçbir dîn olmadığı gibi, 18 yaşından evvel kimse nin kendi evlâtına bile dîn ta'lîmi câiz değildir. Ta'lîm edenler kânûnen mes'ûl olur.

Burada istîtrâden İslâm feylesoflarından merhûm Şeyh Cemâleddin Afgânî hazretlerinin takrîben bundan elli sene mukaddem intîşâr etmiş olan *Neşrü'n-Neyşîrîn* nâm eserinde yazmış olduğu şu ibâreyi nakl ediyorum: (ظهور قومونیزم مبد الانقاض النوع لبشری) müşârun ileyh, "Komünizmin zuhûru beşerin inkîrâzına mebde' olacaktır." demiş. Rahmetu'llâhi aleyh.

Şimdi maksada gelelim: Şu vaz'iyet dâhilinde bugün komünistlerin taht-ı idâresinde bulunan Rusya'da, yirmi milyonu mütecâvîz İslâm ve Türk unsuru bulunuyor, ki esâsen bizim maksadımız da bunların ahvâline âid ma'lûmât vermektir. Mine'l-kadîm bu milletler, gerek Türkistan müslümanları, gerek Kazan ve Ural Tatarları, gerek Kırgız kabâili umûmiyetle diyânet-i İslâmîyye ile mütdeyyin ve taassub-ı dînî ile de ma'rûf bulunuyorlardı. Sâbık Çar hükümeti bunları Ruslaştırmak için milyonlar ile para sarf ve birçok cebr u zulüm icrâ ettiğe bu adamların taassub-ı dînileri tezâyûd eder, bütün kuvvetleriyle mukâvemet ederek salâbet-i dîniyyelerini izhâr ederlerdi.

Şimdi idâre-i memleket komünistler eline geçeli nihâyet yedi sene oluyor. Şu az zaman zarfında umûm dînler esâsından sarsıldığı gibi, İslâmîyet de müdhiş bir sarsıntıya ma'rûz kalmıştır. Oradaki müslümanlar, bu gidişle az zaman sonra dîn nâmına hiçbir eser kalmaya cağına da kanâat-i kâmile hâsil etmişlerdir. Müslümanlığı tehdîd eden bu müdhiş âkîbet Rusya müslümanlarını son derece ye's ve endîşeye düşürmüştür. Bu ye's ve endîşे iledir ki birçok müslümanlar Türkiye'ye hicret fikrine düşmüş, Türkiye olmazsa sâir memleketlere gitmeye kalkışmışlardır. Bu husûsta Moskova hükûmetine mürâcaatta bulunmuşlardır. Müslümanların bu umûmî hicret fikri karşısında Bolşevikler, kânûn-ı esâsîlerine mugâyir olmakla beraber, Tatarlar için husûsî bir imtiyâz kabîlinden olarak, on dört yaşını ikmâl eden çocuklara câmi'lerde İslâm dîninin tâdrîs olunabileceğini kabûl ve i'lân etmişlerdir. Lâkin ekser vilâyetlerde müslümanların mescid ve medreseleri kapanmış olduğu cihetle, tekrar dîn ta'lîmine mübâşeret etmek pek müşkilleşmiştir.

Zaten müslümanların hayatı-ı iktisâdiyyeleri de ümîdsiz bir hâle gelmiştir. Câmi'lere tarh olunan vergiler sene den seneye ağırlaşmaktadır. Bilhassa Kazan Tatarları arasında hayat, maddî ve ma'nevî pek tahammûl-fersâ bir hâl iktisâb etmiştir. Kimsenin memâlik-i ecnebiyyeye azîmetine âid pasaport verilmemesi takarrûr etmiştir.

Hü'lâsa kalbinde zerre kadar îmân eseri bulunan müslümanlar yirminci asır medeniyeti sâyesinde kurûn-ı vustâ işkencelerinden daha ağır işkencelere ma'rûz kalmışlardır. Âkîbetleri de gâyet vahîmdir. Hayattan kat'-ı ümîd etmiş bir halde çırpınmaktadır. Akrabâ ve taallukâtını fedâ etmek sûretyile firâr ederek Dersââdet'e ilticâ etmeye muvaffak olanlar, kendilerini bahtiyâr addetmektedirler.

Esâsen Bolşeviklerin vaz' etmekte oldukları kânûnlar ekseriyetle desâis-i siyâsiyye ve hud'a nev'indendir. Vâkiâ bugün müslüman çocukların 14 yaşını ikmâl edenlere dîn ta'lîm ve tâdrîsine müsââde olunmakla beraber müslümanlar bunun muvakkat bir desîse olduğunda şüphe etmemektedirler. Zaten bundan iki sene mu kaddem Yeni İktisâd Siyâseti nâmıyla vaz' olunan serbestî-i ticâret kânûnunu da Bolşevikler fesh ederek, bütün memleketi meflûc bir hâle getirmiştir. Pek çok adamlar, bugün Bolşeviklerin yağmalarına ikinci def'a olarak tutulmuş ve bir parasız kalmışlardır. Senede birkaç def'a tebeddül etmekte bulunan Bolşevik kânûnları artık bundan sonra kimse için şâyân-ı i'timâd değildir. Müslümanlara bahsettikleri bu müsââdeyi geri almayacakları muhakkak olsa bile 14 yaşını ikmâl edinceye kadar mektebe devam etmiş bir çocuğun, zaten dîn ile alâkası tamamen kat' edilmiş bulunacağı şüphesizdir. Onun için Rusya'da müslümanların istikbâli çok vahîmdir. Allah yardımcıları olsun.

Abdürrâşîd İbrahim

MÜSLÜMANLIK'DA KADIN

1

Müslümanlığın kadına verdiği mevkii takdîr etmek müşkil bir iş değildir. Çünkü kitâb-ı mübînimiz elimizde bulunduğu gibi dünyada Peygamberimiz kadar her sözü zabit olunan bir kimse yoktur.

Hazret-i Muhammed hayatı-ı beşeriyeyenin her safhasını idâre edecek cihân-şümûl kânûnlar getirmiş olduğundan kadını ihmâl etmesine, yahud beşerin münâsebât-ı ictimâ'iyyesini meskût geçmesine imkân yoktu. Hazret-i Muhammed o yegâne [139] şâri'dir ki kadınlar hakkında insanlara rehber olacak birçok tâfsîlât bırakmıştır. Kadınların ictimâ'i, hatta siyâsî hukuku, kadınların hukuk-ı tasarrufiyesi, hakk-ı hîdânesi, ve buna mümâsil hukuku kadınların vezâîf-i dîniyyesiyle birlikte mevzû'-ı bahs edilmiştir. Erkeklerne ne kadar ehemmiyet verilmiş ise kadınlar da o kadar ehemmiyet verilmiştir.

Her şeyden evvel Müslümanlık Âdem'in sukûtunda kadının âmil olduğunu kabûl etmemiştir. Her ne kadar

Hazret-i Muhammed yeni bir dîn getirdiğini iddiâ etmemiş, Ehl-i Kitâb olan Mûsevîlerle Îsevîlerin ibâdet ettikleri ilâha ibâdet ettiğini söylemiş, etbââna bütün enbiyâ ve müceddidlere i'tikâd etmelerini tavsiye etmiş ve birçok şerâyi'-i kadîme ve edyân-ı sâlifeyi ihyâ etmiş ise de zamân-ı bi'setinde kadının iktisâd-ı ictimâ'ideki hukük ve mevkii hakkında râyic olan telâkkileri kabûl etmemiştir.

Müslümanlık, hristiyanların kitâb-ı mukaddesinde Hazret-i Âdem'e atf olunan bu sözleri kabûl etmiyor: Gûyâ Hazret-i Âdem Cenâb-ı Hakk'a demiş ki: "Yâ Rabbî, senin benimle birlikte bulunmak için verdiğin kadın, memnû' ağacın yemişini bana verdi" Müslümanlık Sen Pol'ün bu nokta-i nazarını da kabûl etmez: Âdem aldanmamıştı. Fakat kadın aldatarak günâh işlemiştir."

Müslümanlığın nokta-i nazarını bu âyet-i kerîme ifâde ediyor:

وَقُلْنَا يَا آدُمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغْدًا حَيْثُ شَئْتُمَا وَلَا ۚ
تَقْرَبَا هَذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الطَّالِبِينَ. فَأَرَأَهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِنَ
(كَاتَنَ فِيهِ)
yani "Biz dedik ki: Ey Âdem, sen ve zevcen cennette ikâmet ediniz. İstediğiniz yerden mebzûlen yiyeziz. Fakat bu ağaçla yaklaşmayınız. Yoksa zâlim olursunuz. Fakat şeytan onların ayaklarını kaydırıldı. Ve onların bulundukları yerden teb'îd olunmalarına sebebiyet verdi."

Bilhassa bu noktaya dikkat olunmalıdır ki Kur'ân-ı Kerîm veya hâtif-i şerîfe hiçbir vakit bu ağacın "Îrfân Ağacı" olduğunu söylememektedir.

Yine Kur'ân-ı Kerîm'e nazaran Hazret-i Âdem tevbe ediyorken bu şekilde tevbe etmiştir:

(رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ)
yani "Yâ Rabbî, biz kendi nefsimize zulmettik. Bizi afv ü mağfiretine nâil etmez, bize merhamez eylemezsen muhakkak hüsârâna dûçâr oluruz."

Bu sûretle kadının mevkiini düşürmek için ileri sürülen bahâne kökünden istisâl olunmuş, ve hübüt-ı Âdem mes'elesinde ona Hristiyanlık ve Mûsevîliğin vermediği mevki' verilmiştir. Bu sûretle kadın cânî olmaktan kurtarılmış, bundan başka hübüt kissası tenvîr olunmamıştır. Hazret-i Âdem veya Hazret-i Havvâ dâimî bir ma'siyetin mürtekibi deģildirler. Cenâb-ı Hak onları afvetmiştir. Zaaflarına ve hatâlarına rağmen Zât-ı Bârî onları yeryüzünde halife yapmış, yani onları dünyann efendisi ve hâkimi kılmıştır, o kadar ki güneşle ayı bile onlara müssehâr eylemiş ve ifâsiyla mükellef oldukları vazîfeleri yaptıkları takdirde onlara mükâfât va'detmiştir. Semâvât ve arzin kabûlden istinkâf ettiği emânet-i hilâfeti Cenâb-ı Hak her türlü zaaf ve kusûruna rağmen besere tevdî' eylemiştir.

⁹ Bakara Sûresi 2/35-36.

¹⁰ A'râf Sûresi 7/23.

Beşeriyetten dâr-ı dünyâda ifâsi istenilen vezâifde erkek, kadın farkı sûret-i kat'îyyede gözetilmediği gibi onlara âhirette ihsân olunacak mükâfâtarda da bir fark gözetilmemiştir.

Kur'ân-ı Kerîm der ki: "İster kadın, ister erkek olsun mü'min olan cennete girecektir."

Yine Kur'ân-ı Kerîm der ki: "Kendilerini Hudâ'ya teslîm eden erkek ve kadınlar, îmân eden erkek ve kadınlar, ihlâs ile ibâdet eden erkek ve kadınlar, doğru özlü erkek ve kadınlar sabırı olan erkek ve kadınlar, mütevâzi' olan erkek ve kadınlar, sadaka veren erkek ve kadınlar, oruç tutan erkek ve kadınlar, afîf olan erkek ve kadınlar, bunlara Cenâb-ı Hak mağfiretini ve azîm mükâfâtını ihzâr etmiştir."

Müslümanlık mesâ'il-i dîniyyede, Cenâb-ı Hakk'in ni-metlerinde erkeklerle kadınlar arasında müsâvât-ı tâmmeyi te'mîn etmiştir:

"İster erkek ister kadın olsun hayır işleyenleri biz mes'ûd bir hayâta nâil edeceğiz, amellerinin müstahik olduğu en yüksek mükâfâtı ihsân eyleyeceğiz."

Kur'ân-ı Kerîm, insanı müsâlemet ve mes'ûdiyet makâmi olan dâr-ı âhirette dünyadaki şerîke-i hayâtından ayırmamaktadır:

"Siz ve kadınlarınız cennete giriniz. Mes'ûd edileceksiniz." Müslümanlık ehl-i salâh olan erkeklerle ve kadın-lara parlak bir âtfî va'detmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'in kadınlık âleminde yaptığı İslâhâti doğrudan doğruya Kur'ândan dinlemek lâzımdır. Kur'ân-ı Kerîm asr-ı hâzırda râyic olan âdâta da işâret etmiştir. Kitâbullâh hiçbir tebdîl ve tahrîfe uğramadan bize intikâl ettiğinden bütün bu husûsâtta en sahîh ve en mu'teber me'hazdır. Binâenaleyh kadınlığın hâlini İslâha âid olan âyât-ı kerîmeyi tedâkîk ettiğimiz takdirde evvelâ Hazret-i Muhammed'in kadînlığı ne hâlde bulduğumu anlayacağız. Zerdüştlük, Mûsevîlik, Hristiyanlık gibi edyân, devr-i Muhammedîde Arabistan'da mechûl değildi. Fakat buna rağmen Araplar hurâfât-perestlikte, put-perestlikte, sarhoşlukta, kumârbâzlıkta, kadınları in-hîtâtın en [140] derîn gayyâlarında yaşatmakta devam etmişlerdi. Edyân-ı müteaddide Arapların üzerinde icrâyi te'sîr etmeye uğraşmış ise de muwaffak olamadıkta başka kendi tâbi'leri arasında istihdâf ettiği makâsidi ta-hakkuk ettirmemiş ve kadınların hâlini İslâh edememiştir. Binâenaleyh Hazret-i Muhammed müslümanların yalnız içkiden, kumârdan ve buna mümâsil mesâvî ile kadınlığın hâlini İslâhdan başka bir şey yapmamış olsa yine bütün peygamberle müceddidlerin ve insâniyet-perverlerin başında durur, ve yine hâtemü'l-enbiyâ va-zîfesini ifâ etmiş olurdu.

Sûre-i Nisâ [4/1-2] kadınlığı en yüksek şâhika-i terakkiye i'lâ eden bu âyât-ı kerîmeyi muhtevîdir:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ لَنَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلَ عَنْهُ وَإِلَّا رَحْمَانٌ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا . وَأَتُوا الْيَتَامَى أُمُوْرَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيْبِ وَلَا تُأْكِلُوا أُمُوْرَهُمْ إِلَى أُمُوْرِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُبُّكُمْ كَبِيرًا

Yani, "Ey nâs O Rabbinize karşı müttaki olunuz ki sizi bir nefş-i vâhideden yaratmış ve ondan zevcini yani arkadaşını vücûda getirmiştir. Ve ondan birçok erkek ve kadın meydâna gelmiştir. O Allah'ı tebcîl ve tenzîh ediniz ki onun sâyesinde yekdiğerinize mürâcaat ediyorsunuz. Ve erhâma (kadınlara) hürmet ediniz. Muhakkak ki Cenâb-ı Hak sizi daima murâkabe eder. Yetîmlere mallarını veriniz. İyi şeylerin yerine habîs şeyleri kabûl etmeyiniz. Yetîmlerin mallarını kendi mallarınıza karıştırmakla onların mallarını yemeyiniz. Bu muhakkak büyük bir cürümdür."

Bu âyât-ı kerîme kadınlık için bir berât-ı müsâvât ve şerefdir. Bu âyâtın tebliğinden mukaddem kadınların ne halde olduğunu bilenler ve o zamanların ahvâl ve âdâtına vâkîf olanlar bu sütûr-ı Kur'âniyyeyi kadınlığın hüccet-i i'tilâ ve rehâsi olarak telâkkî etmekte tereeddüd etmez. Böyle hârika-âsâ bir i'tilâyi, böyle muazzam bir salâhi cihân târihi hiçbir zaman görmemiştir.

Bu âyât-ı kerîmede ilk evvel nazar-ı dikkati celb etmesi lâzım gelen nokta onların tarz-ı hitâbıdır. Âyet-i kerîme bütün insanlığa hitâb etmektedir. Müteâkiben erkek ve kadının aynı şeyden yaratıldıkları gösteriliyor. Binâenaleyh teşkilât-ı bedeniyeye i'tibâriyla kadın erkekten daha zaîf ise, yahud erkekler asırlarca devam eden bir inkişâf eseri olarak kadınlara fâik birtakım sıfât ve kuvâyî elde etmişse bunda kadını mahcûb, yahud erkeğî magrûr edecek hiçbir şey yoktur. Çünkü her ikisinin nefsi birdir. Binâenaleyh birinde bir eser-i zaaf, diğerde bir eser-i fâikiyet varsa bu bir inkişâf mes'elesidir. Fakat nazar-ı ilâhîde ikisinin mevkii birdir. İkisi de hâlikları olan zât-ı kibriyâya aynı sûretle ibâdet edeceklerdir. Kur'ân-ı Kerîm'de Âdem ile Havvâ'dan hangisinin daha evvel yaratıldığına delâlet edecek bir şey yoktur. Kur'ânın hedefi hukûk-ı beşeriyye i'tibâriyla erkekle kadının müsâvî olduğunu beyân etmektedir.

Bunu müteâkib âyet-i kerîme bu zevceden erkeklerle kadınların vücûd bulduğunu beyân eylemektedir. Nev'-i beşerin ancak erkekle kadınlığın müstereken tenâsülu sâyesinde tekessür ettiğini beyan etmekle Kur'ân-ı Kerîm insanların kadına dün bir nazarla bakmaları îcâb etmediğini göstermektedir. Çünkü kadınla erkek nev'-i beşerin teksîrinde mütesâvî bir vazîfeyi ifâ eylemektedir.

Erkekle kadının bu sûretle müsâvâti te'sîs olunduktan sonra Kitâbullâh insanların kermâl-i sîdîk ve ihlâs ile Cenâb-ı Hakk'ı takdîs ve tenzîh etmeleri lâzım geldiğini, çünkü ancak onun sâye-i rahmetinde insanların mütekâbilen müstefîd olduklarını ve hâiz oldukları hukuki yekdiğerlerinden istediklerini beyân etmektedir. Âyet-i kerîmenin bu kısmı erkekle kadının zevc ve zevce veya birâder ve hemşire veya válide ve oğul olmak i'tibâriyla aralarında bulunan râbita-i muhabbeti takdîr etmektedir. Ancak Cenâb-ı Hakk'ın bir eser-i lütfu olmak üzere bu muhabbet hâsil olmaktadır. Bundan dolayı Cenâb-ı Hakk'a şükretmeliyiz. İki cins arasındaki mütekâbil muhabbet ve meveddetin kıymetini göstermek için bundan daha mükemmel bir üslûb bulunmaz. Bu mütekâbil hissiyâtın kıymetini takdîr etmediğimiz takdîrde o muhabbeti bizim kalbimize ifâza eden Cenâb-ı Hakk'a hürmet etmemiş oluruz. Kur'ân-ı Kerîm bu mütekâbil muhabbet ve meveddeti bi-hakkin takdîr ederek bunların Hâlik'i olan zât-ı kibriyâya bütün samîmiyet-i rûhumuzla müteşekkir olmamız îcâb ettiğini beyân etmektedir. Görülüyorum ki Hristiyanlık ve Bûdîliğin dediği gibi münâsebât-ı zevciyye, insanları rızâ-yı Bârîden uzaklaştıran bir şey değil, bil-akis bizi Cenâb-ı Hakk'a daha çok müteşekkir edecek, O'na merbûtiyetimizi takviye edecek bir şeydir.

Bu âyet-i kerîme bütün sûre-i şerîfîn zübdesidir. Belki bu nazm-ı celîl yevm-i hilkatten, yahud tekâmûl-i beşeriyyetden bu güne kadar kadınların lehinde söylenen en büyük sözdür. Müslümanlık bu âyet-i kerîme ile kadınlığı yükselebileceği en yüksek mevkia çıkarmıştır. Bu mevkî'den sonra kadınlık için daha yükseğe çıkmaya imkân yoktur.

M. Hüseyin Kîdvay

[141]

NOEL YORTUSU

Beyoğlu'nda Yılbaşı Gecesini Tes'îd

Misyoner hareketinin yeni veche-i istikâmeti şudur: Evvelâ müslümanların hayât-ı ictimâ'iyyelerini sarsmak, ondan sonra boş kalacak sâhaya hristiyan âdât-ı ictimâiyyesini ikâme etmek. Ecnebî misyonerlerin yerlerine yerli şâkirdler yetiştirerek onlar vâsitasıyla bu gâyeyi te'mîne çalışmak.

Bunlar, büyük misyoner kongresinde verilen karârlardır ki hayli zamandan beri İslâm hey'et-i ictimâ'iyyelerine karşı tatbîk olunmaktadır. İstanbul'un bugünkü tereddisi öyle kendi kendine mi husûle gelmiştir sanırsınız? Bütün bu fenâliklerin, bu ahlâki inhidâmların arkasında nice gizli eller, gizli müesseseler vardır ki onlar hüviyet-i millîyyeyi tebdîl için mütemâdî ve müdhiş bir faâliyet ibrâz etmektedirler. Bit-tabî' bu hakâyika

herkes nüfûz edemediği cihetle fenâliğin kanallarını, menba'larını bilemez, göremez. Ortada görünen yalnız netâyc ve tezâhürâttr. Bu münkerât, bu sefâhet müesseselerinin arkalarında işleyen muazzam fitne ve fetret fabrikalarından kimsenin haberi yoktur.

İşte nice zamandan beri perde arkasında vukû' bulan o müdhiş mesâînin netîcesidir ki bugün İstanbul'un her tarafını sefâhet ibtilâsı kaplamış, kendi âdât ve esâ-sât-ı ictimâ'iyyemize, kendi mümeyyizât-ı millîyyemize karşı müdhiş bir husûmete mukâbil Frenk esâsât-ı ictimâ'iyyesine, Frenk âdât-ı millîyyesine derîn bir meclûbiyet hu-sûle gelmiştir: Millî ve İslâmî olan her âdet, her esâs men-fûrdur ve yıkılmaya mahkûmdur. Garbî olan her esâs ve her âdet hoştur, kabûlü katî ve zarûridir. Bu, bir dalâlet-i ictimâ'iyye olmakla beraber, mütemâdî propaganda-larla mefkûre hâline getirilmiştir. Şimdi artık bu dalâlet-i ictimâ'iyyenin önüne geçmek müşkilleşmiştir. Sizin Ha-kikat ve Fazilet diye ileri sürdüğünüz esaslar birer hande-i istihfâf celb etmekten başka bir şeye yaramıyor. Siz bün yân-ı ictimâ'ının, fazilet ve mümeyyizât-ı millîyyenin in-hidâmi karşısında ağlarken bu vaz'iyeti hazırlayanlar perde arkasından sermestî-i muvaffakiyetle kis kis gülerler. Siz istedığınız kadar ""Bu benim evlâdimdir." deyiniz. Artık onlar, sizin evlâdınız değildir. Onlar, âşiyâne-i mâderi terk etmiş, sîne-i milletten çekilmişlerdir.

Bit-tabî' bu vaz'iyet pek feci'dir. Fakat ne çare ki ha-kikat budur. Bu hakikati en vâzih sûrette gören ve gös-termeye çalışan, *Ikdâm* sâhibi Ahmed Cevdet Bey üs-tâdımızdır. Avâzının çıktıığı kadar mütemâdiyen bağıryor, su almaya başlayan bir gemide bulunuyor gibi "Aman batıyoruz!" diye feryâd ediyor, fakat o feryâda rağmen sefâhet alabildiğine tezâyûd ediyor ve edecek-tir. Çünkü tekne çürütülmüştür. Zamanında lâzım gelen tedbirleri ittihâz etmeyenler için şimdi ağlamak, feryâd etmek hiçbir fayda vermez.

Sene başı sene-i efrençieye mebde'lerine tâhvîl olun-duğu zaman bize işin cihet-i fenniyyesinden bahs edi-yorlardı. Birgün gelip de sene başını tebcîl husûsunda hîristiyan merâsim ve âdâtının İstanbul'da da mazhar-ı kabûl olacağını kim düşünebilirdi? lâkin işte bu gün o herkesce düşünülemeyen, sırrına erilemeyen hareketin netâyci tezâhür etti. Sene başı ferdâsında çıkan gaze-teler Beyoğlu'ndaki yılbaşı gecesini tes'îd merâsimine kadın, erkek ve her sınıfın büyük bir Türk müslüman kitlesinin de iştirâk eylediklerini yazdılar. Demek ki hîristiyan âdeti de burada bu seneden i'tibâren cârî olacak! Misyoner müesseseleri bir maksadlarına daha erdiler, bir gâyelerine daha vâsil oldular.

Millî, İslâmî bir âdetin yıkılıp yerine bir hîristiyan âdetinin ikâme olunduğunu gösteren bu mühim hâdise hakkında gazetelerin yazdıkları uzun yazılarından bazı fikraları nakl etmeyi faydalı görüyoruz. Bu Tahavvül-i İctimâî hâdisesini en iyi sûrette zabit ve tesbît eden *Son Telgrâf* gazetesi dir. O diyor ki:

"Dün gece gayr-ı müslimlere Türklerden de azîm bir kitle peyrev olarak yeni sene teşrifâtla karşılandı. Beyoğlu'nda harbin devam eden sefaletlerine rağmen müdhiş sarfiyât yapıldı. Eğlence yerlerinde birçok ma'rûf zevât görüülüyordu. Beyoğlu dün gece yeni seneyi merâsim-i mahsûsa ile tes'îd etti. Eğlence mahalleri olan bârlar, Tokatlıyan, Pera Palas gibi büyük oteller tezâyîn ve balolar tertîb edilmiş, birçok mahallerde sefâ-rethânelelerde kezâlik balo ve ziyâfetler tertîb edilmişti.

Her cins milletten mürekkeb halk kitlesi bu merâsim'e vüs'u nisbetinde iştirâk etmiştir. Fil-hakika yeni sene eğ-lencelerine iştirâk edenler arasında muazzam bir Türk kitlesi de vardı.

İki günden beri İstanbul'un hîristiyan halkı Noel için hazırlıklarda bulunuyorlardı. Bu gecenin şerefine yüz binlerce tavuk, hindi, şampanya, konyak, şeker, çukulata, oyuncak satın alınmış; zengin, fakir her hîristiyan evini az çok bunlarla doldurmuştu.

Tokatlıyan, Pera Palas otellerinde gece sabaha ka-dar dans edilmiş ve geç vakit müşterilere hediyeler da-ğıtılmıştır. Bu balo ve danslara iştirâk edenler miyânda İstanbul'un birçok kibâr Türk âileri de mevcûd idi.

Genç kızlar saat on ikide eski seneyi parçalayıp yeni seneye girildiğini gösteren levhalar tertîb etmişlerdi. Bir-çok yererde ma'rûf zevât, meb'ûslar mevcûd idi. Herkes yeni sene şerefine zevk ediyordu. Yahud [142] zevk et-mek için bir kere de yeni seneyi vesile ittihâz etmişti. Şampanya şişeleri patlıyor, genç kadınlar cilve ve şetâret içinde haykırıyorlardı. Garden Bar'da gece yarısından üç saat sonraya kadar devam eden eğlenceleri müteâkib müşterilere yılbaşı hediyeleri tevzî edildi. Bu hediyelerin tevzîî gâyet güzel ve eğlenceli oldu. Meselâ ilk numara olmak üzere locada arkadaşları ile birlikte oturan sâbık Maârif Vekili Vâsif Bey'e bir baba hindi isâbet etti. Hindinin çıktığını gören bardaki halk ve kadınlar uzun müddet guluvv.. guluvv.. diye bağırıldılar. Locadakiler şetâret içinde idiler. Çünkü sıra ile daha birçok hediyeler Vâsif Bey'e ve yanındakilere ve aynı locada bulunan kadınlara tavşan, bebek ve şampanyalar isâbet etti.

Hazret-i Îsâ'nın evlâdları dün gece saat on ikiye vâsil olduktan sonra bütün elektrikleri söndürmüşler ve kim bilir kaç kadın ve erkek âdet olduğu üzere dün gecenin bu bir dakikasında öpüşmüştür!..."

İstiklâl gazetesi de bunu te'yîd ederek diyor ki:

"Yılbaşı gecesi tam saat on ikide ekserî barlarda ve eğlence mahallerinde elektrikler bir dakika için söndürülmüş ve karanlıkta kalan halk yeni seneyi erkekli kadınları birbirlerini öpmekle tes'îd etmişlerdir."

Tevhîd-i Efkâr ise "Garbi Taklîd" serlevhalı bir fikrada şöyle diyor:

"Yavaş yavaş ortadan kalkan Türk ve müslüman âdâti yerine Frenk ve hıristiyan âdetleri kâim oluyor. Kendi sâl-i cedîdlerimizi unutuyoruz. Onların yılbaşlarını tes'îd ediyoruz. Kendi eyyâm ve leyâl-i mübârekemizde büyüklerimizin ellerini öpmek gibi müstahsen âdetlerimizi bırakıyoruz. Frenklerin -birer pazar-ı fuhuş olan- barların karanlığında öpüşmek gibi rezîl âdetlerine iştirâk ediyoruz.

Bir müddet evvel Paris'te Sent Katerin gecelerinde, yirmi beş yaşına bâlig olduğu halde henüz evlenemeyen kızların önüne gelen her erkek tarafından öpüldüğünü bir refîkimizin Paris muhâbir-i mahsûsu yazmış, biz de "garbı bütün fezâil-i rezâili ile taklîd" taraftârı olan garb-perestlerimizin Avrupa'nın ve Frenkliğin bu âdetini de kabûl ve tatbîk edip etmeyeceklerini sormuştuk. Yılbaşı gecesi barların içki buhâriyla âlûde karanlığında birbiri ni arayıp bulan dudakların mest-i işaret ve mest-i şehvet yılbaşı tebrik ettiğini okuduktan sonra garbin perestîkârlarına o suâli sormakta meger ne kadar hakkımız varmış."

**

Sefâhetin Alabildiğine Taammüm ve İntişârı

İkdâm sâhibi Ahmed Cevdet Bey yazıyor:

"Sefâhetin şehrimizde en büyük mahall-i sarf ve tatbîki evvelâ müşkirât, sâniyen hevesât-ı nefsâniyye sefâhetidir. Bunların ikisi birbirine merbûttur. Bu nevi' sefâhetler sîrf İstanbul halkına âid şeyler değildir. Anadolu'nun şurasında burasında herhangi bir iş yüzünden topluca para kazananlar kendilerini İstanbul'a atarak mâmeleklerini ifnâ ediyorlar. Anadolu'nun dihkânî kadınlarını artık bunlar beğenemiyorlar, şehir nâzenînlerine vakf-ı heves eyliyorlar. Taşradan bir derecelik sarhoş gelirler ise buradan iki derece şarhoş gidiyorlar. İşittiğimize göre Anadolu'da da bu nevi' sefâhet eskisine nisbetle çok ileriye gitmiş, beş on günlük dünya hayatıından epeyce kâm almak hevesine oradakiler de kendilerini iyiden iyi kaptırmışlardır. Hissiyât-ı ahlâkiyye ve muâşeret-i ictimâ'iyye burada da, orada da çok zaafa düşmüştür.

Bizdeki müşkirât sû'-i istî'mâli ve bilhassa münevver âilelere mensûb kadınlar nezdinde müşkirâtın kesret-i

istî'mâli *Matin* gazetesi muhâbirinin de nazar-ı dikkatini celb etmiş ve hürriyet-i medeniyye ve ictimâ'iyyenin Türkiye'de bu mertebe yanlış anlaşılmış olmasına be-yân-ı teessûf edilmiştir! Bunlar çok acı, çok müessir sözlerdir. Netâyicin vehâmetini, başında bir parça aklı olanlar idrâk etmekte müşkilât çekmezler. Bir zaman Türklerin salâbet-i ahlâkiyyeleri Avrupa'da câlib-i dikkat olurdu. Şimdi ise Avrupa'da fenâ hallerimizden bahs olunuyor. Biz bundan pek çok zarara uğrarız. Zîrâ bize artık i'timâd ve itmi'nân kalmaz. Bu hâl millî bir hasâra müncер olabilir."

Ahmed Cevdet Bey, bu yüzden milyonlarca servet-i millîyyenin hârîce aktığını, evlerimizdeki en küçük eşyâya kadar ecnebî ma'mûlâtının müdhiş sûrette revâc bulmakta, sanâyi' ve istihsâlât-ı millîyyeyi mahv etmekte olduğunu, fakr u sefâletle beraber kanâatsızlık de tezâyüd ettiğini, memleketin her tarafındaki yolsuzluk yüzünden halkın tahammül-fersâ meşâkk u mezâhime dûçâr olduğunu pek acıklı sûrette izâh ettikten sonra diyor ki:

"Memleketin hâli böylelikle nereye varacağını hiç bîrimiz düşünmek zahmetine katlanmıyoruz. Hepimizde ne evlâdimizin, ne ahfâdımızın çevecekleri sıkıntıyı düşünmek zahmetine katlanmayarak "Bizden sonra isterse kiyâmet kopsun!" diyoruz. Hâricden bu memlekete bakılınca burasını tîmârhânededen başka bir şeye benzetmek kâbil olamaz. Türklerde terbiye-i ictimâ'iyyenin menbâı, hiç şüphe yok sevâb fikri idi. Türk kavmi bin seneden ziyâde bir müddetten beri İslâmiyet'e dâhil olarak ictimâiyât nâmina, usûl ve kavânîn nâmina ne iktisâb etmiş ise hepsi de bî-şüphe İslâmiyet'in eser-i ta'lîmidir. Bu terbiyeyi gâib eder etmez sekiz on sene içinde hasenât-ı medeniyyeden uzaklaşivedik. Mürebbî-i millet olanlar için bu bir ibret-i müessiredir."

**

İstanbul'daki Ahlâksızlıklar Avrupa Gazetelerine Akselli

İstanbul'dan *Ekselsiyor* gazetesine yazılıyor:

Hilâl-i Ahdar Cem'iyeti, Türk kadınları arasında tedâkikâtta bulunmuş ve bundan anlaşıldığına göre genç ve münevver Türk kadınlarının kuvvetli meşrûbât-ı külliyyeye karşı ibtilâları gittikçe artmakta bulunmuştur. İçkinin kadınlar arasında taammümu'ne sebeb, medeniyet ve muâşeret hakkında intişâr eden birtakım yanlış telkinâttır. Hilâl-i Ahdar Cem'iyeti, Maârif Vekâletine mûrâcaatla, kendi a'zâsından bazlarının kız mekteplerinde içki aleyhinde konferanslar vermesine müsâade i'tâsını talep etmeye karâr vermiştir."

**

Asrî Kadın

Her Tarafta Tereddî Hâlinde

İllüstrasyon'un noel nüshasındaki Jak Bulanje'nin asrî kadınlarla dâir bir makâlesini *Cumhûriyet* gazetesi nakl ediyor. Muharrir, Fransız kadınlarının ahlâk, âdât ve tabâyi'inde Harb-i Umûm'ın büyük değişikler vukûa getirdiğini ve bugün Fransız kadınlarının büsbütün serâzâd, [143] başıboş bir hâle geldiğini söylüyor. Bazı fikralarını aynen nakl ile enzâr-ı ibrete vaz' ediyoruz:

"Harbden evvelki kadınlar bazı kaydlarla çok bağlı idiler. Meselâ burjuva sınıfına mensûb genç kızlar yalnız başına hiçbir yere gitmez, daima peder ve vâlidelerin, mürebbiyelerin nezâret ve vesâyeti altında yaşarlardı. Hafif-meşreblerin devam ettikleri salonlarda aile kadını görülmezdi. Hele kadınlarla erkeklerin kumsalda birlikte denize girmesi hiç iyi bir nazarla görülmezdi. Fransa'da demokrasinin ilerlemesine rağmen sınıf farklarına riâyet edildi.

Büyük harb her şeyi herc ü merc etti. Bir kere 1914 ile 1918 seneleri arasında yetişen neslin hemen, hemen tahsilleri yarı kaldı. Mekteb hayatımda iktisâb edilen disiplinden mahrûmiyet erjenerasyonu daha ser-âzâd bir hâle koydu.

Onların bizim tahakküm veya vesâyetimize karşı isyankârlıklarına biz de mukâbeleden geri durmuyoruz. Eskiden balolarda bir kadını dansa teşrifât-ı mahsûsa ile da'vet etmek ve raksın hitâmında onu büfeye veya ebeveynin yanına, hiç değilse evvelce bulunduğu yere kadar götürmek nezâketini ihmâl etmezdi, şimdi bâzan bir göz işaretî ile hatta ona bile lüzum görmeden, herkes yakınında bulunan kadına sarılıp oyuna başlıyor ve müsikî durur durmaz onu salonun ortasında bırakıp savusuyor, bu yolda hareket hiç ayıp sayılmıyor.

Harbden sonra en ziyâde göze çarpan şey ictimâ'î seviye farklarının azalmasıdır. Gazinolarda, dansinglerde burjuvazi sınıfı ile şüpheli kadınlar omuz omuza tango oynadığı gibi, çok kere de madamlar kendileri kadar süslü fam dö şambrlarıyla bir arada şimi veya fokstord oynuyorlar."

**

Asrî Kadın:

Garb Medeniyetinin En Bî-çâre Mahkûmu...

Sundey Biktoryal gazetesi 28 Kânûnievvel târîhli nüshasında Sir Vilyam Arbor Nutlen tarafından asrî kadın hakkında Franko-Biritish *Medikal Revü*'ye yani Fransız İngiliz Mecmâa-i Tibbiyye'sine yazdığı mühim bir makâleden sütûr-ı âtiyyeyi iktibâs etmektedir:

"Asrî kadın, pek bî-çâre bir mevcûdiyettir. Şeklen tereddîye uğrayan bu kadınların ekserîsi ufak tefek ve biçimsizdir."

Sir Vilyam asrî rezâletin birçoğundan, hatta hastalıklardan kadını mes'ûl tutmakta, fakat kadının tereddîsi mes'ûliyetini de erkeğe atf eylemektedir. Mûmâileyh diyor ki:

"Medeniyetin, başlıca kurbâni kadınır. Kadın erkeğin hamâkati yüzünden bu hâle gelmiştir. Kanser'in en mühim âmil-i inkişâfi kadının medenî tereddîsinden başka bir şey değildir. Sû'i tegaddîye uğrayan bî-çâre kadınlar, bugün hâlâ akvâm-ı vahsiyyede mahfûz olan birçok hasâilden bilhassa birçok evsâf-ı bedeniyyesini zâyî' etmiştir. Asrî kadının çocuk haml etmek ve doğurmak kâbiliyeti de azîm tenâkuza uğramıştır.

Asrî kadının dimâğı tahsîl tesmiye olunan şeyle, münâsabetsiz gıdâlarla, ilâclarla yıpranmıştır. Kadınlar, çocukların kâfî gıdâ yetiştiremiyor. Binâenaleyh kimyâgerlerin ihmâl ettileri nâkis mevâdd-ı gıdâiyeyeye mûrâaat mecbûriyetinde kalıyorlar. Bunların bedbaht çocuklar kâfî gıdâ bulamadıklarından cılız kalıyor, yedikleri şeylerin zehirleriyle kuvâ-yı hayâtiyyeleri harâb oluyor."

**

Dans Salonlarının Yeniden Açılması

Bir ay evvel seddedilen dans salonları, ahîren polis müdîriyeti tarafından tekrar açıldılarını, açılır açılmaza da-ha ilk geceden salonların dolduguunu, tarafeının hasretle yekdiğerini karşılaşlıklarını gazeteler yazıyor.

Kânûnî olarak seddedilen bu münkerât ocaklarının tekrar küşâdına müsâade olundu. Acaba gayr-ı kânûnî olarak seddedilen medreselerin küşâdına hâlâ müsâade olunmayacak mı?..

Sefâhetin alabildiğine taammüm ve intîşâr etmekte olduğu bir zamanda müessesât-ı dîniyyeyi kapalı tutmakla ne hürriyet esaslarına riâyet edilmiş olur, ne de sefâhet ve münkerâtın önüne geçmek imkânı kâlır! Milletin bünyân-ı ictimâ'îsini inhilâlden muhâfaza edebilecek ancak hissiyât-ı dîniyyesidir. Bu bertaraf oluktan sonra artık milletin hiçbir şeyle alâkası kalmaz, her taraf sefâhet ve münkerât batakhânesi olur. Eğer ahlâk ve fazîlet-i millîyyenin bekâsı matlûb ise seddolunan müessesât-ı dîniyyeyi bir an evvel küşâd etmek, bu husûsta halka müsâade etmek evliyâ-yı umûrun en mütehattim vazîfesidir.

**

Bütün Husûmet,

Müessesât ve Ahkâm-ı Ser'iyyeye Karşı mı?

Sene başı mîlâdî sene mebdeine tâhvîl olunalı beri gazeteler Kânûnisânî ibtidâsında yeni yıl hakkında ma-

kâleler yazmaktadır. Bu münâsebetle yazılan makâlelerden *Son Telgraf* gazetesinin *Yeni Yıl* ünvânlı başma-kâlesinde bazı tuhaf fikralar nazar-ı dikkatimizi celb etti. Muhammârîr, geçen yılın demokrasi hareketinin yıkıcı devresi olduğunu söylüyor. Bunu îzâh ederken diyor ki:

"Türkiye'de demokrasi idâresi mevcûddur diyen nazariyeler yanında dîni dünyadan ayırmayan medrese ilmi, başı boş bir halde memleketin maârifinde başlı başına bir köşe teşkil ediyordu. Asrî demokrasi ve laylık hükümet sözleri yanında görüyorduk ki bir şer'iye mahkemesivardıkihükümlerini kânûnla değil, Arap fikhinden alıyor, asrî devletin siyâsetini tedvîr edenler arasında şer'iye vekili de dîn mümessili olarak dünya işlerine âhiret nâmına karışıyordu. Geçen sene bunları sildi, süpürdü, yıkıcı vazifesini tam değilse de iyi bir istikâmette ifâ etti."

Sonra müsbat sâhaya gelince hiçbir iş görülemediğini, Anadolu'nun muhâcirlere mezâr olduğunu, halkın refâhına dâir bir eser ilâve olunmadığını, a'şârin ilgâsı muvâzaalî bir hareket olduğunu itirâf ediyor. Ba'dehû yine milletin esâsât-ı ictimâ'iyyesine nakl-i kelâm ile diyor ki:

"Türkiye halkın tanzîmâttan beri devam eden mâziden kurtulma arzusu bu sene de kısmen olsun tatmîn edilmiş değildir. Kadın medenî ve siyâsî hukük i'tibâriyla henüz bir demokrasi vatandaş değildir. Mîrâsi noksan alır, bir mal gibi [144] bir erkeğe dört tane verilir, siyâsî hakka mâlik değildir. Bunun büyük bir noksantılı olacağına şüphe yoktur. Ümîd ederiz ki yeni yıl bu sâhâda feyzîl eserler vücûda getirir. Demokrasinin îcâblerini kayıd ederken henüz birçok Türk kânûnî müdevvenâtînda Arap cephesinin hacı yağı, yahud müstebid Napolion'un çizme konçlarının kokusunu vardır. Türk hâkimiyetinin en güzel eseri Türk milletinin arzusundan doğmuş kânûnlarla idâresi olacaktır. Aynı zamanda Türk kânûnları arasında henüz şer'i mâhiyyette olan kânûnlar, maddeler vardır. Bunların da yeniden tedkiki ile Türk kânûnlarının mâzî küflerinden ayıklanması lâzımdır. Bunları bu senenin yapıcı planları arasında görmek istiyoruz."

Son Telgraf başmuharririnin bu yazılarının daha iyi ma'nâsını anlamak için *Türkiye* ve *Tanzîmât* ünvânlı eseri te'lîf eden Fransız sefirlerinden Engelhard'in mezkûr eserin mukaddimesindeki şu sözlerini dikkatle okumak kâfidir:

"Tanzîmâttan maksad, hey'et-i ictimâ'iyye-i İslâmiyye'-yi asırlarca zamandan beri ma'nen ve siyâseten aynı yaşamış olduğu hey'et-i ictimâ'iyye-i hîristiyâniyyeye yaklaşımak (yani İslâm'dan uzaklaşımak) idi; böyle bir teşebbüsün mûcib olduğu müşkilâtın mâhiyyet-i mahsûsusı

hakkında şüphe ve tereddüde mahal yoktur. Hiç şüphe yoktur ki Osmanlı İmparatorluğunu kurûn-ı vustâda bulunduğu noktada bırakın, kurûn-ı vustânın zulmet-i kesîfesi içinde günden güne daha ziyâde batırarak nihâyet günün birinde büsbütün nâbûd olmasını intâc edecek gibi görünmüştür olan müessir, hükümet-i Osmâniyye'nin Avrupa hey'et-i düveliyyesi hâricinde, hâl-i infirâdda kalması idi. Ve bu infirâdin sebebi dîn idi.

Fil-hakika hükümeti te'sîs etmiş olan İslâmiyet, nâzîm ve hâkim-i mutlak olarak kalmıştır. Kur'ân ile kânûn-ı medenî bir idi. Teşkilât-ı millîyye ile akâid-i dîniyye yek-diğerinden tefrik edilemeyecek sûrette karışmış olduğundan teşkilât-ı millîyye de akâid-i dîniyye gibi lâyete-gayyer idi.

Türkiye'nin reddinde istîğnâ gösteremeyeceği i'tilâfi husûle getirmek için ortadaki mâniayı ya büsbütün izâle; yahud tahâfîf ve tesviye etmek, yani hükümeti âlem-i Hîristiyâniyet'te olduğu gibi kavânîn-i dîniyyenin te'sîrâtından az çok âzâde bir hâle getirerek rûhâniyetten dün-yeviyete tahâvîl eylemek, yahud akâid-i dîniyyeden kurtarmak îcâb ediyordu.

Hükümet-i Osmâniyye her şeyden pek çabuk müte-essir ve münfail olan câhil ve mutaassib bir halkın mûcib-i iğbirârı olacak hâlâtta tevakkî etmek için bu ikinci şıklık ihtiyârâ karar vermişti."

Son Telgraf başmuharriri ise bugün birinci şıklık teklîf ve tervîc ediyor.

**

Dînsizlik Propagandası Serbest mi?

Ahîren İstanbul'a gelen Kars Meb'ûsu Ağaoğlu Ahmed Bey, hürriyet-i matbûâti tahdîd edecek teklîfler hakkında gazetelere vukû' bulan beyânâtında Matbûât Kânûnu'nun şu üç esâs dâiresinde (1-Mukaddesâd-ı şâh-siyyeye tecâvüz etmemek, 2-Cumhûriyet esâslarını tehlîkeye düşürecek neşriyâtta bulunmamak, 3-Dîni, propaganda âleti yapmamak) behemehâl ta'dîl edileceğini söylemesi üzerine *Tevhîd-i Efkâr* refîkimiz "Dînsizlik propagandası da men' edilse" serlevhâli bir makâle yazmış, Ahmed Bey'in bu sözlerinden maksad-ı hakikisi ve he-defi ne olduğunu, îzâh etmiştir. Makâlenin nihâyetinde *Tevhîd-i Efkâr* refîkimiz diyor ki:

"Bugün memlekette dîni, propagandaya âlet ittihâz eden gazeteler yoktur, *Tevhîd-i Efkâr*'ın muhâfazakârâne teşriyâtının üssü'l-esâsını ise, medeniyet-i İslâmiyye mevcûd olduğu, bu medeniyetin ictimâ'iyât nokta-i nazarından garb medeniyetine fâik bulunduğu ictihâd ve kanâati teşkil etmektedir.

Halbuki bugün kurtulacak şey, dînî neşriyâtın değil, bilhassa dînsizliği mürevvic gibi görünen neşriyattır. Fil-

hakîka memlekette bir irticâ' fikri hazırlandığı vâhimesini ortaya atan yâdigârlar, bu mevhûm irticâ' ile uğraşmanın en iyi vâsitasını bir taraftan erbâb-ı hulûsa iftirâ ile beraber diğer taraftan da dinsizce neşriyâtâ a'zamî revâc vermekten ibâret zanneylemek gafletinde bulunmaktadırlar. Bu gaflet sebebiyledir, ki herkesin samîmî i'tikâdâtına kadar tecâvüz eylemkteler. Meselâ bir meb'ûsun câmie gidip namaz kılmasını bile eser-i irticâ' addetmeye kadar varmaktadır. Zaten Liberal cereyâna en ziyâde zarar ikâ' eden bilhassa bu câhil ve gâfil müdâfi'lerin bu kabil sersemce ve iz'ânsızca neşriyâtıdır. Binâenaleyh bugün Matbûât Kânunu'na dîn hakkında yeni bir madde ilâve edilecek ise, bu madde dînî neşriyât hakkında değil, ancak dînsizlik propagandası hakkında ilâve edilebilir. Buna da bilhassa ve cidden lütum ve ihtiyâc vardır. Çünkü Liberal'lik nâmına ağızna gelen hezeyânı eden muharrirler içinde birkaç bî-çâre gâfil varsa herhalde hiç olmazsa bir tane de kasd-ı mahsûsla ve muayyen bir plan dâiresinde milletin dînine tasallut edeni de bulunduğu şüphesizdir."

İSLÂM ÂLEMİ

Mısır - Mısır'da intihâbât mücâdelesi kemâl-i şiddetle başlamıştır. Bütün firkalar yekdiğerinin aleyhinde be-yânnâmeler neşrediyor, Zağlûl Paşa Fırkası'nı mevkî'-i i'tibârdan düşürmek için çalışıyor. Zağlûl Paşa Fırkasından birtakım a'zâ ayrılıyor. Diğer bir firma teşkil ediyorlar. Zağlûl Paşa'nın nüfûzunu tenkîs etmek için müşârun ileyhin fırkasıyla birlikte Mısır hükümdârı birinci Fuâd'a sadâkatsız olduğu da son günlerde i'lân edildi. Müşârun ileyhin arkadaşlarından bir kaçı bu yüzden kendisini terk etti. Şimdilik Mısır'da vaz'iyet bu merkezdedir. İngiltere tarafından Mısır'a tahmîl olunan ağır şerâitîn

kesb-i ka'iyet etmesi yeni meclisin bunlara karşı alacağı vaz'iyete bağlıdır.

Hindistan - Kalküta'dan alınan ma'lûmâta göre bu şehirde bir İslâm külliyesinin te'sisi için vaz'-ı esâs merâsimi icrâ olunmuştur. Kalküta'da intişâr etmekte olan Müslüman refikimiz bu mes'eleyi mevzû'-ı bahs ederek Hindistan hükümetinin merhûm nüvvâb Seyyid Şem-sülhûdâ'nın teklifi üzerine bu külliye-i İslâmiyye'nin te'sîsini kabûl ettiğini ve Bengale vilâyetinin Maârif Nâziri Mevlâvî Fazlulhakk'a salâhiyet verdiğini beyân etmektedir.

Vehhâbîlerin Harekâtı - Kalküta'da intişâr etmekte olan Müslüman refikimizde mütâle'a olunduğuna göre Kalküta'nın belediye dâiresinde müslümanlar mühim bir ictimâ' akdetmişler ve Şerîf Hüseyin'i arâzî-i mukaddese den çıkarmaya muvaffak olduğundan dolayı İbnissuûd'u tebrîke karar vermişlerdir. Mevlânâ Abdurraûf bu teklifi dermiyân ederken mühim beyânâtta bulunmuş. Bazı zevât İbnissuûd'un Hanefî olmadığını, binâenaleyh Hind müslümanlarının onun muvaffakiyetlerinden memnûn olmayacaklarını söylediklerinden müşârun ileyh bu mes'eleyi mevzû'-ı bahs ederek mezheb mes'elesinin mevzû'-ı bahs olamayacağını, Türklerin Hanefî, Tunusluların Mâlikî olduklarını ve müslümanların bu gibi mezheb farklarına kat'îyen ehemmiyet vermemeleri lâzım geldiğini söylemiştir. Mevlânâ Abdurraûf Şerîf Hüseyin'in Türklerle ve İslâm'a huyânet ettiğini, İbnissuûd'un bu hâini çıkarıp atmakla pek kıymetli bir hizmet ifâ eylediğini, çünkü Şerîf Hüseyin'in bir ecnebî devletin himâyesini kabûl ve arâzî-i İslâmiyye'yi o devletin hâkimiyetine münkâd eylemiş olduğunu beyân etmiştir.

Şehzâdebaşı: Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone şerâiti

Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebiyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshâs 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne

Bâbiâlî Caddesinde
Reşid Efendi Hanında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfîk âsâr
maal-memnûniyye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

اتبعون اهـدـكم سـبـيل الرـشـاد

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ

15 Ocak 1925

19 Cemâziye'l-âhir 1343

* Perşembe *

15 Kânûnisânî 1341

Cild: 25 - Aded: 634

SEBÎLÜRREŞÂD

HAYÂT ve UBÛDİYET

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ
وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ^١

Şu âlemde insanlık elem ve cefâdan, ibtilâ ve ıztîrâbdan başka bir şey görmese idi lezzet, saâdet, hayır mefhûmlarını bilemez, insanlar içinde hiçbir nikbîn bulunamazdı. Aynı zamanda insanlar zevk u safâdan, muvaffakiyet ve muzafferiyetten başka bir şey görmeselerdi elem, bedbahtlık, şer mefhûmları tekevvün etmez ve hiçbir bedbîn görülemezdi.

Demek ki hayatı beşerde beşâret lezâizini uyandıran tatlı tatlı câzibeler bulunduğu gibi inzâr elemelerini kaynatın sûzişli nâireler de var. Bu câzibelerle, bu nâirelerin saha-i hükümleri bu âlemde birbirlerinden büsbütün ayrı ve müstakil de değil. Elem ve lezzet, bütün zî-hayâtta müşterek icrâ-yı te'sîr ediyorlar. Diğerlerinden fazla olarak insanlardan yalnız hâdisâtın kendileri değil, tasavvurları da müessir oluyor; tasavvur-ı elem bir elem, tasavvur-ı lezzet de bir lezzet oluyor. Bu sûretle insanlar ezvâk içinde müteellim, âlâm içinde mütelezziz bile olabiliyorlar. Eğer hayır ve şer, lezzet ve elem böyle müşterek bir zemîn üzerinde icrâ-yı faâliyet etmeyip de her birinin saha-i hükmü müstakil olsa idi ve birinden diğerine geçmek imkânı bulunmasa idi doğrusu hayır ve şer kânûnlarını ve mebde'lerini taharrî ederek ona göre vazifelerimizi ta'yîn ve icrâ etmek lüzümuna kâni' olmaz-

dik... O zaman belki vücûdda iki ma'bûd bulunduğuna ve her birinin kulları kendi memleket-i ubûdiyetinde diğeriyle ihtilât ve iştirâkden külliyen âzâde olarak devam edebildiğine ihtimâl verirdik. O zaman ma'bûd-ı hayırın kulları âlem-i lezâizde yaşayan mes'ûdlar, ma'bûd-ı şerrin kulları da âlem-i âlâmda yaşayan bedbahtlar olur ve bunların birbirlerinden haberdâr olmalarına da imkân bulunamazdı... O zaman mes'ûdlar ale'l-İtlâk nîkbîn, bedbahtlar da ale'l-İtlâk bedbîn olurlar, aralarında muârefe ve münâzaa da cereyân etmezdi... O zaman her biri bilmezbûriye yalnız bir ma'bûd tanıyarak yine muvahhid olmaktan çıkamazdı. Teaddûd-i ilâh başka, şirk başka olurdu. Çünkü hayır ma'bûdunun kulları değil, kendisi bile şer ma'bûdundan haberdâr olmazdı. Çünkü ondan haberdâr olmak bile bir münâsebet olacağından istiklâl-i mutlaklarına münâkız olurdu...

Fakat vücûd ve hayatı böyle görünmüyör. Biz bu âlemdede ağlayanların guldüklerini gördüğümüz gibi gülenlerin ağladıklarını da görüyoruz. İnsan hayatındâ bunlardan birinin içinde bulunurken diğerine geçebilmek mazhariyetine de mâlik bulunuyor.

Evet ağlamak ve gülmek varak-ı hayatın birer sahîfeleridir. Hayât bir tarafta zulmet-i leyî gibi karanlık bir zemîn üzerinde hûn-i ciğerle yazılmış, gözyaşlarıyla harekelenmiş sûtür-ı âlâmdan mürekkeb bir sahîfe-i âh u vâhi, diğer tarafında da vech-i nehâr gibi tâb-dâr bir sîmâ üzerinde neşve-i rûh ile muharrer, yed-i kudretle müzehhîb bir sahîfe-i garrâyî hâmil, ağlar, güler, yanar, döner, mühitez bir yapraktır.

Acaba bu yaprak hangi kitâba âid olduğu belli olmayan ve sarsar-ı zaman içinde dönüp yanarken günün birinde devrilip bükülecek her hangi [146] bir süprüntüye karışıp gidecek olan kopuk ve serseri kuru bir yaprak

¹ "Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbinize kulluk ediniz. Umulur ki, böylece korunmuş (Allah'ın azâbindan kendinizi kurtarmış) olursunuz." (Bakara Sûresi 2/21)

Adres tebdilinde ayrıca
5 kuruş gönderilmesidir.

Mektubların imzaları
vâzih ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebiyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

midir? Yoksa altı küre-i zemîn, üstü kubbe-i semâ olan şu kütüphâne-i cihân içinde millet denilen mücelled bir kitâba şîrâzesiyle merbût, sıra numarasıyla mazbût, yeri yurdu, evvel ve âhiri belli okunmak ve istinsâh edilmek için esrâr-ı san'atla açılır, kapanır bir varaka-i girân-bahâ midir?

Sahîfeyi biri evvelki, öbürü de ikinci ihtimâli te'yîd eder gibi görünür. Ve fil-hakika ikisine misâl veren insanlar mevcûddur. Evvelki ihtimâle göre bedbînlik mu-karrer olduğunda şüphe yoktur. İlkinci ihtimâl ise kitabıñ kıymet-i hakikiyyesine göre tahavvül edebilecektir. Buna şimdiden kat'îyyetle cevap vermek arzû edilirse deriz ki bu iki ihtimâlden birinin taayyünü ferdin kendi elindedir. O mühtez varaka isterse kopuk bir serî olarak süprüntülere karışır, isterse bir kitâb-ı milletin şîrâzesine bağlanarak inzibât altına girer.

Alel-umûm insanlar asırlardan beri az çok bunu derk etmiş ve kendilerini birer milletin şîrâze-i ictimâ'iyyesine gönülden bağlamışlar veya dilden bağlar gibi görünmüşlerdir.

İşte bu bağlanış ubûdiyet denilen kânûn-ı vazîfenin tecellisiidir. Ve her milletin şîrâzesindeki kıymet ihtiyâr ettiği ma'bûdun sâha-i hükmü ve mertebe-i kudretiyle mütenâsibdir. Çünkü ubûdiyet ve vazîfeden gâye, şer ve elemden halâs ve hayr-ı lezzete vüsûldür. Ta'bîr-i âharla âkîbet-i hayatın hayr-ı mahza rücûunu te'mîndir. Binâ-enaleyh ihtiyâr olunan ma'bûdun hayırlar ve şerler üzerrindeki hâkimiyeti ne kadar vâsi' ve ne kadar kavî olursa ubûdiyet o nisbette semeredâr olabilecektir.

Bunun içindir ki beşeriyet hayatta elem ve lezzet hâdiselerinin kânûnlarını, mebde'lerini ve kıymetlerini mütemâdiyen araya gelmişlerdir. Bu miyânda nice lezzetler görmüşlerdir ki şiddetlerine rağmen netîcедe guldürmemiş, devamlı elemelere sebebîyet vererek uzun müddet ağlatmış durmuştur. Aynı zamanda nice elemeler görmüşlerdir ki büyük büyük lezâizin mukaddime-i zuhûru olmuşlardır. Fil-hakika lezâiz-i âliye âlâm-ı mu-vakkate ile muhât olduğu gibi bütün âlâm-ı dâime de lezâiz-i muvakkate ile muhâttır. Hayâtın sahîfe-i âlâmî hâsiye-i lezâiz ile, sahîfe-i lezâizi de hâsiye-i âlâm ile donatılmıştır. Çünkü vicdân-ı beşerde vâsita-i lezâiz olan âlâm, sahîfe-i lezâize, vâsita-i âlâm olan lezâiz, sahîfe-i âlâma kayd edilememiştir. Buna binâen mîzân-ı vazîfe ale'l-îtlâk elem ve lezzet değil, hayır ve şer olmuştur. Ve binâenaleyh hayır lezzet değil, sebeb-i lezzet; şer de elem değil, sebeb-i elem diye tefsîr edilmiştir. Bu ilimden ve tecrübeeden gâfil olanlar, her lezzeti hayır zanneder koşarlar ve her elemi şer zannedip ictinâb ederler. Bir hey'et-i ictimâ'iyede vazîfe kânûnlarını mütemâdiyen ihlâl edip duranlar bunlar olurlar.

Böyle her lezzeti hayır, her elemi şer addederek hayır ve şerri bizzat vicdân-ı ferdîlerinin ânî te'sîrleriyle ölçenlerin nazarlarında o lezâiz ve âlâmdan başka ma'bûd yoktur. Onlar, hayâtlarının her lahzasında bir ma'bûd değiştirirler. Bunların hayatı hakikatte tamamen o kopuk, serseri yaprağı temsîl eder, bunlar putperestler kadar bile kâbiliyet-i ictimâ'iyeyi hâiz değildirler.

Putperestler, hiç olmazsa âlâm ve lezâizin envâını ta'kîb ederek onları mümessil olan putları, heykelleri ma'bûd ittihâz etmişler ve bu sûretle biraz teşettüt içinde olmakla beraber onların etrafında bir müddet âfâki bir ictimâ'iyet akd edebilmişlerdir.

Ubûdiyetin, kânûn-ı vazîfenin menâti hayır ve şer mefhûmları olduğunu biraz sezen milletlerinbazısı hayır ve şerri vücûdun mebde'-i evveli gibi telâkkî etmişler ve bu sûretle bir separasyon yapmak için esaslı bir tefrik-ı kuvâ nazariyesine saplatmışlar; biri menba'-ı hayr veya nûr, diğerî menba'-ı şer veya zulmet olmak üzere mütekâbil iki ma'bûda arz-ı ubûdiyet eylemişlerdir. İşte Manoya veya Senoya denilen şirkin ednâ derecesi olan ikilik böyle zuhûr etmiştir. Bu tefrik ilk nazarda bir şirk olmaktan ziyyâde bir teaddîd-i mahz gibi görünür. Çünkü bâlâda arz edildiği vechile hayır ve şerden her biri ma'bûd tanınacak birer mebde'-i evvel olmak için birbirlerinden ezher cihet müstakîl bulunmak iktizâ eder ve o halde aralarında hiçbir vech-i iştirâk bulunamamak lâzım gelir. Lâkin garîbi odur ki bütün hayırları, nurları bir mebde'-i evvele, bütün şerleri, zulmetleri de diğer bir mebde'-i evvele rabt eden bu tefrik-ı kuvâ taraftarları, bu dualite erbâbı bu iki mebde'-i evvel arasında bir münâsebet tasavvur etmek gibi bir tenâkuza düşmüştür: Bir taraftan bunlar arasında dâimî bir cidâl gözetmişler, diğer taraftan müsterek eserlerin vücûduna zâhib olmuşlar ve bu müsterek eserlerden birisini de kendileri addeylemişlerdir. Ve bunun içindir ki ikisini de ma'bûd tanımışlar, ikisine de arz-ı ubûdiyet ve ibâdet eylemişlerdir. Çünkü vazîfeden gâye şerden halâs ve hayra vuslat olduğu için kendilerini ve âlemi bunların bir eser-i müsterekî telâkkî etmeksiz bu gâyeye vüsûl mümkün olamayacağı gibi aralarında bir cidâl, bir gâlibiyet ve mağlûbiyet tasavvur etmeden de o ihlâs [halâs] mümkün olamayacaktı. Halbuki cidâl tasavvuru bile bir münâsebet tasavvurudur. Çünkü beynlerinde bir hadd-i müsterek, bir cihet-i ittisâl bulunmayan iki mevcûd arasında cidâl ve münâzaa nâ-kâbil-i tasavvurdur.

Birbirlerine hiçbir noktada hem-hudûd bulunmayan iki devletin muhârebesi nasıl tasavvur edilir? Semâda iki sâbîte veya mahreklerinde hiçbir nokta-i telâki bulunmayan iki seyyâre arasında müsâdemeye vukûuna imkân var mıdır? Sonra bir insan nasıl olur da müstakîl iki ma'bûdun kulu olabilir? Hayır [147] ma'bûdunun kulları hep melek,

şer ma'bûdununulları da hep şeytan olmak iktizâ etmez mi? Nasıl olur da yarı melek, yarı şeytan olan mahlûklar bulunur ve insan denilen bu mahlûklar her iki ma'bûda ibâdetine göre hayır ve şerden hisse-yâb olur?

Şu içinde bulduğumuz âleme ve bilhassa âlem-i besere nazaran tamamen müstakil iki ma'bûd tasavvuru bu sûretle gayr-ı mümkün olduğundan dolayı teaddüd-i ilâh akîdelerinin hepsi ma'bûdların beyninde bir cihet-i iştirâk dahi kabûl etmek mecbûriyetinde bulunmuş ve kendilerini bunların bir eser-i müşterekleri taniyarak hepsine perestîş etmeye lüzum görmüşlerdir. Böyle olmasa idi hayır ile şer arasında birinden diğerine geçmek için bir tarîk-ı münâkale bulamayacaklardı.

Fakat en son emeller, ümîdler veya mehâfetler, haşyetler kendilerine tevcîh olunmak için ma'bûd ittihâz edilen ve böyle ma'bûd ittihâz olunabilmek için birer mebde'-i evvel addolunmak zarûrî bulunan ilâhlar beyninde herhangi bir münâsabet, bir cihet-i şirket tasavvur etmek aynı zamanda bunların ikisine birden şâmil bir mebde'-i hâkime tâbiiyetlerini tasdîk demektir. Bu ise o iki ma'bûdun birer mebde'-i evvel değil, birer mebde'-i tâlî olduğunu i'tirâf eylemektir.

İşte bu noktada ikilik akîdesi yıkılmış ve fakat bunların fevkinde bir reîs, bir ilâh-ı ekber tanımak ve bunları onun maiyyetine koymak sûretyile ekânîm-i selâseli bir teslîs akîdesi zuhûr etmiştir. Ekânîm-i selâsenin müsâvâtî sûretindeki teslîs dahi tesniye gibi aynı tenâkuz ve şikâk ise de bu ilâh-ı ekber riyâsetindeki teslîsde az çok bir hakîkat sezilmiş ve bir mebde'-i vahdetin vûcûdu zarûreti hisselenmüştür. Fakat bu ilâh-ı ekberi, bu mebde'-i vahdeti tasdîk ettikten sonra diğerlerinin hâlâ makâm-ı ma'bûdiyyette ezelen ve ebeden idâmeleri de diğer bir tenâkuz olmuştur. Çünkü ma'bûd demek emellerin, endişelerin son merci'-i tahakkuku, ta'bîr-i âharla vûcûdu mebde'-i evveli olan mevcûddur. Bütün vûcûdu yegâne bir mebde'-i evveli ve binâenaleyh bütün âmâl ve metâlibin son merci'-i hâkimi olan bir ilâh-ı ekberin mevcûdiyeti biz-zarûre idrâk edildikten sonra dahi mebâdî-i tâliyeyi hâlâ makâm-ı ma'bûdiyyette tanımak, hem o ilâh-ı ekberin hakkını vermemek hem hukûk-ı besere tecâvüz etmek gibi a'zam-ı şer olan iki zulümdür.

İşte dîn-i İslâm bu zâlim ve mütenâkız müşriklerin zulüm ve iftirâlarından beşeriyeti tahlîs için "Lâ ilâhe illallah" düstûr-ı tevhîdiyle gelmiş ve makâm-ı ulûhiyetin yalnız "Allâhu ekber"e mahsûs olduğunu ve hayır ve şer bütün tecelliyyât-ı vûcûdda mebde'-i evvel olarak Hak Te'âlâ'nın hâkim bulunduğu teblîğ ve isbât etmek üzere **يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ** hitâb-ı kibriyâsiyla insanları ubûdiyet ve ibâdetin hedef-i hakîkisine tevcîh etmiştir. İnsâallâh bu mevzûa bir daha rücu' ederiz.

FELSEFE-i İBÂDET

2

Maalesef bu günü müslümanların ibâdetleri papağan gibi birtakım elfâz ve harekâtı tekrardan ibârettir. Vazîfe-i ibâdeti ifâ ediyorken bu vazîfenin ifâsında hikmeti takdîr etmiyoruz. Halbuki farîza-i salâti ifâya kıyâm edenler her şeyden evvel okudukları Fâtiha-i şerîfenin ma'nâsını idrâk etmeli, bu âyât-ı celîleyi resmen tilâvet ile iktifâ etmemelidirler. Müslümanlar bu meânî-i celîleyi terfîl ettiklerini bilmelidirler: "Yâ Rabbî, bütün kâinâtın ilâhîsin. Hayâtımızı takvîm, tekâmülâtımızı te'mîn edecek her şeyi yarattığına kâniiz. İhtiyâcâtımızı tatmîn etmek için bütün vesâit-i lâzimiyi içâd etmiş bulunuyorsun. Çünkü rahmânsın. Bizim her sa'y ü cehdimizi kat kat mükâfâta nâil ediyorsun. Çünkü rahîmsin. Hasenât ve seyyiâtımızdan bizi mes'ûl edeckesin. Çünkü 'Mâlik-i yevmîddîn'sin. İlâhî! Yâ Rabbî elimden geldiği kadar çalıştım. Bütün vûs'umle ibzâl-i gayret ettim. Fakat henüz gâyeyi tahakkuk ettiremedim. Senden niyâzım beni doğru yola irşâd etmendir. Tâ ki o yolda ilerileyerek hedefe muvâsalat edeyim."

Bu rûh ile ifâ-ı ibâdet ederseniz ne ihrâz edeceğiniz düşününüz. İbadetinizin bârgâh-ı kibriyâda mutlakâ ka-bûl edileceğinden emîn olunuz. Kur'an-ı Kerîm duâ ve ibâdetin kabûlü hakkında diğer bir âyet-i kerîmede der ki: "Bana duâ edenlerin duâsını kabûl ederim, bana niyâz etsinler. Mü'min'liğin evsâfini ihrâz etsinler ki doğru yola irşâd olunabilsinler."

Bu va'd-i ilâhîde bilhassa iki nokta nazar-ı dikkati celb etmelidir. Birincisi: "Mü'min olmak" ki "Amel"i iktizâ eder. İkincisi, hidâyeti niyâz etmektir. Çünkü işimizi kendimiz yapacağız.

Hülâsa, ibâdet-i İslâmiyye'nin hedefi fa'âl bir adamı müşkil bir vaz'iyette irşâd edecek olan nusret-i ilâhiyyeyi tazarru'dur. İnsan sâha-i faâliyete adım atar atmaz Cenâb-ı Hak bütün vesâit-i muvaffakiyeti ihsân eder. İstihdâma çalışacağımız vesâite netâyici bağlamakla hikmet-i ilâhiyye bizim hayrımızı istihdâf etmektedir. Muhtelif melekâtımız ancak bu sûretle inkişâf ettirilebilir. Gözünüzün önüne müreffeh bir âilenin çocuğunu getiriniz. Bütün vesâit-i refâh bu çocuğu yetiştirmeye hasar olunuyor. Böyle olmakla beraber acaba ebeveyn hiçbir vakit çocuğun kendi ayakları üzerinde yürümemesini isteyebilirler mi? Aslâ. Bil-akis, çocuğun bir an evvel yürümesini isterler, çünkü ancak bu sûretle [148] adalâtının kesb-i kuvvet edeceğini bilirler. Sû-i istî'mâl edilen şefekat çocuğu kötürum bırakır. Cenâb-ı Hak insanlara ebeveyinden fazla rahîmdir. Onları hoşnûd edecek vesâiti en iyi o bilir. Binâenaleyh bütün hayrımızı bizim tarafımız-

dan vukū' bulacak faâliyete rabt etmiştir. Çünkü ancak faâliyetle fitratımızda meknûz olan kâbiliyetleri işletebiliriz. İşte duâ ve ibâdetin kabûlü de bundan dolayı cehd ü gayrete vâbestedir.

Bazan da deniliyor ki: İbâdetne lüzum var? Cenâb-ı Hak bir maksad-ı mahsûsu tahakkuk ettirmek için lâzım olan her şeyi yaratmış değil midir? O halde bu vesâiti istihdâm etmek kifâyet etmez mi? İbâdetin ne lüzumu var? Bu da ibâdet hakkında beslenilen yanlış bir fikirdir. İbâdet filan şeyi taleb değildir. Bir şeyin tecezzî kabûl etmez bir şekilde bağlı olduğu vesâiti istemektir. İbâdetin doğru telâkkisi bu olduğuna göre emrimize müheyyâ olan vesâiti istihlâk etmeden başkasını nasıl isteyebiliriz? Fakat vesâit-i mevcûdeyi nasıl isti'mâl edersek edelim, bunların bizi maksada îsâl edip etmeyeceğini ta'yîn edemeyiz. Binâenaleyh isti'mâl edeceğimiz vesâitin müsmir olması için Allâh'a niyâz etmekliğimiz îcâb eder. Vücûdumuzda bir hastalık hissettiğimiz zaman bazı ilâclar isti'mâl ediyoruz. Fakat bu ilâcların mutlakâ te'sîr-i matlûbu hâsil edeceğini söyleyebilir miyiz? Bu sûretle ihtiyâc-ı ibâdet daima âşikârdır. Bütün vesâit emrimize âmâde olduğu halde bu vesâiti semeredâr etmek tevfîk-i ilâhiye vâbestedir.

Netâyicin bazı vesâit-i mahsûsaya bağlı olduğu fikri birçok sû'-i tefehhümlere sebebiyet vermiştir. Mâdem ki bu kâinât sebeb ve netîce gibi sâbit ve gayr-ı kâbil-i ihlâl kavânîn-i tabîiyye ile tanzîm olunan bir mecrâyı ta'kib etmektedir. O halde hâdisâtın idâresinde ulûhiyyetin ne te'sîri olabilir? İşleyen makine muntazaman işlemektedir. Onu kuran makineciye bir ihtiyâc var mı? Binâenaleyh ibâdetle lüzum olmadığı beyân olunmaktadır. Kavânîn-i ilâhiyyenin kâinâtta cârî olduğunda şek ve şüphe yoktur. Fakat bu kavânînin keşf olunanları Kur'ân-ı Kerîm'in beyân kıldığı dört sıfat-ı ilâhiyyeyi tecellî ettirmektedir: Rab, Rahmân, Rahîm, Mâlik. Bu son sıfatullâhin her şeye mâlik, hatta kendi yarattığı kânûnlara hâkim olduğunu ifâde etmektedir. Binâenaleyh Cenâb-ı Hakk'ın kâinât makinesiyle alâkadâr olmadığı fikri zâil olur. Tabiatte işleyen kavânîne istikâmet vermek O'na âiddir. Fakat kavânîn-i ilâhiyyeye karşı tevlîd-i hürmet için her şey sebeb ve netîcye bağlanmıştır. Kur'ân-ı Kerîm diyor ki:

"Kim ki müttakîdir, Cenâb-ı Hak onu müşkilâttan kurtarıır ve onun hiç beklemediği bir yerden rızkını gönderir. Cenâb-Hakk'a tevekkül edene Allah kifâyet eder. Cenâb-ı Hak irâdesini infâz etmek husûsunda kâdirdir. Her şey için bir ölçü takdîr etmiştir."

Mihnet ve mesâkate dûçâr olanlar için bu ne feyyâz bir menba'-ı tesellîdir! Ufka ağır ve kara bulutlar girildiği, müşkilât her taraftan yağdığı zaman îmân-ı sâbit

ashâbı [= Allah'ın yardımına ne zaman?]) derler. O zaman derhal [= İyi bilin ki Allah'ın yardımının yakındır!]) tesellî-i ilâhîsi cerîhadâr kalbe ifâza-i hayât eder.

Fakat âyet-i kerîmeye dikkat etmeli, "Kim ki müttakîdir" diyor. Demek ki nusret-i ilâhiyye müttakilere mev'ûddur. Müttakî odur ki kavânîn-i ilâhiyyeye bi-hakkin riâyetkârdır. Acaba hiçbir amel-i sâlihi olmayan ve bu sûretle kavânîn-i ilâhiyyeye karşı gelen bir insan müttakî olduğunu iddiâ edebilir mi?

Bu gün yeryüzündeki müslümanlar ye's içindedirler. Hepsi de (= مَنْ شَاءَ نَصْرًا لِلّهِ) diyorlar. Fakat müslümanların hepsi bu nusret-i ilâhiyyeden dahi kat'-ı ümîd etmiş bulunuyorlar. Bu sûretle müslümanlar kendilerini nusrete kavuşturacak "Takvâ"dan da mahrûm olmuşlardır. Cenâb-ı Hak müttakîleri, kendilerini ihâta eden müşkilâttan kurtaracağını beyân buyuruyor. Hak Teâ'lâ'nın va'd-i ilâhîsini tahakkuk ettireceğinde şek ve şüphe yoktur. Fakat va'd-i ilâhînin tahakkuku takvâ sıfatıyla muttasif olmaya vâbestedir. Kur'ân-ı Kerîm takvânın ne olduğunu kemâliyle ta'rîf etmiştir, binâenaleyh nusret-i ilâhiyyeyi diliyorsak takvâ yolunda yürümeliyiz.

İslâm mürşîdlerinin, İslâm vâizlerinin yapacakları en mühim teceddûd, hakîki takvâyı müslümanlara anlatmaktadır. Evet, bunların hepsi takvâdan bahs ediyorlar. Fakat onun hakkında sâlim bir fikir veremiyorlar. Bunlar müslümanlara demelidir ki Kur'ân-ı Kerîm'in ve Peygamber-i İslâm'ın ta'lîm ve tebliğine nazaran sen rüşde bâliğ olup da ekmeğini kazanmayan bir adam müttakî değildir. Yalnız babasından kalan mîrâsla geçinen adam müttakî değildir. Bir maksadı tahakkuk ettirmek için çalışmayan, başkalarından lütuf ve inâyet bekleyen adam müttakî değildir. Cenâb-ı Hakk'ın kendine ihsân ettiği kuvâ ve melekâti kendi ve umûmun nef'i için kullanmayan adam müttakî değildir. Menfaat-i şâhiyyesini menfaat-i âmme uğurunda fedâ etmeyen müttakî değildir. Güzel bir hayat-ı âile imrâr etmeyen, akrabâ ve taallukâtına sû'-i muâmele eden, fukarâya bakmayan, eytâmi siyânet etmeyen, dulları himâye etmeyen müttakî değildir. Hatta bu adamın namazı bile faydasızdır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm, bakınız ne diyor:

أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالِّيَّنِ فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتَمَّ وَلَا يَحْضُرُ عَلَى طَعَامٍ (الْمِسْكِينُونَ) فَوَلَئِلَّلِمُصَلِّيْنَ الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُوْنَ

Meâli: "Dîni tekzîb eden adamı gördün mü? Yetîme sû'-i muâmele eden, bîcâreleri doyurmak için başkalarını teşvik etmeyen odur. Veyl o namaz kıılanlara ki kıldıkları namazdan bî-haberdirler." (Mâ'un Sûresi 107/1-5)

Bir kelime ile, hayatın her şubesinde yüksek bir misâl olmayan bir insan müttakî değildir.

[149] MÜSLÜMANLIK'DA KADIN

2

Kur'ân-ı Kerîm, "Erhâm" kelimesini kadına mukâbil kullanmakla ve bu kelimeyi vâv-ı âtifa ile mâ-kabline atf etmekle îzâhi cildlere muhtâc bir beyânda bulunmuştur. Cenâb-ı Hak bu âyet-i kerîmede* "Sizi taşıyan erhâma yani kadınlar kemâl-i ihlâs ile hürmet ediniz!" buyuruyor. Bu âyet-i kerîmede nazar-ı dikkate alınması îcâb eden birçok noktalar vardır. Birincisi, evvelce hiçbir din müceddidinin, hiçbir peygamberin, hiçbir reis'in ve hiçbir kitâb-ı mukaddesin kadınlarla hürmet edilmesi îcâb ettiğine dair bir emir tebliğ etmiş olmamasıdır. Hazret-i Muhammed'in tebliğ ettiği bu emir, ilk ve en mükemmel emirdir. Evvelce hayvân muâmelesi gören kadınlar artık sâir mevcûdât-ı beşeriyye gibi muâmele görmeyecek, erkeklerle müsâvât seviyesinde bulunmakla kalmayacak, bütün insanlar tarafından, emr-i ilâhiye tevfikan, hürmet göreceklerdir. Maamâfih bu da kâfî gelmemiş, Kitâbullâh zât-ı ecel ve a'lâya karşı vezâif-i ihlâs ve takvâyî ifâ için isti'mâl ettiği kelimenin aynını kadınlarla ifâ-yı hürmet için kullanmıştır. Kadına bundan daha yüksek bir mevkî' verilebilir mi? Bir cümlede, bir kelime ile Kitâbullâh Cenâb-ı Hakk'a ve kadınlarla hürmet edilmesini emrediyor. Takvâ kelimesinin ehemmiyetini yalnız Arapça bilenler idrâk ederler. Bu kelime yalnız "Hürmet" ma'nâsını ifâde etmez. Hatta "İhlâs ile Hürmet" bu kelimenin ma'nâsını bi-hakkin edâdan âciz kalır. Binâenaleyh bu kelime kadınlarla yalnız hürmeti değil, onlara en nezîh ve en temiz hürmetin gösterilmesini emr ediyor. Kadınlığın telâkkisinde bu ne muazzam bir inkılâbdır!

En ziyâde dîndâr olmakla ma'rûf olan Brahmanlar, Budalar, zühd ve takvâ uğurunda her şeyi fedâ eden hıristiyan râhibleri ve savmaa-nişînleri... Kendilerini yeğâne güzide millet addeden Yahûdiler... Bunların hepsi kadını, murdâr, hürmete gayr-ı lâyik görüyordular. Fakat kadınları diri diri gömen ve bunlardan sağ kalanları bir âlet gibi kullanan bir millet içinde doğan Nebiy-î ümmî bir nefesde ve sesinin en yüksek perdesiyle insanların Allah'ı kemâl-i îmân ile tenzîh etmelerini ve kadına kemâl-i ihlâs ile hürmet etmeleri îcâb ettiğini tebliğ etmiş, onun bu tebliğini asırlar mütemâdiyen tekrar eylemiştir. Cenâb-ı Hak her şeyin hâlik-1 hakikisidir. Fakat her insanın şekl-i beşerîsini almasında kadının büyük bir

vazîfesi vardır. Bundan dolayı Cenâb-ı Hak kadını en yüksek seviyeye i'lâ etmiştir.

Âyet-i kerîmedeki diğer mühim nokta "Kadın" yerine "Erhâm" kelimesinin isti'mâlidir. Bu kelimenin isti'mâliyle kadınlığın en yüksek ve en asîl vechi, yani analık istihdâf edilmiştir. İnsanlar, kadınlarla bilhassa "Vâlide" olduğu için, onları birçok âlâm ve meşekkate tahammül ederek haml ettikleri, onların uğurunda birçok fedâkârlıkları ihtiyâr eyledikleri, onlara hâlis bir muhabbet, samîmâne bir ihlâs gösterdikleri için hürmet iibrâz edeceklerdir.

Krişna, Buda ve Mesîh'in etbâî, Resûl-i İslâm'ın getirdiği bu tebliği duymalıdır! Ne yazık ki bunlar ancak asırlardan sonra bunu duyabilmışlardır.

Resûl-i Ekrem Efendimiz henüz altı yaşında iken vâlidesi dâr-ı bekâya irtihâl etmişti. Buna rağmen kendisi bu altı yaşını da vâlidesinin kucağında geçirmemiştir. Bilakis bu müddetin kism-ı a'zamını başka bir yerde mukîm olan Halime'nin nezdinde imrâr etmiştir. Peygamberimiz'in pederi ise tevellüdünden mukaddem irtihâl etmiştir. Peygamberimiz daha sinn-i sabâvetinde iken ana-baba öksüzü kalmıştı. Fakat bu ana-baba öksüzü olan çocuğu, alîm ve hakîm olan zât-ı ecel ve a'lâ, insanlara ebeveyne hürmeti telkîne, kadınlığa berât-1 necât ve müsâvâtını tebâlige, analığın kudsiyetini ta'lîme göndermiştir.

Buda, anasını terk etmiş; Mesîh; "Vâlideme karşı yapacak bir vazîfem yoktur" demiş iken, öksüz Muhammed yalnız yukarıya nakl ettiğimiz âyât-ı kerîmeyi tebâğ ile iktifâ etmemiş, bir de bu hadîs-i şerîfi söylemiştir:

الجنة تحت اعدام الامهات
yani "Cennet vâlidelerin ayağı altındadır."

Cennet bütün dindârların hedefidir. Bütün a'mâl-i sâlihanın kuvve-i muharrikesi odur. Bütün namazların, niyâzları, oruçların, kurbanların hedefi budur.

Bu hadîs-i şerîf ise cenneti, en yüksek mefkûre-i naîmi, vâlidelerin ayağı altına koymaktadır. Acaba vâlide'lere bundan ziyâde kim hürmet göstermiştir.

Hazret-i Muhammed vâlidelerin hemşîrelerine de, âdetâ vâlidelerin mevkîini vermiştir.

Rivâyet olunuyor ki müslümanlardan biri Peygamberimiz'in huzûruna gelerek:

- Yâ Resûlallah, demişti, çok büyük bir günâh işledim. Ne yapayım da onun yükünden kurtulayım? Peygamberimiz cevâben dedi ki:

[150] – Vâliden var mı?

- Hayır.
- Teyzen var mı?
- Evet yâ Resûlallah!
- Ona iyilik et. İnsâallah afv u mağfirete nâil olursun.

* يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبِّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِّنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَسَيِّدًا وَأَنْقُوَ اللَّهُ الَّذِي تَسْأَلُونَ يَرِدُ إِلَيْهِ الْأَنْجَامُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا . وَأَنُّوَنِي أَتَيْتُمِي أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْعَبِيْدُ بِالطَّيِّبِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِنَّ أَمْوَالَكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوَّبًا الْيَتَامَى Nisâ Sûresi 4/1-2 (Nisâ Sûresi 4/1-2) كَبِيرًا

Kur'ân-ı Kerîm, yukarıda nakl ettiğimiz âyât-ı celîlesiyle insanların vâlidelerine hürmet etmeleri lâzım geldiğini beyân ettikten sonra bu ihtâri ilâve ediyor:

"Muhakkak Cenâb-ı Hak sizi daima murâkabe eder." Bu ihtâr-ı ilâhî insanlar vâlidelerinin kendilerine gösterdikleri şefekati büyüdükleri zaman unutmaları muhtemel ise de, Cenâb-ı Hak'ın bu nisyâni murâkabe etmeyeceğini beyân ile emr-i ilâhînin ifâsına bezl-i gayret olunmasını te'kîd eylemektedir.

Âyet-i kerîmenin son kısmı Arabistan'da ziyâdesiyle olan bir fenâlığın tashîhini istihdâf ediyor.

Araplar, emvâl-i eytâmi yerler, eytâm kadın ise mütevellileri bunları cebren alırlar ve bu sûretle mallarını kendi mallarına mezc ederek ona sâhib olurlardı. Eski Romalılar, yahud otuz sene evvelki İngilizler gibi Araplar evli bir kadına çocuk muâmelesi yaparlar, zevcler kadınların emvâl ve emlâkine hâkim olurlardı. On üç şu kadar asır mukaddem Müslümanlık kadınların bîkes, öksüz bile olsalar herhangi bir bahâne ile mallarına tecâvüz edilemeyeceğini ve mallarının herhangi bahâne ile zarar ve ziyâna uğratılamayacağını beyân etmiştir.

Sûre-i Nisâ'dan aldığımız bu âyât-ı kerimededen başka Kur'ân-ı azîmüssânda kadın mesâilini mevzû'-ı bahs eden birçok âyât vardır. Müslümanlığın hayatı neseviyede vücûda getirdiği ıslâhât pek çoktur. Hayât-ı neseviyenin her safhası, çocukluk, kızlık, zevcelik, vâlidelik safahâti ıslâh olunmuştur. Her merhale-i hayatı kadınların hukuki müdâfaa olunmuş, her kademe-i hayatı menâfi' te'mîn edilmiştir.

Erkeklerle kadınların muâmelât-ı mütekâbilesine gelince: Kadınlara erkeklerden fazla menâfi' te'mîn olunmuş ve kadınları azîm bir hürmete mazhar edecek kâidelere vaz' olunmuştur.

Daima hâtirdan çıkarılmamalıdır ki Müslümanlık bir felsefe-i fikriyyeden ibâret olmadığı gibi Doğmatik bir dîn de değildir. Müslümanlığın bütün esâsâti kâbiliyet-i ameliyyeyi hâizdir. Bunların nasıl icrâ olunacağı gösterilmiştir.

"Şeriat-i İslâmiyye şâyân-ı hayret esâsât-ı ahlâkiyyeyi muhtevîdir. Bundan fazla, Müslümanlık bunların ifâsına da te'mîn eylemektedir."^{*}

Muslimânanlığın ifâ ettiği insânî hareketlerin en hayırlarından biri çocuk gömmek âdetini kaldırmasıdır. Câhiliyet zamanında Arabistan'da ve dünyanın sâir taraflarında ma'bûdlara insan kanı dökmek, çocuk öldürmek âdeti ziyâdesiyle şâyi'dir. Kadınlar ise hurâfat ve zulmün bî-çâre kurbanı idiler.

* Hibbert'in konferanslarından.

Kur'ân-ı Kerîm der ki:

"Birine, bir kız çocuğu dünyaya geldiği haber verildiği zamanlar, karanlık gölgeler yüzünü kaplar, mahzûn ve mükedder olurdu. Bu fenâ haber kendini mahcûb ettiğinden herkesten yüzünü saklardı. Onu zillet içinde yaşatmalı mı, yoksa onu toprağa gömmeli mi? Bunu düşünürdü. Bunlar ne fenâ muhâkeme ediyorlardı!"

Yine Kur'ân-ı Kerîm der ki:

"İhtiyâc korkusundan çocukların öldürmeyiniz. Sizin ve onların rızıklarını vereceğiz. Onları öldürmek pek büyük bir günâhdir."

"Çocuklarınızı öldürmeyiniz."

Hazret-i Muhammed'le Kays-ı Temîmî arasında vukû' bulan bir muhâvere ber-vech-i âtî rivâyet olmaktadır: "Peygamberimiz bir gün bir kız çocuğunu kucağına alarak okşuyordu. Kays dedi ki:

– Muhammed! Okşadığın çocuk kimin yavrusudur?

Hazret-i Muhammed:

– Benim, dedi.

Kays:

– Vallâhi böyle bir kızım olsa onu hiç okşamaz, derhal diri diri gömerdim, dedi.

Resûl-i kibriyâ cevâben dedi ki:

– Öyle ise sen çok bedbaht bir adamsın. Seni Cenâb-ı Hak muhabbet-i insâniyyeden, insanlığın en büyük ni'metinden mahrûm etmiş!"

Kadını en müdhiş inhitâta uğratan fuhşu Müslümanlık sûret-i kat'îyyede men' etmiş, fuhşun vukûuna hiçbir vechile müsâade etmemiştir:

"Zânî ile zâniyeye üzerî kirbaç vurunuz. Bu hükm-i ilâhîyi icrâ husûsunda, kalbinize merhamet girmesin."

Araplar, o zamanın Katolikleri gibi dulların evlenmesine müsâade etmedikleri gibi, Romalılar gibi, kölelerin evlenmesine de müsâade etmezlerdi.

Muslimânanlık dulların evlenmesine müsâade etmiş, hukük-i beseriyye i'tibâriyla kölelerle serbest insanlar arasında hiçbir fark bırakmamıştır.

M. Hüseyin Kıdvay

[151]

YENİ HUKÜK-ı ÂİLE Lâyihası Hakkında Mütâle'a

8

"67. Madde: Zevc hânesinde usûl ve fûrûundan başka ehil ve ekâribini zevcesinin rizâsi olmaksızın iskân edemez, zevce dahi zevci râzi olmadıkça gayr-ı reşîd evlâdından başka ekâribini birlikte iskân eyleyemez."

Bu madde, ahkâm-ı fikhîyyemize muhâliftir. *Bahr-i Râik*'te, *Reddü'l-Muhtâr*'da beyân olunduğu vechile zevc,

zevcesi için tahsîs ettiği meskende zevcesinin rızâsı olmadıkça gayr-ı mümeyyiz evlâtından başka hiçbir kimsenin iskân edemez. Çünkü mesken-i şer'îye zevcenin hakkı taalluk ediyor; binâenaleyh bu meskende zevcenin rızâsı bulunmadıkça zevcin ne pederiyle vâlidesi, ne de sâir akrabâsıyla mümeyyiz olan evlâdi ikâmet edemez. Bunların bu meskende ikâmet etmeleri zevcenin ziyyâ'-ı hukükunu intâc, zevceynin hüsn-i muâşeretlerini ihlâl edebilir. Kezâlik, zevce dahi zevcinin rızâsı munzam olmadıkça kendi usûl ve fûrûundan hiçbir kimseyi bulundukları meskende iskân edemez. Çünkü bu sûrette de zevcin hukuku haledâr olmuş olur.

Halbuki işbu altmış yedinci maddeye nazaran zevce, evvelki zevcinden olan evlâtını -velev ki on yedi on sekiz yaşlarında bulunmuş olsunlar- sinn-i rüşde vâsil olmadıkça zevciyle beraber içinde yaşadıkları bir mesken-i şer'ide -zevcinin adem-i rızasına rağmen- iskâna salâhiyetdâr olacak!.

"68. Madde: Zevceyn hüsn-i muâşerete ve yekdiğere sadâkat ve müzâherete mecbûrdurlar. Zevce, zevcine itâate mecbûrdur."

Bu maddenin ihtiyâv ettiği ahkâm; kısmen hukukî, kısmen ahlâkidir. Binâenaleyh ahlâki olan kısmında bir mecbûriyet-i kânûniyye tasavvuru pek doğru olamaz.

Bu bâbdaki ahkâm-ı şer'iyyemizi ber-vech-i âfî telhîs ediyoruz:

1- Erkekler; zevcelerin nafakalarını tedarike, diğer bir kısım ihtiyâcât-ı hayâtiyyelerini bi-kaderî'l-imkân tatmîne hukûken mecbûrdurlar.

2- Erkekler, zevciyle hüsn-i imtizâc ve muâşerete, onların hakkında kavlen, fiilen hüsn-i muâmelede bulunmaya diyâneten mecbûrdurlar. Nitekim furkân-ı mübînde ² (وَعَاشُرُوهُنْ بِالْمَعْرُوفِ) buyurulmuştur. Risâlet-meâb Efendimiz hazretleri de bir hadîs-i şerîflerde ³ (خَيْرٌ كُمْ لَاهْلِهِ وَانَّ خَيْرٌ كُمْ لَاهْلِهِ) buyurmuşlardır.

3- Kadınlar, şer'an mübâh olan husûsâtta zevclerin emirlerine itâat ve inkîyâd ile mükelleftirler.

4- Her hangi bir kadın kendi zevcinin harîm-i ismetine dehâlete, nâmûs ve haysiyetini hüsn-i muhâfazaya, emvâlini ziyyâ'dan vikâyeye ve bir zarûret-i şer'iyye bulunmadıkça nâ-mahrem erkekler ile adem-i ihtilâta mecbûrdur. Nitekim bir hadîs-i şerîfte ^{الدُّنْيَا كَلَّا هَمَّاتْعَ وَخَيْرٌ مَتَّاعُهَا} امرأة الصالحة ان نظر اليها سرته وان امرها اطاعتة وان عناب عنها حفظته فی ^{النَّفْسُ هَا وَمَالُهُ} buyurulmuştur.*

² "(Kadınlarınızla) iyi geçinin!" (Nisâ Sûresi 4/19)

³ "Sizin hayırınız ailesinin hayırısı olandır. Ben de ailemin en hayırılıyım."

* Dünya bütün metâ'dan ibârettir, dünya metanının hayırısı ise salih zevcedir ki zevci yüzüne bakınca münserih olur, bir şey emr

Kadınların uhdelerine teveccûh eden bu vazîfelerin bir kısmı hukuki, bir kısmı ahlâkidir. Hele kadınların zevclerine karşı olan itâatleri öyle bazı kimselerin zâhib oldukları gibi esîrâne, zelîlâne bir itâat değildir, belki muhabbet ve samîmiyetten mütehassil, îcâbât-ı fitriyye ve menâfi'-i ictimâ'iyyeden münbais, ihtirâm-perverâne bir itâatten ibârettir.

El-hâsil zevceynden her bir diğerine karşı muhabbet, meveddet, ihtirâm, sadâkat, emniyet, muâvenet ile dînen mükelleftir. Bir âilenin mes'ûdiyeti ancak bu sâyede mütecelli olur, râbita-i izdivâcdan beklenilen menâfi' ve mesâlih ancak bu sâyede vûcûda gelir.

"69. Madde: Zevce zevcinin ismini taşır."

Bu madde, garbin hayatı ictimâ'iyyesine göre tanâzîm edilmiştir. Nitekim Alman Kânûn-ı Medenîsinin 1355'nci maddesinde "Zevce, zevcinin âile ismini ihrâz eder." denilmiştir.

"70. Madde: Bir nikâhin butlân veya fesâdına hüküm verildikte eğer akid vakityle huzûr-ı hâkimde veya nâibi veya devletce bu kabil akidlerin tesçiline vazifedâr me'mûr-ı mahsûs huzûrunda icrâ edilmiş ve tarafeyn beynde takarrüb dahi vukû' bulmuş ise işbu takarrüb üzerine nafaka ve iddet lâzım ve neseb ve hürmet-i müsâhere sâbit olur ve fakat tevârûs cereyân etmez."

Bu madde ile ahkâm-ı şer'iyyemiz arasında bir mükâyese yapabilmek için bir tahlîl ameliyesine lüzum vardır. Şöyledi ki:

1- Ahkâm-ı şer'iyyemize nazaran bâtil olan nikâhlar hakkında ahkâm-ı nikâhtan hiçbir cârî olmaz, gerek takarrüb vukû' bulmuş olsun ve gerek olmasın. Şu kadar var ki takarrüb vukû' bulduğu takdirde yalnız "Ulki" nâmiyla bâligan mâ-belag mehr-i misil lâzım gelir (*Reddü'l-Muhtâr*). Maddeye gelince nikâh-ı bâtil hakkında tevârûsten başka ahkâm cârî olabilir. Şu şart ile ki akid bir me'mûr-ı resmî huzûrunda icrâ edilmiş ve takarrüb vukû' bulmuş olsun. Bunu üzerine bir mes'ele tefrif edelim:

Farz ediniz ki bir müslüman kızı her nasilsa bir gayr-ı muslim ile vazifedâr [152] bir me'mûr huzûrunda akd-i nikâh cûr'etinde bulunmuş, aralarında da mukârenet vûcûda gelmiş. Şimdi bu nikâh her vechile bâtil olduğundan bunun üzerine şer'an ahkâm-ı nikâhtan hiçbir terettüb etmez.** Halbuki maddeye nazaran bu bâtil nikâh üzerine iddet gibi, neseb gibi ahkâm terettüb etmek lâzım geliyor.

edince itâat eder, bir yere çikıp gidince de malını, nâmûsunu muhâfazaya çalışır durur.

وفي مجمع الفتاوى نكح كافر مسلمة فولدت منه لا يثبت النسب بخلاف الفاسد فانه وطه
** (شبيهة . فثبتت فيه النسب ولذا تكون بالفاسد فراضًا لا بالباطل رحمتي)
(Reddü'l-Muhtâr)

2- Ahkâm-ı şer'iyyemize nazaran fâsid olan nikâhlar hakkında ahkâm-ı nikâhtan bazlarının cereyâni için bir şart vardır, o da takarrüb vukûudur, takarrüb vukû' bulunca iddet vâcib, mehr-i müsemmâdan ziyâde olmamak şartıyla mehr-i misil lâzım, neseb ve hürmet-i müsâhere sâbit olur. Maddeye gelince bu ahkâmın sübûtu iki şartın vücûduna muallaktır. Birisi, nikâh, bir me'mûr-ı resmî huzûrunda akd edilmiş olmak, diğerî de takarrüb vukû' bulmak. Bunun üzerine de bir mes'ele tefrî' edelim:

Farz ediniz ki bir kimse her nasilsa bilmeyerek kendi süt kızkardeşini veya başkasının mu'teddesini bir me'mûr-ı resmî huzûrunda olmaksızın tezvvüç etmiş ve ba'de't-takarrüb nikâhin adem-i sihhâtine vâkif olarak müfârakatte bulunmuş. Şimdi bu nikâh üzerine şer'an iddet gibi, neseb gibi bazı ahkâm terettüb eder; halbuki maddeye nazaran terettüb etmeyecektir.

3- Ahkâm-ı fikhiyyemize nazaran bâtil veya fâsid olan nikâhlardan dolayı nafaka lâzım gelmez. Takarrüb vukû' bulmuş olsun olmasın. Halbuki maddeye nazaran lâzım gelecektir.

4- Ahkâm-ı şer'iyyemize nazaran bâtil veya fâsid olan nikâhlar hakkında bazı ahkâmın cereyân edip etmemesi için her halde hükm-i hâkime lüzum yoktur. Halbuki madde buna lüzum gösteriyor.

5- Ahkâm-ı şer'iyyemize nazaran bâtil olan nikâhlar ile fâsid olan nikâhlar beyinde adem-i meşrûiyet ve lüzüm-ı hürmet cihetile bir fark yok ise de iddet gibi, sübût-ı neseb gibi bazı ahkâm i'tibâriyla fark vardır. Halbuki maddede bâtil ile fâsid olan nikâhlar aynı ahkâma tâbi' tutulmuştur.

6- Ahkâm-ı şer'iyyemize nazaran şerâitini câmi' olan bir nikâh, bir me'mûr-ı resmî huzûrunda akd edilmemişinden dolayı ne bâtil, ne de fâsid olmaz. Binâenaleyh bunun üzerine bil-cümle ahkâm-ı nikâh terettüb eder. Halbuki işbu Hukûk-ı Âile Lâyihası'na nazaran bir me'mûr-ı resmî huzûrunda akd edilmeyen nikâhlar bâtildir, ve öyle bir bâtildir ki bununla ahkâm-ı nikâhtan hiçbir sâbit olmaz. Velev ki sâir şerâit tamamen mevcûd bulunsun. Bu huzûr mes'elesinin ne kadar i'zâm edilmiş olduğunu bir misâl ile îzâh edelim:

Farz ediniz ki bir şahıs, hüviyetini ketm ederek kendi hemşiresini vazifedâr bir me'mûr huzûrunda bile bile tezvvüç ediyor da ba'de't-takarrüb beynleri tefrik oluyor. Şimdi olanca hürmet-i şer'iyyesine rağmen bu nikâh ile -mucerred bir me'mûr-ı resmî huzûrunda akd edilmiş olduğu için- nafaka gibi, neseb gibi ahkâm sâbit oluyor. Fakat diğer bir kimse bir kadını bütün şerâit-i şer'iyyesi dâhilinde tezvvüç ediyor, şu kadar var ki akid bir me'mûr huzûrunda akd edilmiş bulunmuyor, şimdi olanca meşrûiyetine rağmen bu nikâh ile ne nafaka

lâzım geliyor, ne de neseb gibi, hürmet-i müsâhere gibi ahkâm sâbit oluyor!.

Artık maddenin mâhiyet-i inkilâb-kârânesini mülâhaza buyurunuz!. "Esâsen böyle bir nikâh, melhûz degildir." diye bit-tabi' i'tirâz olunamaz. Zîrâ bu gibi nikâhların vücûdu melhûz, hatta vâki' olmasayı bu gibi maddelerin vaz'ına hâcet görülmezdi.

"71. Madde: Zevce veya zevc yekdiğerin mâni'-i takarrüb illetlerden biriyle ma'lûl olduğuna muttalı' oldunda hâkime bil-mûrâcaa tefrikini taleb edebilir. Böyle bir illetin mevcûdiyetine kable'n-nikâh muttalı' olan zevc veya zevcenin ba'de'n-nikâh ayıbin devamı halinde yine hakk-ı talebi vardır. Şu kadar ki zevc veya zevcenin yekdiğere takarrüb ettikten sonra hâdis olan bu kabil ayib sebebiyle tefrik da'vâsı mesmû' degildir."

Bu madde, itlâkına nazaran muhtâc-ı teemmüldür. Eimme-i Hanefiyye hazerâtının ictihâdâtına nazaran zevce; zevcinde bulunan innet, mecbûbiyet gibi mâni'-i takarrüb bir ârizadan dolayı tefrikini talebe salâhiyetdârdır. Fakat zevc, zevcesinde bulunup mâni'-i takarrüb olan bir ârizadan dolayı nikâhi fesh ettirmeye salâhiyetdâr değildir. Zevce; hakk-ı talâka mâlik olmadığı cihetle onun bu salâhiyete nâiliyeti kendisini zarardan vikâye hikmetine müsteniddir. Zevc ise hakk-ı talâka mâlik olduğundan onun böyle bir salâhiyete nâiliyetine ihtiyâc yoktur. Zevcin nikâhi fesh ettirmeye teşebbüs etmesi, mücerred zevcesinin mehrini vermemek gibi bir maksada müstenid olmak lâzım gelir. Halbuki arada meşrû' bir nikâh vardır, bî-çare zevceyi hem ni'met-i nikâhdan mahrum bırakmak, hem de kendisine mehir nâmına hiçbir şey vermemek, şüphe yok ki hissiyât-ı âliyeyi rahnedâr eder. Binâenaleyh eimme-i Hanefiyye hazerâtının bu bâbdaki ictihâdi kadınları daha ziyâde sıyânet etmek gâyesini müemmen bulunmuştur.

Fakat mezâhib-i selâse eimmesine göre böyle bir ârizadan dolayı zevcenin tefrikini talebe salâhiyeti olduğu gibi zevcin de bu tefrikî talebe salâhiyeti vardır, zevc isterse nikâh-ı vâkii red ile fesih tarîkine tevessül edebilir.

Demek ki madde; eimme-i selâse hazerâtının ictihâdlarına tevâfuk edebilir. Ancak böyle bir ârizanın mevcûdiyetine kable'n-nikâh muttalı' olan tarafın [153] bilâhare bu ârizanın devâmi takdîrinde tefrikî talebe salâhiyetdâr olması câ-yi nazardır.

Vâkiâ Bahr-i Râik'te ve sâir kütüb-i fikhiyyemizde bêyân olduğu üzere fukahâ-yı kirâmdan bazlarına nazaran bir kadın, kendisiyle akd-i izdivâcda bulunduğu bir erkeğin innîn olduğuna kable'n-nikâh muttalı' bulunmuş olsa dahi yine tefrikini talebe hakkı vardır. Çünkü innetin muhtelif derecâti vardır, bir kadın hakkında gayr-i muktedir bulunan bir erkeğin diğer bir kadın hakkında

hâiz-i iktidâr olabilmesi me'mûldür. Fakat mecbûb olduğuna muttali' bulunduğu bir erkek ile akd-i nikâha râzi olan bir kadın artık bu ma'lûlîyetin devamından dolayı taleb-i tefrîka salâhiyetdâr olamaz. Zîrâ bu ârizanın devam edeceği kat'iyen ma'lûmdur. Binâenaleyh bu halde kadın kendi hakkını evvelce iskât etmiştir. Halbuki maddeye nazaran bu sûrette de zevcenin tefrîkini talebe salâhiyeti bulunuyor, bu ise fikhen doğru değildir.

"72. Madde: Madde-i sâbika mûcebinice mevcûdiyeti iddiâ olunan illet, kâbil-i zevâl değilse hâkim derhâl zevc ve zevce beynini tefrîk eder ve eğer kâbil-i zevâl ise zamânı talebden itibâren bir sene te'cîl eyler, bu müddet zarfında illet, zâil olmadığı ve müddeî talebinde ısrâr ettiği takdirde mahkeme karâriyla nikâh fesh olunur."

Bu madde, ahkâm-ı fikhiyyemize kısmen muvâfiktir. Ma'lûm olduğu üzere zevcde bulunup mâni'-i takarrub olan ârizalar iki kısımdir: Bir kısmı kâbil-i zevâl değildir. Bu halde bir sene te'cîlden bir fayda mutasavver olmadığı cihetle vukû' bulan talebe binâen zevceynin beynleri derhal tefrîk olunur. Mecbûbiyet bu kabildendir. Diğer kısmı ise kâbil-i zevaldir. Binâenaleyh bu kısımda bir müddet intizâra lüzum vardır. Innet de bu kabildendir.

Etribbâ tarafından beyân olunduğu üzere innetin muhtelif esbâbı vardır. Adem-i iktidâr denilen bu ârıza; ihtiyârlıktan neş'et edebileceği gibi mesâî-i mümtedde-i akliyeden, faâliyet-i zâide-i dimâgiyyeden, fart-ı havf ve hayâdan, ziyâde şevk ve şetâretten, hayâlât ve tasavvurât-ı âşikaneden, kesret-i mukârenetten, adem-i tahâret ve nezâfetten, âfet-i asabiyeden, uzvun sû'-i teşekkülünden dahi neş'et edebilir. Bu sebebelerin ihtilâfına binâen usûl-i tedâvî başkalaşır. Meselâ ikinci ve üçüncü sebeplerden mütehassil innetin izâlesi için istirâhat-i zihniyyeye lüzum vardır, son sebebden münbaşis innetin ref'i için de ameliyât-ı fenniyyeye ihtiyâc görülür.

Görülüyor ki bu hal, bir âfet-i asliyye ve halkiyeden münbaşis olabildiği gibi bir illet-i ârizadan nâşî de vûcûda gelebilir. Binâenaleyh inneti, illetten fark ve temyîz için her halde bir müddet-i te'cîle lüzum vardır.

Kütüb-i fikhiyyemizde *Mebsût-ı Serâhsî*'de, *Hindiyede* ve sâirede beyân olunduğu üzere bu müddet bir seneden ibârettir. Çünkü bir sene, muhtelif tabâyi'-i beşeriyye üzerinde te'sîrât-ı âdiyesi meşhûd olan fusûl-i erbaayı câmi'dır, binâenaleyh bu fusûlün güzerâsına intizâr etmek îcâb eder. Hatta bunun içindir ki ecille-i fukahâdan bazıları bu senenin bir sene-i şemsiyye olmasına ihtiyâten kabûl etmişlerdir. Çünkü fusûl-i erbanın tamamen zuhûru ancak bir sene-i şemsiyye zarfında kâbildir. Sene-i kameriyye ise on gün noksandır. Maamâfih ahkâm-ı şer'iyyede alelekser kameriye kabûl edildiği gibi bu husûsta da zâhirü'r-rivâyete nazaran sene-i kameriyye mu'teberdir.

Zevcye âid ârizalara gelince: Bunların zevâi ümîdiyle mutlakâ bir sene intizâr edilmesi ahkâm-ı fikhiyyemiz îcâbâtından değildir. Bu ârizalar alelekser ameliyâta muhtâc şeylerdir.

Kütüb-i Şâfiîye'den *Nihâyetü'l-Muhtâc*'da deniliyor ki: "Zevcesi retkâ' veya kurna bulunan kimsenin taleb ve tefrîka salâhiyeti vardır. Kadın bu mâniayı izâleye icbâr olunamaz. Şu kadar var ki kendi arzûsuyla izâle edip de mukârenet mümkün olursa artık zevcin hakk-ı hiyâri kalmaz."

"73. Madde: Zevceynden biri kendisinin veya neslinin hayatı ve sıhhatini vahîm bir tehlikeye ma'rûz bırakın bir mazrazin diğerinde mevcûd olduğuna muttali' olukta nikâhin feshini taleb edebilir."

Bu madde cây-ı mülâhazadır. İmâm-ı A'zam ve İmam Ebu Yusuf hazretlerine göre innet gibi bir iki ârizadan başka hiçbir illetten dolayı ne zevcin ne de zevcenin nikâhi fesh ettirmeye salâhiyeti yoktur, illet: Gerek kabile'n-nikâh mevcûd olsun ve gerek ba'de'n-nikâh tahaddüs etsin. Bu iki muazzam müctehidin bu bâbdaki ictihâdları İmâm Ali ile İbni Mes'ûd (radiyallahu te'âlâ anhüm) hazretlerinin mezheblerine müsteniddir. İbni Ebi Leyli, Ömer bin Abdülaziz, Evzâî gibi ecille-i fukahânin ictihâdları da bu merkezdedir. Bu zevât-ı âliyenin bu bâbda istinâd etikleri edille-i fikhiyye, *Bedâyi*'de, *Fethu'l-Kadir*'de mastûrdur. Biz burada bu edilleyi irâda lüzum görmüyoruz, ancak şunu düşünüyoruz ki: Zevceynden biri her nasilsa hasbel-kader mühlîk bir illete dûçâr oluyor, bütün günleri âh u enîn ile geçip gidiyor, şimdi cem'iyet-i beşeriyyenin bu şâyân-ı terahhum olan căz'ünü himâye etmek îcâb etmez mi? Halbuki nikâhin feshine gidildiği takdirde bu zavallı mahlûk, ancak sâyesinde barınabileceği bir kâşâne-i izdivâcın zill-ı âtifetinden de mahrûm bırakılmış olacak artık bu ne kadar muvâfik olur? Vâkiâ nikâhin devâmi zevceynden birinin hayatı belki bir tehlikeye ma'rûz bırakacaktır, fakat düşünmeli ki bu felek-zede ma'lûlü cem'iyet-i beşeriyye arasından tamamen tecrîd edemeyeceğiz. Binâenaleyh aynı tehlike başkalari hakkında da vardır. O halde râbita-i zevciyetin izâlesi cihetine gitmekten ise illetin [154] sirâyetine mâni' olabilecek sûrette başka tedâbîr ittihâzi kâbil olamaz mı? Doğrusu böyle bir illet sebebiyle zevceynin beynlerini tefrik etmek çok kere hissiyât-ı rakika ashâbını son derece müteessir edecek bir feciâ teşkil eder.

Demek ki isimleriyle sahîfe-i mütfâlaâtımızı tezyîn ettiğimiz o büyük zevâtın ictihâdları böyle bir feciânın zuhûruna meydan vermiyor.

Fakat eimme-i Hanefîye'den İmâm Muhammed hazretlerine göre zevcedeki bir illetten dolayı zevc, muhayyer olmazsa da zevcdeki bazı uyûbdan nâşî zevce

muhayyer olur. Çünkü zevc, zevcesindeki illete râzı olmadığı takdirde talâka tevessül edebilir. Halbuki zevce, ehliyet-i talâkı hâiz değildir. Binâenaleyh bu halde zevcenin muhayyer olması muktezâ-yı adâlettir, mes'elenin cihet-i ahlâkîyesi ise başkadır.

Îmâm-ı müşârun ileyhin ictihâdi, emîrulmü'minîn Ömerü'l-Fârûk'un, Abdullah bin Ömer ile Abdullah bin Abbâs radiyallâhu te'âlâ anhüm hazerâtının mezheblerine muvâfîk bulunmuştur.

Îmâm Muhammed hazretlerinin bu ictihâdını tercîh eden bazı fukahâ-yı Hanefîyye diyorlar ki: "Zevceynin bilâ-zarar birlikte yaşamalarına mâni' olan cünun, cüz-zâm, bars misilli uyûb, hissen ve tab'an hukûk-ı zevciyyeti istifâya mâni'dir. Çünkü tabâyî-i selîme, bu gibi ma'lûlîn ile mukârenetden teneffür eder, bu teneffür-i tabîî⁴ (من المجنون فرارك من الاسد hadîs-i şerîfiyle de müeyyed bulunmuştur. Îzdivâcdan maksûd olan hüsn-i muâşerettir, teksîr-i nûfûs ile husûl-i evladdir. Halbuki inde't-tenâfür bu maksûd, fevt olur ve bu misillü uyûb, bazan evlâda da sirâyet eder."

El-yevm mehâkimde ma'mûlünbih olan da imâm-ı müşârun ileyhin bu bâbdaki ictihâdıdır. Maamâfih eğer illet-i vâkianın zevâli me'mûl ise fesih ciheti bir sene te'cîl olunmaktadır.

Eimme-i selâse hazerâtına gelince ictihâdlarına nazaran zevceynden her biri diğerinde bulunan cüz-zâm, bars gibi âdeten sârî, teneffürü mûcib olan illetlerden dolayı hakk-ı hîyâra mâliktir. Binâenaleyh isterse bu hâle râzı olarak râbitâ-i izdivâcî idâme eder, isterse akd-i nikâhi feshettirir.

Demek ki madde, mezâhib-i selâse eimmesinin ictihâdına tevâfuk ediyor.

Ictimâ'iyyât:

HAYÂT-1 İCTİMÂ'İYYENİN RÛH-1 ASLISI

Asrımızda hayatın gûnâ gûn ihtiyâcâti karşısında ferdin münferid sa'yî daima zaîf kalmaktadır. Bu keyfiyet ictimâî hayâta karşı olan incizâbî bil-mecbûriye teşâdî etmektedir. Esâsen insanların toplu olarak cem'iyet hâlinde yaşamaya olan meyelânları, müdâfaa-i nefis ve def-i ihtiyâcât zarûretlerinin şahsî mesâî ile kâbil-i iktihâm olamamasından münbaîs bulunduğu şüphe yoktur. Bâ-husûs tecrübeler efrâda refâh ve saâdet için ittihâdin lüzumunu en bâriz misâllerîyle isbât etmiştir. İlk insanla-

⁴ "Cüzzamdan aslanдан kaçar gibi kaç!"

rî kabîle teşkîline sevk eden avâmil miyânında müşterek gayretlere tevakkuf eden işlerin ilgâsı zarûreti, tabîî ve hayatı bir müessir olmuştur. Beşeriyyetin medeniyyüt-tab' olması da ancak bu sûretle îzâh edilmişdir.

Şu hâle nazaran efrâd ile hey'et-i ictimâ'iyye arasında nâ-kâbil-i infisâl bir râbitanın mevcûdiyeti tezâhür ediyor. Fil-hakika bir camianın şahsiyet-i ma'nevîyyesi o hey'et-i ictimâ'iyyeyi teşkîl eden efrâdin ayrı ayrı kâbiliyet ve kıymetleri muhassasından müteşekkildir. Gerek müdâfaa-i ictimâ'iyye cihetile, gerekse tekâmûl ve refâh i'tibâriyla umûmî bir inkişâfin husûlü ahlâk-ı ferdiyyenin, secâyâ-yı şahsiyyenin metânet ve kemâline vâbeste olduğu gibi ahlâk-ı ictimâ'iyye, ta'bîr-i dîgerle terbiye-i ictimâ'iyye mefhûmunun hayatıta müsbet eserler tevlîd edebilmesi, tevâzün husûle getirebilmesi terbiye-i ferdiyyenin tekâmûlune mütevakkifdir.

Ictimâ'iyyât kânûnları, bu fikirleri amelî netîcelerle te'yîd ederek vâzih bir sûrette irâe eylemektedir.

"Efrâdin müsbet secâyâsı, cem'iyetin menfi fezâyihine fâik olan hey'et-i ictimâ'iyyelerde tekâmûl ve terakkî müemmendir." ve "Cem'iyetin menfi fezâyîhi efrâdin müsbet fezâyihine teveffuk eden hey'et-i ictimâ'iyyeler infi-saha mahkûmdur." düstûrları cem'iyetle efrâdin derece-i revâbit ve münâsebâtındaki ehemmiyetini ifâde eder. Hayât-1 ictimâ'iyyede fazîletin esâs olmasına nazaran, bu hayatı mebde' ve mesnedlerini tedkîk etmek bir lâzîme hâlini alır...

Mâdem ki cem'iyetlerin cüz'-i ferdlerini insanlar teşkil ediyor ve cem'iyet de bu eczâ'-i ferdiyyenin tam bir en-mûzecinden ibârettir. Şu halde eşhâsin kıymetinde a'zamî bir mevkii hâiz olan fazîletin mebde' ve mesnedlerinin aynı zamanda hayatı ictimâ'iyyenin esâsından ibâret olduğu kendi kendine sâbit olur.

Hayâttta vicdân üzerinde fazîleti tevlîd edecek bir te'sîr bırakınca ancak diyânettir. Seciye ve kemâle mütevakkif olan hayatı ictimâ'iyyenin de mebdei diyânetten başka bir şey değildir. Hayât-1 ferdiyyede fazîletin gitmekle tekâmülü ve haleden masûniyeti husûsunda nasıl ahlâk bir mesned-i kavî teşekkül ediyorsa hey'et-i ictimâ'iyyelerde de hayatı umûmîn fazîlet ve tesânûd içinde idâmesi için ahlâk aynı derecede sâbit bir nokta-i istinaddır.

Cem'iyet hayatının tekâmûl ve inkişâfi, saâdet-i beşeriyye ve refâh-ı insânî nokta-i nazârîndan nâ-kâbil-i infisâl bir zarûret-i hayâtiyye teşkîl etmekte olduğundan bu gâyenin istihsâli için fazîleti tehlikeye ve bin-netîce tekâmûl-i cem'iyeti tereddîye dûçâr [155] edecek olan rûhî, maddî, ictimâî fevzâlara karşı tedâbîr-i mânia ittihâzi en lüzumlu bir vazîfe-i ictimâ'iyye olarak kabûl olunmuştur. Bu mülâhazâtın netîce-i tabîiyyesi olarak

teceddûdât-ı ictimâ'iyye zarûreti de baş göstermiştir. Umûmî menfaatlerle teâruz eder şahsî hürriyetlerin hûdûdu mülâhazât-ı ictimâ'iyyeye binâen tesbît olunması hürriyet mefhûmlarına karşı bir tecâvüz değil, belki hürriyeti takviye edecek bir lâzimedir.

Cünkü nâ-mahdûd bir hürriyet nihâyet rûhî ve maddî bir esâretle netîce-pezîr olur. Zaten hürriyetin her istenilen, temâyülât ve hissiyatına hoş gelen şeyi yapmak ma'nâsına haml olunamayacağı, ancak hakikat ve esâsât-ı umûmiyye-i ictimâ'iyye dâhilinde meşrû' olan ef'âl ve harekât ve akvâlde serbestiyet cihetini tazam-mun eylediği ma'lûmdur. Mutlak bir hürriyet tabiatte de mevcûd değildir. Ecrâm-ı manzûme-i âlemin büyük bir intizâm ile nizâm-ı umûmî-i cihânın sâhası dâhilinde sâ-dikâne bir revîs ta'kîb eylediklerini, daha doğrusu ta'kibe mecbûr oldukları hatt-ı hareketi mebâdî-i fûnûn göstermektedir. Bu umûmî kâideden beşeriyetin hâric bulunmasına imkân tasavvur olunamaz. Nefse mülâyim gelen her şeyin kabûlü ma'nâsına gelen hürriyet sâhasında meselâ: Bir hırsızın diğerlerinin malına, bir hûnhârin hem-cinsinin hayâtına, bir mütereddînin gayrın ırz ve nâmûsuna tecâvüz ve taarruzu tabîî görülmek lâzım gelir. Halbuki böyle hürriyetlerin anarşı ve dalâletten ibâret ve mutlakâ hayât-ı ictimâ'iyyenin inhidâmini mûcib olacağına idârî, ilmî, ictimâ'î bütün müessesât ve teşkilât, kezâlik bütün aklı başında insanlar müttefik bulunmaktadırlar. Nâ-mahdûd bir hürriyetin ictimâ'î inzibâtsızlıkla tev'em olduğunu intizâm ve inzibât-ı ictimâ'isi sarsılarak dûçâr-ı tereddiyât olan hey'et-i ictimâ'iyyelerin şâyân-ı ibret ahvâli isbât eder.

Hürriyetlerin sû-i isti'mâli hayât-ı cem'iyette ahlâksızlığı, muvâzenesizliği, tesâmuh ve sefâheti kökleştirir. Binâenaleyh inzibâtî, ictimâ'î, ahlâkî, ictimâ'î ve dînî desâtîrin derece-i kuvvetidir ki hey'et-i ictimâ'iyyelerin tekâmülüñü gösterir. Ictimâ'iyye bünyelerin zindegîsi için zarûrî olan inzibâtın te'mîni ise murâkabe-i ictimâ'iyyenin efrâdin irâdelerine her zaman hâkim olabilmesiyle mümkün'l-husûldur. Bundan dolayîdir ki hayât-ı cem'i-yeti sarsan ahlâksızlıklara, tereddiyâta karşı vicdân-ı umûmînin ve idâre kuvvetlerinin hakk-ı müdâhalesi ve murâkabesi kavâid ve esâsât-ı hukukiyye miyânına dâhil olmuştur.

Hey'et-i ictimâ'iyyeler kendi bünyesini mütemâdiyen tahrîb eden levsiyâta, tereddiyâta karşı menfaat-i umû-miyyenin tekeffüllü endîsesi vazîfesinden hiçbir zaman fârig olamamışlardır.

Hayât-ı ictimâ'iyyenin mebde' ve mesnedi dîn ve ahlâk olduğu gibi hayât-ı idâriyye ve siyâsiyyenin mesnedi de ictimâ'iyyâtır. Bu mefhûmlar nâ-kâbil-i infikâk bir kül teşkil ederler. Diyânetten doğan ahlâk, ahlâktan te-

şa'ub eden ictimâ'iyyât ve ictimâ'iyyâtta ayrılan idâre ve siyâsiyyât tevâzün ve refâh-ı umûmînin ale'd-derecât hâris ve müdâfiidirler.

Dîn ve ahlâka merbût olmayan ictimâ'iyyâtta müfrit ve muvâzenesiz seciyeler hâsil olduğu bi't-tecrûbe anlaşılımcla beraber ictimâ'iyyâtlâ muvâzî gitmeyen siyâsî ve idârî mefhûmların hedeflerine vâsil olamayacağı şüpheden vârestedir. Cünkü; hayatı ictimâ'iyyenin mevzûu olan ahvâl, hâdisât ve mevzûâtın gâyesi, cem'iyet-i beşeriyeye, efrâd-ı insâniyyeye bir fayda te'mîn etmek-tir. Her hangi bir şeyin kıymeti sade akla ve mantığa muvâfik gelen nazariyâtiyle değil aynı zamanda fayda-sının derecesiyle muhâkeme olunur. Bu itibarla hayatı ictimâ'iyyede bir fayda tevlîd etmeyen esâsların kıymeti tenezzül eder.

Tezâhürât-ı ictimâ'iyyenin mebdei olan dînin hayatı-ferdiyye ve umûmiyyedeki tecellîyâti maddî ve ma'nevî bir saâdete müntehî bulunmaktadır. Dünyevî ve uhrevî refâh ve saâdetin hakîki bir rehberi, beşeriyetin en faydalı bir rehâkâridir.

Hakikat-ı mahza olan dîndârlığın tevlîd eylediği kuvvet ve intizâmın amelî kıymeti hiçbir nazariye ile ölçülemeyecek derecede büyütür.

Amerika'da bütün fikirleri celb ederek pek ziyâde mazhar-ı rağbet ve i'tibâr olan Pragmatizm mesleği, dînî hayat-ı ictimâ'iyyedeki nâ-kâbil-i inkâr te'sîrâtnı şid-detle müdâfaa etmektedir.

Güstav Löbon bu yeni felsefedenden bahs ederken "Bu felsefe fayda fikrinin daima görülebilir olduğu için güçlükle idrâk edilbilen hakikat fikrine takaddüm etmesi îcâb ettiğini" bildiriyor. Eğer i'tikâdât -müşâhedât ve tecrübenin gösterdiği vechile- ferdin kurdretini arttırıyor ve onu bizzat kendisinin fevkine yükseltiyor ise böyle bir vâsita-i te'sîri terbiyeden -yani terbiye ve hayatı ve ictimâ'iyyeden- çıkarıp atmak ma'nâsız bir hareket olur.

Rûhiyât ve mütehassıslarının, hatta din mes'elesinde serbest düşünenlerin bile cümlesi bir i'tikâd sâhibi olmanın insana verdiği kuvveti tasdîk ediyorlar. Bundan şüphe edecek bir kimseye bir Sorbon müderrisinin yazılarından bervech-i âtî satırları nakl ve irâe etmekle iktifâ ederim: "Hayât-ı dîniyye ferdi bizzat kendisinin fevkine yükselten kuvvetlerin mevkî-i fi'le çıkışını tazammun eder... Mu'tekid, gayr-ı mu'tekidden daha fazla kuvvetlidir. Bu kuvvet hayâlı değildir. Beşeriyetin yaşamasına medâr olan bu kuvvettir." dedikten sonra bu felsefeyi te'yîden "Dînî faraziyelerin ilmî faraziyelere kıyâs edilebileceğini, ikincilerinden vazgeçmek ne kadar müşkil ise birincilerinden [156] o kadar güç olduğunu, bütün ma'lûmâtımızın binâsı ilmî faraziyeler üzerine kurulduğu

halde bütün medeniyetlerin dînî faraziyeler üzerine kurulduğunu" da ilâve etmektedir.

Hakâik-1 eşyânın mutâbakâtiyla ilmen ve fennen sâbit olan bir hakikattir ki hayatı cem'iyeti kuvvetlendiren unsur-ı esâsî dîndir. Dînsizlik hey'et-i ictimâ'iyelerin kıymetini maddeten ve ma'nen tazyîk eden avâmilden ma'dûddur. Pragmatizm'in neticesi olarak teşekkül eden dînî cem'iyetlerin, Amerika misyonerlerinin faâliyeti a'zamî dereceye vâsil olmuş ve Amerika efkârı bu meşâîyi tamamıyla tasvîb etmekte bulunmuştur. Hürriyetin en väsi' bir sâhada tatbîk edildiği bir memlekette bu netâyic sezâvâr-ı ibrettir.

İslâmiyet, hayatı cem'iyet hakkında en yüksek tekâmûlâtı vaad eden berâhîn-i kâtayı i'lâm, esbâb-ı terakkî ve saâdeti te'mîn etmiştir. Hayât-ı cem'iyeti adâlet, uhuvvet, teâvün ve tesânüdle ahlâkî, velûd bir sâha-i kemâle îsâlini emr eden Müslümanlığın inzibât ve tevâzün-i ictimâ'iyi taht-ı tekeffûerde bulunduran desâtfîri meydanda iken Amerika'nın Pragmatizm'inden elbette ders almayı muhtâc bulunuyoruz. Çünkü, hey'et-i ictimâ'iyye-i İslâmiyye'nin esbâb-ı sukûtunun esâsât-ı İslâmiyye'den uzaklaşmakta, âdâb ve âdât-ı ictimâ'iyelerinden inhîrâfta mündemic olduğuna aslâ şüphe kalmamıştır.

Fakat garb taassub ve emperyalizminin taht-ı esârete almak istediği milel-i İslâmiyye'nin zîmâmini ellerinde bulundurmak için ahlâk-1 fâzila ve mümeyyizât-ı milliyelerini ifsâd ve ihlâl sûretiyle maksadlarına vüsûlü gâye ittihâz etmeleri yüzünden ictimâ'î rezîlet ve tereddiyâtın sahte bir medeniyet nikâbı altında icrâ-yı habâset ve nûfûza fırsat-yâb olmaları bu günkü sukûtu tehiyye etmiş ve gittikçe müslüman dünyasının felâketlerini tazîf etmekte bulunmuştur. Bunun en sarîh ve tedkikimize müsâid misâlini hey'et-i ictimâ'iyemizin hâl-i hâzırı teşkil etmektedir.

Levâzimât-1 medeniyeden olduğu iddiâsıyla bünye-i ictimâ'imize fürce-yâb-ı dühûl olan dans, içki, fuhuş ve kumarın, ahlâk ve fazîlet aleyhdârlığının tesânüd ve inzibât-ı ictimâ'ımız üzerindeki mühlik netîceleri îzâha ihtiyâc göstermeyecek derecede sarıhtır.

Medeniyetle hiçbir münâsebet ve alâkası mevcûd olmayan bu fevzâların harîmimizde açtığı yaralar bünye-i ictimâ'ımız için hiç de zindegî ve tekâmûle delâlet etmiyor. Rûh-1 ictimâ'ımızden uzaklaşıkça sukût ve tereddiye doğru takarrüb nâ-kâbil-i ictinâb olacaktır. Çünkü sefâhet ve ictimâ'î seciyesizlik hey'et-i ictimâ'iyemizin terakkî ve tekâmûle olan meyelânını, istî'dâdını mahv, ve atâlete sevk ediyor. Milletin teşne olduğu ve herkesin dört gözle beklediği terakkî ve tekâmûlun te'mîni, ferâgat-i nefş, diğer-endîşlik, azim ve sebât, fezâil-i ahlâkiyye gibi kuvvetli seciyelere mütevakkif bulunduğu halde bu vecheler-

den inhîrâf eden her hangi bir tezâhür-i ictimâ'ının her şeyden evvel tekâmûle zararî râsedeceği şüphesizdir. Halbuki hayatı ictimâ'iyenin mebde' ve mesnedini teşkil eden dîn ve ahlâkin rehber-i esâsî addi sûretiyle metîn bir şehrâh-ı tekemmûle müntehî bir rehâ-yı ictimâ'ının inkişâfi terakkinin yegâne âmildir. İlim ve fen ve akl-1 selîm de bunu âmirdir.

Hasan Hikmet

Yeni Türeyen "ZÜBBELER NESLİ"

Es'ad Mahmûd Bey'in "zübbeler" hakkında *Akşam* gazetesinde mühim bir musâhabesini gördük. Aynen nakl ile enzâr-ı ibret ve intibâha vaz' ediyoruz:

"Bilmem nazar-ı dikkatinizi celb etti mi? Memlekette kendisini hissettirecek derecede bâriz bir mevcûdiyet göstermeye başlayan yeni bir nesil türedi. Bu neslin yirmi ile yirmi yaş arasındaki mensûblarına artık, hemen her yerde tesâdûf olunmaktadır. Zübbeler nesli, gittikçe büyüyen, dal salan azîm ve korkunç bir ağaç gibi, şayâن-ı hayret bir inkişâf ile açlıyor ve etrâfi kaplıyor. Bu sûretle, dans salonlarında, Beyoğlu barlarında ve bilhassa tiyatro kapılarında yaşayan bu nesil, garîb bir feyz ü bereket eseri olarak, müdhiş bir tekessürle günden güne çoğalıyor. Biraz tedkikten sonra anlaşılır ki, genç birtakım küçük bey ve efendilerden terekkür eden bu zübbeler neslini Harb-i Umûmî doğurmuş ve Müterâke de büyümüştür. Harb-i Umûmî'ye dâhil olduğumuz zaman Almanlardan aldığımız milyonlarla, sersem sersem dolaşan birçok gençleri memlekete için müfid bir uzuv olabilmeleri ümîdiyle Avrupa'ya gönderdik ve kendileri için azîm mesârif ihtiyâr ettik. Alman mekteplerinin en iyilerine yerleştirilen, istirâhatlerini te'mîn için kendilerine husûsî pansionlar istîcâr edilen, velhâsil her türlü refâhları te'mîn olunarak memlekete faydalı nesil olmalarına gayret edilen bu küçük beyefendiler, tahsillerinden ve seyâhatlerinden avdet ettikten sonra memleketicimizde bir ilim ve ma'rifet ocağı yerine yaman bir "Zübbeler Saltanatı" te'sîs ettiler!..."

Her tesâdûf ettiğiniz yerde, onları derhal diğer insanlardan tefrik edebilirsiniz. Bir fırsatını bularak parasız içeri kaçmaya uğraşan bu küçük beyefendiler, kılık ve kıyâfet i'tibâriyla hemen kendilerini ele verirler. Başlarında behemehâl kalıpsız olması içâb eden kırmızı ve uzun bir fes vardır. Bu fes, bazlarında kalpak gibi düz ve püskülsüz, bazlarında da bir mîsrî koçanı gibi uzun püsküllüdür. Boğazlarını dar bir yakalık boğmak ister gibi sıkılmıştır. Yakalığın ucundan çarşafından bozma bir kravat

sarkar. Caketleri ile kadınların korsası arasında hiçbir fark yoktur. Belleri gittikçe daralan kalçalarına doğru genişleyen bir kadın caketi giyerler, fakat tamamıyla bir kadın caketi!... Ayaklarında muhakkak ipek çorap vardır. Bu çorap ırı kilları ilr renksiz renksiz ve çıkış kemiklerini meydanda bırakır. Uzun ve sivri bir iskarpin giyerler. Nihâyet elliñinde beyaz bragân?, kamış bir baston ve dişlerinin arasında dudaklarına [157] sıkıştırılmış bir sigara olduğu halde dolasırlar. Ceblerinde ise, bir kadeh su içmek için belki bir kuruşları yoktur.

Yazık ki bu ecnebî memleketlerinde tahsîl eden küçük beyleri İstanbul hudûdlarından dışarı çıkmayan bazı gençler de taklîd etti ve bunlar da tibki onlara benzediler. Yalan yanlış öðrendikleri bir iki Fransızca kelimeyi münâsebetli münâsebetsiz kullandıkları cümleler içine sokarak temcîd pilavı gibi mütemâdiyen tekrarlayan bu kozmopolit asrî beyler de ağabeyleri kadar eser-i istî'dâd gösterdiler. Esâsen taklîd işinde yed-i tûlâmız olduğuna zerre kadar şüphe yoktur. Bunu yeni yetişen İstanbul çocukları gâyet iyi isbât ettiler. İstanbul gençliğini hiçbir itibâr ile temsîl edemeyecek olan bu küçük beylerin ahlâk-ı ictimâ'iyyenin haleldâr olmasında büyük bir te'sîrleri vardır, yeni yetişen kızları, bunlar, temâslarıyla zehirliyorlar, aldatıyorlar ve fuhsa sürüklüyorlar. Müteaddid vak'alarla rüsdünü isbât etmeye muvaffak olan İstanbul gençliği, kendi nâminî kirleten bu zübbelikleri her fırsat tahkîr ve tezâlî etmeli ve bu nesli daha ziyâde inkişâfına mahal bırakmadan ve imkân vermeden çürütmelî, bu yabâni ağacı kurutmalıdır. Bunun için ise, her tarafta, kendilerine tesâdîf edilen her yerde, bu zübbelerle alay etmek ve kendilerini maskâya çevirmek kâfîdir.

Bir akşam birkaç arkadaşla bir yerde oturuyorduk, diğer bir refîkimiz yanında diğer bir gençle masamiza geldi. Tanimadığımız bu genç yukarıda saydığını şerâiti hâiz tam ma'nâsiyla bir zübbe idi. Âdetâ bir sokak fâhişesi gibi kırta kırta yanımıza yaklaştı. Üzerinde boyalı lekeleri görünen dudaklarını kımildattı. Bir kadın gibi sùrmeli gözlerini süzdü. Önune doğru eğildi, eldiveni çıkardı. Elini uzattı ve re'leri çatlatarak:

– Nûri, ticâret doktoru! dedi. Mûşârun ileyhin kendisini bu sûretle takdîmi üzerine, büsbütün dikkat etmeye başladım. Karşında bütün bildiklerime benzemeyen,ambaşka bir insan vardı. Sùrmeli gözlerini etrafa çevirek muttasıl gülüyordu. Bir aralık bana döndü:

Âh monşer! dedi. ! كُل مُوْرِز مُوْرِز بَك ne fena bir yer, ne berbâd bir çalğı, insan buraya girdiği zaman kendisini bir ahîrda zannediyor. Bilmem ki biz Türkler ne vakit adam olacağız? Ne giyinmesini, ne yemesini, ne de eğlenmesini biliriz. Şu elbiselere bakınız! Avrupa'da böyle bir yere tesâdîf etmek imkânı yoktur. Parol dö nor "böyledir."

Ticâret doktoru Nuri Bey gittikçe harâretlendi, açıldı, inkişâf etti ve sahnedede oynayan bir aktör gibi, elliñ ile, gözleri ile, hatta omuzları ile işâretler yaparak dedi ki:

- Maatteessûf kadınlarımızın da erkeklerimiz gibi bir şeyden haberleri yok! Dün Boğaziçi'nde tanıldığım kibâr bir âilede Tedansan'a da'vetli idim. Aman Yâ Rabbi! Ne iğrenç, ne iğrenç bir şey oldu. Bir sürü kaba adamlar salonu doldurmuşlardı. Refîkimin zevcesiyle dans etmek için âdetâ yerlerinden zipliyorlardı. Fakat kadın Avrupa görmüş! Hiç birisiyle dans etmedi. Yalnız benimle bir iki def'a döndü o kadar!. Te'mîn ederim monşer, insan bu memlekette gezerken düşünüyor: "Acaba nereye gideyim? Mevkiiimle mütenâsib bir gazino bulabilir miyim? Zihnime hep bu endîseler hâkim! Mümkün olsa parl dö nor, tekrâr Avrupa'ya avdet edeceğim:"

İşte memleketimize müfîd olmak için binlerce lira sarf ederek Avrupa'ya gönderdiğimiz genç tipi!

Bu küçük beyefendiler, acaba, ilim ve ma'rifeti, iyi kadın eli öpmek, iyi reverans yapmak ve iyi dans etmek mi zannediyorlar?

Es'ad Mahmud

Bolşevik Umdelerinden:

İslam Hurûfu Yerine Latin Hurûfâtı

Türkistan ahvâli hakkında Aşkâbâd'dan *Yeni Kafkas* ya gazetesine yazılan bir mektupta deniliyor ki:

"Bolşevikler Hilâl'e karşı dekaret neşrettikleri zaman ortaya Latin hurûfâtı mes'elesini çıkardılar, Arap hurûfâtına yavaş yavaş hücum'a başladılar. Bu mes'eleden Bolşevikler bir şeytanlık yapıyorlar. İslâm ve Türk düşmanı olan birkaç herif Rus Bolşevikleri (Biraydo gibi) Arap hurûfâtını himâye ederek meydana çıkıyor. Bir kısım Ruslar ilim ve fen terakkisi nâmina Latin hurûfâtı takdîm ederek "Fennî deliller gösteriyorlar!" Siyâsî idâre ise müslüman komünistlere Arap hurûfâtına karşı ciddî bir hücum ve muhârebe açmayı, Arap hurûfâtı taraftarlarını aks-i inkilâbcı göstermeyi, Çeka ile tedhîs etmeyi katî' sûrette emr eder. Gûyâ Arap hurûfâtına karşı hareketi, Ruslar tarafından değil, müslümanların kendileri tarafından olarak göstermeye çalışıyorlar. Moskova bendeleri de bütün ictihâdları ile velîyyü'n-ni'metlerine sadâkat gösteriyorlar. Bir Romalı "Kölelerimiz sâdik oldukları müddetçe Roma hâkimiyeti ebedî olacaktır." demiş. "Müslüman komünistler sâdik oldukça Moskova hâkimiyeti ebedî olacaktır." demeye de Pasköteski, Goldenberg ve Anderyeflerin hakkı vardır."

**

Hürriyet Nazariyeleri Arkasında Gizlenen Kumpanyalar

Sinema, tiyatro gibi birtakım eğlence yerlerinin nisfu'l-leylden evvel bitmesi hakkında Şehremâneti'nin verdiği emir üzerine sinemacılar, tiyatrocular, bazı gazeteciler ortalığı velveleye verdiler. Şehremîni birçok esbâb-ı sihhiye dermiyân ettiyse de kimsenin dinlediği yok. Sefâhet erbâbinin zevkleri, eğlenceleri tâhdîd olundu diye kiyâmetler kopuyor. İslî tâ Ankara'ya kadar aksettirdiler. Bu husûsta Vâli ile Şehremîni arasında ihtilâf çirkarmaya da muvaffak oldular. Gâlibâ nihâyet emellerine muvaffak olacaklar. Bu münâsebetle İkdâm sâhibi Cevdet Bey yazdığı bir makâlede diyor ki:

"Bizim gibi akşamda, sabaha bir taarruza uğraması ihtimâl dâhilinde görülen bir millet bu mertebe eğlencelere cezbedilemez... Oyunları geç vakitlere kadar temdîd etmek hem sihhati, hem parayı, hem ferdânın istihsâl kuvvetini zaafa düşürür. Bâri bu sinemalarda bir öğrenmek, ma'nevî bir terakkî, bir ders olsa ne ise! Arzû ederiz ki Selânikli sinemacılar biraz da bu cihete baksınlar. Yalnız memleketin parasını sarf ettirmekle kalmamışlardır."

**

Tabiat Hakîkati Kabûle Sevketmektedir

Ba'demâ devâir-i devlette kadın me'mûrların istihdâm olunmaması hükûmetçe takarrûr etmiş olduğunu gazeteler yazıyor. Devâir müdîrânından bir zat kadın me'mûr istihdâmının doğru olmadığını uzun uzadıya esbâb-ı mûcibesiyle îzâh etti. Bu esbâb-ı mûcibeyi de gazeteler mufassalan yazdılar. Görülüyör ki kadını vezâîf-i tabîyyesi hâricinde işlere sevk edenler acı tecrübelerden sonra nihâyet hakikate boyun eğmeye mecbûr olmuşlardır. [158] Bir gün gelecek, Beyoğullarında ecnebîlerle dans edecek kadar şımarıklığı ileri götürün bazı Türk kadınlarının nasıl bir felâket-i ictimâ'iyyeye bâis oldukları anlaşılacak, bunun da men'i cihetine gidilecektir. Allah vere de o zamana kadar bünyân-ı ictimâ'inin temelleri çökmüş olmasın.

**

Müşterek Tahsîlin Müessif Netîceleri

Bu sene bir arada okumalarına karar verilen Sanâyi-i Nefise Mektebi talebelerinden on dört yaşlarında bir kız ile iki erkek arasında cereyân eden çırkin hâdiseyi gazeteler nakl ettiler: Erkeklerle birlikte bir sınıfta mu'allimin takrîrini dinlemekte olan bir kızın sağında ve solundaki iki delikanlı ile münâsebetsiz birtakım hareketlerde bulunduğu mu'allim görür. İlhtâr eder. Buna rağmen tâlibe hanımla talebe efendilen münâsebetsizliklerine devâm ederler. Mu'allimin fenâ halde canı sıkılır. Dersten çi-

kar çıkmaz müdîriyeti haberdâr eder. Müdîr birden bire talebenin bulunduğu odaya girer, vak'ânın hakikatine kanâat getirir. Her üçünü de tard eder. Yalnız tâlibenin bu seferlik afvedilerek tekrar kabûlü hakkında teklîfi üzere genç kızın bir hafta sonra mektebe kabûlü takarrûr eder.

Vaktiyle ecnebî işgâli zamanında müşterek tahsîl vaz' ettilerini zaman bunun mahzûrlarını ileri sürenlere "Tahsile de mi mâni' olmak istiyorsunuz?" diye hûcûm edilmiş, âdetâ cebren kızlarla delikanlılar bir araya getirilmiştir. Acaba bu kabil hâdiseler tabîate karşı yürümek isteyen efendileri yola getirecek mi, dersiniz? Biz, dalâletin alabildiğine taammüm ve tevessüne bakıyoruz da henüz hidâyetten uzak olduğumuzu zannediyoruz. Maamâfîh er geç, hak, bâtila galebe çalacaktır. Zîrâ bir hey'et-i ictimâ'iyyenin ilâ-nihâye bâtil bir yolda gitmesine, dalâlet üzerinde devâm-ı bekâsına imkân yoktur.

**

Câmi'e, Namaza Da'vet Edenleri

Tahkîr Ve Tezyîf

İstanbul'dan Kastamonu'ya giden Fikri Nâşir nâmında bir zat *Vatan* gazetesine uzun bir mektup göndermiştir. Mektubun bir fikrasında deniliyor ki:

"Dînî Münâdîler- Buraya geldiğimin üçüncü günü idi. Sokağa nâzır odamda sabaha karşı derîn bir haykırış duyдум. Birden bire halecân ve heyecânla yatağımdan fırladım. Dışarıda bir hâdisе vukû' bulduğu zanniyla mütelâşiyâne pencereme koştum ve nefesimi bile almayarak o sesi bir daha işitmek istedim. Fil-hakika biraz sonra uykuda kulaklarına dolan aynı ses, gecenin sessizliğini ve karanlığını yırttı, dinledim. Kaba, sâmia-hîrâş bir nidâ!:

– Ey cemâat! Kalkın sabah namazına, vakit geldi câmi'e!...

Dînin esâsâtından herhalde gâfil, belki kara câhil ve dar zihniyetli bir softanın, halkı irşâd ve îkâza kalkışması, Allâh'ın yeryüzünde vekîli gibi yine halkı tâat ve ibâdâta da'vet etmesi bana garâbet ve fecâatlerle dolu göründü. Dînde icbâr değil, ihtiyâr ve vicdân arandığını gâlibâ bu gidişle geç ve güç anlayacağız.

Öyle zannediyorum ki böyle bir harekete meydan vermek muhîti gayr-ı meş'ûr add ve istihfâf etmek demektir. Dînî vazîfelerini ifâ edenlerin her halde gece kuşları gibi, sokak sokak, mahalle mahalle dolaşan bu çiğûrkanların telkinât ve irşâdâtına kat'iyen ihtiyâcları yoktur. İşte bu şehirde daha ilk günde şâhid olduğum ikinci tezâd nûmânesi de budur."

Mü'minleri namaza, câmi'e da'vet eden muhterem zevâti "gâfil, kara câhil, dar zihniyetli softa, gece kuşu,

"çıkırtkan" diye tahkîr ve tezyîf etmek terbiye ile, âdâb-ı muâşeret ile kâbil-i te'lîf midir? Sabah namazı vakti gelince Türkiye'nin bütün ufuklarından, köylerine varınca kadar Anadolu'nun her köşesindeki minârelerden "Hayye ala's-salâh, Hayye ale'l-felâh" sesleri âfâka yükseliyor. Mektup sâhibi müslümanların sabah namazına nasıl da'vet edildiklerini hiç mi işitmemiş ki halkı tâât ve ibâdete da'veti garâbet ve fecâat telâkkî ediyor? Asıl garâbet ve fecâat ondadır ki böyle adamlar müslüman muhîtleri içine sokularak mü'minleri tahkîr ve tezyîf cûr'etini kendilerinde buluyorlar! Halkı câmi'e da'vet etmek icbâr midir? Hani, mektup sâhibine kalса, müslüman halkı tâât ve ibâdâta da'vet edenler de men' olunacak, belki de mücrim addedilecektir! Bu ne küstahlık! Mektup sâhibi müslümanların ibâdetlerinden, ibâdete tarz-ı da'vetlerinden ne istiyor? Kendisinin istediği gibi neşir ve da'vette bulunmak hakkı oluyor da bir mü'minin müslümanları tâât ve ibâdâda da'vet hakkı yok mudur? Hristiyanların kiliselere, Yahudilerin havralara da'vetleri kaba ve sâmia-hîrâş olmuyor da müslümanların, kendi memleketlerinde, tarz-ı da'veti mi kaba ve sâmia-hîrâş oluyor? sâhib-i mektûb, müslümanların hiç olmazsa Yahudiler kadar olsun, ibâdete da'vet hakları olduğunu kabûl buyursalar!.. Zavallı müslümanlar, kendi diyârlarında, kendi hey'et-i ictimâ'iyyelerine mensûb görünenler tarafından tahkîr olunuyorlar! Bu, ne garîb cilve-i şuûndur!

**

Dîn-i İslâm'ın Ahkâmından Bahsedenler

Mücrim mi?

Vatan gazetesinin Salı günü nüshasında başma-kâlenin nihâyelerinde bir fikra nazar-ı dikkatimizi celbetti. Vatan başmuharriri diyor ki:

"... dînin sîrf i'tikâdatla, devletin halkın ihtiyâclarına âid mesâlih ile meşgûl olması aleyhinde bulunan adam, kânûnî bir cûrm işlemiştir."

Bizim böyle bir madde-i kânûniyyeden haberimiz yoktur. Ve hiçbir İslâm hükümetinin böyle bir madde-i kânûniyye vaz' edeceğî de hâtıra gelmez. Çünkü bu, açıktan açığa ahkâm-ı şer'iyyeden bahsedeni mücrim addetmek demektir. Müslümanlık yalnız i'tikâdiyâttan ibâret değildir. Kur'ân-ı Kerîm'de birçok ahkâm-ı cellede vardır. Sîrf i'tikâdattan ibâret olan dîn, Hristiyanlıktır. Vatan başmuharriri Müslümanlığı da ahkâmdan tecrîd ederek Hristiyanlık [159] şekline mi koymak istiyor? Bir müslüman dâire-i İslâm'dan hârîce çıkmadıkça dînin i'tikâdiyâyla da, ahkâmıyla da meşgûl olacaktır. Ecnebî istîlâsi altına düşen müslüman memleketlerinde bile Müslümanlığın ahkâmıyla meşgûl olanlar mücrim addedilmemektedir. Bu ne müdhiş engizisyon kânûnudur

ki müslüman memleketinde, Kur'anlarının ahkâma dâir âyâtiyla meşgûl olan müslümanları mücrim addedecektir! Ağızlardan taşırılan bu gayz ve husûmetlerin kim bilir sînelerde gizlenen daha ne müdhişleri vardır!

Bundan başka, Teşkîlât-ı Esâsiyye Kânûnu'muzda "Ahkâm-ı Şer'iyyenin tenfîz ve icrâsim" Büyük Millet Meclisi'mizin, hükümetimin deruhde etmiş olduğu muharrer bulunduğu halde dînin sîrf i'tikâdatla meşgûl olması aleyhinde bulunanları kânûnî bir cûrm işlemiş vaz'iyette göstermek de tamâmiyla hakikatîn hilâfında bir gösteriş değil midir?

**

Gecikmiştir!

Bozdoğan: 9 Kânûnisânî - Menba'-ı irfân ve medeni-yetimiz olan İstanbul'un bir İslâm beldesi olduğu unutularak fuhuşhâneye çevirilen bu güzel memleketin şurasında burasında açılan dans rezâlethânelerini seddetmek husûsunda vâlî-i muhterem Süleyman Sami Beyefendîn ibrâz buyurdukları dînî kiyâsetinden dolayı kendilerine Müslümanlık nâmına teşekkürâtımızı arz ederiz.

Hüseyin Rıza, Mustafa, Haci Süleyman, Ahmed Hamdi, Ali Nihad, Mustafa Ömer, Mehmed, İsmail, Ahmed, Muhsin Hasan, İsmali Hakkı, Ali, Mustafa, Ahmed Hakkı, Haci Menteş...

Maatteessûf dans salonlarının tekrar küşâdına müsâade olunmuştur.

**

Liberallik ve Laikliğin Yeni Bir Umdesi

Tanin gazetesi hey'et-i tahrîriyye müdürü geçenlerde Genç Hristiyanlar Cem'iyeti'nin Anadolu'nun köylerine varınca kadar şu'bler açmasını iltizâm ve tavsiye ediyordu. Bu hafta da Ankara'dan yeni avdet eden ve meb'ûs olacağından bahs edilen ma'hûd İctihâdcı Türkün kanına İtalyan, Alman kanı aşılamayı; her sene Anadolu'ya yüz binlerce İtalyan muhâcirleri celb ederek bunların Türk kadınlarıyla izdivâcını teklîf ediyor. Bu teklîfi matbûât kemâl-i nefret ve hiddetle karşılamıştır. Ezcümle Tevhîd-i Efkâr refîkimiz diyor ki: "Min tarafi's-şeytân milletin akâid-i dîniyye ve millîyyesini bozmaya me'mûr olan bu adama re'y değil, selam bile verecek Türk ve müslüman çıkmayacağına şüphe etmiyoruz."

İslâm'a karşı sînelerde beslenen gayz ve husûmetler ağızlardan taşmaya başladı. Kim bilir içlerinde daha ne husûmetler, ne sû'i kasdlar vardır! Bütün bu tûygânlarında büyük bir hikmet ve ibret olsa gerek. Millet-i İslâmiyye'nin necât ve felâhîne irâde-i ilâhiyye taalluk etmiş olmalı ki nifâkin yüzündeki maske yırtıldı. Tayyib'den Habîs ayrılmaya kadar bu hâl devam edecektir. Dostunu, düşmanını seçemeyecek derecede gelen milletler için bun-

ما كَانَ اللَّهُ لِيَدْرِي)
 الْمُؤْمِنُونَ عَلَى مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّىٰ يَمِيزَ الْخَبِيثَ مِنَ الْأَطِيبِ (٥) (قَدْ بَدَتِ الْبَغْضَاءُ
 مِنْ أَفْوَاهِهِمْ وَمَا تُخْفِي صُدُورُهُمْ أَكْبَرُ قَدْ بَيَّنَا لَكُمُ الْآيَاتِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقُلُونَ (٦)

İSLÂM ÂLEMİ

Hindistan:- Hindistan Millî Kongresi 39'ncu ictimâ'i ini Hind rüesâ-yı milliyyesinden Mahatma Gandhi'nin riyâseti altında akdetmiş ve mûmâ ileyh tarafından Hindistan'ın istiklâl-i dâhilîsinin ne sûretle ihrâz edileceğine dâir mühim bir nutuk îrâd olunmuştur. Gandhi tarafından îrâd olunan nutkun hülâsası bervech-i âtîdir:

Hindistan'a hâricden ve bilhassa İngiltere'nin Lankşayr fabrikası tarafından müdhiş bir yekûna bâliğ mensûcât idhâl edilmektedir. Mensûcâtta Hindistan'a hâricden en çok idhâl olunan şey şekerdir. İngiltere'nin Hindistan'dan en esâslı istifâdesi Lankşayr fabrikalarının ticâretidir. İngiltere'nin bu ticâreti Hindlilerin ve bilhassa Hind köylülerin dokudukları mensûcâtı ortadan kaldırılmış, Hind köylülerini atâlete alıştırmıştır. Hindistan'ın istiklâl ihrâzi için ilk yapacağı iş mensûcâtı dâhiliyye sanâyiini ihyâdır. Hindistan'ın bu sûretle iktisâd edeceğî para onu azîm terakkîyâta nâmzed kılacak ve Lankşayr fabrikalarının gayr-ı ahlâki ticaretine kâtil bir darbe indirecektir. Lankşayr fabrikalarının ticâreti gayr-ı ahlâkidir, çünkü milyonlarca Hind köylüsünün fâkr u sefâleti üzerine kâimdir.

Hindistan'ın istiklâl-i dâhilîsinin ihrâz etmesine bâdi olacak ikinci nokta Hindularla müslümanların ittihâdidir. Hindularla müslümanların ittihâdi Hindistan'ı ihyâ edeceğinden buna mâni olmak için halkın hissiyât-ı dîniyyesi tahrîk olunmakta ve en ehemmiyetsiz mesâil i'zâm edilmektedir. Bin-netîce Hindularla müslümanlar arasında birçok hâdisât-ı müessife vukû' bulmuştur, Delhi'de akдолunan ittihâd konferansı Hindularla müslümanların arasındaki ihtilâfât-ı dîniyyeyi ber-taraf etmek için çalışmış ve çalışılmaktadır. Bütün firkalar tarafından akдолunan kongre bütün ihtilâfât-ı dâhiliyyeyi tesviye için bir hey'et ta'yîn etmiştir. Bu vâdîde ibzâl olunan mesâînin er geç semere vereceği muhakkaktır.

Hindistan'ın istiklâlini ihrâz etmesini te'mîn edecek üçüncü vâsita Hindular arasında şâyi' olan sınıf farklarını izâledir. Hindular arasında sınıf farkları gâyet mühim-

dir. Çünkü hiçbir sınıf diğer sınıfla beraber ihtilât etmez, onunla düşüp kalkmaz, ona temâs etmez. Hindular dört sınıfı inkisâm ederler: Sınıf-ı rûhânî, sınıf-ı askerî, tüccâr ve esnâf sınıfı, çiftçi ve amele sınıfı. Bu sınıflardan her biri diğeryle akd-i müsâheret etmez. Onun pişirdiği yemeği yemez, onun verdiği suyu içmez. Hindistan'ın rehâsini te'mîn edecek en mühim vesâilden biri bu sınıf farklarının izâlesidir. Mahatma Gandhi bu noktayı mevzû'-ı bahs ederken diyor ki: "Sınıf-ı rûhânî, sınıfların yekdiğeriyle adem-i temâsını bir emr-i rabbânî telâkkî ediyor. Ben de Hindu dînine vâkif bir adamım. Sınıf-ı rûhânî kat'îyyen yanılıyor. Cenâb-ı Hakk'ın insanları sınıflara ayırdığını iddiâ etmek ve birtakım sınıflarla [160] temâs edilmesini emrettiğini söylemek mahz-ı bühtândır. Cenâb-ı Hak nûrdur, zulmet değil. Muhabbettir, nefret değil. Haktır, bâtil değil. Biz cümlemiz onun mahlûkâtiyiz. Bî-nâenaleyh sınıf-ı rûhânînin da'vâsı bâtildir."

Hindistan'ın ihrâz-ı istiklâl etmesi için Gandhi'nin tavsiyeleri bundan ibârettir.

İran.- İran Başvekili ve Harbiye Nâziri Serdâr-ı Sipeh Han İran'ın cenûbunda ve Basra körfezinin müntehâsında vâki' Muhammara Hâkimî Şeyh Haz'alı' itâat ve inkîyâda sevk ettikten sonra Irak imâmlarını ziyâret için Bağdad'a gitmiştir. Rıza Han bu muvaffakiyetten sonra Tahran'a muvâsalatı esnâsında samîmî müzâherât ile karşılanmış ve geceleyin de şerefine bir donanma yapılmıştır.

Rıza Han, İran'ın etrâf ve cevânbînde asırlardan beri yerleşip kökleşen derebeyleriyle, derebeylik ahvâlini kaldırıma muvaffak olmuştur. Müşârun ileyh siyâset, ictimâ' ve umrân yollarında da şimdiye kadar azîm bir eser-i dirâyet göstermiştir. Az zaman içerisinde techîzâti mükemmel olan bir ordu teşkil etmiş ve âsâyişi te'mîn eylemiştir. Vergileri tanzîm ve umûr-ı mâliyyeyi Amerikalı müşâvirler vâsitasıyla muntazam bir şeâle ifrâq ve münakkah bir bûdce tertîb etmiştir.

Vehhâbîlerin Harekâtı.- Geçen hafta zarfında Cidde etrâfında birtakım harekât vukû' bulmuştur. Vehhâbîler Cidde'de istikşâfi harekâttâ bulunmuş ve Hâsimîler tarafından mukâvemet görmüşlerdir. İngiliz gazetelerinin verdiği ma'lûmâta göre Vehhâbîler Cidde'yi zabit için 20 000 kişilik bir kuvvet ihzâr etmişlerdir ki bu kuvvet Hâsimîlerin hükümdârı Şerîf Ali'nin kuvvetine ziyâdesiyle faiktir. Hâsimîler Cidde etrâfında siperler kazmışlar, tel örgüleri vaz' etmişlerse de bunların Vehhâbî hûcûmuna karşı mâni' olmayacağı zannolunmaktadır. Bir İngiliz gazetesinin verdiği ma'lûmâta göre Şerîf Ali'nin tayyâreleri bir iş görememektedir. Çünkü; tayyârelerin makineleri köhne olduğundan işlememektedir. Tayyârelerin bombarları tecrübe edildiği zaman infilâk etmemiştir.

⁵ "Allah, pisi temizden ayırmaya kadar mü'minleri içinde bulunduğunuz şu durumda bırakacak değildir." (Âl-i İmrân Sûresi 3/179)

⁶ "Kin ve düşmanlıklarını ağızlarından taşımaktadır. Kalplerinde gizledikleri düşmanlıklarını ise, daha fazladır. Aklinizi kullanırsanız eğer, size karşı azılı düşman olduklarının delillerini açıkladığımızı anlayacaksınız." (Âl-i İmrân Sûresi 3/118)

Vehhâbîlerin Cidde'ye karşı vukû' bulan bu istihzârât-tan başı Irak hudûdunda da birtakım akınlar icrâ ettikleri haber verilmektedir. Geçen hafta zarfında Vehhâbîler Irak hudûdundaki Irak kabâiline hâmûm etmişler ve onlara mühim zâyiât verdirmişlerdir. Maamâfih Bağdad'dan İngiliz kuvâ-yı havâiyyesi yetişmiş ve Vehhâbîlere hâmûm ederek onları mühim zâyiâtta uğratmışlardır. Vehhâbîler ikinci bir taarruzda bulunarak yine Irak kabâilini mühim telefâta dûcâr ve yine İngiliz tayyarelerinin mukâbil harekâtiyla karşılaşmışlardır.

İngilizlerin Necid hudûdu üzerinde bir tayyâre karârgâhi te'sîs ederek Vehhâbîlerin akınlarına karşı gelmek istedikleri anlaşılıyor. İngiltere'nin Bağdad'da fevkâlâde komiseri, Sultan İbni Suû'da pek şiddetli bir muhtıra göndererek kabâilini zabit etmesini taleb etmiştir.

Mısır.- Mısır'da intihâbât mücâdelesi kemâl-i şiddetle devam etmektedir. Fîrkalar nâmzedlerini ta'yîn etmişler, her nâmzed dâire-i intihâbiyyesinde efkâri kendi lehine imâle için çalışmaya başlamıştır. El-hâletü hâzihî Mısır'da bulunan fîrkalar bunlardır: 1) El-Vefdü'l-Mîsrî ki Zağlûl Paşa'nın riyâseti altındadır. Bu fîrka iki yüz on beş nâmzed göstermiştir. Fîrkanın şâîarı "Mısır ve Sudan'ın İstiklâl-i Tâmmidir". 2) Meşrûtiyetperver Ahrâr Fîrkası. Bu fîrka iki yüz otuz beş nâmzed göstermiştir. Bunun şâîarı "Mısır Kralına Sadâkat"dir. Bu fîrka da Mısır ve Sudan'ın istiklâl-i tâmmını istihdâf ettiğini söyler. 3) Hizbû'l-Vatanî Fîrkası. Bu fîrka otuz üç nâmzed göstermiştir. Mısır'ın en eski millî fîrkası budur. Şâîarı, bilâ-kayd u şart istiklâl-i tâmdır. 4) Ahîren Zağlûl Paşa Mısır hükümdârına karşı sadâkatsızlık ittihâm olunduğundan fîrkasından birçok zevât istîfâ etmişler ve yeni bir fîrka teşkil etmişlerdir. Bu fîrkanın ismi İttihâd Fîrkasıdır. Bu fîrkanın evvel be-evvel taht-ı hükümdârının masûniyetini istihdâf ettiği anlaşılıyor. Mısır'ın başlıca fîrkaları bunlardır. El-hâletü hâzihî bunların hepsi ihrâz-ı ekseriyet için uğraşmaktadır. Tabii bunlardan hangisinin ihrâz-ı muvaffakiyet edeceğî belli değildir. Zağlûl Paşa kendisine isnâd olunan sadâkatsızlık töhmetini şiddetle reddetmiş ve mevki'-i iktidârdan çekiliyorken milletin i'timâdını hâiz olduğu halde çekildiğini i'lân eylemiştir. Mısır'da vaz'iyet bu merkezdedir.

§ *Şikago Tribün* gazetesinin İstanbul muhâbir-i mahsûsu yazıyor:

"Bolşevikler ile İngiltere arasındaki mücâdele gün geçtikçe kesb-i şiddet etmektedir. İstihbârâtımıza nazaran, üçüncü enternasyonal Mısır'da, İngilizlere karşı umûmî bir ihtilal çıkarılması husûsunda oradaki propagandacılara evâmir ve ta'lîmât vermiştir.

İstihbârâtımıza nazaran, Bolşeviklerin üssü'l-harekesi Filistin'de bulunmaktadır. Filistin'de birçok Musevi Bolşeviklere müzâheret etmektedirler. Filistin'deki Bolşevik propagandası İzrâil Fredenberg isminde bir zat tarafında idâre edilmektedir."

Yahudilerin Mısır'a karşı teşrîk-i mesâî etmelesi şâ-yân-ı hayret olmasa gerektir. Çünkü Bolşeviklik nizâmât-ı mevcûdeyi yıkmayı istihdâf eden bir Yahudi hareketi olduğuna dâir şark ve garb matbûâti uzun bendler neşretmiştir. Anlaşılmıştır ki Bolşevikler ve onların müttefikleri olan Yahudiler bu defa Mısır'a karşı saldırmak ve oradaki nizâmât-ı mevcûdeyi zîr u zeber etmek istiyorlar. Herhalde Mîsrîlîlerin gözlerini açarak bu gibi Bolşevik Yahudi telkinât ve tahrîkâtının yer kazanması na imkân bırakmayacaklarını ümîd ederiz.

Merkezî Asya Hükûmetleri.- Rus çarlığının izmihâli ve Bolşevik nizâmının Rusya'da ve Rusya'nın Asya'da idâresi altında bulunan memleketlerde teessüsü üzerrine merkezî Asya'da Sovyet İttihâdına dâhil birtakım cumhûriyetler vücûd bulmuştu. Bunlar Türkistan, Buhâra, Hîve cumhûriyetleridir. *Times*'in ahîren verdiği ma'lûmâta göre Sovyetlerin merkezî Asya siyâseti mühim ta'dîlâtâ ugarmış ve bu cumhûriyetlerin yerine yeni birtakım teşkilât vücûda getirilmiştir. Bu teşkilâtâ göre Türkistan, Buhâra ve Hîve cumhûriyetlerine bedel Türkmen, Özbek cumhûriyetleri teşkil olunacaktır. Tâcik vilâyeti bir idâre-i muhtâreyi hâiz olacak ve Özbek cumhûriyetine ilhâk edilecektir. Milliyet esâsâti üzere yapılan bu teşkilâtta maksad Sovyet Rusya hâricinde olduğu halde bu milliyetlere mensûb olan halkın cezb etmektedir. Türkmen cumhûriyetine mücâvir İran'da birçok Türkmen kabâili bulunduğu gibi Afganistan'da da Türkmen kabâili bulunmaktadır. Türkmen cumhûriyeti bunları kendine ilhâk hedefini ta'kîb edecektir. Kezâ Özbek Cumhûriyetinin de Afganistan'ın şîmâlinde azîm bir nûfûz te'mîn etmesi beklenmektedir. Tâcik Vilâyet-i Muhtâresinin ahâlisi ise Hindistan hudûdundaki kabâîl ile bir asla mensûb olduklarından bir taraftan bu kabâîl tâhrik, diğer taraftan Çin Türkistanı'nın Sovyet Birliğine ilhâkını istihdâf edecektir. Rusların bu teşkilâtı vaz' etmeleri ordularının, imhâsi istenilen arâziyi feth etmekten izhâr-ı acz etmelerine mübtenîdir.

Aboneleri hitâm bulan kârî'in-i kirâmin abone bedellerini irsâl etmek lütfunda bulunmaları veya aboneden sarf-i nazar eylediklerini iş'âr buyurmaları bîlhâssa ricâ olunur.

Abone şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebîyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne
Bâbiâlî Caddesinde
Reşîd Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfik âsâr
maal-memnûniyye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

اتبعون اهـدـكم سـبـيل الرـشـاد

Bâşmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdür
Eşref Edib

وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ

22 Ocak 1925

26 Cemâziye'l-âhir 1343

* Perşembe *

22 Kânûnisânî 1341

Cild: 25 - Aded: 635

SEBÎLÜRRESÂD

Adres tebdilinde ayrıca
5 kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzih ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebîyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

VAHDET

Huzeyfetü'l-Adevî der ki:

"Harb-i Yermûk'ün,

Kızışmış olduğu bir gündü, pek sıcak bir gün.

İkindi üstü biraz gevşeyince, sanki, kitâl,
Silâhi attım elimden, su yüklenip derhâl,

Mûcâhidîn arasından açıldım imdâda,
Ağır yarayla uzaklarda kalmış efrâda.

Ne ma'rekeydi ki, çepçevre, göğüs kandı yerin!
Hudâ'ya kalbini açmış, yatan bu gövdelerin,

Şehîdi çoksa da, gâzîsi hiç mi yok?.. Derken,
Derin bir inleme duydum... Fakat, bu ses nerden?

Sırayla okşadığım sîneler bütün bî-rûh...

Meğerse amcamın oğluymuş inleyen mecrûh.

Dedim: "Biraz su getirdim, içер misin, versem?"
Gözüyle "Ver!" demek isterken, arkadan bir elem,

Enîne başladı. Baktım: Nigâh-ı merhameti.

"Götür!" deyip bana îmâda ses gelen ciheti.

Ne yapsam içmeyecek, boştu, anladım,ibrâm;
O yükselen sese koştum ki: Âs'ın oğlu Hişâm.

Görünce gölgemi birden kesildi nevhaları:
Su istiyordu garîbin dönüp duran nazarı.

İçirmek üzere eğildim, üçüncü bir kısa "ah!"
Hiriltilarla boşanmaz mı karşıdan, nâgâh!

Hişâm'ı gör ki: O hâlinde kaşlarıyle bana,
"Ben istemem, hadi, git ver, diyordu, haykırana."

Epey zaman aradım âh eden o muhtazarı...

Yetiştim, oh, kavuşmuştu Hakk'a son nazarı!

Hişâm'ı bâri bulaydım, dedim, hemen döndüm:
Meğer sıkârına benden çabuk yetişmiş ölüm!

Demek, bir amcamın oğlundavardı, varsa, ümîd...
Koşup hizâsına geldim: O kahraman da şehîd."

*

Sârk'ın ki mefâhir dolu, mâtî-i kemâli,
Yâ Rab, ne onulmaz yaradır şimdiki hâli!

Şîrâzesi kopmuş gibi, manzûme-i îman,
Yaprakları yırtık, sürüñür yerde, perişan.

"Vahdet" mi şîâriydi? Görün şimdî gelin de:
Her parçası bir mel'abe eyyâmin elinde!

Târihine mev'ûd-i ezeldir "ebediyyet",
Ey, tefrika zehriyle şaşırılmış giden, ümmet!

"Nisyân" a çıkan yolda mı kaldın güm-râh?
Lâ-havle ve lâ-kuvvete illâ billâh!

Mehmed Âkif

[162] İZTIRÂBÂT-ı BEŞERİN SEBEBI ŞİRKDİR

وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَانَمَا خَرَ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطُفُهُ الطَّيْرُ
أَوْ تَهُوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَجِيقٍ¹

Bir insan tasavvur ediniz: Meselâ bir tayyâre ile semâya doğru yükselsmiş, yükselirken üzerinde câzibe-i arzin te'siri kalmadığına zâhib olarak kendini kaldırıp bırakıvermiş, tepe taklak düşüyor, derhâl havada yırtıcı kuşlar başına üşüşmüştür çarpıyor, pençeliyor, didikliyor. Yahud kuş uçmak imkânı bulunmayan dehşetli bir rûzgârin anaforlu cereyânına kapilarak, uzaklardaki uçurumlardan birinin kayalarına çarpılıp parçanlanmak için havada yaprak gibi sağa sola kıvrana kıvrana yuvarlanıyor.

İste Kur'ân-ı azîmüssân, müşrikin hâl ve âkibeti böyledir, diyor. Evet, şirk gerek hayatı ferdîyyede, gerek hayatı ictimâiyyede böyledir. Şirk içinde yüzen her hayatı mütemâdî bir buhrânın, lâ-yenkatî' bir ıztirâbin sa-demâti içinde her ân çarpinır, pençelenir, didiklenir. Çünkü gâyesinde bir sebât yoktur. Çünkü hedefinde sâbit bir cihet-i vahdete yürüyemez. Çünkü rûhunda hâkim kıldığı mebde' düstûr-ı tevhîd değildir. Şek ve tereddütle hiçbir amel yapılamadığı gibi şirk-i vicdân ile de buhrân-ı inkılâbdan âzâde bir amel yapılamaz.

Müşrik sağa giderken sola, yukarı giderken aşağıya, ileri giderken geriye sapmak mecbûriyetindedir. Zîrâ gâyesi müteşettitdir. Ve âlemdeki bütün ıztirâbât-ı beşerîyyetin esâsi da bu teşettütdür. Bütün cidâller, emellerin, mefkûrelerin, gâyelerin tehâlüfünden neş'et eder. Kalblerde bütün bu münâzaaların, bu tehâlüflerin cereyânını tevhîd edecek bir gâye-i küll, bir hâkim-i vahîd bulunmadıkça hayatı, cidâl-i mahz olmakdan kurtulamaz. Öyle bir cidâl ki hiçbir zafer müteveccih değil. Bir zaferin istikrârını istihdâf etmeyen her cidâl ise mahz-ı elem, mahz-ı zarardır.

Her cidâlin mebdei ikilikdir. Ve her zafer bu ikiliğin vâhîde ircâi ve binâenaleyh vahdetin galebe-i hâkimiyetidir. İkiliğin vâhîde ircâi ise ya birinin ifnâsı veya ikisinin bir mebde'-i hâkime ittibâî ile mümkün olur. Halbuki hayatı beşer her nefesinde bir merkez ile bir muhît beyinde bir mübâdele muâmelesidir. Ferdinand her nefesde muhîtiyle bir alış verisi vardır. Bu mübâdelenin bir tarafında ferdin kuvve-i bâtnesi, bir tarafında da hâricindeki

muhîtin kuvve-i bâtnesi vardır. İşte bu iki kuvvetin tezâhürüdür ki âheng ile mübâdelenin devamı sayesinde hayatı mümkün olduğu gibi bunların tezâd ve teâküsünden o âhengi ihlâl ve o hayatı ifnâ eden cidâl husûle gelir. Cidâl o mübâdeleye hâkim olan kânûnların ihlâlinden neş'et eder, zafer de o kânûnların hâkimiyetile mübâdele muâmelesinin salâhını te'mîn içindir. Binâenaleyh bütün fesâd o ikilikten münbaş olduğu gibi, bütün salâh da o vahdete medyûndur. Hayâtin merkezle muhît beynindeki bu mübâdele safhası ictimâ'î bir safhadır. Bundan başka, ferdin kuvve-i bâtnesi içinde dahi bir ikilik vardır. Çünkü o kuvve-i bâtnine bir rûh ile bir bedenin hâsila-i vahdetidir. Bu ikisi arasında da bir mebde'-i hâkim bulunmama idi, yani aheng-i ictimâ' evvelâ ferdin kendi bâtininde teessüs etmese idi, ferd, rûhânî ve cismânî kuvvetlerini bir noktada birleştirerek muhîte karşı muâmeleye girişemezdi. Bundan dolayıdır ki ferdin rûhuyla bedeni arasındaki şikâk ve ihtilâf kendisiyle muhît arasındaki şikâk ve cidâlden ziyâde mûcib-i elem olur.

Dahası var. Rûh bile nefsinde bir ikilik tecellisi arz eder. Çünkü rûhun şûuru vardır, hem de evvelâ kendine bir şûuru vardır. Ve rûh bu şûûr iledir ki agyârından temâyüz eder. Buna binâendir ki Herbert Spenser, rûhu vûcûd-ı muzâaf (Double) diye ta'rîf eder.

Şûûr bir in'ikâs, bir irtisâmdir, bir şeyin bir şeyde bi-zâtihî bir in'ikâs veya hît bi-zillihî bir irtisâmıdır. Bu in'ikâs ve irtisâmi, su ve âyînedeki in'ikâs ve irtisâm ile anlatmak meşhûr bir temsîldir. Fakat bu bir temsîl olmakla beraber rûhun nefsinde şûûrunu değil, âhara şûûrunu temsîl edebilir. Çünkü rûhun kendine şûûrunu bununla temsîl edebilmek için bir âyînenin yine kendisine in'ikâsını tasavvur etmek lâzım gelecektir. Halbuki böyle bir hâdisenin rûhdan mâadâ hiçbir şeyde misâli yokdur. Fil-vâki' rûhun vicdân denilen kendine şûûru bi-zâtihî vahdet içinde bir in'ikâsdır. Ve böyle bir in'ikâs hâssasına mâlik olan mevcûdadır ki rûh itlâk olunur. Rûh bu tarzda bir sâhib-i şûûr ve şûûr onun bir vasf-ı mümeyyizidir. Rûh ilk şûûrunda yalnız meş'ûruna müstağrakdır. Ve ibtidâî rûhlar hep bu istîgrâk içinde yaşar. Kendisine ikinci derecede şûûruyla beraber iltifât edebildiği ve şûûrunu kendinden tecrîd eyleyebildiği anda rûh şûûru içindeki ikiliğe de aynı vahdet içinde öyle bir şûûr edinir ki bu andan i'tibâren ilim ve idrâk dediğimiz temyîz başlamış olur. Bu izâhâttan mümkün olduğu kadar anlayabiliriz ki rûh dahi bir ikilik tecellisi içindedir. Ve hatta denilebilir ki bütün ikiliklerin, tehâlüflerin, tegâyürlerin mebdei buradadır. Demek ki ferd yalnız rûh ve bedenin hâsila-i vahdeti olan kuvve-i bâtnasında değil, sâde rûhunda [163] bile böyle bir ikilik tecelisi içindedir. Şu kadar ki bu ikilik hakîki değil, tecrîdî ve i'tibâridir. Ve bu tecrîd ve i'tibârın

¹ "Allah'a ortak koşan kimse, gökten düşüp de kuşların didikleyerek kapıstoiği veya rûzgârin uzak bir yere sürüklendiği şeye benzer." (Hac Sûresi 22/31)

bir tarafı vücûd, bir tarafı zill-i vücûddur, ve hakîkat-i hak bu vücûd ile zill-i vücûdun mebde'-i vahdetindedir. Aslından şüûrda tecrîd edilen her hangi bir zill sâhibinin gayriya izâfe edildiği veya bir asl-i müstakil i'tibâr olunduğu anda hilâf-i hakîkat bir tecrîd ve i'tibâr yapılmış olur ki bu ancak rûh-i beşerdeki hâssa-i ihtiyâr ile yapılır. Ve bu sûretle bâtil ancak zihن-i beşerde sûret-i hakdan bir zill-i vücûd iktisâ eder.

Ferd evvelen bu i'tibârî ikilik içinde rûhun vahdet-i hakîkiyesini zâyî'ettiği zaman dehşetli bir buhrân-ı rûhîye tutulur. Sâniyen bu buhrân bedeniyle rûhu beynindeki münâsebâtta dahi kendini göstererek efâl-i ihtiyâriyyesi buhrân-ı nefşânî ile hedef-i hakîkisini zâyî' eder, ve nihâyet bu mücâdele kuvve-i bâtine ile kuvve-i hârice arasındaki münâsebâta da sirâyet eyler. Binâenaleyh rûh-i beşerde ne kadar şîrîk varsa o kadar hâkim vardır. Ne kadar hâkim varsa o kadar cidâl ve buhrân vardır. Ne kadar cidâl ve buhrân varsa hayatı da o nisbetté ıztîrâb ve âlâm vardır. Kendi üzerinde hiçbir hâkim tanımak istemeyen insanlar ise, herkesle ve her şeyle ihtilâf ve cidâle mahkûmdur. Ve kendi efâl-i ıztîrâriyyesine hâkim olması bile mümkün olmayan bir ferdin efâl-i ihtiyâriyyesiyle bütün âfâkına yegâne hâkim-i gâlib olmak sevdâsı ne kadar abesdir! Rûh-i beşer şerîki, nazîri, misli, bulunmayan ve kendisine karşı hiçbir münâzî mutasavver olmayan hakîm ve alîm bir hâkim-i küllün hâkimiyet-i âmmesine arz-ı inkîyâd etmediğçe ve bütün efâl-i ihtiyâriyyesinde hep o hâkim-i küllün emr u nehyini istihdâf eylemedikçe evvelâ ferdiyyetinde, sâniyen ictimâ'iyyetinde buhrân ve cidâlden âsûde kalamaz. Bunun için rûh-i müşrik ne kadar muztarib ise rûh-i muvahhid o kadar müsterîhdir.

Şerîk ve nazîri bulunmayan vâhid-i yegâne ise ancak Hak Te'âlâ'dır. Her şeye, vücûdun bütün tecellîyatında vech-i hak ancak bir tanedir. Bunun içindir ki hakîkat-i ilim bir nokta, mâhiyet-i cehl zû-vücûh-i kesîredir. Hak taayyün edince bâtil derhâl muzmahil olur. Hakkın nakızı bâtildir. Bâtil ise ma'dûmdur, hem de mümteni'u'l-vücûd bir ma'dûmdur. Hakkın nakızı olmayan ma'dûmlar vücûd bulabilir, fakat nakız-ı hak hiçbir zaman vücûd bulamaz. Bâtil ancak zihن-i beşerde bâlâda îzâh olunun tecrîd ve i'tibâr içinde farazî bir zill-i vücûd iktisâ edebilir ki bütün ibtilâ-yı beşer bu yüzdendir. Bu da bir kalbin tecellî-i hakka mazhar-ı tâm olamamasındandır.

Hak, zâhir ve bâtinin mebde'-i vahdetidir. Şuûr ve meş'ûr, rûh ve beden, dâhil ve hâric, merkez ve muhît, hâsılı zâhir ve bâtin mertebe-i cem'de muntabık olarak mülâhaza edilmekçe hak tasdîk edilemez. Hak ne yalnız şüûr-ı zâhirde ve ne yalnız şüûr-ı bâtindadir. Öyle olsa idi hakkın vücûdda bir mukâbili bulunmuş olurdu, bu-

nun içindir ki biz zât-ı hakka zâhir ve bâtin şüûrlarımızla bizzât değil, mertebe-i cem'lerindeki nokta-i vahdeti iş'âr etmeleri haysiyetinden muktezâ-yı şüûr olan bir intikâl ile vuslat-yâb oluruz. Hak bizi bu intikâl ve vuslata cebr etmemiş, muhtâr bırakmıştır. Bu ihtiyâr ise hakkın bizde diğer bir tecellîsidir. Çünkü biz her vechile mecbûr olsak idik, hakkın irâde ve ihtiyârına dâir hiçbir şüûr edinemezdik ve kendi kesbimizle hiçbir terakkiye, tahavvûle nâmzed olamazdık; ve hakkın bize tevdî' ettiği kuvâmızın hiçbirinde tasarruf yapamaz, kendimize nisbet ettiğimiz efâl-i ihtiyâriyyenin hiçbirini icrâ edemezdim. Şerden hayra, elemden lezzete, şekâvetten saâdete geçmek için bize hiçbir vâsita-i kesb verilmemiş olurdu. Biz bize tevdî' olunan kuvâmız üzerinde ihtiyâr ve irâdemizi hakkın bir emîni sıfatıyla tatbîk etmez, zâhir ve bâtında, zarûret ve vüs'atde hakkın hâkimiyet-i mutlakasına itti'bâ' eylememizde onları kendi mülkümüzmüş gibi tasarruf dâiyesinde bulunur ısek ihtiyâcâtimizda hakkın tecellî-i kâmiline mazhar olamayız. Bu nokta-i nazardan imân yalnız bir ma'rîfet değil bir de eser-i irâdedirler. Bir لا يزال عبد المؤمن يتقرب إلى بالنواقل حتى تكون (۲) سمعه وبصره وقلبه hadîs-i kudsîde,² buyurulmuştur. Demek ki abd-i mü'min Hak Te'âlâ'ya ale't-tevâlînevâfil ile yani mecbûriyetten âzâde ve ihtiyâr-ı mahza muhavvel olan a'mâl ile peyderpey takarrub eder, nihâyet hak onun işittiği kulağı, göründüğü gözü, idrâk ettiği kalbi olur. O zaman abd-i mü'min hakkın tecellî-i tâmmâna mazhar olur da ne işitirse hak kulağıyla işitir, ne görürse hak gözüyle görür, ne bilirse bîhakkın bilir. Bâtil, ne şüûr-ı bâtindânda, ne şüûr-ı zâhirinde bir zill-i vücûd iktisâ edemez. Hayrını hayır, şerrini şer, menfaatını menfaat, mazarratını mazarrat görür.

Farz ediniz ki insan "Ben" diye duyduğu zaman bu şüûr vâkia mutâbık olmasın, yalan olsun da başkasını kendi zannetmiş bulunsun. Meselâ kazandığını kendi cebim diye başkasının cebine koysun, elindeki silâhi düşmana sıkıyorum diye kendine sıkınsın, bu ne kadar bedbahtlık olurdu! Kezâlik feylesoflar ne kadar müşkilâta düşerlerse düşünler insanlarda idrâk-i hâric bulunmasa idi yani bu idrâkde de hakkın rahmet-i hâkimiyeti tecellî etmese idi meselâ bir insan karşısındaki gül bahçesine giriyyorum diye hissettiği bir anda karşısındaki kızgın bir fırın, kızarmış bir âteşgede bulunmuş olsa idi o zaman neler olmazdı?

Bu iki misâl bize zâhirde hak gözüyle görmemenin, hak kulağıyla işitmeyenin, bâtında hak kalbiyle duymamanın ne büyük bir felâket olduğunu pek vâzih olarak anlatır zannederim.

² "Mü'min kulum bana nâfile namazlar kılarak yaklaşıyor. Ben de onun gözü, kulağı ve kalbi oluyorum."

[164] Demek ki Hak bize birçok şeylerde ihtiyârimiza bile baksızlığının rahmet-i hâkimiyetini ibzâl ettikten ve bize kendi hâkimiyetini anlattıktan sonra birçok da emânât tevdî' etmiş iken insanlar ihtiyârlarıyla bunları hep kendilerinin mülkü gibi zabit ve istî'mâl etmek hatâsına düşebiliyorlar, efâl-i ihtiyâriyyelerinde hak-ki gâye ittihâz edecek ve onu hâkim tanıyacak yerde kendilerini hâkim tanıyarak şirkin başlangıcını kendi vicdânlarında koruyorlar ve bu sûretle bâtila tapa tapa bu şirkî muhîtlere kadar taşıyorlar. Görülüyor ki bâtilin insanı ıgvâsı bile sûret-i hakdan görünmesiyledir. Bu ise bâtilin bile himâye-i hakka sığınması ve o sâyede intişâr etmesi demektir. Ancak kalb-i mü'min beyân olunduğu üzere irâde-i hak ile hakkın tecellî-i tâmmâma mazhar olabiliyor ve hatta hakkın mazhar-ı kâmili ancak o kalb-i mü'min olabilir, fakat her kalbe, her rûha hak tamamen tecellî etmiş bulunsa idi bâtil zîhn-i beserde bir zill-i vücûd iktisâ edemezdi. Demek ki bâtilin himâye-i hakka sığınabilmesi ve öyle bir müsâadeye mazhar olması beserin hakka karşı sû'i ihtiyârlına mukâbil bir adâlettir. Bu müsâade ve müsâmaha olmasa idi şeytan kalb-i beseri ıgvâ edemezdi. Şeytanın hilkat-i Âdem'le beraber faâliyete geçmesinin hikmeti de bu noktadan anlaşılabilecek gibidir. Fil-hakika beser olmasa idi hars-i şeytânı bir mezraa bulamayacaktı.

Lakin Cenâb-ı Hak insanı, emânâtının kendi nâmına kabz ve istî'mâliyle tenmiyesine müvekkil bir emîn ve o emânâtı hüsni istî'mâl takdîrinde nâil-i mükâfât ve sû'i istî'mâl takdîrinde dûçâr-ı mücâzât olacak bir me'mûr hâlinde akıl ve ihtiyâriyla muttasif olarak yarattığı sırada kesbi ni'metin kûlfete göre olması da kânûn-ı ilâhîsi bulunmak hasebiyle bir taraftan insanın tezyîd-i mükâfâtına vesile ihmâr, diğer taraftan şeytanı da atâlet-i mutlakada bırakmamak için bâtilin öyle bir zill-i vücûd iktisâ etmesine müsâade ve müsâmaha etmiştir. Buradan mevzûumuzun bidâyetine donebilmek için biraz daha bastı makâla ihtiyâc var gibidir. Binâenaleyh mâba'dını diğer bir makâle ile ta'kib edelim.

HAYÂTTA EN BÜYÜK DÜSTÜR

لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى³

Kur'an-ı Kerîm, bu vecîz kelimelerle bütün düstür-i faâliyeti hülâsa etmektedir. Bu âyet-i celile her ne ka-

dar bir ihtâr şeklinde ise de, beseriyet için en hayırlı tebâşîrât ile mâlidir. Bu âyet-i kerîme mesâîmizin hebâ olmayacağı, bil-akis, en feyyâz mükâfatlara nâil olacağı beyân ediyor. Cenâb-ı Hakk'ın mebzûl ni'metleri bizi ihâta etmiştir. Biz ancak elimizi uzatarak onlardan istifâde edeceğiz. Refâhimizâ, mes'ûdiyetimize bu kadar hizmet eden hazâin-i semâviyye bizim hareketimize muntazîrdir.

Acaba beseriyete bu birkaç kelimeyle âyet-i celileden daha mübârek bir şey gönderilmiş midir? Bunlar mesâî ve teşebbüsâtımızın semeresi hakkında her şüphemizi, her endişemizi izâle etmektedir. Cenâb-ı Hakk'ın bize emrettiği, nâmûskârâne sa'y ü gayretdir. Semereye gelince, endîseye hiç mahal yokdur. O kendiliğinden bize gelecektir. Sonra biz sermâyeye de muhtâc değiliz. Muhtâc olduğumuz her sermâye Rabbü'l-âlemîn tarafından bir atîyye-i ilâhiyye olarak bize ihsân olunmuşdur. Sermâyemiz ellerimiz, ayaklarımız, muhtelif kuvâ ve melekâtımızdır. Bu kuvvetlerin işlemesi için lâzım olan mevâd mebzûliyetle ihsân olunmuştur. Biz muhtâc olduğumuz her hangi bir şeýde başkalarına bakmayacağız. Bu nazm-ı celîl ne kadar ulvî bir rûh-ı istiklâli ifâde ediyor. Maksadlarımızı tahakkuk ettirmek için başkalarının irâdelerine, tavassutlarına, tavsiyelerine ve sâireye i'timâd etmeyeceğiz. Kendi nefsimize i'timâd edeceğiz. Teşebbüsâtımız, bir hardal habbesi mikdârında olsa bile ihrâz-ı mükâfât edecktir. Bu sûretle insan başkalarının arzularına mutâvaat kaydından kurtularak nefsinde i'timâd, nefsinde hürmet hissiyle mütehhassis edilmiştir.

Nefse i'timaddan mahrûm olanlar hiçbir vakit büyük bir iş göremezler. Târîhin en büyük ricâli vâsi' bir mikyâsda nefse i'timâd hasletine medyûn-ı şükrandırlar. Servet, kudret ve bunlara mümâsil vesâit, nefse i'timâd gibi metin bir hisle teyyüd etmezse faydasız kalır. İnsanın istiklâl-i mutlak rûhunu nefh etmekle ve kuvveti hakkında sağlam bir kanâat vermekle Kur'an-ı Kerîm onu her muvaffakiyete saik techîzât ile hazırlamış oluyor.

Bu münâsebetle müslüman kardeşlerimize birkaç söz söylemek isterim:

Siz bu hakâyık-ı Kur'anîyyeyi anlamaya gayret ettiniz mi? Hepiniz Kelâmullâh'a îmân ettiğinizi söylüyorsunuz. Fakat onu rehber-i hareket ittihâz ediyor musunuz? Dîyorsunuz ki "Allah, Rahmân ve rahîmdir" fakat bu sıfât-ı ilâhiyyenin ehemmiyetini idrâk ediyor musunuz?!.. Biz bunları bu sahîfelerde hayâlîce îzâha çalıştık, o halde Cenâb-ı Hakk'ın şu mücâdele-i hayat için en mükemmel sûrette techîz ettiği hakiki bir Müslümanın inhitâta düşmesine imkân var mıdır? Müslümanlık ve inhitât bir arada ictimâ' edemez. Hakiki müslümansınız, kavlen ve filen müslümansınız hiçbir vakit zillette düşmezsiniz.

³ " İnsan için, yalnızca çalışmasının, gayretinin, karşılığı vardır." (Necm Sûresi 53/39)

Kitâbulâh diyor ki: ⁴⁾ وَلَا تَهُنُوا وَلَا تَحْرَنُوا وَأَنْتُمُ الْأُعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ)

Hazret-i Îsâ, melekût-1 semâyî tazarru' ediyordu. Kur'an-1 Kerîm müslümanlara onun berâtını verdi. Bu sultanat-1 ilâhiyye sadr-1 İslâm'da [165] teessüs etmişti. Fakat bilâhare bu sultanat-1 semâviyyenin esâsları tebdîl edildi. Cumhûriyet-i ümmetin re'yine istinâd eden hükümetler yerine harîs sultanatlar kâim oldu. Hazret-i Îsâ'nın tazarru' ettiği, Kur'an-1 Kerîm'in îzâh buyurduğu şekl-i hükmîet, hükmîet-i cumhûriyyenin en mükemmel şeklidir. Sultanat-1 ilâhiyyede insanlar arasında bir fark yoktur. Sultanat-1 ilâhiyyede renk, ırk, millet, mezheb mâniaları bulunmaz.

Müslümanlar akıllarını başlarına toplayarak bu düstûr-1 faâliyete sarılsınlar. Servetten, vesâitten mahrûm iseler bunun ehemmiyeti yoktur. Çünkü en ziyâde muhtâc oldukları, faâliyet-i kaderiyedir. Müslümanlar Cenâb-1 Hakk'ın kendilerine ihsân ettiği kuvâ ve melekâtı en mükemmel şekilde isti'mâl etsinler, ellerini ayaklarını kullansınlar, gözlerinden, kulaklarından, kalblerinden, dimağlarından en mükemmel istifâdeleri te'mîn etsinler. Kur'an ⁵⁾ [= Allah'ın yarattığı yeryüzü geniş] diyor. Müslümanlar da bu vâsi' âlemdede kendilerine bir yol bulsunlar. Ağaçlara bakınız! Bunların muhtelif envâını bir yere de ekiniz. Göreceksiniz ki her biri aynı muhîtten kendi ihtiyâcâtına muvâfik gıdayı bulur. Onun hâiz olması îcâb eden hâssa, imtisâs hâssasıdır. Ne zaman bu hâssa zaafa uğrarsa muhîti değiştirmek hiçbir fayda vermez. Evet, bazan arâzî gayr-ı münâsib olursa muhîti değiştirmek îcâb eder. Fakat ağaç imtisâs hâssasından mahrûm olursa muhît değiştirmekten bir fayda olmayacağı hakikati tebebddül etmez. Nebâtât nasıl böyle ise insanlar da böyledir. Hayât-1 âhiret bile aynıdır. Bu hayat-1 dünyada ne kazanırsak, âhirette nâsâbımız de onun mukâbilidir. Kur'an-1 Kerîm bu dünyada a'mâ olanların âhirette de a'mâ olacaklarını, hatta daha şaşkın olacaklarını beyân ediyor. O halde bizim yapacağımız şey ahlâk-1 âliye ile mütehallik olmaya çalışmak, hakikî bir seciye-i İslâmiyyeye nâîl olmak, bir kelime ile, içimizde faâliyet kudretini terbiye etmektir. Çok geçmeden bütün zâyiâtımızı telâfi ederiz, başkalarına bir ihtiyâcımız kalmaz. Biz başkalarına dayanmaksızın, kendi ayaklarımıza üzerinde durmayı öğrenmeliyiz. Mebâdîde terakkîmizin batı olması hâiz-i ehemmiyet değildir. Yürüyebilinceye kadar belki bir zaman geçer. Fakat yürüyünce mutlakâ kendi ayaklarımıza üzerin-

de yürümeliyiz. Felâketler, meşekkatler bizim seciye-mizi takviye etmelidir. Kur'an-1 Kerîm diyor ki: ⁶⁾ وَيَشَرُّ (الصَّابِرِينَ . الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَاتَلُوا إِنَّا لَهُ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِحُونَ) yani "O sâbırları müjdele ki başlarına bir musibet geldiği zaman 'Muhakkak biz Allah'ın kullarıyız ve Allah'a döneceğiz' derler." Binâenaleyh başınıza gelen herhangi felâket siz yıldırmasın. Bunlar sizin seciye-i ahlâkîyyenizi tahkîm edeceklerdir. Peygamberimiz'in bu sözü söylediğî rivâyet olunuyor: "İbtîlâ günü, temizlenmek gündür." İbtîlâ bir altın temizlemek için onu ateşe sokmaktadır. Felâketler de, bizi mesâvîmizden tathîr için gönderiliyor. O halde onlardan müstefîd olmak lâzımdır.

Size lâzım olan techîzâtın kâffesi size başş olunmuştur. İbni Sînâ'lar, Târikler, Fâtihler, sizin sizin sizin çokmiş tir. Bu gün bile bunların emsâli aramızda, fakat bilkuvve, mevcûddur. İnsanın sa'yinden başka bir şey kazanamayaçağı hakkında Kur'an-1 Kerîm'in vaz' ettiği kâidedir ki eslâfiniz azametini te'mîn etti. Aynı kâideye riâyet sizin bütün kuvâ ve melekâtınızı semeredâr eder. Bütün şân ve şeref sizin bu esâs-1 Kur'anîye riâyetinize vâbestedir. Ona riâyet, beklediğiniz her şeyi te'mîn eder. Çünkü en büyük düstûr-1 hareket budur!

Hoca Kemâleddin

MÜSLÜMANLIK'DA KADIN

3

Kur'an-1 Kerîm, gerek zevclerinin irtihalinden, gerek tatlık olunmalarından dolayı yalnız kalan kadınlarla, ehl-i salâh olan kölelerle izdivâci tavsiye eder ve bunlar fakîr ise Cenâb-1 Hakk'ın onları zenginlestireceğini vaad eyler.*

Kölelere gelince Kur'an-1 Kerîm bütün insanların teneâsûl ile tekessür ettiklerine mebnî, kölelerle, efendilerinin müsâadesini aldiktan sonra teehhûl olunmasını, onlara mehir i'tâsını, emrede.

Kur'an-1 Kerîm, kadının bir mal, bir mülk gibi istîmâlini, babaların mîrâsı arasında oğula intikâlini kaldırılmıştır. Bu gibi şeyler kable'l-islâm şayı'dı.

Müslümanlık, zevcelerden mehirleri istirdâd için erkekleri tarafından habs olunmasını kaldırılmıştır.

Mehir mes'elesinde Müslümanlık sîrf kadının menfaatını gözetmiş bulunuyor. Bir erkek bir kadını almak için ona bir mehir i'tâ eder. Bu mehir kâmilen kadına âiddir ve onun hakk-1 mutlakıdır. Zevcler bu mehri bil-ihtiyâr ve maa'l-memnûniyye vermekle mükelleftirler.**

⁴⁾ "Gevseklik göstermeyin, üzüntüye kapılmayın. Eğer inanmışsanız, üstün gelecek olan sizsiniz." (Âl-i İmrân Sûresi 3/139)

⁵⁾ "Allah'ın yarattığı yeryüzü geniş." (Zümer Sûresi 39/10)

⁶⁾ Âl-i İmrân Sûresi 3/155-156.

* Sûre-i Nûr [32].

** Sûre-i Nisâ [4].

Hü'lâsa diyebiliriz ki kadına karşı yapılan her fenalık, Müslümanlık tarafından kâmilen izâle olunmuştur. Fakat Müslümanlığın yaptığı İslâhât, fenâlikleri izâle ile kalma-mıştır. Çünkü Müslümanlık erkeğin fâikiyet-i bedeniyyesine, kâbiliyet-i raculiyyesine ve imtiyâzât-i fitriyyesine rağmen erkekle kadının hukük ve menâfi'de müsâvâtını ilân eylemiştir. İnsanlığın bir uzvu olmak i'tibâriyla kadın-hukuku erkek hukukunun aynıdır.

[166] *وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ⁷*
لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِمَّا أَكْتَسَبُوا وَلِلْأُنْثَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا أَكْتَسَبْنَ⁸

Bu âyet-i kerîme kadınlarla erkeklerin müsâvâtını göstermektedir:

هُنَّ لِبَاسُ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسُ لَهُنَّ⁹

Muslimanlık erkeklerin kadın hukukuna riâyetkâr olmalarını, kadınların istihkâkını te'diye etmelerini emreder.

وَأَنْتُمْ أُجُورُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ¹⁰

Muslimanlık bir zevcin zevcesini, hayat ve mes'ûdiyetin bir vâsita-i tahakkuku addetmesini ister. Nasıl bir tarla, i'tinâ ve ihtimâm neticesinde hayatı terfîh edecek şeyleri intâc ederse kadın da ne kadar hürmet ve muhabbet görürse, insanın rûhu o kadar mes'ûd olur.

Mevlânâ Muhammed Ali Kur'an-ı Kerîm'in İngilizce tercüme ve tefsîrine der ki:

"Kadının tarlaya teşbihi sîrf onun vâlideliğine onun sâyesinde insanların ihrâz-ı seciye ettiklerine, hayatı zevciyyeden maksadın birtakım müşteheyât-ı behîmiyyeyi tatmîn olmadığına işârettir. Nasıl nebâtâtın neşv ü nemâsi toprağa vâbeste ise insanların da neşv ü nemâları, seciye sâhibi olmaları vâlidelerine vâbestedir. Bu hayatı zevciye ve hayatı ictimâ'iyyede kadının ehemmiyetini gösterir."

نِسَاءُكُمْ حَرْثُكُمْ¹¹

Kur'an-ı Kerîm, insanlığın bütün şuûn-ı ictimâ'iyyesiyle meşgûl olmuş, hayatı her safhası için kâideler vaz' eylemiştir.

Muslimanlık, Hristiyanlığa ve Bûdîlige muhâlefetle, bekârlığı, ruhbâniyeti teşvik etmemiş, ruhbâniyet hayatıni hristiyanların ihtirâ' ettiğini beyân etmiştir.

Kur'an-ı Kerîm, erkeği de, kadını da hakîm ve alîm olan Allah'ın mütekâbil ittihâd ve muhabbet için yaratlığını beyân eyler. Kur'an-ı Kerîm, âyat-ı ilâhiyyeden birinin, insanlara hem-nevi'leri olan zevceler yaratılması

⁷ " Kadınların, yükümlülüklerine denk meşrû' hakları vardır." (Bakara Sûresi 2/228)

⁸ " Erkekler kazandıklarından bir pay vardır. Kadınlara da kazandıklarından bir pay vardır." (Nisâ Sûresi 4/32)

⁹ " Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbiseleriniz." (Bakara Sûresi 2/187)

¹⁰ "Örfe uygun şekilde mehirlerini verin." (Nisâ Sûresi 4/25)

¹¹ "Kadınlarınız sizin için bir tarladır." (Bakara Sûresi 2/223)

olduğunu, insanların bu sûretle onlarla te'mîn-i huzûr ettiklerini ve Cenâb-ı Hakk'ın ezvâc arasında meveddet ve rahmet vücûda getirdiğini beyân buyurur.

Muslimanlıkta izdivâcın hedefi "İffet ve Tahârettir", hîrsı tatmîn değildir.

Kur'anın zevclere tavsiyesi kadınlarla teşrik-i hayatı etmeleridir.

Kur'an-ı Kerîm, kadınlarla yalan bir va'd-i izdivâcda bulunmayı nehy eder. Muslimanlık kadınların akrabâlarına vâris olmalarına müsâade eder. Ebeveyn ile yakın akrabanın bırakıldığı mîrâsda erkeklerin hisseleri olduğu gibi ebeveyn ile yakın akrabanın bırakıldığı mîrâs ister çok, ister az olsun onda kadınların da hisseleri vardır.

Fransız kânûnuna göre ancak erkek veya kız çocuklar ebeveynine vâris olur.

Halbuki Kur'an-ı Kerîm kadınlarla erkeklerin vaz'iyet-i mütekâbilelerini bu şekilde ta'rîf eder:

"Mü'min ve mü'minât yekdiğerinin mütekâbil velîleridir. Bunlar ma'rûfu emr, münkeri nehy ederler. Namâzi edâ ederler, zekât verirler, Allâh'a ve peygambârine itâat ederler. Bunlar rîdvân-ı ilâhiye nâîl olurlar. Allah alîm ve hakîmdir."

Muslimanlık afîf kadınları kazfe uğramaktan himâye eder. Kâzifleri cezâya çarpar. Evli ve nâmûslu kadınlarla kazf edip dört şâhid getirmeyenlerin seksen kere celâlini, bunların bir daha şehâdetlerinin adem-i kabûlünü emreder.

Zevc ile zevce arasında bir sû'i tefehhüm vukûu takdîrinde Kur'an-ı Kerîm hakem ta'yîniyle i'tilâf te'mînini teşvik eder.

Muslimanlık ebeveyne en yüksek hürmeti emreder.

"Kendisinden başkasına tapmamanızı ve analarınıza babalarınıza iyilik etmenizi Rabbin sana sûret-i kat'îyyede emr ediyor. Şayet gerek yalnız birine, gerek ikisine bir den, senin eline baktıkları zaman ihtiyarlık çökerse sakın usanıp da kendilerine "İllallah" deme. Yüzlerine bağırmâ. Yumuşak sözler söyle. Sonra şefkatinden kanadlarını yerlere kadar indir de karşılarda öyle dur. Ve "Yâ Rab onları beni küçük yaşımda iken nasıl merhametle büyütüllerse sen de onlara karşı rahîm ol" diye duâ et."

Fakat vâlideliğe daha azîm bir dikkat celb olunmuştur. "İnsanın ebeveynine hürmet göstermesini emrettik. Vâlidesi onu acılarla taşıdı. Acılarla doğurdu."

Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'in kadınlar hakkındaki ehâdîs-i şerîfesine bir nazar atfedelim. Risâlet-penâن Efendimiz buyuruyor ki: "En iyiniz, âilenize karşı en hayır-hâhınızdır."

"Kadınlar erkeklerin yarısıdır."

"Dünya ve dünyada ne varsa kıymeti hâizdir. Fakat dünyada en kıymetli şey fazilet-kâr bir zevcedir."

"Bir kadın beş vakit namazını kilar, Ramazan ayı orucunu tutar, iffet ve tahâretini muhâfaza eder, zevcine itâatsizlik etmezse bu kadının istediği kapıdan cennete dâhil olacağını haber veriniz."

Resûl-i Ekrem kadınları doğmekten nefret eder:

"O insanlar ki zevcelerini döğerler, hüsn-i sûretle hareket etmiş olmazlar."

[167] "Âilesi tarafından huyu sevilen bir adam, müslümanların en kâmillerindendir."

"Müslümanların en iyisi, huyu en iyi olandır. Sizin en iyiniz zevcelerine en iyi muâmele edenlerdir."

"Meşrû' olduğu halde mebgûz-ı ilâhî olan şey tallâkdir."

"Cenâb-ı Hak kadınlara hüsn-i muâmele etmenizi emreder. Onlar sizin analarınız, kızlarınız, ve teyzeinizdir."

"Kadınların hukuku mukaddestir. Kadınlara verilen hukükün hüsn-i riâyetine dikkat ediniz."

"Faziletkâr bir zevce insanın en güzel defînesidir."

"Kadınların câmie gitmelerine mâni' olmayınız."

Bir def'a Hazret-i Ömer, bu dâr-ı dünyada en çok aranacak şeyin ne olduğunu Resûl-i Ekrem'e sormuştı. Peygamberimiz cevâben demişlerdi ki:

"Zikrullah ile meşgûl olan bir lisân, müteşekkir bir kalb ve bir zevce"

Peygamberimiz'in diğer bir münâsebetle bu sözleri söylediğî rivâyet olunmaktadır: "Bir insanın zevcesine muhtac olduğu parayı i'tâ etmesi sadaka vermesinden daha mühimdir.", "Bir insan cihâd için bir dînâr, bir esiri kurtarmak için bir dînâr, bir ihsân için bir dînâr, verir ve dördüncü bir dînâri refikasına i'tâ ederse bu son dînâr ile kazanacağı sevâb, diğer üç dînâr ile kazanacağından fazladır."

Bir insan, refikasından ayrı bilhassa güzel bir şey yememelidir. Zevc ve zevcenin yemeklerini birlikte tenâvül etmeleri daha iyidir. Peygamberimiz buyuruyor ki: "Zevc ve zevce birlikte taâm ediyorken Cenâb-ı Hak onlara feyz u bereket ihsân eder. Melekler onlara duâ ederler."

Yine Resûl-i Ekrem buyuruyor ki: "Zevcesinin huy-suzluğuna tahammül edenleri, Hazret-i Eyyübün dûcâr olduğu mihen ve meşâk yüzünden ihrâz ettiği sevâba müşâbih bir sevâb kazanır.", "Çoluğu çocuğunu terk eden, kaçan bir köle gibidir. Onlara avdet edinceye kadar, hiçbir namazı, hiçbir orucu kabûl olunmaz."

Peygamberimiz izdivâci tavsiye ediyorken, öldükten sonra çocukların ebeveynine okuyacağı rahmetin onları müstefîd edeceğini, ebeveyninden evvel ölen çocukların yevm-i kıyâmette onlara şefâât edeceklerini beyân

eyler. Bir çocuk cennete giriþorken ağlayarak der ki: "Babasız, anasız girmeyeceğim."

Bir gün Resûl-i Ekrem bir adamı kolundan yakalayarak şiddetle çekmiş ve "Çocuklar babalarını cennete böyle çekeceklerdir." demiþti. Sonra bunu ilâve etmiþti: "Çocuklar cennet kapısında toplanırlar, analarını baba-larını, tâ onlara iltihâk edip cennete girinceye kadar çâğırlırlar."

Haccetü'l-vedâ' hutbesinde Resûl-i Ekrem ezcümle dedi ki:

"Zevclerinizin üzerinde hukuku vardır. Zevcelerinin de üzerinde hukuku vardır. Zevcler! Zevcelerinizi seviniz ve onlara hürmet ediniz. Onları birer emânet-i ilâhiyye olarak aldınız. Onlara iyi muâmele ediniz!

Kölelerinize gelince onlara yediðinizden yediriniz, giydiðinizden giydiriniz. Onları muhâfaza edemez, ya-hud bir hatâ irtikâb ettiklerini görürseniz onlardan ayrılnız. Onlar da sizin gibi Allah'ın kuludurlar. Onlara karşı nâzik olunuz."

Hazret-i Muhammed firâş-ı ihtiyârında iken dedi ki: "Namazlarınıza devam ediniz ve zevcelerinize hüsn-i muâmele ediniz."

Peygamberimizin eserine iktidâen bütün ekâbir-i İslâm, bütün evliyâ ve ulemâ ehl-i İslâm'ın zevcelerine hüsn-i muâmele etmelerini tavsiye etmişlerdir.

Hazret-i Ömer demiştir ki: "Îmândan sonra hayırlı bir zevce kadar büyük bir ni'met yoktur."

Ebu Süleyman diyor ki: "Hayırlı bir zevce yalnız bu dünya için değil, âhiret için de bir ni'mettir."

Evliyâ-yı izâmdan Biþri'l-hâfi diyor ki: "Kadınlarımızın üzerindeki hukuk kadar onların bizim üzerimizde hukuku olduğunu beyân eden âyet-i kerîmenin hüsn-i ifâsından endîse ettiğim kadar başka bir şeyden endîse etmiyorum."

İbni Mübârek, cihâd ile meşgûl iken kendisine cihâd dan daha hayırlı bir şey bulunup bulunmadığı sorulunca şu cevâbi vermiştir: "Bir adamın hüsn-i sûretle çolوغunu çocuğunu yedirmesi, giydirmesi!"

Gazâlî, insanın zevcesiyle iyi geçinmesi lâzım geldiğini söylediğiden sonra onun gayr-ı ma'kûl birtakım ha-rekâtna tahammül etmesi îcâb ettiğini, zevcesini tatîyb etmesi lâzım geldiğini, beyân eyler.

Hiçbir vakit unutulmamalıdır ki dîn-i İslâm, dîn-i fit-rattır. Mucâdele-i hayât, istafâ-yı tabîî, te'sîr-i verâset gibi kavânîn-i tabîiiye erkeğin kadına birtakım sıfât ve kâbi-liyât ile mütefevvik olduğunu göstermektedir. O kadar ki erkekler hayâtin her safhasında birçok büyük şahsiyetler yetiþtirdikleri halde kadınların bu husûsta ihrâz ettiklere-ri muvaffakiyetler, binde bir derecesinde deðildir. Târih-i

kadîmin gösterdiği şekilde erkek en eski zamanlardan beri kadına hâkim olmuştur. Bu pek eski mahkûmiyet kadının bedeni ve seciyesi üzerinde icrâ-yı te'sîr etmiştir. Kadın, ictimâ', dîn, siyâset ve hatta fikir i'tibâriyla mahkûm bırakılmış, binâenaleyh inkişâf i'tibâriyla erkeğin gerisinde kalmıştır, binâenaleyh onu artık geçemez. Çünkü erkeğin inkişâfi pek kadîmdir. Kadının bu i'tibâr ile erkeğe hürmet etmesi lâzımdır.

M. Hüseyin Kudvay

[168] İNTİŞÂR-ı İslâm TÂRÎHİ

Târîh-i İslâm mütâle'ası kadar insanı latîf tefekkürâta gark eden hiçbir şey yoktur. Târîh-i İslâm'in edvâr-ı âliye-i İslâmiyye'ye âid olan her sahîfesi insanı başka bir zevke, başka bir hiss-i ulviye müstağrak eder. Hele zübde-i kâinât, aleyh-i ekmelü't-tahiyyât Efendimiz'in o ulviyet ve nezâhetini tasvîrden kudsîlerin bile âciz kaldıkları hayatı seniyyelerini insan, nazar-ı mütâle'aya alınca pîşgâh-ı tefekkürâtında ne nûrânî levhalar tecellî eder, ne lâhûtî manzaralar parlayıp durur.

Yâ Rabbi! O ne ulvî hayatı, o ne muazzam mu'cize!. O hayatı ulviyyeden daha muazzam bir mu'cize nasıl tasavvur olunabilir ki onun tulûuya berabar nice kesîf sehâbeler âfâk-ı beşeriyetten açlıyor, nice muzlim ci-hânlar nûrlar içinde kalıyor, nice kasvet-engîz muhîtlər birer şükûfe-zâr-ı behîstî hâlini alıyor, nice zulmet-karîn vâdîler birer tecellîzâr-ı hidâyet sûretine inkilâb edip duruyor. O ulvî hayatı şâşaşı ne kadar azîm, ne kadar dâimî bir kuvve-i ittisâiyeye mâliktit ki tenvîrine muvaffak olduğu kalbler günden güne çoğalıyor, incilâsına bâis olduğu muhîtlər günden güne başka bir vüs'at iktisâb ediyor.

O nezîh hayatı, o bî-nazîr Peygamber'in târîh-i ulvîsine, mâhiyet-i dîniyyesine dâir müslümanlar tarafından yazılan âsâr; şâyân-ı hayret bir mikdârdadır. Bu mübeccel âsâr; öyle birer irfân hazîneleridir ki bunlardan şarklılar da, garblilar da asırlardan beri müstefîd olmaktadır. Biz bu âsârı okudukça şüphe yok ki pek büyük bir inşîrâha mazhar oluruz, kalblerimiz pek derîn bir hiss-i mübâhât ile ihtiyâza gelir, gözlerimizden pek berrâk iftihâr katreleri serpilir. Maamâfih Peygamber-i zî-şânimizin târîh-i hayatına, dîn-i mübînimizin mâhiyet-i ulviyyesine dâir bize yabancı olan milletlerin ulemâsı, hûkemâsı tarafından yazılmış ciddî eserleri okudukça da yine hiç şüphe yok ki rûhen başka bir feyz-i inşîrâha nâil oluruz, kalblerimizde daha başka bir hiss-i iftihâr lemeân edip durur.

İşte Nebiyy-i âlîşân Efendimiz'in hayatı seniyyelerine, dîn-i İslâm'ın sûret-i intişârına, ahkâm-ı dîniyyemizin

hikmet ve ulviyetine dâir müsteşâklerden ve Londra Dâru'l-fünûn'u mu'allimlerinden T. W. Arnold'un yazmış olduğu gâyet mühim bir eser; âcizlerinde bu ihşîrâhi, bu hiss-i rûhîyi tevlîd etti.

Fudalâ-yı İslâmiyye arasında kendilerine büyük bir mevkî'i imtiyâz te'mîn etmiş olan Çerkes Şeyhi-zâde M. Halil Hâlid Beyefendi tarafından *İntişâr-ı İslâm Târîhi* ünvâniyla lisânımıza tercüme edilerek kütüphâne-i milîmîze ithâf olunan bu kıymetli eser, son zamanlara kadar garb ulemâsı tarafından İslâmiyet hakkında yazılan eserlerin hiç biriyle kâbil-i kiyâs olmayacak sûrette munsifâne, bî-tarafâne yazılmıştır.

Müellif, sâir bir kısım müsteşâkler gibi hissiyât-ı milîyyesine, muhîtinin efkârına tâbi' olarak tagyîr-i hakâika tasaddî etmemiş, bil-akis meâlî-i İslâmiyyeyi i'tirâf etmek meziyet-i ahlâkiyyesini ibrâz etmiş, İslâmiyet'in sâfiyetine, ulviyetine karşı bir meclûbiyet göstermiştir. Yazdığı bu nâfi' hakikat-i târîhiyyeye muhâlif bazı fıkralar mevcûd ise bunlar da heman sâir hîristiyan müelliflerin âsârından muktebes parçalara münhasır gibidir, hatta bunların bir kısmını da kendisi bil-muhâkeme tashîh etmiştir.

**

Ma'lûmdur ki garb müelliflerinden birçokları dîn-i İslâm'ın mâhiyet-i kevniyyesini, hâssa-i câzibiyetini bi-hakkın takdîr edemedikleri için İslâmiyet'in o hârikulâde intişârını kılıç kuvvette atf etmek istemişlerdir. Müellif ise eserinin birçok sahîfelerinde bu iddiânın butlânını isbât ediyor, İslâmiyet'in tevessüüne sâik olan hakikî sebebleri pek munsifâne bir sûrette teşrifhe çalışıyor, ez-cümle diyor ki:

"Ehl-i İslâm'ın evâil-i hâkimiyyetinde hîristiyan tebeaya böylece teşmîl edilen hürriyet-i i'tikâdiyyeye nazaran kilincin ihtiâda bir âmil olduğu hakkında umûmen cârî olan faraziyâtın hiç de makbul olamayacağı tezâhür eyler."

Müellif, dîn-i mübîn-i İslâm'ın Asya'da, Afrika'da Avrupa'da ve sâir muhîtlerde ne sûretle intişâr etmiş ve etmekte bulunmuş olduğunu kitabının muhtelif fasılârında teşrif ediyor. Bu bâbdaki tedkîkâtı cidden şâyân-ı hayrettir. Kitabının medhalinde diyor ki: "Kendi dinlerinin hak olduğu hakkındaki şevklerinden dolayıdır ki müslümanlar İslâm'ın beşâretini her girdikleri memlekte göstermek vazîfesiyle mülhem bulunurlar."

Kitabın diğer bir sahîfesinde de, bu işâd vazîfe-i dîniyyesi ulemâ ve fukahâ tarafından ifâ edildiği gibi İslâm emîrleri, tâcirleri, kadınları, hatta esîrleri tarafından da pek hâlisâne bir sûretle icrâ edildiği beyân olunuyor, ve deniliyor ki "Afrikâ-yı vustâda Belçikalılar tarafından i'dâma mahkûm edilmiş olan maznûnîn-i siyâsiyyeden

bir Arap, kendisine tesliyet-i dîniyye vermek (yani zavallı müslümanı son dem-i hayatımda hıristiyan yapmak) üzere gönderilen hıristiyan misyonerini son dakika-i hayatımda kadar İslâm'a getirmeye çalışmıştır."

İşte، (كُنْتُمْ خَيْرُ أُمَّةٍ أُخْرَجْتُ لِلنَّاسِ) ¹² âyet-i celîlesiyle şânları ilâ buyurulmuş olan hakîki müslümanların şârı budur.

Her müslim, kendi dîninin hakikatini, kudsiyetini pek güzel takdîr [169] ettiği için bu semâvî dînin perteve-i feyzinden bütün beşeriyetin müstefid olmasını -hâlisen li-vechillâh- arzû eder, ve bu husûsta uhdesine tevecüçü eden vazîfe-i işâdi hikmetle, mev'iza-i hasene ile, münâzarât-ı ilmiyye ile ifâya çalışır.

Bil-umûm beşeriyeti hıristiyan yapmak için garblıların ne kadar fedâkârlıkda bulundukları ma'lûmdur. Bu bâbda ne kadar muntazam, dînî müesseseler vücûda getirmişler, bu husûstaki emellerinin husûlü için ne kadar i'tinâ ile çalışmakta bulunmuşlardır. Müellif, bunları i'tirâf ediyor. İslâm hey'et-i ictimâ'iyyesine gelince maatteessüf bu gibi muntazam müesseselerden, dînî faaliyetlerden matlûb derecede eser görülmüyor. Lâkin, bununla beraber, yine her müslümanın doğrudan doğruya kendisini İslâmîyet'in tevessü' ve teâlisi husûsunda mükellef addetmesi Müslümanlığın intişârı husûsunda pek mühim bir âmil olmuştur. Müellif Arnold cenâbları müslümanların bu ferdî teşebbüsatına işâret ederek diyor ki:

"Diyânetin intişârı için ihtisâs dâiresinde teessüs etmiş bir sınıf-ı ruhbânın ma'dûmiyetinden mütevellid zarar ne derede bulunursa bulunsun mü'min-i münferid üzerine terettüb eden hiss-i mes'ûliyet ile tazmîn edilmiş olur. Mü'min-i müslim ile Allah'ı arasında mutavassit bulunamayacağından onun selâmet-i şahsiyye-i rûhâniyyesinin mes'ûliyeti yalnız kendi nefsine âid olur, binâenaleyh öyle bir müslüman vezâif-i dîniyyesinin ifâsında daha sıkı ve daha dikkatli davranışır, dîninin ahkâmını ve ifâ-yı vecâibini öğrenmek için daha ziyâde mukayyed bulunur ve böylece onların kendi nefsi için olan ehemmiyetle daha ziyâde mütehassis olur ve mü'min olmayanlar muvâcîhesinde mensûb olduğu dînin san'at-ı işâdiyyesinin bir müfessiri hâline girmesi muhtemeldir. Böylece kendiliğinden misyonerlik eden bir müslüman, hidâyete getirebileceği bir kimseyi -kilise mensûbîni arasına resmen dönme kabûl eden sıfat ve makâm-ı rûhânî sâhibi- bir vâiz huzûruna sevk eylemek mecbûriyetinde değildir. Binâenaleyh -ekseriya serd edildiği vechile- her müslüman kendi dîninin misyoneridir, demekde büyük bir mübâlağa bulunmakla beraber bir hâssa-i hakikat münâdemicidir."

¹² "Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetiniz." (Âl-i İmrân Sûresi 3/110)

Müellif; akâid-i İslâmîyye'nin edille-i akliyye ile müeyyed olduğunu tasrîh ediyor, ve bu cihetle İslâmîyet hıristiyan mütefakkirleri üzerinde icrâ-yı nûfûz eylemiş ve bunları "O zamanlardaki meyl-i gâlibi her gayr-ı mümkün olan şeye îmân etmek bulunan bir dînden çevirmiştir." diyor. Daha sonra İslâmîyet'in o hârikulâde intişâ-rının esbâbını ta'dâd sırasında şu beyânâttâ bulunuyor:

"Şimdi müslümanların mühtedî kazanmaktaki muvaffakîyetlerinin esbâbından bazılarını mütâle'a edelim: Bu esbâbin başlıcalarından birisi de akâid-i İslâmîyye'nin sâdeligidir. "Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlüllâh" tefehhümü gâyet basît olan bu iki hükm-i îmâna muvâfakat etmek mühtedîden beklenilen şeyin başlıcasıdır. Muğlak ve müretteb ta'bîrâtla ifâde edilen hiçbir işâret ve ibhâmin hiçbir meclis-i rûhânî tarafından âmme-i mü'minîne kabûl ettirilmek istenildiğine dâir akâid-i müslîme târîhi hiçbir misâli hâvî değildir. Bu sâde mezheb bir adamın îmânını denemek istemez ve ale'l-îtlâk usret-i mahsûsa-i idrâkiyye dahi ihdâs eylemez ve en mâdûn bir irfânın bile havsala-i tefehhümüne siğar, ilâhiyât vekâyi'-i musannaası ile mukayyed bulunmadığından herkes tarafından -ve hatta ilâhiyât ıstılâhâtından behremend olmayan bir kimse cânibinden bile- teşrîh edilebilir..."

Müellif, İslâmîyet'i, bu sâde mezhebi öğrenen ve kabûl eden bir mühtedînin vezâif-i ameliyyesi yalnız şehâdet getirmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan'da oruç tutmak, hacca gitmekten ibâret olduğunu beyân ediyor, sonra da bu mukaddes vazîfelerin ahlâkî, ictimâî menâfiini, hikmet-i şer'isini teşrîh ederek diyor ki:

"Her gün evkât-ı hamsede ibâdet eylemek dahi mühtedî kazanmak ve kazanılan mühtedîleri muhâfaza eylemek husûslarında pek müessir bulunur. Monteskiyö şu sözleri pek haklı olarak söylemiştir: "İcrâ-yı ahkâmıyla amel olunmasını ziyâdece emr eden bir dîn, o ameli az emr eyleyen diğer edyândan ziyâde kendisine merbûtiyet hâsil eder. Devamlı sûrette iştigâl edilen şeylere daha sıkı sûrette merbût kalınır." Hakîki bir müslüman kendi dînini hemen her vakit pîşgâhında ma'rûz bulur. Diyânet dahi onun yevmî ibâdâtında müessirâne ve vakûrâne âyînlerle kendisini arz eyler ki bu hâlden yalnız ibâdet eden değil, onu temâşâda bulunan kimse dahi bir te'sîr-i hüsün hisseyler."

Müellif; namazın ulviyetini tasvîr ettikten sonra farîza-i zekât hakkında da diyor ki:

"Zekât dahi mü'minlerin uhuvvetini daima ihtâra meğâr olan bir vazîfedir. Bu da bir nazariye-i mezhebiyedir ki cemâat-i İslâmîyye'de şâyân-ı dikkat bir sûrette mevki'-i tatbîka konulmaktadır. Yeni mühtedîler hâkînda ibzâl olunan a'mâl-i rahîmânede bunu tezâhürü nâdir değildir. Irkı, rengi, mâ-sebak-ı vaz'iyeti her ne olursa ol-

sun her bir mühtedî, uhuvvet-i mü'minîn dâiresi dâhiline alınır ve müsâvîler arasında o da bir mevkî-i müsâvîye mazhar olur."

Müellif, -dîn-i celîl-i İslâm'ın hâşâ hevesât-ı nefşâniyyeye müsaîid bir dîn olduğuna dâir hîristiyan rüesâ-yı rûhâniyyesi tarafından li-garazın meydâna atılmış olan bâtil bir iddiâyi tezyîf için- farîza-i savm hakkında da şu mütâle'ada bulunuyor:

"Ramazanda oruç münâsebetiyle de yalnız şu nokta îzâha muhtâcdır ki İslâmîyet'in hevesât-ı nefşâniyyeye müsaîid bulunmasıyla insanları cezb eylediği hakkındaki nazariye aleyhinde emr-i sıyâm bir delîl-i kavî ve benâm teşkil eder.

Müellifin, farîza-i hac hakkındaki şu pek mühim bayânâtını da kayd edelim:

"Hac, cihânın aksâm-ı muhtelifesindeki ecnâs-ı mütebâyineye mensûb ve elsine-i müteaddide ile mütekkelîm mü'minlerden bir cemâatin diyâr-ı müteferrika-i baîdelerinde evkât-ı hamsede husûsî ibâdet sırasında kible olmak üzere yüzlerini çevirdikleri mahall-i mukaddesde senede bir kere müctemian icrâ-yı ibâdet eylemelerini mûcibdir; mü'minlerin efkârı üzerinde bir hayât-ı müstreke hissi ve râbîta-i dîniyye dâiresinde bir uhuvvet te'sîri hâsil etmek için hiçbir dehâ-yı mezhebî bundan daha iyi bir tedbîr tasavvur edemezdi. İşte o kiblegâhdaki ibâdet-i müsterekenin icrâ-yı ulvîsinde garbî Afrika sevâhilinden gelen bir zenci, maşrik-ı aksâdan gelen bir Çinliye tesâdîf eder; nezâket ve tavr-ı mühezzeb sâhibi bir Türk müslümanı Malaya denizinin en uzak bir adasının beyâbânından gelmiş bir dîndâş görür. Aynı zamanda bütün âlem-i İslâm'daki mü'minler kendi memleketlerinde kurbân bayram-ı âyînini icrâ ederlerken kalbleri arz-ı mukaddesde ictimâ' [170] etmiş olan ihvân-ı müttekiyye hakkında bir teveccûh ile mütehassis bulunur. Arz-ı mukaddesi ziyâret etmek birçok müslümanlarca fî-sebîllâh çalışmak için tecrübe-i muharrike hükmündedir. Nitekim bundan evvelki sahâyîfın bazlarında da kirâren zîr edildiği üzere hüccâcdan birçokları fî'len dîn mübesşîrlîği etmişlerdir."

Ömer Nasûhî

Rûh-ı Millî ve Vicdân-ı İctimâ'îye Mugâyir Hareketler

Akşam gazetesi yazıyor:

"Macar misafirlerimiz öğle yemeğini Ada'da İspilandid Palas'da yediler. Dünkü tenezzûh mihmândârlarından mâadâ Dâru'l-fünûn'un dört falûltesine mensûb tâlibât ve talebenin ekserîsi iştirâk etti... Saat sekiz buçukda

otele avdet eden misâfirlerimiz ba'de't-tââm tâlibât ve talebelerimizle dans ettiler."

Salı günü nûshasında yine Akşam gazetesi yazıyor:

"Şehremâneti Dâru'l-fünûn'un Macar misâfirleri şerefine dün Tokatlıyan'da bir çay ziyâfeti verdi... Dünkü çay, kısa bir merâsim fâsilası geçiren iki devrelik raksdan ibâretti. Birinci kısımdan sonra Macar Dâru'l-fünûn'luları bir sîra, Türk tâlibât ve talebesi de karşılarda bir sîra olmak üzere dizildiler. Macarlarla Türklerin kardeş oldukları hakikatinden bahsedeni Emin Bey muhâceretlerinde ta'kîb ettikleri yolları bile söylememi unutmadı. Macar sefîri de bir nutuk îrâd ederek iki millet arasındaki kardeşlikten bahs ettikten sonra tekrar dans başladı. Ve Macarların millî Çârdâş'ları mütemâdiyen tekrâr edildi. Macarların bu millî raksi Dâru'l-fünûnlularımızda diğer danslardan ziyâde alâka ve incizâb uyandırıyordu. Tâlibât ve talebemiz bu Macar dansını birkaç gün içinde pekiyi öğrenmişlerdi. Onlar da Macarlara iştirâk ettiler. Med'uvvîn'in alkışlarıyla bu çîlgînca dans müteaddid defalar tekrar edildi... Şehremîni Emin Bey'in de, gâlibâ ilk def'a olarak, dünkü çayda dans ettiği görüldü. Med'uvvîn saat sekizde samîmî intibâ'larla avdet ettiler."

İstanbul ecnebî işgâli altında iken, Dâru'l-fünûn'da kızlarla erkekleri bir arada müstereken tahsile mecbûr ettikleri zaman bunun netîcesi iyi gelmeyeceğini söyleyenlere kaşı öyle diyorlardı:

– Siz zaten böylesiniz. Kadınların tahsîline de mâni' olmak istersiniz. Bir araya geldilerse dans etmiyorlar a, ders okuyorlar...

O zaman onların muzmerlerinden gâfil bazı sâfdiller buna kanmışlardı. Halbuki ileri sürülen bu "Tahsîl" mes'elesi bir bahâne idi. Asıl maksad kadınlâr erkeğî bir araya getirmek, mektepten başlayarak bir fırsat zuhûrunda işi son haddine kadar götürmek idi. İşte şimdi hakîkin üzerine çekilen perdeler yırtıldı. Tahsîl'den başlayan müstereklilik Dans'da karar kıldı. Hem de ecnebîlerle. Şimdi birtakım Türk müslüman tâlibâtı hîristiyan gençleriyle Beyoğlu'nda Tokâtlıyânarda, otellerde birlikte dans ediyorlar. Bazi gazeteler de kemâli-i fahr u gurûr ile bundan bahs ediyorlar.

Talebe ve tâlibâtı bu yollara sevk edenler mensûb oldukları hey'et-i ictimâ'iyyenin temâyülâtını, akâid ve hissiyatını hiç mi nazar-ı i'tibâra almıyorlar? "Halk, halk..." diye dillerinden düşürmüyorkar. Fakat kendi keyiflerinden başka zerre kadar halkın arzû ve irâde-i ictimâ'iyyesine, halkın hürmet ettiği şeye ehemmiyet verdikleri yok.

(يَقُولُونَ بِالْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ) ¹³

¹³ "Onlar kalplerinde, akıllarında olmayanı, dilleriyle söylüyor." (Feth Sûresi 48/11)

Dâru'l-fünûn'a karşı milletimizin muhabbet ve tevec-cühünün halel-dâr olmaması arzû ediliyorsa tutulan bu yanlış, aykırı yollara nihâyet vermek lâzımdır.

**

Dâru'l-fünûn'da

Şâyân-ı Teessüf Bir Hâdise

Bu haftanın ictimâî hâdiselerinden bir de Dâru'l-fünûn'da iki fakülte talebesi arasında vukûa gelen mudâ-rebedir. Gazeteler bu hâdise ile hayli meşgûl oldular. Vak'anın esbâbı ve sûret-i vukûu hakkında uzun uzadıya tafsîlât verdiler: Kırk elli kadar tib talebesi Dâru'l-fünûn'a gelerek kapıları tutmuşlar, o sırada orada bulunan Adliye Vekili Mahmud Es'ad Bey savuşmuş, tibbiyeliler hukük talebesinden "Eşîrrâ-yı tib" diyen bir efendiyi istemişler, tarziye vermesi için ısrâr etmişler, kabûl edilmeyince kapıları kırıp içeri hücum etmişler, istedikleri efendiyi doğmeye başlamışlar, hokkaları, yazı takımları fırlatmak sûretiyle camları kırmışlar, nihâyet polise mürâcaat olunarak vak'anın daha ziyâde büyümesinin önü alınabilmiş.

Cumhûriyet ve *İstiklâl* gazetelerinin verdiği izâhâta göre: Bu müessif hâdise kadın yüzünden vukûa gelmiş. Tibbiyeli bir efendi, Dâru'l-fünûn talebe ve tâlibâtının müş-terek Romanya seyâhati esnâsında Türk tâlibelerinden bir hanımın sarhoş olduğu, bu halde otele nakl edildiği, gerek talebe arkadaşlarıyla, gerek Romanyalı talebe ile çirkin münâsebetlerde bulunduğu hakkında akşam gazetelerinden birine makâle yazmış, araya bir kıskançlık girmiş, Hukûklu bir efendi makâle muharririne sokakta rast gelerek bir tokât atmış, mes'ele dalgalana dalgalana Hukûklularla Tibbiyelileri birbirine geçirecek dereceye gelmiş.

Şimdi mes'ele hakkında tâhrikât devam ediyor. Bu mes'ele münâsebetiyle *Cumhûriyet* gazetesi yazdığı bir makâlede diyor ki:

"Türk irfânının en yüksek müessesesinde böyle bir vak'aya meydân verilmesi ve ara yere Hukûk gibi, Askerî Tibbiye gibi en mümtâz şuabâtin ismi karışması hepimizi müteessir edecek bir hâdisedir. Hele bu irfân âlemindeki genç hanımların her biri fazilet ve iffete birer nûmûne olmak îcâb ederken doğru olsun, yanlış olsun onlardan birinin böyle dedikodulara mevzû' olması temennî ederiz ki ilk ve son olsun."

Tevhîd-i Efkâr "Ahlâk-ı Umûmiyye Mes'elesi" ünvâniyla yazdığı uzun bir makâleyi şu cümlelerle bitiriyor:

[171] "Dün *İstiklâl* refîkimizde okuduğumuza nazaran Romanya'ya gitmiş olan Dâru'l-fünûn hanım ve beylerimizden mürekkeb hey'et içinde maatteessüf bütün

vaktini eğlence ve içki ile geçirenler de olmuş. Bu bâbda *İstiklâl*'in verdiği tafsîlâtı okurken insan cidden me'yûs oluyor. Memleketin Dâru'l-fünûn'u, ümîd-i istikbâlimiz olan seciyeli, ahlâkî, ilimli, salâbetli gençliği yetiştirecek başlıca müesseselerden biridir. O müessese-i ilm ürfânın mensûbîni, kendini bütün millete izzet-i nefş, va-kar, ve seciye timsâli olarak göstermek ve tanıtirmak da vazifeleridir. Hiç şüphesiz alel-umûm gençliğimiz ve tahsîsen Dâru'l-fünûn'un kıymetdâr mensûbları, hey'et-i umûmiyyesi i'tibâriyla nice mahrûmîyetler içinde seciye-lelerini muhâfaza etmektedirler. Fakat ekseriyetin vezâif-i ahlâkiyye ve millîyyelerini idrâk ve ifâ etmelerine rağmen içlerinde, ecnebî bir memlekette seyâhati vesile ittihâz ederek Türkluğun şeref ve haysiyeti ile kâbil-i te'lîf olmayacak harekâtta bulunanlar zuhûr etmesi de yine nâ-kâbil-i tecvîzdir. Son zamanlarda memlekette istîlâ bir şekil alan ictimâî inzibâtsızlığını, tedkîki seyâhatler icrâsı bahânesiyle ve irfân ordusu mensûbîni vâsitasıyla diyâr-ı ecnebîyyede teşhîre kalkışacak olursak o zaman ahlâkî felâketlerimiz içli, dışlı ve katmerli olur."

İstiklâl gazetesi de şöyle yazıyor:

"Dâru'l-fünûnlularımızdan bunu mu bekliyorduk? Geçirmekte olduğumuz iktisâdî buhrâna rağmen bin fedakârlık ile Dâru'l-fünûnlulara para tahsîs ederek Avrupa'da seyâhatler tertîb eden, misâfirlerini hüsn-i kabûl eden hükümet ve memleket Dâru'l-fünûn gençliğinden asıl ve yüksek hareketler beklemekte pek haklıdır. Bu seyâhatler eğer çirkin dedikodular tevlîd edecek ve bu yüzden menba'-ı irfân olan bir binânın sakfı altında iğrenç çarpışmalar olacaksa bunları tertîb etmemek çok daha hayırlı idi."

**

Hey'et-i İctimâ'iyyenin

Ma'nevî Bağları Çözüldü

Hiss-i muâvenet kalktı, yerine zevk ve müşteheyât kâim oldu.

Ikdâm sâhibi Ahmed Cevdet Bey yazıyor:

"Biz bu husûsta -ahlâk husûsunda- biraz şaşkınlığa düştük. Ahlâkî teşkilâtımı unuttuk. Hiçbir millet bu halde yaşayamaz. Bırkaç kere söyledi ki demokrasi cumhûriyetlerde fazilet-i ahlâkiyye şarttır. Cumhûriyetçi ve demokrat milletlerin en metîn kudreti ahlâkıdır. Bunda bütün hukemâ müttehid ve müttefiktir. Faziletsiz cumhûriyet hayatı olamaz. Ahlâkî sukût, bir cumhûriyet için en büyük tehlikedir. Faziletle ittisâfa mecbûruz. Ahlâkî zaafların menba'ları arayıp bulunmalıdır. Bence ibtidâ müşkirâttan tahlîs-i nefş etmeye bakalım. Hem maddeten, hem ma'nen zaafa dûçâr eden bu millet yi-kıcı seyyieden vazgeçelim. Eğer bunda devam eder isek

sonu yamandır. Sâniyen, bize fenâliği eriştiren ahlâk-ı fâsideden biri de behîmî bir tarzda hevesât hırsıdır. Buna fazla ibtilâ hâsil olduğu görülmüyor. Bunda gâyet kerîh bir terbiyesizlik âmildir. Âile ve mektep terbiyesinin fikdânî ilcâ-i zaman ile iş yapıp para kazananlar, fakr-ı vifâkaya düşmüş olan müslüman kadınlarına elliinden gelen muâvenet-i insâniyyet-kârâneyi bezl edeceklerine onları, zevk-i müştehiyâne ile mükâfâtlarıyorlar! Bu zavallı kadınlar merhamete lâyıkırlar. Onları tenkid etmiyoruz. Muâvenetsiz kaldıkları için sefâlete düştüklerini biliyoruz. Bunları bir kat daha sefâlete düşürmemeli ve kendilerine ictimâî müzâheretler göstermelidir. Ma-atteessüf Türk hey'et-i ictimâ'iyyesinde ne kadınlar, ne erkekler bu vazife-i milliyeyi yapmıyorlar. Çünkü mütehassis olmuyorlar.

Düşünmeyerek yaptığımız şeylerin birtakımı da elimize geçen paraların kıymetini bilmeyerek beyhûde mesârifâ dûçâr olmaktadır. Bu yolda çok para elimizden çıkıyor ve bir daha avdet etmiyor."

**

Edeb ve Hayâ Kalkdı,

Sokaklar Sarhoş Na'ralarıyla Doldu

Akşam gazetesi yazıyor:

"Şehrin bilhassa Beyoğlu taraflarında, son zamanlarda, Cuma akşamları, çirkîn bazı taşkınlıklar nazar-ı dikkate çarpmaya başladı.

Cadde-i Kebîr'in ve diğer ikinci, üçüncü derecedeki sokakların sâir günlerde tanımadığı birtakım sarhoşlar, biraz da havanın kararmasından bil-istifâde tütsülü kafalarının emr ettiği bütün iğrenç hareketleri yapmakta hiçbir mahzûr ve mâni' görmüyorlar, biraz da polisin lâ-kaydîsinden cesâret alarak, sokaktan gelip geçenlere mütemâdî sarkıntılığa, kendilerinde hak görürüler.

Yine Cuma akşamları, saat sekiz ve dokuzdan i'tibâren, Harbiye'den İstanbul tarafına geçen tramvaylar mütemâdiyen sarhoş kâfileleri taşıyorlar. Tesâdüfen Galatasaray'dan, yahud bir parça daha yukarıki istasyonlardan Karaköy'e kadar gitmek üzere, bu İstanbul'a geçen tramvaylara insan binecek olursa, hangi memlekette ve hangi bir devirde yaşadığına cidden hayret eder. Tramvayın içinde ise, burada nakl ü hikâyesi kâbil olmayacak derecede çirkinlikler oluyor. Meselâ: Her türlü akıl ve mantıklarını gayb edinceye kadar meyhânenin birinde içmiş olan dört beş kişi na'ra atarak, şarkı söyleyerek tramvaylara giriyorlar.

Aralarında yüksek sesle konuştukları lâkirdilar ön sırada oturmakta olan kadınların yüzlerini kızartan ve kulaklarını tikamaya mecbûr eden birtakım kaba latîfelerden başka bir şey değildir.

Dünyanın hiçbir şehrinde tramvayların böyle sarhoş kâfileleri taşıdığı ve nâmûslu kadınların böyle sarhoş gürûhunun küfürlerini dinlemesine tahammül edildiği görülmüş şey değildir. Bil-akis, her taraftan, böyle herkesin huzûr ve emniyetini selb etmekle kalmayarak kadınların iffet ve hicâbını müteezzî edecek derecede cûr'eti ileri götüren pespâyeler bizzât halk tarafından tutulup zâbitaya teslîm edilirler. Fakat acaba zâbita neden bu gayr-ı kânûnî hareketlere mâni' olmuyor? Alenen sarhoşluk memnû' değil midir? Sokakta gezdirilen devriyeler bu takım takım sarhoş alaylarını ve tramvayların nakl ettiği bed-mest gürûhunu neden tutmuyor, cezâlandırmıyor? Şehrin günden güne bozulan ve günden güne ihmâl ve lâkaydîye ma'rûz kalan ahlâk ve muâşereti nâmina; alâkadâr makâmâtın, bu gibi lâubâlîliklere mâni' olması icâb etmez mi? Acaba İstanbul gün geçtikçe, şerîr olanların, hiçbir kayd u nizâmdan korkmayanların şehri mi olacaktır?"

**

Memleket Mütefekkirlerinin Tuttukları

Yanlış Yollar

Son Telgraf'da Fevzi Lütfi Bey yazıyor:

"Bir kâri', memleket mütefekkirlerinin müsbet fikir sahibi insanlar olmadığından bahs ederek bir gün bu hâlin acısını çekeceğimizi söylüyor.

Etrafımıza bakıp fikir ve his âleminin perîşânlığını gördükten sonra bu kâri'e hak vermemek kâbil midir? Tefekkür ve tehassüs âlemi hazîn bir teşettüt geçiriyor. Fikirlerimiz en bayağı sokak metâi hâline geldi.

[172] Geçmiş târîhi bir daha yaşamamak azmini çok yanlış anladığımız ne kadar bellidir. Dünu bir daha yaşamamak düstûru bizim kafamızda, târîhle olan bağları çözmek hâline döndü. Laiklik nâmina, dinsizlik taassubunu ileri sürdürdümüz gibi, yeni devrin milleti hâline gelmek arzûmuzu da bir nevi köksüz ve an'anesiz millet olmak lüzumu şekline koymuş. Fikirde ve hisde meydan alan teşettüt buradan geliyor. Hangi milletin mütefekkirleri ve ileride olanları fikirlerine ve hislerine, o milletin an'anesinden, asâletinden gelen asıl rûhu vermezse, o mütefekkirler, o milletle alâkasını kesmiş, orta yerde kalmış demektir. Bu günü Türk fikir âleminin hâli bundan başka bir şey değildir. Milletin sâhibsiz olduğu âşikârdır, fakat mütefekkirlerin ise hem fiksiz, hem asâletsiz, hem de râbitâsiz ve köksüz olduğu bütün hüviyetiyle meydandadır. Millet, fikir âleminden, fikir âlemi de millet iztrâbâtından, millet âleminden uzaktır. Bu uzaklık meydanda iken bütün idârî tedbîrlер, bütün inkilâb hevesleri boştur. Fiksiz ve hissiz yürüyen hiçbir tedbîr ve inkilâb yoktur. Vaz'iyet bu hâlde iken bütün

nutuklar, bütün takdisler ve ihtiâmlar milleti bahtiyâr edemeyeceği gibi, lüzumlu inkilâbı daha ileriye götüremez. Evvelâ milletle olan bağımımız kuvvetlendireceğiz, millet asâletini gözlerimizde parlatacağız, yani bütün hislerimiz, ihtiâblarımız ve an'anelerimizle bu milletin çocuğu olmasını bileyeciz. Sonra onun inkilâbinin önüne gececeğiz. Yoksa mantar-vârî yerden yetişmiş gibi bu isâbetsiz halde devam ettikçe hiçbir sözün ve irşâdin faydası yoktur. Milletin sınırlarına ve damarlarına bağlı olmayan irşâdlar irşâd değil, teşettüt tohumudur."

**

Beride Zevk u Safâ, Ötede Sefâlet ve Ölüm!

Bir tarafta danslar, balolar, ziyâfetler, zevk u safâlar temâdî ederken öte tarafta muhâcirler sefâlet içinde sürünyor, hastalık içinde, aç, çıplak ölüyorlar. Gazetelein bu husûta verdikleri tafsîlât tüyleri ürpertecek derecededir. *Akşam* gazetesi muharrirlerinden Es'ad Mahmud Bey "Ahirkapu misâfirhânesi ismi verilen mezarlığı insâniyet nâmına bir kere ziyârete" da'vet ediyor. Diyor ki:

"Ahirkapu denilen bu misâfirhânenin! demir kapısından içeri girdiğiniz zaman, birden bire; feryâd eden, "Açım!" diye haykıran, can çekişen zavallı bir kitle ile karşılaşırsınız. Çiplak ayaklarıyla soğuk taşlar üzerinde dolaşan yavrucaklar, ak sakallı ihtiârlar, değneğine dayanarak ilerilemeye çalışan aç, çıplak ve titreyen ihtiâr kadınlar, bu harâbenin sâkinleridir. Hepsinin gözleri sönmüş, benizleri solmuş, omuzları çıkmıştır. Hepsî bir ölüm hayâleti gibi dolaşıyor ve hepsi bir ölüm te'siri bırakıyor. İçlerine giren bir yabancı gördükleri zaman kendilerini kurtarmaya gelmiş bir me'mûr zannederek hepsi birden üzerine atılıyor: "Bizi kurtarın, biz de sizdeniz!" diye haykırıyorlar, bağırıyorlar, feryâd ediyorlar. İşte bu mütemâdiyen haykıran, feryâd eden, can çekişen kitle içinde açıktan ölen çocukların iki gün kolları arasında taşıyarak gömecek yer bulamayan bedbaht anneler, beyaz sakallı ihtiyar babalarını mezâra götürmek için iki tahta parçası bulamayan ve hâlâ cenâzesi önünde ağlayan genç delikanlılar da var.

"İnsan bu muhîte girdiği zaman kendisini başka bir âlemde, başka bir diyârda zannediyor. Sanki bu harâbede yaşayan insanlar sizden değildir, sanki burası bir işkence ve bir ölüm yeridir.

"Her adım başında yeni ve fecî manzaralar karşısında kalıyorum. Kendisini paçavralara sarılmış tahtaların üzerinde sürünen ihtiâr kadınlar, çıplak çocuklar, ak sakallı babalar, inim inim inliyorlar, ağlıyorlardı. Her köseden bir feryâd, her yerden bir hıckârik sesi geliyor-

du. Sanki bu vîrânenin yıkık duvarları arasında açılan mezârlardan birtakım esrârengîz sesler işitiliyor, ince ve zaîf hayâletler dolaşıyordu. El-hâsil her yerinde taaffün etmiş bir ölüm havası teneffüs edilen bu harâbe bütün ma'nâsiyla korkunç, karanlık ve gittikçe derinleşen esrârengîz bir kabristân manzarası almıştı..."

Muharrir, muhâcirlerin fecî ve perîşân hâllerini uzun uzadıya tasvîr ediyor. *Ikdâm* sâhibi Cevdet Bey de muhâcirlerle tahsîs ettiği bir başmakâlede diyor ki:

"Cem'iyet-i belediyenin biraz hamiyet ve fazilet-i ahlâkiyye damarlarını tahrîk edeceğim. Efendiler! İstanbul'dan bu kadar vergi toplayorsunuz. Bu paradan zi-yâfetlere filanlara tahsîsât da veriyorsunuz. Bir kere bize sormuyorsunuz ki bu sûretle mesârifâ biz İstanbul halkı râzi miyiz?

"Efendiler! Siz de Türksünüz, müslümansınız. Sizde de elbette hissîyat var, sizde de elbette bir terbiye-i millîyye var, siz de ahlâk sâhibisiniz. Doksanuç Muhârebesi'nde İstanbul'un mevkib alayıyla birlikte bütün İstanbul halkı, gelen muhâcirlerle, kardeşcesine, babacاسna baktılar. Şurada şehrimizin içinde teshîn edilmemiş odalarda muâvenetsiz, yüzüstü bırakılan bu adamlara, bu Türk efrâdına acıyalım. Az çok râhatınızı fedâ ediniz. Bu adamları, o kadınları, o çocuk çocuğu bir kere gidip görünüz. Bu hem-îrkimiz, hem-cinsimiz, hem-dînimiz olan ve bize sığınan bî-çâreleri, açları, hastaları unutmayın. Ne Bayezid havuzunu isteriz, ne tramvay kavşısı için tüketilen nefesleri isteriz, ne İstanbul'a gelip gidenlere Şehremâneti'nden ziyâfetler verilmesini isteriz. Efendiler! Hiç olmazsa Allah'ın gazabından kurtulmak için millî bir hayır işleyelim, o muhâcir kardeşlerimizin hayatlarını kurtaralım."

Kendi zevk u safâsına dalarak sefâlet içinde inleyen kardeşlerini ihmâl eden bir hey'et-i ictimâ'iyyenin bu insâfsızlığını, bu merhametsizliğini acaba Âdil-i Mutlak afvedecek midir?..

**

Teceddüd'ün Sû'-i Te'vîli

Tanîn gazetesinin "Garbî Anadolu'da Teceddüd Hareketleri" serlevhali ve T. Fâzıl imzâsıyla neşrettiği bir makâlede şu satırları okuduk:

"Garbî Anadolu'nun halk kitleleri *Sebilürreşâd* zihniyetiyle düşünüyorlar. Meselâ Saruhan vilâyetinin merkezini teşkil eden ve uğradığı fâcialarla en çok intibâh dersi aldığı zannolunan Manisa kasabasında *Sebilürreşâd*'ın dört yüz elli devamlı kâri'i bulunduğu anladığım zaman bu ma'lûmâti, rûhuna pek yakından temâs eylediğim halkın inkilâb hareketlerindeki vaz'iyetine vâzih bir misâl gibi kayd etmiştim. Adı değişmiş medreselerin

kuvvetli nüfûzunu yaşıtan İmâm ve Hatîb Mektepleri Anadolu'da yeni prensiplerle istihzâ eder gibi duruyor."

Muharrir-i makâlenin "Sebilürreşâd zihniyetinden" ne kasdettiği vâzihan anlaşılmıyor da Sebilürreşâd'ın zihniyeti neşriyâtında mütecellîdir. [173] Manisa kasa-basındaki kârîlerimizin adedi, Tanîn muhâbirinin gözünü neye yıldırdığını anlamak için Sebilürreşâd'ın zihniyetini tecelli ettiren neşriyâtını hatırlamak, yahud Sebilürreşâd'ın şimdîye kadar intîşâr eden cildlerini gözden geçirmek îcâb eder. Biz, akâid-i hakanın, ahlâk-ı fâzîlanın, medeniyet-i sahîhanın, hakîki terakkînin müdâfiyyiz. Teceddüdü, vâdî-i ilhâd gibi cehennemî bir vâdîye sapmakta, garb medeniyetinin rezâil ve mesâvîsini iktibâs etmeye, terakkîyi birtakım faydasız, ma'nâsız gösterişleri yapmakta görmüyoruz. Biz milletin vicdânını, rûhunu tenvîr edecek, dimâğını inkişâf ettirecek, kollarını işletecek, memleketi yükseltucek, millete her gün birkaç terakkî adımı attıracak teceddüde taraftarız. Teceddüd'den anladığımız budur. Dans, kumâr, içki, fuhuş gibi milletleri düşürecek, batıracak bütün münkirâta muhâlifiz. Hiçbir hakîki münevverin bu esâslara muhâlefet etmeyeceklerine kâiliz. Halka her gün: İçki içmeyiniz, fenâlik etmeyiniz, çalışınız, kazanınız, memleketcinizi i'mâr ediniz, hakka sarılınz, diyoruz.

Acaba, T. Fâzıl Bey bu zihniyetin neresini beğenmiyor ki uğradığı fâcialarla en çok intibâh dersi aldığı zan-nolunun Manisa ahâlisinin Sebilürreşâd'ı okumasını ta'yîb ediyor? Manisa halkın dîndâr, Manisa halkın hakka, ahlâka, fazilete hürmetkâr olması kim bilir bu zavallî vatandaşımızı niçin igzâb etti?!...

T. Fâzıl Efendi "Adı değişmiş medreselerin kasvetli nüfûzunu yaşıtan İmâm ve Hatîb Mektepleri Anadolu'da yeni prensiplerle istihzâ eder gibi duruyor" diyor. Anlaşılan mûmâileyh bunların da ilgâsını istiyor. Bu sûretle muzmerini mûmâileyh ifşâ etmiş oluyor. Çünkü onun istediği, memlekette müessesât-ı dîniyye kalmaması olduğu tavazzuh ediyor. Halbuki Sebilürreşâd müessesât-ı dîniyyenin kaldırılması aleyhindedir. Müsessesât-ı dîniyyenin yetiştireceği sağlam bir nesil ile halkın ma'nevîyatını tahkîm, halkın rûhunu ve dimâğını tenvîr etmek fikrin-dedir.

Tanîn muhâbiri ise bil-akis, halkın terbiye-i dîniyye-sine, ihtiyâcât-ı ma'nevîyesine, irşâdına ehemmiyet verenlerden, lüzum görenlerden değildir. Mes'ele bundan ibârettir. Mûmâileyhin Manisa halkına ve Sebilürreşâd'a karşı hiddetinin yegâne sebebi budur.

Fakat Tanîn tarafından hüsn-i kabûl gören bu hiddet, umûmî bir ihtiyâc-ı mübremi ihmâle sâik olamaz. Tanîn muhâbiri de itirâf ediyor ki halk bu ihtiyâci duyuyor, halk ihtiyâcât-ı ma'nevîyesini istîfâ etmek istiyor, halk

rûhunu yükseltmek istiyor, ma'nevîyatını sağlamlaştır-mak istiyor, dînimizin getirdiği teâlîm-i ahlâkiyye ve esâsât-ı ictimâ'iyye dâiresinde yaşamak istiyor. Halkın bu samîmî, bu meşrû', bu ulvî ve en tabîî arzûsu hürmet ve takdîr ile karşılaşmalıdır. Yoksa birkaç ferdin şâhsî arzûsu artık tahakküm edemez. Kendilerini hürriyet-perver ve teceddüd-perest tanıtmak isteyen bu zevât hakîkaten dedikleri gibi iseler, halk ile mücâdele yolunu tutacaklarına, halkı kolundan tutarak irşâd etsinler.

**

Maârif Vekâleti'nin Garîb Bir Ta'mîmi

Maârif Vekâleti mu'allime hanımların ders verirken müfettişlerin sınıflara dühûlu esnâsında yüzlerini örtme-melerine dâir bir ta'mîm neşretmiştir. Bu ne kadar garîb bir ta'mîmdir! Bilhassa vekâletin tesettüre karşı kullandığı tecâvüzkâr lisân nezâhetle gayr-ı kâbil-i telîf addolu-nabilir. Vekâlet "Mu'allime hanımlar mâzînin köhne bir an'anesine ittibâen yüzlerini örtmek ihtiyâcını duymaları müvâfîk değildir" diyor. Vekâlet bu sözleriyle tesettür ve hicâbi "mâzînin köhne bir an'anesi" addediyor ki her hal-de bunu nezîh bir ta'bîr addetmek kolay değildir. Vekâlet bu sûretle mu'allime hanımların hissiyât ve i'tikâdât-ı vicdâniyyesine müdâhale etmiş ve bunları istihkâr et-mış oluyor ki bunu yapmaya hakkı yoktur. Müfettişler tedrîsâtın sûret-i cereyânını, tâlibâtın mu'allimelerinden derece-i istifâdelerini tedkik etmek için sınıflara girerler. Müfettişler mu'allime hanımların yüzlerini mi teftîş ede-ceklerdir ki mu'allime hanımlar müfettişlere başlarını ört-memek, yüzlerini göstermek mecbûriyetinde olsunlar. Vekâletin bu ta'mîmi böyle tecâvüzkâr bir mâhiyeti hâiz olduğundan hüsn-i te'sîr değil, sû'-i te'sîr icrâ edecktir.

Hem Maârif Vekâleti herkesin başını örtmesine ne karişıyor?. Onun vazîfesi bu mu? Tesettür ve hicâba riâyet eden ve bu sûretle evâmir-i dîniyyeye hürmetkâr olduklarını gösteren mu'allime hanımlar her hürmete şayândırlar. Maârif Vekâleti ta'mîm neşredecekse bun-lar hakkında değil, barlara gidip dans eden mu'allim ve mu'allimeler hakkında neşretsin. Başını örtmek mem-nû' da dans etmek mi mübâh? Milletin esâsât-ı ictimâ'iyye-sine karşı bir vekilin bu kadar saygısızlıkta bulunması şayâن-ı hayrettir!..

**

"Maşrîk-ı A'zam" Balosu

Yevmî gazetelerde şöyle bir i'lân gördük:

"İstanbul'un kibâr mehâfilinde ve bilhassa nisvân salonlarında Türkiye Maşrîk-ı A'zamı tarafından verilecek büyük balodan bahsedilmektedir. Filhakika cihân-sümûl izler bırakacak sûrette mükemmel ve fevkâlâde

olmasına kemâl-i faâliyetle çalışılmakta ve istihzârâtta bulunulmaktadır. Şehrimizin ricâl-i âlisi iştirâk edecek olan bu müstesnâ müsâmère İstanbul kibâr mehâfilinin bir mecmâi olacaktır. Paris'e sipâriş edilen kotibonlar? vûrûd etmiştir. Pera Palas salonunu tezyîn için büyük artistler meşgûl olmakta ve dans esnâsında mütehavvîl renkler aks ettirilmesi için tenvîrât-ı elektrikîyye husûsî bir sûrette te'sîs edilmektedir. huzzâr-ı kirâm suâre elbîsesi lâbis olacaklardır."

Bu i'lânı gazetelere vermekle mevcûdiyetlerini meydana çıkarmak isteyenler, "Türkiye Maşrîk-ı A'zamî" diyeceklerine "Farmasonların Maşrîk-ı A'zam Locası" deşelerdi daha iyi kendilerini tanıtmış olmazlar mıydı?

**

Memleketimize Sokulan Garbin Mülevvesât-ı Ahlâkiyyesi

Dans hakkında Halil Hâlid Bey tarafından *Servet-i Fünûn*'da neşrolunan bir makâlede deniliyor ki:

"Ma'lûmdur ki Harb-i Umûm'den sonra raksların eş-kâl-i cedîdesi vechile oynasmak, raks zevklerini gündülere de teşmîl etmek, öğle üstü çay içilen mahallerden bir çöguna mûsîki ve raks idhâl eylemek, işlek mahallâtta mahsûsan rakshâneler açmak garb memleketlerinde ibtilâ hâline gelmiştir. Bu ibtilâ son zamanlarda şark memleketlerinden bir kaçına da sirâyet etti. Bugün erkekler resm-i takdîme hâcet hissetmeksizin göz attıkları kadınlara doğru giderek yapma bir ittikâ-yı hürmetten sonra raks teklîfinde bulunuyorlar. Birçok rasks-hânele-re tâlib-i fuhş olan bazı erkekler müdâvemet ediyorlar ve ma'hûd "Avcılık"ları için meydân-ı cevelân anıyorlar. Eski rakslarda erkekle kadın yalnız elleri, kolları ile birbirine hafifçe dokundukları halde yeni dansların ekserinde göğüs göğüse geliniyor ve çok kere bacak -yâridan yarıya- diğerinin bacağı arasına kadar uzatılıyor. Kezâlik Foks Trot'da La Cava'da sür'atle çalınan bir havaya mütâbeatla devirler yapılrken erkekle kadın birbirini sıkıca tutmazlarsa sahne-i raksda paldır küldür yuvarlanmaları ihtimâlden baîd degildir. Şimi, foks trot, buluvez ünvân ve şekilleri altında oynana gelmiş bulunan envâ'-ı raksdan mâyadâ tango, boston, pasa dövíl gibi yeni dansların cümlesiinde de -eskilerin ziddîna olarak- gövdelerin iftirâkı değil, mümkün mertebe iktirâni esâs tutuluyor. Hatta garb memleketlerinde bazı çapkin zihniyetli erkekler ma'sûm kızları tâhrik edici evzâ' bile ihtirâ' eylemişler ve bunun huzzâr-ı nâzira tarafından mer'i olamayacak derecede bir mahâret-i şeytânkârâne ile tatbîkine mütesaddî bulunmuşlardır!

Açı tecrübe-i bedâhete vâsil olduğu üzere muhdesât-ı garbiyyenin mehâsininden ziyâde me-

sâvisi memleketimize sur'at-i dühûl bulur. Pek alafranga geçinmek isteyenlerimizin bile çok kere bid'at-i makbûle ile bid'at-i makbûha arasındaki farkları anlayamadıkları görülmüştür. Bu belde-i muazzama-i millîyyemizde bir tek Türk unsuruyla müteaddit anâsır-ı rakîbenin tesâ-düm etiği bir muhîtte yani Beyoğlu cihetinde bu mille-tin kudret-i hayâtiyyesi gibi rasânet-i ahlâkiyyesine karşı sû'-i kasdlar tertîb edilemiş olduğu unutulmamalıdır. Türkler için hayat-ı ictimâ'iyelerinin safahâtinı sîrf millî ve sâf bulundurmak farz-ı ayndır. Kozmopolit seylâbe-i mülevvesesinde şahs-ı ma'nevîmizin tamamıyla sürükleneşmesine karşı tedbîr almak ve teceddûdât nâmına an'anât-ı ahlâkiyyeyi taarruzâttan masûn bulundurmak lâzım gelir. Şüphesiz halkın evzâk-ı ma'sûmesini ca'lî ve-sîleler ile tahdîde kalkışmak ma'kûl değildir. Ancak milletin sâfiyet-i ictimâ'iyeyi ve ma'sûmiyet-i ahlâkiyyesini sıyâneten me'mûrîn-i âidesinin ittihâz edebileceği tedâbîr-i mânia hürriyet-i şahsiyyeye tecâvüz sayılamaz. Hürriyet-i şahsiyyenin vech-i telâkkisinde ve garbdan gelen bedâyi'-i ictimâ'iyenin sûret-i ittihâzında yalnız İstanbul'un ufak mahfel-i münevverânının re'yî mer'i olamaz. Millî ictimâ'iyât ve ahlâkiyâta taalluk eden hu-sûsâtta -sevâhili şu karşımızda görünen- mübârek top-rağın yani Anadolu hîtta-i azîmesinin milyon milyon sekenesinin meyl ü hissiyâti iyice düşünülmelidir. Eski-den "câhildir" diye hesaba katmamak hatâsında bulun-duğumuz o kitle-i ekber-i ümmet -sû'-i sanîamız ve sû'-i idâremiz ile vatani tehlikeye uğradığımız zamanlarda halâs için en büyük fedâkârlıkları yapan o muazzez va-tandaşlar- el-yevm bizim buradaki hâl ve kâlimize dikkat edecek bir vaz'iyet-i müteyakkîzada bulunuyorlar."

**

Hükkâm Raks Edemez

Geçenlerde İzmir'de sâbık Adliye Vekili'nin muhâmîler ve hâkimler tarafından verilen bir ziyâfette bazı hâkimlerin rask ettikleri hakkında İstanbul gazetelerine bir haber aksetmişti. Eskişehir'de intişâr etmekte olan *İstiklâl* gazetesi ahîren Mahkeme-i Temyîz Reîs-i Evveli Ömer Lütfî Bey'le bir mülâkât icrâ etmiş ve mahkeme-i temyîzin faâliyeti, nakil mes'eleleri, inkîlâbin adliyemiz üzerindeki te'sîrleri konusulduktan sonra gazeteci bir aralık sözü bu İzmir ziyâfeti mes'elesine getirmiş, temyîz reîs-i evveli de şu cevâbı vermiştir:

– *Vatan* gazetesinde böyle bir fikra okudum. Fakat zannetmem ki bu haber doğru olsun. Hadd-i zâtında evsâf-ı hâkimiyeti câmi' olan nüfûs-ı zî-vakârin, yani hâkim, fehîm, müstakîm, emîn, mekîn, metîn bulunan hükkâmin hevâ-yı nefsânîlerine tebâiyetle çalgıcılar hu-zûrunda ellerini kaldırarak raks etmeleri havsala-i akla siğacak umûrdan değildir!

"Fil-hakika her bir nefsin kendisine mahsûs temâyülât-ı tabîyyesi vardır. Ancak halkın ırzlariyla, mal ve canları üzerinde hakk-ı hükmeye sahib olan hâkimlerin gece tâbe-hengâm-ı seher iş ü nûş ile raks etmeleri; ertesi günü de sandâlî-i hâkimiyete câlis olarak ısdâr-ı hükm eylemeleri, heybet ve kudsiyet-i hâkimiyet ile nasıl olur da te'lîf kabûl eder? Binâenaleyh cezmen hükm ediyorum ki bu haber meslektaşlarım hakkında iftirâ-yı mahzdir."

**

Irşâdât-ı Dîniyye Husûsunda Vesâit-i Fenniyyeden İstifâde

Amerika'nın her tarafına yapılmış olan telsiz telefonlar muhtelif mezâhibe âid vâizler, papaslar ve hahamlar tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Amerika'da şimdî her Pazar büyük vâizlerin vaaz ve nasîhati binlerce evde dinlenmektedir. Hahamlar her akşam sadâyı nakl eden âletin önünde Musevilere duâlar okumaktadır.

[175] Bir Katolik kilisesi vekâyi'-i câriyye hakkında Katolikliğin nokta-i nazarını kendi taraftarlarına izâh etmek için Nev York'ta beş yüz vatlık bir posta te'sisi hakkında mukâvelenâmeyi imzâ etmiştir. Beş yüz bin dolara mâl olacak olan bu te'sisât Cemâhîr-i Müttehid'e en büyük teşkilâta mâlik olan Sen Pol Firerleri tarafından idâre olunacaktır. Şikago ve San Fransisko'da dahi böyle birer merkez te'sisi düşünülmektedir.

Tanın

**

Adliye Vekîlinin Beyânâtı

Adliye Vekili Mahmud Es'ad Bey *Vakit* gazetesine vukû' bulan beyânâtında hey'et-i vekîle tarafından kabûl ve Meclis'e tevdî olunan kânûnlar hakkında beyânatta bulunarak bu kânûnlarla mâzîde tedvîn olunan kavânîn arasındaki farklar hakkında şu sözleri söylemiştir:

"Bunlardan en mühimmi yeni kânûnların "Laik Devlet" prensiplerine göre yapılmış olmasıdır. Yalnız hukûk-ı âile karârnâmesinde teaddüd-i zevcât bazı kuyûd ve şurût ile kabûl edilmiştir ki buna muvâfakat etmeyeceğim; teaddüd-i zevcâtın behemehâl ilgâsı lâzımdır fikrîdeyim. Buna sebeb pek çoktur; şu kadarını söyleybilmem ki teaddüd-i zevcâtı âile hayatının medenî bir sûrette inkişâfına mâni' telâkkî ediyorum."

Adliye Vekîlinin bu beyânâtından anlaşılıyor ki vekîl bey kendi telâkkîyatını bütün millete tahmîl etmek fikrîdedir. Teaddüd-i zevcâtın cevâzının bazı kuyûd ve şart ile ibkâsını vekîl beyefendi âile hayatının medenî bir şekilde inkişâfına mâni' telâkkî ediyor. Demek ki bizim şimdiye kadar hayat-ı âilemiz gayr-ı medenî bir şekilde inkişâf

ediyordu!!... Çünkü teaddüd-i zevcât cevâzı şimdiye kadar mevcûddu, Adliye Vekîlinin telâkkisi hâkim olmazsa demek ki gayr-ı medenî kalmakta devam edeceğiz!!

Halbuki hakikat, Adliye Vekîlinin bu telâkkisi hilâfindadır... Teaddüd-i zevcât cevâzının mevcûdiyeti âile hayatının medenî bir sûrette inkişâfına hiç mâni' olmaz ve olmamıştır. Pek yakın zamanlara kadar Türk âilesi kadar sağlam, Türk âilesi kadar temiz, onun kadar afîf ve nâmûskâr bir âile yoktu. Evet pek yakın zamana kadar Türk âilesi bir penâh-ı huzûr, bir me'vâ-yı saâdetti. Ve elân garbin mülevvesânından âzâde kalan Türk âilesi yine böyledir. Acaba medeniyet bundan başka bir şey midir?.. Yok eğer medeniyeti Adliye Vekili başka bir şekilde anlıyorsa onu da izâh etmelidir. Inkişâf-ı Medenî'den ne kasd ettiğini esfâr-ı umûmiyyeye söylemeliydi. Halbuki Adliye Vekîlinin dermiyân ettiği yegâne sebeb budur ki pek çürük bir sebeb olduğu meydandadır...

Bir de laik devlet ne demektir? Teşkilât-ı Esâsiyye Kânûnu'nda devletin "dîni dîn-i İslâm olduğu" ve "Meclis'in ahkâm-ı şer'iyyenin tenfîzini" der'uhde eylemiş olduğu muharrer bulunan bir hükümet a'zâsi laik devletten nasıl bahs edebilir? Acaba vekiller kânûnlara herkesten ziyyâde hürmet göstermekle mükellef değil midir?

İSLÂM ÂLEMİ

Hindistan- Son posta ile gelen gazetelerin verdiği ma'lûmâta göre Hind müslümanları mitingler akdederek Cidde Emîri Şerîf Ali'nin Mekke-i Mükerreme'ye mevadd-ı gidâiyeye ırsâlinin menî hakkında verdiği karâri şiddetle protesto etmişlerdir. Hakîm İcmâl Hân Hind müslümanları nâmına Cidde'ye bir telgrâfnâme keşide ederek protestoyu Şerîf Ali'ye teblîg etmiştir.

Hindistan Millî Kongresinin Mahatma Gandhi'nin riyâseti altında akd-i ictimâ' ettiğini kâri'lerimize haber vermiş ve mûmâ ileyh tarafından irâd olunan nutk-ı iftitâhiyi hülâsa etmiştir. Bu hafta Hindistan'dan gelen gazeteler Millî Kongre'nin Kalküta'da imzâ olunan mîsâki kabûl ettiğini haber vermektedir. Bu mîsâkin mevâdd-ı esâsiyyesi Sevârâc yani Muhtâriyet Firkasının Millî Kongre a'zâsından addolunması, teşrîfî hey'etlerde Millî Kongre'yi temsîl etmesi, Sevârâc Firkasının Millî Kongre tarafından İngiliz mensûcâtına karşı i'lân olunan boykotâjî kabûl eylemesidir. Millî Kongre a'zâsından her biri her ay -kendi tarafından, yahud kendi nâmına diğer biri tarafından- 200 yarda millî kumaş vücûda getirmek mecbûriyetindedir. Bu sûretle Hindistanlıların mensûcât ihtiyâci tatmîn olunmaktadır. Sevârâc firkasının a'zâsi da Millî Kongre a'zâsından oldukları için ba'demâ bunlar-

dan her biri de her ay 20.000 yarda millî kumaş takdîm edeceklerdir. Bu mîsâkın tasdîkiyle Hindistan hareket-i milîyyesi yeniden ittihâd etmiş ve yine Gandhi'nin idâresine geçmiş bulunuyor. Gandhi İngiliz emtiasından kurtulduktan sonra İsyân-ı Medenî'ye başlanılmasını teklîf etmektede ve bu sûretle İngiltere'nin Hind metâlibini kabûl edeceğini ümîd eylemektedir.

El-hâletü hâzihî bütün Hind rüesâsı İngiliz emtiasına, bilhassa mensûcâtına karşı boykotaj tatbîkini ve 1925 senesinin nihâyetine kadar bu programı tatbîk ettikten sonra yeniden vaz'iyetin tezekkürüünü kararlaştırmıştır.

Mısır- Mısır'dan bu hafta gelen gazeteler hakiki bir sahîfe-i cidâl manzarasını göstermektedir. Müteaddid firkalar yekdiğeriyle kemâl-i şiddetle mücâdele ediyorlar ve intihâbâttâ kazanmak için her biri rakibi olan firka hûcûm ediyor. Maamâfih bu cidâl yalnız firka rüesâsına münhasır değildir. Halkın da bu cidâl ile alâkâdâr olduğu görülmüyor. Hitta-i Mîriyye'nin her tarafından gazetelerde her firkanın leh ve aleyhinde telgrâflar yağmaktadır. Kimi Zağlûl Paşa'ya taraftâr, kimi muhâlif, kimi bî-taraf olduğunu i'lân ediyor ve bu telgrâflar gazetelerde mühim bir yer işgâl eyliyor. [176] Firkaların teaddidüne rağmen Zağlul Paşa'nın aleyhinde olan firkaların mûmâ ileyhe karşı bir cephe teşkil ettikleri de anlaşılıyor. Buna rağmen Zağlul Paşa'ya harâretli müzâheret va'd eden telgrafnâmeler az değil, bil-akis pek çoktur. Firkasından birçok zevâtın ayrılmamasına rağmen Zağlul Paşa ekseriye-i kazanmaya çalışmaktadır ve nutuklar îrâd eylemektedir. Geçen hafta zarfında Zağlul Paşa'nın firkası tarafından nâmzedlikleri i'lân olunduğu ve nâmzed ta'yîni müddeti geçmiş bulunduğu halde mûmâ ileyhin firkasına mensûb birkaç zat Vefdü'l-Mîsrî'den istîfâ ederek muhâsim firkalara iltihâk etmişlerdi.

Mısır intihâbâti ancak gelecek ayın nihâyetine doğru hitâm bulacak ve Mart'ın mebâdisinde Meclis ictimâ' edeceklerdir. El-hâletü hâzihî bütün Mısır, intihâbâtin neticesini azîm bir merâk ve heyecân ile beklemektedir.

Vehhâbîlerin Harekâtı- Vehhâbî kuvvetlerinin el-hâletü hâzihî, Cidde'den başka bütün Hicaz'ı istîlâ etmiş oldukları anlaşılmaktadır. Vehhâbîlerin yaptıkları bu harekât-ı harbiyye hakkında *Tevhîd-i Efkâr* refîkimizin muharrir-i askerîsi gâyet mühim tâfsîlât vermiş ve bu harekâtın târih-i askerîde emsâline tesâdîf olanamayan harekâttan olduğunu isbât etmiştir. *Tevhîd-i Efkâr*'ın muharrir-i askerîsi bu harekât-ı askeriyenin fennî kıymetini îzâh ettiği gibi esbâb-ı vukûunu da bi-hakkin tenvîr etmiştir. Bu harekât-ı askeriyenin sebebi, Şerîf Hüseyin'in bir Arap ittihâdi te'sîs etmek nâmî altında bütün Arap memleketlerinde fermân-fermâ olmak arzûsu olduğu

tevazzuh ediyor. Şerîf Hüseyin bu maksadı tahakkuk ettirmek için Hicaz, Mâverâ-yı Şerîf, Irak, İbnü'r-reşîd ve Asîr kabâilinden istifâde etmek istemiş ve bunlardan toplayacağı kuvvetlerle Necid ile Yemen'i istîlâ ederek bunları da hükümüne münkâd eylemek istemiştir.

Şerîf Hüseyin bu harekât-ı askeriyeye geçen senenin sonbaharında başlamak niyetinde idi. Fakat Necid Sultanı Şerîf Hüseyin'in niyetinden vaktinde haberdâr olarak kuvvetlerini toplamaya, hûkûmetini tanzîme başlamış ve Şerîf Hüseyin'in kuvvetleri harekete başlamadan aylarca mukaddem yani geçen senenin Ağustosos ayında harekât-ı askeriyeye başlamıştır. Necid ordusu üç büyük guruba taksîm olunmuş, birinci gurubu Irak hudûduna hûcûm ederek oradaki kabâili târumâr etmiştir. Bu hareketten maksad Şerîf Hüseyin tarafından istimdâd vukûu takdîrinde bu kabâilin kimildamaya imkân bulamamıştır. Necid ordusunun ikinci gurubu Mâverâ-yı Şerîf'a taarruz etmiş ve Mâverâ-yı Şerîf ile Mekke arasındaki muvâsalâti kat' eylemiştir. Gurûb Mâverâ-yı Şerîf hûkûmetinin pâyitahti olan Ummân'a kadar takarrub etmiş ise de İngiliz tayyâre ve toplarının yetişmesi üzerine bu şehri zabt edememiştir. Vehhâbî ordusunun üçüncü gurubu Hicaz'a taarruz ederek bir günde Tâifi işgâl etmiş ve Hâsimîlerin ordusunu târumâr etmiştir. Tâifi'nin işgâli üzerine Şerîf Hüseyin'in bütün emelleri yıkılmış, kendisi Hicaz'dan çıkış gitmeye mecbûr kalmış, oğlu Ali de Cidde'ye İngiliz toplarının himâyesine çekilmiştir.

Vehhâbîler bütün bu harekâtı mevsim-i sayfin en harâretli günlerinde, hârikulâde bir sur'atle yapmakla muhayyerül-ukûl bir muvaffakîyet-i askeriyeye kazanmış ve târih-i harbde emsâli nâdir bir hareket yapmış oluyorlar.

Mekke-i Mükerreme'nin işgâlini müteâkib Vehhâbîler Yenbuu'l-bahr'i Asîr'in iskelesi olan Kunfuda'yı ve Cidde'den mâyâdâ Hicaz'ın sâir şehirlerini işgâl etmişlerdir. Vehhâbîleri Cidde'ye hûcûmdan men' eden yegâne âmil, İngilizlerin toplarıyla tekrar karşılaşmak endîsesidir.

Yevmî Gazetelerde Açık Resimler

Haftalık birtakım risâlelerin neşrettikleri açık saçık resimleri müteâkib bu hafta matbûât-ı yevmiyyemizden bazlarının bir sinemanın reklamını yapmak için yarı çıplak vücûdlu Amerikalı kızların resimlerini sahîfelerine derc ettiklerini hayretle gördük. Bu gazeteler miyânda yevm-i teessüsünden beri hiç resim koymadığı halde bu resmi derc eden biri de vardır. Bu gibi açık saçık resimlerle mücâdelenin beynelmilel bir mâhiyet ihrâz ettiği

şu sırada matbûât-ı yevmiyyemizden bazlarının bu resimleri koymakta be's görmemelerine ne atfedeceğimi zi bilemiyoruz. Acaba bu gazeteler yarı çıplak vücûdlu Amerikalı kızları teşhîr edecek olan sinemaya gitmek için halkı teşvîk etmek mi istiyorlar?... Yoksa birkaç kuruş için mi bu resmi koyuyorlar?... Memlekette ahlâki takviye etmek, ahlâkin muhâfazasına, takviyesine çalışmak, ahlâkin inhitâtinâ, tereddîsine mâni' olmak için fedâkârâne bezl-i mesâî etmek îcâb ettiği bu buhrân-ı ahlâki zamanında bazı gazetelerimizin bu lâ-kaydâne hareketi her halde nazar-ı müsâmaha ile görülecek bir hareket değildir. Bedenî çıplaklığın, ahlâkî çıplaklığa mukaddime olduğu artık umûm tarafından anlaşılmış

olsa gerektir. ahlâken çıplaklaşan insanlar medenî değil, ibtidâî sayılır. Matbûât, yarı çıplak kabâil-i ibtidâiyyeyi utandıracak mesâvî-i medeniyyeye halkı tergib etmeye değil, insanları rûhen medeniyet-i fâzilaya yükseltecek neşriyât ile mükelleftir. Bir kısım matbûâtımızın hakîkatten tegâfîl göstermemesi ne kadar şâyân-ı temennîdir.

Aboneleri hitâm bulan kâriîn-i kirâmin abone bedellerini irsâl etmek lütfunda bulunmaları veya aboneden sarf-ı nazar eylediklerini iş'âr buyurmaları bilhassa ricâ olunur.

Şehzâdebaşı: Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebîyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne
Bâbiâli Caddesinde
Reşîd Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfik âsâr
maal-memnûniyye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olumaz.

اتبعون اهداكم سبیل الرشاد

Bâşmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

وَالله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم

29 Ocak 1925

04 Receb 1343

* Perşembe *

29 Kânûnisânî 1341

Cild: 25 - Aded: 636

SEBÎLÜRRESÂD

IZTIRÂBÂT-1 BEŞERİN SEBEBI ŞIRKTİR

2

Herkes bilir ki her me'mûriyette bir emniyet ve emânet mes'elesi vardır. Bir me'mûr kimin nâmına icrâ-yı me'mûriyet ediyorsa onun emânetini hâiz ve o nisbette bir mevkie mâlikidir. Küçük bir kâtiden tutunuz da en büyük makâmlara varıncaya kadar her me'mûrun ehemmiyet-i mevkiiyyesi, kendisine emânet edilen umûrun derece-i ehemmiyet ve şümûlü ve onu idârede gösterdiği liyâkat ve emâneti hüsni isti'mâlin mertebesiyle ve bir de sâhib-i emrin kudret ve azametile mütenâsibdir. Bir çiftlik ağasının, bir ticârethâne sâhibinin, veya bir milletin, bir hûkûmetin, bir devletin her hangi bir me'mûriyeti kendine şeref bilen ve bunlar için her mücâdeleye katılan insanlar, ne garîbdır ki bütün bunların fevkinde olan devlet-i hilkatte kendilerini Hak Te'âlâ'nın emânâtını hâmil vazîfedâr bir me'mûr tanımaktan istinkâf ederek kâinâtta kendilerini bil-asâle sâhib-i tasarruf görmek istiyorlar ve rahmet-i Hak ile çıkışmış oldukları o mevkî-i bülendden istîfâ ederek hevâ ve heves kuşlarının yırtıcı pençelerine düşürmek için nefislerini zemîn-i hayâta kaldırıp atıyorlar. Hem de bu istîfâyi yaparken hâmil oldukları emânâtı sâhibine teslîm ve iâde etmeyerek onları bir sârik veya gâsîb vaz'iyetinde berâberlerinde götürmek ve gûyâ mülk-i Hak olan şu arz ve semânîn hâricinde yarattıkları bir mâlikâne varmış da orada kullanacaklarla gîbî kendilere mâl etmek vehm-i bâtilîni da fikirlerinde besliyorlar. *يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْأَنْسِ إِنْ أَسْتَطَعْتُمْ أَنْ تَنْفَذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ*¹⁴

, "Ey cem'iyet-i ins ü cin! Siz gizli ve âşikâr bütün mevcûdiyetinizle mûlk-i hak olan şu semâvât ve arzn aktârından dışarı çıkmaya kudretyâb olabilirseniz, çıkışınız, fakat çıkamazsınız." Bunun mâverâsi diyâr-ı ademdir, hatta o diyâr-ı adem de Hak Te'âlâ'nın kabza-i hükmündedir. Siz o diyâr-ı ademden bu âlem-i vûcûda kendi kendinize gelemediğiniz gibi, kendi kendinize de oraya gidemezsınız. Gördüğünüz gözler, işittiğiniz kulaklar, duyduğunuz havâs, düşündüğünüz zekâlar, kullandığınız eller ayaklar, gececeğiniz bütün yollar, gireceğiniz, çıkışınızı bütün mahaller, hâsılı bütün echize-i rûhâniyye ve cismâniyyeniz, bütün vesâit ve şerâitiniz hepsi, hepsi Hak Te'âlâ'nın mülküdür. Siz onun hiç birini gasb edemez, kendinize mûlk edinemezsiniz. O hayy u kayyûm bunların idâresinden evvel ve âhirinden, hâl ve âtîsinden bir an gaflet etmez. O, sizin gibi uyuklamaz, mûlkünü çaldırmaz, emânete hîyânet edenin cezâsını vermekten âciz kalmaz. Bi'l-farz onun küre-i kamerinde insanlar olmadığı gibi, küre-i arzında da olmayabilir, bundan dolayı bârgâh-ı azametinden ne eksilir?

Güneşinden ziyâ ve harâret fışkırtıyor, kamerinden mehtâblar aks ettiriyor, hâk-i tîreden mehlikâlar yaratıyor, nesîminden sînelerinize inşîrâh veren nefesler döküyor, milyonlarla senelik mesafedeki yıldızlardan şu çıkışlığını ve nihâyet gömüleceğiniz topraklara nûrlar yağdırıyor, zerrâtında nice nice ihtizâzlarla te'sîrler ulyanlıyor, dağların başında bitirdiği nebâtâttan, denizlerin dibinde gezdiirdiği hayvânâttan mi'delerinize gidecek rizikler ihmâr eyliyor; sînenizde kimyâ-hâneleri, dimâgınızda hikmet-hâneleri, açıyor, [178] damarlarınızda nehirler akıtıyor, sinirlerinizde akıllarınızı şaşırtan nice nice yol şebekeleri dokuyor, adalelerinizde sermâyeler gizliyor, daha ve daha birçok hârikalarla vûcûdunuzu techîz edi-

Adres tebdilinde ayrıca
5 kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzih ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebîyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

yor, hey'et-i mecmâasını bir âheng ve hiddetle muntazam bir makine hâlinde te'sîs eyliyor, kuvve-i muharrikesini içinizde yerlestiriyor, iktizâ eden planlarını rûh ve şûûrunuza resmediyor, zihin denilen bir hazîneye, akl nâmında bir mi'yâr, fikir dedikleri bir âlet, irâde dediğiniz bir miftâh da bahş eyliyor, ve her birini yerli yerinde, gâye-i hilkatlerine göre isti'mâl edebilmenizi teshîl için size birtakım tatlı, acı ihtârlar, işâretler, meyiller, şehvetler de veriyor, daha büyük bir inâyet-i rahmet olmak üzere sâdik ve musaddak emîn rehberlerle açıktan ta'lîmât da gönderiyor, nihâyet makineyi işletip, tecrübelerini size gösterip, hikmet-i hilkate göre kullanmak ve istifâdeler etmek için, yed-i emânnetinize teslîm ediyor.

Bütün bunları yapıyorsa, size ve irâdenize muâvenetinize ihtiyâcından değil, size mahlûkâtı içinde bir mevki'i mümtâz, bir salâhiyet-i mahsûsa vererek bekâm etmek için yapıyor. Sizin elinizi, ayağınıizi ve kullanabildiğiniz saîr bazı a'zânızı salâhiyetinize tevdî etmeyip de kalblerinizin darabâni, ciğerlerinizin harekâti, kanlarınızın deverâni gibi kendisi cebren tahrîk ve isti'mâl etse idi, gittiğiniz yollarda sizi harekâtı kasriye içinde çolak el, kuru ayak ile yuvarlasa idi her hareketiniz bir ra'se, her kimldayışınız bir lerze, bir seyrime halinde olsa idi siz kendinize ve emânâtınıza mâlik olmak dâiyesinde bulunabilir miydiniz? O, sizi, cemâdât gibi kasrî, hayvânât gibi sâde sevk-i fitrî ile kullansa da üzterinizde taşıdığınıuz ni'metlerden kirâci beygiri gibi ağızınıza bir lokma vermese idi, onu alıp yiyecek miydiniz?

Siz doğmadan evvelki, doğduğunuz zamanki edvâr ve etvâr-i vücûdiyenizi hiç düşünüyor musunuz? Üzerinde yatıp kalktığınız, yiyp içtiğiniz, gezip dolaştığınız, gülüp oynadığınız, dertlerinize devâ, korkularınıza melle', sıcaktan, soğuktan, açlıktan, susuzluktan, vuâhûş ve haşerâtın hûcûm ve tasallutundan kendinizi koruyacak vesâit bulduğunuz şu küre-i arz yapılırken, taşları toprakları hilkat fırınlarının ateşlerinde pişirilirken, suyu, havası henüz kimyâhâne-i kudrette inbîklerden çekiliyorken siz nerede idiniz, ne içinde idiniz, hiç tasavvur ediyor musunuz? Bu gün bizim dediğiniz karaların denizlerden süzüllüp ayrıldığı; dağların, derelerin, ovaların, tepelerin ameliyât-ı ferşiyyesi yapıldığı zaman acaba nerede idiniz?

Denizlerin acı suları, yed-i kudret-i Hak ile tasfiye edilerek tabakâtıhevâ üzerinde bulutlar yapılırken, o bulutlardan yağan yağmurlar yanmış kurumuş toprakların zerrâtına işleyerek onları kundaktaki çocuk gibi yıkarken, o yıkanmış topraklar semâdan yağan envâ'-ı harâret ve envâr ile uyanıp ihtizâza gelerek hayatın hüceyrâtını yetiştirirken siz nerede idiniz ve nasıldınız?

Bu gün siz kendinize, maymun tohumu derler, inanırsınız; hâkim, hükümdâr derler, inanırsınız; tanrı, yaratır,

yaşatır, öldürür, her şey yapar ma'bûd derler, inanır veya hoşlanırsınız... Ey beşer, acaba sen nesin? Sub-i pederde ne idin, biliyor musun? Ma'tûh, bunamış, yâdigâr-ı mâzî, gayr-ı asrî diye tahkir ettiğin babanı vaktiyle de urûk ve a'sâbi içinde yaramazlıkla iz'âc ederdin? O zaman seni tahrîk eden kim idi? Ve sen onu neye tahrîk ediyordun? O gün o isterse seni her hangi bir mezbeleye atabilirdi ya! Atmamış, seni bir emânet gibi saklamış, bol bol merzûk olup besleneceğin bir gülşen-sarây-ı ismete tevdî etmiş ve nice müddet hifz u himâyene sarf-ı ömr eylemiş ise sen ne için ıztîrâbâtından babanı mes'ûl tutarak tahkir ediyorsun da tene'umâtından onun ve Hâlik'in nâmına bir hisse-i şükrân ayırmıyorsun? Sonra sen ne için emânâtını, herkesin çiğnediği çöplüklerde döküyorsun?

Ey gâfil insan! Sen muhîtinin arzû ve emellerine tevâfukunu gördüğün zaman ^(إِنَّمَا أُوْتِيَتُ عَلَى عِلْمٍ عِنْدِي)¹⁵ diye her şeyi aklıyla, dirâyetinle, ilminlê, fenninlê, gücünle, kuvvetinle yaratarak yaptığına, bütün muvaffakiyetleri yarattığına, her şeyi sana müsehhâr, her şey senin mümkün olduğuna yani kendinin hep olduğuna kâil olmaya, göge çıkarken tayyâreden müstagnî bulunduğu hükm etmeye başlar, yahud semâyi zemîne indirmek sevdâsına düşersin de kendini kaldırır ativerirsin, vazîfeyi, emâneti unutur, Hakk'ın sana tefvîz ettiği o me'mûriyet-i celîleden derhâl istîfâyi, basar, o emâneti temellük etmeye kalkarsın, kendini mâlik ve hâkim tanımak ve tanittırmak istersin! ^(إِنَّ رَأْهَ اسْتَغْفِي)¹⁶

Diğer taraftan muhît arzûlarına tevâfuk etmez, hâdisât-ı hâriciyyesini mağlûb etmeye başlarsa o zaman da kendinde hasret ve hûsrândan, aciz ve ye'sden başka bir şey görmez, hiçbir irâde ve ihtiyâra sâhib olmadığını, her şeyin yed-i cebre esîr olduğunu ve mevcûdiyetinin, otomatik ve fakat zenbereğî kirik bir makineden ibâret bulunduğu iddiâ eder ve kaderi bir ilm-i mütekaddim değil, bir cebr-i mütehakkim ma'nâsiyla tefsîr edersin. Fakat bunu söylemek ağızının bir gramofon kovanından ve başka bir şey olduğunu da sezmez değilsin. Sofra-na iştihalarına uygun yemekler gelmediği zaman eline geçirebildiğin kuru ekmeği yemekle, yemeyp mevte [179] da'vetnâme göndermek arasında hür ve muhtâr bulunduğu kuru lokmalar senin ağızına cebren ve kahran tikilmadığı halde sen elini, dilini uzatır, onları yersin, hem yersin hem de hiçbir şey yapamadığına hükm edersin, düşünmezsin ki elin, ağızın yine senin ihtiyârin ile oynamış, bu oynayıp bir sítma

¹⁵ " Bu (servet) bana ancak kendi bilgim ve becerim sayesinde verildi." (Kasas 28/78)

¹⁶ "İnsan kendini yeterli görüp azınlık eder." (Alâk 96/6-7)

ra'sesi kabîlinden olmamıştır. Fakat sen böyle en muztar zamanlarında bile ıztırârların yanında ihtiyârlara sâhib olduğun halde sana böyle aczini ihsâs ettiren hâdisât-ı hârîciyye karşısında -evvelkinin tamamen ziddine olarak- bir mecbûr-i mutlak, bir esîr-i me'yûs, hâsılı bütün bir hiç olduğunu iddiâ edersin.

Yâhu! Öyle işin yolunda, muvaffakiyet ve muzafferiyet yanında olduğu zaman hep, böyle aksi zuhûr ettiği zaman cebr-i kader elinde bâzîce bir hiç diye iddiâ ettiğin o sen, bunlardan hangisin? Hep misin? Hiç misin?

Ey Benî Âdem! Ey ifrât ve tefrît içinde pûyân olan beşeriyyet! Siz ne hepsiniz, ne hiçsiniz, her halde ikisi arası bir şeysiniz. Evet, siz hakk-ı îcâddan ve hâkimiyet-i hakîkiyyeden, gâlibiyet ve mâlikiyet-i mutlakadan şüphesiz uzaksınız, fakat inkâr olunamaz bir hürriyet ve ihtiyâriniz, sizi hâkimiyet-i salâhiyete mazhar kılan bir hakk-ı intihâb ve talebiniz var. Siz hâkim-i yegâne ve mâlik-i mutlak olan Hak Te'âlâ'nın nezd-i kibriyâsında hicâb ve huzûra bürünmüsh, müşterek ve münferid va-zîfelerle tavzîf edilmiş birer me'mûrsunuz¹⁷ هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ . (خَلَائِفَ الْأَرْضِ . Onun vaz'ettiği kavânîn ve nizâmât ile, onun nasb ve ta'yîn ettiği mevkî'leriniz, onun halk ve emânât olarak tevdî' eylediği vezâif ve vesâitiniz nisbetinde bi'n-niyâbe icrâ-yı ahkâm edersiniz. Âmîriyet O'nun, hâkimiyet O'nun, mâlikiyet O'nun, tevfîk O'nun, bütün zafer ve gâlibiyet O'nun, sizin hukûkunuz da O'nundur. Eğer O'nun değilse hepsi yalan, hepsi bâtildir. Acaba sizin o kadar benimseyerek bütün tehâlük ile atıldığınız metâlib, giriştiğiniz münâzaât, sarf ettiğiniz mesâî, duydugunuz iftihârlar... Hep yalan, hep bâtil midir? Değilse, niçin gönlünüzde bâtila yer veriyorsunuz da şirkelere sapıyorsunuz? Ne için hepiniz hâkim-i yegâne olan Hak Te'âlâ'nın hâkimiyetine ittibâ' etmiyor, onu ma'bûd tanımıyorsunuz da binlerce muhayyel ma'bûdların arkasında koşuyor, bütün nev'inizle ıztırâblar içinde boğuluyorsunuz? Her neye koşuyorsanız sizi sürükleyen bir emel, bir îmân, bir ihtiyâr değil midir? Niçin o emeli Hak'tan bir başkasında arıyorsunuz? Niçin o îmâni Cenâb-ı Hakk'a hasr etmiyorsunuz? Niçin o ihtiyârı bu îmâna ve bu îmânın muktezâsi olan a'mâle sarf etmiyorsunuz?

Hâkimiyet hakkı tanıdığınız, emânet ve emniyeti sû'-i istî'mâl etmeyerek çalışığınız zaman, biliyor musunuz, bir birinizi ne kadar sevecek, ne kadar râbitalı sevimli kardeşler olacaksınız? Bilir misiniz, sizin o kardeşliğinizden rahmet-i ilâhiyye neler yaratacaktır? Siz müktesib olarak ne ni'met görmüşseniz hep o îmân-ı hakkın bahsettiği kardeşliğin, o rahîmiyet-i ilâhiyyenin semere-

si olarak görmüşsunuzdur. Müktesebâtınızda ne felâket, ne mesâib görüyorsanız bunları da hep gayz ve nefretin, adâvet ve husûmetin semeresi olarak görüyorsunuz. Bunlar ise, hukûku tanımayarak, zulüm ve gadre meyl etmenin neticesidir. Bu ise hukûku kendi mevzûâtınıztanmanın, Hak Te'âlâ'ya rekâbet edebilecek şerîklere tâbi' olmanın, hâsılı düstûr-ı tevhîd ile yalnız Hak Te'âlâ'ya hasr-ı îmân etmemenin neticesidir. Hülâsa bütün ıztırâbât-ı beşeriyyenin en mühim sebebi hakka karşı şirk ve müşrikliktir. Bütün ulûm ve funûna rağmen âfâk-ı beşeriyyeti kaplamış olan zulmet-i fesâd hep o şirkin, o îmânsızlığın, o vahdetsızlığın, o muhabbetsızlığın neticesidir. Beşeriyyet ne kadar uğraşırsa uğraşın, sevip sevilmedikçe, ıztırâb ve felâketten kurtulamaz; hakkı tanımadıkça, hakkı sevmedikçe, Hak Te'âlâ'yı hâkim-i yegâne bilip ona ubûdiyet etmedikçe beşeriyyetin bir birleştireyle sevişmeleri ihtimâli yoktur. Haktan ve tarîk-ı haktan mâ-adâ ne tasavvur edilse müteşettit ve müteferrikir. Görmez misiniz, ibâdethâneye gidenler sevisir, meyhâneye gidenler doğuşur.¹⁸ ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا (كَسَبَتْ آئِدِي النَّاسِ لِيَنْقُضُوهُمْ بَعْضُ الَّذِي عَمِلُوا لَعْلَهُمْ يَرْجِعُونَ)

Hak Te'âlâ'dan başka neye gönüл verseniz, neye perestiş etseniz, hepsinin ziddi, münâzii, mukâbili vardır ve onların hepsi de hakkın yed-i hâkimiyetinde müsehhârdır. Çünkü -mukâbele-i sâbıkada izâh edildiği vechile- şerîk ve nazîri, misli, ziddi, münâzii, mukâbili mevcûd olmayan, hâkim-i yegâne ancak Hak Te'âlâ'dır ve ancak onun mukâbili bâtildir, ma'dûm-ı mahz, mümteni'u'l-vücûddur. Hak Te'âlâ'dan başka her neye tâbi' olur, her neyi ma'bûd ve mahbûb-ı aksâ, hâkim-i hakîki tanırsanız biliniz ki onlar da sizinle beraber yanmaya mah-kûmdur.

Ey beşeriyyet! Senin perestiş edeceğin, perestişinden hayır ve saâdet bekleyebileceğin hâkim, lezâizin değildir. Öyle olsa idi sen hiçbir gün elemen pençe-i kahrında inlemezdin. Senin hâkimin elemen de değildir. Öyle olsa idi bir an lezzet içinde yaşayamaz, bir gün sîmâ-yı hazînin gülemezdi. Düşün lezzetin hak değil ise ne hükmü vardır? Elemin hak değil ise ne hükmü vardır? Demek ki sen lezzet ve elemen değil, hakkın mahkûmusun. Seni cidden mes'ûd edecek olan lezzet, hakkın tecellisi olan lezzettir. Seni cidden muztarib edecek olan elem de hakkın tecellisi olan elemdir. Elem ve lezzet sende hakkın birer nişâne-i kudretidirler, artık sen kalbini lezzet ve elem sevdâsına değil, ancak Hak Te'âlâ'ya ver.

¹⁷ "Sizi yeryüzünün halifeleri kılan O'dur." (Enâm Sûresi 6/165)

¹⁸ "İnsanların bizzat kendi yaptıkları, işledikleri günahlar sebebiyle karalarda ve denizlerde bozgunculuk meydana gelir de Allah, bu kötülkileri yapanlara, yaptıklarının bir kısmının cezasını tattırarak, kötülkülerden vazgeçip hakka dönmelerine vesile olur diye onları uyarır." (Rûm Sûresi 30/41)

[180] Bütün emelin hayır olsun. Fakat şunu bil ki hayır da bir hâkim-i mutlak değildir. Zîrâ onun şer denilen bir ziddi vardır; hayrin mukâbili olan o şer, ma'dûm-i mutlak değildir. Hayır ve şerrin, ikisinin de âlem-i vücûdda haktan birer hisse-i tecellîleri vardır. Demek ki hayır şerîksiz, münâzî'siz değildir. Yalnız hayır, kudret-i zâtiyyesiyle seni şerrin tecâvüz-i elîminden tahlîs edemeyeceği gibi, yalnız şer de yine kudret-i zâtiyyesiyle hayrin visâl-i dil-fîrîbinden men'edemez. Hayrin hayır, şerrin şer olmasında hâkim olan Hak Te'âlâ olduğu gibi, aralarındaki münazaada hâkim olan da yine Hak Te'âlâ'dır. Hayır veya şer ile senin aranda matlûbun veya menfûrun olacak visâlin tahakkukunu bahş edecek olan da Hak Te'âlâ'dır. Binâenaleyh hak hayırdan mukaddem ve ondan ziyâde hâkimdir. Hayra ermek şerden kaçip kurtulabilmek için hükm-i hakkı istihâl etmeye mecbûrsun. Hakki bilmeyen hayatı da bilmez, hayatı bilmeyen şerden kurtulamaz. Binâenaleyh hayatı evvel hakkı sev, şerden evvel haktan kork. Çünkü sırr-ı ubûdiyet bu muhabbet ve mehâfetin muhassasındadır. Şirkten halâs ve tevhîde vüsûl de ancak vâhid ve ehad olan Hak Te'âlâ'nın hâkimiyet-i mutlakasına îmân ile mümkündür. Bütün hayır ve hikmet bundadır.

(رَأْسُ الْخَيْرِ مَحْبَّةُ اللَّهِ رَأْسُ الْحُكْمَةِ مَحْفَافَةُ اللَّهِ)¹⁹

KUR'ÂN REHBERİNİZ OLSUN!

1

Kur'ân, hayatın her safhasında insanları felâha mutlakâ îsâl edecek her tarîki tavzîh etmiştir. Sûretü'l-asr nefsimizi, milletimizi, zamanın tahrîbkâr te'sîrâtından nasıl kurtaracağımızı gösterir. Sûretü'l-kevser bizi feyz ü refâha îsâl eder. Böylece faâliyet-i beşeriyyenin hiç bir safhası yoktur ki Kur'ân-ı Kerîm onu tenvîr edecek nûru, insanları her vâdîde şâhika-i kemâle yükseltecek irşâdâti muhtevî bulunmasın. Böyle bir hâkimiyete götürmen merâhil-i muhtelife sûre-i Nâziât'da bu sûretle beyân olunmuştur:

وَالنَّارِ عَاتٍ غَرْقًا . وَالنَّا شِطَاطٌ نَشْطًا . وَالسَّابِحَاتِ سَبَّحَا . فَالسَّابِقَاتِ ( ) سَبَّبَا .. فَالْمُدَبِّراتِ أَمْرًا

Hayatın her hangi safhasında ihrâz-ı hâkimiyet için insan mutlakâ bu yolu ta'kîb etmelidir. Evvel bevvel, insan bir şeye sarılmalı, ona müstağrak olmalıdır. Vehle-i ülâda insan için bu müşkil olur, fakat insan ya-

¹⁹ "Hayrin başı Allah sevgisi, hikmetin başı Allah korkusudur."

²⁰ "Söküp çıkarılanlara, yavaşça çekenlere, yüzükçe yüzenlere, yarıştıkça yarısanlara, iş düzenleyenlere andolsun; (Nâziât Sûresi 79/1-5)

vaş, yavaş alışır ve ondan zevk almaya başlar. İnsan bu hâkimiyeti ihrâz edince hiç şüphesiz başkalarını geçer ve o vâdîlerde sâhib-i salâhiyet telâkkî olunur.

Kur'ân-ı Kerîm'in gösterdiği bu yoldan başka bir yol ta'kîbiyle hayatın herhangi vâdîsinde ihrâz-ı hâkimiyete imkân var mıdır?

Eâzîm-ı ricâlden her hangisinin hayatını tedkik ediniz. Hepsinin aynı vâdîde kat'ettikleri muhtelif merâhilin aynı olduğunu görürsünüz. Tâliin ne elîm bir istihzâsıdır ki Kur'ân-ı Kerîm size bu yolu ta'kîb etmenizi emr ettiği halde siz bu yolu terk ediyorsunuz.

Her müslümanın hedefi "Şâhikaya Yükselmek" olmalıdır. Başkalarını geçmek meyli, insanın temâyülât-ı garîziyyesindendir. Bu temâyül hudûd-ı meşrûa dâhilinde zabt edildiği takdîrde büyük bir menba'-ı hayır olur. Fil-hâika Müslümanlığın, "Tevhîd-i Bârî" akidesine o kadar ehemmiyet vermesinin başlıca sebeplerinden bir insanın bu temâyülünü takviye etmektir. Tevhîd-i Bârî, insanların müsâvâtını tazammun eder. Bunun netîce-i mantikiyyesi, bir insanın yaptığıni, diğer bir insanın yapmaya muktedir olduğunu. Hakîki bir muvahhid olmak için, başkalarının yaptığını yapmaya muktedir olduğuna metîn bir kanâat sâhibi olmak lâzımdır. Resûl-i Ekrem, lisân-ı Kur'ân ile bu fikri telkin için "Ben ancak sizin gibi bir beşerim." buyurmuş, insanların müsâvât-ı kâmileyi hâiz olduğunu ve bundan müstefîd olması lâzım geldiğini beyân etmiştir. Bir insan, filan insanın yaptığıni yapmaya muktedir olduğu şeyi yapamayacağına zâhib olursa, kelimenin hakîki ma'nâsiyla, muvahhid değildir.

Kur'ân-ı Kerîm, Resûl-i a'zamın ihrâz ettiği muvaffakîyat-ı âliyeden bahs ettikçe onun vesâit ve vesâilinden de bahs etmiştir. Bunu îzâh için bu âyet-i kerîmeyi tedkik edelim:

"Muhakkak biz sana mebzûl hayatı ihsân ettik. Öyle ise Rabbine namaz kıl, kurban kes, ebter olan -hayırdan uzak kalan- senin düşmanındır."*

Bu âyât-ı kerîme Peygamberimiz'in müstakbel muvaffakîyatından fil-i mâzî ile bahs ederek bunların muhakkak ihrâz edileceğini te'kîd ediyor. Fakat bundan başka bu muvaffakîyetlerin tarîk-ı ihrâzını da göstermiştir. Çünkü "Rabbine namaz kıl, kurban kes" deniyor. Demek ki namaz kılmak, kurban kesmek, Resûl-i a'zam tarafından kazanılan muvaffakîyetin tarîk-ı ihrâzıdır.

Bu âyât-ı kerîmede müslümanlar için, bilhassa her hangi sûretle müslümanların irşâdından mes'ûl olanlar için büyük bir ders vardır. Bu günlerde en ziyâde hakîki mûrisidlere ihtiyâc hissolundugu halde, birtakım sahte

* إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكُوَفَرَ فَصَلَلْ لِرَبِّكَ وَأَنْجَرَ . إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَنْجَرُ (Kevser Sûresi 108/1-3)

mürşidler meydanı istilâ etmişlerdir. Nâm kazanmak hiç [181] şüphesiz meşrû' bir emeldir. İnsan fitraten iki şey arzû eder. Biri, kendini her yükten âzâde etmek, diğeri nâm ve şân sâhibi olmak. Bu garîzî temâyüller insanları azîm faâliyete sevk eder, hatta bunlar faâliyet-i beşeriyeyenin kaynakları addolunabilir. Fakat bunlar sû'i istî'mâl edilirse riyâkârlık, giybet, taharrî-i nekâis, istihzâ, idlâl gibi birçok rezâil tevlîd eder.

Bu pek derin mes'ele-i ahlâkiyye Kur'an-ı Kerîm tarafından îzâh olunmuştur. Umûmiyetle ahlâk iki kısma münkasemdir: İyi ve fenâ. Kitâb-ı Kerîm ise ahlâkin bu iki nev'inin fitrat-ı beşerde bir menşei hâiz ve ancak tezâ-hürlerinin iyi ve fenâ olduğunu beyân etmiştir. Dînin yegâne hedefi hayır ve şer hudûdunu ta'yîn etmektir. İslâm ulemâsı garb âlem-i irfânına, ahlâk-ı İslâmiyye'yi îzâh edebilseler garbin İslâm'ı kabûl etmesi müşkil bir şey olmazdı.

İnsan, fitraten, sırtından yükünün alındığını kendisinin hürmete nâil olduğunu görmek ister. Fitrat-ı beşerde meknûz olan bu iki müfid ihtirâs insanı en yüksek ahlâka sevk eder. Bu iki arzû inşîrâh-ı sadr ile, yani tehassüsâtın ittisâî ile kâbil-i tatmîndir. Bunlar ise ancak Allah yolunda infâk ile kâbil-i terbiyyedir. İnsanın bîl-i ihtiyâr iyilik etmesi, sadrının inşîrâhi, kendisini yüklerden kurtarmak, nâmını şerefleştirmek için lâzımdır. Başkalarına kendi hesâbımıza hizmet, bu iki hedefin miftâh-ı tahakkukudur. Kur'an-ı Kerîm 21(وَمِمَا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ) "Onlara ihsân ettiğimizden infâk ederler" nazm-ı celîliyle buna işâret etmektedir. Bundan maksad "Vüs'at-i Tehassüsât" vücûda getirmektir. Dar hisli bir adamı gözümüzün önüne getirirsek bu hakikat tavazzuh eder. Tehassüsâtı pek dar olan bir adam için mücîb-i elem olan bir şey daha geniş yürekli bir başkası için hiç hâiz-i ehemmiyet olmayıabilir. Bir çocuğun iki para etmez bir oyunçağın ziyâi için ne kadar mahzûn olduğunu hatırlayınız, onun ziyâi çocuğun dâr-ı kalbini rencîde eder. Halbuki bu çocuk büyüğü zaman azîm bir ziyââ miknetle tahammül eder. Bu sûretle vüs'at-i sadr huzûr-ı fikrî te'mîn eder. İnsan malından infâk ettikçe hürmet ve muhabbete nâil olur. Kur'an-ı Kerîm bu hakikati beyân için Peygamber'e hitâben diyor ki: "Biz senin göğsünü açmadık mı, belini çatırdatan yükü kaldırmadık mı, senin nâmını yükseltmedik mi? ** Bu birkaç âyet-i kerîme cihân kadar hikmeti muhtevîdir.

Yüklerimizin kaldırılması ve nâmımızın yükselmesi için sadrimizin genişlemesi lâzımdır. Bunun nasıl

tahakkuk edebileceğini anlamak istiyorsanız Kur'an-ı Kerîm'e mûrâcaat ediniz. Göreceksiniz ki bunun en birinci sebeb-i tahakkuku başkalarına kendi malımızdan infâktır. Bu sûretle, ihtimâl-i ziyâî belimizi bükecek olan dünyevî şeyler nazarımızda kıymetini zâyi' eder. Kur'an-ı Kerîm diyor ki: 22(لَنْ تَكُلُوا الْبَرَّ حَتَّىٰ تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ) yani "Sevginizden infâk etmedikçe hayra nâil olamazsınız."

Bütün dünyayı sarsacak, kuvvetli bir hey'et-i ictimâ'iyyenin teessüsüne hizmet edecek fezâil bunlardır. İnsanda bir seciye vücûda getirecek fezâil yine bunlardır. Hülâsa Kur'an-ı Kerîm rif'ate kâbiliyeti, sırtlardan yüklerin kaldırılmasını inşîrâh-ı sadra bağlamaktadır.

İnsanların ekserîsi zevk ve elemi ikiz telâkkî ederler. Fakat bu telâkkîye riâyet edenler pek azdır. Zevk ve elem, gece ile gündüz gibi yekdiğerini ta'kîb eder. Bunları tecrübe etmeyen bir mevcûd-ı beşerî yok gibidir. Hepimiz de tâhsîl-i zevke hâhişgeriz. Hepimiz elemden kaçmak isteriz. Bu temayülden hiç birimiz müstesnâ değildir. Fakat hakiki huzûr ve refâh, bu iki fânî hisse, zevk ve eleme lâ-kayd kalmaktadır. Felâketler, ancak onlardan korkanlara elem bahş eder. Zevk de öyle. Ona i'tiyâd edenleri münbasit etmez. Bu mücâdele-i hayâttâ iklîl-i zafer, zevk ve eleme ehemmiyet vermeyenlere mev'ûddur. Hakiki huzûr-ı fikrîden nasîbedâr olan bu bahtiyârlar bu ser'û'l-zevâl hâlâtın fevkine yükselirler, zevk onları tehyîc etmez. Elem onları mükedder etmez. En müdhîş felâketler, en sermest edici zaferler onların fikirlerini sarsmaz. İrâde-i ilâhiyyeye inkîyâd merhalesi budur.

Hoca Kemâleddin

MÜSLÜMANLIK'DA KADIN

4

Hiçbir vakit unutulmamalıdır ki dîn-i İslâm, dîn-i fitrattır. Mücâdele-i hayât, istifâ-yı tabîî, te'sîr-i verâset gibi kavânîn-i tabîiyye erkeğin kadına birtakım sîfât ve kâbiliyat ile mütefevvik olduğunu göstermektedir. O kadar ki erkekler hayatın her safhasında birçok büyük şâhsiyetler yetiştirdikleri halde kadınların bu husûsta ihrâz ettikleri muvaffakiyetlerinde bir derecesinde değildir. Târîh-i kadîmin gösterdiği şekilde erkek en eski zamanlardan beri kadına hâkim olmuştur. Bu pek eski mahkûmîyet kadının bedeni ve seciyesi üzerinde icrâ-yı te'sîr etmiştir. Kadın, ictimâ', dîn, siyâset ve hatta fikir i'tibâriyla mahkûm bırakılmış, inkişâf i'tibâriyla erkeğin gerisinde kalmıştır, binâenaleyh onu artık geçemez. Çünkü erkeğin inkişâfi pek kadîmdir. Kadının bu i'tibârla erkeğe hürmet etmesi lâzımdır.

21 Bakara Sûresi 2/3

* (إِنَّمَا نَشْرِخُ لَكَ صَدْرَكَ . وَوَضَعْنَا عَنْكَ وِزْرَكَ . الَّذِي أَنْقَصَ ظَهِيرَكَ . وَرَأَنَا لَكَ ذَكْرَكَ) (İnşîrah Sûresi 94/1-4)

Hepimiz biliyoruz ki kadın aylarca hâmile kalarak taşıdığı yavrusu [182] kendi dem-i hayatıla gidâ-yâb eder. Bu sıralarda kadın zor bir iş göremez. Hiç olmazsa bu aylar zarfında, bu ıztirâb, elem ve zaaf devrinde zevcinin muâvenetine muhtâcdır.

Kadının teşekkülât-ı bedeniyeye i'tibâriyla da erkeğin mâ-dûnu olduğu tahakkuk etmiştir. Kadının dimâğı, daha hafif, kalbi daha küçüktür. Belki erkeklerle kadınlar ilk yaratıldıkları zaman her husûsta mütesâvî idiler. Fakat erkeğin uzun bir zaman kadına tahakkümü, iki cinsin muhtelif şerâit-i hayatı tâbiiyeti erkeği her husûsta kadının mâ-fevki yapmıştır. El-hâletü hâzihî erkek kadından daha kuvvetlidir. Faâliyeti, hayatıyeti, kudreti i'tibâriyla kadına fâiktir. Bedenî, aklî kuvveti kadının kine nisbetle daha mütehammildir. Erkeğin dehâsi da daha fazla inkişâf etmiştir. Eflâtun, Aristo, İbni Rûsd, Gazâlî, İskender, Nefton, Buda, Mûsâ, Ömer, erkekler arasından yetişmiştir. Fahr-i Kâinât erkektir. Bu güne kadar en büyük dehâlar erkekler arasından yetişmektedir. Erkek binlerce senelik inkişâf esnâsında böyle birtakım kâbiliyetleri yükselttiği gibi, birtakım rezâili de inkişâf ettirmiştir. Erkek kadından daha şedîddir. Ondan çok fazla insan kani dökmüş, daha çok hayvanları ezmiştir. Erkek kadından daha ahlâksızdır. Daha fazla içер, daha fazla kumâr oynar, ihtiâsâtı ateşlendi mi onu takyîd etmek pek müşkil olur. Bir kül olarak hey'et-i ictimâ'iyye ancak iki cinsin mütekâbil vaz'iyetlerini anlamak sâyesinde hem-âheng olur ve yükselir. Kadın, birkaç noktada erkeğin fâikiyetini, erkek de başka noktalarda kadının fâikiyetini tanımlıdır.

Müslümanlık bu farkı tanıyor ve bundan dolayı Kur'an-ı Kerîm diyor ki:

(الرِّجَالُ قَوْمٌ عَلَى النِّسَاءِ²²)
(وَالرِّجَالُ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةً²³)

Müslümanlık âileyi geçindirmek, onun istirâhat ve refâhını te'mîn etmek vazifesini erkeğe tahmîl etmiştir. Kur'an-ı Kerîm'in beyân ettiği kavânîn-i verâset bu farkı gözetmiş, hukuki mesâilde ifâ-yı şehâdet husûsunda bu farkı ihmâl etmemiştir.

Kadınların cins-i zaif olduğu Hazret-i Muhammed tarafından kabûl edilmiştir. Çünkü muktezâ-yı fitrat budur.

Şopenhavr der ki: "Kadınlar kuvvetlerine değil, hünerlerine güvenirler. Bundan dolayıdır ki onların hîle yapmak için bir kâbiliyet-i garîziyyeleri olduğu gibi doğruluğu söyleme[mey]ye gayr-ı kâbil-i imhâ bir temâyülleri

vardır." Alman feylesofu müteâkiben kadının gerek fikrî, gerek medenî büyük işler görmek için yaratılmadığını beyân ediyor ve kadının deyn-i hayatı, yaptığı işlerle değil, gebe kalmak, çocuk yetiştirmek, zevcine itâat etmek husûsunda çektiği eziyetle ödediğini ilâve etmektedir.

Tabiat kavânîn-i iktisâdiyyeye riâyet eder. Müennes bir karınca doğurduktan sonra nasıl kanatlarını zâyi' eder, kadınlar da birkaç çocuk doğurduktan sonra güzelliğlerini zâyi' ederler. Bir erkeğin kuvâ-yı akiyyesi yirmi sekiz yaşıdan mukaddem kemâle ermez. Halbuki bir kadın on sekizinde kemâle erer. Bundan dolayıdır ki kadın bütün ömründe çocukluğunu az çok muhâfaza eder."

Hiçbir dîn, hiçbir müessese-i ahlâkiyye veya ictimâ-iyye tabiatı ihmâl edemez. Hıristiyanlık âleminin asrî kavânîni temâyülât-ı fitriyyeyi ihmâl ettiğinden asrımızda müşâhede ettiğimiz ihtilâller, hoşnûdsuzluklar ve ahlâksızlıklar vukû' bulmaktadır.

Bundan başka Müslümanlık'taki kavânîn-i ictimâ'iyye ve âdât hakâik-ı fitriyyeye riâyet etmeyeceğinden İslâm âleminde hiçbir kadın ihtilâli vukû' bulmamıştır. Çok yakın zamana kadar İslâm âleminde hiçbir kadının kocasız kaldığı görülmezdi. Müslüman kadınları izdivâci fenâ bir kayıd, evlerini idâre etmeyi müstekreh bir şey addetmezler. Müslüman kadınları hayatı erkeğe rekâbeti bir şeref tanımazlar. Bil-akis ensâl-i müstakbelerin kanını temiz olarak muhâfaza etmekte, evlerini idâre ve çocukların yetiştirmekle beşeriyyete karşı en yüksek ve en asıl vazîfeyi ifâ ettiklerine kâni'dirler.

İslâm memlekelerinde izdivâc, medenî bir akd olmakla beraber, dînî bir mâhiyeti hâizdir. Müslümanlar Allah'ın emriyle zevcelerini taleb ederler. Allah'ın emriyle istenilen bir kadına sû'i muâmele, onu bir müddet sonra red, zât-ı kibriyâya karşı hürmetsizliktir.

İmam Gazâlî diyor ki: "Hayât-ı beşeriyyede hâiz olduğu ehemmiyete mebnî hayat-ı dîniyye de nazar-ı i'tibâra alınması icâb eder. Izdivâc bir müessese-i dîniyyedir. Binâenaleyh dînî bir sûrette mevzû'-ı bahs olunmalıdır. Aksi takdirde erkeklerle kadınların arkadaşılığı, hayvanların birleşmesinden farksız kalır."

Kur'an-ı Kerîm, erkeklerin kadınlara sû'i muâmele etmelerini, hatta kadınlarından memnûn olmadıklarını takdîrde onlardan ayrılmamalarını, çünkü bunda da bir hayır olması muhtemel olduğunu beyân eder. İnsan istikbâlini keşf edemez. Hâdisât-ı müstakbelinin ne mâhiyyette olacağını bilemez. Binâenaleyh zevcesine karşı hissettiği ve muvakkat olması pek muhtemel olan bir adem-i hoşnûdî dolayısıyla kadınların tatlık olunması emr olunmaktadır.

²² "Erkekler, kadınların koruyup kollayıclarıdır." (Nîsa Sûresi 4/34)

²³ "Kadınların da ödevlerine denk belli hakları vardır." (Bakara Sûresi 2/228)

Kur'ân-ı Kerîm'in tebliğ ettiği kavânîn-i izdivâc, en güzel ve en [183] tabîî kavânîndir. Kadınların hukükunu sıyânet için izdivâc akdi esnâsında hiç olmazsa iki şâhid bulunması lâzımdır. Tarafeyin rızâsi mutlakâ lâzımdır. Izdivâci tes'îd ve i'lân için velîmeler icrâsi teşvik edilmektedir. Zevce olacak kadına bir mehir ta'yîn etmek, onun istirâhat-i şahsiyyesini te'mîn etmek lâzımdır.

Mehrîn ta'yîni rizâ-i tarafeyne vâbestedir. Muayyen bir mikdar tesmiye olunmadığı takdirde aynı seviyede olanların verdikleri nazar-ı i'tibâra alınarak bir mehir tesmiye olunur. Mehir, çok müfid ve çok mühim bir şeydir. Bundan kadınlar yalnız mâlen istifâde etmekle kalmazlar, onunla talâka karşı mühim bir mânia koymuş olurlar. Onunla erkekler izdivâc ve talâk ile oynamaktan ferâgate mecbûr olurlar.

Kavânîn-i Mûseviyyeye nazaran bir peder kızını evlendiriyorken kızla beraber bir mikdar para da te'diye ettiği halde kavânîn-i İslâmiyye mehir i'tâsını erkeğe tâhîmî etmiş, mehri kadının malî yapmıştır. Bu sûretle izdivâci müteâkib birtakım münâzaalar, yahud ayrılmaya müeddî olan ahvâl husûl bulursa kadın için istinâdgâh teşkil edecek bir şey bulunmuş oluyor.

Şeyh Müşîr Hüseyin Kîdvây

FARMASONLUK

Fransızca ve İngilizce ile bir Fransız muharriri tarafından Farmasonluğun mâhiyeti hakkında neşrolunan bir risâleden ma'lûmât-ı âtiyyeyi nakl ediyoruz:

Mukaddime

Farmasonluk bütün insâniyeti ıslâh ve tenvîr ettiğini ve edeceğini muhteşem nutuklarla, hayret-bahş medâyiyle i'lân eder, fakat bu sözlerin mâhiyet-i hakikiyyesi neden ibârettir? İşte biz bunu tedkîk ile hakikati meydana çı-karmaya gayret edeceğiz.

Masonlara âid gazeteler ve kitaplarla vesîkalarda tesâdüf olunan ihtişâm lisân-ı bî-nazîr bir derecededir. Meselâ Farmasonlar: "Farmasonluk mukaddestir, bütün insâniyetin menba'-ı nûrudur, dünyanın güneşi"dir. Ve ona hitâben "Ey mukaddes Farmasonluk, cümlemiz âdil, insâniyet-perver ve rahîmiz. Mükemmel bir Farmason birinci bir insandır." diyorlar. Farmasonların ziyâfetlerinde tekrar olunan kelimât "Farmasonların ihrâz etikleri fazilet ve nûr ile en birinci insanlardan olduklarını" takrîr edip duruyor. Onlarca, Farmasonluğun hâricinde yaşayan insâniyet karanlıklara batmıştır; Farmasonluk bütün maârif-i insâniyyeyi câmi'dır; bütün hikmeti, bütün kemâli, bütün fazileti, bütün felsefeyi Farmasonluğun ma'bedleri telkin ediyor!...

Bunların hepsi güzel. Fakat bir kere Masonların bê-yânâtını gözden geçirelim; Masonluğun makarr-ı faâliyetine, localarına girelim; ihvâni iş başında görelim; hiç bir ibâdete, bir dîne merbût olmayan; garîb, karışık bir hükûmet-i rûhâniyyenin usûl-i teşrifâtısine merbût olan, âdî insanların anlamayacağı bir lisân ile konuşan; esrâr-âlûd harfler kullanan bu zevâti müşâhede edelim. Her halde hiç olmazsa bu manzaranın hayret-âmîz olduğunu beyân etmekten men'i nefş edemeyiz. Hiçbir kimseyi cerh etmeyi arzû etmemekliğimize rağmen, bütün bu şeylerin, bir maksad-ı hafîyi setr etmek kasâdiyla yapılmamışsa, ciddî bir adamı alâkadâr edecek bir mâhiyyette olmadığını da söylemekten vaz geçemeyeceğiz. Siyâsiyâtta olduğu gibi Farmasonluk'ta da ihtilâci olan Filiks Peyat bütün bu tezâhürâtı "Abes, Hurâfe" kelimâtiyla tavsîf etmiştir.

Biz ise hakâiki akl-ı selîm erbâbına arz etmekle iktifâ edeceğiz. Akl-ı selîm hükmünü versin.

1

Herkes bilir ki müteaddid Mason teşkîlâtı vardır: Misrayim,* İskoçya, Gran Oryan, ve daha başkaları.... Bunlardan her birine mensûb olanların üç derece-i esâsiyyesi vardır. Şâkirdân, rüfekâ ve üstâdlar. Farmason olmayanlar "Âdî" tesmiye olunur. Bundan mâadâ her mahfelin derecât-ı âliyyesiyle esrârı vardır.

Belçika'da ve Fransa'da İskoçyalı mehâfil ile Gran Oryan'ın otuz üç derecesi vardır, bunların arasında:

On beşerin müntehab-ı mübecceli, ulvî kahraman müntehab, şâhâne yay, Taber nâkil prensi, Remzi locaların üstâdi, Nûh'un muakkibâları, esrâr-ı şâhânenin ulvî prensi.... ilh.

Misrlî Misrâyim'in 90 derecesi vardır. Bunlardan sunları zîkr edelim:

Akl-ı evvel, akl-ı sâni, güneşin kahramânı, yıldızların kumandan-ı a'zamı, şehînşâh ... ilh.

Farmasonların derecât ve esâmîs böyledir. Her derecenin işaretî ve kendine mahsûs taşı vardır. Meselâ önlükler, peştemaller, pusulalar, murabba'lar, kordonlar, altın güneşler ve sâire.

Bu gibi merâtib, derecât ve işârât, ancak gurûru okşayan birtakım oyuncaklardır ki Farmasonlar tarafından bu kadar ihtimâm ve inhimâk ile kabûlü nazariyye-i müsâvâtı pek yüksekte müdâfaa eden bu adamları pek çirkin bir girîve-i tenâkuza düşürüyor. Bu mülâhaza bazı Farmasonlar tarafından da ileri sürülmüşse de kat'îyyen fayda-bahş olmamış ve bunlar bütün füsûn ve kuvvetiyle o ukalâ-yı izâmi teshîre devam etmiştir!

* Ferâine-i Misriyyenin en birincisinin nâmine muzâf olan teşkîlât.

[184] Yukarıda beyân ettiğimiz üç mahfeli teşkil eden cemâatlerin her birine loca denilir. Bunların bazılarını ta'dâd edelim:

Sükûn-ı Tâm Çiçeği, Kanâat-i Tâmmenin "Sen Antuvâni", Kozmopolit Dostluk, Nikâb-ı Muhabbet, Mîsîr Vâdîlerinin Kudsü, İttihâd-ı Matlûbun Mes'ûd İctimâ'i ... ilh.

Locaların derecâtı müteaddiddir:

Mübâccel, Pek Muhterem, Fedâkâr Kardeş, Müdâhiş Kardeş, Mûfettiş Kardeş, Büyük Mütehassîs, Büyük Hatîb, İhtifâllerin Reîsi ilh.

İşte Farmasonların gazetelerinde veyahud ictimâ' raporlarında tesâdûf olunan elkâbin kâffesi böyle muhteşem ve muazzamdır, çünkü Farmasonların "Âdîlerin" lisânından ayrılan bir lisân-ı mahsûsu vardır. Bunun için bir Farmasonun nutku "Mi'mârîden bir parça"dir, Farmason yemek yemez, "Geveler"; onun kadehi kadeh değil, bir "Top"; onu bıçağı bir "Kılıç"tır. Bir loca ictimâ'larını bitirmez, "Uyutur". Bir Farmason beyânnâmesi bir "Tahta", bir Farmason raporu bir "Taslak"tır. Farmasonun alkısı, "Batarya"dır ve ziyâfeti "Masa işi"dir.

İhtifâlât, alâmât, harekât, merâsim, cenâze alayları, masa işleri, alkışlar ... ilh. Bütün bunları Mason mehâfilinde en dakik tafsîlîtiyla tanzîm edilmiş ve her Mason tarafından kermâl-i dikkatle tetebbu' edilmiştir. Bu ciddî adamlar, bu âile pederleri, bu muhterem tâcirler, bu da'vâ vekilleri, mahkeme reîsleri, gayûr cem'iyetler a'zâsî derecelerine âid ta'lîmât ile saatlerce uğraşarak mahfillerinin o evâmirini ezberlerler, işâretlerinin sırrını anıtlar ve böylece Farmasonluğun ibâdetini ifâ etmiş olurlar. Beşeriyyeti tenvîr ve ıslâh ile hurâfâttan kurtarmak dâiyesinde bulunan bu adamların heykelleri, mezbâhlâri, kurban veren papasları, ta'mîdleri ve rumûzu var!

Fakat biz onların cem'iyetine biraz daha im'ân-ı nazar edelim.

2

Bir insan nasıl Farmason olur? Nasıl onların lisanlarıyla konuşabilir? Onların nûrunu nasıl iktibâs edebilir? Farmason âyînlerine âid eserlerde öyle manzaralar, dehşetler, kasemler, korkular müşâhede ettik ki hakikaten hârikulâde bir şeydir.

Evvêlâ yeni bir a'zânın, bir arkadaşın tâhlîfi bervech-i âtîdir:

"Farmasonluğun hiçbir sırrını, bir işâretini, bir kelimesini, bir i'tikâdını ifşâ etmeyeceğime yemîn ederim. Yemînime hânis olduğum takdîrde ateşte kızarmış bir demirle dudaklarımı yaksınlar, ellerimi kessinler, dili mi parçalasınlar, boyunumu vursunlar; yeni bir kardeşim esnâ-yı kabûlünde cesedim locada asılsın da herkes

cezâ-yı hiyâneti görerek ibret-bîn olsun. Daha sonra vücûdum ateşlere atılsın, yansın ve küllerimi rûzgârlar savursun."

Biz şimdilik böyle bir kefâlete lüzum gösteren "Esrâr-ı Masonîyye"nin cevfinde ne olduğunu sormayacağız. Fakat akıllı bir adamın bu kadar korkunç bir kasemi bizzat aleyhinde nasıl kabûl ettiğine hayret ediyoruz.

Maamâfih bu kasemlere rağmen bizzat Farmasonların beyânnâtından "âlem-i âdî", Farmasonluğun esrârına vâkif oluyor. Farmasonluğa dâhil olmak isteyen bir tilmîz evvelâ "Hücre-i Teemmûl"e idhâl olunur. Burası karanlıktır. Ancak bir kandil ile münevverdir. Duvarlar siyah boyalı ve cenâze resimleriyle örtülüdür. Yeni a'zâ kudemânın "Anâsîr-ı erbaasından" geçmeye mecbûr olduğundan evvelâ buradan, unsur-ı tûrâbîden geçer. Burada ancak bir kefen içinde bir kadîd vardır. Duvarların üzerinde "Korku hissediyorsan fazla ilerileme. Devâm edersen anâsîr ile tathîr olunacaksın. Gayyâ-yı zalâmdan kurtulacaksın, nûru göreceksin" ibâreleri yazılıdır. Tilmîz burada muayyen bir zaman bekler, sonra üç suâle tâhîren cevap verir ve arzûsunu beyân eyler. Bir cihetten verdiği cevaplar locada mûtâle'a olunuyorken diğer cihetten gözleri bağlanır ve locaya gireceği kiyâfete sokulur. Yani başı açık, kollarıyla göğsünün sol tarafı ve sağ dizi üryân! Bundan sonra üç seyahat başlar. Ve hava su ve ateş anâsîrinden geçirilir.

Birinci seyahat birçok müşkilât ile icrâ olunur. Tilmîze "Egil" derler ve dar, basık bir yoldan geçirirler. Sonra "Atla" derler. Ve birçok hendeklerden atlatırlar. Sonra "Sağ ayağını kaldır" derler. Ve mürtefi' birtakım tepeciklere çıkarırlar. Sonra bir daha "Egil" derler.

Böylece tilmîzi nasıl bir yoldan geçtiğini anlamayarak götürürler. Nihâyet "Nihâyetsiz merdivene" îsâl ederler ve müteâkiben salincağa koyarlar. Bu seyahat esnâsında gök gürlemesine, fırtına, kasırga seslerine müşâbih gürlütler yapılır. Bu seyâhatin hitâmında tathîr-i hevâî hâsil olur.

İkinci seyahat tathîr-i mâîdir. Bu esnâda tilmîz ancak kılıç şâkırtıları işitir. Ba'dehu onun mûrsidi elini üç kere suya batırır.

Üçüncü seyahatinde tathîr-i nârî seyâhatidir ki sükünet içinde icrâ olunur. Alevler etrâfında üç def'a gezilir. Ba'dehu tilmîze "Acı şarabı" takdîm ederler ve mûrsid abûs bir sesle:

"Farmasonluğa kabûl edilen her âdî adam artık kendisine sâhib değildir. Nefsinin âmini, efendisi değildir"

Bundan mâadâ her locada Hiyeroglîfî harfleriyle mahkûk ve ma'nâsı ancak koyu Masonlarca ma'rûf bir mührün bulunduğu rivâyet olunuyor. [185] Bu mühür

ateşte kızdırılarak tilmîzin vücûduna basılıyor ve nâ-kâbil-i imhâ bir eser bırakılmış?...

Bundan sonra yemîn etmek zamanı gelir. Bütün ihvân ellerinde kılıçlarla ayakta dururlar. Tilmîzin gözleri çözülür ve Mübeccel der ki: "Bütün kılıçlar sana havâle edilmiştir. İyi bil ki hepimiz Farmasonluğun fedâkârâniyiz ve her birimiz hâini cezâlandırmaya hâzırız."

Bu merâsim de bittikten sonra tilmîz mezbaha götürülür. Orada eline açık bir pusla verilir ki puslanın bir ucu göğsünün sol tarafına müteveccihit. Sağ eli de kılıcın üzerindedir. Tilmîz mezbahin basamaklarından birinin üzerine dizini koyar ve yemîn eder.

Bunu müteâkib mûmâ ileyhe Farmason olduğu beyân edilerek eline bir eldiven ile bir önlük verilir ve bunları en hürmet ettiği bir kadına vermesi söylenir.

Böylece Farmason zulmetten nûra vâsil olur!

Dünyada birçok ciddî ve akıllı adamların bu gibi cinnetlerle uğraşması, bu gibi cinnetler için dînini bırakması, Hâlik'ını inkâr etmesi ne kadar elîm bir şeydir!...

Farmasonluğun bu sırları meydana çıktıktan sonra insan Farmasonluğun ne olduğunu düşünüyor. Acaba Farmasonluk felsefî iddiâlarda bulunan bir cem'iyet midir? Yoksa bir dîn midir, yahud bir ibâdet midir? Öyle olsa bütün bu merâsimde ne lüzum var?... Yoksa Farmasonluk bu merâsim ile makâsid-i hakikisini gizleyen bir cem'iyet midir? En ma'kûl olan budur. Çünkü Farmasonluğun rumuzu ve bunların esrâr-âlûd ïzâhâti öyle ilim ve nûra götürecek bir mâhiyeti hâiz olmadığı kat'îyen âşikârdır!..

Maamâfih bu teşebbüstâta belki başka bir sâik daha vardır. Bir İtalyan ihtilâcisi diyor ki: "Bütün bu merâsimden maksad Farmasonların irâdesini, zekâsını ve hürriyetini takviye etmektir. Farmason piştikten sonra cem'iyet-i hafiyeye dâhil olur ki Farmasonluk bu cem'iyet-i hafiyeyenin kapıcısı mesâbesindedir."

Öyle ise tedkikimize devam ederek asıl bu noktayı tenvîr edelim.

FARMASONLARIN BALOSU

22 Kânûnisânî akşamı verileceği ilân olunan "Türkiye Maşrik-ı A'zamı Balosu" o gece mutantan bir sûrette verildikten sonra ferdâsı intîşâr eden bazı gazeteler kapalı bir ta'bîr olan "Maşrik-ı A'zam" yerine herkesin anlayabileceği "Farmasonlar" kelimesini kullandılar, baloya dâir tafsîlât verdikten başka Farmasonların alâmetleri, akide ve umdeleri hakkında da ïzâhâttâ bulundular. *Vatan* gazetesi büyük yazilarla "Türk Farmasonluğunun İlk Umûmî Tezâhürü" serlevhası altında Farmasonluğa dâir

uzun ïzâhâttâ bulundu. Vatan'ın verdiği ïzâhâta göre, bu balo "Türkiye Farmason Teşkilâti" nâmına verilmiş ve çok büyük rağbet görmüş. *Vatan* gazetesi baloda bulunan yüksek rütbeli bir Farmasonun Farmasonluğun târihçesi ve umdeleri hakkında verdiği ma'lûmâtı da derc ediyor. Bu ïzâhâta göre, Türk Farmasonları İslâkocâya Farmasonlarına mensûb imişler. Türkiye'de Masonluk pek eski imiş. Devr-i Azîzi'de yeni bir istikâmet açan ve Sultan Murad'ı tahta çıkarmak için uğraşan zevâtın Farmasonlar olduğu muhakkak imiş.* İstanbul'dan başka, Selanik, Üsküb, Beyrut, Şam ve Halep'te de ecnebî Farmason mahfilleri açılmış. Meşrûtiyeti müteâkib millî Farmasonluk teşkilâti kurulmuş, ecnebî mahfillerinin kapanmasına teşebbüs edilmiş. İngiltere'den mâadâ bütün ecnebî Farmasonlar teşkilâti buna zâhir olmuşlar, hepsi yeni Türkiye maşrik-ı a'zamını tanımişlar.** O va-

* Midhat Paşa'nın Farmasonların reisi olduğu mervîdir.

** Fil-hakika *Sabah* gazetesinin 20 Kânûnisânî 324 Salı günü nûshasında *Tan* gazetesinden naklen gelen telgrafta "Uzun müddetten beri meydana çıkamayan Türk Farmasonları Müşir Fuad Paşa'nın hânesinde akd-i ictimâ' eylediklerini ve bu ictimâ'da Adiliye ve Mezâhib Nâziri'yla birçok a'yân ve meb'ûsan bulunduğu ve Türkiye'de kebîr bir Farmason locasının on güne kadar kûşad edileceği" beyân ediliyordu.

Bu ictimâ, İngiliz Famasonluğununa mensûb olanlar tarafından yapılmış ve o zaman henüz Türkiye Farmasonluğu ve maşrik-ı a'zamı teessûs etmemiştir. Buna mukâbil bilâhare teşekkül ettiği anlaşılan "Gran Meter-Üstâd-i A'zam" nâmıyla Hahambaşı Naum Efendi'nin riyâseti altında faâliyete başlamış olan Türkiye Maşrik-ı A'zamı, Fuad Paşa'nın hânesindeki ictimâ'in hilâfina olarak başlamış ve ecnebîlerce nizâmât-ı mahsûsasına muhâlif addolunarak kabûl edilmeyip ancak İtalya Farmasonluğunca kabûl ve tasdîk edilmiş olduğu o zaman içinde bulunanlar söyleyordu. Selanik meb'ûsu Musevi Karaso İtalya ile olan bu münâsebâtta en büyük vâsita rolünü oynuyordu. Hatta Trablusgarb'ın İtalyanlar tarafından işgâli üzerinde o zaman meclis-i meb'ûsânda akd edilen bir celse-i hafiyede "İtalya Farmasonlarının Türkiye'de Farmasonların icrâ-yi hûkûmet ettiği bir sırada bu işgâlin muvâfık olmadığı tarzında beyânâttâ bulundukları" İttihâd ve Terakki Firkası'na mensûb Trablusgarb Meb'ûsu Naci Bey tarafından vesâik-i tahrîriyyeye müsteniden söylelenmişti, ki Türkiye lehine bu kadarcık zâhirî bir mümâşâtın İtalyan Farmasonları tarafından ibrâz edilmesi aradaki o münâsebetin bir semeresi gibi gösterilmişti. İtalya'dan mâadâ diğer ecnebî Farmasonluklarının daima muhâlif vaz'iyet aldıklarına nazaran, yeni Türkiye maşrik-ı a'zamını tasdîk etmeyenler miyânında yalnız İngilizlerin değil, sâîrlerinin de bulunduğu istinbât etmek mümkün olacaktır.

Bu miyânda Suriye meb'ûslarından ve Mârûnî hîristiyanlarından Süleyman el-Bostânî Efendi de mühim bir rol oynuyordu. Hatta o sırada Beynelmilel Arbitrâj Hey'eti nâmıyla alelumûm parlamentoların Paris'e da'vet edilen hey'etlerden mürekkeb olarak akd edilen bir ictimâa Türkiye meb'ûsanından da birkaç kişi Süleyman el-Bostânî Efendi refâkatında gitmişler, ve orada îrâd edilen nutukları birer kitap hâlinde tab' ederek meb'ûslara dağıtmışlardı. Bu kitaplar el-ân Meclis-i Meb'ûsan Kütüphânesinde mevcûd olmak lâzım gelir. Süleyman el-Bostânî Efendi mezkûr ictimâ'da îrâd ettiği

kitten beri Türkiye'de [186] Farmasonların faâliyeti devam etmekte imiş. Farmasonluk öyle bir müessese imiş ki dünyanın aksâm-ı mütenevviaşında beşerî faziletlere iktisâb ve tatbîk etmeye müheyŷâ ferdleri birleştirirmiştir. Bu husûta memleket ve dîn ayırmazmış. Bir "Sâni-i A'zam-ı Kâinât" kabûl edermiştir. Taharrî-i hak ve hakikat için hiçbir hudûd kabûl etmezmiş. Cehl ve taassuba karşı mücâdeleyi* kendisi için gâye edinmiş ... Balo sabahlara kadar devam etmiş ve Farmason mahfillerinin teşkilât-ı hayriyyesi için yedi sekiz bin lira hâsilât olmuş.

Son Telgraf gazetesi de bu balo hakkında şu îzâhâtı verdi:

"Dün gece Pera Palas'ta pek mükellef ve pek mutantan bir balo verilmiştir. Bu balo Maşrik-ı A'zam serlevhasını taşımaktadır, ki yalnız şehrimizdeki Farmasonlara âid bulunuyordu.

Saat ondan i'tibâren Pera Palas'ın kapısı bir mahşer hâlinde idi. Yüzlerce otomobil kapının önünü istîlâ etmiş, geçilecek yer kalmamıştır, gelenler hep smokinli, zengin, mükellef zevât idi. Bunların kîsm-ı a'zamina göz kamaştırıcı tuvâletleriyle hanım veya mâdâmlar refâkat ediyorlardı.

Pera Palas'ın medhaline girdikten sonra misâfirlerin karşısına sâbık Mâliye sermüfettişi Kâzım Bey çıkmıştır, bu zâtın boynunda ve ismokininin altında kalın işlemeli bir atlas vardı. Vaktiyle huzûr hocalarının taşındıkları yeşil atlastan daha büyük olan bu işâret gelenlerce ma'lûm idi. Muhbirimiz bu işârettten bir şey anlayamamış ve sorduğu zevâttan da bir şey öğrenememiştir.

Beş, altı yüz kişiden mürekkeb muazzam bir kâfile salonu istîlâ etmiştir; mütemâdiyen terennüm edilmiş; cazbânda raks ile iştirâk edenler kimildayacak yer bulamamışlardır. Bu kalabalığın içinde herkes işâretli idi. Bu işâretler üç nev'e aynılıyordu: Bazlarının boynunda ipek bir kurdela ve bunun ucunda ay işâreti bulunan nikel bir madalya bulunuyordu. Bazısında ise yelek üzerine boynundan i'tibâren takılmış kalın bir kurdela vardı. Di-

nutukta "Mûsâ gibi bir proskarı (yani matrûd), Îsâ gibi bir ankonto (yani mechûl), Muhammed gibi bir urfelen (yani yetim) bu âlemde büyük büyük birer dîn te'sîs edebildikleri halde bizim gibi bütün milletlerin eâziminden ve mütefekkirîninden mürekkeb olan bu hey'et ne için âlem-şümlü yeni bir din vaz' ve te'sîs edemesin." dediği o kitapta muharrerdir.

"Maşrik-ı A'zam": Farmasonların "Loca, Maşrik" namıyla yâd edilen mertebe mertebe mahfillerinin en başında ve hepsinden büyük "Gran Meter-Üstâd-ı A'zam" riyâsetinde in'ikâd eden merkez-i umûmîsi demektir. Türkiye müşrik-ı a'zamı ile diğer ecnebî müşrik-ı a'zamları arasındaki münâsebat ve derece-i tâbiyyet ve istiklâl ancak onların büyüklerince ma'lûm olabilecek bir şeydir.

* Sık sık tekrar edilen bu umdenin kimlerin gâyesi olduğu şimdî anlaşılmış oldu.

ğer bazlarında yalnız kalın kurdelalar vardı. Bu miyânda Kâtib-i Adillerden Servet Bey iri karnını tamamıyla kâpayan muazzam ve sırmalı bir işâret taşıyordu. Polis Mûfettişlerinden Saîd, Dâru'l-fünûn Tibb-ı Adlı Müderrislerinden Edhem Âkif, tüccardan Hüsâmeddin Beyler ve diğer bazı zevât bu alâmâtı taşımakta idiler.

Bir jandarma binbaşısı Maşrik-ı A'zam Balosu'nun hâdimlerinden idi. İstanbul'da fer'an Masonların en büyük me'mûru olduğu rivâyet edilen, Doktor Besim Ömer Paşa (Sâbık Dâru'l-fünûn Emîni) baloda pek az oturmuş; Câvid, Câhid, Necmeddin Molla ve diğer bazı beylerin hiç gelememesi gelenler arasında teessürle yâd edilmişdir. İran Sefiri Taba Tabâî Efendi boynuna alâmet-i fârikayı ta'lîk etmişti. Maamâfih dün boynunda alâmet taşıyanlardan çoğu üçüncü, dördüncü derece mensûbînden idiler. Polis erkânından çoğu bu halde idi.

Sâbık Defterdâr Râşid Bey genç çiftlerin danslarını harâretle seyretmiştir. Şehremîni Emîn Bey pek az kalmış ve yeni öğrendiği dansın tecrübelerini göstermiştir.

Cazband bilâ-fâsila devam etmiş, danslar dansları ta'kîb etmiş; gece yarısından sonra saat üçte yemeğe oturulmuş ve arkasından sabaha kadar yine dans edilmiştir."

Vakit gazetesi de, "Maşrik-ı a'zamın ne olduğu ve bu baloyu niçin verdiğini" tedâkîk ediyor, diyor ki:

"Türkiye müşrik-ı a'zamı, evvelki akşam, Pera Palas otelinde, bir balo verdi ve bu balo vesîlesiyle müşrik-ı a'zam terkîbi ilk def'a olarak Türkçe matbûâta intikâl etti. birçok kimselerin üzerinde tevakkuf edeceğî bu terkîb neyi ifâde ediyor? Maşrik-ı a'zam ne demektir? Evvelâ, bizce mechûl olan bu ünvânın ma'nâsını ta'yîn edelim: Öteden beri Türkiye'de bir Mason Cem'iyeti olduğunu iştir, fakat bunun ne yaptığını, iştigâlâtının sâhası ne olduğunu pek çogumuz bilmeyiz. Maşrik-ı a'zam, Türkiye Masonluğunun muhtelif kümelerine mensûb murâhhâslarından müteşekkîl bir hey'ettir. Her ictimâî teşkilin nasıl muhtelif kademeleri varsa, Türkiye Masonluğunun da pek tabîî olarak böyle birtakım derecâtı mevcûddur. Ve bu dereceler, ilerileyeye, ilerileyeye nihâyet ismini, son balo münâsebetiyle gazetelerde gördüğüümüz müşrik-ı a'zam ünvânı teşekkülde nihâyet bulur. Maamâfih Masonluğun memleketimizde ilk tezâhürünü son balo münâsebetiyle tecelli etmiş telâkkî etmek, yanlıstır. Bundan daha evvel Musevi ve Rum Mason kümeleri tarafından, Beyoğlu'nun muhtelif mehâfilinde, bu gibi alenî ictimâ'lар tertîb edilmiş, müsâmereler verilmiş, fakat umûmî bir akış yapamamıştır.

Söylenildiğine nazaran Türk Masonluğununa mensûb oldukça kuvvetli bir kitle, bu ibhâmin izâlesi lüzumuna kanâat hâsil etmiş ve teşekkülün -bu neden bilmeyiz?-

husûsiyetleri yine kendi a'zâsı arasında hafî kalmak üzere umûmî ictimâ'lар tertîbini istemiş, şimdiye kadar yapıldığı gibi a'zânın Mason sıfatını, gûyâ bir kürek mahkûmu gibi sıkı, sıkı saklamalarındaki hatâ-âlûd vaz'iyete nazar-ı dikkati celb etmek istemiştir. Gâlibâ maşrik-ı a'zamın son Pera Palas balosu, bu cereyânın neticesi olacaktır. Türkiye Masonları, bu son hareket ile, büründükleri esrâr ve hafâyâ sütresini bir nebze olsun, kaldırılmaya başlıyor ve bu i'tibâr ile son Pera Palas balosu, Türkiye Masonluğunun, târîhî hayatımda târîhî bir dönüm noktası teşkil ediyor, demektir."

Vakit gazetesi baloda üstâd-ı a'zam rütbesini taşıyan Kâtib-i Adil Yesârî-zâde Servet Bey olduğunu, sâbik üstâd-ı a'zam da Dâru'l-fünûn Emîn-i Sâbiki Besim Ömer Paşa olduğunu kayd etmiştir.*:

Tevhid-i Efkâr, Son Telgraf'nın yazdığını nakl ile iktifâ etmiş, [187] yalnız meydâna çıkan bu teşkilâtın ve akd edilen ictimâ'in Cem'iyetler Kânûnuna tatbîk edilip edilmediğini sormuştur. Fakat bu suâl cevâbsız kalmıştır. Fil-hakika şimdiye kadar bir cem'iyet-i hafîyye hâlinde olan bu teşekkül yine cem'iyet-i hafîyye hâlinde midir, yahud Cem'iyetler Kânûnu'na tevfîkan teşkilât ve akd-i ictimâât için müsâade-i mahsûsa almiş midir? Yoksa Farmasonluk fevka'l-kânûn bir teşkilât midir?

**

Cihânda Yahudi Hâkimiyeti ve Yahudi Teşkilâtı

"Dünyada Mevcûd Yahudi Kavmi Hakkında" bu hafîta Dâru'l-mu'allimîn'de Mu'allim Cevdet Bey tarafından verilen konferansı *Son Telgraf* gazetesi neşretti. Şâyân-ı dikkat olan bazı noktalarını hûlâsaten biz de naklediyoruz:

"Yahudilerin, cihândaki mevki'lerini kolaylıkla anlayabilmek için bulundukları yerleri bir hat ile çizmek kifâyet eder. Bu kavîm, Çin, Türkistan, Rusya, Almanya, Holanda, Belçika, Fransa, İngiltere, Amerika: Şîmâlî ve cenûbî Amerika'da bulunmaktadırlar. Zîkr ettiğim bu yerlerde Yahudi hâkimiyeti bütün şiddetîyle hükümrانdır. Bu gün New York'un elbise i'mâlâthâneleri, satış piyasaları, zengin bankaları, şîmendüferleri Yahudiler elindedir.

Yahudilerde asıl olan menfaat ve hîledir. Bu gün Kaliforniya ma'denlerine Yahudiler sâhibdir.

Cihânda bu kavmin fikrine mûrâcaat edilmeden işler mihverinde yürüyemez. Meşhûr Baron Roçild de Ya-

hudidir. İngiliz hükümetinin damarlarına hulûl ederek dünya petrol piyasasına hâkim olmuştur.

Yahudiler Amerika'da matbûâta da hâkimdir. Meşhûr Vilson'un, Luid Corc'un, Klemenson'un, müşâvirlerinden ekserîsi Yahudidir. Bu kavîm kendi menfaatine uygun bir sûrette İngilizleri, Amerikalıları oynatmaktadır. İki bin seneden beri hükûmetsiz, yurdsuz, Süleyman'ın yıkılmış ma'bedi önünde her Cumartesi günü ağladılar. Nihâyet arz-ı mev'ûda kavuştular. Bir hükümet te'sîs ettiler. Bu gün orasını idâre eden Samuel İngiliz Yahudisidir.

İngiltere'nin cerâid-i siyâsiyyeleri, mecmûaları, kömür, demir ma'denlerinin ekserîsi, cihânın en zengin vapur kumpanyaları kezâ bunların ellerindedir.

Alman ordusu, Almanya asîl-zâdegânı, Almanya'nın Hohenzollern, Avusturya'nın Habsburg hânedânına hâkim olanlar Yahudilerdir. Avusturya'da da yine bu millet hâkimdir. Romanya'da bulunan petrol ocakları bu kavîm idâresindedir. Çeh-İslovakya'da da hâkimdirler. Burada dînî müesseseleri mevcûddur.

Dünyada mevcûd Mason cem'iyetleri Yahudiler tarafından idâre olunurlar. Ajans Royter, telsiz telgraf istasyonları hepsi bunların ellerindedir.

Yahudiler Ruslardan gödükleri zulmün acısını kat kat almıştır. Para sâyesinde mücevherâta, yüksek rütbedeki zâbitlere, bankalara hâkim olmuştur. Neticesinde Bolşevizm tehlikesini meydâna çıkarmıştır. Bu gün Bolşevizm idâresinin başında bulunanlar 17 kişidir. Bunun 12'si Yahudidir. Rus büyük me'mûrları 550'dir. Bunun 450'si Yahudidir. Mütebâki kalan yüzü hâlis Rus'tur. Troçki de Yahudi'dir, bugün Sosyalistlerin başı olan Karl Marks da Yahudidir. Bütün ihtilâllerde Yahudi zekâsı, Yahudi kafası vardır.

Müfrit dîndâr olan Yahudiler, Rusya'da dîni ortadan kaldırmışlardır. Bu gün Rus papaslarına gülmektedirler.

Mîsir pamukları, Kap elmasları hepsi Yahudilerin elindedir. Son asırda yetişen feylesofların, âlimlerin ekserîsi Yahudidir."

*

Dâru'l-fünûn'lu Hanımlarla Beylerin Dans Hâdiseleri

Bazı Dâru'l-fünûn talebe ve tâlibâtının Macarlı Dâru'l-fünûn'lularla birlikte mekteplerde, Beyoğlu'nda otellerde, barlarda birlikte dans etmelerinden mütevellid dedi kodular bu hafta bütün İstanbul matbûâtını ve mehâfilini doldurdu. Bilhassa İspilandider barında vukûa gelen hâdice ortalığı alt üst etti. Gazetelerin verdiği ma'lûmâta göre İspilandider hâdisesi şu sûretle cereyân etmiştir:

Dâru'l-fünûn talebesi nâmına Tokathîyan otelinde Macar misafirlere verilen ziyâfetten sonra Macar ve

* Daha evveleri Câvid Bey de üstâd-ı a'zam'lık yapmıştır.

Türk gençleri saat on birde İspilandid oteline gitmişler. İki Dâru'l-fünûn tâlibât ve talebesinden mürekkeb olan bu kâfile, otelde ber-mu'tâd sabaha kadar dans etmek arzû ettiklerinden İspilandid'e gelir gelmez kendilerine muhassas bulunan geniş salona geçmişler. Gençler salona dâhil olunca yabancı bazı zevâtın birkaç masa işgâl etmekte olduğunu görmüşler. Hanımlar ve beyler yabancılar arasında dans edemeyeceklerini ve eğlenmeyeceklerini söyleyerek bunların salonu terk etmeleri için ısrârda bulunmuşlar. Otel direktörü Dâru'l-fünûn'luların i'tirâz hakkı olmadığını söylemiş ve salonun tahliye edilemeyeceğini ilâve etmiş.

Bu sırada salonda tecemmu' eden Dâru'l-fünûn'lu hanımlar ve beyler yüksek sesle yabancıları dışarı çıkmaya da'vet etmişler. Salonda âileleriyle birlikte bulunan ecnebî zevât bir rezâletin çıkışmasına mâni' olmak için derhâl çekilmişler. Yalnız Muhtelit Tâlî Mübâdele Komisyonu Reisi ve İsveç murahhâsi bu ısrâra atf-i ehemmiyet etmemiş ve salondan çıkışına hiçbir sebeb mevcûd olmadığını söylemiş. Bunun üzerine ortada müdhiş bir kargaşalık husûle gelmiş. Tabaklar, kadehler kırılmaya, bastonlar sallanmaya ve masaların üzerinde bulunan eşya havada uçmaya başlamış. Lokantada müstahdemîni de müdâhale etmişler ve vak'anın büsbütün elîm ve fecî netîceler vermesine sebeb olmuşlardır. Hizmetçilerden bir madamın savurduğu bir tabak ile Dâru'l-fünûn talebesinden bir efendi başından mecrûh olmuş. Lokanta direktörü de başından mecrûh düşmüşt. Talebe nihâyet İsveç murahhâsi Baron Vanletid'in kolundan tutarak cebren salondan dışarı çıkarmış..."

Bazı Dâru'l-fünûn'lu hanımların ve beylerin böyle Beyoğlularında, eğlence mahallerinde dans etmeleri, sâika-i sekr ile hâdiseler çıkarmaları umûmî bir takbîha ma'rûz kaldı. *İstiklâl* gazetesi diyor ki:

"Beş on günden beri İstanbul matbûâti Dâru'l-fünûn hâdiseleri nâmî altında bir silsile-i vekâyi' neşredip duruyor. Her sabah halecân ve endîse ile elimize aldığıımız gazetelerde Dâru'l-fünûn gençlerinden bazlarının taşkınlıklarına dâir sütûn sütûn yazilar okuyoruz. Bunların içinde öyleleri vardır ki okurken teessür ve hicâb duyamamak mümkün değildir.

Kısa ve açık söylüyoruz: Bu günün hâdiselerinden tevelliüd eden ve edecek olan bütün mes'ûliyet bir zamanlar talebeye yaranmak için zemâne-perest bir terbiye sistemi ta'kîb etmiş ve kolay bir şöhret hâtiri için vazîfelerinin vakâr [188] ve ciddiyetini çiğnemiş olanlara âiddir. Mâzîyi karıştırmaktan ne kadar çekinirsek çekinelim son tramvay hâdisesinde talebenin hey'et-i müdîreden gördüğü müsâmaha ve teşvik bu gün o yüksek müessesesi-i irfâna sokulan kabadayı zihniyetini

doğurmakta hayli mühim bir rol oynadığını, o zaman gençlerin heyecânıyla oynayarak alkış toplayanların bu günün yegâne kabâhatlileri olduğunu söylemekten kendimizi alamayacağız.

Vaz'iyet çok şâyân-ı dikkattir. Şîrâzeye âriz olan bozuntu bir parça daha genişleyecek olursa arkası inhilâldir. Binâenaleyh irfân-ı millî nâmîna ricâ ederiz: Bu işi daha ehil ve salâhiyetdâr ellere tevdî etsinler!"

Cumhuriyet gazetesi diyor ki:

"Bu hâdice bardağı taşırın damladan başka bir şey değildir. Son damla fazla gelerek bardak taşmıştır.

Önümüzdeki hâdice bir Dâru'l-fünûn mes'elese degildir; alelumûm mekteplerimizin hayâtî mes'elesidir. Alelumûm mekteplerimizde anarşî vardır. Bu miyânda Dâru'l-fünûn'un hâiz olduğu muhtâriyet ve sâire gibi âlî hukükün ciğeri beş para etmez süslü kelimelerden ibâret olduğunu müsâade buyurunuz da irfân âşkı bir Türk ferdi olarak burada açıktan aşağı ben i'lân edeyim. Henuz müderrisleri alafranga ta'bîri ile forma "Müteşekkil" olmayan bir müesseseye Dâru'l-fünûn ünvânını vermek ve sonra bu ünvânın kanadı altına sığınarak ve yüksek sözler söylemek ve bâlâ-pervâzlık etmek elbette doğru bir şey değildir. Kabûl ve i'lân etmekteyiz ki Dâru'l-fünûn da hâric olmadığı halde bütün mekteplerimizde -her ayîb ve noksanlarına zamîme olarak- bir de anarşî hüküm-fermâdır. İrfân müessesâtımızda idâre hey'etleri ve ta'lîm ve tedrîs hey'etleri kadar talebe de ne yaptığıını bilmiyor. Talebesi Anadolu'ya gönderiliyor diye günlerce gazetelere sermâye olmakta bulunan Kuleli Mektebi'nin halindeki fecâat nedir? Dâru'l-mu'allimîn mekteplerinin isyâni ne idi?"

Vakit gazetesi diyor ki:

"Dikkat edilir ise görülüyor ki "Teceddûd" kelimesi her kafada başka bir aks-i te'sîr yapmaktadır. Herkes Teceddûd deyince başka bir ma'nâ anlamaktadır. Altan alta yapılan propagandalar ile fîkrî bir anarşî hâsil olmaktadır. Pek çok kimseler "Teceddûd" deyince her türlü ahlâkî kâidelerin yıkılması matlûb imiş gibi bâtil zanlara düşmektedir. Dans, kadın ve içki gibi âile hayatıyla sıkı sûrette alâkadâr mesâil etrâfında hâsil olan karma karışık fikirler ve telâkkiler memleketin en kesîf bir tabakası içinde ukde-i kalbiyye olmaktadır. Ne oluyoruz? Ne olmak istiyoruz? Nereye gidiyoruz? Ne yapmak istiyoruz? Herkes anlayamamaktan dolayı mütarib bulunmaktadır."

Tevhîd-i Efkâr diyor ki:

"Millî hayatımızın muhît-i sâfîna giren "Bar"lar, yani asrî meyhânelerde hâdiseler biri birini vely ediyor.

Bu defaki bar hâdisesi diğerlerinden daha müessiftir. Çünkü bütün ümîd-i istikbâlimiz olan Türk gençliği çirkin bir taşkınlıkla bu hâdiseye sebebiyet vermiştir.

Hâdise, Dâru'l-fünûn tâlibâtı hanımların barda oturan birkaç ecnebînin karşısında oynamayız, demeleri üzerinde vuku' bulmuştur. Yek nazarda, tâlibât hanımlarımızın bu istinkâfi şâyân-ı takdîr bir hareket gibi görünüyor. Fakat nihâyet bir arbede ile neticelenen bu istinkâfin ma'nâsız olduğuna şüphe mi vardır? Bir iki ecnebî önünde dans etmek istemeyen tâlibe hanımlar için, barın kadın erkek hizmetkârlar ve garsonları ecnebî değil mi idi? Nihâyet beraber dans ettikleri Macarlar, tâlibe hanımlar için ecnebî ve yabancı değil mi idi? Yoksa Macarlarla mevcûd münhasıran ırkı bir râbita üzerine, bu gündü din, âdet, medeniyet, memleket, cem'iyet, âile ayrınlıklarına rağmen, hanımlarımız, Macarları kendilerinin öz kardeşi mi zannediyorlar?"

§ Memleketin hakiki irfân ordusunu teşkil edecek olan gençlerin ve bilhassa genç kızların eğlence hakkını, barlara gidip iş ü nûş ederek sarhoşluk vak'aları ihdâs etme derecesine vardırmalarını, dünyanın hiçbir yerinde efkâr-ı umûmiyye kabûl edemez."

Son Telgraf diyor ki:

"Hâdiseyi buraya kadar kayd ettikten sonra müsebbiblerine hitâb etmek isteriz:

"Hanımlar, efendiler ... Dün akşamki mestî geçtikten sonra hareketinizden peşîmân oldunuz mu? Her gün bir hâdise çıkarmaktan memnûn musunuz? Ayib değil mi? Dâru'l-fünûn gencinin, bâ-husûs genç kızının barda işi ne?"

Gazetelerin ve efkâr-ı umûmiyyenin takbîhi Dâru'l-fünûnun fazilet-perver gençlerini pek müteessir etti. Fen Fakültesi talebesi bir beyânnâme neşretti. Bu hareketlerin Fen Fakültesi mensûbîni tarafından nefret ve istikrâhla karşılandığını, bil-cümle hilâf-ı âdâb ve mugâyir-i an'anât tarzları kabûl edemeyeceklerini, Dâru'l-fünûn talebesinin alelâde heyecânlar taht-ı te'sîrinde hareket etmesini fazilet mefhûmuyla gayr-ı kâbil-i telîf addettiklerini bildirdiler.

Şimdi bir taraftan talebeler kendi aralarında toplanıyor, Umûmî Talebe Kongresi akdetmek için istihzârâtta bulunuyorlar, diğer taraftan polisçe ve fakültelerce tâhâkît devam ediyor. Ankara'dan gelen telgraflarda "Bu hâdiselerin haysiyet-i millîyyeyi lekedâr eylediğine" dâir mebûsların suâl takrîrleri verdikleri bildiriliyor. Bakalim, Maârif Vekâleti ne cevap verecek!

Hâkimiyet-i Millîyye gazetesi de neşrettiği bir makâlede "Bütün bu hâdiselerin mücîmelerini fikir hayâtinin başında bulunanlar'a atf ediyor, ekilen tohumlar biçiliyor, diyor; ki gâyet doğrudur. Fil-hakika bu gün bütün bu çirkin hâdiselerin mes'ûliyeti, çocuklardan ziyâde onlara rehberlik edenlerdedir. Hürriyetten, garbcılıktan, asrılıkten bahs ede ede çocukların, kızları şımartıyorlar.

Bütün an'anât ve mümeyyizât-ı millîyyeye "Taassub" diye hâmûm ettiler. Müslüman kızlarının tiyatro sahnehârine çıkararak aktrislik etmeleri, umûmî mahallere giderek dans etmeleri, mahremleri olmayan birtakım delikanlılarla diyâr-ı ecnebîyyeye giderek eğlenmeleri hoş görüldü. Âdetâ teşvik edildi. Fakat âkîbet, felâket-i ictimâ'yye yüz gösterdi. Rezâletler yekdiğerini vely etmeye başladı. Efkâr-ı umûmiyyeye artık bu münâsabetsizliklerden usanç ve iğrenç geldi. Şimdi bu hallere sebebîyet verenler, efkâr-ı umûmiyyenin tazyîki karşısında kaldıkları cihetle kabâhati çocukların üzerine yükleterek işin içinden [189] siyrilmak istiyorlar. Fakat en büyük mes'ûller, mürebbîler ve rehberlerdir. Bu ictimâ'î anarşinin tohumlarını ekenler onlardır. Şimdi biçikleri de ancak o ektiklerinden başka bir şey değildir. Her gün, her dakika çocuklara, kızlara karşı "Yıkın şu taassubu, mâzîden gelen ne varsa altını üstüne getirin!" denildi. İşte onlar da bundan başka bir şey yapmadılar. Şimdi bu netîceleri tabîî görmek iktizâ etmez mi? Bir Dâru'l-fünûn emîni Dâru'l-fünûnluların dans etmelerini tabîî görürse, dînîn kabûl etmediği şeyleri biz yaptık diye iftihâr ederse bir Maârif Vekili alâ-melei'n-nâs raks ederse, milletin an'anâtiyla istihfâf eylerse artık talebe ve tâlibât için ne kalır? Çocuklar alındıkları dersi tatbîk ediyorlar. Daha da edecekler. Bunlar asrılığın henüz başlangıç hareketleridir. Bunun kat' olunacak daha nice merâhil ve merâtibi vardır!...

**

Dâru'l-mu'allimât Sakfı Altında Bir Fâcia

Gazetelerin birisinde okuduğuma ve müsâmerede bizzat bulunan bir arkadaşımın da ifâdesine nazaran Macaristan'dan gelen Dâru'l-fünûn talebesi ahîren Dâru'l-mu'allimât'ı ziyâret ile orada i'zâz ve ikrâm edilmişler ve müteâkiben Dâru'l-mu'allimât'lı bazı talebelerle Macar gençleri Dâru'l-mu'allimât konferans salonundaki sahnede bir hayli dans etmişlerdir.

Eğer bu sâdece bir gazete haberi şeklinde kalıp vâki' olmasaydı buna inanmakta müşkilâta ma'rûz olacaktım; fakat vak'aya ra'ye'l-ayn şâhid olan arkadaşımın nakl ve ifâdesinden sonra bu husûsta tereddüdün lüzumsuz bir sâfdillik olduğuna kâniim.

Görülüyorum ki memleketimiz pek ağır bir maraz-ı ictimâ'î ile tâ ciârgâhından ma'lûldür.

Her şeyden evvel bir kere düşünelim: Dâru'l-mu'allimât nedir? Ben o kanâatteyim ki orası yarıńki Türk neslinin kızlarına fazilet ve âile, vatan ve millet terbiyeleri verecek ve memlekete güzide ve münevver bir sınıf-ı müderrisini yetiştirecek olan bir medrese-i resmiyyedir... Buradan çıkışacak olan Türk kızları memleketin yarıńki

kadınlığına karşı bir nümuâne-i imtisâl olacaklar ve müstakbel Türk neslinin kızlarını, yani sizin ve bizim kızlarımızın yetiştireceklerdir.

Görülüyor ki bir kısım Dâru'l-mu'allimât tâlibeleri memleketin telâkkiyât-ı âliyyesini kaba bir şekilde istihfâf etmişler ve muhîtin pek haklı bir nefret ve gayzını kendi üzerlerinde teksif ve tesbît etmişlerdir.

Unutmayalım ki Macar gençlerinin kollarındaki raks ve tarab âlemi herhangi bir otel ve barın sakfı altında değil, en yüksek ve resmî bir müessese-i irfânımızın çatısı altında geçmektedir. Ve aynı sûretle bu kızlar, geçici bir yolcu ve mechûlü'l-hüviyye birer kız değil, doğrudan doğruya Türk nesl-i asilinin bu gürkü kızları ve Türk nesl-i müstakbelinin yanındaki irfân ve ahlâk analarıdır.

Hükümet, bu binâyı niçin açmıştır? Eğer burası ecnebî gençleriyle Türk ve müslüman kızlarının raks etmesi için açılmış bir dâru'r-raks ise, o halde Dâru'l-mu'allimât ismini onun kapısından kaldırarak oraya mükellefînin alın terlerinden alınmış dolgun tâhsîsât vermek değil, dans salonlarında olduğu gibi oradan şehir nâmina yüksek bir vergi almak lâzımdır. Yok, eğer burası hemşîre ve kızlarımızın ahz-ı feyz ve ahlâk ettikleri bir müessese ise o halde onun çatısı altında geçen bu raks ve tarab fâciası nedir?

Dâru'l-mu'allimât, muhîtin pek haklı bir takbîh ve muâhezesi altında cebhe-i şeref-kârında çirkin ve nâhoş bir iz bırakan bu fenâ hâtitayı nâsiye-i asâletinden silmeliidir. Ve silmeye mecbûrdur.

Aynı zamanda sû'-i te'sîrâtını inkâr etsek bile gayr-ı kâbil-i inkârdır ki fiil, rûh-ı terbiye ile ve talebelerin yüksek inzibât ve vakâriyla da pek ağır bir tezâd teşkil etmektedir.

Sonra anlayamıyoruz: Bu mektebin müdürü, müdiresi ve hey'et-i ta'lîmiyyesi yok mudur?.. Eğer varsa muhîtin ve telâkkiyât-ı ahlâkiyyeden ahz-ı ilhâm eden örfün takbîh ve muâheze eylediği bu harekete karşı nasıl müsâadekârlık göstermişlerdir? Zîrâ o binânın sakıfları altında okuyan kızlar bizim birer hemşîrelerimiz olduğu kadar unutmayalım ki onların da birer kerîme ve vedîalarıdır. Eğer onlar kendi öz kızlarının, yarım saat evvel tanıdıkları bir ecnebî gencinin kol ve göğüsleri üzerinde dans etmelerine müsâade ediyorlarsa ve bunu hayat-ı şahsiyyelerinde de tatbîk edecek kadar bir hamûliyet-i irâde sâhibi iseler ve bunu bütün bir memleket efkâr-ı umûmiyyesine karşı i'tirâf ederlerse o halde -kendilerini değil, fakat-sükûtlarını haklı görürüz. Aksi takdirde onlar, kendi zevce ve kerîmeleri tarafından yapılmasına müsâade etmedikleri bir hareketi kendilerine birer vedîa-i millîyye olan talebelerinin yapmasına karşıigmâz-ı ayn etmiş demektirler ki bu i'tibâr ile ve daha gayr-ı kâbil-i afv bir

şekilde günahkâr ve şâyân-ı ithâmdir. Eğer müsebbibler cezâ-dîde edilmezse emînim ki bu hâdice önünde kendilerini bilen evlâd babaları bundan böyle kızlarını o çatının altından çekip alacaklar ve yahud evlâdlarını oraya göndermeye dûcâr-ı tereddüd olacaklardır.

Zarar-ı âm için zarar-ı hâs ihtiyâr olunur kâidesi bu gün ve yarın için tazeliğinden bir zerre gâib etmemiştir. Ben emînim ki mektebin ekseriyeti, şâhid oldukları bu levhayı nâhoş ve müşmeiz bir sîmâ ile karşılaşmışlardır. [190] Binâenaleyh görülüyor ki üç beş kız bütün bir ekseriyetin hissiyatıyla istihfâf etmiş veyahud müreibbîler, göz yummak sûretiyle bu istihfâfa müsâade eylemişlerdir. Bu gün yapılacak bir şey varsa o da ancak bu fâcia müsebbib ve kahramanlarının muhîte bir ibret-i müesâre olmak üzere sûret-i müessirede teczie edilmeleri lütûmudur.

Unutmayalım ki bu mektebin Dâru'l-mu'allimât olması ve onun yetiştiirdiği talebelerin yanındaki Türk analarının müreibbîleri bulunması bize bu husûsta haklı bir endîse bahş etmekte ve muâhezelerimizi en gür, en belîg sesizle ismâa bizi mecbûr kılmaktadır.

Hem anlayamıyoruz; bu garb medeniyetinin bîde tatbîki mi deniyor? O vâsi' serbestîye ve ahlâk husûsundaki o vâsi' telâkkiye rağmen Avrupa'nın hiçbir tarafında resmî bir kız mu'allim mektebinin kendi sakf-ı irfânı altında tatbîkine müsâade etmediği bir hareketin en yüksek bir Türk ve müslüman kız mu'allim mektebin çatıları altında icrâsına müsâade olunmak, bizde Avrupa'nın, teceddüdün, ne kadar yanlış, ne kadar fenâ anlaşılmış olduğunu gösterecek en canlı bir delîlidir.

Eğer yanındaki Türk müreibbîleri medeniyet yollarına afîf ve temiz alınlardaki fazilet ve şeref iklili ile değil dans ve foks trot oynayarak gireceklerse bu ayaklar menzûl ve meflûc olmalı. Vallâhi böyle bir karnaval medeniyetini memleketimizin içine sokmamalıdır. Zîrâ bizim istediğimiz her şeyden evvel ahlâk, ilim, fen ve mesâî medeniyetidir.

İkdâm

Selâhaddin Enîs

İkdâm gazetesinde neşrolunan bu makâle üzerinde Dâru'l-mu'allimât hey'et-i müdiresi orada yapılan münâsebetsizliklere efkâr-ı umûmiyyenin vâkif olduğu endîsiyle pek büyük telâs gösterdiler. Mektep müdürü Dâru'l-fünûn müderrislerinden Mehmet Emin Bey gazetelere şiddetli tekzîb-nâmeler göndermeye kalktı. Onun üzerine Dâru'l-mu'allimât'taki yapılan münâsebetsizliği bizzat müşâhede eden *İkdâm* muharriri mes'eleyi şüsuretle tavzîh etti:

"... Macarlar, mihmândârları Dâru'l-fünûn hanımları ve beyleri ile grup grup geldiler. Mektebin antresinde,

mektep müdürü Mehmed Emin Bey ve müdürü Mutia Hanım, mu'allimler ve pek çok da tâlibât gelenleri istikbâl ettiler. Bu merâsim o kadar samîmî, o kadar candan oldu ki ... Ben bir kenâra çekilmiş, vaz'iyeti tedkik ediyyordum. Şimdi her Dâru'l-mu'allimâtlı toplayabildiği birkaç kişiye mektebini gezdirmek için yanına alıp uzaklaşıyordu. Dâru'l-mu'allimâtlı talebe o kadar mihmân-nüvâzî eseri gösteriyorlardı ki Macarların memnûniyetten ağızları kapanmıyordu. Burada da bir saatten fazla musâhabâ devam etti. Bir Macar, Fransızca nutuk söylemenken tâlibâtın bir kısmı mevzûu öğrenmek için âdetâ hırçınlaşıyorlardı. Nihâyet biri dayanamadı, bana sordu: "Afvedersiniz, acaba ne söylüyor?" "Burاسını bir bahçeye benzediyor ve sizlere de bahçenin çiçekleri diyor." dedim. Öyle sevindi ki bu bir cümle, zannederim bütün mektebi bir anda dolaştı. Bu birkaç saat dostluk pek çabuk ileriledi. Macarlar, hâtıra defterlerine konuştukları hanımların isimlerini kayd ettiler, onlara kendi isimlerini yazdırıldılar.

Daha sonra piyano ve keman odalarına taksim olan Macarlar, burada rûh-nevâz parçalar dinleye dinleye âdetâ mest oldular.

Mûsikînin te'sîri a'sâbı o kadar gevşetmiş olacak ki kalabalık arasından Türkçe bir ses yükseldi:

– Dans edelim...

Son zamanlarda beynelmilel bir kelime haline giren "Dans"ın ne demek olduğunu bilmeyen yoktu. Keman odası dar geldi. Piyano odasında piyano kilitli idi.

– Haydi öyle ise konferans salonuna.

Bir dakika içinde bütün sıralar dolmuş. Her yer, işgâl edilmişti.

Mektebin keman ve piyano hocaları evvelâ millî marşlardan bir iki parça çaldılar, tâlibât şarkısı söyledi. Bu, Macarların üzerinde o kadar derin bir iz bıraktı ki...

Yanında oturan bir Macar, piyanonun önünde küme teşkil eden Dâru'l-mu'allimâtlardan bir tanesini işaret ederek yarınlara Fransızca ile:

– Ne güzel ... kız dedi.

Bunu söylemenken gayr-ı insânî düşündüğünü anlamakta güçlük çekmedim.

Hemen Macarlar, Dâru'l-fünûnluların hanımlardan bir kaçını yakalayarak tepimmeye başladilar. Ve bu râksa, vâki' olan da'vet üzerine bir kısım Dâru'l-mu'allimâtlı hanımlar da iştirâk etti.

Görülüyordu ki, Dâru'l-fünûnlularımızın bazıları seyâhatlerinde bu acîb râksı öğrenmekte güçlük çekmemişler... Bu çılgin hava yarınlara saatten fazla devam etti. Bir aralık gözümüz sahneye çevirdiğim zaman biraz evvel hoşuna giden ve bu hissini bana izhâr eden Macar'ın Dâru'l-mu'allimâtlı bir hanımla sıçradığını gördüm.

Matbaaya dönüp de intibâımı havâdis olarak kaydettiğim zaman herkes şaşırdı ve gayr-ı ihtiyârî herkes bir ağızdan:

- Deli misin? Dâru'l-mu'allimât'da dans olur mu? Değiler. Isrâr ettim. Mes'elenin şaka değil, bir hakikat olduğunda az zamanda tam bir kanâat hâsil oldu. - Burhaneddin Âlî"

İkdâm gazetesi Dâru'l-mu'allimât müdürü aleyhinde da'vâ ikâme etmiştir.

**

Dâru'l-fünûn Emîni'nin İ'tirâfâti

Dâru'l-fünûnluların Beyoğullarında barlarda, mekteplerde çıkardıkları nâhoş hâdiselerin efkâr-ı umûmiyye üzerinde bıraktığı fenâ te'sîr Büyük Millet Meclisi'ne kadar aks etti. Dâru'l-fünûn'un muhtâriyetini lagv için bazı meb'ûslar teklîf-i kânûnîde bulundular. Dâru'l-fünûn'a karşı efkâr-ı umûmiyyenin ve Meclis'in bu hareketi Dâru'l-fünûn emînini telâşa düşürmüştür, bütün gazetelere beyânâtta bulunmaya sevk etmiştir. Îrfân âleminde vuküâa gelen bu tezebzüb ve anarşinin âmil-i hakikisi ne olduğunu anlamak için Dâru'l-fünûn emîninin şu sözlerini okumak kâfidir:

"Mâdem ki cumhûriyet i'lân ettik, Dâru'l-fünûnlular dans edecekler ve dans etmeleri tabîidir.

"Düşünmüyorumlar mı ki Türk Dâru'l-fünûn'u târîhin ve i'tikâdların inkâr ettiği bir hayatı yalnız başına hayâtin ve zamanın bütün şâmetlerine rağmen te'sîs etti. Kadın ve erkek bütün gençleri aynı dershânelerde aynı hukuktan müstefîd olarak [191] tedâris etti. Beş seneden beri devam eden bu müsterek hayatın çırkin tarafını gösteriniz! Ahlâkı, inzibâti, velâyeti olmayan müessese böyle mi olur?"

Dâru'l-fünûn Emîni'ne göre ortada şâyân-ı takbîh hiçbir hareket yoktur. "İ'tikâdların inkâr ettiği, -yani dinle rin tanımadığı- bu hayatı, bu müsterek hayatı biz, bizim Dâru'l-fünûn'umuz te'sîs etti. Bunun çirkinliği neresinde?" diyor. Demek ki bütün efkâr-ı umûmiyyenin, matbûâtın, Meclis'in takbîhleri ma'nâsızdır! Hadd-i zâtında burları takbîh değil, takdîr etmek lâzımdır ... Öyle mi?

Görülüyorum ya, ictimâî tezebzüb ve buhrânın rehberi kimlerdir?... Bu i'tirâfât karşısında artık söylecek söz yoktur!...

**

FEVZÂ-yı İCTİMÂÎ

Ictimâî Buhrân, Mektep Buhrânı, Kadınlık Buhrânı

İkdâm sahibi Ahmed Cevdet Bey yazıyor:

"Memleketimizde umûmî, husûsî öyle garîbel oluyor ki, vekâletten, mektebinden tutun da her köşe ba-

şına kadar, ya bir mu'allim, yahud yapılması câiz veya gayr-ı câiz olan şeyleri hâvî bir levha sütunu rekz etmek lâzım gelecek. Bu memleket o kadar şâşîrmıştır. Yalnız usûl ve nizâmât şâşînlîğî değil, kavâid-i muâşeret şâşînlîğî da vardır. Sâir hiçbir memlekette olmayan şeyler bizim memleketimizde vukûa geliyor. Çünkü ictimâ'î ahlâk, ictimâ'î intizâm kavâidi unutulmaya başladı. Hükûmetin me'mûrlarını bile tanımıyorlar. mevâdd-î ahlâkîyye nerede ise külliyyen kalkacak. Maâzallâh öyle bir Türk hey'et-i ictimâ'iyyesi teşekkül ediyor ki bunun evsâf ve havâssını târîhler hangi ünvânlar altında kayd edeceklerini bilemeyeceklerdir.

Bu emirleri, nehiyeleri verenler bir şeyi nazar-ı dikkate almıyorlar. Evâmir ve kavânîn, muhîte, iklime, terbiye ye göre tanzîm olunur.

Bu gün Türk hey'et-i ictimâ'iyyesi tamamıyla üryândır. İki üç aydan beri İstanbul'da ve taşrada vukûa gelmiş olan ahvâle göz gezdiriniz. Harekât-î şâhsiyye ve ictimâîyyemizde bize nelerin rehber olduğunu söyleyebilir misiniz? Ne terbiye-i âileviyye var, ne ahlâk-î dîniyye var, ne ahlâk-î felsefiyye var, ne kânûn korkusu var. Akla nasıl eserse öyle hareket ediliyor. Öyle vukûât oluyor ki insan bazan, acaba bütün ma'lûmât-î ibtidâîyye kayboldu da hayat-î behîmâneye doğru mu gidiyoruz, diyor.

İnsanların idâresi için birtakım prensipler vardır. Kaç kere yazdırkı demokrasi ve cumhûriyet hâlinde yaşayacak bir milletin fazilet sâhibi olması lâzımdır, yoksa inhilâle uğrar. Bizim ahvâl-i umûmiyyemizde ne görülmüyor? Faziletin kâmilén aksi.

Üç türlü ahlâk vardır: Ahlâk-î dîniyye; ahlâk-î felsefiyye, ahlâk-î teşriyye.

Birincisi bu gün ictimâ'iyyâtımızda diyebiliriz ki tamamen mahv oldu. O ahlâk fuzûlî bir şey addedildi; daha da, sebeb-i tedennî olmak üzere ithâm edildi. İslâm dîninin şâhîslar için vaz' ettiği kavâid-i ahlâkîyye terk edildiği gibi hey'et-i ictimâ'iyyenin hüsn-i hâlde bekâsına âid olan kavânîn de kâmilen unutuldu. Müslümanlık'taki ahlâk-î ictimâ'iyye, hiçbir dinde o kadar mükemmel değildir. Fakat cehâlet gafletiyle bunlar görülmüyor. Lâkin doğrusunu söyleyeyim, şimdi değil, daha evvelden beri Müslümanlık'taki ahlâk-î ictimâ'iyye memleketimizde lüzûmu vechile teşhîr ve teşrif edilmiş değildir.

Bize, mekteplerimizde hiçbir kimse meselâ zekâtın ahlâk-î ictimâ'iyye üzerindeki te'sîrât-î hikemiyyesini söylememiştir. Halbuki bu, tesânûd-î ictimâ'înin en mühim bir faslı teşkil eder. Bugün İngiltere, el-ân Tevrât'ın kavaidiyle hareket etmiyor mu? Halbuki Müslümanlığın ahlâk-î ictimâ'iyyesi ötekilerin hepsine müracaatır. Bunu söyleyen büyük ecnebî müellifleridir.

Memleketimiz çok fazla câhildir. Laikliğin ne demek olduğunu hâlâ anlayamamışlar, Ziya Gökalp merhûm bu kelimeyi "Lâ-dînî" diye yanlış olarak tercüme etmiş ve o yanlış tercüme yüzünden memleketimizdeki bir kîsim sathî beyinler dalâlette kalmışlardır. Yine bu yanlış tercümenin neticesi olarak hükûmetin de maksadı ne olduğunu anlayanlar nâdirdir. Vâkiâ Maârif Vekâleti'nin evâmir-i garîbesi bu yanlış telâkkileri takviye ettiğinden mektepler de çığırından çıkmıştır..."

Felsefi ahlâk kavâidinin bizce bir te'sîri olamayacağından, mücîmelerin kânûn korkusundan da pervaları olmadığından bahs ettikten sonra devam ediyor:

"Bizde hayâ ve hicâb hem âilevî, hem dînî bir fazilet idi. Halbuki bunlar dünya safâsına mâni' addedildiğinden onların da hükmü yoktur.

Âileler pek şiddetî avâmil altında inliyorlar. Bu gün kadınlık da maatteessûf şedîd bir buhrân içindedir. Ona yanlış telkînât vâki' olmuştur. O hiç anlamadığı, bilmediği, mâhiyetini idrâk etmediği bir yeni hayatı girmez, ona faziletten ziyâde rezîlet gösterilmiş, işte âile râbitası da böyle berbâd olmuştur.

Mektebe gelince, o zümrud-î ankâ kuşuna benzer. Her mektepte ma'nen terbiye harâb olmuştur. Mektep idâreleri Maârif Vekâleti'nden aldıkları ta'lîmât-î u'cûbe-nûmâ ile hangi usûl-i terbiyeyi tatbîk edeceklerini ta'-yînde şaşırıp kalmışlardır. Alel-umûm mektepler acına-cak haledirler. Bunlarda terbiye ciheti mühmel dir. Türkiye'de hiçbir zaman mektepler şimdiki gibi karma karışık bir hâle gelmiş degillerdir. Bizim mektepler için şimdî bir Rus Salatası demekten başka bir şey bulunamaz. Evvelki zamanın mektepleriyle bu günkü mektepler arasındaki fark ta'rîf olunacak gibi değildir. Maârifimizin idâresine sokulmuş olan acemî eller, orasını az zaman zarfında pek fenâ bir hâle getirmiştir. Ma-neviyât husûsunda müdhiş bir tezelzûle uğradık. Bunu doğrultmak için bir dakika bile gâib etmeyerek erbâb-î ciddiyet ve ihtisâstan mürekkeb bir hey'et teşkîliyle maârif mes'elesini yoluna koymalı ve artık herhangi bir Maârif Vekîline, mektepleri bozmaya müsâade etmemelidir. Maârifimizi bitiren işte bu müsâadekârlıktır. Hem lüzûmundan ziyâde mesârif ihtiyâr edilmiş, hem maârifimiz inhitâta uğramıştır. Mekteplerimizde tatbîk olunacak usûl-i idârenin tesbîtiyle iştigâl şarttır. Maârif Vekilleri idârenin cereyânına baksınlar. Tedrisât ve terbiyeden cereyânını kendi kendilerine tebdîl edemesinler."

*

"Papa" ve Misyonerlik

Hindistan'ın Lahor şehrinde intîşâr etmekte olan Nûr refîkimiz 1 Kânûnisânî târîhli nûshasında bu mühim makâleyi neşrediyor:

"İslâm âleminin hiçbir kösesi yoktur ki orada misyoner ordusunun bir müfrezesi bulunmasın. Bu Ehl-i Salîb'in vazifesi her yerde Müslümanlık'la mücâdeledir. Ahîren haber aldığımıza göre Papa da misyonerler miyânâsına dâhil olmuş ve Roma'da [192] himâye ve murâkabe altında misyonerlerin Müslümanlık'la ne sûretle mücâdele edeceğini öğrenecek bir sınıf kûşâd etmiştir. Misyonerler bu sınıfta ikmâl-i ma'lûmât ederek İslâm âleminin her tarafına dağılacıklar ve akâid-i İslâmiyye ile mücâdele edeceklerdir. Ma'lûm olduğu üzere Papa'nın nüfuzu istisgâr edilecek bir şey değildir. Kendisi bütün Katolik âleminin resmî reîs-i rûhânîsı olduğundan bütün Katolikler ona arz-ı inkîyâd ederler. Binâenâleyh Papa'nın İslâm âlemine karşı açtığı mücâdele mühim bir Ehl-i Salîb mâhiyetindedir."

Nûr refîkimizi bu ma'lûmâti verdikten sonra İslâm âleminin, meşâyihinin buna karşı ne yapacağını soruyor; el-hâletü hâzihî Londra'da, Berlin'de birer câmi'-i şerîf bulduğunu, Papa'nın bu hareketine müslümanların Roma'da Vatikan civârında bir câmi'-i şerîf inşâsiyla cevap vermelerini tavsiye ediyor.

İSLÂM ÂLEMİ

Vehhâbîlerin Harekâtı- Geçen hafta zarfında alınan bütün haberler Vehhâbîlerin Cidde'yi ihâta ettikleri ve karîben büyük bir taarruz icrâ ederek harekât-ı askeriyyelerini itmâm edecekleri mâhiyetindedir. Maamâfih bu güne kadar bu taarruzun icrâ edildiğine dâir esash bir haber alınmamıştır. Hindistan müslümanları tarafından Hicaz'a gönderilen hey'etin, Şeyh Senûsî'nin ve daha başka zevâtın Mekke'ye muvâsalat ettikleri anlaşılıyor. Hind hey'eti beyânâtta bulunarak Hicaz'da cumhûri bir idârenin te'sîsine taraftar olduğunu söylemiştir. Diğer taraftan Necid Sultanı İbni's-suûd'un Mekke Emâretine Şerif Ali Haydar Paşa hazretlerinin intihâbî için teşvîkâtta bulunduğu haber verilmektedir.

Hindistan- Hind ahâlîsini temsîl eden millî kongre ve sâir teşkîlât-ı İslâmiyye senevî ictimâ'larını akd ederek nihâyet bulmuş hepsi de İngiliz efendilerine karşı boykotaj tatbîkini ve mensûcât-ı dâhiliyyeyi ta'mîmi kabûl etmişlerdir.

Hind müslümanları, bütün Hind müslümanlarını temsîl eden İslâm Cem'iyeti'ni ihyâya karâr verdikleri gibi buna mukâbil Hindular da Mahasam nâmındaki Hindu cem'iyetini ihyâya karar vermişlerdir. Müslümanların bu sûretle teşkîlât-ı İslâmiyye'yi, Hinduların da kendi teşkîlâtını ihyâ ederek meydân-ı faâliyete çıkmaları pek mühim bir hâdise teşkîl etmektedir. Her iki taraf Hindu-

larla müslümanların münâsebetini İslâh için yekdiğeriyle müzâkerâtta bulunacak birer hey'et teşkîl etmişlerdir.

Hindistan'da İslâm teşkîlâtı yani İslâm Cem'iyeti, Ulemâ Cem'iyeti, Hilâfet Cem'iyeti birer konferans akd ederek mesâilerini tevhîd ve bu sûretle her cem'iyetin ifâ edeceğî hidemâtın diğer cem'iyetler tarafından ifâ olunacak hidemâtı te'yîd ve takviye etmesine karar vermişlerdir.

İran- İran'dan alınan ma'lûmâta göre Başvekîl ve Harbiye Nâziri Serdâr-ı Sipeh Rıza Han Dâhiliye Nâziri Emîr Akandâr'ı, harbiyeye hîyânet töhmetiyle tevkif ettirmiştir. Emîr Akandar Rıza Han'ın en kuvvetli müşâhirlerinden biri olmakla ma'rûf olduğundan ve mûmâ ileyhin Irak'a vuku' bulan seyâhatinde kendisine refâkat ettiğinden hâdise-i tevkifi İran'da hayretle karşılanmıştır. Henüz bu hâdisenin tâfsîlâtı anlaşılmamıştır.

Mısır- Mısır'da intihâbât mücâdeleleri şiddetle devam etmektedir. Zağlul Paşa'nın riyâseti altındaki Vefdü'l-Misri'nin nâmzedlerinden takrîben yüzü mûmâ ileyhden ayrılmışlar, kısmen müstakil nâmzed olarak, kısmen Hizbülvatanî'ye iltihâk ederek intihâbâta iştirâk etmişlerdir. Zağlul Paşa'nın ekseriyet ihrâz etmesi ümîdi bu sûretle zaîflemiş bulunuyor. Maamâfih mûmâ ileyhden ayrılan birçok nâmzedlerin yine kendisine iltihâk etmeleri ümîd olunmaktadır. Çünkü yeni teşkîl olunan İttihâd Firkası henüz teşkîlâtını yapamamış ve binâenâleyh intihâbâta faâl bir sûrette iştirâk edememiştir. Hizbülvatanî'nin nâmzedleri evvelce 33 kişiden ibâret iken elliye bâliğ olmuştur.

Şimdilik Mısır'da intihâbât bu safhadadır. Birçok tâhavvüler geçirmekte olan Mısır intihâbâtının nihâyet ne sûretle tecelli edeceği belli değildir.

Sudan- İngilizler Sudan'dan çıkardıkları Mısır askerleri yerine yerli ahâlîden İngilizlerin kumandası altında yeni bir kuvvet teşkîline karar vermişlerdir. Mısır Başvekili Zîver Paşa'nın Mısır askerlerini Sudan'a ircâ' etmek için müzâkerât icrâ etmekte bulunduğu bir sırada İngilizlerin buna karar vermeleri ve Sudan vâliliğine ta'yîn ettikleri Sör Erker lisâniyla bunu ilân etmeleri Mısır'da azîm bir sû'i te'sîr icrâ etmiş, Mısır'ın Sudan'daki hukukunu İngilizlerin mutlakâ gasb etmek istedikleri bir kere daha meydâna çıkmıştır.

Aboneleri hitâm bulan kâri'în-i kirâmin abone bedellerini irsâl etmek lütfunda bulunmaları veya aboneden sarf-ı nazar eylediklerini iş'âr buyurmaları bilhassa ricâ olunur.

Abone şerâiti

Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebîyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne

Bâbiâli Caddesinde
Reşîd Efendi Hanında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfik âsâr
maal-memnûniyye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olumaz.

اتبعون اهدكم سبیل الرشاد

SEBÎLÜRRESÂD

Bâşmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

وَالله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم

05 Şubat 1925

11 Recep 1343

* Perşembe *

05 Şubat 1341

Cild: 25 - Aded: 637

Tenkîd-i Âsâr:

İSLÂM TÂRÎHİ

Muharriri

Mütercimi

Leone Kaetâno

Hüseyin Câhid

1

Tanın sermuharriri Hüseyin Câhid Bey ahîren İtalyan müverihlerinden Leone Kaetâno'nun İslâm Târîhi nâmındaki eserini tercüme ederek mevkî-i intîşâra çıkardı.

Câhid Bey tercüme ettiği eseri kâri'lerine takdîm ediyorken bunun "Avrupa'da yazılmış en mükemmel, mümkün olduğu kadar bî-tarafâne ve hayır-hâhâne yazılmış bir târîh" olduğunu, müellifin vekâyie "Bir Avrupalı ve bir âlim nazarıyla" baktığını, bundan dolayı eserde "Hissiyâtımızı ve kanâatlerimizi rencide edebilecek noktalar varsa da sîrf târîhe âid olan kısımlarından istifâdenin pek büyük" olacağını beyân etmektedir.

Fil-hakika mütercim beyin dediği gibi Kâetano'nun târîhi münevverân-ı İslâm'ı rencide edecek bir mâhiyyetedir. Bu eseri mütâle'a edenlerimiz cidden incinmişlerdir. Binâenaleyh bu eserin red ve cerhi için ehibbâ-yı kirâmımız bize mürâcaatla bu vazîfeyi îfâ ile bizi mükellef tuttular. Hüseyin Câhid Bey eserin red ve cerhini arzû ettiğini, fakat kendisinde bu iktidâri göremediğinden bu işi erbâb-ı ilme bıraktığını söylüyor. Bundan başka, eserin hiçbir noktasını değiştirmeyerek tercüme ettiğini ve aleylehimizdeki mütâlaâtın müdâfaasını vukûf-ı tâmma mütevakkif olmakla pek az hürmet-kârâne ta'bîrleri bile muhâfaza ederek bu sûretle dînimizde hizmet etmiş olduğunu dermiyân ediyor. Müdâfaaya ehliyeti bulunmadığına dâir Câhid Bey'in ifâdesini tevâzua haml etmek,

Adres tebdilinde ayrıca
5 kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzih ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebîyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

bunun hazmen li-nefsihî söylemiş olduğuna zâhib olmakтан ise mûmâ ileyhin ma'zeretini kabûl edivermek bu makâma daha münâsib olacak. Lâkin şu "Pek az hürmet-kârâne" ta'bîrinin tahtında müstetir ve dâire-i şümûlüne dâhil olan şütûmun muhâfazasını da dînimizde hizmet addedemeyeceğiz. Hasmin i'tirâzât ve metâîni ne kadar ağır olsa bilinmek için tamamıyla nakl olunur. Lâkin düşman-ı dîn olan müellif ibâre arasında isimleri geçen ecillâ-yı ümmeti tâhkîre kalkışır, meselâ İmâm-ı Zi'n-nûreyn ve sîbt-ı müctebâ -radîyallâhu anhümâ- nin ism-i şerîflerini zikr ederken onları "mûtereddi" lafzi ile wasf eder, Ümmül-mü'minîn-i siddîka -salavâtullâhi aleyhâ- yi yâd ederken "çok sözlü, gevezeler" ta'bîrini sarf ederse bahse taalluku olmayan bu gibi şütûmun nakl ü muhâfazasına da lüzum olmadığı ve ehl-i îmâni rencide etmekten başka bir semeresi bulunmadığı müstagnî-i beyondır. Şu "mûtereddi" lafzinin isti'mâlindeki redâeti müverrihe telkin ve ta'lîm eden redîler ma'lûm! lâkin o "çok sözlü" iddiâsını nereden çıkardığı anlaşılmıyor. Hazret-i Sîddîka hakkında isti'mâl olunan "Kesîru'l-hadîs" wasf-ı memdûhunun yanlış tercümesi olmasın? Bu sûrette hatânın Arabîden İtalyancaya tercümesinde olabileceği gibi Türkçeye tercüme olunurken vukûu da muhîtemel olur. Her halde şu elfâz-ı şetmi mütercim bey muhâfazaya uğraşmamalı, Ehl-i İslâm'ı rencide etmemek için hazf etmeli idi. Ancak o zaman dînimizde, yahud ehlîne bir hizmet etmiş olurdu. Lâkin mütercim bey ma-atteessüf bu sûretle hareket etmemiştir. Mütercim bey kendini bir nevi' elçi vaz'iyetinde olduğunun göz önünde tutulmasını; "Elçiye zevâl yoktur" cümle-i müsâade-kârânesiyle [194] amel olunmasını istiyor. Biz de böyle yapmayıp da¹ (ماسبك الالذى بلغك) diye yakasına sarılacak

¹ "Senin sırrın yalnızca sana ulaşan şeylerin tamamıdır."

değiliz. Şu kadar ki Hüseyin Câhid Bey'i hiçbir vakit bir "düşman elçisi" vaziyetinde görmek de istemezdik.

Câhid Bey bu târîhin tercumesine kendisini sevk eden âmlin lisânımızda bir İslâm târîhi bulunmadığını söylüyor. Bunu da kendisinden ummazdık. Demek ki mîr-i mûmâ ileyh kütüphânelerimizde siyer ve tevârihe dâir gerek Arabîden tercüme olunmuş, gerek re'sen Türkçe yazılmış olan bunca kitapların mevcûdiyetinden bî-haber imis! Teessüf olunur.

Mütercim bey, tercüme ettiği eser için "Hadd-i zâtında büyük bir kıymet-i ilmiyyeyi hâizdir. Avrupa'da yazılmış en mükemmel ve mümkün olduğu kadar bî-tarafâne ve hayır-hâhâne bir târîhtir." diyor. Buna da -bizi ma'zûr görsün- inanamayacağız. Bu müellifin, Kudüs'ün fethinden bahs ettiği sırada "Kudüs'ü kâfirler istîlâ etti." diye Kuds-i Şerîfin ehl-i İslâm elinde kalmış olduğunu zikr ederken izhâr ettiği teheyrylic, eski Ehl-i Salîb'in taassubunu temsîl ediyor. Hayır-hâhâlik nerede? Târîhin hayır-hâhâne, yahud bî-tarafâne olmasından vazgeçtik, bâri hasmâne olmakla beraber edeb dairesinde yazılmış olsa idi!...

Eserin hadd-i zâtında kıymet-i ilmiyyeden mahrûm olduğunu da tercüme edilen mikdarı bi-nefsihî isbât ediyor.

Bir kitabın değerli olması müellifinin ma'lûmâtının kesretine, me'hazlarının vüs'at ve kuvvetine, kendisinin ilmin hakâyıkına vâkif, merâtit-bî nükûlü ârif, hakkıyla muhâkemeye mâlik, kizb ü mücâzefeden mütereffi', taassub ve mükâbereden müctenib olup doğruya seven, sözünü vezn edenlerden olmasına, ilkâ-yı şübhât ile ezhân ve edyâni ifsâda çalışan ve yahud onlara kâilan erbâb-ı vesâvisten olmamasına vâbestedir. Bu müellif acaba hangi kısımdan olacak? Matlûb olan sıfat-ı memdûha kendisinde var mı? Heyhat! Belki hiç birisi yok. Şu eser hakkında Avrupa'da yazılmış en mükemmel târîh-i İslâm denilince yalnız bilâdmızda ma'rûf olan devletlerin değil, Malaka'da, Cava'da, Malaya'da, Maldiv, ve Lakediv adalarında, Maskat'da Hadramut'da, Sukatra'da, Somali'de, Zengibar'da, Sudan-ı şarkı ve garbîde, sahrâ'da gelip geçen İslâm hükümetlerinin vekâyiini de câmi' olacağı hâtıra geliyor. Halbuki nerede o bolluk? Esasen müellifin me'hazlarını mübeyyin olan liste onun vüs'at-ı ilmini meydâna çıkarıyor. Mûmâ ileyhin me'hazları yalnız bahr-i sefid havzasına müteallik olan akvâm-ı İslâmiyye târîhleri için bile vâfî değil. Hele onuncu asr-ı hicrîye varınca âdetâ yaya kalacağı şimdiden anlaşılıyor. Müellifin menba'ları hakkındaki yedinci fikrasını okuyunuz. Listedeki gösterilen kütüb-i târîhiyye miyânında mütekaddimîn âsârından İbni Hişâm'ın Sîret'i, Taberî'nin Târîh'i, Vâkıdî'nin Fütûhu's-Şâm'ı gibi birkaç

kitaptan başka bir şey yok. Sâirleri hep müteehhirin bazı müellefât-ı matbûalarından ibâret. Müellif târîhinin başlıca me'hazlarını gösteren şu listede İbâdi'den başlayıp Emsâl ve Agânî ve Hamase ve Haccî gibi Lebîd'in, Ferezdak'ın, Ferâsi'nin, Hatîe'nin, Mütenebbî'nin, İhlevîn'in dîvânları gibi... *Lisân-ı Arab, Kâmûs, Tâcü'l-arûs* gibi.. Câhîz'in *Resâ'il'i*, Gazâlî'nin *İhyâ'sı*, İdrîs'in *Hâşîye'si*, Fâkîhî'nin *Tevessülatı* Muhâdi'nin? Mezârâtı, Harrî'nin *Makâmâtı* gibi kütüb-i muhtelifeyi yazmış ve bu cildin tab'i esnâsında muttalî' olacağı kitapları da yine esaslı me'hazlardan olmak üzere müteâkib cildlerin başlarında göstereceğini 67. sahifede notta beyân etmiştir.

Müellif tefsîr nâmına Zemahserî'nin *Keşşâf*'ından başka bir şey görmemiş, tefsîr-i menkülden bî-haber olup İbni Cerîr'in tefsirini bile işitmemiş olduğu yine şu listeden müstebân oluyor. Kütüb-i hadîsden yalnız Buhârî'nin *Câmi*'ni görmüş ve *Sahîh-i Müslim*'in de ismini işitmış olduğu sözlerinden anlaşılıyor. Lâkin müellifin nefsine hüsn-i teveccühü çok. Kendini muhakkikinden olmuş zannediyor. Târîh ve siyer der iken mevzû' ve gâyelerini fark etmeksiz ilm-i hadîse de karışıyor, her ilimde söz söylemeye kendinde kudret ve salâhiyet görüyor. Lâkin kelâmında o rûh ve talâvet görülmüyor. Mefhûmu mahalline mutâbık olmayanları, sû-i fehim ve killet-i bidâaya dâl olanları çok! Mütâlâtının her hangisine dikkatli bakılsa sütûrunun zîmnâda "el-câhilü cesûrun" damgası okunuyor. Bunların mecmûu tahlîl olunduğu sûrette hiç birisinin aksâm-ı âtiyyeden hâric olmadığı tebeyyün ediyor: Eser-i cehl olan inkâr-ı mahz, sâika-i küfür ve taassub ile mükâbere, tasdîk-ı kizb ve tekzîb-i sîdk, fîkdân-ı hayâ ile kuruiftirâ, sû-i fehm ile ittibâ'-ı vehm, îcâd-ı vesâvis ile taglîz-i ezhân, tahkîm-i hevesât ile mecnûnâne hezeyân!!..

Bakınız, cehl ve taassub bu zavallîya neler düşündürmüştür, neler söylemiştir.

Bahîra kîssa-i meşhûresi Muhammed bin İshâk'ın Sîret'inde, daha doğrusu İbni Hişâm'ın rivâyetinde kimden işittiği beyân olunmaksızın zikrolunuyor. Fakat mûmâ ileyhin onu Abdillah ibni Ebî Bekr'den ahz ettiğini de İbni Cerîr cümle-i rivâyatından olarak nakl ediyor. İşte ufacık bir hâdise ki müellifin havsala-i idrâki buna da dar gelmiş. Hayli tefekkürden sonra şöyle bir karar vermiş. Bazılarının İbni İshak'ın iki asır (doğrusu bir buçuk) evveline dâir olan rivâyet-i maktûasını kâfî görmeyecekleri mülâhaza olunmuş, isnâdin tagşîsi ve ta'dîline lüzum görülmüş imis de [195] Abdullâh'tan işittiği onunçun ilâve olunmuş imis. Fakat acemîce olmuş diyor. Abdullâh bin Ebi Bekri's-siddîk (radîyallâhu anhümâ) için "Hicretin on ikinci senesinde İbni İshâk'ın vilâdetinden bir asır

evvel dünyaya geldi" diyerek zamanına yetişmediğini zikrediyor. (319. Sahifeye bakınız) Abdullah ibni's-siddîk (râdiyallâhu anhümâ) hicretin onbirinci senesinde vefat etti. İbni İshak'ın onun zamanına yetişmediğinde şüphe yok. Lâkin öyle bir iddiâda bulunan da yok. Mervîyyün anh olan zat o değil. 65 senesinde doğup Medine'de altmış sene kadar beraber yaşadıktan sonra İbni İshak'tan sekiz sene mukaddem yüz otuz beş senesinde vefat eden meşâhîr-i fudalâ-yı tâbiîinden Abdullah bin Ebi Bekr bin Muhammed bin Amr bin Hazm el-Ensârîdir. Bunda öyle ne isnâdî zamânına kadar çıkarmak garazı, ne de bir acemîlik var, acemî, müverrihin kendisi... Gış, onun fikir ve mütâle'asındadır!

Bahîra'nın zikri burlardan akdem olan ekâbir-i tâbiîinden Meymûn ibni Mihran el-cezerînin kelâmında da var. Hemen bir târîh gibi zikretmiş. (قدّامن أبو بكر) بالنبي صلى الله عليه وسلم من زمن بحيرا الراهب واختلف بيته وبين خديجه حتى تزوجها وذلك قبل ان يولد على yani "Ebu Bekir Bahîra zamânından îmân etmiş ve Peygamber sallâhu aleyhi ve sellem Hadîce'yi (râdiyallâhu anhâ) tecevvüç edinceye kadar aralarında âmed ve şud ile sa'y eylemiştir. O zaman Ali daha doğmamış idi." demiştir. Resûl-i zî-şân sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz'in çocukluğu zamânında, yahud berâyî ticâret Şam'a giderken böyle bir târik-i dünyâya mülâki oldukları hakkında turuk-ı muhtelifeden rivâyetler çoktur. Tâbiîn eimmesinden Muhammed bin Şîhabüzzührî'nin (vefâti 124) Bahîra için "Teyma Yahudilerinden idi" dediği menkuldür. Mesûdî, Mûrûcü'z-zeheb'de Benî Abdulkays'dan bir Nasrânî olup ismi Cercîs idi, diyor. Nefîse binti Ümeyye'nin eserinde Nastura deniliyor. Kissaların teaddüdü daha kuvvetli görülmüyor. Bu müverrihin nakl ettiği üzere "Sipere nekre"de topladığı esânîdin kesreti kanâat-bahş olmuş. Bahîra kissasının Îsrâiliyâttan me'hûz olması iddiâsına kadar ileri giden Hirşfeld'de Nastûr ve Sercis isimlerinde daha bir unsur-ı târîhî bulduğunu teslim etmiş. Bu müverrih onu da kabûl etmiyor. "Hristiyan isimleri yalnız Sîret-i Halebiyye gibi müteehhirînin kitaplarında görülüyor" diyor. Bunlar, Vâkîdî, İbni Sa'd, Ebu Naîm el-İsfahânî gibi mütekaddimînin kitaplarında isnâdiyla mevcûddur. Fakat müellifin kendisi görmemiş, oralara vukûfu yok. Ne yapalım!...

Biz bu Avrupalı müverrihin câhilâne inkâra cesâretlerinden ziyâde mütâle'alarının tazammun ettiği vesâvis ve evhâma taaccüb ediyoruz. "Ehl-i İslâm arasında evvelâ şâyi' olan besâir-i nebeviyye ancak ulemâ-yı Yehûd ile kâhinlerden menkûl imîş. Hristiyanlık mevkii boş bulunuymuş da şu ruhbân kissaları o noksânî ikmâl için tasnî' ve gittikçe ziyâde-i esânîd ile tevsî olunmuş imîş." Bu vesâvisi işitecek olan gâfil Avrupalılar İslâm'da kilise

teskîlâtı olmadığını, selefde resmî medreseler ve mektepler bile bulunmadığını bilmezler. Böyle şeyleri düşünecek, vazîfe edinecek makâmlar varmış da yapmışlar zannedelerler. İslâm'da her kâil ve nâkilin kendi hebüsâbına hareket edebileceğini, kimden ne sudûr ederse uhdesinde kalacağını, esânîdin zabtına bunun için i'tinâ olunduğunu, rivâyet ve rivâyâtın ahvâl ve derecâti, kuvvet ve zaafları ma'lûm, hadîs vaz' ve isnâd terkîb edenlerin dînimizde pek mezmûm olduğunu, anlaşılan, bu müverrihin kendisi de bilmiyor. İlm-i ahvâli'r-ricâlin ne demek olduğuna vâkîf değil. Beşâir ve alâim-i nübûvveti bilip tanımak husûsunda Hristiyanlık makâmını doldurmak için Bahîra ve Nastûra kissalarına lüzum olmayıp o makâmda boşluk tasavvuru da esâsından yanlıstır. Nâme-i nebeviyyenin vüsûlü üzerine de Şam'da büyük üsküp Teator (Teodor)un îmân ve şehâdetini, Kayser'in izhâr ettiği meyl ü rağbetini beyâna da hâcet yok. Mukavkîs'in hediyeler takdîmi ile rızâ-yı Nebeviyyi istihsâle ikdâmi, Necâşî'nin ve Carud'un İslâm'ı ma'lûm. Necranlıların kissalarıyla hakkı bildiklerinden göz yaşları ile gelip îmân eden kissîsîn ve ruhbânın halleri Kur'ân'da mezkûr. Bunda da sek olunamaz ya? Olmadık şeye göz göre oldu denemez ya? Haber-i Kur'ân'ın bî-esâs ola- mayacağını hele bizim müverrih de kîssa-i Fil bahsinde i'tirâf ediyor.

O zamanlar umûm Ehl-i Kitâb ve nasârânın Tevrat ve İncil'de mev'ûd ve mübeşer olan Nebeviyy-i zî-şânın kudûmuna muntazir oldukları şüphesizdir. Şimdi kendi-leri de bunu pek saklamıyorlar. Bil-akis İzhâru'l-hak'da mezkûr olduğu üzere Hindistan'da neşrettikleri Lübbü't-tevârîh'lerinde dîn-i İslâm'ın sur'at-i intişârına selefleri- nin o zamanlar bu intizârda bulunmalarının çok te'sîri olduğunu yazıyorlar.

İlkâme-i cihâd ve ahkâm-i şerîat ile meşgûl olan selef-i kirâm-i ümmetin öyle ruhbân hikâyeleri tasnîine tenezzül etmeyeceklerini bu müverrih de bir aralık düşünmüştür olacak ki mevzû'-ı bahs olan Bahîra ve Nastura kissalarını ihtimâl İslâm'a yeni giren hristiyanlar yapmışlardır, diyor. Biz de buna karşı onlar nakletmişler ise belki bizzat o râhiblerden ve tilmîzlerinden işitmişlerdir, diyebiliriz.

Dâru'l-fünûn Mulgâ Hikmet-i Teşrif Müderrisi
Sadreddin

[196] **KUR'ÂN REHBERİNİZ OL SUN!**

huzûr-ı fikriyi muhâfaza etmek pek büyük bir haslet olmakla beraber tehlikeden de âzâde değildir. Zevk ve elem nazarımızda bütün ehemmiyetini zâyi' ederse neden çalışalım? Bütün mesâîmiz tahsîl-i zevke ve ictinâb-ı eleme masrûf değil midir? Bunların ikisi de hâiz-i ehemmiyet olmazsa niçin kendimizi yoralım? Böyle bir nokta-i nazar bizim kudret-i faâliyetimizi zaafa uğratabilir. Cihan bütün câzibeleriyle, Hind felsefesinin "Maya" yani hayâl, huâ'a, bâtil tesmiye ettiği şeye döner. Hayâtin bu şekilde telâkkisi bir milletin medeniyeti üzerinde tahrîbkâr bir te'sîr yapar. Hinduların asırlardan beri hâkimiyet-i ecnebîyyeye boyun eğmelerinin sebeplerinden biri de bu telâkkidir. Kudret, nefş, ezbâc, evlâd ve bütün niam-ı hayât bir hiçten, bir Maya'dan ibâret kalırsa; bir fâtihi, bir müstevlinin satveti insanı bunlardan tecrîd ederse ne olur? İşte zevk ve eleme karşı lâ-kayd kalmak gibi şâyân-ı gibta hâlet-i fikriyyenin hayât-ı ameliyye üzerinde yıkıcı te'sîri bu şekildedir. Fil-hakika bu, pek nâzik, pek buhrân-âmiz bir vaz'iyettir. Fakat bu rûh, bu lâ-kaydî, hayatın her şu'besinde en büyük zaferleri ihrâz için lâzımdır. Tesâdûf edeceğimiz bütün şedâide rağmen rehgûzâr-ı azmimize dikilen bütün mevânii, sarsılmadan, tereddüd etmeden yıkmak husûsunda bize o yardım eder. Zevk ve elemim üzerinde hâiz olduğu hâkimiyeti tezâlî ettiğimizden, bunlar kudret-i faâliyetimiz üzerinde icrâ-ı te'sîr etmediğinden yolumuzda kemâl-i vakâr ile devam ederiz.

Fakat dünyayı, bir Maya, bir hayâl tanıယacak olursak en müdhiş hüsârâna dûçâr oluruz. Böyle bir hâlet-i fikriyye insanı câmid bir atâlete sevk eder. Mihen ve meşâk önünde kudret-i faâlemizi takviye edecek olan âmil bu sûretle aks-i te'sîri icrâ eder. Bütün kuvâ-ı hayâtiyyemizi imhâ eden bir mikrop olur. Maalesef müslümanların birçoğu, tasavvuf hakkında yanlış birtakım telâkkiler yüzünden, hayat hakkında böyle bir nokta-i nazarı kabûl ediyorlar. Makâsid-ı dünyeviyyeyi metâlib-i rûhâniyye ile gayr-ı kâbil-i te'lîf zannediyor ve binâenaleyh aralarında umûmî bir atâlet ve rehâvet hükümrân oluyor.

Buda'nın te'âlimi "Nefsi imhâ"yı istihdâf eder. Hıristiyanlık da hemen hemen aynı nokta-i nazarı perverde eder. Binâenaleyh Avrupa, kilisenin pençesinde yaşadığını müddetçe cehâlet ve hurâfât içinde kalmıştır. Rônesans hareketi kilisenin boyunduruğunu târumâr ettiğinden Hıristiyanlık âleminde ilim ve irfân devri başlamıştır. Müslümanlık bu kördüğümü kesmek, iki müntehâyi te'lîf ile bu mes'eleyi halletmek için gönderilmiştir.

Şarkta vaz'iyet, garbdaki vaz'iyetle taban tabana zid bulunuyor. Garb nazârında ezbâc-ı dünyeviyye, her şeydir. Gâye, hedef onlardır. Binâenaleyh garblilar ihtirâsat-ı behîmiyyelerinin esîridirler. Bunu te'mîn için garb-

lilar hiçbir teşebbüsten geri kalmazlar. Tabî bunun mes'ûliyeti onlara râci'dir. Garblilar, en esaslı hukük-ı beşeriyyenin ayaklar altında çiğnenmesine mukâbil olsa bile hiçbir vakit ezbâc-ı dünyeviyyelerini tatmînden geri kalmazlar.

Bu sûretle şark ve garb yekdiğerine karşı tamamıyla muhâlif bir vaz'iyettedir. Bir tarafta dünyayı istihkâr, melekât-ı beşeriyyenin felce uğramasına sebebiyet vermiş ve binâenaleyh mehd-i medeniyet içinde yaşayan akvâmin tedennîsine bâdî olmuştur. Diğer tarafta dünyevî hırslar, her kayıdan âzâde bir iştihâ-ı tevessü' vücuda getirmiştir.

Dîn-i İslâm bu iki müntehânin nokta-i telâkisini gösterir.

Müslümanlık, yalnız nefsimiz için değil, umûmun niam-ı hayâttan istifâde etmesi için bütün vüs'ümizle çalışmamızı emreder. Evet, hedefimiz, umûmun refâhı olmalıdır. Böylece bir taraftan faâliyete sevk edilerek melekâtımızın felce uğramasından kurtuluyoruz. Diğer taraftan yalnız müştehiyât-ı nefsâniyyeyi tatmîn esâretine düşmekten sıyânet ediliyoruz. Çalışmalıyız. Fakat semerât-ı mesâîmizi umûmun hayrina, refâhına infâk etmemiyiz. Hakiki mes'ûdiyeti bundan duymalıyız. Bu sûretle çalışmaya sevk olunduğumuz gibi zevk ve elem kaydının fevkinde kalıyoruz. Çünkü mes'ûdiyetimiz, birtakım şeylerin istihsâline vâbeste değildir. Mes'ûdiyetimiz başkalarının, umûmun mes'ûdiyetindedir.

İste bu âyât-ı kerîme bu fezâil-i celîleyi tavsiye ediyor: Zevk ve eleme karşı lâ-kaydîlik, beşeriyyetin menfaat-ı âmmesi uğurunda infâk. Bu fezâil inşirâh-ı sadrı te'mîn eder, sırtımızdan her yükü kaldırır ve bize dünyada rif'ati te'mîn eder.

Bizim bu satırları yazmaktan maksadımız yalnız teâlim-i Kur'âniyyenin kıymet-i ahlâkiyyesini beyân etmek değildir. Hedefimiz bunları müslüman kardeşlerimize, bu fezâil-i İslâmiyye'den uzaklaşan; bu hayatı ihrâz-ı muvaffakiyet için, hayat-ı dünyâda ve hayat-ı ukbâda mes'ûd olmak için elzem olan bu fezâil-i İslâmiyye'den bî-nasîb kalan din kardeşlerimize tecellî ettirmektir.

Müslümanlar, bu gün, felâketler içinde yûzerken, rûgerdan oldukları kitâb-ı mübîn-i hikmeti bir kere açsınlar, onun nûrunu rehber ittihâz etsinler, onun telkin ettiği esâsâtı hayatlarında tecellî ettirerek yaşasınlar.

Bu gün biz her taraftan mesâîble muhâtiz. İçinde yüzduğumuz tûfân [197] mesâîbini henüz hissetmiş, henüz gaflet uykusundan uyanmış bulunuyoruz. Bundan dolayı teşevvüş, tezebzüb içindeyiz. Hangi yolu ta'kîb edeceğimizi bilmiyoruz. Müslüman kardeşlerimize şunu haber verelim ki ta'kîb olunacak en doğru yol tarîk-ı Kur'ân'dır. Hayatın her safhasında insanları işrâd eden

teâlîmi muhtevî olan yegâne kitap, Kitâbullâh'tır. Acaba müslümanlara riyâset edenler niçin bu kitâba sarılmıyorlar? Bütün mesâvîyi izâle edecek, bütün emrâz-ı bêşeriyyeyi şifâyâb eyleyecek kitâb-ı ilâhî elimizde iken bu günde vaz'iyetimizden hiç korkmayalım. Dünyada bir şey yoktur ki inhitâta doğru gitmesin. Bizi ihâta eden tabiat bu hakikati tecellî ettiriyor. Buna karşı gelmek ve bu ziyâî telâfî etmek için ancak bir yol vardır. O da her şeyin selâmetini tekeffûl eden bir manzûme-i kavânîne riâyettir. Hayatın her safhasında, ilim ve irfân, sanâyi' ve fûnûn, zirâat ve ticâret gibi her safhasında en doğru tarîk-ı muvaffakiyeti ta'kib etmek bizim vazife-i dîniyyemizdir. Bu tarîki bulunca o yoldan ayrılmamak lâzımdır. Milletleri takviye ve i'lâ yolu bu yoldur.

Bütün muhâtir ve mehâlikî mağlûb ve makhûr etmek için Kur'an-ı Kerîm'in gösterdiği yol, budur:

وَالْحُسْنٌ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي حُسْنٍ إِلَّا الَّذِينَ أَمْنَوْا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ² (yani "Zamanı derpîş ediniz. Muhakkak ki insan hûsrân içindedir. (Bu hûsrân'dan kurtulanlar) ancak onlardır ki imân ederler, amel-i sâlih işlerler, birbirlerine hakkı, birbirlerine sabrı tavsiye ederler.")

Felâh yolu işte bu yoldur.

Sözü bitirmeden evvel kavî bir milletin vahdetini te'mîn eden bir şeye, yani, mütekâbil hürmete, işaret etmek isterim. Mütekâbil-i hürmet, mütekâbil i'timâd, mütekâbil hüsn-i niyyet, bütün harekâtımıza hâkim olmalıdır.

Kur'an-ı Kerîm der ki:

"Mü'minler kardeşten ibârettirler. O halde kardeşlerinizin arasını bulunuz, Allah'dan korkunuz ki Allâh'ın rahmetine nâil olasınız."

"Ey imân edenler. İçinizden biri diğeriley, bir kadın da diğer bir kadınla istihzâ etmesin. Belki kendileriley istihzâ ettiğiniz sizden daha iyidirler..."

"Ey imân edenler! Şüphenin çoğundan ictinâb ediniz. Bazan şüphe günâhdır. Yekdiğerinizi tecessüs etmeyiniz. Birinizin giyâbı esnâsında diğer aleyhinde bulunmasın. Her hangi biriniz kardeşinin ölü etini yemek ister mi? Siz bundan istikrâh edersiniz. Allah'dan korkunuz, muhakkak Allah tevvâb ve rahîmdir."

"Ey nâs! Muhakkak biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık. Sizi kabâil ve âilelere ayırdık ki tanışasınız. Nezd-i ilâhîde sizin en şerefliniz en müttakînizdir. Allah, alîm ve habîirdir."

Âyet-i kerîme ne kadar şâyân-ı dikkattir. Bedevîlere, İslâm'ı kabûl etmiş bulunmalarına rağmen "Mü'min" denilemeyeceği ihfâr olunuyor. Akâid-i İslâmiyye'yi kabûl

etmek, hiç şüphesiz, bunları dâire-i İslâm'a idhâl etmiştir. Fakat yalnız bu, onları daha ileri götüremez. Mü'min olmak için, kabûl edilen hakâkı yaşamak lâzımdır. Bir millet olmak i'tibâriyla hayatı ameliyyemizi nazar-ı dikkate alırsak kendimizi bu âyât ile muhâtab olan Bedevîlerin mevkîinde görmez miyiz?

En yüksek hayatı medeniyye esâsâti Kur'an-ı Kerîm'de mevcûddur. Fakat bunların sebeb-i îrâdi, münâkaşât-ı ilmiyyede bulunmak değildir. Maksad, amelidir. Bunlar bizim hayrımız, refâhimiz, felâhimiz için gönderilmiştir. Müslümanlar gerdûne-i medeniyyetin rehberleri olmalıdır. Müslümanlar, "Hulefâ-yı arzdır." Yer yüzünde bu hilâfet-i ilâhiyyenin tarîk-ı ihrâzını Kur'an-ı Kerîm mu-fassalan beyân ve şu âyette hülâsa etmiştir:

(وَعَلِمَ أَدَمَ الْأَنْسَاءَ كُلَّهَا)

Yani "Cenâb-ı Hak Âdem'e eşyâyi müteallik irfâni öğretti" fil-hakika havâss-ı eşyâyi, kavânîn-i tabiiyyeyi, her şeyi idâre eden esâsâti bilmek miftâh-ı muvafakiyettir. Yine Kur'an-ı Kerîm'de, buyuruluyor ki "Yâ Rabbi, sen bunu "bu kâinâti" beyhûde yere yaratmadın." Acaba müslümanlar bu sözleri düşündüler mi? Bu sözlerin âlem-i tabiatte meknûz olan hazâine celb-i dikkat için îrâd olunduğunu hatırladılar mı?

Garb bu gün bu derslerden istifâde ediyor. Müslümanların kıymetini bilmeyerek terk ettikleri her şeyi garblılar ele alarak onu gümüş ve altına tâhvîl etmişlerdir.

Muslimanlar iyi bilmelidirler ki Müslümanlık yalnız namaz ve niyâzdan ibâret değildir. Dîn, bütün hayattır. Fabrika, mağaza, ev, cadde, el-hâsil hiçbir yer yoktur ki dîn orada tecelli etmesin.

Muslimanlar bunu bi-hakkin takdîr ederek mücâdele-i hayatı sahnesinde mevkî'lerini ihrâz için faâliyete başlamalıdır. Kur'an-ı Kerîm, birtakım mücâdelât ve münâkaşâta dalmak için gönderilmemiştir. Kur'an, ebedî bir menba'-ı hayatı. Ulemâ, halkın sâha-ı idrâkine inmeli ve bu gün ölü görünen hayatı İslâmiyye'yi canlandırmaya çalışmalıdır.

Hoca Kemâleddin

—————

[198] Ictimâ'iyyatta Garbcılık ve Bozgunculuk:

AHLÂKİ, İCTİMÂ'Î BUHRÂN

Asırların mahsûl-i tesâmuhu olarak tedrîcen safvet ve tesânudü haleldâr olan bünyân-ı ictimâ'îmizin ne gibi şerâit ve ahvâl müvâcehesinde bu akım mecrâya tâhvîl-i istikâmet eylediğini mukaddemâ müteaddid makâlelerde arza çalışmıştık. Bu makâlede tedenniyât-ı ictimâ'iyyemizin esâsını teşkil eden fevzâların şimdiye ka-

² Asr Sûresi 103/1-3.

dar geçirdiği edvârı bir tarafa bırakarak, tereddiyâtın en ziyâde icrâ-yı tahrîbâta, peydâ-yı vüs'ate fîrsat-yâb olduğunu hâl-i hâzîrdaki inhitât-ı ictimâ'ının avâmil-i teşvik ve sirâyeti olan menba'ları tedkik ve tahlîl etmek istiyoruz.

Hayât-ı ictimâ'îyi sukûta mahkûm bırakan ictimâ'î mikropların hayat-ı insâniyyeyi envâ'-ı mehâlike ma'rûz bulunduran uzungâr mikroplara pek ziyâde müşâbeheti vardır. Mikroplar icrâ-yı faâliyet için nasıl bünyenin mukâvemeti en zaif olduğu zamanı gözler ve idâme-i mevcûdiyet için nasıl pis mahallerde, havasız yerlerde güzel bir muhît bularak gizlenirse ictimâ'î mikroplar da daima rûhî, ahlâkî tereddiyâtı cehennemî pençesinde saklayabilecek her hangi bir muhîtte müterakkib-ı fîrsat bulunur ve icrâ-yı tahrîbâta, istîlâya başlayabilmek için büyük harb felâketlerini, iktisâdî sefâlet ve buhrânları beklerler. Fil-hakika küre-i arzda beşeriyet mevcûd oldukça fezâil müvâcehesinde rezail de eksik olmayacağından. İnsanların gûnâ gûn ihtirâsâti, temâyülât-ı hasîsesi bazan te'sîrâtı şahislara münhasır mevziî bir halde, bazan emrâz-ı sâriye gibi istîlâî bir şekilde hey'et-i ictimâ'iyyenin en esaslı bir derdini teşkil edecektir. Ancak fevzâlar a'zamî te'sîrâtını gösterebilmesi için lâzım gelen muhît ve şerâiti her zaman bulamaz. Yoksa hiçbir bünye-i ictimâ'ının hayatı, muhâfaza-i inzibâti, devâm-ı inkişâfâtı asla mümkün olamazdı...

Fakat şâyân-ı teessüftür ki, senelerden beri devam eden harblerin neticesinde husûle gelen ictimâ'î bakımsızlık, iktisâdî sefâlet, ilmî inhitât, ferdî bedbînliliklerin muhtelit te'sîrâtı bünyemizde ictimâ'î mikropların istîlâsına tamamıyla müsâid bir muhît ve şerâit hazırlamıştır. Bu sâhada alabildigine tevessüünü hayret ve dehşetle temâşâ ettiğimiz tereddiyâtın gıdâsını veren, kâbiliyet-i tahrîbiyyesini tazîf eden, hülâsa yalnız bütün vesâit ve mevcûdiyetiyle fevzâların te'mîn-i sirâyetine çalışan, müteaddid menba'lar mevcûddur.

Bu menba'ların bir kısmı rûhî ve ma'nevî, bir kısmı da maddîdir. Fakat bunlar nâ-kâbil-i infikâk bir kül hâlinde yekdiğerine o kadar girift olmuştur ki ta'yîn ve tefrikî bile müşkilleşmiştir.

Burada birinci derecede nazar-ı dikkate alınacak avâmil-i ma'nevîye ve ahlâkîyyedir. Zîrâ bâriz bir sûrette nazara çarpan i'tikâdî serbestîlerin vicdânı en müessir kuvve-i te'yîdiyyeyi hiç derekesine tenezzül ettirmesi bir emr-i vâki'dir.

Hüsün ve kubuh esâslarında vâsita-i temyîzin şer' ve akıldan ibâret bulunması hasebiyle diyânetin, kabâyihin irtikâbını men' eden müessir bir zâbita-i mânia vücûda getirdiği, fezâyihin zihnine tebâdüründen fiile intikâline kadar mehâfetü'llâh ve vicdân denilen âlî murâkabeden

geçerek ekseriyetle terk ve hiç olmazsa ta'dîlini mücîb olduğu bir emr-i muhakkak iken bu yüksek ve feyyâz kuvvetin rehâsından ayrılmış olanlar için tereddiyâtın ve fezâyihin önüne gecebilecek hiçbir vâsita kalmamış demektir. Yapacağı fiilin şahsî ve ictimâ'î zararlarını bervec'h-i peşîn mülâhazaya sevk eden esbâb nazar-ı dikkate alınmadıktan sonra artık insanları temâyülât-ı nefşâniyye ve ihtirâsâti beşeriyelerinden alikoyacak ne vardır?. Tabii hey'et-i ictimâ'iyyeye, fazilete en muvâfîk şeyler değil, nefse, hisse, zevke en hoş gelen işler yapılacaktır.

Rûhî ser-âzâdeliğin neticesi hod-endîşlik, huşûnet-i tab' ve tereddîdir. Menfaat-i umûmiyyeye hizmet, hukuk-ı gayra riâyet, hürriyetlerin hudûd-ı ictimâ'iyye ve kânûniyyesini tecâvüz etmemek, âdâb-ı umûmiyyeye riâyet zarûretlerinin her türlü kuyûdu kabûl etmeyen ruhlar üzerindeki te'sîrâtı tahammûl-fersâ bir bârdır. Onlar bu te'sîrâtta kurtulmak için herkesi ve her yeri ser-âzâd görmek isterler. Fakat öyle gördükçe ve görenlerin mikdari çoğaldıkça hey'et-i ictimâ'iyyemizin revâbit-ı esâsiyyesi gevşer, inzibât ve tesânüdü muhtel olur. Ancak hissiyât-ı dîniyye ve mehâsin-i ahlâkîyyedir ki tekâmûl-i ictimâ'îmizin en emîn nokta-i istinâdını teşkil eder.

Ruh nasıl insanın hakikati ise îmân ve ahlâk da hayat-ı ictimâ'iyyenin esâsidir. Ruhsuz insan nasıl bir hiç ise îmân ve ahlâksızlıklar da hey'et-i ictimâ'iyyelerde öyledir. Bundan dolayı tereddiyât-ı ictimâ'iyyenin sirâyetinde tesâmuh-ı dînî ve ahlâki en mühim bir âmildir.

Umûmî terbiye vechelerinin gerek âilevî, gerek ibtidâî ve ictimâ'î terbiye i'tibâriyla müsbet bir seciye i'tâsına kâfi bir kıymet irâe edememesi de bu bâbda esaslı sebeplerdir. İktisâdî buhrân ve sefâletlerin tezâyüdü ferdlerin ilim ve irfân sâhâsında fazlaca meşgûl olmasını men' ederek maîset derdine sevk eylemesi, ictimâ'î mesâgalelerle iştigâle meydan bırakmaması, tedrîcen ilmî kıymetlerin tenâkuzunu ve bin-netîce seciyenin sukûtunu tehiye etmek i'tibâriyla fevzâ-yı ictimâ'ının sirâyetinde mühim bir mevki' işgâl etmektedir.

Memlekette ictimâ'î müesseselerin noksâniyeti, murâkabe-i ictimâ'iyyenin adem-i mevcûdiyeti ve bilhassa tereddiyâtı şiddetle tecziye edecek kânûnların kâfi mevâddî ihtivâ etmemesi de ictimâ'î mikroplara faâliyet imkânını bahş etmektedir. [199] Beşeriyetin tab'ında meknûz olan hiss-i taklîdin st'-i isti'mâlini men' edecek tekemmûl-i fîkrînin, seciyenin müsbet bir şekilde müessir olamaması sirâyet ve meyelân hâssalarının sür'atle inkişâfına müeddî olmakta ve bin-netîce tereddiyâtın baş döndürücü bir sür'atle istîlâsı gayr-ı kâbil-i ictinâb bir hâle gelmektedir.

İstilâ-yı dalâlete âid bütün ma'nevî esbâb ve avâmili her gün biraz daha derinlestiren, daha ziyâde vahîm bir şekele sarkan maddî ve zehir-nâk tereddiyât menba'larını da aslâ ihmâl câiz değildir.

İçki, dans, kadın ile hülâsa edilebilen bu muhît-i marazînin elîm te'sîrâtını ifâde edebilmek için kalem kâfî gelemez. Belki koca bir hey'et-i ictimâ'iyyenin her uzungundan, her âilesinden yükselen felâket âvâzelerini duyabilecek, bu yüzden mahv olan saâdetlerin enîn-i bî-sûdunu dinleyecek bir vicdân ister. Ancak öyle bir vicdân bu haller karşısında insanlıktan nefret edecek kadar müteessir olur.

İçkinin bünye-i millette husûle getirdiği tahrîbâtı emîn olmalıdır ki hâricî bir düşman bile husûle getiremez. Yanan ve yıkılan yerler yapılır, dîn ve milleti için şehîd olanlar vazîfelerini yaparak en büyük mertebeyi ihrâz ederler. Geri kalanlar ise hiç olmazsa maddî felâketlerin telâfisine, milletin kuvvetini tekrar iktisâb etmesine çalışırlar. Halbuki, müşkirâtın açtığı maddî ve ma'nevî rahnelerin kapanmasına imkân yoktur. Meğer ki herkes bu dalâletten vazgeçsin. Bir kere bu kadar büyük harblerden çıktıktan sonra en ziyâde tasarrufa muhtâc olduğumuz bir sırada her sene milyonlarca liranın, ecnebî şampanya, likör ve ispirtosuna sarfı sûretille servet-i millîyeyenin hârice gitmesi büyük bir tehlikedir. Bu iktisâdî buhrânda eline geçen beş on parayı meyhâne köşelerinde bırakıktan sonra iaşesiyle mükellef bulunduğu efrâd-ı âilesini aç veya katıksız bırakmak insafsızlığında bulunanların yekûnu acaba her mahalle ve sokakta ne kadardır? Gîdâszılıktan hasta, ma'lûl ve nâtuvân kalan, bakımsızlıkta, tahsîl ve terbiye noksâniyetinden ma'nen daha fakir düşen ayyâşın evlâdları millet için gaybedilmiş demektir. Bu, istikbâlin gençliği ve milletin âfîsi için büyük bir felâkettir. Ya sarhoşluk yüzünden her gün yıkılan âile saâdetlerini nasıl telâfî etmelidir?

İspirtonun verdiği hiddet ve şiddetle kendini dev aynasında görenlerin kânûnu, me'mûru hiçe sayan, her gün müteaddid misâllerini görüp iştîtgîmiz tecâvüzâtının hey'et-i ictimâ'iyyenin maddî ve ma'nevî inzibâtı üzerinde ne kadar fenâ eserler bıraktığını kat'iyyet-i riyâziyye ile isbât edebilmek için yalnız şu delîl kâfidir: Hilâl-i Ahdar'ın elde ettiği netâyice nazaran Men'i Müskirât Kânûnu'nun ilgâsına sonra cerâîm yüzde beş yüz nisbetinde tezâyûd etmiş. Bu müdahale netîcenin vehâmet-i hâli i'lân eden belâgati karşısında artık hiçbir te'vîl ile ictimâ'i tereddiyâtın derecesi setr olunamaz. İçki elbette en mühim bir fevzâ membaidir.

Bu da yetişmiyormuş gibi her gün yeni bir vak'a ya sebebiyet veren dans ve kadın rezâletleri aynı derecede vüs'at ve şümûl ile muhît-i ictimâ'iyyi sarmaya baş-

lamıştır. Bir kısım zaif vicdânlılarca fazilet ve ahlâktan tecerrüd ma'nâsına telâkkî edilen hürriyet mefhûmunun "Hürriyet-i Nisvân" nâmî altında kadınlığı, evinden sokağa, âilesinden zevk u safâya atmak sûretille tecellîsinden şikâyet etmemek mümkün müdür? Bâ-husûs dans ve kadın mâcerâlarının Dâru'l-fünûn gibi milletin seciyesini ve ilim ve irfânını temsîl etmesi îcâb eden bir müessesesinin gençlerini bile yed-i ihtirâsına aldığı teessüfle gördükten sonra buna imkân var mıdır? Dans, dans, ecnebî ile dans, tanıkla dans, arkadaşın arkadaşıyla dans devam ediyor. Bunu balolar, yine balolar ta'kîb ediyor. Fakat genç kızlarımız her gün biraz daha vakârlarından, daha doğrusu faziletlerinden -ahlâk-ı millîye ve ictimâ'iyyenin zararına olarak- kaybetmiş oluyorlar.

Dans havâyic-i medeniyyeden değil, tereddiyât-ı medeniyyedendir. Çünkü medeniyet, gerek efrâda, gerek hey'et-i ictimâ'iyyeye mutlakâ bir fayda te'mîn eden bir mefkûredir. Hakikat-i hâlde ne gibi şeyle bünye-i millîyeyi kuvvetlendiriyor, âileyi takviye ediyor ve ferdî benliğinin fevkine çıkarıyor ise işte onlar medeniyettir ve onlara âid usûller de âsâr-ı medeniyyedendir. Fakat her ne ki, cem'iyeti bin türlü a'râz ve emrâz ile öldürüyor, âileyi yıkıyor ve insanları behîmî bir hâle sevk ediyor ise -ismi ne olursa olsun- koyu bir dalâlettir. Danslar ise ahlâk ve secâyâ-yı millîyeyeye, âileye, ve ferdî faziletlere karşı nâ-mütenâhî zararlar ve ictimâ'i cephede acı bir boşluk tevlîd ettiğinden medeniyetle hiçbir vechile münâsebet ve alâkası yoktur. İcâbât-ı asriyyeden addolunan bu dalâletlerin kıymeti, şeklär-i hâricîsi ne kadar câzib olursa olsun medeniyet-i hakîkiyye müvâcehesinde daima rezîletle tev'em bulunacaktır. İşte bütün bu maddî ve ma'nevî esbâb ve avâmil-i medenîyye fazileti tehdîd ve hey'et-i ictimâ'iyyeyi istilâ ve tahrîbe çalışan ictimâ'i tereddiyâtın sirâyetini teshîl etmektedir.

Bu tezâhürât bünye-i ictimâ'imiz için hâl-i tabîî addolunamaz. Daha ziyâde emrâz-ı ictimâ'iyyenin vahîm bir şekilde istilâ bir mâhiyet iktisâb eylediğine delâlet eder. Şu halde dalâlet menba'larının kurutularak hayât-ı ictimâ'iyyemizin rûhî, ahlâkî cihetlerden İslâh ve tasfiyesi lüzumu gittikçe daha zarûret kesbetmektedir. Menâfi'-i ictimâ'iyye müvâcehesinde bu zarûret nâ-kâbil-i ictinâbdır. Ferdî bünyenin harâbîsinden bir kişi müteessir olduğu halde [200] ictimâ'i bünyelerin tereddî ve infisâhından umûm mutazarrır olur. Alelekser târîhin mebzûl misâllerîyle sâbit olduğu üzere böyle bir vaz'iyet-i vahîmede bulunun milletlerin inhidâmdan kurtulması gayr-ı mümkün bir hâle gelir. Çünkü rûhî ve ictimâ'i müvâzene bir kere bozulduktan, inzibât-ı ictimâ'i bir def'a çığırından çıktıktan sonra yeniden İslâhı senelere ve belki asırlara tevakkuf eden büyük gayretlere lüzum göster-

rir. Halbuki milletlerin hayatımda bu zamanları kim bilir ne harbler, ne vuküâtlar ne felâketler tehdîd edecektir? Ma'lûm ya meşhûr bir darb-i meselîmiz vardır: "Su uyar, düşman uyumaz!" Târîh gösteriyor ki, milletler daima zaîf zamanlarında tecâvüze ma'rûz kalmışlardır. Eğer bu zaafiyet sîrf maddî ise mücâhede-i millîyyemizde olduğu gibi azim ve îmân ve salâbet-i ahlâkîyye ile hâkin zafe-ri her vakit muhakkaktır. Fakat ma'nevî cebhe, ictimâ'i tesâniûd mahv olmuş, bir de buna maddî mahrûmiyet inzimâm etmiş bulunursa artık her şey kaybedilmiş demektir.

Bunun içindir ki hey'et-i ictimâ'iyyelerin daima her türlü felâketleri metânetle karşılayabilecek bir halde bulunmaları ancak îmân, ahlâk ve faziletle mümkündür. Binâenaleyh her vakit maddî ve ma'nevî sâhalarda kuvvetli bulunmak, muhît-i ictimâ'imizi saran tereddiyâtın rûhumuza hulûl etmesine meydân bırakmamak için yegâne tedâbîr-i şafîyye ve vâkiyyeyi teşkil eden îmâni ve ma'nevîyatı takviye, ahlâkî tasfiye, mümeyyîzât-ı millîyyeye hürmet ve menâhîden ictinâb esaslarını mebde' ittihâz ederek çok ciddî ve metîn bir azim ile faziletin inkişâfinâna doğru yürümek lâzımdır. Milletimizin tekâmûl, saâdet ve refâhi ancak bu esaslara riâyet sûretinde tecelli edebilir. Hilâfi olan tereddiyât ve ictimâ'i dalâletler -isimlerine nasıl bir nâm verilirse verilsin- behemehâl tedennîyi ve -maâzallâh-1 te'âlâ- hey'et-i ictimâ'iyyemizin infisâhını intâc etmekten başka bir netîce veremez. Çünkü sukût-ı ictimâ'imizin irâe eylediği istikâmetler bâriz ve sarîh olarak bu hükmü fiilen tasdîk etmiştir.

Hasan Hikmet

YENİ HUKÜK-I ÂILE Lâyihası Hakkında Mütâle'a

9

"74. Madde: Akd-i nikâhtan sonra ehad-i tarafeyn tecennûn edip de diğerî hâkime bil-mûrâcaa tefrîkini taleb eylerse hâkim tefrîki bir sene müddetle te'cîl eder. Bu müddet zarfinde cinnet zâil olmadığı ve müddeî musir bulunduğu takdirde tefrîka hükmeyler."

Bu madde, İmâm-ı A'zam ve İmam Yusuf hazretlerinin ictihâdlarına tamamen, İmam Muhammed hazretlerinin ictihâdına kısmen muhâliftir, fakat eimme-i selâse hazerâtının ictihâdlarıyla kâbil-i te'lifdir.

Eimme-i müşârun ileyhim diyor ki: Cinnetin tahaddüsü nikâhdan maksûd olan gâyeyi fevt eder. Binâenaleyh zevceynden hangisi tecennûn ederse diğerî için hâkî fesih sâbit olur. İsterse bu hâle sabr ederek râbita-i zev-

cîyeti idâme eder, isterse beynlerindeki akd-i nikâhi feshettirir.

Kütüb-i Şâfiîyeden *Minhâc*'da deniliyor ki: "Zevceynden biri diğerini cinnet ile veya cüzzâm, bars gibi bir illetle ma'yûb bulunduğu takdirde eğer bu ayîba evvelce muttalî' değilse, yahud bu ayîb muehhâran daha fâhiş bir manzara alacak olursa kendisi için hâkî fesih sâbit olur."

"75. Madde: Esbâb-ı tefrîkden biri ile tarafeyn tefrîkinden sonra zevceyн tecdîd-i akd ederlerse ikinci tezvvücdede aynı sebepten dolayı tarafeyn tefrîk da'vâsi ikâmesine hakkı yoktur."

Bu madde, itlâkına nazaran cây-ı dikkattir. Esbâb-ı tefrîkden maksad ne? Yalnız yukarıda beyân olunan has-tâliklar mı? Eğer bunlar ise madde ahkâm-ı fikhiyyemize tevâfuk edebilir. Çünkü meselâ: İnnet sebebiyle araları tefrîk olunan zevceyн, bilâhare tecdîd-i akd edecek ol-salar artık zevce bu ârizadan dolayı tekrar tefrîkini talebe salâhiyedâr olamaz. Eğer maksad, lâhiyada mezkûr olan bil-cümle esbâb-ı tefrîk ise -ki böyle olması îcâb eder- o halde mes'ele başkalaşır. Nitekim sırası geldikçe îzâh olunacaktır.

"76. Madde: Hiçbir sebep ve özr-i ma'kûle müstenid olmasızın terk olunan zevc veya zevce hâkime bil-mûrâcaa şikâyet ettikte hâkim tahkîkât-ı lâzîme icrasından sonra eğer iddiâyi haklı görürse müddeî-aleyhe tenbîhât ve ihtârât-ı lâzîmeyi icrâ ve tarafeyn hayât-ı müşterekeyi yeniden te'sîs etmelerini emreyler. Bu emir târîhinden i'tibâren lâ-ekal bir sene sonra müddeî olan taraf hâkime bil-mûrâcaa taraf-ı diğerin kendisini yine terk etmeye ber-devâm olduğunu iddiâ ve isbât ve tefrîkini taleb ederse hâkim beynlerini tefrîk eyler."

Bu madde cây-ı nazardır. Zevceynden birinin diğerini terk etmesi, yani bir arada yaşamaktan imtinâ' ederek başka bir yerde ikâmet eylemesi ahkâm-ı fikhiyyemize nazaran sebeb-i tefrîk olamaz. Terk olunan zevc ise zevcesini bizzat tatlık veya kendisine itâat etmesini da'vâ edebilir. Zevce ise bu da zevci tarafından infâk olunmadığı takdirde mahkemeye bil-mûrâcaa nafakasını taleb edebilir. Yoksa mücerred bu terk sebebiyle tefrîkini taleb edemez. Böyle bir tefrîkin mahzûrâtı izâhtan müs-tağnîdir.

"77. Madde: Ehad-i tarafeyn bir sebep ve özr-i makbûle müstenid veya esbâbı ma'lûm olmaksızın ihtifâ veya tegayyüb edip taraf-ı diğer hâkime bil-mûrâcaa tefrîkini taleb ettikte eğer ihtifâ ve tegayyüb târîhinden i'tibâren bir sene geçmiş ve gâib zevc olup da nafaka dahi bırakmamış ise hâkim altı ay zarfinde isbât-ı vücûd ederek hayat-ı müşterekeye mübâderet eylemesi lüzümunu vesâit-i münasibe ile ilân eyler. Mûddeî[201] aleyn bu müddet zarfında isbât-ı vücûd eylemediği ve müddeî tefrîki talebinde ısrâr eylediği takdirde hâkim beynlerin tefrîka

hükmeyle. Gâib zevc olup da nafaka da bırakmış ise isbât-ı vücûd için hâkimin ta'yîn edeceği müddet bir seneye kadar temdîd olunabilir."

Bu madde de cây-ı mülâhazadır. Bir kere zevc, ihtifâ veya tegayyüb eden zevcesini isterse taht-ı nikâhında tutar, isterse bizzat tatlik edebilir. Bu husûsta behemehâl hâkimin tefrîka hükmekmesine şer'an lüzum yoktur. Farz ediniz ki bir kadın zevcini bırakarak her hangi bir kimse nin nezdinde ihtifâ etmiş, yahud her hangi bir kimse ile çıkışip diyâr-ı âhara gitmiş, şîme-i ismetle kâbil-i te'lîf olmayacak bu gibi ahvâle cûr'et-yâb olmuş; halbuki zevc bu gayr-ı meşrû' harekete karşı seyirci vaz'iyetinde kalacak, aradan bir hayli müddet geçtiği halde bu lekeden nâsiye-i nâmûsunu temizleyemeyecek, yeniden hayat-ı müşterekeye mübâderet için ilânlar yapılacak!. Birçok aylardan sonra kadın çıkışip gelince de zevc bununla tekrar teşrîk-i hayatı mecbûr olacak!. Garîb değil mi? İşte madde bunu îcâb ediyor.

Zevcin ihtifâ ve gaybûbetine gelince: Bit-tabi' zevcenin gaybûbet ve ihtifâsında melhûz olan ahlâkî, hayatı mehâzîr bunda tamamen vârid değildir. Binâenaleyh eimme-i Hanefîye hazerâtına göre bundan dolayı zevcenin tefrîkini talebe hakkı yoktur. Zevcin gaybûbet ve ihtifâsı yüzünden nikâh gibi bir râbîta-i dâimenin inhilâle uğratılması câiz değildir. Fakat bu husûsta İmâm Ahmed bin Hanbel hazretlerinin ictihâdına göre "Bir kadının zevci gâib olup da nafakasının tahsîli müteazzir olduğu takdirde talebiyle hâkim nikâhi fesheder. Ama zevc nafaka bırakmış veya göndermeyece bulunuş olursa bu takdirde fesih cihetine gidilemez. Zevcin urûz ve akâri veya medyûnu zimmetinde veya mevdûu nezdinde mal bulunduğu sûrette de hûküm böyledir." El-yevm mehâkimde ma'mûlün bih olan da budur. Eimme-i sâire hazerâtının ictihâdları da buna karîbdır. Halbuki maddeye nazaran zevc nafaka bırakmış olsa dahi yine tefrîka hûkmolunacak, kadın da bu tefrîk üzerine başkasıyla izdivâc edebilecek. Maamâfih kütüb-ı Hanbeliyyeden Keşşâfi'l-kinâ'da mastûr bir kavle nazaran zevc, ızrâr kasıyla zevcesini terk ederek dört aydan ziyâde seferde bulunursa zevcenin nikâhi feshettirmeye hakkı olur.

Hâsilî bu tefrîk mes'elesi akvâl-i mu'tebereye muhâlif olduğu gibi ictimâî bir nokta-i nazardan düşünüldüğü takdirde insanı tedhîşden de hâli kalmıyor. Şüphe yok ki zevcin gaybûbeti bazan pek makbûl ve meşrû' bir sebebe müstenid olabilir, halbuki kendisi bu sebebi isbât edecek bir vaz'iyette bulunmaz. Beri taraftan zevce ise mücerred bu gaybûbet bahânesiyle kayd-ı nikâhtan nefsini kurtarmak ister, bit-tabi' hâkim de -sebeb-i gaybûbetin makbûliyetine muttali' olamayacağı cihetle- tefrîka hûkûmedecek! Artık bu tefrîkin ne kadar muvâfik olacağını takdir buyurmali.

"78. Madde: Tarafeyinden biri lâ-ekall iki seneden beri mefkûd olursa taraf-ı diğer hâkime bil-mûrâcaa tefrîkini taleb edebilir. Hâkim tahkîkât icrâ ettikten sonra daha bir sene te'cîl eyler. İşbu müddet zarfında zevc veya zevce isbât-ı vücûd etmediği veya kendisinden bir haber alınmadığı ve müddeî tefrîk talebinde musır bulunduğu takdirde tarafeyni tefrîk eder. Mefkûd zevc olup da nafaka bırakmış ise isbât-ı vücûd için hâkimin ta'yîn edeceği müddet iki seneye kadar temdîd olunabilir.

Eğer zevc muhârebede gaybûbet etmiş ise hâkim seferberliğinin ilgâsını mutazammin ilân-ı resmî târihinden i'tibâren iki sene mûrûr eyledikten sonra tefrîka hûkmeder."

Bu madde, mezâhib-i erbaa-i İslâmiyye'den hiç birine tevâfuk etmiyor. Bir kere ahkâm-ı şer'iyyemize nazaran zevc, emr-i talâka mâlik olduğundan zevcesinin mefkûdiyeti takdirinde tefrîkini te'mîn için her halde hâkimin hûkmünü istihsâle muhtâc değildir. Zevcin mefkûdiyetine gelince: Mezheb-i Hanefîye göre bir mefkûdun akrânı münkarız olmadıkça vefâtiyla hûkmolunamayacağından bu müddet zarfında zevcesiyle beynleri tefrîk olunamaz. Şu kadar var ki melekede, meselâ saff-ı harbde, veya sefer-i deryâda gâib olup da hayatı ve memâti ma'lûm olmayan şahsın memâtinâ zann-ı gâlib hâsil olacak kadar bir müddet mûrûrundan sonra vefâtına hûkmolunabilir, zevcesi de bu hûkümden sonra başkasıyla izdivâc edebilir. Çünkü bu halde gâlib olan mevttir. (Dürrü'l-Muhtâr, Mecmûa-i Cedîde)

Mezheb-i Hanbelî'de ise zâhiri selâmet olan bir gaybûbetten dolayı haberi munkati' olan bir şahsın vefâtına hûkmedilebilmesi için vilâdetinden i'tibâren doksan sene mûrûr etmiş olmalıdır. Bu müddetten evvel zevcesi başkasıyla izdivâc edemez. Fakat zâhiri helâk olan bir gaybûbet neticesinde haberi munkati' olan, meselâ gündüzün veya geceleyin âilesi arasından çıktıktan, veya saff-ı harbde bulunduktan sonra mefkûd bulunan kimse nin zevcesi yalnız dört sene bekler, ba'dehû iddet-i vefâti bil-ikmâl başkasıyla izdivâc edebilir. (el-Iknâ' maa Şerhihi Keşşâfi'l-iknâ') mezheb-i Şâfiî de buna karîbdır.

Mezheb-i Mâlikî'ye gelince: Mefkûdda dört sûret tâsuvvur olunuyor:

1- Bilâ-muhârebe dâr-ı harbde gâib olur. Bu kimse esîrden ma'dûddur, binâenaleyh tevellüdünden i'tibâren müddet-i inkirâz-ı akrân olan yetmiş ve alâ rivâyetin sek-sen sene mûrûr etmedikçe ne malî ve ne de zevcesi hakkında vefâtiyla hûkmolunamaz. Meğer ki nafaka-sı devam etmesin, veya kadının [202] iffetinden havf olunsun, bu halde zevce, talâkı ihtiyâr edebilir. Dâr-ı İslâm ile dâr-ı harbin hangisinde gâib olduğu bilinmediği takdirde de hûküm, ihtiyâten böyledir.

2- Gayr-ı müslimler ile muhârebe esnâsında gâib olur. Bu takdîrde tâhkîkât-ı lâzîme icrâ olunduktan sonra bir sene te'cîl olunup ba'dehû zevcesi iddet bekler ve mali mevrûs olur. Şu kadar var ki saff-ı harbe dâhil olduğu beyyine-i âdile ile sabit olmalıdır. Asker arasından çıktıgı sabit olursa dâru'l-Îslâm'da mefkûd olmuş addolunarak hakkında dördüncü sûret vechile muâmele olunur.

3- Dâr-ı Îslâm'da bir mehleke esnasında, yani beynelmüsâlimîn tahaddüs eden bir ma'rekede gâib olur. Bu kimsenin zevcesi hakkında üç kavîl vardır:

Birincisi: Tarafeyn muhâsimînin yevm-i iltikâsından i'tibâren iddet bekler.

Ikincisi: Tarafeyn birbirinden infisâl ettiği günden i'tibâren iddete başlar. Nitekim tâûn veya vebâ bulunan bir beldeye azîmet veya böyle bir zamanda müsâferet edip de mefkûd olan kimsenin zevcesi dahi bu hastalığın zevâli târîhinden i'tibâren iddete mübâşeret eyler ve mali mevrûs olur.

Üçüncüsü: Ba'de'l-muhârebe mefkûdun hayatı ve memâtına dâir tâhkîkât-ı lâzîmede bulunmak üzere bir müddet te'cîl olunur, ba'dehû zevcesi iddet bekler, mali mevrûs olur. Meselâ Medîne-i Münevvere ahâlisinden bir zât Afrika gibi beldesinden uzak bir yerde vukû' bulan bir ma'rekede tegayyüb etse bir sene te'cîl olunur, ba'dehû zevcesi iddet bekler ve mebde-i iddetten i'tibâren mali beyne'l-verese taksîm olunur.

4- Bilâ mehleke dâru'l-Îslâm'da gâib olur. Bu halde hîn-i tevellüdünden i'tibâren yetmiş sene hitâm bulmadıkça vefatıyla hükmolunamayacağından mali veresesî arasında taksîm olunamaz. Fakat zevcesi tefrikini taleb ederse hâkim, lâzım gelen tâhkîkât ve muhâberâtta bulunur, netîcesinde mefkûdun hayatı ve memâtına ittlâ'dan ye's hâsil olursa bu ye's târîhinden i'tibâren iftirâk cihe-ti dört sene te'cîl olunur. Ba'dehû zevce, iddet-i vefâti bil-ikmâl başkasıyla izdivâc edebilir. Meğer ki nafakası devam etmesin, bu takdîrde talâkını daha evvel ihtiyâra müstehik olur.

Bu dört sûretin hiç birinde mefkûdun vefâtına hükmе ve zevcenin iddet beklemesi için izn-i hâkime hâcet yoktur. Çünkü zevcenin mürâcaati üzerine evvelce bir müddet ta'yîn ve te'cîl etmesiyle hâkimin izni zaten hâsil olmuştur. (Ebû'l-Berekât, Hâsiye-i Desûki, Menhu'l-Celîl)

Görülüyor ki madde, bu mezâhib-i fikhiyyeden hiç birine muvâfik bulunmuyor.

Bu mefkûd mes'elesi hakkında müctehidin-i kirâm hazerâtı birtakım edille-i şer'iyyeye istinâd ediyorlar. Ezâcümle eimme-i Hanefîyye hazerâtı diyor ki:

"Resûl-i ekrem sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz: امرأة لمن قرد إمرأتها حتى يأتيها الباب³ buyurmuştur. İmâm Ali

³ "Bir kadın hemcinsinin bitirilmiş işinin üzerine onun kapısına kadar gider."

هی إمرأة ابتليت فلتتصبر حتى يتبعن⁴ kavîl de bu hadîs-i şerîfi tefsîr etmektedir. Binâenaleyh zevci mefkûd olan, böyle bir ibtilâya dûcâr bulunan bir kadın sabretmelidir, tâ ki mevt ile talâkdan biri tebeyyün etsin. Maamâfih nikâhin sübûtu muhakkaktır, mefkûdun hayatı da istishâben sâbittir. Halbuki vefâti yalnız hayyiz-i ihtimâldedir. Binâenaleyh muhakkak olan bir nikâh, mevt ihtimâliyle izâle edilemez.

İmâm Mâlik hazretleri ise bu bâbda Ömeru'l-fârûk radiyallâhu te'âlâ anhın bir hükmüne istinâd ediyor ve diyor ki: "Zâhir hâle nazaran eğer mefkûd ber-hayât olsa idi te'cîl olunan müddet zarfında kendisinden bir haber alınabilirdi. Hakikatine ittlâ' mümkün olmayan husûsâtta ise zâhir hâl üzerine binâ-i hüküm vâcibdir. Bâ-husûs ki zevcye âriz olacak bir zararı def'a ihtiyâc görülsün. Çünkü zevci mefkûd olan bir kadın "Muallaka" olacağından şüphe yok ki mutazarrî olur, bu zararın izâlesi ise lâzımdır. (Cevhere, Mebsût)

Zamanımızda şerâit-i ictimâ'iyyesine nazaran İmâm Mâlik hazretlerinin bu husûstaki ictihâdi maslahat-ı hâle daha muvâfik görülebilir. Hatta mülgâ Hukûk-ı Âile Karârnâmesinin 127'nci maddesi de kısmen imâm-ı müşârun ileyhin bu ictihâdına göre tanzîm edilmiştir.

Fil-hakika zamanımızda birçok kimseler zevcelerini şâyân-ı merhamet bir halde terk ederek tegayyüb ediyor, hayatı ve memâtlarına dâir senelerce bir haber alınamıyor. Bu günü vesâit-i nakliyye ve muhâberenin mükemmeliyetine rağmen aradan seneler geçtiği halde hayatı ve memâtından haber alınamayan bir şahsın vefâti veya zevcesini bi-gayr-ı hakkin acz ve sefâlet içinde bırakmak istediği hakkında zann-ı gâlib hâsil olabileceği şüphesizdir. Bu hâl ise birçok muhâdderâtın ismetine, sâfiyet-i ahlâkına sû'i te'sîrden hâli olmaz.

Hâsılı mehleke esnâsında mefkûd olanlar hakkında eimme-i Hanefîyye hazerâtının, sâir mefkûdlar hakkında da İmâm Mâlik hazretlerinin ictihâdları nazara alınmış olsa idi hem kâfi derecede maksad te'mîn edilmiş, hem de mezâhib-i âliye-i İslâmiyye'den o kadar tebâud edilmemiş olurdu.

"79. Madde: Vefâtına hükmolunan mefkûdun zevcesi hâkime mürâcaatla ayrıca tefrik karârı istihsâl edebilir. Bu takdîrde 77 ve 78'inci maddeler mücebince tefrikine hükmolunan kadın âhar bir şahıs ile tezvvüc ettikten sonra zevc-i evvelin zuhûru nikâh-ı ahîrin feshini mûcib olmaz. Vefâtına hükmolunan kimsenin zevcesi mefkûdiyet sebebiyle tefrik karârını istihsâl etmeksizin [203] âhar bir şahısla tezvvüc ettikten sonra zevc-i evvelin hayatı tahakkuk etse alâkadârânın

⁴ "O kadın onun karısıdır. İmtihan edildi. Sen ölüm veya boşanma ortaya çıkıncaya kadar sabret!"

da'vâsi ve hâkimin hükmüyle nikâh-ı sânî fesholunur. Şu kadar ki zevc-i evvelin veya zevcenin hakikaten vefatı halinde fesih da'vâsi mesmû' değildir."

Bu madde muhtâc-ı nazardır. Bir mefkûdun vefâtına hükmedildiği takdîrde kendisiyle zevcesi beynde bizzarûre tefrik hâsil olmuş olur. Artık tefrik için ayrıca karar istihsâline şer'an lüzum yoktur, böyle bir karar istihsâliyle adem-i istihsâline göre mes'elenin hükmü tebeddül etmez.

Bu husûstaki akvâl-i fikhiyyeyi bervech-i âtî telhîs ediyoruz:

1- Mezheb-i Hanefîye göre bir mefkûd; vefâtına hükmolunduktan ve zevcesi ba'de'l-idde başkasıyla izdivâc ettikten sonra zuhûr etse nikâh-ı sânî fesih olunamaz. Çünkü bu bâbdaki huküm, nikâh-ı evveli kat' etmiştir, bu huküm bu husûsta kâbil-i fesih değildir. Ancak Ebus-suud merhûmun nakl ettiği bir kavle nazaran mefkûdun zuhûru üzerine ikinci nikâh zâil olup zevcesi kendisine iâde olunur. (*Behcetü'l-fetâvâ, Nükûl-i Ali Efendi, Reddü'l-Muhtâr*)

2- Mezheb-i Hanbelîye göre nafakanın teazzüründen dolayı zevc-i gâib ile zevcesi beyindeki nikâh fesh edildikten sonra zevc, zuhûr edip de nafaka bırakmış olduğunu bi'l-iddiâ beyyine ikâme etmek istese bu beyyine mesmû' fesh-i vâki' mürtefi' olmaz. Çünkü zevcenin teazzür-i nafaka hakkında evvelce ikâme etmiş olduğu beyyine, hukm-i hâkim ile tereccuh etmiştir. Binâenaleyh kadın inkızâ-yı iddetini müteâkib başkasıyla akd-i izdivâcda bulunmuş olduğu takdîrde bu akid, zevc-i evvelin zuhûruyla ne münfesih olur, ne de fesh edilebilir. (*Reddü'l-Muhtâr, Neylü'l-Meârib*)

3- Mezbheb-i Mâlikîye göre mefkûdun zuhûruyla nikâh-ı sânînin fesh olunup olunmaması tafsîlâtâ tâbi'dir. Şöyle ki: Mefkûdun zevcesi müddet-i te'cîlin hitâmında iddetini bi'l-ikmâl başkasıyla izdivâc ettikten sonra henüz beynlerinde takarrub veya halvet vukû' bulmadan mefkûd, zuhûr etse veya hayatı takakkuk eylese, ya-hud esnâ-yı iddette vefât eylediği ma'lûm olsa nikâh-ı sânî fesh olunur. Ve vefât sûretinde kadın mefkûda vâris olur. Ama zevce ile zevc-i sânî beyinde takarrub veya halvet vukû' bulmuş olursa mefkûd ile aralarında beynûnet takakkuk ve takarrûr etmiş olur. Binaealeyh bilâhare mefkûd zuhûr edecek olsa zevcesi kendisine iâde olunmaz. (*Menhu'l-cellîl, Ebu'l-berekât*)

"80. Madde: Tarafeynden biri mugâyir-i âr u hayâ ve mu-hill-i nâmûs ve şeref bir cûrm ile mahkûm olur ise taraf-ı diğer hâkime mürâcaatla tefrik da'vâsi ikâme edebilir."

Bu madde, muhtâc-ı teemmüldür. Bir kere ahkâm-ı fikhiyyemize nazaran zevc her hangi bir cûrm ile mahkûm olan zevcesini isterse bizzat tatlık edebilir, böyle bir kadından ayrılmak için her halde hâkime mürâcaata,

tefrîk da'vâsi ikâmesine muhtâc değildir. (Liân mes'elesi müstesnâdır.) Zevcinin mahkûmiyetinden dolayı zevcenin tefrikini taleb etmesine gelince buna mesâg yoktur.

Vâkıâ bir kadın, muhill-i haysiyet ve şeref bir cûrmenin dolayı mahkûm olan bir erkeğin taht-ı nikâhında bulunmaktan müteessir olabilir. -iştir bu hikmete binâendir ki kadınlara bir hakk-ı kefâet verilmiştir. Her kadın kendisine yed-i izdivâcını uzatan bir erkeğin mâhiyetini, şahsiyet-i ahlâkiyyesini kable'n-nikâh taharrî etmek îcâb eder- fakat zevcinin böyle bir mahkûmiyetinden dolayı tefrikini da'vâya kiyâm etmesi de çok kere muvâfik olamaz, böyle bir hareketinden vahîm netâyic husûle gelebilir, tefrik tarîkiyle muhâfaza edilmek istenilen bir şeref-i zâtî, bu tefrik yüzünden daha fenâ sarsıntılar ma'rûz kalabilir. Kadınlara böyle bir salâhiyet verilmesi, çok kere kendi menfaat-i hakîkiyyelerine mugâyir olacağı gibi tahdîdine çalışılan iftirâk hâdiselerinin tezayüdüne de sebebiyet vermiş olur.

Acaba âr ve hayâya mugâyir, nâmûs ve şerefi muhil olan cerâim nelerdir? Bunlar kânûn ile muayyen midir? Yoksa hükkâmin takdîrine mi muhavveldir? Bu husûsta mi'yâr-ı hakîki ne olacak? İşte bu da muhtâc-ı hâl bir mes'eledir. Birtakım cerâim-i ahlâkiyye vardır ki bunlar nazar-ı hakikatte en ziyâde nâmûs ve şerefi muhil şeylerdir. Halbuki bu cerâim, nazar-ı kânûnda mahkûmiyeti mücîb değildir.

Mesela: Ayyâşlık, ezbâk-ı sefîhâneye ihmâk, er-bâb-ı nezâhetin gidemeyeceği yerlere devam, yabancılarda ihtilât ederek birtakım şehvet-pverestâne harekâta kiyâm ve sâire en şenî, en hicâb-âver cerâim-i ahlâkiyyeden ma'dûddur. Halbuki bunlar çok kere mahkûmiyet-i kânûniyyeyi müstelzim olmuyor.

Demek ki bu bâbda kadınlara tefrik da'vâsına salâhiyet verilmekle maksad, tamamen te'mîn edilmiş olmayacak; belki yeniden birtakım fenâklara, ayrıklara sebebiyet verilmiş olacak. Hülâsa şâyân-ı teemmü'l bir mes'elev!

MÜSLÜMANLIK'DA KADIN

5

Mehir:

Izdivâcından sonra kadın menâfi'-i mâliyyesini muhâfaza için Müslümanlığın kabûl ettiği en müessir vesâitten biri "Mehir"dir.

Sahîh bir izdivâcî akd için şeriat-ı İslâmiyye hâtîbin münhasıran zevcye âid olacak bir mehri ta'yîn etmesini îcâb etmiştir.

Üzerinde hakk-ı tasarruf isti'mâl olunabilecek zî-kiyimet her şey mehir olabilir

[204] Mehir için bir hadd-i muayyen yoktur. Muhtelif memleketlerde mehrin mikdârı değişir. Ekseriya tarafeyinin vaz'iyet-i ictimâ'iyye ve vesâit-i mâliyyesine bağlıdır. Şerîat-i Mûseviyyede mehr mevzû'-ı bahs olmuş, Roma kânûnları da ona müşâbih bir şey vaz' etmiştir. Fakat kadının menâfiini siyânete pek hâhişger olan Müslümanlık kadının lehinde gerek Roma kavânîninde, gerek şerîat-i Mûseviyyede bulunmayan birçok husûsâti kabûl etmiştir.

Mîhr, izdivâcın levâziminden biridir. O kadar ki akd-i izdivâc esnâsında ta'yîn edilmediği takdirde şerîat-i İslâmiyye onu takdîr eder.

Kadın mehrini almak için ve onun üzerinde icrâ-yı tassarruf için, şerî'at-i Mûseviyyede olduğu gibi, zevcinden ayrılmayı beklemez.

Mîhr, talâkin vukûna bir mânia teşkîl eder. Ekseriya mehir olarak mühim bir meblağ ta'yîn olunduğundan bu sûretle talâkin önü alınmaktadır.

Zevce istediği zaman zevcinden mehrini istîfâ hakkını hâizdir. Dilediği takdirde zevce mehr-i muaccelini almayıncı zevcini kabûlden istinkâf eder. Mehrinden bir kısmını talâk vukûu takdirinde istîfâ etmek üzere te'cîl etmek zevcenin ihtiyâsına bağlıdır.

Kadının mehir üzerinde hakkı o kadar kuvvetlidir ki zevcini katl ettiği takdirde bile onu zâyi' etmez. Maamâfih zevce, mehrini zevcine ihdâ edebilir. Zevce, izdivâcdan mukaddem mehrinden ferâgat edecek olsa bile mu'tâd olan mehri almak hakkını hâiz kalır.

Mîhr, zevcin bir borcudur. Zevcin vefâti takdirinde onun vasiyetlerinin ifâsına ve vârislerinin hukükuna takdîmen te'diye olunur. Hatta zevcin terk ettiği arâzî zevcenin mehri i'tâ olunmadan taksîm edilmez.

Zevce ber-hayât olduğu müddetçe, müteveffâ zevcin metrûkâtından mehrini istîfâ hakkını muhâfaza eder. Îrtihâl edecek olursa vârisleri aynı hakkı taleb ederler ve alırlar.

Mîhr kadınlarla baş olunan imtiyâzâtin biridir. Şerî'at-i İslâmiyye kadar kadınlarla karşı müsâadekâr olan hiçbir kânûn yoktur.

Îslâm'ın kavânîn-i ictimâ'iyesi daima elastikiyetini muhâfaza eder. Çünkü Müslümanlık her devre ve her zamana muvâfık, kâffe-i şerâita muntabik olmak üzere gönderilmiştir. Garb âlemi Îslâm hukûk-ı âilesini kabûl ederse hayat-ı zevciyyesini îslâh eder.

Hîdâne:

Müslümanlığın kadınlarla bahsettiği diğer bir imtiyâz "Hîdâne"dir. Bunun hakkında birkaç sene mukaddem Îslâm mecmâasında bu satırları yazmıştım:

Hazret-i Muhammed'in bir şâri' sıfatıyla işgâl ettiği mevkî', bütün şâri'lerin mevkî'lerinden pek yüksektir.

Şerîat-i İslâmiyye vahy-i ilâhîye müstenid olduğundan fitrat-ı beserin zaîf noktalarını takviyeyi ve beseriyetin vahî ihtiâsâtını zaafa dûçâr etmeyi istihdâf eder. Resûl-i Ümmî, dünyanın en geniş vukûfu hâiz şâri' ve müced-didi olduğunu isbât etmiştir. Kitâb-ı tabiat o Resûl-i Mûazzamın önünde açıktı. Kendisi tabiatın en çaprazık, en mu'dil mahlûku olan rûh-ı insânın revhini anlamak gibi bir hârikayı göstermiştir. Binâenaleyh şerîat-i Muhammedîyyenin kavânîn-i verâseti, kavânîn-i izdivâci ve sâir kânûnları, fitrat-ı besere amîk bir vukûfu tecellî ettirir. Bu derin ihâta dolayısıyla ahkâm-ı şer'iyye on üç bu kadar asırdan beri Arabistan'ın âtesin çöllerinde olduğu gibi dünyanın en soğuk iklimlerinde mer'îdir. Bu kavânîn bedevî Arapların ihtiyâcâtına mutâbik olduğu kadar en medenî Avrupalının da ihtiyacına mutâbiktir. Yine bundan dolayıdır ki şerîat-i İslâmiyye, İngiltere gibi medenî bir memlekette ancak birkaç sene mukaddem kadınlarla baş edilmeye başlanılan hukûku, on üç asır mukaddem baş etmiştir. Hukûk-ı hîdâne ise İngiltere'de henüz tedvîn olunmamıştır. Şerîat-i İslâmiyye cebr ile hîdâne arasındaki farkı en canlı ve en tabîî şekilde tefrik etmiştir. Cebr hukûku erkeğe ve hîdâne kadına verilmiştir.

Fetâvâ-yı Âlemgîrî'de deniliyor ki: "İster izdivâc esnâsında, ister akd-i izdivâcın feshini müteâkib olsun, çocuklarına bakmaya en çok münâsib olan ferd vâlidedir."

Cebir hakkı, çocuğun vâlide şefekatine muhtâc olmadığı zaman istî'mâl olunur. O zaman çocuk berây-ı terbiye babasına verilir. Dokuz yaşında çocuk anasının yed-i şefekatinden babasının yed-i terbiyesine geçer, başbaşı da onu adam etmeye çalışır.

Kız çocukları ise sinn-i izdivâca, hatta fiilen izdivâca kadar vâlidelerinin nezâreti altında kalırlar. Bir kızla evlenebilecek erkek bir akrabâ, onun hîdânetini der'uhde edemez. Tabîî vâlidelerin irtidâdi, sû'-i ahlâki, onların hakk-ı hîdânesini selb eder.

Hakk-ı hîdâneyi ihrâz için evsâf-ı âtiyyeye dikkat olunur: 1) Hâdine akl-ı selîm sâhibesi olmalıdır, 2) Çocuğun muhtâc olduğu i'tinâyi gösterebilecek bir yaşıta olmalıdır, 3) Hüsn-i ahlâk sâhibesi olmalıdır, 4) Çocuğu bedenen ve ahlâken bir muhâtaraya dûçâr etmeyecek bir yerde mukîm bulunmalıdır.

Hakk-ı hîdâneyi selb eden şerîat şunlardır: 1) Hâdinenin izdivâci, 2) Hâdinenin sû'-i ahlâk, 3) Pederi, ya-hud mürebbîyi çocuğa nezâretten men' etmesi.

Bir kadın yabancı bir erkekle izdivâc ettiğten sonra çocuğuna [205] îcâb ettiği derecede muhabbet ve şefekat gösteremeyeceğine mebnî onun bu izdivâci kendisine hakk-ı hîdânesini zâyi' ettirir. Fakat kadın çocuğun

akrabasından biriyle evlenecek olursa hakk-ı hidânesi devam eder. Maamâfih bir kadın birinci zevcinden ayrıldıktan sonra çocuğunun hayatını İslâh etmeyi istihdâf ederek ikinci bir zevce varrsa onun bu hareketi hakk-ı hidânesini selb etmez. válidenin gaybûbetinde hakk-ı hidâne válidenin kadın akrabâsına intikâl eder. Kadının bu akrabâsı erkeğin akrabâsına tercîh olunur. Hidâne husûsunda, kadına kadın olduğu için, erkeğin hukükuna fâik hukük te'mîn olunmuştur. Çocuklara bakacak kadın akrabâ bulundukça hakk-ı hidâne hiçbir erkeğe verilmez. Şerîat-ı İslâmîyye, erkeğe ve kadına muvâfîk-ı fitrat hâller bahş etmiştir. Hidâne husûsunda Müslümanlık kadınların erkeğe fâikiyetini tanımıştır. Diğer husûsâtta erkeğin kadına tabîî fâikiyeti ihmâl edilmemiştir. Bu sûretle tevâzün-i hukük âdilâne bir sûrette te'mîn olunmuş ve cinseyen arasında münâzaâta mahal bırakılmamıştır.

Zevcenin Evsâfi:

Zevcenin evsafından bahs ederken İmam Gazâlî Kimyâ-yı Saâdet nâm eserinde der ki:

"Kadının en mühim sıfatı iffettir. Güzel, fakat sú-i ahlâk sâhibi olan bir zevce büyük bir felâkettir. Böyle bir kadından ayrılmak gerektir. Peygamberimiz buyurur ki: "Bir kadını mahzâ güzellikî veya serveti için alan, her ikisini zâyi' eder."

Zevcenin ikinci sıfatı güzel huydur. Huysuz bir zevce insanın hayatını tahammül-sûz bir hâle koyar.

Zevcede aranılacak üçüncü sıfat, güzelliktir. Dördüncü sıfat-ı mergübe mehirde i'tidâldir. Beşinci sıfat kadının akım olmaması, asıl olması, zevcin pek yakın akrabâsı olmamasıdır.

Zannederiz ki İmam Gazâlî'nin beyân ettiği bu evsâfa ilâve edilecek başka bir şey bulunamaz. İmam Gazâlî'nin ta'dâd ettiği bütün bu evsâf desâtîr-i İslâmîyye'yi izâhtan başka bir şey değildir.

Müşîr Şeyh Hüseyin Kîdvay

Ahlâk-ı Dîniyyenin Zevâli En Büyük Bir Felâket-i İctimâ'iyyedir

İkdâm sâhibi Ahmed Cevdet Bey yazıyor:

"Dîne dâir addedilen öyle umûr vardır ki bunları sîrf âhirete müteallik addetmek hatâdır. Bunlar bil-akis dünya umûrunu, hey'et-i ictimâ'iyyenin mesâlih-i cismâniyyesini tanzîme yarar. Dinlerden Neş'et Eden Ahlâk nâmındaki eserde şu ibâreleri okuyoruz.

"Ahlâkiyet-i umûmiyye ve husûsiyyenin inkişâfına, daima ve bütün milletler nezdinde edyânın icrâ-yı fil eylediği, umûmen ve hatta diyebilirim ki cihân olarak, kabûl edilmiştir.

"Nice adamlar kâni'dirler ki hey'et-i ictimâ'iyye-i beşeriyye üzerine dinlerin icrâ ettiği nûfûz, ahlâk mefhûmunun tekevvünü için elzemdir. Ve ferdlerin veya kavîmlerin ahlâkiyeti, i'tikâdât-ı dîniyyenin doğrudan doğruya taht-ı tâbiyyetine konulmuştur.

"Bu husûsta ulemâ ve hüsîn-i niyyet sâhibleri daha ileri giderek derler ki: Eğer dinler, insanları tabîatte muayyen olan tahavvülâttan çevirmemiş olsalar idi, insanlar en derin ahlâksızlığı dalmış olurlar idi.

Kuvve-i ahlâkiyye, muzafferiyetin büyük âmillerinden biridir. Ve mâdem ki ahlâkin inkişâfına dinler icrâ-yı te'sîr ediyor, o halde her hangi bir millet dîne muhtâcdır.

Uzağa gitmeye hâcet yok, memleketimizin manzara-i ahlâkiyyesi bizde ne gibi te'sîrâtı mûcib olduğunu tecâhül edemeyiz. O te'sîrâtın, bizim için kuvvet menba olup olmadığını sormak istemeyiz. O menba zaafa uğradığını ayne'l-yakın görmekteyiz. O zaaf, hey'et-i ictimâ'iyyemiz için bir zarardır.

Hey'et-i ictimâ'iyyenin ihtiyâc-ı dünyevîsında ahlâk-ı dîniyyenin âmiliyeti her safhada sabit ve merîdir. Bâ-husûs bizim dünyaca nâil-i selâmet olmaklığımız behemehâl ahlâk-ı dîniyyenin hâkimiyetine bağlıdır."

**

Müslüman Çocuklarının Kiliselere Götürülmesi

İkdâm gazetesinin istihbârâtına göre, İstanbul'da bulunan ecnebî mekteplerinden bazlarında hristiyan talebe misilli müslüman talebe de Sali ve Cumartesi günleri kiliselere götürülerek Hristiyanlığa âid mev'izalar dinletirilmekte ve dînî noel şarkuları terennüm ettirilmektedir. Bilhassa müslüman talebeyi buna icbâr edenler mezkûr mekteplerde mu'allim ve mu'allim muâvinliği yapan Rum ve Ermeni hocalardır. Hatta bunlar kiliseye gitmeyen müslüman talebenin mektepten tard edileceğini de müslüman talebeye makâm-ı tehdîdde söylemeye imişler. Talebe kiliseye götürüldükten sonra kendilerine dînî kitaplar tevzi' edilmekte ve çıkışken geri alınmaktadır. Talebe, sekiz buçukta kilisede hâzır bulunmadığı takdîrde ahlâk numarası kırlımaktadır.

Bu münâsebetle Cevdet Bey "Tevhîd-i Tedrisât mı?" serlevhasıyla yazdığı bir başmakâlede diyor ki:

"Bu havâdisi Türklerden kim okuduysa onu elbette bir düşünmek almıştır. Bu kadar fedakârlıklardan, bu kadar gürültülerden, patırtılardan, bu kadar dans ta'lîmlerinden sonra Türkiye'de Türk mektebinin lüzumu kadar mevcûd olmayışı ve Türk çocukların ecnebî hristiyan mekteplerine gitmek mecbûriyetinde bulunmaları zannediyorum ki insanı düşünmeye sevk eden mevâddandır.

İşte bu havâdisi okuyunca insan tevhîd-i tedrîsât politikasının diğer bir memlekette görülp iştilerek burada da tatbîki istenilmiş bir hayâl olduğuna kâni' olur.

Burada asıl tuhafıma giden nedir biliyor musunuz? Bizim mekteplerde şâkirdânın namaz kılmak emrinde şimdi bir mecbûriyetleri yoktur. Eski zamanlarda bu mecbûriyet vardı. Fakat şimdiki zamanda ibâdetin icrâsı ihtiyâra bırakıldı. Geçenlerde liselerden birinin bir me'mûru bana söyleyordu ki beş altı yüz şâkirdân [206] içinde ancak on üç efendi namaza geliyorlar imiş. Fakat şu tâlia bakın ki bizim müslüman mekteplerinde çocukların ibâdet mecbûriyetinde bulunmadıkları halde hristiyan mekteplerine gitmeye ve kiliseye devama mecbûr oluyorlar. Bu, pek ibret-bahş bir hâldir.

Bizzat gördüğüm için hemen söyleyeyim ki memâlik-i ecnebîyyede, mekteplerin terbiye-i ahlâkiyye mebhasında ibâdet vardır. Hatta bazı mektepler vardır ki oraya diğer mezhebden bir hristiyan çocuğunu bile almazlar.

Bu mekteplere karşı söz söyleyecek miyim zannedersiniz? Hayır, aslâ hayır! Onların hiç kabahatleri yoktur. Onların bir kânûnları, usulleri vardır. Onlarda bir usûl-i ahlâkiyye vardır. Onlar ona göre hareket etmişler ve edeceklerdir. O mekteplerden dînî merâsimi kaldırmak mümkün olamaz. Çünkü bu bir nevi' propagandadır.

Asâleten kabahatli olan, biz Türkiye milleti, biz hepimiz! Vekâleten kabahatli olan da vekillerimizi ihtivâeden Millet Meclisi'dir! Bir gün târîh denilen münekkeş-i bî-emân, maârifimizi eline alacak, bizi hâtıra gönüle bakmadan muhâkeme edecektir. Lüzumu kadar mektebi, mu'allimi, vesâiti yokken tevhîd-i tedrîsâttan dem vuran bizleri ta'zîr edecektir.

Ahvâl-i mahsûsa-i milliyemiz birtakım erbâb-ı kemâl ve ihtisâs tarafından ta'mîk edilerek maârifice ihtiyâcımız tebeyyün ettirmek ve şunun bunun eli girmeyecek bir sistem ta'kîb edilmek lâzım gelirdi. Buna bedel her gelen, aklına eseni yapmış her şey alt üstüne getirilmiştir."

"Tevhîd-i Tedrîsât nâmi altında kendi müessesât-ı dîniyyemizi yıktık. Fakat ecnebîlere bir şey olmadı. Onlar yine terbiye ve tedrîsât-ı dîniyyelerine devam ediyorlar. Fazla olarak müslüman çocukların da kiliselere götürüyorlar. Diğer taraftan Genç Hristiyanlar Cem'iyeti gibi neşr-i Nasrâniyet ile mükellef olan müesseseler de kemâl-i serbestî ile icrâ-yı faâliyet ediyor. Bu vaz'iyetin tevlîd edeceği neticeleri hiç düşünen yok mu? Artık resmî medreseler açılmayacaksız bâri halkın kendi kendine, bütün mesârifî kendileri tarafından te'diye edilmek şartıyla medreseler açmasına müsâade edilsin de müessesât-ı Nasrâniyyeye mukâbil İslâmî tedrîsâttâ bulunacak müessesât da vücûda gelebilsin. Müslümanlar,

tedrîsât ve terbiye-i dîniyye husûsunda ecnebîlerin hâîz olduğu hukûk ve imtiyâzâtın kendilerine de bahş olunmasını Maârif Vekâlet-i Celîlesinden istîrhâm ederler.

**

Halkın Hissiyâtını Taşlamak da Asrilik midir?

Öteden beri, bir hürmet-i mahsûsa olmak üzere, Kandil geceleri eğlence ve sefâhet mahalleri ta'tîl edilmekte olduğu halde bu sene leyle-i Regâib'de buna lütûm görülmedi. Bu teâmülün de kalkmış olduğunu Akşam gazetesi büyük büyük yazılarla tâ ilk sütûnunda ilân etti. Bundan başka, Selânikli sinemacılarla tiyatrocuları söyleterek müslümanlarca mukaddes bir gece olan leyle-i Regâib'le istihâzâ ettirdi: "Bu gece eğlenmek lâzım geldiği için sinemaları ve tiyatroları işletmek sevâb imiş!" Yaptıklarını yapıyorlar; bâri halkın hissiyâtıyla istihâf etmeseler... İkdâm muharrirlerinden Edhem Ruhi Bey Akşam'in bu yazılarından müteessir olmuş, ferdâsı intiâr eden İkdâm'da yazdığı bir makâlede diyor ki:

"Leyle-i Regâib münâsebetiyle Akşam gazetesiinin ser-sütûnunda, Necmeddin Bey gibi edîb ve Dâru'l-fünûn müderrisi bir zatin, Kandil gecesi şerefine sinemalar kapanmayacak diye sevinçli yazılarını bir kere okuyup, munsif, bî-taraf bir vicdânla düşününüz. Ve bir kere müderrismeye sorunuz:

"Sevdığınız milletinizin iyi veya kötü teâmül diye sevdiği bir âdet ve teâmül, birkaç Selanikli sinemacının menfaatine kâle alınmadı diye mi cumhûriyetin kânûnlarını tecelli etmiş gördünüz? Siz, kavânîn-i medenîyye ve hürriyet ilmindeki ma'nâyi böyle mi anladınız? Sorbon gibi bir Dâru'l-fünûn'un müderrisi sizin yerinizde olsa, mensûb olduğu milletinin rûhî ve an'anevî ma'nevîyyâtını bu derece aşk ve sevk ile, çocukluk denecek kadar hiffetle mi darbelemekten zevk alır? Siz hürriyetin veya irticâin ma'nâsını bu sûretle mi anlıyorsunuz? Milletlerin dînî ve an'anevî hissiyâtını taşlamak mı asrî bir meziyet sayılıyor? Milletler tekâmûl ve tefeyyûze böyle çocukça tahrîkât ile mi sevk edilir, yoksa ilim ve irşâdâtlı mı?

Ben, şu iddiâdayım ki bizler, câhillerimizden ziyâde münevver geçen bizler, bütün bu tezebzübelerden ve hiffetlerden huzûr-ı târîhde mes'ûlüz. Bu mes'ûliyeti bu gün belki hissedemeyiz. Fakat zaman bu mes'ûliyetlerin acılığını bize idrâk ettirmekte gecikmeyecektir."

*

Ahlâki Bozmak Husûsunda Sinemaların Muzîr Te'sîrâtı

Balıkesirli iki çocuğun sinemalardan aldıkları dersleri temsîlen babalarının dükkânını âlât ve edevât istî'mâliyle

geceleyin kırdıktan ve bazı zî-küymet eşyayı sirkat ettiğinden sonra İstanbul'a gelerek eğlence yerlerinde icrâyi sefâhete başlamaları hâdisesi münâsebetiyle *İkdâm* refikimiz yazdığı bir fıkradı diyor ki:

"Bugün bu halkın amâsi şâyân-ı hayrettir. Fakat hükümet de kabâhatten kendini kurtaramaz. Sinemalar hakkında enzâr-ı dikkati kaç kere celb ettik, kimse'nin kulağına girmedи. Beyoğlu'nda ne kadar sinemalar açıldı. Kadın, erkek, çocuk bütün İstanbul'un gâfil halkı ceblerindeki ekmek parasını da bu eğlence yerlerine veriyorlar. Bu sinema işi bir nevi' ecnebî idhâlâtıdır. Hem de faydasız sefâhet idhâlâtıdır. Her gün bir yeni sinema açılıyor, ne kadar büyük bir kazanç olduğu bundan anlaşılıyor. Hatta bazı Selanikli tüccârimiz bu işte tuhâfiyeden ziyâde kâr olduğunu anlayarak o yola döküldüler. Böyle safderûnâne bakıp duralım mı? Gözlerimizi şimdiden açıp bu filmleri çok dikkatle tedkîk edelim ki bir gün ağlamayalım."

Cumhûriyet gazetesi de sinemanın mazarratları hakkında neşrettiği bir makâlede şöyle diyor:

"Sinemaların halka vaad ettikleri mevzû'larda fennî, iktisâdî, terbiyevî hiçbir şey yoktur; bütün hayâlı mevzû'lardır. Bütün insanları husûsiyle genç kadın ve çocuklara bir hayâlı hakikat sandıracak muvaffakiyetler gösteriyorlar. Bunların hemen hepsi de çocukların henüz tenemmûv etmeyen zihinlerinin ve vücûd bulmayan muhâkemelerinin hazm edemeyeceği hayâlı vak'alardan ibâret bulunduğu nazar-ı dikkate alınarak Avrupa'nın birçok tarafında on dört yaşına vâsil olmamış çocuklar sinemaya [207] kabûl edilmemekte veyahud çocukların gideceği sinemaların filmleri sıkı bir sansüre tâbi' tutulmaktadır.

Hükümetin bütün millet ve bilhassa çocuklar üzerindeki velâyet-i âmmesi düşünürse bu tedbîriyle ne kadar muhik harekette bulunmuş olacağı takdir edilir.

Dokuz, on, on iki yaşlarında çocuk nedir? Henüz mûrâhik bile değildir. Bu yaşılardaki çocuklar nasıl bedenen, cismen inkişâf devresinde ise zihnen, dimâğanda öyledir, hatta muhâkemeleri hiç yoktur. Bu yaştaki çocukların *Conception'u* yalnız gördüğünden ibârettir. Bu bir hakikat olunca insanları hayâlı kahramanlıklara, hâtıra gelmez servetlere mazhar kılan filmlerin çocuklar üzerinde, çocukların bu zaif dimâqları üzerinde husûle getireceği te'sîrin ehemmiyetini, sadmesini uzun düşünmeye lüzum yoktur.

İstanbul ve ahîren Balıkesir'de çocukların cür'et ettikleri hareketler sîrf bu sinemaların aks-i te'sîrinden başka bir şey değildir.

Bu yaştaki çocukların seyrettikleri hayâlin üstünde vak'alarla zihinleri alt, üst oluyor, o yaştaki zihinler bunu hazm edemiyor. Bu sû'i hazm a'sâbina te'sîr yapı-

yor, bunlar tevâlî ettikçe o çocuk tabiatıyla gayr-ı sâlim (anormal) oluyor. Böyle bir çocuktan artık ne âilesi, ne cem'iyet, ne de mensûb olduğu hükümet zarardan başka bir fayda görmez.

Çocuklar daha küçük yaşta iken beyaz perdede aks eden saraylarda yaşamak, öyle üryân kadınların kucağında mest olmak, müstesnâ arabalar içinde gezmek hayâlini yaşıtlar. Buna kolay vâsil olunmadığını görünce tabiatıyla fenâlığa, hırsızlığa meyl ederler.

Sinemaların genç kadınlar, bilhassa gençliğin verdiği bütün ihtiâs ateşiyle kavrulan dimâqlar üzerindeki aksi te'sîri de mütâle'aya değer mühim bir mes'eledir.

Çocuklar sinemaya, bu umûmî sinemalara gitmekten sûret-i kat'îyyede men' olunmalıdır. Hükümet hatta bir kânûnla bu mes'eleyi hallediverirse çocuklarımızı kurtarmış oluruz."

**

Cereyâna mı Tâbi' Olmalı, Yoksa Karşı mı Gelmelî?

Amerikalı milyarder Rokfeller Amerika'da şark talesine verdiği bir ziyâfette şöyle bir nasîhatte bulunmuş:

"Azîz gençler, New York'un gûnâ gûn ve her taraftan sizi tazyîk eden, cezb eden kuvvetleri ve ezzâkı arasında her türlü ihtiâsa, her türlü meyl-i ezzâka hâkim arzû ve hevesâtınıza gâlib gelmeyi bildiğinizden emînim. Nehrin akan tarafına değil, ma'kûs istikâmetine doğru gitmekti ki her türlü muvaffakiyet ve takdîrleri celb eder. Cereyâna tâbi' olmak hiçbir kuvvet sarfına, hiçbir meleke istihdâmina lüzum bırakmaz. O herkesin yapabileceği bir şeydir. Hüner ma'kûs kuvvetleri yenip yukarıda doğru ta'yîn edilmiş istikâmetine doğru gidebilmektir."

Muhammed Safvet Efendi nâmında biri bunu Amerika'dan *Vatan* gazetesine bildiriyor. Amerikalı milyarderlerin bu nasîhatine burada da muhâtab olacak çok kimse vardır. Biz, gençliğe rehberlik edenlerimizin lisânlarından maatteessûf böyle nasîhatler işitemiyoruz. Bilakis, verdikleri dersler hep cereyana tâbi' olmaktan başka bir şey değildir. Türlü türlü hevâ ve hevesler, sefâhetler memleketimize sokularak meydan aldıça bizim rehberlerden istittiğimiz sözler daima şudur:

"Cereyâna karşı durulmaz. Bunları tabî görmeye alışmalıdır."

Dâru'l-fünûn Emâneti gibi en yüksek bir mevkî-i ilmîde bulunan zât bile "Dans"ı tervîc ederken bu bâtil nazariyeyi ileri sürmüştür. Lâkin Amerikalı milyarder böyle söylemiyor; nehrin akan tarafına değil, ma'kûs istikâmetine doğru gitmek lüzumundan bahs ediyor, her muvaffakiyeti burada görüyor. Acaba profesör Con

Dovi gibi buna da "Bunak!" diye dudak mı bükeceğiz? bilmiyoruz, bizde gençliğe daima dalâlet yollarını gösterenler an kasdin mi bunu yapıyorlar, yoksa an cehlin mi?

İSLÂM ÂLEMİ

Rif Kahramanlarının Muazzam Bir Zaferi-

Rif mücâhidleri geçen hafta esnâsında çok büyük bir zafer daha kazandılar. İspanyol kuvvetlerinin Rifistanı istilâdan kat'-ı ümîd ederek sâhile karîb bir mintikada bir hatt-ı müdâfaa te'sîs etmeleri üzerine Rif kahramanları tarafından işgal olunacak ve sekenesinden istifâde edilecek vâsi' bir saha terk etmişlerdi. Fakat bu sâhada İspanya ile tevhîd-i mesâî eden, mücâhidler aleyhinde İspanyollar kadar hâinâne bir sûrette muhârebe eden bir bâgi bulunuyordu. Bu bâgi Resûli nâmına taşıyan sergerdedir. İspanyollar mûmâ ileyhin mukîm ve hâkimi olduğu mintikadan çekilmekle beraber Resûli'ye silâh ve para yetiştirmekle Rifistan'ı dâhilî bir arbâb içinde yaşamak, bu dâhilî arbâb ile kabâil-i mücâhidîni zaafa dûçâr ettikten sonra günün birinde kemâl-i suhûletle bütün bu mintikayı işgal etmeyi istihdâf ediyorlardı. Binâenaleyh İspanyollar o mintikada bulunan bütün top, tüfenk ve sâir techîzât-ı askeriyyelerini Resûli'ye tevdî etmişler, o da Rif mücâhidleri aleyhinde icrâ-yı harekâta hazırlanmıştı. Artık Rifistan'ın arz edeceği manzara bu şekilde olacaktı: İspanyollar sâhil boyunca emn ü istirâhat içinde oturacaklar, bu mintikanın ötesinde yaşayan ve Resûli'ye tâbi' olan cebhe kabâili İspanya hesâbına Rif mücâhidleriyle arbâb edecekler, daha ötede Rif mücâhidleri bu kabâil ile mücâdeleye dalacaklar ve bin netice İspanya, himâye ettiği Resûli'nin muvaffakiyeti takdirinde Rif diyârında bayrağını dalgalandıracaktı. Şâyân-ı şükrândır ki Rif kahramânı Emir Muhammed Abdülkerim hazretleri düşmanlarının bütün makâsîdini ihâta ettiği ve içâb eden bütün tedâbîri vaktinde ittihâz ettiğini isbât ederek dehâsını bir kere daha bütün âleme takdîr ettirmiştir.

İspanyolların haybet ve hüsrâni içinde ric'atleriniitmâm etmeleri üzerine Emir Abdülkerim hazretleri Resûli'nin ta'kib edeceği hatt-ı hareketi tahkîk etmiş, mûmâ ileyhin İspanya'ya sadâkatte sâbit kadem olduğunu görünce mûmâ ileyhe karşı harekât-ı lâzimîyi icrâ eylemiştir. Bu harekât başlar başlamaz bütün Ehl-i Salîb gazeteleri ilân-ı şâdumânî etmişlerdi. Çünkü artık Fas'ta müslümanlar birbirleriyle boğuşuyordu. İspanya hükümeti de meydandan çekilerek müslümanları böyle birbirleriyle boğuşturmayla muvaffak olduğundan şâyân-ı tebrik görülmüyordu. Bu sıralarda Resûli hâininin İspanya

ve kralına bir telgrafname keşîde ederek arz-ı ubûdiyet etmesi ve Rif kahramanlarını târumâr etmekle te'yîd-i ubûdiyet edeceğini söylemesi Ehl-i Salîb'in kalbini sürür ile doldurmuş, bizi de çok müteessir [208] etmişti. Cenâb-ı Hakk'a binlerce şükür ki Ehl-i Salîb'in bu sevinci, ve bizim bu amîk te'essürümüz uzun müddet devam etmedi. Emir Abdülkerim hazretleri ânî ve sâikavî bir hareketle Resûli'nin bütün âmâl-i hâinânesini zîr u zeber etmiş, İslâm kani dökmeden, uzun uzadiya mücâdelâta mahal bırakmadan gazab-ı ilâhî gibi Resûli'nin tepesine inmiş ve mûmâ ileyhi arz-ı teslimiyete mecbûr etmiştir. Resûli, İspanyolların kendisine verdikleri büyük servetiyile, ric'atleri esnâsında mûmâ ileyhe terk ettikleri bütün toplarıyla, silahlarıyla, techîzâtıyla, Rif serdâri Emir Abdülkerim hazretlerine arz-ı inkîyâd etmiştir. İspanyolların te'sîs ettikleri sâhil mintikasıyla Rif mücâhidlerinin cebhe-i harbiyyesi arasında mânia bu sûretle ortadan kalkmış, İspanyolların bütün âmâli bir anda yıkılmış, Rif mücâhidlerinin sârim-ı satvetinden kurtulmak dolayısıyla duydukları bütün huzûr bir an içinde münselîb olmuştur.

Cünkü İspanya hükümet-i askeriyesinin en büyük muvaffakiyeti sâhil boyunca imtidâd eden bir hatt-ı müdâfaa te'sîs etmesi ve kabâil-i İslâmiyye'yi yekdiğeriyle boğuşmaya sevk ile İspanya'yı Fas mâcerâsından, bu mâcerânnın İspanya'ya tahmîl ettiği müdhiş masraflardan, müdhiş zâyiâttan, herc ü merclerden, buhrânlardan, isyânlardan kurtarmasıdır. Fakat İspanya hükümet-i askeriyyesinin bu muvaffakiyeti bir serâb-ı igfâlden ibâret kaldı. Bu muvaffakiyetin ihrâziyla ziyâî bir anda vukû' buldu. İspahyolların güvendiği Cebele kabâili Rif kabâili ile birleşmiş bulunuyor. İspanyolların bu kabâile verdikleri silahlar, toplar, İspanyolların sâhil mintikâsında patlayacak!... İspanyol hükümet-i askeriyyesinin bütün tertîbâti, bütün planları suya düştü!... Rif kahramanları dâhilî mücâdelât ile zaafa dûçâr olacakları yerde ma'nen ve maddeten kat, kat tezyîd-i kuvvet etmiş ve yine İspanyollarla te'sîs-i temâs etmiştir.

Bundan dolayı bütün Ehl-i Salîb gazeteleri tekrar feryâda başlıdilar. İspanyol hattının yine tehlikeye düşüğü, İspanya'ya, yine buhrân-âmîz muhâtaralarla karşılaşlığını söylemeye başladilar.

Ehl-i İslâm ise, dîn kardeşlerinin bu büyük zaferi karşılığında Cenâb-ı Hakk'a arz-ı şükrân ederler ve mücâhidîn-i İslâmiyye'nin nihâî zaferi ihrâz etmeleri için nusret-i ilâhiyyeyi tazarru' ederler.

Hicâz- Bu hafta Cidde'den gelen Berîdü'l-Hicâz nâ-mindaki gazetenin son üç nüshasına muttalî' olduk. Bu gazete Şerîf Hüseyin'in oğlu Şerîf Ali'nin cerîde-i resmiyyesidir. Bu gazeteden hayli mühim ma'lûmât

istifâde etti. Bunların birincisi ve en mühimi Medîne-i Münevvere'nin zabti şâyi' olmuş ise de bunun aslı olmadiği anlaşılmıştır. Medîne-i Münevvere ile Maan arasında demiryolu muvâsalâtı emîn bulunmaktadır. Medîne civârında birtakım harekât vukû' bulmuş ise de Medîne'deki Hâsimî kuvvetleri Vehhâbîleri püskürtmüştür.

Berîdü'l-Hicâz'dan anlaşılan diğer bir haber Hâsimîlerin Vehhâbî ordugâhı üzerinde mühim bir tayyâre faâliyetinde bulunduklarıdır. Cerîde-i mezkûre her gün bu faâliyetin vuku' bulduğunu ve Vehhâbîlere büyük zararlar verdienen beyân ediyor.

Yine mezkûr gazeteden anlaşıldığına göre Mekke'de Vehhâbîler *Ümmü'n-nasrî* nâmında bir gazete neşremekte ve gazeteyi hârîce göndermektedirler. Maalesef bu gazetenin hiçbir nûshası elimize geçmemiştir.

Geçen hafta zarfında Vehhâbîlerin Cidde'ye karşı esaslı bir taarruz icrâ edeceklerine dâir neşredilen haberler tahakkuk etmedi. Tarafeyn arasında vaz'iyet-i askeriyye üzerine icrâ-yı te'sîr etmeyen ehemmiyetsiz harekâtın devam ettiği anlaşılmıyor.

Bu vaz'iyetin bu müzebzeb şekilde bir müddet devam edeceği cereyân-ı hâdisâttan tavazzuh etmektedir.

Mısır- Mısır'da mühim buhrânlar tevlîd eden ve mühim tebeddülât vukûuna sebebiyet veren Serdâr Hâdisesi bu günlerde yeni yeni inkişâfâta sebebiyet verdi. İngiliz serdârı Sir Listak'ın Kahire'de katli üzerine Zağlul Paşa kabînesi sukût etmiş, Mısır parlamentosu ta'âl olunmuş, intihâbâtın tecdîdine başlanılmış, Mısır'da yeni firkalar teşekkül etmiş, Mısır'ın Sudan'daki kuvâ-yı askeriyyesi oradan ihrâc olunmuş, orada yeni kuvvetler te'sîsine başlanılmış, el-hâsil bir sürü hâdisât-ı mühimme vukû' bulmuş, fakat serdârin katlinden bu kadar hâdisâtın tevellüd etmesine rağmen bu katl hâdisesinin tâhkikâtı hitâm bulmamıştır. Serdârin katli dolayısıyla Mısır meb'ûsları tevkif olunmuş, birçok talebe derdest edilmiş, birçok me'mûrîn-i hükûmet tarassud altına alınmış, birçok ekâbir şüpheli addolunmuş, bir aralık tevkif olunaların adedi 130'a bâlig olmuş, fakat serdârin kâtilleri bir türlü bulunamamış, binâen aleyh tevkif olunan zevâtın

kâffesi birer birer tahliye olunarak tevkif altında ancak yedi kişi kalmıştı. Son hafta zarfında alınan ma'lûmâta göre Mısır hükûmeti yeniden tevkifâta başlamıştır. Anlaşıldığına göre Mısır hükûmeti yeni birtakım ma'lûmât aldığından dolayı bu tevkifâta yeniden tevessül etmiştir. Tevkif olunanlar miyânında sâbık meb'ûslardan Doktor Şefik Mansûr Bey de bulunmaktadır. Bakalîm bu seferki tevkifât nasıl bir netîce verecektir.

Sudan- Sudan'daki Mısır askerlerinin ihrâcî üzerine İngilizlerin, İngiliz zâbitlerinin kumandası altında yeni bir kuvve-i mahalliye te'sîs etmeleri Mısır hükûmetiyle İngiltere'nin Mısır mümessili arasında birtakım notaların mübâdelesine müeddî olmuştur. Mısır hükûmeti Mısır ordusunun Sudan'dan ihrâcını adem-i memnûniyetle karşıladığı beyân ettikten sonra yeni teşkil olunan Sudan kuvvetinin Mısır ordusuna rabbini taleb etmektedir. İngilizlerin buna ne cevap verecekleri henüz anlaşılmamaktadır. Cevâbin menfi olması ziyâdesiyle muhtemeldir.

İngilizler tarafından Sudan'daki cezîrenin bilâ-kayd u şart irvâsı evvelce Mısır hükûmetinden taleb olunmuş, Mısır hükûmeti de bunu kabûl etmiştir. İngilizler bu kabûlü te'yîd etmek için yeni bir vesîleye mûrâaat etmişlerdir. İngiltere'nin pamuk işleriyle meşgûl olan şirketleri Sudan'daki cezîre arâzîsini irvâ ile orada pamuk yetiştirmeyi, istihdâf etmektedirler. Bu İngiliz şirketlerinin menfaati uğurunda Mısır'ı susuz bırakmak istemeyen İngilizler bu hareketi bir i'tilâfa rabb etmek isteyerek Nil suyunun taksîmini tedkîk için bir komisyon ta'yînini taleb etmişler, Mısır hükûmeti de bunu kabûl etmiştir.

Teşekkül edecek olan komisyon Felemenkli bir reîs ile bir Mîsrî ve bir İngiliz a'zâdan müteşekkîl olacaktır. Mîsr matbûâtı bu komisyonun İngiliz siyâsetini kabûlden başka bir şey yapmayacağı beyân ediyorlar.

Aboneleri hitâm bulan kâri'în-i kirâmin abone bedellerini irsâl etmek lütfunda bulunmaları veya aboneden sarf-ı nazar eylediklerini işâr buyurmaları bîlhassa ricâ olunur.

Abone şerâiti
Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebîyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne
Bâbiâli Caddesinde
Reşîd Efendi Hanında

İhtârât
Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfik âsâr
maal-memnûniyye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

اتبعون اهداكم سبیل الرشاد

Bâşmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

وَالله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم

12 Şubat 1925

18 Receb 1343

* Perşembe *

12 Şubat 1341

Cild: 25 - Aded: 638

Müslümanlığa Doğru

1

MÜSLÜMANLIK NEDİR?

Etrâfinizdaki kâinâta bir nazar-ı tedkîk atf ediniz. Görecksiniz ki her şey terakkîye doğru şîtâbândır. Her şey zaman ve fırsatla semeredâr olacak birtakım havâssi hâizdir. Tabîatın her adımı tedennîye değil, terakkîye; geriye değil, ileriye doğru gidiyor. Her şeyin kat' edecek bir tarîk-ı mukadder vardır ki hüsn-i sûretle kat' olunduğu takdîrde onun kuvâ-yı hafiyyesini sâha-i faâliyete ihrâc eder. Elhâsil her zerre-i tabîatın münkâd olduğu kânûn ve itâat-i dînî hükümrândır. Bütün tecellîyât-ı tabîat, belki onların hilkati, mevcûdiyeti, neşv ü nemâsi, semere-bahş olması mahzâ o kânûna vâbestedir. Eşyâyi tabîiyye arasındaki mütekâbil münâsebât, bunların ifâ ettileri mütekâbil hidemât, bu tecellîyât-ı tabîiyyenin kavânîn-i ilâhiyyeye, yani kavânîn-i tabîiyyeye gösterdiği inkıyâdin eseridir. Müslümanlık da budur. Kur'ân-ı Kerîm bu kelimelerle İslâm'ı ta'rîf ediyor:

"Acaba bu insanlar kendilerine dîn-i ilâhîden başka bir din mi arıyorlar? Görmüyorlar mı ki onları ihâta eden bütün tabîat, semâvât ve arzda her şey, Cenâb-ı Hakk'a arz-ı teslimiyet ediyor."

"Nezd-i ilâhîde dîn, Müslümanlık'tır."

Bu kelimelerle Kur'ân dîn-i fitratı ta'rîf ediyor. Fakat insan da aynı fitratın bir cüz'ü, onun kuvvetli bir zerre-si, tabîatın en yüksek mahlûku, Allâh'ın en güzel eseri değil mi? Öyle ise insanın dînsiz kalmasına imkân var mı?! Dînsizliği kabûl etmek insanın kendi fitratına sadâkatsızlık göstermesidir. Tabîatteki her zerre, vûcûd-ı beserde bir mevkii hâizdir. İnsan, kâinâtın bir minyatû-

Adres tebdilinde ayrıca
5 kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzih ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lâzımdır.

Memâlik-i ecnebîyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

SEBÎLÜRREŞÂD

rûdûr, ta'bîr-i ilmîsiyle âlem-i asgardır. İnsanın her uzuu idâme-i mevcûdiyet için kânûn ve itâat-ı dînine inkıyâd ediyor. Yani insanın her uzuu kavânîn-i mukarrereye imtisâlen vezâifini ifâ etmektedir. Bu şekilde hareket etmediği takdîrde ya bir hastalığa dûçâr olur, yahud ölüür. Binâenaleyh insan bütün tabîatin, bütün mevcûdiyetinin dîninden başka bir dîne sâlik olamaz. İnsana yarayacak dîn onun fitratına muvâfik olmalıdır. Bunun için Kur'ân-ı Kerîm diyor ki: "Allâhın bahsettiği fitrat, o fitrat ki Cenâb-ı Hak insanı onunla meftûr etmiştir, işte hakîkî dîn odur." Bu sûretle Kur'ân bize İslâm'ı, fitratı işletmek için kavânî-i ilâhiyyeye itâat dînini îzâh ediyor.

Dînin Hedefi- Bu îzâhât bizi mevzûn diğer bir saf-hasına îsâl eder. Dînin hedefi nedir? Kur'ân-ı Kerîm bunu bu sözlerle beyân ediyor: "Allâh'dan gönderilene yani Allâh'ın gönderdiği dîne ittibâ' edenler, hidâyet-i ilâhiyyeye nâil olurlar ve felâha ererler." Felâh nefsin, kendini açmasıdır. Tabîatteki her şey gibi bizim de müteaddid kuvâ-yı bâtinîyyemiz var. Koca bir meşe bir pâlamut tanesinde; bütün büyük ağaçlar, dallarıyla yapraklarıyla, çiçekleriyle, meyveleriyle bir tohumda mündemic ise o halde insanın fitratında da binlerce şeyin meknûz olduğunu hatırlamalıyız. Bir parça kan pihtısından insanın bu maddî kalıbı vûcûd bulduğu gibi onun aklî, ahlâkî, rûhânî inkışâfâta mazhar olacak mezâyâ-yı ma'nevîyyeyi de hâiz olduğu unutulmamalıdır. Tabîî neşv ü nemâ lâ-yetegayyer birtakım kavânîne riâyete vâbeste bulunduğu [210] gibi ahlâkî, aklî ve rûhânî inkışâf da bunlara mümâsil kavânîne riâyetle hâsil olur. Dînin vazîfesi bu kavânîni îzâh etmektir. Binâenaleyh dînin hedefi felâhi te'mîn edecek kânûn-i hayatı, insana bahş etmektedir.

Dînin Mevkii- Bu dîn kime bahş olunacak ve onun mevkii ne olacak? Cevâbı pek basît olan bu suâle bir-

çok edyân-ı sâire sâlikleri doğru bir cevap veremiyorlar. Beşeriyeti i'lâ etmek için gönderilen dîn her yerde, her insana bahş olunmuştur. Hayât-ı maddiyemize âid husûsâtta Cenâb-ı Hak akvâm ve milel arasında bir fark gözetiyor mu? Güneş, kamer, yıldızlar, bulutlar, yağmurlar, el-hâsil beşerin hayatı için faâliyeti lâzım olan her şey, beşeriyetin hiçbir uzungundan esirgenmemiştir. Maddî husûsâtta akvâm ve efrâd-ı beşer arasında hiçbir fark gözetmeyen Cenâb-ı Hak rûhânî husûsâtta da öylece bezl-i inâyet eylemiş; renk, ırk farkı gözetmeksizsin her ümmete bir dîn göndermiştir.

İslâmın ırsâline kadar her millet sâlik olduğu dînin vahy-i ilâhîye istinâd ettiğini beyân ediyordu, fakat hâiz olduğu menâfiî başka milletlerden esirgiyordu. Bunların dar kafalığı taassub, tenâfür ve adem-i memnûniyeti tevlîd etti. Kardeşî kardeşinden ayırdı. İnsanların umûmî vahdetini târumâr etti. Kur'ân-ı Kerîm'in ırsâline kadar vaz'iyet bu merkezde devam etti. Kur'ân, ilk sûresiyle bu dar zihniyeti ortadan kaldırdı. "Elhamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn" âyet-i kerîmesinin ma'nâsı bütün hamd ü senânın hâlik ve râzik ve hâfiz olan ve bir cem'iyetin, bir ırkın değil, kâffe-i akvâmın ilâhi olan Rabbü'l-âlemîn'e mahsûs olduğunu. Yine Kur'ân-ı Kerîm buyuruyor ki "Yer yüzünde hiçbir millet yoktur ki ona bir nezîr gönderilmemiş olsun." Bu sûretle Kur'ân-ı Kerîm her dînin bir menba'-ı ilâhîden zuhûr ettiğini beyân etmiştir. İlâh-ı İslâm, Muvâvelîn iddiâ ettiği şekilde, İbrahim ve Ya'kûb'un ilâhi gibi bir kabîlenin ilâhi değildir, kâffe-i efrâd ve milletin ilâhîdir. Birâenaleyh müslümanlar, Çin, Hindistan, İran, Filistin, Mısır, Avrupa, yahud Amerika'da zuhûr eden enbiyâ varsa hepsinin nübûvetine i'tikâd ederler.

"Ey mü'minler (bütün cihâna) deyiniz ki biz Allâh'a ve Allâh'in İbrahim, İsmâîl, İshâk, Ya'kûb ve esbâta vahy ettiğine îmân ediyoruz. Mûsâ, Îsâ ve sâir enbiyâya gönderileni kabûl ediyoruz. Peygamberler arasında bir fark gözetmiyoruz. Biz ancak Allâh'a îmân ediyoruz." Meâlindeki âyât-ı kerîme bunu isbât eder.

Müslümanlar peygamberlerin değil, Allâh'in kullarıdır. Peygamberlere teblîg ettikleri hakâik dolayısıyla hürmet ederler.

Kur'ân'ın Cihân-şümûl Da'veti- Müslümanlar kâfe-i enbiyâya îmân etmekle beraber Kur'ân-ı azîmüşşâni her kitâbin fevkinde tutarlar Kur'ân-ı Kerîm'in bazı kütüb-i mukaddeseye muhâlif noktaları varsa bu sebepsiz değildir. Kur'ân-ı Kerîm bunun esbâbını izâh eder ve der ki: ﴿مَا نَسْخَنَ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنْسِهَا ثُمَّ بَخَيَرَ مِنْهَا أَوْ مِنْهُا﴾¹ yani "Bir âyeti nesh eder, yahûd insâ' edersek ondan daha hayırlısını, yahud onun nazîrini göndeririz." Bu âyet-i kerîmede

Kur'ân tabîate işâret ediyor. Bizim hazır ve menfaatımız için tabîatte yaradılan her şey vezâifini hüsn-i sûretle ifâ etmez, yahud zâil olursa onların yerine başka şeyleler vücûd bulur. Bu kâide-i hayatı tabîatin her şu'besinde cârîdir. Kur'ân-ı Kerîm'den evvel gönderilen kütüb-i semâviyye, burada izâhîna lüzum olmayan sebeplerden dolayı, tamâmiyetini muhâfaza edemedi. Bu kitaplar dan hiç biri tahrîflerden, ilâvelerden kurtulamamıştır. Bazı kitaplar kâmilen ortadan kalkmıştır. Biriçokları da insanların eliyle tahrîf ve tebdîl olunmuştur. Kur'ân-ı Kerîm birçok âyetleriyle buna işâret eder. Fakat Hıristiyanlık âlemi yarımadan evveline kadar buna inanmıyordu. Hıristiyanların hiç biri "Kitâb-ı Mukaddes" dedikleri kitâba insan eli karişığına ihtimâl vermiyordu. Bu gün ise hıristiyanlar nazârunda da bunun kat'î bir hakikat olduğu tebeyyün etmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'den başka bütün kütüb-i ilâhîyyenin safvet-i asliyyesini zâyi' ettiği tebbeyyün eylemiştir. Hıristiyan ve Musevi muharrirleri "Ahd-i Kadîm" ile "Ahd-i Cedîd" hakkında bu hükmü veriyorlar. Rûh-ı beşeri feyz-yâb için gönderilen kütüb-i mukaddese bu hâle gelince Kur'ân-ı Kerîm'in hikmet-i ırsâli tavazzuh eder. Bunu anlamak müşkil değildir. Fakat cehâlet veya taassub, yahud her ikisi fikri beşeri en sâde hakâik bile kabûlden alıkor. Bir insan, mülevves bir elin temâsiyla kirlenen su ile teskîn-i atş etmekten istinkâf eder. Fakat Cenâb-ı Hak tarafından gönderilen iksîr-i hayatı kana kana son damlasına kadar içер. Vahy-i ilâhî ile beşere teblîg olunan hakâik safvet-i asliyyesini zâyi' eder, onlara insan eli karışırsa onun mehâsinini görmeye imkân kalır mı?

İşte Kur'ân-ı Kerîm bunu beyân ile esbâb-ı tenzîlini ve sâir kütüb-i mukaddesinin kıymetini, bütün cihâni da'vet için gönderildiğini izâh ediyor.

Hoca Kemâleddin

[211] İSLÂM TÂRÎHİ HAKKINDA

-Hüseyin Câhid Beyefendi'ye Açık Mektup-

Oğlunuzun Kütüphânesi idâdına idhâl buyurduğunuz İtalyalı Leone Kaetano'ya âid *İslâm Târîhi* nâm eserin tercumesinden nesrolunan ilk iki cildi diyebiliyim ki epey bir dikkatle mütâle'a ettim. Eser muazzam ve cesâmetlidir. Tercümesi de hayli büyük emeklere mâl olmuştur. Bu kitabın sîtîndan -peki de doğrusunu kestiremezsem de- belki on beş sene evvel katalogların mütâle'asından haberdâr olmuş, fakat İtalyancadan nasîbim olmadığı için istifâde hırsımı teskîn etmeyi kitabı bildiğim bir lisâna tercüme olunacağı bir güne ta'lîkan vakfe-gîr-i intizâr olmuşum. Kim derdi ki günün

¹ Bakara Sûresi 2/106.

birinde o müsteşrik-ı hâtîrin -daHA doğrusu hatar-nâkin-
eserine Hüseyin Câhid Bey'in üslûb-ı revâni tercümân
ve mütâle'ası Türkçe olarak fakire müyesser olacaktır?
Hâtırında kaldığına göre on on iki cilde, aşağı yukarı
dört beş bin sahîfeye bâlig olan bu cesâmetli eser-
in en ziyâde şevk ve lezzetle tercüme buyurduğunuz
eserlerden biri olduğunu işittim. Mütâle'asından sonra
buna tamamıyla kâni' ve mutmain oldum. Yabancı lis-
andan kemâl-i vuzûh ve talâkatle tercüme edilen o selîs
ibârelerin üstünde -ibhâmî izâle edilememiş nâdir ibâreler
müstesnâ- "Câhid" damgasının pek açık okunması aslin
pek güzel anlaşılığına ve bir Türkçe göre gayr-ı me'nûs
bunca i'lâmin Latin hurûfundan bizim hurûfumuza nakl
edilirken pek, ama pek az hatâ bırakılması seve seve
büyük emekler çekildiğine en kavî bürhândır.

Taab-fezâ meşâgil-ı rûz-merreden ihtilâs-ı evkât ede-
rek ayda bir yetistiðiniz bunca âsâr arasında -baş-
kasına nazaran tâkat-şiken sayılabilcek bir faâliyetle-
bunu da ırfân-ı millî kütüphânese ihdâ buyurmanız
bu tarz mesâînin ne demek olduğunu bilenlerce hayret
ve takdîri câlib ve deðeme erbâb-ı himmetin hacâletini
mûcib husûsâtandır. Ancak müessiri takdîr eseri de
takdîr etmeyi zarûreten müstelzim olmadığı için bu he-
diyeniz hakkında serbestçe icâle-i efkâr ve mütâlaâta
hiçbir mâni' yoktur zannederim.

Sözü döndürüp dolaştırmaya hâcet görmeksizin evvel
be-evvel -afv-ı âlîlerine igtirâren- şunu söyleyeyim ki bu
târîhi mütâle'a ederken vaktiyle kataloglarda gördüğüm
i'lânlardan peydâ ettiğim hissin büsbütün ma'küsu ile
mûtehassis oldum. Meğer o mutantan ve müşa'sa' sözler
ticâret i'lânlarındaki reklam yaygarasından başka bir şey
deðilmiþ. Tercümesi zahmetine katlanıp millete ihdâsi
da hiç hoş kaçmamış. Ta'bîrim âmiyâne ise de ma'zûr
görünüz, müslüman mahallesinde salyangoz satmaya
benzemiþ. Kitabın bazı değil, birçok yerlerindeki "Pek az
hürmetkârâne" ta'bîrlerden kat'în-nazar -ki bunları bizler
müellif için pek tabîi görenlerden- satırlar arasında iç
bulandıracak yalanların hadd ü hesâbı yoktur.

"Mütercimin Sözleri" ünvânlı mukaddimenizde: "Îslâm târîhini bile Avrupa lisânlarından tercümeye mecbûr olmak pek acı şey!" feryâdiyla söze başlıyorsunuz. Bu feryâdınıza iştirâk etmeyecek hiçbir müslüman, hatta hiçbir şarklı yoktur. Fakat buna mecbûr olduğu muzun ma'nâsını anlayamıyorum. Avrupalının yed-i istifâdesinde olan menâbi'-i târîhîye -yok zannettiğimiz bizim kendi âsârimizin başkası mıdır? Frenkler: "Zavallı müslümanların târîhi yoktur. Onları târîh sâhibi yapmak için hiç yoktan menâbi' ve vesâik îcâd ve ihtirâ' edelim de ne olduklarını âlem bilsin." demiyorlar ya. Her halde şu kadarı muhakkak ki birkaç yüz senelik vekâyi'-i ahîre

müstesnâ olmak üzere takrîben bin senelik vekâyi'-i İslâmiyye Arabî, Fârisî, hatta modası biraz eskimiþ Türkî kitaplarımızda mukayyed bulunuyor. Frenklerin sermâyesi de onlardır. Râhat ve huzûru ihlâl edilmeyen kütüphânelerimizde bu nevi' kitaplar bol bol mevcûd olduğu gibi birçokları da Misir'in, hatta Avrupa'nın himmeti ile kisve-i tab'a bile girmiþtir. Bu zavallı kitaplara biz ne zaman rûy-ı iltifât gösterdik de "Bizim esrâr-ı mehâsinimizi fâş etmek yalnız Frenk müsteşriklerin yedi inhisârındadır" diye biz nâ-mahremlere karşı çîn-i cebîn gösterdiler. Böyle muazzam ve masraflı bir eserin tab'ını der'uhde buyuracak himmeti gösterdikten sonra bu kitapların birkaç tanesini Türkçeye nakl ettirmeye yol mu bulamazdin? Matbû', yazma âsârimizi Tükçeye nakl ettiðten sonra târîh ile meşgûl olanlarımızın hangisi şâhid-i hakikati böyle yüzü gözü kan, bere içinde mazlûm, muhakkak ve ser-nigûn görmeye tahammül ederdi?

Hakikat nâmına hâssaten zât-ı âlîlerine karşı bu şikâyeti etmeye borçluyum. Zîrâ elbette hatırlarsınız ki vakityle âlem-i matbûâtta epey nazar-ı dikkati celb eden bir makâlenizde "Medeniyeti pantalonun geldiği yerden almak" lâzım geldiğini iddiâ ederken kütüphânelerimizdeki kitapların tozlar içinde yatmasını tavsiye ediyor ve ölüm uykusuna daldırmak istedığınız bu kitapçıkların râhatını Arabî ve Fârisî lisânlarını öğrenmekle ihlâlden nâsi tahzîr buyuruyordunuz. Cilve-i takdîre bakınız ki şimdî yine o Hüseyin Câhid İslâm târîhi öğrenmek ve ehl-i İslâm'a öğretmek ihtiyâcını hissediyor, fakat tavsiyesinin semerâti filizlenmiş olduğu için bu ilmi kendisine büsbütün bî-gâne kalmış tozlu kütüphânelerimizden alamıyor da an-cehlin veya an-kasdın tahrîf-i hakikati vazîfe edinmiş agrâz-ı hasîse ile âlûde bir Leone Kaetano'dan istiâne ediyor.

Zât-ı âlîniz tercüme ettiðiniz kitabı "Büyük bir kıymet-i ilmiyyeyi [212] hâiz" diye takdîm buyurduğunuz gibi "Bu eser Avrupa'da yazılmış en mükemmel, mümkün olduğu kadar bî-tarafâne ve hayır-hâhâne bir târîhtir. Maamâfih müellif vekâya bir Avrupalı ve bir âlim gözüyle bakmıştır. Bundan dolayı hissiyâtımızı ve kanâatlerimizi rencide edebilecek noktaları vardır. Fakat bu cihetlerden sarf-ı nazar edilirse, sîrf târîhe âid olan kısımlardan edeceðimiz istifâde pek büyûtür" buyuruyorsunuz.

Müellifin vekâya bir Avrupalı gözüyle baktığına şüphe yoktur. Fakat bir âlim gözüyle baktığına bin şâhid ikâme etse biraz akı olana inandıramaz. Hissiyâtımızı ve kanâatlerimizi rencide edebilecek noktalardan -ki bu kitapta pek çoktur- pervâmız yoktur. Çünkü Frenk, gayr-ı Frenk birçok erbâb-ı kalem buna bizi çoktan alıştırmıştır. Bâ-husûs bir Frenk müellifinden "bî-tarafâne ve hayır-hâhâne" sözlere muntazır olacak kadar sâde-dil değiliz.

Yalnız sîrf târîhe âid olan kısımlara bakarak bu eserin, değil buyurduğunuz gibi büyük bir kıymet-i ilmiyyeyi, hatta hiçbir kıymeti hâiz olmadığına kanâat hâsil ediyorum. Müellif hiss-i taassubuna o kadar mağlûb olmuştur ki hakikati tahrîf ve tahkir ve müfteriyât ile tezâlîl etmiştir. Bir ilim adamı elindeki vesâik ve hâdisâtın esîri olur. Onlar mantık anlayışına ne hüküm verdirirse o hükme bağlı olur. Şayet bu hüküm kendi his ve akidesine uygun düşmezse hiç deşilde vesâikine ilişmez. Hâdisâtı başka şekil ve sûrette tanıtma konusunda Türkçesi yalayı irtikâb etmez. Muhâkemât-ı şahsiyyesinde ne kadar garaz-kârâne davranışırsa davranışın diğer müdekkiklerin serbestî-i muhâkemâtını ihlâl etmemek için vesâikin kolunu, kânadını, gagasını kırıp hoca merhûmun dediği gibi "İşte şimdî kuşa benzeden" diyemez. Bâ-husûs me'hazinin sahifesini, satırını kendi eliyle gösterdikten sonra tahrîfe kalkışamaz. Bunlar bizim kendi kadîm müverrihlerimizde gördüğümüz emânet-i ilmiyyeye mü-nâfidir, hîyânet-i ilmiyyedir. "Metod İstorik" denilen ta-rîk-ı mantıkîyi te'sîs ve tatbiķa çalışan Avrupalılar kendi târîhlerinde, bilmem â, belki de bu emânete riâyete çalışıyorlar. Fakat bir müsteşrik şarktan bahs ederken behemehâl bin bu kadar yıllık kökleşmiş taassub damarları kabarır. Hakikati olduğu gibi görmeye tahammül edemez. Bizim onlardan beklediğimiz ne büyüklerimize karşı elfâz-ı ta'zîmiyye, ne de akâid ve desâtîr-i dîniyyemize hürmettir. Onlardan bizim beyhûde beklediğimiz şey, bilmedikleri cihetlerde bilmiyoruz demekten, bildikleri şeyleri de safvet-i asliyyesiyle bilâ-tahrîf bildirmekten ibârettir. Fakat bu, zehirde şifâ aramak kadar müşkil, belki de muhâldir. Yalnız bizim acıdıklarımız mutantan elfâz-ı habne kapılıp da bu tahrîfât ile zehirlenen gâfil vatandaşlarımızdır.

Buyuruyorsunuz ki "İtalyanca yazıldığı için ulemâ-ı İslâm'a mechûl kalan bu mühim eser-i ilmiyyî lisânımıza hiçbir noktasını değiştirmeden, hatta bazı pek az hürmetkârâne ta'bîrleri bile muhâfaza ederek harfi harfine tercüme etmekle ulemâ-ı dînimizde de ayrıca bir hizmet ifâ ettiğime kâniim. Çünkü aleyhimizde ki mütâle'aları red ve cerh edebilmek fırsatı bu sâyede bulacaklardır."

Emânet-i ilmiyyeniz hakkında şüphe etmeye hakkımız olmadığı için elbette harfi harfine tercüme ettiğinize kâniim. Hatta bu kitabı bilâ-tahrîf nakl ettiğinizden dolayı da ayrıca müteşekkiriz. Çünkü birçok Avrupalı müelliflerin bize karşı garaz-kâr ve inanılmaz kimseler olduğunu parlak bir nümunesini en câhillerimize varincaya kadar herkese göstermiş olursunuz. Fakat noksân-ı fehmîme bağışlayınız, ulemâ-ı dîne bu tercüme ile ettiğiniz hizmeti -verdiğiniz izâhât ile beraber- hiç kavrayamadım. Ulemâ-ı dînin Leone Kaetano'ya telkin-i dîn etmek hiç

hâtilerinden geçmese gerektir. Bu gibi kimselerin de bize mevlid okuyacaklarına kâil olmadıkları için acaba bize nasıl sebbediyorlar? diye vakf-ı simâh etmekte de hiçbir lezzet yoktur. Onların asıl istediği akâid-i nâsin bozulmamasıdır. Yoksa bozuk itikâdâtı düzeltmek değildir. O halde bunların kaygusuz başını derde sokmuş olmanın ne çeşit bir hizmet olduğu cây-ı suâl olmaz mı? Ulemâ-ı dîne bu faydasız hizmeti ifâ ederken nice gafillerin zihnini beyhûde yere taglit etmekteki mazarrât-ı bî-nihâye gâlibâ hâtîr-ı âlîlerine hiç gelmemiş.

El-hâsil sarf ettiğiniz himmet pek büyük olmakla beraber eseriniz faydanız ziyâde zararı mûcib oldu. Maalesef ilim kalb-zenliği edenlerin züyûf akçesini bilmeyerek sürdürmeye çalışmış vaz'iyette kaldınız. Kendinizi ma'zûr göstermek için "Elçiye zevâl yoktur" kazîyye-i ma'lûmesinden bahs ediyorsunuz. Jurnalçılık ittihâm edilmekten hiç korkmaksızın zât-ı âlîlerine haber vereyim ki size mu'teriz olan zürefâdan biri: "İyi ama Câhid Bey niye düşmana elçi oluyor" suâlini soruyor. Bir diğer de: "Dozi'nin bu diyârda on bu kadar yıldır eşsiz kalan mütercimine Câhid Bey neden eş olmak istemiş?" diyor. Herhalde istimzâc vukû' bulmaksızın tekabbül edilen bu sakâr sefâretin vatandaşlarınız arasındaki sú'-i te'sîrini izâle etmek zât-ı âlîlerine bir vazîfe-i ma'nevîyyedir. Binâenaleyh şu teklîfimi kabûl buyurmanızı hâlisâne ricâederim.

Bedeniz vâkia ulemâ-ı dîn silkine dühûl şerefini henüz ihrâz edememiş olan acezeden biriyim. Fakat bu aczimle beraber bu kitabın fesâd noktalarını -elimdeki kitapların, me'hazlerin killeline ve vaktimin pek az olmasına rağmen- biraz teşrif etmek arzûsına düştüm. Vatikan'ın [213] propaganda teşkilâtı ile irtibâtından pek ziyâde şüphelendığım bu eserin her hatâ ve tahrîfini reddede vakit müsâid olamaz. Çünkü bahis bahis, satır satır kitabı ta'kîb edip yanlışlıklarını, tahrîflerini, bazı yerlerdeki cehillerini meydana çıkarmak pek uzun sürer. Fakat hiç olmazsa bunlardan bazı nümûneler göstermek, umûmî veya husûsî intikâdâtta bulunmak da elzemdir. İşte bunun için muhterem ve ciddî Tanîn sütunlarında fakire mihmân-nüvâzlığını ibzâl edip beş on makâle yazmaklığıma müsâade buyurmanızı niyâz ediyorum. Teklîfimin kabûlü hâlinde minnettâr olurum. Aksi takdirde ne diyeceğimi bilemem.

Ahmed Naîm

Sebilürreşâd

Tanîn'de neşrolunan bu açık mektuba Câhid Bey yazdığı cevapta Naîm Beyefendi'nin teklîfini kabûl ile yazılacak makâlât-ı intikâdiyyeyi neşredeceğini beyân ediyor.

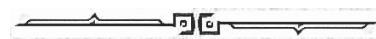
Yalnız sâhib-i mektûbun: "Ulemânın asıl istediği akaid-i nâsin bozulmamasıdır. Yoksa bozuk i'tikâdâtı düzeltmek değildir. O halde bunların kaygusuz başını derde sokmuş olmanın ne çeşit hizmet olduğu cây-ı sualdır" sözünü anlamamış gibi davranışarak pek mâhir bir mugâlata yapıyor ve ulemâ-yı dînîn vazifesi râhat oturup başlarını dinlendirmek olmadığını ïzâh vâdîsinde hayli nefes tüketiktikten sonra:

"... hakikati ortaya koyacaklar ve bizi dalâlete düşmekten kurtaracaklardır. Eğer bunu pek kıymetli olan başları için bir kaygu addediyorlarsa o halde hiç ulemâ-yı dîniz diye ortaya çıkmazınlar. İşte ulemâ-yı dîne ifâ ettiğim hizmet budur. Kendilerini hizmete da'vet etmek ve hizmete mecbûr eylemektir. Çünkü hakikaten pek kaygusuz ve lâ-kayd yaşıyorlar." diyor.

Halbuki mektupta bu gibi şeyleri baş derdi olduğu için reddetmekle meşgûl olmasınlar, denilmiyor ki bu vâdîde uzun boylu bir cevaba mahal olsun. Orada "Ulemânın asıl istediği" deniliyor. Câhid Bey ise bu "Asıl" kelimesinin isti'mâl edildiğinden an-kasdin gaflet etmiş gibi davranışarak safsatasını yürütmüştür. Câhid Bey safsatasının ma'nâsı şudur: "Ey ulemâ-yı kirâm, ben ihvân-ı dîninizin binâ-yı i'tikâdına bir kundak soksutum. Koşun da yanınızı söndürün. Çünkü bu yanınızı söndürmeye pek büyük bir şeref vardır. Bu şerefi ihrâz etmenize vesile ben olduğum için bu hizmetime karşı da minnettârlığınızı gösteriniz, bana müteşekkir olunuz."

Üzerinde "Te'lîf Ve Tercüme Encümeni tarafından kabûl edilmişdir" ibâresi yazılı olan bu eser müslümanların rahatını hakikaten bozan ve îkâ' edeceğî ziyâni tâhdîd için erbâb-ı himmeti gayrete getirecek olan bir kundaktır. Îşin daha doğrusu Te'lîf ve Tercüme Encümeni tarafından kabûl edildiği beyan olunan bu kitap -Ankara'dan aldığımız husûsî mektuplara nazaran- mezkûr encümene hiç de uğratılmaksızın vekîl-i sâbık Vâsîf Bey tarafından kabûl edilmiş ve tab'i için hâzîne-i milletten Câhid Bey'e on iki bin lira bahş eden bir mukâvele yapılmış. Bu haber sahîh ise Vâsîf Bey milletin parasını böyle münâsebetsiz ve mezmûm bir cihete tahsîs ve sarfa kendinde nasıl salâhiyet bulmuş? diye sormaya hakkımız vardır. Eğer duyduğumuz doğru ise Vâsîf Bey vazifesini pek ziyâde sâ'i isti'mâl etmiş demektir. Ve bu meblağı tazmîn etmesi lâzım gelir. Çünkü gümrükten mal kaçırır gibi bir isti'câl ile -ne olur ne olmaz, belki kabûlünde tereddüd gösterirler diye- salâhiyyettâr olan encümene kitabı göstermeden mukâveleyi yapması pek ziyâde şâyâن-ı hayrettir. Maahâzâ kitabın başına encümen tarafından kabûl edildiği kemâl-i cesâretle yazılmış olması da bu işin encümenin tasvîbine iktirân ettiğini hâtıra getirmiyor değil. Halbuki gelen mektuplarda "Encümen bu ese-

rin müsveddesini el-ân görmemiştir" deniliyor. Her halde büyük tereddüd içindeyiz. Acaba encümen, görmüş olsun, olmasın –papâlığın ve misyoner cem'iyetlerinin muâvenetiyle ve mahzâ Müslümanlık arasına kundak sokmak maksadıyla yazılan ve bastırılan*– bu kitabın milletin on iki bin liralık iânesiyle tab'i mes'ûliyetini üzerine alıyor mu? Bu noktanın tenvîr ve ïzâhi herkesten evvel encümen riyâsetine âiddir. Bu haberin tekzîb veya tasdîkini encümen riyasetinden bekleriz.

Ictimâ'iyyâtta Garbçılık Ve Bozgunculuk:

Yanlış Telâkkilerin Menfi Eserleri

Her asrın kendine mahsûs bir vech-i mahsûsu, bir cihet-i fârika ve mümeyyizesi olduğunu târihin yaprakları arasından seçiyoruz. Bu miyânda bazı asırlar beseriyetin tekâmülünü, bazıları da sukût ve inhitâtin kayd ederek geçiyor. Kâh dünyayı kanlar, zulümler, yangınlarla bir cehenneme döndüren müdhîş bir zulüm ve cehâletin, insanları fazilet hayatından nefret ettirecek [214] kadar küçülden tereddiyatın hâkimiyetini, kâh insâniyete ümid ve sürûr veren hakikat ve saâdet nurlarının, huzûr ve âsâyışın, ilim ve irfânın, refâhın galebesini görüyor...

Bütün bu hâdisâtın en ince bir tedkik, en yüksek bir tahlîl şeklinde hakikatin olduğu gibi inkişâfına hizmet ederken, vekâyiin asıl mâhiyetiyle zâhirî intibââtı arasında bir mukâyese imkânı da bahş ediyor.

Geçmiş asırlarda yaşayan insanların galat-ı rü'yetiyle sâ'i telâkkî ettikleri ne kadar hâdiseler vardır ki inkişâf-ı medeniyye ve telâkkîyyât-ı vicdâniyye ve ahlâkiyyeye müvâfîk idiler. Fakat muhîtin umûmî zihniyeti bunları fenâ bir şey olarak karşıladı. Yine ne kadar fevzâlar vardır ki cehl ve zulmetten ibâret oldukları halde aynı derecede yanlış bir rü'yet ve telâkkî netîcesi olarak en yüksek bir fazilet imiş gibi kabûl edildiler...

Bu günü asırda yaşayanlar, mâzîdeki fîkrî ve fiîlî dalâletleri tedkik edecek vesâite mâlik bulundukları halde henüz târihin gösterdiği yollarda sendelesmeden yüreyyecek bir iktidâr gösteremiyorlar.

* Câhid Bey de yazdığı cevapta bu kitabın ticâret maksadıyla yazılmadığını i'tirâf ediyor, üç yüz nüsha basılması da buna defildir, diyor. O halde propaganda için basılmış olduğu tahakkuk etmiş oluyor. Câhid Bey "Bu eser daha evvelce İslâmiyet aleyhinde yazılmış birçok âsârın en ehvenidir" demekle bu kitabın Müslüman aleyhinde olduğunu da i'tirâf etmiş oluyor. Câhid Bey bu eseri Maârif Vekîl-i sâbiki Vâsîf Bey'e berây-ı kabûl gönderdiği zaman eserin mâhiyeti hakkında mûmâileyhin nazar-ı dikkatini celb etmiş, Vâsîf Bey de böyle bir eserin tercumesinden dolayı pek ziyâde beyân-ı memnûniyet eylemiş ve derhâl mukâvelesi yapılarak bastırılmasını emr etmiş.

İlim, fen, san'at, servet cihetiyle muhayyerü'l-ukûl inkışâfîti sînesinde taşıyan ve bundan dolayı "Asr-ı Medeniyet" nâmıyla tevsîm ve tâvsîf edilen asr-ı hâzır için bu netîce garîb bir tezâd, şâyân-ı hayret bir sukût-ı hayâl vûcûda getirmektedir.

Fil-hakika havalarda gezen, denizlerin ka'rında yüzen, seyyârelerle muhâbereye kalkan, havadan, sudan, ateşten a'zamî istifâdeler te'mîn eden bu günkü insanların ferdî ve ictimâ'i âkibetlerini tehdîd eden esaslardaki gaflet ve cehâletleri ne kadar elîmdir! Eğer bu maddî ve âfâkî tekemmlâtın yanında rûhî, ma'nevî, ahlâkî bir hidâyeyet aynı derecede neşr-i envâr etse o zaman asr-ı hâzır, hakiki ma'nâsiyla medeniyeti temsîl etmiş ve insanlar için hakiki bir dünya ve âhiret saâdeti elde edilmiş olurdu... Fakat insanların nefislerine, arzûlarına, ihtirâslarına verdikleri ehemmiyetin onda birini bile vicdânlarına, rûhlarına, bezl etmek istememeleri bu gâye-i beseriyetin tahakkukuna imkân bırakmıyor.

Târîh, asırların evsâf-ı mahsûsalarını irâe ediyor. Dünkü insanları muhâkeme ederken telâkkilerine muhâ-lif hükümleri vermekte aslâ müsâmaha göstermiyor. Aca-ba bu günkü medeniyeti temsîl etmek iddiâsında bulunan insanlar için nasıl bir hükmü verecektir? Asrımızı bir asr-ı medeniyet, insanlarını beseriyetin en mütekâmil fertleri olarak mı ahlâfa bildirecek, yoksa bu günkü kanâatların ma'küsünü mü söyleyecektir? Târîh müstakbel vazifesini ihmâr ededursun. Bu gün hakikat nûrunu, fazileti görmek isteyen her ferd ma'nevî ve vicdânî, kıymet ve esasların feyyâz-ı şu'lesi altında doğru yolu görebilecek kâbiliyeti maa-ziyâdeten hâizdir. Meş'al-i Hudâ olan nûr-ı îmân, feyz-i vicdân insanları en derin hakikatleri idrâke muktedir bir hâle getirir. Elverir ki bu kâbiliyet, nefsânî hayâtın galebesiyle imhâ edilmiş olmasın.

Bütün dünya medeniyet peşinde koşuyor. Bu öyle bir kelime ki doğru ve yanlış her şeyi ona isnâd etmek îcâb ediyor. Bir millet harb i'lân ediyor, buna medeniyeti siper yapıyor. "Medeniyeti kurtarmak için" terânesi yükseliyor. Memleketler, milyonlarca insanlar esâret boyunduruğuna alınıyor, derhâl yine medeniyet imdâda yetişiyor, "Barbarları temdîn ediyoruz." âvâzesi ayyûka çıkıyor, bir Harb-i Umûmî medeniyet -hakikat-i hâlde ihtirâsât-ı beserîye- nâmına yirmi milyon nüfûsu hâk-i helâke seriyor, bir Bolşeviklik cihânının ictimâ'i ve iktisâdî muvâzenesini zîr u zeber etmek istiyor. Emrâz-ı medeniyeden olan hastalıklar her gün biraz daha dâire-i tahrîbini tevsî ediyor. İhtiyâcât-ı beserîye, âlâm-ı ictimâyiye daha ziyâde artıyor, fakat hiç eksilmiyor. Diğer taraftan şâ'sası gözleri kamaştıran zevâhir-i medeniyeden servet ü sâmân her hangi bir harbi senelerce imtîdâd ettirmek için tâyyâreler, tahtelahirler, fabrika-

lar, kimyevî maddeler, yeni keşifler her hangi bir harbde yine milyonlarca nüfûs-ı beseri imhâ için inkişâf ediyor. Zâhiren vesâit-i refâh, saâdet şeklinde arz-ı endâm eden bütün bu tekemmlât hakikat-i hâlde -ma'nen ve ahlâken mütedennî insanların elinde oyuncak olarak medeniyeti imhâya âmâde bulunuyor. İşte bu günkü medeniyetin içi... Halbuki medeniyet nedir? Eğer medeniyet insanlar için vaz' olunmuş bir mefhûm ise elbette bu, faydalı, lüzumlu, beseriyetin âlâm ve ihtiyâcâtını tehvîne muktedir, saâdetini tevlîde kâfî, fakat mutlakâ zararsız bir şey olacaktır. Hakikat-i hâlde her hangi fikir, eser, iş insâniyete bir fayda te'mîn ediyor, huzûr-ı âmmeyi, âsâyiş-i cihâni hâl-i tabîisinde bulunduruyor, vicdânı hu-zûr içinde hakikatle karşıya bırakıyor, ferdî ve ictimâ'i saâdetleri, dünyevî ve uhrevî mes'ûdiyeti başlıyor, ihtiyâcâtı müşfik rûhuyla tehvîn ediyorsa ancak bu, medeniyettir. Fakat her hangi bir şey; beseriyetin ıztırâbatını, ferdî ve umûmî tehlikeleri, ihtiyâcâtı tezyîd ve teşdîd ediyor, refâh ve huzûr-ı insânîyi mahv ediyor. İnsanı hakikatten maddiyâtın haşîn ve nefşânî darbele-riyle uzaklaştıryorsa bu medeniyet değil, tekemmlâ etmiş dalâlettir. Bu günkü medeniyetin -şekli ne olursa olsun- aslı hakikat-i ma'nevîyye ve ahlâkîyyeden ilhâm almadıkça hiçbir vakit beseriyetin rûh-ı kemâlini aslâ temsîl edemeyecektir. Halbuki bu hakikat asr-ı hâzırın galat-ı rû'yete dûçâr olan sahte medeniyet-perverlerince aslâ kabûl olunamaz ... [215] Çünkü onlar yanlış bir telâkkî ve vahîm bir hâlet-i rûhiyye neticesinde medeniyetin üssü'l-esâsını teşkil eden ve bizzat medeniyeti tevlîd eden dîn ve ahlâkî bir tarafa bırakarak vesâit-i madâdiyye-i medeniyeyi, zevâhir-i tekemmlü esâs-ı medeniyet addetmeyecektir, ta'bîr-i dîgerle zarfi mazrûf yerine koymaktadırlar.

İşte bundan dolayıdır ki târîh asrımızı bilâ-şüphe a'sâr-ı müstakbeleye sahte ve zâhirî bir medeniyet nikâbı altında tereddiyât devri takdîm edecektir.

Medeniyetin bugünkü tezâhürât ve galeyânına göre kıymeti taayyün ettikten sonra bu netîceden alınacak büyük bir ders vardır...

Beseriyetin saâdet ve felâketini gösteren edvâr-ı mâziyyede yalnız saâdeti ve medeniyet-i hakikîyyeyi asır-larca filen irâe eden bir devir vardır. Bu devre tekad-düm eden zamanlarda da beseriyet zulmet ve cehâlet içinde gittikçe sukût ediyordu. Kan da'vâları, kabîle mu-kâteleleri, esâret fikirleri, tahakküm, tecebâbür, istibdâd dalâletlerine inzimâm eden amâ-yı ma'nevî ve tefessüh-i ahlâkî içinde putlar, sanemler, atesler, kanlar ve zincirler içinde inleyen bir insanlık yaşıyordu! Yaşamak yerine belki sürünen beseriyetin nâ-tuvân ve ciliz sadâsı tü-kendi bir sırada büyük ve rehâ-kâr bir güneş doğdu, bu

nûr teffessüh etmek üzere olan insâniyete yeni bir rûh, yeni bir şevk, yeni bir hayatı verdi. Bu da İslâmîyet'ti.

İşte hakikî medeniyet ancak bu idi ki; desâtîr ve telâîm-i ilmiyyesiyle, rûh-ı beseri, teşfiye ve tesliye eden rehäsiyla, hayatı ictimâ'iyyenin vaz-ı tabîisini takviye ve mütemâdiyen tersin eden nûfûz ve murâkabesiyle serâb-âlûd çöllerde, ıssız bâdiyelerde, susuz vâdîlerde ibtidâî, nîm-vahşî bir teşekkülü müdhiş bir inkılâbla medenî, ilmî, ahlâki bir hayatı mazhar etti. Kızgın çöller ortasında nûrlu ma'mûreler peydâ oldu, Cezîretü'l-Arab asırlarca görmediği bir huzûr ve istikrârı müşâhede eyledi. Gittikçe daha kesîf zulmetleri parçalayan nûr-ı İslâmîyet çölleri gülzâr-ı irfân, bilâd-ı emn ü emâna tâhvîl ederek her mâniayı, cehâleti, zulmü, şirk ve ilhâdi, ye's ve sefâleti dağıtarak Nil kenârlarına, Suriye vâhalarına, Bizans kapılarına, İran ovalarından Keşmir dağlarına kadar ileriledi. Putların, ateş-gedelerin cehl ve taassubyla, zulüm ve teaddînin kanlı sâhaları nûrun, adâletin münkâd-ı fazileti oldu, bu nûr ile dalâlet diyarları, irfân ve fazilet menba'larına tahavvül etti... Bu nûr ile ihtiâsattan kalbleri körleşen a'mâlar gördü, hak sesini ihmâl ile sağırlaşan kulaklar işitti, doğru sözü söylemek istemeyen dilsizler söyledi... Dünkü nîm-vahşîler, zavallı esîrler İslâmîyet'in feyiyle en yüksek kemâli buldular...

İslâmîyet Afrika'yı, Endülüs'ü, İspanya'yı, Cezâir ve mâverâ-yı Hind'i hakikî medeniyete ısal etti... Bugün de aynı kuvvetle intişârınaaslâ halel gelmemiştir. Ancak İslâm medeniyetleri zevâle yüz tuttu. Çünkü müslüman âlemi gittikçe esâsâtından uzaklaşarak edvâr-ı câhiliyetin zulmetlerine temâyül gösterdi, sa'y ü amel yerine sefâhet ve atâlet hâkim oldu, cehâlet ileriledi. Burlar müslümanların azmini, sa'y ü amelinî, gayretini, ilim ve irfânını, tesânüdünu, servetini zaafa uğrattı. Ke-mâlât için bâis-i rehâ olan bu esaslarda hakiki müslüman medeniyetlerinin, müslüman hâkimiyetlerinin inkirâzına mâl oldu. Bu da gâyet tabîî idi. Fakat rûh-ı İslâm sâfiyet-i asliyesinden hiçbir şey zâyi' etmediği için bu maddî ziyâ'lardan masûn kaldı. Ve yine vakt-i mukadderinde bütün revnakıyla şâ'saa-dâr olmaya nâmzeddir. İslâmîyet medeniyet-i hakikîyyeyi neşrederken amâ-yı cehl içinde yuvarlanan garb âlemi, son zamanda gözlerini açtığı zaman karşısında bir Endülüs medeniyeti gördü. Bu medeniyet garbin bu gûnkü terakkîyat-ı âliye ve medeniyesinin temelini teşkil etti. Fakat rûhunu imtisâs edemediği için istifâdesi mahdûd kaldı... Bunun içindir ki sîrf maddiyâta âid yarım ve zâhirî bir medeniyet hâlinde isbât-ı vücûd eden medeniyet-i hâzırıa insâniyeti mes'ûd edemedi.

Garb medeniyetinin yukarıda evsâf ve kıymetini izâh etmek istediğimiz tezâhürât ve tecellîyatı yanlış telâkkiler neticesinde hey'et-i ictâmâiyyemiz arasında da hakiki

bir medeniyet zannolunmaya başlamıştır. Asr-ı hâzırda "Asr-ı Medeniyet" itlâkı nasıl bir galat rû'yet ve tefehhüm neticesi ise aynı medeniyetin taklîd ve sirâyet hâssalarının te'sîriyle muhîtimize sokulan tecellîyat-ı menfiyyesini de medeniyet telâkkî etmek o kadar hatâdır. Bu hatâyı daha iyi hissedebilmek için bünye-i ictimâ'iyyemizi -medeniyet nikâbı altında- istîlâ eden emrâzı tedkik ve ta'kib etmek kâfidir.

Medeniyetin bir kül olarak fezâil ve fezâyîhi ihtiyâvâ eylediği iddiâsıyla bozulan ahlâk-ı ictimâ'îmizin her sâhada tecellî eden tezâhürât-ı elîmesi karşısında bizim de medeniyet telâkkîyatında yanlış düşündüğümüzü i'tirâf etmemek mümkün değildir. Levâzîmât-ı medeniyeye nâmî altında aslâ fezâili ihtiyâvâ etmeksiz dans, müskirât, kumâr, tesâmuh-ı dînî ve ahlâkiyi irâe eden veche-i ictimâîmiz medeniyet-i hakikîyye müvâcehesindeki kıymetinden pek çok şeyle zâyi' etmektedir. Harîm-i rûhu-muzdan nübûân eden mefkûre-i medeniyetin tebdîl-i şe-kil ve mâhiyet ederek garb tarîkiyle tanınmaz bir hâlde bünyân-ı ictimâ'îmize hulûlü pek garîbdir.

Şarkda doğan, yükselen, kuvvetini gösteren hakikî medeniyetin, medeniyet-i İslâmîyye'nin yerine nâ-tamâm ve sû'-i telâkkîye uğramış maddî bir medeniyetin zevâhiri ve a'râzi ancak hey'et-i ictimâ'iyyemizi sukût ve tereddîye dûçâr [216] etmekten başka bir fayda husûle getirmez... Nitekim nazarlarımıza tevcîh, fikirlerimizi ta'mîk eylediğimiz her noktada bâriz ma'nevî bir boşluğun yerini dolduracak eser yoktur.

Ailevî revâbit ve muâşeretimizi esâsından sarsan, tesânüd-i ictimâ'îyi, fezâil-i ahlâkîyyeyi hedef ittihâz eden ictimâ'î tereddîyatın menfi netîcelerini bilmem tek-rara ihtiyaç var mıdır?

İlim müesseselerimizden başlayarak her sâhayı istîlâ eden fevzâlar meydandadır. Her gün bu sukût-ı ma'nevî ve ahlâkinin yeni bir tecellîsini görmekle dilhûn oluyoruz.

Emrâz-ı medeniyeyenin esâs-ı medeniyet imîş gibi telâkkisi netîcesinde hâsil olan bu rûhî ve ictimâ'î zaafın izâlesi, ma'nevî ve ahlâkî kıymetlerin tekemmûlüne mü-tevakkiftir. Bu da medeniyet-i hakikîyye-i İslâmîyye'yi bütün rûhuyla kabûl ederek sâhte medeniyetlere tercîh etmekle mümkünül-husûldür.

O zaman ismine ne denilirse denilsin hiçbir vakit dans, içki, kadın, ahlâkî ve ma'nevî fevzâların levâzîmât-ı medeniyeden addine imkân kalmaz. Medeniyetin fayda mefhûmuyla ve insâniyet mefkûresiyle tev'em bulunmasına nazaran hey'et-i ictimâ'iyyemize nâ-mütenâhî zararlar tevlîd eden tereddîyatın sirâyeti kendiliğinden zâil olur.

Garb taklîdciliğinin tahrîb ettiği, ictimâ'î emrâzin bütünü tehlikeye düşürdüğü mümeyyizât-ı ictimâ'iyemizin yeniden inkişâfi, kıymet-i ahlâkiyyemizin teessüsü için medeniyet-i İslâmiyye'nin kemâlinden, ve esâsât-ı rasîne-i ictimâ'iyemizin takviyesinden başka hiçbir çare yoktur. Gittikçe daha vahîm bir şekil alan tereddiyât-ı ictimâ'iyeye bu kanâatin doğruluğunu isbat etmektedir.

Hasan Hikmet

FARMASONLUK

Bir Fransız muharriri tarafından farmasonluğun mâhiyeti hakkında Fransızca ve İngilizce neşrolunan bir risâleden ma'lûmât-ı âtiyyeyi nakl ediyoruz:

-3-

Farmasonların ihtifâlâtı, ziyâfetleri zâhiren dehsetâvedir. Ziyâfet salonu, localar gibi, âdîlerin enzârından muhtefî bir yerdedir. Salon, câbecâ ezhâr ile pîrâyedârdır. Evvela zât-ı mübeccel yani "Müfettiş" kardeşini çağırarak işlerin ta'tîl edildiğini, sofra başına gidilmesini ihtâr eyler. Bunun üzerine birinci ve ikinci müfettişler ihmâna hazırlanmalarını beyân ederler, bunlar da toplanırlar. Yemek esnâsında yedi kere idâre-i akdâh edilir. Bâdeler içilirken yemek yemek memnû'dur. Sofra başında toplanan ihmân muntazaman ayakta dururlar. Bayraklarını (yani sofra havlularını) sol kollarına atarlar, toplarını (yani kadehlerni) zât-ı mübeccelin i'tâ eyleyeceği emre binâen doldururlar. Ba'dehû hâzırûna hitâben: "Arkaadaşlar, cümlemiz bahş-ı sıhhât etmeye başlayacağız, en parlak en alevli ateşi îkâd edeceğiz, haydi kılınclarınızı (yani yemek bicaklarını) sağ ellerinizle tutunuz, kaldırınız, kılıncılarla ifâ-yı selâm ediniz, kılıncıları sol ellerinize alınız!" tarzında bir nutuk îrâd etmesini müteâkib bütün kılıncılar yekdiğerini selamlar.

Bu parlak manevradan sonra eller silahlara (yani kadehlere) uzanır ve zât-ı mübeccel "Hâzır ol", "Nişân al" der demez herkes kadehini ağızına götürür. "Ateş!" komandası verilince şarâbin bir kısmı içilir, ikinci kumanda da daha büyük bir yudum alınır, sonra en muşa'sa' cûr'a ile kadehler boşalır. Müteâkiben imparatorun, imparatoriçenin, velîahdin ve âile-i imparatoriyenin sıhhâtine birer bâde içildikten sonra Fransa'nın şân ve şerefine idâre-i akdâh olunur, her def'a yukarıda beyân olunan kumandalar verilir ve herkes ona tevfîk-ı hareket eder.

Bu manzaranın karşısında acaba hande-i istihzâ-yı ketm etmek kâbil midir? Beşeriyyetin İslâhi gibi yüksek gâyeler etrâfında dolaşan bu adamların bu gibi garâib ile imrâr-ı vakt etmeleri hakikaten şâyâن-ı hayret bir

şeydir. Fazîlet ve insâniyetin bu gibi efâl ile terakkî degil, tedennî edeceğini akl-ı selîm sâhibi her insan anlar ve farmasonluğun mâhiyet-i hakikîyyesini keşf etmekte güçlük çekmez. Maamâfih biz ikinci bendimizde bir İtalyan ihtilâlcisinin sözlerini unutmayarak yani bu gibi garâib ahvâlin ancak makâsid-ı hakikîyyeyi setr etmek için ihtirâ' olunan birtakım tezâhürâtta ibâret olduğu hakkındaki sözleri nazar-ı itibâra alarak beyân-ı hakikatte devâm edeceğiz.

-4-

Bütün bu işârât ve derecât, bütün bu tezâhürâtın bir hedefi, bir gâyesi olması pek tabîidir. Farmasonluğa iltihâk edenler farmasonluğun son sırrını ifşâdan mu-kaddem farmasonlar, bünyân-ı ictimâ'îyi ber-hevâ etmek için ihmâr ettikleri sû'i kasda bunların dâhil olma-ya kâbiliyetleri olup olmadığını tedkik ediyorlar. Fransız müverrihlerinden Luis Blank *Histoire de Dix Ans* nâm eserinde farmasonluk hakkında "Kâri'lerimize bu ihtilâlcilerin kazdığı lağımlar, o pek derin, pek tehlikeli gayyâlar hakkında i'tâ-yı ma'lûmâti münâsib görüyo-ruz." diyor.

Hakikaten farmasonluğun dehhâş tarafı budur: Derin ve lâ-yenkatî [217] ictimâ'î ve siyâsî bir faâliyet-i ihtilâliyye. Hanri Martin'in bu husûsta pek doğru bir sözü var. Diyor ki: "Farmasonluk ihtilâllerin tezgâhıdır." Ni-tekim Feliks Peyat aynı sadedde "Farmasonluk ihtilâlin kilisesidir." diyor.

O takdîrde farmasonların efâl-i hayriyye ile meşgûl olduğuna dâir olan vâhî sözler ile kendimizi aldatmalıyım. Masonluğun idâre-i hükûmetle meşgûl olmadığını, her a'zânın temâyülât-ı siyâsiyyesine hürmet ettiğini iddiâ ederek neşr-i dalâl edenleri dinlemeyelim. Çünkü farmasonluk ancak siyâsî ve ihtilâlî bir cem'iyettir. Her ihtilâlde katî bir nûfûz hâizdir. Her ihtilâlin mürettibi, fâili odur. Farmasonluğun başında bulunan adamlar, ki onun kalbi ve ruhudur, ancak bir maksad için çalışırlar: O da yukarıda beyân ettiğimiz vechile farmasonluğu "İhtilâllerin Fabrikası" yahud "Kilisesi" yapmaktadır. Bunu katî delillerle isbât edeceğiz.

Levis Blank farmasoluğun teşekkürî hakkında mü-tâlaât-ı âtiyyeyi dermiyân ediyor:

"Birçok krallar, ezcümle Büyük Frederik, malayı almak ve önlüğü takmaktan hoşlanmışlardır. Çünkü masonlukta bundan daha yüksek derecelerin bulunmadığını iknâ' edilerek farmasonluğun ancak tehlikesiz tarafını öğrenmişlerdi. Bu krallar farmasonluk hakkında it'âb-ı zihin etmeye ihtiyâc hissetmemişler, binâenaleyh en aşa-ğı derecelerde kalmışlardır. Onlar bu mudhike-i müsâvât ile eğlenmişler, hoşlanmışlardır. Halbuki bu mudhikenin içindeki faciadan gâfil bulunuyorlardı."

Daha sonraları farmasonluğun sırrı hakkında:

"Karanlık, esrâr-âlûd, müdhiş bir kasem ile, ölüm korkusuyla bir sır telkîn ediliyor, birtakım işâretler öğretiliyor. Böylece her mason nerede bulunursa bulunsun arkadaşını tanıyor. Acaba sû-i kasd mürettibleri bundan başka nasıl olur?" diyor.

Fransız ve Belçikalı masonlar bu husûsta Levis Blank ile müttefiktirler. Bremond nâmındaki farmason farmasonluğun târîhi hakkında bir nutuk îrâd ediyorken diyor ki: "On sekizinci asırda dîn da'valarını ibtâl edip sükûn ve zulmet içinde çalışan arkadaşlarımızın himmetine hayrân olmamak elimizden gelmez. Onların hafiy bir sûrette çalışıkları iddiâ ediliyor. Belki öyledir. Fakat locaların a'mâkindan hürriyet, müsâvât, uhuvvet nidâları iştilmeye başlandığı zaman ihtilâl tamam olmuştu." Müteâkiben "Şimdi farmasonluğa yeni bir rûh sereyân etti. Her tarafta masonlar ma'bedlerini te'sîs ediyor, mektepler inşâ ediyor ve âlem-i âdînin karşısında mevkî'lerini tersîn ediyorlar. Bundan mâadâ asrımızın her hareketinde büyük bir faâliyet ibrâz ediyorlar." diyor.

Diğer bir farmason Bapud Larpisir yine bir nutkunda: "Farmasonluk ihtilâl-i kebîrin en şanlı günlerinde vukû bulan bütün harekât-ı medeniyyeye kemâl-i samîmiyetle iştirâk etmiştir. Farmasonluk ihtilâlden mukaddem felsefî, meşrûtiyet zamanında medenî, imparatorluk esnâsında harbî, ba'dehû siyâsî bir cem'iyet olmuştur." diyor.

Bundan mâadâ farmasonlar edyân ile harb ettiklerini sarâhaten beyân etmekten çekinmemişlerdir. Albert Juli büyük farmason ictimâ'ında "Farmasonluk çalışın, mâ-fevka't-tabîyyât ile muhârebe devam etsin, ve hiç vakit geçirmeden mesâil-i ictimâ'iyye-i mühimmeyi te-tebbu' etsin." diyor.

Farmasonluğun siyâsiyât ile, mesâil-i dîniyye ile hiç alış verisi olmadığınlı i'lân edenler bu beyânâttan sonra ne derler?

Maamâfih biz Belçikalı farmasonların beyânâtını dinlemekte devam edelim:

"Farmasonluk siyâsiyât ile iştigâl etmediği takdîrde bu vâsi' teşkilâtın, bu azîm inkişâfatın lüzumu ne? Farmasonluğun târîhi delâlet ediyor ki o, daima siyâsiyât ile iştigâl etmiştir. Ve her siyâsî buhrânda farmasonluk kendisini göstermiş, buhrânları izâle etmiştir."

Mes'ele bununla da kalmıyor. Diğer bir mason ictimâ'-ı umûmîsinde Emil Greyser diyor ki:

"Farmasonluğun azîm menâbi'-i kuvveti vardır. Onun müdhiş bir gövdesi, bin başlı, yüz bin kollu bir mevcûdiyeti vardır. O, bütün teceddüdât-ı ictimâ'iyyenin masdarıdır. Bütün efkâr-ı cedîdenin menba'-ı feyyâzıdır. Pek vâsi' adımlarla ilerleyen demokrasinin rûhu onun

zâde-i faziletidir. Binâenaleyh farmasonluğun kuvveti günden güne izdiyâd etmekte, silahları çoğalmakta ve memleketler onun kucağına atılmaktadır."

Bütün bu beyânâttan farmasonluğun ne yaman bir cem'iyet-i hafîyye olduğu anlaşılıyor. O tezâhürâtın arkasında muhtefî maksadlar meydana çıkıyor, onun yıkıcı ve öldürücü makâsı âşikâr oluyor.

Bilhassa nazar-ı dikkate alınması iktizâ eden cihet yukarıda nakl ettiğimiz beyânâtin birtakım efrâd tarafından ale'l-amyâ îrâd olunan sözlerden ibâret değil, farmasonluk localarında takarrûr eden bir mes'ele-i mühimmenin efkâr-ı umûmiyyeye telkinâtından ibâret olduğunu derpiş etmektedir. Bu mes'ele-i mühimme milel-i hâziranın kuvâ-yı siyâsiyeyesini ele almakta ibârettir. Locaların vazifesi insanları sâha-i siyâsiyâtta boğuşmaya alıştırmaktır ki bu mücâdelenin neticesinde farmasonluk nâil-i merâm olacak.

Bu husûsu Belçika'nın Grand Oryant'ında izâh edenler şu mütâlaâtı der-miyân etmişlerdi:

"Farmasonluğun hedefi localarının dâhilinde birtakım prensipleri kabûl ettirmek değildir. Masonluk bütün hey'et-i ictimâ'iyyeyi istihdâf etmektedir. Localar birtakım mekteplerdir ki insanlar orada âdîlerle bilhassa siyâsiyât sâhasında keyfiyet-i mücâdeleyi tahsîl ederler."

[218]

YENİ HUKÜK-ı ÂILE Lâyihası Hakkında Mütâle'a

10

"81-Madde: Zevceynden birinin diğerinin hayatına kasd ettiği sabit olduğu takdîrde zevc-i dîger tefrik da'vâsı ikâme edebilir."

"82. Madde: Zevceynden biri diğerine râbita-i zevciyetin idâmesine maddeten imkân bırakmayacak sûrette zulüm ve ezâ ettiği takdîrde zevc-i dîger tarafından tefrik da'vâsı ikâme olunabilir."

Bu iki madde de mezheb-i fikhiyyemize tevâfuk etmemektedir. Sâbikan da beyân olunduğu üzere ahkâm-ı İslâmiyye'mize nazaran zevc, lüzum gördüğü takdîrde zevcesini bizzat tatâf edebilir, tefrik için her halde mahkemeye mürâcaatına hâcet yoktur. Bir erkek, mahkemeye giderek: "Zevcem benim hayatıma kasd ediyor." veya "Zevcem râbita-i zevciyetin devâmine imkân bırakmayacak sûrette bana zulüm ediyor." diye da'vâ edecek!. Bit-tabi' bu iddiâsı isbâta muhtâc. İsbât ederse ne ise, ya isbât edemezse ne olacak? Bu kadınla râbita-i zevciyeti idâmeye mecbûr mu tutulacak? Acaba nazariyât sâhası

hâricine çıktıgı takdîrde böyle bir râbitanın idâmesine imkân görülebilir mi?

Halbuki ahkâm-ı şer'iyyemize göre zevc, kendisine karşı böyle bir sû'-i harekette bulunmaya cür'et eden bir kadını bizzat tatlılık ederek işin içinden çıkabilir, mes'ele de bir hâdise-i târîhiyye mâhiyetine inkılâb etmemiş olur.

Kadına gelince bu da eğer bidâyet-i akidde emr-i talâka mâlikiyetini şart ittihâz etmiş ise nefsinı tatlılık ederek kendisini elîm gördüğü bir vaz'iyetten kurtarabilir, şart ittihâz etmemiş olduğu takdîrde de mahkeme-i âidesine bil-mürâcaa hukük-ı meşrûasını taht-ı te'mîne aldırabilir; yoksa behemehâl tefrikini taleb edemez. Bir kere zevcye böyle bir salâhiyet verildi mi, artık bundan ileri gelecek mefâside, tezvîrâtta nihâyet bulunmaz.

Ancak kütüb-i Mâlikiyeden Muhtasar-ı Ebi'z-ziyâ ile hâsiyelerinde ve Bidâyetü'l-Müctehid'de muharrer bir mes'eleye nazaran fukahâ-yı Mâlikiyeye'den bazlarına göre "Zevce, salâhiyyettâr olan hâkime bil-mürâcaa zevci tarafından zulüm ve tahkire ma'rûz kaldığını isbât ederse talebiyle beynleri tefrik edilebilir."

Maamâfih bu mes'ele, sâir fukahâ-yı kirâmin ârâ-yı ilmiyyesine muhâlif ve bilhassa zamanımızda bir hayli mehâzîri müstelzim olduğundan şâyân-ı kabûl olamaz.

Lâhika: Vaktiyle Îsevîlerce râbita-i nikâhin izâlesi salâhiyet-i beseriyye hâricinde görülmüşü, bilâhare ilcâât-ı ictimâ'iyye te'sîriyle bu husûsta bir inkılâb-ı ictihâdî vücûda geldi, garb ve şark kiliseleri, bazı esbâbdan dolayı râbita-i nikâhin mehâkim-i rûhâniyye tarafından izâle edilebileceğini kabûl etti. El-yevm Ortodoks kilisesi kânûnlarinca esbâb-ı tefrikden bir kısmı şunlardır:

1- Zevcin müebbeden mahkûmiyete giriftâr olması.

2- Zevcinden birinin hayatına diğerinin sû'-i kasd etmesi.

3- Zevcinden birinin gerek hânesi içinde ve gerek hâricte başkasıyla gayr-ı meşrû' münâsebâtta bulunması.

Ermeni hukukiyyûnuna göre de şunlar esbâb-ı talâktandır:

1- Zevcinden birinin kürek cezâsiyla, yahud nefy-i müebbed veya muvakkatle mahkûmiyeti.

2- Zevcinden birinin diğerine zulüm ile muâmele etmesi.

3- Zevcinden birinin velev bir defa olsun fi'l-i zinâyi irtikâbi.

4- Zevcînin tab'an adem-i imtizâcları.

5- Zevcinden birinin tebdîl-i dîn etmesi.

Rum kilisesince de şunlar esbâb-ı fesihten ma'dûd-dur:

1- Zevcinden birinin zinâdan dolayı mahkûmiyeti.

2- Zevcinden birinin müstereken ikâmetlerine mâni' olacak sûrette cezâya mahkûmiyeti.

3- Zevcinden birinin diğeri aleyhine fi'l-i cinâyette bulunması.

4- Zevcîn zevcesini dögmeyi âdet edinmesi.

5- Zevcîn adem-i rızâsına rağmen zevcenin hânesi hâricinde gecelemesi veya eğlence mahallerinde gezmesi, yahud diğer erkekler ile şüpheli sûrette münâsebette bulunması.

6- Zevcesini beş sene müddetle bilâ-muâvenet terk etmesi (iftirâk-ı ebdân)

7- Zevcinden birinin tebdîl-i dîn etmesi.

İşte zevcinden birinde bu sebeplerden biri tahakkuk ederse diğeri mahkeme-i âidesine bil-mürâcaa tefrik karârını istihsâl edebilir. Bunlardan başka innet, cinnet, bazı emrâzin vücûdu, isnâd-ı zinâ, iskât-ı cenîn, akâmet, hükûmet aleyhinde sû'-i kasd, bir müddet gaybûbet, silk-i ruhbâniyete sülük gibi şeyler de Îsevîlerce esbâb-ı iftirâkden ma'dûd bulunmaktadır.

Mulgâ Hukük-ı Âile Kararnâmesi'nin Îsevîlere âid bulunan 132'nci maddesi bu esbâbdan bazılarını ihtiyâ etmektedir. Zevcinden birinin cerâim-i âdiyyeden dolayı beş seneden fazla cezâ ile mahkûmiyeti, yahud [219] diğerin hayatını tehlikeye ilkâ edecek efâle mübâşereti de bu cümleden iddir. Bunlar bize işbu yeni Hukük-ı Âile Lâyihası'ndaki 76, 80, 81, 82'inci maddeler ile esbâb-ı talâk gösteren diğer bazı maddelerin menşeî sünûhâtını kısmen anlatmış olmuyor mu?

"83. Madde: 12'nci maddeye tevfikan ikinci bir zevce olmak üzere nikâhlanan kadın, zevcîn kendisinden evvel başka bir zevce-i menkûhası mevcûd bulunduğu esnâ-yı akidde ilmi ve ikinci zevce olarak izdivâca sarâhaten rızâsı lâhk olduğu zevc tarafından isbât edilemez ve zevce tefrikini taleb ederse hâkim beynlerini tefrik eder."

Bu madde, ahkâm-ı şer'iyyemize muhâliftir. Zevcîn mütehhil bulunmasından dolayı ikinci zevcenin tefrikini talebe şer'an hakkı yoktur, böyle bir tefrikin şer'-i şerîf nazarında hiçbir hükmü olamaz. Binâenaleyh bu tefrika rağmen zevciyet kemâ-kân bâki kalır, bu halde zevce gidip başka bir erkekle akd-i izdivâcda bulunacak olursa bu ikinci râbita-i zevciyet; gayr-ı meşrû' bir münâsebetten başka bir mâhiyeti hâiz olamaz.

Teaddîd-i zevcât müessesesini hedm için bu gibi gayr-ı meşrû' çârelere mürâcaat edilmesi elbette bir heymet-i İslâmiyye için büyük bir günahdır.

Bir kadın hîn-i izdivâcda düşünmeli, eğer kendisiyle akd-i nikâhda bulunacak erkeğin mütehhil olmasına râzi değilse inde'l-akd "İstediği vakit nefşini tatlık edebilmek" şartını dermiyân etmelidir. Böyle bir şart dermiyân

etmediği takdîrde ise artık zevcinin müteehhil bulunmasından dolayı iştikâya hakkı kalmaz.

Eğer ikinci kadına böyle bir salâhiyet verilmesi her halde muvâfik görülmüyorsa bu husûsta başka bir madde tanzîm edilerek şart-ı mezkûr ile akd-i nikâh tarîkî irâe edilebilirdi. Artık meşrû' sûrette te'mîni kâbil olan bir maksad-ı ictimâ'î için de -ahkâm-ı İslâmiyye'mize nazar-ı gayr-ı meşrû' olan bir tarîka tevvessüle hâcet kalmazdı. Maamâfih biz, hîn-i akidde böyle bir şart dermiyân edilmesini de -kadınların menfaatleri nâmına- esâsen muvâfik görenlerden değiliz.

"84. Madde: Taht-ı nikâhında bir zevcesi bulunan şahsin 12'nci madde mûcebinde ikinci bir zevce ile izdivâcî hâlinde birinci zevce mücerred bu sebeple tefrik da'vâsi ikâme edebilir."

Bu madde de ahkâm-ı şer'iyyemize muhâliftir. Bir erkeğin ikinci bir kadınla izdivâcî meşrû'dur, artık onun bu meşrû' hareketi birinci zevcesi için tefrikini talebe salâhiyet-bahş olamaz. Bâ-husûs lâyihibâda ittihâz edilen usûle nazaran bir erkek ikinci bir kadınla izdivâc edebilmek için zarûretini, adâlete ehliyetini huzûr-ı hâkimde isbâta mecbûrdur. Artık böyle bir erkeğin mücerred ikinci bir kadınla izdivâcından dolayı birinci zevcesine hakk-ı tefrik vermek nasıl muvâfik olabilir? Zannediliyor ki bu sûretle kadınların hukuku sıyânet edilmiş oluyor? Halbuki bil'akis kadınlık hayatı büyük bir buhrâna, büyük bir sefâlete sevk edilmiş bulunuyor da kimse farkında değil!

Kadınlar tab'an kıskançdırular, öyle kolay kolay ortaşa râzi olamazlar, bu bâbdaki hâlet-i rûhiyyeleri kendilerini kendi menfaatlerine muhâlif bir semte sevk edecek bir kuvvettedir. Binâberîn birçok kadınlar, zevclerinin ikinci teehhüllerinden münfâil olarak tefrik cihetini ihtiyâr eder, kendilerini ni'met-i nikâhtan mahrûm bırakırlar. Fakat bilâhare peşîmân olur, yaptıklarına nedâmet ederler, hayfâ ki bu nedâmet fayda vermez.

Eğer güzel düşünülür ise hiçbir kadın kendi zevcinin meşrû' sûrette hareket ederek ikinci bir kadınla izdivâcda bulunmasından dolayı o kadar müteessir olmamalıdır. Asıl müteessir olacak mes'ele başkadır, o da zevcin gayr-ı meşrû' sûrette hareket etmesi, birtakım âlûde-dâmen kadınlar ile kesb-i münâsebette bulunmasıdır.

Bazı kimseler diyorlar ki: "Müteaddid zevceleri olan bir erkek bunların hakkında her vechile te'mîn-i adâlete kâdir olamaz, binâenaleyh bu teaddüdü men' edecek her türlü tedâbire tevessül etmelidir."

Halbuki bu fikir, itlâkına nazaran doğru değildir. Bu husûsta kiyâs-ı nefis de câiz olamaz. Zevceleri arasında te'mîn-i adâlete muktedir bir hayli zevât bulunabilir. Hatta bu bâbdaki adâletin bir hadd-i meşrûîsi vardır. Bu

adâlet, öyle ale'l-îtlâk bir adâlet değildir. Ezcümle muhabbet-i kalbiyye gibi şeyler insanın yed-i ihtiyârında olmadığından bu gibi husûsâtta adâlet taharrî edilemez. İşte bunun içindir ki Kur'ân-ı mübînde: **وَلَنْ تَسْتَطِعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَنْ حَرَضْتُمْ فَلَا تَمْبَلُوا كُلَّ الْكِنْدِ فَتَذَرُّوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ** yurulmuştur.

Bu âyet-i kerîme pek güzel gösteriyor ki teaddüd-i zevcâtın meşrûiyeti için elde olmayan, dâire-i ihtiyâra dâhil bulunmayan husûsâtta adâlete riâyet edilmesi şart değildir. Elverir ki zevcenin mümkün'l-îfâ olan hukükuna riâyet edilsin, kendisi muallak bir halde, yani ne kocalı, ne de kocasız imiş gibi bir vaz'iyette bırakılmasın.

Fil-hakika bu bâbda erkeklerden daha ziyâde adâlet istenilirse kazîye ber-aks olur. Erkekler kendi kudretlerinden, kendi ihtiyâr-ı ahlâkiyyelerinden fazla bir yük tâhmîl edilmiş bulunur, bu ise erkekler hakkında bir zu'lüm demektir.

Ahlâkiyyûndan Çîceron diyor ki: "Son derece adâlet, son [220] derece bir adâletsizliktir: Kendi hukükunu sonuna kadar ta'kîb etmek, bu hakkı son derece bir şiddetle istemek çok kere o hakkı tecâvüz etmek demektir."

İste bir erkeğin -muhabbet-i kalbiyye gibi kendi elinde olmayan husûsâtta te'mîn-i adâlete muktedir olamayacağından dolayı ikinci bir kadınla izdivâcdan ferâgat ederse son derece bir adâlette bulunmuş olur -ki bu, bizce fart-ı ihsân demektir- fakat bu adâlet; bazı kere kendisinin gayr-ı meşrû' ahvâle temâyûl etmesine sebîyet verebileceğinden adaletsizlige inkîlâb edebilir.

Kezâlik, bir kadın da zevcinin tekrar teehhülye muhabbetinin veya servetinin inkisâma uğrayacağını düşünerek zevcini bu teehhülden men'a çalışırsa, kendi hakkını, kendi menfaat-i şâhiyyesini bu kadar şiddetle araştırırsa şüphe yok ki dâire-i adâleti tecâvüz etmek tehlikesine ma'rûz kalır.* İşte bu hikmete binâendir ki şerîat-ı âdilemiz adâletin bu gibi ma'kûs tecellîyâtına meydan vermemek için teaddüd-i zevcât husûsunda ale'l-îtlâk adâleti şart kılmamıştır.

وَلَنْ تَسْتَطِعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَنْ حَرَضْتُمْ (nazm-1) Mâdem ki; nazm-1 mübîni bu husûsta her vechile te'mîn-i adâletin kâbil olmayacağıını beyân ediyor, o halde eğer her vechile adâlet şart olsa idi teaddüd usûlü tamamen men' edilmek icâb ederdi. Halbuki (فَلَا تَمْبَلُوا كُلَّ الْكِنْدِ) nazm-1

¹ "Ne kadar uğraşırsanız uğraşın, kadınlar arasında adâleti yerine getiremezsiniz. Öyle ise (birine) büsbütün gönül verip ötekini (kocası hem var, hem yok) askıda kalmış kadın gibi bırakmayın." (Nisâ Sûresi 4/129)

* [لا يحل لامرأة تسأل طلاق اختها ل تستقر صحفتها فانما لها ما قدر لها] = Bir kadının kız kardeşinin boşanmasını isteyerek onun sahanını sahiplenmek istemesi helâl değildir. Onun için yalnız takdîr edilen gerçekleşir.] (Hadîs-i Şerîf)

münîfiyle (فَإِنْ كُحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَثٌ وَرُبَاعٌ²⁾) âyet-i celîlesi buna mesâg veriyor. Artık tezâhür ediyor ki şâri'-i mübînin bu mes'elede şart kıldığı adâletten maksad; te'mîni kâbil olan bir adâletten başka değildir. Yoks'a muhâl olan bir şart ta'lîk sûretyile teşrî'i ahkâmda bulunmak şâri'-i hakîm hazretlerinin şân-ı azametine läyik olmaz.

El-hâsil: Zevcîn mücerred müteehhil olmasından dolayı ne birinci, ne de ikinci zevcenin tefrikini talebe şer'an hakkı yoktur. Yapılacak böyle bir tefrik, gayr-ı meşrû'dur. Bunun neticesi ise meşrû' bir âileyi inhilâle uğratmaktan, ve bil-akis gayr-ı meşrû' bir âilenin teessüs edebilmesine cevâz vermekten başka bir şey değildir.

Doğrusu kadınlar biraz da diğer-gâm olmalıdır, biraz da zâtü'l-zevc olmak ni'metine nâil olmayan hemşîrelerini düşünmelidirler.

Garbda hod-gâmlık felsefesinden mülhem olan kadınlık hayatı, teaddüd-i zevcât usulünden bir izzet-i nefş mes'elesi çıkıyor. Halbuki İslâm felsefesinin ilhâm ettiği diğer-gâmlık faziletine mazhar olanlar için böyle bir düşünceye mahal yoktur.

Hod-gâmlık felsefesinin revâc bulduğu bir yerde cem'iyet-i insâniyyenin bir kısım efrâdi ahlâken pek elîm bir sefalet içinde yaşıyor. Diğer-gâmlık felsefesinin hükümrân olduğu bir muhîtte ise böyle bir sefaletin tevessübüne o kadar meydan kalmıyor, nezâhet ve iffet üzerine müesses bir medeniyet-i fâzîlanın inkişâfi da ancak böyle bir muhîtte kâbil olabiliyor.

"Madde- 85: Zevcîn her birinin diğerine karşı ankasdin mütecâvîzâne hakâreti i'tiyâd ve hayat-ı müştereke vezâifinden bil-ihtiyâr udûl ve imtinâ' eylemesiyle ve âilenin nâmûs ve şeref ve ismetini pâyimâl edecek sûrette sû'-i ahvâl ve harekât ve âileyi muzâyaka tehlikesine ilkâ edecek isrâf ve tebzîr gibi esbâb taht-ı te'sîrinde olarak zevcîn beyninde hüsni muâşereti veya râbita-i izdivâcın devâmını gayr-ı mümkün kılacak nizâ' ve şikâk zuhûr eder ise tarafeyden biri hâkime mûrâaatla tefrikini taleb edebilir."

Bu madde cây-ı nazardır. Zevcîn arasında herhangi bir sebepten dolayı nizâ' ve şikâk zuhûr edip de zevc bizzat talâka tevessü'l etmediği takdirde: (وَإِنْ خَفْتُمْ شَقَاقَ بَيْنَهُمَا فَابْعُثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلَهَا إِذْلَاحًا يُؤْتَقِّنُ آتُهُ بَيْنَهُمَا³⁾) âyet-i celîlesi mücebince tarafeyin ehlinden, akrabâsından olmak üzere hâkim tarafından iki hakem

² "... size helâl olan (başka) kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın." (Nisâ Sûresi 4/3)

³ "Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endîse ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah da onları uzlaştırır." (Nisâ Sûresi 4/35)

ta'yîn olunur. Bu hakemler nizâ' ve şikâka sebebiyet veren ahvâli araştırır, bunların izâlesini te'mîne, zevcîn aralarını te'lîfe çalışırlar. Fakat müctehidîn-i Hanefiyeye göre hakemler zevcîn vekâletini hâiz olmadıkça tefrikî hükm edemezler. Bu cihet hakemlerin dâire-i salâhiyetinden hâricdir, onların vazîfeleri mücerred zevcîn beynini ıslâha çalışmaktan ibârettir, yoksa tefrik değildir.

Esâhh-1 rivâyâta nazaran İmam Şâfiî ile Ahmed bin Hanbel hazretlerinin ictihâdları da bu merkezdedir.

Fakat kütüb-i Mâlikiyeden *Muhtasar-ı Ebi'z-Ziyâ* ile şerhinde ve hâsiyesi *Desûkî*'de mufassalan beyân olunduğu vechile mezheb-i Mâlikîye nazaran hakemler bu tefrikî salâhiyetini hâizdirler. Bunlar evvelâ zevcîn aralarını ıslâha çalışırlar, bu kâbil olmadığı takdirde şerâitine tevfikan hükm ederler, artık bu hükm lâzım lîtenkid [lâzım li-tenfîz] olur.

Vaktiyle mûlgâ Hukûk-ı Âile Kararnâmesi de bu kavlı ahz etmişti. İşbu 85'nci maddede ise tefrik için yalnız mûrâaat edileceği beyân olunuyor. Demek ki bu maddede gösterilen her hangi bir sebepten dolayı zevcîn arasında nizâ' ve şikâk zuhûru sâbit olursa bunlardan yalnız birinin talebine binâen hâkim tefrikî hükm edilecek. Halbuki ahkâm-ı fîkhîyemize nazaran -zevcîn adem-i muvâfakati hâlinde- hâkim bu tefrikî salâhiyetini hâiz değildir.

Maahâzâ bu maddenin birçok tezvîrâta meydan vereceği, ve tahâdiî arzû edilen iftirâk hâdiselerini tezyîd edeceği de şüphesizdir.

[221] MÜSLÜMANLIK'DA KADIN

5

Teaddüd-i Zevcât

İslâm'ın hukûk-ı âile kavânîni pek fenâ te'villere uğramıştır. Müslümanlığın "Teaddüd-i Zevcât"ı emr ettiği daima söylenilmektedir. Garb müelliflerinin eserlerini okuyanlar Müslümanlığın Avrupa'ya ne kadar fenâ ve hâkkate ne kadar mugâyir bir şekilde gösterildiğini keşf etmeye tereddüd etmezler. Bilhassa Avrupa papasları kendilerine tâbiî "Sürü"lere hakiki Müslümanlığı göstermemek, ve Müslümanlığı en menfûr karikâtlarla irâe etmek yolunu ihtiyâr etmişlerdir. Müslümanlığın gayr-ı kâbil-i ihfâ olunan mehâsînini örtmek için bu papaslar ellerinden geleni yapmışlardır. Bunlara nazaran Müslümanlık hiçbir şey yapmamıştır. Müslümanlar cihânın terakkisine âmil olmuşlarsa bu mahzâ eski Yunan edebiyât ve ulûmunun ihyâsı sâyesinde hâsil olmuştur. Fikrî hareketlerin ancak Müslümanlık sâyesinde başladığını

ğini, Hristiyanlığa âid nice nice hurâfâtın bununla hâk ile yeksân olduğunu bunlar kabûl etmiyor. Müslümanların mektepler, kütüphâneler, te'sîsiyle ta'mîm-i maârif için İspanya ve Sicilya'da ta'kîb ettikleri hattı harekete imtisâlen Avrupalıların neşr-i maârife muvaffak olmaları üzerine Müslümanlığa hûcûm yeni bir safhaya girdi. Garblilar, akâid ve müessesât-ı İslâmiyye'yi mugâyir-i hakîkat bir şekilde göstermeye başladilar, Müslümanlığın en müfrît Cebrîliği öğrettiğini söylediler, müslümanların Hazret-i Muhammed'e perestîs ettiklerini iddiâ ettiler, müslümanların Mesîh'den nefret ettiklerini i'lân eylediler, Müslümanlığın köleliği idâmeye çalıştığını, dermiyân ettiler; Müslümanlık nazarında hayatı âhiretin behîmî ve şehevânî bir hayat olduğunu, garb kadınlarını Müslümanlık'tan tenfir etmek için bu dîn'in kadınlığı alçalttığını, teaddüd-i zevcâtı ve kadınların hapsini îcâb ettiğini iddiâ ettiler.

Bütün bu yaygaranın sebebi Hristiyanlığın nûr-ı İslâm'a karşı bir gün duramayacağı kanâatidir. Hristiyanlık hurâfâta mübtenîdir. Müslümanlık hakâik üzere müessestir. Hristiyanlar, ancak Hristiyanlıktan uzaklaşıkları zaman terakkî ettiler. Müslümanlar ise Müslümanlığa sîmsîki sarıldıkları zaman yükselsinlerdi. Hristiyan papasları biliyorlardı ki Kur'an-ı Kerîm vahy olunduğu şekilde mahfûz kaldıkça bir gün Avrupa'nın inânını feth edecek ve kemâ fis-sâbîk Avrupa'ya hâkim olacaktır. Garblilar, Kur'an'ın Resûl-i Ekrem Efendimiz'e vahy olunduğu gibi mahfûz olduğundan onu sû'-i te'vîl etmenin ile'l-ebed hükmü olmayacağına takdîr edemediler. Tevrat ve Zebûr'a olduğu gibi Kur'an-ı Kerîm'e insan eli karışmamıştır. Bugün de her insan, o kitâba mürââaat eder ve hâiz olduğu hukûkun neden ibâret olduğunu anlar. Ahd-i Cedîd ise kadınların hukûkunu mevzû'-ı bahs etmemiştir. Kitâb-ı Mukaddes tesmiye olunan kitapta Mûsâ ve Îsâ'nın tâbi'lerine vahdet-i zevceyi tavsiye ettiklerini gösterecek hiçbir şey yoktur.

Kadın, kadın olmak haysiyetiyle Hazret-i Îsâ'ya hiçbir hakkını, hiçbir menfaatini medyûn değildir. Hazret-i Îsâ, gönderilmemiş olsa idi, kadınlık âlemi bundan hiç müteessir olmazdı. Belki memnûn olurdu. Çünkü Hazret-i Îsâ'nın havârîleri tarafından kadınlığa yapılan hakârelерden kurtulurdu. Çünkü bu havârîler Hazret-i Îsâ'nın kadın yüzünden "İdâm"a dûçâr olduğunu söyleyerek derecede ileri varmışlardı.

Taaddüd-i zevcât Hazret-i Îsâ ve onun havârîleri tarafından men' olunmamış, ta'dîl edilmemiş, hiçbir nîzâm ve kânûna tâbi' tutulmamıştır. Îsâ'dan sonra teaddüd-i zevcât hristiyanlar arasında asırlarca devam etmiştir. 13 asır mukaddem Hazret-i Muhammed ba's olunduğu zaman, Hristiyanlık âleminde, teaddüd-i zevcât, bir

fenâlik addolunmuyordu. Bugün hristiyanların vahdeti zevce taraftarlığı Hristiyanlığın eseri değil, teceddüdât-ı ictimâ'iyyenin eseridir. Hazret-i Îsâ'dan altı asır sonra Hazret-i Muhammed, kavânîn-i İslâmiyye'yi tebliğ buyurduğu zaman teaddüd-i zevcât edyân tarafından te'sîs olunup kâffe-i akvâm tarafından kabûl olunan bir âdetti. Bu âdet en eski zamanlardan beri müesseses bulunuyor. Hiçbir din, hiçbir müessesesi ictimâ'iyye onu takbîh etmemiştir. Bu günü Hristiyanlığı ve Yahudiliği istisnâ edecek olursak teaddüd-i zevcâtı takbîh yahud ta'dîl eden bir dîn göremeyiz. Akvâm-ı hâziranın en eski târîhlisi, en eski medeniyetisi, en eski dîn ile mütedeyyini Hindu'lardır. Hinduların kavânîni ve dîni hadsiz, kaydsız teaddüd-i zevcâtı ibâha etmektedir. Ancak hristiyanlar ve Yahudiler peygamberlerinin, ve mukaddes seleflerinin ta'kîb ettikleri hattı hareketten ayrılmışlardır. Sâir enbiyâdan bahs etmesek bile Hazret-i Mûsâ'nın bir zevceden fazla aldığına söyleyebiliriz.

Hazret-i Îsâ, essenlerin tarîkatine sâlik olmuş, râhib yaşamış, fakat eslâfi olan Mûsâ ve Süleyman yahud ken-diecdâdının âdeti aleyhinde bir şey söylememiştir. Hatta Hazret-i Meryem'in bile bir ortağı rivâyet olunmaktadır.

Hazret-i Muhammed'in hedef-i risâleti -mesâvî-i ictimâ'iyye ve rezâil-i ahlâkiyyeyi [222] izâle; ve her zaman, inkişâf-ı beşerînin her devrinde, kâffe-i akvâmin hayrına hâdim kavânîni tebliğ etmekte. Hazret-i Muhammed, hâtemü'l-enbiyâ idi. Risâleti, cihân-şümûldü. Tebliğ ettiği bütün kavânîn, insanlığa hitâb ediyordu. Yani insanlığın fitratını inkâr etmiyor, onu i'tikâdât-ı sahîha ve ahlâk-ı kavîme ile i'lâ edecek en mükemmeliyeti teşkil ediyordu. Sâir müceddidîn-i dîniyye ile enbiyâ, "Kadın"ı gûyâ insan degilmiş, gûyâ beşeriyetin nîfî degilmiş gibi, tamamıyla ihmâl ettikleri halde dîn-i İslâm her mes'eleye ne kadar i'tinâ ettiyse kadın mes'elesine de o kadar i'tinâ göstermiştir. Hazret-i Muhammed kadın mes'elesinin gayr-ı kâbil-i ihmâl olduğunu, ihmâl edilmemesi lâzım geldiğini görmüştür. Bundan başka dîn-i İslâm, izdivâc mes'elesi, ve izdivâc mes'elesi dolayısıyla vahdet ve teaddüd-i zevce mes'elesiyle meşgûl olmuştur. Dîn-i İslâm, sâir müceddidîn-i dîn ile enbiyânın hayatı tenkid etmemiş, onların teaddüd-i zevcât âdetiyle me'lûf olmaları aleyhinde bulunmamıştır. Hazret-i Muhammed'in bu husûsta telâkkî ettiği vahy-i ilâhî bu meâldedir:

وَإِنْ خِفْتُمُ الآٰنْقَسْطُوا فِي الْبَيْتَامِيِّ فَانْكُحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ⁴⁾
مَنْهُنَّ وَثُلُثُ وَرُبُاعٌ فَإِنْ خِفْتُمُ الآٰنْقَسْطُوا فَأَنْعَدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذُلُكَ اَذْنِي
(آلَّا تَعُولُوا)

⁴⁾ "Eğer, velisi olduğunuz mal sahibi yetim kızlarla evlenmekle onlara haksızlık yapmaktan korkarsanız onlarla değil, hoşunuza giden başka kadınlarla iki, üç ve dörde kadar evlenebilirsiniz; şayet, ara-

Sûre-i Nisâ'nın bu âyet-i kerîmesinin meâli şudur: "Yetîmlere karşı adâletkârâne hareket etmekten endîse ederseniz iki, üç, dört kadın nikâhlayınız. Fakat onların arasında icrâ-yı adâlet etmekten endîse ederseniz bir kadın alınız, yahud, mülk-i yemîniniz olanları alınız. Doğru yoldan ayrılmamak için bu daha evlâdir."

İşte Kur'ân-ı Kerîm'de bir kadından fazlasını nikâh-lamak müsâadesinin istîhrâc olunduğu yegâne âyet-i kerîme budur. Bu âyet-i kerîmeyi îzâh etmek lâzımdır.

Evvelâ bu âyet-i celîlenin teaddüd-i zevcâtı emr etmediği âşikârdır. Bu âyet-i kerîme teaddüd-i zevcâtı ancak müsâade ediyor. Bu müsâade, kat'î bir şart ile, zevceler arasında icrâ-yı adâlet şartıyla veriliyor. Aksi takdirde ancak bir kadınla evlenilecektir.

Bütün edyânın bilâ-istisnâ "Vahdet-i Zevce" fikrini hiç tanımadığı bir zamanda Peygamber-i İslâm'ın "fe-vâhideten [= bir tek]" kelimesini îrâd etmesi şâyân-ı hayret değil midir? Bu emrin kat'î olmadığını söyleyeceksiniz, fakat bu emrin fitrat-ı besere karşı gelmemek şartıyla kat'î olduğunu isbât edeceğiz.

Garbin câhil muharrirleri, teaddüd-i zevcâtın hâlis bir emr-i İslâmî olduğunu beyân etmekle kalmazlar. Bundan başka her müslümanın bu emre riâyetle mükellef olduğunu, binâenaleyh bir zevceden fazla kadınlarla izdivâc etmesi lâzım geldiğini beyân ederler. Garbi her husûsta taklîd etmekde olan Japonya garbların bu cehâletini de kopya etmiştir. O da teaddüd-i zevcâtın her müslüman için farz olduğu kanâatini beslemektedir.

Herkesin ma'lûmudur ki cem'iyet-i İslâmiyye'nin bütün esâsât-ı ictimâ'iyyesi Kur'ân-ı Kerîm'den alınmıştır. Teaddüd-i zevcât müsâadesi yukarıki âyet-i kerîmeden müstahredir. Kur'ân-ı Kerîm'de bu âyet-i kerîmeyi te'yîd edecek diğer bir âyet yoktur. Binâenaleyh evvel be-evvel bu nokta tavazzuh ediyor ki Müslümanlık'ta teaddüd-i zevcât müslümanlara farz değildir. Bil-akis teaddüd-i zevcât müsâadesinden istifâde ederek zevcât arasında icrâ-yı adâlet etmeyenler bir günâh işlemiş; çünkü Kur'ân-ı Kerîm'in icrâ-yı adâlet için verdiği emre muhâlefet etmiş olurlar. Acaba başka hiçbir dîn, teaddüd-i zevcâtı, bazı şerâit dâhilinde bir günâh addetmiş midir?

Garbda kadınlar arasında icrâ-yı adâlete imkân bulunmadığını söyleyenler Müslümanlığı kabûl eder ve bir zevceden başka bir zevce daha alacak olurlarsa şüphesiz günâh irtikâb etmiş olurlar. Bunlar, izdivâc husûsunda

larında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız bir tane almalısınız veya sahip olduğunuz ile yetinmelisiniz. Doğru yoldan sapmamanız için en uygunu budur." (Nisâ Sûresi 4/3)

bir kadın almakla evâmir-i İslâmiyye'ye riâyet etmiş saylırlar.

Maamâfih şöyle bir suâl vârid olabilir: Müslümanlık birtakım kuyûd ve şurût dâhilinde dahi niçin teaddüd-i zevcâtı müsâade etti? Bunun cevâbı: Müslümanlık böyle yapmamış olsa her zaman ve her mekân için muvâfık olan bir dîn hâlinden çıkardı. Müslümanlık yalnız şark, yahud yalnız garb için gönderilmiş bir dîn değildir. Şarka da, garba da, şimâle de, cenûba da, her asra ve her millete gönderilen bir dîndir.

Taaddüd-i zevcât müsâadesini baş eden âyet-i kerîme Uhud muhârebesini müteâkib vahy olunmuştur. Ricâl-i İslâmiyye'nin birçoğu şehîd olmuş, erkeklerin adesti tenâkuz etmişti. Birçok genç kızlar yetîm ve muhtâc-ı himâye bir halde kalmıştı. Kur'ân-ı Kerîm eytâmin himâyesi ve onlara âid menâfiin sıyâneti için gâyet kat'î ahkâm vaz' etmiştir. Eski Arapların âdeti, yetîm kızları arzûları hilâfina alarak onların malına hâkim olmaktı. Kur'ân bunu men' etti. Bir yetîm kızı almakla ona zulüm etmek endîsesi varsa kocalarını zâyi' eden kadınlar, yahud yalnız kalan diğer kadınlarla evlenmek evlâdir.

O halde ortada teaddüd-i zevcâtı, bir zarûret hâline getiren bir vaz'iyet hâsil olmuþtu. Kadınlar, erkeklerden fazla idi. Cem'iyet-i beşeriyye o sûretle müteşekkildir ki bazı zamanlar erkekler daha fazla zâyi' oluyor. Harb-i Umûmî Avrupa'da da böyle bir vaz'iyet vücûda getirmiþtir. Hazret-i Muhammed bir peygamberdi, bir ahlâkçı idi. Gayr-ı meşrû' vâlideleri tanıyamaz, "Harb Yavruları"ni teşvîk edemez, fitrat-ı beşeri çiğneyemezdi. [223] Kadınlar için, münferid hayat, hayatı tabîa değildir. Hâl-i sihhatte olan bir kadın münferid hayatı mecbûr edilirse tabîî arzûlarını ihmâl etmenin cezâsını çeker. Asrî ve mütefessih hey'et-i ictimâ'iyye fuhuş üzerrinde tereddüd edebilir. Fakat dîn-i mübîn, tereddüd edemez. Binâenaleyh dîn-i mübîn teaddüd-i zevcâtı, kuyûd ve şurût ile mesâg verdi.

Şeyh Müşir Hüseyin Kîdvay

MERHAMET EDİNİZ EFENDİLER!

**İlâhiyât Talebesinin
Büyük Millet Meclisi'ne Mürâcaâtı**

İlâhiyât talebesinin iâşelerinin kat' edildiği ve talebe-nin sefâlet içinde ve pek fecî' bir vaz'iyette kaldıklarını evvelce yazmıştık. Ahîren İlâhiyât Fakültesi Talebe Cem'iyeti bir ictimâ' akd ederek temâdî etmekte olan bu elîm vaz'iyetin bir an evvel İslâhi çârelerini düşünmüþ ve bir istîrhâm-nâme tanzîm ederek matbû' nûshalarını

millet vekillerine gönderilmiştir. Bir süreli elimize geçen bu istirhâm-nâmede ezcümle denilmektedir ki:

"İlâhiyât talebesi mülğâ medâristen devren gelmiş ve medârisin ilgâsına kadar iâşe ve îvâ sûretyile tahsîl etmiş olan halk evlâdıdır. Bunlar ancak zevk-ı irfân ile medârisin pek de kâfî olmayan bir iki lokmasına kanâatle rutûbetli kubbeler altında ve nemli tahtalar üzerinde ifnâyi hayatı göze alarak tahsîl-i ulûma çalışmışlar ve bugün o gayret sâyesinde İlâhiyât Fakültesi'nin hakikaten âlı derecede bulunan ders programlarını ta'kib edebilecek bir seviye-i irfâna yükseltmişlerdi.

Şimdi bunlardan bir kısmı tahsîl hayatının her türlü meşâkk u mezâhimine iktihâm ve sefâletle mücâdele ederek günden güne gâyelerine doğru müsbet adımlar atıyorlar. Ekseriyeti ise hayatın, ihtiyâcın bî-emân darbeleri karşısında zarûret ve sefâletin bâr-ı elîmi altında ezilmekte, tahsîl-i kemâle hasr edecekleri kıymetli vakitlerini sedd-i ramak derecesinde nafaka tedâriki için düşünmekle geçirmektedirler.

Bu bî-çâreler âvâze-i şikâyetlerini değil, enîn-i tazallümlerini duyurabilmek ve hassâs bir kalbin heyecân-ı rahîmânesinden istimdâd eylemek üzere muhterem vekillerimize mürâaat vaz'iyetinde bulunuyorlar. Milletin ma'kesi olan kerîm vicdânlar bir mutazallimin enînine karşı tabîdir ki bî-his kalamazlar. Aksi takdirde, yani hasbe't-tâli' zavallıların derd-i ihtiyâcına çâre-sâz olmak imkânı husûle gelmediği sûrette ise bunların gözleri yaşı, yürekleri kan dökerek terk-i tahsîl mecbûriyet-i elimesine ma'rûz kalacakları zarûridir.

Bu vaz'iyette bir zarûretin tahakkuku vatan evlâdından birkaç tâli'siz gencin devâm-ı tahsîl ni'metinden mahrûmiyetine inhisâr edemeyecek, hükümet-i cumhûriyyenin fevkâlâde bir isâbet-i nazarla te'sîs ettiği bir mebnâyi ma'rifetin talebesiz kalmak musîbetini esâsen sarsılmış olan ma'şerî akâidimizi infisâha doğru sürüklemek neticesini tevlîd eden tehlikeleri hâiz bulmaktadır.

Çünkü Dâru'l-fünûn'un diğer şubâti için liseler mahreclik vazîfesini ifâ edebildiği halde programların adem-i tevâfuku ve ilâhiyât tediâsâtının meslekî mümtâziyeti ve yüksekliği dolayısıyla lise me'zûnları ilâhiyât derslerini pek tabî olarak ta'kib edemeyeceklerdir. Bunun neticesinde ise talebesizlik yüzünden maâzallâh fakültenin seddine, yahud derslerinin şimdiki seviyenin dûnuna indirilmesine mecbûriyet hâsil olacaktır.

Fakültenin seddi memleketi garb merâkiz-i medeniyyesinin hepsinde mevcûd mühim bir müesseseden mahrûm bırakacağı gibi derslerin sathîleştirmesi de fakülteden istenilen müessir ma'rifeti te'mîne kâfî gelmeyecektir. Hatta dersler sathîleştirmiştir, yahud lise programları yükseltilek me'zûnları ilâhiyât derslerini ta'kib

edecek dînî ma'lûmât ile mücehhez yetiştirmiştir olsa bile sair fakültelerin parlak istikbâline rağmen İlâhiyât Fakültesinin âtisi muzlim bulunması ve füyûzât nâmına ilâhiyât me'zûnlarına bir şey gösterilmemiş olması lise me'zûnlarını oraya rağbetten müstagnî bırakacaktır.

Dâru'l-fünûn'umuzun diğer şu'belerinden bulunan Edebiyât ve Fen Fakülteleri Yüksek Mu'allim Mektebi nâmi altında iâşe ve terfîh edilmekte, Tib Fakültesi Sihhiye Vekâletinin emri altında leyîl bir hayat geçirmekte, Hukûk Fakültesi için de leyîl bir kısım ayrılması teemmul olunmaktadır.

Binâenaleyh cihân milletlerince levâzîm-i asriyye ve medeniyyenin en mühim ve ictimâî bir rüknü olarak kabûl edilen böyle bir müessesenin mütekâmil devamı için talebesinin îvâ ve iâşesi, yahud kendilerine muayyen bir mikdâr maâs tahsîsi ile beraber istikbâllerinden nevmîd olan talebeye tesbît ve ta'yîn edilecek füyûzât ve vezâif-i âtiyyelerinin bildirilmesi husûsunda delâlet ve inâyet-i irfân-perverleri istirhâm olunur.

Vaktiyle bir müessesede tahsîl ederken şimdiye kadar kitaplardan okuduğu hakâyk-ı ilmiyyenin hayat-ı hârıcıyyeye nasıl tevâfuk ettiğini tedkik ile tefekkûr sâhasına girmiş olan fakîr talebe bu gün yemekleri kesilmiş, levâzîm-i teshîniyye ve tenvîriyyeden mahrûm pek zavallı ve mütar bir hâl karşısındadır. Zevk-ı irfândan ayrılmak istemeyen bu ilim muhiblerinin mahrûmiyetten kurtarılması her vicdân sâhibini memnûn edecek bir hareket olur. Öteden beri milletimiz ilim ve irfâna fevkâlâde hizmette bulunmuş, taraf, taraf dâru'l-mu'allimler inşâsi ve müstevfî mebâlîg i'tâsiyla ilim tâliblerinin endîse-i mâisetten âzâde olarak tahsîl-i ma'rifete gayret göstermesine çalışmıştır. Evkâf Müdîriyet-i Umûmiyye'sinde kuyûd-ı atîka tedkik edilecek olursa görülecektir ki: Mevcûd vakıfların kîsm-ı küllişini teberru' edenler sultanlardan ziyâde halk arasından yetişen kerem sâhibi faziletkâr ilim muhibleridir. Bunun için hiç olmazsa millet tarafından ilim sâhiblerine nafaka olmak üzere tahsîs kilinmiş olan evkâfin mâ-vuzia lehine sarfî hem İlâhiyât Fakültesi talebesinin iâşesini te'mîn edecek, hem de hükümet-i cumhûriyyemizin hukûk-ı halka tamamıyla riâyetkâr, ta'bîr-i mahsûsyla halkçı bir hükümet olduğunu bir kere daha herkese gösterecektir.

Bu gün talebenin oturduğu medreseler sihhatlerimizi ihlâl ediyor. Talebeyi rutûbetli kubbelerin yağdırıldığı mühlik hastalıklardan kurtarmak için bu medreselerin talebe yurduna muvâfık ve sıhhî bir hâle ifrâğı ile vasâit-i tenvîriye ve teshîniyyesinin te'mîni ve hâtime-i ma'rûzâtımız olmak üzere biz İlâhiyât Fakültesi müdâvîmlerinin hülâssa-i istirhâmi bulunan îvâ ve iâşe yahud münâsib mikdâr maâs tahsîsi ile istikbâlimizin te'mîni

mes'elesinin nazarı dikkate alınması hususuna vesâit ve mürüvvet-i kerem-kârîlerinin bî-dirîg buyurulmasını tekrar ve tekrar ma'kes-i millet olan vicdânınızdan istirhâm eyleriz efendimiz hazretleri!"

**

[224] **Gençlik Terbiyesi Hakkında Teşebbüsler**

İkdâm sâhibi Ahmed Cevdet Bey yazıyor:

"Cenevre'deki Salîb-i Ahmer Cem'iyeti Komitesi, gençliğin maddî ve ma'nevî (Ahlâki) terbiyesi mes'elesiyle iştigâl etmek üzere her millet Salîb-i Ahmer Cem'iyetlerinin birer komite teşkil etmelerini taleb etmiştir. Bu yazın beynelmilel bir hey'et teşkil edile-rek mes'ele-i mezkûre beynelmilel bir sûrette tezek-kür edilecektir. Bunun üzerine bazı memleketlerde hemen şimdiden müderrislerden, etibbâdan, terbiye mütehassislerinden mürekkeb birer komite teşekkül ederek teâfî-i efkâra başlanmıştır.

Mekteplerinizde bugün hükümrân olan buhrân, en ziyâde usûl-i terbiyeden mütehassil değil mi? Bazi gençlerde görülmüş olan ve muâşerete taalluk eden ahvâl-i garîbenin mes'ûl-i hakikileri bile acaba o gençler midir, yoksa onları terbiye ile mükellef olanlar mıdır? Bence asıl mes'ûliyet evvel emirde âilelere, bâbalarla, analara sâniyen mekteplere ve mu'allimlere âiddir. Bu iki ocak terbiyeyi zâmin olamamışlar ise hayatta hiçbir tecrübe sâhibi olmayan genç ne yapabilir? İşte şimdi bir de felâket bu iki ocağın sarsılmış olmasıdır.

Hakikaten terbiye husûsunda Türkiye ne yapacığını bilemeyecek bir hallededir. Terbiye ile teveggul etmemiş, bir iki evlâd bile yetiştirmemiş birtakım beyaz gagalıların terbiye idârelerinde, terbiye müesseselerinde âmir ve müdîr mevkîine geçmeleri, bizim için telâfî edilmez ihtiyâtsızlıklardandır. Terbiyemizin uğradığı buhrânın en başlı sebebi budur. Bu tecrübe-sizlik, bu acemîlik, bu tatbîkât cehâletidir.

Gençliğin iki noktadan terbiyesine başlamak lâzım geliyor. Biri maddî, diğerî ma'nevî ve ahlâkîdir. Terbiye mes'elesi bizim için pek mühimdir. Çünkü şaşkınlık bir haldeyiz.

Kavâid-i muâşeret nev'ine dâhil olacak en sâde terbiyesizliklerden bile kendimizi kurtarmıyoruz. Yani bizde terbiye mesâilini ecnebî lisânlarındaki kitapların nazariyât kısmında okumakla iktifâ etmekten vazgeçerek memleketimizi muhîtinî, iklîmini, an'anesini, bir iyice tedâkîk ve tetebbu' etmelidir. Meselâ Amerika'da ne yapılıyor ise hemen burada tatbîkine başlayamayız.

Bizim Hilâl-i Ahmer'imiz de elbette böyle komite teşkil edip ilk yaza hazırlanmalıdır. Bu komite ahlâkî dîniyye-i ictimâ'iyye mes'elesini de hall edip bizi hakikate îsâl etmelidir."

**

Londra'da Ahkâm-ı İslâmiyye

Britanya tebeasından bulunan müslümanlar arasındaki mesâil-i irstiyyede ahkâm-ı İslâmiyye'yi tatbîk etmeyen Mısır Konsoloshânesi Mahkemesinin karârını Londra İslâtinâf Mahkemesi nakz etmiştir. Mahkeme bu nakzında beynelmüslimîn ahkâm-ı İslâmiyye'nin tatbîki lüzümunu zikreylemiştir.

İkdâm

İSLÂM ÂLEMİ

Hicâz- Hicâz'a muvâsalat eden Hind hey'et-i İslâmiyyesi'nin Hicâz idâresi için dermiyân ettiği teklîfât hakkında Hicâz gazeteleri tafsîlât vermektedir. Bu tafsîlâtâ nazaran Hind hey'et-i İslâmiyye'si Necid Sultanı İbni's-suûd ile Yemen İmâmi İmâm Yahya'nın kâffe-i akvâm-ı İslâmiyye'yi bir kongre akdine da'vet etmesini, İslâm kongresinin Mekke'de in'ikâd etmesini, kongrenin Hicâz'da bir idâre-i cumhûriyye te'sîs eylemesini, Hicâz idâre-i cumhûriyyesinin dâhilen müstakîl, hâricen âmâl-i İslâmiyye'ye muvâfik bir siyâset ta'kîb etmesini, İslâm Kongresi tarafından bir karâr verilemediği takdîrde Hicâz ahâlîsi tarafından intihâb olunan mümessillerin İbni's-suûd'un riyâseti altında toplanarak karar vermelerini teklîf etmiştir.

Son hafta zarfında Vehhâbîler ve Hâsimîler arasında muhârebe vukû' bulduğuna dâir haberler gelmemiştir. Maamâfih Mısır gazetelerinin aldığı ma'lûmâta göre Şerîf Ali'nin kuvvetleri hâiz-i ehemmiyet değildir. El-hâletü hâzihî Medîne ve Cidde'den mâadâ Hicaz'ın her tarafı Vehhâbîlerin elindedir.

Rîf Cihâdi- Rîf mücâhidleri Resûli'yi esir ederek İspanyolların son aylarda te'sîs ettikleri müdâfaa hattıyla tekrar temâs ettiler. El-hâletü hâzihî Rîf mücâhidleri İspanyollara karşı yeniden hûcûm için istihzârâtta bulunmaktadırlar. Ahîren Rîf mücâhidi Muhammed Abdülkerîm beyânâtta bulunarak Rîfistan'ın istiklâlini tanımak şartıyla İspanya ile akd-i sulha âmâde olduğunu beyân etmiş, Rîf mücâhidlerinin iki sene kifâyet edecek esliha ve mühimmâta mâlik bulunduğu maamâfih inâyet-i hakla altı ay zarfında İspanyolların Fas'tan çekiliп gitmelerinin kavîyyen me'mûl olduğunu ilâve eylemiştir.

Rîf mücâhidlerinin ihrâz ettikleri muzafferiyetler Ehl-i Salîb gazetelerini ziyâdesiyle müteessir etmiştir. Ezcümle Times gazetesi bu zaferin İspanya'ya pek vahîm bir darbe

olduğunu söylemiş, İspanyolların buna cesâret ve fedâkârlıkla tahammül etmelerini tavsiye eylemiştir.

Mısır – Mısır'da öldürülen İngiliz serdârı Listak'ın katli dolayısıyla tevkifât devam etmektedir. Son posta ile gelen İngiliz gazetelerinin verdiği ma'lûmâta göre mûmâ ileyhi öldürenlerin istî'mâl ettikleri silâhlar keşf olunmuştur. Bunların yakında muhâkemesi icrâ olunacak ve bu sûretle İngiliz serdârının intikâmı alınacaktır.

Mısır'da intihâbât mücâdeleleri devam etmektedir. Müntehib-i sâni intihâbâti ikmâl olunmuştur. Yalnız müntehib-i sâni intihâbâtında kimin ihrâz-ı galebe ettiği anlaşılmamıştır. Maamâfih pek yakın-

da intihâbât ikmâl olunacak ve hangi tarafın ihrâz-ı galebe ettiği o zaman meydâna çıkacaktır.

Hindistan- Hindistan müslümanlarının memleketlerindeki teşkilât-ı İslâmiyye'yi ikmâl için vukû' bulan teşebbüsleri devam etmektedir. Hind müslümanları, Hindistan'ı İngiliz takakkümünden kurtarmakla hem kendi nefislerine, hem bütün İslâm'a ve bütün şarka en büyük hizmeti ifâ edeceklerini anlamaya ve bu vâdide bezl-i faâliyete başlamışlardır. Hind müslümanlarının bu hakîkati idrâk ederek bu vâdide çalışmaları çok mühim bir eser-i intibâhtır. Bu intibâhin semeredâr bir safhaya girmesini temennî ederiz.

Şehzâdebaşı: Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone şerâiti

Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebîyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne

Bâbiâli Caddesinde
Reşîd Efendi Hanında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfik âsâr
maal-memnûniyye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olumaz.

اتبعون اهدكم سبیل الرشاد

Bâşmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

وَالله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم

19 Şubat 1925

25 Recep 1343

* Perşembe *

19 Şubat 1341

Cild: 25 - Aded: 639

السُّنْنَةُ

SEBÎLÜRRESÂD

١٣٣٠ هـ

ve aşka bî-gânedir. İnsanlar bu kâdir ve kâhirin kabza-i hükmünde müsehhâr olduklarından dolayı bundan bî-zârdırlar, bunun mukâbilinde âciz bir mevzû'ı muhabbe teşâveti muhtâcdırlar ki hayâllerinde her an için bir medâr-ı tesliyet teşkil etsin. Bu hisli hayâl o hissiz hakîkatın te'sîrini unuttursun.

İlâh ve ma'bûdu bu sûretle telâkki edenler, ma'bûd ve ubûdiyeti, mücerred bir emr-i rûhânî ve vicdânî addederler. Harekât-ı hâriciyelerini, ma'bûdlarının sâha-i nazârîndan hâric tutarlar. Celb-i menfaatleri, def-i mazaratlari için her türlü kuvâ-yı gâlibeye tebeiyet ederler. Cebâbirenin seyf-i satvette, servetlerin kudret-i teshîrine boyun eğرler, bu işlerde ma'bûdlarının bir hükümlü olmadığına kâildirler. Yalnız gönülleriyle kaldıkları, harekât-ı hâriciyeleri durduğu veya âmâl-i hâriciyeleri, tamamen ma'kûs ve menkûs gittiği zamanlar âciz ma'bûdlarıyla hasb-i hâle girişirler, hâricdeki inkisârlarını, bu sûretle hayâlen telâfiye çalışırlar, şâyed bu sekirin zevkiyle hakîkatı unutabilirlerse kendilerini bahtiyâr addederler. Hâsılı dünyayı dînsiz, dîni dünyasız yaşamak isterler.

Hıristiyanlık, bu akide ile alâkadârdır. Bunun için onların i'tikâdında "İlâh-ı Eb" âcizdir, o kadar âcizdir ki kulları olan insanların günâhlarını afv etmek onun şâiri olduğu halde kendi lâhûtiyetini hâiz olan oğlunu kurbân edip fedâ etmedikçe bunu bile yapamaz ve yapamamıştır, Salîb gûyâ o lâhûti fedâkârlığın bir remzidir. Bütün selâmet bu remzin, bu aczin, bu fedâkârlığın içindedir. Ve imân-ı Nasrânîyet'in en mühim akîdesi bundan ibârettir.

[226] Kudüs'ün fethi sırasında Hazret-i Ömeru'l-fârûk radiyallâhu anh efendimizin teşrifleri -ma'lûm olduğu üzere- târihe şân veren mefâhir-i İslâm'dan birini

Adres tebdilinde ayrıca
5 kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzih ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebîyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

Bazlarını görüyor veya işitiyoruz ki yalnız hayır ma'bûduna pereşîs ettiklerini söylüyorlar. Ve şer denilen hâdisâtın öyle bir âlemde vukûa geldiğini iddiâ ediyorlar ki bu âlem hayır ma'bûdunun mülkünden, dâire-i te'sîrinden büsbütün hâric bir mevcûdiyet-i kâdire ve kâhire teşkil ediyor. Bunların nazârînda ma'bûdun şartı kudret değil, bil-akis acz oluyor. Bunlara göre "İlâh" demek kendisinden istenildiği kadar, hüsün ve hayır zevki istihsâl edilir, üzerinde arzû olunduğu kadar tasarruf olunur, lehine aleyhine her türlü hareket yapılabılır ve acz-i mahzîndan dolayı sevilir, sîrf onun için hürmet olunur bir mevcûd-i zihni veya timsâlîdir. Bunlara göre "İlâh" bütün kuvâ-yı kâinâtın, kavârânî-i vücûdun, hâlik-ı külli olan zât-ı hak değil, yalnız mevzû'ı muhabbet olabilecek ve îkâ'-ı muhabbetten başka bir hâssasi bulunamayacak olan bir mahlûk-ı âciz veya bir mevcûd-ı hayâlidir. Onlara göre kâinâtta bu ilâh-ı âczin karşısına dikilmiş, şerîr bir hakikat vardır. Tabiat denilen o hakikat, kâdirdir, kâhîdir, gâlibdir, ancak kalbsizdir, hissizdir, mevzû'ı muhabbet değildir, o sevmez, sevmediyi bilmek. Binâen aleyh sevilmek de hakkı değildir. Her türlü menfaat ve zarar ondan çıkar, ancak muhabbet

1 "[Resûlüm!] de ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah'im! Sen mülkü dileğine verirsin ve mülkü dileğinden geri alırsın. Dileğini yükseltir, dileğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Gerçekten sen her şeye kâdîrsin." (Âl-i İmrân Sûresi 3/26)

teşkil eder. O kadar ki müslüman olmayan muharrirler bile bunu büyük felsefi ve ictimâî, bir romanın mevzûu ittihâz etmişlerdir. Aslen Arap hristiyanlarından ve mezheben farmasonlardan olan Ferah Andon Oruçsalımlı el-Cedîde-Yeni Kudüs nâmıyla feth-i Arap ve Beyt-i Mukaddes vukûât-ı târîhiyyesi üzerine yazdığı mühim ve kurnazca bir romanında bu vak'aya nükûl-i târîhiyyesiyle temâs ederek şöyle diyor:

"Hazret-i Ömer Beyt-i Mukaddes'deki asker kuman danlarının, ta'yîn ettiği bir günde, (Dimaşk dâhilinde Havran şîmâlinde) Câbiye'de kendisine mülâkî olmalarını yazmış idi, haber-i kudûm Şam askerine vâsil olunca herkes istikbâline şîtab etmek istedi, fakat Ebu Ubeyde merkezinden çıkmamak herkes için bir azîmet, olduğunu teblîg edip muhâcirîn ve ensârdan bir cemâatle istikbâline gitti, Câbiye'ye gelince ibtidâ Yezid bin Ebi Süfyân, Ebu Ubeyde, Halid bin velîd kendisine mülâkî oldular. Hazret-i Ömer bunları güzel atlara binmiş, ipekli elbiseler giyinmiş bir halde görünce inip yerden taş alarak taşladı ve "Ne çabuk fikrinizden döndünüz de beni bu kiyâfetlerle istikbâle geliyorsunuz. Gâlibâ iki senedir karnınız doydu, vallâhi, siz bunu iki yüzüncü sene başında yapsa idiniz, sizi tebdîl ederdim." diye tekdir etti, cevaben yâ emîrûlmü'minîn "Bunlar yelâmaa?dır." Yani parlayan ve düşman gözlerini kamaştıran silahlardır, dediler, "Öyle ise pek a'lâ" buyurdu. Bu sûretle atlara bindiler, Cabiye'ye geldiler. Ertesi gün sabah namazından sonra Hazret-i Fârûk güzel bir hutbe, bir nutuk îrâd etti. Müslimîni ittihâda ve Cenâb-ı Allâh'a şükür etmeye tergîb ediyordu. *مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا*² (مُرْشِدًا) âyetini okudu, ki her kimi Cenâb-ı Allah hidâyet ederse hidâyete eren işte odur ve her kimi idlâl ederse artık onu irşâd edecek bir dost, bir sâhib bulamazsın, demek oluyordu."

"Bu sırada hâzırûn içinde hristiyan papaslarından biri de vardi, " (ان الله لا يضل أحداً) = Allah kimseyi idlâl etmez." dedi ve bu sözünü tekrar edince Hazret-i Ömer (ان عاد الى قوله فاضربوا عنقه) - Bu sözü bir daha söylese boyunu vurunuz! buyurdu. Papas da sustu, Ebu Ubeyde yavaşça Hazret-i Ömer'in kulağına "Cenâb-ı Allah emîre ömr ü âfiyet ihsân buyursun, çünkü inzâr ve ihtâr etmeden tecziyeye girişmedi, halbuki herif tecâvüz etmiş bulunuyordu, bu derece müsâmahamızdan dolayı bize muhâliflerimiz bile muhabbet ederlerse taaccüb olunmaz, dedi."

Ferah Andon hâmişde Vâkıdü'den naklini kayd ettiği papas fikrasıyla bir taraftan Hristiyanlık akidesine tergîb ediyor, diğer taraftan son fikrasıyla da muâmele-i

İslâmiyye'yi bir ma'nâ-yı mahsûs ile tahsîn eyliyor. Fil-hakika papas bu sözünde bil-vûcûh mütecâviz idi, evvelâ kendi akidesini söylemek için "Bizim ilâhimiz kimseyi idlâl edemez." diyecek yerde "Allah" diyordu. Halbuki Allah ism-i şerîfî herhangi bir ma'bûdun değil, her şeye kâdir olan ve şerîk ve nazîri bulunmayan ma'bûd-ı hakkin, Hak Te'âlâ'nın ism-i celîl-i hâssidir. Hak Te'âlâ'dan mâadâya perestîş edenlerin ma'bûdlarına "Bizim Allâhimiz" demeye hakları yoktur. Her ism-i hâs kendi müsemâsına mahsûstur. Nitekim Londra'ya Mekke demek, bir sürüc-i lisân değilse yalancılıktır. İşte hâlik-ı kül, kâdir-i küll-i şey olan Hak Te'âlâ'dan başkasına "Allah" demek de tipki böyledir. Hak Te'âlâ'dan başka perestîş edildiği iddiâ olunan ma'bûdlar ilâh, hudâ, tanrı, dîv gibi ism-i âmiller ile yâd olunabilirse de onlara "Allâh" demek bir taraftan yalancılık diğer taraftan akidesinin butlânını i'tirâftır. Binâenaleyh o papas da " (الله لا يضل احداً) – Bizim ma'bûd tanıdığımız ilâh kimseyi idlâl etmez – Hristos kimseye dalâlet veremez" diyebilirdi. Ve bunu söylemekten i'tikâd ettiği ma'bûdun hidâyeti vermeye de kâdir olamadığını zîmnen i'tirâf etmiş olurdu. Böyle demeyip de ilâh-ı hakkin ismini söyleyerek (ان الله لا يضل احداً) demesi bir taraftan kendi ilâhîna Allah ism-i celâlini vermek gibi bir yalancılık diğer taraftan Allah Te'âlâ'ya acz isnâd eylemek gibi bir tecâvüz idi. Sâniyen hakkın hükmü ve irâdesine iktirân etmeyen bir hidâyet, hidâyet-i hakka olmadığı gibi dalâlet de öyledir. Çünkü o hidâyeten ma'nâsı bir hidâyet-i bâtila, o dalâletin mâhiyeti bir dalâlet-i kâzibedir. Hakiki olmayan hidâyeler ya ma'dûm veya zidd-i hidâyet yani dalâlettirler. Hakiki olmayan dalâletler de ya hiç veya zidd-i dalâlet olan hidâyet olmak zarûridir. Fil-hakika hidâyet zannedilen dalâletler, dalâlet zannolunan hidâyeler ne kadar çoktur. Zaten dalâletin en büyüğü menfaat diye zarara, hayır diye şerre, hidâyet diye dalâlete sarılmaktır. Binâenaleyh hakikî ehl-i hidâyet Hakk'ın hidâyetine eren, hakikî ehl-i dalâlet de hidâyet-i Hak'dan mahrûm olan değil de nedir? Allah, Hak Te'âlâ mefhûmlarıyla hayatı, hidâyet ve dalâleti mukâyese edebilecek biraz şûru, akıl ve mantığı olan kimseler bundan başka türlü nasıl düşününebilir? Evet Allah Te'âlâ isteyene hidâyet ve isteyene dalâlet verebilir. Ve bunları mecbûr olmayarak dileği gibi verebilir. Tarîk-ı şerr ve dalâlete koşanları ibtidâ irşâd ve ihtâr ile zecr u men' muktezâ-yı lutf u rahmet-i ilâhî olduğu gibi, ısrâr ile belâsını arayanlara belâsını vermek de adl ve kerem-i ilâhî muktezâsidir. [227] Cenâb-ı Allah (إلى التهلكة وأحسنوا ولا تُنْقُوا بِأَيْدِيكُمْ)³ emriyle ve bahsettiği akıl ve izân ile

² Kehf Sûresi 18/17.

³ " Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın. Yaptığınızı güzel yapın." (Baraka Sûresi 2/195)

lütf-1 irşadını bezl ettikten sonra buna rağmen kendilerini ateşlere atmakta ısrâr edenleri o ateşte yakarsa kulunun talebini is'âf etmek kereminden başka bir şey yapmış olmaz, aynı zamanda dilerse o kulunu yakmaz, ateşler içinde muhâfaza eder, kurtarır. Mazlûmları pençe-i zulümde inletmekten, hukük-1 ibâda tecâvüz etmekten, herkesin can, mal ve nâmûsunu pâyimâl eylemekten zevk alan zâlimlerin, cânîlerin bu fiilleriyle taleb ettikleri âkibetleri, Allah Te'âlâ kendilerinden dirîg ederse adl-i ilâhî nasıl tecelli eder? Halbuki adâlet yerleri, gökleri tutan en büyük bir hayırdır. Mazlûmların intikâmını alarak icrâ-1 yi adâlet etmekten âciz olan, zulme ve cebâbirenin yaptıklarını yanlarına kâr bırakarak mazlûmlara karşı şer ve tecâvüzlerini tervîc etmekten başka bir şey yapamayan ve nihâyet kendine perestî eden mazlûm kullarıyla beraber ağlamaktan başka elinden bir şey gelmeyen ma'bûdun hayr ve muhabbet ma'bûdu olduğuna nasıl inanılır? Böyle ma'bûd arayanlar, dünyada bütün sürürlü ve mel'aneti yapıp da vicdânlarına hiçbir gubâr-1 elem kondurmak istemeyen ehl-i şürûrdan başka kim olabilir? Bu mes'eledeki bütün mugâlatalar, âmil-i kesb ile âmil-i halkı temyîz etmemekten neş'et eder. Âmil-i kesb; kul, âmil-i halk; Hak Te'âlâ'dır. Allah Te'âlâ kullarını yaratmış ve onlara vesâit-i kesbi bahş etmiş, binâenaleyh bidâyeten yalnız hayr ve hidâyeti halk buyurmuştur. Onun için kulların kesb ve sa'yleri olmadan şer ve dalâlet halk etmemiştir. Bu mebde' halk nokta-i nazardandır ki Kur'ân-1 azîmü's-şânda⁴ (فُلْ كُلُّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ) buyurulmuştur. Mertebe-i sâniyede Cenâb-1 Hak kullarının kesb ü sa'yleriyle alâkadâr olan âsârı halk buyurur. Bu nokta-i nazardan mebde' kuldur, ancak hayr-1 mükteseb hayr-1 mevhûbun inkişâf ile tezâyüdü demek olduğundan bunda abdin mütemâyiz bir mebdeiyeti yoktur. Fakat şer ve seyyiye gelince, bu nokta hayât-1 beşerîde bir nokta-i tahavvül ve inkilâbdır, kul kesb etmeseydi şer ve dalâlete talebkâr olmasa idi, Hak Te'âlâ da şer ve seyyie yaratmayacak, cehennem vücûd bulmayacaktı. Şeytân da igvâya zemîn bulamayacaktı. Bu i'tibâr ile mebde' kesb nokta-i nazardan⁵ (مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَإِنَّ اللَّهَ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَإِنَّمَا نَفْسُكَ) buyurularak hasene Allâh'a, seyyie nefsi ibâda nisbet edilmiştir. Demek halk i'tibâriyla hayr ve şer Allâh'a nisbet edilir, kesb i'tibâriyla da bilhassa şer ve seyyie abde nisbet olunur. Cenâb-1 Hak dilese idi, kulun kesbine müterettib hiçbir şey halk etmezdi. Veya-hut yalnız şerri halk etmezdi. Fakat her iki takdîrde fâ'il-i muhtâr, kesb ve sa'ye elverişli hûr bir mahlûk da halk etmemiş bulunur ve insanlar üzerinde icrââtını cebren

yürütmüş olurdu. Ve o zaman ceberût-1 ilâhiye delâlet eden bütün kâinât içinde hâiz-i emânât olan şu hûr insan bulunmaz, hürriyet ve ihtiyâr kudretinden bir nişâne görünmezdi. O takdîrde Hak Te'âlâ'nın sıfat-ı rahîmiyeti esersiz kalmış olurdu. O deryâ-1 yi rahmete ise bu atâleti cebr ve tahmîl edecek hiçbir hâkim yoktur. Demek ki Cenâb-1 Hakk'a hayirdan münfek olarak hâlik-1 şer ve sürürlü demek nasıl sû'i edeb ise, onun karşısında ayrıca bir şer ve dalâl hâlikî ikâme etmeye çalışmak da kudrette karâşı bir tecâvüzdür.

Râbian papasın öyle demesi Allah'a cebr ve aynı zamanda acz isnâd etmek idi. Çünkü Allah'in hiçbir taleb-i dalâli is'âf edemeyeceğini ve daima kullarını fiilen hidâyete sevk ve cebr ettiğini söylemiş oluyordu. O halde bu cebr fiili karâsında dalâl nasıl vâki' olabildi? Demek ki -hâşâ- bir şerîk-i mukâbili vardı ve kendisi kullarını hidâyete cebr ettiği halde dalâlet halk eden bu mukâbiline karşı muzaffer olamıyor, âciz kalıyordu, (تعالى الله عمّا يقول الظالمون علواً كبيراً)⁶

Hâmisen: O papasın hâl-i harb içinde mazhar-1 müsâade ve müsâmaha olarak sigânip girebildiği büyük bir mecmâ'-1 ibâdette böyle izhâr-1 cehl ile mütecâvizâne i'tirâza kalkışıp tekrar etmesi bir had-nâşinâşlıktır. Hazret-i Fârûk iki kelime ile hem hakikati tebliğ edivermiş ve hem hilm ve afvini ibrâz ile zübde-i adâletini gösterecek mütecâvize haddini bildirmiştir.

Şimdi böyle bir roman fikrasının temâs ettiği bir vak'a-i târîhiyye üzerinde bu kadar tatvîl-i makâl edişimizin sebebinde kâri'lerimizden bir kısmının taaccûbe düşmesi melhûzdur. Fakat dikkat edince göreceklendir ki beş on seneden beri memleketimizde o papasın sözünü ta'mîm ve tervîc için çalışan birtakım avâmil peydâ olmuştur. Onun o zaman bir daha ağızına alamadığı bu söz, bu akide bu günkü vârisleri tarafından tekrar olunup duruyor. Biz bunun an-cehlin mi? Yoksa an kasdin mi? yapıldığını bilmiyoruz. Fakat her ne olursa olsun onların mâhiyet-i fikriyyelerini meydâna koyup ehl-i hakkı elimizden geldiği kadar irşâda çalışmak vazifemiz olduğuna kâniiz. Geçenlerde ma'hûd ilhâd mecmâularından birisi hayr ve şer ilâhalarına, Mecûsîlerin Yezdân ve Ehremen'ine dâir propaganda yapıyordu. Diğer birisi de şöyle diyor: "Benim Allâhim sizinki gibi hâlik-1 şer ve fiten, zül-intikâm, cebbâr, kehhâr, şedîdül-ikâb değildir ... Kudreti hâlik ve mürevvic-i şer olmaktan âciz olmasıyla hâsildir. İnsanların felâket ve mesâibine çare-sâz olamadığı zamanlar onlarla beraber ağlar. İlâh-1 muhabbet ve merhamettir, cehennemlerin, zebânîlerin, şeyâtîn-i la'înenin, bugzun husûmetin, nifâkin hâlikî olmaktan

⁴ "Hepsi Allah'dandır, de." (Nisâ Sûresi 4/78)

⁵ "Sana ne iyilik gelirse Allah'dandır. Sana ne kötülik gelirse kendindendir." (Nisâ Sûresi 4/79)

⁶ "Allah zâlimlerin sözlerinden uzak, yüce ve büyuktur."

münezzehtir. O rahîmdir, fakat azîzün zü'l-intikâm değildir."

O papasın sözlerini böyle şerh ve tafsîl ile tekrar ederek Hak Te'âlâ'nın kudret-i bâliga-i samedâniyyesine karşı gayz ve nefret neşreden bu gibi sözler, sâhiplerinin ma'bûdlarını hakdan mâadâda aramak zevkinden neş'et ettiği ne kadar vuzûh ile görülüyor. İstiyor ki emel-i kül, merci-i [228] kül olan şerîk ve nazîrden, mukâbil ve münâzi'den münezzeh ve⁷ (عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) bulunan Hak Te'âlâ'dan başka bir ma'bûd bulsun.

İstiyor ki o muhabbet dediği zaman, aslı olmayan bir muhabbet söylemiş olsun. İstiyor ki, hak denilen kudret-i mutlaka zâlimlerin, şerîrlerin, adâletle cezâsını vermeye muktedir olamasın da aceze-i mazlûmîn ile beraber ağlasın dursun, istiyor ki bugzları, husûmetler, nifâklar, hâsili şeytânın sevdığı bütün seyyiât avâmili, kudret-i Hakk'a gâlib olsun da kendisi devlet-i hakkın hâricinde ve onların maiyyetinde icrâ-yı ahkâm etsin. Şüphe yok ki hak, hâkim-i kül, hâlik-i kül, kâdir-i kül olmayan bir ma'bûd-i muhayyel, hâlik-i muhabbet olamayacağı gibi mevzû'-ı muhabbet de olamaz. Çünkü onun halk edeceği muhabbeti, karşısındaki zidd-i kâdir derhâl imhâ edecek, onun da ye's ve aczinden ağlaya ağlaya gözü çıkacaktır. Âh bu beşeriyetin ne kadar büyük cehâlet ve dalâleti var ki en küçük bir işini bir âcize tevdî etmek istemez, sonra döner öyle bir âcizi ma'bûd i'lân eylemeye kalkar. Garb kütüb-i felsefiyyesi mebâdî-i ahlâkiyyeden bahs ederken Hristiyanlığın, mebhas-i ahlâka îmânı bir unsur olarak idhâl ettiğinden bahs ediyorlar. Biz de şunu ihtâr edelim ki dîn-i İslâm'da o îmânın îmân-ı hak olması lüzumunu öğretmiş, ve hakka îmân edilmekçe, hayr-ı a'lâya ve saâdet-i kusvâya vusûl mümkün olmadığını göstermiştir. Çünkü hakkın himâyesinde olmayan her şey hiçtir, hayrı yedinde tutan ancak kâdir-i kül olan Hak Te'âlâ'dır, ve Allah ancak O'dur, bütün kâinâtta hüküm ve tasarrufu müstakullen cârî olan mâlikî'l-mülk O'dur, dileğine mülkü veren, dileğinden mülkü nez' eden dileğini i'zâz, dileğini tezâlîl ve bütün hayır elinde bulunan ve her türlü şâibe-i aczden müberrâ olarak⁷ (عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) olan ancak O'dur. Geceyi gündüze, gündüzü geceye vasleden, ölüden diri, diriden ölü çıkarılan, dileğini hesâbsız merzûk eden O'dur, hayır; O'nun hayır dediği, şer; O'nun şer dedigidir. Sevilecek olan ancak O'dur, ibâdet edilecek olan ancak O'dur, mâ-sivâsı hederdir. Hayır ve muhabbet'e talebkâr olmak isteyenler evvel emirde O'na îmân etmeli ve O'nu sevmelidirler ki muhabbetleri hak, matlûbları mütehakkik olabilsin.⁸ (قُلِ اللَّهُمَّ مَا لِكَ الْمُلْكُ)

MÜBÂREK MÎ'RÂC GECESİ

Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz'in semâvâti, se-râr-i eflâki, hakâyık-ı ulviyyeyi⁹ (سُبْحَانَ اللَّذِي أَسْرَى بِعَنْدِهِ) nazm-ı celîlinde işâret buyurulan emr-i samedânî ile müşâhede ve ledünniyât-ı avâlimi günâ gün tecellîyâtiyla keşif ve teblîg buyurdukları leyle-i mübârekeyi yarın akşam âmme-i muvahhidîn saâdet ve huzûr-ı vicdânî ve zevk-ı ma'nevî ile idrâk ve iktitâf etmiş bulunacaktır.

Mî'râc, hayât-ı ictimâ'iyyenin kudsî, ulvî, hakiki bir nokta-i inkışâfidir. Çünkü namaz müslümanlara bu gecede farz kilindi. Fazîleti cemâatle mukayyed ve hulûs-ı tâmmeye vâbeste bulunan namazın hayât-ı ictimâ'iyye için nûmûne-i fazîlet olarak irâe ve işhâd eylediği vahdet-i hissiye ve vahdet-i harekâtın yalnız başına rehâ-kâr bir düstûr-ı siyâset ve ulviyet olduğu ne kadar âşikârdır. Namaz, ittifâk ve ittihâdin kıymetini, nifâk ve şekâvetin zillet ve haybetini fiilen izhâr ve i'lâm eden bir vâsita-i necât, takarrub-i ilallâha mûsîl bir şehrâh-ı saâdettir.

Müslümanların namaz ve cemâatle mükellefiyeti ayın zamanda hayât-ı ictimâ'iyyelerinde feyyâz bir inkilâbin rûhunu te'sîs etmiştir. Bu esâs insanlara huzûr-ı vahdâniyyette bir emel, bir gâye, bir mefkûre için aralarında fakîr, zengin, çocuk, ihtiyyâr, âlim, câhil farkı olmaksızın tam bir müsâvât ve kâmil bir uhuvvet içinde rizâ-yı ilâhîyi beray-ı ihrâz secde eden başların mesâlîh-i zâtiyye ve umûmiyyelerinde de müsâvât ve uhuvvet dâiresinde yek-vûcûd olmaya muhtâc olduklarını öğretti. Bu emr-i celîl erbâb-ı ukûle gösterdi ki, Cenâb-ı erhamü'r-râhimîne arz-ı ubûdiyet kasdiyla muayyen zamanlarda bir intizâm ve huzûr-ı tâm içinde câmi'lerde birleşen insanların maddeten ve ma'nen mes'ûd ve müreffeh olmaları için hayât-ı ferdiyye ve ictimâ'iyyelerinde de intizâm-ı efâle, murâkabe-i ictimâ'iyyeye, hudûd ve şurût-ı ictimâ'iyyenin muhâfazasına daima mecbûriyetleri vardır. Kâinâtta vahdet-i ezeliyyeden, rahmet-i ilâhiyyeden başka her şeyin bir hudûdu mevcûddur. Bu hudûd ve şurût tecâvüz edilirse nizâm ve âheng-i umûmî ve bin-netice huzûr ve refâh-ı beşeriyet mahv olur.

Mî'râc, millet-i İslâmiyye'nin rû'yet-i mehâsin ve dühhûl-i cennette ümem-i sâlifeye takaddümünü mübeşşiridir. Bu tebâşîrin aynı zamanda ilâ yevmî'l-kiyâm kuvvet ve kudretini muhâfaza etmesi meşîyyet-i sübhâniyye ikitzâsından olan dîn-i celîl-i İslâm'ın her mefkûreye, her tekemmüle tefevvukunu tahkîm ve te'yîd eylemektedir.

Âhirette bütün ümmetlere takaddüm edecek olan millet-i İslâmiyye dünyada da her fazîlete, terakkîye,

⁷ "Her şeye kâdir." (Bakara Sûresi 2/20)

⁸ "Allahım, her şeyin sâhibi sensin." (Âl-i İmrân Sûresi 3/26)

⁹ "Kulunu en yüce makâma vuslatını sağlayanı tesbîh, tenzîh ve takdîs ederiz." (İsrâ Sûresi 17/1)

kemâlâtâ elbette hâkim bulunacaktır. Nitekim asırlarca cihân-ı ma'rifetin yegâne unsur-ı cevvâlini müslümanlar teşkil etmişler ve faziletle medeniyeti idâme ettirmişlerdir. Medeniyet-i hakikiyenin âlem-i insâniyeti rehâ-kâr nûruyla ziyâlandırdığı devirler ancak İslâmiyet'in sâfiyet-i asliyesiyle her sâhada neşr-i irfân ettiği zamanlardı. Zulmet ve cehâlet içinde bunalan insâniyet; hürriyet, müsâvât, adalet umdelerini ümmü'l-kitâbdan taallüm etmiş, rûh-ı beseriyet gıdâ-yı ma'nevîsini, ihtiyâcât-ı vicâdâniyyesini Kitâbullah'dan ahz etmiş ve etmekte bulunmuştur.

[229] Medeniyet-i hâzırının "Demokrasi" kelimesiyle mâhiyet ve menseini tebdîl ve ihfâ ettiğini zannettiği esâslar desâtîr-i İslâmiyye'den pek nâ-tamâm olarak alınmış mefkûrelerden ibârettir. Hürriyet, müsâvât, adalet mefhûmlarının menbâını Hukûk-ı Beşer Beyânnâmesi'nde arayanların su'-i telakkilerini Kur'an-ı Kerîm en canlı edille ile tekzîb etmektedir.

Halbuki garbin Demokrasi düstûru hakikatte kağıd üzerinde kaldığı halde İslâmiyet rûhunda fiilen asırlarca hükümrân olmuştur. Maddiyât, ulûm ve fúnûn-ı âliye esaslarının vaz' ve tedvîni pek hod-pesend ve hak-nâşînâs olan garb hey'et-i ictimâ'iyyesince kendilerine âid bir şeref gibi gösterilmektedir. Fakat ¹⁰ ﻭَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا (فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ) te'yîd-i ilâhîsiyle farkân-ı celîl hépsinin me- ba' ve masdar-ı ezelîsidir. Kur'an'ın felekiyâta, hikmete, ictimâ'iyyâta, ilmi'r-rûha, terbiyeye ... ilh âid nusûs-ı mü'nîfesi perde-i gafletle kalbleri kararmamış olanlar için kâfi ve vâfi bir delîldir. Esasen pusula, tayyâre, ilm-i mesâha, kimyâ-yı tahlîlî, tafsîli sadedimiz hâricinde kalan birçok keşfiyat-ı âliyenin, ulûm-ı müsbetenin inkişâfi doğrudan doğruya müslümanlara âid şereflerdendir. Çünkü müslümanlar beşikten mezâra kadar -Çin'de bile olsa- arayıp bularak ilmi tahsil ile mükelleftirler. Çünkü, müslümanların hayatı dâimî bir sa'yıdır. ¹¹ نَيْسَ لِلنَّاسِنَ إِلَّا مَا سَعَى ( ) emr-i samedânîsi müslümanların düstûr-ı hayatıdır. Bu esaslara lâyık oldukları derecede atf-ı ehemmiyet eden müslümanlar bi-hakkin şeref-i İslâmiyyet'i i'lâya, medeniyeti tersine, refâh-ı beseri te'mîne muvaffak oldular.

Hal böyleyken son asırlar zarfında İslâm medeniyetlerinin yer yer inkîrâzi, müslüman hâkimiyetlerinin indirâsı, müslüman yurdalarının ecnebîler tarafından istîlâsi gibi bâriz tedennî alâmâtı meşhûd olmaktadır. Garb âlemi bu keyfiyeti İslâmiyet teşekkülünün -hâşâ-ibtidâiliğine, kıymetsizliğine atf ediyor ve maatteessûf

hey'et-i ictimâ'iyyemiz arasında da bu kanâat-i sehîfeye iştirâk edenler görülüyor.

Fakat, hakikat-i hâl büsbütün başka bir şekildedir. İslâm medeniyetlerinin, İslâm hâkimiyetlerinin inkîrâzına dîn-i İslâm değil, bil-akis İslâmiyet esâsât ve desâtîrine tamamıyla mugâyir bir sûrette tezâhür eden sukût-ı ma'nevî ve ahlâkî sebep olmuştur. Bu müteârifenin -eğer behemehâl isbâti lâzım gelirse- en büyük şâhidi, delîli târîhdır. Medeniyet-i İslâmiyye'nin, ilim ve irfânın, servetin, kuvvetin en ziyâde nâil-i inkişâf olduğu zamanlar, daima hey'et-i ictimâ'iyye-i İslâmiyye'nin bütün ma'nâsıyla, rûh ve şümûlüyle dîndâr ve halûk olduğu vakıtlere müsadiftir. Yine târîh ne zaman bir İslâm diyarının, bir müslüman milletinin idbâr ve felâketini kayd etti ise behemehâl dîn ve ahlâkdan ve bin-netice yalnız onun şerâit-i istikmâlinden en mühimmi olan secâyâ-yı İslâmiyye'den inhirâf edilmesi bu bâbda yegâne âmil ve müessîr olmuştur.

Fil-hakika milletleri yaşıtan ne kuvâ-yı maddiyeye ve ne de servet olmayıp bu vesâitîn menba'-ıaslîsi mense'-i esâsîsi olan dîn ve ahlâktır. Bu gün garb medeniyetini -kemâl-i zahirîsine rağmen- indirâs ve infisâha mahkûm bulunduran sebep, sukût-ı ma'nevî ve ahlâkiden başka bir şey değildir. Garb âlemini tehdîd eden bu yakın tehlikeyi bütün garb meşâhîr-i mütefekkirîni yek-zebân olarak tekrar etmektedirler. Gittikçe faziletlerin kıymeti bütün dünyaca anlaşılmaya, hakâyîk-ı İslâmiyye intâk-ı hak olarak tecellîye başlamıştır. Bu netîce karşısında marazî ve taklîdî bir şekilde hey'et-i ictimâ'iyyemiz harîmine dâhil olan garb mesâviyât ve fezâyihinin mümeyyizât-ı ictimâ'iyye ve rasânet-i ahlâkiyyemizi nasıl merhametsiz bir savlette imhâ ve tahrîbe çalıştığını ve kısmen de muvaffak olduğunu düşünerek büyük bir azâb his etmemenin imkâni yoktur. Zevk ve sefâhetin her gün biraz daha bünyân-ı ahlâkî ve ictimâ'imizi kemirdiği, servet-i millî-yeyi bel' ve ifnâ ettiği, azim ve irâdeyi gevşettiği, tesânûd-i ictimâ'i râbitalarını çözmeye başladığı ve nihâyet ma'nevî sâhada muzlim bir boşluk husûle getirdiği muhakkaktır. Bu hakikat muvâcîhesinde hey'et-i ictimâ'iyyemizin dînî ve ahlâkî kıymetini yükseltmek hayatı bir zarûret hâlini almıştır. Gün geçtikçe daha kat'îyyetle duyulacak ve hissedilecek olan bu ihtiyâcın tatmîni i'tilâ-yı ictimâ'î ve kemâl-i ahlâkîmizin yegâne çâresidir. Yoksa fevzaviyet-i ictimâ'iyyenin, tereddîyât-ı ahlâkiyyenin netâyic-i vahîmesini maâzallâh idrâk etmiş oluruz.

İşte mi'râc bütün hakâyîk-ı ulviyyeyi izhâr ederek hey'et-i ictimâ'iyye-i İslâmiyye'nin tekâmülünde nasıl bir rehber-i esâs olduysa bugün de saâdet ve refâha nâiliyetle yüksek bir tekemmûl, yüksek bir irfân, yüksek bir medeniyete nâiliyet sûreTİyle rehâmımızı aynı rûhdan

¹⁰ "Yaş da kuru da Levh-i mahfûz'da apaçık, Allah'ın bilgisi dahilindedir." (En'am Sûresi 6/59)

¹¹ "İnsan için, yalnızca çalışmasının, gayretinin, karşılığı vardır." (Necm Sûresi 53/39)

mülhem olarak te'mîn edebiliriz. Bu leyle-i mübâreke hürmetine müslümanlar nûrâ-nûr bir ufk-ı saâdet ve sermedînin inkişâfini Cenâb-ı Vâhibü'l-atâyâ'dan niyâz ve istîrhâm eyleriz.

Hasan Hikmet

Müslümanlığa Doğru

2

KİTÂB-1 MÜNZEL

Kitâbullâh'ın hedefi, fîkr-i beşerin melekât-ı muhtelifesini işletmektir. Çünkü dîn, mesâil-i âtiye hakkında bizi tenvîr eder:

- 1- Kâbiliyet ve kuvâ-yı beşeriyye,
- 2- Bunların keyfiyet-i istî'mâli,
- 3- Bu hedefi tahakkuk ettirmek yolunda insanın Allâh'a karşı îfâ edeceğî vezâif,
- [230] 4- İnsanın onu muhît olan tabiatle münâsebâti,
- 5- İnsanın insana karşı münâsebâti,
- 6- Bu münâsebâtın keyfiyet-i idâresi,
- 7- Hayât-ı âhiret.

Sâir kütüb ve sâir edyân hakkında söz söylemeye hâcet görmüyoruz. Onlara inananlar düşünsünler ve elerindeki kütüb-i mukaddesinin bu mesâil hakkında onları tenvîr edip etmediğini derpîş etsinler. Halbuki Kur'ân ve İslâm'ın îzâh ettiği başlıca mesâil bunlardır.

Bu mesâil hakkında bizi tenvîr etmeyen dîn, hedef-i matlûba vüsûlü te'mîn edecek yolu göstermeyen dîn, bir vaz'-ı ilâhî olarak kabûl edilemez.

Kâbiliyat-ı Beşeriyye- Kur'ân-ı Kerîm'de ¹² (نَدَّلَنَا الْأَنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَفْوِيمٍ . ثُمَّ رَدَّنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينْ) yani "Biz muhakkak insanı aâhsen-i takvîm üzere yarattık, sonra esfel-i sâfilîne reddettik" buyuruluyor.

İnsan ahsen-i takvîm üzere yaratılmıştır. Tabiatî teşkil eden her cüz' insanda mündemicdir. İnsan a'lâ-yı illiyîne yükselebilir. Fakat aynı zamanda esfel-i sâfilîne de sukût edebilir. Tabiatteki her şeyin dâire-i terakkisi mahdûd olduğu halde insanın sâha-i terakkisi bî-hudûddur. Bunu beraber insan bu şekilde de tedennî eder.

Kâbiliyat-ı beşeriyyenin ne olduğunu anlamak mes'elesi fîkr-i beşeri işgâl eden mu'zamât-ı mesâildendir. Bu mes'elenin muhtelif sûretlerde hallî, ahlâkî, i'tikâdî, rûhânî hayat için muhtelif kâideler vaz'ına sâik olmuş, bu mes'ele muhtelif i'tikâdların ve muhtelif siyâsetlerin zuhûruna sebebiyet vermiştir. Tabî biz bu sahîfelerde bu

büyük mes'eleyi mufassal bir sûrette mevzû'-ı bahs edemeceğiz. Şunu söylemek kâfîdir ki Müslümanlık'tan mukaddem zuhûr eden edyân ile felsefeler beşeriyyete zulüm etmiştir. Her yerde insan pek denî arzûlar pek süflî ihtiâşların sûret-i mücessemesi tanınmıştı. İnsanın bedeni, tarîk-ı kerakkide tesâdüf olunan en müdhîş mânia zannolunuyordu. Bazıları insanı o kadar âdî bir şekilde telâkkî etmişlerdir ki Günâh'ın fitrat-ı beşerde mütemekkin olduğunu söylemişlerdi. Artık insanın günâhdan kurtulmasına, azâb-ı ebedîden halâs bulmasına imkân yoktu. Buda, insanı hayatı ve mevcûdiyete bile lâyik görmüyordu. Mihnet ve meşakkat insanın nasîb-i müstemâdîsi idi. Felâket ve ıztırâbdan kurtulmanın yegâe çâresi adem-i mutlaktı. Eski Veda felsefesi vûcûd-ı beşeri müstekreh bir zencîr-i esâret telâkkî ediyyordu. Zerdüslük insanı hayır şer ilâhalarının elinde bir oyuncak yapmıştır. Yunan felsefesi ise insanı Nemesis ile sâirenin bî-çâre bir kurbâni derekesine indirmiştir. Muhtelif iklimler ve muhtelif zamanlarda insanlık hakkında perverde olunan bu fikirler türlü türlü kurbânlara, türlü türlü işkencelere sebebiyet vermiştir. Asrî felsefe, bunun aksını iltizâm etti. Asrî felsefe insanlık hakkında perverde olunan kadîm fikirlerden insanlığı kurtarmak istedi ve akliye mezhebi insanı her terakkiye nâmzed gördü. Bu yeni, eski mütehâlif fikirlerin ikisi de bir parça hakikati muhtevîdir. Yalnız Müslümanlık'tır ki insana hakiki mevkiiyi bahş eder. Kur'ân-ı Kerîm, insana aklî, bedenî, ahlâkî, rûhânî en mükemmel techîzâtın bahş olunduğunu, onun günâhdan âzâde olarak doğduğunu, evâmir-i ilâhiyyenin kâffesini icrâya lâyik ve her terakkiye nâmzed olduğunu beyân eder. Müslümanlık sînn-i sabâvettte ölen çocukların doğrudan doğruya cennete gideceklerini söylediği halde, Hristiyanlık bu gibi çocukların papaslar tarafından yapılan merâsimâ tâbi' olmazlarsa cehenneme gideceklerini söylerler. Bunların zu'munca insan dünyaya günâhkâr olarak gelir binâenâleyh tâthîr olanmadan ölüse mutlakâ cehenneme gider. Aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz insanlığı en yüksek şâhîkaya i'lâ etti. Peygamberimiz buyuruyor ki her insan tâhir, a'lâ-yı illiyîneye yükselmeye lâyık olarak doğar. Hayât-ı uhreviyyenin her ni'metine, terakkilerin en yükseğine ihrâz-ı liyâkat, her insanın hakk-ı tabîsidir. Fakat mes'elenin diğer şikki da ihmâl olunmamıştır. İnsan Esfel-i Sâfilî'ne de düşebilir. Hakk-ı tabîimizin bize bahsettiği her şeyi tahakkuk ettirmek ve süfliyetten kurtulmak için ne yapacağız? Kur'ân-ı Ke'rîm bize bunu îzâh etmiştir. Hak Te'âlâ buyuruyor ki "Kavânîn-i ilâhiyyeye îmân edenler ve onlara tevfîk-ı hareket edenler hiçbir vakit kesilmeyecek bir ecre yani dâimî ve ebedî terakkiye nâil olurlar." Kâbiliyatımız ve nekâisimiz bun-

¹² "Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık. Sonra onu, aşağıların aşağısına indirdik." (Tîn Sûresi 95/4-5)

larsa bizi irşâd için gönderilen dînин nasıl olması içâb ettiği mes'lesi meydana çıkar. Dîn, bize öyle kavâid ve evâmir vaz' etmelidir ki onları ta'kîb ettiğimiz takdîrde kuvâmız semere vermelidir. Biz pâk bir fitratla hayatı geliyoruz. Günâhlarımıza yıkayacak kana muhtâc değiliz. İnsan günâhı tevârûs etmez. Günâh insanın sakınabileceği bir şeydir. Binâenaleyh Kur'an-ı Kerîm Necât'ı (yani zelle-i asliyyeden necâtı) hedef-i dîn olarak zîkr etmiyor. Böyle bir necât ihtiyâcını hissetmek beşeriyete bir hakârettir. Biz doğru yoldan ayrıliyorsak bunu bizim eserimizdir. Bizim günâhkâr olarak yaratılmamızdan ileri gelmemektedir. Hristiyanların zelle-i asliyyeden kurtulmak ma'nâsını ifâde eden "salvation" kelimesinin lisân-ı dînimizde mukâbili Felâh'tır. Felâh'in ma'nâsı muvaffakiyet, tekâmûl, kuva ve melekâtı inkışâf ettirmek, el-hâsil hayât-ı beşeriyeyi semere-dâr etmektir.

Kâbiliyât-ı Beşeriyyenin Sûret-i İsti'mâli- Bu mu-kaddimât bize kâbiliyâtımızı nasıl işleteceğimizi gösterir. Bizim kâbiliyâtımızın hakikî mâhiyetini ancak bizi [231] yaratan Allah bilir. Binâenaleyh irşâdimiz için biz ona teveccûh ederiz. Bunun için Cenâb-ı Hak bizi doğru yolu göstermenin kendisine âid olduğunu beyân buyu-ruyor. Fakat bizim fitratımızın lâ-yetenâhî melekâtı hâiz olduğunu inanmamız onları işletmeye kifâyet etmez. Bir tabîbin hazâkatine i'tikâd etmek bizi baş ağrısından kurtarmaz. Dîn bize riâyet olunacak kavânîn, evâmir ve nevâhî göstermelidir ki hayatımıza onlara göre tanzîm edelim, he-defimize doğru gidelim. Müslümanlığın ma'nâsı budur. Kâffe-i enbiyâının, ezcümle hazret-i İsâ'nın da dîni bu idi. Hazret-i İsâ "Ben kânûnu imhâ için değil ifâ için geldim. Kânûn ile amel eden, kânûnu öğreten, melekût-ı semâda en yüksek mevkii ihrâz eder. Böyle hareket etmeyen en süflî mevkî'de kalır" dediği zaman Müslümanlığı telkin ediyordu. Mesîh Cebel mevîzâsında bu sözleri îrâd ediyorken Müslümanlık'tan başka bir şeyden bahs etmiyordu.

MÜSLÜMANLIK'DA KADIN

6

Teaddüd-i Zevcât

Hazret-i Muhammed'in teblîg ettiği kitâb-ı mübîn, bir kitâb-ı ilâhîdir. Teaddüd-i Zevcât'a âid olan âyât-ı Kur'âniyye, sâir âyât-ı celîle gibi bunun böyle olduğunu isbât etmektedir. Hepimiz, teaddüd-i zevcâtın birinci derecede bir müessesese olmadığını kabûl ediyoruz. Çünkü aynı adamın zevceleri arasındaki mütekâbil kıskançlık hayât-ı âileyi teşvîş eder. Bu kıskançlık zevcin zevceler arasında icrâ-yı adâlet edememesinden tevellüd ediyor.

Binâenaleyh Kur'an-ı Kerîm, bir insan bu kıskançlık sey-yiesinden kurtulamazsa bir zevce ile iktifâ etmesini emrediyor. İmâm Şâfiî (ذَلِكَ أَذْتُنَا لَا تَعُولُوا¹³) nazm-ı celîlini tefsîr ediyorken teaddüd-i zevcâtın sûret-i kat'îyyede tahdîdi lâzım geldiğini beyân eylemektedir. İmâm Fahreddin Râzî İmâm Şâfiî'nin nokta-i nazarını te'yîd ediyor. İmâm Şâfiî ile İmâm Râzî'nin asrî medeniyet-i garbiyyenin vûcûd bulmasından çok zaman evvel yaşadıkları muhtâc-ı izâh değildir.

Yine sûre-i Nisâ'da buyuruluyor ki:

وَلَنْ تَسْتَطِعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَنْ حَرَضْنُمْ فَلَا تَمْبُلُوا كُلَّ الْمَيْنِ¹⁴ (فَتَنَذِّرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ

Yani "Kadınlar arasında icrâ-yı adâlete ne kadar hâhisger olsanız da icrâ-yı adâlet edemezsiniz. Binâenaleyh hevâ ve hevesinize büsbütün münkâd olarak kadınlarınızdan birini ihmâle uğratmayınız."

Taaddüd-i zevcâtaya kayd u şart ile müsâade veren âyet-i kerîme ile bu âyeti tevhîd ettiğimiz takdîrde Müslümanlığın teaddüd-i zevcâtı teşvik değil, bil-akis onu teşvik etmediği ve teaddüd-i zevcât cevâziyla ancak fitrat-ı beşeri inkâr etmek istemediği tavazzuh eder. Âyetin birinde Kur'an-ı Kerîm, yetîm bir kızı velisi alacak olursa her türlü zulmün vukûu muhtemel olduğunu, binâenaleyh taht-ı velâyetinde olan bir yetîmi değil, başka kadınları almanın daha muvâfık olacağını beyân etmektedir. Müslümanlık köleleri âzâd ettiğinden Müslümanlık bularla izdivâci tavsiye eder. Kur'an-ı Kerîm'de cem'iyet-i beşeriyyenin muhtelif merâhil, muhtelif ahvâl ve şerâiti nazar-ı dikkate alındığından bir erkeğe bir kadından fazla almak müsâadesi bahş olunmuştur. Bu şekilde haretkele Müslümanlık teaddüd-i zevcâtı edyân-ı sâirede görürmeye bir tahdîde uğratmıştır. Fakat tahdîdât vaz'ıyla iktifâ etmeyen Kur'an-ı Kerîm teaddüd-i zevcâtın tevâlid ettiği fenâlılığı da nazar-ı i'tibâra alarak bir müslümanın zevceleri arasında icrâ-yı adâlet şartıyla birden fazla kadınla izdivâc edebileceğini beyân etmiştir. Binâenaleyh mütekâbil kıskançlıktan, zulümden dolayı bir şikayet vukû' bulmayıacaktır. Bir erkek zevceleri arasında icrâ-yı adâlet edemeyecekse bir kadın alır. Aynı sûre-i şerîfenin diğer bir âyetinde kadınlar arasında icrâ-yı adâletin kolay bir şey olmadığı, bir erkeğin kadınlar arasında icrâ-yı adâlet edemeyecekse, bile bile kadın ezâya uğrattığından dolayı mes'ûl olacağı beyân olmaktadır.

¹³ "Doğru yoldan sapmamanız için en uygunu budur." (Nisâ Sûresi 4/3)

¹⁴ "Ne kadar uğraşırsanız uğraşın, kadınlar arasında adaleti yerine getiremezsiniz. Öyle ise (birine) büsbütün gönü'l verip ötekinin (kocası hem var, hem yok) askida kalmış kadın gibi bırakmayın." (Nisâ Sûresi 4/129)

Hazret-i Muhammed ile ashâb-ı güzînîn ne için bir zevce ile iktifâ etmediğleri sorulabilir? Bu suâlin cevâbı: Arap hey'et-i ictimâ'iyyesinin ve şerâit-i zamâniyyenin vahdet-i zevcîyi mümkün veya hut müfid kilmamasıdır. Teaddüd-i zevcât, kendini iâşe veya hut himâyeye muktedir olmayan kadınların hayat ve refâhını te'mîn edecek yegâne vâsitaydı. O zaman, beşeriyetin nîsf-ı nisââisi hiçbir inkişâfa mazhar değildi. Bir kadın idâme-i hayat için para kazanamazdı. Kocasız bir kadın, ebeveyninin evinde imrâr-ı hayat etmesi lâbüddü. Pederler, kızlarını sevmelerdi. Hindistan'da olduğu gibi babalar kızlarını fedâ ederlerdi. Kızlar büyüyünce pederleri onları hemen evlendirmeyi düşünürlerdi. Kızlar evlenince kocalarına tahmîl olunan bir yük olurlardı. Şayet bunlar dul kalacak olurlarsa kadın en müellim bedbahtlığa dûçâr olurdu. Artık gidecek bir yeri bulunmaz ve binâenaleyh maîsetini te'mîn etmesine imkân kalmazdı. Hindistan'da dul kadınlar ölen kocalarıyla beraber kendilerini ihrâk ederlerdi. Arabistan ve sâir yerlerde dul bir kadının te'mîn-i hayat etmesi koca bulmasına vâbeste idi. Fakat esâsen erkekler ekalliyette bulunduklarından Vahdet-i Zevce taraftarlığı iltizâm edildiği takdirde [232] kadınlar zevc bulmalarına imkân kalmıyordu. Bu şerâit tahtında teaddüd-i zevcâtta müsâade edilmediği takdirde kadınların nasîbi sokakta kalmak olurdu. Bu şerâit tahtında ahlâk ve ictimâ'iyyât nokta-i nazârînden teaddüd-i zevcât bir rahmetti, çünkü hey'et-i ictimâ'iyyeyi ve kadınları tedennîden kurtarıyordu. Hazret-i Muhammed'in böyle hayır-kâr bir müesseseyi kaldırmasına mahal yoktu. Kendisi ise şahsen teaddüd-i zevcâtı kabûle mecbûr idi. Çünkü kocaları da'vâ-yı İslâm uğurunda ölen kadınların adedi çoktu. Şühedâ-yı İslâm'ın arâmilîne bakmak Hazret-i Muhammed'in borcuydu. Bütün Arabistan'ın hükümdâr-ı mutâi iken bile Hazret-i Muhammed, en sâde ve en mütevâzîâne bir hayat imrâr ediyordu. Peygamberimiz'in menâbi'-i mâliyyesi pek mahdûddu. Fakat da'vâ-yı İslâm uğurunda terk-i hayat eden şühedânın zevcelerine hâmîler bulmak mecbûriyetinde olduğundan bizzat kendisi arkadaşlarına nûmûne-i imtisâl olmuştu. Pederi, Peygamberimiz'in en samîmî dostu ve en fedâkâr arkadaşı olan hazret-i Âişe'den mâadâ Peygamberimiz'in bütün zevcâtı, dul kadınlardı.

Taaddüd-i zevcât hiçbir vakit istifrâş-ı nisvânîn bir şekli addolunmamıştır. Muhterem ve zengin pederler bile kızlarını ortak olarak verirlerdi. Bil-akis teaddüd-i zevcât bir mânia-i fuhuş olarak telâkkî edilememiştir. Hiç şüphesiz teaddüd-i zevcât gizli veya âşikâr fuhuş ile hiçbir nokta-i nazardan mukâyese edilemez. Bu gün teaddüd-i zevcât birçok memleketlerde men' edilecek olsa orada hey'et-i ictimâ'iyye mutlakâ en fecî' tereddîlere dûçâr olur ve kadın en çirkin sukûta uğrar.

Sokaklara taşan ahlâksızlıklar durduran ve mahveden teaddüd-i zevcât hiç şüphesiz bir ni'mettir. Çocuk tevellüdâtının tenâkuzuna mâni' olan teaddüd-i zevcât elbette bir rahmettir. Birçok emrâz-ı ma'lûmenin intishârına mâni' olan teaddüd-i zevcât, hiç şüphesiz, mahz-ı inâyettir.

Maamâfih, bir an için, Avrupa'da kadınların kendilerine bakacak, hatta kocadan istiğnâ edecek derecede ilerilediklerini kabûl edelim. Fakat Avrupa bütün dünya değildir ki. Dünyada teaddüd-i zevcâtâ tâlib olan insanlar bulundukça, cihân-şümûl olduğunu iddiâ eden her kânûn teaddüd-i zevcâtı kabûl etmek mecbûriyetindedir. Müslümanlık vahîdü'z-zevce olan bir adamın müslüman olmadığını söylemiyor. Bil-akis vahîdü'z-zevce olan bir müslüman, pek mükemmel bir Müslümandır. Nasıl ki vahîdü'z-zevce olan bir hristiyan, hristiyandır. Şu farkla ki bir müslüman birtakım şerâita tebeiyetle meşrû' bir sûrette teaddüd-i zevcâtâ mecbûr olursa yine müslüman kalır. Fakat bir müslüman hiçbir zaman bir metres! kullanamaz. Hristiyanlar ise bir hristiyan bir zevceden fazla kadın alacak olursa Hristiyanlıkla kat'-ı alâka edeceğini, halbuki iki yüz metres kullanacak olursa hristiyan kalacağını, diyânet-i Îseviyyenin ona hiçbir şey demeyeceğini söylerler.

Ahâlîsi müslümanlardan ve sâir milelden müteşekkil olan yerler için esâsât-ı İslâmiyye'nin esâsât-ı Îseviyyeden daha hayırlı olduğu âşikârdır.

Şerâit-i İslâmiyye'nin güzelliği şuradadır ki bir tarafdan ahlâksızlığa mâni' olduğu, hey'et-i ictimâ'iyyeyi tathîr ettiği gibi diğer taraftan teaddüd-i zevcâtı da teşvik etmemiştir. Hindistan kadar ahâlî-i İslâmiyye'si çok olan diğer bir memleket yoktur. Halbuki bunların arasında teaddüd-i zevcât cevâzından istifâde edenlerin adedi binde üç veya dörtten ibârettir. Bu sûretle Müslümanlık yetmiş milyon müslümanın hakikaten vahîdü'z-zevce olmasını te'mîn etmiştir. Maamâfih teaddüd-i zevcât ile hâfî fuhuş mukâyese edilecek olursa zerre kadar hiss-i ahlâkisi olan bir adam fuhuş tervîc edemez.

Birçok ümerâ, agniyâ ve sâir zevâtın teaddüd-i zevcât müsâadesini sû'-i istî'mâl ettikleri şüphesizdir. Fakat, bu, Hristiyanlık âleminde de vukû' bulmuştur. Hristiyanlık vahdet-i zevcenin fenâ netâyicinden nasıl mes'ûl değilse Müslümanlık da teaddüd-i zevcât müsâadesinin sû'-i istî'mâlinden hiçbir vakit mes'ûl olamaz.

Tekrar ediyoruz ki biz teaddüd-i zevcâtı tervîc etmemiz. Müslümanlık fil-hakika, vahdet-i zevceti teşvik eder. Dîn-i İslâm'ı kabûl eden bir insan bir zevceden fazlasına icrâ-yı adâlet edemeyeceğine kâil ise onun bir kadın daha alması günâh olur. Milletler vardır ki erkeklerinin kalbi geniş değildir, kadınları yekdiğerine karşı çok kıskanç-

tir. Bu milletler için vahdet-i zevce, fakat katî ve hakiki vahdet-i zevce en mükemmel kânûn-ı ictimâî olur. Şerîat-ı İslâmiyye bunlara teaddüd-i zevcâta müsâade etmez.

İslâm'ın men'inde izhâr-ı şiddet ettiği mes'ele erkekle kadın arasında münâsebât-ı gayr-ı meşrûa vukûudur. Müslümanlık hiçbir zaman buna müsâade etmez. Müslümanlığın, kuyûd ve şurût tahtında teaddüd-i zevcâta müsâade etmesi bu âfete karşı gelmek içindir. İslâm'ın kavânîn-ı şer'iyyesinde ehl-i İslâm'ı utandıracak bir şey yoktur. Müslümanlık, muhtâc-ı müdâfaa değildir. Bütün kavânîn-ı İslâmiyye, riâyet edildiği takdirde, insanlık için en hayırlı kavânîndir.

İhmâl edilmemesi îcâb eden diğer bir nokta teaddüd-i zevcât âdetinin mevcûdiyetinden bizzat kadının mes'ül olmasıdır. Çünkü teaddüd-i zevcât kadının rizâsiyla vukû' buluyor. Bazı kavânîn teaddüd-i ezzâca müsâade ettiği halde bu âdet kalkmıştır. Çünkü artık zevci olan bir kadın diğer bir zevce tâlib olmamaktadır. Teaddüd-i zevcâtın mevcûdiyeti, kadının ona tahammül ettiğini gösterir.

[233] Tabîati de teaddüd-i zevcâta müsâid olduğu anlaşılıyor, dîn-i İslâm tabîati takyîd eder, tabîati islâh eyler, tabîati ta'dîl eder, fakat tabîati inkâr etmez. Bûdîlik, Hindûlik, hakiki Hristiyanlık tabîat-i beseri inkâra mütemayıldı. Çünkü hepsi zûhdü telkin ediyordu. Dünya bütün mehâsîniyle, bütün ni'metîyle, bütün ihtişâm ve şâniyla, bütün madde ve kuvvetiyle, yalnız bir Maya'dan, bir hayâl-i bâtildan ibâretti. Hazret-i İsâ'nın fikirleri yer yüzünde değil, semâda bir melekût-ı ilâhî te'sîsini istihdâf ediyordu. Kendisi zûhde hasr-ı hayat etmiş, çoluk çocuk sâhibi olmamıştı. Bugünkü insanlar müşârun ileyi ta'kîb edecek olsaları medeniyetten bir eser kalmazdı. Mesîh ile Buda beseriyetin nûmûne-i imtisâli olacaksız bizzat nev'-i beser ma'dûm olur. Halbuki müslümanların her günde duâlarından biri de şu âyet-i kerîmedir:

(رَبَّنَا إِنَّا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً)

Yani "Ya Rabbî! Bize bu dâr-ı dünyada güzel ve iyi olan her şeyi, âhirette de iyi ve güzel olan her şeyi ihsân et!" [Bakara Sûresi 2/201]

Tabîat insanlara Saras nâmındaki kuşlara bahsettiği tabîati ihsân etmemiştir. Hindliler bit-tecrübe biliyorlar ki bu kuşların erkeği ve dişi arasındaki muhâdenet o kadar harâretlidir ki biri ölü veya öldürülürse diğerini hüzün ve mâteminden ölü. Ne erkek ne kadın bu kadar devamlı bir muhabbet meftûr değildir. Şâyân-ı dikkatir ki vahdet-i zevce taraftârı olan garbda bu muhabbet, teaddüd-i zevcât müsâadesinden müstefid olan şarktan daha azdır. Garb memleketlerinde ekseriyetle zevcler, zevcelerinin vefâtını müteâkib tecdîd-i izdivâc ettikleri

gibi zevceler de aynı sûretle hareket ederler. Halbuki şark memleketlerinde vaz'iyet bunun aksinedir. Zevcler ve zevceler irtihâl edenlerin hâtirasına hürmet ederler. Garbta zevc ile zevce arasındaki muhabbett devam yoktur. Fakat bu vaz'iyet ne vahdet-i zevce esâsından, ne de teaddüd-i zevcât cevâzından ileri gelmektedir. İlîm-i hayatı ve tabîiyyât ulemâsı insanın fitraten teaddüd-i zevcât taraftârı olduğunu söylüyor. Tabiat, insanın müteadidü'z-zevcât olmasının istediğini birçok şekillerde ifâde ediyor. Fakat, insanın tabiatı ta'dile hakkı vardır.

Teaddüd-i zevcâtın fizyoloci nokta-i nazarından es-bâbî meşhûr Monteskiyö tarafından ta'dâd olunmuştur. Mûmâileyh sıcak memleketlerde kadınların sekiz, do-kuz, on yaşlarında kâbil-i izdivâc olduklarını kaydeder. Bu sûretle bu memleketlerde çocukluk ve izdivâc yekdi-gerini ta'kîb eder. Kadınlar yirmi yaşında ihtiyarlarlar. Binâenaleyh akıllarının kemâli, güzelliklerinin devamıyla müterâfik değildir. Bu memleketlerde teaddüd-i zevcât pek tabîidir.

Hatta soğuk memleketlerde bile erkeklerin fuhuştan sıyânet-i nefş için teaddüd-i zevcâta mürâcaat etmelerini îcâb eden esbâb-ı fizyolociyye vardır.

Şopenhavr, sarâheten der ki: "Hepimiz bir zaman için, yahud aleddevam poligami (teaddüd-i zevcât) içinde yaşıyoruz. Mâdem ki her insan birkaç kadına muhtâcdır, teaddüd-i zevcâtı kabûlden başka çare yoktur. Bu hareket kadını hakiki ve tabîî mevkîinde yaşıtır ve bu sûretle Avrupa medeniyetinin vücûda getirdiği kadın zâil olur, Avrupa'yı dolduran bedbaht kadınlardan eser kalmaz."

Şopenhavr müteâkiben der ki:

"Teaddüd-i zevcât hakkında münâkaşa hâcet yoktur. Çünkü her yerde fiilen cârîdir. Asıl konuşulacak mes'ele onun tanzîmidir."

Teaddüd-i zevcâtı tanzîm eden yegâne dîn ise ancak Müslümanlık'tır.

Müşir Hüseyin Kîdvay

YENİ HUKÜK-ı ÂİLE

Lâyihası Hakkında Mütâle'a

11

"86. Madde: 85'inci maddede beyân olunan esbâb taht-ı te'sîrînde olarak zevc, zevcesini tatlık edebilir. Ancak îcâb-ı talâkın hâkim veya (âtiyen tedvîn edilecek) * 'inci madde ahkâmına tevfikan taraf-ı hâkimden teşkil olunan hey'et-i ha-kemiye huzûrunda îkâ'ı şarttır."

Bu madde birçok nukât-ı nazardan câlib-i teemmûldür. Bu maddeye nazaran bir şahıs zevcesini tatlık edebil-

mek için her halde 85'nci maddede muharrer esbâbдан biri tahakkuk etmelidir, sonra da tatlık ya hâkim veya bir hey'et-i hakemiyye huzûrunda vuku' bulmalıdır. Demek oluyor ki bu şerâit dâhilinde îkâ' edilmeyen talâklar kânûnen mu'teber olmayacak! Herhangi bir erkek kendisince gördüğü bir lüzum üzerine zevcesini tatlık etmiş olsa yine beynlerinde hâl-i zevciyet kâim addolunacak, bu tatlıka rağmen yine aralarında ahkâm-ı nikâh cârî olacak!

Lâyihada akd-i nikâhın bir me'mûr-ı resmî huzûrunda icrâsı nikâhın şerâit-i in'ikâdından addedildiği gibi tatlık mes'elesi de minvâl-i muharrer üzere takyîd edilerek bununla talâk hâdiselerinin azalması gâyesi istihdâf edilmiş, fakat bu husûstaki ahkâm-ı âliye-i şer'iyyemizi hiç nazar-ı dikkate almaya lüzum görülmemiştir.

Bedîhîdir ki ahkâm-ı şer'iyyemize nazaran mükellef olan her erkek ehliyet-i talâk müstakîllen hâizdir. Her erkek hâiz olduğu bu ehliyeti bir şart ile mukayyed olmaksızın istediği yerde istî'mâl edebilir. Şu kadar var ki talâkin [234] şuhûd huzûrunda vukûu veya ba'de't-talâk işhadda bulunulması müstahsendir. Erkeklerin ehliyet-i talâka mâlikiyeti: (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَطْلَقُوهُنَّ لِعِدَتِهِنَّ) ¹⁵, (وَإِذَا طَلَقْتُمُ الِّسَّاءَ فَبَلَغْنَ أَجَاهِنَّ فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ سَرَحُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ) ¹⁶, (وَإِنْ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ آنَ تَمَسُّوهُنَّ) ¹⁷ misilli bir çok âyât-ı Kur'âniyye ve sâir edille-i şer'iyye ile sâbittir.

Vâkiâ talâk, devamı matlûb olan bir âile râbitasını inhibîle uğrattığı için läzimü'l-ictinâb bir harekettir. Fakat bununla beraber yine li-hikmetin meşrû' ve bunun takdîri de zevcin vicdânına, diyânetine, şahsiyet-i ahlâkiyyesine mevdû'dur.

Şüphe yok ki şerâit-i mutahharazın ahkâm-ı ulviyesinden her biri beşeriyet hakkında aynı hikmet, aynı maslahattır. Nasıl olmasın ki bu ahkâmın şâri'-i azîmi hakîm-i müteâl olan Allah Te'âlâ'dır, matla'-ı tecellisi de vahy-i sübhanîdir. Binâen aleyh bir müslüman bir hükm-i şer'iîn hikmet-i teşrî'iyyesine infâz-ı nazarda bulunamasa bile yine o hükmé âlem-i insâniyyet hakkında aynı rahmet olduğunda tereddüd etmez.

Biz müslümanlar bu cihete kâni' olmakla beraber ahkâm-ı şer'iyyemizin felsefesini, hikmet-i âliyesini tâharrîden de dînen memnû' değiliz. Belki bu tâharrî bir nevi' ibâdetten ma'dûddur.

¹⁵ "Ey peygamber! Kadınları boşamak istediğinizde, onları iddetlerini dikkate alarak (temizlik hâlinde) boşayın ve iddetilayın." (Talâk Sûresi 65/1)

¹⁶ "Kadınları boşadığınızda, müddetleri sona ererken, onları güzellikle tutun, ya da güzellikle bırakın." (Bakara Sûresi 2/231)

¹⁷ "Eğer onlara mehir tesbit eder de kendilerine el sürmeden boşarsanız..." (Bakara Sûresi 2/237)

Fil-hakika bu dîn-i hikmet-rehîne mensûb olmayan birçok mütefekkirînin de i'tirâf ettiği vechile bizim bilcümle ahkâm-ı şer'iyyemiz birer menhec-i ilmîye tâbi'dir, usûl-i mantıkîyyeye muntabiktir, edille-i akliyyeye, birer felsefe-i âliyyeye müsteniddir. Bu ahkâmın felsefesi tedkik edildikçe ulviyeti, hikmet-i şer'iyyesi pîş-i tefekürâtımızda daha ziyâde tecelli eder durur.

İşte bu husûstaki müsâade-i dîniyyeye binâendir ki ulemâ-yi İslâmiyye ahkâm-ı şer'iyyemiz hakkında birçok muhâkemât-ı hakîmânedede bulunmuş ve bu ahkâmın hükm-i şer'iyyesine dâir Hikmet-i Teşrî nâmıyla bir ilim bile tedvîn etmişlerdir.

Şimdi biz de talâkin meşrûuyetindeki ve ehliyet-i talâkin erkeklerle verilmesindeki hikmet-i şer'iyyeyi biraz tâharrî edelim:

Ma'lûm olduğu üzere nazar-ı İslâm'da nikâh; şer'i, medenî bir akid olduğu gibi talâk da vukûundan tamamen ictinâb edilemeyecek ictimâî, şer'i bir muâmeleden ibârettir. Vakiâ nikâh büyük bir ni'mettir, bu sâyede bir âile teessüs eder, birçok mesâlih-i hayâtiyye kolaylıkla te'mîn edilir. Binâenaleyh bu râbitanın devamı şer'an matlûbdur. Talâk ise bu râbitayı izâle ettiğinden şer'i enver nazârında mahzûrdan hâlî değildir. Sahîh bir sebebe müstenid olmaksızın vukû' bulan talâklar indallah mebgûz; küfrân-ı ni'metten, alâim-i hamâkatten ma'dûddur. Bunun içindir ki bu husûsta bir hayli terhîbat-ı dîniyye vardır. Ezcümle Furkân-ı Mübîn'de: ¹⁸ فَإِنْ أَطْعَنُكُمْ (فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْهَا كَبِيرًا) buyurulduğu gibi bir hadîs-i nebevîde de: ¹⁹ (ابْنُ الصَّادِقِ الْمَاجِدِ الْمَالِقِ) vârid olmuştur. Diğer bir hadîs-i nebevîde de "Tezevvûc ediniz, fakat tatlık etmeyiniz, çünkü talâk öyle bir şeydir ki ondan Allah'ın arşî titrer." buyurulmuştur.

Maahâzâ bu râbitanın hiçbir vechile inkîta' edemeyeceğini kabûl kabûl etmek de muvâfîk-ı hikmet değildir. Zira; bazan âile hayatında öyle elîm bir hâlet tâhaddüs eder ki bu takdîrde hâl-i zevciyeti idâmeden matlûb olan gâye fevt olur. Bil-akis talâk, zevceynden her birine yeni bir hayat ifâza eder, birtakım mehâzîr-i ictimâ'iyyenin tevelliüdüne mâni' olur, fecî bir vaz'iyetten kurtulmak için talâktan başka çare bulunmaz. İşte bununçundur ki şerâit-i İslâmiyye'de talâk esâsen hürmetten salim olmamakla beraber -zarûriyât-ı ictimâ'iyye icâbâtından olmak üzere tecvîz edilmiştir. Halbuki vakityle bazı gayrî müslim milletler nikâhın kâbil-i inhilâl olmadığını i'lân etmiş, talâk tecvîz etmesinden dolayı İslâmiyet'i tenkide cûr'et göstermişlerdi. Fakat bilâhare hâdisât-ı ictimâ'iyye

¹⁸ "Eğer itaat ederlerse, artık onların aleyhine başka bir yol aramayın. Şüphesiz Allah, çok yücedir, çok büyütür." (Talâk Sûresi 4/34)

¹⁹ "Allah indinde gazabı gerektiren mübah, boşanmadır."

kendilerini îkâz etti de talâkî kendi müessesât-ı medeniyelerine idhâl ettiler. Hatta bugün garb ictimâ'iyyûnu talâkîn ahlâka gayr-ı münâfî bir müessesesi ictimâ'iyye olduğunu i'tirâf etmektedirler.

Ictimâ'iyyâta âid, lisânımıza mütercem bir eserde deniliyor ki: "Fransa'da kânûn-ı medenî ve örf talâkî kabûl ediyor ve kânûn hilâfina olarak örf, rızâ-yı tarafeyn ile talâkî teshîl ediyor. İzdivâc bütün ahlâki kıymetini ve ictimâ' ehemmiyetini hür irâdeler arasında te'sis eden bir i'tilâftan ahz eylediğinden bu i'tilâf hitâma erince artık kendi vazîfesini göremez, böyle bir halde talâkîn ahlâken meşrû' olduğunu tanımaktan imtinâ' mümkün müdür?"

Demek ki talâka muâriz olan milletler muehhâran talâkî kabûl kabûl etmekle bu husûsta bir hatve-i terakkî atmışlardır. Belki ikinci hatve-i terakkileri de ehliyet-i talâkîn yalnız erkeklerle âidiyetini kabûl sûretiyle tezâhür edecektir.

Ehliyet-i talâkî yalnız zevcin hâiz olması mes'elesine gelince: Bu da büyük bir hikmet-i şer'iyye îcâbatindandır.

Evvelen- Zevcenin ehliyet-i talâka mâlikiyeti esâsen muvâfık değildir. Bununçundur ki hiçbir millette kadınlarla bu ehliyet verilmemiştir. Kadınlar -hey'et-i umûmiyeleri i'tibâriyla- erkekler kadar münevver, âkîbet-bîn değildirler. Bununla beraber fitraten nahîfdırular, ziyâde hassâs-dırular, pek çabuk müñfail olarak râbîta-i zevciyetin inhilâline sebebiyet verebilirler. Artık [235] bu hâl ile beraber talâka salâhiyedâr olmaları kendi menfaatleriyle de kâbil-i te'lîf olmaz. Maahâzâ bu husûsta bir ruhsat-ı şer'iyye vardır, şayed bir kadın bu salâhiyete mâlikiyetini arzû ederse bunu ibtidâ-yı akidde te'mîn edebilir, etmediği takdîrde ise bu salâhiyete yalnız zevcin mâlikiyetine râzi olmuş demektir.

Sâniyen-: Talâkî mahkemenin veya hangi bir hey'etin takdîrine tevdî' etmek de daima muvâfık olamaz. İnnet gibi, adem-i kefâet gibi, hiyâr-ı bülûg ve fesâd-ı nikâh gibi husûsâtta mahkemeye mürâcaat, zarûrîdir. Fakat herhangi bir talâk ve iftirâk için behemehâl mahkeme ye mürâcaat lüzumu kabûl edilemez.

Şüphe yok ki bazan mühim bir sebebden dolayı talâka lüzum görülür. Bu halde zevc, talâka tevessül ederek büyük bir hâileyi ber-taraf etmiş olur. Halbuki hâdice, mahkemeye veya hangi hey'etin nazar-ı takdîrine arz edilecek olsa vukûundan korkulan hâilenin ber-taraf edilmesi çok kere te'mîn edilemez.

Farz edelim ki bir erkek, kendi refîkasının şîme-i ismetle kâbil-i te'lîf olmayan bir hareketine muttalî' olmuş, artık onunla teşîrik-i hayatı imkân göremiyor. Şimdi ne yapacak? Kendisini talâka sâik olan hareketi nasıl isbât edebilecek? İsbât edemediği için hayatı zevciyeti

idâmeye icbâr edilecek değil mi? Acaba bu ne kadar kâbil olabilir? Ya isbât ettiği takdîrde bu âilenin mevkî-i ictimâ'isi ne renk alır? Ya bunların evlâtını, akrabâsını da düşünmek icab îcâb etmez mi? Resmî bir hey'et huzûrunda sâbit olan hicâb-âver bir hâdice şüphe yok ki ihfâ edilemez. Velev ki da'vâ hafiyen rü'yet edilsin. Zaten kânûnun ta'yîn ettiği esbâb-ı talâk ve iftirâk ma'lûm olduğundan keyfiyet kendiliğinden tezâhür etmiş olur. Artık bu hâdice o âilenin, o âileye mensûb olanların nâsiye-i nâmûs ve haysiyeti üzerinde bir leke olarak belki asırlarca yaşacaktır. Halbuki talâk yalnız zevcin kanâatine, vicdânına, terbiye-i dîniyye ve ahlâkiyyesine havâle edildiği takdîrde bu gibi fezâyihin tahaddüsüne meydan kalmaz.

Şunu da ilâve edelim ki çok kere bir şahıs herhangi bir sebep te'sîriyle refîkasını tatlık eder, sonra da nâdim olarak râbîta-i zevciyeti iâdeye çalışır. Fakat hâdice bir kere resmiyet kesb etti mi artık bu iâde cihetine kolay kolay yanaşamaz. Bu hâl ise bir zarar-ı ictimâ'î demektir. Hele bu husûsta zuhûru melhûz olan tezvîrât ve mücâdelâtı ayrıca düşünmek lâzım gelir.

Sâlisen-: Zevc, zevcesinin mehrini i'tâya, nafakasını te'mîne, âile hayatının daha birçok mezâhimini iktihâma mecbûrdur. Artık bu kadar külfet mukâbilinde hatta talâka müstakillen mâlikiyeti neden çok görülmelidir? "Rızâ-yı tarafeyn ile akd edilen nikâh, yine rızâ-yı tarafeyn ile kat' edilmelidir." diyenler bulunuyor. Evet "Şer'-i şerîfin kabûl ettiği muhâlaa usûlü bu maksadı mutazam-mindir. Fakat her vakit rızâ-yı tarafeyni istihâsal kâbil olabilir mi? Biraz ta'mîk-ı nazar edilirse görülür ki bu cihet; zevcin hukukunu tahdîd etmekle beraber talâkın hikmet-i meşrûiyetine de muhâliftir. Farz ediniz ki zevc, talâka tevessülü îcâb eden hacâlet-âver bir hâdice karşılığında bulunuyor. Halbuki zevcesinin rızâsını te'mîn kâbil olmuyor, bu halde zevc, râbîta-i zevciyeti idâmeye mecbûr olacak değil mi? Halbuki bu kâbil mi? Böyle bir mecbûriyet hiç şüphe yok ki bazı kere talâktan daha mühim bir fâcianın tahaddüsüne sebebiyet verir. Nitekim bizdeki şekl-i talâkî kabûl etmeyen milletlerin âile hayatında bu gibi fâcialar eksik olmuyor. İşte görülüyor ki herhangi nokta-i nazardan bakılırsa bakılsın ehliyet-i talâkîn yalnız zevce verilmesi aynı hikmettir.

Deniliyor ki: "Nasıl olur da zevcin bir sözüyle bir âile inhilâle uğrayabilir?"

Bu i'tirâz ne kadar vâhidir! Ma'lûmdur ki insanlar sâir mahlûkât arasında büyük bir şeref ve imtiyâza mâlikirler. Bu şeref ve imtiyâz ise hâiz oldukları ehliyetten neş'et etmektedir. Ehliyetin tezâhürâti ise ancak söz vâsitasıyla olabilir. Bir söz değil midir ki bir insanı bir sâniye içinde ya pek büyük bir servete mâlik eder,

yahud pek azîm bir servetten mahrûm bırakır. Bir söz değil midir ki bir insanın bir anda ya büyük bir i'tilâ-yı şâna mazhariyetine sebep olur, yahud -efrâd-ı âilesinin ne kadar perîşân olacakları hiç düşünülmeksizin- cezâyi i'dâm ile hayâtına hâtîme verdirir. Bir söz değil midir ki nice kavîyyü's-şekîme devletleri bir biriyle çarşıtırarak binlerce âilelerin mahvini intâc eder, yahud hûnîn muhârebelerle nihâyet vererek insâniyeti ni'met-i sulh ve salâhdan müstefid eyler. Yine bir söz değil midir ki sâhibini bir an içinde ya bir hey'et-i dîniyye ve ictimâ'iyyenin efrâdi arasına idhâl eder, yahud o hey'etin dâire-i kabûlünden hârîce atar. Binâenâleyh bir söz ile, bir lafz-ı talâk ile bir âilenin inhilâle uğrayabileceğini istigrâba mahal yoktur. Sözün ehemmiyet-i mahsûsası iskât edildi mi, derhâl insanlar şahsiyet-i hukukiyye ve medeniyyelerini gâib ederek gayr-ı mükellef bulunan saîr zî-hayât mahlûkât kitlelerine iltihâk etmiş olurlar.

Deniliyor ki: "Talâk yüzünden bir âilenin çocukları perîşân oluyor, bunları siyânet etmek menâfi'-i umûmiyye îcâbâtındandır. Binâberîn talâka hey'et-i ictimâ'iyye müdâhale etmelidir."

[236] Bu mütâle'a da tamamen doğru değildir. Vâkiâ çocuklar talâk yüzünden mutazarrır olabilirler. Fakat bunların hukuku esâsen mahfûzdur. Nitekim müdevvenât-ı fikhiyyemizin "Kitâbü'l-hidâne"si bu husûstaki mesâil-i hukukiyyeyi ihtiyâ etmektedir. Maahâzâ çocukların siyânet bahânesiyle hey'et-i ictimâ'iyyenin talâka müdâhele etmesi -yukarıda dermiyân ettiğimiz mehâzîri tevlîd edeceği gibi- hürriyet-i şahsiyyeyi, ehliyet-i hukukiyyeyi pek ziyâde takyîd edeceğinden şâyân-ı tasvîb olamaz. Şüphe yok ki çocukların ebeveyni onların hakkında hey'et-i ictimâ'iyyeden daha ziyâde bir şefekat ve âtifetle mütehassisdir. Hey'et-i ictimâ'iyye; kendi efradından birçok kimselerin pek sefîlâne bir halde yaşadığına, birçok eşhâsin pek fecî' şerâit altında terk-i hayât ettiğine şâhid olup dururken bunların hakkında kâfî derecede şefekat ve himâyeibrâzına müsta'id bulunamıyor. Halbuki bir peder veya bir vâlide kendi mahsûl-i hayâtının saâdetine herkesten ziyâde çalışır, felâketine herkesten ziyâde iştirâk eder, îcâb ederse onun hâyatı uğrunda kendi hayâtını fedâdanaslâ çekinmez. Bu bir hâlet-i fitriyyedir. Bir kimse insanlıktan tamamen tecerrûd etmedikçe bu hâlet-i fitriyyeden mahrûm bulunamaz. Şimdi bu hâl ile beraber bir şahsın talâka tevessül etmesi, yahud ba'de't-talâk iâde-i zevciyetten ictinâb eylemesi hiç şüphe yok ki mühim bir sebebe müstenid olmak îcâb eder. Artık böyle bir şahsın talâkına hey'et-i ictimâ'iyyenin müdâhalesi nasıl savâb görülebilir?

Hey'et-i ictimâ'iyye; efrâdin talâkına müdâhale etmekten ise talâka sebebiyet verecek husûsatı taharrî etmeli,

mümkin mertebe bunların önüne geçmeli değil midir? Bir memlekette halk elîm bir ihtiyâc içinde kalırsa, bir memlekette işaret gibi, sû'i terbiye gibi şeyler alabildiğine tevessü' ederse o memlekette birçok âilelerin inhilâle uğraması pek tabî olur. Sarhoşluk gibi, ahlâksızlık gibi şeyler, önüne tesâdüf eden her şeyi yıkıp sürükleyen bir seyl-i hurûşâna benzer. Bu âfetin menbâını kurutmak lâzımdır. Yoksa bunun tahrîbâtına nihâyet vermek için birtakım metîn esâsâtı ortadan kaldırırmak hiçbir muvafakiyet te'mîn etmez. Bil-akis, bu cereyâna daha büyük bir şiddet verir. Zaten bu gibi kudsî esâsâtâ vurulan darbeler değil midir ki birçok efrâdin bünye-i ahlâkiyyesini tahrîb ediyor da hey'et-i ictimâ'iyye arasında nice mülilik cereyânlar vücûda geliyor. Hâsılı talâkî mahkemeye veya her hangi bir hey'ete tevdî' etmekle âile râbitasının inhilâline mâni' olmak kâbil değildir.

Geçenlerde yevmî bir gazete yazıyordu ki: "İngiltere ve Amerika gibi âile hayatı en sağlam olan memleketlerde bile talâk korkunç bir nisbetté çoğalmıştır. Karı koca, isimlerinin gazeteye geçmesinden, halk arasında dedi kodu mevzû olmasından korkarak en küçük bir vesile ile mahkemeye mürâcaat etmektedirler. Amerika'nın ma'rûf hukuk-şinâslarından Sir Tomas Graham talâkin esbâbî hakkında uzun tedkîkâtta bulunmuş ve tedkîkâtı neticesinde bir risâle neşretmiştir. Graham bu risâlesinde talâkî muayyen birtakım sebeplere atf etmektedir. Amerika hukuk-şinâsı talâkin öünü almak zevcelerin elinde olduğuna kâni'dir, bunu için bilhassa genç kızlara nasîhatte bulunmaktadır.

Bizim kanâatımızce talâk hâdiselerini tâhdîd edecek şey evvelâ hüsn-i ahlâkdir, hüsn-i diyanettir, hüsn-i terbiyedir. Sonra da ihtiyâcât-ı hayâtîyyeyi tehvîn edecek mevâddin mevcûdiyetidir. Bunlar bulunmadıkça âile hayâtı hüsn-i sûretle pây-dâr olamaz.

El-hâsil: Ahkâm-ı şer'iyyemize nazaran âkil ve bâlig olan her erkek ehliyet-i talâka mâliktir. Onun bizzat ikâ' edeceği talâk ile zevciyet zâil olur, usûl-i şer'iyyesi dâhilinde bir ruhsat veya tecdîd-i nikâh bulunmadıkça hâl-i zevciyeti idâme etmek artık câiz olamaz. Mahkeme de veya hangi bir hey'et huzûrunda vukû' bulmayan bir talâkin mu'teber olmayacağına ne sahâbe-i kirâmdan, ne de saîr müctehidîn-i İslâmiyye'den ve ne de efrâd-ı müslimînden bir kimse kâil olmamıştır. Nasıl olabilir ki bu talâkin mu'teber ve meşrû' olması âyât-ı Kur'âniyye, ehâdîs-i nebeviyye ve icmâ'-ı ümmet ile sûret-i kat'îyyede sâbittir. Üç yüz yetmiş milyonluk bir âlem-i İslâm bunun böyle olduğuna bin üç yüz kırk üç seneden beri kâni' ve mu'tekiddir. Artık buna muhâlif olarak vaz' edilecek bir hükmün mes'ûliyet-i ma'nevîyesini düşünmeli!

FARMASONLUK

- 5 -

Farmasonlar ve Zât-ı Bârî

Evvelâ farmasonluğun farmasonlarca nasıl anlaşıldığına atf-ı nazar edelim. Bir müverrih olduğu gibi bir farmason olan Hanri Martin farmasonluk hakkında ber-vech-i âtî idâre-i kelâm etmişti:

"Farmasonluk bir cem'iyet-i muvahhidedir. Her hangi dîne tâbi' efrâdi kabûl etmektedir ki hepsi hürriyet-i dî-niyye mebdeini kabûl etmiştir. Cem'iyet'in maksadı âlem-i insâniyyetin hayatı ve bütün dünyanın terakkisidir. Farmasonlar bu maksadın tahakkuku için çalışan zevâtır. Farmasonluk programından "Kâinâtın Mühendis-i A'zamını" ihrâc etmek bizzat farmasonluğu yıkmaktır."

Fakat Hanri Martin'in bu sözleri farmasonları pek kıldırılmış, Hanri Prison Paris locasında onun aleyhinde "Kâinâtın Mühendis-i [237] a'zamını tanımak farmasonluğun birinci nasibi olacak olursa, hürriyet-i vicdâniyye, hürriyet-i fikriyye teessüs edemeyecek demektir." cevâbını vermişti. Bu cevap *Tan* gazetesinin 1816 senesinin 4 Kânünievvel nüshasında intişâr etmiştir. Diğer iki farmason daha Göte ile Massol aynı mes'ele hakkında "Farmasonluğun bu gibi nususu olduktan sonra bir mezheb-i dînî olacağı âşikârdır. Halbuki farmasonluğun bu gibi nususu yoktur. Bunu 1862 senesinde toplanan Farmason Cem'iyet-i Umûmiyyesinin raporlarından iktibâs ettiğimiz satırlar da isbât eder."

Raporda deniliyor ki: "Farmasonluk esâret-i dîniyyeden, hayâlât-ı vahiyden, faraziyât-ı tasavvufiyeden kurtulmuş bir müesselidir." Faraziyât-ı tasavvufiyeden maksad zât-ı ecel ve a'lâ olduğu yine farmasonların mükerrelen Cenâb-ı vâcibü'l-vücûd hakkında "Nâ-kâbil-i tahakkuk bir faraziyedir." demeleriyle sâbittir.

Görülüyorki 1863 senesinde farmasonluğun cem'iyet-i umûmiyyesi sâde edyân-ı münzeleye îmâni değil, Vâcibu'l-Vücûda îmâni bile ilgâ etmiştir.

Farmasonlar muharrerâtlarını "Kâinâtın Mühendis-i A'zamı" nâmıyla yazmakta idilerse de bu, Grand Oryant-Maşrik-ı A'zam'da mevcûdiyet-i ilâhiyyeyi îmâ edecek her türlü eşkâl-i resmiyyenin ilgâsı mevzû'-ı bahs olduğunda farmasonların ekseriyetince şeklär mezkûrun muhâfazası taht-ı karâra alınmıştı. Bunun ne derece mürâiyâne olduğu yukarıdaki izâhâttan anlaşılmıştır. Maamâfih bu şeklärin muhâfazası mes'elesi de pek çok kil ü kali da'vet etmiştir. Meselâ *Mond Masonik* gazetesi 1866 senesine âid mecmâasının 416'ncı sahifesinde "26 Teşrînisâni'de akdolunan ictimâ'a,

locaların murahhâslarından müteşekkil merkezî locaâtâdeki karârı ilânlâ eylemiştir:

"Farmasonluk mevcûdiyet-i ilâhiyyeyi te'kîd etmekle mükellef değildir" demişti. Bunun üzerine mes'ele tekrar Grand Oryant-Maşrik-ı A'zam'da Ceneral Milenit'in riyâseti altında büyük bir ictimâ'a *Mond Masonik* gazetesinin beyânına göre münâkaşa edilmiştir. Mezkûr gazete diyor ki: "Farmasonların ulûhiyet-perest olduklarını iddiâ ediyorlar. Bakalım masonlar bunu kabûl edecekler mi? Makâsid-ı cihân-gîrânelerini ilânlâ ettikten sonra böyle bir zilleti irtikâb edecekler mi?"

Mes'ele bununla kalmadı. Farmasonların cem'iyet-i umûmiyyesinde "Kâinâtın Mühendis-i A'zamı" terkîbinin muharrerâtın başına vaz' edilmesine muhâlif olanlar farmasonluğun behemehâl Allah lafzını ta'rîf etmesini, yahud ondan kat'îyyen bahs etmemesini talep etmiş, farmasonluğun Allah lafzını istî'mâl, yahud ona îmâ etmekle dînî bir ma'bede tahavvül edeceğini beyân etlemiştir. Buna rağmen ekseriyet yine o serlevhanın kalmasına taraftâr olmuştu. Maamâfih farmasonluğun ne olduğunu bilenler için böyle bir serlevhaya ne ihtiyâc var? Bakınız, Prodon hakkında Sergarison nâmındaki farmason nasıl idâre-i kelâm ediyor:

"Asrımızın en büyük mütefekkirlerinden Prodon farmason değil miydi? Evet, farmasondu, cümlemez ona dest-i uhuvveti uzatmış ve bizimle beraber çalış demistik." Bunların hepsi doğru. Prodon, farmasonlar tarafından büyük bir hâhiş ile istikbâl olunmuştu. Çünkü Prodon "Allah, bütün fenâlikların aslidir." küfrünü söylemiş, "Cenâb-ı Hakk'a ne ile medyûnuz?" suâline "Harb ile" cevâbını vermeye mecbûruz, demişti. Tabîi farmasonluk böyle bir adama dest-i uhuvveti uzatır ve onunla teşrîk-i mesâî eder! Hele Liyej localarında "Allah'a buğz ve nefret", "Allaha harb!" diye bağırın gençler farmasonluğun en güzide ve en muhterem ricâlidir.

Görülüyorki "Kâinâtın Mühendis-i A'zamı" nâmî altâsında farmasonlar edyânı, îmâni, i'tikâdâtı imhâ ve istîsâl etmek için çalışıyorlar.

Bu i'tirâfâtı da dinleyelim:

"Allah lafzi hiçbir ma'nâyi ifâde etmeyen bir kelimedir."^{*}

"Biz sâde edyânın fevkinde değil, Cenâb-ı Hakk'a âid her hangi îmânin dahi fevkinedeyiz."^{**}

"Ancak delillerdir ki Cenâb-ı Hak hakkında konuşur ve bu gibi hülyâlarla vakit geçirirler."^{***}

* Lö *Mond Masonik* gazetesinden.

** Liyej locasında serd olunan beyânâttan.

*** Ibid.

Masonların ve masonluğun bu i'tirâfâti ilhaddan başka bir şey değildir. Bu kadar îzâhâttan sonra bizimle beraber akı başında her sâhib-i dînin bunu tasdîk edeceği pek tabîidir.

6

Farmasonlar ve Ebediyet-i Rûh

Bir farmason gazetesi diyor ki: "Rûhun ebediyetini kim te'kîd edebilir? Ebediyet-i rûhu isbâta çalışanlardan hiç biri asırlardan beri buna muvaffak olamamıştır. Ve muvaffak olamayacaktır. Çünkü rûh bizzat kendini halk etmiştir."

Sonra *Lö Mond Masonik* gazetesi de "Ebediyet-i rûh fikri hürriyet-i vicdâna bir tecâvüzdür." diyor.

Belçika'nın Grand Oryant-Maşrık-ı A'zam'ı 1837 senesinde farmasonluğun bütün nusûs-i dîniyye ve felsefiyeden kurtarıldığını ve ısdâr ettiği beyânnâmelerde rûh ve Allah hakkında söz geçerse bunun sırf [238] anâne-i nizâmiyyeye riâyetten ileri geldiğini ve hiçbir vakit i'tikâda istinâd etmediğini beyân ve i'lân eylemişti.

Farmasonlarca "Ancak mecnûnlar, câhiller ve aklen zaîf olanlar Allah'a ve ebediyet-i rûha i'tikâd ederler."*

7

Şimdiye kadar serd ettiğimiz beyânât ve tedkikâtından farmasonluğun mebâdî-i esâsiyyesi anlaşılmış ise de bunları bervech-i âtî ta'yîn edebiliriz:

Farmasonluğun esâsi: Hareket-i fikriyyedir.(1)

Gayr-ı mukayyed, nihâî ve cihân-şümûl bir hürriyet. (2)

En geniş ma'nâsiyla hudûdsuz bir hürriyet-i mutlaka. (3)

Hürriyet-i mutlaka-i vicdâniyye. (4)

Farmasonluk kâffe-i nusûsun, (5) kâffe-i edyânın fevkîndedir. (6)

Hürriyet-i vicdâniyye bütün edyândan üstündür. (7)

Farmasonluk faraziyât-ı tasavvufiyyenin kâffesinden muktebes bir müessesedir.(8)

Farmasonluk kâffe-i edyânın fevkînde değil, aynı zamanda i'tikâdât-ı ilâhiyyenin de fevkîndedir.(9)

Nihâyet diyorlar ki: "Biz farmasonlar kendimizin paspasları ve ilâhlariyiz. Ve bu gayr-ı mahdûd, mükemmel

ve cihân-şümûl hürriyet bir haktır. Kavânîn-i medeniyyeye nazaran değil, kavânîn-i vicdâniyyeye nazaran haktır. Herkes istedigine i'tikâd eder.

İşte farmasonluğun esâsi budur.

Farmasonluğun esâsi böylece taayyün ettikten sonra onun azîm bir hatâ-yı felsefiye istinâd ettiği tebeyyün eder. Böyle bir felsefe "Dîn-i Tabîî"de bile cây-ı kabûl bulmamıştır. Çünkü dîn-i tabîînin de teklîfâti var. Bu teklîfât mükellefin hürriyetini tehdîd, vicdânını takyîd eyler. İşte farmasonluğun esâsâtındaki çürüklük bu noktadan başlıyor. Maamâfih bir insana istedigini yapmak, istedigini inkâr etmek hakkını başh etmekle her şey olup bitmez. İnsan kendisini teklîfâtın kâffesinde âzâde kilivermekle meselâ: "Benim canım elli kadına mâlik olmak istiyor." diyemez. Dese de bu gibi arzûlar ahlâk ile kavânîn-i medeniyyenin huzûrunda hebâ olur gider.

Teklîf-i dîniyye efrâdin arzûsına tâbi' değildir. Fe-râiz-i ilâhiyyeyi ifâ etmek bir emr-i mütehattimdir. Evâmir-i ilâhiyye efrâdin hürriyetini takyîd eder. Ve efrâd ancak bu kuyûda tebeiyetle sırat-ı müstakîmde giderler. Binâen aleyh farmasonluğun hürriyet-i mutlakası gayr-ı mevcûddur. Bu hürriyet-i mutlaka insanları ancak reybî'lik ve Lâ-kaydî'lik gayyâlarına sevk eder, bütün edyân-ı münzeleyi inkâr ettirerek idlâl eyler, binâen aleyh farmasonluk dînen merdûd olup bir ferd-i müte-deyyin kat'îyyen farmason olamaz.

8

Görülüyör ki farmasonluk dîn aleyhinde açılmış bir muhârebe-i ciddiyedir. Fakat en garîb cihet farmasonluğun zât-ı Bârîden mahrûm bir ahlâkî telkin etmeye çalışması ve böylece gençleri i'tikâdât-ı dîniyyeden ayrılmaya uğraşmasıdır.

Farmasonlar diyorlar ki: "Ahlâk farmasonluğun rûhudur. Fakat bu ahlâk dînsiz olacak. Bunun adı: Müstakîl ahlâk!" tabî bu müstakîl ahlâk ilhâdin bir şekl-i dîgeridir.

Farmasonların bu müstakîl ahlâktan umdukları netîce de işte bu: "Terbiye-i dîniyyeyi imhâ etmek" çünkü, onların zu'munca, i'tikâdât-ı dîniyye gençler için lüzumsuzdur. Allah'a i'tikâd etmek insanın derecesini tenzîl eder, insanın zîhnini yorar, insanı ahlâksızlığa sevk eder."

Bu beyânât Paris'in "Sükûnet-i Kâmile Çiçeği" locasında i'lân edilmiştir.

Bundan mâadâ Anie de L'ordre locasında "Bir mason çocuğuna nasıl bir terbiye vermelidir?" suâline cevaben locanın hatîbleri bir noktada ittihâd etmişlerdir:

"Çocuklarımıza nusûs-i fevka't-tabîyyeye müstenid olmayan bir terbiye vermelii. Çocuklarımıza tabiatı tedâkik ve takdîs etmemi öğretelim."

* *Lö Mond Masonik*

(1) A. Neut, t. i. 408

(2) Lemonde-maçonnique, 1886 P. 441

(3) Ibid, may 1866, P 22

(4) Ibid

(5) Lemonde-maçonnique, 1866, P. 441

(6) A, Neut, t. ii. P. 223

(7) Constitution Maçonnique Art. 1

(8) Ibid

(9) M. Neut, t. i. P. 285 ibid

Massol 1867 senesinde in'ikâd eden Mason Cem'iyyet-i Umûmiyyesinde îrâd ettiği nutukdan:

"Farmasonluk, nusûs-ı dîniyyenin kâffesinden müstakîl bir mekteb-i ahlâkidir. Çocuklarım bana her ne vakit Allah nedir? diye sorarlarsa "Onun hakkında bir şey bilmiyorum." demişti.

Yine aynı mes'ele Belçika'nın Grand Oryant'ında mevzû'-ı bahs olmuş ve localar âtîdeki cevâbı i'tâ eylemiştir:

"Terbiye-i dîniyye çocukların inkişâf-ı kuvâsını ta'tîl eden ve bütün ta'lîmât-ı ahlâkiyye, mantıkîyye ve akliyyeyi imhâ eden müsibettir."

Belçika localarının Grand Oryant'a ırsâl ettikleri cevaplara binâen 23 maddelik yeni bir kânûn vaz' edilmişti ki:

Birinci maddesi: "Terbiye-i dîniyyenin kâmilen izâlesi"

[239] İkinci maddesi: "Her pederi ve her evli vâlideyi çocuğunu mektebe göndermeye icbâr etmek" şeklinde idi.

Bu iki maddenin arasındaki râbîta-i müdhişeyi mülâhaza ediniz. Bu iki maddeye binâen, bu ahrâr-ı izâmin arzûları hâsil olduğu takdîrde her peder ve mâder çocuğunu terbiye-i dîniyyeden mahrûm mekteplere göndermeye mecbûr olacak!

Farmasonlar gâyelerine ermek için teşebbüsat-ı fi'liyyede bulunmuşlardır. Bakınız: "Kîsm-ı a'zamı kızlardan müteşekkil 79 çocuk evlîyâ-yı umûruyla beraber farmasonluğa mürâcaat ederek taleb-i himâyet eylemişlerdir. Bu yetmiş dokuz çocuğun zekâsı nazariyât-ı dîniyye ile zehirlenmeyecek, hepsi de masonluğun efkârını mezreâ-i istikbâle gars edecek!"

1870 senesinde masonlar âtîdeki kararı ittihâz ettiler:

"Fransız masonları diğer memleketlerdeki arkadaşlarının isrine iktifâ ederek hür, mecbûrî, kâffe-i edyândan muarrâ bir terbiyenin revâcını te'mîne çalışacaklardır."

Bu karar hey'et-i teşriyye tarafından tasdîk edilmek üzere Jul Simon'a gönderilmiştir.

Brüksel'de Belçika farmasonluğunun üstâd-ı a'zamı Veyr Hacin'in şerefine rezâ edilen heykelin resmî iftitâhında âtîdeki manzûme çocuklara inşâd ettirilmiştir:

"Kapıları açınız, açınız. Heykel gittikçe büyüyor. Hür terbiyenin tâlipleri içeriye girsinler.

Bu heykel-i irfân yeni devrin küşâdını ilân ediyor.

Onun ma'bedi nedir? İlim!

Onun Allah'ı nedir? Hürriyet!

Artık kat'iyen nusûsa ittibâ' edilmeyecek, gözleri körlestiren bağlar çözülecek. Zulümler, tahakkümler kalkacak."

Farmasonların firîfte-i igfâli olan en mühim unsurlar- dan biri de kadınlardır. Zavallı kadınlar!

Massol bu husûsta diyor ki:

"Muayyen bir terbiye ile kadınlar nihâyet tahakküm-i dinîyi kaldırılmaya muvaffak olacaklardır. Çocukları kendilerine "Kâinâtın hâlikî kimdir? Hayât-ı uhreviyye var mıdır?" deyince "Öyle bir şeyden haberimiz yok diye cevap vereceklerdir."

Farmasonların kadın vesîle-i muvaffakîyet ittihâz etmelerinin sebebini Albert Liroy ïzâh ederek: "Kadın elde edilemeyeince erkekler üzerinde icrâ edilen te'sîrât muzmahil olur." diyor.

İçkinin Hayât-ı İctimâ'iyemizde Açtığı Rahneler

Giresun'da intişâr eden *Işık* gazetesi yazıyor:

"Hânümân-sûz bir yangının her yettiği eşyayı yakıp kül eden kara dumanlara sarılmış hevl-nâk alev ve ateşleri gibi mübârek vatanımızın her tarafını kaplayan ve mütemâdiyen muhît-i tahrîbini büyütlen "îcki" beliyyesi yüzünden genç, orta ve ihtiyâr... Yalnız nüfûs-ı umûmiyyemizin değil, fakat îmân ve an'ane, sihhat ve ahlâk, sa'y ü amel, âile ve ocak... Ve nihâyet en hayâtî varlıklarımızın birçok mühim teşkilât ve a'zâsi... Dehşet-engîz bir fecîa içinde mütezâyiden yanıyor ve mahv oluyor... Büyük küçük içiyor, erkek ve hatta... Kadın diyemeyeceğimiz karilar ve yirmisine varmış kızlar içiyor..."

Îcki yüzünden cinâyet, îcki yüzünden kumâr, hırsızlık, fuhuş ve fesâd. Îcki yüzünden her türlü denâet ve nâ-mûsuzlar... Temîz ve asîl vatanımızın hevâ-yı sâf ve sükkünétini kasırغا sür'atiyle istîlâ... Canavar dehşetiyle necâbet-i ahlâkiyye ve cevâhir-i ismetimizin ciğerlerini parçalıyor!

Türkler içiyor, Rumlar kazanıyor, Türkler sarfediyor, Rumlar topluyor, Türk ve müslüman evleri yıkılıyor ve satılıyor, Rum ve ecnebî ve Yahudiler ticârehâneler te'sîs, bankalar i'mâr ve âileler ihyâ ediyor..

**

Şehîdlerimizin kanları bile daha kurumadı, harblerle ve açıktan yıkılan evlerimizin âbâd olması henüz uzak... Yüz binlerce muhâcirler eytâm ve arâmil hâlâ yerleşemedi... Böyle biri yer bini bakarken İstanbul'da ziyâfetler, yılbaşı eğlenceleri, dans, balo, müsâmereler gırla gidiyor. Acaba hangi refâh ve hangi saâdetimize rağmen eğleniyoruz?..

Hülâsa: Îcki ve fuhuş yüzünden evlerimiz, eşyâlarımıza satılıyor, mahkemelerimizi cinâyetler, talâk, intihâr ve

tecennün ve bunlardan mütevelli id binlerce hukük da'vâları, açlık ve işsizlik sirkat ve dolandırıcılık vekâyi doluyor. Emrâz-ı sâriye etrafına saldıryor. Bu sûretle de, zaten hiç olan iktisâdiyâtımız, servet ve sıhhatımız, ve mütemâdiyen zayıflayan ictimâ'î ve âilevî varlığımız ve ocaklarımız yıkılıp söñüyor... Ve bütün bu felâketler işte.. Bir kısım halk ve bir kısım mevcûdiyetimizi ateşlere vererek yakıyor, yakıyor..."

**

Dâru'l-Fünûn'u Tezebzüb ve İnhitâttan Kurtarmak Teşebbüsleri

Dâru'l-fünûn hâdiselerinin tevâlîsi dolayısıyla muhtâriyetinin ilgâsı hakkında bazı meb'ûslar tarafından verilen takrîr bu hafta Ankara'da Türk Ocağı'nda bir ictimâ' akdine bâis olmuştur. Dâru'l-fünûn'un eski müderrisleri olan bazı meb'ûslar, ezcümle Yusuf Akcura, Ahmed Agayef ve Hamdullah Subhi beyler muhtâriyeti müdâfaa husûsunda nutuklar îrâd etmişler ve Dâru'l-fünûn'un âtîsi hakkında te'mînât vermişler. Gazeteler bu mes'eleyi ve bu nutukları mevzû'-i bahs ederek mütâlââtta bulundular. Ezcümle *Son Telgraf* diyor ki:

Bu bahis etrâfında asıl mes'ûl olanların, günün birinde herkesi ithâm edip, felâketin önüne yine kendilerinin geleceklerini söylemeleri kadar gülünç bir şey var mıdır? Dâru'l-fünûn'un bugün verdiği menfi ve muzmahil hedefin sebebini yalnız son vukûâtta arayanlar oldukça hatâ ederler. Eğer Dâru'l-fünûn sukût hâlinde ise, düşmüş ve tedâviye muhtâc bir vaziyete girmiş, bunun illeti, ne talebenin iki ay evvelki tramvay nûmâyişleri, ne üç hafta evvelki bar hâdiseleri, ne şu, ne budur. Dâru'l-fünûn belki en aşağı beş seneden beri sukût hâlinde idi. Evet, bu sukûtun veya yükselemeyişin sebepleri senelecerde evvelden başlamıştır. Bu sebeplerin yanında ise dün Ankara Türk Ocağı'nda onun lehine gösteriş yapınlar vardır. Türk Dâru'l-fünûn'u mensûb olduğumuz milletin hâlet-i rûhiyyesine, zihniyetine, medeniyetine ve irfânına müsâid bir tarzda inkişâf etseydi emîniz ki bugün orada yalnız ilmin saltanatı, yalnız güzel fikirlerin hükümrânlığı, yalnız [240] irfândan gelen tevâzuun ve tekâmülün basılılığı görüldürdü. İstenilen şey de bu idi. Halbuki öyle olmadı, dün zavallı hastanın karşısında hiçbir şey duymayarak yalnız gösteriş yapmak için söz söyleyenler, cakalı vaadlerde bulunanlardır ki kimi en yabancılardan uzak telâkkilerini, Moskof reâyâsi zihniyetini, kimi ilimsiz talâkatını, hiçbir şey ifâde etmeyen mütehakkim belâgatını oraya soktuklar ve orada saltanat kurmak hevesine düştüler. Kimseye değil, bize, Türk irfânına yazıkdır.

- Fevzi Lütfi"

İkdâm da şöyle diyor:

"Şu Dâru'l-fünûn için ne kadar nazar-ı dikkati celb ettik. Nihâyet şimdi mes'elenin bir alâka uyandırdığını işitiyoruz. Öyle garîb şeyler görüyoruz ki insana âdetâ alıklık geliyor. Merâkiz-i ulûm ve maârifte bir Dâru'l-fünûn binâsı bile görmemiş, ve öyle bir Dâru'l-fünûn'da bir kürsü önünde oturmamış bir adam hikmet-i Hudâ nâbit oluyor, en yüksek bir müessesenin teşkilât-ı esâsiyesi hakkında tâ yukarıdan emir vermek mevkîine çıkıyor. Ne bileni getirmek var, ne bilene sormak var. Vâridâtımız bu garîb ahvâl içinde beyhûde yere sarf olunup gidiyor. Bu memleketin yapacağı iş öğrenip, öğretilip cehâletin önüne geçmektir. Yoksa bu cehâlet bizi tehlikelere doğru sürüklüyor."

- Ahmed Cevdet"

Akşam gazetesi de diyor ki:

"Maârif sâhasında yegâne inkılâb, bazan başa geçenlerin şâhislarındaki farka inhisâr etti. Eski dünyada maârif nâzirları gerçi câhildi, fakat resmî kalemi, resmî hokkaya batırarak, devlet mürekkebiyle, makamlarından, hafif-meşreb kadınlara da'vet kartları yazmazlardı ve sünnet düğünlerinde omuz oynatıp göbek atmazlardı. Bu sâhada inkılâb bazan, kapısı açılan bir meyhâne havası gibi burunlara çarptı. Bed mest alayları gibi bu yolları kesen, baş yaran, cam kırın kafalar, şu baş döndürücü havanın harekete getirdiği zavallı insanlar değil midir? Sokak ahlâkındaki bu inkılâb, Fikir'de Rûh'da beklenilen inkılâba benzemekten ne kadar uzaktır?"

- Elif. He. "

Dâru'l-fünûn Emîni İsmail Hakkı Bey'in Ankara'da istîfâsını beklediğine dâir gazetelerde bazı haberler de görülmektedir. Yegâne müessese-i irfânımız olan Dâru'l-fünûn'un bu tezebzüb ve inhîtâttan kurtarılmasını herkes temennî etmektedir.

İSLÂM ÂLEMİ

Mısır- "Câmiu'l-ezher"in Islâhi: Son posta ile Mısır'dan gelen gazetelerin verdiği ma'lûmâta göre Câmiu'l-ezher Külliye-i İslâmiyyesi'ne müteallik mesâili derpîş etmekte olan Mısır encümen-i vükelâsı ahîren vazîfesini ikmâl ederek raporunu hey'et-i vükelâya takdîm etmiştir. Encümen-i vükelâ tarafından takdîm olunan raporda birçok teklîfler dermîyân olmaktadır.

Teklîflerin en mühimlerini bervech-i âtî hûlâsa editiyoruz:

1-İbtidâî Dâru'l-mu'allimîn'ler ile Dâru'l-ulûm, Kazâ-i Şer'i medreseleri Câmiu'l-ezher Külliyesi'ne ilhâk oluna-

caktır. Fakat bu mektepler Maârif Nezâreti'nin idâresi altında kalacaktır. Dâru'l-ulûm ile İbtidâî Dâru'l-mualîmîn'ler Câmiu'l-Ezher şeyhi, Mısır müftisi, müessesesât-ı dîniyye müdürü, tedrîsât-ı ibtidâiyye müftisi, dâru'l-ulûm müdürü, dâru'l-ulûm hey'et-i tedrîsiyyesinden iki zâttan müteşekkil bir meclis-i idârenin murâkabesi altında bulunacaktır.

2- Gelecek sene-i dersiyeden i'tibâren medâris-i dîniyyenin programına ibtidâî mekteplerde, tedrîs olunan sâir dersler de ilâve olunacaktır. Medâris-i dîniyyenin ilk kısmından çıkanların ibtidâî mekteplerde mu'allimlik edebilmelerini te'mîn için bir sınıf kûşâd edilecek ve buraya devâm edenler bir ehliyet şehâdetnâmesi ihrâz ederek ibtidâî mekteplerde mu'allimlik edebileceklerdir.

3- Medâris-i dîniyyenin tâlî kısmında, liselerde tedrîs olunan bütün dersler okunacaktır. Medâris-i ilmiyyenin aksâm-ı tâliyyesinden neş'et edenlerin liselerde Arapça ve din derslerini tedrîs etmelerini te'mîn için bir sınıf-ı mahsûs kûşâd olunacak ve oraya devâm edip ihrâz-ı ehliyet edenler mu'allim olarak ta'yîn edileceklerdir.

4- Câmiu'l-ezher'de ikmâl-i tahsîl edenler üç sene müddetle mütehassisîn mektebine dâhil olurlar. Buradan çıkanlar Doktora'yı hâiz addolunurlar.

5- Programların derhâl ta'dîline başlamak üzere Şeyh Hüseyin Velî, Şeyh Muhammed Şâkir, Şeyh Mahmud ed-Dînârî, Şeyh Mahmud Ebu'l-uyûn, Ali Bey el-Geylânî, Muhammed es-Seyyid Bey, ve Şeyh Hüseyin el-Gamravî'den müteşekkil bir hey'et me'mûr edilmiştir.

Mısır gazetelerinin verdikleri bu ma'lûmâttan Câmiu'l-ezher gibi muazzam bir külliyye-i İslâmiyye'nin nihâyet ihtimâm ve i'tinâ görmeye başladığı anlaşılıyor. Ulûm-ı İslâmiyye'yi tahsîl için İslâm âleminin her tarafından Mısır'a şîtab eden tullâba kapilarını açan bu muazzam müessesesinin yeniden canlanması bütün müslümanları memnûn edecek bir harekettir. Mısır hükümetinin teşebbüsât-ı ıslâh-perverânesinde devâmi me'mûldür.

§ Son posta ile gelen Mısır gazetelerinin verdiği ma'lûmâta göre Mısır'da müntehib-i sâni intihâbâtı icrâ olunmuştur. Bu intihâbâttâ Zağlul Paşa'nın riyâseti altında el-Vefdü'l-Mîsrî'nin ihrâz-ı ekseriyet ettiği anlaşılmaktadır. Mısır gazetelerine nazaran Zağlul Paşa yüzde sek sen nisbetinde bir muvaffakiyet kazanmıştır. Maamâfih intihâbât hakkında katî bir hüküm dermiyân etmek için her halde intihâbâtın son safhasını beklemek lâzımdır.

Zîrâ muhâlifler de ihrâz-ı ekseriyet ettiğini iddiâ ediyorlar.

Rif Cihâdi- Ahîren Rifistan'ı ziyâret eden bir ecnebî muhâbir bu mücâhidler diyârındaki müşâhedâtına dâir mühim makâleler yazmıştır. Bu makâlelerden anlaşılıyor ki Rif zîmâmdârân-ı umûru kâmilen yüksek tahsîl görmüş, mütehassis ve liyâkatlı zevâtandır. Rif ordusunun Başkumandanı Emir Muhammed mühendislik tahsîlini ikmâl etmiş, topoğrafya ve ma'deniyâtta mütehassis bir zâttır. Müşârun ileyhin kudret-i askeriyesini İspanyollarla karşı ihrâz ettiği muvaffakiyât isbât etmiştir. Müşârun ileyh İspanyolların te'sîs ettiğini ric'at hattı üzerinde tutunabilmeleri için hiç olmazsa bir milyon asker kullanmaları içâb ettiğini, cünkü Ceneral Rivera hattının Mareşal Hindenburg hattından uzun olduğunu beyân etmektedir. Müşârun ileyh tahâşîdât ve teşkîlât-ı lâzîmenin icrâsını müteâkib İspanyolların daha geri atılacaklarını ilâve etmiştir.

Emîr Abdülkerim ise muhâbir-i mûmâ ileyhe sulh şerâitinden bahs etmiştir. Bu şerâitin hülâsatü'l-hülâsası Rifistan'ın bilâ-kayd u şart istiklâlini tanımaktır.

İran- İran'da bazı mühim hâdisâtın vukûu haber verilmektedir. İran Başvekili Serdâr-ı Sipeh Rıza Han İran şâhının ve velâhînin umûr-ı hükûmete müdâhalesinden sıkâyet ederek İran meclis-i millîsine bir muhtıra takdîm etmiştir. Verilen ma'lûmâta nazaran İran şâhı, İran ordularının başkumandanı olduğundan müşârun ileyhin muvâfakatini istihsâl etmeden orduda ıslâhât-ı lâzimeyi yapmaya imkân kalmamaktadır. Binâen aleyn Rıza Han yapılması içâb eden ıslâhâtın adem-i te'hîri için meclisin bir çare bulmasını taleb etmiştir. İran başvekilinin bu talebini tedkîk için ictimâ' eden encümenler, müşârun ileyhin başkumandâlığı ta'yîni ve meclise karşı mes'ûl olmasını teklîf etmektedirler. Bu bâbda bir lâyiha-i kânûniyye ihmâz olunarak meclis tarafından müzâkere olunacaktır.

Hindistan- Hindistan'dan Hicaz'a gönderilen hey'et-i İslâmiyye ahîren Süveyş tarîkiyle avdet mecbûr kalmıştır. Hicaz hükümeti bu hey'etin Mekke'ye gitmesine müsâade etmemiştir. Sebebi Hind hey'etinin Hicaz'da bir idâre-i cumhûriyye te'sîsini teklîf etmesidir.

Abone şerâiti

Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebîyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne

Bâbiâli Caddesinde
Reşîd Efendi Hanında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfik âsâr
maâl-memnûniyye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olumaz.

اتبعون اهداكم سبیل الرشاد

SEBÎLÜRRESÂD

Bâşmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

والله يهدي من يشاء الى صراط مستقيم

26 Şubat 1925

02 Sha'bân 1343

* Perşembe *

26 Şubat 1341

Cild: 25 - Aded: 640

KITÂB-ı MÜNZEL

2

İnsanların i'tilâsi için kavânîn-i ilâhiyyeye itâat, her muvaffakiyetin miftâhıdır. İrfân-ı beşer ve tecrübe-i beşer hiç şüphesiz insanları irşâd eder. Fakat beşerin irfân ve tecrübesi irşâd-ı ilâhînin yanında yaya kalır. İnsanların hedefi, insanlığı, hayvanlıktan temyîz eden kâbiliyetleri inkişâf ettirmek ise bu husûsta tecrübe-i beşerin ihrâz ettiği her şeyin bilhassa alelekser insâniyetin hayvâniyetine hâdim olduğu pek âşikâr bir hakikattir. İnsanların kuvâ-yı hafiyesini inkişâf ettirecek müellefât-ı beşeriyyenin muhtevîyât-ı nâfiâsı pek azdır. Binâen aleyh irşâd-ı ilâhîye mürâcaat lazımdır. Kur'ân-ı Kerîm bize ağır ve müşkil kavâid-i hayat ta'lîm etmektedir; insanların akıllarından istifâde etmelerini te'mîn edecek vâsi' esâslar telkin eylemektedir.

Kur'ân-ı Kerîm bize lâ-yetegayyer kavânîni öğretiyor. Zaten keşfiyât-ı ilmiyye de bize aynı şeyi öğretmiyor mu? Bizi lâ-yetegayyer kavânîne irşâd etmiyor mu? Bu kavânînden her birinin tatbîki bizi müstefîd eder. Sâha-i tabâitte doğru olan bu esâs, i'tikâdiyât, ahlâkiyât ve rûhâniyât sâhasında da doğrudur. Riyâziyâtta müteârifeler ve faraziyeler ile başlıyoruz. Bunların bir kısmı evvel emirde bize doğru gibi görünmezse onları doğru farz ediyor ve bin-netîce onların doğru olduğuna kâni' oluyoruz. Acaba ahlâkî ve rûhânî terakkîde bu müteârifeler ve faraziyelerden müstagnî kalabilir miyiz? Kalamazsak Kur'ân-ı Kerîm'in bize böyle müteârifeler ve faraziyeler öğrettiğini bilmeliyiz. Kur'ân-ı Kerîm bize birtakım hudûd ve merâhil gösteriyor. Fakat bunun mâba'dı bize aiddir. Kur'ân-ı Kerîm'in yegâne hedefi bizim muhâkememizin hüsn-i istî'mâlini, hatâ ve savâbı tefrika

muktedir olmaklığını, te'mîn etmektir. Fakat bunun gerisini biz yapacağız. Bu hatt-ı hareketin ma'küliyetini bir kimse inkâr edebilir mi? Hristiyan misyonerleri elerindeki kitapların böyle irşâddan mahrûm olduğunu görerek bu nakîsayı menfî bir meziyet gibi göstermek isterler. Ve Kur'ân-ı Kerîm'in esâsât ve kavâid vaz' etmekle beşerin hürriyet-i irâdesine müdâhele ettiğini söylerler. Halbuki insanlar, muhâkemelerini hüsn-i istî'mâl ve dalâletten tevakkî etmeleri için muayyen bir tarîki ta'kîbe mecbûrdurlar. Kavânîne itâat edebilmek için insan derslere ve tecrübe'lere muhtâcdır. İnsan gûnahtan nasıl sakınacağını, kânûna muhâlefetten nasıl tevakkî edeceğini bilmek mecbûriyetindedir. Bunu bir misâl ile tavzîh edelim: Faraza birinin paraya ihtiyâci var. Bunu gayr-ı meşrû' vesâit ile te'mîn etmek gûnahtır. Fakat insan kendi parasından bir hisse ayırip muhtaçlara vermemi' i'tiyâd ederse hiçbir zaman başkalarının parasını yağma etmek aklına gelmez. Yemek, içmek ve sâir müştehiyât da böyledir. Yanlış bir istikâmette hareket eder, kendimize âid olmayan şeylelerle müştehiyâtımızı tatmîne teşebbüs edersek hatâ etmiş oluruz. Halbuki müştehiyâtına hâkim olan bir insan hiçbir vakit başkalarına âid olan şeylelere göz dikmez. Müslümanlar nefse hâkimiyet kudretini, sıyâm ile ihrâza çalışırlar. Sıyâm, açlık değildir. Birkaç saat açlığı mukâvemet, açlığı tatmînden ictinâb, kendimize âid me'kûlât ve meşrûbât ile açlığımızı tatmînden bile ictinâbdır. Bütün bu tanzîm-i nefse âid olan dersler ve temrînleri "İslâmın Beş Rük-nü" ile bize ta'lîm olunmuştur. Bunlar kelime-i şehâdet, salât, sıyâm, zekât, hacdır.

[242] İnsanların mahzâ kendi re'yelerine, kendi muhâkeme ve irâdelerine istinâd etmeleri birçok fenâliklar tevlîd eder. Halbuki bir müslüman "Lâ ilâhe illallah"

Adres tebdilinde ayrıca
5 kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzih ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lazımdır.

Memâlik-i ecnebîyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

demekle muhâkemesini, irâde-i ilâhiyyeye münkâd etmektedir. Kendi vaktimizin kıymetine atf ettiğimiz mübâlagalar, onu sâir insanların hayırına sarf etmekten te-hâşîmiz, dünya için tevlîd-i mazarrat edecek en mühim sebeplerdendir. Fakat beş vakit namaza devam etmek, bütün vaktimizi mahzâ kendi işlerimize tâhsîs etmekten bizi men' eder. Bize rızâ-yı bârîyi kazanmak, insanlığın hayırına çalışmak için vaktimizi vakf etmemizi öğretir. Yemek, içmek, kadınlarla düşüp kalkmak, dünyanın kavânîn-i cezaiyyesinin ihtivâ ettiği kabâhatlerin dörtte üçünü teşkil eder. Halbuki farîza-i siyâm insanları bütün bu fenâliklardan kurtarır. İnsanların mal ü menâle perestiş etmeleri, şerrin en büyük menâbiinden biridir. Farîza-i zekât buna mâni' olmaktadır. Farîza-i hac bütün insanların müsâvât ve vahdetini, insanların kardeşliğini, insanların yeryüzünde yekdiğeriyle mücâdele ve muhârebe için değil, yekdiğeriyle mütesânid yaşamaları için yaratıldıklarını onlara en bârîz şekilde gösterir.

Hâlik ile Mahlûkun Münâsebeti- Ulûhiyet mefhûmu seciye-i beşeriyyeyi tekvîn eden en büyük âmillerdendir. Zât-ı ecel ve a'lâya dâir bütün bildiklerimiz edyânın bize ta'rîf ettiği sıfât-ı ilâhiyyesinden ibârettir. Kudemânın ulûhiyet telâkkisi insanlara muhabbet ilhâm edecek bir mâhiyyette değildi. Bunlar, gazab-ı ilâhînin ancak kurbân takdîmiyle teskîn olunacağını zannediyorlardı. Hazret-i Îsâ'nın zuhûruna kadar beşeriyetin ulûhiyet telâkkisi bu şekilde devam etmiştir. Hazret-i Îsâ hâlikla mahlûkun peder ve oğul mevkîinde olduğunu söylemek istemiştir. Bilâhare Sen Pol bu akîdeyi alt üst ederek putperestlerin akâid ve telâkkiyâtını ihyâ etti. Gazab-ı ilâhiyyi teskîn için veledü'llâhîn kanını dökmesini îcâb ettirdi. Ancak bi'set-i Muhammediyye ile bu telâkkiyât zâil oldu. Kur'ân-ı Kerîm'in ilk sûresi olan Fâtiha kâffe-i esmâ-i hüsnâının menbâi olan sıfât-ı ilâhiyyeyi beyân eder.

Müslümanlık nazarında insan pâk bir fitratla doğar. İnsan gayr-ı mahdûd bir terakkîye nâmzed olan kuvâ ve kâbiliyetleri hâizdir. İnsanın bu kâbiliyetleri dolayısıyla Allah'ın ilk sıfatı rubûbiyyettir. Rab; yaradan, besleyen, muhâfaza eden, inkişâf ettiren demektir. Binâen aleyh Cenâb-ı Hak, insanların kuvâ-yı hafiyyesini inkişâf ettirir, kemâle îsâl edecek derecede onları tanzîm ve techîz eyler. Fakat bunun için bizim vücûd bulmamızdan mukaddem mevcûdiyetimizi te'mîn edecek birçok şeylerin bulunması lâzımdır. Bize şems ve kamerin ziyâ ve harâreti lâzım, hava lâzım, bulutlar ve sâire lâzım. İşte bizim bütün bu ihtiyâcâtımızı bizi yaratmadan evvel te'mîn eden zât-ı ecel ve a'lâ, rahmeti bî-hudûd olan "Rahman"dır. Allah'ın üçüncü sıfatı Rahîm'dir. A'mâl-sâlihamîza bin misli mükâfât ile mukâbele eden O'dur. Cenâb-ı Hakk'ın sâye-i rahmâniyyetinde hayâtimiz için

yerde gökte ne varsa hepsine nâil oluyoruz. Rahîmiyeti sâyesinde a'mâlimizin mükâfâtını ihrâz ediyoruz. Cenâb'ın dördüncü sıfatı "Mâlik-i Yevmîddîn"dir. Cenâb-ı Hak dîn gününün mâliki olduğunu söylüyor ve bu sûretle adâletin haşîn kaydıyla mukayyed olmadığını beyân buyuruyor.

Şimdi meselâ elimizde böyle bir kitâb-ı münzel bulunmadığını ve tabîat-ı muhîtadan istiknâh-ı ma'rifet edeceğimizi farz edelim. Muhakkak görürüz ki tedkîk-i tabîat ile vâsil olacağımız netîce bize ancak Müslümanlığın öğrettiğini öğretecek, ta'dâd ettiğimiz bu dört sıfat-ı ilâhiyyenin tecellîyatını gösterecektir.

MÜSLÜMANLIK'DA KADIN

7

Taaddüd-i Zevcât

Hicins (Higgins) diyor ki: "Müslümanlığın teaddüd-i zevcât müsâadesini hıristiyanlar Hazret-i Muhammed'e hûcüm için bir vesile ittihâz ediyor ve Hazret-i Muhammed'in bu müsâade ile etbâının ezvâk-ı süfliyyesini tatmîn ettiğini söylüyorlar. Teaddüd-i zevcât müsâadesinin bu kadar ta'n ve teşnâa vesile ittihâz edilmesinin hakîki sebebi mechûldür. Hazret-i Süleyman ile Hazret-i Davud adîdü'z-zevcât idiler. Bilhassa mezâhib-i muhtelife-i Îseviyye erbâbı tarafından yazılan yirmi İncil'de Hazret-i Îsâ'nın teaddüd-i zevcâtı men' ettiği yazılmamaktadır. Tomasyus (Thomasius) teaddüd-i zevcâtın her zaman her yerde hükümrân olduğunu isbât ediyor. Yalnız şarkın her tarafından değil, garbin her tarafında da teaddüd-i zevcâtın şâyi' olduğunu gösteriyor.

Eski Yunanlılar arasında teaddüd-i zevcât şâyi'dır. Plotark, bunu zîkr etmektedir. Oripides (Euripides) ve Eflâtun teaddüd-i zevcâtı müdâfaa etmişlerdir. Romalılar teaddüd-i zevcâtı men' etmediler. Mark Antoni'nin iki zevcesi vardı. O zamandan Teodosyus, Honoryus ve Arkadyus devrine kadar bütün imparatorlukta teaddüd-i zevcât devam etmiş, Arkadyus'un devrinde yani ba'de'l-mîlâd 393'de ilk def'a olarak men' olunmuştur. Bu memnûiyeti müteâkib imparator Valantyen bir emîrnâme ile bütün tebeasının arzû ettiğileri takdîrde müteaddid zevceler alabileceklerini i'lân etmişti. Bu devrin târîh-i kenîsâisinin tedkîki netîcesinde âbâ'-i Îse-viyyetin teaddüd-i zevcât aleyhinde bir i'tirâzda bulun-dukları [243] görülmemektedir. Büyük Kostantin'in oğlu Valantianus, Konstantiyus'un müteaddid zevceleri vardı. Fransa Kralı Kloter (Clotaire) müteaddid zevceleri almıştı. Mûmâ ileyhin oğulları Heripanus ile Hepirkos baba-larının hatt-ı hareketine imtisâl etmişlerdi. Bunların mü-

teaddid zevceleri olduğuna Sen Oresperçenus şahâdet ediyor. Bunlara Pepen ile Şarlman'ı, Luter ve oğlunu 888'de Alman imparatoru Şarlman'ın ahfâdından yedinci Artolfos'u Frederik Barbarossa'yı, Fransa kralı Filib Teodos'u ilâve edebilirsiniz. –

Danyel, Fransız krallarının adıdu'z-zevcât olduklarını i'tirâf ediyor. Birinci Dagorbert'in üç zevcesi olduğunu, Teodober'tin evli olmasına rağmen, zâtu'z-zevc bir kadın olan Vizi Celd'i de nikâhladığını ve bu sûretle ancak amcası Kloter'i taklîd ettiğini yazıyor.

Jon Devenport diyor ki:

"Edyân-ı sâbikanın yalnız kabûl etmekle kalmayarak mübârek addettiği bir âdeti Hazret-i Muhammed tanzîm etmiş, teaddüd-i zevcâtın Müslümanlık nazarında da câiz olduğunu beyân etmiştir. Binâen aleyh Hazret-i Muhammed hiçbir vakit teaddüd-i zevcâtın müşevvik ve nâşırı olmak töhmetiyle ithâm edilemez."

Fil-hakika Hazret-i Muhammed teaddüd-i zevcâtı tanzîm etmiş, öyle kânûnlar tebliğ etmiştir ki bu kânunlar maslahat-ı âmmeyi te'mîn eylemiştir. Meşhûr bir hristiyan muharriri der ki: "Hazret-i Muhammed'in tebliğ ettiği manzûme-i kavânîn ve ahlâk, hayat-ı ictimâ'iyyenin en yüksek inkişâfından en ibtidâî hâline kadar her vaz'iyetine intibâk eder. On asır zarfında şerîat-ı İslâmiyye bir milletten bir millete intikâl etmiş, ona tevfîk-ı hareket eden her milleti yükseltmiş ve temâs ettiği her millete karşı onu fâik ve hâkim kılmıştır."

İngiliz hatîb-i muazzamı Edmond Burk, "Şerîat-ı İslâmiyye taçlı başlardan en âdî tebeaya kadar herkesin üzerinde hâkimdir. Dünyada görülebilen en yüksek, en kıymetli ve en münevver şerîat, diyânet-i İslâmiyye'de mündemicdir." diyor.

İslâm memleketlerinin hakîkî hayat-ı zevciyyesini bilenler teaddüd-i zevcât cevâzının mevcûdiyetine rağmen bu hayatın mes'ûdiyetine gîpta ederler. İslâm hayat-ı zevciyyesine âşinâ olan garb kadınları bu hayattan memnûniyetle bahs ediyorlar.

Taaddüd-i zevcât âdeti, gün geçtikçe zevâle yüz tutmaktadır. Fakat bu âdetin zevâle yüz tutması ancak fuhşun adem-i tezâyüdü şartıyla kâbil-i sitâyiştir.

Memâlik-i İslâmiyye'de mer'i olan vahdet-i zevce taraftarlığı, zâhirî değil, hakîkîdir. Bütün dünyada hakîkî zevce birliğinin takarrürü, yine İslâm için bir zaferdir. Şayet garb akvâmi, Harb-i Umûmi'nin açtığı nüfûs rahnesini kapamak için teaddüd-i zevcâtı kabûl edecek olursa bu da İslâm için bir zafer olacaktır.

Garb memleketlerinde Hristiyanlığın esâs-ı îmân olmak üzere ileri sürüdüğü teslis akidesini reddedenler, Hazret-i Îsâ'nın kaniyla beşeriyetin rehâ bulduğunu iddiâ eden tereddî-âmîz hurâfâta inanmak istemeyenler,

akıl ve vicdâna hitâb eden bir dîn arayanlar, kâbiliyet-i ameliyyeyi hâiz ve peygamberin hayatımda tamamıyla mütecellî bir ahlâk peşinde koşanlar, renk, ırk, memleket farkı gözetmeksiz insanlığı Rabbü'l-âlemîn olan Allah'ın lütuf ve inâyetiyle revâbit-i uhuvvet ve muhabbetle merbût görmek isteyenler, el-hâsil garb memleketlerinde dîn-i mübîn-i İslâm'ı kabûl etmeye hâhiş-ger olanlar sîrf bir İslâm müessesesi olarak gösterilen teaddüd-i zevcât cevâzından korkmamalıdırular.

Taaddüd-i zevcât mahzâ Müslümanlığın te'sîs ettiği bir âdet değildir. Müslümanlık bu âdeti teşvik bile etmez. Fil-hakika Müslümanlık, vahdet-i zevceti tanzîm eden yegâne dîndir. Kitâbu'llâh, hiç insan eli karışmaksızın pâyidârdır. Son peygambere gönderilen son kitâb-ı ilâhî budur. Bütün dünya toplansa onun bir harfini değiştiremez. Kitâbullâh'ın ahkâmından birini bütün İslâm âlemi birlesse tebdîl edemez. Herkes o kitâba mürâacaat edebilir, herkes o kitabı tedâkîk edebilir. Fakat hiçbir kimse Kitâbu'llâh'ın teaddüd-i zevcâtı emr ettiğini, yahud teaddüd-i zevcâtı teşvik eylediğini gösteremez. teaddüd-i zevcât hakkında verdiğimiz bu mutavvel izâhâti şöylece hülâsa edebiliriz:

- 1- Teaddüd-i zevcât, belki insanlığın devr-i tufûliyeden beri râyic olan bir âdettir.
- 2- Teaddüd-i zevcât âdeti, bu güne kadar, ekseriyet-i beşeriyeyen tanıldığı ve hürmet ettiği bir âdettir. Bu bir müessesesi-i dîniyye olmaktan ziyyâde bir müessesesi-i ictimâ'iyyedir. Bu müessesenin mergûbiyet ve adem-i mergûbiyetini ihtiyâcât ve şerâit-i ictimâ'iyye takarrûr ettirmektedir.
- 3- Tabiatın beyne'l-beşer teaddüd-i zevcâtı teşvik ettiği anlaşılıyor. Meşrû' ve gayr-ı meşrû', açık veya kapalı sûretlerde teaddüd-i nisâ her millet arasında, her memlekette şâyi'dir.

4- Bizzat kadınlar teaddüd-i zevcâtâ mütehammildir. Böyle olmasa bu âdet vücûd bulamazdı.

5- Teaddüd-i zevcâtın menâfi de, mazarrâti da vardır. Gayr-ı meşrû' [244] bir zarûrette istifrâş-ı nîsvâna, kaldırım ahlâksızlıklarına karşı en müessir mânia teaddüd-i zevcâtıdır. Hiçbir müceddid-i ahlâkî fuhşu teşvik etmek mes'ûliyetini der'uhde etmemeksin bu âdeti kaldırmaya teşebbüs edemez. Bu endîse olmasa teaddüd-i zevcât çoktan ilgâ edildirdi.

6- Hristiyanlık da dâhil olduğu halde hiçbir dîn, teaddüd-i zevcâtı men' etmemiştir. Hristiyanlık papasları, şâri'leri dînleri nâmına teaddüd-i zevcâtı ilgâ etmekte haksızdırular.

7- Hazret-i Muhammed'den başka bir peygamber, teaddüd-i zevcâtı tanzîm ve tahdîd etmemiştir. Müslü-

manlık en hayırkâr ve müessir sûrette teaddüd-i zevcâtı tanzîm ve tahdîd etmiştir.

8- Kur'ân-ı Kerîm'den başka hiçbir kitâb-ı ilâhî zevce birliğini teşvîk ve tavsiye etmemiştir.

9- Teaddüd-i zevcât âdeti zevâle yüz tutmakla beraber Harb-i Umûmî gibi birtakım felâketlerin bu âdeti ihyâ etmesi muhtemeldir. Her halde bu âdetin esâsât-ı İslâmiyye dâiresinde tanzîmi lâzımdır. Bil-akis bu âdet zâil olacaksa Müslümanlığın tavsiye ettiği hakikî zevce birliği onun yerine kâim olmalıdır.

10- Teaddüd-i zevcât, hakikatte bir müessese-i İslâmiyye değildir. teaddüd-i zevcât'tan daha fazla zevce birliği bir müessese-i İslâmiyye'dir.

Müşir Hüseyin Kîdvay

İSLÂM TÂRÎHİ HAKKINDA

Medhal § 1

Bu ilk fıkra on sahifelik ve müellifin ta'bîrince "On üç asırdan fazla bir târîhin gâyet muhtasar ve sathî hülâsası"dır. Bu satırları imlâ eden rûh-i kîn-âlûd daha ilk adımda insanı ürkütüyor ve eserin mütalaasıyla -peyderpey mükeşif olacak- kilise, hem de düşman-ı İslâm bir kilise günlüğünün ağır kokuları kâri'in, bâ-husûs müslüman kâri'in şâmesini bîzâr ediyor.

Müellif hiç ümîd edilmek bir zamanda "Yeni, bârbâr ve o âna kadar mechûl" bir kavmin yeni bir dîn ile "İçine girilmez birtakım çöllerden birden bire meydan'a" çıktığını haber veriyor. Dînimizin sür'at-i intîşârına fâtihân-ı İslâm'a karşı câ-becâ "Barbâr, Sürü" gibi ta'bîrât-ı muhakkârâneyi ibzâlden de geri kalmaksızın büyük bir hayretle bakıyor ve bu havârik-nûmâ intîşârı bir yanğına benzetiyor:

"... alevlerin her erişiği yerde kendine bir gıdâ bulan bir step yanğını gibi Arabistan'da çıkan yanın da pek az vakit içinde bahr-i muhît-i Atlâsî sâhillerinden Hindistan'ın müşemmes ovalarına kadar yayıldı. Ve bütün dünyayı ihâta ve târîb! tehlikesini arz etti."

Diyor ki iltifâtına, hayır-hâhlığına, bî-taraflığına, hakîkaten hiç diyecek yok.

Müverrihin bu kadar kısır basar sâhibi olduğuna taac-cüb olunur. Bir kere mücâhidîn-ı İslâm, bâ-husûs sadr-ı evvelin ricâli hakkında çok değil, biraz ma'lûmât alınsa "Barbar, Sürü" ta'bîrlerine mâ-sadak olmaktan müteâlî oldukları derhâl anlaşılır. Bunlar ne biçim barbar imişler ki dünyanın en mühim ve en medenî yerlerinde te'sîs-i hükûmet etmiş, her girdikleri yerde yerleşmiş, fatihlik zamanlarına gelinceye kadar dünyanın en medenî tanılan

akvâmına galebe ile kendi medeniyetlerini ve birçoklan-na lisânlarını bile kabûl ettirmiştir, Avrupa'nın o târîhlerde barbar olan akvâmını nûr-ı ilim ve ma'rifetleriyle tenvîr eylemiş, müessesât-ı ictimâ'iyyelerini İslâm'ın bu günkü en âciz devresine kadar peyâpey on üç buçuk asır idâ-meye muvaffak olmuş, bundan sonrası için de müellifin bile kendi i'tirâfi (c 1 s 16) vechile daha çok zamanlara kadar ümîd-i zevâlini kesmiştir. Sürü itlâkına sezâ insanlar cemâati hangi diyârda medeniyetlerini, dînlerini, lisânlarını kendi mağlûbiyetlerine kabûl ettirebilmişlerdir? Târîh-i beşer insanlara hiçbir şey öğretmemiştir ise şunu zihinlerine hakketmiştir ki kimin medeniyeti daha yüksek ise diğerine maddeten olmasa da ma'nen gâlib oluyor. İşte Cengiz, işte Hülâgû. Galebât-ı askeriyyeleri bu kadar katî, bu kadar parlak, diyâr-ı İslâm'ı serâser târîb etmek derecelerini bulmuş iken iki medeniyetin tesâdümü mâdûn mevkîinde olanın pek az sonra yere serilmesini intâc etti. Kendilerinin ve müdhiş ordularının evlâd ve ensâli hep vahdet-i İslâmiyye dâiresine girdiler. Ve cümlesi dîn-i İslâm'a, medeniyet-i İslâmiyye'ye hâdim can-sipâr oldular. Roma Yunanistan'a gâlib geldi. Medeniyetini mahkûmlarına kabûl mü ettirdi? Yoksa Yunan felsefesinin mütehâlif-ârâ ve efkârinin, müessesât-ı ictimâ'iyyesinin zebûnu mu kaldı? Garbî Roma imparatorluğu hakikatte bir Yunan imparatorluğundan başka bir şey miydi? Bunun da aksine İtalya'ya şîmâlden hûcûm ile sekenesini maddeten kayd-ı esâretine alan çeşit çeşit barbarların hangisi Latin ırkı içinde eriyep mahv olmadı? Her yerde ve her zamanda bilâ-tehâllüf tecellî etmiş olan hakikat-i târîhiyyenin ehl-i İslâm hakkında da tecellî etmesine mâni'-i ilmî ve aklı acaba ne imiştir? Medeniyeti diğer akvâma kabûl ettirenler eğer barbar, sürü değil ise Cezîretü'l-Arab'dan yeni bir dîn ile, elde meş'al-i nûr ve hakikat olarak çananlar da -müellifin zu'muna rağmen-barbar, sürü değildir. Hilâfi iddiâ garazkârlıktır.

[245] Bu hârikulâde zuhûru müellifin yanına benzetmesi de üdebâya yakışır bir teşbîh olmasa gerektir. Çünkü yanının eseri harâb ve izmihlâldir. Ateş uğradığı yerde bekâ ve saâdet izi bırakmaz. Mucâhidîn-ı İslâm'ın eser-i muazzamî ise hâlâ meydanda duran bir âbide-i medeniyet ve râhat ve umrândır. Avrupa'da bile taas-sub-ı Nasrâniyet'le gözü kararmış olanları günden güne daha ziyâde hayrân edip duruyor. Müverrihimizin bu yanın teşbîhine o kadar ehemmiyet verip bu vâdîde sözü uzatması İslâm'ın Hristiyanlık üzerine vâki' olan galebât-ı mütekaddimesi ile hristiyanların Ehl-i Salîb muhârebâtındaki fecî' mağlûbiyetlerine -bu hülâsanın diğer satırlarından sarâhaten anlaşıldığı üzere- yüreğinin pek yanmış olmasından ileri gelmiş olsa gerektir.

Bu fıkra ile bundan sonra ki fıkralarda pek câlib-i dikkat bir şey var. Bahsi hep Hristiyanlık üzerine yürüterek

izhâr-ı esef ediyor. Halbuki İslâm'ın galebesi münhasırın hıristiyanlara karşı vâki' olmamıştı. O, devlet-i Sâsânîyye gibi muazzam bir sultanatı da bir hamlede yere sermiş, şark ve garbta birçok hükümetleri devirmiştir. İslâm'ın jegâne gâyesi sanki yalnız Rum sultanatına Toros dağlarından i'tibâren sed çekmekten ibâret imiş gibi müellif bütün telehhüfâtını bu noktaya hasr edip iki dîn -evet iki sınıf halk, iki dîn- arasında mukâyese yollu ve uzun boylu icâle-i kalem edip durmuştur ki eserinin te'lîfine saik aşk-ı Nasrâniyet olduğunu bununla sarâhaten göstermiş oluyor. İlleriki fîkralarda da bu aşkin izlerine bol bol tesâdûf edeceğiz.

Bî-taraf müverrihlik bu mudur? Bakınız ne diyor:

"... hıristiyan kavîmleri (akvâm-ı sâireyi ağızına almayı hiç ihtiyâc hissetmiş mi!) düştükleri acz u zaaf içinde bu azîm herc ü merclere âtilâne seyirci durdular. Hiçbir şey yapamadılar. Hiç birinde yanğını (yani dâire-i İslâm'ın tevessüünü) durdurmak kuvveti bulunmadı."

Biraz sonra da bütün kabâhati Rumlara yani Ortodokslara atf ederek:

"... Rumlardan rehâvet ve atâleti, Bizans imparatorlarının aczleri yüzünden Hıristiyanlık, nüfusu çok vilâyetler, milyonlarca mü'minler yani hıristiyanlar gâib etmiştir. İhtimâl ki bu bir sülüsden fazla idi. Îsâ dîninin mehd-i zuhûru bile kâfirler yani müslümanlar eline geçmişti. Bu pek müdhiş bir felâket idi. Hiç buna çare-sâz olamazdı. Gâib edilen yerlerin ve rûhların tekrar istirdâdi için açılan azîm mücâdele (yani Ehl-i Salîb muhârebâti) hiçbir zaman o günden beri inkîtâa uğramamış ve bu güne kadar hâlâ şarkda devam etmekte bulunmuş ise de Hıristiyanlığın seksen seneden biraz fazla müddet zarfında gâib ettilerine mukâbil on üç asırlik bir mübârezeden sonra istirdâd ettiği şeylerin ne kadar az olduğu nazar-ı mülâhazaya alınırsa istihsâl edilen fevâidin (yani müslümanları kırmanın ve mülklerini ellerinden almanın) pek ehemmiyetsiz olduğu teslim edilir. Bu kadar adem-i muvaffakiyetten dolayı pek acı mülâhazât dermiyâni kâbıldır. İslâmîyet'in on altinci ve on yedinci asırda (Türklerin Macaristan'ı feth ettiler ve Viyana surlarını doğdükleri târihler) nâil oldukları muzafferiyât da hesâba katılır (adamçağınızın anlaşılan bizimle görecek birçok hesâbi var) ve Hıristiyanlığın bunu ancak kısmen istirdâd edebileceği düşünülürse mülâhazâtımız daha acı olabilir."

DİYE mersiye-hânlık ediyor. Bu türlü hayiflannalar bî-taraflık, hayır-hâhîlik da'vâlarını tabîî hiçe indirir. Hem de görüldüp anlaşılıyor ki müellif cenâblarındaki taassub ale'l-îtlâk bir hıristiyan taassubu değil de Rîmpapaya sadâkatle îmân etmiş, Ortodoks kilisesine de düşman hâlis muhlis bir Katolik papası taassubudur. Can u dil-

den arzû ettiği şinîde-şû kaçırılmış ruhları istirdâd edebilmek için Ehl-i Salîb mücâdelesini idâme ve dîn-i İslâm'ı izâledir.

Bundan sonra ise:

"Bu muhâribler kimlerdi? O müdhiş çöllerden onları dünyayı zabta kim sevk etmiş? Neden o kadar havârik izhâr edebildiler? O kadar az sene içinde istihsâl ettikleri fevâid neden o kadar azîm ve tam oldu ki on üç asırlik bir mübâreze ve bizim pek fâik olan medeniyetimizin mâlik olduğu vesâit-i müessire ve kavîyye bu büyük dîn ve medeniyet düşmanını geri sürmeye kâdir olamadı? Acaba bizde bir noksân ve kusûr mu var ki düşmanlarımız o noktada bize gayr-ı kâbil-i inkâr sûrette mütefevik bulunuyorlar? Acaba bu noksân elân devam ettiği için midir ki biz bu terakkîyatımıza rağmen onu telâffî edemiyoruz?"

Gibi mühim suâlleri soruyor da her nedense bu husûsta kendi re'y-i zâtîsini -hazır sırası gelmişken- izhara tasaddî etmiyor. O yalnız a'dâ-yi İslâm olanların asran ba'de asrin bize karşı vaz'iyetlerini, gittikçe artan adâvet-i müstemirrelerini bir lisân-ı tasvîb ile nakil ve hikâye etmekle iktifâ ediyor. Hem de nasıl bir lisân ile! İşte dinleyiniz:

"... birinci asır hıristiyanları, kezâlik müteâkib asırda kiler İslâmîyet'in terakkisini bir türlü izâha muvaffak olamadılar. İzâh etmek kendi kusûrlarını bilmek demekti. Halbuki hiçbir millet böyle bir vukûfa sâhib olmamıştır. İlk müslüman halîfelerine muâsır olan hıristiyanlar bu suâlleri kendi kendilerine îrâd bile etmediler.

Bunlar yalnız gâliblerin yeni bir ibâdete mâlik olduklarını (buradaki İbâdet kelimesi yerinde değil) ve Îsâ îmânını bâtil diye reddettiklerini (bu "Îsa Îmâni" ta'bîri de yanlıştır. Hata asilda mı yoksa tercümede mi bilmiyorum. Biz müslümanlar Îsâ sallallâhu aleyhi ve sellem Efendimiz gibi ülül-azm enbiyâdan bir zat-ı azîm-i zîşânın îmânına nasıl bâtil diyebiliriz?) mübhem bir sûrette biliyorlardı. Bu yeni ibâdeti! bir peygamberin çıkardığına, bu peygamberin Rum ve Latin papaslarının Hıristiyanlığını kaldırmak iddiâsında bulunduğu vâkîf idiler. Bu peygamberin ismini işittiler. Fakat bunu telaffuz o kadar zordu ki isminin ne olduğunu bile kat'iyetle ta-hattur edemiyorlardı. Yeni dîn'in ateş ve kılıç ile intîşâr etmiş birçok kurbânlara mâl olmuş olması ve Bizans ile Roma râhiblerinin Hıristiyanlığı aleyhinde gâyet şiddetli davranışları (bu tavâsîfât müellifin hesâbına geçirilmek lâzımdır. Siyâk ve sibâk bunu gösteriyor.) İslâmîyet'e avâm halkın muhayyilesinde gâyet korkunç bir şekil verdi. En zâlimâne ve fenâ şeylerin bir timsâli, şeytânî bir kizb ve hile gibi göründü."

[246] Prens cenâbları (müellifin bir prens olduğunu ağızdan ağıza işitiyoruz.) hıristiyan ruhbanının "Bu en müdhiş düşmanını her vâsita ile tezyîf ve tezlîl etmeye" çalıştığını haber verirken:

"Bu düşmanın hârika-âlûd muvaffakiyâtı dünyanın gâyetle matlûb olan hıristiyanlaştırılmasına bir mânia ve Hıristiyanlığın tevessüü için dâimî bir tehlike teşkil ediyordu. Hıristiyanlık, birtakım ilâhiyât mes'eleleri ve politika ihtilafları yüzünden dâhilî ve akîm nizâ'lar içinde müşkilâta müstağrak bulunduğu cihetle tehlike büyük idi.

Sözleriyle her vâsita ile, yani iftirâ da dâhil olmak üzere her vâsita ile dîn-i İslâm'ı tezyîf ve tezlîl eden ruhbanı âdetâ haklı buluyor; "Düşmana müttehid bir cephe arz edemeyen" hıristiyanlara karşı "Müttehid ve kavî düşmanlar"ın "her gün yeni mühtediler" kazandığını ve "müsülmânların her gün çoğalıp hıristiyanların adetçe azaldığını yana yakila anlatıyor. Ve hiçbir zaman hiçbir dîn, hatta Hıristiyanlık bile bu kadar çabuk, bu kadar tam, bu kadar sürekli muvaffakiyetlere nâil olamadığı için "bu yeni i'tikâdin intişâri zâlimâne bir hîlekârlık, yegâne îmân-ı hakiki olan Hıristiyanlığın imhâsına azmetmiş şeytanın bir işi gibi telâkki" edildiğini haber veriyor. Daha sonra da Muhammed (sallallâhu aleyih ve sellem) ile dîn-i Muhammedî ve ümmet-i Muhammediyye hakkında "Dehşet ile karışık kîn ve nefret"in günden güne arttığını ve "dâhilî bitkinlik te'siriyle müslümanlar hıristiyan akvâmî zararına olarak fütûhâtlarını artık tevsî edemez hâle geldikleri zaman " bile hıristiyanların müslümanlara karşı olan nefreti bir türlü soğumadığını ve bunca kıymetdâr canları fedaya mâl olan Ehl-i Salîb muhârebâtının fayda vermediğini acı acı teşrîh ederken:

"... bu gün bile müslüman askeri Hıristiyanlığın en muakkades ma'bedinde (yani Kudüs'te Kamâme kilisesinde) sigarasını istihfâkârâne içerek, Sen Sepolkar kilisesinde (yne Kamâme demektir.) peygamber Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) halîfesi sıfatıyla Hıristiyanlık dînini kazanmak vazifesiyle mükellef bulunan bir kimse'nin kudret-i hâkimânesini temsîl ediyor."

diye yanık bir mersiye daha okuyor.

Bu sözlerdeki garaz ve kîn, hatta tezvîr el ile tutulacak derecede tecessüm etmektedir. Müslüman askerinin Kamâme kilisesinde angarya olarak ifâ ettiği bekçilik hıristiyanların kendi aralarındaki münâzaât ve hatta mukâtelâta meydan vermemek için yine hıristiyan devletlerin talebi üzerine ittihâz edilmiş bir tedbîrden ibâret idi.

Nöbet bekleyen neferin ise -başka bir mevki'de de olsa- sigara içmeyeceği ma'lûmdur. Hele Hıristiyanlık

dîninin kökünü kazmak iftirâsını bedâhet-i hissiye reddeder. Eğer dîn-i İslâm'ın böyle bir gâyesi olaydı kahr ve istilâ günlerimizde köklerini kazır, prens cenâblarının mersiye-hân olmasına bile meydan vermeyecek sûrette nâm u nişânlarını ortadan kaldırırdık. İlkide birde kılıç dîni, ateş dîni tavâifiyle kadrini akı sıra tenzîle çalıştığı bu dîn'in nasıl intişâr ettiğini, müsamahâkârlıklarının de-recesini T.W. Arnold'un bu yakınlarda Çerkeş-zâde Halil Halid Beyefendi tarafından tercümesine himmet buyurulan *İntişâr-ı İslâm Târihi*'ni mütâle'a etmesini müellif cenâblarına tavsiye edersek pek de küstahlık olmaz.

Hülâsa-i târihiyeyenin bundan sonrası Hıristiyanlığın galebe zamanlarına âiddir. Hıristiyanlığın "Kahramânâne mücâdelelerden sonra (şedîd ve zâlimâne bir mücâdeleden bahs etmek istedîğini elbette okuyanlar anlar.) İspanya'da Araplara galebe çaldığını (yani bire varinçaya kadar nûfûsu katl, nefy, ve iclâ veya irtidâda icbâr ettiğini) söylüyor, şu kadar ki "İstanbul'un ziyâ" ile "Müsülmânların Macaristan'da hatta Viyana surları karşısında gözükmeleri pek pahalı bir fiâta mâl olduğunu" düşünerek pek hayiflânıyor.

Bundan sonra artık mevzû'-ı bahs Türklerle hıristiyanların müsâraasıdır. Bu müsâraa Türklerin mağlûbiyeti "Macarlarla İslavlârin semere-i muvaffakiyeti" olmayıp "Hıristiyan medeniyetinin hâricî hudûdlarına çarpan şedîd dalgaların, sönmeye müheyŷâ dâhilî ihtilâcât-ı azîmenin son ra'seleri" olduğunu hakikate bir dereceye kadar yaklaşarak i'tirâf ettikten sonra:

"Fakat Türkiye'nin dâhilî inhitâti Avrupa'daki muhârebât-ı askeriyyeye nihâyet verdiyse de, hıristiyanlar bu gün hâlâ devâm eden o batî istirdâd işine ve mücâdeleye tekrar başladılarsa da muzafferiyet günü henüz uzaktır."

Diyor. Müellifin hasretkeşi olduğu o muzafferiyet günde kendisine de, kavminin ahfâd ve ensâline de ebeden Rabbim göstermesin! Zîrâ mâ-sebakdaki ifâdâtının siyâkına nazaran Türkün kökü kazınmadıkça adamcağız oh! diye geniş bir nefes alamayacaktır.

Daha sonra "Hasta Adam"ın henüz kuvve-i hayâtiyesi bâkî olduğunu Yunanlıların mağlûbiyetinden istidlâl edip -zâhir bizi çâr-çabuk mahv etmek için daha tedbîri davransınlar diye- Avrupa diplomasisini îkâza gayret ediyor. Ve:

"... Avrupa diplomasisinin dâimî nîkbînlîğini (ma'nâsı açık) en çok ihlâl eden mes'ele varsa o da budur. İslâmîyet bu gün bile Hıristiyanlık'tan sonra en kuvvetli dîn dir. Sâliklerinin derîn kanâatlari dolayısıyla Hıristiyanlık mezhebinin inkışâfına karşı büyük bir mâniadır. Daha birçok asır böyle kuvvetli hâlinde kalacaktır. Bu gün bile hıristiyan Avrupa mâlik olduğu nâ-mütenâhî menâbia

rağmen İslâmiyet'de kendisinin medeniyetinin serbestçe inkişâfına karşı nâ-kâbil-i iktihâm bir hâile tesâdîf etmektedir." mütâle'asını dermiyân ediyor.

Ey muhterem kâri', en bî-taraf(!) ve en hayırhâh(!) dedikleri bir müverrihin yukarıki sözlerini tekrar oku da ibret al.

Müellif yukarıda intîşâr-ı dîn-i İslâm esbâbını gûyâ istiknâh etmek [247] üzere beş suâl îrâd etmişti. Üzerinden gayz ve husûmet akan bunca sahîfeler karaladıktan sonra bunların gerek bu fıkra içinde, gerek bundan sonra ki sahîfelerde -velev garazkârâne yazılmış- cevaplarını beyhûde arayacaksınız. Onun söylemeyeceği, söylemeyeceği yalnız bu suâllerin cevaplarıdır.

İslâmiyet sur'at-i berkiyye ile intîşârını, kolay kolay mühtediler kazanmasını, hıristiyanların adını azaltmasını, girdiği yerde kökleşmesini "En zâlimâne ve fenâ şeylerin timsâli", "şeytânî bir kizb ve hîle", "şeytânın işi" i'tikâd eden veya ettiren papaslarla cehele-i nasârânın sözlerini prens cenâbları tasvîbkârâne bir edâ ile bize nakl edeceğine kendisinden daha munsif diğer Avrupalı müelliflerin i'tirâf ettikleri hakikatlerden bazlarına kitabınni mini mini bir köşeciğini açsaydı, emîn olsun ki, sermâye-i taassubundan pek büyük bir şey eksiltmeksi-zin yine bî-tarâflîk da'vâsını -gâfilleri aldatacak kadar olsun- ileri sürebilecekti. Fakat heyhât, o, Vatikan papasları kadar mutaassibdir. Onlar gibi haktan sâkit olmaya ahd ü peymân etmiştir. Maahâzâ müsâadelerine intîzâr etmeksiz bu cevapları biz verelim:

Dîn-i İslâm vâkiâ bu zavallılara şaşkınlık verecek sûrette inkişâf etmekle târîh-i âleme bir misli daha görürmeyen bir inkilâb-ı azîm yaptı. Fransa inkilâb-ı kebîrinden hâsil olan netâyic-i azîmeden her fırsat düştükçe bahs edilir durur. Onu büyük görmek de bir bakıma göre muhiktir. Fakat hukûk-ı beşer beyânnâmesinin ilân ettiği hürriyet, müsâvât, adâlet mefhûmları kurûn-ı vustânın o mübâret asırlarında dîn-i İslâm'ın bağıra bağıra bütün insanların kulaklarına yetiştirmek, zihinlerine yerleştirmek istediği desâtîr-i necât-bahşânın ancak on iki asır tereddüdden sonra Avrupalının kafasına hem de kan ve ateş bahâsına sokulmuş hakâyıkından bazlıdır. İslâm'ın ervâh-ı beşerîyyede ikâ' ettiği tahavvülât ve inkilâb -biraz düşünulse- insana hakikaten hayret verir. Bir bedevî kavmin birden bire medenîlere medeniyet üstâdi oluvermesi elbette sebepsiz değildir. Fakat bunu yukarıda sayılan tiflâne esbâba atf etmek gülünçtür. Bir ilim adamı bu gibi saçma sapan esbâbı re'y-i nûmûneleri değil, ancak tuhaflik olmak üzere îrâd edebilir. Müellif aslen müslümanların "derin kanâatleri dolayısıyla Hıristiyanlık mezhebinin inkişâfına karşı" niçin "büyük bir

mânia" olduğunu bit-tahlîl araştırmak iktizâ ederdi. Her halde şuna mutmain olsun ki -bir yerde imâ ettiği üzere- buna sebep papasların ihtilâfât ve münâzaâti değildir. Bu nizâ' ve ihtilâf i'lâ-yı kelimetullâhi teshîl etmiş olsa bile her halde sebeb-i yegâne değildir. Hatta papaslar İslâm'a karşı Müttehid Cephe arz etmekle işi belki biraz te'hîr etmiş olsalar bile yine er geç mağlûb olacaklardır. Çünkü bu dînin sebeb-i intîşâri kendi zâtında mündemic, mü'minlerini ister istemez ileri götürün, yabancılарını kendine meftûn eden bir ma'nevî kuvvettir.

Bu dîn dîn-i fitrattır. Onun teâlîmini beğenmeyecek fitrat ve tabîat-ı insâniyye yoktur. Akidesi gâyet sâde olup her aklın bilâ-tereddüd kabûl edebileceği tevhîd-i ilâhî ile tasdîk-i resûl-i aleyhi's-selâmdan ibârettir. "Bir üçtür, üç birdir" kazîyesi ile, hıristiyanlardaki diğer es-râr-ı imâniyye ile kimsenin aklını taglîz etmez. Mesâil-i imâniyyede akla iştan el çektirmez. İbâdetleri hep kolay ve ferd ile cem'iyetin nef'ine hâdimdir. Mü'minler hep kardeşir. Beynlerinde tefâdul yani bir kimsenin diğe- rinden indellâh eddal olması takvâ iledir. Kimin takvâsi ziyâde ise eddal odur. Dünyaca hepsi hukukça tamamen müsâvîdirler. Bu dîn ırk, renk farkı gözetmediği gibi kimsenin kimse üzerine ne ferdî, ne sınıfî tahakkümünü kabûl etmez. Allah ile kul arasında tavassut edecek ruhbâniyeti külliyen reddeder. Kimin ilmi daha çok ise diğerine re'yen o tefevvuk eder. Hâsılı herkes Allah'ın kuludur, kimse kimseye kul olamaz. En büyük olan zâtta en hakîr ve vazî ferde kadar herkes kânûn-ı ilâhî olan şerîat nazarında müsâvîdir. Nitekim huzûr-ı hâkimde bir Yahudi ile yan yana durup mûrâfaa olmaktan Aliyyû'l-murtezâ radiyallâhu anhn nefsi ibâ etmemiştir. Kezâlik kim olduğu belirsiz bir bedevîye hâsılı yere bir tokat atan Gassânî hükümdarına bedevîye mukâbeleten bir tokat attırmakla icrâ-yı kîsâsda Hazret-i Ömer radiyallâhu anh hiç tereddüd etmemiştir.

Emr-i bi'l-mâ'rûf ile nehy-i anî'l-münker her müslümanın mertebesine, ilmine, kudretine, mevkî'-i ictimâ'isine göre vazifesi olmadığı için bir bedevî Ömer radiyallâhu anha alâ mele'i'n-nâs "Sen egrilirsen seni kılıçlarımızla doğrulturuz!" diyecek kadar hürriyet-i kelâmini isti'mâl etmiş ve buna kimse taaccüb etmemiştir.

Bu dîn bütün mehâsin ve fezâili emr, bütün mesâvî ve rezâili nehy eder. Kavâid-i şer'iyyesinde hak nef'e mu-kaddemdir. Avrupa'nın Roma'dan yâdigâr kalan hukûkunda ise ber-akısdır. Menfaat-i âmme hâkku'l-gayra ta-kaddüm eder.

Fütûh-ı İslâm'a dâhil olan bilâdin ahâlîsi -her hangi ırktan olursa olsun- dâire-i İslâm'a girmekle derhâl kar-

deş ve Müslümanlık fevâidinin kâffesinden bilâ-noksân mütenâ'im olurlar. Cizye-güzâr olmaya da râzi olurlarsa pek hafif olan böyle bir vergi sâyesinde¹ لَهُمْ مَا لَنَا وَعَلَيْهِمْ (ما علينا) kâidesine tebean müslümanların dünyevî ni'met ve külfetlerine iştirâk ederler ve dâhilî cebâbirenin tassallutundan, hâricî düşmanların tecâvüzünden [248] sîyânetlerini müslümanlar canlarıyla, başlarıyla der'uhde ederler. Ubeydetü'bnu'l-Cerrâh radiyallâhu anh cizye vermek şartıyla müslümanların zîr-i hükmüne yeni girmiş hristiyanları Bizans askerine karşı himâyeye ve müdâfaadan esbâb-ı askeriyyeye binâen sarf-ı nazar etmeye muztar kaldığı gün bunlara: "Ber-muktezâ-yı ahd borcumuz olan sizi müdâfaaya imkân bulamıyoruz." diye cizyelerini iâdeye kalkışmıştı. Onlar ise bu uluvvü cenâba, bu duyulmamış vefâya meftûn olarak cizyenin iâdesine râzi olmamışlar ve kal'alarını bir gün evvelki efendilerine karşı müslümanların hesâbına bizzât müdâfaa etmişlerdi. Ömer bin Abdülaziz radiyallâhu anh sulhen feth ettiği bir Türkistan şehri ahâlisine karşı fâtih kumandanının şerâit-i sulhiyyeye pek riâyetkâr davranışmadığı huzûr-ı hâkimde ahâlî ile ba'de'l-mürâfaa tebeyyün ettiği için şehri, ahâlî-i asliyyesine teslîme karar vermiş ve askerininkin kâble'l-feth bulunduğu yere çekilmesini emr etmiş ve şehir ahâlisi bu merdâne ve âdilâne hüküm ve karar üzerine tav'an arz-ı teslimiyeti cana minnet bilmisti. Bu gibi vak'alar hangi medenî kavmin târih-i mefâhirinde mukayyeddir? Bunları hangi Avrupalının havsala-i menfaat-perestîsi ihâta edebilir?

Dînimizin bu sâdeliği ve cana yakınlığı sâyesindedir ki o büyük mücâhidînin bu günü ahlâfi hükümsiz, fakîr, âciz ve her türlü teşkilâttan mahrûm oldukları halde bütün Avrupa ve Amerika'nın o akla hayret veren satvet ve miknetine, koca koca milyonlarına, hâsılı müellifin bahs ettiği o nâ-mütenâhî menâbiine dayanarak efrâdını çâr-aktâr cihâna saldıran misyoner teşkilâti ile dünyanın her köşesinde karşılaşıyor ve papasların o sevgili canlarını ellerinden kâpiyorlar. Hatta daha ileriye giderek İngiltere'nin, Fransa'nın, hatta Amerika'nın göbeğinde ara sıra mühtediler kazanıyorlar.

İşte bedevî, ümmî bir kavmi bu hârikulâde derecât-ı kemâle, dünyada duyulmamış ve belki bir daha duyulmayacak olan bu devre-i ulviyete çıkan hep terbiye-i Muhammediyyenin (sallallâhu aleyhi ve sellem) ifâza buyurduğu rûh-ı i'tilâ idi. Endîşe-i nefsi unutturan i'lâ-yı kelimetü'llâh endîşesi, hakkı her şeyden üstün tutmak gâyesi idi. sadr-ı evvelin ahlâfi ise bu fezâil ile mütehallik oldukça ilerilediler. Bunlardan tebâûd ettikçe de tebâüdülleri nisbetinde gerilediler.

¹ "Bizim haklarımızdan onlar da faydalanan, bizim sorumluluklarımıza sorumludurlar."

Bütün ma'nâsiyla semâvî olan bu gibi desâtîr-i âliye ile âmil olanların karşısına dikilip engel olmak isteyenler bunların ziddî kâmilleri idi. Onun için müslümanlar ne reye ayak bastırsa yerliler kendilerini gökten yere inmiş birer rehâ-kâr diye telâkkî ettiler. Ve müellifin elden gitmeklerine bu kadar esef ettiği rûhlar bir daha rûcû' etmemek üzere karşı safâ geçtiler. Kendi dinlerinde kalanlar da râhat râhat ve serbestçe âyîn-i dînlerini icrâ ve kâr u kisbleriyle iştigâl ederek papasların didişmeleri arasında birbirini ezmekten, katl etmekten halâs oldular.

Müverrih dostumuzun(!) hristiyan düşmanı dediği müslümanlar -dâire-i tâatte bulundukça- hristiyanlara hristiyanlardan daha dost olmuşlardır. "Dîn-i İslâm kılınç sâyesinde intişâr etti. Hak olduğuna kanâat hâsil olaydı kılıç isti'mâline hâcet kalmazdı." Nakarâtını ikide birde frenkler tekrar ederler. Bu gün seyf-i İslâm artık müslümanların elinden düşmüş, yahud gilâfına girmiştir. Müslümanlar da dünyanın her tarafında o müdhiş cebbâr Avrupalılarla karşı karşıya, burun buruna gelmişlerdir. Eski dünyanın o mahûf ceberûtî, devletlerin himâyeye-kerdesi olan İncil nâşırlerinin o müdhiş milyonları Afrika'da, Hind'de, Malaya'da, Okyanusya'da ferd ferd değil de, fevc fevc, kabile kabile tevsî-i dâire etmesine mâni' olabilir mi? Dîn ve akide sâhasında Nasrâniyet bu gün de mağlûbdur. Demek ki İslâm'ın mevîzâsi kılıca, topa, tûfenge, hatta paraya gâlib gelebiliyormuş. Demek ki asıl sebeb-i intişâri kılıç değil imiş.

Hele bir hristiyanın dînimiz için kılıç ve ateş dîni demesi ve onunla ta'yîb etmesi kadar ayib bir şey yoktur. Dîn-i Muhammedî (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir şerâit ile zuhûr etmiştir. Risâlet-penâh Efendimiz Ahd-i Atîk'in tebâşir ettiği "Sâhibü'l-hirâve/Sceptre" nebiyyi'âlîşândır. Ahkâm-ı şerîati te'yîd ve ikâme için -Frenk ta'bîrine asâ-yı hükümeti kullanmıştır. Çünkü hükümet ve kuvvet olmasa propaganda te'siriyle ellerinden kaçacak ruhlar dan dolayı prens cenâbları kafasındaki adamlar müslümanları hiç değilse i'lâ-yı kelimetü'llâh etmekte râhat bırakmazlar. Binâen alelyh bir hükümet-i İslâmiyye'nin teessüsü elzemdir. Hükümet olunca da etrâfında kılınç isti'mâline mahal verecek düşmanları eksik olmaz. Düşmanmasına geçince dahi elbette eli bağlı durulmaz, harb edilir. Kılıç oynatılır. Lâkin düşmanın kadınlarını, çocuklarını, ihtiyârlarını, hatta papaslarını, savmaa-nîşnîlerini öldürmeyen, ağaçlarını kesmeyen, ekinlerini tahrîb etmeyen, hülâsa yalnız zarar verebilen muhâriblere savlet edip mâadâsına taarruz etmeyen İslâm hukuk-ı harbi ile bu asr-ı medeniyyette bile elân cârî ve ma'mûlün bih olan akvâm-ı sâire hukuk-ı harbini mükâyese eden kimse dîn-i İslâm'ın beseriyyete ne büyük

hizmetler ettiğini -eğer insâfi varsa- görür, ona "Dîn-i rahmet" demekteaslâ tereddüd etmez.

Dînimizde bu ma'nâca kılıç dîni demek doğrudur. Fakat ateş dîni demek mahz-ıiftirâdır. Çünkü her hangi canlı bir mahlûku ihrâk etmeyi nehy etmiştir.

[249] Asıl kılıç ve ateş dîni Hıristiyanlık'tır. O Hıristiyanlık ki İncil'in -eğer sıhhât ve sübûtu var ise- rivâyete nazaran umûr-ı hükûmetle elini bulaştırmayarak rast gelen hükümrânın zîr-i itâatinde yaşamayı ve bir yanağa atılan tokattan sonra öbür yanağı çevirmeyi emr etmiştir. El ân okuyup durmakta olduğumuz bu evâmir-i İnciliyye nerede, Hıristiyanlık nerede?

Kılıç ve ateş dîni Hıristiyanlık'tır. Çünkü bu dînin mü'minleri müşrikînîn tesâvîre ibâdet-i âyînlerini kabûl ettikten sonra şirk içinde perverde olmuş, imparatorların kılıncına dayanarak Roma imparatorluğunu kana boyamış, müşrikten ziyâde hıristiyan nâmini taşıyan insanları kesmiş, asâ-yı hükûmeti imparatorlardan papalarına teslîm etmiş, sultanat-ı rûhâniyye nâmini verdikleri dünyevî sultanatın kuvveti ile nice nûfûs katl etmiş ve nice canları yakmıştır. Otodafa*lar nice nice i'tikâd mücîrimlerini tevbeden sonra bile! ateşte çayır çayır yakmaktan vaz geçmemiştir. Asırlarca İspanya'da hükümrân olan müslümanlardan bu gün orada acaba kaç nûfûs kalmıştır? İki kutbun arasını kaplayan koca Amerika kıt'sının o cürümüş, günâhsız sekene-i asliyesi bu gün acaba nerede?

Kılıç ve ateş dîni Hıristiyanlık'tır. Çünkü papasların gûyâ rûhânî olan sultanattan sıyrılıp bütün yeryüzüne hâkim şevketli, kuvvetli dünyevî hükûmetler te'sîs eden hıristiyanların cebren medeniyete sokmak bahânesiyle Avrupali olmayan akvâmin topraklarını, mallarını, canlarını almak ve kendi aralarındaki hirs ve tamaa müstenid münâzaâtı fasl etmek için kullandıkları âlât kılıç ile beraber top, tüfenk, mayın, bomba, mihenik ve muharrik gaz gibi hep âteşin edevâttır.

Müellifin zem ve teşniîne karşı gayr-ı müslim muharirlerden de insâfa daha yakın ibârât ile istîshâd etmeyi pek arzû ederdim. Fakat söz uzadığı ve isbâti matlûb olan garazkârlık daha şu ilk fikradaki kendi sözleriyle maa-ziyâdetin sübût bulduğu için bundan vaz geçtim. İlleriki fikralarda da zâten da'vâmızın şevâhidine kendi ibârelerinde bol bol tesâdûf edeceğimiz cihetle kâri'în-i kirâmi daha ziyâde işgâle mahal yoktur.

"Tanîn"

Ahmed Nâîm

* Ateş ile yakma cezası hakkında, engizisyon mahkemelerinin îlâm-ı dinîsi.

YENİ BİR HEY'ET-i İLMÎYYE

Diyânet Riyâseti'ne Merbût

Bir Hey'et-i Mütehassisanın Teşkili Hakkında

Büyük Millet Meclisi'nin Şâyân-ı Şükrân Bir Karârı

Büyük Millet Meclisi'nde Diyânet İşleri Riyâseti bütçesi münâsebetiyle cereyân eden müzâkereleri ehemmiyetine mebnî aynen aşağıya derc ediyoruz:

Abdullah Azmi Efendi (Eskişehir)- Bu müessesesinin devâir-i devletin diğer müessesâtı gibi hem-âheng olarak işlemesi lâzım gelir. Bunun aksini iddiâ edecek hiç kimseyin olmadığını zannederim. Bu müessesesinin âheng-i tâm içinde işleyebilmesi için bütçesinin kâfi mikdârda bulunması icâb eder. Başlıca vazîfesi milletin ibâdâtına, i'tikâdâtına âid birtakım resâili neşrederek millete okutturnmak ve milleti irşâd etmek olan bu müessesese; karşılık olmadığından dolayı bu vazîfesini tamamıyla ifâ edememiştir. Benim vekâletim zamanında bir Te'lif ve Tercüme Hey'eti vardı. Bu hey'et mütehassis zevâttan mürekkeb olup en mühim vazîfesi felsefe-i garbiyye ve bazı âsâr-ı garbiyye ve dîniyyeyi lisânımıza nakl etmek ve aynı zamanda Avrupa'nın dîn-i İslâm hakkındaki neşriyatına mukâbele etmektir. Bu hey'et kısa bir müddet zarfında 7, 8 âsâr lisânımıza nakl ve neşriyatında her vechile meşkûr mesâî gösterdi. Bu gün bu hey'et yoktur. Halbuki arz ettiğim vazîfeler dolayısıyla bu hey'etin vücûdu elzemdir.

Binâen aleyn bu hey'etin teşkili için 214'ncü fasila, 20 bin liralık bir tahsîsât vaz'ını teklîf ediyoruz, kabûlünü ricâ ederim.

Mâhir Efendi (Kastamonu) - Efendiler, ictimâ'i yâttâ, ik-tisâdiyâttâ velhâsil her husûsta dîn en mühim bir âmildir. Meselâ dîn, bir müslümana istihkâr-ı hayat etrir. İşte bu dînin muâmelât kısmını ifâ eden Diyânet Riyâseti maiyyetine ulemâ-yı dînden mürekkeb bir encümen teşkil edilmelidir. Nasıl ki Maârif Vekâleti'nde bir Te'lif ve Tercüme Hey'eti vardır. Bu gün dînimiz hakkında hakikate gayr-ı muvâfik, husûmete müstenid âsâr neşredilmektedir. Bunları red ve cerh etmek için behemehâl böyle bir hey'et teşkili şarttır.

Birtakım adamlar çıkıyor, Kur'ân-ı Kerîm'i yanlış sûrette tefsîr ediyor; diğeri çıkıyor, serâpâ dîn-i İslâm aleyhinde bir târihi, İslâm târihi diye lisânımıza nakl ediyor. İşte bunlara lâzım gelen cevapları vermek, doğruya yanlışı ayırmak için arz ettiğim hey'etin teşkiline muvâfakat buyurmanızı ricâ ederim. Bir de me'mûrîn-i diyânetten bazlarının maâşları pek azdır. Onların da tezyîd-i maâşlarını ricâ ediyorum.

Vehbi Efendi (Karesi) - Efendiler, Teşkîlât-ı Esâsiyye Kânûn'unun ikinci maddesinde Türkiye cumhûriyetinin dîni dîn-i İslâm'dır, denilmektedir. Fil-hakika efendiler, hayatı maddiyâttan ibâret değildir. Eğer maddiyâttan ibâret olsaydı ictimâî hayatı da lüzum kalmazdı. Bu dînin îcâbâtını icrâ etmek üzere bir Diyânet İşleri Riyâseti teşkîl etmişizdir. Şimdi bendenizin bu Diyânet İşleri Riyâseti'nden istedigim şey, her şeyden evvel meslek ve ihtisâsa, ilme atf-ı ehemmiyet etsinler, rast gelen başına bir sarık, sırtına bir lata giyerek dîn âlimiyim diye meydâna çıkmamasın. Bu gün köy [250] imâmlarını nazar-ı dikkate alacak olursak bunların yüzde yetmiş beşi okuyup yazmak bilmezler. Halbuki köylüler bu imamın her sözünü, velev yanlış olsun nass-ı kâti' telâkkî ederler. Binâen aleyh bendeniz Diyânet Riyâseti'nin bu mühim-meyi läyîki vechile atf-ı nazar-ı ehemmiyet etmesini bir def'a daha ricâ ederim. Yapılacak tedbîr, köyün imam-sız kalmasını intâc etse de yine icrâ ve ittihâz olunmalıdır. Sonra muattal ve mesdûd bir halde duran mescidleri akârât miyânâsına idhâl etmelidir. Ondan sonra hatîbler, hutbeleri Türkçe okusunlar, siyâsetle uğraşmayarak ah-lâkiyâttan bahs etsinler; sonra biraz da câmi'lerin nezâfetine dikkat etsinler.

Süleyman Sırı Bey (Bozok)- İki kuruşluk hademeden mi bekliyorsun bu işleri?

Vehbi Bey (devamlı) – Ondan sonra tekkeler! Vaktiyle tasfiye-i rûh için te'sîs edilmiş olan bu tekkeler de bu gün muhtâc-ı İslâhîdir. Sonra müftîler mes'elesi: Her me'mûrun bir yeri vardır. Müftînin ise yeri yoktur. Medresede oturur. Halbuki medrese müftînin yeri değildir. Onun için bu müftîlere ya münâsib bir yer tahsis edilsin ve yahud varsa boş kalmış olan metropolidhâneler verilsin.

Mazhar Müfid Bey (Denizli)- Efendim, geçende Râif Efendi bana "Sen de vaktiyle hoca idin!" demişti. İşte hocalığımı unutmadığımı isbât için birkaç söz de bendeniz söyleyeceğim (Handeler) efendiler, Kur'ân-ı Kerîm'in birçok Arapça tefsîrleri vardır. Bu tefsîrleri zanneder misiniz ki bir medrese mollası anlayabilsin. Bir hadîsi anlayabilmek için evvelâ ilm-i hadîsi taallüm ve tederrüs etmek lâzımdır. Binâen aleyh ben istiyorum ki asımızda zuhûr eden mesâlik erbâbına cevap verecek bir şekilde bir tefsîr yapılsın.

Vehbi Bey arkadaşımız, imamlardan bahs etti. İlmi olmadıklarını söyledi. Doğrudur. Fakat aldığı para nedir? Câmi'lerin nezâfeti işiyle uğraşanların da maâşları pek cüzîdir. Onlardan nasıl fazla bir hizmet beklenebilir?

Efendiler, bu gün cevâmi'-i şerîfenin hâli pek fecîdir. Bunları ta'dâda lüzum yok. Esbâbını düşünüp çâresini bulmalıdır. Bit-tabî' alâkadârlar cevâmi'-i şerîfenin bu halde bulunmalarına râzi degillerdir. Binâen aleyh ben çâreyi, bu işlere bakan kimselerin karınlarını doyurmaka buluyorum. Hülâsa-i ma'rûzâtım; her şeyden evvel Kur'ân-ı azîmûş-şânın yanlış tefsîrlерden vikâyesi en mühim bir vazîfedir.

Başvekil Fethi Bey- Efendiler, Abdullah Azmi Efendi, devâir-i devletten olan Diyânet Dâiresi'nin diğer devâir-i hükûmet ile hem-âheng olarak yürümediğini söylediler. Ve bunun için bir tedkîk ve te'lîf hey'eti teşkîli lüzumundan bahs ettiler. Fil-vâki' böyle bir hey'et lâzımdır. Fakat bir hey'et-i müşâvere vardır. Bu hey'et bu vazîfeleri ifâ edebilir. Kur'ânın tercümesi husûsunda ise muhterem arkadaşımızla müttefikim. Hakikaten bu husûsta tedbîr almak lüzümuna kâniim.

İمام ve müezzinlerin maâşlarının azlığından bahs edildi. Bu sene 120 bin liralık bir ilâve vardır. Vehbi Bey'in beyânâtını alkışlarım. Hakikaten doğrudur. Harâb mescidlerin harâbîden kurtarilarak akâra tahviline dâir olan sözler hakikaten pek doğrudur. Evkâf bütçesinde böyle bir madde teklîf edilmiştir. Müftîlik dâireleri hakkındaki mütâle'aları ise Mâlieye bütçesinde nazar-ı i'tibâra alınmıştır. Her halde bu senede vaz'iyet İslâh edilecektir.

Abdullah Azmi Efendi (Eskişehir)- Başvekil Beyefendi tedkîk ve te'lîf vazîfesinin hey'et-i müşâvere tarafından te'mîn edildiğini buyurdular. Halbuki Kur'ân'ı tefsîr mes'elesi gibi bazı mesâil behemehâl teklîf ettiğimiz hey'etin teşkîlini istilzâm etmektedir.

Diyânet İşleri Riyâseti Hey'et-i Müşâvere a'zâsından Aksekili Hamdi Efendi- Mazhar Müfid Beyefendi, nesredilen yanlış tercümler hakkında Diyânet İşleri Riyâseti'nin ne yaptığı suâl buyurdu. Tahsîsat olmadığından riyâset yalnız bu tercümlerin muharref olduğunu i'lân ve muharref noktaları zîr ve beyân etti. Bu tahsîsat bu gün kabûl edildiği cihetle bit-tabî' Diyânet İşleri Riyâseti'nin bu gibi şeylere karşı tedâbîr ve teşebbüsâti daha vâsi' olacaktır. Sonra hey'et-i müşâvere bazı dîn kitapları neşretmiş ve etmekte bulunmuştur.

Netîcede bütçenin hey'et-i umûmiyyesi hakkında müzâkere kâfi görülerek fasillara geçildi. 206, 207, 208'inci fasillar aynen kabûl edildi. 209'ncu fasıl okundu.

Rasih Efendi (Antakya) - Müftî müsevvîdlerinin maâşları onar liradır. Bunların diğer devâirdeki mukâbilleri mümeyyizlerdir. Adedleri dahi beş. Binâenaleyh bunların maâşlarının yirmi beşer liraya iblâgını teklîf ve takrîr takdîm ediyoruz.

Netîcede Rasih Efendinin takrîri re'ye vaz' ve kabûl edilerek 209'ncu fasıl 900 lira zamm ile kabûl olundu.

210, 211'nci fasillar da aynen kabûl olundu.

212'nci fasıl ise tashîhan, 213'ncü fasıl aynen kabûl olundu. 214'ncü fasıl okundu.

Telîf ve Tercüme Hey'eti teşkili hakkındaki, Eskişehir meb'ûsu Abdullah [251] Azmi Efendi'nin takrîri kirâat edildi. Bu hey'etin vazîfesi hakkında bazı mütâleât cereyân etti.

Ali Şuûri Bey - Bendeniz en evvel, bu hey'etin Kur'an-ı azîmü's-şân ile ehâdîs-i nebeviyyeden *Sahîh-i Buhârî* ve *Müslim-i Şerîfi* tefsîr ve tercüme etmesi lüzümuna kâniim.

Abdullah Azmi Efendi (Eskişehir) - Kur'an-ı Kerîm'in tefsîr ve tercümesiyle ulûm-ı İslâmiyye'nin hitâm bulmayaçağını, dîn-i İslâm aleyhinde maddiyyûnun yazdıkları şeylere cevap vermek lâzım geldiğini müdâfaa etti.

Netîcede Kur'an-ı Kerîm ve ehâdîs-i şerîfe Türkçe tercüme ve tefsîr hey'et-i mütehassîsası ücret ve mesârifî sûretinde ve 213'üncü A faslı olarak 20 bin lira kabûl edildi.

214, 215'inci fasillar dahi aynen kabûl olunduktan sonra celse ta'tîl olundu.

KUR'ÂN-ı KERÎM'İN TERCÜMESİ

Kur'an-ı Kerîm'in tercümesi ve âsâr-ı İslâmiyye'nin neşri için Diyanet İşleri Riyâseti'nde bir tedkikât ve telîfât hey'etinin te'sisi için Büyük Millet Meclisi tarafından verilen meşkûr karar üzerine "Türkçe Kur'an"-ı Kerîm yazan Saîd Cemil Bey *İstiklâl* gazetesine bir mektup göndermiş ve kendisinin hâlisân li-vechillâh Kur'an-ı Kerîm'i tercüme ettiğini ve nâ-hak yere i'tirâzlara uğradığını söylemiştir. Saîd Cemil Bey kendisine madde gösterilen tahrîfât ve hatayâtı unutmuş olacak ki tercümesine tekrar propaganda yapmaya kiyâm ediyor. Mütercim-i mûmâ ileyhin lisân-ı Kur'an'a vâkif olmadığı, binâen aleyh menâbi'-i ecnebîyyeden vücûda getirdiği tercümenin hatâ-âlûd olmamasına esâsen imkân bulunmadığı âşikârdır. Cemil Saîd Bey salâhiyet ve ihtiâsa hürmetkâr olsa şüphesiz böyle işleri ehlîne bırakır, hiç olmazsa hatayâtı ve tahrîfâtı kendisine gösterildikten sonra tercümesini medh ü senâda ısrâr etmezdi. Bu da Cemil Said Bey'in kendilerine gösterilen hatâların ehemmiyetini de takdîr edecek derecede hâiz-i vukûf olmadığını göstermektedir. Bir mütercimin seviye-i ilmiyyesi bu merkezde olursa tabîî ona söylenecek söz kalmaz.

**

Vezâif-i Tabîni Hâricine Çikan Kadınlar

Cumhûriyet gazetesi yazıyor:

"Kadınların avukatlık, doktorluk gibi son zamanlara kadar erkekler münhasır kalan meslekler intisâb için senelerce ne kadar uğraştıklarını tafsile hâcet yok, hep bilirsiniz. Nihâyet bütün medenî memleketlerde buna az çok da muvaffak oldukları mechûlünüz değildir. Halbuki bu kadar sa'y ü himmetlerle elde edilen bu muvafakîyet hiç olmazsa avukatlık mesleğinde akîm kalma ya mahkûm oluyor. Son Fransız gazetelerinde verilen ma'lûmât Fransa'da kadın avukatlığının iflâs etmek üzere bulunduğu gösteriliyor. Fransa adliyesinde avukatlığı kabûl ve baroya kayd edilmiş birçok kadınlar vardır. Fakat besbelli bunlar uzun müddetten beri müşterisiz kala kala bırakılarak, birer birer meslekten çekilmeye başlamışlardır. Çünkü herkes da'vâsını -ne kadar hukûk-şinâs olursa olsun- bir kadına emniyet etmeye cesâret etmiyor. Paris adliyesinde daha birkaç kadın avukat vardır. Onların da pek yakında cinslerine daha muvâfîk meslekleri tercîh edecekleri tahmîn edilmektedir. Birkaç gün evvel Parisli avukat kızlardan dört tanesi daha avukatlık mesleğini terk etmeye karar vermişlerdir."

Tevhîd-i Efkâr bu hâdiseden bahs ettikten sonra şunu ilâve ediyor:

"Son zamanlarda bizim hanımlarımız da, Avrupa'daki hemcinslerinin hâl ve vaz'iyetinden bî-haber, erkeklerin her girdiği mesleğe dâhil olmaya başladılar. Bu miyânda kadınlarımız arasında elbette avukat olmaya özenenler de vardır. Bu gibi hanımlar, Paris barosundaki avukat kadınların hâlinden ibret alarak her erkek işine girmekten vazgeçerlerse sonra sukût-ı hayâl ve ümîdsizlige düşmekten kurtulmuş olurlar."

**

Rakinin Men'i

Lokanta, meyhâne, bar ve emsâli olan yerlerde rakinin isti'mâli sûret-i kat'îyyede men' edildiği bütün bu mahallere tebliğ olunmuştur. Rakının kadeh ile satılmasının men'i üzerine bu yerlerin sâhibleri yine bir çaresini bularak raki i'tâsında devam ve bu sûretle bu yüzden kârlarına zarar gelmemesini te'mîn etmek istemişlerse de hükümet buna da meydan bırakmamış, binâen aleyh bütün bu yerlerde rakinin isti'mâli men' olunmuştur. Bu sûretle raki kuvvetli bir darbeye uğramış bulunuyor. Hükûmetin bu tedâbîr-i sâibesini kemâl-i memnûniyetle kaydeder ve rakinin bu sûretle men'ini memnûniyet-tâmmenin bir mukaddimesi addederiz.

**

Genç Hâdise-i Elîmesi

Ankara'dan alınan ma'lûmât ve Dâhiliye Vekili tarafından gazetelere vukû' bulan beyânâttan anlaşılıyor ki Şeyh Said nâmında bir sergerde devletin kuvâ-yı müsellehasına mukâvemetle harekât-ı isyâniyyeye kıyâm ve maalesef bu hareket tevessü' etmiştir. Şeyh Said'in bu hareket-i isyâniyyesine bil-mukâbele hükûmet on iki vilâyette idâre-i örfiyye i'lân etmiş ve âsilerin tenkiline müeddî olacak tedâbîr-i lâzimîyi ittihâz eylemiştir. Pek muazzam mücâdelelerden sonra sulh ve müsâlemete kavuşan milletimizin mesâî-i sulhiyye ile yaralarını sarmaya hasr-ı faâliyet etmeye çalıştığı bir sırada böyle bir hâdise-i isyâniyye müvâcehesinde bulunması çok müellim bir şeydir. Memleketin, milletin sulh ve müsâlemete, tesâniüde en ziyâde muhtâc olduğu bu sırada değil, her hangi bir vakit böyle bir hâdisenin vukûu aslâ kâbil-i tecvîz değildir. Binâen aleyh hükûmetin bu hâdiseyi sür'atle bertaraf etmeye muvaffak olmasını temennî etmek hükûmete bu husûsta her müzâherette bulunmak bütün efrâd-ı millet için en büyük vazife-i vataniyyedir.

[252] İSLÂM'IN RÛH-1 DÎNÎYYESİ

فُلِّيَّمَ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ فُلِّيَّمَ كَتَبَ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةُ²
 فُلِّيَّمَ تَعَالَوْا أَنْلُ مَا حَرَمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ لَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدِينِ إِحْسَانًا
 وَلَا تَقْتُلُوْا أُولَادَكُمْ مِنْ إِثْلَاقٍ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ
 وَلَا تَقْرُبُوْا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَّنَ
 وَلَا تَقْتُلُوْا النَّفْسَ الَّتِي حَرَمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصِيكُمْ بِهِ لَعْلَكُمْ تَعْقِلُوْنَ³
 وَلَا تَقْرُبُوْا مَالَ الْيَتَامَةِ إِلَّا بِالْيَتَامَى هِيَ أَخْسَنُ حَتَّى يَتَّسِعَ آشَدُهُ
 وَأَوْفُوْا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ
 لَا تُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا
 وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدُلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَى
 وَيَعْهُدِ اللَّهُ أَوْفُوْا ذَلِكُمْ وَصِيكُمْ بِهِ لَعْلَكُمْ تَدَكَّرُوْنَ⁴

Hakîki bir rûh-ı dînînin muhâfazası için Hazret-i Muhammed etbâîna bazı vezâîf-i ameliyyenin îfâsını tebliğ etmiştir. Bunların başlıcaları bunlardır:

² "Göklerdeki ve yerdeki varlıklar ve imkânlar kimin tasarrufundadır? Rahmetini ve merhametini ihsân edeceğini yazılı olarak kendisine ilke edinen Allah'ındır" de. (Enâm Sûresi 6/12)

³ "De ki: Gelin size Rabbinizin haram kıldığı şeyleri söyleyeyim: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın, anaya babaya iyi davranışın (Enâm Sûresi 6/151)

⁴ "Yetim malına, erginlik çağına erişene kadar en iyi şeklin dışında yaklaşmayın; ölçüyü ve tarayı doğru yapın. Biz kişiye ancak gücünün yeteceği kadar yükleriz. Konuştuğunuzda, akraba bile olsa sözünüzde âdil olun. Allah'ın ahdini yerine getirin. Allah size bunları öğüt almanız için buyurmaktadır." (Enâm Sûresi 6/152)

1) Salât, 2) Sîyâm, 3) Zekât, 4) Hac.

İnsanın, kâinâtı muhît bir kudreti idrâki, dâimî mücâdele-i tabiat önünde aczi. Hayırhâlik hissi... Bunların hepsi O'nun hayy ve kayyûm, rahîm olan zât-ı kibriyâya kalbinden feyezân eden şükârân ve muhabbetini ifâde etmesini içâb etmektedir. İbâdet, kalb-i beseri dolduran hissiyâtın tezâhürüdür. Maamâfih bu teheyâyât yüksek bir inkişâfin mahsûlüdür. Bir vahşî, tazarruâtının netîcesiz kaldığını görünce perestîş ettiği putu te'dîbe kalkar. Fakat bir unsur-ı uzvîyi ihtivâ eden edyânın ekserîsında ibâdetin te'sîri ikrâr olunmakla beraber bunlarda mâhiyet-i sihriyyenin mâhiyet-i ahlâkiyyeye tefevvuk ettiği, bazlarında da mefkûre-i ahlâkiyyenin pek nâkis olduğu görülür.

Eski Hindu âyîn-i dînisi, zühde riâyet ve kurbân takdîmi ile müterâfik tazarruâttan teşekkül ediyordu. Fikr-i dînînin devr-i tufûletinde ilâhenin de mevcûdât-ı beseriyedeki müştehiyât ve ihtirâsâtı hâiz oldukları zannolunuyordu. Binâen aleyh insan nasıl menâfi'-i madâdiyyeye muhtâc ise ilâhenin de kurbânlarla, nezirlere muhtâc olduğu tasavvur edilirdi.

Rîg Veda'nın eski ilâhîlerinde bu fikir ifâde olunmaktadır. telâkkîyât-ı dîniyyenin inkişâfiyla hiç olmazsa mütefekkir ve müterakkî dimâqların nazarında terk-i dünya ile kurbân takdîmine verilen ehemmiyetin ta'dile uğradığı anlaşılıyor. Fakat ancak kan ile intikâl eden bir Fazîlet-i Hafîkiye'ye vâris olduğunu iddiâ eden sınıf-ı rûhânînin halk üzerinde hâiz olduğu nûfûz Brahma mezhebini kurbancı bir mezheb hâline getirmiştir. Kurban yalnız ruhbân tarafından birtakım usûl-i sâbite dâiresinde kabûl olunuyor ve bu esnâda birtakım ilâhîler teremmüm edilerek mîhânîkî bir şekilde birtakım âyînler icrâ ediliyor, fakat bu âyînler şevk ve heyecân-ı dinîden mahrûm oluyor ve âbidler kendi nâmlarına ricâl-ı rûhânîyye tarafından yapılan ibâdetlere seyirci mevkîinde kalıyorlardı. En küçük hatâ bütün âyîni bozuyordu. Bu mezhebde ubûdiyet ve ulûhiyete merbûtiyet rûhu tamamıyla gayr-ı mevcûd olmuş olsa (بهاغا دغیتا) sûret-i kat'îyyede meydâna gelmezdi. Fakat halk için ibâdet, kurbanlar ve nezirler takdîminden ibâret bir şey kalmıştır ki bu şekli ibâdetin kıymeti efrâdin kıymet-i ahlâkiyyesine değil, onu îfâ eden ricâl-ı rûhânîyyenin hasâiline vâbeste idi. Halk yalnız âyînlerin te'sîrine i'tikâd edecek ve âyînin esnâ-yı îfâsında tâhir olacaktı.

"Maki- Zerdüştlerle Sâbiîler bir hevâ-yı ibâdet içinde yaşarlardı. Zerdüştler aksdirdikça, saçını, tırnağını kesikçe, yemeğini hazırladıkça, lambasını yaktıkça... ibâdet ederdi. Evvelâ Hürmüz'e niyâz edilir, ondan sonra yalnız semâvât ve arza, anâsır ve nûcûma değil, ağaçlara, bil-

hassa kamer nebâtinâ* ve vuhanşa tazarru' olunurdu. Okunan duâlar içinde belki bin iki yüz kere tekrar olunurdu. Mefküre-i ahlâkiyye ise bir akl-ı kalîlin nazarında muhterem olmakla beraber âmme-i nâsin dimağından silinen bir şeydi. Hayât-ı rûhânîyye rüesâ-yı dîn tarafından ihtikâr olunmuştu. Sınıf-ı rûhânîyi sâir sınıflardan ayıran husûsî kudsiyet mâniaları diğer sınıfları daha asıl bir zevk-i rûhânîden mahrûm etmişti. Makilerin iki türlü ibâdeti, ve yahud hedef-i ibâdeti, iki tarzı vardı. Biri bâtinî ki ancak sınıf-ı rûhânîye mahsustu. Diğerî zâhirî ki buna avâm-ı nâs da iştirâk ederdi.

Şerîat-i Mûseviyye, ibâdete dâir birtakım evâmiri muhtevî değildi. Ancak ruhbânlara öşürler vermek ve sürüle rin doğurduğu ilk yavruları onlara ihdâ etmek âyesinde onlardan bir âyîn öğrenilebilir ve bin-netîce bir âile reîsi şerîat-i Mûseviyyeyi ifâ etmiş olmak haysiyetîyle Beni Îsrâîl hakkında Yehuda'nın lütûflarını tazarru' edebilir. Fakat halk ile mûrsidleri arasında ulûhiyet hakkında bir fîkr-i rûhânî peydâ olup Cenâb-ı Hakk'ı insanlara teşbih akîdeleri inhibîta dûçâr olunca ibâdetin hâlik ile mahlûk arasında bir vâsita-i ittisâl olunduğu, yani ibâdetin mâhiyet-i hakîkiyyesi anlaşılmaya başlamıştı. An'ane ve ibâdet, şerîat-i Mûseviyyenin bir emr-i sarîhi bulunmasına rağmen, Beni Îsrâili ibâdet eden bir cemâat yapmıştır. Her gün üç saat, yani dokuz, on iki ve üç saatları ibâdete tahsîs olunuyordu. Fakat ruhbânın ibâdet-i âyînlerine riyâset etmeleri lüzumu ve bizzat şâri'den kavmine bir şey intikâl etmemesi; ibâdeti, mihânîkî bir [253] şeye tâhvîl etmiştir. Hazret-i Îsâ'nın zamân-ı zuhûrunda nûshacılık Beni Îsrail arasında ziyâdesiyle şâyi'di. Kur'ân-ı Kerîm Yahudileri "Âyât-ı ilâhiyyeyi satmalarından" dolayı en acı kelimelerle muâheze eder.

Hazret-i Îsâ'nın teâlîmi meleke-i dîniyyenin diğer bir safha-i inkişâfini temsîl ederek ibâdetin mâhiyet-i hakîkiyyesini kabûl etmiştir. Kendi tarz-ı ibâdetini telkin etmekle Hazreti-î Îsâ ibâdeti te'yîd etmiştir. İlk havârîler, Cenâb-ı Hakk'a ihlâs ve hamd ü senâya çok ehemmiyet vermişlerdir. Fakat halkın irşâdi için muayyen bir kâidenin lûzûmuna mebnî mûrûr-ı zaman ile hiristîyanlar Cenâb-ı Hakk'a vezâif-i ihlâsî ifâ husûsunda dalâletlere düşmüşt ve bin-netîce onları, ibâdetin mikdârını, müddet-i devâmını ve istilâhâtını bulmak husûsunda sınıf-ı ruhbânın tahakkümüne dûçâr etmiştir. O zamandan beri ibâdet kitapları tertîb olunuyor, türlü türlü münâzaalar vukû' buluyor, meclisler, ictimâ'lar akd ediliyor, îmân ve vicdâna müteallik mesâilin halline çalışılıyor. O zamandan beri mihânî âyînler icrâ olunuyor, bütün haftanın gîdâ-yı rû-

hânîsini te'mîn için Pazar günleri kiliselere akın etmek âdeti teessüs etmiş bulunuyor, o zamandan beri, ilk havârîlerin hâdimi tanılan papaslar Îsâ'nın bırakıldığı mîrâs-ı rûhânîye kendilerini sâhib addediyorlar.

İşte Peygamberimiz'in zamân-ı bi'setine müsâdif olan yedinci asırda bütün bu fenâliklar şâyi' bulunuyordu. Hazret-i Muhammed farîza-i salâti te'sîs ediyorken beşerin Cenâb-ı Hakk'a muhabbet ve şükrânını ifâde etmek ihtiyâc-ı rûhîsini nazar-ı dikkate almış ve farîza-i salâti mevkût bir farîza yapmakla fikri, madde cihânında sapıtmaktan vikâye edecek bir nizâma tâbi' tutmuştur. Salâtın bu şekilde takrîri İslâm âlemini bu farîzanın keyfiyet-i ifâsi husûsunda ihtilâflara düşmekten kurtardığı gibi her musallînin zât-ı bâriye karşı duyduğu bütün hissiyât-ı ihlâs ve şükrânını tezâhür ettirmesi en vâsi' fırsatı bahş etmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm, namazın ahlâki yükseltmek ve kalbi tathîr etmek nokta-i nazarından hâiz olduğu kıymeti en mükemmel bir şekilde beyân etmiştir:

"Sana kitaptan vahy olunanı tilâvet et, namaza müdâvemet et, muhakkak namaz insanı fahşâdan (aklen ve şer'an mezmûm olan her şeyden) ve münkerden nehy ve men' eder. Şüphesiz zîkrullâh en büyük ve en mukaddes vazîfedir."***

Peygamberimiz'in duâları teâlîm-i İslâmiyye'deki unsur-ı ahlâkinin güzelliğini tezâhür ettirir:

"Yâ Rabbi! Beni îmânda sâbit-kadem kilman, tarîk-ı istikâmete irşâd etmen için, sana karşı vezâif-i şükrânımı ifâya muktedir, seni her hayır ile tebcîle muvaffak olmaklığım için sana tazarru' ediyorum. Yâ Rabbi şerre temâyül etmeyecek ma'sûm bir kalb sâhibi olmak için sana niyâz ediyorum. Doğruyu söyleyen bir lisân sâhibi olmak ve senin bildiğin fezâile nâil olmak için bârgâh-ı kibriyâna mûrâaat eyliyorum. Ma'lûm-ı kibriyân olan bütün meâsiye karşı beni müdâfaa etmen, irtikâb ettiğim günâhları afveylemen için sana tazarru' ediyorum. Yâ Rabbi! Seni zîkr etmek, sana bütün kudretimle ibâdet etmekliğim için bana yardım et. Yâ Rabbi! Nefsime zûl ettim. Kullarının hatâsını senden başkası afvetmez. Yâ Rabbi! Senin rahmetine sığınıyorum, rahmetini sâyân gör. Gafûr ve rahîm yalnız sensin!"****

Bundan başka Peygamberimiz'den me'sûr ve "Duâ-yı Dâvud" tesmiye olunan bir duâda deniliyor ki:

* اُنْ مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مِنْ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذَكْرُ رَبِّكُرْ)
** Sûre-i Ankebütt [29/45] (Resûlüm!) Kitaptan sana vahyolunan oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir.]

*** Mişkât

"Yâ Rabbi! Bana muhabbetini ihsân eyle. O muhabbeti ihsân eyle ki senin sevdiklerini seveyim. Senin sevdiğin amelleri işleyeyim, senin muhabbetin bana nefsimden, âilemden, servet ü sâmândan daha azîz olsun."*

Hazret-i Ali'nin bu duâsı en yüksek rûh-ı ihlâs ile meşbû'dur "Hamd O Allah'a ki yegâne ma'bûd, yegâne mescûd O'dur. Ezelî, ebedî rahmet ve kudreti bütün kâinâtı ihâta eden azîz ve hakîm O'dur. Müdebbir-i kâinât, nûr-ı hilkat O'dur. Kulluğu ancak O'na ederiz, ki her şeyden evvel vardi. Her şey yok olduktan sonra bâki kalaçak olan O'dur. Kuddûs sensin Yâ Rab! Seven, afveden ma'bûd sensin. İstedigine kuvvet, bahş edersin. Senin yükselttiğini kimse alçaltamaz. Senin alçalttığını kimse yükseltemez. Ezelî sensin, ebedî sensin, hâlik sensin, hakîm ve alîm sensin! İlmin her şeyi kavramıştır. Rahmetin şamildir, afv ü safhın cihâni kaplamıştır.

"Yâ Rabbî, felâketzedelere yardım eden, musîbet-dîdelerin imdâdına yetişen, kalbleri kirılanlara teselli veren sensin! Kullarına yardım için daima hazırlısan. Bütün esrâr ve efkârı bilen sen, her cem'iyette varsın. Bütün ihtiyâcâti tatmîn edersin, bütün ni'metleri bahş edersin, fukarânın, bî-çârelerin dostu sensin. Yâ Rab! Tahasungâhimiz sensin, zuafânın penâhı sensin. Sâdıkların, tâhirlerin yardımıcısı sensin. İlâhî! Muhâfizimiz, müdâfiimiz, muânimiz, sensin! Yardımını isteyenlerin hepsine yardım edersin. Yâ Rabbi! Hâlik sensin, biz yalnız mahlûkuz. Pâdişâh sensin, biz senin kullarımız. Yardımcı sensin, biz senin yardımını arayanlarız. Gafûr sensin, günâhkâr biziz. Rahmân ve rahîm sensin, biz karanlıkta bocalıyoruz. Senin nûr-ı ma'rifet ve sevr-i muhabbetini arıyoruz. Yâ Rabbi! Muhabbet ve ma'rifetini ihsân et. Günnâhlarımıza afvet. Bizi kurbünle be-kâm et."

[254]

ÇİN'DE İSLÂMİYET

Çin müslümanlarının ahvâl-i târîhiyesi ve İslâmiyet'in Çin'e dühülü bize ne kadar mechûl ise Çin'de Müslümanlığın hâl-i hâzır ve istikbâli daha ziyâde mechûldür. Zaten bizden hiçbir zaman hiçbir kimsenin böyle bir maksadla Çin seyâhati ihtiyâr etmediği şüphesizdir. Avrupalılarından birçok hey'etler ve husûsî seyyâhlar gönderilmiş ise de bunların kâffesi kendi devletleri tarafından siyâsî ve iktisâdî menfeaatler ta'kibine me'mûr oldukları cihetle diyânet noktasından doğru ve serbest bir fikir edinemekleri, eserlerinde İslâm'a âid ma'lûmât-ı sahîhaya destres olamadıkları... Çin müslümanlarının adedi hakkında gösterdikleri istatistiklerin ve hesâbların akıl kabûl

etmeyecek derecede farkı olmasıyla tebeyyün eder. Bu adamların bazıları Çin'de bulunan müslümanları beş milyon, bazıları yirmi beş milyon, bazıları da altmış, yetmiş milyon tahmîn ediyorlar. Rus seyyâhalarından Batanın nâmında gâyet munsif ve müdekkîk bir zat Çin müslümanlarının seksen milyondan aşağı olmadığını iddiâ etmektedir. Bunlardan mâdadâ birçok misyonerlerin eserleri mevcûd ise de onların maksadları ma'lûm olduğu cihetle esâsen sözlerine i'tibâr olunamaz.

Ben Çin'e iki defa seyahat ettim. Bir kere 1908 târîhinde Çin'in şîmâlinden cenûba doğru bütün sevâhili dolaşarak mühim merkezlerin her tarafına uğrayarak ve ikâmet etmek şartıyla cevelân etmiştim. İlkinci defasında da garbdan şarka doğru esb-süvâr olarak Türkistan-ı Çini'den müntehâ-yı şarka kadar tamam sekiz ay seyâhat ettim. Müslüman ile meskûn olan kit'aların ekserîsinde on beş, yirmi gün tevakkuf ederek temasta bulunduğum cihetle bir Türk seyâhi olduğum cihetle de müslüman kardeşlerimin samîmî teveccûh ve iltifâtlarına mazhar oldum. Bu seyâhatimde esb-süvâr olarak kat' etmiş olduğum mesâfenin miktarı 5678 kilometredir. Şimendüfer ile kat' ettiğim mesâfe bu hesâbda dâhil değildir. Ben müslümanların mikdâr-ı adedine dâir bir söz söylemek fikrinde değilim. Yalnız diyeceğim ki o kadar vâsi' olan Çin vilâyetinde hiçbir kit'a yoktur ki, az çok müslümani bulunmasın, yalnız Kumbel Hâmî Hânlığından Sedd-i Çinî medhali olan Çay Göven nâm mevkie kadar 485 kilometrelük bir mesâfede müslüman köylerine tesâdûf olunmuyorsa da, Çinliler de pek az bulunuyor. Maamâfih bu arada on iki bin âile Çinlileşmiş Türk aşâiri bulunuyor. Fakat bunlar hiçbir dîn ile mütedeyyin değildir. Kendilerine Kızılordu Türkleri deniliyor, Türkçe tekellüm ederler, reîsleri Abdülhamîd Bey Şemseddin nâmında bir zâtîtir. Bunlar hakkında ayrıca tedkîkâtımı neşrederim ümidiñdeyim.

Türkistân-ı Çinî Müslümanları: Şimdi ibtidâ-yı seyâhatim olan Türkistân-ı Çinî hakkında biraz ma'lûmât vermek fikrineyim: Türkistân-ı Çinî müslümanları umûmiyetle Türkçe tekellüm ederler. Bunlar miyânında Çinli pek az bulunuyor. Bunların da kîsm-ı a'zamı müslümandır. Bunlara Döngânî derler, yani rüci' demektir. Mecûsiyetten İslâmiyet'e rücu' ettikleri cihetle Döngânî denilmiş, salâbet-i dîniyyeleri kavî, gâyet metîn bir millettir. Ben bunlar hakkında olan tedkîkâtımı dahi âtiyen yazacağım.

Türkistân-ı Çinî vilâyat-ı vâsiyasında sâkin ahâlî asıl yeri Türk unsuru müslümanlardır. Bunların aded-i nüfûsuna dâir hakiki bir istatistik yapmak ihtimâli yoktur. Memleket kâmilen meskûn, arâzî vâsi', kâffesi müslüman, me'mûrîn ekseriyetle Çinli, maamâfih müslümanlar miyânında ah-

* Tefsîr-i Celâlî.

kâm-i şer'iyye hâkim ve cârî, halk mütedeyyin. Salâbet-i dîniyyeleriyle de iftihâr ederler. Zirâat, ticâret fevkâlâde mebzûl. Memâlik-i ecnebîyye ile münâsebetleri hemen yok denilecek derecededir. Rusya inkilâbinden mukaddem, Rusya tüccarıyla münâsebâtta bulunurlardı. Şimdi o da munkati' olmuş, ticâretleri dâhile münhasır kalmıştır. Gâyet zengin adamlar çok bulunur.

Türkistan-ı Çinî müslümanlarında teceddüd-i fikrî hemen yok derecesindedir. Bir aralık İstanbul ile münâsebâtta bulunan bazı tüccârin himmetiyle mektepler filan küşâd olunarak ta'lîmât-ı cedîdede bulunacak mualimler celb olunmuş; fakat şimdi ulûm-i dîniyye tedrîsâtından başka hiçbir şeyler yok. Medreseler gâyet mebzûl. Ulemâ çok. Yalnız Kaşgar'da yüz otuz altı medrese ve binlerce talebe mevcûddur.

Türkistan-ı Çinî ulemasıyla esnâ-yı mülâkâtında usûl-i tedrîsât hakkında birçok musâhabelerde bulundum. Birçok münâkaşalar ettim. Umûmiyetle bir fikir üzerinde sebât ediyorlar: Rusya müslümanları yeni usûl-i tedrîsâtı tecrübe ettiler, otuz sene zarfında ma'lûmât-ı dîniyye nâmına hiçbir şeyleri kalmadı, artık biz tecrübeye lüzum görmüyoruz, diyorlar.

Fil-hakika halkın ekserisi câhil. Okumak yazmak bilmezler. Okur yazar adamları ihtimâl yüzde bir bile yoktur, kendi miyânında okuyup yazmak bilmeyene de Türk derler.

Zengin olup okuyup yazmak bilmezse Kara Türk derler. Hiçbir şey bilmez demek ma'nâsında imiş. Kumbel Hamîde Ali Ağa nâmında agniyâdan birinin hânesinde misâfir bulunuyordum. Bir gün kendisine okuyup yazmak biliyor musunuz? diye sorduğum da "Ben Kara Türk'üm elhamdüllâh" dedi. Hatta bunu iftihâr makâmında söyler gibi oldu.

[255] Zâten okuyup yazmak ihtiyâcını dahi bir fâzilet addetmedikleri anlaşılıyordu. Ali Ağa'nın ticâreti Türkistan-ı Çinî'den Şanghay'a kadar uzandığı halde okuyup yazmak lüzumunu hissmezse, başkaları elbette ehemmiyet vermeyecekleri tabîidir.

Umûmiyetle müslümanlar miyânında Türkçe muhabbet fevkâlâdedir. Urumci'de bizim Üsküdarlı (Ayasofya'da müezzin imiş) Muharrem Bey nâmında bir hâfiza tesâdiüf etti, orada teehhûl etmiş, çoluk çocuğu da var, gâyet güzel bir hayatı mâlik. Yerli ahâlî tarafından fevkâlâde hürmet gördüğünü lisân-ı şûkrânla nakl ediyordu. Türkistan-ı Çinî müslümanlarından son derecede memnûn olduğunu, hayatı te'mîn edilmiş bulunduğu, İstanbul'dan ayrılalı on iki sene olduğunu söylüyordu. Kumbel'de Mevlîvî Konyalı bir dedeye de rast geldik, seksenlik bir ihtiyâr. Sikkesi ve nâyi yanında, oranın hâni tarafından kendisine bir mikdâr maâş ta'yîn olun-

muş, sefâlet çekmemiş, herkes kendisine ihtarâm etmekte idi. Bizi gördükte bir cûşa geldi, ayrıca bulunduğu hâneye de gelerek nây üfledi. Bazı Fârisî parçalar okudu, kendisi ağladı. Başkalarını da ağlattı. Gâyet hoş dinç bir ihtiyârdı. "Buralara nasıl düştün? diye sordum. "Hazret-i Mevlânâ'nın fermâniyla geldim" dedi.

Umûmiyetle Türkistan-ı Çinî müslümanları misâfir perver, her yerde bu gibi garîb misafirlere tesâdiüf olunur. Misâfir kim olursa olsun hürmet ederler, misâfir şerefine mahsûs ziyâfetler tevâlî eder. Gâyet hoş sohbetler olur. Ziyâfetlerde ulemâdan biri halkanın ortasında oturur, ehâdîs-i Nebeviyyeden *Sahîh-i Buhârî*, yahud başka kitaptan bir hadîs okur, diğerleri o hadîs münâsebetiyle teâfî-i efkâr ederler, münâkaşalarda bulunurlar. Avâm kemâl-i ihtarâmla dinler. Bazan misâfiri de biraz imtihân ederler. Mühim mes'eleler açılır, meclis hitâmında huffâz tarafından bir aşr-ı şerîf okunur.

Her akşam birinin hânesinde bulunarak ictimâ' ederler, avâm da dinlemek için gelir, istifâde eder.

Türkistan-ı Çinî müslümanları miyânında yekdiğerine muhabbet, ünsiyet fevkâlâdedir. Kendi beyنlerinde her ne gibi ihtilâf olursa olsun, mahalle imâmları ve ekâbir-i ulemâ huzûrunda hakem sûreTİyle da'vâlarını fasl ederler, şerî karara her iki taraf râzi olur. Zaten Çin mahkemesine varsa bile ulemâdan istiftâ olunarak hükmolunur.

Hülâsa umûmiyetle Türkistan-ı Çinî müslümanları kendilerini dünyanın en rahat yaşayan müslümanlarından addederler. Dünyaları ma'mûr, memleketin havası güzel, hârîce ihtiyâcları yok, me'kûlât melbûsât yerli metâîndan, siyâsî gâileleri yok, gazetedir mecelledir hiçbir şeyden haberleri yok. Daha elli seneye kadar şimen-düfer hattı görmeyecekler. Fil-hakika ihrâcât hakkında dûçâr-ı müşkilât oluyorlar. Fakat idhâlât husûsundaki ihtiyâcları da nazar-ı i'tibâra alınırsa tekâbül husûle gelmiş olur.

Türkistan-ı Çinî gâyet zengin bir memleket. Küçar civârında petrol çıkar. Umûmiyetle o petrolü isti'mâl ederler. Avrupa usûlünde makineler isti'mâl etmezlerse de, petrolü kendileri istihsâl ve kendileri temizleyerek isti'mâl ediyorlar. Birkaç yerde ma'den kömürü var, bütün köylere varınca mahrûkât ma'den kömürüyle idâre olunur. Şu sûretle Avrupa isrâfâtından sâlim, kendi hayatı için her ne lâzım ise hepsine mâlik. Gâyet mühim bir kit'a. Evet milyoneri az, fakat dilencise de hiç yok. Acaba bu adamlar, bu gün medeniyet lüzumu hissederler mi ve medeniyetin bunlara lüzumu var mı? diye suâl olunursa acaba ne cevap verirlerdi?

İSLÂM ÂLEMİ

Rif Cihâdi- Rif kahramanlarının ihrâz ettikleri muvaffakiyât üzerine Fas'ta İspanyolların mevkii son derece sarsıldığından İspanya diktatörü general Primo dö Rivera bir ric'at hattı te'sîs ve kabâili yekdiğeriyle harbe sevk gibi planların iflâsı üzerine Rif kahramanı ve sultani Abdülkerim yahud müşârun ileyhin biraderi ve Rif ordularının Başkumandanı Emir Muhammed ile görüşmek ve müzâkerâtta bulunmak istediğini beyân etmiştir. Suh için Abdülkerim'in Rif istiklâl-i tâmmîni şart-ı esâsî olarak dermiyân etmesine mukâbil İspanya diktatörü Rifistan'a ancak muhtâriyet-i tâmme verebileceklerini; çünkü Fas'ta gerek İspanya, gerek Fransa'nın Fas'ta kudret-i harbiyyeyi hâiz bir hükümet-i İslâmîyye'nin tessüsüne muvâfakat edemeyeceğini beyân etmiştir.

İspanya diktatörünün beyânâtiyla Rif sultanının metâlibi arasındaki farka mebnî her halde mûmâ ileyh tarafından dermiyân olunan teklîfâtın adem-i kabûle uğrayacağı ve Rif kahramanlarının mücâhedelerinde devâm ederek istiklâllerini tamamıyla te'mîne çalışacakları anlaşılmaktadır.

Bazı ecnebî gazetelerin muhâbirleri İngiltere'nin Rif kahramanlarına müzâheret ettiklerini yazmışlardır. Hatta Resûli'nin hezîmetini bu müzâherete atf etmişlerdi. İngiltere Hâriciye Nâziri ahîren Avâm Kamarasında beyânâttâ bulunarak İngiltere'nin İspanya'ya mütevecih olduğunu ve onun dûçâr olduğu müşkilâti bertaraf etmesini temennî eylediğini söylemiştir.

[256] § Rif kahramanlarına bir hey'et-i sihhiye göndermek üzere Mısır'da teşekkür eden cem'iyetin bir mikdâr iâne toplamaya muvaffak olarak ırsâl edeceği hey'et-i sihhiyyeyi teşkile başladığını Mısır gazeteleri yazmaktadır. Her halde bu hey'etin sür'atle teşekkür ederek Rif gâzîlerine yardıma şîtab etmesi ziyadesiyle şâyân-ı temennîdir.

İran- İran Başvekili ve Harbiye Nâziri Serdâr-ı Sipeh Rıza Han ahîren Başkumandanlığı da ihrâz etmiştir. Müşârun ileyh İran meclis-i millîsine mürâaat ederek salâhiyetinin mahdûdiyetinden dolayı İran ordusunda yapılması icâb eden ıslâhâtın dûçâr-ı teehhür olduğunu beyân etmiş, bunun üzerine meclis vaz'iyeti derpîs ederek evvelce şâhîn hukukundan olan İran Başkumandanlığı makâmını müşârun ileyhe tevcîh etmiştir. Rıza Han bu vazîfeden dolayı meclise karşı mes'ûl olacaktır. 1336 senesinin evvelinden beri Avrupa'da bulunan şâhîn İran'a avdet etmesi için İran hükümeti ve İran Meclisi tarafından telgraflar gönderilmiştir. Şâhîn bu da'vetlere icâbet edeceği anlaşılmaktadır.

Mısır - Mısır'da yine en mühim mes'ele intihâbât mes'elesidir. Fil-hakika Mısır intihâbâtı bir millî hâdise hâlini almıştır. Bir taraftan Zağlul Paşa'nın gazeteleri müşârun ileyhin kâhir bir ekseriyet kazandığını yazıyorlar. Mısır'ın her tarafından müşârun ileyhe yağan tebrîk haberlerini neşrediyorlar. Diğer taraftan Meşrûtiyet-perver Ahrâr Fırkası kendi gazeteleri olan es-Siyâsiyye'de sütûn, sütûn telgraflar neşretmekte ve kendilerinin ihrâz-ı zafer ettiklerini yazmaktadır. Bunların içinde kimin kazandığını anlamak mümkün değildir. Artık kat'î intihâbâtı beklemekten başka bir çare yoktur.

Birkaç ay mukaddem öldürülen İngiliz serdarı Listak'ın hâdise-i katli etrâfında tahkîkât devâm ediyor ve bazı tevkîfât icrâ olunuyor. Fakat henüz tahkîkât hitâm bulmamış ve maznûnlar mahkemeye verilmemiştir.

Tunus- Mısır gazetelerinde okunduğuna göre Tunus matbûâtı azîm bir tazyîk altında bulunmaktadır. Matbûât Fransa'nın Tunus komiserinin yed-i tahakkümündedir. Mûmâileyhin mücerred emriyle gazeteler müsâdere oluyor, ta'tîl ediliyor. Son seneler zarfında birçok Tunus gazeteleri ta'tîl olunmuştur. Bunlar miyânında *el-Müsîr*, *el-Câmia*, *es-Savâb*, *el-Asrû'l-cedîd*, *Habîbü'l-ümme*, *Habîbü's-şaab*, *el-Mazlûm*, *el-Mahzûm*, *en-Nâsîr*, *el-Bâsîr*, *el-Hilâl*, *et-Tunus*, *el-İstibdâd*, *el-Mümessil* nâmindaki gazetelerle daha başka gazeteler vardır. Ahîren el-Mümessil nâmindaki gazetenin sahibi altı ay habse ve 3000 frank cezâ-yı nakdiye mahkûm edilmiştir. Ma'amâfih bütün bu tazyîkât müslüman gazetelere karşıdır. Fransız gazeteleri tamamıyla serbest bulunmaktadır.

Suriye - Beyrut'tan alınan ma'lûmâta göre Beirut ahâlî-i İslâmîyye'si büyük bir ictimâ' akd ederek İslâmî bir cem'iyet teşkilîne karar vermiştir.

Irak - Irak'tan alınan ma'lûmâta göre Irak istiklâlinin te'mînini istihdâf eden Iraklılar ahîren *el-Ahd* nâmindaki bir gazete nesrine başlamışlardır. Gazetenin meslesi Irak istiklâlini müdâfaa etmektr.

Hicaz - Cidde etrâfında vukû' bulmakta olan muhârebeler devam etmektedir. İngiliz gazetelerinin verdikleri ma'lûmâta göre Vehhâbîler tarafından Cidde'ye her sabah yirmișer bomba atılmış, fakat bunlar mühim hasâr tevlîd etmemiştir. Bianen aleyh vaz'iyet-i askeriyyede şâyân-ı kayd bir tebeddül yoktur. İngilizlerin Cidde'ye i'zâm ettikleri seyyâh ve kâşiflerden mister Filibi tedkîkâtını ikmâl ettikten sonra Londra'ya avdet etmiş ve müşâhedâtını *Daily Telegraph* gazetesine yazmıştır. Mûmâ ileyh Vehhâbîler tarafından ihrâz olunan zaferin gelip geçici bir zafer olduğunu, bunların devamlı bir idâre te'sîs edemeyeceklerini beyân etmektedir.

Hindistan- Lahor'daki İşâ'a-i İslâm yani Neşr-i İslâm encümeninin âsâr-ı gayretinden biri de bu hafta gazete-lerimizde mevzû'-ı bahs olmuştur. Neşr-i İslâm encüme-ni geçen Teşrînievvel'de Almanya'nın makarr-ı idâresi olan Berlin'de esâsını vaz' ettiği câmi'-i şerîfin inşââtını ileriletmıştır. Câmi'-i şerîf gelecek Mart'ta umûma küşâd olunacak ve bu sûretle hakâik ve meâlî-i İslâmiyye'nin neşri için Almanya'da bir merkez-i irşâd teessüs etmiş bulunacaktır.

Berlin câmi'-i şerîfi, Berlin'in en mükemmel bir yerinde inşâ olunmuştur. Bu câmi'-i şerîfin ikmâlini ve orada

yapılacak faâliyetinin tanzîmini müteâkib neşr-i İslâm encümeni Roma'da Vatikan'in tahassungâhında da bir câmi'-i şerîf inşâsına başlayacaktır.

Neşr-i İslâm encümeni şimdiden Berlin'de *Muslimiste Revu* nâmında bir İslâm mecmâası neşrine başlamıştır.

Aboneleri hitâm bulan kâri"n-i kirâmin abone bedelleri-ni ırsâl etmek lütfunda bulunmaları veya aboneden sarf-ı nazar eylediklerini iş'âr buyurmaları bilhassa ricâ olunur.

Şehzâdebaşı: Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası

Abone şerâiti

Her yer için
seneliği (400), altı aylığı (225)
memâlik-i ecnebîyye için seneliği
(450) altı aylığı (250) kuruşdur.

Nüshası 7,5 kuruşdur.
Seneliği 52 adeddir.

İdârehâne

Bâbiâli Caddesinde
Reşîd Efendi Hanında

İhtârât

Abone bedeli peşindir.

Mesleğe muvâfik âsâr
maal-memnûniyye kabûl olunur.
Derc edilmeyen yazılar iâde olunmaz.

اتبعون اهديكم سبيل الرشاد

SEBÎLÜRREŞÂD

Başmuharrir
Mehmed Âkif

Sâhib ve Müdîr
Eşref Edib

وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطِ الْمُسْتَقِيمِ

05 Mart 1925

09 Sha'bân 1343

* Perşembe *

05 Mart 1341

Cild: 25 - Aded: 641

MÜSLÜMANLIK'DA KADIN

8

Talâk

Talâk izdivâc kânûnlarına mülhaktır. Talâkın yalnız nev'-i beşere hâs bir şey olduğu anlaşılıyor. Tabiat, hayvânât yahud tuyûra, zevcelerinden ayrılmalarını iktizâ edecek bir hassâsiyet bahş etmemiştir. Hayvânât ve tuyûr içinde bir arkadaş ile iktifâ edenlerin yekdiğerine karşı garîzî bir sadâkat ile, imtizâc-ı tibâ' ile meftûr oldukları anlaşılıyor. Nev'-i beşer ise muhâkeme ve serbestî-i irâde sâhibi olduğundan bu mevâhibin bedelini ödemektedir. Erkekler ve kadınlar şürekâ-yı hayatlarını intihâb etmek husûsunda en büyük dikkat ve i'tinâyi bile gösterseler bilâhare aralarında ihtilâf vukûu yine çok muhtemeldir. Yekdiğeriyle geçinemeyen zevc ve zevcenin yegâne sebeb-i ihtilâfi sadâkatsızlık değildir. Zevc ve zevcenin huyu ve zevki yekdiğerinden o kadar farklı olur ki bu hâl hayat-ı zevciyyeyi alt üst eder. Sa'dî der ki: "İyi bir adamın evinde olan fenâ bir zevce, onun için bir cehennemdir" kadın da, erkekten daha mütehammil ve ferâgat-i nefse daha müsâid olduğu halde sevmediği bir erkekle imrâr-ı hayatı mecbûr olursa aynı sûretle müteessir olur. Kadının nazarında evi, erkeklerden daha azîzdir. Kadının çocuklarına muhabbeti de fitraten daha fazladır. Umûmiyetle kadının hissiyât-ı şefâatkârânesi ve zevcine merbûtiyeti daha fazladır. Bu husûsâtta kadının erkeğe fâikiyeti müsellemdir. Kadın; zevcini, çocukların ve evini terk etmektense birçok zahmetlere tahammülü tercih eder. Kadınların bu seciye-i niseviyyesini nazar-ı dikkate alan yegâne şerîat, şerîat-ı İslâmiyye'dir.

Malûm olduğu üzere Hindu dîninden başka bütün edyân erkeğin zevcesini boşamasına müsâade etmiştir. Fakat Müslümanlık'tan başka hiçbir dîn zevcenin hakk-ı

Adres tebdîlinde ayrıca
5 kuruş gönderilmelidir.

Mektubların imzaları
vâzih ve okunaklı olması
ve abone sıra numarasını
muhtevî bulunması lâzımdır.

Memâlik-i ecnebîyye için
abone olanların adreslerinin
Fransızca yazılması ricâ olunur.

Para gönderildiği zaman
neye dâir olduğu
bildirilmesi ricâ olunur.

talâkını kabûl etmemiştir. Zevclerin zevcelerini boşalarını, Yunanlılar, Romalılar, Beni İsrâîl ve hîristiyanlar kabûl etmişlerdir.

Ehl-i İslâm içinde bazı fukahâ, müslümanlar için talâkın mübâh olmadığı ictihâdında bulunmuşlardır, fakat bu nokta-i nazâr kabûl olunmamıştır. *Reddü'l-muhtâr*, talâkın gayr-ı sahîh olduğuna dermiyân olunan delâili red ettikten sonra der ki: "Talâk, fil-hâika memnû'dur. Fakat bazı şerâit dâhilinde mübâh olur. Maamâfih bazı fukahâ talâkın hiç mübâh olmadığı fikrindedirler."

Diğer taraftan Müslümanlığın kadına hüremeti o dereededir ki *Reddü'l-muhtâr* erkeğin bazı zaaflarını ve bedenî kusûrlarını ta'dâd ettikten sonra "Talâk, kadının hukük ve menâfiini te'mîn için lâzımdır" der.

Şurası muhakkaktır ki Resûl-i a'zamın talâk kadar nefretle karşılaşacağı bir şey yoktu. Peygamberimiz buyruyorlar ki:

1- Helâl olduğu halde nazar-ı ilâhîde menfûr olan şey talâktır. (*Mîskât*)

2- Cenâb-ı Hak yeryüzünde talâktan daha menfûr bir şey yaratmamıştır. (*Ebu Dâvud*)

3- Bir talâk oldu mu arş-ı a'lâ titrer. (*Kâmil*)

[258] 4- Köleleri âzâd etmek kadar Allâh'ı hoşnûd eden ve talâktan ziyâde Allâh'ı igzâb eden bir şey yoktur. (*Dâre Kutnî*) [= gerisini var git sen hesâb et artik].

Peygamberimizin talâktan ziyadesiyle nefret ettiğini her müslüman bilir. Fakat şerîat-ı İslâmiyye, cihân-şümûl ve her zaman ve her mekân için gönderilen bir şerîat olduğu için Hazret-i Muhammed'in talâktan mütteneffir olmasına rağmen talâka dâir vaz'-ı ahkâm etmesi lâzımdı. Fakat Resûl-i a'zamın talâktan nefret etmesi ümmet-i İslâmiyye için pek hayırlı olmuştur. Çünkü bin-

netice yüz milyonlara bâlig olan müslümanlar arasında talâk az vukû' bulmaktadır. Müslümanlar arasında talâk mühimce bir hareket tanılır. Ve zevcelerini tatlık edenler beynennâs i'tibârlarını zâyi' ederler.

İmâm Gazâlî der ki:

"Talâktan ictinâb için ziyâdesiyle dikkat etmeli. Çünkü talâk mübâh olmakla beraber Cenâb-ı Hak talâk vukûundan hoşnûd olmaz. Talâk kelimesinin telaffuzu bile kadını incitir. Bir insanı incitmek nasıl doğru olabilir. Talâk mutlakâ lâzım olduğu zaman talâk-ı selâseden ictinâb etmeli, üç muhtelif mecliste talâk tekerrür eylemelidir. Kadın, hiddet ve istihkâr ile ve sebepsiz tatlık olunmamalı. Bu hareket edeb ve nezâket dâiresinde vukû' bulmalıdır. Talâkı müteâkib insan, sâbık zevcesine bir hediye vermelii, zevcesinin esbâb-ı talâkını başkalarına ihbâr etmemelidir. Zevcesini tatlık etmek isteyen ma'rûf bir zâta "Zevcenden niçin ayrıliyorsun" denilmiş o da "Zevcemin esrârını fâş edemem" demiştir. Talâkin bilfiil vukûunu müteâkib aynı zâta zevcesini niçin boşadığı sorulmuş, bu defa da "Sâbık zevcem artık benim yabancımıdır. Onun mesâil-i husûsiyyesiyle alâkadâr degilim" cevâbını vermiştir..."

Müslümanlık talâka karşı mâniyalar vaz' ederek onu şiddet ve ısrâr ile tahdîde teşebbüüs ettiği halde talâki sûret-i kat'îyyede men' etmemesi, şerîat-i İslâmiyye'nin bir kavme ve bir zamana münhasır değil, bütün akvâm ve kâffe-i ezmâna şâmil bulunmasından ileri gelmektedir. Matta'nın rivâyetine nazaran Hazret-i İsa "Ben yalnız, İsrail'in gâib olmuş sürüsüne gönderildim" demiştir. Binâen aleyh İsa'nın talâk kânunu, ki İseviyetin kadınlarla dâir yegâne kânûnudur, Beni İsrail'e münhasır ve o zaman kadınlarının dûçâr oldukları vaz'iyeti İslâha ma'tûf idi.

Matta İncil'i Hazret-i İsa'nın şerîat-i Mûseviyyeyi tebdîl ve zevceyi tatlık için yalnız sadâkatsızlığı kabûl etmesinden bahs ediyorken Hazret-i İsa'nın şu sözleri söylediğini kayd ediyor:

"Kalblerinizin katilaşmasına mebnî Mûsâ sizin zevcelerinizi bırakmanızı kabûl etti. Fakat evvelce mes'ele böyle değildi. Ben de size diyorum ki zina müstenâ olmak üzere kim zevcesini terk edecek olur ve başka bir kadınla izdivâc ederse zina irtikâb etmiş olur. Tatlık olunan bir kadınla da tezvvic eden zina şerîki olur. Buna karşı havâriyyûn dediler ki vaz'iyet bu merkezde ise izdivâc münâsib değildir. Fakat İsa dedi ki bu herkesin kabûl edeceği bir söz değildir..."

Şerîat-i İslâmiyye ise yalnız sadâkatsızlık sebebinde değil, hayatı zevciyyede mes'ûdiyeti imkânsız bir hâle getiren bütün esbâbı nazar-ı i'tibâra almak mecbûriyetinde idi.

Hristiyan hukük-şinâsları, Hazret-i İsa'nın teblîg ettiği rivâyet olunan bu maddeyi tevsîa mecbûr kalmışlardır. Çünkü bu madde medeniyet ve hayatı ictimâ'iyyenin bütün ihtiyâcât ve bütün şerâitini kâfil değildir. Hristiyan Rusya, ki Sovyet idâresinin teessüsünden mukaddem en mutaassib hristiyan memleketlerinden biri idi. Orada talâk için 35 sebep takarrür etmişti. Amerika'da talâk bir oyuncak hâline girmiştir. İngiltere'de de, sadâkatsızlıkten mâadâ başka sebepler için de talâkin kabûlü lehinde büyük bir hareket başlamıştır.

El-hâsil bütün medeniyet âlemi, talâk husûsunda esâsât-ı İslâmiyye'yi, yani talâkin sadâkatsızlıkten başka esbâb için de vukûunu kabûle mütemâyildir.

Müslümanlığın talâka âid kavânînini tedkîk ediyorken bunlara müteallik olan âyât-ı celîle-i Kur'ânîyyeyi nakl edeceğiz. Fakat buna şü'rî etmeden mukaddem bu nukâti daima göz önünde bulundurmaliyiz:

- 1- Müslümanlık cihân-şümûl bir dîndir.
- 2- Müslümanlık şiddetle ve muvaffakiyetle talâkı tâhdîde çalışır. Bilhassa Müslümanlık müslümanlarda çok yüksek bir rûh-ı dînî vucûda getirdiğinden onların bütün harekâtını murâkabe eder.
- 3- Talâk kavânîni, izdivâc ve hîdâne kânûnlarıyla birlikte tetebbû' olunmalıdır.

Kur'ân-ı Kerîm hedef-i izdivâci beyân ederek diyor ki: **وَمِنْ أَيَّاتِهِ أَنَّ حَقَّ لَكُمْ مِنْ آنفُسِكُمْ أَذْوَاجًا لِتَشْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ (مَوَدَّةً وَرَحْمَةً)**

Bu âyet-i kerîmenin ma'nâsı: "Hak Te'âlâ'nın âyâtından biri de size kendi nefsinizden arkadaşlar yaratmıştır ki onlarla nâîl-i huzûr olasınız. Cenâb-ı Hak araniza mveddet ve rahmet koymuştur." [Rûm Sûresi 30/21]

Hiç şüphe yoktur ki izdivâc, cem'iyet-i beseriyyenin refâh ve mes'ûdiyetinde pek mühim bir âmildir. Nev'-i beserin bekâsi ona vâbestedir. Binâen aleyh talâk cem'iyet-i beseriyye için ancak gayr-ı mülâyim olabilir. Fakat bazı şerâit dâhilinde talâk bir ni'met-i ictimâ'iyye olur ve birçok âileleri [259] sefâlet ve felâketten kurtarır. Izdi-vâc, erkekle kadının mes'ûdiyet-i ictimâ'iyyesi için bir bâr teşkîl ettiği zaman şüphesiz talâka müracaattan başka çare yoktur.

Müslümanlık'ta izdivâc bir akiddir. Talâk o akdin fes-hidir.

Müslümanlık, izdivâc tasdîk için birtakım merâsim vaz' etmemiştir. Rizâ-yı tarafeyn, mehir ta'yîni, iki şâhid, bir erkek ile bir kadını zevciyet râbîtasıyla bağlamaya kâfidir. Akd-i izdivâcın feshi için merâsimi ihtiyâc yoktur. Mahkemelerde kirli çamaşırların meydana çıkarılması ve esrâr-ı âilenin ifşâ edilmesi gibi harekâta Müslümanlık tahammûl edemez. Müslüman bir zevc zevcesinden ayrılmak istiyorsa bu hareketin ismi talâktır. Bu hareket

sûret-i husûsiyyede icrâ olunur. Talâk, zevcenin talebi, yahud mütekâbil i'tilâf ile vukû' bulursa buna Havle, yahud Mübârât tesmiye olunur ve bunu hâkim-i şer'i icrâ eder.

Akd-i izdivâcî fesh için Müslümanlık şerâit-i mahsûsa vaz' etmez, binâen aleyh her akd-i izdivâcîn kendi şerâit-i mahsûsasına göre feshine müsâade eder.

Kadın kendini himâyeye muvaffak olmazsa bile Kur'ân-ı Kerîm onu bu âyetleriyle himâyeye eder. Kur'ân-ı Kerîm erkeklerle hitâben diyor ki:

وَإِنْ أَرَدُتُمُ اسْتِبْدَالَ زَوْجَ مَكَانَ رَوْجٍ وَأَئْتُمُ اخْلِيْهِنَّ قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوْهُنَّ شَيْئًا إِنَّا تَأْخُذُوْهُنَّ بُهْتَانًا وَأَنْمَّا مُبِينًا وَكَيْفَ تَأْخُذُوْهُنَّ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمُ إِلَى بَعْضٍ وَآخَذُنَّ مِنْكُمْ مِيَقَافًا عَلَيْهَا

Yani "Bir zevcenin yerine diğer bir zevce almak ister de bunun yerine bir yiğin altın vermiş olsanız bile ondan bir şey almayınız. Onu bütâtân yaparak ve âşikâr bir günâh işleyerek nasıl alırsınız? Nasıl alırsınız ki her biriniz diğerine ifzâ etmiş ve kadınlar sizden muhkem mîsâk almış bulunuyorlar ..." [Nisâ Sûresi 4/20-21]

Bu âyât-ı kerîme Müslümanlığın menâfi'-i nisvâna ne kadar riâyetkâr olduğunu gösterir.

Kur'ân-ı Kerîm mehir için Kantâr kelimesi isti'mâl etmekle mehre bir had ta'yîn etmemektedir. Bunu müteâkîb izdivâcîn feshi takdîrinde zevcin bundan bir şey istirdâd etmemesini, zevcye âid olan her şeyi te'diye etmesini emr eylemektedir.

Bu sûretle talâk kuvveti, nev'a-mâ kadının eline ve rilmemektedir. Kadın arzû ettiği takdîrde evlendiği zaman, yahud lede't-talâk veya talâk vukûu takdîrinde alacağı mehrin, talâkî kendi elinde bulunduracak derecede yüksek olmasını te'mîn edebilir.

Sûre-i Bakara'da talâk hakkında vârid olan âyât-ı kerîmenin meâli bervech-i âtîdir:

"Talâk iki kere olur. Ondan sonra zevcelerinizle iyi geçiniz, yahud onlardan nezâketle ayrılmınız. Onlara verdığınızdan bir şey alsanız mü'bâh değildir. Meğer ki hudûd-ı ilâhiyyeyi adem-i muhâfazalarından endîse edesiniz, o takdîrde ihrâz-ı serbestî için kadının vereceği şeyde beis yoktur. Hudûd-ı ilâhiyye bunlardır. Bunları tecâvüz etmeyiniz. Kim ki hudûd-ı ilâhiyyeyi tecâvüz eder, elbette zâlimler onlardır.

"Böylece bir erkek zevcesini tatâlik ederse bu kadın başka bir erkekle nikâhlanmadıkça birinci zevcine helâl olmaz. Kadın bundan boşanırsa ona varmasında beis yoktur. Eğer hudûd-ı ilâhiyyeyi ikâme edeceklerini zannediyorlarsa! İşte hudûd-ı ilâhiyye bunlardır. Cenâb-ı Hak bunları bilen bir kavîm için beyân ediyor.

"Kadınları boşar da bunlar muayyen müddette varırlarsa ya onları hüsn-i sûretle elde tutunuz, yahud onlardan nezâketle ayrılmınız. Onları incitmek ve hudûdu

tecâvüz etmek için zimmetinizde tutmayınız. Bunu yapanlar yok mu, işte onlar kendi nefislerine zulm edenlerdir. Âyât-ı ilâhiyye ile istihzâ etmeyiniz. Cenâb-ı Hakk'ın size râyegân ettiği ni'metleri, sizi irşâd için gönderdiği kitabı ve hikmeti, düşününüz. Allah'dan korkunuz ve Allah'ın her şeyi bildiğini biliniz."

Sûre-i Talâk'da buyuruluyor ki:

"Ey Nebi! Kadınları tatâlik ettiğiniz zaman onları iddetleri için tatâlik ediniz. İddeti hesaplayınız. Rabbiniz olan Allah'dan korkunuz. Kadınlar ancak bir fâhişe irtikâb etmedikçe onları evlerinden ihrâc etmeyiniz. Onlar da evlerinden çıkip gitmesinler. Hudûd-ı ilâhiyye işte bunlardır. Hudûd-ı ilâhiyyeyi tecâvüz edenler kendi nefislerine zulm ederler. Bilmezsiniz ki, belki Cenâb-ı Hak ondan sonra onları yine birleştirir.

"Binâen aleyh iddetleri inkîzâ edince kadınları ya iyi-likle tutunuz, yahud iyilikle onlardan ayrılmınız. İki şâhid-i âdil işhâd ediniz. Şehâdeti Allah için ifâ ediniz. Allâh'a ve yevm-i âhirete îmân eden bundan müstefîd olur. Allah'dan korkanlara Cenâb-ı Hak bir mahrec gösterir..."

"Kendi ikâmet ettiğiniz yerde kudretinize göre onları ikâmet emziriniz. Onları dîka dûçâr etmek için incitme-yiniz. Hâmile iseler vaz'-ı haml edinceye kadar onları infâk ediniz. Çocukları attırırlarsa ücretlerini veriniz. Yekdiğerinize karşı iyilik etmeyi tavsiye ediniz. İhtilâf ederseniz başka biri çocukları irdâ' edebilir.

[260] "Vüs'at hâl sâhibi olan hâline göre infâk etsin. Rızkı mahdûd olan, Cenâb-ı Hakk'ın kendine ihsân ettiğinden infâk etsin. Cenâb-ı Hak kimseye vüs'atinden fazla bir şey tâhmîl etmez. Allah, usrden sonra yûsr ihsân eyler."

Müşir Hüseyin Kîdvay

İSLÂM TÂRÎHÎ HAKKINDA

Medhal - § 2

Bu fikranın mevzûu "İslâmiyet'in Hristiyanlığa bilâvâsita ifâ ettiği hizmeti gösterecek bir eser henüz yazılmamış" olduğu için bu karanlık ve gayr-ı mekşûf noktayı sözde îzâh oluyor. Fakat müellif cenâblarının bu pek çetin i'tirâf esnâsında sözleri pek sıkıntılıdır. Üzerinde ketm hakkı iltizâm eden ve meşhûdün lehe adâveti her hâl ve tavrında zâhir olduğu halde mâ-vakaâ mutâbık bazı sözleri mahzâ hukkâmin şâşîrtma zoru ile kisve-i ibhâma bürüyerek mükrehen ve kerhen ağzından fırlatan bir şâhid-i zûr hâli vardır. "Asrı medeniyetin Asya'daki daha kadîm ve daha muhâfazakâr medeniyetler üzerindeki te'sîr-i inhilâl-perverânesine müslüman kavîmlerinin mukâvemet göstermelerinde öyle galebe çalanmaz bir

inâd ve ısrâr var" imiş "ki mücâdele bu ehemmiyetini ile ride de muhâfaza edecek" imiş. "İslâmiyet'in zuhûrunu Hristiyanlığın elinden müebbeden aldığı mü'minlerin mikdâri", hristiyan kilisesine bâis olduğu ma'nevî ve maddî zararların çokluğu yüzünden Hristiyanlığın dûçâr olduğu mesâibin en azîmi gibi telâkkî" ettiğinden dolayı müellif hristiyan kilisesini muhtâc-ı tesliyet addederek İslâm'ın Nasrâniyet'e bil-vâsita hizmet ettiğini söylemekle yüreğine biraz su serpmeye lüzum görüyor. Ve:

"... İslâmiyet Hristiyanlığın hasta birçok uzuvlarını kat' ederek ve onu müşkil bir imtihâna sokarak Hristiyanlığa bil-vâsita büyük bir hizmette bulunmuştur. Protestanlık改革 Katolikliğin inhibâtını tâhdîd ve tevkîf eden necât-bahş bir aksü'l-amel vücûda getirmemiş midir?"

Diyor ki bu nâ-şenîde istidlâlin kuvvetine doğrusu di-yecek yok. Demek ki Hristiyanlık, cemâatinden yüzlerce milyon halkın i'tizâli veya diğer bir dîne girmesi sâyesinde necât bulmuş, inhibâtı tâhdîd ve tevkîf edilmiş, öyle mi? Bu ne acâybî dîn ve akide imiş ki sâlikânı azalmadıkça rüsûh ve istikrâr peydâ edemiyor, daha garîbi varlığını kurtaramıyor? Dünyada dînî, gayr-ı dînî hiçbir cemâat var mıdır ki hem-fikir ve hem-akide olan efrâdinin azalmasıyla iftihâr etsin? Her halde tesellînin bu nev'i bütün ma'nâsına zügürt tesellîsidir. Bu kiyâs-ı temsîlî gülünçtür. Hoş bu sözünün ciddiyetine kâili de inanmıyor ya! Peki böyle imiş de İslâm'ın sür'atle intîşâr etmesinden, efrâd-ı müslimînin çoğalması hesâbına ervâh-ı Nasrâniyyenin azalmasından dolayı evvelce bize dinlettiği o kulaklar tîrmalayan uzun ve nâ-mevzûn mersiyeler ne idi? Bâ-husûs bu satırların daha mürekkebi kurumadan beş altı satır aşağıda papanın nazârında -tipki Protestanlık gibi- şîzmatik yani ana kiliseden iftirâk etmiş olan zavallî Rum kilisesine neden o kadar çatıyor? Akıl kantarına vurunca bu sözdeki tenâkuz ap-açık görünür.

Lakin müellifin burada isti'mâl ettiği âlet-i istidlâl kavânîn-i akıldan istinbât olunan kiyâsât-ı mantıkîye değildir. Onun burada kullandığı -ta'bîr câiz ise- mantık-ı hissîdir. Aklini hangi hisse zebûn ettiğini tasrîhe de hâcet yok. Rum kilisesi İslâm'ın intîşârına mukâvemet edemediği için ona karşı buğzu ötekinden ziyâdedir. Protestanlığın zuhûru ise fütûhât-ı İslâmiyye'nin durduğu, savlet-i İslâm tedâfü' mukâvemete münkalib ve birçok akvâm-ı İslâmiyye Protestan akvâma mağlûb olduğu için bu mevzû'da onlar hakkında keff-i lisân etmeyi tercih ediyor. Yoksa akide i'tibâriyla Katolikliğin nazârunda marîz ve bu kilisenin selâmeti için vâcibü'l-kat' uzuvlar olmakta elbette Protestanlığın Ortodoksluktan farkı yoktur. Müellifin istidlâlinde biraz ciddiyet varsa İslâm'a -farz bu

ya!- bu gün yeni bir kuvvet gelip de hasta uzuv dediği şark kilisesini büsbütün ortadan kaldırırsa, bütün Ortodoksları müslüman etse bu yeni fütûhâta da Katoliklige necât-bahş oluyor diye sevinmesi lâzım gelir ki bu farzin ihtiyâl-i vukûu bile mûmâ ileyhin akıl ve mantığını mihverinden oynatır zannederim. Çünkü daha bu söz kaleminden damlar damlamaz hemen:

"İslâmiyet'in medh u sitâyîşine dâir bir eser yazmak fikrinde değiliz. Vazîfelerimizden biri bu cidâl-cû dînin beşeriyete verdiği gayr-ı kâbil-i tasvîr felâketleri, nâ-mütenâhî hatâları (hatâların kime âid olduğu anlaşılımıyor) bî-tarafâne! hikâyeye etmek olacaktır."

Sözleriyle nâkûs-ı istîğfârını çin çin öttürmekte isti'-câl, bî-tarafâne ta'bîr-i nîfâk-âlûdunu da unutmaksızın -mahzâ dil alışkanlığı olarak- isti'mâl ediyor. Bu târîhin bütün programı şu son satırlarda telhîs edilmiş bulunduğu için kitabın bize açtığı kişiwer-i irfânda adımlarımızı nasıl hesaplayarak atmak lâzım geldiğini bereket versin ki yine müellifin lütf-ı delâletiyle öğreniyoruz.

Fikranın bundan sonrası şark kilisesinin zem ve takbîhine âiddir. "Rumların ve Rusların tâbi' olduğu bu Ortodoks Hristiyanlığın yedinci [261] asırdan (yani zuhûr-ı İslâm târîhinden) zamanımıza kadar hiçbir eser-i terakki göstermediğini hatırlattıktan sonra:

"... bu gün mevcûd olan muhtelif Hristiyanlık şekilleri arasında Ortodoks mezhebi arz ettiği hareketsizlikten ve alâ-hâlihî tevakkuftan dolayı en az nâil-i muvaffakiyet olanıdır. Çünkü bu değişimmemeli vaz'iyette bir tedennîye muâdil oluyor."

Sözlerini ilâve etmektedir. Öyle ya, Katolikler İspanya'dan, Sicilya'dan Malta'dan, Balear adalarından, Mâcaristan'dan İslâm'ın nâm u nişânını kaldırdılar. Bingazi'den tâ Magrib-i Aksâ'ya kadar bütün İslâm ülkelerini kabza-i teshîre geçirdiler. Protestanlar da Hind'i, Mısır'ı, Cava adalarını hep aldılar, hareketsiz durmayıp terakki ettiler de Rumlarla Rusların aralarında kalan Türkleri Ortodokslar hâlâ bitiremediler. Bundan büyük vazife-nâşinâşlık, delîl-i acz u meskenet olur mu?

Şimdi bu kabâhatlı, mücrim kilisenin müslümanları Hristiyanlığa bil-vâsita ne türlü hâdim ettiğini anlatmaya sıra geliyor. Bakınız nasıl bir lisân ile.

"... İslâmiyet hiç zuhûr etmemiş olsaydı bu mürteci' ruhlu Ortodoksluk (acâybî! Katolik papaslarının liberal ve laik ruhlu olduklarını bu vesile ile öğreniyoruz) o târîhden bu zamana kadar hükümrân kalıp da kurûn-ı vustânın en fenâ asırlarında bütün dünyayı tenvîr etmiş olan o muhteşem Arap ve Acem medeniyetinin tevhîdine meydan vermeseydi Asya'nın garp taraflarıyla kurûn-ı vustâ Avrupa'sı acaba ne halde bulunuyordu?"

suâlini ilme, hak ve hakikate tasadduk kabîlinden îrâd ettikten sonra hemen:

"Burasını kimse ta'yîn edemez. Şarkta seyahat eden bir adam Ortodoksların Katoliklik, Protestanlık gibi sâir hıristiyan mezhepleri karşısındaki geriliğini kendi gözle-riyle görebilir."

Cevap ve ta'lîlini yamayarak mezhebin geriliğini isbâta yeltenmiştir. Müverrih-i müdekkikimiz burada elfâzi yekdiğeri makâmında istî'mâl ederek pek parlak bir mugâlata yapıyor. Çünkü Ortodoksların geriliği başka, Ortodoksluğun geriliği yine başka ma'nâ ifâde eder. Mü-ellîfin kast ettiği gerilik Ortodokslara râcî' ise hiç şüphe yok ki bu gerililik onca dâire-i İslâm'ın tevessüne, dünyayı tenvîr etmiş olan o muhteşem Arap ve Acem medeniyetinin tevlîdine meydan vermelerinden ibârettir ki eski zamanlarda Katolikler de Rumlardan fazla bir şey yapamadıklarına nazaran aynı töhmette onlarla müste-rek bulunuyorlar. Yok eğer bu gerilik akîdeye âid ise de-lâil-i aqliyye ve vekâyi'-i târîhiyye her halde Katolikliğin aleyhinedir.

Bir kere bütün mezâhib-i Nasrâniyyeye sârî bir maraz-ı müşterek vardır ki o da mesâil-i îmâniyyenin akla münâfât-ı sarîhasına bakarak bunları mîzân-ı akla vur-maktan nâsi tahzîr etmekten ibârettir. Meselâ "Bir üçtür, üç birdir" tevhîd-i acîbîne, İbnüllâhin tecessûd ve nefsini fedâ ettikten sonra nev'-i beşeri halâs etmek istediği hal-de yalnız bu akîde-i acîbeye îmân edenleri kurtarabilmiş olduğuna, kilisede esnâ-yı âyînde herkesin yediği ekmek ile içtiği şarabın bizzat İbnüllâhin etinden ve kanından başkası olmadığına i'tikâd kabîlinden "Esrâr-ı îmâniyye" dedikleri esrâr-ı seb'ayı anlamaya akla yol vermekten ise aklı yolcu etmek daha münâsib olacağına kâil olurlar. Bu mesâil üzerine i'mâl-i zihin ve fikir edeni kâfir sayarlar. Hıristiyanlık âleminde akıl ile îmânın taâruzunu daima görüp yine daima aklı îmâna fedâ etmeye o kadar alış-mışlardır ki en büyük ilâhiyât ulemâsı aklen kabûl ede-meyeceğimiz şeyi bi-hasebi'l-îmân tasdîk ederiz, derler. Kant gibi en büyük ve en müteehhir olan bir feylesof bile akl-ı nazârî yani edille-i aqliyye ile sanki red ve ibtâle çalıştığı vücûd-ı vâcib ve âhiret gibi hakâyik-ı âliyyeyi akl-ı amelî yani delâil-i îmâniyye ile tasdîk etmek lâzım geldiğini bî-muhâbâ söyley. İşte bu maraz-ı müşterekin her gûne arazini çekmekte Katolikliğin Ortodoksluktan hiç farkı yoktur. Fazla olarak Şem'ün es-Safâ'nın (Sen Piyer'in) vekîli dedikleri papaya lâ-yuhtîlik isnâd ederek insanın saâdet-i düneyviyye ve uhreviyyesini onun -cennet arsalarını para mukâbilinde arşın arşın, dönüm dönüm satmak raddelerine varan- hevesât-ı hevâ-perestânesine tâbi' addetmeleri gibi havsala-sûz i'tikâdât ile âlûde bulu-nuyor ki Luteryanism, Kalvinizm, Anglikanizm gibi türlü

nâmlarla Protestanlığa dâhil olan nasârâya isyân bay-rağını açtırmıştır. Zaten mugâlatasının pek açık olması müellifi de biraz vesveseye düşürmüşt olacak ki:

"... ve (şarkta seyahat eden adam) bazlarına ihtimâl ki haksız gibi gelecek bu tenkidin ma'nâsını takdir ede-bilir."

Diy'e safsatasındaki ağırlığı aklı sıra bir dereceye ka-dar ta'mîre çalışıyorsa da zahmeti beyhûde kalıyor. De-vam edelim:

Rum milleti zuhûr-ı İslâm'dan evvel bile "Her türlü inkişâf ve propaganda kuvvetini gâib" etmiş imiş, "ye-dinci asirdaki Rumlar bütün faâliyetlerini akim ilâhiyât münâkaşalarına hasr ediyorlar"miş. "İlk Hıristiyanlığın gâ-yet yüksek mefkûre"sin, ilk günâhın cezâ-yı ebedîinden tahlîs için dîn-i hakikate celb etmek" emelini tamamı-yla unutmuşlamış, "Rumların ahlâkî ve askerî iktidârsız-likleri gibi Sâsânîler de ve dinleri de tedennî ve inhitât hâlinde bulunuyor" imiş. İşte böyle bir zamanda "İslâ-miyet nâgehânî sûrette meydana çıkmış" imiş.

Akîm ilâhiyât münâkaşaları Katoliklerde de maa-zîyâdetin var idi. Hâlâ da vardır. Bunu Rumlar hakkîn-da kusûr sayması haksızlıktır. İlk günâhın cezâ-yı ebedî-sinden tahlîsin ne demek olduğunu kâri'lerimizin bir çoğu [262] anlayamadığı için muhtasar bir îzâha muhtâcdır. Her hangi mezhebden olursa olsun hıristiyanlarca esrâr-ı îmâniyyeden olmak üzere husûsât-ı âtiyyeyi i'tikâd etmek vâcibdir, îmân etmeyen kâfîdir: Cenâb-ı Hak Âdem babamız (sallâllâhu aleyhi ve sellem) yaratıp cennete koyduktan sonra vâki' olan zelle-i ma'hûdesinden dolayı ümmü'l-beşer Hazret-i Havvâ ile birlikte kendisini ora-dan ihrâc ettikten başka her ikisine de -büütün enbiyâ-yı izâm hazerâtı da tabîî dâhil olmak üzere- nesillerine de la'net etmiş!!! Bütün nev'-i beşer kendilerinin işlemediği bir baba cürmünden, hatîe-i asliyye dedikleri ma'siyetten dolayı ebediyyen cehennemde yanmaya mahkûm olmuş, sonra Cenâb-ı Hak bu günâhkârlara acımış ama afva çâre bulamamış, nihâyet oğlu! Mesîh'i (sallâllâhu aleyhi ve sellem) sûret-i cesedâniyyesi ile bu dünyaya göndermiş. O da kendini çârmiha gerdirerek nev'-i be-şere fedâ etmiş, hatta cehenneme girmiş ve böyle bir fedâkârlıktan sonra bu cürümsüz zavallıların ancak bir kısmını yani Saflı'e ve muahharan kilise teşkilâtının isdâr ettiği mukarrerâta îmân edenleri kurtarabilmiş. İşte bu sûretle necât bulmuş olanların vazifesi necât bulmamışları havsala-i akla siğmayan bu sırr-ı îmâniyye da'vet ederek zümre-i nâciyyeyenin adedini çoğaltmak olduğu için Rumları bu vazîfelerini ihmâl ettiğlerinden dolayı dûçâr-ı itâb ediyor. Halbuki eğer hakikaten bî-taraf ve munsif ise mesâil-i i'tikâdiyyede iyi kötü aklını istî'mâl eden gayr-ı nasrânî akvâma ve bâ-husûs müslü-

manlara bu anlaşılmaz sırrı telkin edememekte onları ma'zûr görmesi lâzım gelirdi. Çünkü bu gün bile misyonerler kendilerini himâye eden o nâmütenâhî kuvvetler, dest-i semâhatlarının ibzâl ettiği bunca milyonlar varken dünyanın her köşesinde, bâ-husûs müslümanlarla karşılaşınca dûcâr-ı haybet ve mesâileri giriftâr-ı akâmet oluyor diye daima şikâyet edip durmaktadırlar. Ağaca, taşa tapan akvâm-ı vahsiyye karşısında bile bu misyonerler müslüman tâcirlerin telkinâtı ile çarpışınca yüz geri etmek mecbûriyetinde kaldıklarını i'tirâf ediyorlar. Garb kiliseleri için ayıb sayılmayan bir şey şark kilisesi için neden ayıb oluyor?

İşte bu çaprazlık sözlerin hepsi dîn-i İslâm'ın inkışâfi, hâiz olduğu fezâil ve kemâlât-ı zâtiyyesi eseri olmayıp hâricî sebeplerle vâki' olduğunu anlatmak içindir. Âlem-i İslâm'ın hâricinde bu gibi ahlâkî, askerî, dînî inhitâtlar var imiş de kendisince bit-tabi' şâyân-ı esef olan inkışâf-ı dîn-i İslâm onun için sâha-i imkâna girmiş demek istiyor. Bundan sonraki satırları beraber okuyalım:

"... işte o zaman, İslâmiyet nâgehânî sûrette meydana çıktı. Bir tehdîd-i tahrîb gibi meydana çıktı."

Dikkat buyurulsun, "Tehdîd-i Tahrîb" ile tâvsîf ettiği şey bir sahîfe evvel "Dünyâyi tenvîr etmiş muhteşem" vasfinı kendisine revâ gördüğü Arap ve Acem medeniyetini ihmâr eden dîndir.

"... Maamâfih Asya ve Afrika halkı için belki daha kâbil-i idrâk olmakla berâber Hristiyanlığın esâsâtından daha az yüksek esâsâttan hareket ettiği halde bidâyet-i tevellüdünden i'tibâren nâ-kâbil-i mukâvemet bir kuvvet iktisâb etti, Hristiyan dînine karşı kolay bir zafer kazandı."

Bu da söz mü? Maksad Müslümanlığın Hristiyanlık dînine karşı kolay bir zafer kazandığını isbât ise bu kadar zaîf edille ile meydana çıkmak bir müverrihe yakışır mı? Daha yüksek esâsâttan hareket eden kimse ve yaşı kendisinden üstün olan esâsâta nasıl galebe edebilir? Haksız olarak maddeten ve kahren vâki' olan galebatın muvakât olduğunu bu zât acaba bilmiyor mu? Kanâatlerin çarşılığı yerde mâdûn olanın kanâati müsâdemeden sonra -bundan evvelki fîkrada i'tirâfî vech ile- nasıl derin olabilir? Bizim bildigimize göre hak daima gâlibdir, daima âlidir. Mükirînin inkârı da, kahr u galebesi de olsa bu inkâr ve galebe muvakkattır.

"... yeni dîn bu innîn akvâmı elektrikledi, onları yeniden canlandırdı. Eski uzviyetlere yeni bir hayat nefh etti. Muhteşem bir medeniyet yarattı."

Bi-gayr-ı hakkin yanına benzetilen, sıfat-ı kâşifesi mahv u tahrîb imîş gibi gösterilen Arap ve Acem'in o muhteşem medeniyeti olmasaydı elbette şimdike muhteşem medeniyet de doğmazdı. Fakat insâf edelim,

Avrupa medeniyetini doğuran Hristiyanlık mıdır? Bu günü medeniyete "Hristiyan Medeniyeti" denilmesi yanlıştır. "Hristiyanların Medeniyeti"dir. Hristiyanların dînî medeniyeti değildir. Papalar kendilerine rağmen tekâmül ve teessüs eden bu medeniyetin medeniyet olduğunu kerhen kabûl ve teslîm etmişlerdir. Hiç akla cevâz-ı isti'mâl vermeyen kilise kânûnları akıl ve tecrübe üzerine müesses olan bir medeniyeti tervîc edebilir mi? Vâlia Avrupa'daki muhteşem medeniyetin babası Endülüs medeniyeti oldu. Fakat bu, Katoliklik için aca-ba neye mâl oldu? Bir kere Katolikliği parçaladı, milyonlarca ervâhî papanın dâire-i übüvvetinden ihrâc etti. Birçok Katolik, hatta hristiyan kalblerindeki akîdeyi tezelzüle uğrattı. Kurûn-ı cedîdenin tâ bidâyetlerinden on sekizinci asrin nihâyetlerine kadar bu günü parlak medeniyetin mübeşirleri sayılan nice nice erbâb-ı fikir ve kalemin canları kilisenin otodâfe ateşleri içinde ta'zîb edildi durdu. Vicdânlar câsûs olmak dâiyesinde olan Engizisyon mahkemelerinin icrââti hep bu günü muhteşem medeniyeti boğmak için değil miydi? Her halde dîn-i İslâm medeniyet-i İslâmiyye'nin zâhir ve muâni olduğu gibi Nasraniyet şimdiki medeniyetin yardımcısı olmadı. Medeniyet-i İslâmiyye dîn-i İslâm ile el ele ve-rerek terakkî etti. Dîn ile [263] ilim arasındaki râbita gevşediği günden beri medeniyet-i İslâmiyye de gevşedi. Medeniyet-i Nasrâniyyeye ise bil-akis Hristiyanlık müddet-i medîde muârif kaldı. Garbda dîn ile ilmin arası açılmadıkça medeniyet yol alamadı. Orada engel olan dîni yikan ilim olmuştur. İki dîn arasındaki fark da işte budur.

"... bu gün bile bu îmân, te'sîr-i inkışâf-perverânesi kîsm-ı a'zamı i'tibâriyla sönmüş olmakla beraber, dünyâsının en büyük ma'nevî kuvvetlerinden biri olarak pâyidâr bulunuyor ve Asya'da Afrika'da Hristiyanlık fikirlerinin galebesine karşı nâ-kâbil-i iktihâm bir hasâr teşkil ediyor."

Söz ne kadar eğilip büklüse kerhen teslîm edilen bu netice pek doğrudur. Fakat -tahlîl ettiğimiz üzere- mu-kaddimâti hep fâsiddir.

Tanîn

Ahmed Nâim

İSLÂMIN RÛH-ı DİNİYYESİ

"Yâ Rabbi, daima hamd ü senâya şâyân, daima hâzır, daimâ mevcûd, daima yakın olan ve her şeyi bilen sensin; her kalbde, her rûhda yaşıyorsun. Ma'rifetin her fikirde meknûzdur."

"O'nun şebîhi yoktur, nazîri yoktur, birdir, ezelidir, hamd O'na edilir ki afv ü merhameti her günâhkârı sarar ve O'nu inkâr edenlerin bile rızkını ihsân eder. Uyumaz, uyuklamaz, hayy ve kayyûmdur. Rahmetinden bütün günâhlarımıza afeder. Bütün mahlûkâtını sever. Rabbi me şehâdet eder, peygamberinin doğruluğuna îmân ederim. Salât ü selâm ona ve onun âl ve evlâdına...”*

Bir İngiliz muharriri der ki: "İslâmın en büyük şânlarından biri ma'bedlerinin insan eliyle kâim olmamasıdır. Gök kubbenin altında her hangi bir yerde bir müslüman namazını kilar."**

Cenâb-ı Hakk'in nâmî zikr olunan her yer tâhirdir. Bir müslüman ister evinde, ister evinin hâricinde olsun, namaz vakti hulûl etti mi rûhunun şükrânını kemâl-i samîmiyetle atebe-i ulûhiyete arz eder. İbâdetin müddet-i devâmi, onun dikkatini it'âb etmez. Esâsen onun ibâdeti, insanlığın kulluguunu, Cenâb-ı Hakk'in azametini ve mahlûkâtın rahmet-i ilâhiyyeye i'timâdını ifâde eder. Müslümanların namazındaki ihlâs ve ubûdiyeti, hristiyanlar anlayamaz. Mâzînîn muhbîr-i sâdîki olan an'ane, Resûl-İslâm'ın esnâ-yı ibâdette lerzân-ı heyecân olarak ağladığını bize haber vermektedir.

Hazret-i Muhammed'in Müslümanlığı bir sınıf-ı ruh-bân tanımaz. Maârif-i rûhâniyyenin inhisârını, yahud hâlik ile mahlük arasında husûsî kudsiyetlerin kâim olmasına kabûl etmez. Her şahîs, bir papas veya bir kâhinin müdâhalesi olmaksızın hâlikâna kiyâm eder. Menâfîi yed-i inhisârlarına almak isteyenlerin vücûda getirdikleri ne bir kurbân merâsimi, ne de husûsî âyînlere ihtiyâc vardır. Her insan, kendinin papasıdır. Hazret-i Muhammed'in Müslümanlığı biri diğerinden daha yüksek olan bir insan kabûl etmez.

Avrupa mütefekkirleri ibâdet-i İslâmiyye'nin mu'dil olduğunu söyleyeler ve bundan şikayet ederler. Halbuki kelâmullâhın telkin ettiği ibâdet gâyet sâde ve gâyet yükseltir. Kur'ân-ı Kerîm a'mâl-i îmâni takrîr eder ki bunlar şâhâdetten, salât ve zekâtta, sıyâm ve hacdan ibârettir. Kur'ân-ı Kerîm salâtın keyfiyet-i ifâsını tâfsîl etmemiş; fakat Peygamberimiz salâtı nasıl edâ etmişse, müslümanlar da onu öylece ifâ etmektedirler. Maamâfih Kur'ân-ı Kerîm Cenâb-ı Hakk'ın ancak insanların takvâsını istedigini beyân eyler:

"Yüzlerinizi müşrika, yahud magrîbe dönmeniz tâat değildir. Tâat ancak o kimselerin işlediğidir ki Allâh'a, âhiret gününe, meleklerle, kitâba, peygamberlere inanır, sevdigi malını hissîmlarına, yetîmlere, bî-çârelere, yolda kalmışlara, isteyenlere, bir de esîr olanlara verir;

namazı kılar, zekâtı edâ eder; sonra, muâhede ettikleri zaman ahdini yerine getirenler, hele sıkıntılı, hastalıklı sâralarda ve harb zamanlarında sebât ve metânet gösternenler yok mu, işte tâatlerinde sâdik olanlar bunlardır, işte Allah'dan korkanlar bunlardır."*

Huzûr-ı kalb ile ifâ olunmayan ibâdetin bir faydası olmayacağı; yalnız bir kavme değil, bütün insanlığa hitâb eden kelimât-ı ilâhiyyenin dudaklar ve kalb arasında bir vifâk-ı tâm hâsil olarak tertîl olunması lâzım geldiği beyân olunmaktadır. Hazret-i Ali, anlamadan, duymadan yapılan ibâdetin faydasız olduğunu ve hiçbir hayır ve bereket getirmeyeceğini beyân eyler.** İmâm Gazâlî Kur'ân-ı Kerîm'i tertîl ediyorken akıl ve kalbin birlikte işlemesi îcâb ettiğini söylemektedir. Çünkü dudaklar elfâzı tekrâr eyler. Zekâ onların ma'nâsını anlamaya, kalb vazîfenin îcâbâtına itâata yardım eder.*** Risâlet-penâh Efendimiz buyurur ki "Cenâb-ı [264] Hak bir insanın amelinden altıda birini, yahud onda birini kabûl etmez, ancak o kısmı kabûl eder ki mü'min onu anlayarak, duyarak ve hakiki bir ittikâ ile ifâ etmiştir."****

Hristiyanlar tarafından vaftîze, Mısırlılar, Yahudiler, şark ve garbin edyâni tarafından temizlige verilen ehemmiyet vezâif-i dîniyyenin ifâsi için tahâret-i bedeniyyenin lüzumunu gösterir. Müslümanlık da tahârete bir ehemmiyet-i azîme vermiş, ibâdet için tahâretin lüzûmunu bilmüş, aynı zamanda yalnız hâricî yani bedenî tahâretin hakiki ihlâsî te'mîn etmeyeceğini, tahâret-i rûhiyye ile Cenâb-ı Hakk'a takarrüb olunacağını beyân etmiştir. İmâm Gazâlî, yalnız tahâret-i hâriciyye ile iktifâ ederek kalblerini kibir ve riyâ ile dolduranlara karşı, Peygamberimiz'in "En mühim tahâretin kalbi kabîh temâyülâttan ve şâyân-ı muâheze zaaflardan, fikri günâhkârâne hâtilardan, insanı Allah'dan teb'id edecek her düşünceden tathîr olduğunu" söylediğini beyân eder.

Muslimanların hâfızasında mehdî-i İslâm'ın hâtirasını muhâfaza etmek için edâ-yi salât esnâsında yüzlerin Beytülharâm'a, nûr-ı hakikatîn menba'-ı işrâki olan beyt-i mukaddese çevirmeleri emr olunmuştur. Kâffe-i ehl-i İslâm'ın her zaman hissiyat-ı dîniyyelerini bir nokta etrafına toplamanın ne kadar tesânûd-kâr bir te'sîr icrâ edeceği âşikâr olduğundan ehl-i İslâm Beytülharâm'a mü-

* لَيْسَ الْبَرُّ أَنْ تُؤْلُو وَجُوهُكُمْ قِبْلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبَرَّ مَنْ أَمْنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ) وَالْمَلِكَةُ وَالْكِتَابُ وَالنَّبِيُّنَ وَأَقِيَ الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذُو الْقُرْبَى وَالْإِيمَانِ وَالْمَسَاكِينَ وَأَنَّهُنَّ السَّبِيلُ وَالسَّائِلُونَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَأَنَّهُ الرَّكُوبُ وَالْمُؤْمِنُ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا [B- (الصَّابِرِينَ فِي الْبَاسَاءِ وَالضَّرَاءِ وَجِئَ النَّاسُ أَوْلَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُنَّصَّوْنَ] kara Sûresi 2/177]

** Gurer ve Dürer.

*** Kitâbü'l-müstatrif'in birinci faslina mürâacaat.

**** Muâz bin Cebel'den, Ebu Davud ile Nesâî rivâyet etmektedirler.

* Sahîfe-i kâmile.

** Hunter

teveccihen edâ-yı salât ederler. "Mekke-i Mükerreme müslümanların hâfızasında mehdî İslâm'ı, Peygamber'in sabâvetini, ehl-i îmân ile küffâr arasında vukû' bulan mücâdelâdi, putperestliğin imhâsını, vâhid olan Allâh'a ibâdetin te'sisini canlandırır, her müslümana bütün müslümanların aynı nokta-i mukaddeseye teveccûh ederek ibâdet ettiklerini hatırlatır, onun büyük bir cem'iyet-i îmânın bir ferdi olduğunu, onun o cem'iyet ile dînen müttehid, onun hissiyatıyla mütehassis ve aynı emellerle müteheyic olduğunu ihsâs eder, bütün ümmet-i İslâmiyye'ye bir Allâh'a mu'tekid olduğunu, aynı şeyleri takdîs ettiğini ihtâr eder. Ka'be-i Muazzama'ya bu mevkii vermekle Hazret-i Muhammed insanların teheyvûcât-ı dîniyyesine bi-hakkin vâkif olduğunu göstermiştir."*

Siyâm, aşağı yukarı bütün akvâm arasında görülen bir müessesesedir. Fakat eski zamanlarda oruca atf olunan fikir, perhiz-kârlık değil, nedâmettir. Yahudilik'te bile siyâm mefhûmunun ferâgat-i nefş, yahud kesr-i nefş ma'nâsına telâkkisi bilâhare şüyû' bulan bir telâkkidir. Fisagores'in taraftarlarıyla temâs eden ve onların vâsitanıyla daha uzak şarkın zühd ve riyâzatına vâkif olan Essenler, Yahudiler arasında siyâmdaki ma'nâ-yı ahlâkîyi ilk anlayanlar olmuştur. Hazret-i Îsâ'nın, diğer birtakım telâkkiyâtı gibi, bu telâkkiyi de onlardan almış olması muhtemeldir.

Hazret-i Îsâ'nın oruç tutması kiliselerinin oruç esâsını kabûl etmesine bâdî olmuştur. Fakat Hristiyanlık'ta oruç hakkında hâkim olan fikir, orucun izhâr-ı nedâmete hâdim olması, bir de Hazret-i Îsâ'nın taklîd edilmiş olmasıdır.** Bedeni bil-ihtiyâr birtakım azâblara dûçâr etmek sâir kiliselerde olduğu gibi Hristiyan kilisesinde yapılan şeylerdendi. Fakat maksad, bedenî ve fikrî faâliyetleri imhâ etmek ve katî bir zühd içinde yaşamaktı. Müslümanlığın farîza-i siyâmi, ihtirâsatı takyîd etmek gibi meşrû' bir maksadı istihdâf eder. Muayyen bir zaman için havâssi tatmîinden ictinâb ve kuvâ-yı hayvâniyyeyi sıhhî bir idâreye tâbi' kîlmakla bu hedef tahakkuk etmektedir. Bedeni, lüzumsuz ve faydasız bir sûrette ta'zîb etmeyi Müslümanlık men', hatta takbîh etmiştir. Siyâm, bedenî ihtiyâcâtı takyîd ile rûhu tathîr için istitâat-ı bedeniyyeleri müsâid olanlara farz olunmuştur. Sihhati müsâid olmayanlar, hastalar, dîne tecâvüz edenlere karşı i'lâ-yı kelimetullah ile meşgûl olan asâkir-i dîn, hayza uğrayan kadınlar orucu kazâ ederler. Yunanlıların, Romalıların, İranlıların ve kable'l-İslâm Arapların oburlugunu hatırlayanlar, onların şehevât ve maâsiye ne kadar daldıklarını

bilenler siyâmin kıymetini takdîr ederler, insanların, bilhassa nîm-medenî akvâmın temâyülât-ı vahsiyyesini ne kadar zapt ettiğini bilirler.

Bakınız Kur'an-ı Kerîm ne diyor:

"Ey îmân eden kimseler! Sizden evvelkilere farz edildiği gibi size de sayılı günlerde oruç farz edildi. Me'mûldür ki bu sâyede maâsından çekinirsiniz... İçinizden her kim Ramazan ayında hazır bulunursa onu oruçlu geçirsin. Kim hastalanır, yahud yolcu olur da oruç tutamazsa tutamadığı günler sayısında diğer günlerde oruç tutar. Allah sizin için kolaylık murâd buyurur. Yoksa hakkınızda güçlük dilemiyor.*

Siyâm gündüze münhasırdır. Geceleyin müslümanlar mu'tedilâne bir sûrette yemek ve içmekle kendilerini tatyîb ederler. Hazret-i Muhammed'in isrine iktifâ eden fukahâ, siyâm esnâsında müşteheyât-ı nefşâniyyeden imsâk edildiği gibi fenâ fikirlerden, kötü niyetlerden de tecerrûd edilmesini tavsiye etmişlerdir.

[265] Müslümanlık'tan mukaddem hiçbir dîn zekâtı emretmemiş, dullara öksüzlere, bîkes fakîrlere muâveneti erkân-ı esâsiyyesi miyânına koymamıştır.

İlk hristiyanların Agâbî dedikleri ve fukarâya yemek vermekten ibâret olan ziyâfetler efrâdin irâdesine bağlı idi. Bundan dolayı te'sîri mahdûd ve muvakkat idi. Fukarâya yapılan bu ziyâfetler az bir zaman zarfında ortadan kalkmıştır.**

Fakat kavânîn-i İslâmiyye, her ferdi kendinden daha fakir komşuların iânesi için malından bir hisse i'tâsına mecbûr kılmıştır. Bu hisse kirkta bir, yani yüzde 2.5'tur ki kıymeti hâiz her şeyden, âlât ve edevât, ticâret kazancı, ticârî işlerden ve sâireden alınır. Fakat zekâtın i'tâsı için bir malın kıymet-i muayyeneye bâlig olması lâzım gelir.***

Bundan başka bu malın insanın elinde bir sene bulunması içâb eder. Ramazanın nihâyetinde de Îd-i Fitr gününde her âile reîsi kendi nâmına, efrâd-ı âilesi nâmına, Ramazan ayında kendi evinde ikâmet eden ve oruçlarını orada bozan müslümanlar nâmına sadaka-i fîtr olarak bir mikdar buğday, arpa, hurma, üzüm, pirinç, ve sâire, yahud bunların kıymetini verir.

* تَأَيَّهَا الْذِينَ أَمُنُوا كُبَّتْ عَلَيْكُمُ الصَّيَامُ كَمَا كُبَّتْ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَفَوَّظُونَ (آیا ۱۶۰) مَعْدُودَاتٍ ..... فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَإِيمَانُهُ وَمَنْ كَانَ مُرْبِضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَمَدِّهُ مِنْ آیَاتِ اللَّهِ بِكُمُ الْيُسْرُ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ [Baraka Sûresi 2/183-185]

** Neander, Mosheim. Hristiyanlığın emrettiği hayır bundan ibâret değildi. Dulların, yetimlerin himâyesi de emr olunmuştur. Fakat Îsâ'nın havâriyyûnu bu hayırların ifâsını yed-i inhisârlarına almışlardı. Dul bir kadına muâvenet, onun altmış yaşına bâlig olmasına, ancak bir kere evlenmiş bulunmasına, çocuk yetiştirmiş olmasına vâbeste idi.

*** Meselâ bir insan yirmi deveye mâlik olmazsa zekât vermeye mecbûr olmaz.

* Stanley Lane-Poole'ün *Müntehabât-ı Kur'anîyye* nâm eserinden.

** Niyander der ki: Hristiyanlığın perhîzden maksadı Îsâ'yı taklîd dir.

Sadakâta müstehik olanlar bunlardır: 1) Ne malî, ne de kazanmaya kudreti olmayan "Fukarâ" ile kazandığı şey nafakasına yetişmeyen "Mesâkîn", 2) Zekâtın kabzina, nakline, hifzina, müstahik olanlara tevziine bakan zekât me'mûrları 3) Rakabesini kurtarmak istediği halde buna imkân bulamayan köleler, 4) Nâ-meşrû' bir yere sarf etmemek şartıyla borca girip de ödeyemeyen kimseler, 5) Gönüllü askerler, İslâm'a ısındırmak için müellefetü'l-kulûb, gayr-ı meşrû' bir maksadla olmamak şartıyla sefere çıkan yolcular.*

Umûmî sadakalar en kuvvetli ibârelerle Kur'an-ı Kerîm tarafından tavsiye olunmuştur.** Müslümanlığın şan ve şerefi odur ki Hazret-i İsâ'nın*** yalnız temennî olarak dermiyân ettiği şeyleri kavânîn-i kâtia olarak beşeriyyete takdîm etti.

Farîza-i hacci ifâ için müslümanların Mekke-i Mükerreme'ye gitmeleri her türlü mezheb ihtilâfına rağmen müslümanların vahdet ve uhuvvetini muhâfaza etmiştir. Bütün enzâr-ı İslâmiyye'nin bir buk'a-i mukaddese üzerinde temerküzü, câhiliyet arasında cihâni tenvîr eden mukaddes ateşin kıvılcımlarını her müslümanın kalbinde ihyâ etmektedir. Farîza-i haccin ifâsıyla mükellef olmak için, 1) Bâlig olmak, 2) Hürriyet-i tâmme sâhibi olmak, 3) Yol masrafına muktedir bulunmak, 4) Gaybûbet müd-detince evlâd ve iyâli geçindirecek nafakaya mâlik olmak, 5) Hac yolunda bir tehlike veya düşmanlığa ma'rûz bulunmamak.****

Putperest Araplar arasında meşrû', gayr-ı meşrû' et'ime hakkında mer'i birtakım kat'î kaideeler bulunuyor ve bunlar âdetâ Brahma mezhebinin kavaidine müşâbih bir şiddetle tatbîk olunuyordu. Peygamber-i İslâm, bazı istisnâlarla, her taâmin helâl olduğunu beyân etmiştir! "Cenâb-ı Hakk'ın size ihsân ettiğinden helâl ve sihhî olan et'imeyi yiyniz."

"De ki, bana vahy olunan şeyler arasında bu sizin harâm dediklerinizin içinde yiyen için ölmüş hayvan eti, yahud akar kan, yahud hinzir eti olmamak şartıyla gerçekten harâm olanını bulamıyorum."*****

"Ölü, kan, hinzir eti, sonra Allah'dan başkasının ismiyle boğazlanan, bir de boğularak, yahud vurularak, yahud yüksektен düşerek, yahud bir hayvan tarafından süsülerken, yahud canavar tarafından yırtılarak daha canı üzerinde iken yetişebilip kesilmenden evvel ölen hay-

* Tirmizî, Abbâs, Mebsût.

** Sûre-i Bakara 267'nci âyet.

*** Matta İncili yirmi beşinci bâb.

**** Reddü'l-muhtâr, Mebsût.

فُلْ لَا أَجِدُ فِي مَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَى طَاعِمٍ يَطْعَمُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَيْتَةً أَوْ دَمًا مَسْفُوْحًا****
En'am [Sûresi 6/145] ( ) أو لحوم خنزير

vânât ile taşlar üzerinde esnâm için* zebh edilenler size harâm kilindi.**

"Cenâb-ı Hakk'ın size ihsân ettiği iyi şeyleri yiyniz ve Allah'a şükrediniz!**** içki, kumâr gibi hristiyan milletlerin iki âfeti ve bütün câhillerin en müdhîs nikbeti olan kebâir ile ifrâtların kâffesi sûret-i kat'iyede men' olunmuştur.

Hazret-i Muhammed'in teâlîmi kadar sâde, bununla beraber onlar kadar fîkr-i [266] beşerin terakkisiyle hem-âheng başka teâlîm bulunamaz. Peygamberimiz'in teblîg ettiği kavâid-i dîniyyenin hedefi hey'et-i ictîmâ'îyye için lâzım olan intizâm ve vahdeti te'mîne ma'tûftur, fakat bunlar hiçbir vakit elastikiyetini zâyi' etmemiştir. Hastalık gibi sebepler dolayısıyla bunların tatbîki te'hîr olunabilir. Kur'an-ı Kerîm der ki: "Cenâb-ı Hak sizin için kolaylık ister, güçlük istemez. İnsan zaîf yaratılmıştır." Mesâil-i hukukiyyede Peygamberimiz tarafından vaz' olunan esâslar ya kendisine sorulan suâllere verilen cevaplar, yahud birtakım fenâliklerin def' ve izâlesi için teblîg olunan evâmîrdir. Peygamber-i İslâm, insanı, Allah'ı düşünmekten uzaklaşdıracak bir merâsim, yahud her dem terakki eden beşeriyyetin vicdânını zincirleyecek bir kâide getirmemiştir.

Muslimanlığın meccelle-i ahlâkiyyesi dördüncü sûre-i şerîfe olan sûre-i Nisâ'da ber-vech-i âtî hülâsa olunmuştur:

"De ki, geliniz size Allah'ın harâm kıldığı şeyleri be-yân edeyim, Allah'a hiçbir şerîk koşmayın. Ebeveyni-nize iyilik ediniz, fakr u fâka korkusuyla çocuklarınizi öldürmeyiniz. Biz, sizin ve onların da rızkını veririz. Fe-vâhişin gizlisine de, âşıkârına da yaklaşmayıñız. Cenâb-ı Hakk'ın katlini harâm kıldığı nefsi öldürmeyiniz, me-ğer ki hak ile ola. Allah bunları size tavsiye etmiştir ki anlayasınız... Yetîmin malına yaklaşmayıñız. Meğer ki onu islâh etmek isteyesiniz... Hüküm verdığınız zaman adâletle hükm ediniz, akrabâsına da karşı olsa adâletten ayrılmayıñız... Ahd-i ilâhîyi ifâ ediniz. İşte Allâh'ın size emr ettiği bunlardır. Bunlara ittibâ' ediniz" sonra buyu-

* Kable'l-İslâm Arapların Kâ'be etrafında, yahud evlerinin medhalinde, esnâma takdîm olunan hayvanları kesmek için bir takım taş parçaları vardı.

حُرِّمَتْ عَنِّيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْعَنْزِيرِ وَمَا أَهْلَ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ وَالْمُنْخَرِقَةُ وَالْمُؤْقُودَةُ ***
Sûre-i Mâide [5/3].

** İnsan için fitrat-ı mekrûhe olan hayvanât-ı vahsiyye, tuyûr-ı vahsiyye yılan, ve sâirenin memnû' olduğunu ayrıca beyâna hâcet yoktur. Müslümanların hristiyanlar tarafından pişirilen yemeği yemeceklelerine dair perverde olan fikrin esâsi yoktur. Kur'an-ı Kerîm'de "Bu gün sihhatinize mâni' ol[may]an her şey size helâl edilmiştir. Ehl-i kitâbin taâmi sizin için helâl olduğu gibi sizin taâminız da onlar için helâldir." deniliyor.

rulur ki "Mübârektir onlar ki îmân ederler ve Cenâb-ı Hakk'a mütevâziâne hamd ederler. Onlar ki iyilik yapmaya muvâzabet ederler, iffet ve tahâretlerini muhâfaza ederler, emânât ve uhûda riâyet ederler... Muhakkak Cenâb-ı Hak size adâleti icrâ etmenizi, iyilik yapmanızı emr eder. Akrabâniza haklarını veriniz. Cenâb-ı Hak günâh işlemenizi, yanlış yola sapmanızı istemez."*

Hristiyan müverrihlerinden biri bu sûretle idâre-i kelâm ediyor: "Îmân ile hayır-hâhîlik, zâhirî âyinler ve müsbat farîzalarla gayr-ı kâbil-i te'lîf demektir. Bunnlar halk içinde hiss-i dinîyi muhâfaza için lâzımdır."** Hazret-i Muhammed de insanlığın umûmuna daha mahsûs bir telâkkî vermek için teâlîmine bazı menâsik ilâve etmiştir. Bizzat Hazret-i Îsâ iki âyîn vaz' etmiştir: Biri vaftîz, diğeri işâ-yı mukaddes âyîni.*** Hazret-i Îsâ daha uzun yaşamış olsaydı belki bunlara daha fazla âyînler ilâve eder, teâlîmini daha muntazam esâslara ibtinâ ettirirdi. Hristiyanlığın bu nakîsa-i esâsiyyesi, birtakım akâid ve mesâil-i dîniyyeyi takarrür ettirmek için birtakım ictimâ'ların, meclislerin akdini istilâzâm etmiş; fakat bu takarrür ettirilen akâid ve mesâil fikrin hürriyeti karşısında hurd u hâş olmuştur. Hazret-i Îsâ eserini nâ-tamâm bıraktığından kavânîn-i ahlâkîyyeyi tanzîm etmek vazifesi başka bir mûrşide kalmıştır.

Bizim hâlikimizla münâsebâtımız vicdânî bir mes'eledir. Fakat diğer insanlarla münâsebâtımız müsbat kâideler üzerine takarrür etmelidir. İnsanların yekdiğerine karşı ifâsiyla mükellef oldukları vezâîfin te'mîn-i ifâsi için acaba dîn müeyyidesinden daha yüksek bir müeyyide var mıdır? Dîn birtakım güzide vâizlerin îrâd ettikleri nutuklardan, yahud hayâl-perver birtakım dimâqları tatmîn için ortaya atan birtakım nazariyelerden ibâret değildir. Dîn, hayat kâideleri demektir. Dînin başlıca hedefi mevcûdîyetimizin nihâyeti olan kemâle insanlığı yükseltmektir. Binâen aleyh mükellefiyât-ı ictimâ'iyye ve vezâîf-i beşeriyyeyi tanzîm eden, insanları yekdiğerine yaklaştırın ve daha fazla yaklaştırıma çalışan bir manzûme-i ahlâkîyyeyi getiren, fikrin en yüksek inkişâfiyla hem-âheng olan bir dîn en büyük hürmet ve riâyetle karşılaşmalıdır. Hazret-i Muhammed tarafından getirilen Müslümanlığı temâyüz ettiren sıfat-ı kâşife onun akıl ve insanın ilhâm-ı ahlâkîyle i'tilâf eden en yüksek ve en büyük meâlî ve hakâyîki câmi' olmasıdır. Müslümanlık, beşerin terakkisine dâir nefsül-emre muvâfik bir telâkkîye müsbat birtakım kavâid-i ahlâkîyyeyi

istinâd ettirmekle iktifâ eden bir dîn değildir. Müslümanlık birtakım esâsâtın te'sîsini, birtakım temâyülâtin tahakkuk-pezîr olmasını, fikre bir istikâmet i'tâsını ve bu sûretle vicdânın zaman ve zemîne göre tebeddül eden ihtiyâcâtmı tatmîn etmesini istihdâf eder. Peygamber-i İslâm bin bir üslûb ile Cenâb-ı Hakk'a karşı muhabbetin bir eseri olmak üzere cihân-şümûl muhabbet ve cihân-şümûl uhuvveti telkin etmiştir.

Peygamberimiz buyuruyor ki:

"Huzûruna çıktığınız zaman Cenâb-ı Hakk'ın sizi nasıl tanıyacağınızı zannediyorsunuz?. Sizi çocuklarına muhabbetinizle, akrabâniza muhabbetinizle, komşularınıza muhabbetinizle ve saîr insanlara muhabbetinizle tanıyacaktır."*

"Hâlikınızı seviyor musunuz? O halde evvelâ hem-nev'inizi seviniz!"**

"Cenâb-ı Hakk'a takarrub etmeyi istiyorsanız? Mahlûkâtını seviniz. Kendi nefsiniz için arzû ettiğinizi onlar için arzû ediniz. [267] Kendi nefsiniz için istemediğinizi onlar için istemeyiniz."***

Peygamber-i İslâm en şedîd sözlerle murdârlığı, riyâkârlığın alçaklığını, nefsi aldatmanın fenâlığını takbîh etmiş, en doğru sözlerle, hâkîn, hayrın ve kardeşce muhabbetin kıymetini îlân eylemiştir.

Esâsât-ı İslâmiyye'nin her millete, her zamana, muhayyerül-ukûl bir şekilde intibâkı; bunların nûr-ı akıl ile i'tilâfi; onlarda kalb-i besere gars olunan hâkâik-i evveliyyeyi gölgelendirecek bir zill-i cehâletin, bir perde-i esrârin bulunmaması... Bunların hepsi dîn-i İslâm'ın, en son inkişâf-ı dînî olduğunu isbâta kâfidir. Esâsât-ı İslâmiyye'nin ehemmiyet-i târîhiyyesini inkâr edenler, bunları bir nevi' kabalık, yahud bu günü tarz-ı tefekkûre intibâk edememek gibi bir kâbiliyetsizlikle ithâm ediyorlar. Fakat kavânîn ve esâsât-ı İslâmiyye'nin kıymeti-târîhiyyesi bir parça tedkîk olunur ve hakikat bî-tarafâne bir sûrette nazar-ı im'âna alınırsa o vakit bu münkirlerin ne kadar mutaassibâne hareket ettikleri anlaşılır. Dîn-i İslâm'ın câmiîyeti, vüs'ati, bütün akâid-i ahlâkîyyeye karşı hayır-hâhîlik, bu adamlar tarafından sû'-i te'vîle uğramış, yahud taassub yüzünden bir kasd-ı mahsûs altında ihfâ olunmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm der ki: "Îmân edenler (müsâlimanlar) dan bir de Yahudiliği kabûl edenler, Sâbi'ler ve Nasrânîlerden onlar ki Allah Te'âlâ'ya ve âhirete îmân edip a'mâl-i salihaya devam ederler, onlar için ne bir korku var, ne de onlar keder göreceklерdir."*

* Mişkât

** Kastalânî'nin Buhârî Şerhi.

*** Mişkât

* Bu fasılın başındaki âyât-ı kerîmenin tercümesi bunların içindedir.

** Mosheim

*** Kezâ.

Buna benzer yüzlerce âyet Müslümanlığın, felâhi yalnız ehl-i İslâm'a vaad etmediğini, daha evvel gelen milletlerin de rehâ ve felâha nâil olacaklarını göstermektedir.

Yine Kur'ân-ı Kerîm diyor ki "Her ümmete bir şeriat ve bir tarîk gösterdik. Allah isteseydi bütün insanları bir ümmet yapardı. Fakat Allah size gönderdiği şerâyî-i muhtelife ile mutîi âsîden temyîz etmek ister. O halde a'mâl-i hayriyyeye müsâbaka edin. Hepinizin-doneğiniz Allâh'adır. O da düştüğünüz ihtilâfi size beyân edecek."*

Nev'-i beşerin vicdânına hâkim olan bütün edyân içinde Müslümanlık o yegâne dîndir ki muhtelif asırlarda beşerin hatt-ı hareketini tersîm eden telâkkiyâtın ikisini de câmi'dir. Yani eski felsefelerin çok kıymet verdiği haysiyet-i beşeriyye şüûru ile insanlığın günâhkârlığı hissi, insanın yalnız kendi a'mâlinde mes'ûl olması i'tikâdi müslümanı ferâgat-ı nefş ve cihân-şümûl hayatı-hâhlâga sevk eder. Allah'ın kudretine, muhabbetine, rahmetine i'tikâd müslümanı huzûr-ı Bârîde tevâzua ve İslâm'ın bu fezâil- ahlâkiyyesini, sabır ve tevekkülü, meşâkk-ı hayatı karşı sebâti kahramânâne bir sûrette tecellî ettirmesine bâdî olur. Bunlar, müslümanı, asabî bir endîşe ile vicdânını hesâbî çekmesine, onu tahrîk eden sâikleri en şedîd i'tinâ ile tedkîk etmesine, bir hayır ve şer mücâdelesinde rahmân ve rahîm, kadîr ve alîm olan zât-ı kibriyânın yardımına istinâd eylemesine müeddî olur.

Bazı edyânın insana tahmîl-i vezâif eden esâsâti kâbiliyet-i ameliyeden o kadar mahrûm, fitrat-ı beşeriyyeyi ihâtadan o kadar uzak ve birtakım hayâl-perverlerin mübhêm ifâdelerine o kadar müşâbihdir ki hakîki mûcâdele-i hayatı sahnesinde faydasız olur.** Bir dînin mâhiyet-i ameliyesi, beşerin münâsebât-ı müsterekesi, hayatı yevmiyenin bütün şüûru üzerindeki te'sîri, halk üzerindeki nüfûzu, işte onun cihân-şümullüğünü ölçmek için kullanılacak mi'yâr budur. Bir dînin mâhiyetini anlamak için birkaç müstesnâ dimâga bakılmaz. Onun mâhiyet-i hakîkiyyesini anlamak için halkı tedkîk etmeliyiz. Acaba bu dîn halk üzerinde derîn te'sîri hâiz midir? Onların hukük ve vezâif hakkında telâkkilerini tanzîm ediyor mu? Acaba bu dîn aktâr-ı cenûbiyyenin ücrâ bir adasına, yahud "Kâfrârlar" arasına götürülse onları yükseltir mi? Yoksa alçaltır mı? Sorulacak suâller bunlardır. Müslümanlık'ta muazzam bir mefkûre-perverlik

en ma'kûl amelî kâbiliyet ile ittihâd etmiştir. Müslümanlık fitrat-ı beşeri inkâr etmez, hakîki ve fiîlî sâhanın hâricindeki azâb verici yollardan dolaşmaz. Müslümanlığın hedefi insanlığı mutlak mefkûre-i kemâle yükseltmektedir. Müslümanlık bu hedefi, bu hayatı nâkis olan fitrat-ı beşerin hakîkatini ele alarak tahakkuk ettirir veya tahakkuk ettirmeye çalışır. Müslümanlık "Bir kardeşin sağ yanağına vurursa sol yanağını çevir" demiyor ve her muhtîyi hatâsı derecesinde cezâya uğratıyor da afv ve safh rûhunu telkin etmiş, fenâliğe iyilikle mukâbeleyi emr eylemiş bulunuyor. Kur'ân-ı Kerîm buyuruyor ki "İnsanları Allâh'a da'vet eden ve a'mâl-i sâliha işleyen den güzel sözü kim söyleyebilir?.... Hasene ile seyyie müsâvî tutulamaz. Seyyiei ondan daha iyi olanla def' ediniz.*** Cennetten bahs ediyorken Kitâbulâh diyor ki "Cennet, müttakiler için ihmâr olunmuştur. Onlar ki refâh ve muzâyaka zamanlarında sadaka verirler, hiddetlerine hâkim olurlar ve afv ederler. Cenâb-ı Allah ancak rahîm olanları sever."

İngilizceden Mütercimi
Ömer Rıza

[268]

MÜTEKELLİMİNDE İLİM BAHSİ

Mütekellimîn evvelâ tarîk-ı tedrîbden yürümüş; his, akıl, kelâm yani haber-i sâdik olmak üzere üç nevi' mi'yâr-ı ilim kabûl eylemiştir. His cüz'iyyât-ı eşyâya, akıl cüz'iyyât-ı mahsûse arasındaki münâsebât-ı umûmiyyeye ve ma'kûlata, kelâm yani haber de vâkiât-ı mâziyye ve zâileye, gâibe müteallik ilim, daha doğrusu nakl-i ilim ifâde eder. Şu halde mebde'-i ma'rifet, his ve şuhûddur. Akıl bunu huzûrdan ta'kîb eder, kelâm da giyâben ta'kîb eder. Biz hayatımız hâricinde cereyân eden vukûât-ı târîhiyyeye kelâm diyebiliriz. Kelâmin haysiyet-i ilmiyyesi, mahsûse âid olması i'tibâriyâdir. Ma'kûlde haber ilim ifâde etmez, ancak o ma'kûlün nefsiyetine âid bir ilim ifâde edebilir ki bu da hissiyetidir. Meselâ ulemâ-yı hey'etten bir cemî-i gafîrin "Arz merkezîdir" dediğini târîhen haber-i sâdik ile nakl etmek, merkeziyet-i âleme ilmi değil, ancak o mezheb erbâbinin sözlerinin mahsûsiyetine ilmi ifâde eder. Mütekellimîn istilâhında ilim tasdîk demektir. Tasdîk ise hükümdür. Şu halde ilmin künhü hüküm veya mebde'-i külle olan sîfattır. Tasavvûrât-ı mücerrede ilim degildir. Bunların ilim olması bir

* إنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئُونَ وَالنَّصَارَىٰ مَنْ أَمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِيلٌ صَالِحًا *
Sûre-i Mâide [5/69]. Bu âyet-i kerîmenin meâliyle Anatas akidesini mukâyese ediniz. Anatas akidesi akâid-i Hîristiyâniyyeyi kabûl etmeyenleri la'net-i ebediyeyeye müstahak görmektedir.

** Ernesi Havet'in *Hîristiyânlık ve Esâsları* nâmında eserine müräacaat.

*** وَمَنْ أَحْسَنْ قَوْلًا مِّنْ دَعَا إِلَى اللَّهِ وَعَمِيلٌ صَالِحًا ..... وَلَا تَشَوُّى الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ إِذْفَقَ ***
[Fussilet Sûresi 41/33-34] (Bâlitî, Hîristiyânlık)

tasdîkin fezlekesi olmak i'tibâriyladır. Hissin bizde şerâit ve keyfiyet-i husûlü ne olursa olsun her his bir hüküm ile müterâfiktir ki biz bu hükme "Şuhûd" deriz. Çünkü mebde'-i ilmimiz evvelâ hisdir. Binâenaleyh bütün mütâlât-ı ilmiyyemizin mebde'i hisdir. Her his bize senâiyet içinde bir izâfet ile tecelli eder. Biz bu senâiyetin bir tarafına hasâs veya âlem, bir tarafına mahsûs veya ma'lûm, arasındaki nisbete de his ve şuhûd veya ilim deriz.

Şimdi burada bu üçten her biri gerek müstakil addedilsin, gerek küll-i vâhid addedilsin, her halde ale'l-ıtlâk bir vücûdun tahakkuku müteyakkindir. Yani gerek nefsi, gerek aynı, gerek her ikisi olmasını henüz ta'yîne girişmekten, tarz ve keyfiyat-ı vücûddan sarf-ı nazarla bir mevcûdiyetin tahakkukunda artık şüphe yoktur. Çünkü adem-i mutlak içinde olmadığımız muhakkaktır. Vücûd mefhûmunun zarûriyeti, bedâhiyeti de bundan dolayıdır.

İşte ale'l-ıtlâk bir vücûdun tahakkuku öyle bir mebde'dir ki bunda sofistâilik ihtimâli kat'iyen münselibdir. İşte Dekart'in: "İdrâk ediyorum, demek varım." düştürü bu kat'iyetten mün'akis olduğu gibi, sâfiyye-i İslâm'ın: "Vücûd-ı îlâhî, yani bir hakk mutlak bedîhîdir." müteârifesi de bundandır. Hissî deyiniz, aklî deyiniz, nefsî deyiniz, aynî deyiniz, hakîki deyiniz, hayâli deyiniz, hâsılı ne derseniz deyiniz, her halde bir vücûdun tahakkukuna hükm etmiş bulunursunuz. "Bîrûn" gibi hükümden ne kadar ictinâb ederseniz ediniz, yine bu hükümden vâreste kalmış değilsinizdir. Bu yalnız hisbâniye-i kadîme olan sofistâiyyeyi iskât etmekle kalacak bir mebde' değil, hisbâniye-i cedîde ve ahîreyi de ilzâm edecktir. Çünkü onların mesleğince hiç olmazsa nefsiyet bir vücûd-ı mütahakkiktir. Binâenaleyh nefsiyetin ayniyeti mütahakkiktir. Onun içindir ki hisbâniye-i ahîrenin nefsiyet ve şe'niyeti, ma'nevîyyeyi "İdealizm"-i, yahud nefsâniyeyi "Sübjektivizm"-i mutazammındır.

Bütün ilimler, bütün mesâlik-i felsefiyye işte bu mebde'in taayyünâtını ïzâh ile iştigâl eder. Bu, sâde bir îmân değil, tam ma'nâsiyla bir ilimdir. Ve bütün ilimlerin esâsi olan bir ilimdir, veya ilim ve îmânın nokta-i ittihâdidir. Îlmi hangi ta'rîf ile ta'rîf edersek edelim, bu mebde'den tefrik edemeyiz. Bu öyle bir mebde'dir ki bizim en basit şuhûdlarımızda mündericdir. Halbuki sâde îmân mâverâ-i suhûda muntabik bir hükümdür.

Mütekellimîn mesleğinin asıl husûsiyeti de işte en basit ve en ibtidâî şuhûdumuzdan iftirâk etmeyen bu mebde'in taayyünâtı ile başlar.

Gördük ki ilk mebde'-i azîmetimiz, hissimizdir. Îzâh ettiğim vechile her ne olursa olsun bir vücûd-ı mutlak

mebdeini veren hissimizden taayyünâta geçmek için biz evvelâ, hissimiz tekerrürleriyle taayyünâtını teksîr ederiz. Ve kesret içinde tevâfuk ve temâyüz hisleriyle, tecrübeyi ve tecrübeeden i'tiyâdi ediniriz. Bu sûretle tecrübe ve i'tiyâd, bizim bütün ilimlerimiz olmasa bile bütün ilimlerimizin esâsında bir rükn olur. İşte bize taayyünât nokta-i nazarından hislerimizin sadûkiyeti, bu tecrübe-deki hislerin birbirini murâkabe-i mütekâbilelerinden neş'et eden hüküm ile takarrür eder ki bu hüküm de bir hiss-i şûrû ile müterâfiktir. Evet hissin müeyyidi yine hisdir, fakat buradan hisbâniyenin mugâlatasına saplanmaya hak yoktur. Te'yîd eden his ile te'yîd olunan hissin vahdet-i cinsiyelerini vahdet-i şâhsiyeyeye kalb ederek, her hissin müeyyidi, şâhidi yine kendisi imiş gibi göstermek bir mugâlatadır. Bir insanın verdiği bir haberi, diğer insanların şehâdetiyle te'yîd etmesi, aynı insanın kendine şehâdet etmesi demek olmadığı gibi bir hissin diğer bir his ile, meselâ rü'yetin lems ile, veya her birinin kendi cinslerinden müteaddid ferdleriyle te'yîd edilmesi, bir hissin yine kendisiyle te'yîdi demek değildir. Bir hissi, hisden başka bir şey ile te'yîde kalkışmak tenâkuz olur. (Tenâkuzun butlânı da mukaddemâ tesbît ettiğimiz mebde'-i evvelin zarûriyâtndandır.) Çünkü bu sûretle bir te'yîd aramak, lâ-te'yîd aramaktır. Zîrâ te'yîd, teek-küd demektir. Teekküd ise bir cem' ameliyesi ile olur. Halbuki hilâf-ı cins adedlerin cem'i hiçbir yekûn ifâde edemez. Başka bir şeyin his hâline gelmeyen ifâdesiyle bir hissin te'yîdini düşünmek, [269] his ile lâ-hissi cem'e kalkışmak demek olacağından faydasız ve mütenâkızdır. Eğer o şeyin yine his hâline gelen bir ifâdesiyle te'yîdi düşünülüyorsa, hissin yine his ile te'yîdi lüzümuna avdet etmiş oluruz.

Kant bu tenâkuzu, bir mi'yâr-ı aynî bulmanın imtinâî şeklinde göstermiş ve bundan me'yûs olmuştur. Fakat böyle bir mi'yârin bulunmamasından dolayı me'yûsiyeti doğru değildir. Çünkü böyle bir mi'yârin mevcûdiyeti farz edilse idi, hiçbir kıymet-i te'yîdiyesi olamayacaktı. O halde mi'yâr olamayacaktı. Halbuki iki his birbirini te'yîd ettiği zaman her biri diğerinin nefsi olmadığı için yekdiğerine nazaran yalnız nefsiyeti değil, ayniyeti de hâizdir. Binâenaleyh her his kendisine bir kıymet-i ayniyye isnâd ettirirse de bu ayniyetin kıymet-i ilmiyyesi kendi isnâdından değil, onu te'yîd ve tevkîd edebilmek salâhiyetini hâiz olan diğer hislerin şehâdetinden neş'et eder. Şu halde hisler, kendi nokta-i nazarlarından bir ayniyeti hâiz olduğu gibi birbirlerine nazaran da ayniyetleri te'yîd eylemiş bulunduğuandan, mi'yâr-ı ilmîmiz hem nefsi ve hem aynî kıymet ve haysiyete bi-hakkın mâliktir. Ve bu kıymet ve haysiyetle biz hislerimizin hatâlarını ve galatlarını tashîh ve sadûkiyetlerini

te'mîn ve nihâyet bir yakın elde ederiz. Böyle tecrübe ile hislerimiz hakkındaki yakın hükümlerinin ittirâd ve tekerrürü ve bu sûretle meleke ve i'tiyâdin tekevvünü aklımızın teşekkülü demektir. Buradan i'tibâren akıl, hislerin mu'tayât-ı yakınıyyesini mebde' olarak alıp vûcûd-ı mutlakın henüz hislerimize dâhil olmayan taayyünâti hakkında hükümler vermeye ve âlem-i ma'nâyi görme ye başlar. Aklin bilmeleke bir kuvve-i hads ve bedâheti varsa da, bu hads ve bedâhetin kendi hesâbına bizzat bir mebde'-i ilim olacağı cây-ı istibâhtır. Binâenaleyh bedîhiyât-ı akliyye dediğimiz ma'lûmât, yine mu'tayât-ı hissin hülâsalarından ibâret yakınıyyât-ı asliyye olabilir, bundan dolayı akıl yalnız külliyyâtta değil, cüz'iyâtta da icrâ-yı hükm eder. Meselâ, rüstûlu bir doğramacı bir elindeki tahtaya, bir de karşısındaki pencereye bakarak fiilen tecrübe ve tatbîk etmeksizin zihnen iki imtidâdi mukâyese ederek birbirlerine intibâklarıyla hükmettiği ve bu hükmünü muvaffakiyetle tatbîk eylediği zaman, bir vâkia-i cüz'iyâyede akıl ile hükm etmiştir ki alelekser akl-ı ameli böyledir.

Senâiyet içinde bir izâfet olarak tecelli eden hissimizin ale'l-ıtlâk bir vûcûd mebdeini verdiğini inkâra imkân kalmadı, fakat hissimizde mündemic olan bu ale'l-ıtlâk vûcûdun ta'yînine gelince bu husûsta hissimizin verdiği nedir, bunu evvel emirde kendisine söylemek lâzım gelir. His mâdem ki bize senâiyet içinde bir izâfet hâlinde tecelli etti, demek ki hissimizin vûcûdu bir vûcûd-ı râbitîdir. Yani şâhid ile meşhûd arasında râbita halinde tecelli eden bir vûcûddur. Tarafeyni attığımız takdîrde kendi mevcûdiyetini te'mîn edecek bir halde değildir. Binâenaleyh; bize tecelli eden şu umûr-ı sülüse içinde vûcûdun (ta'bîr ma'zûr görülür) merkez-i sikleti tarafeinden oluyor. Demek oluyor ki her his bize hâs ile mahsûsun (âlim ile ma'lûmun) birbirinde mütedâhil olmayarak mütekâbilen mevcûdiyetlerini kendi vûcûdunun onlara tebeiyetini ifâde eden bir vâsita-i râbitadan ibâret bulunduğu söylüyor ki biz işte bu tarafeinden her birine şey ve bu hisse ilm-i şuhûdî, ayn-ı yakın diyoruz. Bu hissimiz bütün ma'nâsiyla bir kıymet-i ayniyeye ve yakınıyyeyi hâizdir. Çünkü buradan aldığımız hükm, zannedildiği gibi hissin şerâit-i vûcûdu hâricinde bir şey gâibe, eser-i hâzirdan illet-i gâibesine mutâbakatiyle hükm olmayıp hissin yine kendine mutâbakatı hükmüdür. Hissi nefsi hassâsede tasvîr gibi bir remz ve mahsûs bu remzin medlûl-i gâibi gibi mülâhaza eylemek hissi hâlet-i şuhûdda mülâhaza eylemek değil, hâfızada mülâhaza eylemektir. Hâfızadaki hisde nisbetin, bir tarafı kopmuş vaziyettedir. Onun için kıymet-i şuhûdiyyesi mâzîye âiddir. Dünkü mahsûsumuzun fil-hâl mahsûs-i kıymetini vermeyiz ve veremeyiz. Artık o his değil, hayâl-i his-

dir. Hayâl-i hissin mahsûsun ifâdesi başka, bi'l-fîl hissin mahsûsu ifâdesi başkadır. Bi'l-fîl hisde mahsûs ile hassâs-ı nefs hissin şart-ı mevcûdiyetidir. Daha doğrusu hissin mevcûdiyeti bunların mevcûdiyetidir. Bunların bu mevcûdiyeti de hayâl-i hisde olduğu gibi mahsûsun, hassâsda irtisâm ile ve indimâci sûretinde değil, mütekâbilen mevcûdiyetleri sûretindedir. Bi'l-fîl hiss-i hâs ile mahsûsu arasında bir izâfet, bir nisbet olarak arz-ı vûcûd ettiğinden tarafeyin vûcûdu, vûcûd-ı hissin şart-ı kıyâmi olarak zamânen beraber ve tab'an mütekaddim bir halde hâzır ve mütecellîdir. Bundan dolayı bir hisde vûcûd-ı cevherî ile vûcûd-ı arazî bize beraber meşhûd olur. Tarafeyin vûcûdları bi-zâtihî kâim vûcûd-ı aslî-i cevherî, hissin vûcûdu da tarafey ile kâim bir vûcûd-ı arzî-i nisbî olmak üzere tecelli eder. Bunun için "Cevher mefhûmu, hadsî veya intikâlidir" demek doğru değildir.

Fil-hakika Kant'ın dediği gibi bizim şuhûdumuzun şuâna inhisârını farz etmek tenâkuzdan hâli değildir. Çünkü ân-ı şuhûdden biz yalnız şunu görüyor, biliyor isek, onları kendi kendilerine kâim görüyoruz demektir. O halde onlar şuûn değil, cevherdir. Yok eğer başkasının taht-ı tâbiiyetinde görüyor isek o halde şuûnu cevher ile beraber görüyoruz. Ve her iki takdîrde cevher meşhûd-ı aslîmiz oluyor. Bizde arz veya şuûn mefhûmu, hissimizin vûcûdu vûcûd-ı râbitî olarak bi-gayrihî, cevher mefhûmu da aynı zamanda hassâs ile mahsûsun vûcûdları vûcûd-ı mevzûî olarak bi-zâtihî taayyün eylemesi sebebiyle hâsil olur.

[270]

AHLÂK DERSLERİ

Diyânet Riyâseti Hey'et-i Müşâveresi a'zâsından fâzîl-i muhterem Aksekili Ahmed Hamdi Efendi tarafından ahîren bu ünvân ile mühim bir eser neşr olunmuştur. *Ahlâk Dersleri Dîn Dersleri*'nin ikinci kitabını teşkil etmektedir. Eserin mâhiyeti hakkında bir fikir edinebilmek için mukaddimesini aynen naklı ediyoruz:

لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ أَسْفَلَ سَافِلِينَ
إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ أَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ *

* Bu âyet-i celîle ahlâkin üssü'l-esâsıdır. İnsanın hilkatini, hâl ve şanını, vesile-i saâdeti neler olduğunu gâyet belîg sûrette ifâde etmektedir. İnsanın şerre meyyâl olduğu iddiası doğru değildir. İnsan rûhen ve bedenen en güzel, en mufaddal ve mûkerrem bir sûrette yaratılmış, yerlerde siyâdet, nâmûtenâhî avâlîme kesb-i ittilâ' edecek bir akıl ile tekrîm olunmuş, şanına lâyık olacak mertebe-i kemâl-i rif'ate teâlî için lâzım gelen kâbiliyet ve istî'dâd kendisine verilmiştir.

Fitrat-ı asliyyesini muhâfaza ettikçe hayır ve faziletten inhirâf etmez. İşte [= Biz, gerçekten insanı en güzel bir biçimde yarattık.] nazm-ı celîli buraya işârettir. Fakat insan mağlûb-ı hevesâti olursa muktezâ-yi fitrat kendisi için mukadder

İnsan ne garîb bir hilkate mâliktir. Onun hasâisini tedkik edenler için ukülü idrâk mâhiyetinde hayrân bı-rakacak hârikalar görmemek, efkâra dehşet veren birtakım hâlâtâ şâhid olmamak kâbil değildir.

Taharrî-i hakikat isti'dâıyla mecbûl, nâmütenâhîyi idrâk etmek hîrsîyle meftûr olan insan mahlûkât-ı sâireden mütemâyiz bir mevkî'dedir.

Hâlik-ı zülcelâl insana melekiyetle hayvâniyet mertebesi arasında öyle bir mevkî' vermiş ki eğer o mevkî'in hakkını gereği gibi edâ edecek olursa melekler hâdim-i âmâli, felekler kemîne pâye-i kemâli olur. Fakat vazîfe-i insâniyyesini ifâda kusûr eder, nefsi emmârenin tahakkümü altına girecek olursa öyle sâfil bir derekeye düşer ki behâyimin en bayağısı bile süfliyetin, zilletin bu derecesinden istikrâh eder.

İşte insanın nasîb-i ezelîsi budur. Hâlik-ı hakîm tâ ezelden takdîr ederek, şânına lâyık olacak mertebe-i ke-mâl ve rif'ate teâlî için lâzım gelen kâbiliyet ve isti'dâdi insana vermiştir.

آمی زاده طرفه معجونست از فرشته سرشنۀ واز حیوان
کرکنده میل این شود به ازین ورکنده میل آن شود بد از آن

Maamâfih Cenâb-ı Hakk'ın, bir taraftan tasavvur edilebilecek merâtitib-i fezâilin kâffesinin fevkine çıkabilecek ehliyet ve isti'dâdda yarattığı insan doğru yoldan inhirâf ederse derekât-ı rezâilin en pest pâye sukût eder. İnsanın saâdeti kendisine verilen kâbiliyet ve isti'dâd ile çalışıp kendisi için mukadder olan o mevkî'-i bûlendi ihrâz etmektir. O mertebeye vâsil olabilmek ise terbiye-i nefsi ile, tehzîb-i ahlâk ile, kuvâ-yı fikriyyeyi i'mâl ederek onun

olan makâma yükselmek şöyle dursun, esfel-i sâfilin-i hayvâniyete sukût eder ki [فَمَرَدَّهُ أَشْفَلَ سَافِلِينَ] = Sonra onu, ağaların aşağısına indirdik.] bunu gösteriyor. İnsanın dereke-i hayvâniyete sukût etmemek kendisi için mukadder olan gâye-i kemâle yükselenmesi îmân ve amel-i sâlihe mütevakkif olduğu da [= (الَّذِينَ أَمْنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ) Yalnız, inanıp yararlı iş işleyenler bunun dışındadır.] nazm-ı celîlin-den müstefâd olmaktadır. Dereke-i hayvâniyete sukût etmemek için şart-ı esâsî olan îmândan maksad; hayr ile şerrin, fazilet ile rezîletin beynini nefsin yakinen fârik olması; bu âlem-i mevcûdât üzerinde hayra râzî olan, lâkin şerre râzî olmayan; fazileti isteyen, lâkin rezîleti istemeyen bir vücûd-ı mutlakın nigehbân bulunduğu yine o itmi'nân ile bilmek ve enbiyâsını tasdîk etmektir. Amel-i sâlihe gelince: O da zevk-i selîmin, tab'-ı müstakîmin red-detmediği birtakım a'mâl-i hayriyyedir ki insanın kendi nefsi-ne, âilesine, milletine, bütün insanlara el-hâsil havâs ve avâma nef'i dokunan, cümlesinin umûr ve mesâlihiyle hem-âheng bulunan a'mâldır. Her dîn-i sahîhin mer'iyet-i ahkâmi zamanında emr olduğu ibâdât-ı sahîha da bu a'mâl-i sâlihadandır. Şu halde insanın saâdeti, ahlâk-ı amelînin göstermeye olduğu vezâif-i beşeriyyeyi hüsün-i sûretle ifâ etmek olduğu bu âyet-i kerîmeden müstefâd olmaktadır.

¹ "İnsanoğlu melek ve hayvandan yoğrulmuş bir karışımıdır. / Eğer eğilimi bu tarafa olursa bundan iyi; yok o tarafa olursa, ondan kötü olur."

semerât-1 nâfiasını iktitâf ile elde edilebileceğinde bütün hukemâ müttefik olduğu gibi İslâm da bunu nâtiktir. ² (قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّيْهَا . وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسَّيْهَا)

Binâ-berîn insanı kendisi için mukadder olan gâye-i kemâle îsâl edecek tarîk, dînden müstefâd olan ahlâktır.

Ahlâkin menşei hakkında birçok nazariyeler serd edilmiş olduğu ma'lûmdur. Bununla beraber ahlâkin menşei hakkında sağlam bir fikir edinebilmek için nazarlarımıza beşeriyyetin edvâr-ı sâbikasına ircâ' etmemiz lazımdır.

Fil-hakika insan nazar-ı taharrîsini a'sâr-ı sâlife-i insâniyyetten hangisine doğru ircâ' ederse etsin onlarda hayr ve şer, fazilet ve rezîlet mefhûmuna dâir bir şeye tesâdûf edecktir. Beşer; en ibtidâ devrelerinde bile maddiyâtın mâverâsında birtakım hakâyik olduğunu anlamış, efâl ve eşyâ arasındaki hayr ve şerri, hüsün ve kubhu-seviye-i idrâki nisbetinde temyîz eylemiş, bütün harâkât ve sekenâtına hâkim olan bir kânûn-ı ahlâkinin lütumunu hissetmiştir. Fazilet ve rezîlet hissi beşeriyyet kadar kadîmdir.

Binâenaleyh bir hakikat olarak diyebiliriz ki: Hayât-ı beşeri tanzîm eden muâmelâtın kavânîn-i nâzîmesini insanlara ilk ta'lîm eden "Dîn" olduğu gibi, kavânîn-i ahlâkiyyeyi, vâcibât-ı insâniyyeyi ta'lîm eden de yine "Dîn"-dir. Bunları beşeriyyet vahy-i ilâhî ile öğrenmiştir. Şekil ne olursa olsun, mebâdî ne kadar ileri götürülsürse götürülsün her halde bunun menşei telkin-i semâvîdir. Bu cihetledir ki bazı muhakkikin-i hukemâ dînin hâricinde hiçbir ahlâk tasavvur edememektedir. Zaten her dînin erkân-ı esâsiyyesinden birini de kavâid-i ahlâkiyye teşkil etmesi, ve [271] son peygamber Hazret-i Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) Efendimiz'in "Ben ancak mekârim-i ahlâki tamamlamak için ba's olundum" buyurmaları da bunun delâl-i bâhiresinden değil midir?

Bunun içindir ki! havâss ve avâmi hayrân eden faziletlerin edvâr-ı inkişâfi daima akide ve îmânın kuvvetli olduğu zamanlara tesâdûf etmiş; bil-akis kalblerde îmânın gevşemeye başladığı devirlerde ise kavâid-i ahlâkiyye de te'sîrini kaybederek rezâil ve kabâiyih cem'iyete hükümrân olmuştur. Dîn ile ahlâk arasındaki bu revâbit-ı kavîyye de isbât ediyor ki ahlâk, dînden müstefâddır. Dîne müstenid olmayan ahlâk hakikatte yok demektir.

Evet, kavâid-i ahlâkiyye hangi kavîmde matlûb olan derece-i saâdeti tekeffûlden kâsîr kalmış ise, bu ciheteki noksâni o kavmin ukalâsı, felâsifesi ikmâle çalışmıştır. Fakat dîn üzerine müstenid olmayıp da sîrf akla

² " Elbette nefsini temizleyip arındıran kurtuluşa, ebedî mutluluğa ermiştir. Nefsini korumayıp, günahlarla kirleten kimseler de zarara uğramıştır." (Şems Sûresi 91/9-10)

istinâd eden kavâid-i ahlâkiyyenin ekseriyet-i azîme-i beseriyet için hiçbir vakit vâcibü'l-ittibâ' olamayacağı da bedîhîdir.

Ahlâkiyyûn-ı İslâmiyye'ye göre ahlâk dîne müstenidir. Kâide-i ahlâkiyi yalnız akıldan değil, belki aklın irşâdiyla dînden istinbât ediyoruz. Esâsen dîn-i İslâm bir dîn-i ahlâkidir. Dîn-i İslâm'daki hikmet-i ameliyyenin muhtevî olduğu tafsîlât her munsif müdekkîki hayretlere ilkâ edecek derecede çoktur.

Dîn-i İslâm en sâlim, en metîn bir felsefenin kabûl edebileceği mebâdî-i ahlâkiyyeden hiç birini ihmâl etmemiş; hürriyet, mes'ûliyet, vazîfe mebde'lerini en vâsi' bir sûrette takrîr eylemiştir.

Ale'l-îtlâk ahlâkin dînden ayrı olduğu -ve bizde de ayrı olmak lâzım geldiğini- iddiâ etmek, İslâm'ın esâsını bilmemekten başka bir şey ile tefsîr olunamaz.

İslâm'ın vaz' eylemiş olduğu nazariyât-ı ahlâkiyye tedâkik edildikten sonra İslâm'a karşı böyle bir iddiânın gayr-ı vârid olduğu kanâatindeyiz.

Çünkü dîn-i İslâm, hürriyet-i şâhsiyeye mebdeini en kuvvetli bir sûrette takrîr, mes'ûliyet ve vazîfe esâslarını tesbît ve nûfûsu tezkiye eden, kalbleri levs-i rezâilden âzâde kılan, ukûlü ziyâ-yı hak ile tenvîr eyleyen; cem'iyyet-i beseriyyenin muhtâc olduğu her türlü levâzımı tekeffûl eden, mu'tekîdlerine bundan fûrû'-ı medeniyyeyi telâkkî ile emr eden bir dîn-i kemâl ve bir dîn-i fazilettir. Her türlü hikmeti şâmil, ittihâda sâik, muhabbet ve şefekate, ihsân ve muâvenete dâî bir dîn-i âlîdir.

Binâenaleyh milletimizin ahlâk ve ictimâ'iyyât sâhâsında i'tilâsı, ahlâk-ı Muhammediyeyi kendisine rehber-i hareket ittihâz eylemesiyle mümkün olabilecektir. Dînden ayrı bir ahlâkin ukûl-i sahîhaya göre kıymeti, hatta vücûdu bile yoktur; esâsen dînden ayrı bir ahlâk, hadd-i zâtında ahlâkin fîkdâni demektir.

İşte *Ahlâk Dersleri*'nin istihdâf eylediği gâye, Dîn-i İslâm'ın nazarî ve amelî bil-cümle kavânîn-i ahlâkiyyeyi câmi', vecâib-i insâniyyenin her nev'ini muhtevî bir "Dîn-i Ahlâk" bir "Dîn-i Ekmel" olduğunu ve binâenaleyh İslâm'da Dîn'den ayrı bir ahlâkin mevzû'-ı bahs olamayacağını göstermek ve bu sûretle gençliği ikâz eylemektir. Bunun için evvelâ felsefenin kabûl eylemiş olduğu mebâdî-i ahlâkiyye ve bunun dîn-i İslâm'daki mevkii; sâniyen ahlâk-ı ameliye İslâm'ın verdiği ehemmiyet tafsîl edilmiş ve en son nazariyelerin bile İslâm'ın ahlâkî düstûrları karşısında çok nâkîs oldukları gösterilmiştir. Çünkü nazariyât-ı felsefiyye pâyesi verilen bir yiğin dışı yaldızlı efkâr-ı beseriyyeye kapılıp da dîn-i ilâhînin hakâyıkından bî-haber kalmak hiç şüphe yok ki ukalâdan geçenin, münevverândan sayılanlar için afv olunur şeylelerden değildir.

"*Ahlâk Dersleri*"nin yegâne me'hazı "Kitâbullâh" ile "Sünnet-i Resûlullâh"dır. Fikirlerimiz doğrudan doğruya bu iki menba' ile te'yîd olunmuş, daha doğrusu bunlardan mülhemdir.

Aksekili
Ahmed Hamdi

Âzerbaycan Nasıl Ruslaştırılıyor!

İstanbul'da çıkan *Yeni Kafkasya* gazetesi yazıyor:

Türk-Yahudi Adâvetinin Te'sisi- "Âzerî Türklerinin doğma yurdlarını ellerinden alarak oturan, Âzerî köylü ve amelesini kuru dağlara sürmekle ikinci bir Dağıstan yaratın, ikinci bir "Terek" ve "Kuban", ikinci bir "Kafkasya Hattı" vûcûda getiren Moskova, Ruslar ile Türkler arasında siyâsî adâvetlerden başka derîn millî-ictimâ'î bir uçurum açmış ve bu iki milleti birer kanlı düşman vaziyetine sokmaktan başka bir netîce elde etmemiştir, zannederim.

"Medenî Hıristiyan" dünyasının her tarafında Yahudi milletine yer "tenk" ü "dâr" iken şark-İslâm memleketlerinde, o cümleden Âzerbaycan'da serbest ve âsûde bir hayat sürüyor, hatta millî Âzerbaycan parlamentosunda Yahudilerden mebûs mevcûd olup, Âzerbaycan devlet müesseselerinde Yahudilere kapilar açık, mektep, millî ilim ve irfân için her bir hak ve hukûka mâlik idiler. Âzerbaycan târîhi hiçbir zaman Türk-Yahudi İhtilâfi'ni hatırlamaz. Böyle iken bugün Moskova cihângîrlerinin "Sulh ve Müsâlemet" siyâsetleri sâyesinde Âzerî Türkler bu millete derin bir nefret, kîn ve adâvet beslemektedir.

Âzerî Türklerin ön sırada duran rehberlerini, cene-râl, muharrir, siyâsî adamlarını, nâzir, zâbit ve askerlerini yüzlerle katl ü i'dâm eden bir Yahudi-Hacı İlyas idi. Bu gün Âzerbaycan Çeka'sının reîs muâvini "Kober-kon" yine bir Yahudidir. Âzerbaycan kooperatif iktisâd ve sâir sâhalarında hâkim olanlar [272] Kepişteyn, Tifiris, Cagın, Aminske ve bunun gibiler yine Yahudilerdir. Bugün Rusya'da olduğu gibi, Âzerbaycan'da dahi icrâ-yı rezâlet eden kanlı müesseselere Moskova ekseren Yahudi ta'yîn etmiş ve bunların eliyle Türk kanını akitıyor, Türk servetini çalışıyor ve Türk Âzerî haysiyetini tahkir ve istihzâ ediyor.

Bu sûretle yukarıda sayılan "Sulh ü Müsâlemet"ler sırasına cihângîr Moskova bugün bir de "Türk-Yahudi Adâveti"ni ilâve etmiştir. Âzerbaycan Dâru'l-fünûn'unda okuyan Âzerî talebelerini kapı dışarı ettiğleri bir zamanda Yahudilerin mikdâri bu mektepte beş yüzü geçmektedir. Milliyet mes'elesi böyle mi hallolunur? Belki Türk

milleti istisnâ teşkil ediyor da, kendi ana toprağına, kendi hak ve hukükuna mâlik olmak hakkını kazanmıyor...

Mekteplerde Rusça'nın ve Rus Edebiyatının Tedrîsi

Mecbûriyeti- Bugünlerde Âzerbaycan halk maârif komiserliği hey'et-i idâresi ilk ve orta mekteplerde Rus lisâni tedrîsi mes'elesini müzâkere etmiştir. Halk Maârif Komiserliği kararında deniliyor ki: "Azerbaycan Âlî Mektebi yalnız birkaç yıldan sonra Türkleşebileceğinden ve o vakte kadar âlî mekteplerde tedrisât Rusça edileceğinden umûm Âzerbaycan mekteplerde Rusça'nın tedrîs ve ta'lîmine pek büyük ehemmiyet vermek îcâb eder. Hâl-i hâzırda ibtidâi ve orta mekteplerde tedrisât Türkçe olduğuna göre Türkler âlî mekteplerde okumaktan mahrûm bulunuyor.

Maârif Komiserliği hey'eti karar koymuyor ki: 1- Âzerbaycan arâzisi dâhilinde olan umûm mektepler, teknikomlar ve pedagoji mektepleri işbu okuma yılının ikinci yarısından i'tibâren Rusça derslerini 5, 6 def'a artırırsınlar 2- Rusya'yı ve Rus edebiyâtını mükemmel öğretmek için mezkûr mekteplerde muhtelif edebî, ilmî dernekler ve cem'iyetler teşkil edilsin..."

Bu sûretle maârif sâhasında Ruslaştırma siyâaseti tatbîkâtına resmen şûrû' edildiğine şâhid olmuş oluyoruz. Çar temsîl siyâasetinin aynı olan bu siyâaset, aynı zamanda da 1922'nci yıl ibtidâlarında Seliha Novic'ler, Kirof ve Krilof'ların tatbîk etmek istedikleri "Azerbaycan'ı Medenîleştirmek Projesi"dir.

Latin Hurûfunun Tatbîki Husûsunda Yeni Kararlar- Âzerbaycan Merkezî İcrâ Komitesi ve Komiserler Şûràsi Latin hurûfunun tatbîki husûsunda vâki' olan bir ictimâ'larında karar koymuş ve i'llân etmişler ki bundan sonra *Komünist* gazetesi yarısını Latin hurûfuya tab' edecek ve firma ile hükümetin resmî nâşir-i efkârı olmak üzere *Yeni Yol* nâm haftalık gazete her gün Latin hurûfuya büyük kit'ada neşr edilecektir. Bundan mâadâ ilk ortalarda ve mekteplerde bütün kitapların bu hurufât ile okunulmasını, umûm mektep kitaplarının Latin hurûfuna çevrilip tab' edilmesini Maârif Komiserliği'ne emretmişlerdir.

Hindistan'da Millî Firkaların Akdettikleri Kongre

Bombay Chronicle gazetesinde yazıldığına göre, geçen hafta zarfında bütün Hindistan millî firkalarının Delhi şehrinde umûmî bir konferansı akdedilmiştir. Bu

kongrenin maksadı in'ikâdi muhteliftir: Evvelen: Hindularla müslümanlar arasında vahdet-i âmâl vûcûda getirmek. Sâniyen: Bütün firkaları her sene in'ikâd eden Millî Kongre'de teşrîk-i mesâîye da'vet eylemek. Sâlisen: Sevârâc yani Hindistan İdâre-i Muhtâresi için bir lâyiha-i esâsiyye hazırlamak ve binâenaleyh İngiliz hükümetinden Hindistan nâmına metâlib-i müttehidede bulunmak.

İstiklâl-i tâm taraftarlığının en büyük mürevvici olan Mevlânâ Fazlulhasan Hasret Mevhânî bu konferansa iştirâk etmemiş ve niçin iştirâk eylemediği hakkında îrâd edilen bir suâle bervech-i âtî cevap vermiştir:

"Bu lâyiha hakkında hiçbir i'timâd hissi beslemem; çünkü Mahatma Gandhi ile Hindistan muhibbi olan İrlandalı Madam Besent tarafından tervîc edilmişdir. Binâenaleyh idâre-i muhtâre planından ma'dûd可以说. Bu tasavvur ancak Hindistan'a biraz kudret-i hâkimiyet i'tâsından sonra memleketimizi İngiliz imparatorluğu dâhilinde tutmak maksadına hâdimdir.

Millî kongrenin maksadı idâre-i muhtârenin kânûnî ve sâkin bir sûrette istihsâlinden ibârettir, eğer İdâre-i Muhtâre kelimesinin ma'nâsı bâlâdaki tasavvuru ifâde sûretinde kabûl ediliyorsa ve ben böyle bir tasavvurun hayyiz-i husûle gelmesi hakkındaki müzâkerâta iştirâk edeceğim o halde benim de İngiliz imparatorluğu dâhilinde bulunmak şartıyla mezkûr idâre-i nîm-müstakîlleyi kabûl etmekliğim ve binâenaleyh Hindistan'ın istiklâl-i tâmmî hakkındaki tasavvurâtımdan ferâgat eylemekliğim lazımlı gelir. Bunun kabûlü ise bence mümkün değildir.

İdâre-i muhtâre; kralsız veya kral tarafından mansûb vâlî-i umûmîsiz bir hükümet demektir. Halbuki benim fikrimce Sevarac yani istiklâl-i millî "Halk hükümetinin halk tarafından ve halk için idâresi" demektir."

Rüesâ-yı millîyyeden Mevlânâ Azâd Sübhânî Mevlânâ Hasret Mevhânî'nin istiklâl hakkında bâlâdaki beyânatını te'yîd eylemiştir.

Aboneleri hitâm bulan kâri'in-i kirâmin abone bedellerini irsâl etmek lütfunda bulunmaları veya aboneden sarf-nazar eylediklerini iş'âr buyurmaları bilhassa ricâ olunur.

25. CİLDİN YAZAR İNDEKSİ

- A. Cevdet 100,
Abdürrüşid İbrahim 49, 51, 99, 275.
Ahmed Cevdet 67, 139, 151, 186, 208, 223, 243, 252,
Ahmed Hamdi Aksekili 291.
Ahmed Naim 229, 265, 281.
Ahmed Şükrü 13,
Akşam 63, 81, 122, 185, 187, 252.
Ali Ulvi 32.
Cumhuriyet 103. 272,
Elif He 252.
Es'ad Mahmud 170.
Fâzıl AHmed 67.
Halil Hâlid 190.
Hasan Hikmet 24, 98, 116, 168, 215, 232, 248, .
Hoca Kemâleddin 41, 58, 76, 92, 110, 129, 143, 161, 179, 197, 213, 228.
İşik - Giresun 259.
İkdâm 67, 139, 151, 186, 206, 208, 223, 243, 252.
İlahiyat Fakültesi Talebe Cemîyeti 241.
İstiklâl 83.
M. Hikmet Cenân-zâde 49,
- M. Şemseddin 33,
Mehmed Âkif 107, 142, 176, .
Mehmed Ali Aynî 65.
Mehmed Sadık (Milas Müftüsü) 100.
Müşir Şeyh Hüseyin Kîdvay 65, 97, 111, 151, 163, 180, 198, 221, 239, 251, 262, 279
Ömer Nasûhi 183,
Sadreddin 211.
Sebîlürreşâd 3, 4, 7, 11, 13, 14, 18, 19, 21, 23, 26, 30, 31, 38, 44, 46, 55, 61, 69, 72, 79, 84, 85, 90, 94, 101, 113, 119, 121, 125, 131, 135, 137, 144, 153, 159, 164, 177, 188, 194, 200, 202, 218, 224, 236, 245, 250, 253, 257, 270, 272, 273, 289..
Selâhaddin Enîs 206.
Servet-i Fünûn 190.
Shailer Mathers 235,
Son Telgraf - Fevzi Lütfü 187, 252,
T. W. Arnold 148,
Tanîn 67, 188, 191, 265, 281.
Toksöz 103, 118, 134.
Vakit 84,
Vatan 13, 83, 138,
Yeni Katkasya 85, 86, 101, 293.

Kendini “**Dinî, ilmî, edebî, siyâsî haftalık mecmua-i İslâmiyye**” olarak tanıtan *Sirâtimüsstakîm - Sebiliürreşâd* yakın tarihimizin (1908-1925) en önemli ve ciddî bir yayın organıdır.

Sekizinci cildin ilk sayısı olan 183. nüshasından itibaren *Sebiliürreşâd* adıyla yine Eşref Edib ve Mehmed Âkif beylerin idaresinde yayın hayatını sürdürden dergi devrin en kıymetli ilim ve fikir adamlarından oluşan yazarlar heyetiyle, din düşüncesi ile edebiyat ve fikir hareketleri tarihimizin gerçek bir aynası olmuş; Osmanlı ülkesinin ve İslâm dünyasının uğradığı saldırıları, içine düştüğü zayıflıkları, yaşadığı izdirapları ve bunların sebeplerini günü gününe tesbit eden sayfalarıyla, yakın tarihimizin acı gerçeklerini öğrenmek isteyen ve dertlerimize çare arayan samimî aydınlarımız için, vazgeçilmez ve ihmali edilemez bir kaynak olma özelliğini kazanmıştır.